Àr 'ra'yo nkohi Jö har ñhöñhö maxei nt̲ngwi ár

mahwifi har h̲ai m'onda ne har ñhömf̲o

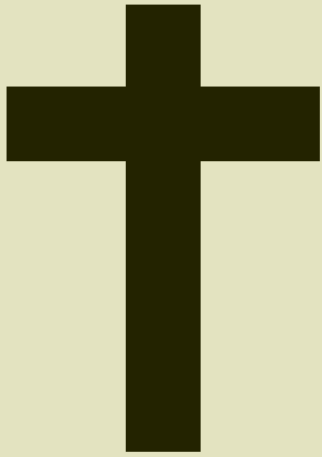

New Testament in Otomi, Querétaro (MX:otq:Otomi, Querétaro)

Àr 'ra'yo nkohi Jö har ñhöñhö maxei ntǫngwi ár mahwifi har hąi m'onda ne har ñhömfǫ

New Testament in Otomi, Querétaro (MX:otq:Otomi, Querétaro)

copyright © 2009 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Otomi, Querétaro

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Otomi, Querétaro

otq

Mexico

Copyright Information

© 2009, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.
You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

- You must give Attribution to the work.
- You do not sell this work for a profit.
- You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Otomi, Querétaro

© 2009, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

- You include the above copyright and source information.
- You do not sell this work for a profit.
- You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
a3e32dbb-4826-53d8-92fc-afaa86ffff04

Contents

AR MATEO 1
AR MARKO 43
AR LUKA 69
AR XUWA 114
YA 'BḘFI 147
AR ROMANU 185
ÁR NDỤI AR KORINTIO 200
ÁR ÑOHO AR KORINTIO 215
AR GALATA 225
AR EFESIO 231
AR FILIPENSE 237
AR KOLOSENSE 241
ÁR NDỤI AR TESALONISENSE 245
ÁR ÑOHO AR TESALONISENSE 248
ÁR NDỤI AR TIMOTEO 250
ÁR ÑOHO AR TIMOTEO 254
AR TITO 257
AR FILEMON 259
AR EBREO 260
AR SANTIAGO 271
ÁR NDỤI AR PEDRO 275
ÁR ÑOHO AR PEDRO 280
ÁR NDỤI AR XUWA 283
ÁR ÑOHO AR XUWA 287
ÁR HÑU AR XUWA 288
AR HUDA 289
YA NTHANDI 291

Ar hoga mhö bi 'yot'a
AR MATEO

Yá pale ar Hesukristo
(Lk. 3:23-38)

1 Ár ndụi nunar t'ofonụ, ma da 'yotkagihụ ar 'ñu togo yá pale ar Hesukristo, n'ár mạnga'bẹto ar Dabi ne ar Abra.
2 Ar Abra már dada ar Isa, har Isa már dada ar Hakob, har Hakob már dada ar Huda ne
yá jödöp'ụ'ö.
3 Ar Huda már dada ar Fare ne ar Zara ár jödönụ, gehyụ xki 'yọmba ar Tamar. Nunar Fare
már dada ar Esrom, ha nunar Esrom már dada ar Aram.
4 Ar Aram már dada ar Aminadab, har Aminadab már dada ar Naso, har Naso már dada
ar Salmon.
5 Ar Salmon már dada ar Bos xki 'yọmba ar Rahab, nunar Bos már dada ar Obed xki
'yọmba ar Rut, har Obed már dada ar Isai.
6 Ar Isai már dada ar ndö Dabi, ar ndö Dabi már dada ar Salomon xki 'yọmba nö'ö ár
'bẹhñöhmö ar Urias.
7 Nunar Salomon már dada ar Roboam, ar Roboam már dada ar Abia, har Abia már dada
ar Asa.
8 Ar Asa már dada ar Hosafat, ar Hosafat már dada ar Horam, har Horam már dada ar
Usias.
9 Ar Usias már dada ar Hotam, ar Hotam már dada ar Akas, har Akas már dada ar Esekias.
10 Ar Esekias már dada ar Manases, ar Manases már dada ar Amon, har Amon már dada
ar Hosias.
11 Ar Hosias már dada ar Hekonias ne yá jödöp'ụ'ö, nuya pa mi ts'ixa ya me Israel har hại
Mbabilonia.
12 Núnụ Mbabilonia ka ba tinụ ár bötsi ar Hekonias már thuhu ar Salatiel, ha nunar
Salatiel már dada ar Sorobabel.
13 Ar Sorobabel már dada ar Abiud, ar Abiud már dada ar Eleakim, har Eleakim már dada
ar Asor.
14 Ar Asor már dada ar Sadok, ar Sadok már dada ar Akim, har Akim már dada ar Eliud.
15 Ar Eliud már dada ar Eleasar, ar Eleasar már dada ar Matan, har Matan már dada ar
Hakob.
16 Ar Hakob már dada ar Huse nö'ö már döme ar Maria togo bi 'yọnga ar Hesu t'embabi
ar Kristo.
17 Nu'mú, gatho nuyá pale ne yá mạngapale, ga dụ'mhụ nuya pa mi 'bụ ar Abra, di göxa
nú'mụ mi 'bụ ar Dabi, bi tho 'rẹt'amagoho m'ụi. Ha di ndụi ar 'bede nuya pa mi 'bụ ar Dabi,
di göxa nú'mụ mi ts'ixa ya me Israel har hại Mbabilonia, bi tho ma 'rẹt'amagoho m'ụi n'ehe.
Ha nu mi ts'ixa ya me Israel har hại Mbabilonia, di göxa nú'mụ mi m'ụ ar Hesukristo, bi tho
ma 'rẹt'amagoho ya m'ụi.

Ar tsi Hmu Hesukristo bi zọkwa har ximhại
(Lk. 2:1-7)

18 Gehnụ ar 'bede hanja bi m'ụ ar Hesukristo. Ar Maria xki t'ạdi nda nthötwi ar Huse.
Himi tsọta ar pa nda m'ụhwi, bi ndạthi hár ts'ẹdi ár Hñö Jö.
19 Ha nunar Huse togo xki 'yạdi, mar hogajö'i; himi ne nda 'bẹtwa ár tsạ, jange ma nda
hyẹp'ụtho ñ'öntho.
20 Nú'mụ mi benga njap'ụ, n'a mbi nhekitho n'ár ẹnxẹ ar tsi Hmu, bi zo nt'i ne bi 'ñembabi:
—Huse, ár 'bẹto'i ar Dabi, yo gi ntsu gi tsixa ar Maria ha ri ngu, ngetho ár Hñö Jö gehnụ
xi japi xi ñ'ụ.
21 Ma da m'ụ n'ár bötsi, ne ma gi hñu'spabi ár thuhu ar Hesu, ngetho ma da pọ ár hnini da
gutwa yá ts'oki.
22 Bi njap'ụ ne bi tho ngu xki mönga ár m'ẹhni Jö mam'ẹt'o nú'mụ bi 'ñenö:
23 N'ar nxutsi ma da ndạthi
ne da m'ụ ár bötsi,
ne da thu'spabi ár thuhu Emanuel,
di bọni da 'ñenö: Di 'bụhwihụ Jö.
24 Nu mi nu ar Huse, bi ma ba ọt'a ngu xki xipa ár ẹnxẹ ar tsi Hmu, ne bi zixa ar Maria
hár ngu.

25 Ne himbi ñ'öhwi ngur 'bẹhñö, bi dọ'mi bi m'ụ ár 'bẹt'o t'ụ, ne bi hñu'spabi ár thuhu ar HESU.

2

'Ra ya ñ'ọhọ mi het'a ya tsọ ba e bi k'ö'sa ar tsi bötsi

1 Ar Hesu bi m'ụhnụ Belen har hại Nhudea nú'mụ mar ndö ar Erode. Getya payụ bi zọhnụ Herusalen 'ra ya ñ'ọhọ mi het'a ya tsọ xki 'ñe mahyats'i.

2 Ne mi ñ'ạni mi eñ'ụ:

—Habụ bi 'bụ ár ndö ya xodyo xi m'ụi, ngetho xta hanthwe ár ts'ọnụ mahyats'i, ne xta ehe ga ndöñhe.

3 Nu mi 'yọ njap'ụ ar Erode, xa bi ntsu, ne gatho ya me Herusalen bi ntsuwi mahyẹgi.

4 Ar Erode dama bi zohna gatho ya ndömöjö ne ya böt'ofo mi 'bụhnụ, ne bi 'yạmbabi'ụ habụ nda m'ụ ar Kristo.

5 Ne bi 'ñeñ'ụ:

—Núnụ Belen har hại Nhudea, ngetho njap'ụ bi mönga ár m'ẹhni Jö nú'mụ bi 'ñenö:

6 Nu'ahụ gar menguhụ Belen har hại Huda,
hinxi thẹk'asẹhụ,
ngetho xa ma da t'es'a ri nsuhụ
gi töhụ gatho nu ma'ra ya döhni har hại Nhudea;
ngetho ma da bọmp'ụ n'ar ndö
da suka ma hnini ya me Israel.

7 Nu'mú ar Erode bi ñöwisẹ nu'ụ ya ñ'ọhọ mi het'a ya tsọ, ne 'ramtx'ụ bi gụkwabi'ụ ham'ụ xki hyant'ụ ar tsọ.

8 Ne bi 'ñembabi'ụ:

—Di möhụ Belen ne ñ'ạñhụ xiñho habụ 'bụ ar bötsi, ne nú'mụ xki tiñhụ, gi e gi xikagihụ, ne ma ga ndönga n'ehe.

9 Nu mi wadi bi 'yọxa nö'ö bi mönga ar ndö Erode, bi gụ yá 'ñu bi ma'ụ, ne nor tsọ xki hyanda mahyats'i mi 'bẹt'o mi utwabi'ụ ar 'ñu. Ha nu mi zọnga habụ mi 'bụ ar bötsi, ka bi m'ạhnụ.

10 Nu mi hyant'ụ ar tsọ man'agi, xa bi njohya.

11 Ne bi yụt'ụ har ngu, ka bi hyandnụ'ụ ar tsi bötsi mi 'bụhwi ar Maria ár nönö, ne bi ndạndihmö bi ndöñ'ụ. Ne bi xot'a yá m'ẹts'i, bi umba ya m'ọñhọ: ya k'axt'abọjö xi mar mhödi, ya githni ne n'ar hogañụni ár thuhu ar mira.

12 Ma nda thota habụ xki 'ñehyụ nda k'ö'sa ar Erode. Ha Jö bi xipabi nt'i hinge nda manụ'ụ, jange bi pạta yá 'ñu, bi mengyá hại.

Ar Erode bi mö nda tho gatho ya t'ụlo bötsi mi 'bụ Belen

13 Nu mi mengyá hại ya jö'i mi het'a ya tsọ, n'ár ẹnxẹ Jö bi 'ñemba nt'i ar Huse:

—Nangi, tsixa ar bötsi ne ár nönö di ma har hại Ehipto. Ne ka gi kohnụ, go xka xi'a'i ham'ụ gi ehe, ngetho ar Erode ma da hyonga ar bötsi da hyo.

14 Ne bi nu ar Huse bi gụ ar bötsi ne ár nönö, bi ñ'o ar 'ñu bi zixa har hại Ehipto nú'mụ mi nxuitho.

15 Ne ka ba 'bụhnụ bi dọ'mi bi du ar Erode. Njap'ụ nda tho ngu xki mönga ár m'ẹhni Jö nú'mụ bi 'ñenö: Da zo ma T'ụ nda bọnga har hại Ehipto.

16 Ar Erode xa bi mbọ ár kwẹ nú'mụ mi bödi xki ka ya ñ'ọhọ mi het'a ya tsọ. Jange bi japi nda tho gatho ya tsi bötsi hinxki jwat'atho hñu njeyẹ, mi 'bụhnụ Belen ne gatho ár nthet'i, ngu xki gụkwa nu'ụ ya ñ'ọhọ'ụ.

17 Bi tho njap'ụ ngu xki mönga ar Heremia ár m'ẹhni Jö nú'mụ bi 'ñenö:

18 Bi nheki n'ar mhafi núnụ har hại Rama
ne n'ar döta ts'oni;
ar Rakel zont'a yá bötsi,
ne himbi ne togo nda hot'i ngetho bi thopabi.

19 M'ẹfa mi du ar Erode, Jö bi mengi bi mẹhna n'ár ẹnxẹ ma ba k'ö'sa ar Huse núnụ Ehipto, ne bi 'ñembabi:

20 —Nangi, penga ri hại Israel, tsixa ar bötsi ne ár nönö, ngetho nu'ụ mi honga ar bötsi nda hyohmö, xi du'ụ.

21 Nu'mú, bi nangi bi zixa ar bötsi ne ár nönö, bi menga har hại Israel.

22 Ha nu mi 'yọde mar ndö ar Arkelao ár t'ụ ar Erode har hại Nhudea, bi ntsu nda manụ. Ne Jö bi zo nt'i, jange bi ma har hại Ngalilea.

23 Ne bi m'ụ har hnini ár thuhu Nasare. Njap'ụ bi tho ngu xki mönga ár m'ẹhni Jö nú'mụ bi 'ñenö: Ma da t'embabi ar me Nasare.

3

Ar Xuwa Xixthe mi mönga ar hoga mhö
(Mr. 1:1-8; Lk. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

1 Nuya pa'u ar Xuwa Xixthe bi ndui bi zo ya jö'i ha ya ot'at'oho núnu Nhudea.
2 Ne mi emba njanu:
—'Yothwu ár ntso'mi ngetho ár ts'ut'wi Jö ba ep'utho.
3 Nunar Xuwa gehnu ar ñ'oho mi nonga ar m'ehni Isaia nú'mu bi 'ñenö:

Ár mhafi n'a togo enga har ot'at'oho:
Hyojwu ár 'ñu ar tsi Hmu.
Jömfu habu da thogi.

4 Ar Xuwa mi hö n'ar he xki njumpa ár xi n'ar meti ár thuhu ar kameyo ne xki m'e, ne mi ngut'a n'ar ximhni. Ha nunar ñhuni mi tsi, ya mangak'oto ne ya t'afi mi tinga har t'oho.
5 Ne nzeye ya jö'i mi ponga ha ya hnini nda 'yoxa nö'ö mi möñ'ö, nuya me Herusalen ne gatho har hai Nhudea, ne nuya jö'i mi 'bu hár ñöni ar döthe Hordan.
6 Mi e'u nda damajöni yá ts'oki, ne ar Xuwa mi xixthe har döthe Hordan.
7 Nu mi hyandi nzeye ya denga'bepate ne ya dengamöjö mi e nda nxixthe n'ehe, bi 'ñembabi'u:
—Yá bötsi'ihu ya k'eñö gi hatehu. Togo xi ut'ahu gi k'onthu ár kwe Jö xi 'ñep'u.
8 Mahyoni gi 'yothu nö'ö xiñho, ne da nheki xka 'yothwu ár ntso'mi.
9 Yo ma gi 'ñexa ri nsuhu gi 'ñensehu: Ma dadahe ar Abra. Ngetho nuga di xi'ahu, Jö tsa da guxa nuya doyu, ne da 'ñexa ngu yá bötsi ar Abra.
10 Ne di xi'ahu n'ehe, Jö ngu ar tsenza, höda ar nts'enza hár 'ye da zeka ar za. Ha nunar za hinte mañho uni, da ts'eki ne da t'ent'a har tsibi.
11 Nuga di xixthe'ihu har dehe ngetho xka 'yothwu ár ntso'mi. Nö'ö 'befa ma da xixthe'ihu hár Hñö Jö ne har tsibi. Nuga hindi 'ñepkagi ga hö'spa yá thiza, ngetho xa tökagi ár ts'edi.
12 Nö'ö xi ñhoki pi'sa ar t'ei, ma da paxt'a ár thi ne da kwata ar t'ei hár t'u. Ha nö'ö ar paxi da 'yu'sa har tsibi hiñham'u da hwet'i.

Ár nxixthe ar Hesu
(Mr. 1:9-11; Lk. 3:21-22)

13 Ge'mu ba ponga ar Hesu har hai Ngalilea, ba e har döthe Hordan habu mi 'bu ar Xuwa, ne nda xixthenu.
14 Har Xuwa himi ne, mi embabi:
—Hanja xka e ga xixthe'i. Nu'ge go di 'ñep'a'i gi xixthegi.
15 Har Hesu bi döti:
—Xixthegipya, ne njap'u ga othu gatho nö'ö numañho Jö.
Nu'mú ar Xuwa bi netho bi xixthe ar Hesu.
16 Nu mi wadi bi nxixthe, mi bonga har dehe, n'a mbi xota mhets'i, ne bi hyanda ár Hñö Jö ba köi ngu n'ar domtxu, ba e bi zu'ö.
17 Ne bi nheki n'ar mhö ndi 'ñe mhets'i mi enö:
—Gehnu ma hmöka T'u, jakagi ga njohya.

4

Ar ts'ondöhi mi tsata ar Hesu
(Mr. 1:12-13; Lk. 4:1-13)

1 Nep'u ár Hñö Jö bi zixa ar Hesu ha ya ot'at'oho, ne ja nda tsatnu ar ts'ondöhi.
2 Ka ba 'buhnu yon'ate mpa ne yon'ate nxui hinte bi zi. M'efa bi zu ar thuhu.
3 Ba ep'u ar ts'ondöhi mi tsati mi embabi:
—Nu'mu ár T'u'i Jö, japa nuya doyu da nthuhme xö.
4 Ha nu ar Hesu bi döti ne bi 'ñembabi:
—Njawa enga hár T'ofo Jö: Hinge honse ar thuhme da umba ár te ar jö'i, mahyonibi ár mhö Jö n'ehe.
5 M'efa ar ts'ondöhi bi zixa ar Hesu har jöpahnini Herusalen, ne bi 'ñexa mañö hár ngöts'i ar dönganijö.
6 Ne bi 'ñembabi:
—Nu'mu majöni ár T'u'i Jö, 'yenga ar nsagi köi xö, ngetho njanu huxa har T'ofo:

Jö da mehna yá enxe da su'a'i,
ne da mip'a ri 'ye,
hingi fama ri wa ha ya do.

7 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:

—Xi t'ot'i n'ehe: Yo ma gi tsạta Jö ri Hmu.
8 Nep'ụ ar ts'ondöhi man'agi bi zixa ar Hesu ha n'ar t'ọhọ mar ñhets'i, ne bi utwabi gatho
ya hnini 'bụ hár nxidi ar ximhại ne gatho yá ñho pẹts'i.
9 Ne bi 'ñembabi:
—Gatho nuya hniniyụ ga 'ra'i nu'mụ gi ndạndihmö gi nsundagi.
10 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Hyẹgagiwa ts'ondöhi, ngetho huxa har T'ofo: Nsunda Jö ri Hmu, ne họnsẹ'ö gi pẹpabi.
11 Nu'mú ar ts'ondöhi dama bi 'wege, ne ba e yá ẹnxẹ Jö mi umba te nda zi ar Hesu.

Ar Hesu bi dụ'ma ár 'befi
(Mr. 1:14-20; Lk. 4:14-15; 5:1-11; 6:17-19)
12 Nú'mụ mi 'yọ ar Hesu mi o har fạdi ar Xuwa Xixthe, bi menga har hại Ngalilea.
13 Ba tsop'ụ Nasare bi ma ba 'bụ Nkapernaum, get'ụ ar ñhọnthe núnụ ha yá hại ar Sabulon
ne ar Neftali.
14 Njap'ụ bi tho ngu xki mönga ar m'ẹhni Isaia nú'mụ bi 'ñenö:
15 Ár hại ar Sabulon ne ár hại ar Neftali,
'bụ har 'ñu di ma har ñhọnthe 'randitho ar döthe Hordan,
núnụ Ngalilea ár hại nu'ụ hingya xodyo.
16 Nö'ö ar hnini mi 'bụ har 'bẹxui bi hyanda n'ar döta ñot'i.
Nu'ụ xki m'ẹ har 'bẹxui bi yot'wa n'ar hyats'i.
17 Nuya pa'ụ ar Hesu bi dụ'mi bi mönga ar hoga mhö, ne mi emba ya jö'i:
—'Yọthwụ ár ntsọ'mi ngetho ár ts'ụt'wi Jö 'bạp'ụtho.

Ar Hesu bi zohna goho ya nguxhwö
18 Ar Hesu mi 'yo hár ñöni ar ñhọnthe Ngalilea. N'a mbi hyandatho yoho ya ñ'ọhọ mi
njödö, n'a már thuhu ar Simu nö'ö bi t'embabi ar Pedro, nö'ö man'a már thuhu ar Andre,
mi köt'a yá nt'ạts'i, ngetho ma ya nguxhwö.
19 Ne bi 'ñembabi'ụ:
—Ba e gi tẹngagihụ, ne ma ga ex'ahụ gi jụxụ ya jö'i.
20 Dama bi zop'ụ yá nt'ạts'i'ụ, bi dẹnga ar Hesu.
21 Bi ñ'o man'a tsi tụi ar Hesu, ne bi hyanda ma yoho mi njödö, ar Hakobo ne ar Xuwa yá
t'ụ ar Sebedeo, mi tọhwinụ yá dada har motsa mi pọt'a yá nt'ạts'i. Bi xipa nuya yohoyụ nda
dẹni.
22 Ne nuyụ dama bi zop'ụ ar motsa ne ár dada'ụ, n'agitho bi dẹnga ar Hesu.
23 Ar Hesu mi thet'a xọge har hại Ngalilea, mi kụt'a ha yá nijö ya xodyo mi utwabi, ne mi
xipabi ar hoga mhö nọnga ár ts'ụtwi Jö. Ne mi ọthebi yá hñeni ne yá ụgi gatho ya mengunụ.
24 Bi nxanga ar 'bede nö'ö mi pẹfi xọge har hại Nsiria. Ne ba ts'impabi gatho ya dạthi,
nu'ụ mi tho ya ụgi ne xki zụ ya hñeni, nu'ụ mi nthẹxkwi ya ts'ondöhi, nu'ụ ma ya ndungo
ne nu'ụ himi tsạ nda 'ñöni. Ne ar Hesu bi ọthe xọgeyụ.
25 Ne bi dẹnga nzẹyẹ ya jö'i me Ngalilea, me Ndekapoli, me Herusalen, ya me Nhudea ne
nu'ụ mi 'bụ 'randi ar döthe Hordan.

5

Ar nt'uti bi unga ar Hesu har t'ọhọ: Bi xipa ya jö'i nö'ö nzạtho
(Lk. 6:20-23)
1 Nu mi hyanda ar Hesu mi ñ'owi nzẹyẹ ya jö'i, bi bọxa har t'ọhọ. Ne mi zọni bi hñudi, ha
nuyá mạxte bi ma ba tsụdi.
2 Ne ar Hesu bi ndụi bi utwabi'ụ, mi embabi njawa:
3 —Nzạtho nu'ụ togo hingya ñ'ets'i, ngetho xi nhwëkwabi ár ts'ụt'wi Jö.
4 Nzạtho nu'ụ zoni, ngetho Jö go ma da hot'ụ.
5 Nzạtho nu'ụ tsẹtatho gatho, ngetho go ma da t'umba ar ximhại yá mẹti'ụ.
6 Nzạtho nu'ụ xa ne da 'yọt'a nö'ö xiñho, ngetho Jö xa ma da umba nö'ö ne'ụ.
7 Nzạtho nu'ụ pẹ'sa yá nhwëki, ngetho Jö ma da mẹ'spa ar nhwëki n'ehe.
8 Nzạtho nu'ụ xint'axi yá mfeni, ngetho ma da hyant'ụ Jö.
9 Nzạtho nu'ụ togo 'bạ made höka ar hñö, ngetho ma da t'embabi yá bötsi Jö.
10 Nzạtho nu'ụ tho ya nt'ụtsa ọt'a nö'ö xiñho, ngetho ma da m'ụ'ụ hár ts'ụt'wi Jö.
11 Nzạtho nú'mụ xta ts'añ'ahụ ne xta nt'ụtsa'ihụ, ne da njụs'ahụ ya nhemhñö ngetho gi
tẹngagihụ.
12 Xa gi njohyahụ, ngetho Jö ma da 'ra'ahụ n'ar döta nthöhö núnụ mañö mhets'i. Njap'ụ
bi nt'ụtsa yá m'ẹhni Jö mi 'bụ mam'ẹt'o.

Ár u ar ximhại

13 Nu'ahụ gi ñhẹhwihụ ar u xi nkụhi habụ t'ụts'i. Jange 'ñuhụ ri hogam'ụihụ, ngetho xi'mụ
ar u da m'ẹ ár ñ'uxi, hanja dar nkụhi 'mụ. Nö'ö ar u'ö hinter ñho, da t'ẹmp'ụtho da nhe'mi.

Ár ñot'i ar ximhại

14 Nu'ahụ gi ñhẹhwihụ n'ar ñot'i. N'ar hnini di huxa mañö n'ar t'ọhọ, hinda tsạ da t'ögi.
Nu'ahụ n'ehe hinda tsạ gi 'ñöhụ ri hogam'ụihụ.

15 Hinto tsọ n'ar ñot'i ne da ye'ma n'ar ts'ọi da go'mi. Da 'ñexa habụ xi ñhets'i, ne da yot'wa
gatho nu'ụ 'bụ har ngu.

16 Jahụp'ụ, ñ'uhụ n'ar hogam'ụi ha yá nthandi ya jö'i, ne xta hyant'ụ, da nsundabi ri
Dadahụ bi 'bụ mhets'i.

Ar Hesu bi nọmba yá 'bẹpate ar Moise

17 Yo gi beñhụ xta e ga hwatwa yá 'bẹpate ar Moise, wa xta e ga jö'spa nö'ö xi mönga yá
m'ẹhni Jö. Nuga xta e ga ọt'a gatho ngu xi möñ'ụ.

18 Xa majöni di xi'ahụ, hinxi göxta ar ximhại ne ar mhets'i, xta wadi da tho gatho nö'ö
mönga hár t'ofo ar Moise, hinda ma da go n'ar mhö wa n'ar xẹni da njap'ụtho.

19 Nö'ö togo hinda 'yọt'a gatho nö'ö mönga hár T'ofo Jö, mödi n'ar tsi t'ụlo 'bẹpate, ne
njap'ụ da uta ma'ra, hints'ụ ma da nhumañho hár ts'ụt'wi Jö. Ha nö'ö togo da 'yọt'a gatho
ngu mönga hár T'ofo Jö ne da uta ma'ra, nö'ö ma da t'e'spa ár nsunụ hár ts'ụt'wi Jö.

20 Di xi'ahụ, nu'mụ hingi pẹ'sụ n'ar hogam'ụi di töta yá m'ụi ya dẹnga'bẹpate ne yá m'ụi
ya böt'ofo, hinda tsạ gi kụthụ hár ts'ụt'wi Jö.

Ar Hesu bi nọnga ar kwẹ
(Lk. 12:57-59)

21 Gi pöhụ, ri palehụ bi nsipabi mam'ẹt'o: Yo gi ñhotehụ. Nö'ö toga da ñhote, hinda k'ont'a
ar mfẹi xi t'ẹkwabi.

22 Ha nuga di xi'ahụ, nu'mụ togo da mbọ ár kwẹ da ụtsa ár ñ'ohụ, ja te da hñöxa majöni
har ts'ụt'wi. Nö'ö togo da 'ñemba ár ñ'ohụ xi 'bẹ ár mfeni, ma da duxa ar ts'oki ne pẹ'sa te
da dö har ts'ụt'wi. Ha nu'mụ togo da zanga ár ñ'ohụ ne da 'ñembabi hinter 'bẹfi, nö'ö ma da
gut'a har tsibi hiñham'ụ da hwet'i.

23 Jange nu'mụ xka hömfụ n'ar m'ọñhọ Jö har nijö, ne ka gi beñhụnụ xka tsọthwụ ár mụi
ri ñ'ohụ,

24 tsohnụhmö ri m'ọñhọhụ, ne di möhụ ba ạfụ ar pumbate ri ñ'ohụ, ne nupya hö, ba e gi
umfụ ri m'ọñhọhụ Jö.

25 Nu'mụ n'a ri ñ'ụnihụ da zix'ahụ har ts'ụt'wi, nú'mụ gi ñ'owihụ har 'ñu, ñhogamụiwihụ.
Ngetho xki tsọngwihụ har ts'ụt'wi, da dạ'ahụ ar nzạyạ, ne nö'ö da xipa yá mạxte da go'ahụ
har fạdi.

26 Xa majöni di xi'ahụ, hinda tsạ gi poñhụ, m'ẹt'o gi k'ot'a ri thạihụ.

Ar Hesu bi nọnga ar ts'inga nthöti

27 Xka 'yọhụ xi t'enga mam'ẹt'o: Yo gi tsimfụ ár nthöti ri ñ'ohụ.

28 Ha nuga di xi'ahụ, nu'mụ togo da k'öt'a n'ar 'bẹhñö da 'bẹnte, xi 'yọt'a n'ar ts'oki.
Ñhẹhwitho ngu xi zimba ár 'bẹhñö man'a, ngetho bi benga hár mfeni.

29 Jange nu'mụ ri dạhụ ar ñ'ẹi hạ'ahụ gi 'yọthụ ar ts'oki, hñöhụ gi 'yẹñhụ. Xiñho họnsẹ gi
'bẹhụ n'a xẹni ri ndo'yohụ, ngetho tema ñho gi jụjụ di xọge ri ndo'yohụ ne da t'ẹnt'ahụ har
tsibi hiñham'ụ da hwet'i.

30 Nu'mụ ri 'yẹhụ ar ñ'ẹi hạ'ahụ gi 'yọthụ ar ts'oki, hyẹjụ gi 'yẹñhụ. Xiñho họnsẹ da m'ẹ
n'a xẹni ri ndo'yohụ, ngetho tema ñho gi jụjụ di xọge ri ndo'yohụ ne da t'ẹnt'ahụ har tsibi
hiñham'ụ da hwet'i.

Ar Hesu bi nọnga ar ñhẹgi

31 Xi t'enö n'ehe: Nö'ö togo da hyẹ ár 'bẹhñö, mahyoni da hyokwa n'ar hẹ'mi ñhẹgi.

32 Ha nuga di xi'ahụ, nö'ö togo da hyẹp'ụ ár 'bẹhñö, ne hinte ma ts'oki xi dimbabi ñ'owi
man'ar jö'i, nö'ö ar döme'ö japa ar 'bẹhñö da nts'oki. Ha nö'ö togo da nthötwi, pọntho xi
zimba ár 'behñö ár ñ'ohụ.

Ar Hesu nọnga nú'mụ di ethụ Jö made

33 Xka 'yọhụ n'ehe, bi nsipabi ri palehụ mam'ẹt'o: Yo gi 'ñet'a Jö made nu'mụ hingi pödi
da zạ gi 'yọt'e, ha nu'mụ te xka ñöt'a Jö, 'yọt'a ngu xka xipabi.

34 Ha nuga di xi'ahụ: Hinto gi 'ñethụ made; hingi 'ñethụ made mhets'i, ngetho ka bi 'bụhnụ
ár thuxandö Jö.

35 Hingi 'ñethụ made ar ximhại, ngetho ka exp'ụ ár wa. Hingi 'ñethụ made ar hnini
Herusalen, ngetho ár hnini ar döta Ndö.

36 Hingi 'ñethụ made ri ñöhụ, ngetho hinda tsạ gi japa ri xtöhụ da t'axki wa da boki.

37 Hinge mahyoni te gi 'ñethụ made gi hoñhụ da t'ọx'ahụ. Nu'mụ gi möñhụ hö, hö, ha
nu'mụ hin'ö, hin'ö, ngetho nu'mụ teme gi huxụ, go unga ar ts'ondöhi.

Ar Hesu bi udi ar nko'sñöni
(Lk. 6:29-30)

38 Xka 'yọhụ xi t'enga mam'ẹt'o: Nö'ö togo da k'ẹt'wa ár dạ man'a, nda nk'ẹt'wa ár dạ'ö
n'ehe. Ha nö'ö togo nda dokwa n'ár ts'i man'a, nda nthokwa n'ár ts'i n'ehe.
39 Ha nuga di xi'ahụ, yo gi tọxụ ar ts'ojö'i. Nu'mụ togo da mẹp'a ri hmihụ har ñ'ẹi, umfụ
da mẹp'ahụ har ngöhö n'ehe.
40 Ha nu'mụ togo ne da hñömp'ahụ ri pạt'ihụ, umfụ da hñöxa ri pahnihụ n'ehe.
41 Nu'mụ togo da ja'ahụ gi hñö'sfụ n'ar 'bẹni n'apa ar 'ñu, hñö'sfụ yo'gi ár yap'ụ.
42 Nu'mụ n'ar jö'i te da 'yạ'ahụ, umfụ. Ha nu'mụ te da mip'ahụ, yo ma gi kọmfụ.

Möhụ ri ñ'ụnihụ
(Lk. 6:27-28, 32-36)

43 Xka 'yọhụ xi t'enö n'ehe: Möhụ ri ñ'ohụ ne ụtsa ri ñ'ụnihụ.
44 Ha nuga di xi'ahụ, möhụ ri ñ'ụnihụ, mathwụ Jö nu'ụ togo tsañ'ahụ, 'yọthwụ ar ñho nu'ụ
togo ụtsa'ihụ, 'yạfụ Jö da mạxa nu'ụ togo ñömañ'ụ ne ẹk'athohụ.
45 Ngetho nu'mụ gi 'yọthụ njap'ụ, nu'mú hö, yá bötsi'ihụ Jö ar Dada bi 'bụ mhets'i, nö'ö
togo japa ar hyadi da yot'wa ya hogajö'i ne ya ts'om'ụi, ne pẹmpa ar 'ye nu'ụ ọt'a xiñho ne
nu'ụ hingi ọt'a xiñho.
46 Nu'mụ gi möhụ họnsẹ nu'ụ mö'ahụ ne nu ma'ra ya jö'i hin'ö, tema nthöhö gi tọ'mhụ
'mụ. Ha hingi njap'ụ ya ts'om'ụi n'ehe.
47 Nu'mụ họnsẹ ri kuhụ gi zẹngwahụ ne nu ma'ra ya jö'i hin'ö, tema ñho gi ọthụ 'mụ. Ha
hingi njap'ụ nu'ụ hingya gamfi n'ehe.
48 Mahyoni gi ñhogajö'ihụ gi möhụ gatho, ngu Jö ar Dada bi 'bụ mhets'i ar hogajö'i mö'a
gatho'ihụ.

6

Ar Hesu bi nọnga ar mfạts'i t'umba ya hyoya

1 Jamasuhụ yo ma gi 'yọthụ ya hoga 'bẹfi gi hoñhụ da numañho'ihụ ya jö'i. Ngetho nu'mụ
gi 'yọthụ njap'ụ, hinte ma nthöhö da 'ra'ahụ ri Dadahụ bi 'bụ mhets'i.
2 Jange nu'mụ gi umfụ n'ar mfạts'i ya hyoya, yo gi jafụ da nụnga ar 'bede ngu ọt'a ya
nemhñö, ne da nthụxt'a ya k'axt'athụxi ha ya nijö ne ha ya dö'ñu, honi da t'e'spa yá nsu.
Nu'ụ ọt'a njap'ụ, gehnụ yá nthöhö'ụ, hinte tọ'ma man'a.
3 Ha nu'ahụ, nu xki umfụ n'ar mfạts'i ya hyoya, pösẹhụ. Nö'ö da unga ri 'ñẹihụ, hinda bö
ri ngöhöhụ.
4 Ne ri mfạts'ihụ gi unthụ ñ'öntho, ri Dadahụ togo handa ñ'öntho, da 'ra'ahụ ri nthöhöhụ
ha yá nthandi ya jö'i.

Ar Hesu bi mönga hanja da t'ạpa Jö
(Lk. 11:2-4)

5 Nú'mụ gi ạfụ Jö, yo gi ọthụ ha yá nthandi ya jö'i ngu ọt'a ya nemhñö, ne da 'ñexyá nsu.
Nuyụ ạpabi 'bạtho ha ya nijö ne ha ya tại. Xa majöni di xi'ahụ, gehnụ yá nthöhöyụ, hinte
tọ'ma man'a.
6 Ha nu'ahụ, nú'mụ xki 'yạfụ Jö, kụt'a ha ri nguhụ ne kothụ ri goxthi. 'Yạfụ Jö ri Dadahụ
ñ'öntho gi 'bụsẹwihụnụ, ne ri Dadahụ togo handa ñ'öntho, da 'ra'ahụ ri nthöhöhụ ha yá
nthandi ya jö'i.
7 Nú'mụ gi ạfụ Jö, yo xa gi thöthụ get'a ya mhö ngu ọt'a nu'ụ hingya gamfi, beñ'ụ ngu ár
nzẹyẹ ya mhö, njap'ụ Jö ma da 'yọts'e.
8 Jange yo gi ọthụ ngu yá 'bẹfi'ụ, ngetho Jö ar Dada pödi xiñho tema gi k'athụ nú'mụ hinxka
'yạfụtho.
9 Nú'mụ gi zohụ Jö, 'yạfụ njawa:
Ma tsi Dada'ihe gi 'bụ mhets'i,
xa nsunda ri thuhu.
10 Ba e gi ndöwa,
ne da t'ọt'wa nö'ö gi mönge har ximhại ngu bi t'ọt'ap'ụ mhets'i.
11 'Raje te ga tsihe ar pania.
12 Pumgagihe ma thạihe, nguje di pumfe nu'ụ togo tukagihe.
13 Ne yo gi hẹgagihe da tsạtje ar ts'oki, ñöngagihe hinga ọthe nö'ö hingi ho.
Ngetho gar ndöge, ne ja ri ts'ẹdi ne hiñham'ụ da göxa ri nsunda. Dá njap'ụ.
14 Ngetho nu'mụ gi pumbabihụ nö'ö togo ọt'ahụ ar ts'om'ụi, ri Dadahụ mhets'i n'ehe da
pump'ahụ ri ts'okihụ.

15 Ha nu'mụ hingi pumbabihụ nö'ö togo ọt'ahụ ar ts'om'ụi, Jö ar Dada hinda pump'ahụ ri ts'okihụ n'ehe.

Ar Hesu bi nọnga ar bëhë

16 Nú'mụ gi bëhụ, yo gi ponga ri hmihụ gi uhụ ar dumụi ngu ọt'a ya nemhñö, honi da födi xi bë'ụ. Xa majöni di xi'ahụ, gehnụ yá nthöhö'ụ, hinte tọ'ma man'a.

17 Ha nu'ahụ, nú'mụ gi bëhụ, 'yeka ri ñöhụ ne xụka ri hmihụ ngu gi ọthụ hyax'mụ.

18 Njap'ụ hinda födi gi bëhụ. Họnsẹ Jö togo 'bụ habụ hingi nheki, go da bö nö'ö gi ọt'aseḛhụ, ne da 'ra'ahụ ri nthöhöhụ ha yá nthandi ya jö'i.

Pẹ'sụ ri ñhohụnụ mhets'i
(Lk. 12:32-34)

19 Yo xa gi umba ri mụihụ gi munsụwa har ximhại nzẹyẹ ya ñho habụ da zi ya zu'we, da zi ar hại ne da bë'ahụ ya bë.

20 Pẹ'sụ ri ñhohụnụ mhets'i habụ hinte da japa ar zu'we, hinda zi ar hại, hinda bë'ahụ ya bë.

21 Ngetho habụ gi pẹ'sụ ri ñhohụ, ka gehnụ oda ri mfenihụ.

Ar ñot'i yotka ma ndo'yohụ
(Lk. 11:33-36)

22 Nuya ri dạhụ go yot'a gatho ri ndo'yohụ, jange nu'mụ ri dạhụ 'bụi xiñho, gatho ri ndo'yohụ 'bụ har hyats'i.

23 Ha nu'mụ hingi 'bụ xiñho ri dạhụ, gatho ri ndo'yohụ 'mụ, 'bụ har 'bẹxui. Ha nu'mụ nunar ñot'i yot'ahụ xi m'ẹxui, tenguhmö ár mpothi ar 'bẹxui.

Yoho ya hmu
(Lk. 16:13)

24 Hinda tsạ gi pẹfụ yoho ya hmu, ngetho gi ụtsahụ n'a, ha gi möhụ nö'ö man'a. N'a gi pẹfụ xiñho, ha nö'ö man'a hin'ö. Njap'ụtho n'ehe, hinda tsạ gi pẹfụ Jö nu'mụ họnsẹ oda ri mfenihụ yá ñho ar ximhại.

Ar ñ'emụi
(Lk. 12:22-31)

25 Jange di xi'ahụ, yo gi tu ri mụihụ nú'mụ hiñ'otho te gi tsihụ wa te gi hyethụ ri ndo'yohụ. Ha hinge ri tehụ töpa ár nsu ar ñhuni, ne ri ndo'yohụ töpa ár nsu ar he.

26 Hyanthụ ya ts'ints'ụ nzạnga mhets'i. Nu'ụ hingi pot'i, hingi xofo, hinte pẹ'sa yá t'u, ha ri Dadahụ mhets'i umba te da zi'ụ. Ha hingi töfụ ár nsu pẹ'sa ya ts'ints'ụ.

27 Togo tsạ da japa ár ndo'yo da hñuxa ár ñhets'i xa di tupa ár mụi.

28 Yo'ö gi tu ri mụihụ gi beñhụ tema gi hyehụ 'mụ. Hyanthụ hanja te ya dọni har 'batha. Nu'ụ hingi het'i, hingi pẹ man'ar 'bẹfi.

29 Ha di xi'ahụ, nunar ndö Salomon, mödi xa mi döta ár nsu, himbi zạ bi hye n'ar he ngu ár nzạtho'ụ.

30 Nu'mụ Jö heta njap'ụ ya dọni 'bạ har 'batha ár pania, ne xudi da nk'ụts'i da t'ụ'sa har tsibi, tengu da het'ahụ 'mụ. Yo'ö xa hinte gi pẹ'sụ ri jamfihụ.

31 Jange yo gi tu ri mụihụ, gi eñhụ: Tema ga tsihụpya, wa te ga hehụ.

32 Ngetho nu'ụ hinxi jamfi, hyax'mụ tu yá mụi nú'mụ hinte pẹts'i te da zi, wa te da hye. Ha nu'ahụ, ri Dadahụ bi 'bụ mhets'i pö'ö teme gi k'athụ.

33 Nu'ahụ, hyoñhụ m'ẹt'o hanja gi 'bụhụ xiñho hár ts'ụt'wi Jö, ne gi 'yọthụ nö'ö ne'ö, ne njap'ụ hö, hinda k'at'ahụ gatho nö'ö gi hoñhụ.

34 Jange yo gi tu ri mụihụ nö'ö te di 'ñẹp'ahụ xudi, ngetho hyaxtho ja te ga thohụ. N'a ngu n'a ya pa pẹ'sasẹ yá thogi.

7

Yo gi theñhụ ri ñ'ohụ
(Lk. 6:37-38, 41-42)

1 Yo gi nthentehụ, ne hinda ntheñ'ahụ n'ehe.

2 Ngetho ngu gi thenga ri ñ'ohụ, Jö ma da hñös'ahụ majöni. Nu'mụ himbi go ri mụihụ, hinda ma da gor mụi'ö n'ehe.

3 Hanja gi handwa ár ts'oki ri ku, jangutho n'ar paxi o hár dạ'ö, ne hingi jamasu ri döta ts'oki ngu n'ar xọkaza o ha ri dạge.

4 Hanja da tsạ gi 'ñemba ri ku: Tọ'mi ga höp'a ar paxi o ha ri dạ, ne hanja hingi handa nö'ö ar xọkaza o ha ri dạge.

5 Xa gar nemhñö. Hñö m'ẹt'o ar xọkaza o ha ri dạge, ne njap'ụ hö, da tsạ gi hyanda xiñho, ne gi hñömba ar paxi o hár dạ ri ku.

6 Yo gi umfu̱ nö'ö ár me̱ti Jö nu'u̱ hingi numañho. Yo gi umfu̱ ri ñhohu̱ xi nhwëk'ahu̱ nu'u̱ hingi numansu, ngetho ngu ya 'yo da ne da za'ahu̱, ne ngu ya ts'u̱di ts'ot'a gatho nö'ö t'umbabi.

Ar mhat'a Jö
(Lk. 11:9-13; 6:31)

7 'Ya̱hu̱ ne da t'a'ahu̱, hyoñhu̱ ne gi tiñhu̱, nzotehu̱ ne da nsok'ahu̱ ar goxthi.
8 Ngetho nö'ö togo da 'ya̱di, da t'umbabi, nö'ö togo da hyoni da dini, ha nö'ö nzote, da nsokwabi.
9 Xi'mu̱ n'a ri bötsihu̱ da 'ya'ahu̱ n'ar thuhme, hage gi umfu̱ n'ar do.
10 Xi'mu̱ da 'ya'ahu̱ n'ar hwö, hage gi umfu̱ n'ar k'eñö.
11 Nu'mu̱ gar ts'oktehu̱ ne gi pöhu̱ gi umfu̱ nö'ö xiñho ri bötsihu̱, hanguhmö ar Dada bi 'bu̱ mhets'i xa da umba ar ñho gatho nu'u̱ togo da 'ya̱pabi.
12 Ngu gi nehu̱ da ja'ahu̱ ya jö'i, japabihu̱ njap'u̱ n'ehe. Gehnu̱ ne da 'ñenga yá 'be̱pate bi 'yot'a ar Moise ne nu ma'ra yá m'e̱hni Jö.

Ar goxthi xi nts'ixt'i
(Lk. 13:24)

13 Ku̱thu̱ har goxthi xi nts'ixt'i. Ngetho xi maxt'i ar goxthi ne xi nxidi ar 'ñu di ma har 'be̱xui, ne nze̱ye̱ nu'u̱ ku̱tnu̱.
14 Xi nts'ixt'i ar gosthi, ne hingi maxt'i ar 'ñu di ma mhets'i, jange tx'u̱tho nu'u̱ togo tini da yu̱tnu̱.

Fötho tema za'ö xta födi te uni
(Lk. 6:43-44)

15 Jamasuhu̱ hinda ts'ok'a ri mfenihu̱ nu'u̱ ense̱ yá m'e̱hni Jö emp'ö. Ma da 'ñep'u̱ da ne da hya̱'ahu̱, fe̱ta ya hogajö'i ngu n'ar tsi de̱ti, ha mbo yá mfeni ñhe̱hwi n'ar dumanthuhu miñ'o.
16 Ma gi pöhu̱ togo'u̱, nhekitho yá ts'o'be̱fi. Ngetho nuya ts'om'u̱i hingi tsa̱ da 'yo̱t'a n'ar hoga 'be̱fi. Ngu n'ar 'minza hinda unga ya obxi, ne hingi tujú ya iuxi ha ya nk'axhna'mini.
17 Njap'u̱ ar hoga 'ba̱iza tsa̱ da ts'ipa nö'ö te uni, ha nö'ö hingar hogaza hingi tsa̱ da ts'ipabi.
18 Xi n'ar hoga 'ba̱iza, hage tsa̱ da unga nö'ö hingi ho da ts'i. Wa n'ar ts'oza, hage tsa̱ da unga nö'ö xiñho da ts'i.
19 Gatho ya 'ba̱iza hingi unga nö'ö xiñho da ts'i, da nk'u̱ts'i ne da t'u̱'sa har tsibi.
20 Jange gi pöhu̱ togo yá kate m'e̱hni Jö emp'ö, xki hyanthwu̱ yá ts'o'be̱fi o̱t'e.

Hiñham'u̱ xta pö'ahu̱
(Lk. 13:25-27)

21 Hinga gatho nu'u̱ engagi: Ma tsi Hmu'i, ma tsi Hmu'i, ma da yu̱t'a hár ts'u̱t'wi Jö bi 'bu̱ mhets'i; ho̱nse̱ nu'u̱ o̱t'a nö'ö mönga ma Dada bi 'bu̱hnu̱ mhets'i.
22 Nú'mu̱ xta göxa xo̱ge, nze̱ye̱ ma da 'ñengagi nuya pa'u̱: Ma tsi Hmu'ihe, ma tsi Hmu'ihe, nuje da ju̱ñ'ahe ár ts'e̱di ri thuhu da mömp'ahe ri mhö, da e̱ñhe ya ts'ondöhi, ne da o̱the nze̱ye̱ ya nt'udi.
23 Ha nuga ma ga thötwabi: Hiñham'u̱ xta mpöhwihu̱. 'Wehu̱, 'yo̱t'ats'oki'ihu̱.

Yoho ya ñ'o̱ho̱ bi ha̱yo̱ yá ngu
(Lk. 6:47-49; Mr. 1:22)

24 Nö'ö togo da 'yo̱ nuya mhö di xi'ahu̱ ne da 'yo̱t'e, nö'ö ma ga he̱ka ngu n'ar ñ'o̱ho̱ benga nö'ö ma da me̱fi, ne bi hyo̱ ár ngu har medo.
25 M'e̱fa ba e ya dö'ye, ba kö ya nzo̱the ne bi ñ'o ya 'yomndöhi. Gathoyu̱ bi zu̱ har ngu'ö, himbi dext'i ngetho mi thöt'a xiñho har medo.
26 Ha nö'ö togo da 'yo̱xa nuya mhöyu̱ ne hinda 'yo̱t'e, nö'ö ñhe̱hwi n'ar jö'i hingi benga nö'ö pe̱fi, ne bi hyo̱ ár ngu har 'baxka 'bomu.
27 Ba e ya dö'ye, bi gö ya nzo̱the, bi ñ'o ya 'yomndöhi bi zu̱ nö'ö ar ngu'ö, bi yo̱t'e xo̱ge ne gatho bi m'e̱di.
28 Nu mi wa ar Hesu bi mönga njap'u̱, ya jö'i xa mi 'yo̱da nö'ö xki xipabi'u̱.
29 Ngetho mi hömpa ár ts'e̱di Jö, hinge ngu nuya böt'ofo.

8

Ar Hesu bi o̱the n'a mi tsu̱ ar tsit'ando'yo
(Mr. 1:40-45; Lk. 5:12-16)

1 Nu mi gö ar Hesu har t'o̱ho̱, ba köhwi nze̱ye̱ ya jö'i mi te̱ni.

2 N'a mbi nthẹwitho n'ar jö'i mi tsit'a ár ndo'yo, ba e bi ndạndihmö hár wa ar Hesu ne bi
'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'i, nu'mụ gi ne, da tsạ gi ọthegi.
3 Ar Hesu bi maka ár 'yẹ, bi hñu'spabi ne bi 'ñembi:
—Hö, di ne ga ọthe'i. Dá dix'a'i.
Ngu mi wadi bi mönga njap'ụ, nunar tsi jö'i dama bi hñökа ár hñeni.
4 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:
—Hinto ma gi xipabi, họnsẹ di ma har nijö da hyant'a ar möjö, ne hñöxa ri m'ọñhọ ngu bi
mönga ar Moise, ne da hyant'a'i ya jö'i xi dix'i.

Ar Hesu bi ọthebi n'ár 'bẹgo n'ar döndogu me Nroma
(Lk. 7:1-10)

5 N'agi ar Hesu mi yụt'a har hnini Nkapernaum, ba e bi zụdi n'ar döndogu me Nroma, mi
ạpa ar möte.
6 Ne bi 'ñembabi:
—Ha gi ọde, tsi Tata. N'a ma 'bẹgo oxa ar t'oxi 'wẹts'i, hingi tsạ da 'ñöni, xa tho ya ụgi.
7 Nu'mú ar Hesu bi 'ñenö:
—Gar manụ, ma ga ọthega.
8 Nunar ndö'ö bi ödi ne bi 'ñenö:
—Hin'ö, tsi Tata, ngetho hindi 'ñepkagi gi kụt'a ha ma ngu. Nö'ö di ạ'i, họnsẹ gi mö da dixa
ma 'bẹgo, nuga di ñ'emụi da njap'ụ.
9 Ngetho nuga 'bụ togo 'bẹpkagi, ha di pẹ'sa ya ndogu di 'bẹpabi n'ehe. Nu'mụ ga emba
n'a, di manụ, da ma. Ha nu'mụ ga emba man'a, ba ehe, da ehe. Nu'mụ ga emba ma 'bẹgo:
'Yọt'a nunar 'bẹfinụ, da 'yọt'e.
10 Nu mi 'yọxa njap'ụ ar Hesu xa bi 'yọtho, ne bi 'ñemba ya jö'i mi tẹni:
—Xa majöni di xi'ahụ, hinxta tinga n'ar me Israel di pẹ'sa n'ar ñ'emụi ngu nunar ñ'ọhọnụ.
11 Ne di xi'ahụ, ma da e nzẹyẹ xọge ár nxidi ar ximhại da yụt'a mhets'i da hñuxkwi ar Abra,
ar Isa ne ar Hakob hár ts'ụt'wi Jö.
12 Ha nu'ụ ndi 'ñepahmö nda 'yụt'a mhets'i hár ts'ụt'wi Jö, hinda ma da t'umba ar sẹki. Ma
da t'ẹnga nthi, da t'et'a har 'bẹxui habụ ma da nzoni ne da guxt'a yá ts'i di tho ya ụgi.
13 Nep'ụ ar Hesu bi 'ñemba ar döndogu:
—Di ma ri ngu, da njap'ụ ngu xka ñ'emụi.
Ne ge'mụ dama bi dixa ár 'bẹgo.

Ar Hesu bi ọthebi ár to ar Pedro
(Mr. 1:29-34; Lk. 4:38-41)

14 N'agi ar Hesu bi ma hár ngu ar Pedro, ka bi dinbabinụ ár to mi thẹ ar mpat'i.
15 Ar Hesu bi mipa ár 'yẹ, ne dama bi hyẹ ar mpat'i mi thẹ. Bi nanga nunar 'bẹhñönụ, ne
bi umbabi te nda zi'ụ.
16 Mi taknxui ba ts'impa ar Hesu nzẹyẹ xki nthẹxkwi ya ts'ondöhi, ha nö'ö n'adar mhö
nda 'bẹpabiyụ, dama nda bọni, ne bi ọthe gatho ya dạthi.
17 Njap'ụ bi tho ngu xki mönga ar m'ẹhni Isaia nú'mụ bi 'ñenö: Gesẹ'ö bi hñögagihụ ma
hñenihụ, ne bi hñöska ma ụgihụ.

Nu'ụ mi ne nda dẹnga ar Hesu
(Lk. 9:57-62)

18 N'agi mi hyanda ar Hesu xki got'atho ya jö'i, bi 'ñemba yá mạxte:
—Möhö 'randi ar dehe.
19 N'a mba ep'ụtho n'ar böt'ofo, ne bi 'ñemba ar Hesu:
—Tsi Utate, ga tẹñ'a'i habụ gatho gi ma.
20 Ne bi dötwabi ar Hesu:
—Ya miñ'o pẹ'sa yá oki habụ kụ, nuya ts'ints'ụ pẹ'sa yá m'afi, ha Nö'ö Togo ba e bi Njö'i
hiñ'otho habụ da mẹ ár ñö.
21 Man'a nu'ụ mi tẹni bi 'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'i, 'raka ar sẹki ma ga ạ ma dada, ne xka pengi, ga tẹñ'a'i.
22 Ar Hesu bi döti ne bi 'ñembabi:
—Hyẹp'ụ nu'ụ xi du da 'yạ nu'ụ mahyẹgi xi duwi, ne ba e tẹngagi.

Ar Hesu bi japa ar 'yomndöhi bi ntsạyạ
(Mr. 4:35-41; Lk. 8:22-25)

23 Mi bọxa ar Hesu har motsa, nuyá mạxte bi dẹni n'ehe.
24 Nú'mụ mi kụ har dehe, bi ñ'o n'ar 'yomndöhi. Yá mfẹts'i ar dehe mi hexta ar motsa,
har Hesu mi ötho.
25 Nuyá mạxte bi ma ba 'yạ, ne bi 'ñembabi:

—Tsi Hmu, fąxkagihe, 'bụtho ga jöthụ.
26 Ne nö'ö bi 'ñembabi:
—Yo'ö gi ntsuhụ. Tema bi ja ri jamfihụ.
Ne bi nangi bi zụ ar 'yomndöhi ne ar ñhǫnthe, ne dama bi ñhetho.
27 Nu'mú nuyá mąxte xa bi 'yǫtho ne mi eñ'ụ:
—Togonụ 'mụ, ar 'yomndöhi ne ar dehe ǫta nö'ö 'bẹpabi.

Yoho ya me Gadara xki nthẹxkwi ya ts'ondöhi
(Mr. 5:1-20; Lk. 8:26-39)

28 Nu mi zǫngwi ar Hesu yá mąxte 'randi ar dehe har hąi Gadara, ba e yoho ya ñ'ǫhǫ bi zụdi xki nthẹxkwi ya ts'ondöhi, ba pǫnga ha ya t'ągi, xa ma ya nts'o, hinto mi tsą nda tho har 'ñu habụ mi 'bụ'ụ.
29 Nuya ñ'ǫhǫyụ bi ñö nts'ẹdi ne bi 'ñemba ar Hesu:
—Te gi hongwa Hesu, ár T'ụ'i Jö. Hage xka e gi 'raje ar mfẹi mödi hingi tsǫta ar pa.
30 Mi 'yonụ yap'ụ n'a mut'i ya ts'ụdi mi ñuni.
31 Nuya ts'ondöhi bi 'yąpa ar möte ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Nu'mụ ma gi 'yẹngagihe, 'raje ar sẹki ma ga kụthe ha ya ts'ụdi 'yonụ.
32 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:
—Hö, di möhụ ma ba kụthụ.
Nu'mú ya ts'ondöhi bi bǫnga ha ya ñ'ǫhǫ, ne bi ma ba kụt'a ha ya ts'ụdi. Ne gatho nuya ts'ụdi dama bi nixt'i ba ñhǫma ha n'ar ma'ye, ba tso har dehe ne bi jöt'a gatho.
33 Nu'ụ mi su ya ts'ụdi xa bi ntsu bi nixt'i, ma ba kụt'a har hnini. Nu mi zǫñ'ụ, dama bi xipa ya jö'i nö'ö tema xki ja nuya ñ'ǫhǫ mi nthẹxkwi ya ts'ondöhi.
34 Gatho ya mengu nor hnini'ö bi bǫñ'ụ ma ba tsụ ar Hesu, ne mi hyant'ụ, bi 'yąpa ar möte nda bǫni nda zokwabinụ yá hąi.

9

Ar Hesu bi ǫthe n'ar dąthi xki nza ár ndo'yo
(Mr. 2:1-12; Lk. 5:17-26)

1 Nu'mú ar Hesu bi bǫxa har motsa ne bi 'ranga 'randi ar dehe, bi menga hár hąi man'agi.
2 Mi zǫnga hár ñöni ar dehe, ba ts'impa n'ar ñ'ǫhǫ xki nza ár ndo'yo mi oxa ha n'ar t'oxi, ne nu mi hyandwa yá ñ'emụi nu'ụ mi tsihi, ar Hesu bi 'ñemba ar dąthi:
—Ndada, yo gi tu ri mụi, ngetho xi mpump'a ri ts'oki.
3 Nu'mú 'ra ya böt'ofo mi bensẹ njawa: Nunar ñ'ǫhǫnụ pǫntho tsanga Jö.
4 Nunar Hesu mi pötwatho yá mfeni, jange bi 'ñembabi'ụ:
—Yo'ö gi beñhụ hingi ho nö'ö di mönga.
5 Temar ñhembi ga xipabinụ: Xi mpump'a ri ts'oki, wa ga embabi: Nangi gi 'yo.
6 Pöhụ'mụ, Nö'ö Togo ba e bi Njö'i pẹ'skwa ar ts'ẹdi har ximhąi da pungya ts'oki, hyanthụ'mụ te di pẹfi.
Nu'mú ar Hesu bi 'ñemba ar dąthi:
—Nangi, jụxa ri fidi, di ma ri ngu.
7 Nu'mú ar dąthi dama bi nangi, bi ma ár ngu.
8 Mi hyanda ya jö'i nö'ö xki thogi, xa mi 'yǫtho, mi nsundabi Jö togo xki umba ar ts'ẹdi ya meximhąi da 'yǫt'a ya döta nt'udi.

Ar Hesu bi zo ar Mateo nda dẹni
(Mr. 2:13-17; Lk. 5:27-32)

9 Ar Hesu bi thohnụ bi ma, ne har 'ñu bi hyanda n'ar ñ'ǫhǫ ár thuhu ar Mateo mar njot'abojö, mi huxa habụ mi njut'a ar bojö mi jot'a ya ndö, ne bi 'ñembabi:
—Ba ehe, tẹngagi.
Ha nö'ö bi nangi bi dẹni.
10 M'ẹfa ar Hesu bi hñuhwi har mexa hár ngu'ö, ne nzẹyẹ ya njotbojö ne ya 'yǫt'ats'oki ba e bi hñuhwi ar Hesu mi 'bụhwinụ yá mąxte.
11 Nu mi hyanda njap'ụ ya dẹnga'bẹpate, bi 'ñemba yá mąxte ar Hesu:
—Yo'ö ñungwi ya njotbojö ne ya 'yǫt'ats'oki ri Utatehụ.
12 Mi 'yǫ ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Nu'ụ 'yomañho hingi honga togo da ǫthe, ha nu'ụ hñẹni hö, hoñ'ụ.
13 Di ma ba hoñhụ tema di bǫnga habụ enö: Hindi ne gi hönjụ ya m'ǫñhǫ, 'ñuhụ ar nhwëki. Hinxta e ga zo ya hogajö'i. Xta e ga zo ya 'yǫt'ats'oki da 'yǫt'wa yá ntsǫ'mi.

Ar Hesu bi t'ąmbabi ar bëhë
(Mr. 2:18-22; Lk. 5:33-39)

14 M'ẹfa ba ep'ụ yá mąxte ar Xuwa Xixthe, bi 'yąmba ar Hesu ne bi 'ñeñ'ụ:

—Yo'ö hingi bë nuya ri mąxte, ha nuje ne ya dęnga'bępate xa di bëhë.
15 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nu'mų da t'ǫt'a n'ar ngo, ne nö'ö togo bi nthöti da zohna yá mpödi, nuyų mahyoni da njohyawi, ngetho 'bų'hwi nö'ö togo t'ǫt'wa ar dąngo. Njap'ų ma mąxte n'ehe, nú'mų di 'bų'be johyayų. Ma da zǫ ar pa nú'mų xta ts'ixkagi, nu'mú hö, xinda ne, da bëhyų.
16 Hinjo'o n'a togo jų n'ar 'ra'yo m'ǫt'e pǫt'a n'ar zę dutu, ngetho nu xta yų't'a ar 'ra'yo m'ǫt'e, da gų't'a ar zę dutu ne da xę döta xęni.
17 Hingi sit'a ar 'ra'yo t'afi ha ya zę ximhni, ngetho nu'mų da njap'ų da xę ya zę ximhni, da nö'ma ar t'afi ne da m'ę ya ximhni. Ha nu'mų da sit'a ar 'ra'yo t'afi ha ya 'ra'yo ximhni, gatho yoho hinte da ja.

Ár t'inxu ar Hairo ne ar 'bęhñö bi dąmba ár pąt'i ar Hesu
(Mr. 5:21-43; Lk. 8:40-56)

18 Mi wadi bi mönga njap'ų ar Hesu, ba ep'ų n'ar ndö bi ndąndihmö ne bi 'ñembi:
—Mañhem'ųtho bi du ma t'inxu, jange xta e ga ą'ar möte gi ma gi hñuxa ri 'yę; di ñ'emųi da mengi da nte.
19 Har Hesu ne yá mąxte bi męwi nunar ndö'ö.
20 Nú'mų mi 'yo ar 'ñu'ų, n'ar 'bęhñö mi xot'wa ya ji, xki tho 'ręt'amayoho njęyę mi pę'sa nunar hñeninų, bi zǫnga hár xųtha ar Hesu ne bi dąmba ár ñöni ár pąt'i.
21 Ngetho mi ensę hár mfeni: Nu'mų mödi hǫnsę ga thąmbahmö ár pąt'i, da dixkagi.
22 Ar Hesu bi ñegi ne bi 'ñemba nunar 'bęhñö:
—Ma tsi t'inxu'i, njohya. Nuna ri jamfi xi ja'a'i xi dix'i.
Ne n'agitho bi dixa nunar 'bęhñönų.
23 Nu mi zǫnga ar Hesu hár ngu ar ndö xki du ár t'inxu, mi hyandi mi 'bų̨hnų nu'ų mi hųxt'a ya nthų̨za, ne nzęyę ya jö'i xa mi umba yá mų̨i mi zoni.
24 Bi 'ñembabi'ų̨:
—Pǫ̨ñhų̨, ngetho nunar nxutsinų̨, hinxi du, ötho.
Ne nuya jö'i xa mi thentho.
25 Nu mi bǫnga gatho ya jö'i, ar Hesu bi yų̨t'a mbo har ngu, bi mipa ár 'yę ar nxutsi, ne nuna dama bi nangi.
26 Ne nunar 'bedenų̨ bi nų̨nga xǫge nunar hąi'ö.

Ar Hesu bi ǫthe yoho ya godą

27 Nú'mų mi manų̨ ar Hesu, bi dęnga yoho ya godą mi 'bęfa xa mi mafi mi eñ'ų̨:
—Ár bötsi'i ar Dabi, hwëgagihe.
28 Ar Hesu bi thotho ne bi yų̨t'a ha n'ar ngu. Nuya godą himba kohi, ba e bi yų̨t'ų̨ har ngu n'ehe. Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ų̨:
—Ha gi jamfihų̨ da tsą ga ǫthe'ihų̨.
Bi dö'ų̨:
—Hö da tsą, ma tsi Hmu'ihe.
29 Nu'mú ar Hesu bi hñu'spa yá 'yę ha yá dą'ų̨, ne bi 'ñembabi:
—Dá njap'ų ngu xka jamfihų̨.
30 Ne bi xo yá dą'ų̨. Ar Hesu bi hñu'mba yá mų̨i ne bi 'ñembabi:
—Jamasuhų̨ hinto da bö nö'ö xi thogi.
31 Mödi bi nsipa njap'ų̨, mi bǫ̨ñ'ų̨ bi 'yonga ar 'bede hagatho nor hąi'ö.

Ar Hesu bi ǫthe n'ar gone

32 Mi bǫnga nuya godą, ba ts'impa n'ar gone xki nthęxkwi n'ar ts'ondöhi.
33 Ar Hesu bi 'yęnga ar ts'ondöhi, ne nunar gone bi zą bi ñö. Gatho ya jö'i mi 'bų̨hnų̨, xa mi 'yǫtho ne mi eñ'ų̨:
—Hiñham'ų̨ xta hanthų̨wa ha ma hąihų̨ Israel n'ar nt'udi ngu nö'ö xta hanthų̨pya.
34 Ha nuya dęnga'bępate mi eñ'ų̨:
—Nunų ęnga ya ts'ondöhi, jų̨mpa ár ts'ędi ár ndö ya ts'ondöhi.

Döta ár 'befi Jö

35 Ar Hesu bi ñ'o gatho ya döta hnini ne ya t'ų̨lo hnini, mi kų̨t'a ha yá nijö ya xodyo mi utwabi, mi xipa ár hoga mhö ár ts'ų̨t'wi Jö, mi ǫthebi yá hñęni ne yá ų̨gi nuya mengunų̨.
36 Nu mi hyanda gatho ya jö'i xa bi nkor nhwëki, ngetho bi hyanda ngu 'ra ya tsi dęti xi mfont'i, hinte 'ñe ár mą'yo da su.
37 Nu'mú ar Hesu bi 'ñemba yá mąxte:
—Xa majöni di xi'ahų̨, nzęyę ar sofo ne tx'ų̨da ya 'bęgo.
38 Jange 'yąpabihų̨ Jö togo ár męti ar 'bęfi, da męhna ma'ra ya 'bęgo, da e da gų̨xa nunar sofonų̨.

10

Ar Hesu bi hwahna nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mpọte
(Mr. 3:13-19; Lk. 6:12-16)

1 Nu'mú ar Hesu bi zohna nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte, ne bi umba ar ts'ẹdi nda 'yẹnga
ya ts'ondöhi, ne nda ọthebi tsạnt'ö yá hñẹni ne yá ụgi ya jö'i.
2 Gehyụ yá thuhu nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mpọte ar Hesu xki zohni: M'ẹt'o ar Simu nö'ö
bi thu'spabi ar Pedro, ar Andre ár jödöp'ụ'ö, ar Hakobo ne ar Xuwa ár jödö, yá t'ụyụ ar
Sebedeo.
3 Ar Lipe, ar Bartolo, ar Toma, ar Teo nö'ö mar njotbojö, man'ar Hakobo ár t'ụ ar Alfeo,
ar Lebeo nö'ö bi t'embabi ar Tadeo.
4 Nö'ö man'ar Simu xki ñ'owi nu'ụ mi ntuhni mi ñönga ár hnini, ne ar Huda Iskariote nö'ö
m'ẹfa bi dạ ar Hesu.

Ar Hesu bi mẹhna nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mpọte xki hwahni
(Mr. 6:7-13; Lk. 9:1-6)

5 Ar Hesu bi mẹhna nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mpọte xki hwahni ne bi 'ñembabi'ụ:
—Yo ma gi thohụ habụ bi 'bụ nu'ụ hingya xodyo. Yo gi kụthụ ha yá hnini ya me Nsamaria.
6 Di ma ba zohụ ya me Israel nu'ụ 'bụ ngu ya tsi dẹti hinte 'ñe yá mạ'yo.
7 Di möhụ ne gi 'ñembabihụ njawa: Ár ts'ụt'wi Jö 'bạp'ụtho.
8 Ọthehụ ya dạthi, ne hñöjwụ yá hñẹni nu'ụ tsụ ar tsit'ando'yo, jafụ da nte nu'ụ xi
du, 'yẹmbabihụ ya ts'ondöhi nu'ụ togo xi nthẹxkwi. Xta hwëk'ahụ nunar ts'ẹdinụ,
hwëkwathobihụ nu ma'ra n'ehe.
9 Yo gi nxö'sụ ar bojö xi nk'axt'i, wa ya t'axbojö, wa ya thẹni.
10 Yo gi tẹxjụ ri 'rọzöhụ, yo ma gi hñöxụ yo mponi ar dutu, wa ma'ra ya thiza, hinte gi
hñöxụ n'ar ndọhọ. Ngetho ar 'bẹgo di 'ñepi da t'umba nö'ö te k'at'i.
11 Nu xki tsọñhụ ha n'ar döta hnini wa n'ar t'ụlo hnini, hyoñhụ n'ar hogajö'i, ne ka gi
'bụhụnụ hár ngu'ö gatho ya pa gi oxụnụ.
12 Nu xki kụthụ har ngu'ö, zẹngwahụ nu'ụ 'bụhnụ.
13 Nu'mụ da 'ra'ahụ nsẹki, ár hogam'ụi Jö da zụ'ụ. Ha nu'mụ hinda 'ra'ahụ nsẹki, ar njöpi
xka 'yạfụ, da mengi da zụ'ahụ.
14 Nu'mụ hinto da 'yọx'ahụ, ne hinto da jamfi nö'ö gi xifụ, pọñhụ har ngu'ö wa har hnini'ö,
ne gi hwöthụ ri wahụ, da hyọ ar fonthại xi wat'a ha ri thizahụ.
15 Xa majöni di xi'ahụ, nunar pa da thöxamajöni, nunar hnini'ö ma da hñönga n'ar döta
mfẹi, di töta ár mfẹi ya hnini Sodoma ne ar Gomora.

Ya nt'ụtsate xi 'ñep'ụ

16 Nupya di pẹñ'ahụ gi möhụ, ma gi 'yohụ ngu ya tsi dẹti madeda ya miñ'o. Jange zọt'a ri
dạhụ ngu n'ar k'eñö, ne di hñöx'ahụ n'ar tsi domtxu.
17 Jamasuhụ ngetho ya jö'i ma da dạt'ahụ ha yá 'yẹ ya ts'ụt'wi, ne ma da mẹp'ahụ ha yá
nijö.
18 Nu'ụ ma da dạt'ahụ ha ya ts'ụt'wi, ma da m'ạp'ahụ ha ya ndö ngetho gi tẹngagihụ.
Njap'ụ gi dạtwabihụ majöniyụ, ne nu'ụ hingya xodyo.
19 Nú'mụ xta ts'oñ'ahụ, yo gi tu ri mụihụ tema gi möñhụ wa tema gi thöhụ, ngetho ge'mụ
Jö ma da 'ra'ahụ gatho nö'ö gi möñhụ.
20 Hingo ma gi ñösẹhụ; nu ár Hñö Jö ar Dada go ma da mönga nö'ö da bọnga ha ri nehụ.
21 Nuya pa'ụ ya jö'i ma da ụtsasẹ yá ku, ma da dạ da tho. Nuya dada da dạ yá t'ụ, nuya t'ụ
ma da ụtsa yá dada, ne da dạ'ụ da tho n'ehe.
22 Gatho ya jö'i ma da ụtsa'ihụ ngetho gi tẹngagihụ, ha nö'ö togo da zẹtatho da dọ'mi da
göxa xọge, go ma da mpọ'ö.
23 Nu'mụ da nt'ụtsa'ihụ ha n'ar hnini, pọñhụ di möhụ man'a. Xa majöni di xi'ahụ, hingi
jwahụ gi 'yohụ xọge ya hnini har hại Israel, ne Nö'ö Togo ba e bi Njö'i da menga man'agi.
24 Ar mạxte hingi töpa ár nsu ár utate, ha n'ar 'bẹgo hingi töpa ár nsu ár hmu.
25 Xiñho nu'mụ ar mạxte da ñhẹhwi ár utate, ne ar 'bẹgo da ñhẹhwitho ár hmu. Nu'mụ ar
dada bi t'embabi ar Belsebu, hanja tọ'mi da nsipabi yá bötsi 'mụ.

Togo gi tsuhụ
(Lk. 12:2-9)

26 Jange hinto gi tsuhụwa, ngetho hiñ'otho tema xi t'ögi ne hinda thandi, wa tema xi t'ọt'a
ñ'öntho ne hinda födi.
27 Nö'ö di ut'asẹhụ ñ'öntho, utwabihụ gatho ya jö'i, ha nö'ö di xi'ahụ njantetho, möñhụ
nts'ẹdi, da 'yọ gatho ya jö'i.
28 Yo gi tsuhụ togo ne da hyo'ahụ, ngetho ri pahụ hingi tsạ da hyo'ụ. Tsuhụ Jö togo pẹ'sa
ar ts'ẹdi da mẹhna ri pahụ ne ri ndo'yohụ har tsibi.

29 Nuya tsi ts'ints'ų hingi hmödi, t'unga yoho ha n'ar tsi kųt'a, ha hinda zą da dą n'a har hąi nu'mų hinda ungar sęki Jö ar Dada.
30 Xi'ahųhmö. Ngetho ri xtöhų, Jö pödi hangu'ų.
31 Jange yo gi ntsuhų, ngetho gi töfų ár nsu n'a mut'i ya ts'ints'ų.
32 Nö'ö togo da dątkagi majöni ha yá nthandi ya jö'i xi bökagi, nuga n'e ma ga dąmajöni xi bökagi hár nthandi ma Dada bi 'bų mhets'i.
33 Ha nö'ö togo da kǫngagi ha yá nthandi ya jö'i, nuga n'ehe ma ga kǫnga hár nthandi ma Dada bi 'bų mhets'i.

Ngetho xpa e ar Hesu ma da ñhe ya jö'i
(Lk. 12:49-53; 14:26-27)
34 Yo gi hu ri mųihų xta e ga jö'sa ya tuhniwa har ximhąi. Hin'ö, ma da gąhni ngetho xta ehe.
35 Xta e ga heka ya jö'i: nuya t'ų ma da dǫxa yá dada, nuya t'inxu ma da dǫxa yá nönö, ha nuya ts'ihwę ma da dǫxa yá tsa.
36 Nuyá ñ'ųni ya jö'i ma da bǫnga ha yá nguse.
37 Nö'ö töte ár mhöte pę'spa ár dada wa ár nönö, ne m'ęfa ka mökagiga, hindi 'ñepi da dęngagi. Ne nö'ö töte ár mhöte pę'spa ár t'ų wa ár t'inxu, ne m'ęfa ka mökagi, hindi 'ñepanų n'ehe da dęngagi.
38 Ne nö'ö togo hinda 'yęnt'a ár te da dęngagi, hindi 'ñepi ga ñ'o'be.
39 Nö'ö togo xa suwa ár te har ximhąi, ma da 'będi. Ha nö'ö da 'bę ár te tęngagi, ma da dinga ár te hiñham'ų da thege.

Ya hoga nthöhö mhets'i
(Mr. 9:41)
40 Nö'ö togo da 'ra'ahų ar sęki go xi 'rakagiga, ha nö'ö togo 'raka ar sękiga go umba ar sęki nö'ö togo xpa pęnkagi.
41 Nö'ö togo da umba ar sęki n'ár m'ęhni Jö ngetho mar m'ęhni, ma da hñönga ar nthöhö ngu ar m'ęhni. Ha nö'ö da umba ar sęki n'ar hogajö'i ngetho mar hogajö'i, ma da hñönga n'ar nthöhö mahyęgi ngu hönga n'ar hogajö'i.
42 Ne nö'ö togo da umba n'a tsi 'bada ar tsęthe n'a nuya tsi hyoyayų tęngagi, xa majöni di xi'ahų hinda 'bę ár nthöhö.

11

Ar Xuwa Xixthe bi męhna yoho yá mąxte ma ba k'ö'sa ar Hesu
(Lk. 7:18-35)
1 Nu mi wa ar Hesu bi xipa nu'ų 'rętamayoho yá mąxte teme nda męfi, bi ma ba tsǫnga ya hnini har hąi'ö, mi uta ya jö'i ne mi mönga ar hoga mhö.
2 Nú'mų mi o har fądi ar Xuwa Xixthe, bi 'yǫ gatho nö'ö mi ǫt'a ar Hesu, jange bi męhna yoho yá mąxte ma ba k'öts'i,
3 ne bi 'ñembabi:
—Ha go ge'e ár m'ęhni Jö ma nda ehe, wa ga tǫ'mhe man'a.
4 Ar Hesu bi ödi ne bi 'ñembabi'ų:
—Di möhų ba xifų ar Xuwa nö'ö xka 'yǫhų ne xka hyanthų.
5 Nuya godą xo yá dą, ya dowa 'yo, ya gogu ǫde, nu'ų tsų ar tsit'ando'yo thits'i, nu'ų xi du pengi nte, ha nuya tsi hyoya xi nsipabi ar hoga mhö.
6 Nzątho nö'ö togo hinda ų ár mųi xi zo ár gu nö'ö di pęfi.
7 Nu mi bǫni bi ma yá mąxte ar Xuwa Xixthe, ar Hesu bi ndųi bi nǫnga ar Xuwa ne bi 'ñemba ya jö'i:
—Togo ma ga hyanthų har ot'at'ǫhǫ. Hage ma ga hyanthų n'ar ñ'ǫhǫ hinte mi pę'sa ár ts'ędi, ngu n'ar xithi hwönda ar ndöhi. Hin'ö wain'ö.
8 Te ga pǫñhų ga hyanthų 'mų. Hage n'ar ñ'ǫhǫ mi he ya dutu ximhödi. Hin'ö, ngetho nu'ų kö yá nzątho dutu 'bų ha yá ngu ya ndö'ų.
9 Tema ga pǫñhų ma ga hyanthų 'mų. Hage n'ár m'ęhni Jö. Hö, ne xa majöni di xi'ahų, hinge hǫnsę n'ár m'ęhni Jö, pę'sa man'ar döta nsu.
10 Ngetho gehnų xki nhǫnga mam'ęt'o har T'ofo habų enö:
Nuga di pęhna ma m'ęhni da m'ęt'o
da hyok'a ar 'ñu.
11 Xa majöni di xi'ahų, hinxi m'ų man'ar ñ'ǫhǫ di töpa ár nsu ar Xuwa Xixthe. Mödi njap'ųhmö, nö'ö ar tsi t'ųlo xi yųt'a hár ts'ųt'wi Jö, töpa ár nsu ar Xuwa.
12 Nuya pa bi ndųi bi xixthe ya jö'i ar Xuwa ne nubyatho, ár ts'ųt'wi Jö tho ar nhweni, ne hǫnsę nu'ų umbyá mųi go kųt'ų.

13 Gatho yá m'ẹhni Jö ne ár t'ofo ar Moise bi möñ'ụ nda e ár ts'ụt'wi Jö, ha nu mi zọ ar
Xuwa Xixthe bi möñ'ö mi 'bạp'ụtho nda zọhọ.
14 Nu'mụ gi ne gi ñ'emụibihụ, gehnụ ar Elia xka 'yọhụ nda penga man'agi.
15 Nö'ö togo tu ár gu, dá 'yọxa nö'ö di mö.
16 Togo ga hẹkwabi nuya jö'i 'bụ nuya payụ. Nuyụ, ñhẹhwi nuya bötsi hu ha ya tại, mafi
ñ'engwi yá ñ'ohụ.
17 Ne eñ'ụ: Da hụxthe ma nthụzahe ne hinga nehụ, da ntuhe ya thuhu nt'ạgi ne hinga
nzoñhụ.
18 Ngetho ba e ar Xuwa Xixthe, hinto mi ntsixkwi, ne hinto mi ñungwi, ne gi eñhụ:
Nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi.
19 M'ẹfa ba e Nö'ö Togo bi Njö'i, to gatho ntsixkwi ne ñungwi, gi eñhụ n'ar ts'o'yo ne n'ar
mihni, ár ñ'owi ya njotbojö ne ya 'yọt'ats'oki. Nö'ö togo pẹ'sa ar mfödi, nhekitho ha yá hoga
'bẹfi.

Yá mfẹi xi t'ẹkwa ya mẹ'sku hnini
(Lk. 10:13-16)

20 M'ẹfa ar Hesu bi ndụi bi hñu'mba yá hmi ya hnini habụ xki 'yọt'a ya nt'udi, ngetho
hinxki 'yọt'wa yá ntsọ'mi, mödi xki hyandwa ár ts'ẹdi Jö. Ne bi 'ñeñ'ö:
21 —Hwëkate'ihụ gar menguhụ Korasi ne gar me Betsaidahụ. Ngetho nu'mụ ya me Tiro
ne ya me Sidon xi hyanthmö ya nt'udi xi t'ọt'a ha ri hạihụ, xi 'yọt'wahmö yá ntsọ'mi, ne xi
hyemhö ya he dumụi, ne xi nkoxhmö ar 'bospi ntsọ'mi.
22 Jange nuga di xi'ahụ, nunar pa da thös'ahụ majöni, ri mfẹihụ ma da döta nö'ö ma da
hñönga ya me Tiro ne ya me Sidon.
23 Ha nu'ahụ gar menguhụ Nkapernaum, ha gi hu ri mụihụ ma da njụx'ahụ mhets'i.
Hin'ö, ma da t'e'ahụ har 'bẹxui. Ngetho nu'mụ har hại Sodoma xi t'ọthmö nuya nt'udi xka
hyanthụ, xi 'yọt'wahmö yá ntsọ'mi, ne hinxi nhwati, di 'bụhmö'ụ nuya payụ.
24 Jange di xi'ahụ, nunar pa da thös'ahụ majöni, ri mfẹihụ ma da döta ár mfẹi ya me
Sodoma.

Ba e gi tsụkagihụ, gi tsạyạhụ
(Lk. 10:21-22)

25 Nor pa'ö ar Hesu bi ñö ne bi 'ñenö:
—Di nsunda'i, ma tsi Dada'i, gar Hmu mhets'i ne gatho ar ximhại. Di 'ra'a njamödi ngetho
xka utwabi ri nt'uti nu'ụ ngu ya tsi bötsi hints'ụ te pödi, ne xka 'ñökwa nu'ụ ja yá mfödi ne
ya nimfeni.
26 Ngetho njap'ụ xka numañhoge, ma tsi Dada'i.
27 M'ẹfa bi 'ñemba nu'ụ mi 'bụhnụ:
—Gatho xi utkagi ma Dada. Họnsẹ'ö pötka ma mfeni. Hinto pötwa ár m'ụi ma Dada, họnsẹ
nuga ár T'ụgi ne nu'ụ xta hwahni ga utwabi.
28 Ba ehụ gatho nuya gi nduhụ ne xi zạ'ahụ, ne ga tuk'a ri 'bẹnihụ gi tsạyạhụ.
29 Ngu n'ar tsi boi nt'ẹi, hñöñhụ ar zan'wẹi di hus'ahụ, ne da tsạ gi tẹngagihụ ma m'ụi,
dar hogajö'i ne hindar ñ'ets'i. Nu'mụ gi 'bụhụ njap'ụ, hinda zạ'ahụ ne hinda du ri mụihụ.
30 Ngetho nunar zan'wẹi di hus'ahụ, hingi hembi gi tuxụ, ha nunar 'bẹni di tut'ahụ, hingi
hụ.

12

Ya mạxte bi doka ya ngöt'ẹi har pa ntsạyạ
(Mr. 2:23-28; Lk. 6:1-5)

1 Nuya pa'ụ ar Hesu ne yá mạxte bi 'ranga ha ya hwöhi xki 'bot'a ya t'ẹi. Mar pa ntsạyạ,
ha nuyá mạxte mi tsụ ar thuhu, jange bi ndụi bi dokwa yá ngöhö ya t'ẹi, mi töki mi tsa'ụ.
2 Mi hyanda ya dẹnga'bẹpate, bi 'ñemba ar Hesu:
—Yo'ö ri mạxte ọt'a nö'ö hingi ho da 'yọt'a har pa ntsạyạ.
3 Ha nunar Hesu bi dötwabi njawa:
—Ha hinxka nehụ habụ enga nö'ö bi 'yọt'a ar Dabi nú'mụ mi zụ ar thuhu, nö'ö ne yá
ñ'owi.
4 Bi yụt'ö hár nijö Jö, ne bi zi nuya thuhme xki 'bọ'spa Jö, ha nö'ö ne yá ñ'ohụ himi ho nda
zi'ụ, họnsẹ ya möjö.
5 Ha hinxka nehụ hár t'ofo ar Moise, nuya möjö mpẹ har nijö, mödi ar pa ntsạyạ, hingi
nhu ngu n'ar ts'oki.
6 Ha nuga di xi'ahụ, 'bụkwa n'a töpa ár nsu ar nijö.
7 Nu'mụ gi pöhmöhụ tema di bọnga nö'ö mönga ár T'ofo Jö habụ enö: Hindi ne gi hönkagihụ
ya m'ọñhọ. Nö'ö di ne, gi 'ñu ri nhwëkihụ. Nu'mụ xi zohmö ri mfenihụ, hingi tsụhmöhụ nuyụ
hinte xi 'yọt'a nö'ö hingi njap'ụ.

8 Ngetho Nö'ö Togo ba e bi Njö'i gehnụ ár Hmu ar pa ntsạyạ.

Ar ñ'ọhọ xki 'yot'a ár 'yẹ
(Mr. 3:1-6; Lk. 6:6-11)

9 Ar Hesu bi thogi, ma ba kụt'a ha yá nijö'ụ.
10 Ka mi 'bụhnụ n'ar ñ'ọhọ xki 'yot'a n'ár 'yẹ. Ne nuya dẹnga'bẹpate bi 'yạmba ar Hesu:
—Hage xiñho gi ọthe n'ar jö'i har pa ntsạyạ.
Bi 'yạnga njap'ụ ngetho mi ne nda dinga te nda hyọx'ụ.
11 Ha nunar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Xi'mụ gi 'ñehụ n'ar tsi dẹti ne da zo ha n'ar ots'i, ha hingi hñöhụ mödi ar pa ntsạyạ.
12 Ha hinge n'ar ñ'ọhọ töpa ár nsu n'ar tsi dẹti. Jange mahyoni ga ọthụ ar ñho mödi ar pa ntsạyạ.
13 Nu'mú ar Hesu bi 'ñemba ar ñ'ọhọ xki 'yot'a ár 'yẹ:
—Maka ri 'yẹ.
Nö'ö bi jap'ụ, ne dama bi dixa ár 'yẹ, ne bi gohi ngu nö'ö man'a.
14 Nu mi bọnga ya dẹnga'bẹpate, bi ñ'ụt'i hanja nda tsạ nda hyo ar Hesu.

Ar 'bẹgo xki hñuxa Jö
15 Ar Hesu mi pötho te mi beñ'ụ, bi zohnụ bi ma, ne nzẹyẹ ya jö'i bi dẹni mi ọthebi yá hñeni.
16 Ne xa mi hu'mba yá mụi hinto nda metwabi togo'ö.
17 Ne njap'ụ nda tho ngu xki mönga ar m'ẹhni Isaia nú'mụ bi 'ñenö:
18 Gehnụ ma hoga 'bẹgo xta huts'i,
togo di mödi ne jakagi ga njohya.
Ga umba ma Hñö,
da zohna gatho ya hnini 'bụ hár nxidi ar ximhại, ne da xipabi'ụ xi 'ñep'ụ ar pa da thö'spa majöni.
19 Hinto ma da ntsạhñökiwi, hinda ma da mafi,
ne hinda ma da t'ọ ár mhö ha ya 'ñu.
20 Ma da hñu'mba yá mụi nu'ụ hints'ụ pẹ'sa ár ts'ẹdi yá ñ'emụi, ngu n'ar xithi 'bụtho da dehmi.
Ma da mẹ'spa ar nhwëki nu'ụ pẹ'sa n'a tsi tụi ar ndọ'mi, ngu n'ar tsibi fụni.
Ne da japi da ntöte ar ñho.
21 Ne gatho ya jö'i 'bụ hár nxidi ar ximhại da dọ'mba ár mfạts'i uñ'ö.

Ar ñömañ'ụ t'ẹmba ár Hñö Jö
(Mr. 3:20-30; Lk. 11:14-23; 12:10)

22 Nu'mú ar Hesu ba ts'impa n'ar jö'i mi gone ne mi godạ, ngetho xki nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi. Bi ọthe, ne dama bi zạ bi ñö ne bi hyandi.
23 Jange gatho ya jö'i xa mi 'yọtho, ne mi enga n'a ngu n'a:
—Hage go gehnụ ár T'ụ ar Dabi 'mụ.
24 Ha nuya dẹnga'bẹpate mi 'yọxa nö'ö mi mönga ya jö'i, bi 'ñeñ'ụ:
—Nunụ hingi ẹnsẹ ya ts'ondöhi, hömpa ár ts'ẹdi ar Belsebu ár ndö ya ts'ondöhi.
25 Nunar Hesu bi bötwatho yá mfeni'ụ, ne bi 'ñembabi:
—Nu'mụ n'ar hnini da ñhege ne da ntunsẹ, da jö'sasẹ gatho nö'ö xi 'yọt'e. Ha nu'mụ da nt'ụtsasẹ yá mengu n'ar ngu, hiñ'otho ár ts'ẹdi, ne da nhwati.
26 Xi ar ts'ondöhi, hage da 'yẹnsẹ yá mits'ondöhiwi. Nu'mụ da jap'ụ, hinte di pẹ'sa ár ts'ẹdi ne xi nhwata gatho 'mụ.
27 Gi eñhụ nuga di ẹnga ya ts'ondöhi ngetho di hömpa ár ts'ẹdi ar Belsebu. Xi ri m'ẹhnihụ, tema ts'ẹdi hö'ụ ẹnga ya ts'ondöhi 'mụ. Go da hñup'a ri hmihụ'ụ.
28 Ha nu'mụ di hömpa ár ts'ẹdi ár Hñö Jö di ẹnga ya ts'ondöhi, pöhụ 'mụ, xi zọkwa habụ gi 'bụhụ ár ts'ụt'wi Jö.
29 Hanja da zạ da yụt'a n'ar bë hár ngu n'ar ñ'ọhọ xa di pẹ'sa ár ts'ẹdi, da bëpa yá ñho nu'mụ hinda xọt'e m'ẹt'o. Ne xta wadi hö, ja da tsạ da bëpa yá ñho.
30 Nu'ụ togo hindi ñ'o'be, ụtsagi, ne nö'ö togo hindi mus'be mahyẹgi, go font'i.
31 Di xi'ahụ, gatho ya ts'oki ọt'a ya jö'i, ne gatho ya ts'ate möñ'ụ, ma da mpumbabi. Ha nö'ö togo da 'yẹmba ar ñömañ'ụ ár Hñö Jö, hinda ma da mpumbabi.
32 Nu'mụ togo da zanga Nö'ö ba e bi Njö'i, ma da mpumbabi. Ha nö'ö togo da ñömañ'ụ ár Hñö Jö, hinda ma da mpumbabipya, ne hiñham'ụ da mẹ'sa ar pumbate.
33 Beñhụ nu'mụ ar za xiñho, ma da unga nö'ö xiñho n'ehe. Ha nu'mụ ar za hingi ho, hingi ho nö'ö ma da uni, ngetho nö'ö te unga n'ar za, ja föp'ụ tema za'ö.
34 Ts'ojö'ihụ di hñöx'ahụ ya k'eñö. Hanja da tsạ gi möñhụ nö'ö xiñho xa gar ts'ojö'ihụ. Ngetho nö'ö ñuxa ha ri mụihụ, gehnụ gi möñhụ.

35 Nö'ö togo benga ya hoga mfeni, mönga nö'ö xiñho, ha nö'ö benga ya ts'omfeni, mönga ya ts'omhö.
36 Nuga di xi'ahụ, gatho nö'ö te gi möñhụ ne hingi jamasuhụ, ja tema gi thöhụ nú'mụ xta thös'ahụ majöni.
37 Ngetho Jö ma da hñös'ahụ majöni gatho nö'ö gi möñhụ, ne da nsi'ahụ ri hogajö'ihụ wa ri ts'om'ụihụ.

Ya ts'ojö'i ạ n'ar nt'udi
(Lk. 11:29-32)
38 Nu'mú 'ra ya böt'ofo ne ya dẹnga'bẹpate mi 'bụhnụ, bi 'ñemba ar Hesu:
—Utate, di ne ga hanthe gi 'yọt'a n'ar nt'udi, njap'ụ da nheki xpa pẹñ'a Jö.
39 Ar Hesu bi död̲i ne bi 'ñenö:
—Ya ts'ojö'i 'bụ nuya payụ ạdi da hyanda n'ar nt'udi, ne hinte ma nt'udi da t'umbabi, họnsẹ ár nt'udi ar m'ẹhni Honas.
40 Ngetho nö'ö bi ñ'o hñupa ne hñuxui mbo ár mụi ar döta hwö. Ma da njap'ụ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, ma da m'ụ hñupa ne hñuxui hár mụi ar hại n'ehe.
41 Nuya me Ninibe ma da nanga har thöxamajöni, ne ma da hñu'mba yá hmi nuya jö'i 'bụ nuya payụ. Ngetho nu'ụ bi 'yọt'wa yá ntsọ'mi nú'mụ mi zo ar Honas, ha 'bụkwa n'a töpa ár nsu ar Honas.
42 Nunar 'bẹhñö mar ndö ndi 'ñe mak'angi, ma da nanga har thöxamajöni, da hñu'mba yá hmi nuya jö'i 'bụ nuya payụ. Ngetho nuna ba e har yap'ụ hại nda 'yọ'spa ár mfödi ar Salomon, ne gi 'bụhwihụwa n'a xa töpa ár nsu ar Salomon.

Ar ts'ondöhi bi pengi
(Lk. 11:24-26)
43 Nep'ụ ar Hesu bi 'ñenö:
—Nu'mụ n'ar ts'ondöhi da hyẹ n'ar jö'i, da ñ'o ha ya ot'at'ọhọ di honga habụ da ntsạyạ, ne hinte tini,
44 n'a nda bensẹ ne da 'ñenö: Xi'mụ ga penga ha ma ngu da pọni. Ne xta zọhọ da dini hinto di 'bụi, xi njoki ne xi thoki xiñho.
45 Nu'mú nö'ö ar ts'ondöhi'ö ma da hyonga ma yoto yá mits'ondöhiwi di töte yá nts'o, ne da kụt'i da m'ụhwi. Ne nunár 'bẹfa m'ụi nunar jö'i xki hyẹhmö ar ts'ondöhi, di töte ár nts'o hinge ngu 'bẹt'o. Ma da thota yá nts'o nuya jö'i 'bụ nuya payụ n'ehe.

Ár nönö ne yá jödö ar Hesu
(Mr. 3:31-35; Lk. 8:19-21)
46 Ar Hesu himi jwatho nda zo ya jö'i, n'a mbi zọta ár nönö ne yá jödö mi 'bạ nthi mi ne nda ñöwi.
47 N'a togo bi 'ñembabi:
—Ri nönö ne ri jödö bi 'bạhnụ nthi, ne gi ñöwi 'nö.
48 Ar Hesu bi dötwabi'ö:
—Togo ma nönö ne ma jödö.
49 Bi uti habụ mi 'bụ yá mạxte, ne bi 'ñenö:
—Go gehyụ ma nönö ne ma jödö.
50 Ngetho gatho nu'ụ ọt'a ngu mönga ma Dada bi 'bụ mhets'i, gehyụ ma jödö, ma nju ne ma nönö n'ehe.

13

Ár 'bede ar mot'i
(Mr. 4:1-9; Lk. 8:4-8)
1 Nunar pa'ö ar Hesu bi bọnga har ngu habụ mi 'bụi, ne bi ma ba hu har ñönthe.
2 Bi wat'a nzẹyẹ ya jö'i habụ mi 'bụ'ö, jange bi bọxa ha n'ar motsa ne ka bi hñuxnụ, ha gatho ya jö'i mi 'bạ har ñönthe.
3 Ne bi metwabi nzẹyẹ ya 'bede mi utwabi. M'ẹt'o bi me n'ár 'bede n'ar mot'i ne bi 'ñenö:
—N'ar mot'i bi bọni ma ba pot'a ár hwöhi.
4 Nú'mụ mi mpot'i, n'a tụi bi zo har 'ñu, ba e ya ts'ints'ụ bi go bi za.
5 Man'a tụi bi zo ha ya do habụ himi köxa nzẹyẹ ar hại. Ngut'a bi k'onts'i ngetho himar mpidi ar hại.
6 Ne nu mi bọxa ar hyadi bi hwixki. Himi tsạ nda nụnga yá 'yụ, jange bi 'yot'i.
7 Man'a tụi bi zo habụ mi ja ya 'mini, bi xuhña ne bi ot'i.
8 Ha man'a tụi bi zo habụ mar ñho ar hại, xa bi unga n'ar hoga sofo, 'ra n'a nthehe, ma'ra hñun'ạte, ne ma'ra n'ạtema'rẹt'a n'a ngu n'ar 'bại.
9 Nö'ö togo tu ar gu da 'yọde, dá 'yọxa nö'ö te di mö.

Yo'ö ar Hesu mi zo m'ede ya jö'i
(Mr. 4:10-12; Lk. 8:9-10)

10 M'ẹfa yá mąxte bi wat'a habụ mi 'bụ ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Yo'ö gi zo m'ede ya jö'i.
11 Ar Hesu bi dötwabi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nu'ahụ, Jö ut'ahụ nö'ö hinxki fö mam'ẹt'o tengu ár ts'ụt'wi, ha nu ma'ra hinxi t'utwabi.
12 Ngetho nö'ö to pẹts'i, ma da thu'spabi, ha nö'ö hinte pẹts'i, ma da thömba xọge.
13 Jange di zo m'ede, ngetho tu yá dą, ne hingi handi, tu yá gu, ne hingi ọde, ne hingi tso yá mfeni.
14 Thohyụ ngu bi mönga ar m'ẹhni Isaia nú'mụ bi 'ñenö:
Ma gi 'yọhụ, ne hinda zo ri mfenihụ.
Ma gi hyanthụ, ne hingi pöhụ teme di bọnga nö'ö gi hanthụ.
15 Ngetho nuya jö'iyụ xi japi xi më yá ñö,
ne hingi ne da 'yọxa nö'ö ọde.
Xi ts'ąnt'a yá dą,
njap'ụ hinda xo yá dą da hyandi,
ne hinda zo yá gu,
hinda kwata ha yá mụi,
ne da hñuxka yá dą,
ha nuga da tsą ga umba ar nzaki.
16 Ha nu'ahụ, nzątho ri dąsẹhụ xka hyanthụ, ne ri gusẹhụ xka 'yọhụ.
17 Ngetho xa majöni di xi'ahụ, nzeyẹ yá m'ẹhni Jö ne ma'ra ya hogajö'i, mi nemhö nda hyanda nö'ö gi hanthụpya, ha himbi tsą bi hyant'ụ. Ne mi nemhö nda 'yọxa nö'ö gi ọhụpya, ha himbi 'yọx'ụ.

Ar Hesu bi mönga tema di bọnga ár 'bede ar mot'i
(Mr. 4:13-20; Lk. 8:11-15)

18 'Yọhụpya tema di bọnga ár 'bede ar mot'i da xi'ahụ.
19 Nö'ö togo da 'yọxa ar mhö nọmba ár ts'ụt'wi Jö ne hinda zo ár mfeni, m'ẹfa da e ar ts'ondöhi ne da hñömba ar mhö xki zomhö hár mụi, gehnụ nö'ö n'a tụi bi zo har 'ñu.
20 Nu'ụ ma'ra bi zo ha ya do, ngu nö'ö bi 'yọxa ár mhö Jö ne da njohya da hñöni.
21 Ha hinxi 'ñet'a xiñho hár mụi nunar mhönụ, jange xta e ya thogi ne ya nt'ụtsa ngetho xi hñömga ma mhö, da 'wege, ngu ar t'ẹi hinxi nụnga ár 'yụ ngut'a da 'yot'i.
22 Nö'ö n'a tụi bi zo habụ mi ja ya 'mini, gehyụ nuya xi 'yọxa ár mhö Jö, ne dama bi 'bẹ ar ñ'emụi, ngetho tupa ár mụi gatho nö'ö te jawa har ximhąi, ne ñhẹgi da ka ar bojö. Gathoyụ da jö'sa ar mhö, jangutho ar t'ẹi hinte bi uni.
23 Ha nu ma'ra bi zo habụ mar ñho ar hąi, gehyụ nuya bi 'yọxa ár mhö Jö ne bi zo yá mfeni. Xa bi unga n'ar hoga zofoyụ, 'ra bi unga n'anthebe, 'ra hñun'ąte, ha nu ma'ra n'ątema'rẹt'a n'a ngu n'ar 'bąi.

Ár 'bede ar t'ẹi ne ar nxot'o

24 M'ẹfa ar Hesu bi metwabi'ụ man'ar 'bede ne bi 'ñenö:
—Ár ts'ụt'wi Jö bi 'bụ mhets'i jangu n'ar mot'i bi ma hár hwöhi ba pot'a ar t'ẹi xi thahni.
25 Ha nú'mụ mi ö yá 'bẹgo, ba e ár ñ'ụni ne bi mot'wa ya nxot'o hár hwöhi xki mot'a ar t'ẹi, ne bi ma.
26 Nu mi te ar t'ẹi ne mi fụdi nda ngöhö, bi k'onts'a ar nxot'o 'mụ n'ehe.
27 Nuya 'bẹgo bi ma ba ąnga nö'ö togo ár mẹti ar hwöhi ne bi 'ñembabi'ụ: Tsi ndada, ha hinga pot'a ar t'ẹi xki nthahni ha ri hwöhi. Xi'mụ ha xpa e nuya nxot'o 'mụ.
28 Nor ñ'ọhọ'ö bi 'ñemba yá 'bẹgo: Zage n'a ma ñ'ụni xi mot'i. Nuyụ bi 'ñembabi 'mụ: Ha gi ne ma ga k'ụse ya nxot'o.
29 Nö'ö togo ár mẹti ar hwöhi bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ: Hin'ö, yo gi k'ụsụ ngetho yo ma da k'ụxkwi ya t'ẹi n'ehe.
30 Hyẹhup'ụ da tewi mahyẹgi, ne nu xta zọ ár pa ar sofo, ga xipa ya xathe da xat'a m'ẹt'o ya nxot'o da dut'i, ne da gö'sa har tsibi da zöt'i. Ha nor t'ẹi da munts'i da kwata ha ma t'u.

Ár 'bede ar ndąmurtasa bi 'bot'i
(Mr. 4:30-32; Lk. 13:18-19)

31 Ne ar Hesu bi metwa man'ar 'bede ne bi 'ñembabi:
—Ár ts'ụt'wi Jö bi 'bụ mhets'i ñhẹhwi n'ar ndąmurtasa bi mot'a n'ar ñ'ọhọ hár hwöhi.
32 Nö'ö ar ndą'ö xa tsi t'ụlo töta gatho nu ma'ra. Ha nu xta te, töta gatho nu ma'ra ya k'ani, habụ bi e ya ts'ints'ụ köxa yá m'afi.

Ár 'bede ar njoxthuhme
(Lk. 13:20-21)

33 Bi xipa man'ar 'bede ne bi 'ñembabi:
—Ár ts'ụt'wi Jö bi 'bụ mhets'i ñhẹhwi ar njoxthuhme bi pant'a n'ar 'bẹhñö ha gụto hwada ar jụni, ne bi dọ'mi bi joxa xọge.

Teme mi japa ar Hesu ya 'bede
(Mr. 4:33-34)
34 Ar Hesu gatho nö'ö te mi xipa ya jö'i, mi xipa m'ede. Nu'mụ himar 'bede hinte mi xipabi.
35 Njap'ụ bi thogi ngu xki mönga maham'ụ ár m'ẹhni Jö nú'mụ bi 'ñenö:
M'ede ma ga zo ya jö'i,
Ma ga mönga nö'ö xki t'ögi nú'mụ mi thoka ar ximhại.

Ar Hesu bi mönga teme di bọnga ár 'bede ar t'ẹi ne ar nxot'o
36 Ar Hesu mi wadi bi 'ñe ya jö'i, bi ma har ngu habụ mi 'bụi, ne bi wat'a yá mạxte, bi 'ñembabi:
—Xi'mụ gi xikagihe teme di bọnga ár 'bede ar nxot'o 'bạ har hwöhi.
37 Ar Hesu bi dötwabi'ụ ne bi 'ñenö:
—Nö'ö togo pot'a ar t'ẹi xi thahni, gehnụ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
38 Ar hwöhi gehnụ ar ximhại, ha nö'ö ar t'ẹi xi thahni, gehyụ nu'ụ 'bụ hár ts'ụt'wi Jö. Ha nunar nxot'o, nuya tẹnga ar ts'ondöhi.
39 Ar ñ'ụni pot'a ar nxot'o, ar ts'ondöhi. Nunar sofo gehnụ ár ngötṣ'i ar ximhại, ne nuya xathe gehyụ yá ẹnxẹ Jö.
40 Jangu ya xat'ẹi 'weka ar nxot'o da ts'öt'i, njap'ụ hár ngötṣ'i ar ximhại, ya ẹnxẹ ma da 'weka nuya jö'i tẹnga ar ts'ondöhi.
41 Nö'ö Togo ba e bi Njö'i ma da mẹhna yá ẹnxẹ da gụka hár ts'ụt'wi gatho nuya 'yọt'atṣ'oki ne nu'ụ japa ma'ra da nts'oki.
42 Ne ma da t'ụt'a har tsibi, ka ma da nzonụ ne da guxtya ts'i di tho ya ụgi.
43 Ne nu'ụ ya hogajö'i ma da yot'ụ ngu ar hyadi núnụ mhets'i, habụ bi 'bụ ár ts'ụt'wi Jö yá Dada. Nu'ụ togo tu yá gu da 'yọxa nö'ö di mö.

Ár 'bede ar m'ẹtṣ'i t'ạgi
44 Ár ts'ụt'wi Jö bi 'bụ mhets'i ñhẹhwi n'ar m'ẹtṣ'i t'ạ har hại. Nunar m'ẹtṣ'inụ bi dinga n'ar jö'i, ne bi mengi bi 'ñö man'agi. Ne xa bi njohya bi ma ba pạ gatho nö'ö mi pẹtṣ'i, bi dạnga ar hại habụ mi t'ạ ar m'ẹtṣ'i.

Ar nzạtho do xa xi mhödi
45 Nunár ts'ụt'wi Jö bi 'bụ mhets'i jangu n'ar mạ honga ya nzạtho do xa xi mhödi.
46 Nu mi dinga n'ar hoga do, bi ma ba pạ gatho nö'ö mi pẹtṣ'i ne bi ma ba tại.

Ar nt'ạtṣ'i
47 Ár ts'ụt'wi Jö bi 'bụ mhets'i jangu n'ar nt'ạtṣ'i njöt'a har dehe ne tsạnt'ö ar zu'we bi gụtṣ'i.
48 Nu xta ñuxa yá nt'ạtṣ'i, nuya ngụxhwö da gụka har ñönthe, ne da hñudi da hwahna nuya xiñho da 'yụt'a ha yá 'bọtṣ'e, ne nu ma'ra hingi ho da 'yẹnga nthi.
49 Ma da njap'ụ xta göxa ar ximhại, da e ya ẹnxẹ da 'weka ya ts'om'ụi xi nthöskwi ya hogajö'i.
50 Ne da thọt'a har tsibi, ka ma da nzonụ ne da guxt'a yá ts'i.

Ya 'ra'yo ne ya gönga m'ẹtṣ'i
51 Nu'mú ar Hesu bi 'yạnga yá mạxte:
—Ha xi zo ri mfenihụ gatho nö'ö xta xi'ahụ.
Bi dö'ụ ne bi 'ñeñ'ụ:
—Hö, ma tsi Hmu'ihe.
52 Nu'mụ nö'ö bi 'ñembabi'ụ:
—Njap'ụ n'ar bötofo pötwa xiñho ár ts'ụt'wi Jö, ñhẹhwi n'ar dada pẹ'sa ár m'ẹtṣ'i, ne jụka nu'ụ mi ja maham'ụ ne nu'ụ ja getya xi nja.

Ar Hesu mi 'bụhnụ Nasare
(Mr. 6:1-6; Lk. 4:16-30)
53 Mi wadi bi mönga nuya 'bedeyụ, bi ma bi zohnụ nunar hnininụ.
54 Ne bi zọnga hár hại'ö, mi kụt'a ha yá nijö mi uti, ne nuya jö'i xa mi 'yọtho ne mi eñ'ụ:
—Ha xpa tinga ar mfödi ne ar ts'ẹdi da 'yọt'a nuya dötạ nt'udiyụ.
55 Ha hinga gehnụ ár t'ụ ar hyẹnza. Ha hingar Maria ár nönönụ, ne ár jödö ar Hakobo, ar Huse, ar Simu ne ar Huda 'mụ.
56 Ha hinge di 'bụhwihụwa yá nju n'ehe. Ha xpa pöhnụ gatho nö'ö mö ne ọtnụ 'mụ.

57 Ne nuya mengunu̱ xa mi tso̱t'a yá mu̱i, jange ar Hesu bi 'ñembabi'u̱:
—N'ár m'e̱hni Jö habu̱ gatho hnumansu, ha nu hár ha̱ise̱ hin'ö, ne hár nguse̱.
58 Jange himbi 'yo̱t'a nze̱ye̱ ya döta nt'udinu̱, ngetho ya jö'i himi ñ'emu̱ibi.

14

Bi tho ar Xuwa Xixthe
(Mr. 6:14-29; Lk. 9:7-9)

1 Nuya pa'u̱ ar ndö Erode bi zo ár gu gatho nö'ö mi o̱t'a ar Hesu.
2 Ne bi 'ñemba yá 'be̱go:
—Nö'ö ar ñ'o̱ho̱'ö, gehni ar Xuwa Xixthe xi mengi xi nte, jange pe̱'sa nor ts'e̱di'ö.
3 Ar Erode mi mönga njap'u̱ ngetho xki gu̱ ar Xuwa Xixthe, xki döt'i, ne xki got'a har fa̱di. Nunu̱ mi hökwahmö hinge nda m'u̱hwi ar Erodia ár 'be̱hñö ar Lipe ár jödöp'u̱'ö.
4 Ngetho ar Xuwa Xixthe xki 'ñemba ar Erode:
—Hingi ho gi 'bu̱hwi nunar 'be̱hñönu̱.
5 Jange ar Erode mi ne nda hyo. Himbi 'yo̱t'e ngetho mi tsu ya jö'i, nuyu̱ mi jamfi már m'e̱hni Jö.
6 Ha n'agi mi t'o̱t'wa ár da̱ngo ar Erode, nunár t'inxu ar Erodia bi nei madeda gatho nu'u̱ mi 'bu̱hnu̱, ha nu ar Erode xa bi numañho.
7 Jange bi ñöt'wabi nda umba gatho nö'ö nda 'ya̱di, ne bi 'ñet'a made Jö.
8 Nu'mú̱ ar nxutsi bi 'ñemba ar Erode:
—Di ne gi 'rakagiwa ár ñö ar Xuwa Xixthe ha n'ar manza.
Go bi 'ya̱'ö ngetho ár nönö xki 'yu̱t'i tema nda 'ya̱di.
9 Ar ndö Erode xa bi zo̱t'a ár mu̱i. Mödi njap'u̱ himbi tsa̱ bi ponga ár ne, ngetho xki 'ñet'a made Jö, ne xki 'yo̱xa gatho nu'u̱ mi 'bu̱hwinu̱ har mexa. Jange bi mö nda t'umbabi.
10 Ne bi möñ'ö nda the̱kwa ár ñö ar Xuwa Xixthe har fa̱di.
11 Ba thömpa ár ñö ha n'ar döta manza, bi t'umba ar nxutsi, ne nunu̱ bi hñö'spa ár nönö.
12 M'e̱fa bi zo̱ yá ma̱xte har fa̱di habu̱ mi jothmö, bi hñö'spa ár ndo'yo ma ba a̱gi, ne bi ma'u̱ ba xipa ar Hesu nö'ö xki thogi.

Ar Hesu bi 'winga tho ngu̱dminthebe ya jö'i
(Mr. 6:30-44; Lk. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

13 Mi 'yo̱ ar Hesu njap'u̱, bi bo̱xa ha n'ar motsa, bi 'ranga 'randi ar dehe, bi ma habu̱ hinto mi 'bu̱i. Ha nu mi 'yo̱ ya jö'i ndi manu̱, ba po̱nga ha ya hnini, bi ma watho ma ba k'öts'i.
14 Nu mi bo̱nga ar Hesu har ñönthe, bi hyandi mi 'bu̱hnu̱ nze̱ye̱ ya jö'i mi to̱'mi. Xa bi hwëki ne bi o̱thebi yá hñeni.
15 Nu mi nde bi wat'a yá ma̱xte habu̱ mi 'ba̱'ö, ne bi 'ñembabi:
—Pe̱hna ya jö'i ma da da̱nga te da zi ha ya t'u̱lo hnini, ngetho bi nde, ne te da dingwa habu̱ di 'bu̱hu̱.
16 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'u̱:
—Hinda ma da hyonga te da ziyu̱, go ma gi umfu̱.
17 Nuyá ma̱xte bi dödi ne bi 'ñeñ'u̱:
—Habu̱ ga tiñhe tema ga umfeyu̱. Ho̱nse̱ 'bu̱kwa ku̱t'a ya thuhme ne yoho ya tsi hwö.
18 Ne ar Hesu bi 'ñenö:
—Ba höhu̱wa.
19 M'e̱fa bi xipabi ya jö'i nda hñu ha ya do̱ni. Ne bi gu̱ nu'u̱ ku̱t'a ya thuhme ne yoho ya tsi hwö, bi no̱'sa mhets'i bi jöpi, bi heke ne bi thokwabi yá ma̱xte, ne nuyu̱ bi hemba ya jö'i.
20 Gatho ya jö'i bi ñuni ne xa bi niñö, ha nuya xe̱ni bi bongi bi njo, ne bi ñhu'sa 're̱t'amayoho ya 'bo̱ts'e.
21 Nu'u̱ togo bi ñuni mi tsu̱ ngu ngu̱dminthebe ya ñ'o̱ho̱, himbi yu̱t'a ar m'ede ya 'be̱hñö ne ya bötsi.

Ar Hesu mi 'yoda mañö ar dehe
(Mr. 6:45-52; Jn. 6:15-21)

22 Nep'u̱ ar Hesu bi xipa yá ma̱xte nda bo̱xa har motsa, ne nda m'e̱t'o ndi ma 'randi ar dehe. Nö'ö nda gotho nda 'ñe ya jö'i.
23 Nu mi ñ'ehwi gatho ya jö'i, bi bo̱xase̱ har t'o̱ho̱ ma ba a̱pa Jö. Nu mi nxui mi 'bu̱se̱nu̱ har t'o̱ho̱.
24 Ha nunar motsa mi 'yo madedar ñho̱nthe, ne xa mi mfe̱ts'i ngetho mi nto̱xkwi ar ndöhi.
25 Ngu n'ar hñumxudi ar Hesu bi ma ba tsu̱ yá ma̱xte, mi 'yoda mañö ar dehe.
26 Nuyá ma̱xte mi hyandi mi 'yo mañö ar dehe, xa bi ntsu ne mi eñ'u̱:
—Atho di hanthu̱ n'ar pite.
Ne xa mi mafi mi ntsu'u̱.
27 Ha nunar Hesu bi zofo ne bi 'ñembabi'u̱:

—Go gekaga, yo gi ntsuhu̱.
28 Nu'mú ar Pedro bi 'ñenö:
—Ma tsi Hmu'i, nu'mu̱ xa majöni go ge'e, 'be̱pkagi ga 'yo mañö ar dehe ma ga tsu̱'i.
29 Ne ar Hesu bi 'ñembabi:
—Ba e xö.
Ar Pedro bi gö har motsa, bi ma nda tsu̱ ar Hesu mi 'yoda mañö ar dehe.
30 Ha nu mi za̱ ar ndöhi bi zu, jange bi ndu̱i bi yu̱ har dehe. Dama bi mafi ne bi 'ñenö:
—Ma tsi Hmu'i, ju̱xkagi, 'bu̱tho ga jöt'i.
31 Nu'mú ar Hesu ngut'a bi pe̱nt'i, ne bi 'ñembabi:
—Yo'ö ga ntsu, ha hingi ñ'emu̱i.
32 Bi bo̱xkwi har motsa, ne ngut'a bi ntsa̱ya̱ ar ndöhi.
33 Nu ma'ra xki go har motsa ba e bi nsunda ar Hesu, bi nda̱ndihmö ne bi 'ñenö:
—Xa majöni go ár T'u̱'i Jö.

Ar Hesu bi o̱the ya da̱thi núnu̱ Genesare
(Mr. 6:53-56)

34 Ne bi zo̱ñ'u̱ 'randi ar dehe har ha̱i Genesare.
35 Nuya mengunu̱ mi bö'u̱ mar Hesu togo xki zo̱nu̱, bi xañ'u̱ ar 'bede gatho ár nthet'i nor ha̱i'ö, ne ba ts'impa gatho ya da̱thi.
36 Ha nuyu̱ ho̱nse̱ mi a̱di nda the̱gi nda da̱mba ár ñöni ár pa̱t'i, ne gatho nu'u̱ mi tha̱mbabi mi thits'i.

15

Nö'ö japi da ts'oka ar jö'i
(Mr. 7:1-23)

1 Nu'mú 'ra ya böt'ofo ne 'ra ya de̱nga'be̱pate xki 'ñe Herusalen nda k'önga ar Hesu, bi wat'i ne bi 'ñembi:
2 —Yo'ö ri ma̱xte ts'okwa ár nt'umbi ma palehu̱ bi zoju̱. Yo'ö hingi xu̱'ye̱ m'e̱t'o nú'mu̱ ñuni.
3 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Xi nu'ahu̱, yo'ö gi ts'ojwu̱ ár 'be̱pate Jö gi te̱ñhu̱ nuya ri nt'umbihu̱.
4 Ngetho Jö bi mönga njawa: 'Ñe'spa ár nsu ri dada ne ri nönö, ha nö'ö togo da zanga ár dada wa ár nönö, hinda ma da k'ont'i da tho.
5 Mödi nu'ahu̱ gi eñhu̱ xiñho togo da 'ñemba ár dada wa ár nönö: Hinda tsa̱ ga fa̱x'a'i, ngetho nö'ö ma nga 'ra'ahmö, xta ñöt'wa Jö.
6 Njap'u̱ gi et'a ri xu̱thahu̱ hinda t'e'spa ár nsu ár dada wa ár nönö. Jange xka ts'okwabihu̱ ár 'be̱pate Jö gi te̱ñhu̱ ri nt'umbihu̱.
7 Xa gar nemhñöhu̱. Xa majöni xi zu̱'ahu̱ nö'ö bi mönga ar m'e̱hni Isaia nú'mu̱ bi 'ñenö:
8 Nuya jö'iyu̱ oxta mañö enö eska ma nsu,
ngetho himbi po̱nga ha yá mu̱i.
9 Tema ñho'ö eska ma nsu,
embabi n'ar hoga nt'uti nö'ö xi bense̱'u̱.
10 Nep'u̱ ar Hesu bi zo ya jö'i nda wat'i, ne bi 'ñembabi:
—'Yo̱xu̱ xiñho nö'ö ma ga xi'ahu̱, ne da zo ri mfenihu̱.
11 Hingi ts'oka ar jö'i nö'ö ku̱t'a hár ne. Nö'ö po̱ni hö, ts'ok'ö.
12 M'e̱fa bi wat'a yá ma̱xte habu̱ mi 'bu̱ ar Hesu, ne bi 'ñembabi'u̱:
—Ha gi o̱de, nuya de̱nga'be̱pate xa bi mbo̱ yá kwe̱ mi 'yo̱xa nuya mhö ga mö.
13 Ar Hesu bi dötwabi yá ma̱xte ne bi 'ñembabi:
—Gatho nuya do̱ni hinxi mot'a ma dada bi 'bu̱ mhets'i, ma da nk'u̱ts'i.
14 Hye̱huu̱p'u̱ ya goda̱ ne da gu̱mhö yá migoda̱wi. Nu'mu̱ n'ar goda̱ da gu̱hna man'ar goda̱, da zowi har ots'i.
15 Ar Pedro bi 'ya̱mba ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Xikagihe tema di bo̱nga nö'ö ar 'bede xka mö.
16 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Ha hinxi zo ri mfenihu̱ n'ehe.
17 Ha hingi pöhu̱, gatho nö'ö gi tsihu̱, di ma ri mu̱ihu̱ ne da thogi gi 'ye̱ñhu̱.
18 Ha nu'mu̱ gi beñhu̱ ya ts'omfeni, go di bo̱nga ha ri nehu̱, ne go da ja'ahu̱ gi nts'oju̱.
19 Ngetho ha yá ne ya jö'i ka bi po̱mp'u̱ ya ts'omfeni, ngu ar ntho, ar ts'inga nthöti, ar m'e̱ngwi jö'i, ar mfë, ar nhemhñö ne ar ts'ate.
20 Gehyu̱ ts'oka ar jö'i. Ha nö'ö hingi xu̱ka ár 'ye̱ m'e̱t'o, m'e̱fa da ñuni, nö'ö hinte ma ts'oki o̱t'e.

Ár ñ'emụi nunar 'bẹhñö me Nkanan
(Mr. 7:24-30)

21 Ar Hesu bi gụ ar 'ñu bi ma ha yá hại ya hnini Tiro ne Sidon.
22 N'a mba eta n'ar 'bẹhñö me Nkanan xa mi mafi mi enö:
—Tsi Hmu, ár T'ụ'i ar Dabi, hwëgagi. Ma t'inxu xa nthẹxkwi ne xa fẹka n'ar ts'ondöhi.
23 Ha nunar Hesu hinte bi döti. Nu'mú nuyá mạxte bi ma ba tsụdi ne bi 'yạpa ar möte mi embabi:
—Xipabi da ma, ngetho xa mafi 'bẹfa mọte ma xụthahụ.
24 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nuga họnsẹ xpa m'ẹnkagi ga munsa ya me Israel jangu ya tsi dẹti xi m'ẹdi.
25 Nu'mú ba ep'ụ nunar 'bẹhñö'ö, bi ndạndihmö hár wa ar Hesu, ne bi 'ñembi:
—Ma tsi Hmu'i, fạxkagi.
26 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Hage xiñho da thömba ár ñhuni ya bötsi ne da t'umba ya 'yo.
27 Nunar 'bẹhñönụ bi dödi ne bi 'ñenö:
—Majöni nö'ö gi mö. Mödi njap'ụ, nuya 'yo tsipa yá bọne yá hmu tạ har mexa.
28 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Tsi 'bẹhñö, xa döta ri ñ'emụi. Dá njap'ụ ngu xka 'yạdi.
Ne ja bi dixnụ ár t'inxu.

Ar Hesu bi ọthe nzẹyẹ ya dạthi
29 Ar Hesu bi zohnụ nor hại'ö, bi thogi bi ma ba tsọnga hár ñöni ar ñhọnthe Ngalilea, ne bi bọxa mañö ha n'ar ngwani, ma ba huhnụ.
30 Ne bi zọnụ nzẹyẹ ya jö'i mi tsi ya dowa, ya godạ, ya gone, ya do'yẹ ne ma nzẹyẹ ya dạthi. Ba ts'ihi bi m'ọkwa hár wa ar Hesu, ne nö'ö mi ọthe.
31 Jange nu'ụ ya jö'i mi 'bụhnụ xa mi 'yọtho mi ọde nda ñö ya gone, nuya do'yẹ mi thits'i, nuya dowa mi 'yo, nuya godạ mi handi. Ne gatho'ụ mi nsunda Jö ár Dada ya me Israel.

Bi t'inga tho yon'ạtenthebe ya jö'i
(Mr. 8:1-10)

32 M'ẹfa ar Hesu bi zohna yá mạxte ne bi 'ñembabi'ụ:
—Di hwëka nuya jö'iyụ, ngetho pẹ'sa hñupa di ñ'ohụ ne hinte hö te da ziyụ. Hindi ne ga pẹhna yá ngu hinte xi zi, yo ma da went'a har 'ñu.
33 Nu'mú nuyá mạxte bi 'ñembabi:
—Habụ ga tiñhụwa har ot'at'ọhọ nzẹyẹ ya thuhme, ne ga 'wiñhụ gatho nuya jö'iyụ.
34 Har Hesu bi 'yạmbabi'ụ:
—Hangu ya thuhme gi höhụ.
Nuyá mạxte bi dödi ne bi 'ñeñ'ụ:
—Yoto, ne 'ra ya tsi hwö.
35 Ne ar Hesu bi 'bẹpa ya jö'i nda hñu har hại.
36 Bi gụ nu'ụ yoto ya thuhme ne nuya tsi hwö, bi umba njamödi Jö, bi xẹka nuya thuhme ne bi umba yá mạxte nda thokwa ya jö'i.
37 Gatho ya jö'i bi ñuni ne bi niñö'ụ. Nep'ụ bi njo nuya xẹni thuhme xki bongi, ne bi ñhu'sa yoto m'ọts'e.
38 Gatho nu'ụ xki ñuni, mi tsụ ngu yon'ạtenthebe ya ñ'ọhọ, himbi yụt'ar m'ede ya 'bẹhñö ne ya bötsi.
39 Ne ar Hesu bi ñ'ehwi ya jö'i, ne bi bọxa har motsa bi ma har hại Magdala.

16

Ar t'ạ nt'udi
(Mr. 8:11-13; Lk. 12:54-56)

1 Ba e ya dẹngaa'bepate ne ya dẹngamöjö, ma ba honga ar Hesu nda tsạti, ne mi ạpabi nda uta n'ar nt'udi ndi 'ñe mhets'i.
2 Nö'ö bi döti ne bi 'ñembi:
—Nu'ahụ, nu'mụ gi hanthụ mhets'i xi nthẹni 'bụ nde, gi eñhụ: Xudi ma da ñhoga mpa.
3 Ha nu'mụ gi hanthụ xi thẹnga ya gui 'bụ xudi, gi eñhụ ma da ndö'ye. Nemhñöhụ, hanja gi hanthụ nú'mụ mponga mhets'i, ne hinxka hyanthụ ya nt'udi ponga nuya payụ, ne njap'ụ gi pöhmöhụ xi zọ ya pa xi benga Jö.
4 Nu'ahụ gar ts'ojö'ihụ xka hyẹhụ Jö, jange gi ạhụ da t'a'ahụ n'ar nt'udi di 'ñe mhets'i. Ha hinte ma nt'udi ma da t'a'ahụ, họnsẹ ár nt'udi ar Honas ár m'ẹhni Jö.
Ne bi zohnụ bi gụ ar 'ñu bi ma.

Yá nt'uti ya dẹnga'bẹpate
(Mr. 8:14-21)

5 Mi zọñ'ụ 'randi ar dehe, ka bi böhnụ yá mạxte xki mpumhni nda hñöxa te nda zi'ụ.
6 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Zọt'a ri dạhụ ne jamasubihụ yá nt'ụsthuhme ya dẹnga'bẹpate ne ya dẹngamöjö.
7 Nuyá mạxte mi ensẹ n'a ngu n'a:
—Mönga njap'ụ ngetho hinda höhụ ar thuhme ga tsihụ.
8 Mi böta ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Tema jamfi gi pẹ'sụ. Yo'ö xa tup'a ri mụihụ nö'ö tema gi tsihụ.
9 Ha hingi tsoda ri mfenihụ. Wa xka pumhnihụ da hemba ngụdminthebe ya jö'i, ne hangu m'ọts'e ya xẹni ga johụ.
10 Ne ha hingi beñhụ nu'ụ yoto ya thuhme da hembabi yon'ạtenthebe ya jö'i, ne hangu m'ọts'e ya xẹni ga johụ n'ehe.
11 Hanja himbi zo ri mfenihụ nö'ö ar nt'ụsthuhme da xi'ahụ. Hindi xi'ahụ nö'ö ar thuhme ga pumhnihụ. Nuga di xi'ahụ gi jamasuhụ yá nt'ụsthuhme ya dẹnga'bẹpate ne ya dẹngamöjö.
12 Nu'mú hö, ka bi zo yá mfeni'ụ, nunar Hesu himi xipabi'ụ nda jamasu ar nt'ụsthuhme ts'i. Mi xipabi'ụ nda jamasu yá nt'uti ya dẹnga'bẹpate ne ya dẹngamöjö.

Ar Pedro bi dạmajöni
(Mr. 8:27-30; Lk. 9:18-21)

13 Mi zọñ'ụ har hại get'ụ Nsesarea Filipo, ar Hesu bi 'yạnga yá mạxte ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nú'mụ nhọnga Togo ba e bi Njö'i, togo benga ya jö'i ge'ö 'nö.
14 Bi dö'ụ njawa:
—'Ra enö gar Xuwa Xixthe. Ma'ra gar m'ẹhni Elia, ha ma'ra enö gar Heremia wa man'ár m'ẹhni Jö mi 'bụ mam'ẹt'o.
15 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Xi'ahụ, togo gi eñhụ go gekaga.
16 Ar Simu Pedro bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nu'ge gar Kristo xi t'ex'i gi ndö, ár T'ụ Jö togo hösẹ ar te.
17 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:
—Simu ár t'ụ'i ar Honas, xa xi jöp'a Jö ma Dada bi 'bụ mhets'i, ngetho bi xi'asẹ togogi, himbi xi'a ar meximhại.
18 Nupya di xi'a'i gar Pedro, nuri thuhu di bọni da 'ñenö n'ar do. Ne har ndọdonụ ma ga hoka ma nijö, ne ár ts'ẹdi ar 'bẹxui hinda ma da döhö.
19 Nu'ge ma ga 'ra'a yá nsoki ár ts'ụt'wi Jö. Nö'ö gi thöt'wa har ximhại, ma da nthötnụ mhets'i n'ehe, ne nö'ö gi xot'wa har ximhại, ma da nsotnụ mhets'i n'ehe.
20 Nu'mú bi xipa yá mạxte hinto nda xipabi go mi ge'ö ar Kristo xki 'ñexa Jö.

Ar Hesu bi mö nda tho
(Mr. 8:31-9:1; Lk. 9:22-27)

21 Nuya pa'ụ ar Hesu bi nduị bi xipabi yá mạxte mi mahyoni nda ma har hnini Herusalen, habụ ma nda ụtsa ya dönziandö, ya ndömöjö, ya böt'ofo, ne nda tho. Ne ár hñupa nda mengi nda nte.
22 Nu'mú ar Pedro bi gụki, ne bi nduị bi hñu'mba ár mụi bi 'ñenö:
—Ma tsi Hmu'i, hinda nejö. Yo ma da nja'a nö'ö xka mö.
23 Nu'mú ar Hesu bi 'bạt'i bi ñhandwi ar Pedro ne bi 'ñembabi:
—Hyẹgagiwa ts'ondöhi, ngetho nu'ge gi ne gi pạtka ma mfeni hinga ọtwa nö'ö ne Jö. Nu'ge hingi tẹmba ár mfeni'ö, gi tẹmba ár mfeni ya meximhại.
24 Nu'mú ar Hesu bi zo yá mạxte ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nö'ö togo ne da dẹngagi, dá pumhnisẹ ár te, ne da ñ'ẹnt'atho ga ñ'o'be.
25 Ngetho nö'ö ne da japi da k'ont'a ár te, ma da 'bẹdi. Ha nö'ö ẹnt'i da unga ár te da dẹngagi, ma da dinga ar te hiñham'ụ da göts'i.
26 Tema ñho da gụkwa n'ar jö'i da dö gatho nö'ö te jawa har ximhại, ne da 'bẹ ár pa. Wa tema tsạ da unga n'ar jö'i da dạnga ár pa.
27 Nö'ö Togo ba e bi Njö'i ma da penga man'agi di hömpa ár nsunda ár Dada mhets'i, ne di ñ'owi yá ẹnxẹ. Ge'mụ ma da umbyá nthöhö n'a ngu n'a tengu xi 'yọt'e.
28 Xa majöni di xi'ahụ, 'ra gi 'bụhụwa hinge ma gi tuhụ, m'ẹt'o gi hyanthụ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i da zọhọ di ndö hár ts'ụt'wi.

17

Bi mponga ár 'bại ar Hesu
(Mr. 9:2-13; Lk. 9:28-36)

1 Mi tho 'rato mpa, ar Hesu bi zixa ar Pedro, ar Hakobo ne ar Xuwa ár jödö, ne bi bǫxaseyų
ha n'ar t'ǫhǫ mar ñhets'i.
2 Nú'mų mi 'bų̱hnų̱ har t'ǫhǫ'ų̱, ar Hesu bi mponga ár 'bą̱i. Nor hmi mi yot'a ngu ar hyadi,
ne ár he xa mi hyats'i ngu n'ar ñot'i.
3 N'a mbi hyandatho yá mą̱xte mi 'bą̱hwi ar Moise ne ar Elia xki zǫhnų̱ mi ñöwi ar Hesu.
4 Nu'mú ar Pedro bi 'ñemba ar Hesu:
—Ma tsi Hmu'i, di zą̱ ga 'bų̱hų̱wa. Nu'mų gi ne, ga hoje hñu ya m'et'e, n'a habų̱ gi 'bų̱ke,
n'a habų̱ da m'ų̱ ar Moise, ne man'a habų̱ da m'ų̱ ar Elia.
5 Himi jwatho nda ñö ar Pedro, n'a mbi go'matho'ų̱ n'ar hya'sagui, ne ka bi nhekinų̱ n'ar
mhö mi enö:
—Gehnų̱ ma hmöka T'ų̱, jakagi ga njohya. 'Yǫhų̱ nö'ö xi'ahų̱.
6 Nuyá mą̱xte mi 'yǫxa nuya mhö'ų̱, xa bi zo ar mbidi yá mų̱i, ne bi nts'ą̱m'ų̱, nuyá hmi
mi tsǫnga har hą̱i.
7 Ar Hesu bi wat'a habų̱ mi 'boñ'ų̱, bi hñuxa ár 'yę ne bi 'ñembabi'ų̱:
—Nanjų̱, yo gi ntsuhų̱.
8 Nu mi gų̱xyá dą̱'ų̱, hinto man'a bi hyandi, hǫnsę ar Hesu mi 'bą̱hnų̱.
9 Nu mi gö'ų̱ har t'ǫhǫ, ar Hesu bi hñu'mba yá mų̱i hinto nda xipabi nö'ö xki hyant'ų̱. Nda
dǫ'mi m'ę̱t'o nda mengi nda nte man'agi Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
10 Nuyá mą̱xte bi ñ'ą̱ni ne bi 'ñembabi:
—Yo'ö enga ya böt'ofo, m'ę̱t'o ma da e ar Elia ne ka da e ar Kristo.
11 Ar Hesu bi ödi ne bi 'ñembabi:
—Hö majöni, ar Elia ma da m'ę̱t'o da ehe da hyokwa yá mfeni ya jö'i.
12 Ha di xi'ahų̱, nunar Elia ba ehe, ne hinto bi jamfi ha go mi ge'ö. Ne bi t'ǫ̱t'wabi gatho
nö'ö bi ne ya jö'i, ne ma da njapabip'ų̱ n'ehe Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
13 Nu'mú nuyá mą̱xte bi zo yá mfeni mi nǫnga ar Xuwa Xixthe.

Ar Hesu bi ǫthe n'ar bötsi mar ndungo
(Mr. 9:14-29; Lk. 9:37-43)

14 Nu mi zǫñ'ų̱ habų̱ mi 'bų̱ nzeyę ya jö'i, ba ep'ų̱ n'ar ñ'ǫhǫ bi ndą̱ndihmö hár wa ar Hesu,
ne bi 'ñembabi:
15 —Tsi Tata, pę'spa ar nhwëki ma bötsi, ar ndungo. Xa nts'ędi, n'andi tso har tsibi ne
n'andi har dehe.
16 Xta tsimpa ri mą̱xte, ne hinxi tsą̱ xi ǫthe.
17 Nu'mú ar Hesu bi ödi ne bi 'ñenö:
—Yá bötsi'ihų̱ ya mę̱'sku ne gar ts'ojö'ihų̱. Hangu mpa ma ga 'bų̱hwithohų̱, ne ga pęs'ahų̱
ar ts'ę̱ti. Ba tsinkagiwa ri t'ų̱.
18 Ar Hesu bi zų̱ ar ts'ondöhi, ne dama bi hyę nor bötsi'ö, ha nunų̱ bi dits'i.
19 M'ę̱fa yá mą̱xte bi ñösę̱wi ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Hanja himbi tsą̱ da ę̱ñhe ar ts'ondöhi.
20 Ar Hesu bi 'ñembabi'ų̱:
—Ngetho thota ár tx'ų̱tho ri ñ'emų̱ihų̱. Xa majöni di xi'ahų̱, nu'mų gi pę'sų̱ ngu ár döta
n'ar ndą̱murtasa, da tsą̱ gi 'ñembabihų̱ nunar t'ǫhǫnų̱: Di ma injanų̱, ne nö'ö da ma, ne hindi
ñ'otho nö'ö hinda tsą̱ gi 'yǫthų̱.
21 Di xi'ahų̱, nuya ts'ondöhiyų̱ xi ñhembi da bǫni, mahyoni ar nt'ą̱pa Jö ne ar bëhë.

Ar Hesu bi mengi bi mö nda tho
(Mr. 9:30-32; Lk. 9:43-45)

22 Ar Hesu nú'mų mi 'bų̱hnų̱ Ngalilea, bi 'ñemba yá mą̱xte:
—Nö'ö Togo ba e bi Njö'i ma da ndą̱twa ha yá 'yę ya jö'i.
23 Ne nuya jö'i ma da hyo, ha nu ár hñupa da mengi da nte man'agi.
Ha nuyá mą̱xte xa bi du yá mų̱i.

Ar Hesu bi unga ar bojö mi jot'a ar nijö

24 Nu mi zǫngwi ar Hesu yá mą̱xte har hnini Nkapernaum, nu'ų̱ togo mi jot'a ár bojö ar
nijö ba e bi k'önga ar Pedro, ne bi 'ñembabi:
—Xi ri Utatehų̱, ha hingi jut'a ar bojö jot'a ar nijö.
25 Ar Pedro bi ödi ne bi 'ñembabi:
—Hö jut'i.
Nu mi yų̱t'a har ngu, ar Hesu bi ñö m'ę̱t'o bi 'ñembabi:
—Ha gi ǫde Pedro. Xi nunar bojö jot'a ya ndö, hage jot'wa yá mëni wa nu'ų̱ hinte njawi.
26 Ar Pedro bi döti:
—Nu'ų̱ hinte njawi.
Ar Hesu bi 'ñembabi:

—Nuyá mëni hinte jot'wabi 'mu̱.
27 Di honi hinda mbo̱ yá kwẹ nu'u̱ jot'a ar bojö, jange di ma ar nju̱xhwö, ne nö'ö ar m'ẹt'o hwö gi ju̱ts'i, xokwa ár ne, ka gi tinu̱ n'ar bojö da wadi gi jut'a ri mẹti ne ma mẹti.

18

Togo töte ár nsu
(Mr. 9:33-37; Lk. 9:46-48)

1 Nuya pa'u̱ ba e yá ma̱xte bi zu̱ ar Hesu ne bi 'ya̱mbabi:
—Togo ma da ntöte ár nsu hár ts'u̱t'wi Jö bi 'bu̱ mhets'i.
2 Nu'mú ar Hesu bi mat'a n'ar tsi bötsi, bi 'ba̱'ma madetho.
3 Ne bi 'ñemba yá ma̱xte:
—Xa majöni di xi'ahu̱, nu'mu̱ hingi pa̱ta ri m'u̱ihu̱ ne gi 'bu̱hu̱ ngu n'ar tsi bötsi, hinda tsa̱ gi ku̱thu̱ hár ts'u̱t'wi Jö.
4 Nö'ö togo ne da ndönu̱ hár ts'u̱t'wi Jö, mahyoni da ñhẹhwi n'ar tsi bötsi hinga ñ'ets'i.
5 Nö'ö togo da po̱tka ma thuhu japamasu n'a di ñhẹhwi n'ar tsi bötsi, go jamasugi.

Ga ntsuñhu̱ hinga o̱thu̱ ar ts'oki
(Mr. 9:42-48; Lk. 17:1-2)

6 Nö'ö togo da japi da da̱ n'a nuya tsi bötsi ñ'emu̱igi, nunar jö'i'ö xiñhohmö da ts'u̱twa n'ar doju̱ni hár 'yu̱ga, ne da t'ẹnt'a madeda ar ñho̱nthe.
7 Hwëkate ya meximha̱i ngetho nzẹyẹ ya nt'u̱t'i. Hyax'mu̱ ja ya nt'u̱t'i. Hwëkate nuya nt'u̱tate.
8 Jange nu'mu̱ ri 'yẹhu̱ wa ri wahu̱ da ja'ahu̱ gi 'yo̱thu̱ n'ar ts'oki, hyẹju̱ ne gi 'yẹñhu̱ yap'u̱. Töte ar ñho gi ku̱thu̱ mhets'i di k'at'a n'a ri wahu̱ wa ri 'yẹhu̱, ne hingi mẹwihu̱ gatho yoho ri 'yẹhu̱ ne yoho ri wahu̱, da t'ẹnt'ahu̱ har tsibi hiñham'u̱ da hwet'i.
9 Nu'mu̱ n'a ri da̱hu̱ ja'ahu̱ gi 'yo̱thu̱ ar ts'oki, hñöhu̱ ne 'yẹñhu̱ yap'u̱. Töte ár ñho n'ada ri da̱hu̱ gi ku̱thu̱ mhets'i, hinge gatho yoho ri da̱hu̱ da t'e'ahu̱ har 'bẹxui habu̱ bi zo̱ ar tsibi.

Ár 'bede ar tsi dẹti xki m'ẹdi
(Lk. 15:3-7)

10 Jamasuhu̱ hingi u̱tsahu̱ n'a nuyá tsi bötsiyu̱. Ngetho di xi'ahu̱, nuya ẹnxẹ mhets'i xi mẹhna Jö da su, hyax'mu̱ handwa ár hmi ma Dada bi 'bu̱ mhets'i.
11 Nö'ö Togo ba e bi Njö'i xpa e da po̱ nu'u̱ xki m'ẹdi.
12 Te gi beñhu̱, nu'mu̱ n'ar ma̱'yo 'ñe n'anthebe ya dẹti ne da 'bẹ n'a, hage hinda zop'u̱ nu'u̱ gohon'a̱tema'rẹt'a ne gu̱to, ne ma da hyonga ha ya t'o̱ho̱ nö'ö xi m'ẹdi.
13 Ne nú'mu̱ xta dini, xa majöni di xi'ahu̱ xa da njohya bi dinga nö'ö ar dẹti xki m'ẹdi, ne hindi benga nu'u̱ ma'ra gohon'a̱te ne 'rẹt'amagu̱to.
14 Njap'u̱ nuri Dadahu̱ bi 'bu̱ mhets'i n'ehe, hingi ne'ö da m'ẹ n'a nuyá tsi bötsiyu̱.

Hanja gi pumbabihu̱ ri kuhu̱

15 Di xi'ahu̱, nu'mu̱ n'a'ahu̱ da 'yo̱t'ahu̱ n'ar ts'oki ri ku, di ma ba k'öts'i gi ñöwisẹ. Nu'mu̱ da 'yo̱xa nö'ö gi xipi, xka pengi gi ñhogamu̱iwi.
16 Ha nu'mu̱ hinda 'yo̱t'a'i, tsixa man'a wa yoho ri ku da 'yo̱xa nö'ö ma gi xipabi, ne njap'u̱ da da̱majöni yoho wa hñu.
17 Nu'mu̱ hinda 'yo̱ta nu'u̱ ga tsits'i, xipabi gatho ya ku har nijö, ne nu'mu̱ ar nijö hinda ne da 'yo̱te n'ehe, hyandi ngu n'ar 'yo̱t'ats'oki.
18 Xa majöni di xi'ahu̱, nö'ö gi hñu'spabihu̱wa har ximha̱i, ma da thu'spabinu̱ mhets'i, ne nö'ö gi hñökwabihu̱wa har ximha̱i, ma da thökwabinu̱ mhets'i n'ehe.
19 Di xi'ahu̱ n'ehe, nu'mu̱ yoho gi nkohu̱wa har ximha̱i tema gi 'ya̱hu̱, ma Dada bi 'bu̱ mhets'i da 'ra'ahu̱.
20 Ngetho habu̱ xi mhunts'a yoho wa hñu matkagi, ka di 'bu̱'beganu̱'u̱.
21 Nu'mú ar Pedro bi wat'a habu̱ mi 'ba̱ ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Tengu ár nzẹyẹ ga pumbabi ma ku o̱tkagi ar ts'oki. Hage ga to̱'mi da zo̱nga yoto.
22 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nuga di xi'a'i, hinge ho̱nsẹ yoto ar nzẹyẹ. Pumbabi hñun'a̱tema'rẹt'a ya yoto ár nzẹyẹ, ne hingi nuhu̱tho nzẹyẹ.

Ár 'bede ar 'bẹgo himbi mẹ'sa ar nhwëki

23 Ár ts'u̱t'wi Jö ñhẹhwi n'ar ndö ma da hñö'spa majöni yá 'bẹgo.
24 Nu mi nduı ba ts'impa n'ar 'bẹgo mi tupabi n'anthebe ya 'rẹt'anthebe ar bojö.
25 Nö'ö ar 'bẹgo'ö himbi tsa̱ bi gut'wa nö'ö mi tupabi. Jange ár hmu bi mö nda 'ba̱wi mahyẹgi ár 'bẹhñö, yá bötsi ne gatho nö'ö mi pẹts'i, ne nda njo'spa ár bojö.

26 Nö'ö ar 'bẹgo'ö bi ndạndihmö hár wa ár hmu, ne mi ạpa ar möte mi embabi: Pẹ'ska ar ts'ẹti, tọbgagi ne ga jut'a gatho ri bojö.
27 Nu'mú nu ár hmu nor 'bẹgo'ö bi go ár mụi ne bi pumbabi gatho nö'ö mi tupabi, ne bi hyẹgi bi ma.
28 Ha nu mi manụ, bi nthẹwi n'ár mi'bẹgowi mi tupabi n'anthebe ya tsi t'axbojö. Bi ma ba mihi ne bi mit'wa ár 'yụga mi embabi: Nupya hö, ma gi jutka gatho nö'ö gi tukagi.
29 Nu ár mi'bẹgowi bi ndạndihmö hár wa, ne bi 'ñembabi: Pẹ'ska ar ts'ẹti tọbgagi, ne ga jut'a gatho ri bojö.
30 Ha nö'ö himbi ne bi dọ'mi. Bi zixa har fạdi habụ ba kot'i, bi dọ'mi nda gut'wa gatho nö'ö mi tupabi.
31 Nu mi hyanda njap'ụ nu ma'ra ya 'bẹgo, xa bi zọt'a yá mụi ne bi ma ba petwa ár hmu gatho nö'ö xki hyant'ụ.
32 Ar hmu bi zohna nu ar nduthại xki mpumbabi nzẹyẹ, ne bi 'ñembabi: Nu'ge xa gar ts'ojö'i. Gatho nö'ö ar bojö ngi tukagi da pump'a'i, ngetho ga 'yạka ar möte.
33 Ha hinge ndi 'ñep'a'i nda go ri mụi ngi pumpabi ri mi'bẹgowi, ngu nuga bi go ma mụi da pump'a'i.
34 Nu'mú nu ár hmu xa bi mbọ ár kwẹ, bi dạtwa ha yá 'yẹ ya sufạdi nda got'i, ne nda dọ'mi nda gut'a gatho ár thại.
35 Ma Dada bi 'bụ mhets'i ma da ja'ahụ njap'ụ n'ehe, nu'mụ hindi tsit'a ri mụihụ gi pumbabihụ yá ts'oki ri kuhụ.

19

Ar Hesu bi nọnga nu'ụ togo hẹ yá nthöti
(Mr. 10:1-12; Lk. 16:18)

1 Ar Hesu mi wadi bi mönga njap'ụ, bi zohnụ ar hại Ngalilea. Bi gụ ar 'ñu bi ma har hại Nhudea 'randi ar döthe Hordan.
2 Bi dẹnga nzẹyẹ ya jö'i, ne nu'ụ mi pẹ'sa ya hñeni ka ba ọthenụ.
3 Nu'mú ya dẹnga'bẹpate bi ma ba k'ö'sa ar Hesu nda tsạti, ne bi 'ñembabi:
—Hage tsạnt'ö ya thogi da tsạ da hyẹ ár 'bẹhñö n'ar ñ'ọhọ.
4 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Ha hinxka nehụ har T'ofo, nu hár nduị, Jö bi hyoka ar ndọ ne ar 'bẹhñö.
5 Ne bi 'ñenga Jö: Jange ar ñ'ọhọ da zop'ụ ár dada ne ár nönö, ne da m'ụhwi ár 'bẹhñö, ne nuya yohoyụ, da n'atho.
6 Hinga yoho 'mụ, n'asẹ. Jange nö'ö xi jụnga Jö, hinda 'weka ar jö'i.
7 Nuya dẹnga'bẹpate bi 'ñemba ar Hesu:
—Yo'ö bi mönga ar Moise nda thoka n'ar hẹ'mi ñhẹgi, ne nda tsạ nda hyẹp'ụ ár 'bẹhñö n'ar ñ'ọhọ 'mụ.
8 Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Ar Moise bi unga ar sẹki ngetho xa xi me ri ñöhụ. Nu hár nduị Jö himi ne njap'ụ.
9 Di xi'ahụ, nö'ö togo da hyẹp'ụ ár 'bẹhñö, ne hinte ma ts'oki xi dimbabi di ñ'owi man'ar jö'i, ne da nthötwi man'ar 'bẹhñö, gehnụ n'ar tsinganthöti. Ne nö'ö togo da nthötwi nor 'bẹhñö xi nthẹp'ụ, gehnụ n'ar tsinganthöti n'ehe.
10 Nuyá mạxte bi 'ñemba ar Hesu:
—Nu'mụ njap'ụ ár m'ụi ar ñ'ọhọ ne ár 'bẹhñö, xiñho hinda nthöta n'a 'mụ.
11 Bi dö ar Hesu ne bi 'ñembabi'ụ:
—Hinga gatho da tsạ da 'yọt'a njap'ụ, họnsẹ nu'ụ xpa umba Jö hinda nthöti.
12 'Ra ya ñ'ọhọ hingi tsạ da nthöti ngetho xi m'ụi njap'ụ, ma'ra xi japabi njap'ụ ya jö'i, ma'ra xi ne m'ẹt'o da mẹpabi Jö togo ar ndö mhets'i. Nö'ö togo tsạ da hñönga nunar mhönụ, dá hñöni.

Ar Hesu bi jöpa ya tsi bötsi
(Mr. 10:13-16; Lk. 18:15-17)

13 M'ẹfa ba ts'impabi 'ra ya tsi bötsi ar Hesu nda hñuxa yá 'yẹ ne nda 'yạpa Jö nda jöpi. Ha nuyá mạxte bi zụi nu'ụ togo mi tsihi.
14 Nu'mú ar Hesu bi 'ñemba yá mạxte:
—Hyẹhụ ya tsi bötsi da e da zụkagi, yo gi hökwabihụ, ngetho gatho nu'ụ 'bụ hár ts'ụt'wi Jö, ñhẹhwi n'ar tsi bötsi.
15 Nu mi wadi bi hñuxa yá 'yẹ ha ya tsi bötsi, bi gụ ar 'ñu bi ma.

N'ar ñ'ọhọ xa mi thẹ yá ñho bi ñöwi ar Hesu
(Mr. 10:17-31; Lk. 18:18-30)

16 M'ẹfa ba e n'a bi 'yọt'wa n'ar nt'ạni ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Hoga Utate, tema ñho ga pẹfi, ne njap'ụ ga pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i.

17 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Yo'ö gi xikagi dar hogajö'i. Hǫnsę Jö go ar hogajö'i'ö. Ha nu'mų gi ne gi pę'sa ar te hiñham'ų da götsi, 'yǫtwa gatho yá 'bę́pate Jö.
18 Nor ñ'ǫhǫ'ö bi 'ñenö:
—Tema 'bę́pate'ų.
Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Yo gi ñhote, yo gi tsimba ár nthötı ri ñ'ohų, yo gi mpë, yo gi jų́xya nhemhñö.
19 'Ñe'spa ár nsu ri dada ne ri nönö, ne mö ri ñ'ohų ngu gi mhösę.
20 Nunar ñ'ǫhǫ bi 'ñenö:
—Gathoyų xta ǫt'a ndi bötsitho. Teme di 'bę́di ga ǫt'e.
21 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nu'mų xa gi ne gi 'bų́i xiñho, di ma ba pą gatho nö'ö gi pę́ts'i ne hyemba ya hyoya. Njap'ų gi pę'sa ri ñhonų mañö mhets'i, ne ba e gi tęngagi.
22 Nu mi 'yǫ njap'ų nunar ñ'ǫhǫnų, bi ma xa mi tu ár mų́i, ngetho mi thę nzęyę ya ñho.
23 Nu'mú ar Hesu bi 'ñemba yá mą́xte:
—Xa majöni di xi'ahų, xa xi ñhembi da yų́t'a hár ts'ų́t'wi Jö n'ar jö'i hinte k'at'i.
24 Di xi'ahų xi ñhembi da tho n'ar döta mę́ti hár gu n'ar 'yomhni. Töte ár ñhembi da yų́t'a n'a hinte k'at'i hár ts'ų́t'wi Jö.
25 Nu mi 'yǫ njap'ų yá mą́xte, xa bi 'yǫtho ne bi 'ñeñ'ų:
—Nu'mų njap'ų, togo tsą da mpǫ 'mų.
26 Ar Hesu bi k'öt'i ne bi 'ñembabi'ų:
—Nö'ö hingi tsą da 'yǫt'a ya jö'i, Jö hinter ñhembibi da 'yǫt'ö.
27 Ar Pedro bi 'ñembabi 'mų:
—Nuje xta tsohe xǫge ne xta tęñ'ahe. Tema nthöhö di tǫ'mhe 'mų.
28 Ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Xa majöni di xi'ahų, xta zǫ ar pa da n'a'yo xǫge, xta hñuxa hár thuxandö Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, nu'ahų xka tęngagihų ma gi hñuxų n'ehe ha 'rę́t'amayoho ya thuxandö, gi hñö'sfų majöni nu'ų 'rę́t'amayoho yá m'ų́i ya me Israel.
29 To gatho xpa tsop'ų yá ngu, yá jödö, yá nju, yá dada, yá nönö, yá 'bę́hñö, yá bötsi wa yá hą́i tęmga ma thuhu, ma da hñönga n'anthebe ár nzęyę di töta nö'ö xi zogi, ne ma da hñönga ar te hiñham'ų da götsi.
30 Nzęyę nu'ų 'bę́t'opya ma da m'ę́fa, ha nu'ų togo 'bę́fapya ma da m'ę́t'o'ų.

20

Ár 'bede ya 'bęgo mpę́ har hwöhi'obxi

1 Ár ts'ų́t'wi Jö ñhę́hwitho n'ar ñ'ǫhǫ pę'sa n'ar hwöhi'obxi, ne da bǫnga ra n'itho ma da hyonga ya 'bęgo da mą́ts'i.
2 Ne bi nkohwi nuya 'bęgo nda gut'wa nö'ö tö n'ar 'bęgo n'a pa, ne bi mę́hna har hwöhi nda mpę́fi.
3 Ngu n'ar gų́to xudi bi bǫnga man'agi ma ba honga ma'ra, ne bi dinga 'ra mi 'bų́hnų har tą́i hinte mi pę́fi.
4 Ne bi 'ñembabi'ų: Di möhų ba mpę́hų ha ma hwöhi n'ehe, ne ga jut'ahų xiñho. Ne bi ma ba mpę́'ų.
5 Ngu madempa ne ar hñunde bi bǫnga man'agi, ne bi nthę́wi ma'ra, ne bi gohwi nda gut'wa xiñho n'ehe.
6 Ngu n'ar kų́t'a nde bi bǫnga man'agi, ne bi nthę́wi maˈra ya jö'i hinte mi pę́fi, ne bi 'ñembabi: Yo'ö gi 'bų́thų́wa gatho ar pa hinte gi pę́hų.
7 Nu'ų bi dödi ne bi 'ñembabi: Hinto xi 'raje ar 'bę́fi. Nu'mú nor ñ'ǫhǫ'ö bi 'ñenö: Di ma ba mpę́hų ha ma hwöhi n'ehe, ne ga jut'ahų xiñho.
8 Nu mi yų ar hyadi, nunar hmu bi 'ñemba ar ndöngi: Zohna ya 'bęgo gi jut'wa n'apa n'a ngu n'a. Jut'wa m'ę́t'o nu'ų bi yų́t'a m'ę́fa, nep'ų nu'ų bi yų́t'a ar ndų́i.
9 Nu mi tho nu'ų bi yų́t'a ngu kų́t'a nde, bi njut'wabi xǫge ar pa.
10 Nu mi tho nu'ų ya 'bę́t'o xki yų́t'a mi xudi, mi emp'ö nda hñuxa ár nzęyę nda t'umbabi, ha nu'ų bi njut'wabi n'apa n'ehe.
11 Nu mi hñönga hǫnsę́'ö, mi ñömañ'ų mi nǫnga ar hmu.
12 Mi eñ'ų: Nuyų xi yų́t'a m'ę́fa, hǫnsę n'a xę́nimpa xi mpę́fi, ne xka jut'wabi mahyęgi nguje xta mpę́he gatho ar pa, xta tsę́the ar pahyadi.
13 Nu'mú ar hmu bi 'ñemba n'a'ų: Ha gi ǫde ño, hage xta kǫmp'a ri bojö. Hage hinda nkohwi nga jut'a nö'ö ar nthöhö t'unga n'apa.
14 Hñöxa nö'ö xka töhö ne di ma, ngetho nuga xta ne ga jut'wa ngu'i nuyų xi yų́t'a m'ę́fa.
15 Hage ma gi xikagi teme ga japa ma bojö. Wa tsǫt'a ri mų́i gi handgi ko ma mų́i.

16 Ngetho nu'ų 'bęt'o ma da m'ęfa, ne nu'ų 'bęfa ma da m'ęt'o'ų. Nzęyę xi ts'ohni, tx'ųtho nu'ų xi thahni.

Ar Hesu bi mengi bi mö nda tho
(Mr. 10:32-34; Lk. 18:31-34)

17 Ar Hesu mi 'yo ar 'ñu ndi ma Herusalen, n'a mbi 'weka n'amp'ų nu'ų 'ręt'amayoho yá mąxte ne bi 'ñembabi:
18 —Pöhų, nú'mų xka tsǫ̈ñhų̈nų Herusalen, ka ma da mhihnų Nö'ö Togo ba e bi Njö'i. Ma da ndątwa ha yá 'yę ya ndömöjö ne ya bö̱t'ofo, ne da t'ęnt'i da tho.
19 M'ęfa ma da ndątwa ha yá 'yę nu'ų hingya xodyo. Nuyų ma da zani, da 'węt'i, ne da tsųta ha n'ar pont'i da thęgi da du, ha nu ár hñupa da mengi da nte man'agi.

Nö'ö mi ą ár nönö ar Xuwa ne ar Hakobo
(Mr. 10:35-45)

20 Nep'ų ba e ár 'bęhñö ar Sebedeo mi ñ'owi yá t'ų, dama bi ndąndihmö hár wa ar Hesu mi ąpa ar möte.
21 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:
—Teme gi ne.
Nor 'bęhñö bi 'ñenö:
—Di ne gi 'ñexa nuyų yoho ma t'ų gi hñuxkwi há ri ndö, n'a da hñuxa ha ri ñ'ęi, ne nö'ö man'a ha ri ngöhö.
22 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñemba ar Xuwa ne ar Hakobo:
—Hingi pöhų teme gi ąhų. Ha gi hanthų gi tsęthų ya thogi ngu ma ga tsętka.
Nu'ų bi dödi ne bi 'ñeñ'ų:
—Hö ga tsęthe.
23 Ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Majöni ma gi thohų ya thogi ngu ma ga thoka. Ha nö'ö gi ne gi hñuxų ha ma ñ'ęi ne ha ma ngöhö, hinda tsą te ga mönga. Ma Dada xi hokwabi togo xi hñux'ö ga hux'be.
24 Nu mi bö nu'ų ma 'ręt'a yá mąxte nö'ö xki 'yą nuya yoho mi njödö, xa bi mbǫ yá kwę.
25 Ne ar Hesu bi zo yá mąxte, ne bi 'ñembabi:
—Gi pöhų nuyá ndö ya hnini ñ'exasę'ų honi da hyǫma hąi nu ma'ra, ne nuya xi t'exa ngu ar ñöxhmu xa me'mda ya jö'i.
26 Ha nu'ahų, yo gi njahų̈p'ų, ngetho nu'mų gi ne gi ndötahų, mahyoni gi pęfų nu ma'ra.
27 Nö'ö togo gi ne gi 'bęt'ohų, mahyoni gi m'ęgohų n'ehe.
28 Jahų ngu Nö'ö Togo ba e bi Njö'i. Nö'ö himba ehe honi togo da mępabi. Xpa ehe da m'ęgo ne da unga ár te da gut'wa yá thąi nzęyę ya jö'i.

Yoho ya godą bi tsą bi hyandi
(Mr. 10:46-52; Lk. 18:35-43)

29 Nu mi bǫnga ar Hesu har hnini Heriko, mi tęnga yá mąxte ne mi tęnga nzęyę ya jö'i.
30 Har 'ñu bi nthęwi mi huhnų yoho ya godą, ne mi bö'ų mi thohnų ar Hesu, bi mat'i ne bi 'ñembabi:
—Tsi Hmu, ár T'ų'i ar Dabi, pę'skagihe ar nhwëki.
31 Ya jö'i mi tsųi hinge nda mafi, ha nu'ų xa mi umba yá mųi mi mafi mi eñ'ų:
—Tsi Hmu, ár T'ų'i ar Dabi, hwëgagihe.
32 Nu'mú ar Hesu bi m'ąi bi mat'i, ne bi 'ñembabi'ų:
—Te gi ne ga ja'ahų.
33 Nu'ų bi dödi ne bi 'ñenö:
—Ma tsi Hmu'i, di nehe da xo ma dąhe.
34 Nu'mú ar Hesu bi hwëki ne bi hñuxa ár 'yę ha yá dą'ų, ne dama bi xogi, ne bi dęni.

21

Ar Hesu bi yųt'a Herusalen ngu n'ar ndö mi thǫ'mi
(Mr. 11:1-11; Lk. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

1 Ar Hesu mi zǫngwi yá mąxte núnų Betfage, mǫte ar t'ǫhǫ Njömdǫni, get'ų ar hnini Herusalen. Ka bi męhnų yoho nda m'ęt'o.
2 Ne bi 'ñembabi:
—Di möhų har t'ųlo hnini gi hanthų 'bųhnų. Ne xki tsǫ̈ñhų ma gi tiñhų n'ar tsi n'ǫge di thötwinų ár t'ųbru, gi xothų ne gi tsinkagihųwa.
3 Nu'mų togo da 'yąñ'ahų, gi 'ñembabihų njawa: Ar tsi Hmu honi, ne ka da kos'a man'agi.
4 Gathoyų bi njap'ų ne nda thogi ngu xki mönga ár m'ęhni Jö nú'mų bi 'ñenö:
5 Di möhų Herusalen nö'ö ar hnini t'embabi ar Sion n'ehe, ne xifų ya mengunų:
Hyanthų ba ekwa ri Hmuhų xpa e da k'ös'ahų,

hingar ñ'ets'i, ngetho xpa ntǫ n'ar tsi n'ǫge,
ár bötsi n'ar tsi zu'we ndu.
6 Nu'mǘ yá mą̈xte bi ma'ų ne bi 'yǫt'a ngu xki xipabi.
7 Nep'ų ba tsimpa ar tsi n'ǫge mi ñ'owi ár bötsi, ne yá mą̈xte bi gö'spa yá pą̈t'i ne bi bǫxa
ar Hesu bi ntǫge.
8 Mi panų nzẹ̈yẹ̈ ya jö'i, 'ra mi höka yá pą̈t'i mi xi har 'ñu, ma'ra mi toka ya xiza mi po habų
nda thogi.
9 Nuya jö'i mi 'bẹ̈t'o ne nu'ų mi 'bẹ̈fa xa mi mafi mi eñ'ų:
—Xa nsunda ár T'ų ar Dabi. Dá jöpa Jö ár m'ẹ̈hni. Xa nsunda Jö bi 'bų mhets'i.
10 Ngu mi yųt'ų har hnini Herusalen, xa mi ñ'entya jö'i ne mi enga n'a ngu n'a:
—Togonų 'mų.
11 Ne nu'ų togo mi tẹ̈ni mi thödi ne mi eñ'ų:
—Gehnų ar Hesu ár m'ẹ̈hni Jö, ar me Nasare har hą̈i Ngalilea.

Ar Hesu bi paxt'a ar dönganijö
(Mr. 11:15-19; Lk. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

12 Nep'ų ar Hesu bi yųt'a hár thi ár dönganijö ar tsi Dada, ne bi 'yẹnga gatho nu'ų mi mpą
ne nu'ų mi nta̱i. Bi pų'spa yá mexa ya pą̈tbojö ne yá nthuts'i nu'ų mi pą ya domtxu.
13 Ne bi 'ñembabi:
—Hár T'ofo Jö enö: Ma ngu gehnų ár ngu mhat'ajö. Ha nu'ahų xka 'yǫthų n'ar ngu jar
mfë.
14 'Ra ya godą ne ya dowa ba e bi zų̈hnų har nijö, ne nö'ö bi ǫthebi yá hñeni.
15 Nuya ndömöjö ne nuya bötʼofo mi hyanda ya döta nt'udi bi 'yǫt'a ar Hesu, xa bi mbǫ yá
kwẹ mi 'yǫxa nuya bötsi mi ma mbor nijö mi eñ'ų: Xa nsunda ár T'ų ar Dabi.
16 Ne bi xipa ar Hesu njawa:
—Ha hingi ǫxa nö'ö mönga ya bötsi.
Ar Hesu bi dötwabi ne bi 'ñembabi'ų:
—Hö, di ǫde. Xi nu'ahų, ha hinxka nehų ár T'ofo Jö habų enö njawa:
Nuya bötsi ne nu'ų ya lę̣lę̣ tsų̈tho,
Jö bi xokwa yá ne nda mat'ajö xiñho.
17 Ne bi zohnų'ų bi bǫnga har hnini, bi ma Betania, ka ba oxhnų.

Ar Hesu bi ot'a n'ar 'bą̈i'iuxi hinte mi uni
(Mr. 11:12-14, 20-26)

18 Ár hyax'ö n'itho bi menga man'agi Herusalen, ne nú'mų mi 'yo har 'ñu bi ntunthu.
19 Hár ñöni ar 'ñu bi hyandi mi 'bą̈hnų n'ar 'bą̈i'iuxi. Bi ma ba k'öni, xömhö nda dinga te
nda zi. Ha hinte mi tu, hǫnsẹ xa mi k'amatho yá xi. Nu'mǘ bi 'ñemba ar 'bą̈i'iuxi:
—Hiñham'ų gi penga da ndu ri iuxi.
Ne dama bi 'yot'i.
20 Nu mi hyanda yá mą̈xte nö'ö xki thogi, xa mi 'yǫtho ne bi 'ñemba ar Hesu:
—Hanja dama bi 'yot'a ar 'bą̈i'iuxi.
21 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Xa majöni di xi'ahų, nu'mų xa gi jamfihų, ne hingi yomihų da njap'ų ngu gi nehų, hinge
hǫnsẹ da tsą gi 'yǫthų ngu xta ǫt'wa ar 'bą̈i'iuxi. Da tsą gi 'ñembabihų nunar t'ǫhǫnų da
mponi di ma har dehe, ne da ma.
22 Ne gatho nö'ö gi 'yą̈hų ne gi ñ'emų̈ihų da t'a'ahų, gi hñöhų.

Ar Hesu bi t'ą̈mbabi togo mi hömpa ár ts'ẹ̈di
(Mr. 11:27-33; Lk. 20:1-8)

23 Nep'ų ar Hesu bi yųt'a man'agi har dönganijö Herusalen, mi uta ya jö'i. Ne ja bi zǫhnų
ya ndömöjö ne yá dönziandö ya xodyo, ne bi 'ñembabi:
—Togo xpa pẹñ'a'i gi 'yǫt'a gatho nö'ö gi pẹfi. Togo gi hömpa ár ts'ẹ̈di gi 'yǫt'a njap'ų.
24 Nu'mǘ ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ų:
—Nuga n'e, ma ga ǫt'ahų n'ar nt'ą̈ni. Nu'mų gi thöhų, nuga n'e ga xi'ahų togo di hömpa ár
ts'ẹ̈di ga ǫt'a nö'ö di pẹfi.
25 Nö'ö ar xixthe mi ǫt'a ar Xuwa Xixthe, togo ba pę̣ñ'ö, Jö wa ya jö'i.
Nu'ų bi nd̨ų̈i bi njont'ane n'a ngu n'a, ne mi eñ'ų:
—Xipya te ga thöhų. Nu'mų ga emfų ba pẹhna Jö, ma da 'ñengagihų: Yo'ö hinga 'yǫthų nö'ö
mi möñ'ö.
26 Ha nu'mų ga emfų ar Xuwa ba pẹhna ya jö'i, da mbǫ yá kwę̣yų, ngetho gatho handa ar
Xuwa Xixthe ngu ár m'ẹhni Jö.
27 Nu'mǘ ya ndömöjö ne yá dönziandö ya xodyo bi 'ñemba ar Hesu:
—Hindi pöhe.

Nu'mú ar Hesu bi dödi:
—Nuga n'e hinga xi'ahụ togo xpa pẹnkagi ga ọt'a nö'ö di pẹfi.

Ár 'bede yoho ya t'ụ
28 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Te gi nuhụ. N'ar ñ'ọhọ mi 'ñe yoho yá t'ụ, ne bi 'ñemba n'a'ụ: Di ma ba mpẹ har hwöhi.
29 Nö'ö ar t'ụ'ö bi dödi ne bi 'ñenö: Hin'ö, hindi ne ga ma. Ne m'ẹfa bi 'yọt'wa ár ntsọ'mi ne bi ma ba mpẹfi.
30 Nep'ụ nu ár dada'ö bi 'ñemba nö'ö man'ár t'ụ: Di ma ba mpẹ har hwöhi. Nö'ö bi dödi ne bi 'ñenö: Hö, ga ma. Ha himbi ma.
31 Xipya, nuya yohoyụ, togo bi 'yọt'a nö'ö bi 'bẹpa ár dada.
Bi dö nuya ndömöjö:
—Nö'ö ar t'ụ bi mẹhna m'ẹt'o.
Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Xa majöni di xi'ahụ, nuya hyạte ne nuya ts'o'bẹhñö ma da dö'ahụ m'ẹt'o da yụt'a hár ts'ụt'wi Jö.
32 Ngetho ba e ar Xuwa Xixthe bi ut'ahụ hanja gi ñhogajö'ihụ, ne nu'ahụ hinga ne ga jamfihụ nö'ö mi möñ'ö. Nuya hyạte ne ya ts'o'bẹhñö, nu'ụ hö, bi 'yọt'wa yá ntsọ'mi. Ha nu'ahụ, mödi te gatho xka hyanthụ, hinxka ñ'emụihụ nö'ö bi möñ'ö.

Ár 'bede ya ts'oñhandi
(Mr. 12:1-12; Lk. 20:9-19)
33 Ar Hesu bi metwa man'ar 'bede ne bi 'ñembabi'ụ:
—'Yọhụ man'ar 'bede ga xi'ahụ: Mi 'bụ n'ar ñ'ọhọ xa mi thẹ nzẹyẹ yá hại. Ne bi 'ñet'a n'ar hwöhi'obxi, bi gụxa n'ar jödo bi got'i. Bi xạ'ma n'ar moto, ne bi hyoka n'ar he'sa ngu nda hyanda xọge.
M'ẹfa bi umba ñhandi ma'ra nda su, ne bi ma yap'ụ.
34 Nu mi zọ ar sofo, bi mẹhna 'ra yá 'bẹgo ma nda k'ö'sa yá ñhandi, ne nda umba nö'ö made ndi 'ñepi.
35 Nuya ñhandi bi gụmpa yá 'bẹgo, n'a bi mẹi, nö'ö man'a bi hyo, ne nö'ö man'a bi tẹdo bi gui bi ma.
36 M'ẹfa bi mengi bi mẹhna ma nzẹyẹ yá 'bẹgo, ha nuya ñhandi bi mengi bi 'yọt'wa ngu xki 'yọt'wa nu'ụ m'ẹt'o.
37 Nu ár ngötṣ'i, nö'ö tor mẹti ar hwöhi bi mẹhna ár t'ụ, ne bi 'ñenö: Numa t'ụ hö, ma da 'yọte.
38 Ha nuya ñhandi mi hyandwa ár t'ụ, bi 'ñenga n'a ngu n'a: Go gehnụ togo ma da gohwi ya hại. Ma ga hohụ ne ga tsömfụ yá hại.
39 Nu'mú nuya ñhandi bi gụmpa ár t'ụ, bi gụka har hwöhi ne bi hyo.
40 Nu xta penga nö'ö tor mẹti ar hwöhi, tema da japa nuya ñhandi.
41 Nu'mú nuya ndöxodyo bi 'ñenö:
—Nö'ö togo ár mẹti ar hwöhi da 'weka nuya ts'ojö'i da hyo, hinda ma da hwëki. Ne da umba ma'ra ya 'bẹgo ár hại, nu'ụ togo da umba nö'ö di 'ñepi xta zọ ar sofo.
42 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Hage hinxka nehụ har T'ofo habụ enö:
Nö'ö ar do bi 'yẹmp'ụhmö ya guxjödo,
nupya gehnụ ar mụdi do xi nju'spa ár nijö Jö.
Gesẹ Jö xi 'yọt'a njap'ụ,
ne di hanthụ nzạtho nö'ö bi 'yọt'e.
43 Jange di xi'ahụ, ma da thömp'ahụ nö'ö ar ts'ẹdi gi pẹ'sụ gi kụthụhmö hár ts'ụt'wi Jö, ne da t'umba ma'ra ya jö'i nu'ụ togo ne da 'yọta nö'ö mönga Jö.
44 Nö'ö togo da ntọxkwi nor do'ö, da 'waka yá ndo'yo, ha nö'ö togo da zẹ'mi, da kụnt'i.
45 Nu mi 'yọ ya ndömöjö ne ya dẹnga'bẹpate nö'ö mi mönga ar Hesu, bi bö'ụ go mi ẹmbabi'ụ.
46 Jange xa mi nemhö'ụ nda gụ ar Hesu. Họnsẹ mi tsu ya jö'i, ngetho nuyụ mi beni ar Hesu már m'ẹhni Jö.

22

Ár 'bede ar ngo
1 Ar Hesu bi metwa man'ar 'bedeyụ ne bi 'ñembabi:
2 —Ár ts'ụt'wi Jö bi 'bụ mhets'i, ma ga hẹjụ ngu n'ar ndö bi 'yọt'wa n'ar ngo ár t'ụ bi nthöti.
3 Bi mẹhna yá 'bẹgo ma nda tsi nu'ụ mi thọ'mi nda e har ngo, ha nu'ụ himba ne ba ehe.

4 Nep'ụ nunar ndö bi mẹhna ma'ra ya 'bẹgo, ne bi 'ñembabi: Ba xifụ nu'ụ togo di tọ'mhe,
xta ñhoje. Xta hohe ya mẹti ne ya nokaboi. Gatho xi thoki. 'Ñembabihụ: Ba ehụ ar ngo.
5 Ha nu'ụ mi thọ'mi, himbi japamasu nö'ö bi xipa nuya 'bẹgo. N'a bi mada ar 'bẹfi ha yá
hwöhi, ha man'a bi ma ba k'önga yá m'ạ har hnini.
6 Ma'ra bi gụmpa yá 'bẹgo ar ndö, bi fẹnza ne bi hyo.
7 Nu mi 'yọ ar ndö gatho nö'ö xki njapa yá 'bẹgo, xa bi mbọ ár kwẹ. Bi munts'a yá ndogu,
ne bi mẹhni ma nda hyonga nuya hyote nda hyo ne nda tsöt'wa yá hnini.
8 Nep'ụ ar ndö bi 'ñemba yá 'bẹgo: Xi thoka gatho da ho ar ngo, ne nu'ụ ndi tọ'mi himba
ne ba ehe. Bi nts'oksẹ'ụ.
9 Jange nupya, di möhụ ha ya dö'ñu, ne ba tsihụ gatho nu'ụ gi nthẹwihụ.
10 Bi ma yá 'bẹgo ma ba munts'a gatho nu'ụ mi nthẹwi ha ya 'ñu, ya ts'om'ụi ne ya hogajö'i.
Njap'ụ bi ñuxa nö'ö ar döta ngu habụ mi t'ọt'a ar ngo.
11 Nu'mú ar ndö bi yụt'a har ngu nda zẹngwa nu'ụ xki zọhọ, ne bi hyanda n'a mi 'bụhnụ
hinxki theta ar hengo.
12 Jange bi 'ñembabi: Ha gi ọde ñọ. Hanja ga kụt'wa ne hingi he ar hengo. Nö'ö hinte bi zạ
te bi dödi.
13 Nu'mú ar ndö bi 'ñemba yá 'bẹgo: Xọthwụ yá 'yẹ ne yá wa, ba ẹñhụ nthi har 'bẹxui habụ
da nzoni ne da guxtyá ts'i.
14 Nu mi wa ar Hesu bi metwa nunar 'bedenụ, bi 'ñenö:
—Ngetho nzẹyẹ xi ts'ohni, ha tx'ụtho nu'ụ xi thahni.

Ar Hesu bi nọnga ar bojö jot'a ya ndö
(Mr. 12:13-17; Lk. 20:20-26)

15 Nu mi 'yọ ya dẹnga'bẹpate njap'ụ, bi njụki bi ma'ụ, ma nda nkohi hanja nda tsạ nda
hyạt'a ar Hesu.
16 Ba pẹhna 'ra yá mạxte bi mẹwi 'ra yá ñ'owi ar Erode, ma nda 'yọt'wa n'ar nt'ạni, ne bi
'ñembabi:
—Utate, di pöhe gi mönga nö'ö majöni ne gi utwa ya jö'i ár 'ñu Jö. Hinto gi tsu, ne hinto gi
hwantho.
17 Jange di ne gi xikagihe, hage xiñho ga juthwe ar bojö jot'a ar Sesar, wa hin'ö.
18 Ha nunar Hesu mi pötwatho yá ts'omfeni, jange bi 'ñembabi:
—Xa gar nemhñöhụ, yo'ö gi ne gi hyajụ.
19 Utkagihụ n'ar bojö ạ ar Sesar.
Nu'mú ba thömpabi ar bojö mi ạdi.
20 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Togo ár mẹti ar hmi huxkwa ne nö'ö te mö.
21 Ha nu'ụ bi dödi ne bi 'ñenö:
—Ár mẹti ar Sesar.
Ar Hesu bi 'ñenö:
—Umfụ ar Sesar nö'ö ár mẹti'ö, ne umfụ Jö nö'ö ár mẹti'ö n'ehe.
22 Nu mi 'yọ njap'ụ, xa bi 'yọtho, ne bi zohnụ ar Hesu bi ma'ụ.

Ya dẹngamöjö bi ñ'ạni ar menga nte
(Mr. 12:18-27; Lk. 20:27-40)

23 Nor pa'ö bi zọhnụ 'ra ya dẹngamöjö, nu'ụ hingi ñ'emụi da mengi da nte nu'ụ xi du, ne
bi 'yạmbabi,
24 bi 'ñeñ'ụ:
—Utate, ar Moise bi 'ñenö, nu'mụ n'ar ñ'ọhọ da du ne hinda zo n'ar bötsi, n'ár jödöp'ụ'ö
da nthötwi ar 'ranxu, ne da gụ'spa ár thuhu ár jödö man'agi.
25 Nuje da pöhe yoto mi njödö. Nö'ö ar 'bẹt'o bi nthöti, bi du ne hinte bi zo ar bötsi. Jange
nunar 'bẹhñö bi mengi bi nthötwi ár jödöp'ụ'ö.
26 Nor ñoho ñ'ọhọ bi du n'ehe, ne ar hñu, ne bi njap'ụ gatho yoto.
27 Ár ngöts'i bi du ar 'bẹhñö n'ehe.
28 Nú'mụ xta mengi da nte man'agi, togo ár 'bẹhñönụ 'mụ, ngetho bi nthötwi gatho yoto
ya ñ'ọhọ mi njödö.
29 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Xi ts'onga ri mfenihụ, ngetho hingi pöhụ ar T'ofo, ne hingi pọhụ ár ts'ẹdi Jö.
30 Nu xta menga ya jö'i da nte man'agi, hinda ma da nthöti, hinda ma da t'ạdi. Ma da
ñhẹhwi yá ẹnxẹ Jö bi 'bụ mhets'i.
31 Nö'ö ha pengi da nte nu'ụ xi du wa hin'ö, hage hinxka nehụ habụ enga njawa Jö har
T'ofo:
32 Nuga ár Jögi ar Abra, ar Isa ne ar Hakob. Jö go ár Jö nu'ụ te, hinge nu'ụ xi du.
33 Nu mi 'yọxa njap'ụ ya jö'i, xa bi 'yọda nö'ö mi ut'ö.

Ar dötа 'bępate
(Mr. 12:28-34)

34 Nu mi bö ya dęnga'bępate nunar Hesu xki gotwa yá ne ya dęngamöjö, bi mhunts'i nda
nu te nda mę'ų.
35 Nep'ų n'a nu'ų már böt'ofo, bi ma ba ǫt'wa n'ar nt'ą̈ni ar Hesu, xömhö nda hyą̈t'i, ne bi
'ñembabi:
36 —Utate, ndana ar 'bępate töte ár nsu hár t'ofo ar Moise.
37 Ar Hesu bi 'ñenö:
—Xa gi 'ñet'a ri mųi, gi 'yęnt'a ri te, ne gi hñuxa ri mfeni gi mö Jö ri Hmu.
38 Go gehnų ar 'bę̱t'o 'bępate, ne gehnų töpa ár nsu gatho nu ma'ra.
39 Ne nor ñoho ñhęhwitho: Gi mö ri mijö'iwi ngu gi mhösę.
40 Ha nuya 'bępateyų, ka pǫngwa gatho yá 'bę̱pate ar Moise, ne gatho nö'ö mönga yá
m'ęhni Jö.

Hanja mhö ar Kristo ár t'ų ar Dabi
(Mr. 12:35-37; Lk. 20:41-44)

41 Nú'mų xki mhunts'a ya dęnga'bępate, ar Hesu bi 'yǫt'wa n'ar nt'ą̈ni.
42 Ne bi 'ñembabi:
—Togo gi beñhų ar Kristo. Togo ár t'ų'ö.
Nuya dęnga'bępate bi 'ñeñ'ų:
—Ár t'ų ar Dabi.
43 Nu'mų́ ar Hesu bi 'ñenö:
—Xi'mų, yo'ö ar Dabi, xki nzinga ár Hñö Jö, embabi ár Hmu 'mų. Ngetho bi 'ñenö:
44 Jö ar Dada bi 'ñemba ma tsi Hmu:
Hñu ha ma ñ'ęi ga huxkwi,
tǫ'mi ga tsiñ'a nuya ri ñ'ųni ga tsęp'a ha ri wa.
45 Nu'mų ar Dabi embabi ár Hmu, hanja ár t'ų 'mų.
46 Ne hinte bi zą te bi dödi. Nu ar pa'ö di 'ñe injawa, hinto bi ne bi 'yǫt'wa ya nt'ą̈ni.

23

Ar Hesu bi nǫmba yá ts'o'bęfi ya dęnga'bępate ne ya böt'ofo
(Mr. 12:38-40; Lk. 11:37-54; 20:45-47)

1 Nu'mų́ ar Hesu bi zo yá mą̈xte ne gatho ya jö'i mi 'bų̱hnų, ne bi 'ñembabi'ų:
2 —Nuya dęnga'bępate ne ya böt'ofo, xi t'umba ar nsu da ut'ahų tema di bǫnga nö'ö bi
'yot'a ar Moise.
3 Jange 'yǫthų gatho nö'ö da xi'ahų. Hǫnsę yo gi tęmbabihų yá ts'o'bę̱fi, ngetho möñ'ų
xiñho, ha hingi ǫt'a njap'ų.
4 Nu'ų tutwa ya 'bęni ya jö'i xi ñhų, ha nuyų hingi ne da dañ'ųts'ų da mą̈ts'i.
5 Nö'ö ǫt'ų, te gatho pę ha yá nthandi ya jö'i, ne da 'ñexyá nsu. Tsų̱ta ya t'ofo ha yá dë ne
ha yá 'yę, ne tutwa xi nxidi ár ñöni yá he.
6 Nu ha ya dą̈ngo xa honga da hñuxa ha ya m'ęt'o nthuts'i, ne xa ne da hñuxa ha ya hoga
nthuts'i ha ya nijö, honi da t'e'spa yá nsu.
7 Xa ne da ndömbyá 'yę nú'mų da nzęngwa ha ya tą̈i, ne da t'embabi'ų: Ma tsi utate'ihe.
8 Ha nu'ahų, yo ma gi ñhęhų da t'es'ahų ri nsuhų, ne da t'eñ'a'ihų gar utatehų. Ngetho
n'adar Utate, hǫnsę ar Kristo, ha nu'ahų gatho gi nkuhų.
9 Hinto ma gi 'ñembabihų ri dadahųwa har ximhą̈i, ngetho n'ada ri Dadahų, gehnų bi 'bų
mhets'i.
10 Yo ma gi ñhęhų da t'eñ'ahų gar utatehų gi tsixų ar 'ñu, ngetho n'ada togo tsixa ar 'ñu,
gehnų ar Kristo.
11 Nö'ö togo 'bų mañö pę'sa n'ar dötа nsu, mahyoni da mępa nu ma'ra n'ehe.
12 Ngetho nö'ö togo da ñ'exasę, m'ęfa ma da m'ętwa ár tsą, ha nö'ö togo da nts'ą̈'mi, ma
da t'e'spa ár nsu.
13 Hwëkate nu'ahų gar böt'ofohų ne gar dęnga'bępatehų, xa gar nemhñöhų. Hingi kų̱thų,
ne hingi hęhų da yų̱t'a nu'ų togo ne da yų̱t'a hár ts'ų̱t'wi Jö.
14 Nu'ahų gar böt'ofohų ne gar dęnga'bępatehų, xa gar nemhñöhų. Gi hą̈thų ya tsi 'ranxu,
gi hömfų yá ngu, ne xa gi ǫthų ya nsą̈di, hingi ne da nheki ri ts'o'bę̱fihų. Jange xa dötа ri mfęi
gi tǫ'mhų.
15 Hwëkate nu'ahų gar böt'ofo ne gar dęnga'bępatehų, nemhñöhų. Xa gi mpų̱nthų gi
hoñhų togo da dęmp'a ri nt'utihų. Ne xki tiñhų, xa gi ts'okwabihų yá mfeni, gi 'bę̱t'ohų da
ma njöntho har 'bę̱xui habų gir möhų n'ehe.

16 Di hñöx'ahụ ya godạ gụhna ma'ra. Hwëkate'ihụ gi eñhụ, nu'mụ togo da 'ñet'a made ar dönganijö, hinter mẹ'ö. Ha nu'mụ togo da 'ñet'a made ar k'axt'abọjö ja har dönganijö, nu'mú hö, xi nts'uni nö'ö bi mö.
17 Gar godạhụ ne xa xka 'bẹ ri mfenihụ. Ndana töte ár nsu, ar k'axt'abọjö wa ar dönganijö japi da hñuxa ár nsunụ.
18 Ne gi eñhụ, nu'mụ togo da 'ñet'a made ar t'ụxm'ọñhọ, hinter mẹ'ö. Ha nu'mụ togo da 'ñet'a made nö'ö ar m'ọñhọ oxhnụ, nu'mú hö, xi nts'uni nö'ö bi möñ'ö.
19 Godạhụ xka 'bẹthwụ ár 'ñu ar tsi Dada. Ndana töte ár nsu, ar m'ọñhọ wa ar t'ụxm'ọñhọ nuna japi da hñuxa ár nsu.
20 Jange nö'ö togo et'a made ar t'ụxm'ọñhọ, et'a made gatho nö'ö te kụxhnụ n'ehe.
21 Njap'ụ hinge họnsẹ et'a made ar dönganijö, et'a made Jö togo 'bụhnụ.
22 Nö'ö togo et'a made mhets'i, et'a made ár thuxandö Jö, ne gesẹ Jö togo huxhnụ.
23 Hwëkate'ihụ gar böt'ofohụ ne gar dẹnga'bẹpatehụ, gar nemhñöhụ. Ngetho gi uñhụ ár 'rẹt'a xẹni ya dọni t'ụ'sa ar ñhuni, ne xka hyẹhụ nuna 'bẹt'o ha yá 'bẹpate ar Moise. Xka hyẹhụ gi 'yọthwụ xiñho ma'ra, ar nhwëki ne ar ñ'emụi. Xiñho gi 'yọthụyụ, ne hingi hyẹhụ nu ma'ra.
24 Gar godạ gụhnatehụ. Gi ọthụ nö'ö hints'ụ nts'uni, ne gi hẹhụ nö'ö xa pẹ'sa ár nts'uni. Jangutho gi ntsuñhụ hingi tuthụ n'ar tsi t'ụlo zu'we, ne gi tut'athohụ ya döta zu'we.
25 Hwëkate nu'ahụ gar böt'ofohụ ne gar dẹnga'bẹpatehụ, xa gar nemhñöhụ. Gi ñhẹhwihụ n'ar 'bada wa n'ar mohi, họnsẹ xi nsụt'a nthi, ne mbo ri mụihụ ne ri mfenihụ xa ñuxa ar mfë ne ar ts'om'ụi.
26 Godạ dẹnga'bẹpatehụ, xụthụ m'ẹt'o mbo ri mfenihụ ne ri mụihụ, ne njap'ụ da t'axk'ahụ nthi n'ehe.
27 Hwëkate nu'ahụ gar böt'ofohụ ne gar dẹnga'bẹpatehụ, xa gar nemhñöhụ. Di hñöx'ahụ ya t'ạgi xint'axi nthi ne nheki nzạtho, ha kụ yá ndo'yo nu'ụ xi du thota yá nts'otho.
28 Gi njahụp'ụ n'ehe, ngetho ha yá hmi ya jö'i xa gi ọthụ gar hogajö'i'ihụ, ne ha ri mfenihụ hingi tsạyạ ar nhemhñö ne ar ts'oki.
29 Hwëkate nu'ahụ gar böt'ofohụ ne gar dẹnga'bepatehụ, xa gar nemhñöhụ. Ngetho gi hojwụ yá t'ạgi yá m'ẹhni Jö, ne gi kö'thwụ yá t'ạgi ya hogajö'i.
30 Ne gi eñhụ: Nu'mụ xta 'bụhmöhụ nuya pa mi 'bụ ma palehụ, hinxta fạxhmöhụ xi hyopa yá m'ẹhni Jö.
31 Jange gi ndạsẹhụ yá 'bẹto'ihụ nu'ụ togo bi hyopa yá m'ẹhni Jö.
32 Jwathụ 'mụ nö'ö bi dụ'ma ri palehụ.
33 Yá bötsi'ihụ ya k'eñö. Hanja ma gi k'onthụ da 'bẹñ'ahụ har tsibi.
34 Jange ma ga pẹñ'ahụ ma'ra ya m'ẹhni, ne nu'ụ di pẹ'sa yá hoga mfeni ne ya böt'ofo. 'Rayụ ma gi hyohụ, ma'ra gi tsụthụ har pont'i, ma'ra gi fẹhụ ha ri nijöhụ ne gi kuhụ di ne ya hnini.
35 Ne njap'ụ go ma gi k'othụ ar thại xi thuts'i nú'mụ mi nhö'mba ár ji ya hogajö'i. Di ndụ'ma nú'mụ mi nhö'mba ár ji ar hoga Abel, di göxa ár ji ar Sakaria ár t'ụ ar Berekia, togo ga hyohụ madeda ar ts'ötm'ọñhọ ne ar nijö.
36 Xa majöni di xi'ahụ, gatho nor thạinụ, ma da k'ot'a nuya jö'i 'bụ nuya payụ.

Ar Hesu bi zọt'a ár mụi bi hwëka ya me Herusalen
(Lk. 13:34-35)

37 Nu'ahụ gar menguhụ Herusalen, gi k'ampabihụ togo bi pẹñ'ahụ, ne gi hofụ yá m'ẹhni Jö. Hangu xta nemhö nga munts'a'ihụ, ngu n'ar tsi ọni munts'a yá tsi t'ụ'ni da hwixa ha yá hwa, ne hinga nehụ.
38 Pöhụ, Jö ma da hyẹk'asẹ ri nijöhụ.
39 Ngetho di xi'ahụ, hinge ma gi hyandgagihụ nuya payụ. Gi tọ'mhụ m'ẹt'o da zọ ar pa gi 'ñeñhụ: Nsunda togo xpa pẹhna Jö ma Hmuhụ.

24

Ar Hesu bi mö nda nhwata ar dönganijö
(Mr. 13:1-2; Lk. 21:5-6)

1 Nu mi bọnga ar Hesu har dönganijö, mi 'bạ ar 'ñu nda ma, bi wat'a yá mạxte mi utwabi tengu ár nzạtho ar nijö.
2 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Xa majöni di xi'ahụ: Gatho nuya jödoyụ gi hanthụ, ma da thext'a gatho. Hinda ma da go n'ar do mañö ár midowi.

Ya nt'udi di 'bẹt'o nọnga ar ngötsi
(Mr. 13:3-23; Lk. 21:7-24)

3 Nep'ų ar Hesu bi ma har t'ǫhǫ Njömdǫni ne ka ba huhnų. Ba ep'ų yá mąxte bi 'yąmbasę ne bi 'ñembabi:
—Di ne gi xikagihe ham'ų ma da tho gatho nö'ö xka mö, ne tema nt'udi ma ga hanthe, njap'ų ga pöhe 'bąp'ųtho gi pengi, ne da göxa nuya payų di 'bųhų.
4 Nu'mų́ ar Hesu bi dötwabi ne bi 'ñenö:
—Jamasuhų yo ma gi ñhęhų to da hyą'ahų.
5 Ngetho ma da e nzęyę togo ma da gųmka ma thuhu ne da 'ñeñ'ų: Nuga go dar Kristo. Ne njap'ų ma da ka nzęyę ya jö'i.
6 Ma gi 'yǫhų habų bi ja ya tuhni ne habų ja ma da ndųi. Nu'ahų yo gi tu ri mųihų, ngetho mahyoni da njap'ų. Mödi thohyų, hinxi zǫta ár ngötsi gatho nö'ö te japya.
7 Nuya hnini ma da ntunkwi yá mihniniwi. Ma da nja ya textehñeni, ar thuhu, ha nunar ximhąi habų gatho ma da nhwǫ̈ni.
8 Gatho nuya dumųiyų, hǫnsę ár ndųi ar ųgi xi 'ñep'ų.
9 Ma da ndąt'ahų da mfęp'ahų, da tho'ahų, ne xa ma da nt'ųtsa'ihų ngetho xka ñ'emųigihų.
10 Nuya pa'ų nzęyę ma da 'bę yá jamfi, ne ma da ñ'ųtsa n'a ngu n'a, ne ma da dąsę yá ñ'ohų.
11 Ma da e nzęyę ya hyąte da 'ñenö xpa pęhna Jö, ne ma da hyąt'a nzęyę ya jö'i.
12 Ne ár mhöte nzęyę ya jö'i ma da 'będi, ngetho ma da xu ar ts'oki gatho har ximhąi.
13 Nu'ų togo da zęta gatho nuya thogiyų, da dǫ'mi da göxa xǫge, go ma da mpǫ'ų.
14 Ne ma da nųnga nunar hoga mhönų nǫmba ár ts'ųt'wi Jö gatho ár nxidi ar ximhąi, ne da 'yǫ gatho ya jö'i. M'ęfa da göxa xǫge.
15 Jange xki hyanthų ar ts'oki xi nts'otho da yųt'a habų ndönga Jö, ngu bi 'yot'a ar m'ęhni Dañe (nö'ö togo da nehe, dá bödi xiñho tema ne da mö),
16 nu'mų́, nu'ahų gi 'bųhųwa Nhudea, di möhų ba ñ'öñhų ha ya t'ǫhǫ.
17 Nö'ö togo di tǫ mañö ar ngu, yo ma gi kųthų te gi jųjų. Nixt'i di möhų.
18 Nö'ö togo 'yo har 'batha, yo ma gi penjų gi jųjų ri pąt'ihų.
19 Hwëkate nu'ų ya 'bęhñö di ñ'ų, ne nu'ų di tsųtyá bötsi nuya pa'ų.
20 'Yąpabihų Jö, nö'ö ar pa gi nixt'ihų, hinda dąt'a ya tsę, ne hindar pa ntsąyą.
21 Ngetho nuya pa'ų, xa ma da nja ya thogi ngu hinxka hyanthų nú'mų mi ndųta ar ximhąi di njawa, ne xta thogi hinda ma da nja man'a ngu'ö.
22 Nu'mų hinda göxa ngut'a nuya pa'ų, hinto da bonk'mų. Jö ma da jötsi, ngetho ma da mąxa togo xi hwañ'ö.
23 Nu'mų da t'eñ'ahų: Ka bi 'bųkwa ar Kristo, wa da t'eñ'ahų: Ndi, bi 'bųhnų, yo ma gi jafųmasu.
24 Ngetho ma da e ya kate Kristo ne ya kate m'ęhni. Ma da 'yǫt'a ya döta nt'udi da hyąt'a ya jö'i, ne nu'mų da tsąhmö, da hyąt'a nu'ų xi thahni.
25 Nuya xta xi'ahų m'ęt'o, yo ma gi ñhęhų da hyą'ahų.
26 Jange nu'mų da si'ahų: Bi 'bųhnų har ot'at'ǫhǫ, yo ma gi k'ö'sų. Wa nu'mų da t'eñ'ahų: 'Bųkwa har ngu, yo ma gi jafųmasu.
27 Ngetho nu xta penga Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, xki thąñhų dama da zǫhǫ. Ne da nheki xǫge ar ximhąi, ngu n'ar hwęi da yot'a ha mahyats'i ne di m'ę mampuni.
28 Nuya pa'ų ma da ñhęhwi jangu ya pada kwat'a habų 'bęnga n'ar męti xi du.

Ár ño'gi 'ñehe Nö'ö Togo ba e bi Njö'i
(Mr. 13:24-37; Lk. 21:25-36; 17:25-36; 12:41-48)

29 Ngu da göxa nuya pa'ų ñ'ųtho, ar hyadi ma da m'ęxui, ha nunar zönö hinda ma da unga ár hyats'i. Ya tsǫ ma da hyǫi, ne gatho nu'ų ja yá ts'ędi mhets'i ma da nhwötsi.
30 Nu'mų́ ma da nheki n'ar döta nt'udi mhets'i ár yo mpengi Nö'ö Togo ba e bi Njö'i. Ne gatho ya jö'i 'bų hár nxidi ar ximhąi, ma da nzoni nu xta hyandi da zǫhǫ xta 'ñe ha ya gui, di hö n'ar döta ts'ędi ne n'ar döta nsunda.
31 Ne ma da męhna yá ęnxę xta nt'ǫ ar k'axt'athųxi, da muspa gatho nu'ų togo xi hwañ'ö xǫge ár nxidi ar ximhąi, di ndų ha n'ár ñöni, di göxa man'a.
32 Pöhų tema ne da utkagihų ár 'bede ar iuxi: Nú'mų xki hyanthų pǫxa yá n'ogi ne pǫ yá xi, gi pöhų ba ep'ųtho ar pahyadi.
33 Jange nú'mų xki hyanthų gatho nuya thogiyų, pöhų, 'bąp'ųtho da göxa xǫge.
34 Xa majöni di xi'ahų, hinda theta gatho nuya jö'i 'bų nuya payų, ne xi wadi xi tho gatho nuya thogiyų.
35 Mödi da m'ędi ar mhets'i ne ar ximhąi, nuya mhö xta mö, hinda ma da m'ędi.
36 Nö'ö ar pa ne ar xęnimpa ham'ų da göxa xǫge, hinto pödi. Nuyá ęnxę Jö hingi pöhmö n'ehe, hǫnsę ma Dada bi 'bų mhets'i go pö'ö.
37 Nu xta mengi da e man'agi Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, ma da njangu nuya pa mi 'bų ar Noe.

38 Nú'mụ himi tsọta ar pa nda yụt'a ar Noe har motsa, ne nda ñuxa ar dehe xọge ar ximhại, nuya jö'i mi ñuntho, mi tsithetho ne mi ọtya ngo.
39 Himbi ne bi 'yọ'ụ, mi dạñ'ụ bi ñuxa ar dehe xọge ar ximhại, ne gatho bi jöt'i. Ma da njap'ụ xta penga Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
40 Nuya pa'ụ, nu'mụ yoho ya ñ'ọhọ di 'yo har hwöhi di mpẹfi, xta dạñ'ụ n'a ma da ts'its'i ne nö'ö man'a ma da ts'op'ụ.
41 Nu'mụ yoho ya 'bẹhñö di kụnga mahyẹgi, da ts'ixa n'a, nö'ö man'a da ts'ogi.
42 Jange ndọ'mhụ, ngetho hingi pöhụ ham'ụ da zọ ri Hmuhụ.
43 Beñhụ 'mụ, nu'mụ n'ar mengu di pöhmö ham'ụ da zọ ar bë, hinda ñ'ö 'mụ. Da su hinda hyẹgi togo da bëpa ár ngu.
44 Jange nu'ahụ n'ehe ndọ'mhụ, ngetho xki thạñhụ ma da ep'ụ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.

Ar 'bẹgo ọt'e nö'ö nsipabi ne nö'ö hingi ọt'e
(Lk. 12:41-48)

45 Nö'ö togo ar hoga 'bẹgo xa di ja ár mfeni, tsạ da t'ẹnt'wa hár 'yẹ ár ngu ár hmu, ne da ts'okwabi da 'winga gatho nu'ụ togo 'bụhnụ.
46 Nu'mú xa ma da njöpa nunar hoga 'bẹgo'ö, xta zọ ár hmu da dini di ọt'a xiñho gatho ar 'bẹfi xi ts'okwabi.
47 Xa majöni di xi'ahụ, nö'ö ar hmu'ö ma da 'yẹnt'wa hár 'yẹ gatho nö'ö te pẹts'i.
48 Ha xi'mụ nö'ö ar 'bẹgo'ö xi nts'o, ne kạxmbeni ár hmu hinda ma da penga ngut'a.
49 Ne da gụ da mẹ nu'ụ yá mi'bẹgowi, ne da ñungwi ne da ntsithewi ya mihni.
50 Xta dạni nunar pa hingi tọ'mi, dama da zọ ár hmu.
51 Nu'mú nor hmu'ö ma da mbọ ár kwẹ, xa ma da umba ar mfẹi, ne da 'ñet'a habụ bi 'bụ ya kate. Ka ma da nzonụ ne da guxtyá ts'inụ.

25

Ár 'bede 'rẹt'a ya nxutsi

1 Nú'mụ xta penga Nö'ö Togo ba e bi Njö'i da 'ñekwa ár ts'ụt'wi, ma da ñhẹhwi ngu n'ar nthöti bi t'ọt'e. 'Rẹt'a ya nxutsi bi hñöxa yá ñot'i, ma ba thö ar ñ'ọhọ ma nda nthöti.
2 Ha nuya nxutsi'ụ, kụt'a mi ja yá mfeni ne kụt'a mi ñ'entho.
3 Nu'ụ kụt'a mi ñ'entho, himbi hñöxa nzẹyẹ ar nziki da xit'a yá ñot'i.
4 Ha nu'ụ ma kụt'a mi ja yá mfeni, bi hñöxkwi mahyẹgi yá ñot'i n'a xito mi po ar nziki.
5 Nö'ö ma nda nthöti himbi ngut'a bi zọhọ, jange gatho 'rẹt'a ya nxutsi bi zọpa ar t'öhö ne bi ñ'ö'ụ.
6 Ngu made ar xui bi nheki n'ar mhafi mi emba ya nxutsi: Xi 'ñep'ụ nö'ö togo ma da nthöti. Di ma ba thöhụ.
7 Nu'mú nu'ụ 'rẹt'a ya nxutsi bi nuhu, ne dama bi tsọ yá ñot'i.
8 Nu'ụ mi ñ'entho bi 'ñemba nu ma kụt'a mi ja yá mfeni: Thogagihe n'a tụi ri nzikihụ, ngetho ma ñot'ihe hwet'atho.
9 Ha nuya nxutsi mi ja yá mfeni, bi 'ñemba nu ma'ra: Hin'ö, xi'mụ da k'atkagihe n'e. Xiñho ma gi tạnsẹhụ habụ bi 'bạ.
10 Nú'mụ mi 'yo ar 'ñu ma nda dạnga ar nziki, ge'mụ bi zọ nö'ö togo ma nda nthöti. Nu'mú nu'ụ kụt'a ya nxutsi xki ñhoki bi yụt'wi har ngo, ne bi njot'a ar goxthi.
11 M'ẹfa bi zọ nu'ụ ma'ra ya nxutsi, ne mi eñ'ụ: Ndada, xogagihe ar goxthi.
12 Ha nö'ö togo ma nda nthöti, bi döti ne bi 'ñembabi'ụ: Xa majöni di xi'ahụ, hindi pöka togo'ihụ.
13 Jange nu'ahụ ndọ'mhụ, ngetho hingi pöhụ tema pa, wa tema xẹnimpa, ma da zọ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.

Ár 'bede n'ar hmu bi zokwa ár bojö yá 'bẹgo

14 Ár ts'ụt'wi Jö jangu n'ar hmu mi 'bạ ar 'ñu nda ma man'ar hại yap'ụ. Ne bi zohna yá 'bẹgo ne bi hyemba ár bojö nda japabi nda xu,
15 ngu ár nihi yá mfeni n'a ngu n'a. N'a bi umba kụt'a ya bojö, man'a bi umba yoho, ha nö'ö man'a n'asẹ bi umbabi. Nep'ụ bi gụ ar 'ñu bi ma.
16 Nö'ö togo bi t'umbabi kụt'a, bi ma ba japa nunar bojönụ bi mpẹfi, ne bi gụka ma kụt'a.
17 Njap'ụ nö'ö xki t'umba yoho n'ehe, bi gụka ma yoho.
18 Nö'ö togo xki t'umba n'a, bi ma ba xạ'ma n'ar ots'i, ne ka bi 'ñöhnụ ár bojö ár hmu.
19 Mi tho nzẹyẹ ya pa ba penga ar hmu, ne bi hñö'spa majöni yá 'bẹgo.
20 Mi zọ nö'ö xki ts'okwabi kụt'a ya bojö, bi umba ár hmu ma kụt'a xki döhö, ne bi 'ñembabi: Tsi ndada, ga tsogagi kụt'a ya bojö, ha nuga da höñ'a ma kụt'a xta töhö.

21 Nu'mú ar hmu bi dödi ne bi 'ñenö: Xiñho nö'ö xka pẹfi, xa gar hoga 'bẹgo gi ọt'a nö'ö nsi'a'i. Ga pödi ga su nö'ö tsi tụi da 'ra'i. Nupya ma ga hus'a ár nzẹyẹ. Ba e ga 'bụhwi ri hmugi, ne ga njohyawi.
22 M'ẹfa bi zọ nö'ö xki t'umbabi yoho ya bojö, ne bi 'ñemba ár hmu: Tsi ndada, ga tsogagi yoho ya bojö, ha nuga xta höñ'a ma yoho xta töhö.
23 Nu'mú ar hmu bi dödi ne bi 'ñenö: Xiñho nö'ö xka pẹfi, xa gar hoga 'bẹgo gi ọt'a nö'ö nsi'a'i. Ga pödi ga su nö'ö tsi tụi da 'ra'i. Nupya ma ga hus'a ár nzẹyẹ. Ba e ga 'bụhwi ri hmugi, ga njohyawi.
24 Nú'mụ mi zọ ar 'bẹgo xki ts'okwa n'ar bojö, bi 'ñemba ár hmu: Tsi ndada, di pödi xi nts'o'i, ne ma gi hñömga nö'ö xta töhö, ngetho gi xo nö'ö hinxka pot'i, ne gi munts'a ar t'ẹi hinxka pits'i.
25 Jange nuga da tsu, ne ma da ạgi, ha nupya xi 'bụkwa nö'ö ri mẹti.
26 Ar hmu bi dödi ne bi 'ñenö: Xa gar ts'o'bẹgo ne gar döhñe. Nu'mụ ngi pödi di xo nö'ö hinxta pot'i ne di munts'a nö'ö hinxta pits'i,
27 nu'mú, yo'ö hinga kwata ma bojö ha ya jwatbojö, ne xta pengi nda t'akagi ma bojö ne nö'ö xki döhö.
28 Ne bi 'ñemba nu'ụ togo mi ñ'owi: Hñömbabihụ ar bojö da tsokwabinụ, ne umbabihụ togo pẹ'sa 'rẹt'a.
29 Ngetho nö'ö togo pẹts'i, ma da t'umbabi da bongwathobi, ha nö'ö tsi tụi pẹts'i, ma da thömbabi xọge.
30 Ne nö'ö ar 'bẹgo hinter 'bẹfi, 'ñethụ har 'bẹxui habụ jar ts'oni ne ar nguxt'ats'i.

Ar Hesu ma da hñö'spa majöni ya meximhại

31 Nu xta penga Nö'ö Togo ba e bi Njö'i di hö n'ar döta nsunda, ne di ñ'owi yá ẹnxẹ, da hñuxa hár thuxandö da hñö'spa majöni ya meximhại.
32 Ma da mhunts'a gatho ya jö'i 'bụ hár nxidi ar ximhại, ne da hwahna n'a ngu n'a, njangu n'ar mạ'yo 'weka ya dẹti ne ya t'öxi.
33 Ne ma da 'bạ'ma hár ñ'ẹi ya tsi dẹti, ne hár ngöhö ya t'öxi.
34 Nu'mú nunar Ndö ma da 'ñemba nu'ụ 'bạ hár ñ'ẹi: Ba ehụ nu'ahụ xi jöp'ahụ ma Dada, kụthụ hár ts'ụt'wi Jö xi thok'ahụ nú'mụ hinte mi 'bụhmö ar ximhại.
35 Ngetho nú'mụ ndi tunthu, ga 'rajụ te da tsi. Nú'mụ ndi tuthe, ga 'rajụ ar dehe, ne nú'mụ ndi ne ar 'ñu, ga 'rajụ habụ da oxi.
36 Nú'mụ himi otho te nga he, ga hetkagihụ. Nú'mụ ndi hñeni ne ndi o ar fạdi, ga e ga k'öskagihụ.
37 Nu'mú nu'ụ bi 'yọt'a xiñho da 'ñeñ'ụ: Ma tsi Hmu'ihe, ham'ụ da hant'ahe ngi tunthu, ne da 'ra'ahe te ngi tsi. Wa ham'ụ da hant'ahe ngi tuthe, ne da 'ra'ahe ar dehe.
38 Ham'ụ da hant'ahe ngi ne ar 'ñu, ne da 'ra'ahe habụ ngi oxi. Wa ham'ụ da hant'ahe mi otho te ngi hye, ne da het'ahe.
39 Ham'ụ da hant'ahe ngi hñeni, wa ngi o ar fạdi, ne ma da k'ös'ahe.
40 Nu'mú ar Ndö da dödi ne da 'ñenö: Xa majöni di xi'ahụ, nu'mụ ga 'yọthwụ n'a nu'ụ ma tsi ku, mödi hingi döta hár nthandi ya jö'i, pöhụ go ga 'yọtkagihụ.
41 M'ẹfa ar Ndö da 'ñemba nu'ụ 'bạ hár ngöhö: 'Wehụ di möhụ nu'ahụ xi zụ'ahụ ár kwẹ Jö. Di ma ba ñhọhụ har tsibi hiñham'ụ da hwet'i, xi t'ẹkwabi ar ts'ondöhi ne yá ẹnxẹ tẹni.
42 Ngetho ndi tunthu, ne hinga 'rajụts'ụ te nga tsi. Ndi tuthe, ne hinga 'rajụts'ụ ar dehe.
43 Ndi ne ar 'ñu, hinga 'rajụ ar sẹki habụ nga oxi. Mi otho te nga he, ne hinga hyetkagihụ. Ndi hñeni ne ndi o ar fạdi, ne hinga ma ga k'öskagihụ.
44 Nu'mú ya ts'ojö'i ma da dödi ne da 'ñeñ'ụ: Ma tsi Hmu'ihe, ham'ụ da hant'ahe ngi tunthu, ngi tuthe, ngi ne ar 'ñu, hinte ngi pẹ'sa te ngi hye, ngi hñeni wa ngi o har fạdi, ne hinda fạx'ahe.
45 Nu'mú ar Ndö da dötwabi ne da 'ñenö: Xa majöni di xi'ahụ, nu'mụ hingi fạxụ n'a numa tsi ku hingi döta hár nthandi ya jö'i, pöhụ go gekagi togo hinxka fạxụ.
46 Nu'mú nu'ụ di ma habụ ma da hñönga ar mfẹi hiñham'ụ da göts'i. Ha nu'ụ xi 'yọt'a xiñho, ma da yụt'a mhets'i habụ hiñham'ụ da göxa yá te.

26

Ya ndöxodyo mi nkohi hanja nda gụ ar Hesu
(Mr. 14:1-2; Lk. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

1 Nu mi wa ar Hesu bi mönga gatho nuya mhöyụ, bi 'ñemba yá mạxte n'ehe:
2 —Ngu gi pöhụ, họnsẹ yopa 'bẹdi da dạt'a ar dạngo mbaxjwa. Nuya pa'ụ ma da ndạ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, da ts'ụta har pont'i, ne da tho.
3 Nö'ö ar pa'ö bi mönga njap'ụ ar Hesu, nuya ndömöjö, ya böt'ofo ne ya dönziandö bi mhunts'a gatho hár thi ár ngu ar Kaifas nö'ö mar döngamöjö.

4 Mi hoñ'ų hanja nda gų ar Hesu ñ'öntho, ne nda hyo.
5 Hǫnsę mi eñ'ų:
—Hinda tsą ga jų̈hų nuya pa ndą̈ngo, ngetho da mbǫ yá kwę ya jö'i.

Ar Hesu bi nhö'spa n'ar hogañ̈ų̈ni núnų̈ Betania
(Mr. 14:3-9; Jn. 12:1-8)

6 Nú'mų mi 'bų ar Hesu har hnini Betania, hár ngu ar Simu togo xki hyę ar hñeni tsit'ando'yo,
7 n'a mba ep'ų n'ar 'bę̈hñö mi hö n'ar xito do, mi po n'ar hogañ̈ų̈ni xa mar mhödi, ne bi xispa hár ñö ar Hesu nú'mų mi hu har mexa.
8 Nu mi hyanda njap'ų yá mą̈xte, xa bi mbǫ yá kwę, ne mi eñ'ų:
—Yo'ö xi t'ę̈mp'ų̈tho nunar hogañ̈ų̈ninų.
9 Xi 'bą̈hmö ne xi t'unga nzę̈yę ar bojö xi themba ya hyoya.
10 Ar Hesu bi 'yǫ nö'ö mi möñ'ų, ne bi 'ñembabi:
—Yo'ö gi theñhų nunar 'bę̈hñönų. Nzą̈tho nö'ö xi 'yǫt'e.
11 Yo gi hyǫjų nö'ö xi goxkagi. Ngetho nuya hyoya hyax'mų ma gi 'bų̈hwihų, ha nuga hinge hyaxtho ma gi hyandgagihų.
12 Nö'ö ar hogañ̈ų̈ni xi goxkagi, ngu n'ar ñhoki di tǫ'ma ma nt'ą̈gi.
13 Xa majöni di xi'ahų, habų gatho ma da nhǫnga nunar hoga mhö xǫge hár nxidi ar ximhą̈i, ne da mhönga nö'ö xi 'yǫtnų ngu n'ar feni.

Ar Huda bi mö nda dą̈ ar Hesu
(Mr. 14:10-11; Lk. 22:3-6)

14 Nep'ų n'a nu'ų 'rę̈t'amayoho yá mą̈xte már thuhu ar Huda, bi ma ba k'ö'sa ya ndömöjö.
15 Ne bi 'ñembabi:
—Hangu gi 'rajų nu'mų ga dą̈t'ahų ha ri 'yę̈hų ar Hesu.
Ne bi gohwi n'ar nkohi, ha nuya ndömöjö bi umba n'ą̈tema'rę̈t'a ya t'axbojö.
16 Nor pa'ö ar Huda bi ndų̈i mi honga hanja nda zą̈ nda dą̈twa ar Hesu ha yá 'yę̈'ų.

Ar tsi Hmu bi zogi nda ts'inpa ár t'oxi
(Mr. 14:12-25; Lk. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

17 Nö'ö ar pa bi ndų ar dą̈ngo ts'i ya thuhme hingi jots'i, yá mą̈xte bi wat'a habų mi 'bų ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Habų gi ne ga ǫthe ar t'oximbaxjwa.
18 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Di möhų har hnini, ne xipabihų n'ar ñ'ǫhǫ 'bų̈hnų: Ba pę̈nkagihe ar Utate ga xi'ahe njawa: Xi dą̈t'a ar pa xi hñuska Jö, ne di ne ga tsi'be ar t'oximbaxjwa ma mą̈xte ha ri ngu.
19 Ne nuyá mą̈xte bi 'yǫt'a ngu xki 'bępabi, bi ma ba hoka ar t'oximbaxjwa.
20 Nu mi nxui ar Hesu bi hñu har mexa, ne nu'ų 'rę̈t'amayoho yá mą̈xte bi hñuhwi.
21 Nú'mų mi ñuni bi 'ñemba yá mą̈xte:
—Xa majöni di xi'ahų, n'a nu'ų gi huhų̈wa ma da dą̈gagi.
22 Nuyá mą̈xte xa bi du yá mų̈i, ne n'a ngu n'a mi ą̈mbabi:
—Ma tsi Hmu'i, ha go geke.
23 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Nö'ö togo n'adar mohi di ñum'e, go ma da dą̈gagi.
24 Majöni, Nö'ö Togo ba e bi Njö'i 'bą̈ ar 'ñu da t'ǫt'wa gatho nö'ö mönga hár T'ofo Jö, ha hwëkate nö'ö togo ma da dą̈. Xiñhohmö hinxi zǫkwa har ximhą̈i.
25 Nu'mú ar Huda nö'ö togo ma nda dą̈, bi 'yą̈mba ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Utate, ha go geke.
Ar Hesu bi döti ne bi 'ñembabi:
—Go xka mönsę go ge'e.
26 Nú'mų mi nt'ox'ų, ar Hesu bi gų ar thuhme, bi 'yą̈pa Jö nda jöpi. Bi heke, bi hembabi yá mą̈xte, ne bi 'ñembabi:
—Tsihų, gehnų ma ndo'yo.
27 Nep'ų bi gų̈xa ar t'ę̈ni mi po ar t'afi'obxi, bi umba njamödi Jö, ne bi thokwa yá mą̈xte, bi 'ñembabi'ų:
—Tsihų gi gathohų.
28 Gehnų ma ji da nhö'mi, ne da go ar 'ra'yo nkohi. Njap'ų da njut'wa yá ts'oki nzę̈yę ya jö'i.
29 Nupya di xi'ahų, hinga pengi ga tsipa ár t'afi ar 'bą̈i'obxi nuya payų. Ma ga tǫ'mi ga tsiwihų ma'ra'yo hár ts'ų̈t'wi ma Dada.

Ar Hesu bi mö nda kǫnga ar Pedro
(Mr. 14:26-31; Lk. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

30 Nu mi wa'ụ bi ntu n'ar jöhñö, bi ma'ụ har t'ọhọ Njömdọni.
31 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Nunar nxuinụ gatho ma gi hyẹgasẹgihụ, ngetho xi t'ot'a har T'ofo: Ma ga ho ar mạ'yo, ne nuyá dẹti ma da mfont'a gatho.
32 Ha nú'mụ xka pengi ga nte man'agi, ma ga 'bẹt'o gar nthẹhụnụ Ngalilea.
33 Nu'mú ar Pedro bi dödi ne bi 'ñenö:
—Mödi gatho nu'ụ ma'ra da hyẹk'a'i, nuga hinga ma ga hẹk'a'i.
34 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Xa majöni di xi'a'i, nunar nxuinụ hinxi mata ar boxi, ha nu'ge xka kọngagi hñu'gi.
35 Ar Pedro bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Mödi ga tuga n'ehe, hinga kọñ'a'i.
Ne gatho nu ma'ra yá mạxte bi mönga njap'ụ n'ehe.

Ar Hesu bi 'yạpa Jö ár Dada núnụ Getsemani
(Mr. 14:32-42; Lk. 22:39-46)

36 Ar Hesu bi zọngwi yá mạxte habụ mar thuhu Getsemani, ne bi 'ñembabi'ụ:
—Hñuhụwa. Nuga ma ga ma n'a tsi tụi injanụ, ma ga ạpa Jö ma Dada.
37 Ne bi zixa ar Pedro ne nu'ụ yoho yá t'ụ ar Sebedeo, bi ma tsi yap'ụ, ne ar Hesu bi mụdi xa bi du ár mụinụ.
38 Ne bi 'ñemba nu'ụ hñu yá mạxte:
—'Bụtho ga tu ar dumụi. Kohụwa, mahyẹgi ga ạfụ Jö.
39 Ne ar Hesu bi tho tsi tụi ár yap'ụ. Bi zohnụ yá mạxte, bi ndạndihmö, bi mẹ ár hmi har hại, bi 'yạpa Jö ár Dada ne bi 'ñembabi:
—Ma Dada'i, nu'mụ da tsạhmö, da thota nunar t'ẹni xi 'ñep'ụ ne hinda zụkagi. Mödi hindi ne gi 'yọt'a ngu di nega, 'yọt'a ngu gi nege.
40 M'ẹfa bi mengi ma ba k'ö'sa nu'ụ hñu yá mạxte, ne bi dini mi ö'ụ, jange bi 'ñemba ar Pedro:
—Ha himi tsạ ngi tsẹthụ ngi fạxjụ nga ạfụ Jö n'a tsi xẹnimpa.
41 Zọt'a ri dạhụ ne 'yạfụ Jö gi tsẹthụ ya ts'othogi xi 'ñep'ụ. Xa majöni di xi'ahụ, nuna ri hñöhụ 'bụi da tsẹti, họnsẹ ri ndo'yohụ k'at'a ár ts'ẹdi.
42 Ar Hesu bi menga man'agi habụ mi ạpa Jö, ne bi 'ñenga man'agi njawa:
—Ma Dada'i, nu'mụ da tsạhmö da thota nuya thogi ne hinda zụkagi, họnsẹ 'yọt'a ngu gi nege.
43 Ba pengi bi k'önga yá mạxte habụ xki zogi, ne bi dini mi öhö man'agi. Himi tsạ nda zọt'a yá dạ, ngetho xa mi kö ar t'öhö.
44 Nu'mú ar Hesu bi zop'ụ man'agi, ne bi ma ba ạpa Jö ár Dada. Get'ụ ya mhö xki mönga m'ẹt'o bi mengi bi xipabi.
45 Ba penga habụ xki zo nu'ụ hñu yá mạxte, ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nupya hö, te ri t'öhöhụ ne tsạyạhụ xiñho. Xi dạt'a ar pa xi thu'spabi Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, ma da ndạtwa ha yá 'yẹ ya 'yọt'ats'oki.
46 Nanjụ möhö, ba ehnụ nö'ö togo ma da dạgagi.

Ar Hesu bi njụ
(Mr. 14:43-50; Lk. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

47 Himi jwadi nda mönga njap'ụ ar Hesu, mi zọ ar Huda, n'a nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte, mi ñ'owi nzẹyẹ ya jö'i mi hö ya ndọjwai ne ya za. Nuya jö'i xki mẹhna ya ndömöjö ne ya dönziandö.
48 Ar Huda togo mi dạ ar Hesu, xki nkohwi'ụ ne xki 'ñembabi:
—Nö'ö gi hyanthụ ga tsụ'spa ár hmi, gehnụ dama gi juhụ.
49 Nu'mú ar Huda dama ba tsụ ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Xạ ar tsi te, Utate.
Ne dama bi zụts'i.
50 Ar Hesu bi döti ne bi 'ñembi:
—Xi'ge, te xka 'ñeke ñọ.
Ha nuya jö'i bi wat'i bi gụ ar Hesu.
51 Ngu mi njụ ar Hesu, n'a nu'ụ mi ñ'owi'ö, bi k'os'a ar ndọjwai, ne bi dakwa ár gu n'ár 'bẹgo ar döngamöjö.
52 Nu'mú ar Hesu bi 'ñemba nö'ö mi hö ar ndọjwai:
—Kwata ri jwai, ngetho gatho nu'ụ togo jụ ar jwai ñhote, ma da njụ ar jwai da tho'ö n'ehe.
53 Ha hinxka pöthụ da tsạ ga ạpa ma Dada da mẹnka n'a mut'i ya ẹnxẹ, ne nö'ö da 'yọt'e.
54 Nu'mụ ga jap'ụ, hanja da tho ngu mönga har T'ofo 'mụ.
55 Nu'mú ar Hesu bi 'ñemba ya jö'i:

—Hage dar bë xka ehụ gi mikagihụ, gi höhụ ya jwai ne ya za. Hyax'mụ ndi 'bụhnụ har dönganijö ndi ut'ahụ, ne hinte ga jajụ.
56 Gathoyụ xi thogi, ne nda njap'ụ ngu xki mönga yá m'ẹhni Jö har T'ofo.
Nu'mú gatho yá mạxte bi zohnụ bi mfont'i bi ma'ụ.

Ar Hesu bi m'ạ'ma hár mhunts'andö ya xodyo
(Mr. 14:53-65; Lk. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)
57 Nu'ụ togo xki gụ ar Hesu, bi zixa habụ mi 'bụ ar döngamöjö már thuhu Kaifas. Ka xki mhushnụ n'ehe ya böt'ofo ne ya dönziandö.
58 Ha nu ar Pedro mi 'bẹfatho tsi yap'ụ mi tẹnga ar Hesu. Mi zọnga hár thi ár ngu ar döngamöjö, ka bi hñuhwinụ ya ndogu, mi ne nda hyandi tema nda thogi.
59 Nuya ndömöjö, ya dönziandö ne gatho ár mhunts'andö ya xodyo, mi honga ya nhemhñö te nda hyọxa ar Hesu, ne njap'ụ nda tsạ nda tho.
60 Ne hinte bi zạ te bi thimbabi, mödi nzẹyẹ ya jö'i mi jụspa ya nhemhñö. Ha m'ẹfa bi zọhnụ yoho ya nemhñö jö'i,
61 ne bi 'ñeñ'ụ:
—Nunar ñ'ọhọnụ bi 'ñenö: Da tsạ ga yọt'wa ár nijö Jö, ne ár hñupa da tsạ ga pengi ga jụxa man'agi.
62 Nu'mú ar döngamöjö bi m'ại ne bi 'ñemba ar Hesu:
—Hage hinte gi thödi. Te di bọnga nuya thọx'a'i.
63 Nunar Hesu hinte bi dödi. Nu'mú ar döngamöjö bi 'ñembabi:
—Hár thuhu Jö nö'ö te, xikagihe, hage go ge'e ar Kristo ár T'ụ Jö.
64 Nu'mú ar Hesu bi döti ne bi 'ñenö:
—Hö, njap'ụ ngu xka mö. Ne di xi'ahụ, nuya pa xi 'ñep'ụ ma gi hyanthụ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i da hñu hár ñ'ẹi Jö togo jár ts'ẹdi. M'ẹfa ma gi hyanthụ da e ha ya gui.
65 Nu'mú ar döngamöjö bi xika yá he, ngetho mi beni ar Hesu xki ñömañ'ụbi Jö, ne bi 'ñenö:
—Xi zanga Jö. Te ga jafụ man'a te da hyọts'e, go xka 'yọsẹhụ tema xi mö.
66 Te gi möñhụ.
Ha nu ma'ra bi dödi ne bi 'ñeñ'ụ:
—Nunụ di 'ñepi da tho.
67 Nu'mú 'ra'ụ bi zospa ár hmi ne mi fẹi, ne ma'ra mi umba ya mpẹtgu.
68 Ne mi embabi:
—Gi enö gar Kristo, xije 'mụ togo bi mẹp'a'i.

Ar Pedro bi kọnga ar Hesu
(Mr. 14:66-72; Lk. 22:55-62; Jn. 18:15-18, 25-27)
69 Ar Pedro mi huhnụ har thi, n'a mba ep'ụtho n'ar nxutsi mi m'ẹgo. Bi ma ba tsụdi ne bi 'ñembabi:
—Nu'ge n'e, ngi ñ'owi ar Hesu ar me Ngalilea.
70 Nu ar Pedro bi nkọni ha yá nthandi gatho ya jö'i ne bi 'ñenö:
—Hindi pöka te gi mönge.
71 Nep'ụ bi ma'ö har goxthi. Ne man'ar nxutsi mi m'ẹgo n'ehe bi hyandi, ne bi 'ñemba nuya jö'i mi 'bụhnụ:
—Nunar ñ'ọhọnụ mi ñ'owi ar Hesu me Nasare n'ehe.
72 Ar Pedro bi mengi bi nkọni, bi 'ñet'a Jö made ne bi 'ñenö:
—Hindi pöka nor ñ'ọhọ'ö.
73 Hingar ya'ö bi wat'a nuya jö'i mi 'bụhnụ, ne bi 'ñemba ar Pedro:
—Xa majöni ngi ñ'owi n'ehe, ngetho nhekitho hanja gi ñö.
74 Nu'mú ar Pedro bi ntsate, ne bi 'ñet'a Jö made bi 'ñenö:
—Hindi pödi tema ñ'ọhọ gi nọñhụ.
Ne bi ma 'mụ ar boxi.
75 Nu'mú ar Pedro bi zo ár mfeni nö'ö xki xipa ar Hesu nú'mụ xki 'ñembabi: Hinxi mata ar boxi, ha nu'ge xka kọngagi hñu'gi. Ne bi bọnga nthi, xa bi hyụ ár ñö bi nzoni.

27

Ar Hesu ma ba m'ạmba ar Pilato
(Mr. 15:1; Lk. 23:1-2; Jn. 18:28-32)
1 Nu ár hyax'ö ja mi hats'i, gatho ya ndömöjö ne ya dönziandö bi nko'ụ nda hyo ar Hesu.
2 Ne bi zix'ụ xki nsọt'e, ma ba dạtwa ha yá 'yẹ ar Ponsio Pilato togo mar ndö Nhudea.

Hanja bi du ar Huda

3 Ar Huda togo xki dą ar Hesu, mi hyandi xki t'ęnt'i nda tho, xa bi du ár mų̨i nö'ö xki
'yǫt'e. Ne bi ntsǫ'mi, bi ma ba ko'sa nu'ų̨ n'ą̈tema'rę̈t'a ya t'axbojö xki umba ya ndömöjö ne
ya dönziandö.
4 Ne bi 'ñenö:
—Nuga xta ǫt'a n'a ra döta ts'oki, ngetho xta dą da tho n'ar ñ'ǫhǫ hinte tu.
Ha nu'ų̨ bi 'ñeñ'ų̨:
—Hindi pöje. Hyandge te gi pę̈fi.
5 Nu'mų́ ar Huda bi gų bi fǫta ya bojö mbo har nijö, ne bi bǫni bi göt'a ar xögu ár 'yųga,
ne bi ñhosę.
6 Nuya ndömöjö bi go ya bojö, ne bi 'ñeñ'ų̨:
—Nunar bojönų hinda tsą ga ų̨thų̨ hár m'ę̈sbojö ar nijö, ngetho ár njut'i ár ji n'ar jö'i.
7 Nep'ų̨ bi nko'ų̨ nunar bojö'ö, ma nda dą̈nga nunar hą̈i ár thuhu ár Hą̈i ar Gö, ne nda
nt'ą̈hnų ya nzǫhǫ jö'i.
8 Jange gehnų ár thuhu pę'sa nuya payų, ár thuhu ar Hą̈iji.
9 Njap'ų̨ bi tho ngu xki mönga ár m'ę̈hni Jö ár thuhu Heremia nú'mų bi 'ñenö: Bi njų nö'ö
n'ą̈tema'rę̈t'a ya t'axbojö, gehnų ár nzę̈yę ar bojö xki thu'spa togo bi 'bą, ngu xki hñu'spa ya
me Israel.
10 Ne bi t'uni bi thą̈mba ár hą̈i ar gö, ngu xki 'bę̈pkagi ar tsi Hmu.

Ar Pilato bi hñö'spa majöni ar Hesu
(Mr. 15:2-5; Lk. 23:3-5; Jn 18:33-38)

11 Ar Hesu mi 'bą̈hnų hár nthandi ar Pilato, togo mar ndö Nhudea, ne nunar ndönų bi
'yą̈mba n'ar nt'ą̈ni:
—Ha go ge'e ár Ndö ya xodyo.
Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hö, ngu xka mönsę.
12 Nep'ų̨ ya ndömöjö ne ya dönziandö xa te gatho mi hǫts'e, ha nö'ö hinte bi dödi.
13 Nu'mų́ ar Pilato bi 'ñemba ar Hesu:
—Ha hingi ǫde gatho nö'ö thǫx'a'i.
14 Nunar Hesu hinte bi dötwabi, jange ar ndö xa mi 'yǫtho.

Ar Hesu bi t'ęnt'i nda tho
(Mr. 15:6-20; Lk. 23:13-25; Jn. 18:38-19:16)

15 Xki nzönga ar ndö tą̈t'a jęyę har dą̈ngo mbaxjwa nda hyę n'ar 'yofą̈di, nö'ö nda 'yą ya
jö'i.
16 Nuya pa'ų̨ mi o ar fą̈di n'ar ñ'ǫhǫ már thuhu Baraba. Gatho mi pödi tema jö'i'ö.
17 Ne nú'mų mi mhunts'a nzę̈yę ya jö'i, ar Pilato bi 'yą̈mbabi ne bi 'ñenö:
—Togo gi ne ga hę̈k'ahų, ar Baraba wa ar Hesu t'embabi ar Kristo.
18 Ar Pilato mi pödi xki zi'spabi ar Hesu nuya ndöxodyo, ngetho xki zǫt'a yá mų̨i mi 'bę̈twa
yá tsą.
19 Nú'mų mi huxa ar Pilato har thuxandö, ár 'bę̈hñö ba pę̈mpa n'ar mhö, ne bi 'ñembabi:
Yo te gi ñ'ęnt'i gi japa nunar hogajö'inų, ngetho xa xi pikagi n'ar t'i ar pania.
20 Ha nuya ndömöjö ne ya dönziandö bi ų̨t'a ya jö'i nda 'yą̈di nda thę ar Baraba, ne nda tho
ar Hesu.
21 Nu'mų́ ar Pilato bi 'yą̈mba ya jö'i man'agi ne bi 'ñembabi:
—Nuya yohoyų, ndana gi nehų ga hę̈k'ahų.
Nuya jö'i bi dödi ne bi 'ñenö:
—Ar Baraba.
22 Jange ar Pilato bi mengi bi ñ'ą̈ni ne bi 'ñenö:
—Xi'mų, teme ga japa nunar Hesu t'embabi ar Kristo.
Gatho bi dö'ų̨ bi 'ñenö:
—Tsų̨ta har pont'i.
23 Nu'mų́ ar Pilato bi 'ñembabi'ų̨:
—Tema ts'oki xi 'yǫtnų.
Ha nu'ų̨ xa bi gą̈hni bi mafi mi eñ'ų̨:
—Tsų̨ta har pont'i.
24 Nu mi hyanda ar Pilato hinte mi tsą te nda mę̈fi, hǫnsę mi fų̨di nda mų̨xma ya jö'i, bi
'yą̈di nda thömpa n'a tų̨i ar dehe, ne bi nxų'yę ha yá nthandi ya jö'i, bi 'ñenö:
—Hingo ma ga tu'spa ár ji ma da nhö'mba nunar ñ'ǫhǫnų. Hyanthų te gi pę̈hų.
25 Gatho ya jö'i bi dödi ne bi 'ñeñ'ų̨:
—Nuje ne ma bötsihe go ma ga tusfe ár ji ma da nxani.
26 Nu'mų́ ar Pilato bi hyę ar Baraba. Ha nunar Hesu bi japi nda n'wę̈xt'i, ne bi 'yę̈nt'wa
ha yá 'yę ya ndogu nda tsų̨ta har pont'i.

27 Nu'mú ya ndogu bi zixa ar Hesu habụ mi 'bụ ar döta ts'ụt'wi, ne nunụ xa ba kot'atho
n'a mut'i ya ndogu.
28 Ne nu'ụ bi mọkwa yá he, ne bi gö'spa n'ar thẹnga dutu.
29 Bi hñu'spabi hár ñö n'a ntsant'i ya 'mini xki m'e, ne bi t'ẹnt'wa hár ñ'ẹi n'ar ts'ụt'o. Bi
ndạndihmö hár nthandi'ö, ne mi ọt'wa ar thede mi embabi'ụ:
—Xạr tsi te, ár Ndö'i ya xodyo.
30 Mi tsox'ụ, ne mi hömba ar t'o mi fẹmba ár ñö.
31 Nu mi wadi bi 'yọt'wa ar thede, bi thökwa ar dutu, ne bi mengi bi thetwa ár he, ne bi
ts'ixa habụ ma nda ts'ụta har pont'i, ka nda dunụ.

Ár nts'ụti ar Hesu har pont'i
(Mr. 15:21-32; Lk. 23:26-43; Jn. 19:17-27)
32 Nu mi bọñ'ụ bi nthẹwinụ n'ar ñ'ọhọ már thuhu ar Simu, mar me Sirene. Nunar
ñ'ọhọnụ bi njapi bi duxa ar pont'i habụ ma nda ts'ụta ar Hesu.
33 Ne mi zọnga habụ már thuhu Golgota, di bọni da 'ñenö, Ññöxhmundo'yo.
34 Ka ba t'umbabinụ ar ixkat'afi mi nthöskwi n'ar bopo xi nju, ne nu mi zạ, himbi ne bi zi.
35 Nuya ndogu mi wadi bi tsụta ar Hesu har pont'i, bi ñhe'ụ yá dutu bi 'yẹnts'a ar nthöhö.
Ne bi thogi ngu xki mönga ár m'ẹhni Jö nú'mụ bi 'ñenö: Bi hega ma dutu, ne bi 'yẹnts'a ar
nthöhö, ne njap'ụ nda bö'ụ togo nda hñöska ma he.
36 Ne ka bi hñuhnụ'ụ bi su ar Hesu.
37 Ne bi thuta n'ar xithẹ har pont'i mañö ár ñö, mi mö yo'ö xki ts'ụti, mi enö njawa: Gehnụ
ar Hesu, ár Ndö ya xodyo.
38 Bi ts'ụta yoho ya bë habụ bi ts'ụta ar Hesu n'ehe, n'a mi zụ hár ñ'ẹi, ha nö'ö man'a hár
ngöhö.
39 Ne nu'ụ mi thohnụ xa mi theni ne mi hwötyá ñö.
40 Mi embabi'ụ:
—Nu'ge xka mö gi yọt'a ar dönganijö, ne ár hñupa gi pengi gi jụts'i, mpọsẹ xö, kö har pont'i
nu'mụ xa majöni ár T'ụ'i Jö.
41 Nuya ndömöjö, ya böt'ofo, ya dẹnga'bẹpate ne ya dönziandö mi ñömañ'ụbi ar Hesu
n'ehe, mi eñ'ụ:
42 —Bi pọ ma'ra, ha hingi tsạ da mpọsẹ. Nu'mụ go gehnụ ár Ndö ya me Israel, dá göpya
har pont'i ne ga ñ'emụihụ.
43 Jamfi Jönụ 'nö. Dá mạx'ö 'mụ, nu'mụ xa majöni mödi. Ha hinxi mönsẹ gehnụ ár T'ụ Jö.
44 Nuya bë xki ts'ụta mahyẹgi, mi njap'ụ mi ọt'wa ar thede n'ehe.

Ar Hesu bi du
(Mr. 15:33-41; Lk. 23:44-49; Jn. 19:28-30)
45 Ngu made mpa bi nduị bi m'ẹxui xọge ar ximhại, ne bi göxa ngu ar hñu nde.
46 Nú'mụ ma nda zụ ar hñu nde, ar Hesu bi ñö nts'ẹdi ne bi 'ñenö:
—Eli, Eli, lama sabaktani. Di bọni da 'ñenö: Ma tsi Dada, ma tsi Dada'i, yo'ö xka hyẹgasẹ.
47 'Ra nu'ụ mi 'bụhnụ bi 'yọde ne bi 'ñeñ'ụ:
—Nunar ñ'ọhọnụ mat'a ar m'ẹhni Elia.
48 N'a'ụ dama bi nixt'i ba hö n'ar xi'yo ne bi pobo har ixkat'afi, bi tuta ha n'ar xithi, ne bi
kwatwa hár ne.
49 Ha ma'ra mi eñ'ụ:
—Hyẹhụp'ụ, ma ga nuhụ ha da 'ñep'ụ ar Elia da mạts'i da k'ont'i.
50 Ar Hesu bi mengi bi ñö nts'ẹdi man'agi, bi dạ ár hñö ne bi du.
51 Ge'mụ bi xi ar dutu mi naxa mbo ar dönganijö, bi ndụ mañö di göxa hại ár nsẹgi. Ne bi
nja n'a ra döta nhwöni, ne ya ndọdo bi hege.
52 Bi xo ya t'ạgi, ne nzẹyẹ ya hogajö'i xki du m'ẹt'o bi mengi bi nte man'agi.
53 Bi bọñ'ụ ha yá t'ạgi, ne mi mengi bi nte man'agi ar Hesu, bi yụt'ụ har hnini Herusalen,
ne bi hyanda nzẹyẹ ya jö'i.
54 Nö'ö ar döndogu ne yá mindoguwi mi su ar Hesu, mi hyant'ụ bi nhwönga ar hại ne gatho
nuya xki thogi, xa bi zu'ụ ne bi 'ñeñ'ụ:
—Xa majöni nunar ñ'ọhọnụ már T'ụ Jö.
55 Yap'ụtho mi 'bạhnụ nzẹyẹ ya 'bẹhñö, mi handa gatho nö'ö mi thogi, gehyụ nu'ụ ba
tẹnga ar Hesu har hại Ngalilea mi fạts'i.
56 'Ra'ụ mar Maria me Magdala, ar Maria ár nönö ar Hakobo ne ar Huse, ne ár nönö nu'ụ
yoho yá t'ụ ar Sebedeo.

Ár nt'ạgi ar Hesu
(Mr. 15:42-47; Lk. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

57 Nú'mụ 'bụtho nda yụ ar hyadi, ba ehnụ n'ar ñ'ọhọ mi tẹnga ar Hesu, már thuhu ar
Huse me Arimatea, mi thẹ ya ñho.
58 Bi ma ba ạpa ar Pilato nda umba ár ndo'yo ar Hesu. Nu'mú ar Pilato bi mö nda
t'umbabi.
59 Ar Huse bi ma ba hömpa ár ndo'yo ar Hesu, ne bi mạxa ha n'ar t'axdutu.
60 Ne bi ma ba ạ ha n'ar 'ra'yo t'ạgi, habụ ma nda t'ạsẹ'ö, xki nsạ'ma ha n'ar ndọdo. Nep'ụ
bi tönga n'a ra döta do, bi gota ar t'ạgi, ne bi ma.
61 Getnụ, mi huhnụ mi ñhandwi ar t'ạgi ar Maria me Magdala ne nö'ö man'ar Maria.

Ya ndogu mi su ar t'ạgi

62 Ár hyax'ö, nu xki tho ár pa ñhoki, bi ma ya ndömöjö ne ya dẹnga'bẹpate, ma ba k'ö'sa ar
Pilato,
63 ne bi 'ñembabi:
—Ma ndö'ahe, da beñhe nunar hyạte ñ'ọhọ nú'mụ mi tetho, bi 'ñenö ár hñupa nda mengi
nda nte man'agi.
64 Jange di nehe gi pẹhna togo ma da su ar t'ạgi hñupa, yo ma da e yá mạxte da bë, ne da
'ñeñ'ụ xi mengi xi nte. Ne nunar nhemhñö'ö da döta nö'ö xi mhönga m'ẹt'o.
65 Bi dö ar Pilato ne bi 'ñenö:
—Xi 'bụhnụ 'ra ya ndogu, tsixụ ne suhụ xiñho ngu gi möñhụ.
66 Nu'mú nuya ndömöjö ne ya dẹnga'bẹpate bi ma'ụ ma ba thöt'a ar do mi kot'a ar t'ạgi,
ne bi zohnụ ya ndogu nda su.

28

Ar Hesu bi mengi bi nte
(Mr. 16:1-8; Lk. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

1 Nu mi tho ar pa ntsạyạ, ja mi fụdi nda hats'i ár 'bẹt'o mpa man'a hñöto, ar Maria me
Magdala ne man'a ar Maria ba e bi k'önga ar t'ạgi.
2 Nu'mú, bi nja n'a ra döta nhwöni, ngetho ba kö n'ar ẹnxẹ mhets'i. Ne mi zọhnụ habụ mi
t'ạ ar Hesu, bi hñöka nunar do mi kot'a ar t'ạgi, ne ka bi hñuxhnụ.
3 Nunár 'bại ar ẹnxẹ xa mi yot'a ngu n'ar hwẹi, ne nuyá he mar nt'axi ngu n'ar t'axtsẹ.
4 Nu mi hyanda ya ndogu xa bi zu'ụ, ne bi gohnụ to da 'ñenö xki du.
5 Ha nunar ẹnxẹ bi zo nuya 'bẹhñö, ne bi 'ñembabi:
—Yo gi ntsuhụ. Di pödi gi hoñhụ ar Hesu togo bi du har pont'i.
6 Hinjo'owa, bi mengi bi nte ngu bi möñ'ö. Ba e gi hyanthụ habụ bi 'bẹ ar tsi Hmu.
7 Ngut'a di möhụ, ba xifụ yá mạxte xi mengi xi nte. Ne nupya xi m'ẹt'o di ma Ngalilea, ka
ma gi hyanthụnụ man'agi. Gehnụ xta e ga xi'ahụ.
8 Nu'mú nu'ụ yoho ya Maria, xa mi johya ne mi ntsu, bi nixt'i ma ba xipa nunar mhönụ
yá mạxte ar Hesu.
9 Ne nu mi pa'ụ har 'ñu, n'a mbi dạñ'ụ ar Hesu bi bọni bi nthẹwi, ne bi zẹngwa bi 'ñembabi:
—Xạ ar tsi te.
Nu'mú nuya 'bẹhñö bi wat'i bi hyụpa yá wa, ne bi nsundabi.
10 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Yo gi ntsuhụ. Di möhụ ba xifụ ma ku da ma'ụ Ngalilea, ka ga nthẹ'benụ man'agi.

Ya ndogu bi njapi nda go'ma nö'ö xki thogi

11 Nu mi 'yo ar 'ñu ya 'bẹhñö, bi ma 'ra ya ndogu mi su ar t'ạgi har hnini, ma ba xipa ya
ndömöjö gatho nö'ö xki thogi.
12 Nuya ndömöjö bi ñöwi ya dönziandö, ne bi nko'ụ nda umba nzẹyẹ ya bojö ya ndogu nda
go'mnda nö'ö xki thogi.
13 Ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nu'ahụ ma gi möñhụ, mi nxui bi zụ'ahụ ar t'öhö, ne ge'mụ bi zọ yá mạxte, bi bëpa ár
ndo'yo.
14 Ne nu'mụ ar ndö da bödi teme bi thogi, yo gi tu ri mụihụ, ngetho nuje ga ñöhe hinte da
nja'ahụ.
15 Ne nuya ndogu bi hñönga ar bojö, ne bi ma'ụ bi 'yọt'a ngu xki nsipabi. Jange gehnụ ar
mfeni nọnga ya xodyo nuya payụ n'ehe.

Ar döta 'bẹpate
(Mr. 16:14-18; Lk. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

16 Nuya 'rẹt'aman'a yá mạxte bi ma Ngalilea har t'ọhọ habụ xki xipabi ar Hesu nda
nthẹwi.
17 Nu mi hyant'ụ, bi nsundabi, mödi 'ra himi ñ'emụi.
18 Ar Hesu bi wat'i ne bi 'ñembabi'ụ:

—Gatho ar ts'ụt'wi xi t'ẹntka ha ma 'yẹ núnụ mhets'i ne nuwa har ximhại.
19 Jange di möhụ ba zohụ ya jö'i xọge ár nxidi ar ximhại. Uthụ da dẹngagi'ụ n'ehe, ne
xixthehụ hár thuhu ar Dada, ar T'ụ ne ár Hñö Jö.
20 Ne utwabihụ da 'yọt'a gatho ngu nö'ö xta 'bẹp'ahụ. Ne nuga hyax'mụ ga 'bụhwihụ
gatho ya pa di 'bụta ar ximhại. Dá njap'ụ.

Ar hoga mhö bi 'yot'a
AR MARKO

Ar Xuwa Xixthe mi mönga ar hoga mhö
(Mt. 3:1-12; Lk. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

1 Ár ndụi ár hoga mhö ar Hesukristo ár T'ụ Jö.
2 Ngu bi 'yot'a ar m'ẹhni Isaia:
Hyandi di pẹhna ma m'ẹhni da m'ẹt'o habụ gi pa,
da m'ẹt'o da hyok'a ar 'ñu.
3 Ár mhafi n'a togo enga har ot'at'ọhọ:
Hyojwụ ár 'ñu ar tsi Hmu; jömfụ habụ da thogi.
4 Ar Xuwa mi xixthe ya jö'i har ot'at'ọhọ, ne mi xipabi ar hoga mhö, ne nuyụ nda 'yọt'wa yá ntsọ'mi ne nda mpumbabi yá ts'oki.
5 Ne mi pọnga ya jö'i mi e nda zụ ar Xuwa, gatho nu'ụ mi 'bụ har hnini Herusalen ne nu'ụ ma'ra ya hnini har hại Nhudea, mi dạmajöni yá ts'oki, ne mi xixthe'ö har döthe Hordan.
6 Ar Xuwa mi hö n'ar he xki njụmpa ár xi n'ar mẹti ár thuhu kameyo ne xki m'e, ne mi ngụt'a n'ar ximhni, ha mi tsi ya mạngak'oto ne ar t'afi mi t'inga har t'ọhọ.
7 Ne mi mönga ar hoga mhö mi enö:
—'Bẹfa n'a xa tökagi ár ts'ẹdi, hindi 'ñepkagi ga xot'wats'ụ ár thiza.
8 Nuga xta xixthe'ihụ har dehe, ha nö'ö ma da xixthe'ihụ hár Hñö Jö.

Ár nxixthe ar Hesu
(Mt. 3:13-17; Lk. 3:21-22)

9 Nuya pa'ụ ba e ar Hesu ba pọnga har hnini Nasare har hại Ngalilea, ne bi xixthe ar Xuwa har döthe Hordan.
10 Nep'ụ mi bọnga har dehe, bi hyandi bi xo mhets'i, ne ár Hñö Jö ngu n'ar domtxu ba köi bi zụdi.
11 Ne bi nheki n'ar mhö ndi 'ñe mhets'i mi enö:
—Go ma hmöka T'ụ'i, gi jakagi ga njohya.

Ar ts'ondöhi mi tsạta ar Hesu
(Mt. 4:1-11; Lk. 4:1-13)

12 M'ẹfa ár Hñö Jö bi zixa ar Hesu har ot'at'ọhọ.
13 Ne ba 'bụhnụ yon'ạte mpa, har ts'ondöhi mi tsạtnụ. Ba 'bụ madeda ya zu'we, ha nuyá ẹnxẹ Jö mi pẹpabi.

Ar Hesu bi dụ'ma ár 'bẹfi
(Mt. 4:12-17; Lk. 4:14-15)

14 Nú'mụ mi njot'a ar Xuwa har fạdi, ar Hesu bi menga Ngalilea mi mömba ár hoga ts'ụt'wi Jö.
15 Mi enö njawa:
—Xi zọ ar pa xki mhö, ne ár ts'ụt'wi Jö 'bạp'ụtho. 'Yọthwụ ár ntsọ'mi, ne ñ'emụihụ ar hoga mhö.

Ar Hesu bi zohna goho ya ngụxhwö
(Mt. 4:18-22; Lk. 5:1-11)

16 Mi kạta hár ñöni ar ñhọnthe Ngalilea, ne bi hyanda ar Simu ne ar Andre ár jödöp'ụ, mi köt'a yá nt'ạts'i har dehe, ngetho ma ya ngụxhwö.
17 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Ba e gi tẹngagihụ, ne ga ex'ahụ gi jụxụ ya jö'i.
18 Dama bi zop'ụ yá nt'ạts'i'ụ bi dẹni.
19 Bi ñ'o man'a tsi tụi ar Hesu, ne bi hyanda ar Hakobo ne ar Xuwa ár jödöp'ụ'ö, yá t'ụ ar Sebedeo. Nuyụ mi tọhnụ har motsa mi pọt'a yá nt'ạts'i.
20 Dama bi zohni, ne nuyụ bi zop'ụ ar Sebedeo yá dada'ụ, mi tọhwi yá 'bẹgo har motsa, ne bi dẹni.

N'ar ñ'ọhọ mi nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi
(Lk. 4:31-37)

21 Bi zọñ'ụ har hnini Nkapernaum, ne ar pa ntsạyạ bi yụt'a ar Hesu ha yá nijö ya xodyo mi uti.
22 Nu'ụ togo mi ọts'e mi 'yọda ár nt'uti, ngetho mi ñö ngu n'a pẹ'sa ár ts'ẹdi, hinge ngu nuya böt'ofo.

23 Ha mi 'bu̱hnu̱ n'ar ñ'o̱ho̱ ha yá nijö'u̱ mi nthe̱xkwi n'ar ts'ondöhi, n'a mbi hye̱xta n'ar mhafi,
24 bi 'ñenö:
—Tema gi pe̱kwa, Hesu me Nasare. Hage xka e gi hwatkagihe. Di pödi togo'i, ár hoga T'u̱ Jö.
25 Nunar Hesu bi zu̱i ne bi 'ñembabi:
—Kot'a ri ne, ne po̱ni hye̱ nunar ñ'o̱ho̱nu̱.
26 Ha nunar ts'ondöhi bi hwö'sa nunar ñ'o̱ho̱, ne bi hye̱xa n'ar mhafi bi bo̱ni bi zop'u̱.
27 Gatho xa mi 'yo̱tho, ne mi ñöxhnatho mi eñ'u̱:
—Ter me̱hnu̱pya. Tema 'ra'yo nt'utinu̱ 'mu̱. Pe̱'sa ar ts'e̱di 'be̱pa ya ts'ondöhi, ne nuyu̱ o̱te.
28 Ne ngut'a bi nu̱nga ár 'bede xo̱ge hár nthet'i ar ha̱i Ngalilea.

Ar Hesu bi o̱thebi ár to ar Simu Pedro
(Mt. 8:14-15; Lk. 4:38-39)
29 Mi bo̱nga hár nijö'u̱, bi ma hár ngu ar Simu ne ar Andre, bi me̱wi ar Hakobo ne ar Xuwa.
30 Ha nunár to ar Simu mi 'be̱nu̱ mi the̱ ar mpat'i, ne ngut'a bi nsipabi ar Hesu.
31 Nu'mú bi wat'i bi mipa ár 'ye̱ bi gu̱ts'i, ne dama bi hñöka ár mpat'i, ne bi nangi mi umbabi te nda zi'u̱.

Ar Hesu bi o̱the nze̱ ya da̱thi mi yu̱ ar hyadi
(Mt. 8:16-17; Lk. 4:40-41)
32 Mi taknde, ja xki yu̱ ar hyadi, ba ts'impa gatho ya da̱thi ne nu'u̱ mi nthe̱xkwi ya ts'ondöhi.
33 Gatho ya mengunu̱ xa mi ñ'ent'i bi wat'a har goxthi.
34 Ne bi o̱the nze̱ye̱ tsa̱nt'ö ar hñeni mi pe̱ts'i, ne bi 'ye̱nga nze̱ye̱ ya ts'ondöhi, ne himi he̱gi nda ñö, ngetho mi pö'u̱ togo'ö.

Ar Hesu bi ñ'o xo̱ge har ha̱i Ngalilea mi mönga ar hoga mhö
(Lk. 4:42-44)
35 Ár hyax'ö ar Hesu bi nanga n'itho nú'mu̱ mi nxuitho, bi ma ba a̱pa Jö ha n'ar ha̱i hinto mi 'bu̱i.
36 Ar Simu ne nu ma'ra mi ñ'owi, bi ma ba honi.
37 Ne mi dini bi 'ñembabi:
—Gatho ya jö'i hoñ'a'i.
38 Nö'ö bi 'ñembabi'u̱:
—Möhö ma ga tso̱ñhu̱ ma'ra ya hnini ha ya nthet'i, ga xipabi'u̱ ar hoga mhö n'ehe, ngetho ge'ö xta ehe.
39 Ne bi ñ'o xo̱ge Ngalilea, mi ku̱t'a ha yá nijö, mi mönga ar hoga mhö ne mi e̱nga ya ts'ondöhi.

Ar Hesu bi o̱the n'a mi tsu̱ ar tsit'ando'yo
(Mt. 8:1-4; Lk 5:12-16)
40 Ba e n'ar ñ'o̱ho̱ mi tsu̱ ar tsit'ando'yo, bi nda̱ndihmö ne mi a̱pa ar möte mi embi:
—Nu'mu̱ gi ne, da tsa̱ gi o̱thegi.
41 Ne ar Hesu bi ko ár nhwëki, bi maka ár 'ye̱ bi hñu'spabi, ne bi 'ñembi:
—Hö, di ne ga o̱the'i. Dá dix'a'i.
42 Nu mi mönga njap'u̱, nu ar tsit'ando'yo dama bi hye̱gi, ne bi dits'i.
43 Nu'mú xa mi pembabi, ne bi me̱hni nda ma.
44 Ne bi 'ñembabi:
—Ha gi o̱de, hinto ma gi xipabi. Ho̱nse̱ di ma ba ñ'udi da hyant'a ar möjö. Ne gi hñöxa ar m'o̱ñho̱, gi jut'a ri nt'axki ngu bi mönga ar Moise, njap'u̱ da bö'u̱ xi dix'i.
45 Ha nu mi ma'ö, xa to gatho mi xipabi, ne bi 'yonga ar 'bede nö'ö tema xki thogi. Jange ar Hesu himi tsa̱ nda yu̱t'a har hnini xiñho. Mi kota ha ya ha̱i hinto mi 'bu̱i, ne ka mi panu̱ ya jö'i ma nda zu̱di. Nuya jö'iyu̱ hagatho ya ha̱i mi ehe.

2

Ar Hesu bi o̱the n'ar da̱thi xki nza ár ndo'yo
(Mt. 9:1-8; Lk. 5:17-26)
1 Xki tho 'ra ya tsi pa, ne ar Hesu bi yu̱t'a man'agi har hnini Nkapernaum, ne bi födi mi 'bu̱hnu̱ har ngu.
2 Ne dama bi wat'a nze̱ye̱ ya jö'i. Himi tsu̱di nda yu̱t'a har ngu, mödi nda m'a̱ta har goxthi, ne nunu̱ mi xipabi ar hoga mhö.

3 Nu'mú ba e 'ra ya ñ'o̱ho̱ mi honi, mi tsi n'ar ñ'o̱ho̱ xki nza ár ndo'yo, mi nju̱nga goho mi muts'i.
4 Nuya jö'i xa mi nze̱ye̱, himi tsa̱ nda yu̱t'i. Jange bi xos'u̱ n'a xe̱ni ár m'et'e ar ngu, ne ka bi gö'mnu̱ har oki nunar fidi mi oxa ar ñ'o̱ho̱ xki nza ár ndo'yo.
5 Ar Hesu mi hyandwa yá jamfi nu'u̱ togo mi tsihi, bi 'ñemba ar ñ'o̱ho̱ xki nza ár ndo'yo:
—Ndada, xi mpump'a ri ts'oki.
6 Mi 'bu̱hnu̱ 'ra ya böt'ofo, mi 'yo̱xa njap'u̱ mi ense̱ ha yá mfeni:
7 Yo'ö ñö njap'u̱nu̱. Ts'okwa Jö. Hinjo'o man'a tsa̱ da pungya ts'oki, ho̱nse̱ Jö.
8 Ar Hesu mi pötwatho yá mfeni ne te gatho mi beñ'u̱, jange bi 'ñembabi:
—Yo'ö te gatho gi benthu̱ ha ri mfenihu̱.
9 Temar ñhembi ga embabi nunar ñ'o̱ho̱nu̱ xi nza ár ndo'yo: Xi mpump'a ri ts'oki, wa ga embabi: Nangi, ju̱xa ri fidi, di ma.
10 Pöhu̱pya, Nö'ö Togo ba e bi Njö'i pe̱'skwa ar ts'e̱di har ximha̱i da pungya ts'oki, nuhu̱ teme ma ga pe̱fi.
Ne bi 'ñemba nö'ö togo xki nza ár ndo'yo:
11 —Nu'ge di xi'a'i: Nangi, ju̱xa ri fidi, di ma ri ngu.
12 Nu'mú nö'ö dama bi gu̱xa ár fidi, bi thota madeda ya jö'i bi ma. Gatho xa mi 'yo̱tho mi nsundabi Jö mi eñ'u̱:
—Hiñham'u̱ xta hanthu̱ n'ar nt'udi njanu̱.

Ar Hesu bi zo ar Lebi nda de̱ni
(Mt. 9:9-13; Lk. 5:27-32)

13 M'e̱fa ar Hesu bi mengi bi ma har ñönthe, ha nuya jö'i mi e nda zu̱di, ne nö'ö mi uti.
14 Nú'mu̱ mi thohnu̱, bi hyanda ar Lebi ár t'u̱ ar Alfeo, mi huxnu̱ habu̱ mi njut'a ar bojö mi jot'a ya ndö, ne bi 'ñembabi:
—Ba ehe te̱ngagi.
Ha nö'ö bi nangi bi de̱ni.
15 M'e̱fa ar Hesu bi ma hár ngu ne bi hñu har mexa. Bi wat'a nze̱ye̱ ya njotbojö ne ya 'yo̱t'ats'oki, mi huhwi ar Hesu mahye̱giwi yá ma̱xte, ngetho mi ja nze̱ye̱ togo xki de̱ni.
16 Ha nuya böt'ofo ne ya de̱nga'be̱pate, mi hyandi mi ñungwi ya njotbojö ne ya 'yo̱t'ats'oki, bi 'ñemba yá ma̱xte:
—Tema di bo̱mpyanu̱, ñungwi ya njotbojö ne ya 'yo̱t'ats'oki.
17 Ar Hesu mi 'yo̱ njap'u̱, bi 'ñembabi'u̱:
—Nu'u̱ 'yomañho hingi honga togo da o̱the, ha nu'u̱ hñeni hö, hoñ'u̱. Hinxta e ga zo ya hogajö'i, xta e ga zo ya 'yo̱t'ats'oki da 'yo̱t'wa yá ntso̱'mi.

Ar Hesu bi t'a̱mba ar bëhë
(Mt. 9:14-17; Lk. 5:33-39)

18 Nuyá ma̱xte ar Xuwa Xixthe ne yá ma̱xte ya de̱nga'be̱pate, xki nzöi mi bë'u̱. Jange n'agi ba e 'ra, bi 'ya̱mba ar Hesu:
—Yo'ö yá ma̱xte ar Xuwa Xixthe ne yá ma̱xte ya de̱nga'be̱pate bëhë, ha nuya ri ma̱xte hingi bëhyu̱.
19 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Hage tsa̱ da bë nu'u̱ togo xi ts'ohna ha n'ar ngo ne huhwi nö'ö togo xi nthöti. Hingi tsa̱ da bëhyu̱, ngetho 'bu̱hwi togo xi nthöti.
20 Xta zo̱hmö ya pa da ts'imbabi; nu'mú hö, xi inda nehmö, da bëhyu̱.
21 Hinjo'o togo ju̱ n'ar 'ra'yo m'o̱t'e po̱ta n'ar ze̱ dutu. Ngetho nu xta yu̱t'a ar 'ra'yo m'o̱t'e, da gu̱t'a ar ze̱ dutu ne da xe̱ döta xe̱ni.
22 Hinto xit'a ar 'ra'yo t'afi ha ya ze̱ ximhni. Ngetho nu'mu̱ da jap'u̱, nunar 'ra'yo t'afi da xe̱ka ya ze̱ ximhni, ar t'afi da nö'mi ne da m'e̱ ya ximhni. Jange ar 'ra'yo t'afi nsit'a ha ya 'ra'yo ximhni.

Yá ma̱xte ar Hesu bi doka ya ngöt'e̱i har pa ntsa̱ya̱
(Mt. 12:1-8; Lk. 6:1-5)

23 N'ar pa ntsa̱ya̱ ar Hesu bi tho ha ya hwöhi. Nuyá ma̱xte nú'mu̱ mi thohnu̱, bi ndu̱i bi dokwa yá ngöhö ya t'e̱i.
24 Nu'mú nuya de̱nga'be̱pate bi 'ñembabi ar Hesu:
—Ndimhö, yo'ö pe̱hyu̱ nö'ö hingi ho da me̱ har pa ntsa̱ya̱.
25 Nö'ö bi 'ñembabi'u̱:
—Ha hinxka nehu̱ nö'ö bi me̱ ar Dabi nú'mu̱ mi the ar ñhuni, ne bi zu̱hwi ar thuhu gatho nu'u̱ mi ñ'owi.
26 Bi yu̱t'a hár nijö Jö nú'mu̱ mar döngamöjö ar Abiatar, ne bi zi ya thuhme xki 'bo̱'spa Jö, nö'ö hingi ho to gatho da zi, ho̱nse̱ ya möjö. Ne himbi zise̱'ö, bi hyemba yá ñ'owi.

27 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ụ n'ehe:
—Nunar pa ntsạyạ bi thoki ngetho mi honga ar ñ'ọhọ, hinge ar ñ'ọhọ bi thoki nge'ö mi honga ar pa ntsạyạ.
28 Jange Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, gehnụ ár Hmu ar pa ntsạyạ.

3

Ar ñ'ọhọ xki 'yot'a ár 'yẹ
(Mt. 12:9-14; Lk. 6:6-11)

1 Man'agi ar Hesu bi yụt'a ha yá nijö ya xodyo, ne mi 'bụhnụ n'ar ñ'ọhọ xki 'yot'a n'ár 'yẹ.
2 Ne nuya jö'i mi öthó, mi ne nda hyandi ha nda ọthe nunar dạthi har pa ntsạyạ, ne nda dini te nda hyọx'ụ.
3 Nu'mú nö'ö bi 'ñemba ar ñ'ọhọ xki 'yot'a ár 'yẹ:
—Nangi, 'bạ madetho.
4 Ne bi 'yạmba nu'ụ mi 'bụhnụ:
—Teme xiñho da t'ọt'a har pa ntsạyạ, ar ñho wa ar ts'om'ụi. Ha da t'ọthe n'ar dạthi, wa da thẹgi da du.
Gatho bi ñhetho.
5 Nu'mú nö'ö bi mbọ ár kwẹ bi ñhanda hár nthet'i, bi du ár mụi ngetho xa mi kotyá mụi, ne bi 'ñemba nunar ñ'ọhọ:
—Maka ri 'yẹ.
Nö'ö bi maki, ne dama bi dits'i bi m'ụi xiñho.
6 Nu mi bọnga ya dẹnga'bẹpate, bi ñ'ụt'wi yá ñ'ohụ ar Erode hanja nda tsạ nda hyo'ụ.

Nzẹyẹ ya jö'i mi 'bụhwi ar Hesu hár ñöni ar ñhọnthe

7 Ha nu ar Hesu bi mẹwi yá mạxte hár ñöni ar ñhọnthe. Ne bi dẹnga nzẹyẹ ya jö'i, ya me Ngalilea, ya me Nhudea,
8 ya me Herusalen, ya me Idumea, nu'ụ mi 'bụ 'randi ar döthe Hordan, ne nu'ụ mi 'bụ hár nthet'i ar hnini Tiro ne ar Sidon. Xki zo yá gu'ụ mi ọt'a ya döta nt'udi, nzẹyẹyụ ma ba k'öni.
9 Ar Hesu bi 'ñemba yá mạxte nda ñhok'ụ di pẹ'sa n'ar motsa nú'mụ mi mahyoni nda bọts'e, ne hinge nda 'yent'a ya jö'i.
10 Ngetho xki ọthe nzẹyẹ ya jö'i, jange gatho nu'ụ mi hñeni, xa mi ñ'ent'i mi ne nda dạni.
11 Ha nuya mi nthẹxkwi ya ts'ondöhi, nú'mụ nda hyandi, mi ndạndihmö hár wa'ö, ne mi mafi mi eñ'ụ:
—Nu'ge go ár T'ụ'i Jö.
12 Nö'ö xa mi tsụi hinge nda möñ'ụ togo'ö.

Ar Hesu bi hwahna nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mpọte
(Mt. 10:1-4; Lk. 6:12-16)

13 M'ẹfa bi bọxa har t'ọhọ, ne bi zohna nu'ụ togo mi ne'ö, ne nuyụ bi ma ba tsụdi.
14 Ne bi hñuxa 'rẹt'amayoho nda ñ'owi, ne nda mẹhni ma nda mönga ar hoga mhö.
15 Ne nda mẹ'sa ar ts'ẹdi nda ọthe ya hñeni, ne nda 'yẹnga ya ts'ondöhi.
16 N'a'ụ ar Simu nö'ö bi hñu'spabi ar Pedro,
17 ar Hakobo ár t'ụ ar Sebedeo, ne ar Xuwa ár jödö ar Hakobo, gehyụ bi thu'spabi ya Boanerges, ne da 'ñenö: Ya bötsi di hñöxa ár hñeti ar ñụni;
18 ar Andre, ar Lipe, ar Bartolo, ar Teo, ar Toma, ar Hakobo ár t'ụ ar Alfeo, ar Tadeo, ne ar Simu togo xki ñ'owi nu'ụ mi ntuhni mi ñönga ár hnini,
19 ne ar Huda Iskariote nö'ö togo bi dạ. Ne mi wadi bi hwañ'ụ, bi menk'ụ habụ mi 'bụ'ụ.

Ar ñömañ'ụ t'ẹmba ár Hñö Jö
(Mt. 12:22-32; Lk. 11:14-23)

20 Nu mi zọñ'ụnụ, xa bi wat'a ra nzẹyẹ ya jö'i man'agi, hìmi hẹgi nda ñuni.
21 Nu mi 'yọ yá mëni ar Hesu, ba e'ụ nda zits'i, ngetho mi eñ'ụ xi 'bẹ ár mfeni.
22 Nuya böt'ofo xki 'ñe Herusalen mi eñ'ụ mi pẹ'sa ar Belsebu, ne mi hömpa ár ts'ẹdi ár ndö ya ts'ondöhi, njap'ụ mi ẹnga ya ts'ondöhi.
23 Ar Hesu bi xipabi nda wat'a ya jö'i, ne mi ut'ụ m'ede, mi enö:
—Hanja tsạ ar ts'ondöhi da ñ'ẹnsẹ.
24 Nu'mụ n'ar hnini da ntunsẹ, da nhwati.
25 Ne nu'mụ nu'ụ togo 'bụ ha n'ar ngu da ntunsẹ, da ñhege.
26 Ne nu'mụ ya ts'ondöhi da mpọxkwẹ ne da ñhege, da nhwatasẹ.
27 Hinto tsạ da yụt'a hár ngu n'ar ñ'ọhọ xa ja ár ts'ẹdi, ne da bëpa yá ñho nu'mụ hinxi xọt'e m'ẹt'o. Nú'mụ xta wadi da xọt'e hö, da tsạ da bëpa yá ñho.
28 Xa majöni di xi'ahụ, gatho yá ts'oki ya meximhại ma da mpumbabi, ne tsạnt'ö ar ts'ate xi mö.

29 Ha nö'ö togo da 'yẹmba ar ñömañ'ụ ár Hñö Jö, hinda ma da mpumbabi. Xi t'ẹkwabi ar mfẹi hiñham'ụ da thege.
30 Bi 'ñembabi njap'ụ ngetho xki 'ñeñ'ụ: Xi nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi.

Ár nönö ne yá jödö ar Hesu
(Mt. 12:46-50; Lk. 8:19-21)

31 M'ẹfa ba ehnụ ár nönö ne yá jödö, himbi tho'ụ, bi gota nthi, ne bi mẹñ'ụ togo nda zofo.
32 Nu'ụ togo mi hu har nthet'i habụ mi hu'ö, bi 'ñembabi:
—Ri nönö ne ri jödö bi 'bạ nthi, hoñ'a'i 'nö.
33 Ne nö'ö bi dödi:
—Togo ma nönö ne ma jödö.
34 Bi k'öt'a nu'ụ mi hu hár nthet'i'ö, ne bi 'ñenö:
—Xi 'bụkwa nu'ụ togo ma nönö ne ma jödö.
35 Ngetho gatho nu'ụ togo ọt'a ngu mönga Jö, go gehyụ ma jödö, ma nju ne ma nönö n'ehe.

4

Ár 'bede ar mot'i
(Mt. 13:1-23; Lk. 8:4-15)

1 Ar Hesu bi dụ'ma man'agi bi uta ya jö'i har ñönthe. Ne bi got'atho nzẹyẹ ya jö'i, xa mar nzẹyẹ. Jange nö'ö bi yụt'a har motsa ne ka bi hñuxnụ, ha gatho ya jö'i mi 'bạta har ñönthe.
2 Ne te gatho mi ut'ụ m'ede, ne njap'ụ mi utwabi'ụ ár nt'uti, bi 'ñembabi'ụ:
3 —'Yọxụ nö'ö ma ga xi'ahụ: N'ar mot'i bi bọni ma ba mpot'i.
4 Ne nú'mụ mi mpot'i, n'a tụi bi zo har 'ñu, ba e ya ts'ints'ụ bi go bi za.
5 Man'a tụi bi zo ha ya do habụ himi köxa nzẹyẹ ar hại. Ngut'a bi k'onts'i ngetho himar mpidi ar hại.
6 Nú'mụ mi bọxa ar hyadi, bi hwixki, ne bi 'yot'i, ngetho himi tsạ nda nụnga yá 'yụ.
7 Man'a tụi bi zo habụ mi ja ya 'mini. Ne nu mi te nuya 'mini, bi xuhña bi ot'i ne hinte bi uni.
8 Man'a tụi bi zo habụ mar ñho ar hại, ne bi unga n'ar hoga sofo, bi k'onts'i ne bi te. Bi unga n'ạtema'rẹt'a, hñun'ạte ne n'anthebe n'a ngu n'a ar 'bại.
9 Ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nö'ö togo tu ár gu, dá 'yọxa nö'ö di mö.
10 Nú'mụ mi m'ụsẹ nu'ụ mi tẹni ne nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte, bi 'yạmbabi tema ndi bọnga nunar 'bede'ö.
11 Ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nu'ahụ xi ut'ahụ Jö nö'ö hinxi fö mam'ẹt'o tengu ár ts'ụt'wi, ha nu ma'ra hindi ñ'ohụ, di utam'ede.
12 Ne xta hyandi, hinda bödi ter mẹ'ö, nu xta 'yọde hinda zo yá mfeni, njap'ụ hinda 'yọt'wa yá ntsọ'mi, ne da mpumbabi.
13 Ne bi 'ñembabi'ụ:
—Ha hingi pöhụ tema di bọnga nunar 'bedenụ. Hanja ma gi pöhụ tema di bọnga gatho nuya 'bede 'mụ.
14 Nunar mot'i, gehnụ nö'ö togo xanga ár mhö Jö.
15 Nö'ö te 'bot'i bi zo har 'ñu, njangu nu'ụ togo xi nsipa ár mhö Jö. Ne xta wadi da 'yọde, ngut'a da 'ñep'ụ ar ts'ondöhi, ne da hñömba nunar mhö xki zomhö ár mụi.
16 Njap'ụtho nö'ö bi 'bot'a ha ya do, nú'mụ xta nsipa ar mhö, njohya da hñöni.
17 Ha hinxi nụnga yá 'yụ, jange ngut'a da 'yot'i nu xta 'ñepabi ya thogi ne ya nt'ụtsa ngetho tẹmba ár mhö Jö, dama da 'wege.
18 Ha nö'ö bi 'bot'a habụ mi ja ya 'mini, ñhẹhwi nu'ụ togo xi 'yọ ár mhö Jö,
19 ne tupár mụi gatho nö'ö te jawa har ximhại. Ne ñhẹgi da ka ar bojö ne gatho nu ma'ra te hyọke, ne da hwata ar mhö xki zo hár mụi, njangu ar t'ẹi hinte bi uni.
20 Ha nu ma'ra bi zo habụ mar ñho ar hại. Ge'ụ togo xi 'yọ ár mhö Jö, ne da hñöni xiñho, njangutho nu'ụ bi unga ar hoga sofo, 'ra n'ạtema'rẹt'a, ma'ra hñun'ạte, ne ma'ra n'anthebe n'a ngu n'ar 'bại.

Gatho nö'ö t'ọt'a ñ'öntho, n'ar pa ma da födi
(Lk. 8:16-18)

21 Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ n'ehe:
—Hage da thö n'ar ñot'i ne da jo'ma ha n'ar hwada, wa da 'bọ hại n'ar fidi. Hage hinda t'exa har mfox'yo.
22 Njap'ụtho n'ehe, gatho nö'ö t'ọt'a ñ'öntho, n'ar pa ma da födi, ne ma da bọxa gatho nö'ö xi jo'mi.

23 Nö'ö togo tu ár gu, dá 'yǫxa nö'ö di mö.
24 Ne bi 'ñembabi n'ehe:
—Hyanthų xiñho tema gi ǫhų, ngetho nu'mų gi kwathų xiñho nö'ö nsi'ahų, ma da thus'ahų ár nzẹyẹ.
25 Ngetho nö'ö togo pẹts'i, ma da thu'spabi ár nzẹyẹ, ha nö'ö hinte pẹts'i, da thömba nö'ö beni mi pẹ'shmö.

Ar 'bede hanja te ar 'bot'i
26 Ar Hesu bi 'ñembabi n'ehe:
—Ár ts'ụt'wi Jö ñhẹhwi ngu n'ar ñ'ǫhǫ pont'ẹi har hại.
27 Da ñ'öhö ne da nangi, parxui pǫts'e ne te, mödi hingi pödi hanja.
28 Ngetho nunár ñhosẹ ar hại unga ar sofo: m'ẹt'o ar dǫnitho, m'ẹfa da ngöhö, ne nuya ngöhö da ñuxa ya t'ẹi.
29 Ne nu xta ñöts'i, ngut'a da mfota ar t'ẹxų, ngetho xi zǫ ar sofo.

Ár 'bede ar ndạmurtasa bi 'bot'i
(Mt. 13:31-32; Lk. 13:18-19)
30 Bi 'ñembabi n'ehe:
—Tema ga emfų di hñöxa ár ts'ụt'wi Jö, wa tema 'bede ga hẹjwų.
31 Ñhẹhwi n'ar ndạmurtasa, nu'mų xta 'bot'i xa tsi t'ụlo, töta gatho nu ma'ra.
32 Ha nu xta te, töpa ár döta ma'ra ya k'ani. Ne xa di döta yá 'yẹ, nuya ts'ints'ų hokyá m'afi ha yá xudi.

Teme mi japa ar Hesu ya 'bede
(Mt. 13:34-35)
33 Ar Hesu mi mönga nzẹyẹ ya 'bede nguyų. Njap'ų mi utwa ya jö'i ár mhö Jö, njangu mi tsạ nda zo yá mfeni'ų.
34 Nu'mų himar 'bede, hinte mi xipabi'ų, mödi yá mạxte mi ot'wa ar 'ñu tema ndi bǫni, nú'mų mi 'bụsẹ'ų.

Ar Hesu bi japa ar 'yomndöhi bi ntsạyạ
(Mt. 8:23-27; Lk. 8:22-25)
35 Nor pa'ö mi nxui, bi 'ñemba yá mạxte:
—Ma ga thohų 'randi.
36 Bi 'ñe ya jö'i, ne har motsa habų mi kų'ų, bi ma'ų. Mi 'bụhnų ma'ra ya motsa n'ehe.
37 Nú'mų mi kų har dehe, bi ñ'o n'ar 'yomndöhi, ne xa mi ẹnsa ar dehe har motsa, 'bụtho nda kų'mi.
38 Ne ar Hesu mi 'bẹnga hár xụtha ar motsa mi öhö, xki gạxa ár ñö ha n'ar huhni. Bi ma ba t'ạ, ne bi t'embabi:
—Utate, ha hingi handi ma ga kụhų.
39 Ne bi nank'ö bi zų ar ndöhi, ne bi 'ñemba ar ñhǫnthe:
—Ñhe, ntsạyạ.
Ne bi ntsạyạ ar ndöhi, ne gatho bi ñhetho.
40 Ar Hesu bi 'ñemba yá mạxte:
—Yo'ö xa gi ntsuhų. Hanja hingi ñ'emụihų.
41 Nu'mú xa bi zų n'ar mbidi, ne mi enga n'a ngu n'a'ų:
—Togo'mụnų. Ar ndöhi ne ar ñhǫnthe ǫte te 'bẹpabi.

5

Ar ñ'ǫhǫ me Gadara xki nthẹxkwi ya ts'ondöhi
(Mt. 8:28-34; Lk. 8:26-39)
1 Bi 'rañ'ų 'randi ar ñhǫnthe, bi zǫñ'ų ha yá hại ya me Gadara.
2 Ne nu mi gö ar Hesu har motsa, dama ba e bi zų n'ar ñ'ǫhǫ xki 'ñe ha ya t'ạgi, mi nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi.
3 Nunar ñ'ǫhǫnų mi 'bų ha ya t'ạgi, ne hinto mi tsạ nda xǫt'e, himi ǫta ya nthöhibǫjö.
4 Ngetho hinga n'agitho xki nthöt'a ya nthöhibǫjö, ne nö'ö mi xẹki ne mi kụnt'a ya bǫjö, hinto mi tsạ nda döhö.
5 Ne hyax'mų, parxui mi 'yo mi hẹxya mhafi ha ya t'ǫhǫ ne ha ya t'ạgi, ne mi jų ya do xa mi ntsẹnsẹ.
6 Nu mi hyanda ar Hesu mi e yap'ų, bi nixt'i ba e bi ndạndihmö hár wa.
7 Ne mi mafi nts'ẹdi mi enö:
—Te gi hongwa Hesu, ár T'ų'i Jö bi 'bų mhets'i. Di et'a Jö, di ạ'i hingi 'raka ar mfẹi.
8 Ngetho ar Hesu mi embabi:

—Ts'ondöhi, hyę nunar ñ'o̧ho̧nu̧.
9 Ne bi 'ya̧mbabi:
—Temar hu'i.
Ne bi dödi bi 'ñenö:
—N'a mut'i, ngetho di nzęyęhe.
10 Ne xa mi a̧pa ar möte, hinge nda męhni nda ma ma'ra ya ha̧i'u̧.
11 Get'u̧nu̧ mi 'yonu̧ nzęyę ya ts'u̧di mi ñunga har ngwani.
12 Gatho nuya ts'ondöhi mi a̧pa ar möte ar Hesu mi embabi:
—Pęnkagihe ma ga ku̧the ha ya ts'u̧diyu̧.
13 Ne ar Hesu bi umba ar sęki. Nuya ts'ondöhi bi bo̧ni bi ma ba ku̧t'a ha ya ts'u̧di. Nuyu̧ mi tsu̧ ngu n'a̧tenthebe, ne gatho bi ñho̧ har ma'ye, ma ba tso har ñho̧nthe, bi jöt'a gatho.
14 Ne nu'u̧ togo mi su ya ts'u̧di, bi nixt'i ma ba xipa ya jö'i mi 'bu̧ har hnini ne har nthet'i. Ne bi bo̧nga ya jö'i, ma ba handa te xki thohnu̧.
15 Ba e bi k'önga ar Hesu'u̧, ne bi hyant'u̧ mi 'bu̧hwinu̧ nö'ö togo xki nthęxkwi ár mut'i ya ts'ondöhi, mi huhnu̧ xki hye ár dutu ne mi ja ár mfeni. Nu'mú, xa bi zu'u̧.
16 Ne nuya togo mi 'bu̧hnu̧, ne bi hyanda tema xki ja nö'ö togo mi pę'sa ya ts'ondöhi ne ya ts'u̧di, mi petwa nu ma'ra.
17 Ne nuya jö'i bi ndu̧i bi 'ya̧pa ar möte ar Hesu nda manu̧ nda zokwabinu̧ yá ha̧i.
18 Ne mi bo̧xa ar Hesu har motsa, nö'ö ar ñ'o̧ho̧ xki nthęxkwihmö ya ts'ondöhi, mi a̧pa ar möte nda hyęgi nda męwi.
19 Nö'ö himbi hyęgi, ne bi 'ñembabi:
—Di ma ri ngu ne ba tsu̧ ri mëni. Petwabi hangu ya döta nt'udi xi 'yo̧t'a ar tsi Hmu, ne hanja xi męs'a ar nhwëki.
20 Ne bi ma, bi ndu̧i bi metwanu̧ Ndekapoli tengu ár döta ya nt'udi xki hwëkwa ar Hesu, ne gatho xa mi 'yo̧tho.

Ár t'inxu ar Hairo, ne ar 'bęhñö bi da̧mba ár pa̧t'i ar Hesu
(Mt. 9:18-26; Lk. 8:40-56)

21 Bi 'raxa man'agi ar Hesu 'randi ar ñho̧nthe ha n'ar motsa. Bi wat'a ra nzęyę ya jö'i, ne nö'ö mi 'ba̧ta har ñönthe.
22 Ne ba e n'ar ndö ha yá nijö ya xodyo mar thuhu ar Hairo, mi hyandi bi nda̧ndihmö hár wa.
23 Ne xa mi a̧pa ar möte mi embabi:
—Ma t'inxu ntsa̧wi ar ndöte. Ba e gi hñuxa ri 'yę gi o̧the ne da nte.
24 Bi męwi 'mu̧. Ra nzęyę ya jö'i mi tęni, ne nuyu̧ xa mi ts'its'i.
25 Ja mi panu̧ n'ar 'bęhñö mi pę'sa 'rę̧t'a ma yonjęyę mi xot'wa ya ji.
26 Xa mi ñ'u̧da ár m'u̧i. Xki k'önga nzęyę ya unga ñ'ethi, xki de gatho nö'ö mi pęts'i ne hinte mañho xki dini, ho̧nsę mi tsa̧'yę hyax'mu̧.
27 Nu mi 'yo̧de mi nho̧nga ar Hesu, bi yu̧t'a madeda ya jö'i, ne ba e hár xu̧tha bi da̧mba ár pat'i.
28 Ngetho mi ensę: Nu'mu̧ mödi ho̧nsę ga tha̧mbahmö ár pat'i, da dixkagi.
29 Ne n'agitho bi k'u̧ nuya ji, ne bi za̧ hár ndo'yo xki hñöka nunar u̧gi'ö.
30 Ar Hesu dama bi za̧ xki bo̧nga ar ts'ędi hár ndo'yo, bi ñegi bi hyanda ya jö'i, ne bi 'ñembabi:
—Togo xi da̧mga ma he.
31 Nuyá ma̧xte bi 'ñembabi:
—Gi handi ts'is'a gatho ya jö'i, ne gi enö: Togo xi da̧ñ'a'i.
32 Ha nö'ö mi handa hár nthet'i mi honi togo xki 'yo̧t'a njap'u̧.
33 Nu'mú nunar 'bęhñö, mi ntsu ne xa mi nhwöt'i, mi pö'ö tema xki męfi, ba e bi nda̧ndihmö hár wa'ö, ne bi da̧twa majöni.
34 Ha nö'ö bi 'ñembabi:
—Ma tsi t'inxu, nuna ri jamfi xi ma̧x'i xi dix'i. Di ma ter entho, xi hñöka ri u̧gi.
35 Hinxki watho nda ñö, ba e 'ra xki 'ñe hár ngu ár ndö yá nijö ya xodyo, ne bi 'ñembabi:
—Yo gi hökwa ár 'bęfi ar Utate. Xi du ri t'inxu.
36 Mi 'yo̧ ar Hesu, bi 'ñemba ár ndö ar nijö:
—Yo gi ntsu. Ho̧nsę ñ'emu̧i.
37 Ne hinto bi hyęgi nda dęni, ho̧nsę ar Pedro, ar Hakobo ne ar Xuwa ár jödöp'u̧'ö.
38 Ne bi ma hár ngu ar ndö'ö, ne bi hyanda ya jö'i xa mi nxint'i mi zoni ne mi mafi.
39 Ne nu mi yu̧t'i, bi 'ñembabi'u̧:
—Yo'ö xa gi nxinthu̧ ne xa gi zoñhu̧. Nunar nxutsinu̧ hinxi du, ötho.
40 Ha nu'u̧ togo mi 'bu̧hnu̧ mi thentho. Nunu̧ bi 'yęnga gatho, ne ho̧nsę bi hyęgi nda yu̧t'a habu̧ mi 'bęngar nxutsi ár dada, ár nönö ne nu'u̧ mi ñ'owi.

41 Bi mipa ár 'yę ar nxutsi, ne bi 'ñembabi:
—Talita kumi —di bǫni da 'ñenö: Nu'ge nxutsi, di xi'a'i gi nangi.
42 Ne dama bi nangi bi ñ'o. Nunar nxutsinų mi pę'sa 'rę't'a ma yonjęyę. Ne gatho nu'ų bi hyandi, xa bi 'yǫtho.
43 Ar Hesu xa bi hñu'mba yá mųi, hinto nda metwabi nö'ö xki thogi, ne nda t'umba te nda zi ar nxutsi.

6

Ar Hesu mi 'bų̨hnų Nasare
(Mt. 13:53-58; Lk. 4:16-30)

1 Ar Hesu ba pǫnų bi ma ár hąi, ne nuyá mąxte mi tęni.
2 Mi zǫ ar pa ntsąyą, bi ndųi bi uta ya jö'i ha yá nijö. Ne nzęyę mi 'yǫde, xa bi 'yǫtho, ne mi eñ'ų:
—Ha xpa pöhnų gatho nö'ö mö. Tema mfödi xi t'umbabinų. Hanja ǫt'a gatho nuya döta nt'udiyų.
3 Ha hinga gehnų ar hyęnza, ár t'ų ar Maria, ár jödö ar Hakobo, ar Huse, ar Huda ne ar Simu n'ehe. Ha hindi 'bų̨hwihųwa yá nju.
Ne xa mi tsǫt'a yá mųi.
4 Ha nunar Hesu mi embabi'ų:
—N'ár m'ęhni Jö habų gatho nhumansu, ha nu hár hąisę hin'ö, ne hingi numansu yá mëni, ne hár ngusę.
5 Ne himbi tsą bi 'yǫt'a nzęyę ya döta nt'udinų, hǫnsę bi ǫthe 'ra ya dąthi mi hñu'spa ár 'yęyų.
6 Ne xa mi 'yǫtho hanja himi ñ'emųi'ų. Ne mi 'yo ha ya t'ųlo hnini har nthet'i, mi uta ya jö'i.

Bi 'bęhna nu'ų 'rę't'amayoho yá mąxte
(Mt. 10:5-15; Lk. 9:1-6)

7 M'ęfa ar Hesu bi zohna nu'ų 'rę't'amayoho yá mąxte, ne 'rama yoho bi męhni nda ma'ų, ne bi umba ar ts'ędi nda 'yęnga ya ts'ondöhi.
8 Ne bi xipabi hinte nda hñöxa nda ñ'o har 'ñu. Hinte nda hñöxa ar 'rǫzö, wa te nda zi. Hinge nda nxö'sa ar bojö ha yá ngų̨t'i, hǫnsę n'ar ndǫhǫ nda hñötsi.
9 Nda dit'a yá thiza, ne hinge nda hñöxa yomponi ar dutu.
10 Ne bi 'ñembabi'ų:
—Nú'mų xki kų̨thų ha n'ar ngu, ka gi oxųnų gatho ya pa gi 'bų̨hųnų har hnini'ö.
11 Nu habų hinda t'a'ahų ar sęki, ne hinda ne da 'yǫx'ahų, pǫñhųnų ne hwöjų ar fonthąi xi wat'a ha ri wahų. Njap'ų da bö'ų hingi ho nö'ö te pę'ų. Xa majöni di xi'ahų, nunar pa ma da thö'spa majöni nö'ö ar hnini'ö, ma da hñönga n'ar döta mfęi, di töpa yá mfęi ya hnini Sodoma ne Gomora.
12 Ne mi bǫñ'ų mi xipa ya jö'i nda 'yǫt'wa yá ntsǫ'mi.
13 Mi ęnga nzęyę ya ts'ondöhi, mi koxa ar nziki nzęyę ya dąthi, ne mi ǫthe'ų.

Bi tho ar Xuwa Xixthe
(Mt. 14:1-12; Lk. 9:7-9)

14 Ar ndö Erode bi zo ár gu gatho nö'ö mi ǫt'a ar Hesu, ngetho xki nųnga ár thuhu gatho nuya hąi'ų. Ne mi enö:
—Ar Xuwa Xixthe xi mengi xi nte zëi, jange pę'sa nor ts'ędi'ö.
15 Ha ma'ra mi enö mar Elia. Ne ma'ra mi enö már m'ęhni Jö, ngu nu ma'ra ya m'ęhni mi 'bų mam'ęt'o.
16 Nu mi 'yǫ njap'ų ar Erode bi 'ñenö:
—Gehnų ar Xuwa togo da hękwa ár 'yųga xi mengi xi nte.
17 Ngetho gesę ar Erode xki męhna togo nda gų ar Xuwa, xki döt'a ya bǫjö har fądi. Xki jap'ų ngetho xki hñökwahmö hinge nda m'ų̨hwi ar Erodia, ár 'bęhñö ar Lipe ár jödöp'ų'ö, xki zimbabi ne mi 'bų̨hwi.
18 Ngetho ar Xuwa xki 'ñemba ar Erode:
—Hingi ho gi 'bų̨hwi ár 'bęhñö ri jödö.
19 Ha nunar Erodia mi öthó, mi ne nda hyohmö, ha himi tsą.
20 Ngetho nunar Erode mi tsu ar Xuwa, mi pödi mar hogajö'i ne hinte ma ts'oki mi tu, jange mi fąts'i nda k'ont'i. Ne nú'mų mi ǫxa nö'ö mi möñ'ö, himi pödi te nda beni, ne mi johya mi ǫts'e.
21 Ha n'agi bi zǫ ar pa mi tǫ'ma ar Erodia. Nú'mų mi dą ár dąngo ar Erode, mi umba n'ar t'oxi yá mąxte mi ndöwi, ya ndöndogu ne ya ndöngi me Ngalilea.

22 N'a mbi yụt'atho ár t'inxu ar Erodia bi nei, ne bi numañho ar Erode ne gatho nu'ụ mi
huhwi har mexa. N'a mbi 'ñembatho nunar nxutsi:
—'Yạka gatho nö'ö gi ne, ne ga 'ra'i.
23 Bi 'ñet'a made Jö bi 'ñembabi:
—Gatho nö'ö gi 'yạkagi, ga 'ra'i. Di 'bụi ga 'ra'a made ma ts'ụt'wi di pẹts'i.
24 Mi bọnga nunar nxutsi, bi 'ñemba ár nönö:
—Te ga ạpa ar ndö.
Ne nunár nönö bi 'ñembabi:
—'Yạpa da 'ra'a ár ñö ar Xuwa Xixthe.
25 Nu'mú dama bi yụt'a habụ mi 'bụ ar ndö, ne bi 'yạ njawa:
—Di ne gi 'raka n'agitho ha n'ar manza ár ñö ar Xuwa Xixthe.
26 Ne nunar ndö Erode xa bi zọt'a ár mụi. Ne himbi tsạ bi ponga ár ne, ngetho xki 'ñet'a
made Jö, ne xki 'yọxa gatho nu'ụ mi huhwinụ har mexa.
27 Jange n'agitho bi mẹhna n'ar ndogu nda hömpa ár ñö ar Xuwa.
28 Ar ndogu bi ma ba hẹkwa ár ñö har fạdi, ne ba hömpabi mi o ha n'ar döta manza. Ne bi
dạtwa ar nxutsi, ha nuna bi thokwa ár nönö.
29 Nu mi 'yọ yá mạxte ar Xuwa tema xki thogi, ba e'ụ ne bi hñö'spa ár ndo'yo ma ba ạgi.

Bi t'inga ngụdminthebe ya jö'i
(Mt. 14:13-21; Lk. 9:10-17; Jn. 6:1-14)
30 Nú'mụ ba penga yá mạxte ar Hesu, bi ma ba tsụ'ö, ne bi metwabi gatho nö'ö xki mẹ'ụ
ne nö'ö xki utwa ya jö'i.
31 Ha nö'ö bi 'ñembabi:
—Möhö har t'ọhọ gi tsạyạhụ n'a tsi tụi habụ hinto 'bụi.
Xa nzẹyẹ ya jö'i ndi ma ne ndi 'ñehe, himi hẹgi nda ñuni.
32 Ne bi masẹ'ụ ha n'ar motsa, ndi ma habụ hinto mi 'bụi.
33 Ha nzẹyẹ ya jö'i bi hyandi mi ma'ụ, ne bi bödi go mi ge'ö. Ba pọñ'ụ ha ya hnini bi ma
watho, ne bi döhö bi zọñ'ụ m'ẹt'o habụ ndi ma'ụ.
34 Ne nu mi gö ar Hesu har motsa, bi hyandi xa mi nzẹyẹ. Ne xa bi hwëki, ngetho mi
ñhẹhwi 'ra ya tsi dẹti hinte 'ñe ár mạ'yo, ne bi mụdi te gatho mi uti.
35 Nú'mụ mi nde, bi wat'a yá mạxte ne bi 'ñembabi:
—Hinte jawa ya ngu har t'ọhọ, ha bi nde.
36 'Ñedi ma da hyonga te da ziyụ har nthet'i ne ya t'ụlo hnini, ngetho hinte höyụ.
37 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Go gi umfụ te da zi.
Bi dö'ụ:
—Habụ ga tiñhe yonthebe mpa ar nthöhö ga tạñhe ya thuhme, ne ga 'wiñheyụ.
38 Nö'ö bi 'ñembabi'ụ:
—Hangu ya thuhme gi höhụ. Dí ma ba nuhụ.
Ne mi bödi bi 'ñeñ'ụ:
—Kụt'a, ne yoho ya tsi hwö.
39 Bi möñ'ö nda nsipabi ya jö'i nda hñudi mut'itho har k'angdọni.
40 Ne bi hñu'ụ bi 'yọt'a ya mut'i nthebe, ne ma'ra ngụdmi.
41 Nu'mú ar Hesu bi gụ nuya kụt'a ya thuhme ne nuya yoho ya hwö, bi nọ'sa mhets'i bi
jöpi. Bi heka ya thuhme, ne bi thokwa yá mạxte bi hyemba ya jö'i. Ne bi jap'ụ nuya yoho
ya hwö n'ehe.
42 Gatho ya jö'i bi ñuni ne xa bi niñö.
43 M'ẹfa bi njo nuya xẹni thuhme ne ya hwö bi bongi, bi ñhu'sa 'rẹt'amayoho ya 'bọts'e.
44 Ha nu'ụ togo xki ñuni, mi tsụ ngu ngụdminthebe ya ñ'ọhọ.

Ar Hesu mi 'yoda mañö ar dehe
(Mt. 14:22-27; Jn. 6:15-21)
45 M'ẹfa ar Hesu bi xipa yá mạxte nda bọxa har motsa, nda m'ẹt'o ndi ma'ụ Betsaida, mi
'bụ 'randi har ngwani. Ha nö'ö nda gohmö nda ñ'ehwi ya jö'i.
46 Ne mi wadi bi 'ñe'ụ, bi bọxa har t'ọhọ ma ba ạpa Jö.
47 Nu mi nxui, ar motsa mi pa madeda ar ñhọnthe, ne nö'ö mi 'bụsẹ har t'ọhọ.
48 Mi hyanda yá mạxte xa mar ñhembi nda ñ'o har dehe, ngetho ar ndöhi mi ntọxkwi'ụ.
Mi zọ ngu ar hñumxudi, bi ma ba tsụdi mi 'yoda mañö ar dehe, ne bi 'yọt'e ngu mi ne nda
thotho.
49 Mi hyant'ụ mi 'yo har dehe, bi beñ'ụ mar pite, ne xa bi ma'ụ.
50 Gatho bi hyandi ne xa bi ntsu. N'agitho bi zofo ne bi 'ñembabi:
—Go gekaga, yo gi ntsuhụ.

51 Ne bi bǫxkwi'ų har motsa. Nu'mú bi nköt'a ar ndöhi, ne nu'ų xa bi 'yǫtho, himi pödi te
nda beni.
52 Ngetho hinxki zoda yá mfeni nú'mų mi japa ya thuhme bi xu, xa mar me yá mfeni.

Ar Hesu bi ǫthe ya dąthi núnų Genesare
(Mt. 14:34-36)

53 Mi zǫñ'ų 'randi ar dehe har hąi Genesare, ka bi dötnų ar motsa.
54 Ne nu mi gö'ų, n'agitho bi bö ya jö'i go mar Hesu.
55 Bi ne ya nguyų xǫge har nthet'i nor hąi'ö, ne bi nduį habų gatho mi ts'impa ya dąthi mi
kų̱xa ha ya fidi, habų nda nt'ǫde mi 'bų̱'ö.
56 Ne habų gatho mi kųt'a ar Hesu ha ya t'ų̱lo hnini, ha ya döhni ne ha xki font'a ya ngu,
mi ts'i ya dąthi ne nda 'bǫ ha ya dö'ñu. Ne nuyų hǫnsę mi ą̱di nda thegi nda dąmba ár ñöni
ár pąt'i, ne gatho nu'ų mi thąmbabi, mi thits'i.

7

Nö'ö japi da ts'okar jö'i
(Mt. 15:1-20)

1 Nuya dęnga'bępate ne 'ra ya böt'ofo xki 'ñe Herusalen, ba e bi wat'a habų mi 'bų ar
Hesu.
2 Ne mi hyant'ų 'ra yá mąxte ar Hesu hinge mi xų'yę nda ñuni, ne mi theñ'ų.
3 Ngetho nuya dęnga'bępate ne gatho ya xodyo xa mi tęnga nunar nt'umbi xki zokwa yá
pale, hinge nda ñuni nu'mų hinge nda nxų'yę xiñho.
4 Ne nú'mų nda menga har tąi, m'ęt'o nda nxų'yę, ne ja nda ñuni. Hinge hǫnsęnų, bi gų
ma'ra ya nt'umbi nda męfi, ngu ar sųt'at'ęni, ar sųt'bada, ar sųt'at'ęnibǫjö, ne nda menga
yá fidi.
5 Bi 'yąmbabi 'mų ya dęnga'bępate ne ya böt'ofo:
—Yo'ö ri mąxte hingi tęmba yá nt'umbi ma palehų, ñuni hingi nxų'yę m'ęt'o.
6 Ar Hesu bi dötwabi'ų ne bi 'ñembabi:
—Xa gar nemhñöhų. Majöni nö'ö bi 'yęmp'ahų ar m'ęhni Isaia xi t'ot'i njawa:
Nunar hnininų oxta mañö eñ'ų eska ma nsu,
ngetho himbi pǫnga ha yá mų̱i.
7 Ter ñho'ö eska ma nsu,
embabi ar hoga nt'uti nö'ö xi bensę'ų.
8 Ngetho xka hyęhų ár 'bępate Jö, ne xa gi ne gi tęmfų yá nt'umbi ya meximhąi, ngu ar
nsųt'at'ęni, ar nsųt'bada, ne gatho nu ma'ra gi pęhų njap'ų̱tho.
9 Mi embabi'ų n'ehe:
—Hinte gi nuthų ár 'bępate Jö, gi tęñhų nuya ri nt'umbihų.
10 Ngetho ar Moise bi 'ñenö: 'Ñe'spa ár nsu ri dada ne ri nönö. Ne enö: Nö'ö togo da zanga
ár dada wa ár nönö, hinda k'ont'i da tho.
11 Ha nu'ahų gi eñhų xiñho togo da 'ñemba ár dada wa ár nönö: Hingi tsą ga fąx'i, ngetho
nö'ö nga 'ra'ahmö, gehnų ar Korban (pǫni da 'ñenö ár m'ǫ̱ñhǫ Jö).
12 Ne njap'ų hingi hęhų da mąxa ár dada ne ár nönö.
13 Hinte gi nuthų ár mhö Jö, gi hoksę ri nt'umbihų, ne nzęyę ma'ra ya 'bęfi nguyų gi ǫthų.
14 Ne bi zo gatho nu'ų mi 'bų̱hnų, bi 'ñembabi'ų:
—Gi gathohų, 'yǫhų ne dá zo ri guhų nö'ö ma ga xi'ahų.
15 Hiñ'otho te da yųt'a hár mų̱i ar jö'i ne da ts'okwabi. Nö'ö bi pǫnga mbo hö, go ts'ok'ö.
16 Nö'ö togo tu ár gu da 'yǫde, dá 'yǫxa nö'ö te di mö.
17 Nú'mų mi zop'ų ya jö'i, bi yųt'a har ngu, nuyá mąxte bi 'yąmbabi tema ndi bǫnga nö'ö
xki mö.
18 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Hage nu'ahų n'ehe hinte xi zo ri mfenihų. Ha hinxka pöhų gatho nö'ö kųt'a hár ne ar
jö'i, hingi tsą da ts'oki.
19 Ngetho hingi tsinga hár mfeni, hǫnsę tho hár mų̱i, ne da 'yęi xta ñ'ęxjo.
Bi mö njap'ų, ne mi ñ'udi gatho ya ñhuni xint'axi.
20 Ne mi enö:
—Gatho nö'ö pǫnga hár mfeni, nö'ö hö, japi da ts'oka ar jö'i.
21 Ngetho ka bi ehnų ya ts'omfeni, ya ts'inga nthöti, ya m'ęngwi jö'i, ar ntho,
22 ar mfë, ar nhem'ęts'i, ya ts'om'ų̱i, ar nhemhñö, ar nhe'bęhñö, ar hyǫke, ne da 'yomba
ar 'bede ma'ra, ar ñ'ets'i, ne ar k'at'amfeni.
23 Gatho nuya ts'okiyų, di bǫnga mbo, ne ts'oka ya jö'i.

Ár jamfi ar 'bẹhñö mar mengu man'ar hại
(Mt. 15:21-28)

24 Bi nangụnụ bi ma har hại Tiro ne Sidon. Mi zọni bi yụt'a ha n'ar ngu, hinto mi ne nda
bödi mi 'bụhnụ, họnsẹ himbi tsạ bi ñ'öni.
25 Ngut'a bi zo ár gu n'ar 'bẹhñö mi 'ñe n'ár t'inxu xki nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi. Mi bödi mi
'bụhnụ, dama ba e bi ndạndihmö hár wa.
26 Nunar 'bẹhñönụ himar me Israel, xki m'ụ har hại Sirofenisia. Ne mi ạpa ar möte ar
Hesu nda 'yẹmba ar ts'ondöhi ár t'inxu.
27 Har Hesu bi 'ñembabi:
—Tọ'ma m'ẹt'o da niñö ya bötsi, ngetho hingi ho da gụmpa yá thuhme tsi'ụ, ne da t'ẹmba
ya 'yo.
28 Nunar 'bẹhñö bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hö tsi Hmu, mödi njap'ụ, nuya 'yo tsipa yá bọne ya bötsi tạ har mexa.
29 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:
—Ngetho xka mönga nunar mhönụ, di ma. Ar ts'ondöhi xi hyẹk'a ri t'inxu.
30 Ne nu mi zọnga ár ngu, bi dinga ár t'inxu mi 'bẹnga har fidi, xki hyẹ ar ts'ondöhi.

Ar Hesu bi ọthe n'ar gogu mar köne
31 Bi bọnga ar Hesu har hại Tiro, bi thota har hại Sidon, ndi ma har ñhọnthe Ngalilea, bi
'raxt'a ar hại Dekapoli.
32 Ne ba ts'impanụ n'ar ñ'ọhọ mi gogu ne mar köne, bi t'ạpa ar möte nda hñu'spa ár 'yẹ.
33 Nö'ö bi 'wekasẹ, ne bi dint'wa yá xạ ha yá gu'ö. Bi zoxa ár 'yẹ ne bi dạmba ár jöhne.
34 Bi gụxa ár dạ mhets'i, bi ngöts'i ne bi 'ñembabi:
—Efata —ne da 'ñenö: Dá xogi.
35 Ne dama bi xo ár gu, ne bi tuka ár jöhne, bi ñö xiñho.
36 Ar Hesu bi hñu'mba yá mụi hinto nda xipabi'ụ. Ha nú'mụ mi xipabi'ụ hinte nda mö,
xa mi pe'ụ.
37 Ne xa mi 'yọ'ụ ne mi eñ'ụ:
—Gatho nö'ö pẹfi, ọt'e xiñho: nuya gogu xokwa yá gu, ha nuya gone japi da ñö.

8

Bi t'inga ngu yon'ạtenthebe ya jö'i
(Mt. 15:32-39)

1 Nuya pa'ụ xki wat'a ra nzẹyẹ ya jö'i man'agi, ne hinte mi pẹ'sa te nda zi. Ar Hesu bi
zohna yá mạxte ne bi 'ñembabi:
2 —Di hwëka nuya jö'i, ngetho pẹ'sa hñupa di ñ'ohụ, ne hinte hö te da ziyụ.
3 Ha nu'mụ ga pẹhna yá ngu hinte xi zi, yo ma da went'a har 'ñu, 'ra xpa e yap'ụ.
4 Nuyá mạxte bi 'ñembabi:
—Ha di 'ñe gatho ar thuhme da japa da niñöwa har ot'at'ọhọ nuya jö'iyụ.
5 Ha nö'ö bi 'yạmbabi'ụ:
—Hangu ya thuhme gi pẹ'sụ.
Ne bi 'ñeñ'ụ:
—Yoto.
6 Ar Hesu bi 'bẹpa ya jö'i nda hñu har hại 'mụ. Bi gụxa nuya yoto ya thuhme, bi umba
njamödi Jö. Bi heke ne bi hyemba yá mạxte, ha nuyá mạxte bi mọkwa ya jö'i.
7 Mi pẹs'ụ n'ehe 'ra ya tsi hwö. Bi jöp'ö n'ehe, ne bi mẹhna nda m'ọkwa ya jö'i.
8 Bi ñuñ'ụ ne xa bi niñö. Bi njo nuya xẹni xki bongi, ne bi ñuxa yoto m'ọts'e.
9 Mi tsụ ngu yon'ạtenthebe nu'ụ bi ñuni, ne ar Hesu bi 'ñedi bi mẹhni bi ma'ụ.
10 M'ẹfa bi bọxkwi yá mạxte har motsa, ne bi ma'ụ har hại Dalmanuta.

Ar t'ạ nt'udi
(Mt. 16:1-4; Lk. 12:54-56)

11 Ba e 'mụ ya dẹnga'bẹpate nda ntsạhñökiwi, ne mi ạpa nda uta n'ar nt'udi ndi 'ñe mhets'i,
ne njap'ụ nda tsạti.
12 Ar Hesu bi 'yẹnts'a n'ar ngöts'i dumụi, ne bi 'ñenö:
—Yo'ö ạ ya nt'udi nuya ts'ojö'i 'bụpya. Xa majöni di xi'ahụ, hinda ma da t'umbabi.
13 Bi zop'ụ'ụ, ne bi mengi bi yụt'a har motsa, bi 'raxa 'randi ar ngwani.

Yá nt'uti ya dẹnga'bẹpate
(Mt. 16:5-12)

14 Yá mạxte bi pumhni nda hñöxa ya thuhme, ne họnsẹ n'a mi hö'ụ har motsa.
15 Har Hesu bi 'ñembabi'ụ:

—Zọt'a ri dạhụ ne jamasubihụ yá nt'ụsthuhme ya dẹnga'bẹpate ne yá nt'ụsthuhme ar Erode.
16 Mi ñöxhnatho n'a ngu n'a mi eñ'ụ:
—Xikagihụ njap'ụ ngetho hinda höhụ ya thuhme.
17 Mi böta ar Hesu, bi 'ñembabi'ụ:
—Hage xa gi ñöxnathohụ gi nọñhụ hinte gi pẹ'sụ ar thuhme. Wa hinxi xota ri mfenihụ, ne xi meda ri ñöhụ.
18 Ha hingi zọ ri dạhụ, wa hingi xo ri guhụ, ne xka pumhnihụ.
19 Nú'mụ nda hemba kụt'a thuhme ngụdminthebe ya jö'i, hangu m'ọts'e ya xẹni ga ñu'sụ.
Bi dö'ụ ne bi 'ñenö:
—'Rẹt'amayoho.
20 —Ne nú'mụ nda hemba yoto thuhme yon'ạtenthebe ya jö'i, hangu m'ọts'e ya xẹni ga ñu'sụ n'ehe.
Ne bi 'ñeñ'ụ:
—Yoto.
21 Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ 'mụ:
—Hanja hinxi zoda ri mfenihụ.

N'ar godạ bi t'ọthe núnụ Betsaida
22 M'ẹfa ar Hesu ba e Betsaida, ne ka ba ts'impanụ n'ar godạ, ne mi t'ạpa ar möte nda hñu'spa ár 'yẹ.
23 Bi mipa ár 'yẹ ar godạ 'mụ, ne bi gụka nthi ar hnini. Bi zospa ár dạ, bi hñu'spa ár 'yẹ, ne bi 'yạmbabi ha mi handa n'a tsi tụi.
24 Nö'ö mi wadi bi hyandi bi 'ñenö:
—Di handa ya jö'i ñhẹhwi ya za, 'yo.
25 Ne bi hñu'spa ár 'yẹ man'agi hár dạ, bi japi bi hyandi. Ne bi ho yá dạ, bi hyanda yap'ụ, ne bi hyanda gatho xiñho.
26 Ar Hesu bi mẹhna ár ngu, ne bi hñu'mba ár mụi bi 'ñembabi:
—Yo ma gi kụt'a har hnini.

Ar Pedro bi dạmajöni
(Mt. 16:13-20; Lk. 9:18-21)
27 Ar Hesu bi bọngwi yá mạxte, bi ma ha ya t'ụlo hnini har hại Nsesarea Filipo. Ne nú'mụ mi ne ar 'ñu, bi 'yạmbabi yá mạxte:
—Togo enga ya jö'i go geke 'nö.
28 Bi dö'ụ njawa:
—'Ra enö gar Xuwa Xixthe, ma'ra gar m'ẹhni Elia, ha ma'ra enö go ge'e n'a nuya m'ẹhni mi 'bụ mam'ẹt'o.
29 Nu'mú nö'ö bi 'ñembabi:
—Xi'ahụ, togo gi eñhụ go gekaga.
Bi dö ar Pedro ne bi 'ñenö:
—Nu'ge go gar Kristo xi 'ñex'a Jö.
30 Ar Hesu bi 'ñembabi hinto nda xipabi'ụ.

Ar Hesu bi mö ma nda tho
(Mt. 16:21-28; Lk. 9:22-27)
31 Ne bi ndụi bi uti mi mahyoni nda tho nzẹyẹ ya thogi Nö'ö Togo ba e bi Njö'i. Ne nda ụtsa ya dönziandö, ya ndömöjö ne ya böt'ofo. Nda tho, ne ár hñupa nda mengi nda nte man'agi.
32 Mi ot'wa ar 'ñu xiñho. Nu'mú ar Pedro bi gụki ne bi ndụi bi hñu'mba ár mụi hinge nda jap'ụ.
33 Nunar Hesu bi ñhanda habụ mi 'bạ yá mạxte, ne bi zụ ar Pedro bi 'ñembabi:
—Di mawa, ts'ondöhi. Ngetho hingi tẹmba ár mfeni Jö, gi tẹmbatho yá mfeni ya meximhại.
34 Bi zohna ya jö'i ne yá mạxte, bi 'ñembabi:
—Nö'ö togo ne da dẹngagi, mahyoni da pumhnisẹ ár te, ne da ñ'ẹnt'atho ga ñ'o'be.
35 Ngetho nö'ö togo ne da japi da k'ont'a ár te, ma da 'bẹdi. Ha nö'ö togo ẹnt'i da unga ár te da dẹngagi ne da mönga ar hoga mhö, ma da dinga ar te hiñham'ụ da göts'i.
36 Ngetho tema ñho da gụkwa n'ar jö'i, da dö gatho nö'ö te jawa har ximhại ne da 'bẹ ár pa.
37 Tema tsạ da unga n'ar jö'i da dạnga ár pa.
38 Ngetho nö'ö togo da ntsạ da dạtka majöni ha yá nthandi nuya ts'ojö'i 'bụ nuya payụ, ne da ntsạ da mömga ma mhö, Nö'ö Togo ba e bi Njö'i ma da ntsạ n'ehe xta ehe di hömpa ár nsunda ár Dada, ne di ñ'owi ya hoga ẹnxẹ.

9

1 Bi 'ñembabi n'ehe:
—Xa majöni di xi'ahų, gi 'bų̱hų̱wa 'rapya, hingi ma gi tuhų, m'ę̱t'o ma gi hyanthwų̱ ár ts'ų̱t'wi Jö da ehe, xa di nheki ár ts'ę̱di.

Bi mponga ár 'bą̱i ar Hesu
(Mt. 17:1-13; Lk. 9:28-36)
2 Mi tho 'rato mpa ar Hesu bi zixa ar Pedro, ar Hakobo ne ar Xuwa, bi bǫ̱xase̱yų̱ ha n'ar t'ǫhǫ mar ñhets'i. Mi zǫñ'ų̱ bi mponga ár 'bą̱i ar Hesu hár nthandi'ų̱.
3 Ne ár he xa mi hyats'i, bi t'axki ngu ar tse̱. Hinjo'owa har ximhą̱i n'ar meni da tsą̱ da japi da t'axki njangu'ö.
4 N'a mbi hyandatho yá mą̱xte mi 'bą̱hnų̱ ar Elia ne ar Moise mi ñöwi ar Hesu.
5 Nu'mú ar Pedro bi 'ñemba ar Hesu:
—Ma tsi Utate'i, xiñho ga 'bų̱hų̱wa. Te gi mö, ga hoje hñu ya m'et'e, n'a habų̱ gi 'bų̱ke, n'a habų̱ da m'ų̱ ar Moise, ne man'a habų̱ da m'ų̱ ar Elia.
6 Ar Pedro mi mönga njap'ų̱, ngetho himi pödi teme nda mö, xa xki zuyų̱.
7 N'a mba eta n'ar gui bi go'mtho, ne bi nhekinų̱ n'ar mhö bi 'ñenö:
—Gehnų̱ ma hmöka T'ų̱. 'Yǫhų̱ nö'ö xi'ahų̱.
8 M'ę̱fa mi mengi bi hyant'ų̱ man'agi, hǫnse̱ ar Hesu mi 'bą̱hnų̱.
9 Ne mi gö'ų̱ har t'ǫhǫ, bi hñu'mba yá mų̱i'ų̱ hinto nda xipabi nö'ö xki hyant'ų̱, nda dǫ'mi m'ę̱t'o nda mengi nda nte man'agi Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
10 Bi kwatatho'ų̱ nunar mhönų̱, ne mi ñö'ų̱ n'a ngu n'a teme ndi bǫnga nö'ö xki mö, nda mengi nda nte man'agi.
11 Ne bi 'yą̱mbabi'ų̱ ar Hesu:
—Yo'ö enga ya böt'ofo, m'ę̱t'o ma da e ar Elia, ne ka da e ar Kristo.
12 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ų̱:
—Xa majöni ar Elia da e m'ę̱t'o, ne da 'ñexa xiñho man'agi gatho te jawa. Xi'mų̱, yo'ö xi t'ot'a har T'ofo, Nö'ö Togo ba e bi Njö'i ma da tho ya thogi, ne hinte ma da nhu.
13 Ha di xi'ahų̱, ar Elia ba ehe, ne bi 'yǫ̱t'wabi gatho nö'ö mi ne ya jö'i, ngu xki t'ot'i nda tho'ö.

Ar Hesu bi ǫthe n'ar bötsi xki nthe̱xkwi n'ar ts'ondöhi
(Mt. 17:14-21; Lk. 9:37-43)
14 Nu mi zǫñ'ö habų̱ mi 'bų̱ yá mą̱xte, bi hyandi nze̱ye̱ ya jö'i xa xki got'atho, ne mi ñöwi ya böt'ofo.
15 Ne mi zǫ'ö, gatho ya jö'i xa bi 'yǫtho, bi nixt'i ma ba tsų̱di ne bi ze̱ngwa.
16 Nö'ö bi 'yąmbabi:
—Tema gi ñöwihų̱.
17 Bi dö n'a mi 'bų̱ har mut'i, ne bi 'ñenö:
—Tsi Utate, da tsiñ'a ma t'ų̱ nthe̱xkwi n'ar ts'ondöhi japi da ngone.
18 Habų̱ gatho da zų̱di xa hwötsi, ne japi da 'ye̱nts'a ya fų̱gi hár ne, xa guxt'a yá ts'i, ne 'ramtx'ų̱ di 'yot'i. Da xipa nuya ri mą̱xte nda 'ye̱mhö, ne hinte bi japabi.
19 Bi dö'ö ne bi 'ñenö:
—Yá bötsi'ihų̱ ya me̱'sku. Hangu ma ga 'bų̱hwithohų̱ ne ga pe̱s'ahų̱ ar ts'e̱ti. Ba tsinjų̱wa ar metsi.
20 Ne ba ts'impabi. Ha nunar ts'ondöhi mi hyanda ar Hesu, xa bi hwö'sa ar bötsi, mi zo har hą̱i xa mi ntöni, ne xa mi e̱nts'a ya fų̱gi hár ne.
21 Ar Hesu bi 'yą̱mba ár dada:
—Hangu pe̱ts'i njanų̱.
Ar dada bi dödi ne bi 'ñenö:
—Bi dų'mbabi mi t'ų̱lotho.
22 N'andi e̱nt'a har tsibi ne har dehe, ne da hyohmö. Ha nu'mų̱ da tsą̱ te gi japi, pe̱'skagihe ar nhwëki ne fą̱xkagihe.
23 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nu'mų̱ da tsą̱ gi ñ'emų̱i hö, ngetho nö'ö togo ñ'emų̱i, hinter ñhembibi.
24 Ne n'agitho ár dada ar bötsi bi ñö nts'e̱di ne bi 'ñenö:
—Di ñ'emų̱i. Fą̱xkagi da hñuxa ma ñ'emų̱i.
25 Nu mi hyanda ar Hesu ya jö'i mi ntuts'i mi kwat'i, bi zų̱ ar ts'ondöhi ne bi 'ñembabi:
—Ts'ondöhi gone ne gogu, di 'be̱p'a'i gi hye̱hnų̱, ne hingi pengi gi kų̱t'a man'agi.
26 Nu'mú ar ts'ondöhi xa bi hye̱xa ar mhafi, ne xa bi nhwöste bi bǫni. Ne nunar bötsi bi gohnų̱ wande xki du, jange nze̱ye̱ mi enö:
—Xi du.
27 Ha nunar Hesu bi mipa ár 'ye̱ bi 'ñei, ne bi nangi.

28 Nu mi yụt'ö har ngu, yá mạxte bi 'yạmbasẹ:
—Yo'ö himbi tsạ da ẹ̃nhe.
29 Har Hesu bi 'ñembabi:
—Nuya ts'ondöhiyụ xi ñhembi da bọni, mahyoni ar nt'ạpa Jö ne ar bëhë.

Ar Hesu bi mengi bi mö ma nda tho
(Mt. 17:22-23; Lk. 9:43-45)

30 Ne mi bọnụ'ụ, bi ñ'o'ụ har hại Ngalilea, ne himi ne'ö togo nda bödi.
31 Ngetho mi uta yá mạxte, ne mi embabi:
—Nö'ö Togo ba e bi Njö'i ma da ndạtwa yá 'yẹ ya jö'i, ne ma da tho. Ne ár hñupa da mengi da nte man'agi.
32 Ne nuyá mạxte himi tso yá mfeni nö'ö mi xipabi'ö, ne mi tsu nda 'yạmbabi.

Togo töte ár nsu
(Mt. 18:1-5; Lk. 9:46-48)

33 Ne bi zọnga Nkapernaum, mi yụt'ụ har ngu, ar Hesu bi 'yạmbabi yá mạxte:
—Te ngi mpehụ har 'ñu.
34 Ha nu'ụ bi ñhetho, ngetho har 'ñu mi ñöxhnatho'ụ, mi honi togo ma nda ntöte ár nsu.
35 Nu'mú ar Hesu bi hñudi, ne bi zohna nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte, ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nö'ö togo ne da m'ụ m'ẹt'o, mahyoni xa da m'ẹfa, ne da mẹpa gatho nu ma'ra.
36 Bi gụ n'ar tsi bötsi ne bi 'bạ'ma madetho, bi dẹts'i, ne bi 'ñembabi'ụ:
37 —Nö'ö togo da pọtka ma thuhu japamasu n'ar tsi bötsi, jakamasugi. Ha nö'ö togo jakamasugi, go japamasu togo xpa pẹnkagi.

Nu'ụ togo hingo ma ñ'ụnihụ, go fạxkagihụ
(Lk. 9:49-50; Mt. 10:42)

38 Ar Xuwa bi 'ñembabi:
—Tsi Utate, xta hanthe n'a ẹnga ya ts'ondöhi juñ'a ár ts'ẹdi ri thuhu. Da höjwe ngetho hindi ñ'owihụ.
39 Ha nunar Hesu bi 'ñembabi:
—Yo gi hökwabihụ, ngetho hinjo'o n'a togo di ọt'a ya nt'udi jụnka ár ts'ẹdi ma thuhu, ne m'ẹfa da ñömañ'ụgi.
40 Ngetho nö'ö togo hingo ma ñ'ụnihụ, fạxkagihụ.
41 Nö'ö togo da 'ra'ahụ n'ar tsi 'bada ar dehe pọtka ma thuhu ngetho yá mẹti'ihụ ar Kristo, xa majöni di xi'ahụ, hinda ma da 'bẹ ár nthöhö.

Ga ntsuñhụ hinga ọthụ ar ts'oki
(Mt. 18:6-9; Lk. 17:1-2)

42 Nö'ö togo da japi da dạ n'a nuya tsi bötsi ñ'emụigi, xiñho da ts'ụtwa n'ar dojụni hár 'yụga nö'ö ar jö'i'ö, ne da t'ẹnt'a har dehe.
43 Nu'mụ ri 'yẹhụ da ja'ahụ gi tạhụ, hyẹjụ. Xiñho gi kụthụ mhets'i di k'at'a n'a ri 'yẹhụ, ne hingi mẹwihụ gatho yoho ri 'yẹhụ har tsibi hiñham'ụ da hwet'i.
44 Nunụ hingi the ya zu'we, ha nunar tsibi hiñham'ụ da hwet'i.
45 Ha nu'mụ ri wahụ ja'ahụ gi tạhụ, hyẹjụ. Xiñho gi kụthụ mhets'i hinte di tu ri wahụ, ne hinge gi mẹwi ri wahụ har tsibi hiñham'ụ da hwet'i.
46 Nunụ hingi the ya zu'we, ha nunar tsibi hiñham'ụ da hwet'i.
47 Ha nu'mụ ri dạhụ ja'ahụ gi tạhụ, hñöhụ. Xiñho gi kụthụ hár ts'ụt'wi Jö di k'at'a n'a ri dạhụ, ne hingi mẹwihụ gatho yoho har tsibi.
48 Nunụ hingi the ya zu'we, ha nunar tsibi hiñham'ụ da hwet'i.
49 Ngetho gatho ma da thoka har tsibi, jangu gatho ar m'ọñhọ da t'ụ'sa ar u.
50 Ar u xiñho, ha nu'mụ da 'bẹ ár ñ'uxi, hanja gi ko'sfụ ár nkụhi. Di hñöx'ahụ ar u, ne gi 'bụhụ n'ar hogam'ụi n'a ngu n'a.

10

Ar Hesu bi nọnga nu'ụ togo hẹ yá nthöti
(Mt. 19:1-12; Lk. 16:18)

1 Ar Hesu bi zohnụ nor hại'ö, bi gụ ar 'ñu bi ma har hại Nhudea 'randi ar döthe Hordan. Ya jö'i bi mengi bi mhunts'i, ne nö'ö bi uti ngu xki nzöñ'ö.
2 Bi wat'a ya dẹnga'bẹpate nda hyạthmö, ne bi 'yạmbabi ha nda tsạ nda hyẹ ár 'bẹhñö n'ar ñ'ọhọ.
3 Nö'ö bi döti ne bi 'ñembabi:
—Te bi 'bẹp'ahụ ar Moise.
4 Nu'ụ bi 'ñeñ'ụ:
—Ar Moise bi unga ar sẹki da t'unga n'ar hẹ'mi ñhẹgi, ne nda hyẹp'ụ ár 'bẹhñö.

5 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ų:
—Bi 'yot'a njap'ų nunar 'bępatenų, ngetho xa xi me ri ñöhų.
6 Hár ndųi, Jö bi hyoka ar ndǫ ne ar 'bęhñö.
7 Jange ar ñ'ǫhǫ da zop'ų ár dada ne ár nönö, ne da m'ųhwi ár 'bęhñö.
8 Ne nuya yohoyų da n'atho. Hindi yoho, n'asę.
9 Jange nö'ö xi jųnga Jö, hinda 'weka ar jö'i.
10 Nu mi zǫñ'ų har ngu, nuyá mąxte bi mengi bi 'yąmbabi nö'ö xki wadi xki mö.
11 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Nö'ö togo da hyę ár 'bęhñö ne da nthötwi man'a, n'ar tsinganthöti.
12 Ha nu'mų ar 'bęhñö da hyę ár döme ne da nthötwi man'a, n'ar tsinganthöti n'ehe.

Ar Hesu bi jöpa ya tsi bötsi
(Mt. 19:13-15; Lk. 18:15-17)

13 Ne mi ts'impa ya tsi bötsi nda hñuxyá 'yę, ha nuyá mąxte mi tsųi togo mi tsihi.
14 Mi hyanda ar Hesu, bi zǫt'a ár mųi, ne bi 'ñembabi'ų:
—Hyęhų ya tsi bötsi da e da zųkagi, ne yo gi höjwų, ngetho gatho nu'ų 'bų hár ts'ųt'wi Jö, ñhęhwi n'ar tsi bötsi.
15 Xa majöni di xi'ahų, nö'ö togo hinda hñömba ár ts'ųt'wi Jö ngu n'ar tsi bötsi, hinda ma da yųtnų.
16 Ne mi thęx'ų, mi hu'spa yá 'yę ne mi jöpi.

N'ar ñ'ǫhǫ xa mi thę yá ñho bi ñöwi ar Hesu
(Mt. 19:16-30; Lk. 18:18-30)

17 Mi bǫñ'ö nda mengi nda gų ar 'ñu, ba e n'a mi nixt'i ne bi ndąndihmö hár wa'ö, ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi hoga Utate, tema ga pęfi ne da t'aka ar te hinda göts'i.
18 Ar Hesu bi 'ñenö:
—Yo'ö gi engagi dar hogajö'i. Hǫnsę Jö go ar hogajö'i'ö.
19 Gi pötwa yá 'bępate Jö: Yo gi tsimba ár nthöti ri ñ'ohų, yo gi ñhote, yo gi mpë, yo gi jųxa ya nhemhñö, yo gi hąte, 'ñe'spa ár nsu ri dada ne ri nönö.
20 Bi dö nunar ñ'ǫhǫ ne bi 'ñenö:
—Utate, gathoyų xta ǫt'e ndi bötsitho.
21 Nu'mų́ ar Hesu bi k'öt'i xa mi mödi, ne bi 'ñembabi:
—'Bęta n'a te gi pęfi: di ma ba pą gatho nö'ö te gi pęts'i, ne hyembabi ya hyoya, njap'ų gi pę'sa ya ñhonų mañö mhets'i. Ne gi 'yęnt'a ri te gi e gi tęngagi.
22 Ha nö'ö mi 'yǫ nunar mhönų, xa bi du ár mųi ne njap'ų bi ma, ngetho xa mi thę nzęyę yá ñho.
23 Nu'mų́ ar Hesu bi hyanda hár nthet'i, ne bi 'ñemba yá mąxte:
—Xa xi ñhembi da yųt'a hár ts'ųt'wi Jö n'ar jö'i hinte k'at'i.
24 Nuyá mąxte xa bi 'yǫda nö'ö te bi möñ'ö. Ar Hesu bi döti ne bi 'ñembabi'ų:
—Ma tsi bötsi'ihų, xa xi ñhembi da yųt'a hár ts'ųt'wi Jö nu'ų togo xi hñuxyá jamfi ha ya ñho.
25 Xi ñhembi da tho n'ar döta męti hár gu n'ar 'yomhni, ha töte ár ñhembi da yųt'a n'a hinte k'at'i hár ts'ųt'wi Jö.
26 Nu mi 'yǫ njap'ų, bi hñuxa yá 'yǫ'ų, ne bi 'ñeñ'ų n'a ngu n'a:
—Togo da mpǫ 'mų.
27 Nu'mų́ ar Hesu bi k'öt'i, ne bi 'ñembabi:
—Nö'ö hingi tsą da 'yǫt'a ya jö'i, Jö hö, tsą da 'yǫt'ö, ngetho Jö hinter ñhembibi da 'yǫt'e.
28 Nu'mų́ ar Pedro bi ndųi bi 'ñembabi:
—Nuje xta tsohe xǫge xta tęñ'ahe.
29 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Xa majöni di xi'ahų, gatho nu'ų togo xi zop'ų ár ngu, yá jödö, yá nju, ár dada, ár nönö, ár 'bęhñö, yá bötsi, wa xpa tsop'ų yá hąi xi dęngagi mönga ar hoga mhö,
30 ma da hñuxa n'anthebe ár nzęyę nö'ö xi zop'ų: yá ngu, yá jödö, yá nju, yá nönö, yá bötsi, yá hąi, mödi da tho ya nt'ųtsa nuya payų, ne m'ęfa tǫ'ma ar te hiñham'ų da göts'i.
31 Nzęyę nu'ų 'bęt'opya ma da m'ęfa, ha nu'ų togo 'bęfapya ma da m'ęt'o'ų.

Ar Hesu bi mengi bi mö ma nda tho
(Mt. 20:17-19; Lk. 18:31-34)

32 Mi 'yo ar 'ñu'ų ndi ma Herusalen, ar Hesu mi 'bęt'o, ha nuyá mąxte xa mi 'yǫtho, mi tęni mi ntsu'ų. Nu'mų́ bi mengi bi 'weka nu'ų 'ręt'amayoho, ne bi mųdi bi xipabi nuya thogi ma nda thogi. Bi 'ñenö:

33 —Nupya gar möhö har hnini Herusalen, ne Nö'ö Togo ba e bi Njö'i ma da t'ẹnt'wa ha yá 'yẹ ya ndömöjö ne ya böt'ofo. Ma da 'yẹnt'ụ da tho, ne da ndạtwa ha yá 'yẹ nu'ụ hingya xodyo.
34 Ne ma da ts'ani, ma da n'wẹt'i, ma da ts'ots'i ne da tho, ha nu ár hñupa ma da mengi da nte man'agi.

Ár nt'ạdi ar Hakobo ne ar Xuwa
(Mt. 20:20-28)

35 Nu'mú ar Hakobo ne ar Xuwa yá t'ụ ar Sebedeo, bi wat'a habụ mi 'bụ ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Tsi Utate, di nehe gi ja ar möte gi 'raje nö'ö ma ga ạ'ahe.
36 Nö'ö bi 'ñembabi:
—Tema gi ne ga 'ra'ahụ.
37 Bi 'ñeñ'ụ:
—'Rakagihe ar sẹki xka tsọñhe ha ri nsunda, n'a da hñuxa ha ri ñ'ẹi, ne man'a ha ri ngöhö.
38 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Hingi pöhụ tema gi ạhụ. Ha gi hanthụ gi tsẹthụ ya thogi ngu ma ga tsẹtka.
39 Nu'ụ bi dödi ne bi 'ñeñ'ụ:
—Hö ga tsẹthe.
Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Majöni ma gi thohụ ya thogi ngu ma ga thoka.
40 Mödi njap'ụ, nö'ö gi ne gi hñuxụ ha ma ñ'ẹi ne ha ma ngöhö, hinda tsạ ga unga. Ma da t'umba nu'ụ togo xi t'ẹkwabi.
41 Nu mi 'yọ nu'ụ ma 'rẹt'a yá mạxte, bi nduị bi mbọ yá kwẹ, himi numañho ar Hakobo ne ar Xuwa.
42 Nu'mú ar Hesu bi zoñ'ụ ne bi 'ñembabi:
—Gi pöhụ, nu'ụ togo xi t'exa ngu ar ndö ha n'ar hại, exyá nsu, ne nuya xi t'exa ngu ar ñöxhmu, xa memnda ya jö'i.
43 Nu'ahụ yo gi njahụp'ụ. Nu'mụ gi ne gi ndötahụ, mahyoni gi pẹfụ nu ma'ra.
44 Ne nö'ö togo gi ne gi 'bẹt'ohụ, mahyoni gi m'ẹgohụ n'ehe.
45 Jahụ ngu Nö'ö Togo ba e bi Njö'i. Nö'ö himba ehe honi togo da mẹpabi, ba ehe da m'ẹgo, ne da unga ár te da gut'wa yá thại nzẹyẹ ya jö'i.

Ar godạ Bartimeo bi tsạ bi hyandi
(Mt. 20:29-34; Lk. 18:35-43)

46 Ba e'ụ Nheriko, ne nú'mụ mi 'yo ndi bọni, mi ñ'owi yá mạxte, ne nzẹyẹ ya jö'i mi tẹni. Ar godạ Bartimeo, ár t'ụ ar Timeo, mi hu har 'ñu mi pẹti.
47 Ne mi 'yọde mar Hesu me Nasare nö'ö mi thohnụ, bi nduị bi mafi mi enö:
—Hesu, ár t'ụ'i ar Dabi, hwëgagi.
48 Nzẹyẹ mi tsụi hinge nda mafi, ha nö'ö xa mi umbár mụi mi mafi:
—Ár t'ụ'i ar Dabi, hwëgagi.
49 Nu'mú ar Hesu bi m'ại ne bi mö nda ts'ohna ar godạ, ne bi nsipabi njawa:
—Yo gi tu ri mụi. Nangi ngut'a, zo'a'i gi ma 'nö.
50 Nu'mú bi 'yẹmp'ụ ár pạt'i, dama bi nangi ba e bi zụ ar Hesu.
51 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Te gi ne ga ja'a'i.
Ar godạ bi 'ñenö:
—Tsi Utate, di ne da xo ma dạ.
52 Ar Hesu bi 'ñenö:
—Di ma, nuna ri ñ'emụi xi mạx'a'i xka hñöni.
Ne n'agitho bi tsạ bi hyandi, ne bi dẹnga ar Hesu har 'ñu.

11

Ar Hesu bi yụt'a Herusalen ngu n'ar ndö mi thọ'mi
(Mt. 21:1-11; Lk. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

1 Nú'mụ mi 'bụtho nda zọnga har hnini Herusalen, mi pa'ụ get'ụ ha ya t'ụlo hnini Betfage ne Betania, mi kụxa har t'ọhọ Njömdọni. Ne ar Hesu bi mẹhna yoho yá mạxte,
2 ne bi 'ñembabi:
—Di möhụ har t'ụlo hnini gi hanthụ 'bụhnụ, ne nu xki tsọñhụ, ma gi tiñhụ n'ar tsi t'ụlo n'ọge di thöt'i hinto xi ntọge. Gi xothụ ne gi tsihụ injawa.
3 Ha nu'mụ togo da 'ñeñ'ahụ: Yo'ö gi pẹhụ njap'ụ, 'ñemfụ: Ar tsi Hmu honi, ne m'ẹfa da mengi da kos'a man'agi.

4 Bi ma'ụ ne bi dinga n'ar tsi n'ọge mi thöt'a hár goxthi n'ar ngu mi 'bụta hár ñöni ar 'ñu,
ne bi xot'ụ.
5 Ne 'ra nu'ụ mi 'bụhnụ bi 'ñembabi:
—Te gi pẹhụ gi xothụ nunar tsi n'ọge.
6 Nuya mạxte bi 'ñemba ngu xki xipabi ar Hesu, ne bi hyẹ'ụ.
7 Ne ba ts'impa ar tsi t'ụlo n'ọge ar Hesu, ne bi gö'spa yá pạt'i'ụ, ne bi ntọ'ö.
8 Ne nzẹyẹ mi xi yá pạt'i har 'ñu, ha ma'ra mi tokwa ya xiza ne mi pọkwa habụ nda thogi.
9 Nu'ụ mi 'bẹt'o ne nu'ụ mi 'bẹfa mi ma'ụ ne mi enö:
—Xa nsunda Jö. Dá jöpa Jö ár m'ẹhni.
10 Dá jöpa Jö ár ts'ụt'wi ma palehụ ar Dabi xi 'ñep'ụ. Nsunda Jö bi 'bụ mhets'i.
11 Ne bi yụt'a ar Hesu núnụ Herusalen ne har dönganijö. Ne mi wadi bi hyanda gatho ár
nthet'i, bi menga Betania bi mẹwi yá mạxte, ngetho mi fụdi nda nxui.

Ar 'bại'iuxi bi ts'ụi
(Mt. 21:18-19)

12 Nu ár hyax'ö mi bọñ'ụ har hnini Betania, ar Hesu bi ntunthu.
13 Bi hyanda yap'ụ n'ar 'bại'iuxi xa mi heda yá xi, bi ma ba k'öni, xömhö nda dinga te nda
zi. Nú'mụ mi zọni hinte bi dini ngetho himyá pa ya iuxi.
14 Nu'mú bi 'ñemba ar 'bại'iuxi:
—Hinto man'a da zimp'a ri sofo.
Ne nuyá mạxte bi 'yọ tema xki mö.

Ar Hesu bi p'axt'a ar dönganijö
(Mt. 21:12-17; Lk. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

15 Ba e'ụ Herusalen 'mụ, ne mi yụt'a ar Hesu hár thi ar dönganijö, bi mụdi bi 'yẹnga nu'ụ
togo mi mpạ ne mi ntại. Ne bi pụspa yá mexa ya pạtbojö, ne yá nthuts'i nu'ụ mi pạ ya
domtxu.
16 Ne hinto mi hẹgi nda na'sa ar nijö te mi muts'i.
17 Ne mi utwabi njawa:
—Ha hinxka nehụ habụ enö: Ma ngu n'ar ngu habụ da mat'a Jö gatho ya hnini 'bụ har
nxidi ar ximhại. Ha nu'ahụ xka jafụ ngu n'ar oki habụ ñ'önga ya bë.
18 Ne bi 'yọ nuya böt'ofo ne nuya ndömöjö, mi honga hanja nda hyohmö. Himi tsạ te nda
jap'ụ, mi tsu ya jö'i, ngetho xa mi numañho'ụ ár nt'uti mi udi.
19 Ha mi nxui ar Hesu bi zohnụ ar hnini, bi ma.

Ar 'bại'iuxi xki ts'ụi bi 'yot'i
(Mt. 21:18-22)

20 Ne mi thohnụ man'agi ár hyax'ö, bi hyant'ụ xki 'yot'a ar iuxi xọge ár 'bại ne yá 'yụ.
21 Nu'mú ar Pedro bi beni, ne bi 'ñembabi:
—Utate, ndi nunar 'bại'iuxi ga tsụi, bi 'yot'i.
22 Bi dö ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Ñ'emụihụ Jö.
23 Ngetho majöni di xi'ahụ, nö'ö togo da xipa nunar t'ọhọnụ: 'Bại di ma ba tso har
ñhọnthe, ne hindi yomi, ne kạxmbeni da njap'ụ, ma da thogi nö'ö xi beni.
24 Jange di xi'ahụ, gatho nö'ö gi 'yạfụ Jö, kạxmbenihụ ma gi hñöñhụ.
25 Ne nú'mụ gi ạfụ Jö, pumbabihụ ma'ra nu'mụ ja te gi tsạmañ'ụhụ, ne njap'ụ ri Dadahụ
bi 'bụ mhets'i da pump'a'ihụ ri ts'okihụ n'ehe.
26 Ngetho nu'mụ hingi pumbabihụ ma'ra, ri Dadahụ bi 'bụ mhets'i hinda pump'a'ihụ ri
ts'okihụ n'ehe.

Ar Hesu bi t'ạmbabi togo mi hömpa ár ts'ẹdi
(Mt. 21:23-27; Lk. 20:1-8)

27 Ba penk'ụ man'agi har hnini Herusalen, ne nu mi 'yo har dönganijö, ba e bi zụ ya
ndömöjö, ya böt'ofo ne ya dönziandö,
28 ne bi 'ñembabi'ụ:
—Togo gi hömpa ár ts'ẹdi, ne togo xpa pẹñ'a'i gi 'yọt'a nö'ö gi pẹfi.
29 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Ma ga ạñ'ahụ n'ar nt'ạni n'ehe. Nu'mụ gi thöhụ, ma ga xi'ahụ togo di hömpa ár ts'ẹdi ga
ọt'a nö'ö di pẹfi.
30 Nunár xixthe ar Xuwa, ha xki 'ñe mhets'i, wa xki mẹhnatho ya jö'i. Xikagihụ.
31 Nu'ụ mi ñösẹ mi eñ'ụ:
—Nu'mụ ga xifụ ndi 'ñe mhets'i, ma da 'ñengagihụ 'mụ: Yo'ö hinga ñ'emụibihụ.
32 Ha nu'mụ ga eñhụ xki mẹhnatho ya jö'i, ma da mbọ yá kwẹyụ.
Mi tsu ya jö'i, ngetho mi nu'ụ ar Xuwa ngu ár m'ẹhni Jö.

33 Jange bi dö'ụ ne bi 'ñembabi ar Hesu:
—Hindi pöhe.
Nu'mú bi dö'ö ne bi 'ñembabi'ụ n'ehe:
—Njap'ụ nuga hinga xi'ahụ togo xpa pẹnkagi ga ọt'a nö'ö di pẹfi.

12

Ár 'bede ya ts'oñhandi
(Mt. 21:33-46; Lk. 20:9-19)

1 Nu'mú ar Hesu bi ndụi mi utam'ede:
—N'ar ñ'ọhọ bi 'ñet'a n'ar hwöhi'obxi, bi guxa n'ar jödo, ne bi 'yạ'ma n'ar moto habụ nda dẹ'mi. Bi hyoka n'ar he'sangu nda hyanda xọge. M'ẹfa bi umba ñhandi ma'ra nda su, ne bi ma yap'ụ.
2 Mi zọnga ar pa bi mẹhna n'ar 'bẹgo ma nda k'ö'sa ya ñhandi, ne nda 'yạpa ar sofo ndi 'ñepi nda hñöni.
3 Ha nu'ụ bi gụ bi fẹnza ne bi kots'i, họnsẹ yá 'yẹ bi hñöts'i.
4 Nö'ö togo már mẹti ar hwöhi, bi mengi bi mẹmpabi man'ar 'bẹgo. Nuyụ bi hyọxa ya nk'ahni, bi zẹmba ár ñö ne bi kos'ụ n'ehe.
5 Bi mengi bi mẹhna man'a, ne nunụ bi tho. Ne njap'ụ bi mengi bi mẹhna nzẹyẹ, 'ra mi fẹnza ne ma'ra mi ho.
6 Ár ngöts'i, mi 'ñe n'ár t'ụ xa mi mödi, bi mẹmpabi n'ehe, mi eñ'ö: Numa t'ụ ma da numansu.
7 Nuya 'bẹgo'ụ bi 'ñenga n'a ngu n'a: Gehnụ togo ma da gohwi ya ñho. Ba ehụ ga hohụ ne ga kohwihụ yá ñho.
8 Ne bi gụ'ụ bi hyo, ne bi 'yẹñ'ụ nthi har hwöhi.
9 Tema da mẹhmö nuna togo ár mẹti ar hwöhi 'mụ. Ma da ehe ne da hyo ya ts'oñhandi, ne da thokwa ár 'bẹfi ma'ra ya 'bẹgo.
10 Ha hinxka nehụ nunar t'ofonụ enga njawa:
Nö'ö ar do bi 'yẹmp'ụhmö ya guxjödo,
nupya gehnụ ar mụdi do xi nju'spa ár nijö Jö.
11 Geseẹ Jö xi 'yọt'a njap'ụ,
ne di hanthụ nzạtho nö'ö bi 'yọt'e.
12 Nuya ndö xa mi nemhö'ụ nda gụ, ngetho bi zo yá mfeni go mi họx'ụ nunar 'bedenụ. Họnsẹ mi tsu nda mbọ yá kwẹ ya jö'i mi 'bụhnụ, jange bi zohnụ bi ma'ụ.

Ar Hesu bi nọnga ar bojö jot'a ya ndö
(Mt. 22:15-22; Lk. 20:20-26)

13 Ba 'bẹmpabi 'ra ya dẹnga'bẹpate ne 'ra yá ñ'owi ar Erode, xömhö nda dinga te nda hyọxa ar Hesu.
14 Mi zọ'ụ bi 'ñembabi:
—Utate, di pöhe gi mönga nö'ö majöni, ne hinto gi tsu, ngetho hingi hwanta ya jö'i, majöni gi u ár 'ñu Jö. Hage xiñho ga umfe ar bojö jot'a ar Sesar. Ga uñhe wa hin'ö.
15 Ha nö'ö bi bötwa yá ts'omfeni, bi 'ñembabi'ụ:
—Yo'ö gi ne gi hyạkagihụ. Ba hönkagihụ n'ar bojö ga handi.
16 Nu'ụ ba hömpa n'ar bojö, ne bi 'ñembabi'ụ:
—Togo ár mẹti ar hmi huxkwa ne nö'ö te mö.
Ne bi dö'ụ:
—Ár mẹti ar Sesar.
17 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Umfụ ar Sesar nö'ö ár mẹti'ö, ne umfụ Jö nö'ö ár mẹti'ö n'ehe.
Ne xa bi 'yọ'ụ.

Ya dẹngamöjö bi ñ'ạni ar menga nte
(Mt. 22:23-33; Lk. 20:27-40)

18 Nu'mú ba ep'ụ ya dẹngamöjö nu'ụ hingi ñ'emụi da mengi da nte nu'ụ xi du, ne bi 'yạmbabi njawa:
19 —Utate, ar Moise bi zogagihụ har t'ofo, nu'mụ n'ar ñ'ọhọ da du ne da zo ár 'bẹhñö hinte xi dinga ar bötsi, nu ár jödö da nthötwi ar 'ranxu, ne da gụ'spa ár thuhu ár jödö man'agi.
20 Gi numhö: Mi 'bụ yoto ya ñ'ọhọ mi njödö. Nunar 'bẹt'o bi nthöti, ne bi du hinte bi zo ar bötsi.
21 Ne nunár ñoho bi nthötwi ar 'ranxu, ne bi du. Njap'ụnụ himbi zokwa ar bötsi, ne nunár hñu bi njap'ụ n'ehe.
22 Ne bi njap'ụ gatho yoto, ne hinte bi dinga ar bötsi. Ár ngöts'i bi du ar 'bẹhñö n'ehe.

23 Nú'mụ xta zọ ar menga nte, ne da nank'ụ, togo ár 'bẹhñönụ 'mụ, ngetho bi nthötwi gatho
yoto ya ñ'ọhọ mi njödö.
24 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Xi ts'oka ri mfenihụ, ngetho hingi pöhụ ar T'ofo, ne hingi pöthwụ ár ts'ẹdi Jö.
25 Ngetho nu xta mengi da nte ya jö'i man'agi, hinda ma da t'ạdi, ne hinda ma da nthöti,
ngetho ma da ñhẹhwi yá ẹnxẹ Jö bi 'bụ mhets'i.
26 Ha nö'ö nt'ạni wa pengi da nte nu'ụ xi du wa hin'ö, ha hinxka nehụ hár t'ofo ar Moise
nú'mụ mi zo Jö ha n'ar 'minza mi zọ, ne bi 'ñembabi: Nuga ár Jögi ar Abra, ar Isa, ne ar Hakob.
27 Jö go ár Jö nu'ụ te, hinge nu'ụ xi du. Jange nu'ahụ xa xka 'bẹ ri mfenihụ.

Ar döta 'bẹpate
(Mt. 22:34-40)

28 Bi wat'a n'ar böt'ofo xki 'yọde xki dödi xiñho, ne bi 'yạmbabi:
—Ndana ar 'bẹpate töpa ár nsu gatho nu ma'ra.
29 Ar Hesu bi dötì:
—Nunar 'bẹt'o 'bẹpate gehnụ: Ha gi ọhụ, menguhụ Israel. Ar tsi Hmu ma Jöhụ, n'atho.
30 Xa gi 'ñet'a ri mụi, gi hñuxa ri mfeni, gi 'yẹnt'a ri te ne ri ts'ẹdi gi mö Jö ri Hmu. Gehnụ
ar 'bẹpate töte ár ts'ẹdi.
31 Ne nor ñoho di hñötsi: Gi mö ri mijö'iwi ngu gi mhösẹ. Hiñ'otho man'ar 'bẹpate di töte
ár nsu.
32 Nu'mú nunar böt'ofo bi 'ñembabi:
—Xiñho, Utate. Majöni nö'ö xka mö, n'adar Jö 'bụi ne hinjo'o man'a.
33 Ne nö'ö togo et'a ár mụi, huxa ár mfeni, ẹnt'a ár te ne ár ts'ẹdi da mö Jö, ne da mö ár
mijö'iwi ngu mhösẹ, töpa ár nsu gatho nuya m'ọñhọ ne ya ñhöt'i.
34 Ar Hesu nu mi hyandi mi ja ár mfödi, bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Hingi 'yo yap'ụ gi kụt'a hár ts'ụt'wi Jö.
Ne hinto bi ne bi 'yọt'wa ma'ra ya nt'ạni.

Yo'ö mhö ar Kristo ár t'ụ ar Dabi
(Mt. 22:41-46; Lk. 20:41-44)

35 Ar Hesu mi uta ya jö'i har dönganijö, ne mi enö:
—Yo'ö enga nuya böt'ofo ar Kristo ár t'ụ ar Dabi.
36 Ngetho gesẹ ar Dabi bi 'ñenö xki nzinga ár Hñö Jö:
Jö ar Dada bi 'ñemba ma tsi Hmu:
Hñu ha ma ñ'ẹi ga huxkwi,
tọ'mi ga tsiñ'a nuya ri ñ'ụni ga tsẹp'a ha ri wa.
37 Gesẹ ar Dabi embabi ár Hmu. Yo'ö mhö ár t'ụ 'mụ.
Ne nzẹyẹ ya jö'i xa mi johya mi ọts'e.

Ar Hesu bi nọmba yá ts'o'bẹfi ya böt'ofo
(Mt. 23:1-36; Lk. 11:37-54; 20:45-47)

38 Ar Hesu mi embabi ya jö'i ha yá nt'uti:
—Jamasuhụ hinda ka'ahụ ya böt'ofo, xa ne da ñ'o di he yá dutu ko'mba yá wa, ne xa ne
da nzẹngwabi ya jö'i di 'bẹnga nt'ek'ei nú'mụ 'yo har tại.
39 Xa ne da hñuxa ha ya 'bẹt'o nthuts'i ha ya nijö ne ha ya ñhuni.
40 Nuyụ tekwa yá ngu ya tsi 'ranxu, ne ọt'a 'ra ya nsạdi ra ma, ne da go'mahmö. Njap'ụ
ma da hñönga n'a ra döta mfẹiyụ.

Ár m'ọñhọ ar tsi hyoya 'ranxu
(Lk. 21:1-4)

41 Ar Hesu mi huhnụ mi ñhandwitho ár nt'ụtm'ọñhọ ar nijö. Mi handi hanja ya jö'i mi pa
mi tsohnụ yá m'ọñhọ, ne nu'ụ mi pẹ'sa yá ñho xa mi ụt'a nzẹyẹ.
42 Ne ba e n'ar tsi hyoya 'ranxu, bi 'yụt'a yoho ya tsi bojö himar mhödi.
43 Nu'mú ar Hesu bi mat'a yá mạxte, ne bi 'ñembabi:
—Xa majöni di xi'ahụ, nunar tsi hyoya 'ranxunụ, töte ár döta ár m'ọñhọ, xi döta gatho nu
ma'ra unga yá m'ọñhọ n'ehe.
44 Ngetho gatho xi unga nö'ö pongwabi. Ha nunụ, mödi mi hyoya, bi unga gatho nö'ö mi
pẹ'shmö nda zi.

13

Ar Hesu bi mö nda nhwata ar dönganijö
(Mt. 24:1-2; Lk. 21:5-6)

1 Mi bọnga ar Hesu har dönganijö, n'a nuyá mạxte bi 'ñembabi:
—Utate, ndi, tengu ár nzạtho ya do ne ár ñhets'i yá jödo ar nijö.

2 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Ha gi handa nuya döta jödoyu. Gatho ma da thext'i, hinda ma da go n'ar do mañör midowi.

Ya nt'udi di 'bet'o ne ka da e ar ngötsi
(Mt. 24:3-28; Lk. 21:7-24; 17:22-24)

3 Mi zonga ar Hesu har t'oho Njömdoni, bi hñudi mi ñhandwi ar dönganijö. Ha nu ar Pedro, ar Hakobo, ar Xuwa, ne ar Andre bi 'yambase:
4 —Xikagihe, ham'u ma da tho gathoyu. Tema nt'udi ma da nheki, ne da födi 'bap'utho da göxa gathoyu.
5 Ar Hesu bi dötwabi'u ne bi 'ñembabi:
—Jamasuhu, yo ma gi ñhehu to da ka'ahu.
6 Ngetho ma da e nzeye togo da gumka ma thuhu da 'ñenö: Nuga go dar Kristo. Ne njap'u da ka nzeye ya jö'i.
7 Ha nú'mu xki 'yohu habu gatho di ja ya tuhni, ne ma'ra ma da ndui, yo gi tu ri muihu. Ngetho mahyoni da tho njap'u, mödi hinxi zota ár ngötsi ar ximhai.
8 Ngetho ya hnini ma da ntukwi yá mihniniwi, ya ndö ma da ntunkwi yá mindöwi. Ne xa hagatho ma da nhwönga ar hai, ne ma da nja ar thuhu, ne ya jö'i xa di muxmatho. Honse ár nduinu ya ugi xi 'ñep'u.
9 Ha ntsunsehu, ngetho ma da ts'ix'ahu ha ya ts'ut'wi, ne da mfenza'ihu ha yá nijö ya xodyo. Ma da m'ap'ahu ha ya ts'ut'wi ne ya ndö ngetho gi tengagihu, njap'u da tsa gi dathu majöni xka pökagihu.
10 Ne mahyoni m'et'o da mhönga ar hoga mhö ha gatho ya hai jawa har ximhai, ne ka da e ar ngötsi.
11 Ha nu'ahu, nu xta ts'ix'ahu ma da ndat'ahu ha ya ndö, yo gi tu ri muihu tema gi möñhu, ne hingi hyoñhu tema gi thöhu. Ge'mu ma da t'a'ahu tema gi möñhu, ngetho hingo ge'ahu togo gi ñöhu, go ñö ár Hñö Jö 'bu ha ri muihu.
12 Nuya njödö ma da dase ár jödö da tho. Ne nuya dada ma da dase yá bötsi, ha nuya bötsi ma da gu yá dada da hyo.
13 Ne gatho ma da utsa'ihu ngetho gi tengagihu. Nö'ö da zetatho, da do'mi da göxa xoge nuya thogiyu, go ma da mpo'ö.
14 Ha nú'mu xki hyanthu ar ts'oki xi nts'otho di 'bu habu hingi ho da m'ui, ngu bi 'yot'a ar m'ehni Dañe (nö'ö togo nehe, dá bödi xiñho teme ne da mö), nu'u togo gi 'buhunu Nhudea, di ma ba ñ'öñhu ha ya t'oho.
15 Nu'u togo gi tohu mañö ar ngu, yo ma gi kuthu te gi juju. Nixt'i di möhu.
16 Ha nu'u togo gi 'yohu har 'batha, yo ma gi penju gi juju ri pat'ihu.
17 Hwëkate nu'u ya 'behñö di ñ'u, ne nu'u di tsi yá bötsi di tsuda nuya pa'u.
18 'Yapabihu Jö, nunar pa gi nixt'ihu, hinda dat'a ya pa xi ntse.
19 Ngetho nuya pa'u xa ma da nja ya thogi ngu hinxka hyanthu man'a, nú'mu Jö bi hyoka ar ximhai, ne xta thogi hinda ma da nja man'a ngu'ö.
20 Ha nu'mu ar tsi Dada hinda japi da göxa nuya pa'u, hinto ma da bonk'mu. Ma da jös'ö, ngetho ma da maxa togo xi hwañ'ö.
21 Jange nu'mu da t'eñ'ahu: Ndi, ka bi 'bukwa ar Kristo, wa da t'eñ'ahu: Ndi, bi 'buhnu, yo ma gi jafumasu.
22 Ngetho ma da nja ya kate Kristo ne ya kate m'ehni. Ne ma da 'yot'a ya döta nt'udi da hyat'a ya jö'i, ne nu'mu da tsahmö, da hyat'a nu'u xi hwahna ar tsi Dada.
23 Ha nu'ahu, zot'a xiñho ri dahu, ngetho xta xi'ahu nö'ö ma da thogi.

Ár ño'gi 'ñehe Nö'ö Togo ba e bi Njö'i
(Mt. 24:29-35, 42-44; Lk. 21:25-36)

24 Nú'mu xta göxa nuya pa'u ñ'utho, ar hyadi ma da m'exui, ha nunar zönö hinda ma da unga ár hyats'i.
25 Ne nuya tso ma da hyoi, ha nuya ts'edi bi 'bu mhets'i ma da nhwöt'i.
26 Ne ma gi hyanthu 'mu Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, ma da nheki di e ha ya gui, di hö n'ar döta ts'edi ne n'ar döta nsunda.
27 Ne ma da mehna yá enxe 'mu, da muspa gatho nu'u togo xi hwañ'ö xoge hár nxidi ar ximhai, ne habu di göxa mhets'i.
28 Hyanthu ar 'bai'iuxi ne beñhu tema utkagihu: Nú'mu poxa yá n'ogi ne k'onts'a yá xi, gi pöhu 'bap'utho ar pahyadi.
29 Njap'u nu'ahu n'ehe, nu xki hyanthu da tho gatho nuya thogiyu, pöhu, 'bap'utho da göxa xoge.
30 Xa majöni di xi'ahu, hinda theta nuya jö'i 'bu nuya payu, ne xi wadi xi tho gatho nuya thogiyu.

31 Mödi da m'ẹdi ar mhets'i ne ar ximhại, nuya mhö xta mönga, hinda ma da m'ẹdi.
32 Nor pa ham'ụ ma da göxa xọge hinto pödi. Nuya ẹnxẹ bi 'bụ mhets'i hingi pöhmö n'ehe, ne ár T'ụ Jö hingi pödi, họnsẹ ar Dada go pö'ö.
33 Zọthụ ri dạhụ, ndọ'mhụ ne 'yạfụ Jö, ngetho hingi pöhụ ham'ụ da zọ ar ngötṣ'i.
34 Ñhẹhwi n'ar ñ'ọhọ bi ma yap'ụ, bi zo ár ngu ne bi umba ar ts'ẹdi nuyá 'bẹgo. Bi zokwa yá 'bẹfi n'a ngu n'a, ne ar sugoxthi bi xipabi hinge nda ñ'öhö.
35 Jange ndọ'mhụ, ngetho hingi pöhụ tema xẹnimpa da ep'ụ togo ár mẹti ar ngu, wa xta nde, made nxui, hár mhafi ar boxi, wa xta hats'i.
36 Nu'mụ n'a nda ep'ụtho, hinda diñ'ahụ gi öthụ hingi tọ'mhụ.
37 Ne nö'ö di xi'ahụ, get'ö di xipabi gatho: Ndọ'mhụ.

14

Ya ndöxodyo mi nkohi hanja nda gụ ar Hesu
(Mt. 26:1-5; Lk. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

1 Ár yopap'ụ mar baxjwa ne ar dạngo mi ts'i ar thuhme himi jots'i, nuya ndömöjö ne ya böṭ'ofo mi honga hanja nda gụ ar Hesu ñ'öntho, ne nda hyo.
2 Ne mi eñ'ụ:
—Hinda tsạ ga jụhụ ha ya pa dạngo, ngetho da mụxma ya jö'i.

Ar Hesu bi nhö'spa n'ar hogañụni núnụ Betania
(Mt. 26:6-13; Jn. 12:1-8)

3 Nu mi 'bụhnụ Mbetania hár ngu ar Simu xki hyẹ ar hñeni tsit'ando'yo, ne nú'mụ mi hu har mexa, n'a mba ep'ụtho n'ar 'bẹhñö mi hö n'ar xito t'axdo, mi po n'ar hogañụni xa mar mhödi. Bi tehma nunar xito ne bi nö'spa ár ñö ar Hesu nunar hogañụninụ.
4 Ja 'ra togo bi mbọ yá kwẹ, ne mi eñ'ụ:
—Yo'ö xi t'ẹmp'ụtho nunar hogañụninụ.
5 Ngetho mi tsạ xi 'bạ ngu n'a njeyẹ ár nthöhö n'ar jö'i, ne xi themba ya tsi hyoya.
Ne xa mi theñ'ụ nuna tsi 'bẹhñö.
6 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Hyẹhụnụ. Yo'ö gi theñhụ. Nzạtho nö'ö xi 'yọtkagi.
7 Nuya hyoya hyax'mụ ma gi 'bụhwihụ, ne da tsạ gi 'yọthwụ ar ñho nu'mụ gi nehụ. Ha nuga hinge hyax'mụ ma gi hyandgagihụwa.
8 Nunụ xi umbár mụi xi 'yọt'a nö'ö mi tsạ nda mẹfi. Ne nunar hogañụninụ xi goxkagi, gehnụ n'ar ñhoki di tọ'ma ha ma nt'agi.
9 Xa majöni di xi'ahụ, habụ gatho ma da mhönga nunar hoga mhönụ xọge ár nxidi ar ximhại, ma da mhönga nö'ö xi 'yọtnụ ngu n'ar feni.

Ar Huda bi mö nda dạ ar Hesu
(Mt. 26:14-16; Lk. 22:3-6)

10 Ar Huda Iskariote 'mụ, n'a nu'ụ 'rẹṭ'amayoho yá mạxte, bi ma ba k'önga ya ndömöjö, mi ne nda dạtwa ar Hesu.
11 Nú'mụ mi 'yọ'ụ xa bi njohya, ne bi ñöt'i nda umba ar bojö. Ha nunar Huda mi honi hanja nda tsạ nda dạtwabi'ụ.

Ar tsi Hmu bi zogi nda ts'impa ár t'oxi
(Mt. 26:17-29; Lk. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

12 Nö'ö ar pa bi ndụi ar dạngo ts'i ar thuhme hinxi jots'i, nú'mụ mi tho ngu n'ar m'ọñhọ ar ndöni mbaxjwa, nuyá mạxte ar Hesu bi 'ñembabi:
—Habụ gi ne ga hoje ar t'oximbaxjwa.
13 Ne bi mẹhna yoho yá mạxte, bi 'ñembabi'ụ:
—Di möhụ har hnini, ne nu xki nthẹwihụ n'ar ñ'ọhọ muxa n'ar xọni ar dehe, tẹñhụ.
14 Nu habụ da yụt'i, gi 'ñembabihụ nö'ö togo ár mẹti ar ngu: Ar Utate ba pẹhna ar nzẹngwa ga eñ'ahe njawa: Habụ 'bụ ar ngu di hoñhe ga tsi'be ar t'oximbaxjwa ma mạxte.
15 Ne nö'ö ma da ut'ahụ n'ar döta ngu di tọ mañö, xi thoki xiñho. Ka gi hyojụnụ ar t'oximbaxjwa ga tsihụ.
16 Nuyá mạxte mi zọñ'ụ har hnini, bi diñ'ụ ngu xki nsipabi, ne bi hyoknụ ar t'oxi.
17 Nu mi nxui ar Hesu ba ehwi nu'ụ 'rẹṭ'amayoho yá mạxte.
18 Nú'mụ mi hñuhnụ har mexa mi nt'oxi, ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Xa majöni di xi'ahụ, n'a di ñungwihụ, ma gi dạgagihụ.
19 Nu'ụ xa bi du yá mụi, ne bi ndụi bi 'yạmbabi'ụ n'a ngu n'a:
—Ha go geke.
Ne man'a mi embabi:
—Ha go nuga.

20 Nö'ö bi dödi ne bi 'ñembabi'ų:
—N'a nu'ų 'rẹt'amayoho togo n'adar mohi di thinthwų mahyẹgi ar thuhme.
21 Majöni Nö'ö Togo ba e bi Njö'i 'bą ar 'ñu da tho ngu xi t'ot'wabi, ne hwëkate nö'ö togo ma da dą'ö. Xiñhohmö hinxi zǫkwa har ximhąi.
22 Ne nú'mų mi nt'ox'ų, ar Hesu bi gų ar thuhme ne bi 'yąpa Jö nda jöpi. Bi heke bi hemba yá mąxte, ne bi 'ñembabi'ų:
—Tsihų; gehnų ma ndo'yo.
23 M'ẹfa bi gųxa ar t'ẹni mi po ar t'afi'obxi, bi umba njamödi Jö, bi thokwa yá mąxte, ne gatho bi zi n'a tsi nts'iki.
24 Ne bi 'ñembabi'ų:
—Gehnų ma ji ma da nhö'mi da epa ár ñho nzẹyẹ ya jö'i, ne njap'ų da go ar 'ra'yo nkohi.
25 Di xi'ahų, hinga pengi ga tsipa ár t'afi ar 'bąi'obxi nuya payų. Ma ga tǫ'mi ga tsi ma'ra'yo hár ts'ųt'wi Jö.

Ar Hesu bi mö nda kǫnga ar Pedro
(Mt. 26:30-35; Lk. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

26 Nu mi wadi bi ntu'ų n'ar jöhñö, bi bǫñ'ų ndi ma har t'ǫhǫ Njömdǫni.
27 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Nunar nxuinų gatho ma gi hyẹgasẹgihų, ngetho xi t'ot'a har T'ofo, enö njawa: Ma ga ho ar mą'yo, ne da mfont'a xǫge yá dẹti.
28 Ha nú'mų xka pengi ga nte man'agi, ma ga 'bẹt'o gar nthẹhųnų Ngalilea.
29 Nu'mú ar Pedro bi 'ñenö:
—Mödi gatho nu'ų ma'ra da hyẹk'a'i, nuga hinga ma ga hẹk'asẹ.
30 Ha nu ar Hesu bi 'ñembabi:
—Xa majöni di xi'a'i, nunar nxuinų hinxi zǫta ár ñoho ár mhafi ar boxi, ha nu'ge ya xka kǫngagi hñu'gi.
31 Ha nunar Pedro himi tsąyą mi enö:
—Mödi ga tuga n'ehe, hinga kǫñ'a'i.
Ne gatho nu ma'ra mi mönga njap'ų n'ehe.

Ar Hesu bi 'yąpa Jö ár Dada núnų Getsemani
(Mt. 26:36-46; Lk. 22:39-46)

32 Ba e'ų núnų habų t'embabi ar Getsemani, ne ar Hesu bi 'ñemba yá mąxte:
—Hñuhųwa. Nuga ma ga ąpats'ų Jö ma Dada.
33 Ne bi zixa ar Pedro, ar Hakobo, ne ar Xuwa, ne bi ndųi xa bi du ár mųi.
34 Bi 'ñembabi'ų:
—'Bųtho ga tu ar dumųi. Kohųwa ne ndǫ'mhų, yo gi öhų.
35 Bi tho man'a tsi tųi ár yap'ų ne ka bi ndąndihmönų. Ne bi 'yąpa Jö, nu'mų nda tsąhmö, hinge nda zǫpabi nuya thogi ñ'ųtho mi ep'ųtho.
36 Ne mi enö:
—Ma tsi Dada'i, nu'ge hinter ñhembi'i. Hñöga nuya thogi xi 'ñep'ų. Mödi hindi ne gi 'yǫt'a ngu di nega, 'yǫt'a ngu gi nege.
37 M'ẹfa ba ehe ne bi dinga nuya hñuyų mi öhö, ne bi 'ñemba ar Pedro:
—Simu, ha gi öhö. Ha himbi tsą ga nuta n'a tsi xẹnimpa.
38 Zǫt'a ri dąhų ne 'yąfų Jö gi tsẹthų ya ts'othogi xta ep'ų. Xa majöni ri hñöhų 'bųi da tsẹti, ha nuna ri ndo'yohų k'at'a ár ts'ẹdi.
39 Bi ma ba ąpa Jö man'agi, ne bi mengi bi xipa nuya mhö xki xipa m'ẹt'o.
40 Nu mba pengi bi diñ'ų mi öhö man'agi, ngetho nuyá dą'ų xa mi kö ya t'öhö, ne himi pö'ų te nda dödi.
41 Ba e ár hñu'gi, ne bi 'ñembabi'ų:
—Nupya hö, te ri t'öhöhų ne kö ri ndo'yohų. Xi zǫ ar pa xi thuts'i, ma da ndątwa ha yá 'yẹ ya 'yǫt'ats'oki Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
42 Nanjų möhö, ba ehnų nö'ö togo ma da dągagi.

Ar Hesu bi njų
(Mt. 26:47-56; Lk. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

43 Himi jwata nda ñö ar Hesu nú'mų mba ep'ų ar Huda, n'a nuya 'rẹt'amayoho yá mąxte. Ne mi ñ'owi nzẹyẹ ya jö'i mi hö ya ndǫjwai ne ya za, xki mẹhna ya ndömöjö, ya böt'ofo, ne ya dönziandö.
44 Ha nö'ö togo mi dą, xki nkohwi ya jö'i ne xki 'ñembabi:
—Nö'ö togo gi hyanthų ga tsųspa ár hmi, gehnų gi hoñhų. Jųhų ne xǫthų xiñho gi tsixų.
45 Nu mi zǫhǫ, dama bi wat'a habų mi 'bą ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Utate.

Ne bi zụts'i.
46 Nuya jö'i 'mụ, dama bi wat'i ne bi gụ ar Hesu.
47 Ha n'a nu'ụ mi 'bụhwinụ, bi k'o'sa ár jwai, ne bi dakwa ár gu ár 'bẹgo ar döngamöjö.
48 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi ya jö'i:
—Hage dar bë xka ehụ gi mikagihụ, gi höhụ ya jwai ne ya za.
49 Hyax'mụ ndi 'bụhwihụ har dönganijö, ne hinte ga jajụ. Ne xi njanụ, njap'ụ da tho ngu mönga har T'ofo.
50 Nu'mú gatho nuyá mạxte bi zohnụ bi nixt'i bi ma'ụ.

Ar bötsi bi nixt'i
51 Ha n'ar bötsi mi tẹni, họnsẹ xki mpạxa n'ar dutu, ne nu mi njụ,
52 dama bi zop'ụ ar dutu ne bi nixt'i ngọtho.

Ar Hesu bi m'ạ'ma har mhunts'andö
(Mt. 26:57-68; Lk. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)
53 Ba ts'i ar Hesu bi m'ạmba ar döngamöjö, ne bi wat'a gatho ya ndömöjö, ya dönziandö ne ya böt'ofo.
54 Ha nunar Pedro bi dẹnda yap'ụ, ne bi zọnga hár thi ar döngamöjö, bi hñuhwi ya ndogu mi mpat'a har tsibi.
55 Nuya ndömöjö ne gatho ar mhunts'andö, mi honga te nda hyọxa ar Hesu ne nda t'ẹnt'i nda tho, hinte mi tiñ'ụ.
56 Ngetho nzẹyẹ mi họxa ya nhemhñö, mödi himi nthẹxkwi nö'ö te mi möñ'ụ.
57 N'a mbi m'ạta 'ra bi hyọxa ya nhemhñö, mi eñ'ụ:
58 —Nuje xta ọhe xi 'ñenö: Nuga ma ga yọt'a nunar nijönụ xi hyoka ar jö'i, ne ár hñupa ga pengi ga juxa man'a, hinte ma jö'i xi hyoki.
59 Ha nuyụ n'ehe himi nthẹ nö'ö mi möñ'ụ.
60 Nu'mú ar döngamöjö bi m'ạ made ne bi 'ñemba ar Hesu:
—Ha hinte gi thödi. Te di bọnga nö'ö thọx'a'i.
61 Nö'ö mi ñhetho, hinte bi dödi. Ar döngamöjö bi mengi bi 'yạni ne bi 'ñenö:
—Hage go ge'e ar Kristo, ár T'ụ nö'ö togo nsundabi.
62 Ne ar Hesu bi 'ñembabi:
—Hö, go geke. Ne ma gi hyanthụ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i di hu hár ñ'ẹi Jö togo pẹ'sa gatho ar ts'ẹdi, ne di ehnụ ha ya gui mhets'i.
63 Nu'mú ar döngamöjö bi xika ár he, ngetho mi beni ar Hesu xki ñömañ'ụbi Jö, ne bi 'ñenö:
—Te ga jafụ man'a te da hyọts'e.
64 Xka 'yọhụ teme xi mö. Te gi möñhụ.
Ne gatho'ụ bi hyọx'ụ ndi 'ñepi nda tho.
65 Ne 'ra bi mụdi mi tsots'i. Mi kotwa yá dạ ne xa mi umba ya mfẹi, ne mi embabi:
—Xije togo bi mẹp'a'i.
Ne nuya ndogu xa mi umba ya mpẹtgu.

Ar Pedro bi kọnga ar Hesu
(Mt. 26:69-75; Lk. 22:55-62; Jn. 18:15-18, 25-27)
66 Ar Pedro mi 'bụhnụ hại har thi, ne n'a mba ep'ụtho n'ar 'bẹhñö mi pẹpa ar döngamöjö.
67 Ne mi hyanda ar Pedro mi mpat'a har tsibi, bi 'ñenö:
—Nu'ge n'ehe ngi ñ'owi ar Hesu me Nasare.
68 Ha nö'ö bi nkọni bi 'ñenö:
—Hindi pöka togo'ö. Hindi pöhmö tema gi mö.
Ne bi wat'a har goxthi. Ne ge'mụ bi ma ar boxi.
69 Ne nunar 'bẹhñönụ mi hyanda man'agi, bi mụdi bi 'ñemba nu'ụ mi 'bụhnụ:
—Nunụ go yá ñ'ohụ'ụ.
70 Ha nö'ö bi mengi bi nkọnga man'agi. Ne hingar ya'ö nu'ụ mi 'bụhnụ bi mengi bi 'ñembabi ar Pedro:
—Majöni nu'ge go ár ñ'owi'ụ n'ehe, ngetho gar me Ngalilea, ne gi ñö mahyẹgi ngu ñö'ụ.
71 Nö'ö bi ndụi bi ntsate ne mi et'a made Jö, mi enö:
—Hindi pöka togo ar ñ'ọhọ gi nọñhụ.
72 Ne ar boxi bi ma ár ño'gi. Nu'mú ar Pedro bi benga nö'ö te xki mönga ar Hesu: Hinxi zọta ár ñoho ár mhafi ar boxi, ha nu'ge ya xka kọngagi hñu'gi. Mi oda ár mfeni njap'ụ, xa mi zoni.

15

Ar Hesu ma ba m'ạmba ar Pilato
(Mt. 27:1-2, 11-14; Lk. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

1 Ár hyax'ö ra n'itho, mi wadi bi nko'ų ya ndömöjö, ya dönziandö, ya böt'ofo ne gatho ar
mhunts'andö, bi zix'ų ar Hesu xki nsǫt'e, ma ba ęnt'wa hár 'yę ar Pilato.
2 Ar Pilato bi 'yąmbabi ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Hage go ge'e ár Ndö ya xodyo.
Nö'ö bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Hö, ngu xka mönsę.
3 Ne nuya ndömöjö xa te gatho mi hǫts'e.
4 Man'agi ar Pilato bi 'yąmbabi ar Hesu ne bi 'ñenö:
—Ha hinte gi thödi. Ndimhö te gatho thǫx'a'i.
5 Ha nunar Hesu hinte bi dödi, jange ar Pilato xa mi 'yǫtho.

Ar Hesu bi t'ęnt'i nda tho
(Mt. 27:15-31; Lk. 23:13-25; Jn. 18:38-19:16)
6 Ar ndö xki nzöi nda hyękwa n'ar 'yofądi har dąngo nö'ö nda 'yą'ų.
7 Ne mi onų n'a már thuhu Baraba, xki jot'wi yá ñ'ohų, ngetho xki ñhote nú'mų xki njųts'i
nda ntukwi ar ndö.
8 Ne mba e gatho ya jö'i, bi ndųi bi 'yąpabi nda umba ngu xki nzöi mi umba tąt'a dąngo.
9 Har Pilato bi dötwabi'ų njawa:
—Ha gi ne ga hęk'ahų ár Ndö ya xodyo.
10 Mi pö'ö xki ndątwabi ngetho xki zǫt'wa yá mųi nuya ndömöjö.
11 Ha nuya ndöyų mi ka ya jö'i nda 'yą'ų nda thę ar Baraba.
12 Ar Pilato bi dödi ne bi 'ñembabi'ų:
—Tema gi nehų ga japka nö'ö gi emfų ár Ndö ya xodyo 'mų.
13 Ne nu'ų bi mengi bi mafi, mi eñ'ų:
—Tsųta har pont'i.
14 Ar Pilato mi embabi:
—Tema ts'oki xi 'yǫtnų.
Ha nu'ų xa bi gąhni bi mafi mi eñ'ų:
—Tsųta har pont'i.
15 Ha nu ar Pilato mi ne nda gohwi xiñho ya jö'i, jange bi xoka ar Baraba. Ha nu ar Hesu
bi mö nda n'węxt'i, ne bi dątwa ya jö'i nda tsųta har pont'i.
16 Nu'mú, nuya ndogu bi zixa mbo hár thi ar döta ts'ųt'wi, ne bi ts'ohna gatho yá
mindoguwi mi 'bųhnų.
17 Ne bi gö'spabi'ų n'ar thęnga dutu, ne bi hñu'spabi n'ár ntsant'i ya 'mini xki m'e.
18 Bi mųdi bi zęngwabi'ų njawa:
—Xąr tsi te, ár Ndö'i ya xodyo.
19 Ne mi jų n'ar t'o mi fęmba ár ñö, mi tsox'ų, ne mi ndąndihmö mi ndöñ'ų emp'ö.
20 Nu mi wadi bi t'ǫt'wa ar thede, bi thökwa ar thęnga dutu xki njö'spabi, bi thetwa yá
dutusę, ne bi njųki nda ts'ųta har pont'i.

Ár nts'ųti ar Hesu har pont'i
(Mt. 27:32-44; Lk. 23:26-43; Jn. 19:17-27)
21 Mi thohnų ar Simu me Sirene, ár dada ar Handro ne ar Rufo, xki 'ñe har hwöhi, bi njapi
nda hñöxa ar pont'i habų nda ts'ųta ar Hesu.
22 Ne bi ts'ixa habų mi t'embabi ar Golgota, di bǫni da 'ñenö Nñöxhmundo'yo.
23 Ne nunų bi t'umbabi ar ixkat'afi, mi nthöskwi n'ar bopo xi nju ár thuhu ar mira, ha nö'ö
himbi ne bi zi.
24 Nuya ndogu mi wadi bi tsųt'ų har pont'i, bi ñhe'ų yá dutu, mi ęnts'a ya nthöhö nda nu'ų
te nda hñöxa n'a ngu n'a'ų.
25 Mi tsų ngu n'ar gųto xudi nú'mų mi ts'ųti.
26 Ne nunar xithę habų xki t'ot'a yo'ö xki ts'ųti, mi enö: Gehnų ár Ndö ya xodyo.
27 Bi ts'ųtwi ma yoho ya ñ'ǫhǫ ma ya bë, n'a hár ñ'ęi ne man'a hár ngöhö.
28 Njap'ų bi thogi ngu xki t'ot'a har T'ofo habų enö: Bi nhu ngu n'ar ts'okte.
29 Ha gatho nu'ų mi thohnų, xa mi theni, ne mi hwöt'a yá ñö mi eñ'ų:
—Xipya, ngi enö ngi yǫt'wa ár nijö Jö, ne ar hñupa ngi pengi ngi jųspa man'agi,
30 mpǫsę 'mų, ne kö habų gi zųdi.
31 Mi njap'ų nu'ų ya ndömöjö n'ehe, mi theni. Ne ya böt'ofo mi mpehwi mi eñ'ų n'a ngu
n'a:
—Bi pǫ ma'ra, ne hingi tsą da mpǫsę.
32 Nunar Kristo 'nö, ár Ndö ya me Israel, dá göpya har pont'i. Ga hanthe ne ga ñ'emųihe.
Ha nu'ų togo xki ts'ųtwi mahyęgi mi theni n'ehe.

Ar Hesu bi du
(Mt. 27:45-56; Lk. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

33 Nu mi zǫnga madempa bi m'ẹxui xǫge ar ximhại, ne bi wadi mi zǫt'a hñunde.
34 Nu mi zǫnga hñunde, ar Hesu bi 'ñenö nts'ẹdi:
—Eloi, Eloi lama sabaktani, —pǫntho da 'ñenö: Ma tsi Dada'i, ma tsi Dada'i, yo'ö xka hyẹgasẹ.
35 'Ra nuya mi 'bụhnụ mi 'yǫde bi 'ñeñ'ụ:
—Hyanthụ hanja zo ar Elia.
36 Ne bi nixt'i n'a, ma ba po n'ar xi'yo har ixkat'afi. Bi tuta ha n'ar xithi ne bi kwatwa hár ne, ne bi 'ñeñ'ö:
—Hyẹhụ, ma ga tǫ'mhụ ha da e ar Elia da mạts'i.
37 Har Hesu bi mafi nts'ẹdi, ne bi du.
38 Nu'mú bi xita made ar döta dutu mi naxa mbo har dönga nijö, mi kot'a habụ xa mar nsunda, ba ndụ mañö bi göxa hại.
39 Ha nunar döndogu mi 'bạhnụ mi ñhandwi ar Hesu, mi hyandi bi du njap'ụ xki wadi bi mafi nts'ẹdi, bi 'ñeñ'ö:
—Xa majöni nunar ñ'ǫhǫnụ már T'ụ Jö.
40 Mi 'bụhnụ 'ra ya 'bẹhñö n'ehe mi handatho yap'ụ. Mi ñ'owi'ụ ar Maria me Magdala, ar Salome, ne ar Maria ár nönö ar 'bẹfa Hakobo ne ar Huse.
41 Nu mi 'bụhyụ Ngalilea mi tẹni ne mi fạts'i, ne ma nzẹyẹ xki dẹni mba e Herusale.

Ár nt'ạgi ar Hesu
(Mt. 27:57-61; Lk. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

42 Nú'mụ 'bụtho nda yụ ar hyadi nor pa'ö ar ñhoki, nunár hyax'öp'ụ mar pa ntsạyạ,
43 nunar Huse me Arimatea mi 'bụhwi ar mhunts'andö, ne xa mi nhumañho, mi tǫ'mi nda hyandwa ár ts'ụt'wi Jö n'ehe, bi zẹta ár mụi ne bi yụt'i ma ba ñöwi ar Pilato, bi 'yạpa nda umba ár ndo'yo ar Hesu.
44 Ar Pilato xa bi 'yǫtho mi 'yǫde xki du. Bi zofo nda e ar döndogu nda 'yạmbabi ha majöni xki du.
45 Ne mi wadi bi dạmajöni ar döndogu, bi t'umba ar Huse ár ndo'yo ar Hesu.
46 Ar Huse bi dạnga n'ar t'axdutu, ne bi kö'mba ár ndo'yo har pont'i. Bi mạts'i, ne bi 'yẹnt'a ha n'ar t'ạgi xki nsạ'ma ha n'ar ndǫdo, ne bi tönga n'ar döta do bi gotwa ár goxthi ar t'ạgi.
47 Ha nunar Maria me Magdala ne ar Maria ár nönö ar Huse mi hant'ụ habụ bi t'ạgi.

16

Ar Hesu bi mengi bi nte
(Mt. 28:1-10; Lk. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

1 Nu mi tho ar pa ntsạyạ, ar Maria me Magdala, ar Maria ár nönö ar Hakobo, ne ar Salome, bi dạnga ya hogañụni ma nda go'spa ár ndo'yo ar Hesu.
2 Ne ár hyax'ö ra n'itho ár ndụi ar hñöto, ba e'ụ har t'ạgi, mi k'onts'a ar hyadi.
3 Nu mi 'yo har 'ñu, mi ensẹ'ụ n'a ngu n'a:
—Xipya, togo da hñögagihụts'ụ ar do kot'a ar t'ạgi.
4 Ne mi hyant'ụ, bi nu'ụ xki thöka ar do. Nunar donụ xa mar döta.
5 Ne nu mi yụt'ụ har t'ạgi, bi hyant'ụ mi huhnụ har ñ'ẹi n'ar bötsi, mi he n'ar t'axhe mi jụt'atho. Ne xa bi zu'ụ.
6 Ne nunụ bi 'ñembabi'ụ:
—Yo gi ntsuhụ. Gi hoñhụ ar Hesu me Nasare nö'ö togo bi ts'ụta har pont'i. Bi mengi bi nte. Ndi, hyanthụ habụ bi 'bẹgi, hinte jawa.
7 Jange di möhụ ba xipabihụ yá mạxte ne ar Pedro: Bi m'ẹt'o di ma Ngalilea, ja gi hyanthụnụ ngu bi xi'ahụ.
8 Ne xa bi nixt'i bi ma'ụ, ngetho xa xki zo ar mbidi yá mụi. Ne hinto mi ñöwi'ụ, ngetho xa mi ntsu.

Ar Hesu bi ñ'udi nda hyanda ar Maria me Magdala
(Jn. 20:11-18)

9 Nu mi mengi bi nte ar Hesu n'itho har 'bẹt'o mpa ar hñöto, bi ñ'udi bi hyanda m'ẹt'o ar Maria me Magdala, togo xki 'yẹmba yoto ya ts'ondöhi.
10 Nunar 'bẹhñönụ bi ma ba k'önga nu'ụ mi ñ'owi ar Hesu. Nuyụ xa mi tu yá mụi mi zoñ'ụ, ne nunar 'bẹhñö bi xipabi xki hyant'ö.
11 Nu mi 'yǫ'ụ mi tetho ne xki hyant'ö, himbi ñ'emụi.

Ar Hesu bi ñ'udi bi hyanda yoho nuya mi tẹni
(Lk. 24:13-35)

12 M'ẹfa bi ñ'udi n'añ'o, bi hyanda ma yoho nuya mi tẹni, mi 'yo ar 'ñu ndi ma har 'batha.
13 Nuyụ n'ehe bi ma ba xipa nu'ụ ma'ra. Njap'ụtho himbi ñ'emụibi.

Ar Hesu bi mẹhna yá mpọte
(Mt. 28:16-20; Lk. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

14 M'ẹfa bi ñ'udi bi hyanda nu'ụ 'rẹt'aman'a yá mạxte, mi hu'ụ har mexa. Ne bi zụ'ụ yo'ö himi ñ'emụi, ne xa mar me yá ñö, ngetho hinxki ñ'emụi nu'ụ togo xki hyandi xki mengi xki nte.
15 Ne bi 'ñembabi'ụ:
—Di möhụ xọge ár nxidi ar ximhại, ne xipabihụ gatho ya jö'i ar hoga mhö.
16 Nö'ö togo da ñ'emụi ne da nxixthe, ma da mpọhọ. Ha nö'ö togo hinda ñ'emụi, ma da t'ẹnt'i da hñömba ár mfẹi Jö.
17 Ne nuya nt'udiyụ ma da 'yọt'a nu'ụ togo da ñ'emụi: Pọtka ma thuhu ma da 'yẹnga ya ts'ondöhi, ma da ñö ya 'ra'yo mhö,
18 ma da mita ya k'eñö, ne nu'mụ da zi n'ar 'ñethi hote, hinte da japabi, da hñuxa yá 'yẹ ha ya dạthi ne da dits'i.

Ar Hesu bi njụts'i bi ts'ixa mhets'i
(Lk. 24:50-53)

19 Mi wadi bi zo yá mạxte, ar tsi Hmu bi njụts'i bi ts'ixa mhets'i, ne bi hñuxa hár ñ'ẹi Jö.
20 Ne nuyụ bi bọni hagatho, ma ba mönga ar hoga mhö. Ne ar tsi Hmu mi fạts'i, ne mi umba ár ts'ẹdi ár mhö ha ya nt'udi mi ọt'ụ. Dá njap'ụ.

Ar hoga mhö bi 'yot'a
AR LUKA

Ar t'ofo bi m'ẹmpabi ar Teofilo

1 Ja nzẹyẹ togo xi ne xi 'yotkagihụ ar 'ñu gatho nö'ö xta thohụwa, ne di pöhụ hö njap'ụ,
2 njangu xi utkagihụ nu'ụ hár ndụi bi hyandasẹ, ne bi ñ'o bi mömbabi'ụ ár mhö ar tsi Hmu.
3 Jange nuga n'ehe, Nda Teofilo, nu nda jwadi da ñ'ạni xiñho hanja bi ndụi ne hanja bi thohyụ, xta beni ga ot'i ga pẹñ'a'i, ne njap'ụ ga o't'a ar 'ñu,
4 ne gi pö xiñho nuna majöni xi t'ut'a'i.

N'ar ẹnxẹ ba e bi mömba ár m'ụi ar Xuwa Xixthe

5 Nuya pa'ụ mar ndö ar Erode har hại Nhudea, ne ka mi 'bụhnụ n'ar möjö már thuhu ar Sakaria, mi 'bụ har mhunts'i ár thuhu ar Abia. Ha nö'ö ár 'bẹhñö már thuhu ar Sabe. Gatho yohoyụ ma yá mengu ar m'ẹt'o möjö Aron.
6 Ar Sakaria ne ár 'bẹhñö xa mi 'bụi xiñho hár nthandi Jö, ne mi ọtwa gatho yá 'bẹpate.
7 Họnsẹ hinxki dinga ar bötsi, ngetho ar Sabe himi tsạ nda ñ'ọnte, ne gatho yoho mi pẹ'sa nzẹyẹ ya jẹyẹ.
8 Nu ar Sakaria ne ma'ra yá mimöjöwi nuya mi mpẹhwi, bi zọt'ar pa nda yụt'a har dönganijö nda mẹpa Jö.
9 Nuya möjö bi 'yẹnts'a ar nthöhö ngu yá nt'umbi'ụ, togo nda yụt'i nda tsöt'a ar githni. Ne bi zo ár thuhu ar Sakaria.
10 Ha nú'mụ mi tsöt'a ar githni mbo har nijö, nzẹyẹ ya jö'i mi 'bạ nthi mi mat'a Jö.
11 Ar Sakaria n'a mbi hyandwatho n'ár ẹnxẹ Jö mi 'bạ hár ñ'ẹi ar t'u'sgithni.
12 Ha nú'mụ mi hyandi xa bi zu, ne himi pödi teme nda mẹfi.
13 Ha nunar ẹnxẹ bi 'ñembabi:
—Sakaria, yo gi ntsu, ngetho xta ehe ga xi'a'i, nuya ri nsạdi xi 'yọxa Jö, ne xi numañho. Jange ar Sabe ri 'bẹhñö ma da 'yọmp'a'i n'a ri t'ụ, ne gi hñu'spabi ár thuhu ar Xuwa.
14 Nunụ xa ma da ja'a'i gi njohya, ne nzẹyẹ ya jö'i xa ma da njohya n'ehe xta m'ụi.
15 Ngetho nunụ xa ma da njár nsu hár nthandi Jö. Hinda zạ da zi ar ixkat'afi ne gatho nö'ö unga ar nti. Ne di oda nzit'ẹi, di hömpa ár Hñö Jö.
16 Ma da zo ya me Israel, ne nzẹyẹ ma da hyẹp'ụ yá ts'oki, ne da mengi da hyonga Jö ár Dada'ụ.
17 Gehnụ di 'bẹt'o hokwa habụ da tho ar tsi Hmu. Ma da t'umba ár ts'ẹdi ngu nö'ö bi t'umba ar Elia, da xokwabi yá mfeni ya dada da mö yá bötsi, ne nuya mẹ'sku da 'yọde nö'ö nsipabi. Njap'ụ da hyokwa yá m'ụi ya jö'i, ne xta 'ñep'ụ ar tsi Hmu da 'yọts'e.
18 Ha nuna ar Sakaria bi 'ñemba ar ẹnxẹ:
—Hanja ga pödi ma da thogi ngu xka xikagi. Ngetho nuga xta ndönzia, ne numa 'bẹhñö xi ndötajö'i n'ehe.
19 Bi döta ar ẹnxẹ ne bi 'ñembabi:
—Nuga dar Grabie, di 'bụi habụ bi 'bụ Jö di pẹpabi. Jange go xpa pẹnkagi ga xi'a'i nunar hoga mhö xta mö.
20 Ha hinga ñ'emụi, jange ma gi ngone, hinda zạ gi ñö gatho nuya payụ hinxi m'ụta ri bötsi. Ngetho ma da thogi gatho ngu xta mö xta zọnga ar pa xi benga Jö.
21 Ha nu'ụ ya jö'i mi 'bạ nthi, mi tọ'mi nda bọnga ar Sakaria. Ne himi pödi teme nda beni, ngetho mi ya'ö mi o mbo har nijö.
22 Ha nu mi bọñ'ö, hinto mi tsạ nda ñöwi ngetho mi gone. Njap'ụ bi böta ya jö'i xki hyanda n'a ngu ar t'i núnụ mbo. Ne mi ja yá 'yẹ mi zo'ụ, ne bi gotho mi gone.
23 Ha nu mi wa ya pa mi mpẹ har nijö, bi menga ár ngu.
24 Hingar yapa ar Sabe ár 'bẹhñö bi mụdi bi ndạthi, ne himbi bọngár ngu kụt'a nzönö. Ne mi enö:
25 Nunár hwëki Jö xi hñögagi ma m'ẹtsạ himi tsạ nga tingar bötsi.

N'ar ẹnxẹ ma ba mö nda m'ụ ar tsi Hesu

26 Mi tho 'rato nzönö, Jö ba pẹhna man'agi ar ẹnxẹ Grabie, bi zọnga har hnini Nasare har hại Ngalilea.
27 Ba e bi k'ö'sa n'ar nxutsi már thuhu Maria. Nunar nxutsinụ xki t'ạdi nda nthötwi n'ar ñ'ọhọ már thuhu ar Huse, n'a yá 'bẹto ar ndö Dabi.
28 Mi yụt'a ar ẹnxẹ mbor ngu habụ mi 'bụ ar Maria, bi zẹngwa ne bi 'ñembabi:
—Njohya, xi hwëk'a'i ár mhöte Jö. Gi 'bụhwi ar tsi Hmu. Xa xi jöp'a'i gi töta gatho ma'ra ya 'bẹhñö.

29 Nu ar Maria mi hyanda ar ẹnxẹ, bi 'yọda nuya mhö mi nsipabi, ne mi bensẹ teme ndi
bọnga nunar nzẹngwanụ.
30 Nu'mú ar ẹnxẹ bi 'ñembabi:
—Maria, yo gi ntsu, ngetho xka tsụpa ár nhwëki Jö.
31 Ma gi ndạthi ne ma da m'ụ n'a ri bötsi, ne gi hñu'spabi ár thuhu ar HESU.
32 Nö'ö xa ma da mẹ'sa n'ar döta nsu, ne ma da t'embabi ár T'ụ Jö bi 'bụ mhets'i. Ne Jö ar
tsi Hmu ma da 'ñexa hár thuxandö, habụ mi huxa ar ndö Dabi ár pale.
33 Ne ma da ndö hár hnini yá 'bẹto ar Hakob gatho ya pa, ne nuna ár ts'ụt'wi hinda ma da
göts'i.
34 Nu'mú ar Maria bi 'yạmbabi ar ẹnxẹ:
—Hanja da zạ da thogi nö'ö xka mö. Hinxta 'bụ'be n'ar ndọ.
35 Ar ẹnxẹ bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Ár Hñö Jö da zụ'a'i, ne ár ts'ẹdi ar tsi Dada 'bụ mhets'i da gop'atho ár xudi. Jange nö'ö
ri bötsi ma da m'ụi xa nsunda, da t'embabi ár T'ụ Jö.
36 Ne ar Sabe ri mëni, ngu gatho gi pöhụ himi tsạ nda dingya bötsi, nupya mödi xi ndötajö'i,
pẹ'sa 'rato nzönö bi mụdi bi ndạthi.
37 Ngetho Jö hinter ñhembibi da 'yọt'e.
38 Nu'mú ar Maria bi 'ñembabi ar ẹnxẹ:
—Nuga dár 'bẹgogi Jö. Da njap'ụ ngu xka xikagi.
Mi wa ar Maria bi mönga njap'ụ, ar ẹnxẹ bi zop'ụ bi ma.

Ar Maria bi ma ba tsọnga ar Sabe

39 Nuya pa'ụ dama bi ma ar Maria, ma ba tsọnga ha n'ar hnini mi 'bụ ha ya t'ọhọ har hại
Nhudea.
40 Mi zọni bi yụt'a hár ngu ar Sakaria, ne bi zẹngwa ar Sabe.
41 Nu mi 'yọ ár nzẹngwa ar Maria, bi 'ñönga ár bötsi mbo hár mụi, ne xa bi hñönga ár Hñö
Jö.
42 Bi ñö nts'ẹdi ne bi 'ñemba ar Maria:
—Jö xa xi jöp'a'i, gi töta gatho ma'ra ya 'bẹhñö, ne xi jöp'a ri bötsi o nzit'ẹi.
43 Hanja xi t'akar sẹki da k'öskagi ár nönö ma tsi Hmuhụ.
44 Ngetho ngu da ọxa ri nzẹngwa, numa bötsi bi njohya bi nsạgi mbo ha ma mụi.
45 Jö xi jöp'a'i, ngetho ga ñ'emụi gatho ngu xi xi'a'i ar tsi Hmu nda thogi.
46 Nu'mú ar Maria bi 'ñenö:
Di ẹnt'a ma mụi di nsundabi ma tsi Hmu mhets'i.
47 Ne di ẹnt'a ma ts'ẹdi di johya di ọxa nö'ö xi 'yọtkagi Jö ma Pọhọte.
48 Ngetho xi ko ár mụi xi hyandgagi ár tsi 'bẹgogi.
Da ndụ nunar panụ di map'ụ, nuya jö'i di 'ñep'ụ da 'ñengagi, Jö xa xi jöp'a'i.
49 Ngetho Jö togo ár mẹti ar ts'ẹdi, xa xi 'yọtkagi ya döta 'bẹfi.
Xa nsunda ár thuhu'ö.
50 Jö pẹ'spa ar nhwëki gatho nu'ụ ne da 'yọt'a nö'ö möñ'ö, ne hingi thege, thota n'ar m'ụi di
ma man'ar m'ụi.
51 Xi ñ'udi ngu nö'ö hinte k'at'a ár ts'ẹdi.
Ne xi japi xi 'bẹ yá tsạ gatho nu'ụ xa exa yá nsu.
52 Xi hñöka nu'ụ mi ja yá ts'ẹdi habụ mi huts'i,
ne nö'ö ar nsu mi pẹs'ụ, xi umba nu'ụ hinte mi pẹts'i.
53 Nu'ụ mi tu ar thuhu, xi umbabi xi niñö,
ha nu'ụ mi pongwathobi, xi hñömbabi gatho.
54 Xi mạxa ár hnini Israel yá 'bẹgo,
ne hinxi pumhni da mẹ'spa ar nhwëki.
55 Xi 'yọt'a ngu xki ñöt'wabi ma dadahụ ar Abra, ne gatho yá 'bẹto ne yá mạnga'bẹto;
hinge nda the ár nhwëki pẹ'spabi'ụ.
56 Ar Maria bi m'ụhwi ar Sabe ngu hñu nzönö. M'ẹfa bi menga ár ngu.

Ár m'ụi ar Xuwa Xixthe

57 Mi zọnga ar pa bi m'ụ ár bötsi ar Sabe.
58 Ne mi bö gatho yá n'angu ne yá mëni hanja Jö xki hwëkwabi n'ar bötsi, ma ba k'öts'i bi
njohyawi.
59 Ha nu ár hñöto mpa, ba e'ụ bi hñu'spabi ar nsẹgi hár ndo'yo ngu yá nt'umbi'ụ. Mi ne
nda thu'spabi ár thuhu ar Sakaria ngu ár dada.
60 Ha nunár nönö bi 'ñenö:
—Hin'ö, hinga hu'spabihụ njap'ụ. Ma ga hu'spabihụ ar Xuwa.
61 Nuyụ bi dötwabi ar Sabe:
—Hanja ma da thu'spabi njap'ụ. Hinte gi 'ñe n'a ri mëni di pẹ'sa nunar thuhunụ.

62 Nep'ų bi ja yá 'yę bi t'ą́mba ár dada tema thuhu nda thu'spabi.
63 Har Sakaria xki ngone, jange bi 'yą́ n'ar xithę, ne ka bi hñuxp'ų: Ár thuhu ar Xuwa. Gatho nuya mi 'bų́hnų xa mi 'yǫtho.
64 Ge'mų bi mengi bi xo ár ne ar Sakaria, ne bi mų́di bi nsundabi Jö.
65 Gatho nuya jö'i bi hyanda nu te xki thogi, mi 'yǫtho ne himi pödi te nda beni. Ne nunar 'bedenų bi nxanga xǫge ya t'ǫhǫ Nhudea.
66 Gatho nu togo xki bödi, mi o yá mfeni, ne mi ensę n'a ngu n'a:
—Tema nsu ma da t'umba nunar bötsinų.
Ngetho mi 'bų́hwi ár ts'ędi Jö.

Ar Sakaria bi mö nö'ö mi umba Jö nda mö

67 Nu ar Sakaria ár dada ar bötsi, xa bi zinga ár Hñö Jö, ne bi ndų́i bi mönga nö'ö mi umba Jö nda mö, ne bi 'ñenö:
68 Xa nsunda Jö ma tsi Hmu mhets'i, ár Dada ya me Israel,
ngetho xpa e da pǫkagihų yá hninigihų.
69 Xpa pę́nkagihų n'ar Pǫhǫte nö'ö hinda the ár ts'ędi,
xpa pǫnga ha yá mą́nga'bę́to ar ndö Dabi ár 'bę́go Jö.
70 Gehnų xki ñötkagihų Jö, ngu bi mönga yá hoga m'ę́hni mam'ę́t'o.
71 Bi ñötkagihų nda ñöngagihų, hinte nda jajų ma ñ'ų́nihų ne nu'ų hingi ne da nugagihų.
72 Nda mę́'spa ar nhwëki ma palehų,
ne hinge nda pumhni ár hoga nkohi bi nkohwi.
73 Nunár ñhöt'i Jö bi 'ñet'asę ár thuhu, bi xipa ar Abra ma palehų,
nda 'rakagihų.
74 Bi xipabi nda ñöngagihų hinte nda jajų ma ñ'ų́nihų,
njap'ų nga pę́pabihų'ö, ne hinto nda pikagihų.
75 Ne nga 'yohų xiñho, nga 'bų́hų xint'axi hár nthandi Jö gatho ma tehų.
76 Ha nu'ge ma tsi bötsi'i, ma da nsi'a'i ár m'ę́hni'i Jö 'bų́ mhets'i,
ngetho ma gi 'bę́t'o gi paxt'wa ár 'ñu ar tsi Hmu.
77 Gi xipa ár hnini Jö ma da mpumbabi yá ts'oki,
ne njap'ų da mpǫ'ų.
78 Ngetho Jö ma tsi Dadahų bi ko ár mų́i,
bi ñ'udi ba pę́nkagihų n'ar 'ra'yo hyats'i bi nheki mhets'i,
79 da yot'wabi yá mfeni gatho nu'ų 'bų́ har 'bę́xui, tǫ'mda ar ndöte.
Ne da yotkagihų ar 'ñu ga 'bų́hų n'ar hogam'ų́i.
80 Ne nuna ar bötsi mi te ne mi xu ár ts'ędi ár pa. Mi 'bų́sę ha ya ot'at'ǫhǫ. Ba e bi ñ'udi nú'mų mi zǫnga ar pa bi ndų́i bi zo ya me Israel.

2

Ar tsi Hmu Hesukristo bi zǫkwa har ximhą́i
(Mt. 1:18-25)

1 Nuya pa'ų ar döngandö Augusto Sesar bi japi nda njų́spa yá thuhu gatho ya jö'i.
2 Ge'mų mar ts'ų́t'wi ar Sirenio har hą́i Nsiria, nu mi nja ar m'ę́t'o njų́xthuhu.
3 Gatho ya jö'i mi penga ha yá hnini habų mi 'bų yá mengu, nda unga yá thuhu.
4 Jange ar Huse bi bǫnga har hnini Nasare har hą́i Ngalilea, bi ma har hnini Belen har hą́i Nhudea, ngetho mar mengunų ar ndö Dabi, ha nu ar Huse ka xki 'ñehnų ha yá mëni ar Dabi.
5 Bi ma nda unga yá thuhu, nö'ö ne ar Maria xki 'yą́di nda nthötwi, ha nuna mi ñ'ų.
6 Nú'mų mi 'bų́hnų har hnini Belen, bi wa yá pa nda m'ų ár bötsi.
7 Ka bi m'ų́hnų ár 'bę́t'o bötsi, bi mą́xa ya m'ant'i, ne bi gą́xa habų mi ñunga ya mę́ti, ngetho himi otho habų nda t'umba ar sę́ki nda ñ'oxi.

'Ra ya mą́'yo ma ba k'ö'sa ar tsi Hesu

8 Hingar yap'ų́nų, 'ra ya mą́'yo mi haxa har 'batha mi su yá dę́ti.
9 N'a mbi dą́ñ'ų bi hyandwa n'ár ę́nxę ar tsi Dada, ne ár nsunda Jö bi yot'a gatho habų mi 'bų́'ų, ne xa bi zu'ų.
10 Nunar ę́nxę bi 'ñembabi'ų:
—Yo gi ntsuhų, ngetho xta ehe ga xi'ahų n'ar hoga mhö, xa gi njohyahų ne gatho nu ma'ra ya jö'i.
11 Ngetho nupya xi m'ų hár hnini ar ndö Dabi, n'a togo da pǫ'ahų, ne go ge'ö ar Kristo ar tsi Hmu.
12 Gehnų n'ar nt'udi: Gi tiñhų ar bötsi 'bą́xa ya m'ant'i, di oxa habų ñunga ya mę́ti.

13 Nu mi wadi bi mönga njap'ų ar ęnxę, n'a mbi nhekitho n'a mut'i ya ęnxę mhets'i mi
'bąhwi, ne mi nsundabi Jö mi eñ'ų:
14 Dar nsunda Jö bi 'bų mhets'i,
ne da m'ųi n'ar hogam'ųi nuya meximhąi hár mhöte'ö.
15 Nu mi menga mhets'i ya ęnxę, ya mą'yo mi enga n'a ngu n'a:
—Möhö Belen, ma ga k'ö'sų nö'ö xi thogi ngu xi xikagihų ar tsi Dada.
16 Nep'ų nuya mą'yo dama bi ma'ų, ne bi dinga ar Huse ne ar Maria, ha nunár bötsi mi
oxa habų mi ñunga ya męti.
17 Ha nu mi hyant'ų ar bötsi, bi ndųi bi möñ'ų gatho nö'ö xki nsipabi mi nhǫnų.
18 Ne gatho nu'ų togo mi ǫts'e, xa mi 'yǫda nö'ö te mi möñ'ų.
19 Ha nunar Maria mi kwatatho hár mfeni gatho te mi mhö, ne mi bensę teme ndi bǫnga
gathoyų.
20 Ha nuya mą'yo bi menga har 'batha, mi nsunda ne mi umba njamödi Jö, gatho nuya
xki 'yǫde ne xki hyandi bi thogi ngu xki nsipabi.

Ar tsi Hesu mi lęlętho bi ts'ixa har dönganijö bi ndątwa hár 'yę Jö

21 Mi pę'sa hñöto mpa xki m'ų ar bötsi, bi thu'spabi ar nsęgi hár ndo'yo ngu yá nt'umbi'ų.
Ne bi thu'spabi ár thuhu ar Hesu, gehnų ar thuhu xki mönga ar ęnxę nú'mų hinxki 'rotho.
22 Nu mi wa ya pa nda t'axk'ų ngu mönga ha yá 'bępate ar Moise, ar Huse ne ar Maria bi
zixa ar bötsi har dönganijö Herusalen, nda ndątwabi hár 'yę ar tsi Dada.
23 Bi 'yǫt'a njap'ų, ngetho njanų xki t'ot'a ha yá 'bępate ar tsi Dada: Gatho nuya 'bęt'o
bötsi da m'ųi, nu'mų ar ts'ųnt'ų, mahyoni nda t'ękwa ar tsi Dada.
24 Ne bi ma'ų har dönganijö, bi hñö'spabi ár m'ǫñhǫ Jö, ngu mönga ha yá 'bępate ar tsi
Dada, enö: Nu'mų n'ar 'bęhñö nda m'ų ár bötsi, mahyoni nda zixa yoho ya ngongo wa yoho
ya domtxu, nda hñö'spabi Jö ngu ar m'ǫñhǫ.
25 Nuya pa'ų mi 'bų n'ar ñ'ǫhǫ núnų Herusalen már thuhu ar Simiu. Xa mi 'yo xiñho hár
nthandi Jö, mi hömpa ár Hñö Jö, ne mi tǫ'ma nda hyanda ar Ñönte, nö'ö togo ma nda ñönga
ya me Israel.
26 Go gehnų xki xipabi ár Hñö Jö, nda hyanda m'ęt'o nö'ö togo xki 'ñexa Jö nda ndö, ne ka
nda du.
27 Nunų xki ma har nijö ngetho ár Hñö Jö xki zits'i. Nú'mų mi 'bųhnų mbo, bi yųt'a ar
Huse ne ar Maria, mi tsi ar tsi Hesu nda ndątwa hár 'yę Jö, ngu mi mönga ha yá 'bępate ar
Moise.
28 Nu'mú ar Simiu bi gų bi dęts'i, ne bi nsunda Jö bi 'ñenö:
29 Jö ma Dada'i, da zą gi hyongagi.
Xi hñu ma mųi, ngetho xta handa ngu xka xikagi.
30 Xi hyanda ma dą ar Pǫhǫte xka pęhni,
31 ne xka hyokwa ár 'ñu ha yá nthandi gatho ya jö'i.
32 Nö'ö ngu n'ar ñot'i da yot'wa yá mfeni gatho nu'ų hingya me Israel,
ne njanų ma da t'e'spa ár nsu ri hnini Israel.
33 Ha nu ar Huse ne ar Maria ár nönö ar Hesu, xa mi 'yǫtho gatho nö'ö mi mhö mi nhǫñ'ö.
34 Nep'ų nu ar Simiu bi 'yąpa Jö nda jöp'ų, ne bi 'ñembabi ar Maria ár nönö ar Hesu:
—Nunar bötsinų xpa 'bęhni da pǫhǫ nzęyę ya me Israel, ne ma'ra ma da m'ędi. Gehnų
n'ar nt'udi nzęyę ma da dǫxta nö'ö te da möñ'ö.
35 Ne njap'ų ma da nheki gatho nö'ö te pę'sa ha yá mfeni ya jö'i. Ne nu'ge xa ma gi tho
n'ar dumųi, ngu n'ar ndǫjwai da nsųs'a ri mųi.
36 Mi 'bųhnų n'ar 'bęhñö n'ehe már thuhu ar Ana, nunų mi ñö mi hömpa ár ts'ędi Jö.
Gehnų már t'inxu n'ar ñ'ǫhǫ már thuhu ar Fanuel, nuyá mengu ma yá 'bęto ar Aser. Xki
ndötajö'inų, bi nthöti mi nxutsitho, ne xki m'ųhwi ár döme yoto njęyę.
37 Ha xki jwata gohon'ąte ma goho njęyę xki n'anxu. Himi pǫnga har nijö, ka mi 'bųhnų
parxui mi pępa Jö, mi bëhë ne xa mi ąpabi.
38 Nú'mų mi ñö ar Simiu, bi wat'a ar Ana n'ehe habų mi 'bą'ų. Bi ndųi bi umba njamödi
Jö, ne mi nǫnga ar tsi bötsi, mi xipa nu'ų mi tǫ'mi nda ñhönga ar hnini Herusalen.

Ar Huse ne ar Maria bi menga har hnini Nasare

39 Nú'mų mi wadi ar Huse ne ar Maria bi 'yǫt'a gatho ngu mi huxa ha yá 'bępate ar tsi
Dada, bi menga har hnini Nasare har hąi Ngalilea.
40 Ha nunar bötsi mi te, ne mi huxa ár ts'ędi. Xa mi te ár mfödi, ne ár nhwëki Jö mi ñ'owi
hyax'mų.

Ar tsi bötsi Hesu mi 'bų har dönganijö

41 Tąt'a jęyę mi pa yá dada ar Hesu nda m'ų har dąngo mbaxjwa núnų Herusalen.

42 Jange mi jwata 'rẹt'amayoho njẹyẹ ar Hesu, bi ma'ụ ar dạngo Herusalen ngu yá nt'umbi'ụ.
43 Nu mi wa ar dạngo, ba penga ar Huse ne ar Maria. Ha nu ar Hesu ba kohnụ Herusalen, ne nuyá dada himbi bödi.
44 Nu'ụ mi hu yá mụi mi nthöskwi ya jö'i nu'ụ mi pap'ụ ndi menga yá ngu. Bi ñ'o xọge n'apa. M'ẹfa ka bi hyoñ'ụ ha mi ñ'owi yá mëni ne yá mpöhwi.
45 Ne himbi diñ'ụ, jange bi gụ ar 'ñu bi menga Herusalen man'agi, ma nda hyoni.
46 Ne ár hñupa bi diñ'ụ mi 'bụhnụ mbo har dönganijö, mi huhnụ madeda nu'ụ ya böt'ofo, mi ọts'e ne mi ọt'wabi ya nt'ạni.
47 Ne gatho nu'ụ ya jö'i mi ọxa nö'ö te mi möñ'ö, xa mi 'yọtho, ngetho xa mi jár mfödi, mi thödi xiñho gatho nö'ö te mi t'ạmbabi.
48 Ne nu mi hyanda ár nönö ne ar Huse mi huhwinụ ya böt'ofo, himi pödi te nda beni. Ne ár nönö bi 'ñembabi:
—Ma tsi t'ụ'i, yo'ö xka jakagihe njap'ụ. Ri dada ne nuga tu ma mụihe di hoñ'ahe.
49 Ha nunar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Yo'ö gi hongagihụ. Ha hingi pöhụ mahyoni ga mpẹ hár 'bẹfi ma Dada.
50 Mödi nuyụ himbi zo yá mfeni teme mi ne nda xipabi.
51 Ne bi mẹwi'ụ, bi menga Nasare, ne mi ọta gatho nö'ö mi xipabi'ụ. Ha ár nönö mi kwatatho hár mfeni gatho nö'ö te xki bödi.
52 Ne nu ar Hesu mi te ár mfeni ne ár ndo'yo, ne mi 'yo ndi hñuxa mi numañho Jö ne ya jö'i.

3

Ar Xuwa Xixthe mi mönga ar hoga mhö
(Mt. 3:1-12; Mr. 1:1-8; Jn. 1:19-28)

1 Xki m'ụ ngu ar döngandö ar Tiberio Sesar 'rẹt'amakụt'a njẹyẹ, ha nu har hại Nhudea mar ndö ar Ponsio Pilato, har Erode mar ndö har hại Ngalilea. Ha nunar Lipe ár jödönụ, mar ndö har hại Iturea ne har hại Trakonite, ne ar Lisania mar ndö har hại Abilinia.
2 Ge'mụ ma ya döngamöjö ar Anas ne ar Kaifas. Nunar jẹyẹnụ Jö bi zohna ar Xuwa ár t'ụ ar Sakaria, mi 'bụ ha ya ot'at'ọhọ, nda zo ya jö'i.
3 Nu'mú ar Xuwa bi ñ'o xọge ár ñöni ar döthe Hordan. Ne mi xipa ya jö'i nda 'yọt'wa yá ntsọ'mi, ne nda nxixthe, njap'ụ nda mpumba yá ts'oki.
4 Bi thogi ngu xki 'yot'a ar m'ẹhni Isaia nú'mụ bi 'ñenö:

Ár mhafi n'a togo enga har ot'at'ọhọ:
Hyokwabihụ ár 'ñu ar tsi Hmu,
jömfụ habụ da thogi.
5 Gatho ya hñe da ñhuts'i.
Da thext'a ya t'ọhọ ne ya ngwani,
da jönga ya 'ñu nu'ụ xi nọni,
ne da ts'ụka habụ gatho xi ñ'ödi.
6 Ne gatho ya jö'i da hyanda ar mpọhọ unga Jö.
7 Nzeyẹ ya jö'i mi pa mi k'ö'sa ar Xuwa mi ne nda nxixthe, ne nö'ö mi embabi:
—Yá bötsi'ihụ ya k'eñö gi hạtehụ. Togo xi ut'ahụ gi k'onthụ ár kwẹ Jö xi 'ñep'ụ.
8 Mahyoni gi 'yọthụ nö'ö xiñho, njap'ụ da nheki xka 'yọthwụ ár ntsọ'mi. Yo ma gi 'ñexasẹ ri nsuhụ gi 'ñeñhụ: Ma dadahe ar Abra. Ngetho nuga di xi'ahụ, Jö tsạ da gụxa nuya doyụ, ne da 'ñexa ngu yá bötsi ar Abra.
9 Ne di xi'ahụ n'ehe, Jö ngu ar tsẹnza hödar nts'ẹnza hár 'yẹ da zẹka ar za. Ha nunar za hinte mañho uni, da ts'ẹki ne da t'ẹnt'a har tsibi.
10 Nu'mú nuya jö'i bi 'yạni ne bi 'ñembabi:
—Xi'mụ, teme ga pẹje.
11 Ne ar Xuwa bi döti ne bi 'ñembabi:
—Nö'ö togo pẹ'sa yoho yá pahni, da umba n'a nö'ö hinte köhö. Ha nö'ö togo pẹ'sa te da zi, da ñhehwi nö'ö hinte pẹts'i.
12 Ne ba e 'ra ya njotbojö nda nxixthe n'ehe, ne bi 'yạmba ar Xuwa:
—Utate, xi nuje, te ga pẹhe.
13 Ar Xuwa bi dötwabi:
—Họnsẹ jothụ nö'ö xi nsi'ahụ.
14 Nep'ụ ba e 'ra ya ndogu, ne bi 'yạmba ar Xuwa:
—Xije, te ga pẹje.
Ar Xuwa bi 'ñembabi:

—Yo gi hömfu yá bojö ya tsi jö'i. Yo gi pehu ya nhemhñö ne njap'u da jot'i. Ñhogamuihu nö'ö ar bojö gi töhu.
15 Gatho ya jö'i mi oda yá mfeni ne mi ense'u: Xi nunar Xuwa, hage go gehnu ar Kristo 'mu.
16 Jange ar Xuwa bi 'ñembabi:
—Nuga di xixthe'ihu har dehe, ha 'befa man'a togo ma da xixthe'ihu hár Hñö Jö ne ar tsibi. Xa tökagi ár ts'edi, ne nuga hindi 'ñepkagi ga xot'wats'u yá nthöt'i ár thiza.
17 Nö'ö xi ñhoki da mi'sa ar t'ei. Ma da paxt'a ár thi, ne da kwata ar t'ei hár t'u, ne nunar paxi da 'yusa har tsibi habu hiñham'u da wadi da nzo.
18 Njap'u ar Xuwa mi mönga nzeye ya mhö mi zohna ya jö'i, ne mi xipa ar hoga mhö.
19 N'agi bi zui ar ndö Erode, ngetho xki zimbabi ár 'beñhñö ár jödö már thuhu ar Lipe, ne xki 'yot'a ma nzeye ya ts'oki.
20 Nunar Erode, bi hñu'sa man'ar ts'oki, bi gu ar Xuwa ne bi 'ñet'a har fadi.

Ár nxixthe ar Hesu
(Mt. 3:13-17; Mr. 1:9-11)
21 Nú'mu mi xixthe ya jö'i ar Xuwa, nuya pa'u ar Hesu bi nxixthe n'ehe. Ne nu mi 'yapa Jö, bi xo mhets'i,
22 ne ár Hñö Jö ba köi ngu n'ar domtxu, ne bi zu'ö. Ne bi nheki n'ar mhö ndi 'ñe mhets'i, bi 'ñenö:
—Go ma hmöka T'u'i, gi jakagi ga njohya.

Yá pale ar Hesukristo
(Mt. 1:1-17)
23 Ar Hesu mi pe'sa ngu n'atema'ret'a njeye nú'mu mi du'ma ár 'befi. Ne nö'ö, ngu mi benga ya jö'i, már t'u ar Huse, ha nu ar Huse már t'u ar Eli.
24 Ar Eli már t'u ar Matat, har Matat már t'u ar Lebi, ar Lebi már t'u ar Melki, ar Melki már t'u ar Hana, har Hana már t'u man'ar Huse.
25 Ha nö'ö man'ar Huse már t'u ar Matatia, ar Matatia már t'u ar Amos, ar Amos már t'u ar Naum, ar Naum már t'u ar Esli, har Esli már t'u ar Nagai.
26 Ar Nagai már t'u ar Mat, ar Mat már t'u man'ar Matatia, ha nö'ö man'ar Matatia már t'u ar Semei, ar Semei már t'u man'ar Huse, ha nö'ö man'ar Huse már t'u ar Huda.
27 Ar Huda már t'u ar Hoana, ar Hoana már t'u ar Resa, ar Resa már t'u ar Sorobabel, ar Sorobabel már t'u ar Salatiel, har Salatiel már t'u ar Neri.
28 Ar Neri már t'u man'ar Melki, ha nö'ö man'ar Melki már t'u ar Adi, ar Adi már t'u ar Kosam, ar Kosam már t'u ar Elmodam, har Elmodam már t'u ar Er.
29 Ar Er már t'u ar Hosue, ar Hosue már t'u ar Elieser, ar Elieser már t'u ar Horim, har Horim már t'u man'ar Matat.
30 Ha nö'ö man'ar Matat már t'u man'ar Lebi, ha nö'ö man'ar Lebi már t'u ar Simiu, ar Simiu már t'u man'ar Huda, ha nö'ö man'ar Huda már t'u man'ar Huse, ha nö'ö man'ar Huse már t'u ar Honan, har Honan már t'u ar Eliakim.
31 Ar Eliakim már t'u ar Melea, ar Melea már t'u ar Mainan, ar Mainan már t'u ar Matata, har Matata már t'u ar Natan.
32 Ar Natan már t'u ar Dabi, ar Dabi már t'u ar Isai, ar Isai már t'u ar Obed, ar Obed már t'u ar Bos, ar Bos már t'u ar Salmon, har Salmon már t'u ar Naso.
33 Ar Naso már t'u ar Aminadab, ar Aminadab már t'u ar Aram, ar Aram már t'u ar Esrom, ar Esrom már t'u ar Fare, har Fare már t'u man'ar Huda.
34 Ha nö'ö man'ar Huda már t'u ar Hakob, ar Hakob már t'u ar Isa, ar Isa már t'u ar Abra, ar Abra már t'u ar Tare, har Tare már t'u ar Nakor.
35 Ar Nakor már t'u ar Serug, ar Serug már t'u ar Ragau, ar Ragau már t'u ar Peleg, ar Peleg már t'u ar Eber, har Eber már t'u ar Sala.
36 Ar Sala már t'u ar Kainan, ar Kainan már t'u ar Arfaxad, ar Arfaxad már t'u ar Sem, ar Sem már t'u ar Noe, har Noe már t'u ar Lamek.
37 Ar Lamek már t'u ar Matusale, ar Matusale már t'u ar Enok, ar Enok már t'u ar Hared, ar Hared már t'u ar Malalel, har Malalel már t'u man'ar Kainan.
38 Ha nö'ö man'ar Kainan már t'u ar Enos, ar Enos már t'u ar Set, ar Set már t'u ar Adan, ha nu ar Adan már t'u Jö bi 'bu mhets'i.

4

Ar ts'ondöhi mi tsata ar Hesu
(Mt. 4:1-11; Mr. 1:12-13)

1 Mi wadi bi nxixthe ar Hesu, ne xki nzinga ár Hñö Jö, bi zohnu ar döthe Hordan, ne ár
Hñö Jö bi zixa ha ya ot'at'oho.
2 Ne ka ba 'buhnu yon'ate mpa, ne mi ehnu ar ts'ondöhi mi tsati. Ha nu ar Hesu gatho
nuya payu hinte xki zi, ne mi wahyu bi ntunthu.
3 Nu'mú ar ts'ondöhi bi 'ñembabi:
—Nu'mu ár T'u'i Jö, japa nunar do da nthuhme xö.
4 Ha nu ar Hesu bi döti ne bi 'ñembabi:
—Huxa har T'ofo njawa: Hinge honse ar thuhme da umba ár te ar jö'i, mahyonibi ár mhö
Jö n'ehe.
5 Ne ar ts'ondöhi bi zixa ar Hesu ha n'ar t'oho xa mar ñhets'i, ne bi utwabi gatho ya hnini
'bu har ximhai, ne bi nhekinu xogeyu.
6 Ne bi 'ñembabi n'ehe:
—Ga ja'i gi ndö gatho nuya hniniyu, di pewi yá ñho, ngetho xi t'entk'a ha ma 'yeyu, ne da
tsa ga umbabi togo di nega.
7 Honse nu'mu gi ndandihmö ne gi nsundagi, gatho ga ent'a ha ri 'ye.
8 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Hyegagiwa ts'ondöhi. Ngetho huxa har T'ofo: Nsunda Jö ri Hmu, ne honse'ö gi pepabi.
9 Nep'u ar ts'ondöhi bi zixa ar Hesu har hnini Herusalen, ne bi 'ñexa mañö hár ngöts'i ar
dönganijö, ne bi 'ñembabi:
—Nu'mu go ár T'u'i Jö, 'yengar nsagi xö.
10 Ngetho huxa har T'ofo:
Jö da mehna yá enxe da su'a'i.
11 Ne da mip'a ri 'ye,
hingi fama ri wa ha ya do.
12 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Enga har T'ofo n'ehe: Yo ma gi tsata Jö ri Hmu.
13 Nú'mu himi tini hanja nda tsati, ar ts'ondöhi bi 'wege 'ra ya pa.

Ar Hesu bi du'ma ár 'befi
(Mt. 4:12-17; Mr. 1:14-15)

14 Nep'u mi hömpa ár ts'edi ár Hñö Jö, ar Hesu bi menga har hai Ngalilea. Gatho nu'u ya
jö'i mi 'bu hár nthet'i bi 'yo mi nhoñ'ö.
15 Ne nö'ö mi kut'a ha yá nijö'u mi uti. Ne gatho mi e'spa ár nsu.

Ar Hesu mi 'buhnu Nasare
(Mt. 13:53-58; Mr. 6:1-6)

16 Nep'u ar Hesu bi menga har hnini Nasare habu xki te'ö. Bi zota n'ar pa ntsayą, bi yut'a
har nijö ngu ár nt'umbi'ö, ne bi m'ai nda né ar T'ofo.
17 Bi t'umbabi nda ne ar t'ofo xki 'yot'a ar m'ehni Isaia, ne bi dinga nö'ö ar xeni enö njawa:
18 Nu ár Hñö Jö xi gobgatho,
ngetho xi hñuxkagi ga xipa ar hoga mhö ya hyoya.
Xpa penkagi ga hot'a nu'u tu yá mui,
ga xipabi nu'u togo jot'i, xi zo ar pa da boni,
ga xokwabi yá da ya goda,
ga juxa nu'u xi thomahai.
19 Ne ga xipabi gatho ya jö'i xi zo ar pa da hwëgagihu ár mhöte Jö.
20 Mi wa ar Hesu bi nepa ár T'ofo Jö, bi tani bi datwabi nö'ö mi faxte har nijö, ne bi hñudi.
Ha gatho nu'u mi 'buhnu himi juxa yá da mi k'öt'i.
21 Nö'ö bi ndui bi zofo, ne bi 'ñembabi'u:
—Ar pania xi tho gatho nö'ö xka 'yohu da nehe har T'ofo.
22 Ne gatho nu'u mi 'buhnu xa mi ñömañho, ne xa mi 'yoda ya nzatho mhö mi mönga ar
Hesu, ne mi eñ'u:
—Ha hinga gehnu ár t'u ar Huse.
23 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'u:
—Di pödi ma gi 'ñengagihu: Nu'mu xa majöni gi othe ma'ra, ñ'othese. Ne ma gi 'ñengagihu:
'Yot'wa ha ma haihu n'ehe, ngu xta ohe xka 'yotnu Nkapernaum.
24 Ne bi 'ñenö n'ehe:
—Xa majöni di xi'ahu, hinjo'o n'ár m'ehni Jö da nhumañho hár haise.
25 Di xi'ahu majöni, nú'mu mi 'bu ar m'ehni Elia, himi k'at'a ya 'ranxu har hai Israel,
ge'mu hinxki 'wö hñu njeye made, ne hagatho mi jar thuhu.
26 Ha Jö himbi mehna ar Elia nda t'inga ha yá ngu'u. Bi mehna ba 'winga n'ar 'ranxu me
Sarepta, get'u ar hnini Sidon.

27 Ne nuya pa mi 'bu ar m'ẹhni Eliseo n'ehe, himi k'at'a togo mi tsu ar tsit'ando'yo har hại
Israel, ha hinto bi dixyu, họnsẹ ar Naman mar me Nsiria.
28 Nu mi 'yọx'u nö'ö mi mönga ar Hesu, gatho nuya jö'i xki mhunts'a mbo har nijö xa bi
mbọ yá kwẹ.
29 Xa bi m'ạ'u, bi gụka ar Hesu har hnini, bi zixa har nengama'ye habu mi huxa nunar
hnininu, ne mi ne nda hyọt'u.
30 Ha nunar Hesu bi thota madeda ya jö'i, ne bi ma.

N'ar ñ'ọhọ mi nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi
(Mr. 1:21-28)

31 Nep'u ar Hesu bi ma Nkapernaum, n'ar hnini har hại Ngalilea, ne ha ya pa ntsạyạ mi
uta ya jö'i.
32 Ne gatho nuya jö'i xa mi 'yọtho tengu ár nt'uti, ngetho mi ñö ngu nö'ö togo pẹ'sa ar
ts'ẹdi.
33 Ka mi 'bụhnu har nijö n'ar ñ'ọhọ mi nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi. N'a mbi hyẹxta n'ar
mhafi, ne bi 'ñenö:
34 —Te gi hongwa. Hyẹgagihe, Hesu me Nasare. Hage xka e gi hwatkagihe. Di pödi togo'i,
ár hoga T'u'i Jö.
35 Ar Hesu bi zu ar ts'ondöhi, ne bi 'ñembabi:
—Kot'a ri ne, pọni hyẹ nunar ñ'ọhọnu.
Nu'mú ar ts'ondöhi bi fọma ar ñ'ọhọ madeda habu mi 'bạ'u, bi hyẹgi ne hinte bi japi.
36 Ne gathoyu xa bi zu, ne mi enga n'a ngu n'a:
—Tema mhö mönu. Họnsẹ da 'bẹpabi ya ts'ondöhi da bọni, ne nuyu ọte.
37 Ne gatho har hại'ö ne ár nthet'i bi nụnga ár 'bede ar Hesu.

Ar Hesu bi ọthebi ár to ar Simu Pedro
(Mt. 8:14-15; Mr. 1:29-31)

38 Nep'u mba pọnga ar Hesu har nijö, bi ma hár ngu ar Simu. Ne ár to xa mi thẹ ar mpat'i.
Ne bi t'ạpabi ar Hesu nda nu.
39 Ne nunu bi ñ'ani habu mi 'bẹnga ar dạthi, ne bi xipa ar mpat'i nda bọni. Ne nunar
mpat'i dama bi hyẹgi, ne nunar 'bẹhñönụ bi nangi bi umba te nda zi'u.

Ar Hesu bi ọthe nzẹ ya dạthi mi yu ar hyadi
(Mt. 8:16-17; Mr. 1:32-34)

40 Nú'mu mi yu ar hyadi, gatho nu'u tsạnt'ö ar hñeni mi thogi, mi ts'ixa habu mi 'bu ar
Hesu nda hñu'spa ár 'yẹ n'a ngu n'a, ne gatho mi ọthe.
41 Ne nzẹyẹ ya dạthi nu'u mi nthẹxkwi ya ts'ondöhi mi ẹmbabi, ne nu nda bọñ'u, mi mafi
mi enö:
—Go ge'e ár T'u Jö.
Ha nunar Hesu mi tsui, ne himi hẹgi nda ñö, ngetho nuyu mi pödi go mi gehnu ar Kristo.

Ar Hesu bi ñ'o xọge har hại Ngalilea mi mönga ar hoga mhö
(Mr. 1:35-39)

42 Ár hyax'ö n'itho ar Hesu bi bọnga har hnini, bi ma ha n'ar hại habu hinto mi 'bui. Ha
nuya jö'i xa bi ñ'o bi hyoni, ne mi zọnga habu mi 'yo'ö, mi tsömi himi ne nda hyẹgi nda ma.
43 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'u:
—Mahyoni ga ma ma'ra ya hnini, ga mönga ar hoga mhö nọnga ár ts'ụt'wi Jö, ngetho
gehnu xpa 'bẹnkagi ga e ga mönga'ö.
44 Ne mi 'yo xọge Ngalilea, mi zo ya jö'i ha yá nijö.

5

Ar njöpa njuxhwö
(Mt. 4:18-32; Mr. 1:16-20)

1 N'ar pa ar Hesu mi 'yo hár ñöni ar ñhọnthe Genesare. Nor pa'ö xa bi wat'a ra nzẹ ya jö'i,
'bụtho nda 'yent'i, ngetho gatho mi ne nda 'yọxa ár mhö Jö.
2 Ar Hesu mi hyanda yoho ya motsa mi kụ har ñönthe. Hinto mi 'yoni, ngetho nu togo yá
mẹti xki göi, mi pet'a yá nt'ạts'i.
3 Ne ar Hesu bi bọxa n'a nuya motsa mi 'bụhnu, már mẹti ar Simu. Ne bi 'yạpa ar möte
nda 'ñet'a n'ar tsi tui mbo ar dehe, ne ka bi hñuxnu mi uta gatho ya jö'i.
4 Ne mi wadi bi zofo, bi 'ñemba ar Simu:
—'Yẹt'a ar motsa habu xi ñhe, ne ka gi köthụnụ ri nt'ạts'ihụ.
5 Ha nu ar Simu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi Utate'i, xta mpẹhe gatho ar xui, ne hinte xta juxe. Mödi njap'u, nu'mu gi pẹnje,
ma ga köthe ar nt'ạts'i zëi.

6 Ne nu mi 'yǫt'a ngu xki nsipabi, mi gu̱xa nuya nt'a̱ts'i xa mi ñuts'i, 'bu̱tho nda xe̱gi.
7 Jange bi gu̱xa yá 'ye̱ bi mat'a nu ma'ra yá ñ'ohu̱ mi e̱t'a man'ar motsa, nda e nda ma̱ts'i. Mba e'u̱, bi ñu'sa gatho yoho ya motsa, 'bu̱tho nda yu̱i.
8 Ha nu mi hyanda ar Simu njap'u̱, bi nda̱ndihmö hár wa ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Tsi Hmu'i, hindi 'ñepkagi ga ñ'owi, ngetho dar ts'okte.
9 Bi 'ñenö njap'u̱ ngetho ngu'ö ne nu ma'ra, xa xki zu, ne himi pödi te nda beni, xki hyanda gatho nuya hwö xki gu̱x'u̱.
10 Njap'u̱ nu ma'ra mi fa̱xa ar Simu har nt'a̱xhwö, ar Hakobo ne ar Xuwa nuyá t'u̱ ar Sebedeo, xa xki zo ar mbidi yá mu̱i. Ha nunar Hesu bi 'ñemba ar Simu:
—Yo gi ntsu. Di ndu̱ ar pania ma gi 'ya̱xa ya jö'i da e da de̱ngagi.
11 Nu'mú bi 'ye̱t'a ya motsa hár ñöni ar dehe, ne bi zohnu̱ gatho yá 'be̱fi, bi de̱nga ar Hesu bi me̱wi.

Ar Hesu bi o̱the n'a mi tsu̱ ar tsit'ando'yo
(Mt. 8:1-4; Mr. 1:40-45)

12 N'agi ar Hesu mi 'bu̱ ha n'ar hnini, ne ba e n'ar ñ'o̱ho̱ nts'e̱di mi tsu̱ ar tsit'ando'yo. Mi hyanda ar Hesu, bi wat'a habu̱ mi 'ba̱'ö, bi nda̱ndihmö, bi me̱ ár hmi har ha̱i. Ne mi a̱pa ar möte mi embabi:
—Ma tsi Hmu'i, nu'mu̱ gi ne, da tsa̱ gi o̱thegi.
13 Nu'mú ar Hesu bi maka ár 'ye̱, bi hñu'spabi ne bi 'ñembi:
—Hö, di ne ga o̱the'i. Dá dix'a'i.
Ne ar tsit'ando'yo dama bi hye̱gi.
14 Nu ar Hesu bi hñu'mba ár mu̱i hinto nda xipabi, ne bi 'ñembabi:
—Ho̱nt'a di ma ba ñ'udi da hyant'a ar möjö. Ne gi hñöxa ri m'o̱ñho̱ gi jut'a ri nt'axki ngu bi mönga ar Moise, njap'u̱ da bö'u̱ xi dix'a'i.
15 Ha nunar 'bedenu̱ bi nu̱ngi, bi zo yá gu ya jö'i nö'ö mi o̱t'a ar Hesu. Ne xa mi kwat'i nda 'yo̱xa nö'ö te mi mö, ne nda o̱thebi yá hñeni.
16 Jange ar Hesu mi 'wege habu̱ hinte mi 'bu̱ ya jö'i, mi mat'a Jö ár Dada.

Ar Hesu bi o̱the n'ar da̱thi xki nza ár ndo'yo
(Mt. 9:1-8; Mr. 2:1-12)

17 N'ar pa ar Hesu mi uta ya jö'i, ne mi 'bu̱hnu̱ 'ra ya de̱nga'be̱pate ne ya bötofo, xki 'ñe Herusalen ne ma'ra ya hnini har ha̱i Nhudea ne Ngalilea. Ne ar Hesu mi hömpa ár ts'e̱di Jö mi o̱the ya da̱thi.
18 Nep'u̱ bi zo̱ 'ra ya ñ'o̱ho̱ mi tsi n'ar da̱thi xki 'ye̱nts'a ha n'ar fidi, ngetho xki nza ár ndo'yo. Ne nu'u̱ togo mi tsihi, mi ne nda ku̱t'a mbo habu̱ mi 'bu̱ ar Hesu nda o̱the.
19 Ha himi tsa̱ nda yu̱t'i, ngetho xa mi ja nze̱ ya jö'i. Jange bi bo̱xa mañö ar ngu, ne bi gu̱ka 'ra ya domhi. Njap'u̱ bi tsa̱ bi kö'ma ar da̱thi mi oxa ár fidi habu̱ mi 'ba̱ ar Hesu, mbo har ngu madeda ya jö'i.
20 Har Hesu mi hyandwa yá jamfi nu'u̱ ya ñ'o̱ho̱ mi tsihi, bi 'ñembabi ar da̱thi:
—Ha gi o̱de, ndada. Xi mpump'a ri ts'oki.
21 Nu'mú nuya bötofo ne ya de̱nga'be̱pate mi ense̱'u̱ njawa: Teme xi benga nunar ñ'o̱ho̱nu̱, ts'okwa Jö. Ngetho ho̱nse̱ Jö tsa̱ da pungya ts'oki.
22 Ar Hesu bi bötwatho yá mfeni, jange bi 'ñembabi'u̱:
—Yo'ö gi beñhu̱ njap'u̱.
23 Temar ñhembi ga xipkanu̱: Xi mpump'a ri ts'oki. Wa ga embabi: Nangi gi 'yo.
24 Pöhu̱pya, Nö'ö Togo xpa e bi Njö'i pe̱'skwa ar ts'e̱di har ximha̱i da punga ya ts'oki, nuhu̱ teme ma ga pe̱fi.
Ne bi 'ñembabi ar da̱thi:
—Nu'ge di xi'a'i: Nangi, ju̱xa ri fidi, di ma ri ngu.
25 Nu'mú ar da̱thi bi nanga madeda ya jö'i, bi gu̱xa ár fidi, ne bi ma ár ngu, mi umba njamödi Jö.
26 Ne gatho ya jö'i bi hyandi xa bi 'yo̱tho, mi e'spa ár nsu Jö, xa mi ntsu mi eñ'u̱:
—Ar pania xta hanthu̱ ya döta nt'udi.

Ar Hesu bi zohna ar Lebi nda de̱ni
(Mt. 9:9-13; Mr. 2:13-17)

27 M'e̱fa ar Hesu bi bo̱ni bi ma, ne bi hyanda n'ar njotbojö már thuhu Lebi, mi huxa habu̱ mi njut'ar bojö mi jot'a ya ndö. Ne bi 'ñembabi:
—Ba e gi te̱ngagi.
28 Nu'mú ar Lebi bi zop'u̱ xo̱ge, bi de̱ni bi me̱wi.
29 M'e̱fa bi 'yo̱t'wa n'ar da̱ngo ar Hesu hár ngu. Bi wat'a nze̱ye̱ ma'ra yá minjotbojöwi, ne ma'ra ya jö'i bi hñuxkwiyu̱ har mexa.

30 Nep'ụ nuya böt'ofo ne ya dẹnga'bẹpate bi ndụi bi ñömañ'ụ mi ẹmba nu'ụ mi tẹnga ar Hesu, ne mi embabi'ụ:
—Hanja gi ñuñhụ ne gi ntsixkwihụ ya njotbojö ne ya 'yọt'ats'oki.
31 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nu'ụ 'yomañho, hingi honga togo da ọthe, ha nuya dạthi hö, hoñ'ụ.
32 Nuga hinxta e ga zo ya hogajö'i. Xta e ga zo ya 'yọt'ats'oki da 'yọt'wa yá ntsọ'mi.

Ar Hesu bi t'ạmba ar bëhë
(Mt. 9:14-17; Mr. 2:18-22)
33 Bi t'ạmbabi ar Hesu, ne bi t'embabi:
—Yo'ö yá mạxte ar Xuwa Xixthe ne yá mạxte ya dẹnga'bẹpate xa bëhë ne mat'a Jö. Ha nuya ri mạxte ñuni ne tsithe.
34 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hage da tsạ gi jafụ da bëhë nu'ụ togo xi ts'ohna ha n'ar ngo ne 'bụhwi nö'ö togo nthöti. Njap'ụ ma mạxte n'ehe.
35 Ha ma da zọ ya pa nú'mụ xta ts'ixkagi. Nuya pa'ụ hö, xinda ne, da bëhyụ.
36 Ne bi xipa man'ar 'bede, enö njawa:
—Hinjo'o togo da hyẹnga n'ar 'ra'yo he da mọ't'a n'ar zẹ dutu. Ngetho nu'mụ da jap'ụ, hinge họnt'a da ts'onga ar 'ra'yo he, ar gönga dutu da xẹgi xta yụt'a nö'ö ar 'ra'yo m'ọt'e.
37 Ne hinto xit'a ar ut'afi ha ya zẹ ximhni, ngetho ar t'afi da fọka ya zẹ ximhni, njap'ụ ya ximhni ne ar t'afi da m'ẹdi.
38 Jange mahyoni da nsit'a ar ut'afi ha ya 'ra'yo ximhni, ne njap'ụ hinte da jayụ.
39 Nö'ö togo tsi ar t'afi xi ñhẹgi, hingi ne da zi nö'ö xi ñ'utho, ngetho eñ'ụ, nö'ö xi ñhẹgi xiñho'ö.

6

Yá mạxte ar Hesu bi doka ya ngöt'ẹi har pa ntsạyạ
(Mt. 12:1-8; Mr. 2:23-28)
1 N'ar pa ntsạyạ ar Hesu ne yá mạxte bi tho ha ya hwöhi xki 'bot'a ya t'ẹi, ha nuyá mạxte mi toka ya ngöt'ẹi, ne mi töki mi tsa.
2 Nu'mú 'ra ya dẹnga'bẹpate mi hyandi, bi 'yạni ne bi 'ñembabi'ụ:
—Yo'ö gi ọthụ nö'ö hingi ho da t'ọt'a har pa ntsạyạ.
3 Ha nu ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Ha hinxka nehụ nö'ö bi 'yọt'a n'agi ar Dabi nú'mụ mi zụhwi ar thuhu yá ñ'owi.
4 Bi yụt'a hár nijö Jö, ne bi gụka nuya thuhme xki 'bọ'spa Jö. Nuya thuhmeyụ, hinto mi tsạ nda zi, họnsẹ ya möjö. Mödi ar Dabi bi zi, ne bi umbabi gatho nu'ụ togo mi ñ'owi.
5 Ne bi 'ñembabi n'ehe:
—Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, gehnụ ár Hmu ar pa ntsạyạ.

Ar ñ'ọhọ xki 'yot'a ár 'yẹ
(Mt. 12:9-14; Mr. 3:1-6)
6 Man'ar pa ntsạyạ ar Hesu bi yụt'a ha yá nijö'ụ, ne bi dụ'mi mi uti. Ka mi 'bụhnụ n'ar ñ'ọhọ xki 'yot'a ár 'yẹ ñ'ẹi.
7 Ha nuya böt'ofo ne ya dẹnga'bẹpate, mi öda ar Hesu mi handi ha nda ọthe ar ñ'ọhọ har pa ntsạyạ, ne nda dinga te nda hyọx'ụ.
8 Har Hesu mi pötwatho yá mfeni'ụ, ne bi 'ñemba ar ñ'ọhọ xki 'yot'a ár 'yẹ:
—Nangi, 'bạ madetho.
Ha nö'ö ar ñ'ọhọ dama bi nangi, ne bi m'ạ madetho.
9 Nep'ụ ar Hesu bi 'ñembabi nuya böt'ofo ne nuya dẹnga'bẹpate:
—Ma ga ọt'ahụ n'ar nt'ạni: Teme xiñho da t'ọt'e har pa ntsạyạ, ar ñho wa ar ts'om'ụi. Da t'ọthe n'ar dạthi, wa da thẹgi da du.
10 Ne bi k'öt'a gatho nu'ụ mi 'bụhnụ, ne bi 'ñembabi ar ñ'ọhọ:
—Maka ri 'yẹ.
Ar ñ'ọhọ bi maka ár 'yẹ, ne dama bi dits'i.
11 Nuya dẹnga'bẹpate ne ya böt'ofo xa bi mbọ yá kwẹ, ne mi ñ'ạnga n'a ngu n'a teme nda jap'ụ ar Hesu.

Ar Hesu bi hwahna nu'ụ 'rẹt'amạyoho yá mpọte
(Mt. 10:1-4; Mr. 8:13-19)
12 Nuya pa'ụ ar Hesu bi bọxa ha n'ar t'ọhọ, ma ba ạpa Jö, ne gatho ar xui bi m'ụhnụ mi ñöwi ár Dada.
13 Ár hyax'ö bi zohna gatho nu'ụ mi tẹni. Ne bi hwahna 'rẹt'amayoho yá mạxte, ne bi 'ñembabi yá mpọte n'ehe.

14 Go gehyú yá thuhu'ú: ar Simu nö'ö bi t'embabi ar Pedro, ar Andre ár jödöp'ú'ö, ar
Hakobo ne ar Xuwa, ar Lipe, ne ar Bartolo,
15 ar Teo, ar Toma, ne nö'ö man'ar Hakobo ár t'ú ar Alfeo, man'ar Simu togo mi t'embabi
ar ñöngahnini n'ehe,
16 ar Huda nö'ö ár jödö ar Hakobo, ne ar Huda Iskariote togo m'éfa bi dá ar Hesu.

Ar Hesu bi máxa nzé ya jö'i
(Mt. 4:23-25)

17 Nep'ú ar Hesu ba kö har t'óhó, ba ñ'owi nu'ú 'rét'amayoho yá máxte. Ne bi zóñ'ú ha
n'ar 'batha habú xki mhunts'a nzéyé ya jö'i mi téni. Ne mi janú ma nzéyé ya jö'i, ma ya me
Herusalen ne ma'ra ya hnini har hái Nhudea, ma'ra xki 'ñe har hnini Tiro ne Sidon 'bú hár
ñöni ar döta ñhónthe. Nuya jö'iyú ba ehe nda 'yóxa nö'ö mi mönga ar Hesu, ne nda óthebi
yá hñeni.
18 Nu'ú mi nthéxkwi ya ts'ondöhi mi émbabi.
19 Ne gatho ya jö'i xa mi ne nda dánga ar Hesu, ngetho nu'ú togo nda dáni, mi pónga n'ar
ts'édi mi hökwa gatho yá hñeni.

Ar Hesu bi mönga nu'ú nzátho ne nu'ú ñ'úda yá m'úi
(Mt. 5:1-12)

20 Ar Hesu bi hyanda yá máxte, ne bi 'ñenö:
—Nzátho nuya gi hyoyahú, ngetho xi nhwëk'ahú ár ts'út'wi Jö.
21 Nzátho nuya gi thohú ar thuhu, ngetho ma gi niñöhú.
Nzátho nuya gi zoñhúpya, ngetho ma gi njohya gi nthehú.
22 Nzátho nú'mú xta útsa'ihú ya jö'i, xta gu'ahú, xta zañ'ahú, ne hinda ne da beñ'ahú ri
thuhuhú ngu n'ar ts'ojö'i, ngetho gi téñhú Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
23 Nuya pa xki thohú gatho nuya thogiyú, xa gi njohyahú, ngetho xa ma gi hñöñhú n'ar
nthöhönú mañö mhets'i. Beñhú mam'ét'o, gatho nuyá m'éhni ar tsi Dada bi nt'útsa ngu'ahú
n'ehe.
24 Ha hwëkate nu'ahú te xka pé'súwa har ximhái. Xi göxa ri johyahú xka pé'sú.
25 Hwëkate nu'ahú hinxka thohú ar thuhu, ngetho m'éfa xa ma da zit'ahú ar thuhu.
Hwëkate nu'ahú xa gi johyahúpya, ngetho m'éfa xa ma gi nzoñhú gi thohú ar dumúi.
26 Hwëkate'ihú nu'mú gatho ya jö'i es'ahú ri nsuhú, ngetho nuya jö'i mi 'bú mam'ét'o,
njap'ú mi e'spa yá nsu nuyá m'éhnisé hinxki méhna Jö.

Möhú ri ñ'únihú
(Mt. 5:38-48; 7:12)

27 Ha nu'ahú gi óxú nö'ö teme di mö, möhú ri ñ'únihú, ne 'yót'wabihú ar ñho nu'ú togo
útsa'ihú.
28 'Yáfú Jö da jöpa nu'ú togo tsañ'ahú, ne mat'wabihú Jö nu'ú togo ñömañ'ú'ihú.
29 Ha nu'mú togo da mép'a n'a ri hmihú, ñhéhú da mép'a nö'ö man'a n'ehe. Ha nu'mú da
hñömp'a ri pát'ihú, hyéhú da hñöxa ri pahnihú n'ehe.
30 Nu'mú togo te da 'yá'ahú, umbabihú. Ne nu'mú da hñöñ'ahú n'a te ri métihú, yo gi
ápabihú.
31 Nö'ö teme gi nehú da 'yót'ahú ya jö'i, 'yót'wabihú njap'ú n'ehe.
32 Nu'mú hónsé gi möhú togo mö'ahú, tema ñho gi óthú 'mú. Ha hingi jap'ú yá ñ'ohú ya
ts'okte n'ehe.
33 Ne nu'mú hónsé gi ko'sfú ar ñho nu'ú togo xi 'yót'ahú n'ehe, tema ñho gi óthú 'mú.
Ngetho nuya ts'okte njap'útho n'ehe.
34 Ha nu'mú gi hmifú ri bojöhú hónsé nu'ú togo gi pöhú da gut'ahú, tema ñho gi óthú 'mú.
Ngetho ya ts'okte njap'ú'ú, hmipa yá bojö nu'ú togo pödi da ko'spabi.
35 Nu'ahú möhú ri ñ'únihú ne 'yót'wabihú ar ñho. Hmipabihú nö'ö da mi'ahú, ne yo gi
tó'mhú da kos'ahú. Ngetho nu'mú gi 'yóthú njap'ú, ma gi hñöñhú n'ar döta nthöhö, ne da
nheki yá bötsi'ihú Jö bi 'bú mhets'i. Ngetho nö'ö pé'spa ar ts'éti ya ts'om'úi ne nu'ú hiñ'otho
yá njamödi.
36 Jange nu'ahú pé'spabihú ar hwëki gatho ya jö'i, ngu ót'a Jö ri Dadahú.

Yo gi theñhú ri ñ'ohú
(Mt. 7:1-5)

37 Yo gi nthentehú, ne njap'ú hinda ntheñ'ahú n'ehe. Yo gi ñöthú ar mféi, ne hinda
ñhöt'ahú ar mféi n'ehe. Pumbabihú ma'ra, ne njap'ú da mpump'ahú n'ehe.
38 Uñhú, ne da t'a'ahú, n'ar hoga t'éni xi nhwöt'i ne xa di 'baxki. Ngu nö'ö ar t'éni gi éñhú,
get'ar t'éni ma da t'éñ'ahú n'ehe.
39 Nep'ú nö'ö bi xipabi'ú n'ar 'bede, ne bi 'ñembabi:
—Hage da zá n'ar godá da gúhna man'ár migodáwi. Hage hinda hyó gatho yoho har ots'i.

40 Hinjo'o n'ar jö'i togo t'uti di töpa ár mfödi ár utate. Ha nu'mụ da bödi xiñho, nu'mú hö, da ñhẹhwi ár utate.
41 Hanja gi handwa ár ts'oki ri ku, njangutho n'ar paxi o hár dạ'ö, ne hanja hingi jamasu nö'ö ri döta ts'oki ngu n'ar xọka za o ha ri dạge.
42 Ne hanja da zạ gi 'ñembabi ri ku: Tọ'mi ga hö̱p'a ar paxi o ha ri dạ. Ne hanja hingi handa nö'ö ar xọka za o ha ri dạge. Xa gar nemhñö. Hñö m'ẹt'o nö'ö ar za o ha ri dạge, ne njap'ụ da zạ gi hyanda xiñho, ne gi hñö'mba ar paxi o hár dạ ri ku.

Fötho tema za'ö xta födi te uni
(Mt. 7:15-20; 12:34-35)

43 Hiñ'otho n'ar hoga 'bạiza da unga nö'ö hingi ho da ts'i, wa n'ar ts'o'bại da unga nö'ö xiñho.
44 Föta tema za'ö xta födi te uni. Ngetho nuya 'mini hinda tsạ da nthụkwa ya iuxi, ha nuya 'minza hinda tsạ da njo ya obxi.
45 Njap'ụtho n'ehe n'ar hogajö'i ọt'a nö'ö xiñho, ngetho xi mẹ'sa ar ñho hár mfeni. Ha nor ts'om'ụi jö'i ọt'a nö'ö hingi ho, ngetho hár mfeni hyaxtho benga nö'ö hingi ho. Nö'ö di pẹ'sụ ha ma mfenihụ, ge'ö pọnga ha ma nehụ.

Yoho ya ñ'ọhọ bi hyọ yá ngu
(Mt. 7:24-27)

46 Hanja gi engagihụ: Ma tsi Hmu'ihe, ma tsi Hmu'ihe, ne hingi ne gi 'yọthụ nö'ö di xi'ahụ.
47 Nö'ö togo da e da zụkagi, da 'yọxa nö'ö di mö ne da 'yọt'e, ma ga xi'ahụ te ñhẹhwi.
48 Nö'ö ma ga hẹkwatho n'ar ñ'ọhọ họ n'ar ngu. Bi xạ'ma habụ da 'ñe ár ndụi, bi zọnga habụ o ar medo, ne ka bi dụ'mnụ bi guts'i. Ne nu mi zọ ya dö'ye, ne bi gö ya nzọthe, bi tho habụ mi 'bụ ar ngu. Nunar ngu'ö himbi 'ñöni, ngetho ár ndụi mi foxa har medo.
49 Ha nö'ö togo da 'yọxa nö'ö di mö ne hinda 'yọt'e, ma ga hẹkwatho n'ar ñ'ọhọ bi hyọ ár ngu har 'baxka hại, himbi xạ'mi nda hyokwa ár ndụi. Ne mi zọ ya nzọthe, xa mar nzẹdi, ne bi text'a nor ngu'ö, ne xa bi hwata gatho.

7

Ar Hesu bi ọthebi n'ár 'bẹgo n'ar ndöndogu me Nroma
(Mt. 8:5-13)

1 Mi wa ar Hesu bi zo ya jö'i, bi mengi bi yụt'a man'agi har hnini Nkapernaum.
2 Ka mi 'bụhnụ n'ar döndogu me Nroma, mi 'ñe n'ár 'bẹgo xa mi mödi, ne mi hñeni, xa mi nts'ẹdi, 'bụtho nda du.
3 Nunar döndogu mi 'yọde mi nhọnga ar Hesu, bi mẹhna 'ra ya ndöxodyo, nda 'yạpa ar möte nda e nda ọthebi ár 'bẹgo.
4 Ha nu mi zọñ'ụ habụ mi 'bụ ar Hesu, xa bi 'yạpa ar möte nda ma, ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nunar döndogu ba pẹnkagihe, di beñhe di 'ñepabi gi fạts'i.
5 Ngetho mö ma jö'ihụ, go gesẹ bi mö nda thogagihe n'ar nijö.
6 Jange ar Hesu bi mẹwi. Ne nú'mụ ma nda zọnga hár ngu ar döndogu, bi mẹhna 'ra yá ñ'ohụ nda 'ñembabi:
—Yo gi tu ri mụi, tsi Tata. Pengwatho, ngetho hindi 'ñepkagi gi kụt'a ha ma ngu.
7 Jange hinda ne da masẹ ma nga tsi'a'i. Nö'ö di ạ'i, họnsẹ gi mö ma 'bẹgo da dits'i, nuga di ñ'emụi da njap'ụ.
8 Ngetho nuga 'bụ togo 'bẹpkagi, ha di pẹ'sa ya ndogu di 'bẹpabi n'ehe. Nu'mụ ga emba n'a: Di ma, da ma. Nu'mụ ga emba man'a: Ba ehe, da ehe. Ha nu'mụ ga emba ma 'bẹgo: 'Yọt'a nunar 'bẹfinụ, da 'yọt'e.
9 Nu mi 'yọ ar Hesu njap'ụ, xa bi 'yọtho. Ne bi ñhanda habụ mi 'bụ ar mhuntsjö'i mi tẹni, ne bi 'ñembabi'ụ:
—Di xi'ahụ, hinxta tinga n'ar me Israel di pẹ'sa n'ar jamfi ngu nunar ñ'ọhọnụ.
10 Ha nu mi menga nu'ụ xki m'ẹhni hár ngu ar ndöndogu, bi hyandwa ár 'bẹgo xki dits'i.

Ar Hesu bi ko'spa ár te ár t'ụ n'ar 'ranxu me Nain

11 M'ẹfa ar Hesu bi thogi bi ma man'ar hnini ár thuhu Nain, mi ñ'owi yá mạxte, ne nzẹyẹ ya jö'i mi tẹni.
12 Nú'mụ mi 'bại nda yụt'a har hnini, bi nthẹwi mi pọnga n'ár mhunts'i ya jö'i, ndi ma nda 'yạ ár t'ụ n'ar 'ranxu, ne họnsẹnụ mi 'ñehe.
13 Ar tsi Hmu mi hyanda ar tsi 'bẹhñö, xa bi hwëki ne bi 'ñembabi:
—Yo gi zoni.
14 Nep'ụ bi wat'a habụ mi pa'ụ, ne bi hñuxa ár 'yẹ har xithẹ habụ mi oxa nö'ö xki du. Ha nuya mi muts'i bi m'ại, ne ar Hesu bi 'ñemba nö'ö xki du:
—Ts'ụnt'ụ, di xi'a'i gi nangi.

15 Nu'mú nö'ö xki du bi nangi bi hñudi, ne bi nduị bi ñö. Ne ar Hesu bi dạtwabi ár nönö.
16 Ha nu mi hyanda njap'ụ gatho ya jö'i, xa bi zu, ne bi nduị bi nsunda Jö mi eñ'ụ:
—N'ar döta m'ẹhni Jö xi zọkagihụ. Jö xpa pẹhni da mạxkagihụ ár hmöka hninigihụ.
17 Ne gatho har hại Nhudea, ne gatho nuya hnini mi 'bụ hár nthet'i, bi zo yá gu nö'ö xki 'yọt'a ar Hesu.

Ar Xuwa Xixthe bi mẹhna yoho yá mạxte ma ba k'ö'sa ar Hesu
(Mt. 11:2-19)

18 Nuyá mạxte ar Xuwa Xixthe bi ma ba xipabi gatho nö'ö xki thogi. Ne ar Xuwa bi zohna yoho,
19 bi mẹhna ma nda 'yạnga ar Hesu: Ha go ge'e ár m'ẹhni Jö ma nda ehe, wa ga tọ'mhe man'a.
20 Nu'mú yá m'ẹhni ar Xuwa bi ma ba k'ö'sa ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Ar Xuwa Xixthe ba pẹnje ga eñ'ahe: Ha go ge'e ár m'ẹhni Jö ma nda ehe, wa ga tọ'mhe man'a.
21 Ha nú'mụ mi zọnga yá mạxte ar Xuwa, ar Hesu mi ọthe nzẹyẹ ya dạthi, mi ẹnga ya ts'ondöhi, ne mi ọthe nzẹyẹ ya godạ.
22 Jange nö'ö bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Di möhụ ne ba xipabihụ ar Xuwa nö'ö xka jwadi xka hyanthụ ne xka 'yọhụ. Xipabihụ nuya godạ xo yá dạ, nuya dowa 'yo, ha nu'ụ tsụ ar tsit'ando'yo thits'i. Nuya gogu ọde, ne nuya xki du pengi da nte, ha nuya tsi hyoya xi nsipabi ar hoga mhö.
23 Ne nzạtho nö'ö togo hinda ụ ár mụi xi zo ár gu nö'ö di pẹfi.
24 Ha nu mi menga yá mạxte ar Xuwa, ar Hesu bi nduị bi nọnga ar Xuwa, ne bi 'ñemba ya jö'i:
—Togo ma ga hyanthụ har ot'at'ọhọ. Hage ma ga hyanthụ n'ar ñ'ọhọ mi otho ár ts'ẹdi, ngu n'ar xithi mi hwönda ar ndöhi. Hin'ö wain'ö.
25 Xi'mụ teme ga pọñhụ ma ga hyanthụ. Hage n'ar ñ'ọhọ mi he ya dutu xi mhödi. Hin'ö, ngetho nu'ụ kö ya nzạtho dutu ne pẹ'sa gatho nö'ö ne, 'bụ ha yá ngu ya ndö'ụ.
26 Tema ga pọñhụ ga hyanthụ 'mụ. N'ár m'ẹhni Jö. Hö, ne di xi'ahụ hinge họnsẹ n'ár m'ẹhni Jö, pẹ'sa man'ar döta nsu.
27 Gehnụ xki nhọnga mam'ẹt'o har T'ofo habụ enö:
Nuga di pẹhna ma m'ẹhni da m'ẹt'o,
da hyok'a ar 'ñu.
28 Nuga di xi'ahụ, hinxi m'ụ man'ár m'ẹhni Jö togo xi mẹ'sa ár nsu ngu ar Xuwa Xixthe. Ha nu'ụ xi yụt'a hár ts'ụt'wi Jö, mödi nheki hinte pẹ'sa yá nsu, töpa ár nsu ar Xuwa.
29 Gatho nu'ụ ya jö'i mi ọxa nö'ö mi mönga ar Xuwa, ne nu'ụ ya njotbojö bi hñömbár xixthe, mi dạmajöni xiñho gatho nö'ö ọt'a Jö.
30 Ha nuya dẹnga'bẹpate ne ya böt'ofo, himbi numañho, ne himbi hñönga nunar ñho mi ne nda 'yọt'wa Jö. Jange himbi ne'ụ nda xixthe ar Xuwa.
31 Ne ar tsi Hmu bi 'ñenö:
—Togo ga hẹkwabi nuya jö'i 'bụ nuya payụ, ne togo di hñöts'i.
32 Nu'ụ di hñöxa ya bötsi hu har tại ñ'eni, ne mat'a yá mibötsiwi, enö: Da hụxthe ma nthụzahe, ne hinga nehụ. Da ntuhe ya thuhu dumụi, ne hinga nzoñhụ.
33 Jange nu'ahụ di hñöx'ahụ nu'ụ ya bötsi'ụ, gi hanthụ gatho hingi ho. Ngetho ga hyanthụ bi zọ ar Xuwa, hinto mi ñungwi, hinto mi ntsixkwi, ne ngi emfụ mi pẹ'sa ya ts'ondöhi.
34 M'ẹfa bi zọ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, ñungwi ne ntsixkwi ya jö'i, gi emfụ xa tsụ ar ts'o'yo ne ar nti, ár ñ'owi ya njotbojö ne ya 'yọt'ats'oki.
35 Ha nö'ö togo pẹ'sa ar hoga mfödi, nhekitho ha yá hoga 'bẹfi.

Ar Hesu mi 'bụ hár ngu n'ar dẹnga'bẹpate ár thuhu ar Simu

36 N'ar dẹnga'bẹpate bi zohna ar Hesu hár ngu nda ñungwi. Ne nú'mụ mi zọni bi yụt'a har ngu ne bi hñuxa har mexa.
37 Mi 'bụhnụ n'ar ts'o'bẹhñö har hnini'ö. Mi bödi xki zọhnụ ar Hesu hár ngu ar dẹnga'bẹpate nda ñunụ, bi ma ba k'öts'i. Ne bi hñöxa n'ar xito t'axdo, mi po n'ar ñụni xa mi yụni xiñho.
38 Mi zọni bi ndạndihmö hár wa ar Hesu, xa bi hñu ár mụi bi nzoni. Nuyá gidạ mi nö'mi, mi xụkwa yá wa ar Hesu, ne mi jụ yá xtö mi thukwabi. Xa mi tsụspabi, ne mi ko'spa nö'ö ar hogañụni mi hö.
39 Nu mi hyanda ar dẹnga'bẹpate xki zohna ar Hesu hár ngu, mi ensẹ hár mfeni: Nu'mụ majöni ár m'ẹhni Jö nunar ñ'ọhọnụ, di pöhmö tema 'bẹhñö thạmba ár wa, ngetho n'ar ts'o'bẹhñö.
40 Jange ar Hesu bi 'ñembabi ar dẹnga'bẹpate:
—Ha gi ọde Simu. Di ne ga xi'a'i n'ar 'bede.

Ar Simu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Xikagi, ma tsi Utate'i.
41 Ne bi 'ñenga ar Hesu:
—N'agi yoho ya ñ'o̱ho̱ mi tupa n'ar hmibojö. N'a mi tu ku̱t'anthebe ya t'axbojö, ha nö'ö man'a mi tu madenthebe.
42 Ha nu'u̱ himi tsa̱ nda gut'wa ár bojö nö'ö togo xki hmipabi. Jange nö'ö ar hmibojö, bi pumbabi yá tha̱i. Xikagipya, nuya yoho ya ñ'o̱ho̱yu̱ bi mpumbabi yá tha̱i, togo mi tsit'a ár mu̱i mi mö togo xki hmi ar bojö.
43 Nu'mú ar Simu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Za di enga nö'ö ar ñ'o̱ho̱ mi tu nze̱ye̱.
Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Hö, xka thödi xiñho.
44 Nep'u̱ bi ñhanda habu̱ mi 'bu̱ ar 'be̱hñö, ne bi 'ñembabi ar Simu:
—Nu nda tso̱kwa ri ngu, hinxka 'rakats'u̱ ar dehe ga xu̱ka ma wa. Ha ndimhö, nunar 'be̱hñönu̱, xi nö'ma yá gida̱ xi xuga ma wa, ne xi gu̱ yá xtö xi duki.
45 Nu'ge hinxka tsu̱ski ngu ma nt'umbihu̱. Ha nunar 'be̱hñönu̱, ja nda ku̱t'atho, hingi tsa̱ya̱ tsu̱ska ma wa.
46 Nu'ge hinga ko'ska ar nziki ma ñö, ha nunar tsi 'be̱hñönu̱ xi goska ma wa n'ar hogañu̱ni.
47 Jange di xi'a'ipya, nunar 'be̱hñönu̱ xi mpumbabi gatho yá ts'oki, mödi nze̱ye̱ xki 'yo̱t'e, jange xa ja nze̱ye̱ ár mhöte. Ha nö'ö hingi nze̱ye̱ ár ts'oki xi mpumbabi, hingi nze̱ ár mhöte.
48 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi ar 'be̱hñö:
—Xta pump'a'i gatho ri ts'oki.
49 Ha gatho nu'u̱ ma'ra ya jö'i mi huhwinu̱ har mexa, bi ndu̱i bi bense̱ ha yá mfeni, ne mi eñ'u̱:
—Togopyanu̱, pumba yá ts'oki ya jö'i.
50 Ha nu ar Hesu bi 'ñembabi ar 'be̱hñö:
—Gi ñ'emu̱i, jange xka mpo̱ho̱, ha nupya di ma ter entho.

8

'Ra ya 'be̱hñö mi fa̱xa ar Hesu

1 Mi tho gathoyu̱, ar Hesu bi ñ'o mi tso̱nga ya döhni ne ya t'u̱lo hnini, mi zohna ya jö'i, ne mi xipabi'u̱ ar hoga mhö no̱nga ár ts'u̱t'wi Jö. Ne mi ñ'owi nu'u̱ 're̱t'amayoho yá ma̱xte.
2 Mi te̱nga 'ra ya 'be̱hñö n'ehe, nuya xki o̱thebi yá hñeni, ne nuya xki 'ye̱mba ya ts'ondöhi. N'a már thuhu ar Maria mi t'embabi me Magdala, nö'ö xki t'e̱mbabi yoto ya ts'ondöhi.
3 Mi te̱ñ'u̱ ar Huana, nö'ö már 'be̱hñö n'ar ñ'o̱ho̱ már thuhu ar Txusa, mar ndöngi mi pe̱pa ar ndö Erode. Mi te̱ñ'u̱ n'ehe ar Txana, ne ma'ra ya 'be̱hñö nu'u̱ mi fa̱xa ar Hesu, mi unga yá ñho mi pe̱ts'i.

Ár 'bede ar mot'i
(Mt. 13:1-15, 18-23; Mr. 4:1-20)

4 Mi mhunts'a nze̱ye̱ ya jö'i, ne ma'ra mi 'yo mi po̱nga ha yá hnini mi e mi k'öts'i, ar Hesu bi metwa n'ar 'bede, ne bi 'ñembabi'u̱:
5 —N'ar pa n'ar mot'i bi ma nda mpot'a hár hwöhi. Nú'mu̱ mi mpont'e̱i, 'ra bi zo har 'ñu. Mi tho ya jö'i bi nets'i, ne ba e ya ts'ints'u̱ bi go bi za.
6 Ha nu ma'ra bi zo ha ya do habu̱ himi köxa nze̱ ar ha̱i. Nu mi k'onts'i, bi 'yot'atho, ngetho bi k'at'a ár xa ar ha̱i.
7 Nu ma'ra bi zo habu̱ mi ja ya 'mini. Nu mi k'onts'i bi tewi mahye̱gi, bi xuhña ne bi ot'i.
8 Ha nu ma'ra bi zo habu̱ mar ñho ar ha̱i, ne nu mi ho'ya'u̱, xa bi unga n'ar hoga sofo, bi unga n'anthebe n'a ngu n'a ar 'ba̱i.
Nu mi wadi bi mönga njap'u̱, bi zo nts'e̱di ya jö'i, ne bi 'ñembabi:
—Nu'u̱ togo tu yá gu, dá 'yo̱xa nö'ö te di mö.
9 Yá ma̱xte bi 'ya̱mba ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Teme di bo̱nga nunar 'bedenu̱.
10 Ha nö'ö bi dödi ne bi 'ñembabi'u̱:
—Nu'ahu̱ xi ut'ahu̱ Jö nö'ö hinxki fö mam'e̱t'o tengu ár ts'u̱t'wi'ö. Ha nu ma'ra ya jö'i, di zofo m'ede. Da hyandi ne hinda bödi teme̱'ö, ne da 'yo̱de ne hinda zo yá mfeni tema di bo̱ni.
11 Nunar 'bedenu̱ xka jwadi xka 'yo̱hu̱, di bo̱ni da 'ñenö: Nö'ö te 'bot'i, gehnu̱ ár mhö Jö.
12 Ha nuya bi zo har 'ñu, jangu nu'u̱ xi 'yo̱ ár mhö Jö. Ne xta 'ñep'u̱ ar ts'ondöhi da hñömba ar mhö xki zohmö ár mu̱i, njap'u̱ hinda ñ'emu̱i ne hinda mpo̱ho̱.
13 Ha nu ma'ra bi zo ha ya do, ñhe̱hwi nu'u̱ xi 'yo̱ ár mhö Jö, ne johya höni, po̱ntho hinxi nu̱nga yá 'yu̱. Jamfi 'ra ya tsi pa, ne xta ep'u̱ ya ts'othogi da 'wege.

14 Nuya bi zo ha ya 'mini, di hñöxa nu'ụ togo xi 'yọ ár mhö Jö, ne tupár mụi gatho nö'ö te
jawa har ximhại, ne ñhẹgi da ka ar bojö, ne umba gatho te ne ár te. Njap'ụ 'ramtx'ụ da 'bẹdi
gatho nö'ö te xi 'yọde, pọntho hinte unga ar sofo.
15 Ha nu'ụ bi zo habụ mar ñho ar hại, njangu nu'ụ togo ẹnt'a yá mụi da 'yọtwa ár mhö Jö,
ne da kwata xiñho nö'ö xi 'yọde, tọ'mi da unga ar hoga sofo.

Gatho nö'ö t'ọt'a ñ'öntho, n'ar pa ma da födi
(Mr. 4:21-25)

16 Ar Hesu bi 'ñenö n'ehe:
—Hinto tsọ n'ar ñọt'i ne da go'ma ha n'ar ts'ọi, wa da 'ñö ha n'ar fidi ne hinda yot'i. Nö'ö
da mẹfi, da 'ñexa har mfox'yo, ne njap'ụ gatho nu'ụ da yụt'i da tsạ da hyandi.
17 Njap'ụtho n'ehe gatho nö'ö t'ọt'a ñ'öntho, n'ar pa ma da födi, ne ma da bọxa gatho nö'ö
xi jo'mi, ne da födi xiñho.
18 Jange hyanthụ xiñho tema gi ọhụ, ngetho nu'mụ gi kwathụ xiñho nö'ö nsi'ahụ, ma da
thus'ahụ ár nzẹyẹ. Ha nö'ö togo hingi kwati, da thömba nö'ö mi beni mi pẹ'shmö.

Ár nönö ne yá jödö ar Hesu
(Mt. 12:46-50; Mr. 3:31-35)

19 N'agi mi uta ya jö'i, n'a mbi zọta ár nönö ne yá jödö, ha himbi zạ bi yụt'a habụ mi 'bụ'ö,
ngetho xa xki wat'a nzẹyẹ ya jö'i.
20 Ne bi t'embabi ar Hesu:
—Bi zọ ri nönö ne ri jödö, tọp'a nthi gi ñöwi 'nö.
21 Ar Hesu bi ödi ne bi 'ñenö:
—Nu'ụ togo xi 'yọ ár mhö Jö ne da 'yọt'e, go gehyụ ma nönö ne ma jödö.

Ar Hesu bi japa ar 'yomndöhi bi ntsạyạ
(Mt. 8:23-27; Mr. 4:35-41)

22 N'ar pa ar Hesu bi bọxa ha n'ar motsa bi mẹwi yá mạxte, ne bi 'ñembabi'ụ:
—Möhö 'randi ar dehe.
Ne bi ma'ụ.
23 Nu mi pa har dehe, ar Hesu bi ñ'öhö. Ne mi dạñ'ụ bi ñ'o n'ar 'yomndöhi, ne yá mfẹts'i
ar dehe mi hexta ar motsa, 'bụtho nda yụi.
24 Nu'mú nuyá mạxte dama ba ạ ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi Utate'ihe, 'bụtho ga jöthụ.
Ar Hesu bi nank'mụ bi zụ ar 'yomndöhi ne ar ñhọnthe. Nu'mú dama bi ntsạyạ gatho, xa
bi ñhetho.
25 Nep'ụ ar Hesu bi 'ñembabi yá mạxte:
—Te bi ja ri jamfihụ.
Ha nu'ụ xa bi ntsu, mi 'yọtho nö'ö bi 'yọt'a ar Hesu, ne mi eñ'ụ n'a ngu n'a:
—Togonụ 'mụ. Ar 'yomndöhi ne ar dehe ọte nö'ö 'bẹpabi.

N'ar ñ'ọhọ me Gadara xki nthẹxkwi ya ts'ondöhi
(Mt. 8:28-34; Mr. 5:1-20)

26 Nu mi 'ranga ar dehe, ne bi zọnga har hại Gadara, mi 'bụ hár ñöni ar ñhọnthe, mi
ñhandwitho ar hại Ngalilea.
27 Ha nu mi gö ar Hesu har motsa, n'a mba ep'ụtho bi zụ n'ar ñ'ọhọ mar mengunụ. Mi
pẹ'sa nzẹyẹ ya pa xki nthẹxkwi ya ts'ondöhi, hinte mi he ar dutu, himi 'bụ hár ngu, mi haxa
ha ya t'ạgi.
28 Ne nu mi hyanda ar Hesu, ba e bi ndạndihmö hár wa, ne bi hyẹxa n'ar mhafi bi 'ñenö:
—Te gi hongwa, Hesu ár T'ụ'i Jö bi 'bụ mhets'i. Xa di ạ'a'i, yo ma gi 'raka ar mfẹi.
29 Bi mönga njap'ụ ngetho ar Hesu mi 'bẹpa ar ts'ondöhi nda bọni. Mi pẹ'sa nzẹyẹ ya
pa xki nthẹxkwi nunar ñ'ọhọnụ, ne xa te gatho mi japi. Nuya jö'i nda gụ ne nda döt'a ya
nthöhibọjö, ha mi xẹktho. Ha nö'ö ar ts'ondöhi mi japi nda bọni nda ma ha ya ot'at'ọhọ.
30 Ar Hesu bi 'yạmbabi ne bi 'ñenö:
—Temár hu'i.
Nö'ö bi ödi ne bi 'ñenö:
—N'a mut'i.
Bi mönga njap'ụ, ngetho xa xki yụt'a nzẹyẹ ya ts'ondöhi har ñ'ọhọ'ö.
31 Ha nu'ụ ya ts'ondöhi xa bi 'yạpa ar Hesu hinge nda mẹhna har 'bẹxui.
32 Xa mi 'yonụ nzẹyẹ ya ts'ụdi, mi ñunga har ngwani. Jange ya ts'ondöhi xa bi 'yạpa ar
Hesu nda umba ar sẹki nda yụt'a ha ya ts'ụdiyụ. Ne nö'ö bi umba ar sẹki.
33 Jange ya ts'ondöhi dama bi hyẹ ar ñ'ọhọ, bi ma ba kụt'a ha ya ts'ụdi. Nuya ts'ụdiyụ bi
nixt'i ma ba ñhọ har ma'ye, ba tso har dehe habụ ba jöt'a xọge.

34 Ne nu'ụ togo mi su ya ts'ụdi, mi hyandi xa bi ntsu, bi hyẹ ar nhixt'i ma ba 'yonga ar
'bede har hnini ne gatho ár nthet'i.
35 Gatho ya jö'i bi ma ba handasẹ nö'ö xki nsipabi. Ne mi zọñ'ụ habụ mi 'bụ ar Hesu, ka
bi zụhnụ nö'ö ar ñ'ọhọ xki t'ẹmbabi ya ts'ondöhi, mi huhnụ hár wa, xki hye ár dutu, ne mi
ja ár mfeni. Ne xa bi zu'ụ.
36 Nep'ụ nu'ụ mi 'bụhnụ ne xki hyanda nö'ö xki thogi, mi xipabi'ụ hanja xki mengi xki
m'ụi xiñho nö'ö ar ñ'ọhọ'ö.
37 Nu'mú gatho ya me Gadara bi 'yạpa ar möte ar Hesu nda bọni nda zokwabinụ yá hại,
ngetho xa mi ntsu'ụ. Jange ar Hesu bi bọxa har motsa, ne bi mengi bi ma.
38 Ha nö'ö ar ñ'ọhọ xki t'ẹmba ya ts'ondöhi, xa mi ạpa ar Hesu nda umba ar sẹki nda dẹni.
Nö'ö bi xipabi nda gohi, ne bi 'ñembabi:
39 —Di ma ri ngu, ne gi xipabi gatho ya jö'i nu'ụ ya döta nt'udi xi hwëk'a Jö.
Jange bi mengi, ne bi ndụi bi xipabi gatho ya jö'i tengu ar döta ya nt'udi xki hwëkwa ar
Hesu.

Ár t'inxu ar Hairo, ne ar 'bẹhñö bi dạmba ár pạt'i ar Hesu
(Mt. 9:18-26; Mr. 5:21-43)

40 Nú'mụ mba penga ar Hesu 'randi ar dehe, ya jö'i xa bi njohya mi hyandi, ngetho mi
tọ'mtho nda pengi.
41 N'a mba ep'ụtho n'ar ñ'ọhọ már thuhu ar Hairo, mar ndö hár nijö ya xodyonụ. Bi
ndạndihmö hár wa ar Hesu, ne bi 'yạpa ar möte nda mẹwi hár ngu.
42 Ngetho ár t'inxu mi ntsạwi ar ndöte. Họnsẹ ár t'inxunụ mi 'ñehe, ne mi pẹ'sa 'rẹt'a ma
yonjẹyẹ. Jange ar Hesu bi mẹwi. Ne nu mi ma, ra nzẹ ya jö'i bi dẹni, xa mi ts'its'i.
43 Núnụ hár mhunts'i ya jö'i, ka mi panụ n'ar 'bẹhñö xki tho 'rẹt'a ma yonjẹyẹ xki xot'wa
ya ji. Ne xa xki de gatho nö'ö mi pẹts'i mi honi nda ñ'ọthehmö, ne hinxki zạ nda dits'i.
44 Nunar 'bẹhñönụ bi wat'a hár xụtha ar Hesu, bi dạmba ár ñöni ár pạt'i. Ne dama bi dits'i,
ne bi ntsạyạ nö'ö mi xot'wa ya ji.
45 Nu'mú ar Hesu bi ñ'ạni ne bi 'ñenö:
—Togo xi dạngagi.
Gatho ya jö'i bi nkọni. Ha nu ar Pedro ne nu ma'ra mi ñ'owi, bi 'ñembabi ar Hesu:
—Ma tsi Utate'ihe, gi nusẹ nzẹyẹ ya jö'i xa ts'is'i, ne 'bụtho da 'yent'a'i. Yo'ö gi ñ'ạni togo
xi dạñ'a'i.
46 Ha nu ar Hesu bi 'ñenö:
—Di pödi xi nthạngagi, ngetho da tsạ bi bọnga ar ts'ẹdi ha ma ndo'yo.
47 Nu mi hyanda ar 'bẹhñö xki böta ar Hesu xki thạmba ár pạt'i, ba e bi ndạndihmö hár
wa, ne xa mi nhwöt'i. Madeda ya jö'i bi dạmajöni yo'ö xki dạñ'ö, ne bi mö, nú'mụ mi dạmba
ár ñöni ár pạt'i, dama bi ntsạyạ ar hñeni mi thogi.
48 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:
—Ma tsi t'inxu'i, nuna ri jamfi xi mạx'i xi dix'i. Di ma ter entho.
49 Mi ñöda ar Hesu, n'a mbi zọta n'ar ñ'ọhọ xki 'ñe hár ngu ar Hairo már ndö har nijö, ne
bi 'ñembabi:
—Yo gi hökwa ár 'bẹfi ar Utate, ngetho xi du ri t'inxu.
50 Ha nu mi 'yọ njap'ụ ar Hesu, bi 'ñembabi ar Hairo:
—Yo gi tu ri mụi, họnsẹ gi jamfi ne ri t'inxu da k'ont'i.
51 Nu mi zọnga hár ngu ar Hairo, ar Hesu hinto ma'ra bi hyẹgi bi yụt'i, họnsẹ ar Pedro, ar
Hakobo, ar Xuwa, ár dada ne ár nönö ar nxutsi.
52 Nzẹyẹ ya jö'i xki mhunts'a nthi, xa mi zont'i ne mi mafi. Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Yo gi zoñhụ, ngetho nunar nxutsi hinxi du, ötho.
53 Ha nu'ụ bi dentho, ngetho mi pö'ụ xiñho xki du.
54 Nep'ụ ar Hesu bi mipa ár 'yẹ ar nxutsi, ne bi mat'i nts'ẹdi:
—Nangi nxutsi.
55 Ar nxutsi bi menga ár pa, ne dama bi nangi. Nep'ụ ar Hesu bi mö nda t'umba te nda zi.
56 Ha nu ár dada ne ár nönö xa mi 'yọtho. Ne nu ar Hesu bi hñu'mba yá mụi hinto nda
xipabi nö'ö xki thogi.

9

Bi m'ẹhna nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte
(Mt. 10:5-15; Mr. 6:7-13)

1 Ha nu ar Hesu bi munts'a nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte, ne bi umba ar ts'ẹdi nda 'yẹnga
gatho ya ts'ondöhi, ne nda ọthebi yá hñeni ya jö'i.
2 Ne bi mẹhni nda xipa ár ts'ụt'wi Jö ya jö'i, ne nda ọthebi yá hñeni.
3 Ne bi 'ñembabi'ụ:

—Yo te gi höxụ nö'ö gi hoñhụ har 'ñu. Yo gi höxụ ri ndọhọhụ, wa n'ar 'rọzö, wa te gi tsihụ, wa ar bojö, yo ma gi hñöxụ yo mponi ar dutu.
4 Nor ngu habụ ma gi tsọñhụ, ka gi pọnthụnụ nú'mụ xki möhụ.
5 Ne nö'ö ar hnini habụ hinda ne da t'a'ahụ ar sẹki gi kohụ, pọñhụ, ne hwöjụ ár fonthại ri thizahụ. Njap'u da bö'ụ hinda ma da k'ont'a ár kwẹ Jö, ngetho himbi ne bi 'yọxa nö'ö ga xifụ.
6 Ne nu mi wadi bi xipa ar Hesu te nda 'yọt'ụ, bi nxañ'ụ ha gatho ya hnini, mi mönga ar hoga mhö, ne mi ọthebi yá hñeni ya jö'i habụ gatho mi tsọni.

Ár ndöte ar Xuwa Xixthe
(Mt. 14:1-12; Mr. 6:14-29)
7 Ar ndö Erode bi zo ár gu nö'ö mi ọt'a ar Hesu, ne himi pödi te nda beni, ngetho n'añ'o mi mönga n'a ngu n'a. 'Ra mi enö ma ar Xuwa Xixthe xki mengi xki nte.
8 Ma'ra mi enö már m'ẹhni Jö Elia xki menga har ximhại. Ha nu ma'ra mi enö n'ár m'ẹhni Jö mi 'bụ maham'ụ xki mengi xki nte.
9 Nu'mú ar ndö Erode mi ensẹ:
—Ha hinge go gekasẹ da 'bẹpa togo bi hyẹkwa ár ñö ar Xuwa. Togo di ọde mhö ọt'a ya döta 'bẹfi 'mụ.
Ne mi honi hanja nda tsạ nda hyanda ar Hesu.

Bi t'inga ngụdminthebe ya jö'i
(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Jn. 6:1-14)
10 Yá mạxte ar Hesu mba pengi mi petwabi gatho nö'ö xki 'yọt'ụ. M'ẹfa bi zixyụ nda mẹwi habụ hinte mi 'bụ ya jö'i, get'ụ ar hnini Betsaida.
11 Ha nu mi bö ya jö'i ndi manụ, bi dẹni. Ne nu mi zọñ'ụ, ar Hesu himbi kots'i, bi metwabi ár ts'ụt'wi Jö, ne bi ọthebi yá hñeni.
12 Nu mi nde, bi wat'a nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte, ne bi 'ñembabi:
—Di zạ gi pẹhna ya jö'i da mfont'i, da ma ha ya t'ụlo hnini ne ya ngu 'bụ har nthet'i, ma da hyonga te da zi ne habụ da ñ'oxi. Ngetho habụ di 'bụhụ, teme da dingwa te da zi har t'ọhọ.
13 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Go gi umfụ te da ziyụ.
Nu'ụ bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Teme ga umfe. Họnsẹ kụt'a ya thuhme ne yoho ya tsi hwö di höhe. Wa gi ne ga tạmfe te da zi gathoyụ.
14 Xa mi ra nzẹyẹ ya jö'i, họnsẹ ya ñ'ọhọ mi tsụ ngu ngụdminthebe. Ha nunar Hesu bi 'ñembabi yá mạxte:
—Xifụ da hñu madenthebe n'a ngu n'a ya mut'i.
15 Njap'ụ bi 'yọt'ụ, ne bi japa gatho bi hñudi.
16 Ar Hesu bi hñönga nu'ụ kụt'a ya thuhme ne yoho ya tsi hwö, bi nọ'sa mhets'i, bi jöpi. Bi heke ne bi thokwa yá mạxte, ne nuyụ bi hyemba ya jö'i.
17 Gatho ya jö'i bi ñuni ne xa bi niñö. M'ẹfa bi njo ya xẹni thuhme xki bongi, ne bi ñhu'sa 'rẹt'amayoho ya 'bọts'e.

Ar Pedro bi dạmajöni
(Mt. 16:13-20; Mr. 8:27-30)
18 N'agi ar Hesu mi 'bụsẹ ngetho xki ma nda 'yạpa Jö, họnsẹ yá mạxte mi ñ'owi. N'a mbi 'yạmbatho'ụ, ne bi 'ñembabi:
—Togo benga ya jö'i go geke 'nö.
19 Bi dö'ụ njawa:
—'Ra enö gar Xuwa Xixthe, ma'ra enö gar m'ẹhni Elia, ne ma'ra enö go ge'e n'a nuyá m'ẹhni Jö mi 'bụ mam'ẹt'o, xi mengi xi nte.
20 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Xi'ahụ, togo gi eñhụ go gekaga.
Ar Pedro bi dödi, ne bi 'ñenö:
—Nu'ge go gar Kristo xi 'ñex'a Jö.

Ar Hesu bi mö nda tho
(Mt. 16:21-28; Mr. 8:31—9:1)
21 Nu'mú ar Hesu bi hñu'mba yá mụi hinto nda xipabi togo'ö.
22 Ne bi 'ñembabi:
—Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, mahyoni nda tho nzẹyẹ ya thogi. Nda ụtsa ya dönziandö, ya ndömöjö ne ya böt'ofo, ne nda tho. Ha nu ár hñupa nda mengi nda nte man'agi.
23 M'ẹfa bi zo gatho ya jö'i xki mhunts'i, ne bi 'ñembabi:

—Nö'ö togo ne da dẹngagi, mahyoni da pumhnisẹ ár te, ne hyax'mụ da ñ'ẹnt'atho ga ñ'o'be.
24 Ngetho nö'ö togo ne da japi da k'ont'a ár te, ma da 'bẹdi. Ha nö'ö togo ẹnt'i da unga ár te da dẹngagi, ma da dinga ar te hiñham'ụ da göts'i.
25 Tema ñho da gụkwa n'ar jö'i, da döhö gatho nö'ö te jawa har ximhại, ne da 'bẹ ár pa.
26 Nö'ö togo da ntsạ da dạmajöni pökagi ne da mönga ma mhö, Nuga Xta e ga Njö'i ma ga ntsạga n'ehe xka ehe di nheki ma nsunda, ne ga hömpa ár nsunda ma Dada, ne gar ñ'o'be ya hoga ẹnxẹ.
27 Xa majöni di xi'ahụ, 'ra gi 'bụhụwa hinge ma gi tuhụ, m'ẹt'o gi hyandwabihụ ár ts'ụt'wi Jö.

Bi mponga ár 'bại ar Hesu
(Mt. 17:1-8; Mr. 9:2-8)

28 Mi tho ñhötọ mpa xki wadi xki mönga ar Hesu njap'ụ, bi bọxa ha n'ar t'ọhọ nda ñöwi Jö ár Dada, ne bi zixa ar Pedro, ar Hakobo ne ar Xuwa.
29 Nú'mụ mi ñöwi Jö, bi mpạta ár hmi, ne ár he xa bi t'axki ne mi hyats'i.
30 Ne bi nhekinụ yoho ya ñ'ọhọ mi 'bạhwi mi ñöwi, mar Moise ne ar Elia.
31 Habụ mi 'bạ'ụ xki go'matho n'ar hyats'i. Mi nọñ'ụ ár ndöte ar Hesu ma nda thohnụ Herusalen.
32 Nu ar Pedro ne nu'ụ mi ñ'owi xa mi tsụ n'ar t'öhö, ha himbi döhö. Ne bi hyanda ar nsunda mi nheki har Hesu ne nu'ụ yoho ya ñ'ọhọ mi 'bạhwi.
33 Nú'mụ mi 'bại nda ñ'edi nuya ñ'ọhọyụ, ar Pedro bi 'ñenö:
—Ma tsi Utate'i, xiñho ga 'bụhụwa. Te gi mö, ga hoje hñu ya m'et'e, n'a habụ gi 'bụke, n'a habụ da m'ụ ar Moise, ne man'a habụ da m'ụ ar Elia.
Ngetho ar Pedro himi pödi teme mi mö.
34 Himi jwadi nda mönga njap'ụ, n'a mbi nhekitho n'ar gui, xa bi go'matho'ụ, ne xa bi ntsu'ụ.
35 Ne har gui bi nheki n'ar mhö, bi 'ñenö:
—Gehnụ ma hmöka T'ụ. 'Yọhụ nö'ö xi'ahụ.
36 Mi ñhe nu ar mhö'ö, ka bi hyant'ụ mi họnsẹ ar Hesu mi 'bạhnụ. Ha nuyụ hinte bi mö, ne hinto bi xipabi nuya pa'ụ nö'ö xki hyant'ụ.

Ar Hesu bi ọthe n'ar bötsi xki nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi
(Mt. 17:14-21; Mr. 9:14-29)

37 Ár hyax'ö ba kö'ụ har t'ọhọ, ne ra nzẹyẹ ya jö'i bi ma ba k'ö'snụ ar Hesu.
38 N'a mbi ñö nts'ẹdi n'ar ñ'ọhọ madeda ya jö'i, ne bi 'ñemba ar Hesu:
—Tsi Utate, 'yọtka ar möte gi e gi nutka ma t'ụ, ngetho họnsẹ'ö di 'ñehe.
39 Nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi, ne nu xta umbabi japi da mafi. Xa hwöts'i, ne xa ẹnts'a ya fụgi hár ne. Xa fọmi, 'bẹdi da hyẹgi.
40 Xta ạpahmö nuya ri mạxte da 'yẹni, ne hinte xi japabi.
41 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Yá bötsi'ihụ ya mẹ'sku ne gar ts'ojö'ihụ. Hangu ma ga 'bụhwithohụ ne ga pẹs'ahụ ar ts'ẹti. Ba tsinkawa ri t'ụ.
42 Nu mi ts'impabi ar Hesu nö'ö ar bötsi'ö, ar ts'ondöhi bi fọma har hại, ne xa mi hwöts'i. Nu'mú ar Hesu bi 'yẹnga ar ts'ondöhi, bi ọthe ar bötsi, ne bi mengi bi dạtwa ár dada.
43 Gatho ya jö'i xa mi 'yọtho mi handwa ár ts'ẹdi Jö.

Ar Hesu bi mengi bi mö ma nda tho
(Mt. 17:22-23; Mr. 9:30-32)

Nuya pa'ụ xa mi 'yọda ya jö'i gatho nö'ö xki 'yọt'a ar Hesu. Nö'ö bi 'ñembabi yá mạxte:
44 —'Yọhụ xiñho nuna ma ga xi'ahụ, yo ma gi pumhnihụ: Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, ma da ndạtwa yá 'yẹ ya jö'i.
45 Ha nuyá mạxte himbi bödi tema ndi bọnga nö'ö bi xipabi, ngetho himi nthẹgi nda zo yá mfeni'ụ. Ne mi ntsu nda 'yạmbabi tema ndi bọnga nö'ö xki möñ'ö.

Togo töte ár nsu
(Mt. 18:1-5; Mr. 9:33-37)

46 Nep'ụ nuyá mạxte bi ndụi bi ñöxhnatho n'a ngu n'a togo nda ntöte ár nsu.
47 Nunar Hesu mi pötwatho yá mfeni'ụ. Jange ba tsi n'ar tsi bötsi, bi 'bạ'ma habụ mi 'bụ'ö.
48 Ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nö'ö togo pọtka ma thuhu da japamasu n'ar tsi bötsi ngunụ, jakamasugi. Ne nö'ö togo jakamasugi, japamasu nö'ö togo ba pẹnkagi. Ngetho nö'ö togo hingar ñ'ets'ihụ, go töte ri nsuhụ.

Nu'ų togo hingo ma ñ'ųnihų, go fąxkagihų
(Mr. 9:38-40)

49 Nep'ų ar Xuwa bi 'ñembabi ar Hesu:
—Ma tsi Utate'i, xta hanthe n'ar ñ'ǫhǫ juñ'a ár ts'ędi ri thuhu, ęnga ya ts'ondöhi. Da höjwe ngetho hindi ñ'ohų.
50 Nu'mų́ ar Hesu bi 'ñembabi:
—Yo gi hökwabihų, ngetho nö'ö togo hingo ma ñ'ųnihų, fąxkagihų.

Ar Hesu bi zųi ar Hakobo ne ar Xuwa

51 Nú'mų mi 'bąp'ųtho nda zǫ ar pa nda menga ar Hesu mhets'i, n'a mbi zęta ár mųi, bi gų ar 'ñu bi ma Herusalen.
52 Ne bi męhna 'ra togo bi m'ęt'o nda ma ha n'ar hnini har hąi Nsamaria, nda hyoni habų ndi zǫni.
53 Ha nuya mengunų himbi ne bi umba nsęki, ngetho mi 'yo ar 'ñu ndi ma Herusalen.
54 Nu mi bö njap'ų ar Hakobo ne ar Xuwa, yoho yá mąxte, bi 'ñeñ'ų:
—Ma tsi Hmu'ihe, ha hingi ne ga ąhų da dą ar tsibi mhets'i, da tsöt'a nunar hnininų, ngu bi 'yǫt'a ar Elia.
55 Nu mi mönga njap'ų'ų, ar Hesu bi 'bąt'i bi k'öt'i, ne bi zųi bi 'ñembabi:
—Nu'ahų, hingi pöhų tema mfeni gi pę'sų gi möñhų njap'ų.
56 Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, hinxpa e da hñökwa yá te ya jö'i, ba e da pǫhyų.
Ne bi thogi bi męwi yá mąxte man'ar t'ųlo hnini.

Nu'ų mi ne nda dęnga ar Hesu
(Mt. 8:18-22)

57 Nú'mų mi 'yo ar 'ñu, n'ar ñ'ǫhǫ bi 'ñemba ar Hesu:
—Ma tsi Hmu'i, ga tęñ'a'i habų gatho gi ma.
58 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Nuya miñ'o pę'sa yá oki, ne nuya ts'ints'ų pę'sa yá m'afi, ha Nö'ö Togo ba e bi Njö'i hiñ'otho habų da mę ár ñö.
59 Nu'mų́ ar Hesu bi 'ñemba man'ar ñ'ǫhǫ:
—Ba e gi tęngagi.
Ha nö'ö bi dödi ne bi 'ñenö:
—Ma tsi Hmu'i, di ne gi 'raka ar sęki m'ęt'o ma ga ą ma dada, ne xka pengi ga tęñ'a'i.
60 Nu'mų́ ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Hyęp'ų nu'ų xi du da 'yą nu'ų mahyęgi xi duwi. Ne di mage ba mömba ár ts'ųt'wi Jö.
61 Nep'ų man'ar ñ'ǫhǫ bi 'ñemba ar Hesu:
—Ma tsi Hmu'i, nuga di ne ga tęñ'a'i n'ehe. Hǫnsę 'raka ar sęki m'ęt'o ma ga e ma mengu.
62 Ha nunar Hesu bi 'ñembabi:
—Nu'mų n'ar wöhi hęka n'ar the ne ñegi, nu ar the hinda ma njöntho. Njap'ųtho nö'ö togo da ñ'ęnt'i da dęngagi, ne da ñegi, hingar hoga 'bęgo hár ts'ųt'wi Jö.

10

Ar Hesu bi męhna ma hñun'ąte ma 'ręt'a yá mąxte

1 Mi tho gathoyų, ar tsi Hmu bi hwahna ma hñun'ąte ma 'ręt'a ya ñ'ǫhǫ mi tęni. Bi męhni 'ra ma yoho, nda m'ęt'o'ų ha gatho ya hnini habų m'ęfa nda thosę'ö.
2 Ne bi 'ñembabi'ų:
—Majöni xa nzeyętho ar sofo, ha tx'ųtho ya 'bęgo. Jange 'yąfų Jö togo ár męti ar sofo, da męhna ya 'bęgo da gų'spa ár sofo.
3 Di möhų ne zǫt'a ri dąhų, di pęñ'ahų ngu ya tsi dęti madeda ya miñ'o.
4 Yo te gi höxų ar nt'ųtbojö, yo ma gi hyojų ri 'bęnihų, yo gi höxų n'a mponi ri thizahų. Ne yo ma gi 'bąhų gi zęngwahų ya jö'i har 'ñu.
5 Nu xki kųthų ha n'ar ngu, gi zęngwahų njawa: Jö da hwëk'ahų n'ar hogam'ųi.
6 Ha nu'mų ya mengunų di 'bų n'ar hogam'ųi, nu'mų́ Jö da hwëkwabi ngu xka xifų. Ha nu'mų hin'ö, da mengtho da zų'ahų ar hwëki.
7 Nu habų da t'a'ahų nsęki, ka gi kohųnų, ne gi tsihų nö'ö da t'a'ahų. Ngetho n'ar 'bęgo di 'ñepi da t'umbabi ár nthöhö. Ne ka gi 'bųthųnų, yo gi 'yo gi nehų ya ngu.
8 Nu'mų gi tsǫñhų ha n'ar hnini ne da t'a'ahų ar sęki, tsihų gatho nö'ö te da 'bǫs'ahų.
9 Ǫthehų ya dąthi nu'ų di 'bųhnų, ne xifų nuya mengunų, ba ep'ųtho ár ts'ųt'wi Jö.
10 Ha nu'mų gi tsǫñhų ha n'ar hnini ne hinda t'a'ahų ar sęki, 'bąhų habų da 'yǫ'ahų ya jö'i, ne gi 'ñembabihų:
11 Ma ga hwöthe ma wahe da hyǫ ár hąi nuna hnininų xi m'ąt'i. Njap'ų gi pöhų döta ri mfęihų ba ep'ų, ngetho hinga ñ'emųihų nö'ö xta xi'ahe. Pöhų xiñho, ba ep'ųtho ár ts'ųt'wi Jö.

12 Di xi'ahụ, nunar pa da nthöxmajöni, xa ma da mẹ'sa n'ar mfẹi nunar hnini'ö, ma da döta ar hnini Sodoma nö'ö bi hwata Jö.

Ár mfẹi ya hnini mẹ'sku
(Mt. 11:20-24)

13 Hwëkate nu'ahụ gar menguhụ Korasi, ne nu'ahụ gar me Betsaidahụ. Ngetho nu'mụ ya me Tiro ne ya me Sidon xi hyanthmö nuya nt'udi xi t'ọt'a ha ri hạihụ, nu'ụ xi 'yọt'wahmö yá ntsọ'mi. Ne xi hyehmö ya he dumụi, ne xi nkoxhmö ya 'bospi ts'oni.

14 Ha nunar pa'ö xta thösp'ahụ majöni, ma da döta ri mfẹihụ nö'ö ma da hñönga ya me Tiro ne ya me Sidon.

15 Ha nu'ahụ gar menguhụ Nkapernaum, gi hu ri mụihụ ma da njụx'ahụ mañö mhets'i. Hin'ö. Ma da t'e'ahụ har 'bẹxui.

16 Ne bi 'ñembabi yá mạxte:

—Nö'ö togo da 'yọxa nö'ö gi xifụ, go ọtkagi. Ne nö'ö togo hinda 'yọxa nö'ö gi xifụ, hingi ọtkagi. Ha nö'ö togo hingi ọtkagi, hingi ọta nö'ö togo xpa pẹnkagi.

Nu'ụ hñun'ạte ma 'rẹt'a ya m'ẹhni ba pengi

17 Nú'mụ mba penga nu'ụ hñun'ạte ma 'rẹt'a ya m'ẹhni, xa mi johya bi zọhọ, ne bi 'ñemba ar Hesu:

—Ma tsi Hmu'ihe, nuya ts'ondöhi himi tsẹta ár ts'ẹdi ri thuhu. Nö'ö ndi 'bẹfe, mi ọtkagihe.

18 Ha nu ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:

—Hö. Nuga ndi handa ar ts'ondöhi ba tạ mhets'i ngu n'ar hwẹi.

19 Xta 'ra'ahụ ar ts'ẹdi gi nethụ ya k'eñö ne ya penzụ, ne gi töhụ gatho ár ts'ẹdi ar ts'ondöhi, ne nö'ö hinte da zạ te da ja'ahụ.

20 Ha hints'ụ gi njohyahụ ngetho ya ts'ondöhi ọt'a nö'ö gi xifụ. M'ẹt'o njohyahụ ngetho ri thuhuhụ xi nt'ot'a mhets'i.

Ar Hesu xa bi njohya
(Mt. 11:25-27; 13:16-17)

21 Nu'mú ar Hesu xa bi njohya hár ts'ẹdi ár Hñö Jö, ne bi 'ñenö:

—Ma tsi Dada'i, go gar Hmu mhets'i ne gatho har ximhại. Di nsunda'i ngetho xka utwabi ri nt'uti nu'ụ ngu ya tsi bötsi hints'ụ te pödi, ne xka 'ñökwa nu'ụ ja yá mfödi ne ya nimfeni. Hö, ngetho njap'ụ xka numañhoge, ma tsi Dada'i.

22 Mi wadi bi mönga njap'ụ ar Hesu, bi 'ñemba nu'ụ mi 'bụhnụ:

—Ma Dada xi 'yẹntk'a gatho ha ma 'yẹ. Hinto pötka ma m'ụi, nuga ár T'ụgi Jö, họnsẹ ma Dada. Ne hinto pötwa ár m'ụi ma Dada, họnsẹ ár T'ụgi ne nu'ụ togo xta hwahni ga utwabi.

23 Ne bi ñhanda habụ mi 'bụ yá mạxte, ne bi 'ñembasẹ'ụ:

—Njohyahụ ngetho xi t'a'ahụ ar sẹki gi hyanthụ nö'ö gi hanthụpya.

24 Ngetho nuga di xi'ahụ, nzeyẹ yá m'ẹhni Jö ne ya ndö mi 'bụ mam'ẹt'o, mi nehmö xi hyanda nö'ö gi hanthụpya, ne himbi zạ bi hyant'ụ. Ne mi nehmö xi 'yọ nö'ö gi ọhụpya, ne himbi zạ bi 'yọ'ụ.

Ár 'bede n'ar me Nsamaria nö'ö bi mẹ'spa ar nhwëki ár mijö'iwi

25 Nep'ụ n'ar böt'ofo ma ba k'ö'sa ar Hesu nda 'yọt'wa n'ar nt'ạni, ne nda tsạti ha nda ödi xiñho, ne bi 'ñemba njawa:

—Ma Utate'i, tema mahyoni ga pẹfi ne ga pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i.

26 Nu'mú ar Hesu bi ödi ne bi 'ñembabi:

—Teme mönga ár t'ofo ar Moise. Tema gi het'i.

27 Nu ar böt'ofo bi ödi ne bi 'ñenö:

—Ar t'ofo enö njawa: 'Ñet'a ri mụi, 'yẹnt'a ri te ne ri ts'ẹdi, ne hñuxa ri mfeni gi mö Jö ri Hmu, ne gi mö ri mijö'iwi ngu gi mhösẹ.

28 Nep'ụ ar Hesu bi 'ñembabi:

—Nu'mụ gi 'yọt'a ngu xka mö, da tsạ gi 'bụ n'ar te hiñham'ụ da göts'i.

29 Ha nunar böt'ofo himi ne to nda k'a'spa ár nt'ạni. Jange bi mengi bi 'yạni:

—Togo ma mijö'i'be ga mödi.

30 Nu'mú ar Hesu bi ödi ne bi 'ñembabi:

—N'agi n'ar ñ'ọhọ mi ne ar 'ñu, xki 'ñe Herusalen ndi ma har hnini Heriko. Bi dạka 'ra ya dạkate, ne bi mọkwabi yá dutu bi hñö'spa gatho nö'ö te mi hö. Xa bi fẹnza, ne bi ts'ohnụ 'bụtho nda du.

31 M'ẹfa bi thop'ụtho har 'ñu'ö n'ar möjö, ne nu mi hyandi mi 'bẹmp'ụ har 'ñu, bi gạxa hár ñöni, ne bi thogi bi ma.

32 Nep'ụ bi thop'ụtho n'ar mạxte har nijö. Nunụ n'e, bi hyandatho ar ñ'ọhọ mi 'bẹmp'ụ, ne bi gạxa hár ñöni ar 'ñu, bi thogi bi ma.

33 Ha n'ar me Nsamaria bi thop'ụtho har 'ñu'ö. Ne mi zọnga get'ụ habụ mi 'bẹñ'ö, mi
hyandi, xa bi hwëki.
34 Bi ma ba k'öts'i, ne bi go'spa ar nziki ha yá nts'ẹni, bi xi'spa ar ixkat'afi, ne bi dut'wabi.
M'ẹfa bi 'yẹnts'a hár n'ọge, bi zixa ha n'ar ngu t'ungar hats'i, ne ka bi sunụ.
35 Ár hyax'öp'ụ, nu mi 'bạ ar 'ñu nda ma, bi hñö ar bojö, ne bi gut'wabi yopa ar 'bẹfi nö'ö
ar unga hats'i. Ne bi 'ñembabi: Di tsok'ats'ụwa nunar ñ'ọhọnụ gi su, ne nu'mụ da k'at'a ar
bojö, nu xka pengi ga jut'a'i.
36 Nu mi wadi bi mönga njap'ụ ar Hesu, bi 'yạmba ar böt'ofo, ne bi 'ñembabi:
—Nuya hñu ya ñ'ọhọyụ, togo gi beni ger mijö'iwi ar ñ'ọhọ xki thạki.
37 Nu ar böt'ofo bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nö'ö togo bi mẹ'spa ar nhwëki.
Ne ar Hesu bi 'ñembabi:
—Hö. Di ma ba jap'ụ n'ehe.

Ar Hesu bi zọnga hár ngu ar Marta ne ar Maria

38 Ar Hesu bi mengi bi ne ar 'ñu, ne bi zọnga ha n'ar hnini. Ka mi 'bụhnụ n'ar 'bẹhñö már
thuhu ar Marta, togo bi umba ar sẹki hár ngu.
39 Mi 'ñe n'ár juhwẹ már thuhu ar Maria, gehnụ bi hñu hár wa ar Hesu mi ọxa nö'ö mi
möñ'ö.
40 Ha nu ar Marta xa mi nxint'i mi ọt'a ar 'bẹfi har ngu. N'a mbi wat'atho habụ mi 'bụ ar
Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'i, ha hingi handi numa juhwẹ tsogagi gatho ar 'bẹfi. Xipabi da e da
mạxkagi.
41 Nunar Hesu bi 'ñembabi:
—Marta, tsi Marta, xa gi xọni, ne xa gi tu ri mụi, ngetho nzẹyẹ ar 'bẹfi.
42 Họnsẹ n'ar 'bẹfi mahyoni gi 'yọt'e, ngu nunar hoga 'bẹfi xi hwahna ar Maria. Hinjo'o
togo da hñökwabi.

11

Ar Hesu bi uta yá mạxte hanja nda t'ạpa Jö
(Mt. 6:9-15; 7:7-11)

1 Bi zọta n'ar pa ar Hesu mi ạpabi Jö ár Dada, ne nu mi wa'ö, n'ár mạxte bi 'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'i, di ne gi utkagihe hanja ga ạfe Jö, ngu ar Xuwa mi utwabi yá mạxte.
2 Nu ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Nú'mụ xki 'yạfụ Jö, gi 'ñeñhụ njawa:
Ma tsi Dada'ihe gi 'bụ mhets'i,
dár nsunda ri thuhu.
Dá ekwa ri ts'ụt'wi,
ne da t'ọt'a'iwa har ximhại ngu bi t'ọt'a'ip'ụ mhets'i.
3 'Rakagihe te ga tsihepya.
4 Ne pumgagihe ma ts'okihe, ngetho nuje n'ehe di pumfe togo xi ts'okagihe.
Ne yo gi heje da döje ar ts'ạti, ñöngagihe hinga ọthe nö'ö xi nts'otho.
5 Ne ar Hesu bi 'ñemba yá mạxte n'ehe:
—Ma ga möñhụ, n'ar jö'i ntsixkwi man'a n'anguthowi. Ne ngu made nxui ma da k'önga
hár ngu, ne da 'ñembabi: Xta ehe gi 'yọtka ar möte gi hmika hñu ya thuhme.
6 Ngetho ka di zọ man'ar ñ'ọhọ di ntsix'be n'ehe, xpa e yap'ụ, ha hiñ'otho te ga umbi.
7 Ne nö'ö da dödi mbo hár ngu, ne da 'ñenö: Hindi ne gi k'öskagipya. Xta kot'a ma goxthi,
ne di hwixa ma bötsi. Jange hinda tsạ ga nangi ga 'ra'a nö'ö teme gi ạdi.
8 Ha nuga di xi'ahụ, hinda nangi da umbabi nö'ö te ạdi mödi ár mpöhwi. Da nangi da
umba gatho nö'ö k'at'i, njap'ụ da hyẹgi da 'yạpa ár t'öhö.
9 Jange di xi'ahụ, 'yạhụ ne da t'a'ahụ. Hyoñhụ, ne gi tiñhụ. Mathụ, ne da nsok'ahụ ar
goxthi.
10 Ngetho nö'ö togo da 'yạdi, da t'umbabi. Nö'ö togo da hyoni, da dini. Ne nö'ö togo da
mafi, da nsokwabi.
11 Nú'ahụ gar dadahụ, nu'mụ ri bötsihụ da 'yạ'ahụ n'ar thuhme, hage gi umfụ n'ar do.
Xi'mụ da 'yạ'ahụ n'ar hwö, hage gi umfụ n'ar k'eñö.
12 Xi'mụ da 'yạ'ahụ n'ar t'axi, hage gi umfụ n'ar penzụ.
13 Nu'mụ gar ts'oktehụ, ne gi pöhụ gi umfụ nö'ö xiñho ri bötsihụ, hanguhmö ar Dada
mhets'i xa da umbabi ár Hñö Jö gatho nu'ụ togo da 'yạpabi.

Da göxa yá mengu n'ar ngu nu'mụ da ntunsẹ
(Mt. 12:22-30; Mr. 3:20-27)

14 N'ar pa ar Hesu bi 'yɐmba n'ar ts'ondöhi n'ar ñ'ǫhǫ xki japi nda ngone. Nu mi bǫnga
ar ts'ondöhi, ar gone bi zą bi ñö. Ha nuya jö'i bi hyandi, xa bi 'yǫtho.
15 Ha 'ra mi eñ'ų:
—Nunar ñ'ǫhǫnų ɐnga ya ts'ondöhi, hömpa ár ts'ɐdi ar Belsebu ár ndö ya ts'ondöhi.
16 Ma'ra hǫnt'a mi ne nda hyąthmö, mi ąpabi n'ar nt'udi ndi 'ñe mañö mhets'i.
17 Ar Hesu mi pötho tema mi beñ'ų, jange bi 'ñembabi'ų:
—Nu'mų n'ar hnini da ñhege ne da ntunsɐ, ma da jö'sasɐ'ų gatho nö'ö xi 'yǫt'e. Ha nu'mų
n'ar ngu da ntunsɐ nuya mengu, da göts'i.
18 Njap'ųtho n'ehe, nu'mų ar ts'ondöhi da ntunkwi yá mits'ondöhiwi, hanja da mɐ'sa ár
ts'ɐdi'ö. Nuga di xi'ahų njap'ų, ngetho gi eñhų di ɐnga ya ts'ondöhi di hömpa ár ts'ɐdi ar
Belsebu ár ndö ya ts'ondöhi.
19 Ha nu'mų njap'ų ngu gi möñhų, xi nuya ri m'ɐhnihų 'mų, togo ár ts'ɐdi hömpabi da
'yɐnga ya ts'ondöhi. Go da hñump'a ri hmihų'ų.
20 Ha nu'mų di ɐnga ya ts'ondöhi di hömpa ár ts'ɐdi Jö, pöhų 'mų, ár ts'ųt'wi Jö xi zǫkwapya
habų gi 'bųhų.
21 Nu'mų n'ar ñ'ǫhǫ jár ts'ɐdi ne thɐ ya bǫjö tsą da su ár ngu, 'bɐ'sa xiñho gatho yá ñho
'mų.
22 Ha nu'mų da zǫ man'a di töte ár ts'ɐdi, ne da döhö, da hñömba yá bǫjö thɐ nda su ár ngu.
Da hñö'spabi nö'ö mi pɐts'i, ne da hyemba yá ñ'ohų gatho nö'ö te janų.
23 Nö'ö togo hindi ñ'o'be, ųtsagi. Ne nö'ö togo hindi mus'be mahyɐgi, go font'i.

Ar ts'ondöhi bi pengi
(Mt. 12:43-45)

24 Nu'mų n'ar ts'ondöhi da bǫnga ha n'ar jö'i, da ñ'o ha ya ot'a hąi, di honga habų da
ntsąyą, ne hinte tini. Nu'mú da bensɐ ne da 'ñenö: Xi'mų ga penga ha ma ngu da pǫni.
25 Ha nu xta pengi da dinga nö'ö ár 'bɐt'o ngu habų mi 'bųi, xi njoki, ne xi thoki xiñho.
26 Nu'mú nunar ts'ondöhi'ö, dama da hyonga ma yoto yá mits'ondöhiwi di töpa ár nts'o,
ne da kųt'i da m'ųhwi. Ne nunár 'bɐfam'ųi nunar jö'i xki hyɐhmö ar ts'ondöhi, di töta ár
nts'o, hinge ngu 'bɐt'o.

Nu'ų xa töta ar jöpi xi hñöni
27 Nú'mų mi mönga njap'ų ar Hesu, n'ar 'bɐhñö mi 'bųhnų har mhunts'i bi ñö nts'ɐdi, ne
bi 'ñenö:
—Xa xi jöpa Jö nö'ö ar 'bɐhñö xi 'yǫñ'a'i, ne xi tede'i.
28 Nu'mú ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Töta ar njöpi xi hñönga nu'ų togo ǫtwabi nö'ö mönga Jö.

Ya ts'ojö'i ą n'ar nt'udi
(Mt. 12:38-42; Mr. 8:12)

29 Mi 'yo mi mhunts'a ya jö'i hár nthet'i ar Hesu, ne nö'ö bi 'ñembabi'ų:
—Nuya jö'i 'bų nuya payų thota yá nts'o, ądi da hyanda n'ar nt'udi, ha hinda ma da
t'umbabi. Hǫnsɐ da t'umba ár nt'udi ar m'ɐhni Honas.
30 Ngetho njangu ar Honas bi 'bɐhni ngu ar nt'udi da hyanda ya me Ninibe, njap'ųtho
Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, gehnų n'ar nt'udi da hyanda ya jö'i 'bų nuya payų.
31 Nunar 'bɐhñö mar ndö ndi 'ñe mak'angi, ma da nanga har thöxamajöni, ne ma da
hñu'mba yá hmi nuya jö'i 'bų nuya payų. Ngetho nuna ba e har yap'ų hąi nda 'yǫ'spa ár
mfödi ar Salomon. Ne gi 'bųhwihųwa n'a xa töpa ár nsu ar Salomon.
32 Nuya me Ninibe ma da nanga har thöxamajöni, ne ma da hñu'mba yá hmi nuya jö'i 'bų
nuya payų. Ngetho nu'ų bi 'yǫt'wa ár ntsǫ'mi nu mi zo ar Honas. Ne gi 'bųhwihųwa n'a xa
töpa ár nsu ar Honas.

Ár ñot'i ma ndo'yohų
(Mt. 5:15; 6:22-23)

33 Hinjo'o n'ar jö'i togo da tsǫ n'ar ñot'i ne da 'ñögi, wa da go'ma ha n'ar ts'ǫi. Nö'ö da
'yǫt'e, da 'ñexa habų da tsą da yot'a gatho mbo har ngu, ne da hyanda nu'ų togo da yųt'i.
34 Nuya ri dąhų ngu 'ra yá ñot'i ri ndo'yohų. Nu'mų ri dąhų xiñho, xǫge ri ndo'yohų 'bų
har hyats'i. Ha nu'mų ri dąhų hingi ho, xǫge ri ndo'yohų 'bų har 'bɐxui.
35 Jange jamasuhų nö'ö ar ñot'i gi pɐ'sų, da yot'a xiñho ri mfenihų, ne hingi 'bųhų har
'bɐxui.
36 Nu'mų gatho ri ndo'yohų 'bų har hyats'i, ne hinte ts'omp'a ri mfenihų, xa di kop'athohų
ar hyats'i, ngu n'ar ñot'i ɐs'ahų ár hyats'i.

Ar Hesu bi nǫmba yá ts'o'befi ya dɐnga'bɐpate ne ya böt'ofo
(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lk. 20:45-47)

37 Nu mi wadi bi mönga njap'ų ar Hesu, n'ar dęnga'bępate bi 'yąpar möte nda męwi nda
ñungwi hár ngu. Bi yųt'a ar Hesu, ne bi hñu har mexa.
38 Ha nu ar dęnga'bępate xa bi 'yǫtho mi hyanda ar Hesu himbi nxų'yę m'ęt'o ne nda ñuni
ngu yá nt'umbi'ų.
39 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ö:
—Nu'ahų gar dęnga'bępatehų, gi njanguhų n'ar xųt'bada ne ar xųtmohi, hǫnsę xųt'a
nthi, ha nu mbo xi nts'otho. Nu'ahų gi ne gi pǫnga ri hmihų ha yá nthandi ya jö'i, mödi
gi pę'sų ha ri mfenihų ar mfë ne ar ts'om'ųi.
40 Xa xka 'bę ri mfenihų. Ha hingi pöhų, Jö ge'ö bi hyoka xǫge ár 'bąi ar jö'i, nthi ár ndo'yo
ne mbo ár mfeni n'ehe.
41 Fąxų ya hyoya hyemfų nö'ö gi pę'sų, ne njap'ų hö, da nt'axk'a'ihų xǫge.
42 Hwëkate nu'ahų gar dęnga'bępatehų. Ngetho gi 'wekwabihų Jö n'a 'ręt'a xęni ar xök'ni,
ar ruda ne gatho nu ma'ra ya dǫni. Ha hinto gi ǫt'wabihų ar ñho, ne hingi möhų Jö. Xiñho
gi 'wejwų ár męti Jö, ne hingi hyęhų gi 'yǫt'wabihų ar ñho ma'ra, ne gi möhų Jö.
43 Hwëkate nu'ahų gar dęnga'bępatehų. Ngetho gi ne gi hñuhų ha ya nthudi nsu ha ya
nijö, ne gi nehų da nzęngwa'ihų xa di 'bęnga nt'ek'ei ha ya tąi.
44 Hwëkate nu'ahų gar böt'ofohų, ne gar dęnga'bępatehų, xa gar katehų. Gi ñhęhwihų ya
nt'ągi hingi nheki, thotya jö'i mañö, ne hingi pö'ų tengu ar nts'otho mbo.
45 Nep'ų bi dö n'ar böt'ofo, ne bi 'ñembabi ar Hesu:
—Ma Utate'ihe, nú'mų gi mönga njap'ų, gi ęmgagihe dar böt'ofohe n'ehe.
46 Ha nunar Hesu bi 'ñenö:
—Hwëkate nu'ahų gar böt'ofohų n'ehe. Ngetho gi jafų ya jö'i da muxa ya 'bęni nu'ų hingi
tsą da muts'i, ha nu'ahų hingi ne gi thąñhųts'ų.
47 Hwëkate'ihų. Ngetho gi pengi gi hokwabihų yá nt'ągi yá m'ęhni Jö mi 'bų mam'ęt'o,
nu'ų bi hyosę ri palehų.
48 Njap'ų nheki gi et'athohų ri xųthahų nö'ö bi 'yǫt'a ri palehų. Ngetho nu'ų bi hyo ya
m'ęhni, ha nu'ahų go gi pengi gi hokwabihų yá nt'ągi.
49 Jange Jö xki 'ñensę hár döta mfödi: Ma ga pęmpabi'ų ma m'ęhni ne ma mpǫte. 'Ra ma
da tho, ne ma'ra xa ma da nt'ųtsa.
50 Jange nuya jö'i 'bųpya, Jö go ma da got'wabi gatho ár ji yá m'ęhni xi nhö'mba di ndųi
nú'mų mi thoka ar ximhąi.
51 Da ndų'ma nú'mų mi nhö'mba ár ji ar Abel, di göxa ár ji ar Sakaria nö'ö bi tho madedar
m'ǫxm'ǫñho ne ar nijö. Jange di xi'ahų, Jö gatho ma da got'wa nuya jö'i 'bų nuya payų.
52 Hwëkate nu'ahų gar böt'ofohų. Ngetho hingi hęhų da bötwa ár mhö Jö nu'ų togo ne da
ödi. Himbi zo ri mfenihų, ne hingi hęhų ma'ra nda zo yá mfeni.
53 Nu mi wadi bi mönga njap'ų ar Hesu, nuya böt'ofo ne nuya dęnga'bępate, xa bi fąts'i
mi ǫt'wa nzę ya nt'ąni.
54 Ngetho xa mi ne nda 'yǫ'ų nda mönga nö'ö himi ho, ne njap'ų nda dinga te nda hyǫts'e.

12

Jamasuhų yá ts'ont'uti ya dęnga'bępate

1 Nep'ų xa mi thota ár nzęyę ya jö'i bi mhunts'i, ne mi ñ'ent'a n'a ngu n'a. Nu'mú ar Hesu
bi ndųi bi ñö, ne m'ęt'o bi 'ñemba yá mąxte:
—Jamasuhų, yo ma gi tęmbabihų yá ts'om'ųi ya dęnga'bępate, ngetho nu'ų xa ǫt'a
ñhogajö'i ne ya nemhñö, ne 'ramtx'ų ts'omba yá mfeni ya jö'i.
2 Hiñ'otho teme xi t'ögi ne hinda thini, wa teme xi t'ǫt'a ñ'öntho ne hinda födi.
3 Jange nuga di xi'ahų, gatho nö'ö gi möñhų ñ'öntho, m'ęfa ma da födi. Ne gatho nö'ö gi
njont'anehų, ma da mhönga nts'ędi gatho da 'yǫde.

Togo gi tsuhų
(Mt. 10:28-31)

4 Ha nuga di eñ'ahų, ma tsi ñ'owi'ihų, yo gi tsuhų togo ne da hñök'ahų ri tehų, ne m'ęfa
hinda tsą te man'a da ja'ahų.
5 Ma ga xi'ahų togo mahyoni gi tsuhų. Tsuhų nö'ö tsą da hñök'a ri tehų, ne pę'sa ar ts'ędi
da męñ'ahų har tsibi n'ehe. Hö, go gi tsuhųnų.
6 Nuya tsi ts'ints'ų hingi hmödi, t'unga kųt'a ha n'ar tsi ngudmi. Ha Jö hinxi pumhni n'ayų.
7 Xi'ahųhmö. Gatho ri xtöhų Jö pödi hangu'ų. Jange yo gi ntsuhų, ngetho gi töfų ár nsu
pę'sa n'a mut'i ya ts'ints'ų.

Nu'ų togo da dąta majöni ya jö'i xi bökagi
(Mt. 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 Di xi'ahų, gatho nu'ų togo da dąmajöni ha yá nthandi ya jö'i xi bökagi, Nuga xta e ga Njö'i,
ma ga dąmajöni ha yá nthandi yá ęnxę Jö xta mpö'be'ų.

9 Ha nu'ụ togo da kọngagi ha yá nthandi ya jö'i, nuga n'e, ma ga kọnga ha yá nthandi yá ẹnxẹ Jö, ga enö hiñham'ụ xta mpö'be'ụ.
10 Nu'mụ n'a da ñömañ'ụbi Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, da mpumbabi. Ha nö'ö togo da zanga ár Hñö Jö, hinda ma da mpumbabi.
11 Nu xta ts'ix'ahụ ha yá nijö ya xodyo, wa ha yá nthandi ya nzạyạ, wa ma'ra yá ndö ya hnini, yo gi tu ri mụihụ tema gi thöhụ, yo gi beñhụ m'ẹt'o tema gi möñhụ.
12 Ngetho nu xki ñöhụ, ár Hñö Jö ma da ut'ahụ teme mahyoni gi möñhụ.

Ár 'bede n'ar ñ'ọhọ hinte mi k'at'i himi benga nö'ö xiñho

13 Nep'ụ n'ar ñ'ọhọ mi 'yo har mhuntsjö'i, bi 'ñemba ar Hesu:
—Ma Utate'i, xipats'ụ ma jödö ga ñhe'be nö'ö bi zogagihe ndu ma dadahe.
14 Nunar Hesu bi 'ñembabi'ö:
—Xi'ge Ndada, togo xi hñuxkaga ngu ar nzạyạ ga hek'ahụ ar hại.
15 Ne bi 'ñenö n'e:
—Jamasuhụ hinge xa gi hyomfụ yá ñho ar ximhại, ngetho ha ya ñho, hinge ja bi ehnụ ar hogam'ụi.
16 Ne bi xipa n'ar 'bede nu'ụ ya jö'i xki mhunts'i, ne bi 'ñembabi:
—Mi 'bụ n'ar ñ'ọhọ xa mi pẹ'sa nzẹyẹ ya ñho, ne nuyá hại xa bi unga n'ar hoga sofo.
17 Nu'mú nö'ö ar ñ'ọhọ'ö bi bensẹ, ne bi 'ñenö: Te ga pẹpya. Hiñ'otho habụ ga kwata gatho ma sofo.
18 N'a mbi 'ñensẹ hár mfeni: Da beni tema ga pẹfi. Ma ga yọt'a nuyụ ma t'u, ne ma ga hoka ma'ra di töte ár döta. Ne ka ga ụtnụ gatho ma sofo ne gatho nö'ö te di pẹts'i.
19 Nep'ụ ka jwadi ga kwata gatho ma sofo, ma ga embasẹ ma te: Nupya hö, janụ gatho nö'ö te di honi ga tsi nzẹyẹ ya jẹyẹ da 'ñep'ụ. Nupya da tsạ ga tsạyạ, ga ñuni, ga ntsithe, ne xa ga njohya.
20 Ha Jö bi 'ñembabi nö'ö ar ñ'ọhọ'ö: Xa xka 'bẹ ri mfeni, ngetho ar nxuinụ, ma gi tu, ne gatho nö'ö gi pẹts'i, hingi pödi togo ma da gohwi.
21 Njap'ụtho n'ehe, nö'ö togo xi munts'a nzẹyẹ ya ñho ár mẹtisẹ, nu xta du, ma da ñhoya hár nthandi Jö.

Yo gi tu ri mụihụ tema di 'ñep'ụ
(Mt. 6:25-34)

22 Nep'ụ ar Hesu bi 'ñemba yá mạxte:
—Nupya di xi'ahụ, yo gi tu ri mụihụ tema gi tsihụ, wa tema gi hyehụ.
23 Ngetho ri tehụ töpa ár nsu ar ñhuni, ne ri ndo'yohụ töpa ár nsu ar he.
24 Hyanthụ ya ka. Nu'ụ hingi pot'i, hingi xofo, ne hiñ'otho yá t'u. Jö go 'wiñ'ụ. Ne nu'ahụ gi töfụ ár nsu gatho ya zu'we nsạni.
25 Togo da hñu'sa ár ñhets'i xa di tu ár mụi.
26 Nu'mụ hingi tsạ gi 'yọthụ nö'ö hingi hembi, yo'ö tup'a ri mụihụ gatho nu ma'ra 'mụ.
27 Hyanthụ hanja te ya dọni. Hingi het'i, hingi pẹ man'ar 'bẹfi. Ha di xi'ahụ, nunar ndö Salomon, mödi xa mi pẹ'sa ár nsu, himbi zạ bi ñhe ngu ár nzạtho'ụ.
28 Nu'mụ Jö heta ya dọni da ndọmpya har 'batha, ne xudi da nk'ụts'i da t'ụ'sa har tsibi, xi'ahụ, tengu da thet'ahụ 'mụ. Yo'ö xa hinte gi pẹ'sụ ri jamfihụ.
29 Jange yo gi tu ri mụihụ tema gi tsihụ ne tema gi hyehụ, ne hindi oda ri mfenihụ tema gi k'athụ.
30 Ngetho gatho nu'ụ ya jö'i hinxi ñ'emụi, hyax'mụ oda yá mfeni nö'ö te da zi ne te da hye. Ha nu'ahụ, ri Dadahụ bi 'bụ mhets'i, pö'ö teme gi k'athụ.
31 Jange hyoñhụ m'ẹt'o hanja gi 'bụhụ xiñho hár ts'ụt'wi Jö, ne njap'ụ hö, hinda k'at'ahụ gatho nö'ö gi hoñhụ.

Pẹ'sa ri ñhohụ núnụ mhets'i
(Mt. 6:19-21)

32 Ma tsi t'ụlo mhunts'i'ihụ, yo gi ntsuhụ, ngetho Jö ri Dadahụ xi hwëk'ahụ gi 'bụhụ hár ts'ụt'wi'ö.
33 Jange pạhụ ri m'ẹts'ihụ, ne hyembabihụ ya hyoya. 'Yọthụ ri 'bẹnihụ hingi thege, ne ri m'ẹts'ihụnụ mhets'i hinda göts'i, habụ hinda yụt'a ya bë da bëp'ahụ, ne hinda de ar zu'we.
34 Ngetho habụ 'bụ ri m'ẹts'ihụ, ka 'bụhnụ ri mfenihụ n'ehe.

Ar hoga 'bego ndọ'mi

35 Ñhojụ ne ndọ'mhụ, ngu 'ra ya hoga 'bego di zọ yá ñot'i.
36 Jahụ ngu 'ra ya 'bẹgo tọ'ma yá hmu xta menga n'ar ngo nthöti, ne nu xta gạnt'a ar goxthi, nu'ụ ngut'a da xokwabi.
37 Xa ma da njohya nu'ụ ya 'bẹgo di nuhu nú'mụ xta zọ ár hmu. Nuga di xi'ahụ, nunar hmu'ö da mọ ar mexa, ne da 'ñei da 'wini.

38 Mödi da zọ made ar xui, wa nú'mụ 'bụtho da hats'i, xa ma da njohya nu'ụ ya 'bẹgo da ts'ụdi nuhu.
39 Ne di xi'ahụ, nu'mụ n'ar jö'i di pöhmö ham'ụ da zọ ar bë, nu ar jö'i'ö hinda ñ'öhö, da su ár ngu, hinda hyẹ ar bë da yụt'i da bëpabi.
40 Jange nu'ahụ ndọ'mhụ, ngetho nö'ö ar pa hingi beñhụ, n'a ngi thạ̀ñhụtho, ma da mengi da ehe Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.

Ar hoga 'bẹgo ne ar ts'o'bẹgo
(Mt. 24:45-51)

41 Nep'ụ ar Pedro bi 'yạmbar Hesu, ne bi 'ñembi:
—Ma tsi Hmu'i, xi nunar 'bede ga jwadi ga mö, hage họnsẹ ga xije, wa ga xipa gatho ya jö'i.
42 Ne ar tsi Hmu bi dödi:
—Xi'mụ n'ar hmu da bọnga ár ngu da ma, togo da zokwa ár 'bẹfi da su ne da 'wimbabi gatho yá 'bẹgo. Hage hinda zokwabi n'ar hoga 'bẹgo di pödi te gatho mahyoni da mẹfi.
43 Xa da njohya nö'ö ar 'bẹgo nu xta zọ ár hmu, ne da dini di ọt'a gatho ngu nö'ö xki zokwabi nda mẹfi.
44 Xa majöni di xi'ahụ, nu ar hmu'ö ma da 'ñexa ar hoga 'bẹgo'ö, da supa gatho nö'ö te pẹts'i.
45 Ha nu'mụ nö'ö ar 'bẹgo togo bi ts'ogi nda supa ár 'bẹfi ár hmu, da benga hár mfeni, nunár hmu hinda nxọni da pengi. Ne da ndụi da mẹ ya ñ'ọhọ ne ya 'bẹhñö nu'ụ yá mi'bẹgowi, ne xa di ñuntho, ne di tsithetho, ne xa di ntitho.
46 Ha nu'mụ ár hmu da zọhọ nö'ö ar pa'ö hindi tọ'ma nor 'bẹgo'ö, xa ma da t'umba n'ar döta mfẹi, ne da 'ñet'a habụ bi kụ nu'ụ hingi ñ'emụi.
47 Nö'ö ar 'bẹgo pödi xiñho tema xi 'bẹpa ár hmu, ne hinda 'yọt'e, töte ár mfẹi ma da t'umbabi'ö.
48 Ha nö'ö ar 'bẹgo hindi pödi xiñho teme xi 'bẹpa ár hmu ne hinda mẹfi xiñho, da t'umba ar mfẹi, mödi hingar nzẹyẹ ngu nö'ö man'a. Ngetho nö'ö togo da t'ẹnt'wa nzẹyẹ ar 'bẹfi hár 'yẹ, njap'ụtho ma da thö'spa majöni n'ehe. Ne nö'ö togo da t'umbabi nzẹyẹ da su, njap'ụtho ma da thö'spa majöni.

Ngetho xpa e ar Hesu, ma da ñhe ya jö'i
(Mt. 10:34-36)

49 Nuga xta ekwa har ximhại ga u ar tsibi, ne xa di nehmö da ndụi da nzọ.
50 Mahyoni ga tho nzẹyẹ ya ụgi ne ya dumụi, ne xa di nehmö da ndụi ga thogi.
51 Ha gi beñhụ xta ekwa ga jö'sa ya tuhni har ximhại. Hin'ö, xta e ga exa ya jö'i da ntuhni.
52 Da ndụ ar pania di map'ụ, nu'mụ ha n'ar ngu di 'bụ kụt'a, ma da ñhehyụ, hñu da ụtsa nu yoho, ne yoho da ụtsa nu hñu.
53 Ya dada da ụtsa yá t'ụ, ha nuya t'ụ da dọxa yá dada. Ya nönö da ụtsa yá t'inxu, ha nuya t'inxu da dọxa yá nönö. Nuya kạ da ụtsa yá ts'ihwẹ, ha nuya ts'ihwẹ da ụtsa yá kạ.

Hanja hingi pöhụ nuya pa gi 'bụhụ
(Mt. 16:1-4; Mr. 8:11-13)

54 Ar Hesu bi 'ñembabi ya jö'i n'ehe:
—Nú'mụ gi hanthụ da njụxa ya gui núnụ mampuni, gi eñhụ ma da 'wöi, ne majöni da njap'ụ.
55 Nu'mụ da ndụi da ñ'o ar ndöhi, gi eñhụ ma da zọ ar pahyadi, ne majöni da njap'ụ.
56 Nemhñöhụ. Gi pöhụ gi hyanthụ ham'ụ mponga mhets'i ne ar ximhại, hanja hingi pöhụ mponga nuya payụ gi 'bụhụ.

Kohwi n'ar nkohi ri ñ'ụnihụ
(Mt. 5:25-26)

57 Hanja hingi benseẹhụ ndana'ö xiñho gi 'yọthụ, ne ndana'ö hingi ho.
58 Nu'mụ n'a da zix'ahụ har ts'ụt'wi, nu xki 'yohụ har 'ñu, dama gi nkohwihụ nú'mụ gi 'yoseẹhụ, njap'ụ hinda zix'ahụ har nzạyạ. Ngetho nú'mụ xki tsọñhụ har nzạyạ, nö'ö da dạt'ahụ ár mfạts'i, ne nö'ö ár mfạts'i da zix'ahụ, ma da go'ahụ har fạdi.
59 Di xi'ahụ hinda zạ gi pọñhụ, ma gi 'bụhụnụ gi k'othụ gatho nö'ö gi tuhụ.

13

'Yọthwụ ár ntsọ'mi, hyoñhụ hingi m'ẹhụ

1 Nú'mụ mi 'bụhnụ 'ra ya jö'i bi metwabi ar Hesu hanja ar Pilato bi mẹhna togo nda hyo 'ra ya me Ngalilea. Ne bi nthöspabi ár jiseẹ'ụ ár ji ya mẹti m'ọñhọ mi uñ'ụ har dönganijö Herusalen.
2 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:

—Ha gi beñhụ nuya ñ'ọhọyụ bi t'ọt'wa njap'ụ ngetho mi töpa yá ts'oki gatho nu ma'ra ya me Ngalilea.
3 Di xi'ahụ hin'ö. Ha nu'mụ hingi 'yọt'wabihụ ár ntsọ'mi, ma gi m'ẹhụ ngu bi m'ẹ'ụ.
4 Xi nu'ụ 'rẹt'amahñötọ ya jö'i bi zẹ'ma ar he'sjödo Siloe nú'mụ mi yọt'e, ha gi hu ri mụihụ mi töpa yá ts'oki gatho nu ma'ra ya me Herusalen.
5 Di xi'ahụ hin'ö. Ha nu'mụ hingi 'yọt'wabihụ ár ntsọ'mi, ma gi m'ẹhụ ngu bi m'ẹ'ụ.

Ár 'bede n'ar 'bại'iuxi hinte mi tu

6 Ne ar Hesu bi xipa n'ar 'bede ya jö'i, ne bi 'ñembabi:
—N'ar ñ'ọhọ mi pẹ'sa n'ar 'bại'iuxi mi 'bạ hár hwöhi. Ne n'ar pa bi ma ba k'ötṣ'i nda nu ha xki ndu, ne hinte bi dini.
7 Nep'ụ bi 'ñemba ár 'bẹgo mi su ar hwöhi: Di ne gi tsẹka nunar 'bại'iuxi, ngetho hñu njẹyẹ xta ehe di handi ha da ndu, ne hinte xta tini. Jange te ga jafụ, họnsẹ honga nzẹ ar hại ne hinte uni.
8 Nu'mú bi 'ñenga ar 'bẹgo: Ma tsi hmu'i, yo gi tsẹjmö. Ma ga hẹhụ man'a njẹyẹ. Ma ga fọmba ar hại ne ga ụt'wa ar 'yai.
9 Xömhö njap'ụ da ndu. Ha nu'mụ hinda uni, nu'mú hö, da zạ gi tsẹki.

N'ar pa ntsạyạ ar Hesu bi ọthe n'ar 'bẹhñö mar nk'oxtha

10 N'ar pa ntsạyạ ar Hesu mi 'bụ ha n'ár nijö ya xodyo, mi uta ya jö'i.
11 Ne mi 'bụhnụ n'ar tsi 'bẹhñö xki nk'oxtha. Xki tho 'rẹt'amahñötọ njẹyẹ n'ar ts'ondöhi xki japi nda ñheni, himi hẹgi nda jönga ár xụtha.
12 Nu mi hyanda ar Hesu, bi zofo ne bi 'ñembabi:
—Nönö, nupya xi hyẹk'a'i ri hñeni.
13 Nu'mú bi hñu'spa yá 'yẹ ar tsi 'bẹhñö. Ne dama bi zạ bi jönga xiñho ár ndo'yo, ne bi mụdi bi umba njamödi Jö.
14 Ne nö'ö mar ndöngi har nijö, bi mbọ ár kwẹ, ngetho ar Hesu bi ọthe ar tsi 'bẹhñö har pa ntsạyạ. Ne bi 'ñemba ya jö'i:
—Di pẹ'sụ 'rato mpa ga mpẹhụ. Nu'mụ tsụ'ahụ ya hñeni, ba ehụ nuya pa'ụ da t'ọthe'ihụ, hinge nuya pa ntsạyạ.
15 Ar tsi Hmu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nemhñöhụ. Ha hingi xo'thụ ri boihụ wa ri n'ọgehụ gi tsíthụ, mödi ar pa ntsạyạ.
16 Xi nunar tsi 'bẹhñönụ ár mạnga'bẹto ar Abra, xi 'wẹ'sa ar ts'ondöhi 'rẹt'amahñötọ njẹyẹ, hage hingi ho da sot'i mödi ar pa ntsạyạ.
17 Ne nu mi mönga njap'ụ ar Hesu, gatho nuyá ñ'ụniwi mi 'bụhnụ, bi 'bẹ yá tsạ. Ha nu ma'ra ya jö'i xa mi johya mi hyanda ya döta nt'udi mi ọt'a ar Hesu.

Ár 'bede ar ndạmurtasa bi 'bot'i
(Mt. 13:31-32; Mr. 4:30-32)

18 Bi 'ñenga ar Hesu n'ehe:
—Tema ga emfụ di hñöxa ár ts'ụt'wi Jö, wa tema ga hẹkwabihụ.
19 Njangu n'ar tsi ndạmurtasa bi mot'a n'ar ñ'ọhọ hár hwözạ. Ne xa bi te n'ar 'bạiza, ne ya ts'ints'ụ ka köxhnụ yá m'afi.

Ár 'bede ar njoxthuhme
(Mt. 13:33)

20 Bi 'ñenga ar Hesu n'ehe:
—Tema ga hẹkwabipya ár ts'ụt'wi Jö.
21 Ñhẹhwi ar njoxthuhme bi pant'a n'ar 'bẹhñö ha gụto hwada ar jụni, ne bi dọ'mi bi joxa xọge.

Ar goxthi xi nts'ixt'i
(Mt. 7:13-14, 21-23)

22 Ar Hesu mi ne ar 'ñu ndi ma Herusalen, mi tho ha ya döta hnini ne ya t'ụlo hnini, mi uta ya jö'i.
23 Ne n'ar jö'i bi 'yạni ne bi 'ñembi:
—Tsi Hmu'i, hage tsi tụi ya jö'i ma da mpọhọ.
Ha nö'ö bi 'ñembabi:
24 —Umba ri mụihụ gi kụthụ har goxthi xi nts'ixt'i. Nuga di xi'ahụ, nzẹyẹ di nemhö da yụtnụ, ne hinda tsạ.
25 Jangu xta got'a ar goxthi nö'ö togo ár mẹti ar ngu, njap'ụ nu'ahụ m'ẹfa xa ma gi mahmöhụ ne gi 'ñeñhụ: Ma tsi Hmu'ihe, xogagihe ar goxthi. Ha nö'ö ma da dödi ne da 'ñeñ'ahụ: Hindi pödi habụ xka 'ñehụ.

26 Nep'ụ nu'ahụ ma gi 'ñembabihụ: Hanja hingi pöje. Ndi ñuñhụ ne ndi tsithehụ, ne ha ma
hninihe go ngi utkagihe ri 'ñu.
27 Ha nö'ö ma da 'ñeñ'ahụ: Di xi'ahụ hindi pödi habụ xka 'ñehụ. 'Wehụ, 'yọt'ats'oki'ihụ.
28 Ne xa gi nzoñhụnụ, ne xa ma da du ri mụihụ, nu xki hyanthụ ndu ri mụdi palehụ ar
Abra, ne ar Isa, ne ar Hakob, ne gatho yá m'ẹhni Jö di 'bụhnụ hár ts'ụt'wi Jö, ne nu'ahụ
hinda thẹk'ahụ gi kụthụ. Ma gi kohụ nthi.
29 Ne ma da e ya jö'i xọge ar ximhại, di dụ'ma mahyats'i, di göxa mampuni, ne mahwifi
di göxa mak'angi. Ne ma da yụt'ụ hár ts'ụt'wi Jö, ma da hñuhnụ har mexa da ñuni.
30 Ne nuya pa'ụ, nu'ụ 'bẹt'opya, ma da m'ẹfa, ha nu'ụ 'bẹfa, ma da m'ẹt'o'ụ.

Ar Hesu bi zọt'a ár mụi bi hwëka ya me Herusalen
(Mt. 23:37-39)

31 Nunar pa'ö, bi zọ 'ra ya dẹnga'bẹpate ha mi 'bụ ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Di ma, tsokwa nunar hạinụ, ngetho ar ndö Erode ẹk'atho da hyo'i.
32 Ha nu ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Di möhụ ba xifụ nö'ö ar hyạte jö'i: Nupya ne xudi hinga tsạyạ ga ẹnga ya ts'ondöhi, ne
ga ọthe ya dạthi, ne ndamöni ga jwata ma 'bẹfiwa.
33 Nupya ne xudi ne ndamöni, ga ne ma 'ñu gar ma Herusalen, ngetho habụ xi thopa yá
m'ẹhni Jö, mahyoni da thogaginụ n'ehe.
34 Nu'ahụ gar menguhụ Herusalen, gi hofụ yá m'ẹhni Jö, ne gi k'ampabihụ togo bi
pẹñ'ahụ. Hangu xta nehmö nga munts'ahụ, ngu n'ar tsi ọni munts'a yá t'ụ'ni da hwixa
ha yá hwa, ne hinga nehụ.
35 Pöhụ, Jö ma da hyẹk'asẹ ri nijöhụ. Ne di xi'ahụ, hinge ma gi hyandgagihụ nuya payụ.
Gi tọ'mhụ da zọ ar pa gi 'ñeñhụ: Nsunda nö'ö togo xpa pẹhna Jö ma tsi Hmuhụ.

14

Ar Hesu bi ọthe n'ar ñ'ọhọ mi neni

1 N'ar pa ntsạyạ ar Hesu bi ma ba ñunga hár ngu n'ar ndö mar dẹnga'bẹpate, ne nuyá
ñ'ohụ mi öthó tema mi ọt'ö.
2 Ne ka mi 'bụhnụ n'ar ñ'ọhọ mi ñhandwi xa mi neni.
3 Nep'ụ ar Hesu bi 'yạmbabi ya dẹnga'bẹpate ne ya böt'ofo, bi 'ñembabi'ụ:
—Hage ja ar sẹki da t'ọthe n'ar dạthi har pa ntsạyạ, wa hin'ö.
4 Ha nu'ụ bi ñhetho, hinte bi dödi. Nu'mú ar Hesu bi hñu'spa ár 'yẹ nö'ö ar ñ'ọhọ mi neni,
bi ọthe ne bi mẹhni bi ma.
5 Nep'ụ bi 'ñembabi ya dẹnga'bẹpate ne ya böt'ofo:
—Nu'mụ da zo n'a ri n'ọgehụ wa n'a ri boihụ ha n'ar pọthe, ha hinge dama gi hñöhụ mödi
ar pa ntsạyạ.
6 Ha nu'ụ himbi zạ te bi dödi.

N'ár 'bede togo bi ts'ohna har ngo

7 Ar Hesu mi hyanda mi tsọ nu'ụ xki ts'ohna har ñhuni, ne mi hwañ'ụ ya 'bẹt'o nthuts'i
nda hñu har mexa. Bi xipabi'ụ n'ar 'bede, ne bi 'ñembabi:
8 —Nú'mụ xta ts'oñ'a'i ha n'ar ngo, yo ma gi hñuxa ha ya 'bẹt'o nthuts'i. Xi'mụ da zọ man'a
nö'ö xi ts'ohni ne töte ár nsu.
9 Nep'ụ nö'ö togo xi zoñ'a'i, da 'ñeñ'a'i: Tsokwap'ụ ar nthuts'i nuna man'a. Ge'mụ n'ar
m'ẹtsạ nu xki 'bại gi hñu har ngöts'i.
10 Jange nú'mụ xta ts'oñ'a'i ha n'ar ñhuni, hñuxa har ngöts'i. Ne nu xta hyant'a togo xi
zoñ'a'i, da 'ñeñ'a'i: Hanja ga hñuxkwa, ñọ. Thogi di ma ba hñuxa ha ya 'bẹt'o nthuts'i. Ne
njap'ụ da hyanda nu'ụ ma'ra di huhnụ har mexa, ne da t'es'a'i ri nsu.
11 Nuga di xi'ahụ, nö'ö togo da ñ'exasẹ, ma da 'bẹ ár tsạ. Ha nö'ö togo hingar ñ'ets'i, da
t'e'spabi ár nsu.
12 Ne bi 'ñembabi nö'ö togo xki zohni:
—Nu'mụ gi beni gi unga n'ar ñhuni wa n'ar nt'oxiwa ha ri ngu, yo gi zohna nuya ri mpödi,
ri ku, nuya ri mëni, wa ri n'angu nu'ụ pẹ'sa ya bojö. Ngetho njap'ụ, nu'ụ n'ar pa ma da
zoñ'a'i n'ehe, ne da kos'atho ngu xka 'yọt'wabi.
13 Nú'mụ xki 'yọt'a n'ar ngo, zohna ya tsi hyoya, nu'ụ do'yẹ, nu'ụ dowa, nu'ụ ya tsi godạ.
14 Nuya tsi jö'i'ụ, hinda ma da kos'a nö'ö gi ọtwabi'ụ. Ne m'ẹfa har ñoho m'ụi, nu xki pengi
gi ntewi gatho nu ma'ra xi 'yọt'a xiñho, ma gi njohya gi hñönga ri nthöhö.

Ár 'bede n'ar ñ'ọhọ bi 'yọt'a n'ar dötа ñhuni

15 Nu mi 'yọ njap'ụ nu'ụ ya jö'i mi huhnụ har mexa, n'a'ụ bi 'ñemba ar Hesu:
—Tengu ár johya nö'ö togo ma da hñudi da ñunga hár ts'ụt'wi Jö.
16 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:

—N'ar pa n'ar ñ'o̱ho̱ bi 'yo̱t'a n'ar döta ñhuni, ne bi zohna nze̱ ya jö'i nda ñungwi.
17 Nú'mu̱ mi ñhoki nda ñuni, bi me̱hna yá 'be̱go nda xipa nuya jö'i xki zohni: Ba ehu̱, ngetho xi 'bo̱k'ahu̱ ar mexa.
18 Ha gatho nu'u̱ ya jö'i xki zohni, bi 'ya̱ ar mpumbate, ngetho hinge nda ma. Nö'ö m'e̱t'o bi 'ñenö: Gi pumgagi ngetho hingi tsa̱ ga ma. Ka di jwadi di ta̱nga n'ar ha̱i, ne mahyoni ma ga k'öts'i.
19 Ha nö'ö man'a bi 'ñenö: Xta ta̱nga ku̱t'a nt'e̱i ya boi. Jange di a̱di gi pumgi, hinda tsa̱ ga ma, ngetho mahyoni ma ga nu ha mpe̱fi xiñho.
20 Ha nö'ö man'a bi 'ñenö: Ka di jwadi di nthöti, hinda tsa̱ ga ma.
21 Mi menga ar 'be̱go, bi xipabi ár hmu hanja bi dö gatho nu'u̱ xki zohni. Nu'mú ar hmu xa bi mbo̱ ár kwe̱, ne bi 'ñemba ár 'be̱go: Di ma har ta̱i ne ha ya 'ñu har hnini, ne ba tsinkawa gatho nu'u̱ gi timp'u̱, ya tsi hyoya, ne nu'u̱ do'ye̱, nu'u̱ dowa, ne ya goda̱, ba tsihi ga ñum'e.
22 M'e̱fa nu ar 'be̱go bi 'ñemba ár hmu: Xta o̱t'a ngu xka xikagi, ne pongda habu̱ da hñuxa ma'ra.
23 Nep'u̱ ar hmu bi 'ñembabi ár 'be̱go: Nupya di ma ha ya dö'ñu, ne hár nthet'i ar hnini. Ne gatho nu'u̱ gi nthe̱wi gi japi da ehe, ne da ñuxa ma ngu habu̱ pongi.
24 Ngetho nuya da zohna m'e̱t'o, di xi'ahu̱ hinto ma da zipka ma ñhuni.

Hangu ar ñhembi da de̱nga n'a ar Hesu
25 Nze̱ye̱ ya jö'i mi ñ'owi ar Hesu, ne nö'ö bi ñhandwi ne bi 'ñembabi'u̱:
26 —Nö'ö togo ne da de̱ngagi, mahyoni di töte ar mhöte di pe̱'skagi, ne m'e̱fa da mö ár dada, ár nönö, ár 'be̱hñö, yá bötsi, yá ku, ne ár tese̱. Ha nu'mu̱ hindi njap'u̱, hinda tsa̱ ga embabi ma ma̱xte.
27 Ha nö'ö togo hinda ñ'e̱nt'a ár te da de̱ngagi, hinda tsa̱ ga embabi ma ma̱xte.
28 Xi'mu̱ n'ar jö'i beni da hyoka n'ar he'sjödo, hage hinda hñudi m'e̱t'o da nu ha jwa ar bojö, wa hinda za̱ da jwati.
29 Ha nu'mu̱ hinda nu m'e̱t'o, ne ho̱nse̱ da du̱'mba ár wa ar jödo, ne hinda za̱ da jwati, gatho nu'u̱ ya jö'i bi hyandi, ma da deni.
30 Ne da 'ñeñ'u̱: Nunar ñ'o̱ho̱nu̱, ho̱nse̱ bi du̱'ma ar 'be̱fi, ne himbi za̱ bi jwati.
31 Xi'mu̱ n'ar ndö beni da do̱xa man'ár mindöwi togo pe̱'sa yonthebenthebe ya ndogu, hage hinda hñudi da nu m'e̱t'o, ha da za̱ da döhö hönse̱ di pe̱'sa nu'u̱ n'anthebenthebe ya ndogu.
32 Ha nu'mu̱ handi hinda ntöte, da me̱mpa 'ra yá m'e̱hni ár mindöwi bi e yap'u̱tho, da xipabi teme a̱di, ne da mengtho hinda ntunkwi.
33 Jange nuga di xi'ahu̱, nu'u̱ togo hinda hye̱p'u̱ gatho nö'ö te pe̱ts'i, hinda tsa̱ ga embabi ma ma̱xte.

Nu'mu̱ ar u da 'be̱ ár ñ'uxi
(Mt. 5:13; Mr. 9:50)
34 Nu ar u xiñho, ha nu'mu̱ da 'be̱ ár ñ'uxi, hanja da menga ár nku̱hi.
35 Hingi ho da t'u̱t'a har hwöhi, wa da jwata ngu ar 'yai. Hinte ár ñho, jange da t'e̱mp'u̱. Nö'ö togo tu ár gu, dá 'yo̱xa nö'ö te di mö.

15

Ár 'bede ar tsi de̱ti xki m'e̱di
(Mt. 18:10-14)
1 Nze̱ye̱ ya njotbojö ne ma'ra ya ts'ojö'i, bi ma ba tsu̱ ar Hesu nda 'yo̱xa nö'ö mi möñ'ö.
2 Jange nuya de̱nga'be̱pate ne nuya böt'ofo, mi ñömañ'u̱ mi eñ'u̱:
—Nunar ñ'o̱ho̱nu̱ ñöwi ne ñungwi ya ts'ojö'i.
3 Nu'mú ar Hesu bi xipabi n'ar 'bede, ne bi 'ñembabi'u̱:
4 —Xi'mu̱ gi 'ñehu̱ n'anthebe ya de̱ti, ne gi 'be̱hu̱ n'a, ha hingi tsohu̱ nuya gohon'a̱te ne 're̱t'amagu̱to har 'batha, ne gi 'yohu̱ xo̱ge ar ngwani, gi hyoñhu̱ nö'ö xka 'be̱hu̱.
5 Ne xki tiñhu̱, gi 'ye̱nts'a ha ri xi'nxihu̱, ne xa gi njohyahu̱ gi tsihu̱.
6 Ne xki tso̱hu̱ ri nguhu̱, gi zoñhu̱ gatho ri mpöhwihu̱ ne ri n'anguhu̱, ne gi 'ñembabihu̱: Di ne ga njohyahu̱, ngetho xta tinga n'a ma de̱ti xki m'e̱di.
7 Jange di xi'ahu̱, njap'u̱tho n'ehe, nu'mu̱ n'ar 'yo̱t'ats'oki da 'yo̱t'wa ár nto̱'mi, xa töte ar johya mañö mhets'i, töta nu'u̱ gohon'a̱te ne 're̱t'amagu̱to ya hogajö'i beni himahyoni da 'yo̱t'wa yá nto̱'mi.

Ár 'bede ar bojö xki m'e̱di
8 Xi'mu̱ n'ar 'be̱hñö pe̱'sa 're̱t'a ya bojö ne da 'be̱ n'a, ha hinda tso̱ ar ñot'i, ne 'ramtx'u̱ da goka xo̱ge ár ngu da hyoni.

9 Ne xta dini, da zohna gatho yá mpödi ne yá n'angu, ne da 'ñembi: Di ne ga njohyahų, ngetho xta tinga n'a ma bojö xki m'ędi.
10 Jange di xi'ahų, njap'ųtho n'ehe, nu'mų n'ar 'yǫt'ats'oki da 'yǫt'wa ár ntsǫ'mi, bi ja ar johya habų bi 'bųi yá ęnxę Jö.

Ár 'bede ar 'ragit'ų

11 Ar Hesu bi 'ñenö n'e:
—N'ar ñ'ǫhǫ mi 'ñe yoho yá t'ų.
12 Nö'ö ar 'bęfat'ų bi 'ñemba ár dada: Te gi mö dada, xi'mų gi 'raka nö'ö ar xęni ma gi tsogagi. Ha nu ár dada bi hyembabi yá t'ų gatho nö'ö mi pęts'i.
13 Xki tho 'ra ya tsi pa, nu ar 'bęfat'ų bi munts'a gatho nö'ö te xki t'umbi. Ne bi bǫnga hár ngu, bi gų ar 'ñu bi hñötsi, bi ma man'ar hąi yap'ų, habų ba ęmp'ų ár bojö mi 'bų n'ar 'mųi himar ñho.
14 Ha nu mi dege gatho nö'ö te mi hö, xa bi nja n'ar thuhu har hnininų habų mi 'bų'ö, hinte mi tini te nda zi.
15 Bi ma ba ąpa ar 'bęfi n'ar ñ'ǫhǫ mar mengunų, ne nunar ñ'ǫhǫ'ö bi męhna hár 'batha nda supa yá ts'ųdi.
16 Xa mi tsų n'ar thuhu, mi ne nda zipahmö nuyá ñhuni mi tsi ya ts'ųdi, ne hinto mi hwëki nda umbats'ų te nda zi.
17 N'a mbi bensę: Hangu yá 'bęgo ma dada pongwathobi te da zi, ha nuga di tuwa ar thuhu.
18 Ma ga penga hár ngu ma dada, ne ga embabi: Ma dada'i, xta ts'okwa Jö, ne nu'ge n'ehe.
19 Hindi 'ñepkagi gi 'ñengagi ri t'ųgi. Hyandgagipya ngu n'a ri 'bęgotho.
20 Ne bi gų ar 'ñu bi menga hár ngu ár dada.
'Bųtho nda zǫni, bi hyanda ár dada, ne xa bi hwëki, bi nixt'i ba thödi. Mi nthęwi bi hyųfi, ne bi zų'tsi.
21 Ar t'ų bi 'ñenö: Ma dada'i, xta ts'okwa Jö, ne nu'ge n'ehe. Hindi 'ñepkagi gi 'ñengagi ri t'ųgi.
22 Ha nu ár dada bi 'ñembabi yá 'bęgo: Ba hömfų ar hoga he, ne hyethų. Tuthwų n'ar mfo'yę, ne tit'wabihų ya thiza.
23 Ne ba tsihų ar nokaboi, ga hohų ne ga ñuñhų. Ma ga ǫthų n'ar dąngo njohya.
24 Ngetho numa t'ų ndi humamųi xki du, ha tetho. Xki m'ędi ne da pengi da tini. Ne bi nduį ar dąngo njohya.
25 M'ęfa bi zǫ ar 'bęt'ot'ų mi 'yo har hwöhi. Ha nu mi zǫnga get'ų ar ngu, bi 'yǫde mi ja ya mę'mda ne ya nhei.
26 Bi mat'a n'ar 'bęgo, ne bi 'yąni te mi ja har ngu.
27 Nu ar 'bęgo bi 'ñembabi: Ri jödö ba pengi, jange ri dada xi mö nda tho ar nokaboi da njohya, ngetho xi zǫmañho.
28 Nu'mú nunar 'bęt'ojödö xa bi mbǫ ár kwę, himi ne nda yųt'i. Ne ba pǫnga ár dada nda xipabi nda yųt'i.
29 Ha nunų bi 'ñemba ár dada: Gi pösę hangu ya jęyę di 'bųhwi, ne di pęp'a'i. Xta ǫt'a gatho ngu xka xikagi, ne hinxka 'raka n'ar tsi t'öxi ga njohya'be ma mpödi.
30 Ha nupya hö, xi zǫ ri t'ų togo xpa ęmba ri bojö ya ts'o'bęhñö. Nö'ö hö, gi hopa ar nokaboi.
31 Nunár dada bi 'ñembabi: Ma tsi t'ų'i, nu'ge hyaxtho di 'bųhwi, ne gatho nö'ö di pęts'i ri męti n'ehe.
32 Hǫnsę nupya mahyoni ga njohyahų, ne ga ǫthų ar dąngo njohya. Ngetho ri jödö ndi humamųi xki du, ne xpa pengi tetho. Xki m'ędi, ne da pengi da tiñhų.

16

Ár 'bede n'ar 'bęgo mi ka ár hmu

1 Ar Hesu bi 'ñembabi yá mąxte n'ehe:
—Mi 'bų n'ar ñ'ǫhǫ xa hinte mi k'at'i. Ne mi 'ñe n'ar 'bęgo, xki nsipabi mi ęmba ár bojö.
2 Jange ar hmu bi zohna ár 'bęgo, ne bi 'ñembabi: Xta ǫka 'ra ya 'bede nthǫx'a'i. Jange di ne gi dątka majöni gatho ri 'bęfi, ngetho hindi ne gi pępkathogi.
3 Nep'ų nö'ö ar 'bęgo'ö bi bensę hár mfeni, ne bi 'ñenö: Xipya te ga pęfi. Ma hmu da hñömga ma 'bęfi, ha hiñ'otho ma ts'ędi ga xą'mar hąi, ha 'raka ar m'ętsą ga mpęti.
4 Xta beni te ga pęfi. Ma ga nu ha ga japi da 'rakar sęki ha yá ngu nu'ų togo tupabi ma hmu, nú'mų xta thögagi ma 'bęfi.
5 Ne bi zohna 'raman'a nu'ų togo mi tupabi ár hmu. Nö'ö ar nduį bi 'yąmbabi: Hangu gi tupa ma hmu.

6 Nö'ö bi dödi ne bi 'ñenö: Di tupabi n'anthebe nts'o̱i ar nziki. Ha nö'ö ar 'bẹgo bi 'ñembabi: 'Bu̱kwa ar he̱'mi habu̱ huts'i hangu gi tupa ma hmu. Dama hyoka man'a habu̱ di mö, ho̱nse̱ madenthebe nts'o̱i gi tu.
7 Nep'u̱ nö'ö man'a bi 'ñembabi: Xi'ge hangu gi tuge. Nö'ö bi 'ñenö: N'anthebe ndu ar t'e̱i. Nep'u̱ nö'ö ar 'bẹgo bi 'ñembabi: 'Bu̱kwa ri he̱'mi habu̱ huxa hangu gi tupa ma hmu. Hyoka man'a habu̱ di mö, ho̱nse̱ gohon'a̱te gi tu.
8 Nep'u̱ nu ár hmu bi 'ñe'spa ár nsu nö'ö ar ts'o'bẹgo'ö, ngetho dama bi tita ár mfeni bi gohwi xiñho nu'u̱ togo mi tu ya tha̱i. Jange njap'u̱ nuya meximha̱i, xa ka mbödi da zixkwi xiñho yá ñ'ohu̱ nuyá 'be̱fi'u̱, ha nu'u̱ xi jamfi Jö hingi njap'u̱'u̱.
9 Ha nuga di xi'ahu̱, nunár bojö ar ts'oximha̱i gi pe̱'su̱, fa̱xu̱ ma'ra, ne njap'u̱ gi ntsixkwihu̱. Ne nu xta the ri tehu̱, ne da the ar bojö, ma da t'a'ahu̱ habu̱ gi tsa̱ya̱hu̱nu̱ mhets'i hiñham'u̱ da götsi.
10 Nö'ö togo su xiñho nö'ö n'a tsi tu̱i t'umbabi, njap'u̱tho nu'mu̱ da t'umba nze̱ye̱. Ha nö'ö hingi su xiñho nö'ö tsi tu̱i t'umbabi, nu'mu̱ da t'umba nze̱ye̱, hinda su n'ehe.
11 Njap'u̱tho n'ehe, nu'mu̱ hingi sufu̱ xiñho ya ñho jawa har ximha̱i, togo da ka̱xmbeni'ihu̱ da 'ra'ahu̱ gi kwathu̱ ya ñho hiñham'u̱ da thege.
12 Nu'mu̱ hingi suhu̱ xiñho nö'ö hingo ri me̱tihu̱, togo da 'ra'ahu̱ nö'ö ri me̱tihu̱ gi suhu̱.
13 N'ar 'bẹgo hinda tsa̱ da me̱pa yoho yá hmu, ngetho njap'u̱ da u̱tsa n'a, ne da mö man'a. Wa da me̱pa n'a, ne nö'ö man'a hin'ö. Njap'u̱ n'ehe, hinda tsa̱ gi pe̱fu̱ Jö ne di oda ri mfenihu̱ ya ñho.
14 Ha nuya de̱nga'be̱pate mi 'bu̱hnu̱ mi o̱ts'e, xa mi thentho'u̱, ngetho xa mi mö ya bojö.
15 Ha nu ar Hesu bi 'ñembabi'u̱:
—Nu'ahu̱ ho̱nse̱ gi 'ñu ri hmihu̱ ha yá nthandi ya jö'i. Ha Jö pöt'atho'ihu̱ ri mfenihu̱, ngetho nö'ö numañho ya jö'i, Jö handi xi nts'otho.

Yá 'be̱pate ar Moise ne ár ts'u̱t'wi Jö
16 Nú'mu̱ himi tso̱ta ar Xuwa Xixthe, ya ngi pe̱'sfu̱ yá 'be̱pate ar Moise ngi 'yo̱thu̱, ne nö'ö xki mönga ma'ra yá m'e̱hni Jö. Ne nu mi zo̱ ar Xuwa dinjawa, xka 'yo̱hu̱ xi nsi'ahu̱ ar hoga mhö no̱nga ár ts'u̱t'wi Jö, ne nze̱ye̱ xi umba yá mu̱i da yu̱t'a hár ts'u̱t'wi'ö.
17 Ar mhets'i ne ar ximha̱i hingi hembi da götsi. Ha hiñ'otho n'ar t'ofo xi t'ot'a hár T'ofo Jö, hinda njap'u̱tho. Ma da tho gatho ngu möñ'ö.

Ar Hesu bi no̱nga nu'u̱ togo he̱ yá nthöti
(Mt. 19:1-12; Mr. 10:1-12)
18 Nu'mu̱ n'ar ñ'o̱ho̱ da hye̱p'u̱ ár 'be̱hñö ne da nthötwi man'a, tsimbabi ár nthöti. Ne nö'ö togo da nthötwi n'ar 'be̱hñö xi hye̱ ár döme, tsimba ár nthöti n'ehe.

Ár 'bede n'ar ñ'o̱ho̱ hinte mi k'at'i ne ar Lasaro
19 Mi 'bu̱ n'ar ñ'o̱ho̱ hinte mi k'at'i, ne xa mi ñhe xiñho, mi ko̱ 'ra ya hoga dutu xa mar nza̱tho. Ne hyax'mu̱ mi exa ár nsu mi o̱t'a ya da̱ngo.
20 Ne mi 'bu̱ n'ar tsi me̱ti már thuhu ar Lasaro, hyax'mu̱ mi huhnu̱ hár goxthi ár ngu ar ñ'o̱ho̱ hinte mi k'at'i. Nunar tsi me̱tinu̱ xa xki fo̱xt'a xo̱ge ár ndo'yo, ne mi po.
21 Mi e ya 'yo mi te'spabi habu̱ xki 'ya. Ne nö'ö ar tsi ñ'o̱ho̱'ö, mi nemhö nda go nda zi nu'u̱ ya xe̱ni mi ta̱ hár mexa ar ñ'o̱ho̱ hinte mi k'at'i.
22 N'ar pa bi du ar tsi me̱ti, ne ya e̱nxe̱ mhets'i ba e bi zits'i nda m'u̱hwi ar Abra. M'e̱fa bi du nö'ö hinte mi k'at'i n'ehe, ne bi t'a̱gi.
23 Nu mi onu̱ har 'be̱xui, xa mi tho n'ar u̱gi. Bi gu̱xnu̱ ár da̱, ne bi hyanda yap'u̱ ar Abra ne ar Lasaro mi 'bu̱hwinu̱.
24 Bi mat'i ne bi 'ñembabi: Ma tsi dada'i Abra, pe̱'ska ar nhwëki. Ba pe̱hna ar Lasaro da po n'ár xa̱ ha n'ar tsi tu̱i ar dehe, da e da tse̱tka ma jöhne. Ngetho xa di thokwa ya u̱gi ha ya faspi.
25 Ha nu ar Abra bi 'ñembabi: Ma tsi t'u̱'i, benga nú'mu̱ ngi 'bu̱hnu̱ har ximha̱i, xa ngi 'bu̱i xiñho, ha nu ar Lasaro mi ñ'u̱da ár m'u̱i mi hyoya. Ha nupya, nunu̱ 'bu̱kwa xiñho, ha nu'ge ñ'u̱da habu̱ gi 'bu̱i.
26 Ha hinda tsa̱ da map'u̱ ar Lasaro, ngetho ja n'ar ma'ye madetho xa ra ñhe. Jange nu'u̱ 'bu̱kwa, hinda za̱ da map'u̱, ha nu'u̱ bi 'bup'u̱, hinda za̱ di 'ñekwa.
27 Ha nö'ö ar ñ'o̱ho̱'ö bi 'ñenö: Ma tsi dada'i Abra, nu'mú, di a̱'a ar möte gi pe̱hnats'u̱ ar Lasaro hár ngu ma dada.
28 Ngetho di 'ñe ku̱t'a ma jödö, di ne da zofo ne hinda ekwa da tho ya u̱gi ngu di thoka.
29 Ha nunar Abra bi 'ñembabi: Nu'u̱ bi pe̱'spa nö'ö bi 'yot'a ar Moise ne nö'ö bi 'yot'a nu'u̱ ma'ra yá m'e̱hni Jö. Go da 'yo̱x'u̱.
30 Nunar ñ'o̱ho̱'ö bi mengi bi 'ñenö: Hö, majöni nö'ö gi mö, ma dada'i Abra. Di beni, nu'mu̱ gi pe̱hna n'a nu'u̱ xi du, da 'yo̱ts'e ne da 'yo̱t'wa yá nto̱'mi.

31 Ha nunar Abra bi mengi bi 'ñembabi: Nu'mụ hingo ọta nö'ö bi mönga ar Moise ne ma'ra yá m'ẹhni Jö, hinda ne da jamfi nö'ö da xipa n'a togo xi mengi xi nte.

17

Ga ntsuñhụ hinga jafụ ma'ra da 'yọt'a ya ts'oki
(Mt. 18:6-7, 21-22; Mr. 9:42)

1 Ar Hesu bi 'ñembabi yá mạxte:
—Hyaxm'ụ ja togo da japa ya jö'i da nts'oki. Hwëkate nö'ö ar jö'i da 'yọt'a njap'ụ.
2 Xiñhohmö nö'ö ar jö'i'ö da ts'ụtwa n'ar dojụni hár 'yụga, ne da t'ẹnt'a har dehe, ne njap'ụ hinda japi da dạ nu'ụ hinxi zẹta yá ñ'emụi.
3 Jange ntsuñhụ. Nu'mụ n'a ri kuhụ da 'yọt'ahụ n'ar ts'om'ụi, hñökwabihụ. Nu'mụ da 'yọt'wa ár ntsọ'mi, pumbabihụ.
4 Nu'mụ da 'yọt'ahụ ar ts'om'ụi yoto mpengi ar pa, ne yoto mpengi da ehe da 'ñeñ'ahụ: Pumgagi, pumbabihụ.

Hñuska ma ñ'emụihe

5 Nuyá mạxte ar Hesu bi 'ñembabi:
—Hñuska ma ñ'emụihe.
6 Nu'mú ar tsi Hmu Hesu bi 'ñenö:
—Nu'mụ gi pẹ'sụhmö ar ñ'emụi ngu n'ar ndạmurtasa ár döta, da zạ gi 'ñembabihụ nunar döta 'bạizanụ: K'ụxa habụ gi 'bại, ne di ma ba kụt'a har dehe. Ne nunar za'ö da 'yọt'ahụ ngetho gi ñ'emụihụ.

Nö'ö di 'ñepi da 'yọt'a n'ar 'bẹgo

7 Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ n'ehe:
—Nu'ahụ gi 'ñehụ n'ar 'bẹgo, hage gi 'ñembabihụ xta penga har hwöhi wa ar 'bạ'yo: Thogi gi hñudi gi ñuni.
8 Hin'ö. Ma gi 'ñembabihụ: M'ẹt'o hogar t'oxi, ne gi 'raka te ga tsi. M'ẹfa xka jwadi, ka gi hñudi gi ñunge n'ehe.
9 Ha gi umfụ njamödi nö'ö ar 'bẹgo bi 'yọt'a nö'ö ga 'bẹfụ. Di enga hin'ö.
10 Njap'ụtho n'ehe, nu xki jwahụ gi pẹfụ ár 'bẹfi Jö xi 'bẹp'ahụ, mahyoni gi 'ñeñhụ: Hindi 'ñepkagihe gi 'raje njamödi, ngetho dar 'bẹgothohe, ne họnsẹ xta pẹhe nö'ö ndi 'ñepkagihe nga pẹhe.

Ar Hesu bi ọthe 'rẹt'a ya ñ'ọhọ mi tsụ ar tsit'ando'yo

11 Ar Hesu ndi ma Herusalen, ne bi 'ranga madeda yoho ya hại, n'ár thuhu Nsamaria, ha nö'ö man'a Ngalilea.
12 Nú'mụ mi zọnga hár ñụt'i n'ar hnini, bi bọnga 'rẹt'a ya ñ'ọhọ mi tsụ ar tsit'ando'yo. Nuya ñ'ọhọyụ bi m'ạ yap'ụtho.
13 Bi ma'ụ nts'ẹdi, ne bi 'ñeñ'ụ:
—Hesu, tsi Utate, hwëgagihe.
14 Ar Hesu nu mi hyant'ụ, bi 'ñembabi:
—Di möhụ ba ñ'uhụ da hyant'ahụ ya möjö.
Ne nu mi ma'ụ, mi 'yo ar 'ñu bi dixa yá hñeni.
15 Ne n'ayụ, mi zạ xki dits'i, bi mengi xa bi ñö nts'ẹdi, mi nsunda Jö.
16 Ne bi ndạndihmö hár wa ar Hesu, bi mẹ ár hmi har hại, bi umba njamödi ngetho xki ọthebi. Nö'ö ar ñ'ọhọ'ö mar me Nsamaria.
17 Nu'mú ar Hesu bi 'ñenö:
—Hage himi 'rẹt'a nu'ụ bi dits'i. Xö nu'ụ ma gụto 'mụ.
18 Hage họnsẹ nuna hingár me Israel ba pengi da nsunda Jö.
19 Ne bi 'ñemba nö'ö ar ñ'ọhọ'ö:
—'Bại di ma. Ya xka mpọhọ ngetho xka jamfigi.

Ár nzọhọ ár ts'ụt'wi Jö
(Mt. 24:23-28, 36-41)

20 Nep'ụ nuya dẹnga'bẹpate bi 'yạmba ar Hesu ham'ụ nda zọ ár ts'ụt'wi Jö nuwa har ximhại. Nö'ö bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Nu xta e ár ts'ụt'wi Jö, hinda ma da thandi.
21 Hinda zạ da t'eñ'ahụ: Xi 'bụkwa. Wa da t'eñ'ahụ: Bi 'bụhnụ. Nu ár ts'ụt'wi Jö gi 'bụhwihụpya.
22 Nep'ụ bi 'ñembabi yá mạxte:
—Nuya pa xi 'ñep'ụ, ma gi nehmöhụ gi hyanthụ mödi n'a pa di ndö Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, ha hinda tsạ.

23 Ne ma da t'eñ'ahu̱: Ka 'bu̱kwa. Wa da t'eñ'ahu̱: Ka bi 'bu̱hnu̱. Yo gi pa̱hu̱ gi k'ö'su̱, ne
yo gi te̱ñhu̱ nu'u̱ togo da xi'ahu̱ njap'u̱.
24 Ngetho ngu gi hanthu̱ n'ar hwe̱i dama da yot'a n'ár ñöni mhets'i, ne da k'onga nö'ö
man'ár ñöni, ma da njap'u̱ nö'ö ar pa xta penga Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
25 Ne nunu̱ mahyoni m'e̱t'o da tho nze̱ye̱ ya thogi, ne xa ma da u̱tsa ya jö'i 'bu̱ nuya payu̱.
26 Ngu bi tho nuya pa'u̱ mi 'bu̱ ar Noe, ma da njap'u̱tho nuya pa xta penga Nö'ö Togo ba e
bi Njö'i.
27 Nuya jö'i'u̱ mi ñuntho, mi tsithetho, ne mi nthöta n'a ngu n'a. Mi da̱ñ'u̱ bi zo̱ ar pa bi
yu̱t'a ar Noe har döta motsa, ne bi ñuxa ar dehe xo̱ge ar ximha̱i, ne bi jöt'u̱ gatho.
28 Bi njap'u̱ nuya pa mi 'bu̱ ar Lot n'ehe. Ya jö'i mi ñuni, mi tsithe, mi mpa̱ ne mi nta̱i, mi
mpot'i ne mi ho̱ ya ngu.
29 Ha nunar pa bi bo̱nga ar Lot har hnini Sodoma, bi 'wö ya tsibi mi nthöskwi ya k'axt'ado
mi zo̱, ne gatho ya jö'i bi zöt'i.
30 Ma da njap'u̱ nö'ö ar pa xta penga Nö'ö Togo ba e bi Njö'i n'ehe.
31 Nu ar pa'ö, nu'mu̱ n'a di to̱ mañör ngu, yo ma da göi da yu̱t'a hár ngu da gu̱ka te pe̱ts'i.
Ne nö'ö togo di 'yo hár hwöhi, yo ma da mengár ngu.
32 Beñhu̱ teme bi ja ár 'be̱hñö ar Lot.
33 Gatho nu'u̱ da su ár te, da 'be̱di. Ha nu'u̱ togo xi 'ye̱nt'a ár te da thökwi, da dini.
34 Di xi'ahu̱, nö'ö ar nxui'ö, yoho di 'bonga ha n'ar fidi, xta da̱ñ'u̱ n'a da ts'its'i, ha nö'ö
man'a da ts'op'u̱.
35 Yoho ya 'be̱hñö di ku̱nga mahye̱gi, xta da̱ñ'u̱ n'a da ts'its'i, ha nö'ö man'a da ts'op'u̱.
36 Yoho ya ñ'o̱ho̱ di 'yo ha n'ar hwöhi, n'a da ts'its'i, ha nö'ö man'a da ts'ogi.
37 Nu mi 'yo̱ njap'u̱ yá ma̱xte, bi 'ya̱mbabi ar Hesu ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'ihe, habu̱ ma da nja nö'ö ga mö.
Nö'ö bi dödi ne bi 'ñembabi'u̱:
—Núnu̱ habu̱ di 'be̱nga n'ar me̱ti xi du, ka ma da watnu̱ ya pada da za'u̱.

18

Ár 'bede n'ar 'ranxu ne n'ar ts'onza̱ya̱

1 Ar Hesu bi xipa n'ar 'bede yá ma̱xte, mi honi nda bö'u̱, mahyoni hinge nda ntsa̱ya̱, ne
hinda za̱'u̱ nda 'ya̱pa Jö.
2 Ne bi 'ñembabi'u̱:
—Mi 'bu̱ n'ar nza̱ya̱ ha n'ar hnini, himi tsupa Jö, ne himi japamasu nö'ö nda mönga ya
jö'i.
3 Ka mi 'bu̱hnu̱ har hnini'ö n'ar 'ranxu n'ehe. Xa mi doni mi k'ö'sa ar nza̱ya̱, ne mi
embabi: 'Yo̱tka ar ts'u̱t'wi, ñöngagi hinte da jakagi ma ñ'u̱ni'be.
4 Bi tho 'ra ya pa nunar nza̱ya̱nu̱ himbi ne bi 'yo̱t'wa ar ts'u̱t'wi. Ne n'a mbi bense̱, bi
'ñenö: Nuga hindi tsupa Jö, ne hindi japamasu nö'ö mönga ya jö'i.
5 Mödi njap'u̱, nunar 'ranxunu̱ xa tso̱tka ma mu̱i. Jange ma ga o̱t'wa ar ts'u̱t'wi, xi'mu̱
hyaxtho da ehe, ne da 'be̱tka ma tse̱ti.
6 Nu'mú ar tsi Hmu Hesu bi 'ñenö:
—'Yo̱hu̱ nö'ö bi mönga ar ts'onza̱ya̱.
7 Xi Jö, hage hinda 'yo̱t'wa ar ts'u̱t'wi nu'u̱ togo xi hwahni, gehyu̱ parxui a̱pabi. Hage
hinge ngut'a da ma̱ts'i.
8 Di xi'ahu̱ hö, dama da 'yo̱t'wa ar ts'u̱t'wi. Ha nu xta penga Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, hage
da dinga n'a togo di ñ'emu̱i.

Ár 'bede n'ar de̱nga'be̱pate ne n'ar njotbojö

9 Ar Hesu bi mönga man'ar 'bede, mi xipa nu'u̱ mi beñ'u̱ ma ya hogajö'i ne himi numañho
yá ñ'ohu̱. Bi 'ñemba njawa:
10 —Yoho ya ñ'o̱ho̱ bi ma ba a̱pa Jö har dönganijö, n'a mar de̱nga'be̱pate, ha nö'ö man'a
mar njotbojö.
11 Nu ar de̱nga'be̱pate mi 'ba̱i mi a̱pase̱ Jö, ne mi enö njawa: Ma tsi Dada'i, di jamödi
ngetho nuga hindi ñhe̱'be nu ma'ra ya jö'i, ya bë, ya ts'om'u̱i, ya zinga 'be̱hñö, ne hindi
hñöxkagi nunar njotbojö 'ba̱hnu̱.
12 Nuga ta̱t'a hñötо di bë yo'gi, ne di 'ra'a ár 're̱t'a xe̱ni ma nthöhö.
13 Ha nö'ö ar njotbojö mi 'ba̱ta yap'u̱, himi ne nda gu̱xhmö ár da̱ mhets'i. Xa mi et'a ár
mu̱i mi a̱pa Jö, mi enö: Ma tsi Dada'i, hwëgagi, dar 'yo̱t'ats'oki.
14 Jange bi 'ñenga ar Hesu:
—Di xi'ahu̱, nö'ö ar njotbojö bi zu̱ ár mpumbate yá ts'oki, ne bi menga ár ngu mi nhu
hinte ma ts'oki mi tu. Ha nunar de̱nga'be̱pate himbi zu̱ ar mpumbate. Ngetho nö'ö togo da
ñ'exase̱, ma da m'e̱twa ár tsa̱. Ha nö'ö togo hinda ñ'ets'i, m'e̱fa da t'e'spa ár nsu.

Ar Hesu bi jöpa ya tsi bötsi
(Mt. 19:13-15; Mr. 10:13-16)

15 Ba ts'impa ya tsi bötsi ar Hesu nda hñu'spa yá 'yẹ ne nda jöpabi'ụ. Ha nu mi hyanda yá mạxte, bi zụi nu'ụ togo mi tsihi.
16 Ha nunar Hesu bi mat'a ya bötsi nda wat'i, ne bi 'ñenö:
—Hyẹhụ ya tsi bötsi da e da zụkagi, yo gi hökwabihụ. Ngetho gatho nu'ụ 'bụ hár ts'ụt'wi Jö, ñhẹhwi n'ar tsi bötsi.
17 Xa majöni di xi'ahụ, nö'ö togo hinda hñömba ár ts'ụt'wi Jö ngu n'ar tsi bötsi, hinda ma da yụtnụ.

N'ar ñ'ọhọ xa mi thẹ yá ñho bi ñöwi ar Hesu
(Mt. 19:16-30; Mr. 10:17-31)

18 N'ar ndö bi 'yạmbabi ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Hoga Utate, te ga pẹfi ne da t'aka ar te hiñham'ụ da göts'i.
19 Ha nu ar Hesu bi 'ñembabi:
—Yo'ö gi engagi dar hogajö'i. Họnsẹ Jö go ar hogajö'i'ö.
20 Gi pötwa yá 'bẹpate Jö: Yo gi tsimba ár nthöti ri ñ'ohụ, yo gi ñhote, yo gi mpë, yo gi jụxa ya nhemhñö, 'ñe'spa ár nsu ri dada ne ri nönö.
21 Nö'ö ar ñ'ọhọ bi 'ñenö:
—Gatho xta ọtyụ ndi bötsitho.
22 Ha nu mi 'yọ ar Hesu njap'ụ, bi 'ñembabi:
—'Bẹta n'a te gi pẹfi. Di ma ba pạ gatho nö'ö gi pẹts'i, ne hyembabi ya hyoya. Njap'ụ gi pẹ'sa ri ñhonụ mañö mhets'i. Ne ba e gi tẹngagi.
23 Nú'mụ mi 'yọ njap'ụ nö'ö ar ndö'ö, xa bi du ár mụi, ngetho mi thẹ nzẹyẹ yá ñho.
24 Nu mi hyanda ar Hesu xa xki du ár mụi, bi 'ñenö:
—Xa xi ñhembi da yụt'a hár ts'ụt'wi Jö n'ar jö'i hinte k'at'i.
25 Xi ñhembi da tho n'ar döta mẹti hár gu n'ar 'yomhni, ha töte ár ñhembi da yụt'a n'a hinte k'at'i hár ts'ụt'wi Jö.
26 Ha nu'ụ togo bi 'yọde mi mönga njap'ụ, bi 'ñenö:
—Nu'mụ njap'ụ, togo da zạ da mpọhọ 'mụ.
27 Nu ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nö'ö hingi tsạ da 'yọt'a ya jö'i, Jö hinter ñhembibi da 'yọt'ö.
28 Ar Pedro bi 'ñembabi:
—Nuje xta tsohe gatho nö'ö ndi pẹ'shmöhe ne xta tẹñ'ahe.
29 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:
—Xa majöni di xi'ahụ, nö'ö togo xi zop'ụ ár ngu, ár dada, ár nönö, ár ku, ár 'bẹhñö, wa yá bötsi, ngetho xi hñömba ár ts'ụt'wi Jö,
30 ma da thu'spabi ár nzẹyẹ nö'ö da hñöngwa nuya payụ, ne m'ẹfa ma da hñönga ar te hiñham'ụ da göts'i.

Ar Hesu bi mengi bi mö ma nda tho
(Mt. 20:17-19; Mr. 10:32-34)

31 Ar Hesu bi 'weka n'amp'ụ nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte, ne bi 'ñembabi:
—Nupya gar möhö Herusalen, habụ ma da tho gatho ngu xi 'yot'a yá m'ẹhni Jö, bi möñ'ụ te gatho nda t'ọt'wa Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
32 Ma da t'ẹnt'wa yá 'yẹ ya jö'i nu'ụ hingyá xodyo. Ha nu'ụ ma da zani, te gatho da thọts'e, ne ma da ts'ots'i.
33 Xa ma da n'wẹt'i, nep'ụ da tho. Ne ár hñupa ma da mengi da nte man'agi.
34 Ha nuyá mạxte himi tso yá mfeni nö'ö mi xipa ar Hesu, ne himi tsạ nda bö'ụ te ndi bọnga nö'ö mi möñ'ö.

N'ar godạ me Heriko bi tsạ bi hyandi
(Mt. 20:29-34; Mr. 10:46-52)

35 Nu mi zọnga ar Hesu hár ñụt'i ar hnini Heriko, ka bi nthẹwinụ n'ar tsi godạ mi huhnụ har 'ñu, mi pẹti.
36 Ha nu mi 'yọde mi thohnụ nzẹyẹ ya jö'i, bi ñ'ạni teme mi thohnụ.
37 Ne bi nsipabi mi thohnụ ar Hesu me Nasare.
38 Bi mafi nts'ẹdi ne bi 'ñenö:
—Nu'ge Hesu, ár T'ụ'i ar ndö Dabi, pẹ'ska ar nhwëki.
39 Nuya jö'i mi 'bẹt'o mi tsụi, ne mi xipabi nda ñhe. Ha nö'ö xa mi umba ár mụi mi mafi mi enö:
—Ár T'ụ'i ar Dabi, hwëgagi.
40 Nu'mú ar Hesu bi m'ại, ne bi mẹhna togo nda tsihi. Mi zọnga habụ mi 'bạ'ö, bi 'yạni,

41 ne bi 'ñembabi:
—Te gi ne ga ja'a'i.
Ha nu ar godạ bi dödi:
—Ma tsi Hmu'i, di ne da xo ma dạ.
42 Ne ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nupya dá njap'ụ ngu gi ne. Ga ñ'emụi, jange xka hñöni.
43 Nu'mú ar godạ bi zạ bi hyandi, ne bi dẹnga ar Hesu, mi umba njamödi Jö. Ne gatho nu'ụ ya jö'i bi hyandi, mi nsunda Jö n'ehe.

19

Ar Hesu ne ar Sakeo

1 Nu mi zọnga ar Hesu har hnini Heriko, bi thota madeda ar hnini.
2 Ka mi 'bụhnụ n'ar ñ'ọhọ hinte mi k'at'i, már ndö ya njotbojö.
3 Xa mi ne nda hyanda ar Hesu, ne himi tsạ, ngetho xki got'atho nzẹyẹ ya jö'i, ne nö'ö himar ñhets'i.
4 Jange bi m'ẹt'o, ne bi bọxa ha n'ar za habụ ma nda tho ar Hesu, ne njap'ụ nda tsạ nda hyandi.
5 Nu mi thop'ụ ar Hesu habụ mi tọge, bi nọts'e ne bi 'ñembabi:
—Sakeo, ngut'a ba köi, ngetho mahyoni ga oxa ar pania ha ri ngu.
6 Nö'ö dama bi göi, ne xa mi johya bi zixa ar Hesu hár ngu.
7 Nuya jö'i mi hyandi xa bi nthente, mi nöñ'ụ ar Hesu xki yụt'a hár ngu n'ar ts'okte.
8 Nunar Sakeo bi m'ại, ne bi 'ñemba ar Hesu:
—Ma tsi Hmu'i, ma ga hemba ya hyoya made nuya ñho di pẹts'i, ha nu'mụ togo xta pëpa n'a, ga ko'spa goho.
9 Ha nu ar Hesu bi 'ñenö:
—Ár pania xi zọ ar mpọhọ har ngunụ, ngetho nunụ ár mạnga'bẹto ar Abra n'ehe.
10 Nö'ö Togo bi Njö'i, ba e da hyoni ne da pọhọ nu'ụ togo xi m'ẹdi.

Ár 'bede 'rẹt'a ya bojö

11 Ya jö'i mi ọxa nö'ö mi mönga ar Hesu. Ne nö'ö bi xipa n'ar 'bede, ngetho 'bụtho nda zọnga Herusalen, ne nuya jö'i mi hu yá mụi ma nda nheki n'agitho ár ts'ụt'wi Jö.
12 Jange ar Hesu bi 'ñembabi:
—Mi 'bụ n'ar ñ'ọhọ már mëni n'ar ndö. Bi ma ha n'ar hại yap'ụ, ma nda t'ets'i ngu ar ndö hár hạisẹ, ne m'ẹfa nda pengi.
13 Ha m'ẹt'o, bi zohna 'rẹt'a yá 'bẹgo, bi umba n'ar bojö. 'Rangutho bi umbabi, ne bi 'ñembabi'ụ: Jafụ da mpẹ da xu nö'ö ar bojö xta 'ra'ahụ, ne gi 'rajụ xka pengi. Ne bi gụ ar 'ñu bi ma'ö.
14 Ha nuya mengunụ xa mi ụtsa, ne bi mẹhna 'ra togo nda dẹni, ma nda mö njawa: Hindi nehe ngu ma ndöhenụ.
15 Mödi njap'ụ, bi t'ets'i ngu ar ndö. Ne mba penga ár hại, bi zohna gatho nu'ụ xki umbabi ar bojö, mi ne nda bödi hangu xki dö n'a ngu n'a.
16 M'ẹt'o ba e n'a, ne bi 'ñenö: Ma ndö'i, nuri bojö ga 'rakagi, da japi bi xu ma 'rẹt'a ár nzẹyẹ.
17 Xa bi njohya ar ndö, ne bi 'ñembabi: Di zạ nö'ö xka pẹfi. Xka japi bi xu nö'ö tsi tụi da 'ra'i. Ma ga ex'a'i gi ndö 'rẹt'a ya hnini.
18 Ba ep'ụ man'ar 'bẹgo, ne bi 'ñembabi: Ma ndö'i, nuri bojö ga 'rakagi, da japi bi döhö ma kụt'a ár nzẹyẹ.
19 Nu'mú ar ndö bi 'ñembabi: Nu'ge n'ehe, ma ga ex'a'i gi ndö kụt'a ya hnini.
20 Ne bi zọ man'a nu'ụ ya 'rẹt'a xki t'umbabi ar bojö, ne bi 'ñenö: Ma ndö'i, xta höñ'a ri bojö, họnt'a da pạxa ha n'ar nthu'mxi.
21 Da tsu da mbọ ri kwẹ, ngetho hingi pẹ'sa ar hwëki. Gi hönga nö'ö hingi töhö, ne gi xofo nö'ö hingi pot'i.
22 Nu'mú ar ndö bi 'ñembabi: Ts'o'bẹgo, nuna xka mö, bi ts'ok'a'i. Nu'mụ ngi pödi hiñ'otho ma nhwëki, di hönga nö'ö hinxta töhö, ne di xo nö'ö hinxta pot'i,
23 yo'ö hinga tsokwa ma bojö ya njwatbojö 'mụ, ne nú'mụ nga pengi, nda njoska ma bojö ne yá nthöhö.
24 Nep'ụ bi 'ñembabi nu ma'ra yá 'bẹgo mi 'bụhnụ: Hñömfụ ar bojö, ne umbabihụ nö'ö togo bi dö ma 'rẹt'a.
25 Nu'mú nu'ụ bi 'ñembabi: Ma tsi ndö'ahe, nö'ö ya pẹ'sa 'rẹt'a ya bojö.
26 Ha nunar ndö bi dödi ne bi 'ñenö: Di xi'ahụ, nu'ụ togo pẹ'sa nzẹyẹ, da t'umbabi. Ha nu'ụ togo pẹ'sa tx'ụtho, da thömbabi.
27 Ha nuya ma ñ'ụni himi ne nda nugagi ngu yá ndö'ụ, ba tsihụwa ga handi gi hyohụ.

Ar Hesu bi yụt'a Herusalen ngu n'ar ndö mi thọ'mi
(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Jn. 12:12-19)

28 Nu mi wadi bi mönga njap'ụ, bi gụ ar 'ñu mi 'bẹt'o ndi bọxa Herusalen.
29 Nú'mụ mi zọnga get'ụ ar hnini Betfage ne ar hnini Betania kụxa har t'ọhọ Njömdọni, bi mẹhna yoho yá mạxte,
30 ne bi 'ñembabi:
—Di möhụ har t'ụlo hnini gi hanthụ 'bụhnụ, ne nu xki tsọñhụ, ma gi tiñhụ n'ar tsi n'ọge di thötnụ, hinto xi ntọge. Gi xothụ ne gi tsihụ injawa.
31 Nu'mụ togo da 'yạñ'ahụ yo'ö gi xothụ, gi 'ñembabihụ: Ar tsi Hmu honi.
32 Nu'mú nuya yoho yá mạxte bi ma ne bi dini ngu xki xipabi'ö.
33 Ka mi xot'a ar n'ọge, ba ep'ụ nu'ụ togo yá mẹti, ne bi 'ñembabi'ụ:
—Yo'ö gi xothụ.
34 Nuyụ bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Ar tsi Hmu honi.
35 Ne ba tsimpabi ar Hesu, bi gö'spa yá pạt'i, ne bi ntọge.
36 Xọge har 'ñu habụ mi thogi, ya jö'i mi xi'mbabi yá pạt'i.
37 Ne nu mi donts'a har t'ọhọ Njömdọni nda göi, gatho nu'ụ mi tẹni bi ndụi bi mafi mi johya'ụ. Ne mi nsunda Jö mi handa gatho nö'ö xki 'yọt'a ar Hesu.
38 Ne mi eñ'ụ:
—Njöpa ar Ndö xpa e pọta Jö. Xa enda ár m'ụi Jö, ne xa nsunda núnụ mhets'i.
39 Nu'mú nuya dẹnga'bẹpate mi panụ n'ehe, bi 'ñembabi ar Hesu:
—Utate, hñökwabi nuyụ tẹñ'a'i hinda mafi.
40 Nu'mú ar Hesu bi dötwabi:
—Di xi'ahụ, nu'mụ da ñheyụ, ya do da mafi.
41 Nu mi zọnga get'ụ ar hnini Herusalen, mi hyandi, xa bi hwëki ne bi nzoni.
42 Ne bi 'ñenö:
—Nu'mụ xi zohmö ri mụihụ togo tsạ da 'ra'ahụ ar hogam'ụi. Nö'ö bi zọhọ ngi pöhmöhụ, ne hinxi zạ xka hyanthụ, ngetho xi njot'a ri dạhụ.
43 Ma da zọ ya pa ñ'ụtho, ngetho ri ñ'ụnihụ ma da ehe, xa da go'athohụ gatho ar nthet'i, ne hinda tsạ gi pọñhụ, xa ma da tsis'ahụ.
44 Ma da thext'a ri jödohụ, hinda go n'ar do mañör midowi. Ma da tho'a gatho ri jö'ihụ 'bụ har hnini, ngetho hinga ne ga hñöñhụ ar mpọhọ xpa pẹñ'ahụ Jö.

Ar Hesu bi paxt'a ar dönganijö
(Mt. 21:12-17; Mr. 11:15-19; Jn. 2:13-22)

45 Nep'ụ ar Hesu bi yụt'a hár thi ar dönganijö, ne bi ndụi bi 'yẹnga gatho nu'ụ mi mpạ ne mi ntại.
46 Ne bi 'ñembabi:
—Enga hár T'ofo Jö: Ma ngu, ar ngu mhat'ajö. Ha nu'ahụ xka jafụ ngu n'ar oki habụ ñ'önga ya bë.
47 Hyax'mụ ar Hesu mi uta ya jö'i har nijö. Ha nuya ndömöjö, nuya böt'ofo, ne ya ndöxodyo, mi honi hanja nda hyo.
48 Ha himi tini handa japi, ngetho gatho ya jö'i xa mi ọxa nö'ö mi möñ'ö.

20

Ar Hesu togo mi hömpa ár ts'ẹdi
(Mt. 21:3-27; Mr. 11:27-33)

1 N'ar pa ar Hesu mi 'bụ har dönganijö mi uta ya jö'i, ne mi xipa ar hoga mhö. N'a mbi zọta ya ndömöjö, ya böt'ofo, ne ya dönziandö.
2 Ne bi 'ñembabi'ụ:
—Di ne gi xije, togo xpa pẹñ'a'i gi 'yọt'a nuya te gi pẹfi, ne togo xi 'ra'a ar ts'ẹdi.
3 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Nuga ma ga ạñ'ahụ n'ar nt'ạni n'ehe. Di ne gi thöhụ:
4 Togo xki mẹhna ar Xuwa mi xixthe. Hage Jö, wa ya jö'i.
5 Nu'mú nu'ụ bi ndụi bi ñ'ạni n'a ngu n'a, ne mi eñ'ụ:
—Te ga thöhụpya. Nu'mụ ga emfụ Jö ba pẹhni, ma da 'ñengagihụ: Yo'ö hinga jamfihụ.
6 Ha nu'mụ ga emfụ ba pẹhna ya jö'i, da mbọ yá kwẹyụ, ne da hyojụ nk'ahni, ngetho beñ'ụ ar Xuwa xi mẹhna Jö.
7 Nu'ụ bi dödi himi pödi togo xki mẹhni.
8 Jange ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Njap'ụ nuga, hinga xi'ahụ n'ehe togo xi 'raka ar ts'ẹdi ga ọt'a nö'ö di pẹfi.

Ár 'bede ya ts'oñhandi
(Mt. 21:33-44; Mr. 12:1-11)

9 Nep'ų ar Hesu bi dų'mi bi xipa ya jö'i n'ar 'bede, ne bi 'ñembabi:
—Mi 'bų n'ar ñ'ǫhǫ bi 'ñet'a n'ar hwöhi'obxi. Bi umba ñhandi 'ra ya jö'i, ne bi ma yap'ų nzęyę ya pa.
10 Nu mi zǫ ar sofo, bi męhna n'ár 'bęgo ma nda nu ya ñhandi, ne nda 'yąpa nö'ö ndi 'ñepabi'ö. Ha nuya ñhandi bi gų ar 'bęgo bi męi, ne bi kots'i, hǫnsę yá 'yę bi hñötsi.
11 Ha nö'ö togo már męti ar hwöhi, bi mengi bi męhna man'ar 'bęgo. Nö'ö n'ehe bi mfęi, bi ts'ani, ne bi njui hinte bi t'ęnt'wa hár 'yę.
12 Nep'ų bi męhna man'a. Ha nuya ñhandi bi gų bi fęnza, ne xa bi zęni, ne bi gui bi ma.
13 Nep'ų nö'ö togo már męti ar hwöhi bi bensę hár mfeni, ne bi 'ñenö: Xipya, te ga pępya. Ma ga pęhna ma hmöka t'ų. Xömhö xta hyant'ų, da numansu.
14 Ha nuya ts'oñhandi, mi hyandi bi zǫ ár t'ų nö'ö togo már męti ar hwöhi, bi 'ñeñ'ų: Gehnų togo ma da gohwi yá hąi ár dada. Ma ga hohų ne ga tsömfų yá hąi.
15 Jange nu'ų bi gųmpa ár t'ų, bi gųka har hwöhi, ne bi hyo.
Nu'mų́ ar Hesu bi 'yąmbabi ya jö'i, ne bi 'ñembi:
—Xi nö'ö togo már męti ar hwöhi, tema gi beñhų da japa nuya ts'oñhandi.
16 Ma da e da hyo gatho'ų, ne da umba ár hwöhi ma'ra ya ñhandi.
Nu mi 'yǫ njap'ų ya jö'i, bi 'ñeñ'ų:
—Hinda ne Jö ga njahųp'ų.
17 Nu'mų́ ar Hesu bi hyant'ų, ne bi 'ñembabi:
—Tema di bǫnga nö'ö huxa hár T'ofo Jö, habų enö njawa:
Nö'ö ar do bi 'yęmp'ųhmö ya guxjödo,
nupya gehnų ar mųdido xi nju'spa ár nijö Jö.
18 Nö'ö togo da ntǫxkwi nö'ö ar do'ö, da 'waka yá ndo'yo. Ha nö'ö togo da zę'mi, da kųnt'i.

Ar Hesu bi nǫnga ar bojö jot'a ya ndö
(Mt. 21:45-46; 22:15-22; Mr. 12:12-17)

19 Ya ndömöjö ne ya böt'ofo xa mi nehmö ge'mų nda gų ar Hesu, ngetho bi tsǫt'wa yá mųi nunar 'bede xki 'yęmbabi'ų. Mödi mi tsu nda mbǫ yá kwę ya jö'i.
20 Jange bi męhna 'ra ya 'ñöxte nu'ų mi ǫt'a ngu ya hogajö'i, xömhö nda 'yǫ ar Hesu nda ñömañ'ų, ne nda dini te nda hyǫts'e, ne nda 'yęnt'wa ár 'yę ar ts'ųt'wi.
21 Nuya 'ñöxteyų bi 'yǫt'wa n'ar nt'ąni, ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi Utate'ihe, di pöhe gi mö ne gi uta nö'ö xiñho, ne hingi hwahna togo gi ǫt'wa ar ñho, ngetho gi utkagihe ár 'ñu Jö majöni.
22 Di ne gi xikagihe, hage xiñho ga juthe ar bojö jot'a ar Sesar, wa hin'ö.
23 Nunar Hesu bi bötwatho yá ts'omfeni'ų, ne bi 'ñembabi:
—Yo'ö gi ne gi hyąjų.
24 Utjų n'ar bojö. Togo ár męti ar hmi huxkwa ne nö'ö te mö.
Bi dö'ų ne bi 'ñembabi:
—Ár hmi ar ndö Sesar.
25 Nu'mų́ ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Umfų ar Sesar nö'ö ár męti'ö, ne umfų Jö nö'ö ár męti'ö n'ehe.
26 Ne hinte bi zą bi dimp'ų te nda hyǫts'e nö'ö mi möñ'ö ha yá nthandi ya jö'i. Go bi 'yǫsę'ų nö'ö bi dödi, ne hinte bi zą te bi möñ'ų.

Ya dęngamöjö bi ñ'ąni ar menga nte
(Mt. 22:23-33; Mr. 12:18-27)

27 M'ęfa mi zǫ 'ra ya dęngamöjö nu'ų hingi ñ'emųi da mengi da nte nu'ų xi du. Ne bi 'yąmbabi'ų,
28 bi 'ñenö:
—Utate, ar Moise bi zogagihų har t'ofo, nu'mų n'ar ñ'ǫhǫ da du ne da zop'ų ár 'bęhñö hinte bi dinga ar bötsi, ár jödöp'ų'ö da nthötwi ar 'ranxu, ne da gų'spa ár thuhu ár jödö man'agi.
29 Gi nuhmö, mi 'bų yoto ya ñ'ǫhǫ mi njödö. Nunar 'bęt'o bi nthöti, ne bi du hinte bi zo ar bötsi.
30 Ne nunár jödö mi ntǫngwi bi mengi bi nthötwi ar 'ranxu. Bi du'ö n'ehe, ne hinte bi zokwa ar bötsi.
31 Bi nthötwi ár hñu n'ehe, ne bi njap'ų gatho yoto, hinte bi zokwa ar bötsi.
32 Ar ngöts'i bi du ar 'bęhñö n'ehe.
33 Jange xi xta mengi da nte, togo ár 'bęhñönų mhets'i 'mų. Ngetho gatho yoto ya jödö bi nthötwi.
34 Nep'ų ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:

—Nuwa har ximhąi ya jö'i nthöti ne nt'ądi.
35 Ha nu xta mengi da nte'ų, ne xta m'ųhnų mhets'i nu'ų di 'ñepi da m'ųhnų, hinda ma da t'ądi, ne hinda ma da nthöti.
36 Ngetho hinda tsą da mengi da du. Ma da ñhęhwi ya ęnxę, ne yá bötsi Jö gatho nu'ų xi mengi xi nte.
37 Ha nu'mų gi ne gi pöhų ar menga nte, gesę ar Moise bi udi har T'ofo, ma da mengi da nte nu'ų xi du. Nu habų nǫnga ar 'minza mi zǫ, ka bi nǫmp'ųtho: Gehnų ár Jö ar Abra, ar Isa, ne ar Hakob.
38 Ngetho Jö, ár Jö nu'ų te, hinge nu'ų xi du. Hár nthandi'ö, gatho ya jö'i ja yá te.
39 Nep'ų 'ra ya böt'ofo bi 'ñembabi:
—Utate, majöni nö'ö xka mö.
40 Ne bi ntsąyą hinte bi ne te bi 'yąmbabi.

Yo'ö mhö ar Kristo ár t'ų ar Dabi
(Mt. 22:41-46; Mr. 12:35-37)
41 Ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Hanja t'enö ar Kristo ár t'ų ar Dabi.
42 Ne ar Dabi ensę njawa hár T'ofo Jö ha ya Dönga Nsądi:
Jö ar Dada bi 'ñemba ma tsi Hmu:
Hñu ha ma ñ'ęi ga huxkwi,
43 tǫ'mi ga tsiñ'a nuya ri ñ'ųni ga tsęp'a ha ri wa.
44 Nu'mų ar Dabi embabi ár Hmu, hanja ár t'ų 'mų.

Ar Hesu bi nǫmba yá ts'o'bęfi ya böt'ofo
(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lk. 11:37-54)
45 Nu mi ǫxta gatho ya jö'i, ar Hesu bi xipa yá mąxte njawa:
46 —Jamasuhų hinda ka'ahų ya böt'ofo. Xa ne da ñ'o kǫ yá he xi ma jųt'atho, honi da t'e'spa yá nsu. Ne xa ne da zęngwabi ya jö'i di 'bęnga nt'ek'ei nú'mų 'yo ha ya tąi. Ne xa ne da hñuxa ha ya 'bęt'o nthuts'i ha ya nijö ne ha ya ñhuni.
47 Ne tekwa yá ngu ya tsi 'ranxu, ne xa ǫt'a 'ra ya nsądi ra ma, honi da go'mahmö. Nuyų xa ma da hñönga n'a ra döta mfęi.

21

Ár m'ǫñhǫ ar tsi hyoya 'ranxu
(Mr. 12:41-44)
1 Ar Hesu mi handa gatho nu'ų hinte mi k'at'i, mi ųt'a yá bojö hár nt'ųtm'ǫñhǫ ar nijö.
2 Ne bi hyanda n'ar tsi 'ranxu, xa mi hyoya, bi 'yęntnų yoho ya tsi bojö.
3 Ne ar Hesu bi 'ñenö:
—Xa majöni di xi'ahų, nunar tsi hyoya 'ranxu xi unga nzęyę, töta gatho nu ma'ra.
4 Ngetho gatho nu ma'ra xi 'yųt'a hár nt'ųtm'ǫñhǫ Jö nö'ö pongwathobi. Ha nunų, mödi mi hyoya, bi unga gatho nö'ö mi pę'shmö nda zi.

Ar Hesu bi mö nda nhwata ar dönganijö
(Mt. 24:1-2; Mr. 13:1-2)
5 'Ra nu'ų mi 'bųhnų mi mpede mi nǫñ'ų ar dönganijö. Mi möñ'ų mi nheki nzątho ya hoga do xki thoki, ne xa xki thutnų nu'ų tema xki t'uni ngu ya m'ǫñhǫ. Nep'ų ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
6 —Gatho nö'ö te gi hanthų, ma da zǫ ar pa da thext'i, ne hinda ma da go n'ar do mañö ár midowi.

Ya nt'udi di 'bęt'o, ne ka da e ar ngöts'i
(Mt. 24:3-28; Mr. 13:3-23)
7 Nep'ų nuyá mąxte bi 'yąni ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi Utate'ihe, ham'ų da tho nö'ö xka mö. Tema nt'udi ma da nheki ne da födi 'bąp'ųtho da tho gathoyų.
8 Nu'mú ar Hesu bi 'ñenö:
—Jamasuhų, yo ma gi ñhęhų togo da ka'ahų. Ngetho ma da ep'ų nzęyę togo da gųmka ma thuhu, ne da 'ñeñ'ų: Nuga go dar Kristo. Ne da 'ñenö n'ehe: Xi zǫ ar pa ma da mhunts'a xǫge. Yo ma gi tęñhų.
9 Ne nu xki 'yǫhų hagatho di ja ya tuhni, ne habų gatho ya jö'i di tǫxa ya ts'ųt'wi, yo gi ntsuhų. Ngetho m'ęt'o mahyoni da tho gathoyų, mödi hinda dama göxta ar ximhąi.
10 Ne bi 'ñembabi n'ehe:
—Nuya hnini ma da ntunkwi yá mihniniwi, ha nuya ndö da ntunkwi yá mindöwi.

11 Ne xa ma da nja ya nhwöni di nts'ẹdi, ne hagatho xa ma da nja ar thuhu ne ya
textehñeni. Ha nu mañö mhets'i, ma da nheki 'ra ya döta nt'udi nu'ụ xa ma da japi da bit'a
ya jö'i.
12 Ma da tho gatho nö'ö di xi'ahụ. Ha m'ẹt'o ma da t'ụtsa'ihụ, ma da ts'ix'ahụ da m'ạp'ahụ
ha yá nijö, ne da jo'ahụ har fạdi. Ma da ts'ix'ahụ ha ya ndö ne ha ya ts'ụt'wi ngetho gi
tẹngagihụ.
13 Ne ka da tsạ gi dạhụnụ majöni xka pökagihụ.
14 Umba ri mụihụ hingi beñhụ hanja gi thöthwụ ya ts'ụt'wi gi ñönga ri tehụ.
15 Ngetho nuga go ma ga 'ra'ahụ nö'ö tema gi möñhụ ne ar mfödi. Njap'ụ nuya ri ñ'ụnihụ
hinda zạ te da döt'ahụ, ne hinda zạ da dö'ahụ.
16 Nuri dadaseḷhụ, ri kuhụ, ri mẽnihụ, ne ri mpöhụ, go ma da dạ'ahụ, ne 'ra ma da thök'a
ri tehụ.
17 Ne gatho ya jö'i ma da ụtsa'ihụ ngetho gi jamfigihụ.
18 Mödi njap'ụ, hinda ma da m'ẹ n'aseẹ ri xtöhụ, gatho da gotho.
19 Ne nu'mụ gi tsẹthụ gatho nö'ö da t'ọt'ahụ, ma gi tsụhụ ar te hiñham'ụ da göts'i.
20 Nu xki hyanthụ ár nthet'i ar hnini Herusalen di ñuxa ya ndogu, pöhụ, bi zọ ar pa da
nhwati.
21 Gatho nu'ụ di 'bụ har hại Nhudea, dá nixt'i ma da ñ'önga ha ya t'ọhọ. Nu'ụ togo di 'bụ
mbo har hnini Herusalen, dama da bọni. Ha nu'ụ togo di 'yo har 'batha, yo ma da mengi
da yụt'i.
22 Ngetho nuya pa'ụ ma da nheki ár kwẹ Jö, ne ma da tho gatho ngu mönga hár T'ofo Jö.
23 Hwëkate nu'ụ ya 'bẹhñö di ñ'ụ, ne nu'ụ di tsụta yá bötsi nuya pa'ụ. Ngetho xa ma da nja
n'ar döta ụgi ha nunar hạinụ, ne ma da thi'sa ár kwẹ Jö ha nunar hnininụ.
24 Ngetho ma da tho ndọjwai 'ra, ha ma'ra ma da ts'ixa yap'ụ da nxanga ha ya hại. Ne
nuya nzọhọ jö'i ma da ndö har hnini Herusalen. Ma da njap'ụ gatho ya pa da umba ar sẹki
Jö.

Ár ño'gi ñ'ehe Nö'ö Togo ba e bi Njö'i
(Mt. 24:29-35, 42-44; Mr. 13:24-37)

25 Nuya pa'ụ ma da nheki ya nt'udi har hyadi, har zönö ne ha ya tsọ. Ne gatho ya jö'i xọge
har ximhại xa di ntsu, ne hindi pödi te da beni nu xta hida ar döta ñhọnthe xa di mpụnts'i.
26 Ha nuya jö'i ma da k'at'a yá ts'ẹdi xa di ntsu, ne di ndọ'mtho te da thokwa har ximhại,
ngetho nuya ts'ẹdi janụ mhets'i ma da nhwöt'i.
27 Ne gatho ma da hyanda Nö'ö Togo ba e bi Njö'i xta pengi, di e har gui di 'ñu ár döta ts'ẹdi
ne ár döta nsunda.
28 Nu xki hyanthụ da ndụi da nheki nö'ö di xi'ahụ, yo gi ntsuhụ. Jụxa ri dạhụ mhets'i,
ngetho 'bạp'ụtho da zọ togo ma da ñöñ'ahụ.
29 Ne bi xipabi'ụ n'ar 'bede, bi 'ñenö:
—Hyanthụ ár 'bại ar iuxi ne ma'ra ya za.
30 Nu xta ndụi da k'onts'a yá xi, gi pöhụ xi 'ñep'ụtho ar pahyadi.
31 Njap'ụ n'ehe, nu xki hyanthụ da thogi ngu xta xi'ahụ, pöhụ xi 'ñep'ụtho ár ts'ụt'wi Jö.
32 Xa majöni di xi'ahụ, hinda ma da theta nuya jö'i 'bụ nuya payụ, ne xi wadi xi tho gatho
nuya thogiyụ.
33 Mödi da m'ẹdi mhets'i ne ar ximhại, nuya mhö xta mö hinda ma da m'ẹdi.
34 Ntsuñhụ, yo gi ñhẹhụ da me ri mfenihụ har ts'o'yo, har nti, ne ha ya 'bẹfi jawa har
ximhại, yo ma da zụ'ahụ nunar pa hinge ngi tọ'mhụ.
35 Ngetho ma da njap'ụ gatho nu'ụ 'bụ hár nxidi ar ximhại, xta dạni da zọ ar pa, njangu
n'ár xögu ar nthöhi bi thụts'i, himi tọ'mi.
36 Jange ndọ'mhụ hyax'mụ, ne xa gi 'yafụ Jö da tsạ gi k'onthụ gatho nuya thogi xi 'ñep'ụ,
ne njap'ụ da zạ da nhu'ahụ xiñho hár nthandi Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
37 Ar Hesu mi uta ya jö'i har dönganijö 'bụ mpa, ha nu'mụ xui mi pa har t'ọhọ Njömdọni.
38 Ne gatho ya jö'i hyax'mụ mi e n'itho har dönganijö, mi ọxa nö'ö mi möñ'ö.

22

Ya ndöxodyo bi nkohi hanja nda hyo ar Hesu
(Mt. 26:1-5, 14-16; Mr. 14:1-2, 10-11; Jn. 11:45-53)

1 Ma nda dạt'a ar dạngo mbaxjwa nú'mụ mi ts'i ar thuhme himi jots'i.
2 Ya ndömöjö ne ya böt'ofo mi honga hanja nda hyo ar Hesu, ne himi pödi hanja nda gụ,
ngetho mi tsu ya jö'i.
3 Nep'ụ ar ts'ondöhi bi yụt'a hár mfeni ar Huda, nö'ö mi t'embabi ar Iskariote, n'a nu'ụ
'rẹt'amayoho yá mạxte ar Hesu.

4 Ne bi ma ba k'ö'sa ya ndömöjö ne yá ndö ya sunijö, ma ba ñöwi hanja nda zą nda dątwa
ar Hesu ha yá 'yę'ų.
5 Nu'ų xa bi njohya, ne bi nkohi nda umba ar bojö.
6 Ha nunar Huda mi honga hanja nda tsą nda dątwa ar Hesu ha yá 'yę'ų, ne mi hwahna
ha'mų hindi njo'o nzę ya jö'i habų mi 'bų'ö.

Ár t'oxi ar tsi Hmu
(Mt. 26:17-29; Mr. 14:12-25; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)
7 Bi dąt'a ar dąngo nú'mų mi ts'i ar thuhme hinxki jots'i, ge'mų mi mahyoni nda tho ngu
n'ar m'ǫñhǫ ar ndöni mbaxjwa.
8 Nu'mú ar Hesu bi męhna ar Pedro ne ar Xuwa, ne bi 'ñembabi'ų:
—'Bęt'o di möhų ba hyojų ar t'oxi mbaxjwa ga tsihų.
9 Ne nu'ų bi ñ'ąni ne bi 'ñembabi:
—Habų gi ne ga hoje.
10 Ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Nú'mų xki kųthų har hnini, gi nthęwihųnų n'ar ñ'ǫhǫ di muxa n'ar xǫni ar dehe. Tęñhų
habų di yųt'ö.
11 Ne gi 'ñembabihų nö'ö togo ár męti ar ngu: Ar Utate ba pęhna ar nzęngwa ga eñ'ahe
njawa: Habų 'bų ar ngu di hoñhe ga tsi'be ar t'oxi mbaxjwa ma mąxte.
12 Ne nö'ö ma da ut'ahų n'ar döta ngu di tǫ mañö, xi thoki xiñho, ne ka gi hojųnų ar t'oxi
mbaxjwa.
13 Mi ma'ų, bi thogi gatho ngu xki xipa ar Hesu. Ne ka bi hyoknų ar t'oxi.
14 Ne nu mi hñu'ų nda ñuni, ar Hesu bi hñuhwi yá mąxte har mexa.
15 Ne bi 'ñembabi'ų:
—Hangu xta tǫ'mi ga tsiwihų mahyęgi nunar t'oxinų mbaxjwa m'ęt'o, ne ka ga tho ar
thogi.
16 Ngetho di xi'ahų, xta wadi da tho xǫge nö'ö tema mi ne nda bǫni, ma ga pengi ga tsi
man'agi hár ts'ųt'wi Jö.
17 Nep'ų bi gų n'ar t'ęni, bi umba njamödi Jö, ne bi 'ñembabi'ų:
—Hñöñhų, mfąxų tsihų n'ar tsi ntsiki n'a ngu n'a.
18 Ngetho di xi'ahų, hinga pengi ga tsipa ár t'afi ar 'bąi'obxi nuya payų. Ma ga tǫ'mi ga tsi
man'agi xta e ár ts'ųt'wi Jö.
19 M'ęfa bi gų n'ar thuhme, bi umba njamödi Jö, bi hekwabi'ų ne bi 'ñembabi:
—Gehnų ma ndo'yo ma ga uni di homp'a ri ñhohų. 'Yǫthų njanų gi bengagihų.
20 Mi wadi bi nt'oxi, bi jap'ųtho bi gų ar t'ęni, ne bi 'ñembabi'ų:
—Nunar t'afi'obxinų, pǫntho n'ar nt'udi nǫnga ar 'ra'yo nkohi, ma da gohi xta nhö'ma
ma ji, di homp'a ri ñhohų.
21 Ha n'a gi huhųwa har mexa, ma gi dągagihų.
22 Majöni Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, 'bą ar 'ñu da tho gatho ngu xi thu'spabi, ha hwëkate nö'ö
togo ma da dą.
23 Nep'ų nu'ų yá mąxte bi ndųi bi ñ'ąnga n'a ngu n'a togo nda 'yǫt'a nunar ts'okinų.

Togo pę'sa ár nsu
24 Nuyá mąxte mi ñ'ąni n'a ngu n'a, mi ne nda bö'ų togo mi töte ár nsu.
25 Nunar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Ya ndö tsixa ya hnini me'ma nu ma'ra, ne nu'ų pę'sa yá nsu nsipabi ǫt'a n'ar ñho.
26 Ha nu'ahų, yo gi njahųp'ų. Nö'ö togo di pę'sa ár nsu, mahyoni da nts'ą'mi. Ha nö'ö togo
di ja ár ts'ędi, mahyoni da njangu n'ar 'bęgo.
27 Togo töte ár nsu. Hage nö'ö huxa har mexa, wa nö'ö togo pępabi. Hage hinge nö'ö huxa
har mexa. Hö njap'ų, mödi nuga di 'bųkwa ngu n'a ri 'bęgogihų.
28 Ha nu'ahų hinxka hyęgasęgihų, xta thohwihų gatho ya thogi xta thoka.
29 Jange nuga ma ga 'ra'ahų ri nsuhų ngu ar ndö, ngu ma Dada xi 'rakagi.
30 Ma ga 'bųhwihų ha ma ts'ųt'wi, ga ñuñhų, ga tsithehų, ne ga ex'ahųnų ha ri thuxandöhų,
gi hñö'sfų majöni nu'ų 'ręt'amayoho yá m'ųi ya me Israel.

Ar Hesu bi mö ma nda kǫnga ar Pedro
(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Jn. 13:36-38)
31 Ar tsi Hmu Hesu bi 'ñemba ar Simu Pedro:
—Simu, ar ts'ondöhi xpa ądi da ja'ahų ngu ar t'ęi nú'mų thǫke.
32 Ha nuga xta ąpa Jö ma Dada hinda the ri ñ'emųi. Ne nu xta mengi da xu ri jamfi
man'agi, fąxa nu'ų ma'ra ri ku da zęta yá ñ'emųi n'ehe.
33 Ha nu ar Simu bi 'ñembabi:

—Ma tsi Hmu'i, nuga di 'bụi ga tẹñ'a'i teme gatho gi thogi. Nu'mụ har fạdi, ga maga n'e. Ha nu'mụ da tho'i, da thogagi n'ehe.
34 Ha nu ar Hesu bi 'ñembabi'ö:
—Nuga di xi'a'i Pedro, nuna nxuinụ, hindi mata ar boxi, ha nu'ge xka kọngagi hñu'gi.

Ar nt'ụtbojö, ar 'bẹni ne ar jwai
35 Ar Hesu bi 'yạmba yá mạxte, ne bi 'ñembabi:
—Nú'mụ nda pẹñ'ahụ, hinga hñöxụ ar nt'ụtbojö, hinga hñöxụ ri 'bẹnihụ, wa n'ar mponi ya thiza, hage te ga k'athụ.
Nu'ụ bi död*i* ne bi 'ñenö:
—Hin'ö.
36 Nep'ụ nö'ö bi 'ñembabi:
—Nupya hö di xi'ahụ, nu'ụ togo pẹ'sa ar nt'ụtbojö, dá hñöts'i, ne dá hyoka ár 'bẹni. Ha nö'ö hinte hö ár jwai, dá mạ ár pạt'i da dạnga n'a.
37 Ngetho nuga di xi'ahụ, mahyoni ga tho ngu mönga ár T'ofo Jö, habụ enö: Bi thẹta ya 'yọt'ats'oki. Ngetho gatho nö'ö xi t'otkagi, mahyoni da thogi.
38 Nu'mú bi 'ñeñ'ụ:
—Ma tsi Hmu'ihe, 'bụkwa yoho ya jwai.
Nö'ö bi död*i* ne bi 'ñembabi'ụ:
—Di zạ, họnsẹ'ụ.

Ar Hesu bi 'yạpa Jö ár Dada núnụ Getsemani
(Mt. 26:36-46; Mr. 14:32-42)
39 Nep'ụ ar Hesu bi bọni bi ma har t'ọhọ Njömdọni ngu xki nzöi. Ne nuyá mạxte bi dẹni.
40 Ha nu mi zọñ'ụ, bi 'ñenö:
—'Yạfụ Jö gi tsẹthụ ya thogi xta 'ñep'ụ.
41 Nep'ụ bi 'wege ngu ar yap'ụ tsọnga n'ar nk'ahni, ne bi ndạndihmö ba ạpa Jö ár Dada.
42 Ne mi enö:
—Ma Dada'i, nu'mụ gi nehmö, da thota nunar t'ẹni xi 'ñep'ụ ne hinda zụkagi. Mödi hindi ne gi 'yọt'a ngu di nega, 'yọt'a ngu gi nege.
43 Ne núnụ habụ mi ạpa Jö, bi zọhnụ n'ar ẹnxẹ xki 'ñe mhets'i mi umba ar ts'ẹdi.
44 Ha nu ar Hesu xa mi döta ár dumụi, xa mi ẹnt'a ar ts'ẹdi mi ạpa Jö. Xa mi xạnthe, ne nunár xạnthe mi tụ har hại, mi ñhẹhwi n'ár döta tụi ar ji.
45 Nu mi wadi bi 'yạpa Jö, ba penga habụ xki zo yá mạxte, ne bi diñ'ụ mi öhö, ngetho xki went'i mi tu yá mụi.
46 Ne bi 'ñembabi'ụ:
—Hanja xka öhụ. Nanjụ ne 'yạfụ Jö gi tsẹthụ ya thogi xta 'ñep'ụ.

Ar Hesu bi njụ
(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Jn. 18:2-11)
47 Himi jwatho nda ñö ar Hesu, n'a mbi zọta nzẹyẹ ya jö'i. Ne ar Huda, n'a nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte, mi 'bẹt'o, ne dama bi wat'i bi zụ'sa ar Hesu.
48 Har Hesu bi 'ñembabi:
—Huda, hage har ntsụts'inụ gi dạ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
49 Nuyá mạxte mi ñ'owi ar Hesu, mi hyandi tema nda thogi, bi 'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'ihe, ha gi ne ga jụje ya jwai ga ñöñ'ahe.
50 N'a'ụ bi k'o'sa ar jwai, ne bi dakwa ár gu ñ'ẹi n'ár 'bẹgo ar döngamöjö.
51 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Hyẹhụp'ụ, yo te gi jafụ.
Ne bi hñuxa ár 'yẹ hár gu ar 'bẹgo, ne bi ọthebi.
52 Nep'ụ bi 'ñemba ya ndömöjö, ya ndö sunijö, ne ya dönziandö nu'ụ xki 'ñe nda zits'i:
—Hage dar bẽga xka ehụ gi mikagihụ, gi höhụ ya za ne ya ndọjwai.
53 Hyax'mụ ndi 'bụhwihụ har dönganijö, hinte ga jajụ. Ha nupya hö, ja ri ts'ẹdihụ, ne ja ár ts'ẹdi ar 'bẹxui.

Ar Pedro bi kọnga ar Hesu
(Mt. 26:57-58, 69-75; Mr. 14:53-54, 66-72; Jn. 18:12-18, 25-27)
54 Nep'ụ bi njụ ar Hesu, ne bi ts'ixa hár ngu ar döngamöjö. Ha nu ar Pedro mi 'bẹfa yap'ụtho, mi tẹni.
55 Ne mi zọnga hár ngu ar döngamöjö, xki t'u n'ar tsibi har thi, ka mi huhnụ 'ra ya jö'i mi mpat'i, ne ar Pedro ka bi hñuhwinụ'ụ.
56 N'a mba ep'ụtho n'ar nxutsi mi m'ẹgo. Nu mi hyanda ar Pedro mi huhnụ har tsibi, xa bi k'öt'i, ne bi 'ñenö:
—Nunar ñ'ọhọnụ mi ñ'owi ar Hesu n'ehe.

57 Ha nö'ö bi nkọni, ne bi 'ñenö:
—Nönö, hindi pödi togo'ö.
58 Hingar ya'ö bi hyanda man'ar jö'i, ne bi 'ñembabi:
—Ha hingo ngi ñ'owi ar Hesu n'ehe.
Ha nu ar Pedro bi mengi bi nkọni, bi 'ñenö:
—Tata, hinge ndi ñ'o'bega'ö.
59 M'ẹfa xki tho n'a tsi tụi, man'a bi 'ñenö:
—Majöni nunar ñ'ọhọnụ go mi ñ'owi ar Hesu, ngetho fötho ar me Ngalilea.
60 Ne ar Pedro bi 'ñenö:
—Tata, hindi pödi teme gi mö.
Himi jwata nda mönga njap'ụ, n'a mbi ma ar boxi.
61 Nu'mú bi 'bạt'a ar tsi Hmu bi hyanda ar Pedro. Ha nu ar Pedro dama bi benga nö'ö xki xipabi m'ẹt'o, nú'mụ xki 'ñembabi: Hindi mata ar boxi, ha nu'ge ya xka kọngagi hñu'gi.
62 Jange ar Pedro bi bọnga nthi, xa bi hyụ ár ñö bi nzoni.

Ar Hesu mi t'ọt'wa ar thede ne mi mfẹi
(Mt. 26:67-68; Mr. 14:65)
63 Nuya jö'i mi su ar Hesu, xa mi ọt'wa ar thede, ne xa mi fẹi.
64 Bi gụ n'ar dutu bi dut'wa yá dạ, mi umba ya mpẹtgu, ne mi embabi'ụ:
—Xijexö, togo bi mẹp'a'i.
65 Ne xa ra nts'otho nö'ö te mi xipabi'ụ, mi tsani.

Ar Hesu bi m'ạ'ma har mhunts'andö
(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Jn. 18:19-24)
66 Ár hyax'ö bi mhunts'a ya dönziandö, ya ndömöjö, ne ya böt'ofo, ne bi ts'ixa ar Hesu habụ xki mhunts'ụ. Ka bi t'ạmbabinụ, ne bi t'embabi:
67 —Xije, ha go ge'e ar Kristo xi 'ñexa Jö.
Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nu'mụ ga xi'ahụ go geke, hingi ñ'emụigihụ.
68 Ha nu'mụ ga ọt'ahụ ya nt'ạni, hingi thöhụ, ne hingi hyẹgagihụ.
69 Gi numhöhụ nuya pa xi 'ñep'ụ, Nö'ö Togo ba e bi Njö'i ma da hñu hár ñ'ẹi Jö togo pẹ'sa gatho ar ts'ẹdi.
70 Nep'ụ gatho'ụ bi 'yạmbabi'ö, ne bi 'ñembabi:
—Nu'mú ha go ár T'ụ'i Jö.
Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Hö, njap'ụ ngu xka mönsẹhụ.
71 Nu'mú bi 'ñeñ'ụ:
—Te ga jafụ ma'ra te da hyọts'e. Xta ọsẹhụ nö'ö xi wadi xi mö.

23

Ar Hesu ba m'ạmba ar Pilato
(Mt. 27:1-2, 11-14; Mr. 15:1-5; Jn. 18:28-38)
1 Dama bi nanga gatho nu'ụ mi 'bụ har mhunts'i, bi gụ ar Hesu bi zi'spa ar Pilato.
2 Ne nunụ te gatho bi ndụi bi hyọx'ụ, ne bi 'ñeñ'ụ:
—Xta tiñhe nunar ñ'ọhọnụ mi 'yonụ mi ts'okwa yá mfeni ya jö'i, ne mi ụt'i hinda gut'a yá njut'i ạ ar ndö Sesar. Ne xi 'ñensẹ gehnụ ar Kristo xi 'ñexa Jö ngu n'ar ndö 'nö.
3 Jange ar Pilato bi 'ñembabi:
—Ha go ge'e ár Ndö ya xodyo.
Nu ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hö, ngu xka mönsẹ.
4 Ha nu ar Pilato bi 'ñemba ya ndömöjö ne gatho ya jö'i:
—Hinte ma ts'oki di timba nunar ñ'ọhọnụ.
5 Ha nu'ụ xa himi tsạyạ mi ạpabi ne mi eñ'ụ:
—Gehnụ xa hagatho 'yo, utya jö'iwa har hại Nhudea, ba dụ'ma har hại Ngalilea, ne xi gö'skwa Herusalen.

Ar Hesu bi ts'ixa ma ba m'ạmba ar Erode
6 Nu mi 'yọ ar Pilato mi nhọnga Ngalilea, bi ñ'ạni hage már me Ngalilea ar Hesu.
7 Jange nu mi bö ar Pilato már mengu habụ már ndö ar Erode, dama bi mẹmpabi, ngetho nuya pa'ụ xki zọhọ mi 'bụhnụ Herusalen.
8 Ar Erode, nu mi hyanda ar Hesu, xa bi njohya. Nzẹyẹ ya pa mi ne nda hyandi, ngetho xa xki 'yọde mi nhọni. Ne xki dọ'mi nda nu nda 'yọt'a n'ar nt'udi.
9 Bi 'yạmba nzẹyẹ ya nt'ạni, mödi ar Hesu hinte bi dödi.

10 Ka mi 'bu̲hnu̲ ya ndömöjö ne ya böt'ofo, xa mi umba yá mu̲i te gatho mi ho̲x'u̲.
11 Nep'u̲ ar Erode ne yá ndogu mi nu'u̲ hinter me̲'ö, xa mi o̲t'wa ar thede, bi gö'spa n'ar hoga he nza̲tho, ne bi mengi bi me̲mpa ar Pilato man'agi.
12 Nor pa'ö, ar Pilato ne ar Erode bi ñhogamu̲i, ngetho himi ntsix'u̲.

Ar Hesu bi t'e̲nt'i nda tho
(Mt. 27:15-26; Mr. 15:6-15; Jn. 18:38-19:16)
13 Nep'u̲ ar Pilato bi zohna ya ndömöjö, nuya ts'u̲t'wi, ne gatho nu ma'ra ya jö'i.
14 Ne bi 'ñembabi'u̲:
—Nu'ahu̲ xka tsinkagihu̲wa nunar ñ'o̲ho̲nu̲, gi eñhu̲ u̲t'a ya jö'i. Nuga xta o̲t'wa ya nt'a̲ni ha ri nthandihu̲, ne xka 'yo̲se̲hu̲ hinte ma ts'oki xta timbabi ngu gi ho̲xu̲.
15 Nunar ndö Erode hinxpa timba n'ar ts'oki, jange ba pe̲hna man'agi injawa. Pöhu̲ 'mu̲, nunu̲ hinte ma ts'oki xi 'yo̲t'e gi 'ñeñhu̲ di 'ñepi da tho.
16 Jange nuga, ho̲nse̲ ma ga japi nda n'we̲xt'i, ne ga he̲gi da ma.
17 Ar Pilato mi mahyoni nda hye̲ n'ar 'yofa̲di ta̲t'a da̲ngo mbaxjwa, ngetho njap'u̲ ma yá nt'umbi'u̲.
18 Ha gatho nu'u̲ ya jö'i mi 'bu̲hnu̲, bi ndu̲i bi n'amamafi, ne bi 'ñeñ'u̲:
—Hñöka made nunar ñ'o̲ho̲nu̲. Hye̲ ar Baraba.
19 Nu ar Baraba xki njot'a har fa̲di, ngetho xki gu̲xa ya jö'i nda ntunkwi ya ndö har hnini, ne xki ñhote.
20 Ha nunar Pilato mi ne nda hye̲ ar Hesu, jange bi mengi bi zo ya jö'i.
21 Nuyu̲ bi ndu̲i bi n'amamafi man'agi, mi eñ'u̲:
—Tsu̲ta har pont'i, tsu̲ta har pont'i.
22 Nu ar Pilato bi hñu'gi bi 'ñembabi'u̲:
—Te ma ts'oki xi 'yo̲tnu̲. Nuga hinte ma ts'oki di timbabinu̲ di 'ñepi da tho. Ma ga japi da n'we̲xt'i, nep'u̲ ga he̲gi.
23 Ha nuya jö'i xa bi ga̲hni bi mafi, mi a̲di nda tsu̲ta har pont'i. Ne nuyá mhafi'u̲, ne yá mhafi ya ndömöjö, bi japi nda t'umba nö'ö mi ne'u̲.
24 Jange ar Pilato bi 'ye̲nt'a ar Hesu nda t'o̲t'wa nö'ö mi a̲'u̲.
25 Bi hye̲ nö'ö ar ñ'o̲ho̲ xki 'ya̲ ya jö'i, már thuhu Baraba, xki njot'a har fa̲di ngetho xki gu̲xa ya jö'i nda ntuhni, ne xki ñhote. Ha nu ar Hesu bi nda̲ti nda tho ngu mi beñ'u̲.

Ár nts'u̲ti ar Hesu har pont'i
(Mt. 27:32-44; Mr. 15:21-32; Jn. 19:17-27)
26 Mi pa mi ts'ixa ar Hesu ma nda tsu̲ta har pont'i, bi nthe̲wi n'ar ñ'o̲ho̲ mar me Sirene, már thuhu ar Simu, xki 'ñe har 'batha. Bi njapi bi du'spa ár pont'i, mi 'be̲fa mi te̲nga ar Hesu.
27 Ne mi te̲nga ra nze̲ye̲ ya jö'i, ne nze̲ye̲ ya 'be̲hñö mi zont'i.
28 Nunar Hesu bi ñegi bi hyant'u̲, ne bi 'ñembabi:
—'Be̲hñöhu̲ gar menguhu̲ Herusalen, yo gi zontkagihu̲, nzoñhu̲se̲hu̲ ne zonthu̲ ri bötsihu̲.
29 Ngetho ma da zo̲ ar pa ma da 'ñenga ya jö'i: Mat'a Jö nu'u̲ togo hinxi dinga ar bötsi, ne hinto xi tede.
30 Nuya pa'u̲ nuya jö'i ma da 'ñemba ya t'o̲ho̲: Tse̲bgagihe. Ha nuya ngwani da 'ñembabi'u̲: Kobgagihe.
31 Xa majöni ma da ep'u̲ ya thogi, ngetho nu'mu̲ hinte nhu ar k'aza, teme da do̲'ma ar 'yonza.
32 Bi ts'ixkwi ar Hesu ma yoho ya ñ'o̲ho̲ xki t'e̲nt'i nda tho n'ehe, ngetho ma ya 'yo̲t'ats'oki.
33 Ha nu mi zo̲nga habu̲ mi t'embabi Ññöxhmundo'yo, ka bi ts'u̲tnu̲ har pont'i ar Hesu ne nu'u̲ ma yoho ya ñ'o̲ho̲, n'a bi ts'u̲ta hár ñ'e̲i, ha nö'ö man'a hár ngöhö.
34 Nu mi zu̲hnu̲ ar Hesu har pont'i, bi 'ñenö:
—Ma Dada'i, pumbabi nö'ö o̲tka nuya jö'iyu̲, ngetho hingi pöhyu̲ nö'ö te pe̲fi.
Ha nuya ndogu mi 'bu̲hnu̲, bi 'ye̲nts'a ar nthöhö togo nda hñö'spa yá dutu ar Hesu.
35 Ya jö'i mi 'ba̲hnu̲ mi handi, ya ndöxodyo mi 'ba̲hnu̲ n'ehe, xa mi theñ'u̲ mi enö:
—Nunu̲ mi po̲ ma'ra, ha nu'mu̲ xa majöni go gehnu̲ ar Kristo xi 'ñexa Jö, di ne ga hanthu̲ da mpo̲se̲pya xö.
36 Nuya ndogu xa mi theni n'ehe, bi wat'i mi umba ar ixkat'afi.
37 Ne bi 'ñembabi'u̲:
—Nu'mu̲ xa majöni ár Ndö'i ya xodyo, mpo̲se̲ xö.
38 Ne xki thutwa n'ar xithe̲ har pont'i mañö hár ñö, mi mö yo'ö xki ts'u̲ti. Xki t'ot'i har griego, har lati, har ebreo, ne mi enö njawa: Go gehnu̲ ár Ndö ya xodyo.
39 Nep'u̲ n'a nuya 'yo̲t'ats'oki mi zu̲hwinu̲ mahye̲gi, bi ñömañ'u̲bi, ne bi 'ñenö:
—Nu'mu̲ majöni go ge'e ar Kristo, mpo̲se̲ ne po̲kagihe n'ehe.
40 Ha nö'ö man'a ar 'yo̲t'ats'oki xki ts'u̲ti, mi tsu̲i ne mi embabi:

—Ha hingi tsupke Jö, yo'ö gi mönga njap'ų. 'Bųtho gi tuge n'ehe.
41 Nujų majöni di 'ñepkagihų nö'ö di thohų, ngetho di juthų ma ts'okihų xta o̧thų. Ha nunar ñ'o̧ho̧nų hinte ma ts'oki xi 'yo̧t'e.
42 Nep'ų bi 'ñembabi ar Hesu:
—Bengagi nú'mų xki hñuxa ha ri thuxandö.
43 Ar Hesu bi döti ne bi 'ñembabi:
—Nuga di xi'a'i, ár pania ma ga 'bųhwinų mhets'i.

Ar Hesu bi du
(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Jn. 19:28-30)
44 Ngu made mpa bi nduį bi m'ẹxui xo̧ge ar ximha̧i, ne bi göxa ngu hñunde,
45 ngetho ar hyadi himbi yot'i. Ha nu ar dõta dutu mi naxa mbo har dönganijö, bi xi madetho.
46 Nep'ų ar Hesu bi mafi nts'ẹdi ne bi 'ñenö:
—Ma Dada'i, di da̧t'a ha ri 'yẹ ma hñö.
Ne mi wadi bi mönga njap'ų, bi du.
47 Nu mi hyanda ar döndogu nö'ö xki thogi, bi nsunda Jö, ne bi 'ñenö:
—Majöni nunar ñ'o̧ho̧nų xa mar hogajö'i.
48 Gatho nu'ų ya jö'i xki wat'i, mi hyanda tema xki thogi, bi du yá mųi bi mųdi bi mfont'i.
49 Ha gatho nuyá mpödi ar Hesu, ne nuya 'bẹhñö xki dẹni xki ndų har ha̧i Ngalilea, bi gohi tsi yap'ųtho, mi handa gatho nö'ö te mi thogi.

Ár nt'a̧gi ar Hesu
(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Jn. 19:38-42)
50 Mi 'bų n'ar ñ'o̧ho̧ már thuhu ar Huse, már mengu ar hnini Arimatea har ha̧i Nhudea, xa mi o̧t'a xiñho ne mar hogajö'i. Mi 'bų hár mhunts'andö ya xodyo n'ehe.
51 Ha mi to'mi nda hyandwa ár ts'ų̧t'wi Jö, ne hinxki 'ñet'a ár xų̧tha nö'ö mi o̧t'a yá mindöwi, ne nö'ö xki nko'ų har mhunts'i.
52 Ne bi manų ma ba k'ö'sa ar Pilato nda 'ya̧pa ár ndo'yo ar Hesu.
53 Ne bi kö'ma har pont'i, bi ma̧xa n'ar dutu, ne ba ẹnt'a ha n'ar 'ra'yo t'a̧gi xki nsa̧'ma ha n'ar ndo̧do. Nunar t'a̧ginų hinto xki 'ra'yo.
54 Ha nor pa'ö már pa ar ñhoki, mi thota nde, 'bų̧tho nda yų̧t'a ar pa ntsa̧ya̧.
55 Nuya 'bẹhñö xki dẹnga ar Hesu har ha̧i Ngalilea, mi 'bẹfa nda hyanda habų xki t'a̧ ar Hesu, ne hanja xki 'bẹkwa ár ndo'yo.
56 Ha nu mi menga habų mi 'bų'ų, bi hyoka 'ra ya hogañų̧ni ne 'ra ya njots'i nda go'spa ár ndo'yo ar Hesu. Ne bi ntsa̧ya̧'ų ar pa ntsa̧ya̧ ngu mi mönga ar 'bẹpate.

24

Ar Hesu bi mengi bi nte
(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Jn. 20:1-10)
1 Ár hyax'ö ra n'itho ár m'ẹt'o mpa ar hñöto, nuya 'bẹhñö bi menga habų xki t'a̧ ar Hesu, mi hö'ų nö'ö ar hogañų̧ni xki hyoki. Ne bi mẹwi ma'ra yá mi'bẹhñöwi.
2 Mi zo̧ñ'ų har t'a̧gi, bi hyandi xki thöka nunar do mi kothmö.
3 Nu mi yų̧t'ų, himbi dimba ár ndo'yo ar tsi Hmu Hesu.
4 Himi pödi te nda beñ'ų. N'a mbi da̧ñ'ų, bi hyandi mi 'ba̧hnų yoho ya ñ'o̧ho̧, nuyá he xa mi hyats'i.
5 Ha nuya 'bẹhñö bi ntsu bi nts'a̧'mtho'ų, himi jų̧xyá da̧. Ne nuya ñ'o̧ho̧ bi 'ñembabi'ų:
—Yo'ö gi hoñhų̧wa har t'a̧gi nö'ö te.
6 Hinjo'owa, xi mengi xi nte. Beñhų te bi xi'ahų nú'mų ngi 'bų̧hų Ngalilea.
7 Mi eñ'ahų, Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, mi mahyoni nda nda̧twa ha yá 'yẹ ya 'yo̧t'ats'oki, ne nda ts'ų̧ta har pont'i. Ne ár hñupa nda mengi nda nte.
8 Nuya 'bẹhñö ka bi beñ'ų 'mų nö'ö teme xki xipa ar Hesu.
9 Nu mba penk'ų har t'a̧gi, bi mųdi bi metwa nu'ų 'rẹt'aman'a yá ma̧xte ne nu ma'ra mi tẹnga ar Hesu, gatho nö'ö xki hyant'ų.
10 Gehyų ya 'bẹhñö togo bi ma ba xipa ya ma̧xte: Ar Maria me Magdala, ar Huana, ar Maria ár nönö ar Hakobo, ne ma'ra ya 'bẹhñö.
11 Ha nuya ma̧xte himi ñ'emų̧i, mi beñ'ų xki 'bẹ yá mfeni nuya 'bẹhñöyų.
12 Ha nunar Pedro bi nixt'i ma ba k'ö'sa ar t'a̧gi. Mi zo̧ñ'ö bi hyanda mbo, ne ho̧nsẹ bi hyanda ya dutu xki m'a̧xa ar Hesu mi 'bo̧mp'ų. Nep'ų bi menga habų mi 'bų'ų, xa mi 'yo̧tho, himi pödi te nda beni teme xki thogi.

Nö'ö bi thohnų har 'ñu di ma Emaus
(Mr. 16:12-13)

13 Get'ö ar pa'ö yoho ya ñ'o̱ho̱ mi te̱mhö ar Hesu, mi ne ar 'ñu ndi ma har t'u̱lo hnini
Emaus, mi pe̱'sa ngu madempa ar 'ñu nda ñ'o nda zo̱nga Herusalen.
14 Mi 'yo ar 'ñu, mi mpe'u̱ te gatho xki tho nuya pa'u̱.
15 Ha nú'mu̱ mi mpe'u̱, gese̱ ar Hesu bi zu̱di, ne bi me̱wi mahye̱gi.
16 Mödi mi ñ'owitho, himi tsa̱ nda bödi togo'ö, ngetho xki njot'a yá da̱.
17 Ha nu ar Hesu bi 'ya̱mbabi njawa:
—Tema gi 'yo ar 'ñu gi möñhu̱. Hanja xa gi tu ri mu̱ihu̱.
18 N'a mar thuhu ar Kleofa, bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Gatho ya jö'i pödi tema xi thohnu̱ Herusalen nuya payu̱. Hanja hinte gi pöke.
19 Nep'u̱ ar Hesu bi 'ñembabi:
—Teme xi thogi.
Ne nu'u̱ bi dödi:
—Ha hinxka 'yo̱ xi nho̱nga ar Hesu me Nasare, gehnu̱ már m'e̱hni Jö. Mi nheki ár ts'e̱di ha ya mhö mi mö, ne ha ya nt'udi mi o̱t'a ha yá nthandi ya jö'i ne hár nthandi Jö.
20 Ha nuya ndömöjö, ne nu'u̱ ma'ra ma ndöhu̱, bi gu̱ bi t'e̱nt'i nda tho, ne bi ts'u̱ta ha n'ar pont'i.
21 Nuje ndi beñhe go mi ge'ö nö'ö ma nda ñönju̱ ya me Israel. Ha nupya ya pe̱'sa hñupa xi du.
22 Hinge ho̱nse̱'ö, 'ra ya 'be̱hñö ma ñ'owihe, bi ma manxudi ra n'itho har t'a̱gi. Ne pikagihe,
23 enö himbi dimba ár ndo'yo ar Hesu. Ne mi eñ'u̱ n'ehe, xki hyanda 'ra ya e̱nxe̱ ngu n'ar t'i. Nuyu̱ bi xipabi ar Hesu xki mengi xki nte.
24 Nep'u̱ bi ma 'ra ma ñ'owihe, ma ba k'ö'sa ar t'a̱gi. Ne eñ'u̱ bi dinga ngu xki mönga ya 'be̱hñö. Nuyu̱ n'ehe himbi dimba ár ndo'yo ar Hesu.
25 Ar Hesu bi 'ñembabi'u̱:
—Yo'ö xa xi me ri ñöhu̱, ne xi ñhembi gi jamfihu̱ nö'ö xi mönga yá m'e̱hni Jö.
26 Ha hingi pöhu̱ mi mahyoni nda tho njap'u̱ ar Kristo, nep'u̱ nda mengi nda nte, ne nda hñuxa hár nsunda.
27 Ne bi ndu̱i bi 'yot'wa ar 'ñu gatho ngu mönga ár T'ofo Jö habu̱ no̱ñ'ö. Bi ndu̱ hár t'ofo ar Moise, ne gatho nö'ö bi mönga ma'ra yá m'e̱hni Jö.
28 Ha nu mi zo̱nga har hnini habu̱ ndi ma'u̱, ar Hesu bi 'yo̱t'e ngu ma nda thotho.
29 Nuyu̱ bi zömi nda ñ'oxhnu̱, ne bi 'ñembabi:
—Kohi, ngetho bi nde, ne tx'u̱tho 'be̱di da nxui.
Jange ar Hesu bi yu̱t'a ha yá ngu'u̱ nda gohnu̱.
30 Nu mi hñu har mexa nda nt'oxi, ar Hesu bi gu̱ ar thuhme, bi umba njamödi Jö, ne bi heke bi umbabi'u̱.
31 Dama bi xo yá da̱'u̱, ne bi bö'u̱ mar Hesu. Ha nunu̱ bi m'e̱tho.
32 Ne bi 'ñense̱'u̱:
—Xa majöni ndi tsa̱hu̱ n'ar johya ha ma mu̱ihu̱ nú'mu̱ mi utkagihu̱ ár T'ofo Jö ndi 'yohu̱ har 'ñu.
33 Nu'mú dama bi menk'u̱ Herusalen. Ne ka bi dinu̱ nu'u̱ 're̱t'aman'a yá ma̱xte xki mhunts'i, ne ma'ra yá ñ'ohu̱.
34 Ne bi 'ñeñ'u̱:
—Xa majöni xi mengi xi nte ma tsi Hmuhu̱. Ar Simu xi hyandi.
35 Nep'u̱ nuya yoho'u̱ bi metwabi'u̱ n'ehe gatho nö'ö xki tho har 'ñu, ne hanja bi bö'u̱ mar Hesu nú'mu̱ mi hyeka ar thuhme.

Ar Hesu bi ñ'udi nda hyanda yá ma̱xte

36 Himi tsa̱ nda watho nda mönga nö'ö xki hyant'u̱ ne nö'ö xki thogi, n'a mbi nhekitho ar Hesu madeda habu̱ mi 'bu̱'u̱, ne bi 'ñenö:
—'Bu̱hu̱ ter entho.
37 Ha nu'u̱ xa bi ntsu, ne mi beni xki handwa ár pa n'ar jö'i.
38 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'u̱:
—Hanja gi ntsuhu̱. Yo'ö gi yomihu̱.
39 Hyandgagihu̱ ma 'ye̱ ne ma wa, go gekaga. Tha̱ngagihu̱ ne hyandgagihu̱ xiñho, ngetho ár pa n'ar jö'i hinte pe̱'sa ár ngo̱, hingi pe̱'sa ár ndo'yo ngu gi hanthu̱ di pe̱'ska.
40 Nu mi wadi bi mönga njap'u̱, bi utwabi yá 'ye̱ ne yá wa.
41 Ha himi tsa̱ nda ñ'emu̱i'u̱, ngetho xa mi johya ne mi 'yo̱'u̱. Jange himi he̱gi nda bödi ha majöni nö'ö mi hant'u̱. Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'u̱:
—Ha gi pe̱'su̱wa te da ts'i.
42 Ne bi t'umba n'ar xe̱ni ar hwö xki nthöxi, ne n'a xe̱ni ar t'afi sefi.
43 Ar Hesu bi hñöni, ne bi za ha yá nthandi'u̱.

44 Nepʼu̱ bi ʼñembabi:
—Xta thogi nö'ö da xi'ahu̱ nú'mu̱ ndi 'bu̱hwithohu̱. Ngetho mi mahyoni nda tho gatho nö'ö xi t'otka hár t'ofo ar Moise, ne nö'ö xi 'yotka ma'ra yá m'e̱hni Jö, ne nö'ö mönga ha ya Dönga Nsa̱di.
45 Nepʼu̱ nö'ö bi xokwa yá da̱ nda zo yá mfeni nö'ö mönga hár T'ofo Jö.
46 Ne bi ʼñembabi:
—Njapʼu̱ xi nt'ot'i, ar Kristo mi mahyoni nda du, ne ár hñupa nda mengi nda nte man'agi.
47 Ne bi ʼñenö n'ehe, ma da nju̱mpa ár ts'e̱di ár thuhu'ö, da nho̱nga xo̱ge ár nxidi ar ximha̱i, da ndu̱'mnu̱ Herusalen. Da nsipabi ya jö'i da 'yo̱t'wa yá ntso̱'mi ne da mpumba yá ts'oki.
48 Ne bi ʼñembabi n'ehe:
—Nu'ahu̱ ma gi da̱hu̱ majöni nö'ö xka hyanthu̱.
49 Ne nuga ma ga pe̱ñ'ahu̱ nö'ö xi ñöt'ahu̱ ma Dada. Jange ka gi kohu̱wa Herusalen, to̱'mhu̱ m'e̱t'o gi hñöñhu̱ ar ts'e̱di di 'ñe mhets'i.

Ar Hesu bi nju̱ts'i bi ts'ixa mhets'i
(Mr. 16:19-20)

50 Nepʼu̱ ar Hesu bi zixa yá ma̱xte get'u̱ har t'u̱lo hnini Betania. Ne nunu̱ bi gu̱xa yá 'ye̱ bi jöpabi'u̱.
51 Ne nú'mu̱ mi jöpi, bi ñ'o bi m'e̱di bi ts'ixa mhets'i.
52 Nuyá ma̱xte mi wadi bi nsundabi bi menk'u̱ Herusalen, xa mi pe̱s'u̱ n'ar döta johya.
53 Ne hyax'mu̱ mi 'bu̱hnu̱ har nijö, mi nsunda Jö. Dá njap'u̱.

Ar hoga mhö bi 'yot'a
AR XUWA

Nö'ö ar mhö mi 'bụhwi Jö ba e bi njö'i

1 Har ndụi nú'mụ hinte mi jawa har ximhại, hinte mi janụ mhets'i, Nö'ö Togo mar Mhö
mi 'bụ'ö, mi 'bụhwi Jö, ne go gesẹ Jö n'ehe.
2 Har ndụi, Nö'ö Togo mar Mhö, mi 'bụhwi Jö.
3 Ne gatho nö'ö te ja go bi hyok'ö. Nu'mụ hinte xi hyoki, hinte di jamhö 'mụ.
4 Ge'ö hör te, ne nunar tenụ gehnụ ar ñot'i yot'wa yá mfeni ya jö'i.
5 Nunar ñot'inụ yot'a har 'bẹxui, ne nunar 'bẹxui hinxi zạ xi döhö.
6 Mi 'bụ n'ar ñ'ọhọ már thuhu ar Xuwa, xki mẹhna Jö.
7 Ba 'bẹhni ngu n'ar ndạmajöni. Nunụ bi dạmajöni togo ar ñot'i, ne njap'ụ nda ñ'emụi
gatho ya jö'i.
8 Ar Xuwa hingo mi ge'ö ar ñot'i, họnsẹ ba ehe nda dạmajöni togo mar ñot'i.
9 Nuna togo mar ñot'i majöni, ne yot'wa yá mfeni ya jö'i, ndi 'ñekwa har ximhại.
10 Gesẹ bi hyoka ar ximhại, ha nú'mụ mba ekwa har ximhại bi m'ụi, nuya jö'i himbi bödi
togo'ö.
11 Ba e hár hạisẹ, ha nuya mengunụ himbi numansu.
12 Ha nu'ụ togo bi numansu, ne bi ñ'emụibi ár thuhu, bi t'umba ar ts'ẹdi bi mbötsi Jö.
13 Nuyụ hinto hömpa ár ji, ne hinto di hñö'spa ár ndo'yo, hinxi m'ụi ngetho xi ne n'ar
ñ'ọhọ, họnsẹ Jö xi jap'ụ yá bötsi.
14 Nö'ö Togo mar Mhö ba e bi njö'i, ne da 'bụhwihụwa. Xa mi ko ár nhwëki, ne himi tsạyạ
mi mönga nö'ö majöni. Da handwabihe ár nsunda, ngu ár nsunda nö'ö n'asẹ ár T'ụ ar Dada
bi 'bụ mhets'i.
15 Ar Xuwa bi dạmajöni togo'ö, mi ñö nts'ẹdi mi enö:
—Gehnụ togo ndi xi'ahụ ndi 'ñep'ụ m'ẹfa. Ne nunụ xa töka ár nsu, ngetho nú'mụ hinge
ndi m'ụkatho, ha mi 'bụ'ö.
16 Gathogihụ xa di hömfụ yá ñho, ne hiñham'ụ di k'athụ ár nhwëki'ö.
17 Nuya 'bẹpate ba 'bẹhna ar Moise bi utkagihụ. Ha nupya xpa 'bẹhna ar tsi Hmu
Hesukristo, xpa hönjụ ar nhwëki ne nö'ö majöni.
18 Hinto xi hyanda Jö ar Dada. Nö'ö n'asẹ ár T'ụ bi 'bụhwi ar Dada, gehnụ xi utkagihụ ár
m'ụi'ö.

Ar Xuwa Xixthe bi dạmajöni
(Mt. 3:11-12; Mr. 1:7-8; Lk. 3:15-17)

19 Gehnụ ar mhö bi dạmajöni ar Xuwa Xixthe, nú'mụ ya xodyo bi mẹhna ya möjö ne yá
mạxte xki 'ñe Herusalen, nda t'ạmbabi mi togo'ö.
20 Himbi nkọni bi dạmajöni bi 'ñenö:
—Nuga hindar Kristo.
21 Nu'ụ bi 'yạmbabi ne bi 'ñeñ'ụ:
—Xi'mụ, togo'i. Hage gar m'ẹhni Elia.
Ar Xuwa bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hin'ö, hingo geke.
Bi mengi bi t'ạmbabi ne bi t'embabi:
—Hage go ge'e ár döta m'ẹhni Jö ma nda ehe.
Bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hin'ö.
22 Bi mengi bi 'ñembabi'ụ:
—Xi'mụ, togo'i. Xikagihe tema gi mönsẹ go ge'a'i. Ne ga hö'sfe ar mhö nu'ụ togo xpa
pẹnkagihe ga k'ös'ahe.
23 Ar Xuwa bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nuga go geke nö'ö bi mönga ar m'ẹhni Isaia: Ár mhafi n'a togo enga har ot'at'ọhọ: Jömfụ
ár 'ñu ar tsi Hmu.
24 Nuya jö'i xki m'ẹhni ma yá ñ'ohụ ya dẹnga'bẹpate.
25 Bi mengi bi 'yạmba man'agi ar Xuwa ne bi 'ñeñ'ụ:
—Xi'mụ, yo'ö gi xixthe nu'mụ hingar Kristo, hingar Elia, hingár döta m'ẹhni Jö nda ehe.
26 Ar Xuwa bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nuga di xixthe'ihụ har dehe, ha gi 'bụhwihụwa n'a hingi pöhụ togo'ö.
27 Gehnụ ndi enga nda 'ñep'ụ m'ẹfa. Nunụ xa töka ár nsu, hindi 'ñepkagi ga xot'wats'ụ ár
nthöt'i yá thiza.

28 Gathoyụ ba tho núnụ Betabara 'randi ar döthe Hordan, habụ mi xixthe ar Xuwa.

Ar tsi Ntxönandöni ba pẹhna Jö

29 Nu ár hyax'öp'ụ, ar Xuwa mi hyanda ar Hesu ndi 'ñe nda zụdi, bi 'ñenö:
—Ndi, ba ehnụ togo xpa pẹhna Jö ngu n'ar tsi Ntxönandöni, da t'uni ngu ar m'ọñhọ, ne da hñökwa yá ts'oki ya meximhại.
30 Go gehnụ togo ndi xi'ahụ: 'Bẹfa n'ar ñ'ọhọ xa töka ár nsu. Nú'mụ hinge ndi m'ụkatho, mi 'bụ'ö.
31 Nuga hinge ndi pödi togo'ö. Di xixthega ya jö'i har dehe, ne njap'ụ nda bö ya me Israel nú'mụ nda e'ö.
32 Ne ar Xuwa bi dạmajöni bi 'ñenö:
—Nuga da handwa ár Hñö Jö ba kö mhets'i ngu n'ar tsi domtxu, ba e bi zụhnụ.
33 Nuga hinge ndi pöhmö togo'ö. Nö'ö togo ba pẹnkagi ga xixthe'ihụ har dehe bi 'ñengagi: Ma gi hyandwa ár Hñö Jö da gö mhets'i, ne da zụ n'ar ñ'ọhọ da m'ụhwi. Gehnụ ma da xixthe'ihụ ne gi hñömfụ ár Hñö Jö.
34 Nuga da handi, jange di dạmajöni go gehnụ ár T'ụ Jö mhets'i.

Yá 'bẹt'o mạxte ar Hesu

35 Ár hyax'ö man'agi mi 'bạhwinụ ar Xuwa yoho yá mạxte.
36 Mi hyanda ar Hesu mi thohnụ bi 'ñenö:
—Ndi ba ehnụ togo xpa pẹhna Jö ngu n'ar tsi Ntxönandöni, ma da t'uni ngu ar m'ọñhọ.
37 Nuya yoho yá mạxte ar Xuwa mi 'yọ njap'ụ, dama bi dẹnga ar Hesu.
38 Ar Hesu mi ñegi bi hyandi mi tẹnga nuya yohoyụ, bi 'ñenö:
—Te gi hoñhụ.
Nu'ụ bi ödi ne bi 'ñeñ'ụ:
—Rabi (pọntho da 'ñenö Utate), habụ gi 'bụi.
39 Nö'ö bi 'ñembabi'ụ:
—Möhö gi hyanthụ.
Bi ma'ụ ne bi ödi habụ mi 'bụ'ö. Ne bi m'ụhwinụ gatho nor pa'ö, ngetho mi tsụ ngu n'ar goho nde.
40 Nu'ụ yoho yá mạxte ar Xuwa bi 'yọxa nö'ö xki mö ne bi dẹnga ar Hesu, n'a'ụ már thuhu ar Andre ár jödö ar Simu nö'ö bi t'embabi ar Pedro.
41 Nu mi ma'ö, m'ẹt'o bi nthẹwi ar Simu ár jödö, ne bi 'ñembabi:
—Xta nthẹhe ar Mesia (ne da 'ñenö ar Kristo).
42 Nep'ụ bi zi'spa ar Hesu. Ha nú'mụ mi zọni, ar Hesu bi k'öt'i ne bi 'ñembabi:
—Nu'ge gar Simu ár t'ụ'i ar Honas. Nupya di hus'a'i gar Sefa (ne da 'ñenö ar Pedro).

Ar Hesu bi zohna ar Lipe ne ar Natanael ngu yá mạxte

43 Ár hyax'ö bi benga ar Hesu nda ma har hại Ngalilea, ne nu mi ma, bi nthẹwi ar Lipe ne bi 'ñembabi:
—Ba e gi tẹngagi.
44 Ar Lipe mar me Betsaida, ja ma ya mengunụ ar Andre ne ar Pedro n'ehe.
45 Ar Lipe bi nthẹwi ar Natanael ne bi 'ñembabi:
—Xta nthẹhe nö'ö togo xi nọnga ar Moise hár t'ofo, ne ngu bi 'yot'a nu ma'ra yá m'ẹhni Jö. Gehnụ ar Hesu ár t'ụ ar Huse me Nasare.
46 Ar Natanael bi 'ñenö:
—Hage da tsạ di 'ñe n'ar ñhonụ har hnini Nasare.
Nu'mṷ ar Lipe bi 'ñembabi:
—Ba e gi hyandasẹ.
47 Ar Hesu mi hyanda ar Natanael ndi 'ñe nda zụdi, bi 'ñenö:
—Hyanthụ, xi 'ñekwa n'ar me Israel hingar nemhñö.
48 Nu'mṷ ar Natanael bi 'ñemba ar Hesu:
—Hanja gi pökagi.
Ha nu ar Hesu bi dötwabi:
—Nú'mụ hinxki zo'atho ar Lipe ngi e ngi k'öskagi, da hant'a'i ngi 'bạ hár wa ar 'bại'iuxi.
49 Ar Natanael bi ödi ne bi 'ñenö:
—Utate, nu'ge go ár T'ụ'i Jö, ne go ge'e ár Ndö ya me Israel.
50 Ar Hesu bi ödi ne bi 'ñembabi:
—Hage ga ñ'emụi nú'mụ họnsẹ da xi'a'i da hant'a'i ngi 'bạ hár wa ar 'bại'iuxi. Nuya pa xi 'ñep'ụ ma gi hyanda ma'ra ya döta nt'udi.
51 Ne bi 'ñembabi:
—Xa majöni di xi'a'i, nunar panụ ne nuya di 'ñep'ụ, ma gi hyanda mhets'i di xogi, ne gi hyandwa yá ẹnxẹ Jö di pọts'e ne di köi da zụ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.

2

N'ar nthöti núnụ har hnini Nkana

1 Ár hñupa bi nja n'ar nthöti núnụ Nkana har hại Ngalilea. Ka mi 'bụhnụ ár nönö ar Hesu n'ehe.
2 Ar Hesu ne yá mạxte bi nsipabi nda ma har ngo n'ehe.
3 Nú'mụ mi k'at'a ar ixkat'afi, ár nönö ar Hesu bi 'ñembabi:
—Bi the ar ixkat'afi.
4 Ha nu ar Hesu bi 'ñenö:
—Yo'ö gi xikagiga, tsi 'bẹhñö. Hinxi zọta ar pa da nheki ma ts'ẹdi.
5 Nep'ụ ár nönö bi 'ñemba nu'ụ mi fạxte har ngo:
—'Yọthụ gatho nö'ö da xi'ahụ.
6 Ne mi tihnụ 'rato ya döta moto mi sit'a ar dehe, ngu yá nt'umbi ya xodyo ja mi nt'axkụnụ. Mi ñ'ẹnga ngu hñu wa goho xọni ar dehe n'a ngu n'a ya motoyụ.
7 Ar Hesu bi 'ñemba ya 'bẹgo:
—Ñu'sụ ar dehe nuya motoyụ.
Ne nu'ụ bi ñuts'i xiñho, xa bi 'baxki.
8 M'ẹfa bi 'ñembabi n'ehe:
—'Yạthụ ne hñö'spabihụ ár ndö nunar ngonụ.
Nu'ụ bi hñö'spabi'ö.
9 Nunár ndö ar ngo mi zạ ar dehe xki ñ'ixkat'afi, himi pöhnụ habụ xki 'ñehe. Họnsẹ nuya 'bẹgoyụ mi pö'ụ xki 'yạt'ụ har dehehmö. Nunar ndö 'mụ bi ma ba zo nö'ö togo xki nthöti.
10 Ne bi 'ñembabi:
—Gatho nu'ụ togo ọt'a n'ar ngo, m'ẹt'o unga ar hoga ixkat'afi, ne nú'mụ xi nithe nu'ụ xi ts'ohni, unga nö'ö hints'ụ ho. Ha nu'ge xka kwata nö'ö xiñho, ne ja xka umpya.
11 Gehnụ ar 'bẹt'o dötant'udi bi 'yọt'a ar Hesu núnụ Nkana har hại Ngalilea. Bi ñ'u ár nsunda ne nuyá mạxte bi ñ'emụibi.
12 Nep'ụ ar Hesu bi ma Nkapernaum, bi mẹwi ár nönö, yá jödö ne yá mạxte. Ka ba 'bụhnụ 'ra ya tsi pa.

Ar Hesu bi paxt'a ar dönganijö
(Mt. 21:12-13; Mr. 11:15-18; Lk. 19:45-46)

13 Nú'mụ mi 'bạp'ụtho ar baxjwa ár dạngo ya xodyo, ar Hesu bi bọts'e bi ma Herusalen.
14 Mi zọnụ bi hyanda 'ra mi 'bụhnụ hár thi ar dönganijö mi pạ ya boi, ya dẹti, ya domtxu, ne mi huhnụ ya pạtbojö.
15 Ar Hesu bi hyoka n'ar nk'ẹnxi nthöhi, ne bi 'yẹnga nuya mạ, mahyẹgiwi yá dẹti ne yá boi mi 'bụ har nijö. Bi font'wa yá bojö ya pạtbojö ne bi pụspa yá mexa.
16 Ne bi 'ñemba nu'ụ togo mi pạ ya domtxu:
—Jujụwayụ, yo gi jafụ ár ngu ma Dada n'ar tại.
17 Nu'mú, nuyá mạxte bi beñ'ụ xki t'ot'a hár T'ofo Jö habụ enö: Di tusẹ di sup'a ri ngu.
18 Nuya ndöxodyo bi 'ñemba ar Hesu:
—Tema dötant'udi gi utkagihe, njap'ụ ga pöhe togo xi 'ra'a ar ts'ẹdi gi 'yọt'a njap'ụ.
19 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Hwathụ nunar nijönụ, ne ár hñupa ga pengi ga jụxa man'agi.
20 Nu'mú nuya xodyo bi 'ñeñ'ụ:
—Yon'ạtema'rato njẹyẹ bi njụxa nunar nijönụ. Hage hñupatho gi jụxa man'agi.
21 Nunar nijö mi nọnga ar Hesu gehnụ ár ndo'yosẹ.
22 Ha nú'mụ mi mengi bi nte man'agi ar Hesu, nuyá mạxte bi beñ'ụ xki mönga njap'ụ, ne bi ñ'emụi'ụ gatho nö'ö xki t'ot'a hár T'ofo Jö, ne nö'ö mi mönga ar Hesu.

Ar Hesu pötwatho yá mfeni ya jö'i

23 Nu mi 'bụhnụ Herusalen har dạngo mbaxjwa, nzẹyẹ ya jö'i bi ñ'emụi ar Hesu, mi hyanda ya nt'udi mi ọt'ö.
24 Ha nö'ö himi ñhẹtho, ngetho mi pötwatho yá mfeni'ụ.
25 Ne himi hoñ'ö togo nda xipabi tengu yá m'ụi ya jö'i, ngetho nö'ö mi pötho tema mi benga n'a ngu n'a'ụ.

3

Ar Hesu ne ar Nikodemo

1 Mi 'bụ n'ar ñ'ọhọ mar dẹnga'bẹpate már thuhu Nikodemo, mar ndö madeda yá mixodyowi.
2 Nunụ ba e nxui bi k'önga ar Hesu ne bi 'ñembabi:

—Utate, di pöhe xpa pẹñ'a Jö ngu ár utate, ngetho hingi tsạ to da 'yọt'a nuya nt'udi gi ọtge nu'mụ hingi 'bụhwi'ö.
3 Ar Hesu bi döti ne bi 'ñembabi:
—Xa majöni di xi'a'i, nö'ö togo hinda mengi da m'ụ man'agi, hinda tsạ da hyandwa ár ts'ụt'wi Jö.
4 Ar Nikodemo bi 'ñembabi:
—Hanja tsạ da mengi da m'ụ man'agi n'ar ñ'ọhọ xi ndönzia. Hage tsạ da yụt'a hár mụi ár nönö man'agi, ne da mengi da m'ụi.
5 Bi dötwa ar Hesu:
—Xa majöni di xi'a'i, nö'ö togo hinda m'ụ har dehe ne hár Hñö Jö, hinda tsạ da yụt'a hár ts'ụt'wi Jö.
6 Nu'ụ to gatho xi 'yọnga n'ar jö'i, ar jö'i n'ehe. Ha nu'ụ xi umba ár te ár Hñö Jö, ar hñö n'ehe.
7 Yo gi 'yọ nu'mụ di xi'a'i, mahyoni gi pengi gi m'ụ man'agi.
8 Ar ndöhi habụ gatho 'yo ne gi ọde bụ, ha hingi pödi habụ xpa ehe, wa habụ di ma. Njap'ụ nu'ụ xi m'ụ man'agi xi nzinga ár Hñö Jö.
9 Ar Nikodemo bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Hanja tsạ da tho njap'ụ.
10 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Ár utate'i ya me Israel, yo'ö hingi pöhyụ.
11 Xa majöni di xi'a'i, nö'ö di pöhe di xi'ahụ, ne nö'ö xta hanthe di dạhe majöni, ha nu'ahụ hingi ñ'emụihụ nö'ö di xi'ahe.
12 Nu'mụ hingi ñ'emụihụ nö'ö di xi'ahụ di hẹkwa nö'ö te jawa har ximhại, hanja ma gi ñ'emụihụ nu'mụ ga xi'ahụ nu'ụ te janụ mhets'i.
13 Hinto xi bọxa mañö mhets'i, gesẹ'ö ba kö mhets'i, gehnụ Togo ba e bi Njö'i, ar mengunụ.
14 Ne njangu ar Moise bi tsụta n'ar k'eñö ha n'ar za, nú'mụ mi 'yo ya me Israel ha ya ot'at'ọhọ, ma da njap'ụ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, mahyoni da ts'ụta ha n'ar za n'ehe.
15 Ne gatho nu'ụ togo da ñ'emụi, hinda m'ẹdi, ma da mẹs'ụ ar te hiñham'ụ da göts'i.

Jö xa bi mö ya meximhại

16 Jö xa bi mö ya meximhại, jange bi unga nö'ö n'asẹ ár T'ụ, ne njap'ụ gatho nu'ụ togo da ñ'emụi, hinda m'ẹdi, ma da mẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i.
17 Ngetho Jö hinxpa pẹhna ár T'ụ har ximhại da mẹhna har 'bẹxui ya meximhại. Xpa pẹhni da pọhyụ.
18 Nö'ö togo da ñ'emụibi'ö, hinda ma da 'bẹhna har 'bẹxui. Ha nö'ö togo hinda ñ'emụi, xi t'ẹkwabi da 'bẹhna har 'bẹxui, ngetho himbi ñ'emụibi nö'ö n'asẹ ár T'ụ Jö.
19 Nu'ụ ma da m'ẹhna har 'bẹxui, ngetho ar hyats'i ba ekwa har ximhại, ha nu'ụ xa bi mö ar 'bẹxui, ngetho himi ọt'ụ nö'ö xiñho.
20 Gatho nu'ụ togo ọt'a nö'ö hingi ho, ụtsa ar hyats'i, ne hingi kwat'i, njap'ụ hinda nheki hingi ho nö'ö ọt'e.
21 Ha nö'ö togo ọt'a nö'ö majöni, kwat'a har hyats'i, honi da nheki nö'ö ọt'e, ngetho ọt'e jụmpa ár ts'ẹdi Jö.

Ár 'yạte ar ñ'ọhọ nthöti

22 M'ẹfa ar Hesu bi mẹwi yá mạxte har hại Nhudea, ne ka ba 'bụhnụ 'ra ya pa, mi xixthe ya jö'i.
23 Ar Xuwa n'ehe mi xixthe núnụ Enon get'ụ ar hnini Salim, ngetho mi janụ nzẹyẹ ar dehe. Jange ya jö'i mi panụ nda nxixthe'ụ.
24 Gathoyụ bi thogi nú'mụ hinxki t'et'atho ar fạdi ar Xuwa.
25 Nu'mú yá mạxte ar Xuwa bi ntsạhñökiwi yá mixodyowi, mi nọñ'ụ ar xixthe nt'axki.
26 Bi ma ba k'ö'sa ar Xuwa, ne bi 'ñembabi:
—Utate, nunar ñ'ọhọ ga nthẹwi 'randi ar döthe Hordan, nö'ö ga dạmajöninụ, xixthe n'ehe, ne gatho ya jö'i pa bi tsụdi.
27 Ar Xuwa bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hinto tsạ te da mẹ'sasẹ nu'mụ hingo xi umba Jö.
28 Nu'ahụ xka 'yọsẹhụ nú'mụ nda enö: Nuga hindar Kristo. Họnsẹ xpa 'bẹnkagi ga 'bẹt'o.
29 Njangu n'ar ñ'ọhọ ma da nthöti, go ma da zixa ar 'bẹhñö'ö, ha nö'ö ar 'yạte ñ'owi, ọxa nö'ö te mö ne xa johya. Di njagap'ụ n'ehe, di johya di ọ nö'ö te thogi.
30 Ngetho mahyoni da hñuxa ár nsu'ö, ne nuga da the ma nsu.

Nö'ö ba e mhets'i

31 Nö'ö xpa e mhets'i töpa ár nsu nuya 'bụkwa har ximhại. Ha nuya meximhại ár mẹti ar ximhại, ne họnsẹ mönga nö'ö te jawa. Hö, töte ár nsu nö'ö togo xpa e mhets'i.

32 Nunu xipa ya jö'i te xpa o̱de ne xpa handnu, mödi njap'u hinto ñ'emu nö'ö möñ'ö.
33 Nu'u togo hömba ár mhö, ñ'u njap'u majöni nö'ö mönga Jö.
34 Nö'ö togo xpa pehna Jö, mömba ár mhö'ö, ngetho Jö hingi embatho ár Hñö umbabi.
35 Jö ar Dada xa mö ár T'u, jange xi 'yent'wa gatho hár 'ye.
36 Nö'ö togo ñ'emu ar T'u, pe'sa ar te hiñham'u da göts'i. Ha nö'ö hingi ne da ñ'emu ar T'u, hinda ma da me'sa nunar tenu, ho̱nse ár kwe Jö ma da nthexkwi'ö.

4

Ar Hesu ne ar 'behñö me Nsamaria

1 Nú'mu mi bö ar tsi Hmu xki zo yá gu ya denga'bepate nö'ö mi pe ya jö'i, mi eñ'u: Ar Hesu xa xixthe nzeye ya jö'i, töta ar Xuwa Xixthe
2 (mödi ar Hesu hingo mi xixthe'ö, yá maxte go mi o̱t'u).
3 Ne bi bo̱nga har hai Nhudea, bi menga man'agi har hai Ngalilea.
4 Mi mahyoni nda thota har hai Nsamaria.
5 Jange mi thohnu Nsamaria, ba e ha n'ar hnini ár thuhu Sikar, get'u habu 'bu ár hai ar Hakob xki zokwa ar Huse ár t'u.
6 Ka mi 'buhnu n'ar po̱the, mi t'embabi ár po̱the ar Hakob. Nu mi thohnu ar Hesu, xki zabi mi ne ar 'ñu, bi ma ba huhnu habu mi 'bu ar po̱the, mi tsu ngu made mpa.
7 Ba e har po̱the n'ar 'behñö me Nsamaria nda 'yat'a ar dehe, ne ar Hesu bi 'ñembabi:
—'Raka n'a tsi tui ar dehe ga tsi.
8 Ha nuyá maxte xki ma har hnini, ma nda danga te nda zi'u.
9 Nunar 'behñö me Nsamaria bi 'ñemba ar Hesu:
—Hanja gi akar dehe, ngetho gar xodyo, ha nuga dar me Nsamaria.
Bi mönga njap'u ngetho nuya xodyo himi ne nda ntsixkwi ya me Nsamaria.
10 Nu'mú ar Hesu bi ödi ne bi 'ñembabi:
—Nu'mu gi pötwahmö ár nt'uni Jö, ne nu'mu gi pöhmö togo a'a ar dehe, go xka 'yakagi 'mu, ne nuga xta 'ra'a ar dehe unga ar te.
11 Ne nunar 'behñö bi 'ñenö:
—Tsi Tata, nunar po̱the xi ñhe, ne hinte gi hö te gi 'yat'i. Habu ma gi hö ar dehe unga ar te 'mu.
12 Hage gi töpke ár nsu ma palehe ar Hakob togo bi zogagihe nunar po̱thenu. Ka mi tsithewa'ö, yá t'u ne gatho yá meti.
13 Ar Hesu bi ödi ne bi 'ñembabi:
—Nu'u togo da zi nunar dehenu, ma da mengi da ntuthe.
14 Ha nö'ö togo da zi nunar dehe di unga, hinda ma da mengi da ntuthe. Ngetho nunar dehe ga umbabi, ma da njangu n'ar po̱the hár mui, unga ar dehe hiñham'u da xa.
15 Nu'mú nunar 'behñö bi 'ñembabi:
—Tsi Tata, 'raka nö'ö ar dehe'ö. Njap'u hinga pengi ga ntuthe, ne hinga e ga höxa ar dehe.
16 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Di ma ba tsi ri döme, ne gi penga injawa.
17 Ar 'behñö bi ödi ne bi 'ñenö:
—Hinte ma döme di 'ñehe.
Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Majöni nö'ö xka mö, hinte gi 'ñe ri döme.
18 Ngetho kut'a ya ndo̱ xka 'ñehe, nö'ö gi 'buhwipya hingo ri döme. Jange majöni nö'ö xka mö, hinte ma döme gi 'ñehe.
19 Nu'mú bi 'ñemba ar 'behñö:
—Tsi Tata, gar m'ehni Jö ngubeni.
20 Numa palehe bi ndönga Jö núnu har t'o̱ho̱nu. Ha nu'ahu gar xodyohu, gi eñhu mahyoni da ndönga Jö núnu Herusalen.
21 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Ma ga xi'a'i, nönö, ma da zo̱ ar pa nú'mu gatho nu'u togo ne da ndönga Jö ar Dada, hinda ma da ekwa har t'o̱ho̱nu, ne hinda manu Nherusalen.
22 Nu'ahu gi ndöñhu nö'ö hingi pöhu, ha nuje hö, di pöhe togo di ndöñhe, ngetho ar mpo̱ho̱ bi e ha ya xodyo.
23 Xi 'ñep'u ar pa ne xi zo̱pya, nú'mu togo majöni ndönga Jö ar Dada, da 'yot'e di po̱nga hár mui ne ngu nö'ö majöni, ngetho ar Dada honga togo da ndönga njap'u.
24 Jö ar hñö, ne hingi nheki. Jange nu'u togo da ndöni, mahyoni di po̱nga hár mui ne ngu nö'ö majöni.
25 Bi 'ñenga ar 'behñö:

—Di pödi ma da e ar Mesia nö'ö t'embabi ar Kristo, ne nú'mụ xta e'ö, ma da 'yotkagihe xiñho ar 'ñu.
26 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Go geke togo di ñöwipya.
27 Ge'mụ bi zọ yá mạxte, ne nu'ụ xa bi 'yọtho bi hyant'ụ ar Hesu mi ñöwi n'ar 'bẹhñö, mödi hinto bi ñ'ạni tema mi ạmbabi, wa tema mi mpe'ụ.
28 Nu'mú nunar 'bẹhñö dama bi zop'ụ ár xọni, bi nixt'i bi ma har hnini, ne bi 'ñemba gatho ya jö'i:
29 —Ba ehụ gi hyanthụ n'ar ñ'ọhọ xi xikagi gatho nö'ö xta ọt'e. Ha hinga gehnụ ar Kristo 'mụ.
30 Nu'mú nzẹyẹ ya jö'i ba pọnga har hnini, ba e bi k'öts'i.
31 Nu mi ma ar 'bẹhñö, nuyá mạxte mi pẹmbabi'ụ ar Hesu mi embabi:
—Utate, ba e gi ñuni.
32 Ha nö'ö bi 'ñembabi'ụ:
—Di pẹ'ska n'ar ñhuni di tsi, nö'ö hingi pöhụ.
33 Nuyá mạxte mi enga n'a ngu n'a:
—Hage to xpa hömpa te da zi 'mụ.
34 Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Numa ñhuniga, ga ọt'wa ngu ne nö'ö togo xpa pẹnkagi, ne ga jwata gatho nö'ö xi 'bẹpkagi.
35 Nu'ahụ gi eñhụ, 'bẹta goho nzönö da zọ ar sofo. Ha nuga di xi'ahụ: Ndi, hyanthụ ya 'bot'i xi ñöts'i da nsofo.
36 Nuya xathe hönga ar nthöhö ne jụxa ya sofo hiñham'ụ thege, jange nuya xofo njohyawi ya mot'i.
37 Xa majöni nö'ö engar jö'i: N'añ'o togo pot'i ne man'a togo xofo.
38 Nuga di pẹñ'ahụ gi munsụ ya jö'i, ngu n'ar xofo nö'ö hinxka mpẹhụ. Ma'ra togo xi mpot'i, ne nu'ahụ go xka johụ ar sofo.
39 Ne nzẹyẹ ya mengu ar hnini'ö har hại Nsamaria, bi ñ'emụi mi 'yọ'ụ nö'ö mi dạmajöni nunar 'bẹhñönụ, mi enö: Xi xikagi gatho nö'ö xta ọt'e.
40 Nú'mụ mi zọnga ya me Nsamaria habụ mi 'bụ ar Hesu, bi 'yạpa ar möte nda gohnụ, ne bi gohnụ yopa.
41 Ne ma nzẹyẹ bi ñ'emụi mi 'yọ nö'ö te mi möñ'ö.
42 Ne mi embabi'ụ ar 'bẹhñö:
—Nupya di ñ'emụihe hinge họnsẹ da ọhe nö'ö ga xikagihe. Xta ọsẹhe nö'ö mö, ne di pöhe xiñho go gehnụ ar Kristo togo xpa 'bẹhni da pọ ya meximhại.

Ar Hesu bi ọthebi ár t'ụ ár mạxte n'ar ndö

43 Ár yopa bi gụ ar 'ñu man'agi ndi ma Ngalilea.
44 Ngetho ar Hesu xki dạsẹ majöni bi 'ñenö, n'ár m'ẹhni Jö hingi t'e'spa ár nsu hár hạisẹ.
45 Mi zọnga Ngalilea, nuya mengunụ bi numañho, ngetho xki hyanda gatho nö'ö xki 'yọt'a núnụ Herusalen har dạngo. Nuya pa'ụ ka mi 'bụhnụ'ụ n'ehe.
46 M'ẹfa ar Hesu bi ma man'agi núnụ Nkana har hại Ngalilea, habụ xki japa ar dehe xki ñ'ixkat'afi. Núnụ Nkapernaum ka mi 'bụhnụ n'ár mạxte ar ndö togo mi hñenga ár bötsi.
47 Nu mi 'yọhnụ ar Hesu ba tsop'ụ Nhudea, ba e Ngalilea, bi ma ba ạpabi nda e nda hyandwa ár bötsi, ngetho mi tx'ụda ár te.
48 Ne ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nu'ahụ, nu'mụ hingi hyanthụ ya dötant'udi, hingi ñ'emụihụ.
49 Nunár mạxte ar ndö bi 'ñenö:
—Tsi Hmu, ba e ngut'a, 'bụtho da du ma t'ụ.
50 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Di ma, ri t'ụ 'bụi xiñho.
Ne nunar ñ'ọhọnụ bi ñ'emụi nö'ö bi nsipabi, bi gụ ár 'ñu bi ma.
51 Nú'mụ mi 'yo ar 'ñu ndi ma ár ngu, nuyá 'bẹgo ba e bi dödi, ne bi 'ñeñ'ụ:
—Ri t'ụ 'bụi xiñho.
52 Nö'ö bi 'yạmbabi ham'ụ bi ndụi bi m'ụ xiñho. Nu'ụ bi 'ñembabi:
—Mande, ngu n'ar nde bi hyẹ ar mpat'i.
53 Nunár dada ar bötsi bi beni ge'mụ xki xipa ar Hesu mi 'bụ xiñho ár t'ụ, ne bi ñ'emụiwi gatho yá mëni.
54 Go gehnụ ár ñoho ar döta nt'udi bi 'yọt'a ar Hesu núnụ Ngalilea nú'mụ mba penga Nhudea.

5

Ar ñ'o̱ho̱ xki nza ár ndo'yo núnu̱ Betesda

1 M'e̱fa bi da̱t'a n'ár da̱ngo ya xodyo núnu̱ Herusalen, ne ar Hesu bi manu̱ n'ehe.
2 Núnu̱ Herusalen ka 'bu̱hnu̱ n'ar po̱the t'embabi Betesda har hñö ebreo, ne pe̱'sa ku̱t'a ya m'et'e, 'bu̱ get'u̱ ar goxthi t'embabi ar Goxthide̱ti.
3 Ka mi 'bonu̱ nze̱ye̱ ya da̱thi, ya goda̱, ya dowa ne nu'u̱ xki nza yá ndo'yo, gathoyu̱ mi to̱'mi nda mfe̱'sa ar dehe.
4 Ngetho mi jar pa mi kö n'ár e̱nxe̱ Jö mi wönt'a ar dehe, ne nö'ö togo nda ntöte nda yu̱t'a m'e̱t'o har dehe, nö'ö nda dixa tsa̱nt'ö ar hñeni mi thogi.
5 Ne mi 'bu̱hnu̱ n'ar ñ'o̱ho̱ mi pe̱'sa n'a̱tema're̱t'a ne hñötо nje̱ye̱ mi hñeni.
6 Ar Hesu bi hyandi mi 'be̱nu̱, mi bödi mi pe̱'sa nze̱ye̱ ya je̱ye̱ mi njap'u̱, bi 'ñembabi:
—Ha gi ne da dix'a'i.
7 Ar da̱thi bi ödi ne bi 'ñembabi:
—Tsi Tata, hinto di 'ñe togo da ma̱xkagi ga ku̱t'a har dehe nú'mu̱ xta mfe̱ts'i, ngetho nú'mu̱ di pahmö ga ku̱t'i, man'a tökagi da yu̱t'a m'e̱t'o.
8 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nangi, ju̱xa ri fidi ne 'yo.
9 Ne nunar ñ'o̱ho̱nu̱ dama bi dits'i, bi gu̱xa ár fidi ne bi ñ'o. Ha nor pa'ö mar pa ntsa̱ya̱.
10 Jange nuya ndöxodyo bi 'ñembabi nunar ñ'o̱ho̱ xki t'o̱the:
—Ar pa ntsa̱ya̱pya, hingi ho gi hñöxa ri fidi.
11 Nunar ñ'o̱ho̱ xki dits'i bi 'ñembabi'u̱:
—Nö'ö togo bi o̱thegi, gese̱'ö bi 'ñengagi: Ju̱xa ri fidi gi 'yo.
12 Ne nu'u̱ bi 'ya̱mbabi:
—Togo bi xi'a'i gi ju̱xa ri fidi gi 'yo.
13 Ha nunar ñ'o̱ho̱ xki dits'i, himbi bödi togo xki o̱the, ngetho mi 'bu̱hnu̱ nze̱ye̱ ya jö'i, ha nunar Hesu xki ma.
14 M'e̱fa ar Hesu bi nthe̱wi har nijö nunar ñ'o̱ho̱nu̱ mi hñemhö, ne bi 'ñembabi:
—Ha gi o̱de, nu'ge bi dix'a'i. Yo ma gi pengi gi 'yo̱t'a ar ts'oki, yo ma da 'ñep'a'i n'ar thogi di töte ár döta.
15 Nep'u̱ nunar ñ'o̱ho̱nu̱ bi ma ba k'ö'sa ya ndöxodyo, bi xipabi'u̱ ar Hesu go xki o̱the'ö.
16 Jange nuya ndöxodyo xa mi u̱tsa ar Hesu, ne xa mi nemhö'u̱ nda hyo, ngetho mi o̱t'a ya döta nt'udi har pa ntsa̱ya̱.
17 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'u̱:
—Ma Dada hinxi ntsa̱ya̱ mpe̱fi, di njagap'u̱ n'ehe.
18 Mi 'yo̱xa nuya mhöyu̱, nuya ndöxodyo xa bi hñuxa yá kwe̱. Ne mi ne nda hyo'u̱, ngetho himi o̱t'a nö'ö mönga har t'ofo habu̱ no̱nga ar pa ntsa̱ya̱, ne mi embase̱ Jö go már Dada, njap'u̱ mi ñhuxkwi.

Ar ts'e̱di pe̱'sa ár T'u̱ Jö

19 Nu'mú ar Hesu bi ödi ne bi 'ñembabi'u̱:
—Xa majöni di xi'ahu̱, hinte tsa̱ te da 'yo̱t'ase̱ ár T'u̱ Jö. Te̱nda nö'ö o̱t'a ár Dada, ngetho gatho nö'ö o̱t'a ar Dada, o̱t'a ar T'u̱ n'ehe.
20 Jö ar Dada xa mö ár T'u̱ jange uta gatho nö'ö te o̱t'ö. Ne ma da uta ma'ra xa di thota ár döta, ne xki hyanthu̱ xa gi 'yo̱hu̱.
21 Jö ar Dada ko'spa yá te nu'u̱ xi du, njap'u̱ ár T'u̱ n'ehe umba ár te nu'u̱ togo da ne'ö.
22 Jö ar Dada hinto hö'spa majöni, ngetho gatho bi 'ye̱nt'wa hár 'ye̱ ár T'u̱, go da hñöxa majöni'ö.
23 Ne njap'u̱ gatho ya jö'i da 'ñe'spa ár nsu ar T'u̱, ngu t'e'spa ár nsu Jö ar Dada. Nö'ö togo hingi e'spa ár nsu ar T'u̱, hingi e'spa ár nsu ar Dada togo xpa pe̱hni.
24 Xa majöni di xi'ahu̱, nö'ö togo jamasu nö'ö di mö, ne ñ'emu̱i Jö togo xpa pe̱nkagi, pe̱'sa ar te hiñham'u̱ da göts'i. Ne hinda 'be̱hna har 'be̱xui, ngetho 'bu̱tho xki du, ne bi mengi bi me̱'sa n'ar 'ra'yo te.
25 Xa majöni di xi'ahu̱, xi 'ñep'u̱ ar pa, ne xi zo̱pya, nú'mu̱ nu'u̱ xi du ma da 'yo̱ ár mhö ár T'u̱ Jö, ne nu'u̱ togo da 'ñet'a ár mu̱i, ma da me̱'sa ar te hiñham'u̱ da göts'i.
26 Ngetho jangu Jö ar Dada höse̱ ar te, njap'u̱ xi umba ar ts'e̱di ár T'u̱ da hñöse̱ ar te n'ehe.
27 Ne xi 'ye̱nt'wa hár 'ye̱ ár T'u̱ da hñö'spa majöni gatho ya jö'i, ngetho go ba e bi njö'i'ö.
28 Yo gi 'yo̱hu̱ nu'mu̱ di xi'ahu̱ njap'u̱, ngetho ma da zo̱ ar pa, nu'u̱ to gatho xi t'a̱gi ma da 'yo̱'spa ár mhö ár T'u̱ Jö.
29 Ne nu'u̱ togo xi 'yo̱t'a nö'ö xiñho, ma da nangi da me̱'sa ar te hiñham'u̱ da göts'i. Ha nu'u̱ togo xi 'yo̱t'a nö'ö hingi ho, ma da nangi da 'be̱hna har 'be̱xui.

Nu'u̱ da̱majöni togo ar Hesu

30 Nuga hingi tsą te ga o̱t'asę. Ngu di o̱de xika ma Dada, njap'ų di o̱t'a ar ts'ų̱t'wi. Ne ma ts'ų̱t'wi xiñho, ngetho hindi o̱t'a ngu di nega, di o̱t'e ngu ne ma Dada togo xpa pę̱nkagi.
31 Nu'mų ga mönsę togogi, hinter mę nö'ö di mö.
32 'Bų̱i n'a togo dą̱majöni togogi, ne di pödi pę̱'sa ár nsu nö'ö möñ'ö.
33 Nu'ahų ga pę̱ñhų 'ra togo ma ba ą̱mba ar Xuwa togogi, ne nö'ö bi dą̱majöni togogi.
34 Ha nuga hindi honga da dą̱majönigi n'ar jö'i. Nu'mų xta xi'ahų njap'ų, di honi gi mpo̱hų.
35 Ar Xuwa mi ñhę̱hwi n'ar ñot'i. Nö'ö mi xi'ahų mi yot'a ri mfenihų, ne ga njohyahų 'ra ya tsi pa ngi o̱xų.
36 Ha nuya 'bę̱fi di pę̱fi töpa ár ts'ędi ar Xuwa da dą̱majöni togogi. Ngetho di pę ar 'bę̱fi ba pę̱nkagi Jö ga jwati, ne nuya 'bę̱fiyų dą̱majöni ge'ö xpa pę̱nkagi.
37 Ma Dada togo ba pę̱nkagi go dą̱majöni n'ehe togogi, mödi hinxka 'yo̱hų xi ñö, ne hinxka hyanthų tengu'ö.
38 Hingi pę̱'sfų ár mhö ha ri mų̱ihų, ngetho hinga ñ'emų̱ihų togo ba pę̱ñ'ö.
39 Hñethwų ár T'ofo Jö, ngetho gi kąxmbenihų ka gi tiñhų̱nų ar te hiñham'ų da göts'i. Hinxi zoda ri mfenihų ka no̱ngaginų.
40 Ne hingi ne gi ñ'emų̱igihų, ne gi pę̱'sų ar te hiñham'ų da göts'i.
41 Nuga hindi honi da 'ñeska ma nsu ya jö'i.
42 Di pötho nu'ahų hingi pę̱'sfų ár mhöte Jö.
43 Nuga xta e di po̱ta Jö ar Dada, ne hingi numañhogihų. Nu'mų da ehmö n'ar jö'i di e di no̱nsę ár thuhusę, nu'mú hö, gi numansuhų.
44 Hingi tsą gi ñ'emų̱ihų, ngetho m'ę̱t'o gi hoñhų da t'es'ahų ri nsuhų n'a ngu n'a, ne hingi hoñhų da 'ñes'ahų ri nsuhų nö'ö n'asę Jö.
45 Yo gi beñhų ma ga dą̱t'a'ihų hár nthandi Jö ma Dada. Nö'ö togo ma da dą'ahų, gesę ar Moise togo gi kąxmbenihų ma da ñöñ'ahų.
46 Ngetho nu'mų gi ñ'emų̱ihmöhų ar Moise, gi ñ'emų̱igihų 'mų, ngetho ar Moise bi 'yot'a ar t'ofo no̱ngagi.
47 Ha nu'mų hingi ñ'emų̱ihų nö'ö bi 'yot'ö, hinda tsą gi ñ'emų̱ihų nö'ö di mönga.

6

Ar Hesu bi 'winga tho ngų̱dminthebe ya jö'i
(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Lk. 9:10-17)

1 M'ę̱fa ar Hesu bi 'ranga 'randi ar dehe habų ár thuhu Ngalilea, get'ö ar ñho̱nthe Tiberia.
2 Ha nzę̱yę ya jö'i bi dę̱ni, ngetho xki hyanda ya nt'udi mi o̱t'e, nú'mų mi o̱the ya dą̱thi.
3 Nu'mú ar Hesu bi bo̱xa mañö ar t'o̱ho̱ ne ka ba huxkwinų yá mą̱xte.
4 Mi 'bąp'ų̱tho ar baxjwa ár dą̱ngo ya xodyo.
5 Ar Hesu mi hyanda ra nzę̱yę ya jö'i xki 'ñe nda zų̱di, bi 'ñemba ar Lipe:
—Habų ga tą̱ñhų ya thuhme ga 'wiñhų gatho nuya jö'iyų.
6 Bi xipa njap'ų mi ne nda tsą̱ta ar Lipe, ngetho ar Hesu mi pödi teme nda mę̱fi.
7 Ar Lipe bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Nunar nthöhö hönga yonthebe ya jö'i n'a pa, hinda wadi ga tą̱ñhų ar thuhme ga hemfų n'a tsi xę̱ni n'a ngu n'ayų.
8 N'a mbi döta n'ár mą̱xte ár thuhu ar Andre, ár jödö ar Simu nö'ö mi t'embabi ar Pedro, ne bi 'ñenö:
9 —'Bų̱kwa n'ar bötsi hö kų̱t'a ya tsi thuhmesebada ne yoho ya tsi hwö. Te di no̱mbabiyų.
10 Nu'mú ar Hesu bi 'ñemba yá mą̱xte:
—Xifų ya jö'i da hñudi.
Xa mi janų ya do̱ni ne ka bi hñuhnų, mi tsų ngu ngų̱dminthebe ya ñ'o̱ho̱.
11 Ne ar Hesu bi hñönga nu'ų ya tsi thuhme, bi umba njamödi Jö, ne bi hyemba yá mą̱xte. Nuyų bi umba nu'ų mi hudi, ne bi jap'ų ya hwö n'ehe, mi t'umba gatho nö'ö mi ne'ų.
12 Nú'mų mi niñö gatho ya jö'i, ar Hesu bi 'bę̱pa yá mą̱xte, ne bi 'ñembabi:
—Johų nuya xę̱ni bi bongi ne hinte da m'ędi.
13 Bi go'ų ne bi ñu'sa 'rę̱t'amayoho m'o̱ts'e ya xę̱ni thuhme bi bongwabi nu'ų xki ñuni.
14 Nuya ñ'o̱ho̱'ų mi hyanda nuna döta nt'udinų bi 'yo̱t'a ar Hesu, bi 'ñeñ'ų:
—Xa majöni go gehnų ár m'ę̱hni Jö ma nda e har ximhą̱i.
15 Ar Hesu mi pötho mi ne nda zix'ų nda 'ñexa ngu yá ndö. Jange nö'ö bi mengi bi ma ba 'bų̱sę har t'o̱ho̱.

Ar Hesu mi 'yo har dehe
(Mt. 14:22-27; Mr. 6:45-52)

16 Nu mi nxui ba kö yá mą̱xte, bi ma hár ñöni ar ñho̱nthe.

17 Ne bi yụt'ụ ha n'ar motsa ndi ma'ụ Nkapernaum. Nú'mụ mi 'yo'ụ har dehe, xki m'ẹxui, har Hesu hinxki zọta habụ mi 'bụ'ụ.
18 Ne bi ñ'o n'ar 'yomndöhi, xa mi japi nda mpụnsa ar dehe.
19 Nú'mụ xki 'yẹt'ụ ar motsa ngu yon'ạtenthebe ya wëni ár yap'ụ, bi hyant'ụ ar Hesu mi pap'ụ mi 'yo har dehe, ndi wat'a har motsa, ne xa bi zu'ụ.
20 Ha nö'ö bi 'ñembabi'ụ:
—Yo gi ntsuhụ, go geke.
21 Nu'mú nuyụ xa bi njohya bi pọ'sa ar Hesu har motsa, ne dama bi zọñ'ụ hár ñöni ar dehe.

Ya jö'i bi hyonga ar Hesu
22 Nu ár hyax'öp'ụ, nuya jö'i xki go 'randi ar dehe, xki hyant'ụ n'adar motsa mi 'bụhnụ, ne ka xki manụ yá mạxte, ha nu ar Hesu hinxki mẹwi'ụ.
23 Nu'mú bi zọ ma'ra ya motsa xki 'ñe Tiberia, bi zọñ'ụ get'ụ habụ ar tsi Hmu xki umba njamödi Jö, ne xki 'winga gatho ya jö'i.
24 Nu mi hyanda ya jö'i himi 'bụhnụ ar Hesu ne yá mạxte, bi bọxa ha ya motsa, ne bi ma'ụ Nkapernaum ma ba honi.

Ar Hesu, ar thuhme unga ar te
25 Nu mi dinga ar Hesu mi 'yo 'randi ar dehe, bi 'ñeñ'ụ:
—Utate, ham'ụ ga tsọkwa.
26 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Xa majöni di xi'ahụ, gi hongagihụ ngetho da 'ra'ahụ ga tsihụ ar thuhme ne ga niñöhụ, hinge gi honjụ ngetho ga hyanthụ ya döta nt'udi.
27 Yo gi umba ri mụihụ gi hoñhụ ar ñhuni ngut'a da thege. Umba ri mụihụ gi hyoñhụ ar ñhuni unga ar te hiñham'ụ da göts'i, da 'ra'ahụ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, ngetho go xi hñuxa Jö ár Dada da uñ'ö.
28 Nu'mú bi 'ñeñ'ụ:
—Tema mahyoni ga pẹhe, ne njap'ụ ga pẹhe nö'ö ne Jö ga ọthe.
29 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Gehnụ ar 'bẹfi ne Jö gi 'yọthụ, gi ñ'emụihụ nö'ö togo xpa pẹñ'ö.
30 Bi 'ñeñ'ụ 'mụ:
—Tema nt'udi gi ọt'e ga hanthe ne ga ñ'emụi'ihe. Tema döta 'bẹfi gi pẹfi.
31 Numa palehụ bi zi ar thuhme mi tạ mahets'i núnụ ha ya ot'at'ọhọ, ngu enga har t'ofo: Bi umba ar thuhme ndi 'ñe mhets'i nda zi'ụ.
32 Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Xa majöni di xi'ahụ, ar Moise himbi 'ra'ahụ ar thuhme ndi 'ñe mhets'i. Ha numa Dada hö, 'ra'ahụ ar thuhme majöni di 'ñe mhets'i.
33 Ngetho ar thuhme unga Jö, gehnụ nuna ba kö mhets'i, ne umba ár te ya meximhại.
34 Nu'ụ bi 'ñembabi:
—Tsi Hmu, 'raje hyax'mụ nunar thuhme'ö.
35 Ne ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Nuga go dar thuhme ungar te. Gatho nu'ụ togo da e da hyongagi, hiñham'ụ ma da ntunthu, ha nu'ụ togo da ñ'emụigi, hiñham'ụ ma da ntuthe.
36 Ngu xta xi'ahụ, mödi xka hyandgagihụ, hingi ñ'emụihụ.
37 Gatho nu'ụ togo xi 'raka Jö ma Dada, ma da e da hyongagi. Ha gatho nu'ụ togo da e da zụkagi, hinga kots'i.
38 Ngetho nuga xta kö mhets'i, hinxta ehe ga ọt'a nö'ö di nesẹga, xta e ga ọt'a gatho nö'ö ne togo xpa pẹnkagi.
39 Gehnụ ne ma Dada togo xpa pẹnkagi, gatho nu'ụ togo xi 'yẹntk'a ha ma 'yẹ hinga 'bẹdi, ne nuya ngöxapa, ma ga ko'spa yá te hiñham'ụ da göts'i.
40 Nö'ö togo xpa pẹnkagi, ne'ö gatho nu'ụ togo da hñuxka yá dạ ár T'ụgi Jö, ne da ñ'emụigi, pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i, ne nuga ga ko'spa yá te ha ya ngöxapa.
41 Nu'mú nuya xodyo mi njont'ane n'a ngu n'a, ngetho xki 'ñeñ'ö: Nuga go dar thuhme xta kö mhets'i.
42 Ne mi eñ'ụ:
—Ha hinga gehnụ ar Hesu ár t'ụ ar Huse, di pöthwụ togo yá dada. Hanja em'ụ xpa kö mhets'i.
43 Ar Hesu bi döti ne bi 'ñembabi'ụ:
—Yo'ö gi ñöxhnathohụ.
44 Ngetho hinto tsạ da e da hyongagi nu'mụ hinda zopa ár mfeni Jö ma Dada togo xpa pẹnkagi. Ne nuga ga ko'spa ár te ha ya ngöxapa, ne da mẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i.

45 Njawa xi 'yot'a yá m'ẹhni Jö har t'ofo: Jö ma da uta gatho ya jö'i. Jange gatho nu'ụ togo
xi 'yọxa nö'ö mönga ma Dada, ne xi zo hár mfeni, da e da hyongagi.
46 Hingi 'bụ n'a togo xi hyanda Jö ar Dada, họnsẹ nö'ö togo xpa pẹhni. Nö'ö hö, go xi
hyanda ar Dada.
47 Xa majöni di xi'ahụ, nu togo ñ'emụigi pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i.
48 Nuga go dar thuhme ungar te.
49 Nuya ri palehụ mam'ẹt'o bi zi ar thuhme mi tạ mhets'i ha ya ot'at'ọhọ, ne bi du'ụ.
50 Nunar thuhme di xi'ahụ, hingi njap'ụ. Nunụ di 'ñe mhets'i, ne gatho nu'ụ togo da zi,
hinda ma da du.
51 Nuga go dar thuhme ungar te xpa e mhets'i. Nö'ö togo da zi nuna thuhmenụ, ma da
mẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i. Nunar thuhme di xi'ahụ, gehnụ ma ndo'yosẹ ga dạ, ne njap'ụ
ya meximhại da mẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i.
52 Nuya xodyo mi ntsạhñöki n'a ngu n'a mi eñ'ụ:
—Hanja da tsạ da 'rakagihụ ga tsafụ ár ndo'yosẹnụ.
53 Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Xa majöni di xi'ahụ, nu'mụ hingi tsafụ ár ndo'yo ne hingi tsifụ ár ji Nö'ö Togo ba e bi
Njö'i, hinda nja ri tehụ hiñham'ụ thege.
54 Nö'ö togo tsaka ma ndo'yo ne tsika ma ji, pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i, ne ga ko'spa ár
te hár ngöts'i ar ximhại.
55 Ngetho ma ndo'yo gehnụ ar ñhuni majöni, ne ma ji ar ts'ithe majöni. Gehyụ unga ar te
hiñham'ụ da göts'i.
56 Nö'ö togo tsaka ma ndo'yo ne tsika ma ji, ma ga 'bụ'be'ö.
57 Njangu Jö ar Dada togo ba pẹnkagi hö ar te, nuga di te ngetho di 'bụ'bega'ö. Ha nu'ụ
togo da zaka ma ndo'yo, da nte n'ehe ngetho di 'bụ'bega'ụ.
58 Go gehnụ ar thuhme di xi'ahụ ba kö mhets'i. Nö'ö togo da zi, ma da mẹ'sa ar te hiñham'ụ
da göts'i, hinge njangu ri palehụ bi zi ar thuhme mi tạ mhets'i, ne bi du'ụ.
59 Nuya mhöyụ bi mönga ar Hesu nú'mụ mi uta ya jö'i ha yá nijö'ụ núnụ Nkapernaum.

Ya mhö ungar te hiñham'ụ da göts'i

60 Nzẹyẹ nu'ụ togo mi tẹni, mi 'yọxa njap'ụ mi eñ'ụ:
—Xi ñhembi nö'ö teme mö. Togo tsạ da 'yọt'e.
61 Ar Hesu mi pötho tema mi njont'ane, ne bi 'ñembabi'ụ:
—Hage tsọt'a ri mụihụ nö'ö di xi'ahụ.
62 Tema gi beñhụ nu'mụ gi hyanthụ Nö'ö Togo ba e bi Njö'i, da mengi da bọxa mhets'i
habụ mi 'bụ'ö m'ẹt'o.
63 Ar hñö go unga ar te, ha nö'ö bi e har ndo'yo hinte fạts'i. Nuya mhö xta xi'ahụ nọnga
ar hñö ne unga ar te.
64 Họnsẹ, 'ra hingi ñ'emụihụ.
Ngetho ar Hesu hár ndụi mi pötho togo himi ñ'emụibi, ne togo ma nda dạ.
65 Ne bi 'ñenö:
—Jange da eñ'ahụ, hinto tsạ da e da hyongagi nu'mụ hinda zo ma Dada.
66 M'ẹfa nzẹyẹ nu'ụ togo mi tẹni, bi hyẹp'ụ ne himi ñ'owi.
67 Jange ar Hesu bi 'ñemba nu'ụ 'rẹt'amayoho yá mạxte xki hwahni:
—Hage gi ne gi möhụ n'ehe.
68 Ar Simu Pedro bi dödi ne bi 'ñenö:
—Tsi Hmu, togo man'a ga tẹñhe. Họnsẹ'i gi mönga ya mhö ungar te hiñham'ụ da göts'i.
69 Ha nuje xta ñ'emụihe ne xta pöhe go gar Kristo ár T'ụ'i Jö togo hösẹ ar te.
70 Ar Hesu bi dödi:
—Nuga da hwañ'ahụ gi 'rẹt'amayohohụ. Mödi njap'ụ, n'a di hñöx'ahụ ar ts'ondöhi.
71 Nö'ö mi nọnga ar Huda Iskariote ár t'ụ ar Simu, ngetho go ma nda dạ'ö, ne mi n'a nu'ụ
'rẹt'amayoho yá mạxte.

7

Nuyá jödö ar Hesu himi ñ'emụi már m'ẹhni Jö

1 M'ẹfa ar Hesu mi 'yo har hại Ngalilea, himi ne nda m'ụhnụ Nhudea ngetho ya xodyo mi
honi nda hyo.
2 Mi 'bạp'ụtho ár dạngo ya xodyo nö'ö ár thuhu, ar dạngo nguxiza.
3 Nuyá jödö bi 'ñemba ar Hesu:
—Pọni di ma Nhudea, ne nu'ụ togo tẹñ'a'i da hyanda nuya döta nt'udi gi ọt'e.
4 Ngetho nu'mụ n'ar jö'i ne da ñ'udi, hingi ọt'a ar 'bẹfi ñ'öntho. Nu'ge gi ọt'a nuya döta
nt'udiyụ, ñ'udi habụ gatho da hyant'a'i.
5 Mi mönga njap'ụ ngetho mödi ma yá jödö, himi ñ'emụi'ụ xki 'ñexa Jö.

6 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Hingi tsạda ga manụ, ha nu'ahụ tsạda ham'ụ gi ne gi möhụ.
7 Nuya jö'i hingi tsạ da ụtsa'ihụ, ha nuga hö ụtsagi, ngetho di xipa yá ts'o'bẹfi pẹ'ụ.
8 Di möhụ ar dạngo. Nuga hingi tsạda ga ma.
9 Họnsẹ bi xipabi njap'ụ, ne bi gohnụ Ngalilea.

Ar Hesu bi ma ar dạngo nguxiza
10 Nu mi wadi bi ma yá jödö, ar Hesu bi ma har dạngo n'ehe, mödi bi ma ngu ñ'öntho, himi ñ'udi.
11 Nuya ndöxodyo mi honga har dạngo, ne mi eñ'ụ:
—Habụ bi 'yo'ö 'mụ.
12 Ne nzẹyẹ nuya mi 'bụhnụ mi nọnga ar Hesu, 'ra mi enö: Nunụ ar hogajö'i, ne ma'ra mi enö: Hingar hogajö'i, ngetho ka ya jö'i.
13 Txi 'ramtx'ụ mi ñö'ụ, ngetho mi tsu nuya ndöxodyo.
14 Xki tho ngu made ar dạngo, mi yụt'a ar Hesu har dönganijö ne mi uta ya jö'i.
15 Nuya ndöxodyo xa mi 'yọtho ne mi eñ'ụ:
—Hanja pẹ'sa nzẹyẹ ar mfödinụ, hiñhabụ xi ma xpa t'uti.
16 Ar Hesu bi dötwabi'ụ ne bi 'ñenö:
—Nö'ö te di udi hingo di mönsẹga, go ár mẹti togo xpa pẹnkagi.
17 Nu'ụ togo ne da 'yọt'a nö'ö ne Jö, da bö'ụ di utwa ár mhö Jö, hinge nö'ö di bensega.
18 Nö'ö togo bensẹ nö'ö mö, họnsẹ ne da t'e'spa ár nsu. Ha nö'ö togo ne da t'e'spa ár nsu togo xpa pẹhni, ge'ö mönga majöni ne hingar kate.
19 Ar Moise bi 'ra'ahụ ar t'ofo. Hinto xka 'yọthụ ngu mönga har t'ofonụ. Yo'ö gi ne gi hyogagihu 'mụ.
20 Nuya jö'i xki mhunts'i bi dödi ne bi 'ñeñ'ụ:
—Gi pẹ'sa ar ts'ondöhi. Togo ne da hyo'a'i.
21 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Họnsẹ n'ar 'bẹfi da ọt'e, ne xa gi 'yọhụ.
22 Ar Moise bi 'ra'ahụ ar nsẹgi gi huxụ ha ri ndo'yohụ, mödi hingo mar mẹti'ö, már mẹti ya pale. Ha nu'ahụ gi huxụ ar nsẹgi mödi ar pa ntsạyạ.
23 Nú'mụ gi hu'sfụ ar nsẹgi ri bötsihụ, mödi ar pa ntsạyạ, hingi nehụ gi ts'okwabihụ ár t'ofo ar Moise. Xi'mụ hanja gi mbọ ri kwẹhụ ngetho da ọthebi gatho ár ndo'yo n'ar ñ'ọhọ har pa ntsạyạ.
24 Beñhụ xiñho hanja gi nthentehụ, wa njap'ụ wa hin'ö. Yo ma gi nthentehụ họnsẹ gi hanthụ nö'ö oxa mañö.

Nuya jö'i mi enö: Ha go gehnụ ar Kristo
25 'Ra ya me Herusalen mi eñ'ụ:
—Ha hinga gehnụ togo thoni da tho.
26 Hyanthụ 'bạhnụ madeda ya jö'i uti, ne hinte nsipabi. Hage xi ñ'emụi ma ndöhụ go gehnụ ar Kristo 'mụ.
27 Ngetho di pöhụ habụ xpa ehnụ, ha nu xta e ar Kristo, hinto ma da bödi habụ di 'ñehe.
28 Nú'mụ mi 'yọ njap'ụ ar Hesu, mi 'bạhnụ mi uta ya jö'i har dönganijö, bi ñö nts'ẹdi ne bi 'ñenö:
—Gi pökagihụ ne gi pöhụ habụ dar mengu. Ha hinxta esẹga, xpa pẹnkagi nö'ö togo majöni, ne nu'ahụ hingi pöhụ togo'ö.
29 Nuga hö di pödi, ngetho ka xta ehnụ, ne ba pẹnkagi ga ehe.
30 Nuya ndöxodyo mi 'yọxa njap'ụ, xa mi ne nda gụhmö'ụ. Ne hinte bi japabi, ngetho hinxki zọta ár pa.
31 Ha nzẹyẹ ya jö'i mi 'bụhnụ bi ñ'emụibi, ne mi eñ'ụ:
—Xi nu xta e ar Kristo, hage ma da döhö da 'yọt'a ya nt'udi ngu nuya xi 'yọtnụ 'mụ.

Ya dẹnga'bẹpate bi mẹhna togo nda gụhmö ar Hesu
32 Nuya dẹnga'bẹpate mi bödi mi nọnga ar Hesu ya jö'i, nuyụ ne ya ndömöjö bi mẹñ'ụ ya nsunijö ma nda gụhmö.
33 Jange ar Hesu bi 'ñenö:
—Họnsẹ ma'ra ya tsi pa ga 'bụhwihụ, ne ga penga habụ bi 'bụ togo ba pẹnkagi.
34 Ma gi hyongagihụ ne hingi tingagihụ. Nu habụ gar maga, hinda tsạ gi möhụ.
35 Nu'mú, nuya ndöxodyo mi 'bụhnụ mi enga n'a ngu n'a'ụ:
—Habụ di manụ 'mụ, enö hinda tsạ ga tiñhụ. Hage ma da zụ nu'ụ xi mfont'a ha yá hại nu'ụ hingya xodyo, ne da ut'ụ.
36 Tema di bọnga nö'ö bi 'ñenö: Ma gi hyongagihụ ne hingi tingagihụ, ne nu habụ gar maga, hinda tsạ gi möhụ.

Ngu n'ar döthe ar dehe unga ar te

37 Nö'ö ar pa mar nsu ár ngötsʼi ar dąngo, ar Hesu bi mʼąi ne bi ñö ntsʼędi bi 'ñenö:
—Nuʼmų ja togo tsų ar duthe, da e da hyongagi da ntsithe.
38 Nö'ö togo ñ'emųigi, ma da bǫnga hár mųi ngu ya döthe ar dehe unga ar te, ngu mönga har T'ofo.
39 Ar Hesu mi nǫnga ár Hñö Jö, nö'ö ma nda hñönga nuʼų togo nda ñ'emųibi'ö. Ha nunár Hñö Jö hinxki etho, ngetho ar Hesu hinxki mengda hár nsunda mhetsʼi.

Ya jö'i bi ñhege

40 Nu mi 'yǫxa njapʼų ya jöʼi, 'ra mi eñʼų:
—Xa majöni gehnų ár mʼęhni Jö.
41 Maʼra mi enö:
—Gehnų ar Kristo.
Ha maʼra mi eñʼų:
—Hage di 'ñe Ngalilea ar Kristo 'mų.
42 Hin'ö, ngetho har T'ofo enö, ar Kristo ma nda e ha yá 'bęto ar Dabi mar mengu Belen.
43 Mi n'añ'o n'a ngu n'a yá mfeni mi nǫnga ar Hesu, jange ya jö'i bi ñhege.
44 'Ra mi ne nda gųmhö, ne hinte bi japabi.

Nuya ñ'ǫhǫyų mi eñʼų: Hinto manʼa xi ñö njanų

45 Nuʼų togo xki mʼęhni nda gųhmö ar Hesu, bi mengi ma ba kʼö'sa ya ndömöjö ne ya dęngaʼbępate. Ne nuya ndöyų bi 'ñeñʼų:
—Yo'ö hinga tsihų.
46 Nuʼų xki 'bęhni bi dödi:
—Hinda tsihe, ngetho da ǫhe nö'ö bi mö, ngu hinto manʼa xi mönga njapʼų.
47 Nuʼmų́ nuya dęngaʼbępate bi döti ne bi 'ñembabiʼų:
—Hage xi kaʼahų n'ehe.
48 Gi pöhų xiñho, hinjo'o n'ar ndömöjö, wa n'ar dęngaʼbępate xi ñ'emųi.
49 Nuʼų togo xi ñ'emųi, gehyų nuʼų hingi pö ar t'ofo, ne xi theke da mʼędi.
50 Ar Nikodemo, nö'ö togo xki ma nxui ma ba kʼönga ar Hesu, mar dęngaʼbępate n'ehe, bi 'ñemba nuʼų mi 'bų̨hnų:
51 —Gi pöhų numa t'ofohų, hingi hǫxa ár ts'oki n'ar jö'i nuʼmų hinxi 'yǫtsʼe mʼęt'o, ne xi bödi teme xi 'yǫt'e.
52 Nuya ndömöjö ne yá mi dęngaʼbępatewi bi 'ñembabi:
—Hage gar me Ngalilea n'ehe. Hñet'a xiñho ar T'ofo, ne gi pödi hinxpa ehnų Ngalilea n'ár mʼęhni Jö.
53 Mi wa ar dąngo, n'a ngu n'a bi menga yá ngu.

8

Ar zinganthöti 'bęhñö

1 Ha nu ar Hesu bi ma har t'ǫhǫ Njömdǫni.
2 Nu ár hyax'ö n'itho, ba penga manʼagi har dönganijö, ne bi watʼa ra nzęyę ya jöʼi, bi hñuhnų bi uti.
3 N'a mba epʼųtho ya bötʼofo ne ya dęngaʼbępate, mi tsimpa n'ar 'bęhñö xki tsʼųdi mi 'bęngwi n'ar ñ'ǫhǫ himár döme. Bi mʼą̈'ma madetho,
4 ne bi 'ñembabiʼų:
—Utate, nunar 'bęhñönų xi tsʼųdi mi 'bęngwi n'ar ñ'ǫhǫ himár döme.
5 Ar Moise 'bępkagihų hár t'ofo ga hohų nkʼahni nuya 'bęhñö njanų. Wa te gi mönge.
6 Nuʼų bi mönga njapʼų mi honi nda hyą̈thmö, mi ne nda dimbabi teme nda hyǫtsʼe. Ha nunar Hesu bi ñ'ani, bi ja ár 'yę mi otʼa har hąi.
7 Ha nuʼų himi tsą̈yą̈ mi ą̈mbabi. Nuʼmų́ ar Hesu bi mʼąi ne bi 'ñembabiʼų:
—Nö'ö togo hinte ma ts'oki tu, dá dų̈'mi da unga ar nkʼahni.
8 Ne bi mengi bi ñ'ani mi otʼa har hąi manʼagi.
9 Nu mi 'yǫ njapʼų, ba e ha yá mfenisę nuyá ts'oki xki 'yǫtʼų, ne 'ramanʼa bi bǫni bi maʼų, mʼęt'o bi bǫnga nuʼų ya dönzia, mʼęfa nu maʼra mi bötsitho. Hǫnsę bi gohnų ar 'bęhñö mi 'bą̈ made, ne ar Hesu.
10 Mi mengi bi mʼą ar Hesu, hinto bi hyandi, hǫnsę ar 'bęhñö mi 'bą̈hnų, ne bi 'ñembabi:
—Habų̈ima nuʼų togo mi hǫx'aʼi. Hage hinto bi ne bi kʼañʼaʼi.
11 Bi 'ñeñ'ö:
—Hinjo'o, tsi Tata.
Nuʼmų́ ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nuga n'e, hinte di hǫx'aʼi. Di ma, ne yo ma gi pengi gi 'yǫtʼa ar ts'oki.

Ar Hesu gehnu ár ñot'i ya meximhai

12 Ar Hesu bi mengi bi zo ya jö'i ne bi 'ñembabi'u:
—Nuga go dar ñot'iga di yot'wa ya meximhai. Nö'ö togo da dengagi, hinda ma da ñ'o har 'bexui, ngetho da yot'wabi ar ñot'i unga ar te.
13 Nu'mú nuya denga'bepate bi 'ñembabi'ö:
—Gi mönse togo'i, jange hinga majöni nö'ö gi mö.
14 Ar Hesu bi ödi ne bi 'ñembabi'u:
—Mödi di mönse togogi, majöni nuna di mö, ngetho nuga di pödi habu xta ehe ne habu gar ma. Nu'ahu hingi pöhu habu xta ehe wa habu gar ma.
15 Nu'ahu gi höxu majöni ngu ri mfenisehu, ha nuga hinto di hö'spa majöni.
16 Ha nu'mu togo di hö'spa majöni, nö'ö di mö majöni 'mu, ngetho hindi höxase, di höx'be ma Dada togo xpa penkagi.
17 Nu ha ri t'ofohu enö: Nu'mu yoho ya jö'i n'at'wu mö, majöni.
18 Nuga di damajöni togogi, ma Dada togo ba penkagi damajöni togogi n'ehe.
19 Bi 'yambabi'u:
—Habu bi 'bu ri Dada.
Ar Hesu bi ödi ne bi 'ñenö:
—Hingi pökagihu, ne hingi pöhu ma Dada. Nu'mu gi pökagihuhmö, gi pöhmöhu togo ma Dada n'ehe.
20 Ar Hesu bi mönga njap'u nú'mu mi uta ya jö'i núnu habu mi 'bu ar m'esbojö har dönganijö. Ne hinto bi tsa bi gu, ngetho hinxki zota ar pa nda jwata ár 'befi.

Habu gar maga, nu'ahu hinda tsa gi möhu

21 Ar Hesu bi mengi bi 'ñembabi'u:
—Ma ga maga, ne nu'ahu gi hyongagihuhmö. Ha ma gi tuwi ri ts'okihu, ne hinda tsa gi möhu habu gar maga.
22 Nuya ndöxodyo mi ense'u:
—Hage ma da ñhose 'mu. Hanja enö: Habu gar maga, hinda tsa gi möhu.
23 Nep'u ar Hesu bi 'ñembabi'u:
—Nu'ahu ja gar menguhuwa, ha nuga xta e mañö mhets'i. Nu'ahu ár meti'ihu ar ximhai, ha nuga hingo ár metigi.
24 Jange da xi'ahu ma gi tuwi ri ts'okihu, ngetho nu'mu hingi ñ'emuihu go geke, ma gi tuhu gi tuxta ri ts'okihu.
25 Nep'u nu'u bi 'ñembabi'ö:
—Xi'ge togo'i 'mu.
Ar Hesu bi ödi ne bi 'ñembabi'u:
—Get'ö ngu da xi'ahu har ndui.
26 Nuga mödi di pe'sa ma'ra teme ga xi'ahu, ne ga hös'a majöni ri m'uihu, honse di xi'ahu nö'ö xi xikagi togo xpa penkagi. Gehnu di mönga har ximhai, ne majöni nö'ö möñ'ö.
27 Ha nu'u togo mi ots'e, himbi bö'u mi nonga Jö ár Dada.
28 Jange ar Hesu bi 'ñembabi'u:
—Nú'mu xki tsuthu Nö'ö Togo ba e bi Njö'i gi hyohu, ma gi pöhu 'mu togo xa majöni go geke. Ne gi pöhu n'ehe hinte di ot'ase. Nö'ö ba utka ma Dada, gehnu di xi'ahu.
29 Numa Dada togo ba penkagi hinxi hyegase, hyax'mu di 'bu'be, ngetho nuga di ot'a nö'ö numañho'ö.
30 Nú'mu mi mönga njap'u ar Hesu, nzeye ya jö'i bi ñ'emui.

Nö'ö majöni xi xogagihu xki gogagihu ar ts'oki

31 Ar Hesu bi 'ñemba nu'u ya xodyo xki ñ'emui:
—Nu'mu gi 'ñet'a xiñho ri muihu ma mhö, xa majöni ma ñ'owi'ihu 'mu.
32 Ne ma gi pöhu nö'ö majöni, ha nu'mu gi pöhu nö'ö majöni, gehnu da xok'ahu.
33 Nu'u bi ödi ne bi 'ñembabi:
—Nuje yá 'betogihe ar Abra. Hiñham'u xi jokagihe ngu togo yá metigihe. Hanja gi enö da sogagihe.
34 Ar Hesu bi ödi ne bi 'ñenö:
—Xa majöni di xi'ahu, nö'ö togo ot'a ar ts'oki, nunu xi got'atho ar ts'oki.
35 Nu'u togo m'egotho, hinda ma da go har ngu gatho ya pa. Ha nu ar t'u hö, da gohnu.
36 Njap'utho n'ehe, nu'mu ár T'u Jö da guk'ahu har ts'oki, majöni xka poñhu, ne hinte ko'ahu.
37 Di pödi yá 'beto'ihu ar Abra. Mödi njap'u gi ne gi hyogagihu, ngetho gi tsamañ'uhu nö'ö di xi'ahu.
38 Nuga di mönga nö'ö xi utkagi ma Dada, ha nu'ahu gi othu nö'ö xi mönga ri dadahu.
39 Nu'u bi ödi ne bi 'ñembabi:

—Ma palehe ar Abra.
Ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Nu'mų yá 'bẹto'ihų ar Abra, gi tẹmbahmöhų ár 'bẹfi'ö 'mų.
40 Ha nu'ahų mödi xta xi'ahų nö'ö majöni xi xika Jö, gi ne gi hyogagihų. Ar Abra himbi 'yọt'a njap'ų.
41 Nu'ahų gi ọthų ngu ọt'a ri dadahų.
Nu'mú nu'ų bi 'ñemba ar Hesu:
—Nuje hinge togatho di emfe ma dadahe. Họnsẹ n'a ma Dada di 'ñehe, gehnų Jö.
42 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Nu'mų ri Dadahųhmö Jö, gi mökagihų, ngetho xta e habų bi 'bų'ö. Hinda esẹ, go ba pẹnkagi.
43 Hanja hingi tso ri mfenihų nö'ö di xi'ahų. Hingi tso, ngetho xi njot'a ri mųihų.
44 Ar ts'ondöhi go ri dadahų'ö, ne gi ne gi 'yọthwų nö'ö ne'ö. Hár ndųitho mar hyote ne ar hyạte, hiñham'ų mönga nö'ö majöni. Nú'mų mönga ya nhemhñö, go bensẹ, ngetho ar nemhñö, ne go bi dų'ma ar nhemhñö'ö.
45 Nu'ahų hingi ñ'emųigihų, ngetho di mönga nö'ö majöni.
46 Hinjo'ö togo da tsạ te gi hyọxkagihų n'ar ts'oki. Nu'mų di mönga nö'ö majöni, yo'ö hingi ñ'emųigihų.
47 Nu'ų togo yá mẹti Jö, ọtwa ár mhö. Hingi ne gi 'yọ'spabihų, ngetho hingo yá mẹti'ihų'ö.

Nú'mų hinxki m'ųta ar Abra, nunar Hesu mi 'bų'ö

48 Nep'ų nuya xodyo bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Hage hinge majöni nö'ö di xi'ahe, gar me Nsamaria ne xka nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi.
49 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hindi nthẹx'bega n'ar ts'ondöhi. Nuga di numansu ma Dada, ha nu'ahų hingi numansugihų.
50 Nuga hindi mönga njap'ų di honi gi 'ñeskagihų ma nsu. Ngetho 'bų n'a togo eskagi, ne go ma da hñöxmajöni'ö.
51 Xa majöni di xi'ahų, nö'ö togo ọt'a nö'ö di mö, hiñham'ų da du.
52 Nu'mú ya xodyo bi 'ñembabi:
—Nupya hö, di pöhe gi nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi. Ngetho ar Abra bi du, nuyá m'ẹhni Jö bi du'ų n'ehe. Hanja gi enö, nö'ö togo da 'yọt'a nö'ö gi mö, hiñham'ų da du.
53 Hage ri nsu töpa ár nsu ar Abra 'mų. Ngetho bi du'ö ne yá m'ẹhni Jö bi du'ų n'ehe. Tema nsu gi beni gi pẹ'ske 'mų.
54 Ha nu ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nu'mų ga exasẹ ma nsu, pọntho hinter mẹ'ö. Numa Dada go eska ma nsu, nö'ö togo gi emfų ri Jöhų.
55 Ha nu'ahų hingi pöhų togo'ö. Nuga hö di pödi. Nu'mų ga enö hindi pödi, gar nemhñöhmö ngu'ahų, ngetho di pödi ne di ọtwa ár mhö.
56 Ri palehų ar Abra xa mi johya, mi tọ'ma nda zọnga ar pa nga 'bųkwa har ximhại, ne bi njohya bi hyandi.
57 Nuya xodyo bi 'ñembabi'ö:
—Hinxka jwata madenthebe njẹyẹ. Hanja tsạ xka hyanda ar Abra.
58 Ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Xa majöni di xi'ahų, ndi 'bųka mam'ẹt'o nú'mų hinxki m'ųta ar Abra.
59 Jange nu'ų bi gųxya do nda k'ahmö. Ha nunar Hesu bi ñ'öni, bi bọnga har nijö bi thota madetho bi ma.

9

Ar Hesu bi xokwa yá dạ n'ar ñ'ọhọ xki m'ųi himi handi

1 Nu mi panų ar Hesu, bi hyandi mi 'bųhnų n'ar ñ'ọhọ xki m'ųi mi godạ.
2 Nuyá mạxte bi 'yạmbabi'ö ne bi 'ñeñ'ų:
—Utate, togo bi 'yọt'a ar ts'oki ne bi m'ųi godạ, gesẹnų wa yá dada.
3 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hingo ár ts'okinų, ne hingo ár ts'oki yá dada n'ehe. Ngetho njanų nda nheki ár döta 'bẹfi Jö hár te'ö.
4 Núpya mpa, mahyoni ga pẹpa ár 'bẹfi nö'ö togo ba pẹnkagi. Ba ep'ų ar xui nú'mų hinto tsạ da mpẹfi.
5 Núpya di 'bųkwa har ximhại, go dar ñọt'iga di yot'wa ya meximhại.
6 Mi wadi bi mönga njap'ų, bi ntsojni har hại, bi 'ñöt'a ar bọhại. Ne bi go'spa ha yá dạ ar ñ'ọhọ mi godạ.
7 Ne bi 'ñembabi:

—Di ma ba peka ri dą har pǫthe Siloe (nunar thuhu'ö pǫni da 'ñenö, xi m'ęhni).
Bi ma'ö ma ba peka ár dą, ne mba pengi mi tsą nda hyandi.
8 Nu'mǫ́ nuyá n'angu ne nuya jö'i xki hyandi mi godą, mi eñ'ų:
—Hage hinga gehnų togo mi hudi mi pęti.
9 'Ra mi enö mi ge'ö, ma'ra mi enö ndi hñötsi. Nö'ö mi ensę:
—Go geke.
10 Ne bi t'embabi:
—Hanja xi xo ri dą.
11 Nö'ö bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nu ar ñ'ǫhǫ ár thuhu ar Hesu, bi 'ñöt'a ar bǫhąi, bi goska ma dą, ne bi 'ñengagi: Di ma har pǫthe Siloe ba peka ri dą. Nuga da ma da peke, ne bi tsą da handi.
12 Nu'ų bi 'yąmbabi:
—Habų bi 'bų'ö.
Bi dö'ö ne bi 'ñenö:
—Hindi pödi.

Ya dęnga'bępate bi hñö'spa majöni ar ñ'ǫhǫ mi godąhmö

13 Ya jö'i bi zi'spa ya dęnga'bępate nö'ö mar godąhmö.
14 Ha nö'ö ar pa xki 'ñöt'a ar bǫhąi ar Hesu, ne xki xokwa ár dą ar ñ'ǫhǫ mi godą, mar pa ntsąyą.
15 Nuya dęnga'bępate bi 'yąmbabi n'ehe hanja xki dixa ár dą. Nö'ö bi dödi ne bi 'ñenö:
—Bi goska ar bǫhąi ha ma dą, da ma da peke, ne bi zą da handi.
16 'Ra ya dęnga'bępate mi eñ'ų:
—Nunar ñ'ǫhǫnų hinxpa pęhna Jö, ngetho hingi japamasu ar pa ntsąyą.
Ha ma'ra mi enö:
—Nu'mų n'ar 'yǫt'ats'okihmö, hage da tsą da 'yǫt'a nuya döta nt'udiyų.
Ne njap'ų bi ñhe'ų.
17 Nep'ų bi mengi bi t'embabi ar ñ'ǫhǫ mi godąhmö:
—Xi'ge, tema gi enge togo bi xok'a ri dą.
Nö'ö bi dödi ne bi 'ñenö:
—Gehnų n'ár m'ęhni Jö.
18 Ha nuya ndöxodyo himi ñ'emų́i mar godą ne xki xo yá dą, jange bi zompabi ár dada ne ár nönö.
19 Ne bi ñ'ąñ'ų:
—Hage go gehnų ri t'ųhų gi eñhų bi m'ų́i mi godą. Xi'mų, hanja hantya.
20 Nuyá dada bi 'ñeñ'ų:
—Di pöhe xiñho, go gehnų ma t'ųhe bi m'ų́i mi godą.
21 Nuje hindi pöhe hanja hantya, wa togo bi xokwabi ár dą. Pę'sa yá jęyę, 'yąmbabihų'ö, tsą da döse.
22 Bi mönga njap'ų yá dada, ngetho mi tsu ya ndöxodyo, hinge nda hyęgi nda yų́t'a ha yá nijö'ų. Ngetho nuya ndö xki 'yǫt'a n'ar nkohi'ų, mi enö, nö'ö togo nda 'ñemba ar Hesu mar Mesia, mi tǫ'mi nda t'ęnga har nijö.
23 Jange bi 'ñenga yá dada: Pę'sa yá jęyę, 'yąmbaseḫų'ö.
24 Nu'mǫ́ bi mengi bi ts'ohna nunar ñ'ǫhǫ mar godąhmö ne bi t'embabi:
—Umba njamödi Jö. Di pöhe xiñho, nunar ñ'ǫhǫ togo bi xok'a ri dą, n'ar 'yǫt'ats'oki.
25 Nö'ö bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hindi pöka hage ar 'yǫt'ats'oki wa hin'ö. Hǫnsę di pöka ndar godą, ha nupya di handi.
26 Bi mengi bi t'ąmbabi man'agi:
—Tema bi ja'a'i. Hanja bi xok'a ri dą.
27 Nö'ö bi dödi ne bi 'ñembabi'ų:
—Xta xi'ahų, mödi hinxka ne xka 'yǫxų. Yo'ö gi ne gi 'yǫhų man'agi. Ha gi ne gi tęñhų n'ehe.
28 Nu'ų bi zani ne bi 'ñembabi:
—Nu'ge go gi tęnge. Di tęnje ar Moise.
29 Di pöhe Jö bi zo ar Moise, ha nunar ñ'ǫhǫnų hindi pöhe habų xpa ehe.
30 Nunar ñ'ǫhǫ mar godąhmö bi dödi ne bi 'ñenö:
—Tengu'ö, nu'ahų hingi pöhų habų xpa ehe, ha nuga bi xoga ma dą.
31 Di pöhų xiñho, Jö hingi ǫxa ya 'yǫt'ats'oki. Ha nu'ų togo tsupi ne ǫt'a ngu ne'ö, hö ǫts'e.
32 Hiñham'ų xta ǫhų n'a togo xi xokwa yá dą n'a xi m'ų godą.
33 Nu'mų hinxpa pęhna Jö nunar ñ'ǫhǫnų, hinte xi tsąhmö xi 'yǫt'a nö'ö xi 'yǫt'mų.
34 Ha nu'ų bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Nu'ge ga m'ųhwi ar ts'oki. Tema da zą gi utkagihe.

Ne bi 'yẹñ'ụ har nijö.

Mi jotyá dạ nu'ụ mi humamụi mi 'bụi xiñho

35 Ar Hesu bi 'yọde xki t'ẹnga har nijö nö'ö mar godạhmö. Bi ma ba honi, ne nu mi dini bi 'ñembabi:

—Ha gi ñ'emụibi ár T'ụ Jö.

36 Nö'ö bi dödi ne bi 'ñenö:

—Ndada, togo'ö ne ga ñ'emụibi.

37 Ne bi 'ñenga ar Hesu:

—Xka hyandi. Nö'ö togo gi ñöwipya go ge'ö.

38 Nö'ö mar godạhmö bi 'ñenö:

—Tsi Hmu, di ñ'emụi'i.

Ne bi ndạndihmö bi nsunda.

39 Ar Hesu bi 'ñenö:

—Nuga xta ekwa har ximhại ga ọt'a ar ts'ụt'wi. Njap'ụ nu'ụ godạ da xo yá dạ, ha nu'ụ xo yá dạ da ngodạ.

40 Nu'mú 'ra ya dẹnga'bẹpate mi 'bụhnụ, bi 'yọ nö'ö bi möñ'ö ne bi 'ñembabi:

—Xi nuje, hage dar godạhe n'ehe.

41 Ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:

—Nu'mụ gar godạhụhmö, hinte ma ts'oki gi tuhụ. Ngetho gi eñhụ gi hanthụ, jange gi tuda ri ts'okihụ.

10

Ár 'bede ar mạ'yo

1 Xa majöni di xi'ahụ, nö'ö togo hingi kụt'a hár goxthi ár nguñ'o ya dẹti, ne pọxta har jödo, n'ar bë ne ar dạkate.

2 Ha nö'ö togo kụt'a har goxthi, gehnụ ar mạ'yo.

3 Ar sugoxthi xokwabi, ne ya dẹti pötwa ár mhö ar mạ'yo. Ne nunụ da zopa yá thuhu n'a ngu n'a, ne da gụki.

4 Nu xta bọnga nthi gatho yá mẹti, da m'ẹt'o ar mạ'yo, ne nuya dẹti tẹni, ngetho pötwa ár mhö.

5 Ne nuyá dẹti hingi tẹnga ya n'añ'o mạ'yo, da nixt'i ngetho hingi pö ya n'añ'o mhö.

6 Nunar 'bedenụ bi xipabi'ụ ar Hesu, mödi himbi bö'ụ teme mi ne nda xipabi.

Ar Hesu ar hoga mạ'yo

7 Jange ar Hesu bi mengi bi xipabi'ụ:

—Xa majöni di xi'ahụ, nuga go dar goxthigi habụ kụt'a ya dẹti.

8 Gatho nu'ụ togo xi zọ m'ẹt'o, nú'mụ hinge ndi tsọtka, ma ya bë ne ya dạkate, ne nuya dẹti himbi 'yọte.

9 Nuga go dar goxthi. Nö'ö togo da yụt'a har goxthi'ö da mpọhọ, di kụt'i ne di pọni, ne xta bọni da dinga te da zi.

10 N'ar bë họnsẹ bi ehe da mpë, da ñhote ne da hwati. Ha nuga xta ehe ga unga ar te, hinge n'ar tetho, n'ar hoga te hiñham'ụ da göts'i.

11 Nuga go dar hoga mạ'yo. Ar hoga mạ'yo ẹnt'a ár te da ñönga yá dẹti.

12 Ha nö'ö togo m'ẹgotho ne hingar mạ'yo'ö, hingo yá mẹti ya dẹti, xta hyandi da e ar miñ'o, da nixt'i da zop'ụ ya dẹti. Ha nunar miñ'o da font'i habụ gatho da ma.

13 Njap'ụ nö'ö togo m'ẹgotho, da nixt'i da ma, ngetho ger 'bẹgo hingi tupa ár mụi te da ja ya dẹti.

14 Nuga go dar hoga mạ'yo, ne di pödi togo ma dẹti, ne numa dẹti pökagi n'ehe.

15 Jangutho ar Dada pökagi, ne nuga di pöka'ö, ne di ẹnt'a ma te ga ñönga ma dẹti.

16 Ne 'bụ ma'ra ma dẹti nu'ụ hingya mengu nunar nguñ'onụ. Nu'ụ n'ehe ma ga tsihi, ma da 'yọ ma mhö. N'adar mhunts'i ma da nja, ne n'adar mạ'yo.

17 Jö ar Dada xa mökagi ngetho di unga ma te, ne ga pengi ga hönga man'agi.

18 Hinto da hñömga ma te, nuga go di unsẹ. Di pẹ'sa ar ts'ẹdi ga uni, ne di pẹ'sa ar ts'ẹdi ga hönga man'agi. Njap'ụ bi 'bẹpkagi ma Dada.

19 Nuya xodyo bi mengi bi ñöxhnatho ngetho bi 'yọxa nö'ö bi mönga ar Hesu.

20 Nzẹyẹ mi eñ'ụ:

—Nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi ne xi 'bẹ ár mfeni. Yo'ö gi japamasuhụ gi ọxụ.

21 Ha ma'ra mi enö:

—Nuya te mö, hinda tsạ da mönga n'a togo di nthẹxkwi n'ar ts'ondöhi. Ha n'ar ts'ondöhi hinda tsạ da xokwa yá dạ ya godạ.

Nuyá ndö ya xodyo bi ụtsa ar tsi Hmu Hesu

22 Núnụ Herusalen mi tạt'a n'ar dạngo mfeni, mi fenga ar pa xki mengi xki n'a'yo man'agi ar nijö, ne nuya pa'ụ mar ntsẹ.
23 Ha nu ar Hesu mi 'yonụ hár m'et'e ar dönganijö, t'embabi ár m'et'e ar Salomon.
24 Nuya ndöxodyo xa bi got'atho ne bi 'ñembabi:
—Ham'ụ ma gi hyẹgagihe gi jaje di yomihe. Nu'mụ xa majöni go gar Kristo, xikagihe n'agitho.
25 Ar Hesu bi ödi:
—Xta xi'ahụ, ne hingi ne gi ñ'emụihụ. Nuya 'bẹfi di pẹfi di pọta ma Dada, ka nhekip'ụ togogi, ngu xta xi'ahụ.
26 Ne ngu xta xi'ahụ, nu'ahụ hingi ñ'emụigihụ, ngetho hingo ma dẹti'ihụ.
27 Nuya ma dẹti ọxa ma mhö. Di pöka'ụ, ha nu'ụ tẹngagi.
28 Ne di umba ar te hiñham'ụ da göts'i, hiñham'ụ ma da m'ẹdi, ne hinto tsạ da zimga ha ma 'yẹ.
29 Numa Dada togo bi 'rakagi, xa döta ár ts'ẹdi, ne hinto tsạ da zimba hár 'yẹ'ö.
30 Nuga ne ma Dada di n'atho'be.
31 Mi 'yọxa njap'ụ ya ndöxodyo, bi mengi bi gụxya do, mi ne nda hyọxya nk'ahni.
32 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi'ụ:
—Nzẹyẹ ya hoga 'bẹfi xta ọt'e bi pẹhna ma Dada. Tema 'bẹfi'ö hingi hanthụ xiñho, ngetho gi ne gi k'ankagihụ.
33 Nu'ụ bi ödi ne bi 'ñenö:
—Hindi ne ga k'añ'ahe ngetho gi ọt'a ya hoga 'bẹfi. Di ne ga ọthe ngetho gi hökwa ár nsu Jö. Gar jö'i nguje, ne gi ñhuxkwi Jö.
34 Ar Hesu bi ötwabi'ụ:
—Ha hingi enga njawa ha ri t'ofohụ: Nuga da enö: Nu'ahụ gar jöhụ.
35 Nu'mụ bi hñu'spabi ya jö nu'ụ togo bi umba ár mhö, ha nunar T'ofo bi zojụ Jö hinto tsạ da 'ñenö hinga majöni,
36 nuga togo xpa ẹntk'agi ne xpa pẹnkagi Jö ar Dada, hanja gi engagihụ di hökwa ár nsu, họnsẹ da mönga ár T'ugi Jö.
37 Nu'mụ hindi ọt'wa ár 'bẹfi ma Dada, yo gi ñ'emụigihụ.
38 Ha nu'mụ di ọt'wabi, mödi hingi ñ'emụigihụ, ñ'emụihụ nuya 'bẹfi di ọt'e, ne njap'ụ gi 'ñet'a ri mụihụ gi pöhụ di 'bụ'be Jö ar Dada.
39 Man'agi ya ndöxodyo mi nehmö nda gụ, ha bi k'ot'i bi ma.
40 Nep'ụ ar Hesu bi mengi bi ma 'randi ar döthe Hordan, habụ m'ẹt'o mi xixthehmö ar Xuwa, ne ka ba kohnụ'ö.
41 Ne nzẹyẹ ya jö'i mi pa mi tsụdi, ne mi eñ'ụ:
—Majöni nunar Xuwa hinte ma nt'udi bi 'yọt'e. Mödi njap'ụ, gatho nö'ö bi xikagihụ mi nọnga ar Hesu, xi tho njap'ụ.
42 Ne nzẹyẹ ya jö'i bi ñ'emụinụ.

11

Ár ndöte ar Lasaro

1 Mi hñenga n'ar ñ'ọhọ már thuhu Lasaro me Betania, ar t'ụlo hnini habụ mar mengu ar Maria, ne ár juhwẹ ár thuhu ar Marta.
2 Ar Lasaro nö'ö mi hñeni, már indö ar Maria, togo xki go'spa ar hogañụni hár wa ar Hesu, ne mi jụ yá xtö mi thukwabi.
3 Nuya 'bẹhñö mi njuhwẹ bi mẹmpa ar mhö nda nsipa ar Hesu njawa:
—Tsi Hmu, nö'ö togo xa gi mödi hñeni.
4 Mi nsipa ar Hesu njap'ụ ne bi 'ñeñ'ö:
—Nunar hñeninụ hingar ndöte. Njap'ụ ma da nheki ár nsunda Jö, ne njap'ụ da nsundabi ár T'ụ Jö n'ehe.
5 Ha nu ar Hesu xa mi mö ar Marta, ár juhwẹ ne ár jödö Lasaro, nuya hñuyụ mi nku.
6 Ne nú'mụ mi 'yọ mi hñenga ar Lasaro, bi gohnụ ma yopa habụ mi 'bụi.
7 Mi tho nuya yopa, ar Hesu bi 'ñemba yá mạxte:
—Möhö Nhudea man'agi.
8 Nuyá mạxte bi 'ñembabi:
—Utate, hingar yapa nuya ndöxodyo mi ne nda hyo'a nk'ahnitho. Yo'ö gi ne gi penga injanụ man'agi.
9 Ar Hesu bi ödi ne bi 'ñenö:
—Hage hingi pöhụ, nunar pa pẹ'sa 'rẹt'amayoho xẹnimpa. Nu'ụ togo 'yo 'bụ mpa, hingi nthẹwi ya mfets'e, ngetho yot'wa ar ñot'i yot'a ar ximhại.
10 Ha nö'ö togo 'yo 'bụ xui, da nthẹwi ya mfets'e, ngetho hiñ'othobi ar ñot'i.

11 Mi wadi bi xipabi njap'ụ, bi 'ñembabi n'ehe:
—Ma tsi ñ'ohụ Lasaro öhö. Ma ga ạ.
12 Nuyá mạxte bi 'ñem'ụ:
—Tsi Hmu, nu'mụ ötho, da dix'mụ.
13 Nunar Hesu mi nọmba ár ndöte ar Lasaro, ha nu'ụ mi hu yá mụi ar t'öhötho.
14 Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi xiñho:
—Ar Lasaro xi du.
15 Di johya hinda 'bụhnụ nú'mụ mi hñeni. Gehnụ ri ñhohụ, ngetho njanụ da te ri ñ'emụihụ. Möhö ma ga k'ö'sụ.
16 Nu'mú bi 'ñenga ar Toma nö'ö mi t'embabi ar Didimo ngetho xki m'ụhwi man'ár ku, bi 'ñemba nuyá mimạxtewi:
—Möhö n'ehe, ga tuwihụ mahyẹgi'ö.

Ar Hesu jụxa nu'ụ xi du ne unga ar te

17 Mi zọnga ar Hesu habụ mi 'bụ ar Lasaro, bi nsipabi mi pẹ'sa goho mpa xki t'ạgi.
18 Ar hnini Betania 'bụ get'ụ ar hnini Herusalen, ngu n'ạtenthebe ya wëni ár yap'ụ.
19 Ne nzeyẹ ya xodyo xki ma ba k'ö'sa ar Marta ne ar Maria, nda hñu'mba yá mụi ngetho xki du yá indö.
20 Nu mi 'yọ ar Marta ndi 'ñe ar Hesu hár ngu, bi ma ba thödi. Ha nunar Maria bi gota har ngu.
21 Ne ar Marta bi 'ñemba ar Hesu:
—Ma tsi Hmu'i, nu'mụ xka 'bụhmöwa, ma indö hinxi duhmö.
22 Mödi di pöpya n'ehe, gatho nö'ö te gi 'yạpa Jö da 'ra'i.
23 Ha ar Hesu bi 'ñembabi:
—Ri indö ma da mengi da nte man'agi.
24 Nep'ụ ar Marta bi 'ñembabi:
—Di pödi, har ngöxpa ma da mengi da ntenụ, xta mengi da nte gatho nu'ụ xi du.
25 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nuga di jụxa nu'ụ xi du, ne di unga ar te. Nu'ụ togo ñ'emụigi, mödi xi du, da mengi da nte.
26 Nu'ụ togo 'bụi ne ñ'emụigi, hiñham'ụ da du. Ha gi ñ'emụi nö'ö di xi'a'i.
27 Ar Marta bi 'ñembabi:
—Hö tsi Hmu'i, di ñ'emụi go gar Kristo ár T'ụ Jö, ndi tọ'mhe nda ekwa har ximhại.

Ar Hesu bi nzonga hár t'ạgi ar Lasaro

28 Ngu mi wadi bi mönga njap'ụ ar Marta, dama ba xipa ar Maria ár juhwẹ, txi 'ramtx'ụ bi 'ñembabi:
—Xi zọkwa ar Utate ne tọp'a'i.
29 Nu mi 'yọ'ö, dama bi m'ại ma ba k'ötṣ'i.
30 Ar Hesu hinxki yụt'atho har hnini, ka xki gohnụtho habụ ma ba thö ar Marta.
31 Ha nuya xodyo mi 'bụhnụ hár ngu ar Maria mi hu'mba ár mụi, mi hyant'ụ dama bi nangi bi bọnga har ngu, bi dẹñ'ụ, ne mi enga n'a ngu n'a:
—Di ma da nzonga hár t'ạgi ár indö.
32 Ar Maria nu mi zọnga habụ mi 'bụ ar Hesu, mi hyandi bi ndạndihmö hár wa, ne bi 'ñenö:
—Ma tsi Hmu'i, nu'mụ xka 'bụkwa, hinxi duhmö ma indö.
33 Nu mi hyanda ar Hesu xa mi zonga ar Maria, ne nuya xodyo mi ñ'owi xa mi zoñ'ụ n'ehe, xa bi ko ár mụi ne xa bi zạmañ'ụ.
34 Ne bi 'ñeñ'ö:
—Habụ ga 'yạhụ.
Nu'ụ bi 'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'ihe, ba e gi hyandi.
35 Ne ar Hesu bi nzoni.
36 Nuya xodyo bi 'ñenga n'a ngu n'a:
—Hyanthụ tengu mi mödi.
37 'Ra bi 'ñeñ'ụ:
—Gehnụ togo bi xokwa ár dạ ar godạ. Hage hinge mi tsạ te nda mẹfi ne hinxi duhmö ar Lasaro.

Ar Lasaro bi mengi bi nte

38 Ar Hesu xa bi zạmañ'ụ man'agi, bi ma ba k'ö'spa ár t'ạgi, mi 'bụ ha n'ar oki, ne mi kota n'ar döta do.
39 Bi 'ñenga ar Hesu:

—Hñöjų ar do.
Ha nu ar Marta ár nju nö'ö xki du, bi 'ñenö:
—Ma tsi Hmu'i, xi xöt'i, ngetho pę'sa goho mpa xi du.
40 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Ha hinxta xi'i, nu'mų gi ñ'emųi ma gi hyandwa ár nsunda Jö.
41 Nep'ų nuya jö'i bi hñöka nö'ö ar do mi kot'a ár goxthi habų xki t'ą ar Lasaro, ne ar Hesu bi nǫ'sa mhets'i ne bi 'ñenö:
—Ma tsi Dada'i, di jamödi xka 'yǫxa nö'ö xta ą'a'i.
42 Di pödi hyax'mų gi ǫxkagi. Nú'mų da mönga njap'ų, di honga nuya nzę ya jö'i xi mhunts'i, da ñ'emųi go xka pęnkagi.
43 Mi wadi bi mönga njap'ų, bi mafi nts'ędi ne bi 'ñenö:
—Lasaro, pǫnga nthi.
44 Ne nö'ö xki duhmö, ba pǫni mi sǫt'a ya xų̨ni dutu yá 'yę ne yá wa, ne mi 'bą̨xa n'ar nthu'mxi ár ñö. Ar Hesu bi 'ñemba ya jö'i:
—Xothwų ya dutu, hyę̨hų da ma.

Ya ndöxodyo bi nkohi hanja nda hyo ar Hesu
(Mt. 26:1-5; Mr. 14:1-2; Lk. 22:1-2)
45 Nzęyę ya xodyo nu'ų ma ba hu'mba ár mų̨i ar Maria, mi hyant'ų nö'ö bi 'yǫt'a ar Hesu, bi ñ'emų̨i.
46 Ha ma'ra bi ma ba xipa ya dęnga'bępate nö'ö xki 'yǫt'a ar Hesu.
47 Nu'mú nuya ndömöjö ne ya dęnga'bępate bi 'yǫt'a n'ar mhunts'andö, ne bi 'ñeñ'ų:
—Te ga pę̨hupya. Ngetho nunar ñ'ǫhǫnų ǫt'a nzęyę ya nt'udi.
48 Nu'mų ga hę̨hų̨tho njap'ų, gatho ya jö'i ma da ñ'emų̨i. M'ęfa da e ya me Nroma da hwata ma nijöhų ne ma hninihų.
49 Nu ar Kaifas n'a nuya möjö mar döngamöjö nor jęyę'ö, bi 'ñembabi'ų:
—Nu'ahų hinte gi pöhų.
50 Hinxka beñhų, xiñho n'ar ñ'ǫhǫ da unga ár te da pǫta gatho ar hnini, ne njap'ų gatho ma hąihų hinda m'ędi.
51 Himbi bense nö'ö bi möñ'ö. Ngetho mar döngamöjö nunar jęyę'ö, jange Jö bi umba nö'ö bi mö. Mi enö, nunar Hesu ma nda unga ár te nda pǫta ya mengu nunar hąi'ö.
52 Ne hinge hǫnse nor hąinų, gatho yá bötsi Jö habų gatho xi nxani, da munts'a n'atho.
53 Jange nor pa'ö nuya ndöyų bi nkohi nda hyo.
54 Nu'mú ar Hesu bi hyęgi mi 'yo ha yá nthandi ya ndöxodyo. Bi ma get'ų ha ya ot'at'ǫhǫ ha n'ar hnini ár thuhu Efrain, ne ka bi gohwinų yá mąxte.
55 Mi 'bąp'ų̨tho ar baxjwa, n'ár dąngo ya xodyo. Nzęyę ya jö'i ha yá hąi'ų bi m'ęt'o bi ma'ų har hnini Herusalen, ma ba nt'axki.
56 Nú'mų mi 'bų̨hnų har döngani jö mi honga ar Hesu, ne mi enga n'a ngu n'a:
—Te gi beñhų. Hage hinda e ar dąngopya 'mų.
57 Ha nuya ndömöjö ne ya dęnga'bępate xki xipabi ya jö'i, nö'ö togo nda bödi habų ndi 'bų̨i, nda dą ne nda njų nda njot'i.

12

Ar Hesu bi njo'spabi n'ar hogañų̨ni núnų Betania
(Mt. 26:6-13; Mr. 14:3-9)
1 Nú'mų mi 'bę 'rato mpa nda zǫ ar baxjwa, ar Hesu ba e har hnini Betania, habų mi 'bų ar Lasaro nö'ö xki duhmö ne bi mengi bi ko'spa ár te man'agi.
2 Ne ka bi t'ǫt'wabinų n'ar t'oxi. Ar Marta go mi pǫxa ar mexa, ne ar Lasaro mi huhwinų har mexa n'ehe.
3 Ar Maria n'a mbi hñö n'ar xito, mi ñ'ęnga ngu made nt'ęni n'ar hogañų̨ni xa mar mhödi, ne bi go'spa ár wa ar Hesu. Ne bi gų yá xtö mi thukwabi, ne xǫge ar ngu bi ñuxa nor hogañų̨ni'ö.
4 Ne bi 'ñenga ar Huda Iskariote ár t'ų ar Simu, n'a nuyá mąxte togo ma nda dą m'ęfa:
5 —Yo'ö himbi 'bą nunar hogañų̨ninų, xi t'ą n'a njęyę ár nthöhö n'ar jö'i, ne xi themba ya tsi hyoya.
6 Ar Huda bi mönga njap'ų, hinge mi tupa ár mų̨i ya hyoya. Bi mö ngetho már bë, ha go mi hö'ö ar 'rǫzöbojö, ne mi jų nö'ö mi ne'ö.
7 Ha nunar Hesu bi 'ñembabi:
—Hyę̨hnų. Xi goxka ar hogañų̨ni xki kwati tǫ'ma ár pa ma nt'ągi.
8 Ngetho nuya hyoya hyax'mų ma gi 'bų̨hwihų, ha nuga hinge hyax'mų ma ga 'bų̨hwihų.

Ar nkohi nda tho ar Lasaro

9 Nzẹyẹ ya xodyo bi bödi ar Hesu mi 'bụhnụ Betania, ba e'ụ ma ba k'öni. Ne hinge họnsẹ'ö,
mi ne nda nu'ụ n'ehe ar Lasaro togo xki mengi xki nte man'agi.
10 Nu'mú nuya ndömöjö bi nko'ụ nda hyo ar Lasaro n'ehe.
11 Ngetho nö'ö xki t'ọt'wabinụ, bi japa nzẹyẹ ya xodyo xki 'wege ne xki ñ'emụi ar Hesu.

Ar Hesu bi yụt'a Herusalen ngu n'ar ndö mi thọ'mi
(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Lk. 19:28-40)
12 Ár hyax'ö nzẹyẹ ya jö'i xki 'ñe ar dạngo. Mi 'yọ'ụ ndi 'ñe ar Hesu Herusalen,
13 bi doka ya dẹnthi, ne bi ma ba thödi xa mi mafi mi eñ'ụ:
—Xa nsunda Jö. Njöpa ár m'ẹhni Jö, gehnụ ár ndö ya me Israel.
14 Ar Hesu bi dinga n'ar tsi n'ọge ne bi ntọge, njap'ụ nda tho ngu mönga har T'ofo habụ
enö:
15 Yo gi ntsuhụ, menguhụ Sion;
hyanthụ ba ehnụ ri Ndöhụ,
ntọ n'ar tsi n'ọge.
16 Nuyá mạxte himbi zo yá mfeni n'agitho yo'ö xki thogi njap'ụ. Nú'mụ mi menga hár
nsunda ar Hesu, ka bi beñ'ụ xki t'ot'a gatho nuna tema xki njapi.
17 Ne mi dạmajöni nuya mi 'bụhwi hár t'agi ar Lasaro, nú'mụ mi mat'i ne bi ko'spa ár te
xki du.
18 Jange nuya jö'i ba e bi dödi, ngetho xki 'yọ'ụ xki 'yọt'a ar Hesu nunar nt'udinụ.
19 Ha nuya dẹnga'bẹpate bi 'ñensẹ n'a ngu n'a:
—Hinte xi zạ te xka pẹhụ. Hyanthụhmö gatho ya jö'i di ma tẹni.

'Ra ya me Gresia mi honga ar Hesu
20 'Ra ya me Gresia mi 'bụhnụ, xki ma nda ndönga Jö har dạngo n'ehe.
21 Ne nuyụ bi wat'a habụ mi 'bạ ar Lipe ar me Betsaida har hại Ngalilea, ne bi 'yạpa ar
möte bi 'ñeñ'ụ:
—Tata, di ne ga hanthe ar Hesu.
22 Ar Lipe bi ma ba xipa ar Andre, ne bi ma ba xipabi'ụ ar Hesu.
23 Ar Hesu bi dötwabi'ụ ne bi 'ñenö:
—Xi zọ ar pa da hñönga ár nsunda mhets'i Nö'ö Togo ba e bi Njö'i.
24 Xa majöni di xi'ahụ, nu'mụ n'ar ndạt'ẹi hinda zo har hwöhi ne da du, da gosẹ. Ha nu'mụ
da du, da unga nzẹyẹ ar sofo.
25 Nö'ö togo xa mö ár te, da 'bẹdi. Ha nö'ö togo da ụtsa ár tewa har ximhại, ma da mẹ'sa
ar te hiñham'ụ da göts'i.
26 Nö'ö togo ne da mẹpkagi, dá dẹngagi, ne habụ ga 'bụka ka da m'ụhnụ n'ehe. Nu'ụ togo
da mẹpkagi, ma Dada da 'ñe'spa ár nsu.

Ar Hesu bi mö ma nda tho
27 Nupya xa di tu ma mụi. Te ga ạpa Jö ma Dada. Hage ga embabi: Ñöngagi hinga tho
nunar thogi ba ep'ụ. Hinda tsạ, ngetho xta e ga tho'ö.
28 Ma Dada'i, japa da nsunda ri thuhu.
Bi nheki 'mụ n'ar mhö ndi 'ñe mhets'i mi enö:
—Xa xta japi xi nsunda, ne ga japi da nsunda man'agi.
29 Mi 'bụhnụ nzẹyẹ ya jö'i nu'ụ bi 'yọxa nunar mhönụ. 'Ra mi enö xki t'ọ n'ar ñụni, ma'ra
mi enö n'ar ẹnxẹ xki zo ar Hesu.
30 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hinge ma ñhoga nunar mhö xpa ehnụ mhets'i, xpa hoñ'a ri ñhohụ.
31 Xi zọ ar pa ya meximhại ma da thö'spa majöni, ne ar ts'ondöhi ár ndö nunar ximhạinụ,
ma da thömba ár ts'ẹdi.
32 Nuga, nú'mụ xta njụxka har hại ne da ts'ụtkagi, ma ga tsigasẹ gatho da hyongagi.
33 Bi mönga njap'ụ, ne nda födi hanja nda du.
34 Ya jö'i bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nuje xta pöhe enga har t'ofo, nunar Kristo hinda ma da göxa ár m'ụi. Yo'ö gi enö ma da
njụxa Nö'ö Togo ba e bi Njö'i. Togo Nuna ba e bi Njö'i 'mụ.
35 Ar Hesu bi 'ñembabi 'mụ:
—Họnsẹ ma'ra ya tsi pa ma gi 'bụhwihụ ar ñot'i. 'Yohụ núpya gi pẹ'sụ ar ñot'i, yo ma da
zụ'ahụ ar 'bẹxui. Ngetho nu'ụ 'yo har 'bẹxui hingi handi habụ di ma.
36 Jange núpya gi 'bụhwihụ ar ñot'i, ñ'emụibihụ ne gi mbötsihụ ar ñot'i.
Njap'ụ bi mönga ar Hesu. M'ẹfa bi ma ba ñ'öni habụ hinge nda hyant'ụ.

Ya xodyo himbi ñ'emụibi ar Hesu
37 Mödi ar Hesu xki 'yọt'a nzẹyẹ ya nt'udi ha yá hmi ya xodyo, nu'ụ himi ñ'emụi.
38 Bi njanụ ne nda tho ngu xki mönga ar m'ẹhni Isaia nú'mụ bi 'ñenö:

Tsi Hmu'i, hinto xi jamfi nö'ö di möñhụ.
Hinto xi ñ'emụi nuya döta nt'udi xka 'yọt'e.
39 Himi tsạ nda ñ'emụi'ụ, ngetho bi 'ñenga ar Isaia n'ehe:
40 Jö bi gotwa yá dạ, ne bi japi bi me yá mfeni,
Njap'ụ hinda xo yá dạ da hyandi,
ne hinda kwata ha yá mụi,
ha nuga da tsạ ga umba ar nzaki.
41 Ar Isaia bi mönga njap'ụ nú'mụ mi hyandwa ár nsunda, ne bi dạmajöni togonụ.
42 Mödi njap'ụ, nzeyẹ ya xodyo bi ñ'emụibi ar Hesu, mödi himi dạmajöni, ngetho mi tsu ya dẹnga'bẹpate nda 'yẹnga ha yá nijö.
43 Ngetho mi honi nda 'ñe'spa yá nsu ya jö'i, hinge Jö.

Ya jö'i ma da duxa yá ts'oki ngetho himbi ñ'emụi nö'ö bi mönga ar Hesu
44 Ar Hesu bi ñö ntsʼẹdi bi 'ñenö:
—Nö'ö togo ñ'emụigi, hinge họnsẹ ñ'emụigi, ñ'emụi togo xpa pẹnkagi n'ehe.
45 Ne nö'ö togo handgagi ma m'ụi, handwa ár m'ụi nö'ö togo ba pẹnkagi.
46 Nuga go dar ñotʼi, xta ekwa har ximhại. Gatho nu'ụ togo da ñ'emụigi, hinda m'ụ har 'bẹxui.
47 Nö'ö togo xi 'yọxa nö'ö xta mö ne hinda 'yọt'e, hingo ma ga ẹnt'wa ár mfẹi. Ngetho hinxta eka ga ẹnt'wa ár mfẹi ya meximhại, xta e ga pọka'ụ.
48 Nö'ö togo ụtsagi ne hingi ne da ñ'emụi nö'ö di mö, 'ñe togo da 'yẹnt'wa ár mfẹi, gehnụ ar mhö xta xi'ahụ, go da 'yẹnt'wa ár mfẹi'ö har ngöxapa.
49 Ngetho hinxta bensẹ nö'ö xta mö. Ma Dada togo ba pẹnkagi, bi xikagi teme ga mö ne ga xipa ya jö'i.
50 Ne di pödi, nö'ö te xi 'bẹpkagi, gehnụ da xi'ahụ, ne da 'ra'ahụ ar te hiñham'ụ da göts'i. Jange nö'ö di mö di tẹnda ngu xi xikagi ma Dada.

13

Ar Hesu bi xụkwa yá wa yá mạxte
1 Mi 'bạp'ụtho ar dạngo mbaxjwa. Ar Hesu mi pödi xki zọ ar pa nda zokwa ar ximhại, ne nda menga habụ bi 'bụ ár Dada. Nö'ö bi mödi nu'ụ mi 'bụkwa har ximhại mi tẹni, xa bi mö'ụ gatho ya pa bi m'ụkwa.
2 Ha nú'mụ mi nt'ox'ụ, ar ts'ondöhi xki wadi xki 'yẹnt'wa hár mụi ar Huda Iskariote, ár t'ụ ar Simu, nda dạ ar Hesu.
3 Mi pö ar Hesu ár Dada xki 'yẹnt'wa gatho hár 'yẹ, ne xki 'ñe habụ mi 'bụ'ö, ne ma nda mengnụ man'agi,
4 jange mi nt'oxi, n'a mbi nangtho, bi mọ ár pạt'i, bi gụ n'ar dutu bi böt'i.
5 Nep'ụ bi xit'a ar dehe ha n'ar döngmohi, ne bi ndụi bi xụkwa yá wa yá mạxte. Ne mi jụ ar dutu mi böt'i, mi thukwabi.
6 Ha nú'mụ ma nda xụkwabi yá wa ar Pedro, bi 'ñeñ'ö:
—Ma tsi Hmu'i, hage ma gi xụga ma wa.
7 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nö'ö tema di pẹpya hingi tso ri mfeni, ne m'ẹfa ma gi pödi.
8 Ar Pedro bi 'ñembabi:
—Hinga ñhẹgi gi xụga ma wa.
Ar Hesu bi döti:
—Nu'mụ hinga xụk'a'i, hinte ma njawi.
9 Ne bi 'ñenga ar Simu Pedro:
—Ma tsi Hmu'i, nu'mú, hinge họnsẹ gi xụga ma wa, xụga ma 'yẹ ne ma ñö.
10 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nö'ö togo xi wadi xi nxaha, xi nt'axki, họnsẹ mahyoni da xụka yá wa. Ne nu'ahụ xi nt'axk'a'ihụ, mödi hingi gathohụ.
11 Ngetho mi pö'ö togo ma nda dạ, jange bi 'ñenö: Hinga gatho xi nt'axk'a'ihụ.
12 Nú'mụ mi wadi bi xụkwa yá wa yá mạxte, bi gụ bi mạt'a ár pạt'i, ne bi mengi bi hñu har mexa, bi 'ñembabi'ụ:
—Ha gi pöhụ tema di bọnga nö'ö xta ja'ahụ.
13 Nu'ahụ gi engagihụ dar Utate ne dar Hmu. Majöni nö'ö gi xijụ, ngetho hö njap'ụ.
14 Ngu xka möñhụ, nuga dar Hmu ne dar Utate xta xụk'ahụ ri wahụ. Nu'ahụ n'ehe mahyoni gi xụkwabihụ yá wa n'a ngu n'a ri ñ'ohụ.
15 Nuga xta ut'ahụ gi tẹnthụ ngu xta ọtka, njap'ụ gi 'yọthụ n'ehe.
16 Xa majöni di xi'ahụ, n'ar 'bẹgo hingi töpa ár nsu ár Hmu, ngu n'ar m'ẹhni hingi töpa ár nsu togo xi mẹhni.

17 Nu'ahụ gi pöhụ nö'ö di xi'ahụ, ne nu'mụ gi 'yọthụ, xa xi njöp'ahụ.
18 Hinga gatho'ihụ di nọñ'ahụ, di pöka togo xta hwañ'ahụ. Họnsẹ mahyoni da thogi ngu mönga har T'ofo habụ enö: Nö'ö togo di ñhe'be ar thuhme, bi gụxa ár 'yẹ bi dọxkagi.
19 Di xi'ahụpya hingi thotho, ne nú'mụ xta thogi, gi ñ'emụihụ go geke.
20 Xa majöni di xi'ahụ, nö'ö togo numansu ma m'ẹhni, numansugi. Ha nö'ö togo numansugi, numansu togo ba pẹnkagi.

Ar Hesu bi mö nda dạ ar Huda
(Mt. 26:20-25; Mr. 14:17-21; Lk. 22:21-23)
21 Mi wadi bi mönga njap'ụ ar Hesu, xa bi du ár mụi, ne bi 'yot'wa ar 'ñu yá mạxte tema ndi bọnga nuya mhö, ne bi 'ñenö:
—Xa majöni di xi'ahụ, n'a gi 'bụhụwa ma gi dạgagihụ.
22 Nuyá mạxte mi nk'öt'a n'a ngu n'a, himi pö'ụ togo mi nọni.
23 N'ár mạxte togo ar Hesu xa mi mödi, mi huhwi get'ụ.
24 Jange ar Pedro bi ja ár 'yẹ nda 'yạmbabi togo mi nọni.
25 Nu'mú, nunar mạxtenụ bi njwaxa hár tiñö ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'i, togo'ö.
26 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nö'ö togo ma ga umba ar thuhme xi mobo, go ge'ö.
Bi mo ar thuhme ne bi umba ar Huda Iskariote ár t'ụ ar Simu.
27 Mi wa ar Huda bi zi nunar xẹnithuhmenụ, ar ts'ondöhi bi yụt'a hár mfeni. Nu'mú ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nö'ö ma gi pẹfi, 'yọt'a ngut'a.
28 Nu'ụ mi huhnụ har mexa, hinto bi bödi yo'ö mi xipabi njap'ụ.
29 'Ra mi beni mi emba ar Hesu: Di ma ba tạnga tema di hoñhụ har dạngo. Wa mi embabi nda ma nda umba n'a tụi ar bojö ya hyoya, ngetho ar Huda go mi kwata ar bojö.
30 Nú'mụ mi wadi bi zi ar xẹnithuhme, dama bi bọni bi ma. Mar m'ẹxui 'mụ.

Ar 'ra'yo 'bẹpate
31 Nu mi bọñ'ö, ar Hesu bi 'ñenö:
—Nupya ma da nheki ár nsunda Togo ba e bi Njö'i, ne ma da ñ'u ár nsunda Jö xta tho ya thogi.
32 Nú'mụ xta ñ'u ár nsunda Jö, Jö ma da ñ'u ár nsunda'ö n'ehe, ne ngut'a ma da njap'ụ.
33 Ma tsi bötsi'ihụ, hinga ma ga 'bụhwihụ nzẹyẹ ya pa. Ma gi hyongagihụ, ne ngu xta xipabi ya xodyo, di xi'ahụ n'ehe: Habụ gar maga, hinda tsạ gi möhụ.
34 Di 'bẹp'ahụ n'ar 'ra'yo 'bẹpate, gi mhöhụ n'a ngu n'a. Ngu xta mö'ahụ, njap'ụ gi mhöhụ n'ehe.
35 Nu'mụ xa majöni gi mhöhụ n'a ngu n'a, njap'ụ gatho ya jö'i ma da bödi ma mạxte'ihụ.

Ar Hesu bi mö ma nda kọnga ar Pedro
(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Lk. 22:31-34)
36 Ar Simu Pedro bi 'ñembabi:
—Tsi Hmu, habụ gi ma.
Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Habụ gar maga, hinda tsạ gi tẹngagipya, mödi m'ẹfa hö, gi tẹngagi.
37 Ar Pedro bi 'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'i, yo'ö hingi tsạ ga tẹñ'apya. Di 'bụi ga unga ma te ga tẹñ'a'i.
38 Ar Hesu bi döti:
—Hage gi 'bụi gi unga ri te. Xa majöni di xi'a'i, m'ẹt'o ma gi kọngagi hñu'gi, ne ka da ma ar boxi.

14

Ar Hesu ger 'ñu'ö di ma n'a habụ bi 'bụ ar Dada
1 Yo gi tu ri mụihụ. Gi ñ'emụihụ Jö, ñ'emụigihụ n'ehe.
2 Núnụ habụ bi 'bụ ma Dada, bi ja nzẹyẹ ya ngu. Nu'mụ hindi njap'ụ, xta xi'ahụ n'agitho. Gar manụ 'mụ, ma ga hok'ahụ habụ gi 'bụhụ.
3 Ne xka ma ga hok'ahụ habụ gi 'bụhụ, ma ga pengasẹ ga tsix'ahụ, ne njap'ụ mahyẹgi ga 'bụhuihụ, ne habụ ga 'bụka ka gi 'bụhụnụ n'ehe.
4 Gi pöhụ habụ gar ma, ne gi pöhụ ar 'ñu.
5 Ar Toma bi 'ñembabi:
—Tsi Hmu, hindi pöhe habụ gi ma. Hanja ma ga pöhe ar 'ñu.
6 Ar Hesu bi 'ñembabi:

—Nuga dar 'ñu, dar majöni ne dar te. Hinjo'o togo da zǫnga habų bi 'bų ma Dada nu'mų hindi tęngagi.
7 Nu'mų gi pökahmögihų, gi pöhmöhų ma Dada n'ehe. Di ndų ar pania, xka pöhų ne xka hyanthų.
8 Ha ar Lipe bi 'ñembabi:
—Tsi Hmu, hǫnsę di nehe gi utkagihe ar Dada.
9 Nu'mų́ ar Hesu bi 'ñenö:
—Xta 'bų̨hwihų nzęyę ya pa. Hanja hinxka pökagi, Lipe. Nö'ö togo xi hyandgagi, xi hyanda ma Dada. Hanja gi enge: Utkagihe ar Dada.
10 Hage hingi ñ'emų̨i di n'at'be ar Dada. Nuya mhö di xi'ahų, hinxta bensę, ngetho ar Dada togo di 'bų'be go ǫt'a ar 'bęfi'ö.
11 Ñ'emų̨ihų nuga di n'at'be ar Dada. Nu'mų hingi ñ'emų̨igihų nö'ö di mö, ñ'emų̨igihų ngetho di ǫt'a nuya 'bęfiyų.
12 Xa majöni di xi'ahų, nö'ö togo ñ'emų̨igi ma da 'yǫt'a nuya 'bęfi di ǫtka n'ehe, ne da dökagi da 'yǫt'e, ngetho gar maga habų bi 'bų ma Dada.
13 Ne gatho nö'ö tema gi 'yą̨fų ma Dada gi thötjų ma thuhuga, nuga ma ga ǫt'ahų, ne njap'ų nuga ár T'ųgi ga e'spa ár nsu ar Dada.
14 Nu'mų tema gi 'yą̨fų Jö gi thötjų ma thuhu, ga ǫtga.

Ar Hesu bi mö nda męhna ár Hñö Jö

15 Nu'mų gi mökagihų, 'yǫthų nö'ö di 'bęp'ahų.
16 Ne nuga ma ga ą̨pa Jö ma Dada da męñ'ahų man'a togo da hup'a ri mų̨ihų, ne ma gi 'bų̨hwihų gatho ya pa.
17 Ge'ö ár Hñö Jö togo mönga majöni. Ne nuya jö'i hingya gamfi hinda tsą̨ da hñöñ'ö, ngetho hingi handi, ne hingi pö'ų̨ togo'ö. Ha nu'ahų hö, gi pöhų, ngetho gi 'bų̨hwihų, ne ma da m'ų̨ ha ri mų̨ihų.
18 Hinga ma ga hę̨k'asę̨hų. Ga pengi ga 'bų̨hwihų man'agi.
19 Ma'ra ya tsi patho, ne nuya jö'i hinda ma da hyandgagi, ha nu'ahų ma gi hyandgagihų. Ngetho nuga di te, nu'ahų n'ehe ma gi ntehų.
20 Nuya pa'ų̨ ma gi pöhų di n'atho'be ma Dada, ne gi n'at'wihų ma m'ų̨i, ne di n'at'wi ri m'ų̨ihų.
21 Nö'ö togo ǫt'a nö'ö di 'bępabi, go mökagi. Ne nö'ö togo mökagi, ma Dada ma mödi n'ehe, ne nuga ma ga mödi, ne ma ga ñ'udi da hyandga ma m'ų̨i.
22 Nu'mų́ ar Huda (hinge ar Iskariote) bi 'ñemba ar Hesu:
—Ma tsi Hmu'i, yo'ö hǫnsę ma gi ñ'udi ga hant'ahe ri m'ų̨i, ha nu ma'ra ya jö'i hin'ö.
23 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñembabi:
—Nö'ö togo mökagi, da 'yǫt'a nö'ö di mö. Ne ma Dada da mödi, ne ga e'be ga 'bų̨he n'at'wų̨'ö.
24 Nö'ö togo hingi mökagi, hingi ǫt'a nö'ö te di mö. Ha nö'ö ar mhö xka 'yǫhų, hingo xta mönsę, ár męti ma Dada togo xpa pę̨nkagi.
25 Xta xi'ahų̨yų núpya di 'bų̨hwihų.
26 Ha nunár Hñö Jö togo ar Humamų̨i, ma da męhna ma Dada pǫtka ma thuhu, go da ut'ahų ne da beñ'ahų gatho te xta xi'ahų.
27 Di tsok'ahų gi 'bų̨hų n'ar hogam'ų̨i ngu di 'bų̨ka, hinge ngu nunar m'ų̨i unga ar ximhą̨i. Jange yo gi tu ri mų̨ihų, yo gi ntsuhų.
28 Ngu xka 'yǫhų xta xi'ahų, ma ga ma, ne ga pengi ga 'bų̨hwihų. Nu'mų gi mökhmöhų, xka njohyahų nú'mų nda xi'ahų: Gar ma habų 'bų ma Dada. Ngetho töpka ma nsu.
29 Di xi'ahų̨pya nö'ö hinxi thotho, ne nú'mų xta njap'ų gi ñ'emų̨ihų.
30 Hinga ma ga ñöwihų nzęyę ya pa, ngetho ba ep'ų̨ ár ndö nunar ximhą̨inų, ne nö'ö hinte di nja'be.
31 Di ne da bö ya meximhą̨i di mö ar Dada, jange di ǫt'a ngu 'bępkagi'ö. Nanjų, möhö ga pǫ̨ñhų̨wa.

15

Ar 'bą̨i'obxi ne yá 'yę

1 Nep'ų̨ ar Hesu bi 'ñembabi yá mą̨xte:
—Nuga go dar 'bą̨i'obxi majöni, ne ma Dada gehnų togo su.
2 Nu'ų̨ togo di 'bų̨'be, jangu yá 'yę ar 'bą̨i'obxi. Nu'ų̨ yá 'yę uni, nö'ö togo su da hoki xiñho, honi xa da du. Ha nu'mų hinte uni, da męki.
3 Nu'ahų xi hok'ahų xiñho nuya mhö xta xi'ahų.
4 Kwathų ga 'bų̨hwihų. Jangu ar 'yęza hingi tsą̨ te da uni nu'mų hingi thöt'a hár 'bą̨i, njap'ų̨tho'ihų n'ehe, nu'mų̨ hindi 'bų̨hwihų, hinte mañho gi uñhų̨.

5 Nuga go dar 'bại'obxi, ha nu'ahụ yá 'yẹ. Nö'ö togo di 'bụ'be, nunụ xa unga ar ñho. Ha nu'mụ hindi 'bụ'be, hinte tsạ te da mẹfi.
6 Nö'ö togo hindi 'bụ'be, ma da t'ẹnga har ñöni ngu n'ar 'yẹza, ne da 'yot'i. Nep'ụ da njo, ne da t'ụ'sa har tsibi habụ da nzọ.
7 Nu'mụ xa gi umba ri mụihụ ga 'bụhwihụ, ne di oda ri mfenihụ ma mhö, 'yạhụ gatho nö'ö gi nehụ ne da t'a'ahụ.
8 Nu'mụ xa gi uñhụ ar ñho, njap'ụ nheki ár nsunda ma Dada, ne njap'ụ gi 'ñuhụ go ma mạxte'ihụ.
9 Ngu xi mökagi ar Dada, njap'ụ di mö'ahụ n'ehe. Yo ma gi 'wehụ, 'bụhụ ha ma mhöte.
10 Nu'mụ gi 'yọthụ nö'ö xta 'bẹp'ahụ, gi 'bụhụ ha ma mhöte 'mụ, jangu xta ọt'a nö'ö xpa 'bẹpkagi ma Dada, ne di 'bụ hár mhöte'ö.
11 Di xi'ahụ njap'ụ ne ga thok'ahụ ma johya, ne da nxọge ri johyahụ.
12 Gehnụ ma 'bẹpate: Gi mhöhụ n'a ngu n'a ngu xta mö'ahụ.
13 Hiñ'otho man'ar mhöte di töpa ár nsu, da unga ár te da pọ yá ñ'ohụ.
14 Nu'ahụ go ma ñ'ohụ nu'mụ gi 'yọthụ nö'ö di 'bẹp'ahụ.
15 Nupya hindi nu'ahụ ngu n'ar 'bẹgo, ngetho n'ar 'bẹgo hingi pödi tema pẹ ár hmu. Ha nu'ahụ ma ñ'ohụ, ngetho gatho nö'ö xta ọde xi mönga ma Dada, xta xi'ahụ n'ehe.
16 Nu'ahụ hinga hwankagihu, nuga go da hwañ'ahụ, ne xta ex'ahụ gi möhụ, ne da nheki ri hoga 'bẹfihụ hiñham'ụ da thege. Njap'ụ gatho nö'ö gi 'yạfụ ma Dada gi pọtjụ ma thuhu, da 'ra'ahụ.
17 Nö'ö di 'bẹp'ahụ: Mhöhụ n'a ngu n'a.

Nu'ụ hingya gamfi ma da ụtsa'ihụ

18 Nú'mụ xta ụtsa'ihụ ya jö'i, beñhụ bi ụtsagiga m'ẹt'o.
19 Nu'mụ ár mẹti'ihụhmö ar ximhại, nuya meximhại da mö'ahụ ngu mö yá mi mex-imhạiwi. Ha nu'ahụ hingyá mẹti'ihụ, ngetho nuga nú'mụ nda hwañ'ahụ, da zoñ'ahụ madeda ya meximhại, jange ụtsa'ihụ.
20 Beñhụ nö'ö xta xi'ahụ, ar 'bẹgo hingi töpa ár nsu ár hmu. Nö'ö togo xi ụtsagi, ma da ụtsa'ihụ n'ehe. Ha nu'mụ xi 'yọt'a nö'ö xta mö, ma da 'yọt'ahụ nö'ö gi xipabihụ n'ehe.
21 Ha nu'ụ togo da ụtsa'ihụ, ma da jap'ụ ngetho xka ñ'emụigihụ, ne hingi pö'ụ togo xpa pẹnkagi.
22 Nu'mụ hinxta ekahmö ne hinxta zohmö nuya jö'iyụ, hinte ma ts'oki di tuhmöyụ. Ha xta ehe xta xipabi, jange hiñ'otho te da dö'ụ.
23 Nö'ö togo ụtsagi, pọntho ụtsa ma Dada n'ehe.
24 Nu'mụ hinxta ñ'uhmö ya nt'udi nö'ö hinto man'a xi zạ xi 'yọt'e, hinte ma ts'oki di tuhmö'ụ. Ha xi hyandya nt'udi, ne xi ụtsagi mahyegi'be ma Dada.
25 Xi njap'ụ ne nda tho ngu mönga ha yá t'ofo habụ enö: Xi ụtsagi mödi hinte xta japabi'ụ.
26 Ne ma ga pẹñ'ahụ ar Humamụi, gehnụ ár Hñö Jö mönga majöni, di 'ñe habụ bi 'bụ ma Dada. Nunụ da dạt'ahụ majöni togogi.
27 Nu'ahụ n'ehe ma gi dạthwụ majöni ma'ra togogi, ngetho har ndụitho ndi 'bụhwihụ.

16

1 Di xi'ahụ njap'ụ, ne hingi 'wehụ xta 'ñep'ụ ya nt'ụtsa.
2 Ma da t'ẹñ'ahụ ha ya nijö, ne ma da zọ ya pa nú'mụ togo ma da hyo'ahụ, njap'ụ pẹpa Jö emp'ö.
3 Nu'ụ ma da 'yọt'ahụ njap'ụ, ngetho hingi pö'ụ togo ma Dada, ne hingi pö'ụ togogi.
4 Xta xi'ahụ nuya mhöyụ, ne nú'mụ xta tho njap'ụ, gi beñhụ xta xi'ahụ m'ẹt'o.

Ár 'bẹfi ár Hñö Jö

Hinda xi'ahụ njap'ụ ár ndụi, ngetho ndi 'bụhwithohụ.
5 Ha nupya ma ga penga habụ bi 'bụ togo ba pẹnkagi. Ne hinto xka 'yạngagihụ habụ gar ma.
6 Họnsẹ xa gi tu ri mụihụ ngetho xta xi'ahụ njap'ụ.
7 Majöni di xi'ahụ, gi tọ'mhụ ri ñhohụ nu'mụ gar maga. Nu'mụ hinga ma, hinda e ar Humamụi. Ha nu'mụ ga ma, ma ga pẹmp'ahụ gi 'bụhwihụ.
8 Nu xta zọ'ö, ma da hñu'mba yá hmi ya jö'i, da bö'ụ xa tu yá ts'oki, hanja da m'ụ xiñho, ne Jö ma da hñö'spa majöni.
9 Ma da utwabi'ụ xa tu ya ts'oki, ngetho hingi ñ'emụigi.
10 Ma da utwabi hanja da m'ụi xiñho, ngetho nuga ma ga penga man'agi habụ bi 'bụ ma Dada, ne hinge ma gi hyandgagihụ.
11 Ne da utwabi ar thöxamajöni, ngetho nö'ö togo ndöwa har ximhại, xi wadi xi thu'spa ár mfẹi.

12 Di pẹ'sta ma nzẹyẹ tema ga xi'ahụ, ha nupya hinda tsạ ga ut'ahụ, ngetho hinda tsạ da
zo ri mfenihụ xọge.
13 Nu xta ep'ụ ár Hñö Jö nö'ö mönga majöni, ma da 'yot'ahụ xiñho ar 'ñu nö'ö majöni.
Ngetho hinda ma da mönga nö'ö bensẹ, ma da mönga nö'ö xi 'yọde, ne da xi'ahụ nö'ö tema
da tho m'ẹfa.
14 Ma da 'ñeska ma nsu, ngetho ma da gụnka ma mẹti ne da ut'ahụ.
15 Gatho nö'ö ár mẹti ma Dada ma mẹti n'ehe, jange xta xi'ahụ da gụnka ma mẹti ne da
ut'ahụ.

Ma da the ar dumụi, ma da zọ ar johya

16 'Bẹ 'ra ya tsi pa, ne hinge ma gi hyandgagihụ. Ne da tho ma'ra ya tsi pa, ne ma gi
hyandgagihụ man'agi, ngetho gar ma habụ bi 'bụ ma Dada.
17 Nu'mú 'ra yá mạxte mi enga n'a ngu n'a:
—Tema di bọnga nö'ö te mö enö: 'Bẹ 'ra ya tsi pa, ne hinge ma gi hyandgagihụ. Ma da tho
ma'ra ya tsi pa, ne gi pengi gi hyandgagihụ, ngetho gar ma habụ bi 'bụ ma Dada.
18 Mi eñ'ụ:
—Tema di bọnga nö'ö eñ'ö: 'Bẹ 'ra ya tsi pa. Hindi pöhụ tema ne da mö.
19 Ar Hesu bi bötho tema mi ne nda 'yạmbabi'ụ, jange bi 'ñembabi'ö:
—Yo'ö gi ñ'ạñhụ n'a ngu n'a nö'ö te xta xi'ahụ: 'Bẹ 'ra ya tsi pa, ne hingi hyandagihụ. Ne
ma da tho ma'ra ya tsi pa, ne gi hyandgagihụ man'agi.
20 Xa majöni di xi'ahụ, xa ma gi nzoñhụ ne ma gi thohụ ar dumụi, ha nuya meximhại ma
da njohya. M'ẹfa nuna ri dumụihụ ma da thege, ne ma da e ar johya.
21 Ma gi njahụ ngu n'ar 'bẹhñö tho ya ụgi ngetho xi zọ yá pa da m'ụ ár bötsi. Ha nu xta
wadi da m'ụ ár bötsi, da pumhnitho ar ụgi bi thogi, di töte ar johya pẹts'i, ngetho xi zọkwa
n'ar bötsi har ximhại.
22 Gi njahụpya, xa gi tu ri mụihụ. Ha nú'mụ xka pengi ga hant'ahụ, xa ma gi njohyahụ,
ne hinto ma da hñöñ'ahụ nunar johyanụ.
23 Nuya pa'ụ hinte ma nt'ạni gi 'yạngagihụ. Xa majöni di xi'ahụ, gatho nö'ö gi 'yạpabihụ
ma Dada gi nọnjụ ma thuhu, go da 'ra'ahụ'ö.
24 Hinte xka 'yạpathohụ gi nọnjụ ma thuhu. 'Yạfụ ne da t'a'ahụ, njap'ụ da nxọge ri
johyahụ.

Ar Hesu bi dö ar ximhại

25 Nö'ö xta xi'ahụ xta mönga m'ede. Ma da zọ ar pa hinga zo'ahụ njap'ụ. Ma ga xi'ahụ
n'agitho togo ma Dada, ne njap'ụ da zo xiñho ri mfenihụ.
26 Nuya pa'ụ ma gi 'yạpabihụ ma Dada gi nọnjụ ma thuhu. Di xi'ahụ hinge mahyoni ga
ạpa ma Dada da 'yọt'ahụ.
27 Gesẹ ma Dada mö'ahụ, ngetho xka mökagihụ, ne xka ñ'emụihụ xta e habụ bi 'bụ'ö.
28 Ndi 'bụ habụ bi 'bụ ma Dada, ne xta ekwa har ximhại. Ma ga tsokwa ar ximhại, ne ga
penga man'agi habụ bi 'bụ ma Dada.
29 Nuyá mạxte bi 'ñembabi:
—Nupya gi ñö xiñho, ne hinte ma 'bede gi mö.
30 Xi zo ma mfenihepya gi pö gatho, hinge mahyoni te da t'ạñ'a'i. Jange di ñ'emụihe xka
e habụ bi 'bụ Jö.
31 Ar Hesu bi dötwabi'ụ ne bi 'ñenö:
—Hage gi ñ'emụihụpya.
32 Pöhụ ma da ep'ụ ar pa, ne di xi'ahụ, 'bạp'ụtho nú'mụ ma gi mfonthụ. N'a ngu n'a ma gi
jụhụ ri 'ñuhụ, ne ma gi hyegaseḥụ. Mödi hinga ma ga 'bụsẹ, ma ga 'bụ'be ma Dada.
33 Xta xi'ahụ njap'ụ, gehnụ da ja'ahụ gi 'bụhụ ter entho ga 'bụhwihụ. Nuwa har ximhại
ma gi thohụ ya thogi. Yo gi tu ri mụihụ, ngetho nuga xta tö ar ximhại.

17

Ar Hesu ạpa ár Dada da mạ'spa yá mạxte

1 Mi wadi bi mönga njap'ụ, ar Hesu bi nọ'sa mhets'i ne bi 'ñenö:
—Ma Dada'i, xi zọ ar pa da göxkwa nö'ö xka 'bẹpkagi ga ọt'e. 'Ñe'spa ár nsu ri T'ụgi, ne
nuga ga es'a ri nsuge n'ehe.
2 Ngetho xka 'raka ar ts'ẹdi töpa gatho ya meximhại, ga umba ar te hiñham'ụ da göts'i nu'ụ
togo xka dạtka ha ma 'yẹ.
3 Gehnụ ar te hiñham'ụ da göts'i: da bö'a'i họnsẹ'i gar Jö majöni, ne da bökagi dar
Hesukristo togo xka pẹnkagi.
4 Nuga xta jwata ma 'bẹfi xka 'rakagi, njap'ụ xta ñ'u ri nsundawa har ximhại.

5 Ma tsi Dada'i, koska ma nsunda ga 'bu̱hwi habu̱ gi 'bu̱i, ne njap'u̱ da nheki ma nsu, ngu nunar nsu ndi pe̱'skwi nú'mu̱ hinxki thoktho ar ximha̱i.
6 Xta utwabi togo'i nuyu̱ xka hwahna har ximha̱i, ne xka 'ye̱ntk'a ha ma 'ye̱. Go ma ri me̱ti ne xka 'rakagipya. Nuyu̱ xi 'yo̱t'a gatho ngu xka pe̱nkagi ga xipi.
7 Nupya pöhyu̱, gatho nö'ö di pe̱fi, go xka 'be̱pkagi.
8 Ngetho xta xipa nö'ö xka xikagi, ne nuyu̱ xi hñöni. Ne xi böhyu̱ majöni xta ehe habu̱ ndi 'bu̱hwi, ne xi ñ'emu̱i go xka pe̱nkagi.
9 Nuga di a̱'i gi suyu̱. Hinge di a̱'i gi su nu'u̱ hingya gamfi, di a̱'i gi su nuyu̱ togo xka 'rakagi, ngetho go ri me̱ti n'ehe.
10 Gatho nö'ö ma me̱ti go ri me̱ti n'ehe, ne nö'ö ri me̱tige go ma me̱ti n'e. Gehyu̱ xa japabi xi nheki ma nsunda.
11 Ma ga he̱gi di 'bu̱ka har ximha̱i, ngetho gar map'u̱ habu̱ gi 'bu̱i. Ha nuyu̱ ma da m'u̱kwatho har ximha̱i. Ma tsi Dada'i xa xint'axi'i, nuya xka 'rakagi, suyu̱ hár ts'e̱di ri thuhu, ne da n'athoyu̱, ngujų̱ di n'athowi.
12 Nú'mu̱ ndi 'bu̱'bewa har ximha̱i, go ndi suga hár ts'e̱di ri thuhu hinge nda 'wege. Nu'u̱ ga 'rakagi ndi su, hinto bi m'e̱di, ho̱nse̱ nö'ö xki t'e̱nt'i nda m'e̱di, ne nda tho ngu huxa har T'ofo.
13 Nupya ma ga map'u̱ habu̱ gi 'bu̱i. Nú'mu̱ di 'bu̱kwatho har ximha̱i di mönga nuya mhöyu̱, njap'u̱ ga thokwabi ma johya ne da nxo̱ge yá johyayu̱.
14 Xta umbabi ri mhöyu̱. Ne ar ximha̱i bi u̱tsa, ngetho hingyá me̱ti ar ximha̱i, nguga hingo ár me̱tigi ar ximha̱i.
15 Hindi a̱'i gi ju̱ka har ximha̱i, ho̱nse̱ di a̱'i gi ñöni hinte da japa ar ts'ondöhi.
16 Nuyu̱ hingyá me̱ti ar ximha̱i, nguga hingar me̱tigi ar ximha̱i.
17 Di a̱'i gi utwabi nö'ö majöni, ne da 'ye̱nt'a yá te da me̱p'a'i. Nuna ri mhö gehnu̱ majöni.
18 Jangu xka pe̱nkagi har ximha̱i, njap'u̱ xta pe̱nkayu̱ har ximha̱i n'ehe.
19 Nuga di homba yá ñhoyu̱. Gese̱gi di e̱nt'a ma te ha ri 'be̱fi, ne njap'u̱ nuyu̱ n'ehe da 'ye̱ntyá te ha ri 'be̱fi, ngetho pöhyu̱ nö'ö majöni.
20 Hinge ho̱nse̱ di a̱'a'i gi fa̱xyu̱. Fa̱xats'u̱ nu'u̱ togo ma da ñ'emu̱igi n'ehe xta 'yo̱ yá mhö da̱majöniyu̱.
21 Ne da n'athoyu̱ ngu di n'athowi, ma tsi Dada'i, ngetho nu'ge ne nuga di 'bu̱hwi mahye̱gi. Ne ga n'at'wihu̱yu̱ n'ehe, ne njap'u̱ ya meximha̱i da ñ'emu̱i go xka pe̱nkagi.
22 Ngu nö'ö ar nsunda xka 'rakagi, njap'u̱ ga thokwabiyu̱ n'ehe, ne da n'athoyu̱ ngu di n'athowi.
23 Nuga ma ga 'bu̱'beyu̱, ne nu'ge di 'bu̱hwi. Njap'u̱ di n'athoyu̱, ne ya meximha̱i da bödi xka pe̱nkagi, ne xa gi möhyu̱ ngu xka mökagi.
24 Ma tsi Dada'i, núyu̱ xka 'ye̱ntk'a ha ma 'ye̱, di ne da m'u̱ habu̱ di 'bu̱ka, ne da hyanda nö'ö ar nsunda xka 'rakagi; ngetho ngi möki nú'mu̱ hinxki thoktho ar ximha̱i.
25 Ma tsi hoga Dada'i, nuya jö'i hingya gamfi hinxi bö'i. Ha nuga di pö'i, ne nuyu̱ xka 'rakagi pöhyu̱ n'ehe go xka pe̱nkagi.
26 Xta utwabiyu̱ togo'i ne tengu ri m'u̱i, ne hinga ma ga tsa̱ya̱ ga utwabi. Ne njangu xka mökagi, nuyu̱ n'ehe da me̱'sa nunar mhöte'ö ha yá mu̱i, ne ma ga 'bu̱'begayu̱.

18

Ar Hesu bi mhihi
(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Lk. 22:47-53)

1 Ar Hesu mi wadi bi mönga njap'u̱, bi me̱wi yá ma̱xte bi 'rañ'u̱ ar hñe ár thuhu Nsedro. Mi 'bu̱hnu̱ n'ar hwöza, ne ka bi yu̱tnu̱.
2 Ha nu ar Huda, togo bi da̱ ar Hesu, mi pödi habu̱ mi 'bu̱ nunar hwöhinu̱, ngetho nze̱ye̱ ya pa ar Hesu xki me̱winu̱ yá ma̱xte.
3 Jange ar Huda bi zixa n'a mut'i ya ndogu xki 'ñe har ts'u̱t'wi, ne 'ra ya ndogu mi su ar nijö, xki me̱hna ya ndömöjö ne ya de̱nga'be̱pate, bi mayu̱ mi hö ya ñot'i, ya tu̱nza, ya za ne ya jwai.
4 Ar Hesu mi pötho tema nda 'ñepabi, jange bi m'e̱t'o ma ba thödi, ne bi 'ñembabi'u̱:
—Togo gi hoñhu̱.
5 Nu'u̱ bi dödi ne bi 'ñeñ'u̱:
—Di hoñhe ar Hesu me Nasare.
Ar Hesu bi 'ñembabi'u̱:
—Go geke.
Ne mi ñ'owi'u̱ n'ehe ar Huda togo mi da̱.
6 Nú'mu̱ mi 'ñembabi'u̱: Go geke, nu'mú̱ bi nthixtha ne bi hwank'u̱.
7 Ar Hesu bi mengi bi 'ñembabi'u̱:

—Togo gi hoñhụ.
Nu'ụ bi 'ñeñ'ụ:
—Ar Hesu me Nasare.
8 Ar Hesu bi dötwabi:
—Xta xi'ahụ, go geke. Nu'mụ gi hongagihụ, hyẹhụ da ma nuyụ di ñ'o'be.
9 Bi njap'ụ ne bi tho ngu xki möñ'ö xki 'ñenö: Gatho nu'ụ xka 'rakagi, di pẹ'stho, hinto xta 'bẹdi.
10 Nu'mú ar Simu Pedro n'a mbi k'osta n'ar ndọjwai mi nxötṣ'i, ne bi dakwa ár gu hár ñ'ẹi ár 'bẹgo ar ndömöjö. Nor 'bẹgo'ö már thuhu ar Malko.
11 Ar Hesu bi 'ñemba ar Pedro 'mụ:
—Kwata nor ndọjwai hár nt'o. Ngetho nunar nt'ẹni xinju xi hñuska ma Dada, hage ga hẹp'ụ hinga tsi 'mụ.

Ar Hesu bi ts'ixa ma ba m'ą̀mba ar ndömöjö
(Mt. 26:57-58; Mr. 14:53-54; Lk. 22:54)

12 Nep'ụ nunar mut'inụ ya ndogu mi ñ'owi yá ndö, ne ya ndogu mi su ar nijö xki mẹhna ya dönziandö, bi gụ ar Hesu ne bi xọt'e.
13 M'ẹt'o bi ts'i'spa ar Anas, ngetho már ndọhñö ar Kaifas togo mar döngamöjö nor jẹyẹ'ö.
14 Nunar Kaifasnụ gehnụ togo xki xipa ya ndöxodyo mar ñho nda dusẹ n'ar ñ'ọhọ, hinge gatho ya jö'i.

Ar Pedro mi 'bụ hár thi ár ngu ar Anas
(Mt. 26:69-70; Mr. 14:66-68; Lk. 22:55-57)

15 Ha nu ar Simu Pedro ne nö'ö man'a ár mimą̀xtewi mi tẹñ'ụ ar Hesu mi njụ. Nö'ö man'ar mą̀xte már mpödi ar döngamöjö, jange bi yụt'a hár thi ar ngu.
16 Har Pedro xki go nthi har goxthi. Jange ba e nö'ö man'ar mą̀xte mi mpöhwi ar döngamöjö, bi xipa ar 'bẹhñö mi su ar goxthi, nda hyẹ ar Pedro nda yụt'i.
17 Nu'mú nor 'bẹhñö mi su ar goxthi bi 'ñemba ar Pedro:
—Ha hingo ngi ñ'owi nor ñ'ọhọnụ n'ehe.
Ar Pedro bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hin'ö, nuga hin'ö.
18 Nuya 'bẹgo ne nuya sunijö xki 'ñu'ụ n'ar tsibi ngetho mar ntsẹ, mi 'bą̀hnụ mi mpat'ụ. Ar Pedro mi 'bą̀hnụ n'ehe.

Ar Anas bi 'yọt'wa ya nt'ą̀ni ar Hesu
(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Lk. 22:66-71)

19 Ha nu ar döngamöjö bi 'yą̀mba ar Hesu tema xki ja yá mą̀xte ne ár nt'uti.
20 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nuga hinte xta ọtka ñ'öntho. Nö'ö di mö xta mönga ha ya t'ụlo nijö ne har dönganijö habụ tsọnga gatho ya xodyo.
21 Yo'ö gi ą̀ngagihụ. 'Yą̀mbabihụ nu'ụ togo xi 'yọxkagi, go pö'ụ tema xta mö.
22 Nu mi mönga njap'ụ ar Hesu, n'ar sunijö bi umba n'ar mpẹtgu ne bi 'ñenö:
—Hage njap'ụ gi thöta ar döngamöjö.
23 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Gi enö xta ñömañ'ụ. Hage da zą̀ gi hñubga ma hmi. Ha nu'mụ xta ñö xiñho, yo'ö xka fẹbgagi 'mụ.
24 Nu'mú ar Anas bi mẹhna ar Hesu xki nsọt'e, nda ts'ixa habụ mi 'bụ ar Kaifas togo mar döngamöjö.

Ar Pedro bi kọnga ar Hesu
(Mt. 26:71-75; Mr. 14:69-72; Lk. 22:58-62)

25 Ar Pedro mi 'bą̀ get'ụ ar tsibi mi mpat'i, ne bi t'embabi:
—Hage hinga ge'e n'ár mą̀xte n'ehe.
Nö'ö bi nkọni ne bi 'ñenö:
—Hin'ö, nuga hin'ö.
26 N'ár 'bẹgo ar döngamöjö már mëni nö'ö togo bi hyẹkwa ár gu ar Pedro, bi 'ñembabi:
—Hage hinda hant'a'i ngi 'bą̀hwi'ö har hwöza.
27 Ar Pedro bi mengi bi nkọni, ne bi ma ar boxi.

Ar Hesu ma ba m'ą̀mba ar Pilato
(Mt. 27:1-2, 11-31; Mr. 15:1-20; Lk. 23:1-5, 13-25)

28 Mi takxuditho nú'mụ mi njụka ar Hesu hár ngu ar Kaifas, ne bi ts'ixa har döta ngu habụ mi 'bụ ya ndö me Nroma. Nuya ndöxodyo himbi ne bi yụt'ụ, himi ne nda jąxt'a yá m'ụi, ne nda tsą̀ nda zi ar baxjwa.
29 Nu'mú, ba pọnga ar Pilato ne bi 'ñembabi'ụ:

—Tema gi hǫxụ nunar ñ'ǫhǫnụ.
30 Nu'ụ bi dödi ne bi 'ñeñ'ụ:
—Nu'mụ hinte ma ts'oki xi 'yǫthmö, hinxta tsiñ'ahe 'mụ.
31 Ar Pilato bi dötwabi'ụ:
—Tsixụ ne 'yǫthwụ ar ts'ụt'wi ngu mönga ri t'ofohụ.
Ha nuya xodyo bi 'ñembabi:
—Nuje hingi thẹgagihe togo ga hohe.
32 Bi njap'ụ ne nda thogi ngu xki mönga ar Hesu, nú'mụ xki mönga hanja nda du.
33 Ar Pilato bi mengi bi yụt'a har döta ngu, ne bi zohna ar Hesu, ne bi 'ñembabi:
—Hage gár ndöge ya xodyo.
34 Ar Hesu bi dötwabi njawa:
—Nö'ö xka mö, ha gi mönsẹ, wa togo xi xi'a'i.
35 Ar Pilato bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hindar xodyoga. Nuya ri mixodyowi ne ya ndömöjö go xpa tsi'a'i ha ma ts'ụt'wi. Te xka 'yǫt'e.
36 Ha nu ar Hesu bi dödi:
—Numa ts'ụt'wiga hinga gekwa har ximhại. Nu'mụ di njap'ụhmö, nu'ụ togo tẹngagi xi ntuhni ne xi ñöngagi, hinxi ndạtkagi ya ndöxodyo. Ngetho numa ts'ụt'wiga hingar menguwa.
37 Ar Pilato bi 'ñembabi 'mụ:
—Hage gar ndöge 'mụ.
Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hö, ngu xka mö dar ndö. Jange da m'ụi ne xta ekwa har ximhại ga mönga nö'ö majöni. Gatho nu'ụ tẹnga nö'ö majöni, ǫxa nö'ö di mö.
38 Ar Pilato bi 'ñenö:
—Teme nö'ö majöni.
Mi wadi bi mönga njap'ụ, bi bǫnga nthi ma ba k'önga ya xodyo man'agi, ne bi 'ñembabi'ụ:
—Hinte ma ts'oki di timbabinụ.
39 Nu'ahụ gi pẹ'sụ n'ar nt'umbi di hẹk'ahụ n'ar 'yofạdi har dạngo mbaxjwa. Ha gi nehụ ga hẹk'ahụ ri Ndöxodyohụ.
40 Nu'mụ́ gatho bi mengi bi ma'ụ ne bi 'ñeñ'ụ:
—Hindi nehe gi hyẹhnụ. Hyẹ ar Baraba.
Ha nu ar Baraba mar bë.

19

1 Nu'mụ́ ar Pilato bi japi nda n'wẹxt'a ar Hesu.
2 Ne nuya ndogu bi me n'ar ntsant'i ya 'mini ne bi hñu'spabi. M'ẹfa bi gö'spa n'ar thẹnga dutu xa xki zi.
3 Ne bi 'ñeñ'ụ:
—Xạ ar tsi te, ár Ndö'i ya xodyo.
Ne mi umba ya mpẹtgu.
4 M'ẹfa ar Pilato bi bǫnga man'agi ne bi 'ñemba ya xodyo:
—Hyanthụ di tsiñ'ahụwa nunar ñ'ǫhǫnụ. Nuseḥụ hinte ma ts'oki xta timbabi.
5 Nu mi bǫnga ar Hesu mi hu'sa ya 'mini xki m'e, ne mi he ar thẹnga dutu, bi 'ñenga ar Pilato:
—Xi 'bụkwa nunar ñ'ǫhǫnụ.
6 Mi hyanda nuya ndömöjö ne ya sunijö, bi ndụi bi mafi ne mi eñ'ụ:
—Tsụta har pont'i, tsụta har pont'i.
Bi 'ñenga ar Pilato:
—Tsixụ ba tsụthụ har pont'i ngu xka möñhụ, ngetho nuga hinte ma ts'oki di timbabinụ.
7 Nuya xodyo bi dötwabi ne bi 'ñeñ'ụ:
—Nunụ xi 'ñensẹ ár T'ụ Jö, jange mahyoni da tho, ngetho njap'ụ enga ha ma t'ofohe.
8 Nu mi 'yǫ njap'ụ ar Pilato bi hñuxa ár ntsu.
9 Ne bi mengi bi yụt'a har döta ngu, ne bi 'ñemba ar Hesu:
—Habụ gar mengu.
Ar Hesu hinte bi döti.
10 Jange ar Pilato bi 'ñembabi:
—Ha hingi ne gi thödi. Wa hingi pödi di pẹ'sa ar ts'ẹdi ga ja'a'i da ts'ụt'a har pont'i, wa da tsạ ga hẹk'a'i gi ma n'ehe.
11 Ar Hesu bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hinte ma ts'ẹdi gi pẹ'shmö nu'mụ hinte xi 'ra'a Jö. Jange nö'ö togo xi 'yẹntk'agi ha ri 'yẹ, go töte ár ts'oki tux'ö.

12 Mi wa ar Hesu bi mönga njap'ụ, ar Pilato xa bi umba ár mụi mi honi hanja nda hyẹgi.
Ha nuya ndöxodyo xa mi mafi mi eñ'ụ:
—Nu'mụ gi hyẹ nunar ñ'ọhọnụ, hingár ñ'owi ar Sesar. Ngetho gatho nu'ụ ñ'exaseẹ ngu
n'ar ndö, gehyụ yá ñ'ụniwi'ö.
13 Nu mi 'yọ njap'ụ ar Pilato bi gụka ar Hesu. Ne bi hñuxa hár nthuts'i habụ höxa majöni,
mi 'bụ har Gabata har mhö ebreo, di bọni da 'ñenö har Nt'ụt'ado.
14 Mi 'bẹ n'apa nda zọ ar dạngo mbaxjwa, ngu made mpa nú'mụ ar Pilato bi 'ñemba ya
ndöxodyo:
—Ndi, 'bụkwa ri ndöhụ.
15 Ha nuya ndöxodyo bi ma'ụ ne bi 'ñeñ'ụ:
—Tsits'i ba tsụta har pont'i.
Ha nu ar Pilato bi 'ñembabi'ụ:
—Hage gi nehụ ga tsụt'a ri ndöhụ.
Nuya ndömöjö bi dödi ne bi 'ñenö:
—Họnsẹ ar Sesar di 'ñehe ngu ar ndö, hinto man'a.
16 Jange bi dạtwa ha yá 'yẹ'ụ nda tsụt'ụ har pont'i, ne nuya ndöxodyo bi gụ ar Hesu bi
zix'ụ.

Ár nts'ụti ar Hesu har pont'i
(Mt. 27:32-44; Mr. 15:21-32; Lk. 23:26-43)
17 Ar Hesu bi bọni mi muxa ár pont'i habụ ma nda ts'ụti, ndi ma har Ññöxhmundo'yo, har
hñö ebreo t'embabi Golgota.
18 Ne ka bi ts'ụtnụ har pont'i. Ne bi ts'ụtnụ ma yoho n'ehe, har Hesu bi go madetho.
19 Ar Pilato bi 'yot'a n'ar döta thuhu, ne bi hñuxa mañö ar pont'i, mi enö njawa: Gehnụ ar
Hesu me Nasare, ár Ndö ya xodyo.
20 Nunar thuhunụ bi ne nzẹyẹ ya xodyo; ngetho habụ xki ts'ụti mi get'ụ ar hnini, ne mi
huxa har hñö ebreo, ar griego ne ar latin.
21 Nuya ndöxodyo bi 'ñemba ar Pilato:
—Yo gi ot'a: Ár Ndö ya xodyo. Di nehe gi 'yot'a njawa: Go mi eñ'ö ár Ndö ya xodyo.
22 Ar Pilato bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nö'ö xta ot'i, njap'ụ da gohi.
23 Nuya ndogu mi wadi bi tsụta ar Hesu, bi gụmpa yá dutu nda 'yọt'a goho xẹni, ne nda
hñöxa n'a xẹni n'a ngu n'a. Bi gụmpa ár pạt'i n'ehe, nunụ mi n'adar m'e xki t'ọt'e xki ndụ
mañö ndi göxa hại.
24 N'a mbi bentho ne bi 'ñeñ'ụ:
—Hinga xẹjụ. Ma ga ẹnsụ n'ar nthöhö ga nuhụ togo da hñötsi.
Gathoyụ bi njap'ụ, ne bi tho ngu mi enga har T'ofo habụ huts'i njawa:
Bi ñhe'ụ ma dutu,
Ne bi 'yẹnsa ar nthöhö nda nu togo nda hñöska ma he.
Ne bi jap'ụ ya ndogu.
25 Get'ụ har pont'i habụ xki ts'ụta ar Hesu, ka mi 'bạhnụ ár nönö ne ár juhwẹp'ụ'ö, ar
Maria ár 'bẹhñö ar Kleofa, ne ar Maria me Magdala.
26 Ar Hesu mi hyanda ár nönö ne ár mạxte togo xa mi mödi mi 'bạhnụ n'ehe, bi 'ñemba ár
nönö:
—Nönö, xi 'bạp'ụ ri t'ụ.
27 Nep'ụ bi 'ñemba ár mạxte togo xa mi mödi:
—Hyandi, xi 'bạhnụ ri nönö.
Ne nor pa'ö nunar mạxtenụ bi zixa hár ngu bi su.

Ar Hesu bi du
(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Lk. 23:44-49)
28 M'ẹfa mi bö ar Hesu xki jwata xọge, bi 'ñenö:
—Di tuthe.
Njap'ụ bi tho ngu mönga har T'ofo.
29 Mi 'bụhnụ n'ar mohi mi po ar ixkat'afi. Bi njụ n'ar xi'yo bi mpobo, bi nthuta ha n'ar t'o
ne bi njwatwa hár ne.
30 Ar Hesu mi wadi bi zi ar ixkat'afi bi 'ñenö:
—Xi göxa xọge.
Ne bi ts'ạ'ma ár ñö, bi dạ ár hñö bi du.

Ar Hesu bi nsụ'spa ár 'bọts'e

31 Mi 'bẹ n'apa nda dạt'a ar dạngo mbaxjwa. Jange ya ndöxodyo ma ba ạpa ar möte ar
Pilato nda n'wakwabi yá wa nu'ụ xki ts'ụti. Ne nda njömba yá ndo'yo, hinge nda gop'ụ har
pont'i nö'ö ar pa ntsạyạ. Nunar panụ mar nts'upi.
32 Jange ba e 'mụ ya ndogu, ne bi 'wakwa yá wa nö'ö ar 'bẹt'o ne nö'ö ár ñ'owi xki ts'ụtwi.
33 Ha nú'mụ mi zọnga habụ mi zụ ar Hesu, himbi 'wakwa yá wa, ngetho bi hyant'ụ xki
du.
34 Ne n'a nuya ndogu bi gụ n'ar maza, bi sụ'spa ár 'bọts'e, ne bi k'onts'a ar ji ner dehe.
35 Ha nö'ö togo bi hyandi go dạmajöni, jange pödi xiñho majöni nö'ö te mö. Ne pet'ahụ,
njap'ụ gi ñ'emụihụ n'ehe.
36 Bi njap'ụ ne nda tho ngu mönga har T'ofo habụ enö: Hinte ma ndo'yo nda n'wakwabi.
37 Man'ár xẹni ar T'ofo enö njawa n'ehe: Ya jö'i da hyanda nö'ö togo bi sụnsẹ'ụ.

Ár nt'ạgi ar Hesu
(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Lk. 23:50-56)

38 Mi wa xọgeyụ, ar Huse me Arimatea, togo mi tẹnga ar Hesu n'ehe, mödi ñ'öntho ngetho
mi tsu yá mi ndöxodyowi, bi ma ba ạpa ar Pilato nda umba ar sẹki nda hñö'spa ár ndo'yo ar
Hesu. Ne ar Pilato bi umbabi, jange bi ma ba hömpabi.
39 Ar Nikodemo n'ehe togo ba e mi nxui bi k'önga n'agi ar Hesu, ba hö ar bopo ár thuhu
ar mira, mi nthöskwi man'ar hogañụni ár thuhu aloe, mi tho ngu n'ạtema'rẹt'a ya nts'ụti ár
ñhụ.
40 Jange bi gụ'ụ ár ndo'yo ar Hesu, bi go'spa ya hogañụni, ne bi mạxa ya dutu, ngu yá
nt'umbi ya xodyo mi ạ yá jö'i.
41 Get'ụnụ habụ xki ts'ụta ar Hesu mi 'bụhnụ n'ar hwöza, ne har hwöza mi 'bụhnụ n'ar
'ra'yo t'ạgi hinto xki t'ạgi.
42 Jange ka bi t'ạhnụ'ö, ngetho mi get'ụtho, ne ma nda ndụ ar pa ntsạyạ.

20

Ar Hesu bi mengi bi nte
(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Lk. 24:1-12)

1 Ár m'ẹt'o mpa ar hñöto, ar Maria me Magdala bi ma ra n'itho mi nxuitho har t'ạgi, ne bi
hyandi xki thöka ar do mi kothmö'ö.
2 Nu'mú, dama bi nixt'i ma ba xipa ar Simu Pedro ne nö'ö man'ar mạxte xa mi mö ar
Hesu, bi 'ñembabi'ụ:
—Xi thö'spa ár ndo'yo ar tsi Hmu mi 'bụ har t'ạgi, ne hindi pöhe habụ xpa 'bọkwe.
3 Dama bi bọnga ar Pedro ne nö'ö man'ar mạxte, bi ma'ụ har t'ạgi.
4 Xa bi hyẹ ar nhixt'i gatho yoho, ha nö'ö man'ar mạxte bi ntöte ár nihi, jange bi zọnga
m'ẹt'o.
5 Bi kạka ár ñö ne bi hyanda ya xụni dutu mi 'bụhnụ, ha himbi yụt'i.
6 Ne mi zọ ar Simu Pedro n'ehe mi 'bẹfa, dama bi yụt'i ne bi hyanda ya xụni dutu mi
'bonụ.
7 Ne bi hyanda nunar nthu'mxi xki 'bạ'spahmö ár ñö ar Hesu, himi nthöskwi nu ma'ra ya
xụni dutu, mi 'bụsẹ xki ntot'i xiñho.
8 Bi yụt'a nö'ö man'a xki zọ m'ẹt'o, ne bi hyanda gatho nö'ö te mi ja mbo, ne bi ñ'emụi.
9 Nuya pa'ụ hinxki zoda yá mfeni nö'ö mönga har T'ofo, mi enö mi mahyoni ar Kristo nda
mengi nda nte man'agi.
10 Ne bi menk'ụ habụ mi 'bụ yá ñ'owi.

Ar Hesu bi ñ'udi nda hyanda ar Maria me Magdala
(Mr. 16:9-11)

11 Nunar Maria me Magdala mi 'bạ nthi hár goxthi ar t'ạgi mi zoni, bi kạka ár ñö bi hyanda
mbo.
12 Ne bi hyanda yoho ya ẹnxẹ mi he ya t'axdutu, mi huhnụ habụ xki 'bọkwa ár ndo'yo ar
Hesu, n'a habụ xki gohmö ár ñö, ne man'a habụ xki gohmö yá wa.
13 Ne bi 'ñenga nuya yohoyụ:
—Ha gi ọde nönö. Yo'ö gi zoni.
Nö'ö bi dödi:
—Di zoni ngetho xi thö'spa ár ndo'yo ma tsi Hmu, ne hindi pödi habụ xpa ts'ogi.
14 Nu mi wadi bi mönga njap'ụ, bi ñegi ne bi hyanda ar Hesu mi 'bạhnụ, ne himbi bödi ha
go mi ge'ö.
15 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Ha gi ọde, nönö. Yo'ö gi zoni. Togo gi honi.
Nunar 'bẹhñö mi beni mar suhwöhiza, jange bi 'ñembabi:

—Tata, nu'mụ xka hñö'spa ár ndo'yo ma tsi Hmu, xikagi habụ xka tsogi, ne ma ga hö.
16 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Maria.
Nu'mú ar Maria bi 'bạt'i ne bi 'ñembabi:
—Raboni (di bọni da 'ñenö, Utate).
17 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Yo gi thạngagi, ngetho hinxta mada habụ bi 'bụ ma Dada. Di ma ba xipa ma ku gar ma habụ bi 'bụ ma Dada ne ri Dadahụ, ma Jö ne ri Jöhụ.
18 Ar Maria me Magdala bi ma ba xipa yá mạxte xki hyanda ar Hesu, ne bi metwa nö'ö xki nsip'ö.

Ar Hesu bi ñ'udi nda hyanda yá mạxte
(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Lk. 24:36-49)
19 Nu mi nxui nor 'bẹt'o pa'ö, nuyá mạxte xki got'a gatho ya goxthi habụ xki mhus'ụ ngetho mi tsu ya xodyo, ba e ar Hesu bi m'ạ madetho, ne bi 'ñembabi'ụ:
—'Bụhụ ter entho.
20 Nu mi xipa njap'ụ, bi utwa yá 'yẹ ne ár 'bọts'e, ne nuyá mạxte xa bi njohya bi hyanda ar tsi Hmu.
21 Ar Hesu bi 'ñemba man'agi 'mụ:
—'Bụhụ ter entho. Ngu bi mẹnka ma Dada, njap'ụ di pẹñ'ahụ n'ehe.
22 Nu mi wadi bi xipa njap'ụ, bi hwifi ne bi 'ñembabi'ụ:
—Hñöñhụ ár Hñö Jö.
23 Nu'ụ togo gi pumbabihụ yá ts'oki, da mpumbabi. Ha nu'ụ hingi pumbabihụ, ma da duxta yá ts'oki.

Ar Toma himbi ñ'emụi
24 Nunar Toma n'a yá mạxte ar Hesu, mi t'embabi ar Didimo ngetho xki m'ụhwi mahyẹgi man'ár ku, himi 'bụhnụ nú'mụ mi zọ ar Hesu.
25 Bi 'ñemba nuyá mi mạxtewi:
—Xta hanthe ar tsi Hmu.
Nö'ö bi 'ñenö:
—Nu'mụ hinga handwasẹ yá 'yẹ habụ bi mfo'spa ya bọjö, ne ga fota ma xạ, m'ẹfa ga fota ma 'yẹ hár 'bọts'e, nu'mụ hin'ö, hinga ñ'emụi.
26 Ár hñötop'ụ man'agi mi 'bụ yá mạxte mbo ar ngu, ne ar Toma n'ehe. Bi yụt'a ar Hesu nú'mụ mi jot'a ya goxthi, bi m'ạ madetho ne bi 'ñembabi'ụ:
—'Bụhụ ter entho.
27 Ne bi 'ñemba ar Toma:
—Xö ri xạ, hyandga xiñho ma 'yẹ. Höwa ri 'yẹ, fota ha ma 'bọts'e. Yo gi yomi, ñ'emụigi.
28 Ar Toma bi dödi ne bi 'ñembabi 'mụ:
—Ma tsi Hmu'i, ma Jö'i.
29 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Toma, ga hyandgagi jange ga ñ'emụi. Ha nzạtho nu'ụ hinxi hyandgagi ne xi ñ'emụigi.

Yo'ö bi t'ot'a nunar hẹ'minụ
30 Ar Hesu bi 'yọt'a ma nzẹyẹ ya nt'udi hár nthandi yá mạxte, ne hingi huxkwa har t'ofonụ.
31 Nuyụ xi t'ot'i, ne da tsạ gi ñ'emụihụ nunar Hesu gehnụ ar Kristo ár T'ụ Jö, ne xki ñ'emụihụ gi pẹ'sụ ar te hiñham'ụ da göts'i.

21

Ar Hesu bi ñ'udi bi hyanda yoto yá mạxte
1 Mi wadi bi tho gathoyụ, ar Hesu bi ñ'udi man'agi nda hyanda yá mạxte núnụ hár ñöni ar ñhọnthe Tiberia. Njanụ bi ñ'udi:
2 Mi 'yo mahyẹgi ar Simu Pedro, ar Toma togo mi nsipabi ar Didimo ngetho xki m'ụhwi man'a, ar Natanael ar mengu Kana har hại Ngalilea, nuyá t'ụ ar Sebedeo, ne ma yoho yá mạxte.
3 Ar Simu Pedro bi 'ñemba nu ma'ra:
—Gar ma ar njụxhwö.
Bi dö'ụ:
—Ga tẹñ'ahe n'ehe.
Bi ma'ụ, bi bọxa ha n'ar motsa, ne nor nxui'ö hinte bi gụx'ụ.
4 Nú'mụ 'bụtho nda hats'i, bi nheki ar Hesu mi 'bạ har ñönthe, ha himi pö'ụ ha go mi ge'ö wa hin'ö.

5 Nö'ö bi 'ñembabi'ų:
—Ñ'ohų, ha hinte xka jųxų n'ar hwö ga tsahų.
Bi dö'ų:
—Hin'ö.
6 Ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Köthų ar nt'ąts'i hár ñ'ęi ar motsa, ne gi jųxų.
Bi göt'ų, ne himi tsą nda gųts'i, ngetho xa mi nzęyę ya hwö.
7 Nu'mú nö'ö ar mąxte xa mi mö ar Hesu bi 'ñemba ar Pedro:
—Gehnų ar tsi Hmu.
Nu mi 'yǫ njap'ų ar Pedro, dama bi hye ár dutu ngetho xki mǫge, ne bi 'yęnga ar nsągi har dehe bi bǫnga ñ'ąnthe.
8 Nu ma'ra ba e mi ę ar motsa, mi jųt'a ar nt'ąts'i mi kų ya hwö, ngetho himar yap'ų ar ñönthe, ngu n'anthebe ya ñhųfi ár yap'ų.
9 Ha nu mi gö'ų har ñönthe, bi hyant'ų mi janų ya dęspi habų mi oxa n'ar hwö, ne mi janų ya thuhme n'ehe.
10 Ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Ba höhųwa 'ra ya hwö ja xka jųxų.
11 Bi bǫxa ar Simu Pedro har motsa, ne bi gųt'a ar nt'ąts'i bi gųka har ñöni. Xa mi ñuxa ya hwö, mi tsų n'anthebe ne ngųdmihñu ya döta hwö. Mödi mi nzęyę himbi xę ar nt'ąts'i.
12 Ar Hesu bi 'ñembabi'ų:
—Ba ehų gi nzimxudihų.
Gatho mi tsu, hinto bi 'yąmbabi, togo'i. Mi pö'ų mar tsi Hmu.
13 Ba e ar Hesu bi gų ar thuhme ne bi umbabi'ų, ne bi jap'ųtho ar hwö n'ehe.
14 M'ęfa xki mengi xki nte man'agi ar Hesu, ár hñu'ginų mi ñ'udi nda hyanda yá mąxte.

Suka ma dęti

15 Nú'mų mi wadi bi ñuñ'ų, ar Hesu bi 'ñemba ar Simu Pedro:
—Nu'ge Simu, ár T'ų'i ar Honas, hage m'ęt'o gi mökagi, ne ka gi möhyų.
Bi do'ö ne bi 'ñenö:
—Hö ma tsi Hmu'i, gi pöke di mö'a'i.
Ar Hesu bi 'ñembabi 'mų:
—Suka ma belo.
16 Bi mengi bi xipa ár ño'gi:
—Simu, ár t'ų'i ar Honas, ha gi mökagi.
Ar Pedro bi ödi ne bi 'ñenö:
—Hö ma tsi Hmu'i, gi pöke di mö'a'i.
Nö'ö bi 'ñembabi:
—Tąga ma dęti.
17 Bi 'ñemba ár hñu'gi:
—Simu, ár T'ų'i ar Honas, ha gi mökagi.
Ar Pedro bi zǫt'a ár muį xki xipa ár hñu'gi, ha gi mökagi. Ne bi döti:
—Ma tsi Hmu'i, gi pöke xiñho gatho. Gi pödi di mö'a'i.
Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Suka ma dęti.
18 Xa majöni di xi'a'i, nú'mų ngi bötsi, ngi ngųt'asę ri böt'i, ne ngi ma habų ngi nege. Ha nú'mų xki ndönzia, gi jųxa ri 'yę, man'a da dut'a ri böt'i, ne da ts'ix'a habų hingi nege.
19 Bi 'ñenga njap'ų mi xipa ar Pedro hanja nda du ne nda nsundabi Jö, ne bi 'ñembabi n'ehe:
—Tęngagi.

Ar mąxte xa mi mhödi

20 Nep'ų ar Pedro bi ñegi, ne bi hyanda nunar mąxte xa mi mö ar Hesu. Get'ö togo xki njwaxa hár tiñö ar Hesu nu ar nxui mi tsi ar t'oxi, ne xki 'ñembabi: Tsi Hmu, togo ma da dą'a'i.
21 Ar Pedro nu mi hyant'ö, bi 'yąmba ar Hesu:
—Tsi Hmu, xipyanų.
22 Ar Hesu bi 'ñembabi:
—Nu'mų di nega da m'ųtho nú'mų xka pengi, tema gi ñ'ąnge. Nu'ge tęngagi.
23 Nunar 'bedenų bi nųnga ha gatho ya gamfi, mi mhö nunar mąxtenų hinge ma nda du. Himbi 'ñembabi hinge nda du'ö, hǫnsę bi 'ñenö: Nu'mų di nega da m'ųtho nú'mų xka pengi, tema gi ñ'ąnge.
24 Gehnų ár mąxte ar Hesu togo dąmajöni te bi thogi, ne bi 'yot'i, ne di pöhų majöni nö'ö möñ'ö.

25 Ja ma nzɐ̱yɐ̱ ya 'bɐ̱fi bi 'yo̱t'a ar Hesu. Nu'mu̱ togo da 'yot'a n'a ngu n'a, di beni gatho ar ximha̱i hinda ñ'ɐ̱nga ya hɐ̱'mi'u̱. Dá njap'u̱.

YA 'BE̱FI
mi pe̱ yá mpo̱te ar tsi Hmu Hesukristo

Ár Hñö Jö xki ñhötkagihu̱ nda m'e̱nkagihu̱

1 Nuga dar Luka, nö'ö ar 'be̱t'o t'ofo da ot'i ne da pe̱ñ'a 'mu̱, nu'ge nda Teofilo, ja mömp'u̱ gatho te bi ndu̱i bi 'yo̱t'e ne te mi uta ar tsi Hmu Hesu,
2 ne di göxa nú'mu̱ bi mengi bi ma mhets'i. M'e̱t'o bi zohna yá mpo̱te xki hwahni, ne mi hömpa ár ts'e̱di ár Hñö Jö, bi xipabi tema nda 'yo̱t'u̱.
3 Ar tsi Hmu mi wadi bi tho ne bi mengi bi nte man'agi, bi ñ'udi yon'a̱te mpa nda hyanda yá ma̱xte ne nda ñ'emu̱i'u̱, ne himi tsa̱ya̱ mi petwabi'u̱ ár ts'u̱t'wi Jö.
4 Nú'mu̱ mi 'bu̱hwiyu̱, bi 'ñembabi:
—Yo ma gi po̱ñhu̱ har hnini Herusalen. To̱'mhu̱ gi hñöñhu̱ nö'ö xi ñöt'ahu̱ Jö ar Dada, ne ngu xta xi'ahu̱ ma gi hñöñhu̱.
5 Majöni ar Xuwa mi xixthe'ihu̱ har dehe. 'Ba̱p'u̱tho ar pa ma gi nxixthehu̱ gi hñöñhu̱ ár Hñö Jö.

Ar tsi Hmu Hesu bi menga mhets'i

6 Nú'mu̱ mi ñöwi yá ma̱xte xki mhunts'i, n'a mbi 'ya̱mbatho'u̱ ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi Hmu'ihe, hage nuya payu̱ ma gi umba man'agi ár ts'e̱di ar hnini Israel da ndö ngu mam'e̱t'o.
7 Nu'mú ar Hesu bi dötwabi'u̱ ne bi 'ñembabi:
—Hingo di 'ñep'ahu̱ gi pöhu̱ ham'u̱ ma da 'yo̱t'a Jö ar Dada nö'ö o hár 'ye̱ da 'yo̱t'ö.
8 Ha nu xta e da zu̱'ahu̱ ár Hñö Jö, ma gi hñömfu̱ ár ts'e̱di, ne ma gi da̱hu̱ majöni togogi nuwa Herusalen, gathowa Nhudea, nú nu̱ Nsamaria, ne gatho ár nxidi ar ximha̱i.
9 Nu mi wadi bi mönga njap'u̱, bi nju̱xa mañö mhets'i nú'mu̱ mi handa yá mpo̱te, ha n'ar gui bi go'matho, ne himbi tsa̱ bi hyant'u̱.
10 Nu'u̱ xa mi no̱'sa mañö mi handa ar Hesu bi ma mhets'i, n'a mbi da̱ñ'u̱ mi 'ba̱hwi yoho ya e̱nxe̱ mi he ya t'axdutu.
11 Ne nuya e̱nxe̱ bi 'ñembabi nu'u̱ yá ma̱xtehmö:
—Me Ngalileahu̱, tema gi no̱'su̱ mañö. Nu ar Hesu xka hyanthu̱pya xi ma mhets'i, go gehnu̱tho ma da mengi da ehe ngu xka hyanthu̱ bi ma.

Bi thahna ar Matia nda po̱ta ar Huda

12 M'e̱fa nuyá ma̱xte ar Hesu, ba kö har t'o̱ho̱ Njömdo̱ni, bi menga har hnini Herusalen. Mi get'u̱tho, bi ñ'o ngu hñötonthebe ya wëni ár yap'u̱, ngu ár yap'u̱ mi tsa̱ nda ñ'o har pa ntsa̱ya̱.
13 Nu mi zo̱ñ'u̱ har hnini, bi bo̱x'u̱ har to̱ngu habu̱ mi ko'u̱. Ka mi 'bu̱hnu̱ ar Pedro, ar Hakobo, ar Xuwa, ar Andre, ar Lipe, ar Toma, ar Bartolo, ar Teo, man'a ar Hakobo ár t'u̱ ar Alfeo, ar Simu nö'ö mi t'embabi ar ñöngahnini, ne ar Huda ár jödö ar Hakobo.
14 Gathoyu̱ hyax'mu̱ mi mhunts'i, mi pe̱s'u̱ n'adar mfeni mi a̱pa Jö. Mi 'bu̱hwi'u̱ mahye̱gi yá jödö ar Hesu, ar Maria ár nönö'ö, ne ma'ra ya 'be̱hñö.
15 Ha nuya pa'u̱ bi mhushnu̱ ngu n'anthebe ne n'a̱te ya ku. Nu'mú ar Pedro bi m'a̱ madetho ne bi 'ñembabi'u̱:
16 —Ma tsi kuhu̱, mi mahyoni nda njap'u̱ ngu nö'ö xki mönga ar Dabi har T'ofo, nu mi 'yot'i ngu xki xipabi ár Hñö Jö. Bi no̱nga ar Huda nö'ö togo bi zixa ya jö'i ba ju̱ ar Hesu.
17 Ne nuju̱ ndi pöhu̱ mi gehnu̱ n'ár ma̱xte ar Hesu, ne mahye̱gi ndi pe̱fu̱.
18 Bi ma̱'ö ar tsi Hmu Hesu, ne nunar bojö bi t'umbabi, bi da̱nga n'a xe̱ni ar ha̱i. Ka gehnu̱ habu̱ bi da̱gi nzit'e̱i, ne bi fo̱ ár mu̱i, gatho yá xefo bi nxani.
19 Ne gatho ya me Herusalen bi bö nö'ö bi thogi, jange bi thu'spabi nor ha̱i'ö ha yá hñö'u̱: Aseldama, di bo̱ni da 'ñenö, ar Ha̱iji.
20 Bi njap'u̱ ngu xi t'ot'a hár T'ofo Jö ne ha ya Dönga Nsa̱di habu̱ enö:
Nda nhwata ár ngu'ö,
hinto ma da m'u̱hnu̱.
Ne enö n'e:
Nunár 'be̱fihmö, man'ar jö'i da me̱fi.
21 Jange mahyoni ga hwañhu̱pya n'a togo ndi ñ'ohu̱ nuya pa'u̱ ndi 'bu̱hwihu̱ ma tsi Hmuhu̱ Hesu.
22 Bi du̱'mi da ñ'ohu̱ nú'mu̱ mi xixthe ar Xuwa ne hiñham'u̱ bi 'wege, bi zo̱nga ar pa mi ts'ixa ar tsi Hmu mhets'i. Nö'ö togo ma ga hwañhu̱ go ma da ma̱xkagihu̱ ga da̱hu̱ majöni, nuna ma tsi Hmuhu̱ Hesu xi mengi xi nte man'agi.

23 Bi hwañ'u̱ yoho ya ku, n'a már thuhu ar Huse nö'ö xki thu'spabi ar Barsaba, ne mi t'embabi ar 'Yomañho, ne bi nhwahna man'a ár thuhu ar Matia.
24 Nep'u̱ bi 'ya̱pabi'u̱ Jö ne bi 'ñenö:
—Ma tsi Dada'ihe, gi pötka ma mfenihe, utkagihe nuya yoho ya ku 'bu̱kwa, togo xka hwahni.
25 Nu'ge go gi pödi togo xka hwahni da me̱p'a'i. Ne gi 'ñets'i ngu ri mpo̱te, da po̱ta ar Huda nö'ö togo bi nts'oki, ne bi 'wege bi gu̱ ar 'ñu habu̱ ndi 'ñepi nda ma.
26 Ne nu'u̱ bi 'ye̱nts'a n'ar nthöhö, ne bi bo̱nga ár thuhu ar Matia. Jange bi m'ede ngu n'a nu'u̱ 're̱t'amayoho yá ma̱xte ar tsi Hmu Hesu.

2

Ár Hñö Jö bi zo̱kwa

1 Nu mi zo̱ ar da̱ngo ár thuhu Pentekoste, gatho ya ku xki mhunts'a ha n'adar ngu, ne n'adar mfeni mi pe̱s'u̱.
2 N'a mbi nhekitho n'ar döta ñu̱ni ndi 'ñe mhets'i ngu n'ar 'yomndöhi, ne xa bi fat'a mbo ar ngu.
3 Ne bi nheki 'ra ngu ya jöhne faspi xki ñhege mi 'ba̱ ha yá ñö n'a ngu n'a nu'u̱ mi 'bu̱hnu̱.
4 Ne gatho'u̱ bi hñömba ár nzini ár Hñö Jö, ne bi ndu̱i bi ñö ma'ra ya hñö n'a ngu n'a, ngu mi japabi ár Hñö Jö nda ñö'u̱.
5 Nuya pa'u̱ mi 'bu̱hnu̱ Herusalen 'ra ya xodyo, habu̱ gatho ár nxidi ar ximha̱i xki 'ñehe, gehyu̱ mi ndönga Jö.
6 Ne nú'mu̱ mi nt'o̱de ar döta ñu̱ni, nze̱ye̱ ya jö'i xa dama bi mhunts'i habu̱ mi 'bu̱ ya ku, ne bi 'yo̱tho ngetho mi o̱xa yá hñö n'a ngu n'ayu̱.
7 Ne himi pödi te nda beni, mi eñ'u̱:
—Hage hingya me Ngalilea nuyu̱ di o̱hu̱ ñö.
8 Nu'mú, hanja di o̱hu̱ n'a ngu n'a ma hñöhu̱ di ñöhu̱ har ha̱i xta m'u̱hu̱.
9 Ngetho 'ra dar menguhu̱ Partia ne Media, Elam, Mesopotamia, Nhudea, Kapadosia, Mponto, ne Asia.
10 Ma'ra ya me Frigia, Panfilia, Ehipto, ne 'ra ya hnini Afrika tho ár yap'u̱ ar ha̱i Sirene. Ne ma'ra ya me Nroma, 'ra majöni ya xodyo, ha nu ma'ra xi nxodyo ngetho te̱mga ma nt'umbihu̱.
11 Ya me Kreta ne Arabia n'ehe, gatho di o̱hu̱ ma hñöhu̱ ñöyu̱ ngu di ñöhu̱ n'a ngu n'a, ne xikagihu̱ yá döta 'be̱fi Jö.
12 Nuya jö'i himi pödi te nda beni, ne xa mi 'yo̱tho mi enga n'a ngu n'a:
—Xipya, te di bo̱mpyanu̱.
13 Ha ma'ra mi thentho mi eñ'u̱:
—Xi ntiyu̱ zëi.

Ar Pedro bi ndu̱i bi zo ya jö'i

14 Nu'mú ar Pedro bi m'a̱hwi nu'u̱ ma 're̱t'aman'a yá mi ma̱xtewi. Bi ñö nts'e̱di ne bi 'ñenö:
—Nu'ahu̱ me Nhudea, ne gatho nu'ahu̱ gi 'bu̱hu̱wa Herusalen, 'yo̱xu̱ xiñho nö'ö ma ga mö.
15 Nuya togo gi o̱hu̱ ñö, hinxi nti ngu xka beñhu̱, ngetho jar gu̱to xudi.
16 Nö'ö gi hanthu̱ xi thopya, gehnu̱ xki mönga ar m'e̱hni Hoel ma nda njap'u̱. Xki 'yot'a njawa:
17 Jö bi 'ñenö: Nuya pa xi 'ñep'u̱,
ma ga pe̱mpa ma Hñö gatho ya meximha̱i.
Nuya ri t'u̱hu̱ ne ri t'inxuhu̱ ma da ñö di hömpa ár ts'e̱di'ö.
Nuya bötsi ma da hyanda ya nthandi,
nuya dönzia ma da 'wi ya t'i.
18 Xa majöni nuya pa'u̱, nuya ñ'o̱ho̱ ne ya 'be̱hñö di pe̱pkagi, xa ma ga umba ma Hñö.
Gehnu̱ da umba tema da möñ'u̱.
19 Ne ma ga ut'wa'u̱ 'ra ya döta nt'udi mañö mhets'i
ne nuwa har ximha̱i,
ár nt'udi ar ji, ar tsibi, ne ar 'bifi.
20 Ma da nheki da boka ar hyadi.
Ar zönö ma da the̱nga ngu ar ji.
M'e̱fa da zo̱ ar pa da e ar tsi Hmu.
Ge'ö ar pa ma da nheki ár döta ts'e̱di'ö.
21 Ne gatho nu'u̱ da matwa ár thuhu ar tsi Hmu, da mpo̱ho̱.

22 Nu'ahụ gar menguhụ Israel, 'yọhụ nö'ö tema ga xi'ahụ: Gi pöhụ ar Hesu me Nasare, gatho nu'ụ ya döta nt'udi bi 'yọt'e ga hyanthụ, bi 'yọt'e mi hömpa ár ts'ẹdi Jö, ne njap'ụ mi ñ'u Jö go xki mẹñ'ö.
23 Ha nu'ahụ ga juhụ, ne ga dạthụ ha yá 'yẹ ya 'yọt'ats'oki, ne bi hyo'ụ ha n'ar pont'i. Gatho nö'ö bi thogi, bi njap'ụ ngetho Jö go xki bense nda jap'ụ ngu mi ne'ö.
24 Ne gese Jö bi japi bi nte man'agi. Njap'ụ bi gụka har ụgi mi 'bụi xki du, ngetho ar ndöte himi pẹ'sa ar ts'ẹdi nda zöm'ö.
25 Ar ndö Dabi xki nọñ'ö nú'mụ bi 'ñenö:
Ndi handga Jö hyax'mụ ndi 'bụ'be,
'bạ ha ma ñ'ẹi, hinga ntsu.
26 Jange nuga xa di johya ne di petwa ma'ra nor johya'ö.
Ne di tọ'mi nú'mụ xka tu, ma ga pengi ga nte.
27 Ngetho nu'ge, ma tsi Dada'i, hinge ma gi tsohnụ ma te habụ bi kụ gatho nu'ụ xi du.
Ne hingi ma gi hyẹ ma ndo'yo da 'ya har hại, ngetho go ri hoga 'bẹgogi.
28 Xka utka ar 'ñu tsixka har te,
ne ma gi 'raka n'ar döta johya nu xka 'bụhwipụ mhets'i.
29 Nu'ahụ ma tsi kuhụ xka mhunshụwa, ngu xka pöhụ, ma palehụ ar Dabi bi du, bi t'ạgi, ne nuya payụ di handwathobihụ 'bụkwa ár t'ạgi.
30 Ha nunar Dabi már m'ẹhni Jö mi mönga nö'ö ma nda thogi. Ne mi pödi ma nda m'ụ n'ár t'ụ togo nda pọt'ö, ngetho njap'ụ xki ñöt'wa Jö. Ne nór t'ụ'ö gehnụ ar Kristo xki ñhöt'wabi nda m'ẹhni nda ndö.
31 Jange ar Dabi xki t'utwa nö'ö m'ẹfa bi thogi. Ne bi 'yot'i ma nda mengi nda nte ar Kristo, ne hinge nda gohnụ ár te habụ kụ nu'ụ xi du, ne hinge nda 'yanụ ár ndo'yo har hại.
32 Nuje di dạhe majöni, Jö bi japi bi nte man'agi nunar Hesunụ di nọñhe.
33 Jange nupya xi t'exa hár ñ'ẹi Jö, bi njụxa mhets'i ba huxkwi ár Dada. Ne bi umba ár Hñö Jö xki ñhötkagihụ. Gehnụ ba pẹnkagihụ, ne xi tho nö'ö xka hyanthụ ne xka 'yọhụpya.
34 Ar ndö Dabi himbi njụxa mhets'i, ha go bi 'ñeñ'ö:
Jö ar Dada bi 'ñemba ma tsi Hmu:
Hñu ha ma ñ'ẹi ga huxkwi,
35 tọ'mi ga tsiñ'a nuya ri ñ'ụni ga tsẹp'a ha ri wa.
36 Nupya, mahyoni da bö gatho ya me Israel, hinto di yomi: Jö ar Dada xi hñuxa ar Hesu ngu ar Hmu ne ar Ndö, ngetho gehnụ ar Kristo xpa pẹñ'ö, togo ga tsụthụ har pont'i ga hyohụ.
37 Ha nu mi 'yọde nö'ö bi mönga ar Pedro, nuya jö'i mi 'bụhnụ xa bi du yá mụi, ne bi 'yạmba ar Pedro ne nu'ụ ma'ra yá mpọte ar tsi Hmu mi 'bụhnụ, ne bi 'ñeñ'ụ:
—Ma tsi kuhụ, xi'mụ tema mahyoni ga pẹhepya.
38 Nu'mú ar Pedro bi 'ñembabi:
—'Yọthụ ár ntsọ'mi, ne gi nxixthehụ gatho hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo. Njap'ụ da pump'ahụ ri ts'okihụ, ne gi hñöñhụ ár Hñö Jö da m'ụ ha ri mụihụ.
39 Ngetho nuna ar ñhöt'inụ go xi t'ajụ ne ma bötsihụ, ne gatho nuya ma'ra ya jö'i 'bụ hár nxidi ar ximhại, nu'ụ da zohna Jö ma Hmuhụ.
40 Ar Pedro xa mi zo ya jö'i, ne mi xipa nzẹyẹ ya mhö, ne mi embabi'ụ:
—Mpọhụ, ne hinda zụ'ahụ ár mfẹi tọ'ma nuya ts'ojö'i 'bụ nuya payụ.
41 Gatho nu'ụ togo bi 'ñet'a yá mụi nö'ö te mi möñ'ö, bi nxixthe. Jange nu ar pa'ö bi hñuxa ngu n'ạtema'rẹt'anthebe ya gamfi.
42 Ne nuyụ mi tẹnda nö'ö mi xipa yá mạxte ar tsi Hmu, ne n'adar mfeni mi pẹs'ụ. Ne hyax'mụ mi nt'oxi mahyẹgi ne mi tsipa ár t'oxi ar tsi Hmu, ne mi mat'a Jö.

Njanụ mi 'bụ ya 'bẹt'o ku

43 Gatho ya mengunụ xa bi ntsu, ngetho xki hyandwa yá mạxte ar tsi Hmu mi ọt'a nzẹyẹ ya döta nt'udi, ne ya 'bẹfi xa mi 'yọt'ụ.
44 Ne gatho ya gamfi mi mpẹ mahyẹgi, ne mi mfạxa n'a ngu n'a, njap'ụ hinte nda k'at'i.
45 Ne mi pạ'ụ nö'ö te mi pẹs'ụ, ne mi thekwabi nö'ö te mi k'at'a n'a ngu n'a.
46 Ne hyaxtho mi mhunts'a har dönganijö, mi pẹs'ụ n'adar mfeni. Ne mi tsi'ụ ár t'oxi ar tsi Hmu ha yá ngu'ụ, ne xa mi johya mi ñuñ'ụ mahyẹgi, ne mi pẹs'ụ n'ar hogamụi.
47 Ne mi nsunda Jö mahyẹgi. Ne ma'ra ya jö'i mi handa te mi pẹ'ụ, mi numañho'ụ. Ne hyax'mụ ar tsi Hmu mi hu'sa ya gamfi, hyaxtho mi ñ'emụi ma'ra ne nda mpọhọ.

3

Bi t'ọthe n'ar tsi dowa

1 N'ar pa ar Pedro ne ar Xuwa yá mạxtehmö ar Hesu, ndi ma har dönganijö ngu hñu nde, ge'mụ mi jar mhat'a Jö.

2 Ne nu hár goxthi ar dönganijö ár thuhu Nza̱tho, ka mi huhnu̱ n'ar ñ'o̱ho̱ xki m'u̱i mi dowa. Hyaxtho mi t'ehnu̱ mi a̱pa ar tsi bojö gatho nu'u̱ mi thohnu̱ ndi yu̱t'a har nijö.
3 Nunar tsi dowanu̱ n'a mbi hyandatho ar Pedro ne ar Xuwa, ma nda yu̱t'a har nijö, bi 'ya̱pa n'ar tsi bojö.
4 Nu'mú ar Pedro ne ar Xuwa bi m'a̱i, bi ñhanda habu̱ mi hu ar tsi me̱tí, ne ar Pedro bi 'ñembabi:
—Hyandgagihe.
5 Nu ar tsi dowa xa bi gohi mi k'öt'a nuya yohoyu̱, mi to̱'mi te nda hwëkwabi.
6 Nu'mú ar Pedro bi 'ñembabi:
—Hinte di hö ar t'axbojö wa ar k'axtbojö ga 'ra'i. Ho̱nse̱ nö'ö di pe̱ts'i, ge'ö ga 'ra'i. Hár thuhu ar Hesukristo mar me Nasare, di xi'a'i, nangi gi 'yo.
7 Ne bi mipa ár ñ'e̱i, bi 'ba̱'mi, ne bi me̱'sa ár ts'e̱di yá wa ne yá bosndo'yo.
8 Dama bi 'ye̱nga n'ar nsa̱gi bi m'a̱i xiñho, ne bi ñ'o. Bi me̱wiyu̱ bi yu̱t'a mbo ar nijö, mi 'yo ne xa mi sa̱gi mi mat'a Jö.
9 Ne gatho ya jö'i bi hyanda ar dowa mi tsa̱ nda ñ'o ne mi mat'a Jö.
10 Dama bi böt'u̱ go mi gehnu̱ togo mi dowahmö, mi hu hár goxthi ar nijö ár thuhu Nza̱tho, mi a̱ ar tsi bojö. Xa bi 'yo̱tho ne xa bi zu'u̱ nö'ö xki thogi.

Ar Pedro bi mömba ár mhö Jö ha ya m'et'e xki thu'spa ár thuhu ar Salomon

11 Nö'ö ar ñ'o̱ho̱ mar dowahmö himi ne nda hye̱ ar Pedro ne ar Xuwa. Ne gatho ya jö'i xa mi 'yo̱da nö'ö mi handi, jange dama bi mhunts'a ha ya m'et'e ár thuhu ar Salomon, habu̱ mi 'bu̱'u̱.
12 Ar Pedro mi hyanda xki mhunts'a ya jö'i, bi 'ñembabi'u̱:
—Nu'ahu̱ gar me Israelhu̱, hanja xa gi 'yo̱thu̱ ne xa gi k'ötkagihe. Ha gi beñhu̱ ma ts'e̱dise̱he, wa xa di 'bu̱he xiñho, jange xta jafe xi ñ'o nunar ñ'o̱ho̱nu̱.
13 Jö togo mi ndönga ar Abra ne ar Isa ne ar Hakob, ne gatho nu'u̱ ma'ra ma palehu̱ xi du, get'ö ar Jö togo bi japi bi ñ'o nunar ñ'o̱ho̱nu̱, ne bi 'ñe'spa ár nsu ar Hesukristo ár T'u̱'ö. Gehnu̱ togo ga da̱thu̱ ya ndö, ne ga xifu̱ ar Pilato hinge nda hye̱gi, mödi mi nemhö nda hye̱'ö.
14 Ha nu'ahu̱ hinga nehu̱, mödi gehnu̱ ár hoga T'u̱ Jö hinte ma ts'oki xki 'yo̱t'e. Ne ga 'ya̱hu̱ nda the̱ n'ar hyote.
15 Ne njap'u̱ ga hyohu̱ togo hö ar te. Ha Jö bi japi bi nte man'agi. Go da hanthe, jange di da̱he majöni.
16 Go di ñ'emu̱ibihe'ö, jange nunar ñ'o̱ho̱nu̱ gi hanthu̱ ne gi pöhu̱, xi dits'i, ne njap'u̱ xi ñ'u ár ts'e̱di'ö. Xi o̱the nunar ñ'o̱ho̱ gi hanthu̱pya. Xi njap'u̱ ngetho di ñ'emu̱ibihe.
17 Tsi kuhu̱, di pöhe xiñho ga da̱hu̱ ar Hesu ngetho hinte ngi pöhu̱, ngu nu'u̱ ma ndöhu̱ himbi zo yá mfeni n'ehe teme bi 'yo̱t'u̱.
18 Njap'u̱ Jö bi japi nda thogi ngu xki xipabi yá m'e̱hni maham'u̱, xki 'yot'u̱ mi mahyoni ar Kristo nda tho ya u̱gi, ne nda du.
19 Jange 'yo̱thwu̱ ár ntso̱'mi ne penju̱ gi hyoñhu̱ Jö, ne da pump'ahu̱ ri ts'okihu̱. Njap'u̱ hö, da 'ra'ahu̱ n'ar hogam'u̱i, ter entho gi 'bu̱hu̱.
20 Ne da mengi da me̱ñ'ahu̱ ar tsi Hmu Hesukristo xki thuxa mam'e̱t'o nda me̱hni.
21 Ne xa majöni bi bo̱xnu̱ mhets'i, bi 'bu̱hnu̱ to̱'mda ar pa Jö da hoka ma'ra'yo gatho, ngu xki xipa maham'u̱ yá hoga m'e̱hni nda möñ'u̱.
22 Ngu bi mönga ar Moise, bi xipa ma palehu̱ ne bi 'ñembabi'u̱: Jö ma tsi Hmuhu̱ ma da hñux'a n'a'ahu̱ ngu ár m'e̱hni'ö, njangu xi hñuxkagi n'ehe, ne ma gi 'yo̱thu̱ nö'ö da xi'ahu̱'ö.
23 Ne gatho nu'u̱ hinda ne da 'yo̱ta nö'ö ar m'e̱hni'ö, ma da 'weka har hnini.
24 Di ndu̱ ar Samuel injawa, gatho nuyá m'e̱hni Jö xi no̱nga nuya pa di 'bu̱hu̱pya.
25 Ne gatho nu'u̱ ya ñhöt'i bi mönga nuya m'e̱hni'u̱, go xi'ahu̱. Ne nu'u̱ ya njöpi bi nkohwi Jö ma palehu̱, xi zok'ahu̱ n'ehe. Jange Jö bi 'ñembabi ar Abra: Ha n'a ri n'ogi ma da e m'e̱fa, ma ga jöpa xo̱ge ya jö'i 'bu̱ hár nxidi ar ximha̱i.
26 Ne nu'ahu̱ go gar 'be̱t'ohu̱ ba pe̱ñ'ahu̱ ár T'u̱ Jö, bi jöp'ahu̱ gi hye̱hup'u̱ ri ts'okihu̱.

4

Ar Pedro ne ar Xuwa bi m'a̱'ma hár mhunts'a ndö ya xodyo

1 Ar Pedro ne ar Xuwa mi 'bu̱hnu̱ har dönganijö mi zo ya jö'i. N'a mbi zo̱hnu̱ 'ra ya möjö mi ñ'owi ár ndö ya sunijö, ne ya de̱ngamöjö nu'u̱ himi ñ'emu̱i nda mengi nda nte nu'u̱ xi du.
2 Xa bi mbo̱ yá kwe̱ mi bö'u̱ ar Pedro ne ar Xuwa mi uta ya jö'i nda mengi da nte nu'u̱ xi du, ngu bi mengi bi nte ar Hesu.
3 Nu'mú bi nju̱ ar Pedro ne ar Xuwa, ne bi ts'its'i ba njot'a har fa̱di. Ne ka bi gohnu̱ nor nxuinu̱, ngetho xki nde nor pa'ö.

4 Ha nu'u̱ togo xki 'yo̱de nö'ö mi mönga ar Pedro, nze̱ye̱ bi ñ'emu̱i, mi tsu̱ ngu
ngu̱dminthebe ya ñ'o̱ho̱.
5 Nu ár hyax'ö bi mhuntsnu̱ Herusalen yá dönziandö ya xodyo, ya böt'ofo, ne gatho nu
ma'ra yá ndö ya xodyo.
6 Gathoyu̱ bi mhuskwi mahye̱gi ar Anas, gehnu̱ mar döngamöjö. Ka mi 'bu̱hnu̱ ar Kaifas,
ar Xuwa ne ar Handro, ne gatho nuyá mëni ya döngamöjö.
7 Nep'u̱ bi ts'ixnu̱ ar Pedro ne ar Xuwa, bi m'a̱'ma madetho ne bi t'a̱mbabi njawa:
—Togo yá m'e̱hni'ihu̱, ne togo ár ts'e̱di gi hömfu̱ gi pe̱hu̱ njap'u̱.
8 Nu'mú ar Pedro xki nzinga ár Hñö Jö bi 'ñembabi'u̱:
—Nu'ahu̱ gár ndöhu̱ ha ma hninihu̱ Israel.
9 Ngetho gi ñ'a̱nihu̱ nö'ö ar ñho bi t'o̱t'wa nunar tsi ñ'o̱ho̱nu̱ mi dowa, ne gi ne gi pöhu̱
hanja bi dits'i,
10 ma ga xi'ahe hanja bi za̱ bi dixhnu̱, ne njap'u̱ gi pöhu̱ ne gatho nu'u̱ ma'ra ya me Israel.
Nunar ñ'o̱ho̱ gi hanthu̱ 'ba̱hnu̱, nunu̱ bi dits'i bi mhömba ár thuhu ar Hesukristo mar me
Nasare, nö'ö ga tsu̱thu̱ ha n'ar pont'i, ne Jö bi japi bi mengi bi nte man'agi.
11 Gehnu̱ ar Hesu ga u̱tsahu̱, gi ñhe̱hwihu̱ n'ar guxjödo bi 'ye̱mp'u̱tho ar mu̱di do nö'ö ma
nda hyoka ár nijö Jö. Ha nupya gehnu̱ ar mu̱di do xi nju'spa ár nijö Jö.
12 Hinjo'o man'a togo da 'raju̱ ar ts'e̱di ga mpo̱hu̱, ho̱nse̱ ma tsi Hmuhu̱ Hesu. Ngetho
hinjo'o man'a xi t'umba nunar ts'e̱dinu̱ ne da thokwa ya meximha̱i.
13 Nu'mú nuya ndö mi 'bu̱hnu̱ xa mi 'yo̱tho, ngetho bi hyanda ar Pedro ne ar Xuwa himi
ntsu. Ne mi pö'u̱ himya ñ'o̱ho̱ mi pe̱'sa ar döta mfödi, gehyu̱ ma ya hyoya jö'i. Njap'u̱ bi bö'u̱
xki ñ'owi ar Hesu.
14 Ne himbi za̱ te bi dötwabi'u̱, ngetho bi hyandi mi 'ba̱hwi'u̱ nö'ö ar tsi dowa xki dits'i.
15 Nu'mú nuya ndö'u̱ bi 'be̱pabi nda bo̱nga har mhunts'i, ne bi gohnu̱tho'u̱ mi ñö'u̱.
16 Ne mi eñ'u̱:
—Xipya, te ga jafu̱ nuya ñ'o̱ho̱yu̱. Ngetho xi 'yo̱t'a n'ar döta nt'udi, pö gatho ya jö'iwa ha
ma hninihu̱ Herusalen, ne hinda tsa̱ ga ko̱ñhu̱.
17 Hindi nehu̱ da nu̱ngar 'bede. Ma ga zoñhu̱ ne ga pihu̱, ne njap'u̱ hinto ma da zofo hár
thuhu ar Hesu.
18 Nep'u̱ bi ts'ohna man'agi ar Pedro ne ar Xuwa, bi pidi, ne bi nsipabi hinte nda möñ'u̱,
ne hinto nda zofo hár thuhu ar Hesu.
19 Nu'mú ar Pedro ne ar Xuwa bi dödi ne bi 'ñenö:
—Beñhu̱, hage da 'ñet'a mañho ár mu̱i Jö ga o̱t'ahe m'e̱t'o ne m'e̱fa'ö.
20 Ngetho hinda tsa̱ ga he̱he ga möñhe nö'ö xta hanthe ne xta o̱he.
21 Nu'mú nuya ndö bi hñu'spar pidi, njap'u̱ hinte nda xipabi ya jö'i, ne bi hye̱gi bi ma'u̱.
Himbi tsa̱ te bi japabi, ngetho mi tsu ya jö'i nda mbo̱ yá kwe̱. Gatho xa mi umba njamödi Jö
nö'ö bi 'yo̱t'u̱.
22 Ngetho nö'ö ar ñ'o̱ho̱ xki t'o̱t'wa ar nt'udi xki dits'i, mi tho yon'a̱te nje̱ye̱ xki m'u̱i.

Ya gamfi a̱pa Jö da hu'mba yá mu̱i ne da umbar ts'e̱di

23 Nu mi nthe̱ ar Pedro ne ar Xuwa, bi ma ba k'ö'sa nu'u̱ ma'ra ya gamfi, ne bi metwabi
nö'ö xki xipabi ya ndömöjö ne yá dönziandö ya xodyo.
24 Ha nu mi 'yo̱ ya ku, n'adar mfeni bi umba njamödi Jö, ne bi 'ñeñ'u̱:
—Ma tsi Hmu'ihe, go ge'e ar Jö togo ga hoka mhets'i ne ar ximha̱i, ar dehe ne gatho nö'ö
te janu̱.
25 Nu'ge ga xipa ri 'be̱go ar Dabi nda mönga njawa:
Yo'ö ya jö'i bi mhunts'i bi ñ'u̱t'u̱ hanja nda 'yo̱t'a ar ts'om'u̱i,
ne nuya hnini te gatho bentho da 'yo̱t'e.
26 Bi mhunts'a gatho yá ndö ya hnini
ne yá ma̱xte 'bu̱ har ximha̱i,
ne n'at'wu̱ bi ñ'u̱t'u̱ nda u̱tsa Jö ne ár Kristo togo xi hñux'ö da ndö.
27 Ngetho xa majöni har hnininu̱, bi mhunts'a ar ndö Erode ne ar Ponsio Pilato, ya me
Israel ne nu'u̱ himya me Israel, bi u̱tsa ri hoga T'u̱ ar Hesu togo xka 'ñets'i da ndö.
28 Ne bi 'yo̱t'u̱ ngu nö'ö xka beni, ne xka mönga mam'e̱t'o nda thogi.
29 Ha nupya ma tsi Hmu'ihe, hyanda hanja hu'sje ya jö'i. Ne fa̱xkagihe hinga ntsuhe ga
möñhe ri mhö, ngetho go ri 'be̱gogihe.
30 Ne hñuxke ri 'ye̱ ha ya da̱thi da dix'u̱. Ne gi 'yo̱t'a nze̱ye̱ ya döta nt'udi hár thuhu ri hoga
T'u̱ Hesu.
31 Ngu mi wa'u̱ bi ñöwi Jö, bi nhwönga ar ngu habu̱ xki mhunts'i. Ne gatho nu'u̱ mi 'bu̱hnu̱
bi nthe̱xkwi ár nzini ár Hñö Jö, ne himbi ntsu'u̱ bi mömba ár mhö Jö.

N'at'wu̱ yá me̱ti gatho nö'ö mi pe̱'sa ya gamfi

32 Ne gatho nu'ų xki ñ'emųi ár mhö Jö, mi pę'sa n'ada ar mfeni, ne n'ada yá mhöte'ų. Gatho nö'ö mi pęs'ų, mahyęgi mar męti'ų. Himi njo'o n'ar ku mi enö te mi pęts'i mar mętisę.
33 Ne xa mi pęs'ų ar ts'ędi yá mpǫte ar tsi Hmu Hesu, mi dąmajöni xki mengi xki nte'ö, ne Jö xa mi hwëkwabi'ų ár mfąts'i.
34 Ha hinto mi tho'ų ar k'at'i, ngetho gatho nu'ų mi pę'sa yá hąi ne yá ngu mi pą'ų, ne mi hö gatho nö'ö mi njut'wabi,
35 ne mi umba yá mpǫte ar tsi Hmu. Ha nuyų mi hekwabi n'a ngu n'a ya gamfi, ngu nö'ö mi ǫt'wa ar 'będi, njap'ų mi t'umbabi n'ehe.
36 Ne mi 'bųhnų n'ar ku már thuhu ar Huse me Txipre, xki 'ñe ha yá 'bęto ar Lebi. Ha nuyá mpǫte ar tsi Hmu bi hñu'spabi ar Berhnabe, di bǫni da 'ñenö, nö'ö hu'mba yá mųi ma'ra.
37 Nö'ö mi pę'sa n'a xęni ar hąi, bi gų bi mą, ne gatho ar bojö bi njut'wi ba hö bi dątwa yá mpǫte ar tsi Hmu.

5

Ar Anania ne ar Safira

1 Mi 'bų n'ar ñ'ǫhǫ már thuhu ar Anania, ha nunár 'bęhñö már thuhu ar Safira. Nuyų bi mą n'a xęni ar hąi mar męti'ų.
2 Ne bi zöma n'a xęni ar bojö xki njut'wabi ar hąi, ne ár 'bęhñö bi bödi n'ehe. Nö'ö man'ar xęni bi ma ba dątwa yá mpǫte ar tsi Hmu.
3 Nu'mǫ́ ar Pedro bi 'ñembabi:
—Anania, hanja xka hyę ar ts'ondöhi xi hyą'a'i. Yo'ö xka ne ngi hyąt'a ár Hñö Jö. Ngetho hinga unga gatho ar bojö bi njut'a ri hąi ga pą.
4 Nu'mų xka tsöma ri hąi go ma ri męti, ne nö'ö ar bojö bi njut'a'i go ma ri męti n'ehe. Yo'ö ga beni ga jap'ų. Hinge go xka kakagihe, xka beni gi ka Jö.
5 Nu mi 'yǫ njap'ų ar Anania, bi hwangi xki du. Ne gatho nu'ų ma'ra bi bö nö'ö xki thogi, xa bi zu'ų.
6 Nep'ų nuya bötsi mi 'bųhnų bi gų bi mąts'i, ne bi gǫki ma ba ągi.
7 Xki tho ngu hñu xęnimpa, bi yųtnų ár 'bęhñö n'ehe. Ha nunų hinte mi pödi te xki thogi.
8 Ne ar Pedro bi 'ñembabi:
—Ha gi ǫde. Xikagi, hage bi njut'ahų njanų ar hąi ga pąhų.
Nu'mǫ́ nö'ö bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hö, njap'ų.
9 Nu'mǫ́ ar Pedro bi 'ñembabi:
—Yo'ö ga nkohwi n'ada ar nkohi ri döme, ne ngi hyąthmöhų ár Hñö ma tsi Hmuhų. Xi 'ñehnų har goxthi nu'ų togo xpa pengi ba ąk'a ri döme, ha nupya xpa ehe da dux'a'i ma da 'yąk'a'i n'ehe.
10 Nu'mǫ́ ar Safira bi hwangi xki du ha yá wa ar Pedro. Ne mi yųt'a nu'ų ya bötsi, bi hyandi xki du'ö n'ehe, dama bi duts'i bi ma ba ągi habų mi o ár döme, ka bi t'ąp'ųtho n'ehe.
11 Nep'ų gatho nuya ku bi bödi tema bi jayų, xa bi ntsu, ngu gatho nuya bi zo yá gu.

Bi nheki nzęyę ya dötа nt'udi

12 Nuyá mpǫte ar tsi Hmu mi ǫt'a nzęyę ya dötа nt'udi mi handa ya jö'i. Ne gathoyų mi pęs'ų n'ada ar mfeni mi mhunts'a ha ya m'et'e mi t'embabi ár thuhu Salomon.
13 Gatho nu'ų himya ku mi ntsu nda mhunskwi'ų, mödi mi numañho gatho nö'ö mi ǫt'e.
14 Ne mi 'yo mi ñ'emųi ar tsi Hmu nzęyę ya jö'i, ya ñ'ǫhǫ ne ya 'bęhñö.
15 Ne 'yo mi födi nuya nt'udi mi ǫt'ų. Jange mi njųka ya dąthi nthi ha ya 'ñu, ne mi 'bę ha ya fidi, ne nú'mų nda thohnų ar Pedro, mödi nda zųhmö hǫnsę ár xudi, nda dixa ya dąthi.
16 Nzęyę ya jö'i mi 'bų ha ya hnini get'ų Herusalen, mi pa mi tsixa ya dąthi ne nu'ų mi nthęxkwi ya ts'ondöhi, gathoyų mi thits'i.

Ar Pedro ne ar Xuwa bi nt'ųtsa

17 Nep'ų bi njųxa ar döngamöjö ne ya dęngamöjö mi mfąx'ų, ngetho xki zǫt'a yá mųi, hinto mi ne nda hñömba yá nsu.
18 Ne bi njųmpa yá mpǫte ar tsi Hmu, bi njot'a har fądi.
19 Ha nunar nxui'ö, n'ár ęnxę Jö bi xokwa ár goxthi ar fądi, bi gǫka nuyá mpǫte ar tsi Hmu, ne bi 'ñembabi'ų:
20 —Di ma ba 'bąhų har dönganijö, ba zohų ya jö'i, ne xipabihų ar hoga mhö nǫnga ar 'ra'yo te.
21 Jange ár hyax'ö ra n'itho, bi ma'ų har dönganijö, ngu xki xipabi ár ęnxę Jö. Ne nu mi zǫñ'ų, bi yųt'a mbo bi zofo ya jö'i. Nú'mų mi 'bųhnų mi zohyų, ar döngamöjö ne yá mąxte bi zohnų yá mindöwi me Israel nda mę'sa n'ar mhunts'i. Ne bi męhna togo nda tsi nu'ų ya mpǫte mi jot'a har fądi.

22 Ha nu mi zo̱nga ya gu̱jö'i har fa̱di, himi njo'onu̱ ya 'yofa̱di. Nu'mú, dama ba penk'u̱ bi mö,
23 ne bi 'ñeñ'u̱:
—Da tiñhe ar fa̱di mi jot'i xiñho, ne nuya sufa̱di ka mi 'ba̱hnu̱ har goxthi. Ha nú'mu̱ nda ku̱the, hinto da tiñhenu̱ mbo.
24 Nu mi 'yo̱ njap'u̱ ar döngamöjö, ne ár ndö ya sunijö, ne ma'ra ya ndömöjö, himi pödi te nda beni, ne mi eñ'u̱:
—Xipya, te di bo̱mpyanu̱.
25 N'a mbi zo̱ta n'ar jö'i, ne bi 'ñembabi'u̱:
—Nu'u̱ ya ñ'o̱ho̱ ga kothu̱hmö har fa̱di, bi 'bu̱ har döngani̱jö bi zo ya jö'i man'agi.
26 Nu'mú ár ndö ya sunijö bi me̱wi ya gu̱jö'i, ne bi mengi bi gu̱ ya mpo̱te. Ba ju̱'u̱ ne hinte bi japabi, ngetho mi tsu nda mbo̱ yá kwe̱ ya jö'i, ne nda umba ya nk'ahni.
27 Nep'u̱ bi zixa hár mhunts'i ya ndöxodyo, ne bi 'ba̱'ma madetho. Ne ar döngamöjö bi 'ya̱mbabi:
28 —Hage hinda xi'ahe hinge ngi zohu̱ ya jö'i, ne hingi no̱mfu̱ ár thuhu ar Hesu. Nu'mú, hanja hinxka 'yo̱hu̱. Gatho ya me Herusalen xka xifu̱ ri jamfihu̱. Ne gi ne gi hyo̱xkagihe da hoje nö'ö ar ñ'o̱ho̱'ö.
29 Nu'mú ar Pedro ne gatho nu ma'ra ya mpo̱te, bi dödi ne bi 'ñeñ'u̱:
—Nuje mahyoni m'e̱t'o ga o̱the Jö, ne m'e̱fa ya meximha̱i.
30 Jö togo mi ndönga ma palehu̱, go bi japi bi nte man'agi ar Hesu, gehnu̱ ga tsu̱thu̱ ha n'ar za, ne ga hyohu̱.
31 Ne nupya Jö xi 'ñe hár ñ'e̱i da ndöwi ne da mpo̱ho̱te, njap'u̱ da 'yo̱t'wa yá ntso̱'mi ya me Israel, ne da mpumba yá ts'oki.
32 Nuje di da̱he majöni togonu̱, ne ár Hñö Jö da̱majöni n'ehe, ha Jö xi umba ár Hñö gatho nu'u̱ togo o̱te.
33 Ha nu mi 'yo̱ njap'u̱ ya ndö, xa bi mbo̱ yá kwe̱, xa mi nehmö nda hyo ya mpo̱te.
34 Bi nank'mu̱ n'ar ñ'o̱ho̱ mi 'bu̱hnu̱ har mhunts'i mar de̱nga'be̱pate, már thuhu ar Gamalie, n'ar bötofo, ne gatho ya jö'i xa mi numañho'ö. Bi m'a̱i ne bi mö nda t'e̱nga n'a tsi tu̱i ya mpo̱te.
35 Nep'u̱ bi 'ñembabi gatho ya jö'i xki mhunsnu̱:
—Ha gi o̱hu̱ ndadahu̱. Hyanthu̱ xiñho nö'ö te gi jafu̱ nuya ñ'o̱ho̱yu̱.
36 Beñhu̱ hingar yapa bi nanga n'ar ñ'o̱ho̱ mar thuhu Teuda, mi humamu̱i mi pe̱'sa n'ar nsu, ne bi de̱nga ngu gohonthebe ya ñ'o̱ho̱. Bi tho'ö, ne gatho nu'u̱ mi ñ'owi bi mfont'i, ne hinte ponk'u̱.
37 M'e̱fa ba e man'ar ñ'o̱ho̱ már thuhu ar Huda, mar me Ngalilea, nú'mu̱ mi nja ar nthuxthuhu. Nö'ö bi gu̱t'a nze̱ye̱ ya jö'i bi de̱ni. Bi tho'ö n'ehe, ne bi mfont'a gatho ya jö'i mi ñ'owi.
38 Jange nuga di xi'ahu̱, hye̱hup'u̱ nuya ñ'o̱ho̱yu̱. Nu'mu̱ nö'ö te pe̱hyu̱ go xi bense̱'u̱, ma da göxtho.
39 Ha nu'mu̱ ár me̱ti Jö nö'ö te pe̱hyu̱, hinda za̱ gi hñökwabihu̱. Ngetho nu'mu̱ gi jahup'u̱, po̱ntho gi ntunkwihu̱ Jö.
40 Ne nu'u̱ mi 'bu̱hnu̱ har mhunts'i, bi 'yo̱xa nö'ö te bi möñ'ö. Jange bi mengi bi ku̱t'a ya mpo̱te, bi 'we̱xt'u̱. Ne bi xipabi'u̱ nda hye̱gi nda mömba ár thuhu ar Hesu, ne bi hye̱gi bi ma'u̱.
41 Ne mi bo̱ñ'u̱ har mhunts'i, xa mi johya'u̱, ngetho Jö xki 'ñet'amañho ár mu̱i nda tho n'ar m'e̱tsa̱ ngetho mi no̱mba ár thuhu ar tsi Hmu Hesu.
42 Ne hyax'mu̱ himi tsa̱ya̱ mi zofo ne mi uta ya jö'i har döngani̱jö, ne mi 'yo ha ya ngu mi mömba ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo.

6

Bi t'exa yoto ya ma̱xte

1 Nuya pa'u̱ xa mi xönda ya ku. Ne nu'u̱ ya ku mi ñö ar griego bi ñömañ'u̱bi ya ku mi ñö ar ebreo. Ne mi eñ'u̱, nuyá 'ranxu himi t'umba mahye̱gi ar ñhuni mi thekwabi hyax'mu̱, ngu nu ma'ra ma ya ebreo.
2 Nu'mú nu'u̱ 're̱t'amayoho ya mpo̱te bi zohna gatho ya ku ha n'ar mhunts'i, ne bi 'ñembabi'u̱:
—Ma tsi kuhu̱, nuje di 'bu̱he ga mömfe ár mhö Jö, hanja ma ga tsa̱ya̱he ga hemfe te da zi nu'u̱ hingi jwadi.
3 Jange hwañhu̱ yoto'ihu̱ nu'u̱ xka hyanthu̱ 'bu̱i xiñho, xi nzimba ár Hñö Jö, ne xa di ja ár mfödi. Nu'u̱ go ma da me̱'sa nuna ar 'be̱finu̱.
4 Nuje hinga ma ga tsa̱ya̱he ga a̱fe Jö, ne ga mömfe ár mhö'ö.

5 Ha nu mi 'yo̱xa nö'ö xki nsipabi, gatho bi numañho njap'u̱. Ne bi nhwahna ar Teba
nö'ö mi pe̱'sa n'ar döta ñ'emu̱i, ne xki nzimba ár Hñö Jö, ar Lipe, ar Prokoro, ar Nikanor,
ar Timon, ar Parmena, ne ar Nikola mar me Antiokia, xki nxodyo ngetho xki de̱mba yá
nt'umbi'u̱.
6 Ne bi ts'ixa habu̱ mi 'bu̱ ya mpo̱te, ne nuyu̱ bi te̱t'wa Jö'u̱, mi huspa yá 'ye̱.
7 Ne njap'u̱ dama mi nxanga ár mhö Jö, ne ya ku hyax'mu̱ xa mi xu núnu̱ Herusalen, ne
nze̱ye̱ ya möjö bi gamfi n'ehe.

Ar ku Teba bi mhihi

8 Ha nu ar ku Teba xa mi pe̱'spa ár ts'e̱di Jö ne ár nthekate. Mi o̱t'a ya döta nt'udi ha yá
nthandi ya jö'i.
9 Ne núnu̱ ha yá nijö ya xodyo, nö'ö mar thuhu Nu'u̱ xi The̱gi, bi nju̱xa 'ra ya ñ'o̱ho̱, ne bi
mfa̱xkwi 'ra ya me Sirene, ma'ra ya me Alejandria, ya me Nsilisia, ne ya me Asia. Gatho'u̱
bi ntsa̱hñökiwi ar Teba.
10 Himi tsa̱ te nda döt'u̱, ngetho nö'ö mi pe̱'sa ar hoga mfödi, ne mi hömpa ár ts'e̱di ár Hñö
Jö mi ñö.
11 Nep'u̱ nuya jö'i'u̱ bi 'yu̱t'a 'ra ya ñ'o̱ho̱, ne bi gu'twabi nda mönga ya nhemhñö, ne nda
'ñeñ'u̱, xki 'yo̱'u̱ mi tsanga ar Moise, ne mi tsanga Jö n'ehe.
12 Njap'u̱ bi po̱mpa yá kwe̱ ya jö'i, yá dönziandö ya xodyo, ne ya böt'ofo. Nep'u̱ bi nju̱ ar
ku Teba, ne ntukitho bi ts'ixa hár mhunts'a ndö ya xodyo.
13 Ne bi njapabi 'ra ya jö'i nda hyo̱xa ya nhemhñö ar ku Teba, ne bi 'ñeñ'u̱:
—Nuna ar ñ'o̱ho̱nu̱ hingi tsa̱ya̱ tsanga nuna ar jöpa nijönu̱ ne ár t'ofo ar Moise.
14 Nuje go xta o̱he teme xi mö, xi 'ñenö, nunar Hesu mar me Nasare ma da hwata nunar
nijönu̱, ne ma da pa̱ta ma nt'umbihu̱ nu'u̱ bi utkagihu̱ ar Moise ga o̱thu̱.
15 Nu'mú gatho nu'u̱ togo mi 'bu̱hnu̱ har mhunts'i, nú'mu̱ mi k'öt'a ar ku Teba, bi
hyandwabi ár hmi mi ñhe̱hwi ár hmi n'ár e̱nxe̱ Jö.

7

Ar ku Teba bi ñö har mhunts'andö, nep'u̱ bi tho

1 Nep'u̱ ar döngamöjö bi 'ya̱mba ar Teba, ne bi 'ñembabi:
—Hage majöni nö'ö nthox'a'i.
2 Nu'mú ar Teba bi ödi ne bi 'ñenö:
—Ma tsi ku'ahu̱, ne ma tsi ndadahu̱, 'yo̱hu̱ nö'ö tema ga xi'ahu̱. Jö nö'ö xar nsunda, bi zo
ma palehu̱ ar Abra nú'mu̱ mi 'bu̱hnu̱tho Mesopotamia, hinxki mada har ha̱i Aran.
3 Ne bi 'ñembabi: Po̱ni, tsokwa nunar ha̱inu̱, ne tsop'u̱ nu'u̱ te ri njawi. Di ma man'ar ha̱i
habu̱ ma ga ut'a'i, ne ka ma gi 'bu̱hnu̱.
4 Nunar Abra 'mu̱, bi bo̱nga habu̱ mi 'bu̱hmö núnu̱ ha yá ha̱i ya kaldeo, ne bi ma ba 'bu̱
har ha̱i Aran. Ne nu mi du ár dada, Jö ba tsi injawa habu̱ di 'bu̱hu̱pya, ka bi m'u̱kwa n'ehe.
5 Ha Jö himbi umba n'a xe̱ni ar ha̱i nda 'ñenö már me̱ti. Bi ñö'twabi m'e̱fa nda umbabinu̱
ne gatho yá 'be̱to nda m'u̱i. Nunar ñhö'tinu̱ bi nsipabi nú'mu̱ hinte mi 'ñeta ar bötsi.
6 Ne Jö bi 'ñembabinu̱: Nuya ri 'be̱to ma da m'u̱ ha n'ar ha̱i ngu ya nzo̱ho̱tho habu̱ hingya
me̱ti. Ne ka ma da m'u̱hnu̱ ngu gohonthebe nje̱ye̱ di m'e̱go, ne xa ma da mfe̱i.
7 Ne bi 'ñenö n'ehe: Nuga ma ga ko'spár mfe̱i nunar hninininu̱ habu̱ ma da m'e̱go'u̱. Ne
m'e̱fa ma nda bo̱nu̱ nda ndöngagiwa.
8 Nep'u̱ Jö bi gohwi n'ar nkohi ar Abra, bi xipabi gatho nuyá 'be̱to nda thu'spa n'ar nse̱gi
ha yá ndo'yo. Jange nu mi m'u̱ ár t'u̱ ar Abra mar thuhu ar Isa, ár hñöto mpa bi hñu'spa
ar nse̱gi xki gohwi Jö. Ne njap'u̱ bi 'yo̱t'wa ar Isa ár t'u̱, már thuhu ar Hakob. Ne bi jap'u̱'ö
n'ehe, bi tutwa nor nse̱gi'ö nu'u̱ 're̱t'amayoho yá t'u̱, go gehyu̱ ma palehu̱ habu̱ xta ehu̱.
9 M'e̱fa nuyá t'u̱yu̱ xa bi u̱tsa n'ár jödö már thuhu ar Huse. Bi ma̱yu̱, har Huse bi ts'ixa
Ehipto. Ha Jö himbi hye̱se̱.
10 Bi ma̱xa ha ya thogi bi tho'ö. Ne bi umba n'ar döta mfödi, ne bi hwëkwabi nda numañho
ar faraon togo már ndö Ehipto. Ne nunu̱ bi 'ñexa ngu ár ma̱xte xo̱ge har ha̱i Ehipto, ne nda
supa ár ngu ar ndö n'ehe.
11 M'e̱fa xa bi nja n'ar thuhu xo̱ge Ehipto ne Kanan, ne xa mi ñ'u̱da yá m'u̱i'u̱. Numa
palehu̱ hinte mi tini te nda zi'u̱.
12 Nep'u̱ ar Hakob bi 'yo̱de mi ja ar t'e̱i núnu̱ Ehipto, jange bi me̱hna yá t'u̱, gehyu̱ ma
dadahu̱, ka bi ndu̱p'u̱ ndi ma Ehipto.
13 Nep'u̱ ar ño'gi mi ma'u̱, ar Huse bi ñ'udi togo'ö, njap'u̱ bi bö'u̱ már jödö'u̱. Ne bi bö ar
faraon togo yá mëni ar Huse.
14 M'e̱fa ar Huse bi me̱mpar nze̱ngwa ár dada nda e nda m'u̱hwi, nunu̱ ne gatho yá mëni,
mi tsu̱ ngu hñun'a̱te ne 're̱t'amaku̱t'a.
15 Njanu̱ bi ma'u̱ Ehipto. Ne ka ba tunu̱ ar Hakob ne yá t'u̱, nu'u̱ ma palehu̱.

16 M'e̱fa mi du'u̱, ba nju̱kwa yá ndo'yonu̱, bi thöxa Sikem, ne ba t'a̱ hár nt'a̱gi ar Abra xki da̱mba yá t'u̱ ar Hamor.
17 Nú'mu̱ mi 'ba̱p'u̱tho nda tho ngu ár ñhö'ti Jö xki gohwi ar Abra, xa xki xönda nuyá 'be̱to har ha̱i Ehipto.
18 Ne bi yu̱t'a man'ar ndö himi pödi togo mar Huse.
19 Nunar ndö'ö bi kadi ne bi 'yo̱t'war ts'om'u̱i nuya ma palehu̱. Ne bi japabi nda gu̱ka nthi yá tsi bötsi mi le̱le̱tho nda du'u̱, ne hinge nda nxöndi.
20 Ha nuya pa'u̱ bi m'u̱ ar Moise, ne xa bi numañho Jö. Bi tede yá dada ho̱nse̱ hñu nzönö ha yá ngu'u̱.
21 Nu mi tho nu'u̱ hñu nzönö, bi gu̱ka nthi nda duhmö. Ge'mu̱ ár t'inxu ar faraon ba ju̱ts'i, ne bi tede ngu ár bötsi'ö.
22 Jange ar Moise bi t'utwa gatho yá mfödi ya me Ehipto, ne mi pe̱'sa ar ts'e̱di te nda mö ne te nda 'yo̱t'e.
23 Nu mi jwata yon'a̱te nje̱ye̱, bi zo̱pa ár mfeni nda ma nda k'ö'sa yá ku, ya me Israel, ne nda nu tengu yá m'u̱i'u̱.
24 Nu mi zo̱nga habu̱ mi 'bu̱'u̱, bi hyanda n'ar me Ehipto mi net'wa n'a yá ku'u̱. Bi ma ba ñöni, jange ar Moise bi hyo nö'ö ar me Ehipto, ne njap'u̱ bi ko'spa ár ñöni.
25 Nu ar Moise mi beni nda zo yá mfeni yá mi me Israelwi gehnu̱ xki me̱ñ'ö Jö nda ñöñ'u̱, ha nu'u̱ himbi benga njap'u̱.
26 Ne ár hyax'öp'u̱ bi mengi bi thohnu̱ ar Moise man'agi, bi hyanda yoho ya me Israel mi ntuñ'u̱. Bi ma nda hyek'u̱, ne bi 'ñembabi: Nu'ahu̱ gi nkuhu̱, yo'ö gi ntuñhu̱.
27 Nu'mú nö'ö togo mi net'a ár ñ'ohu̱, bi umba n'ar ntuki ar Moise, ne bi 'ñembabi: Togo xi hñux'age ngu ar ts'u̱t'wi wa ngu ar ndö, ne da tsa̱ gi hñögagihe nö'ö te di pe̱he.
28 Wa gi ne gi hyogagi ngu ga hyo ar me Ehipto mande.
29 Nu mi 'yo̱ njap'u̱ ar Moise, bi ma ba ñ'önga har ha̱i ár thuhu Madian. Ka ba 'bu̱hnu̱ ngu n'ar nzo̱ho̱, ne ka ba tinu̱ yoho yá t'u̱.
30 Nu mi tho yon'a̱te nje̱ye̱, bi hyanda n'ár e̱nxe̱ Jö bi ñ'udi mi 'ba̱ madeda n'ar 'minza mi fagi, mi 'bu̱hnu̱ har ot'at'o̱ho̱ ár thuhu Sinai.
31 Nu mi hyanda ar Moise, xa bi 'yo̱tho. Bi wat'a har faspi nda hyanda te mar me̱'ö, bi 'yo̱xa ár mhö Jö, mi embabi:
32 Nuga dár Jö ri pale ar Abra, ar Isa, ne ar Hakob. Nu'mú ar Moise xa bi ntsu mi nhwöt'i, ne himi nemhö nda hyanda nö'ö ar faspi'ö.
33 Ha bi 'ñemba ar tsi Hmu: K'ot'a ri thiza, ngetho nuwa habu̱ gi nets'i, n'ar jöpa ha̱i xint'axi.
34 Xa majöni xta handa ya dumu̱i thohnu̱ Ehipto ma bötsi. Xta o̱xa yá ts'oni, ne xta e ga ñöni. Jange nupya ba e ga pe̱ñ'a gi penga Ehipto.
35 Nunar Moisenu̱ xki nt'u̱tsabi ár mfa̱ts'i ne xki t'embabi: Togo xi hñux'age ngu ar ts'u̱t'wi wa ngu ar ndö, ne da tsa̱ gi hñögagihe nö'ö te di pe̱he. Gehnu̱ togo bi 'ñexa Jö ngu ar ndö, ne nda ma̱xa yá ku nda bo̱nga Ehipto, ngu xki me̱hna ár e̱nxe̱ nda mö, xki ñ'udi har 'minza mi zo̱.
36 Gehnu̱ ar Moise ba tsinga gatho ya me Israel mi 'bu̱hnu̱ Ehipto. Ka ba o̱tnu̱ nze̱ye̱ ya döta nt'udi, ne har The̱nga Ñho̱nthe, ne núnu̱ ha ya ot'at'o̱ho̱ habu̱ ba 'yo'u̱ yon'a̱te nje̱ye̱.
37 Nö'ö ar Moise'ö go bi xipa ma jö'ihu̱ ya me Israel, ne bi 'ñembabi: Jö ma tsi Hmuhu̱ ma da 'ñexa n'a'ahu̱ ngu ár m'e̱hni'ö, njangu xi hñuxkagi n'ehe. Ne ma gi 'yo̱thu̱ nö'ö da xi'ahu̱'ö.
38 Getnu̱ ar Moise mi 'yo har mhunts'i ndu ma palehu̱ nú'mu̱ mi 'yo ha ya ot'at'o̱ho̱. Ne ka ba 'bu̱hwinu̱ ár e̱nxe̱ Jö mi ñöwi har t'o̱ho̱ Sinai. Ne bi hñönga ya mhö ungar te, ne bi thogagihu̱.
39 Ha nu'u̱ ndu ma palehu̱ himbi ne bi 'yo̱te, bi zantho, ne yá mfeni mi 'yoda Ehipto.
40 Nu'mú bi 'ñembabi'u̱ ar Aron: Di nehe gi hogagihe 'ra ma tsitahe ga te̱ñhe. Ngetho nunar Moise ba ju̱gagihe Ehipto, hindi pöhe teme xi ja'ö.
41 Jange bi hyok'u̱ n'ar boi bo̱jö, ne bi 'bo̱'spabi yá m'o̱ñho̱. Ne xa bi njohya'u̱ bi ndönga nö'ö bi hyokase̱'u̱.
42 Nu'mú Jö bi 'wege, ne bi hye̱p'u̱ nda nsunda'u̱ ya tso̱, ar zönö, ne ar hyadi, ngu xi t'ot'a ha yá t'ofo yá m'e̱hni Jö, ha enö njawa:
Me Israelhu̱, ham'u̱ ga 'rakagihu̱ n'ar m'o̱ñho̱
nú'mu̱ ga 'yohu̱ yon'a̱te nje̱ye̱ ha ya ot'at'o̱ho̱.
43 Hinga jahu̱p'u̱, ngetho nö'ö ngi o̱thu̱ ngi mu'sfu̱ ár ngu ar Molok,
ne ngi ju̱thwu̱ ár tso̱ ri tsitahu̱ ar Renfán.
Gehyu̱ ya tsita ga hyoju̱ ngi ndöñhu̱.
Jange ma ga thok'ahu̱ da ts'ix'ahu̱ injanu̱ har ha̱i Mbabilonia.
44 Núnu̱ har ot'at'o̱ho̱ habu̱ bi 'ranga ndu ma palehu̱, ka xki thoknu̱ n'ar ngudutu, habu̱ mi ndönga Jö. Nunar ngudutu'ö xki thoki ngu xki utwa Jö, ne xki xipa ar Moise nda hyoki.

45 M'e̱fa nunar ngudutu'ö bi gohwi ndu ma palehu̱. Ne ba hö injawa'u̱ mi ñ'owi ar Hosue, nú'mu̱ bi hñömba yá ha̱i nu'u̱ himya me Israel. Jö go bi 'ye̱ñ'u̱ mi zo̱kwa ndu ma palehu̱. Ge'mu̱ bi ndu̱'u̱ bi nsundabiwa Jö. Mi jap'u̱tho'u̱ nuya pa mi 'bu̱ ar Dabi.
46 Nunar ñ'o̱ho̱nu̱ xa bi numañho Jö. Mi nemhö nda hyokwa n'ar ngu habu̱ nda nsundabi nö'ö ar Jö mi ndönga ndu ma palehu̱ ar Hakob.
47 Ha n'ár t'u̱'ö hö, nö'ö már thuhu Salomon, go bi hyokwa ár ngu Jö nö'ö mi bemhö nda hyoka ár dada.
48 Mödi Jö bi 'bu̱ mañö mhets'i, hingi 'bu̱ ha n'ar ngu xi hyoka ár 'ye̱ ar jö'i, ngu bi 'ñenga ár m'e̱hni Jö, mi enö njawa:
49 Mhets'i go ma thuxandö,
har ximha̱i habu̱ di exa ma wa.
Tema ngu da tsa̱ gi hyogagihu̱ 'mu̱, enga ar tsi Hmu.
Wa habu̱ ga tsa̱ya̱.
50 Hage hinxta hokaga gathoyu̱.
51 Xa xi me ri ñöhu̱, hinti tuka ri mu̱ihu̱, ne gar me̱'skuhu̱. Xa hingi ne gi 'yo̱thu̱ ár Hñö Jö, gi njanguthohu̱ ndu ma palehu̱.
52 Hangu yá m'e̱hni Jö himbi 'yo̱t'wa ar ts'om'u̱i ri palehu̱. Ne bi hyo nu'u̱ togo mi no̱mba ár 'ñehe ar Hogañ'o̱ho̱, gehnu̱ ga da̱hu̱ ne ga hyohu̱ nuya payu̱.
53 Nu'ahu̱ ga hñöñhu̱hmö ar t'ofo bi zok'ahu̱ yá e̱nxe̱ Jö, ne hinga 'yo̱thu̱.
54 Nu mi 'yo̱ njap'u̱ nuya jö'i xa mi ntsinse̱ yá kwe̱, ne xa mi guxt'u̱ yá ts'i.
55 Ha nunar ku Teba xa bi nzinga ár Hñö Jö, bi no̱'sa mhets'i, ne bi hyandwa ár nsunda Jö ne ar tsi Hmu Hesu mi huhnu̱ hár ñ'e̱i Jö.
56 Ne bi 'ñenö:
—'Yo̱hu̱. Di handa mhets'i xogi, ne di handa Nö'ö Togo ba e bi Njö'i bi huhnu̱ hár ñ'e̱i Jö.
57 Nu'mú, gatho nu'u̱ ya jö'i xa bi mafi ne bi got'a yá gu, bi mfa̱ts'i bi gu̱ ar Teba.
58 Nep'u̱ bi nju̱ka har hnini bi nk'ahni. Nuya jö'i bi mo̱ yá dutu hár wa n'ar ñ'o̱ho̱ mi bötsitho ár thuhu ar Saulo.
59 Ne nú'mu̱ mi tho̱xa ya nk'ahni ar Teba, mi mat'a Jö, ne mi enö:
—Ma tsi Hmu Hesu, ha ri 'ye̱ di e̱nt'a ma hñö.
60 Bi nda̱ndihmö, ne bi 'ñenga nts'e̱di:
—Ma tsi Hmu'i, yo ma gi hñö'spa majöni nunar ts'okinu̱.
Ne ngu mi wadi bi mönga njap'u̱, bi hyoñ'a Jö.

8

Ar Saulo xa mi e n'ar m'u̱i ya ku

1 Nunar Saulo xki 'ñet'atho ár xu̱tha nú'mu̱ bi tho ar ku Teba.
Nor pa'ö bi ndu̱i bi nt'u̱tsa ya ku núnu̱ Herusalen. Hagatho bi mfont'a nuya gamfi har ha̱i Nhudea ne Nsamaria. Ho̱nse̱ yá mpo̱te ar tsi Hmu himbi mfont'u̱.
2 'Raya hogajö'i bi gu̱'spa ár ndo'yo ar Teba bi 'ya̱gi, ne xa bi zont'u̱.
3 Ar Saulo xa mi e n'ar m'u̱i ya gamfi, 'raman'ar ngu mi ku̱t'i mi ju̱ka ya ñ'o̱ho̱ ne ya 'be̱hñö nda zixa nda got'ar fa̱di.

Bi mhönga ar hoga mhö núnu̱ Nsamaria

4 Ha nu ma'ra ya gamfi xki njui ne xki mfont'i, habu̱ gatho mi thogi, mi mönga ar hoga mhö.
5 Ha nö'ö már thuhu ar Lipe, bi ma har hnini Nsamaria, ma ba xipa ya jö'i togo ar tsi Hmu Hesukristo.
6 Ne nuya jö'i n'at'wu̱ mi huxa ma su nö'ö mi mönga ar Lipe, ne mi hant'u̱ nu'u̱ ya nt'udi mi o̱t'ö.
7 Ngetho nze̱ye̱ ya jö'i nu'u̱ xki nthe̱xkwi ya ts'ondöhi mi e̱mbabi, ha nuya ts'ondöhi xa mi he̱xa ya mhafi nda bo̱ni. Ne nze̱ye̱ ya da̱thi xki nza yá ndo'yo, ne ya dowa mi thits'i.
8 Ne njap'u̱ xa mi pe̱'sa n'ar döta johya nuya mengu nor hnini'ö.
9 Ka mi 'bu̱hnu̱ n'ar ñ'o̱ho̱ már thuhu ar Simu, mar ñ'ete har hnini'ö. Xki hya̱t'a nze̱ye̱ ya me Nsamaria, ne xa mi o̱t'a ndöta.
10 Ne gatho ya mengunu̱, ya döta ne ya tx'u̱lo, xa mi jamasu mi o̱xa nö'ö te mi mönga nö'ö ar ñ'ete'ö, ne mi eñ'u̱:
—Nunar ñ'o̱ho̱nu̱ hömpa ár döta ts'e̱di Jö.
11 Gatho ya jö'i xa mi japamasu, ngetho ya maham'u̱ xki hya̱t'u̱ mi uta ya nt'ete.
12 Ha nu mi zo̱nga ar ku Lipe har hnini'ö, bi mönga ar hoga mhö no̱mba ár ts'u̱t'wi Jö, ne ár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo. Ne nze̱ye̱ ya ñ'o̱ho̱ ne ya 'be̱hñö mi ñ'emu̱i ne mi nxixthe'u̱.
13 Gese̱ ar Simu bi jamfi ne bi nxixthe. Ne hyax'mu̱ mi ñ'owi ar Lipe, mi handa tengu ya döta nt'udi mi o̱t'e, ne xa mi 'yo̱tho.

14 Nu mi bö ya mpo̱te mi 'bu̱ Herusalen, nuya me Nsamaria xki hñömba ár mhö Jö n'ehe, jange dama bi me̱hna ar Pedro ne ar Xuwa bi ma injanu̱.
15 Nu mi zo̱ñ'u̱, bi 'ya̱pa Jö nda hñöñ'u̱ ár Hñö Jö.
16 Ngetho hinto xki m'e̱mpatho ár Hñö Jö, ho̱nse̱ xki nxixthe hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo.
17 Jange ar Pedro ne ar Xuwa bi hñu'spa yá 'ye̱ ya gamfi, ne bi hñömbabi'u̱ ár Hñö Jö.
18 Nu mi hyanda njap'u̱ ar Simu nö'ö mar ñ'etehmö, mi hömba ár Hñö Jö nu'u̱ togo mi hñu'spa yá 'ye̱ ya mpo̱te, jange bi xipabi nda umba ar bojö,
19 ne bi 'ñembabi:
—'Raju̱ n'a tu̱i ar ts'e̱di gi höhu̱. Njap'u̱ to gatho ga huxa ma 'ye̱ da hñömba ár Hñö Jö n'ehe.
20 Nu'mú ar Pedro bi döti ne bi 'ñembabi:
—M'e̱hwi ri bojö. Yo'ö xka beni da tsa̱ da tha̱nga ár ts'e̱di Jö.
21 Hingi pe̱'sa ar se̱ki, ne hindi 'ñep'a'i gi pe̱ nunar 'be̱finu̱, ngetho Jö hingi numañho nö'ö xka beni.
22 Jange mahyoni gi 'yo̱t'wa ár ntso̱'mi ri ts'oki xka beni, ne 'ya̱pa Jö, xömhö da pump'a nö'ö ga tsa̱ ha ri mu̱i.
23 Ngetho nuga di handi xa tso̱t'a ri mu̱i, ne xi gop'atho ar ts'oki.
24 Nu'mú ar Simu bi dödi ne bi 'ñenö:
—'Ya̱pkagihu̱ts'u̱ Jö, hinda zu̱kagi nö'ö xka möñhu̱.
25 Ne nu'u̱ ya mpo̱te bi da̱majöni togo ma tsi Hmuhu̱ Hesu, bi mömba ár mhö Jö. M'e̱fa bi menga Herusalen, ne hagatho ya hnini Nsamaria mi thogi, mi mönga ar hoga mhö.

Ar ku Lipe bi xixthe n'ar me Etiopia

26 M'e̱fa n'ár e̱nxe̱ Jö bi zo ar ku Lipe, ne bi 'ñembabi:
—Lipe, xta e ga pe̱ñ'a'i gi ma mak'angi, ju̱ ar 'ñu kö Herusalen, di ma har hnini ár thuhu Gasa, thota ha ya ot'at'o̱ho̱.
27 Nu'mú ar Lipe dama bi gu̱ ar 'ñu bi ma. Ne nú'mu̱ mi 'yo ar 'ñu, bi nthe̱wi n'ar ñ'o̱ho̱ már me Etiopia, ár ma̱xte ar ndö'be̱hñö ár thuhu Kandase mar ndönu̱ Etiopia. Nor ñ'o̱ho̱'ö már me̱sbojö ar ndö'be̱hñö, xki mengi ma ba ndönga núnu̱ Herusalen.
28 Mi huxa har tönza ndi menga ár ha̱i, ne mi ne ar t'ofo xki 'yot'a ar m'e̱hni Isaia.
29 Nu'mú ár Hñö Jö bi 'ñemba ar Lipe:
—Di ma ba tsu̱ nunar tönza xi manu̱, ne me̱wi.
30 Ar Lipe xa bi ntihi bi ma ba tsu̱ ar tönza. Ne bi 'yo̱xa nö'ö ar ñ'o̱ho̱'ö mi ne ár t'ofo ar m'e̱hni Isaia, ne bi 'ñembabi:
—Hage gi pödi tema di bo̱nga nö'ö gi nehe.
31 Ha nor ñ'o̱ho̱'ö bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hanja da za̱ ga pödi te di bo̱ni nu'mu̱ hinto da utkagi.
Ne bi 'ya̱pa ar Lipe nda bo̱ts'e ne nda hñuhwi.
32 Nö'ö ar xe̱ni ár T'ofo Jö habu̱ mi nehe, enö njawa:
Nö'ö bi ñhetho ngu n'ar tsi de̱ti ts'its'i da tho.
Ngu n'a tsi ndöni da ngone nú'mu̱ da t'öxi,
njap'u̱ himbi mafi.
33 Mi ñ'enda ya jö'i, ne hinto bi 'yo̱t'wa ar ts'u̱t'wi.
Ne nuyá mëni, hinto tsa̱ da metwabi,
ngetho bi thökwa ár tewa har ximha̱i.
34 Nep'u̱ nor me Etiopia bi 'ñembabi ar Lipe:
—Jakar möte gi xikagi togo no̱nga ár m'e̱hni Jö. Hage mi no̱nga ár m'u̱ise̱, wa mi no̱nga man'a.
35 Nu'mú ar Lipe bi gu̱ nunár xe̱ni ar T'ofo mi ne ar me Etiopia, ne bi ndu̱i bi xipabi ar hoga mhö no̱nga ar tsi Hmu Hesu.
36 Nú'mu̱ mi 'yo ar 'ñu'u̱, bi zo̱nga habu̱ mi jar dehe, ne bi 'ñenga nö'ö ar me Etiopia:
—Jawa ar dehe. Hage hinda tsa̱ ga nxixthega 'mu̱.
37 Ha nor Lipe bi 'ñembabi:
—Nu'mu̱ xa gi ñ'emu̱i ne xi zo ri mu̱i, hö da tsa̱.
Nor me Etiopia bi 'ñenö:
—Hö, di ñ'emu̱i ar tsi Hmu Hesukristo gehnu̱ ár T'u̱ Jö.
38 Nunu̱ bi mö nda m'a̱'ma ar tönza, ne bi göi bi yu̱t'u̱ har dehe gatho yoho. Ne ar Lipe bi xixthe ar me Etiopia.
39 Ha nu mi bo̱x'u̱ har dehe, ar Lipe bi m'e̱tho, ngetho ár Hñö Jö bi zits'i. Ne ar me Etiopia himbi mengi bi hyandi, ne xa bi njohya'ö bi gu̱ ar 'ñu bi ma.
40 Ha nunar Lipe bi zo̱nu̱ Asoto. Ha nú'mu̱ mi thohnu̱, bi ndu̱i bi mönga ar hoga mhö ha ya hnini mi ja har 'ñu ndi ma Nsesarea.

9

Ar Saulo bi ñ'emu̱i ar tsi Hmu Hesukristo
(Hch. 22:6-16; 26:12-18)

1 Ha nuya pa'u̱ ar Saulo mi hu'sa nda hyo gatho nu'u̱ mi ñ'emu̱i ar tsi Hmu. Ne bi ma ba
k'ö'sa ar dö̱ngamöjö,
2 ma ba a̱pa ya he̱'mi nda hñö'spa yá nijö ya xodyo nú̱nu̱ Ndamasko. Njap'u̱ nú'mu̱ nda
dinga 'ra nu'u̱ mi te̱mba ár 'ñu ar tsi Hmu Hesu, ya ñ'o̱ho̱ wa ya 'be̱hñö, gatho nda tsi
Herusalen, ne nda got'a har fa̱di.
3 Ha nú'mu̱ mi 'yo ar 'ñu, 'bu̱tho nda zo̱nga Ndamasko, n'a mbi hyexta n'ar hyats'i ndi 'ñe
mhets'i.
4 Bi hwank'mu̱, ne bi 'yo̱ n'ar mhö mi enö:
—Saulo, Saulo, yo'ö gi u̱tsagi.
5 Nu'mú̱ ar Saulo bi dödi ne bi 'ñenö:
—Ndada, togo'i.
Nö'ö bi dödi:
—Nuga dar Hesu, togo gi u̱tsa. Go xka nts'oks̱e̱, ngu n'ar boi pu̱nga ar maza.
6 Ne ar Saulo xa mi ntsu mi nhwöt'i, ne bi 'ñenö:
—Ma tsi Hmu'i, teme gi ne ga pe̱pya.
Nu'mú̱ ar tsi Hmu bi 'ñembabi:
—Nangi, di ma ba ku̱t'a har hnini, ka ma da nsi'anu̱ tema gi pe̱fi.
7 Ne nu'u̱ ya ñ'o̱ho̱ mi ñ'owi ar Saulo, bi m'a̱'u̱ himi pödi te nda beñ'u̱, ngetho bi 'yo̱'u̱ ar
mhö n'ehe, ha hinto bi hyandi togo mi ñö.
8 Nep'u̱ ar Saulo bi nangi bi m'a̱i, ne bi zo̱tyá da̱, mödi himbi za̱ te bi hyandi. Jange bi
ngu̱hni bi ts'ixa har hnini Ndamasko.
9 Ne ka ba 'bu̱hnu̱ hñupa himi handi. Ne nuya hñupayu̱ hinte bi zi.
10 Nú̱nu̱ Ndamasko ka mi 'bu̱hnu̱ n'ar gamfi már thuhu ar Anania. Nunu̱ bi zo ar tsi Hmu
ngu n'ar t'i, ne bi 'ñembabi:
—Ha gi o̱de, Anania.
Nö'ö bi dötwabi:
—Te gi jaki, tsi Hmu.
11 Ha nu ar tsi Hmu bi 'ñembabi:
—Nangi di ma har 'ñu ár thuhu Njöntho, ne ba honga n'ar ñ'o̱ho̱ ár thuhu ar Saulo me
Tarso, 'bu̱ hár ngu ar Huda. Nu xki tso̱nu̱ ma gi tini mat'a Jö.
12 Nö'ö xta utwabi ngu n'ar t'i, ma da zo̱nga n'ar ñ'o̱ho̱ ár thuhu ar Anania, ne da hñu'spa
yá 'ye̱, njap'u̱ da mengi da hyandi.
13 Nu mi 'yo̱ njap'u̱ ar ku Anania, bi dödi ne bi 'ñenö:
—Ma tsi Hmu'i, nze̱ye̱ togo xi xikagi nunar ñ'o̱ho̱nu̱ xa xi 'ñe ar m'u̱i nu'u̱ te̱ñ'a'i 'bu̱hnu̱
Herusalen.
14 Ha xi umba nse̱ki ya ndömöjö da e da gu̱ gatho nu'u̱ mat'a ri thuhuwa n'ehe.
15 Nu'mú̱ ar tsi Hmu bi 'ñemba ar Anania:
—Di ma gi 'yo̱t'a nö'ö di xi'a'i. Ngetho go ger ñ'o̱ho̱nu̱ xta hwahni da me̱pkagi, ne da utka
ma thuhu nu'u̱ ya me Israel, nu'u̱ hingya me Israel ne yá ndö.
16 Ne go ma ga utka hangu ma da thogi ngetho da̱tka ma thuhu.
17 Nu'mú̱ ar Anania bi ma, ba ku̱t'a har ngu habu̱ mi 'bu̱ ar Saulo, bi hñu'spa yá 'ye̱, ne bi
'ñembabi:
—Ku Saulo, ar tsi Hmu Hesu nö'ö ga hyanda har 'ñu ngi 'ñekwa, gehnu̱ xpa pe̱nkagi ga
hus'a ma 'ye̱ ne da mengi gi hyandi, ne gi nzinga ár Hñö Jö.
18 Nu'mú̱ bi hyo̱ 'ra ngu yá koto ya hwö mi kotwa yá da̱ ar Saulo, ne dama bi mengi bi
hyandi, ne bi m'a̱i bi ma ba nxixthe.
19 Nu mi ñuni bi menga ár ts'e̱di, ne bi m'u̱hwinu̱ ya ku Ndamasko 'ra ya pa.

Ar ku Saulo bi mömba ár mhö Jö har hnini Ndamasko
20 Nep'u̱ ngut'a bi ma ba da̱majöni ar tsi Hmu Hesukristo ha yá nijö ya xodyo, mi xipabi'u̱
ar Hesu gehnu̱ ár T'u̱ Jö.
21 Ne gatho nu'u̱ togo mi o̱xa nö'ö mi möñ'ö, xa mi 'yo̱tho ne mi eñ'u̱:
—Ha hinga gehnu̱ togo mi ju̱ mi net'a nu'u̱ togo mi mat'wa ár thuhu ar Hesu nú̱nu̱
Herusalen. Wa hinga gehnu̱ xki 'ñehe nda xo̱tya gamfi, ne nda zi'spa ya ndömöjö.
22 Ha nunar ku Saulo hyax'mu̱ mi huxa ár ts'e̱di nda xipa yá mixodyowi nunar Hesu
gehnu̱ ar Kristo. Ne nuya xodyo mi 'bu̱hnu̱ Ndamasko himi pödi te nda beni.

Ar Saulo bi k'ot'a ha yá 'ye̱ ya xodyo
23 Bi tho yapa, ne ya xodyo bi nko nda hyo'u̱ ar Saulo.

24 Bi nsipabi ar Saulo nö'ö mi beñ'ų nda 'yǫt'e. Parxui mi supa gatho yá goxthi ar hnini, mi ne nda hyohmö.
25 Jange nuya ku bi mą̈xa ar Saulo nda bǫnga har hnini, bi njö'mtho har jödo mi kot'a ar hnini, bi t'e̱nt'a ha n'ar 'bǫts'e mi nxui.

Ar Saulo mi 'bu̱hnu̱ Herusalen

26 Nu mi zǫnu̱ Herusalen ar Saulo, mi nemhö nda ñ'owi ya ku. Ha nuyu̱ xa mi ntsu, himi ñ'emu̱i'u̱ xki gamfi n'ehe.
27 Nunar ku Berhnabe bi zixa habu̱ mi 'bu̱ ya mpǫte, ne bi metwabi'u̱ hanja xki hyanda ar tsi Hmu har 'ñu, ne xki ñöwi, ne himbi ntsu bi da̱ta majöni ár thuhu ar tsi Hmu Hesu núnu̱ Ndamasko.
28 Ne njap'u̱ bi za̱ bi mpe̱hwi ya gamfinu̱ Herusalen habu̱ gatho mi 'yo'u̱.
29 Himi ntsunu̱ nda mömba ár thuhu ar tsi Hmu, ne mi ntsa̱hñökiwi nuya xodyo mi ñö ar griego, jange nuyu̱ n'e, mi nehmö nda hyo.
30 Ha nu mi bö ya ku nö'ö xki t'e̱kwabi, bi zix'u̱ Nsesarea, nep'u̱ bi me̱ñ'u̱ nda ma Tarso.
31 Nu'mú gatho ya gamfi mi pe̱'sa n'ar hogam'u̱inu̱ Nhudea, Ngalilea ne Nsamaria. Ne ndi hñuxa yá jamfi, ne mi 'yo'u̱ mi tsupa Jö, ne ár Hñö Jö mi fa̱x'u̱ nda xu ya gamfi.

Ar Enea bi dits'i

32 Har ku Pedro mi 'yo mi tsǫnga gatho ya gamfi, ne bi ma ba k'ö'sa ya ku mi 'bu̱hnu̱ Lida.
33 Ne ka bi nthe̱winu̱ n'ar ñ'ǫho̱ ár thuhu ar Enea, mi pe̱'sa hñöto nje̱ye̱ mi 'be̱ngar t'oxi, xki nza ár ndo'yo.
34 Ne bi 'ñemba ar Pedro:
—Ha gi ǫde Enea, ar tsi Hmu Hesukristo xi ǫthe'i. Nangi, ju̱xa ri fidi.
Ne nö'ö dama bi nangi.
35 Ne gatho ya mengunu̱ Lida ne ya me Saron, mi hyant'u̱, bi ñ'emu̱i ar tsi Hmu.

Ar Dorka bi jo'spa ár te

36 Núnu̱ har hnini Nhope mi 'bu̱hnu̱ n'ar 'be̱hñö mar gamfi, mar thuhu ar Tabita, har griego t'embabi Dorka. Nunu̱ himi tsa̱ya̱ mi ǫt'a ya ñho ne mi fa̱xa ya hyoya.
37 Ha nuya pa'u̱ bi zu̱ n'ar hñeni ne bi du. Nep'u̱ bi nsu̱kwa ár ndo'yo ngu yá nt'umbi'u̱, ne ba 'be̱ ha n'ar ngu mi tǫ mañö.
38 Get'u̱ Nhope 'bu̱ ar hnini Lida. Ne nuya gamfi me Nhope xki 'yǫde mi 'bu̱hnu̱ Nlida ar ku Pedro. Jange bi m'e̱hna yoho togo ma nda tsihi, ne nda 'ñembabi:
—Di a̱'ahe gi jar möte ga möhö ngut'a Nhope.
39 Dama bi nanga ar Pedro bi me̱wi. Ne nu mi zǫni, bi ts'ixa har ngu mi tǫ mañö, habu̱ xki mhunts'a nze̱ye̱ ya 'ranxu xa mi zont'a togo bi du. Ne ar Pedro bi got'atho, ne bi t'utwabi nuya pahni ne ma'ra ya he xki hyoka ar Dorka nú'mu̱ mi tetho.
40 Nu'mú ar Pedro bi 'be̱pa nda bǫnga nthi gatho nu'u̱ mi 'bu̱hnu̱, ne bi nda̱ndihmö, bi 'ya̱pa Jö. Nep'u̱ bi ñhanda habu̱ mi 'be̱nga nö'ö xki du, ne bi 'ñembabi:
—Tabita, nangi.
Ne nö'ö dama bi zǫt'a yá da̱, ne nu mi hyanda ar Pedro, bi nangi bi hñudi.
41 Ne ar Pedro bi mipa ár 'ye̱, ne bi 'ba̱'mi. Nep'u̱ bi zohna ya 'ranxu ne nu ma'ra ya ku, ne bi utwabi xki mengi xki nte.
42 Ne xǫge har hnini Nhope bi nxanga nö'ö teme xki thogi, ne nze̱ye̱ ya jö'i bi ñ'emu̱i ar tsi Hmu Hesu.
43 Har Pedro bi gohnu̱ Nhope nze̱ye̱ ya pa hár ngu n'ar ku ár thuhu ar Simu, ar hokaximhni.

10

Ar Pedro ne ar Kornelio

1 Mi 'bu̱hnu̱ Nsesarea n'ar ñ'ǫho̱ már thuhu ar Kornelio. Nunu̱ mar döndogu har mhunts'a ndogu mi t'embabi ya me Italia.
2 Nunu̱ xa mar hogajö'i, ne mi tsupa Jö, mahye̱giwi gatho nu'u̱ mi 'bu̱ hár ngu. Ne mi fa̱xa nu'u̱ ma ya hyoya, ne hyax'mu̱ mi mat'a Jö.
3 Zǫta n'ar pa ngu n'ar hñu nde, bi hyanda xiñho n'ár e̱nxe̱ Jö ngu n'ar t'i, bi wat'a habu̱ mi 'bu̱'ö, ne bi 'ñembabi:
—Kornelio.
4 Nu mi hyandi xa bi k'öt'i ne xa bi ntsu, bi 'ñenö:
—Tsi Hmu, te gi jaki.
Ha nunar e̱nxe̱ bi 'ñembabi:
—Nuya ri nt'a̱pa Jö, ne nuya ri hoga 'be̱fi xka 'yǫt'e, xi hyant'a Jö ne hinxi pumhni.

5 Jange nupya pe̱hna 'ra ya m'e̱hni har hnini Nhope, ma da tsi ar Simu nö'ö xi thu'spabi ar Pedro.
6 Nö'ö bi 'bu̱ hár ngu man'ar Simu nö'ö hoka ya ximhni, 'bu̱ har ñönthe. Nunar Pedronu̱ go ma da xi'a'i te di 'ñep'a'i gi 'yo̱t'e.
7 Ne nu mi ma nor e̱nxe̱ mi ñöwi ar Kornelio, nunu̱ bi zohna yoho yá 'be̱go ne n'ar ndogu xa mi honga Jö n'ehe, gehnu̱ mi pe̱pabi xiñho.
8 Bi metwabi gatho nö'ö te xki thogi, ne bi me̱hna har hnini Nhope.
9 Ha nu ár hyax'ö mi 'yo ar 'ñu'u̱, ne tx'u̱tho mi 'be̱di nda zo̱nga har hnini Nhope, ge'mu̱ ar Pedro bi bo̱xa mañö ár njo'mi ar ngu nda 'ya̱pa Jö, ngu mi made mpa.
10 Ne xa mi tsu̱ n'ar thuhu, xa mi nemhö nda ñuni. Ha nú'mu̱ mi thokwabi te nda zi, bi hyanda n'ar nt'udi ngu n'ar t'i.
11 Bi hyandi bi xo mhets'i, ne ba jö'ma har ha̱i ngu n'ar döta dutu mi thu'sa gatho goho yá ñöni.
12 Ne har dutu'ö, mi ku̱xa gatho ya zu'we tu goho yá wa, nu'u̱ nju̱t'a har ha̱i, ne nu'u̱ nsa̱nga har ndöhi.
13 Ne bi 'yo̱ n'ar mhö mi enö:
—Pedro, nangi, hyo ya zu'we gi tsa.
14 Ha nunar Pedro bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hinda nejö, tsi Hmu, ngetho hiñham'u̱ xta tsi nö'ö hindi 'ñepki ga tsi ne hingi t'axi.
15 Bi mengi bi nheki nuna ar mhö man'agi:
—Yo gi xipa hindi 'ñep'a'i gi tsi nö'ö xi xu̱ka Jö ne xi t'axki.
16 Hñu'gi bi nt'o̱de, ne bi nju̱xa mhets'i man'agi nö'ö ar dutu'ö.
17 Nunar Pedro mi 'bu̱hnu̱ xa mi 'yonga ár mfeni, mi ne nda bödi te ndi bo̱nga nö'ö ngu ar t'i xki hyandi. Ja bi zo̱ 'mu̱ har goxthi yá m'e̱hni ar Kornelio, mi ñ'a̱ni habu̱ mi 'bu̱ ár ngu ar Simu mi hoka ya ximhni.
18 Ne bi ñ'a̱ñ'u̱ nts'e̱di, ha mi 'bu̱hnu̱ ar Simu nö'ö xki thu'spabi ar Pedro n'ehe.
19 Ar Pedro mi benda nö'ö ngu ar t'i xki hyandi, ge'mu̱ bi 'ñembabi ár Hñö Jö:
—Bi zo̱ hñu ya ñ'o̱ho̱ hoñ'a'i.
20 'Ba̱i, ne köi gi me̱wi. Yo gi yomi, ngetho go xta pe̱nkayu̱.
21 Nu'mú ar Pedro bi göi bi ma habu̱ mi 'ba̱ nu'u̱ yá m'e̱hni ar Kornelio, ne bi 'ñembabi'u̱:
—Go geke togo gi hoñhu̱. Tema xka 'ñehu̱.
22 Nuyu̱ bi dödi ne bi 'ñenö:
—Xpa pe̱nje ma döndoguhe ar Kornelio, n'ar hoga ñ'o̱ho̱ tsupa Jö, ne gatho ya xodyo ñömañhobi. Ha n'ár e̱nxe̱ Jö bi xipabi nda me̱hna togo nda e nda zix'a ár ngu'ö, da 'yo̱xa nö'ö gi xipabi.
23 Ar Pedro bi thoki bi umba nse̱ki bi ñ'ox'u̱ nö'ö ar nxui'ö habu̱ mi 'bu̱'ö. Ne ár hyax'ö ar Pedro bi nangi bi me̱wi'u̱, ne bi de̱nga ma'ra ya ku ma ya mengunu̱ Nhope.
24 Ár yopa bi zo̱ñ'u̱ Nsesarea habu̱ mi 'bu̱ ar Kornelio mi to̱'mi. Ne xki zohna gatho yá mëni, ne nu'u̱ yá ñ'owi mi ntsixkwi xiñho.
25 Nu mi zo̱nga ar Pedro hár ngu ar Kornelio, nunu̱ bi bo̱ni bi dödi, ne bi nda̱ndihmö ha yá wa mi ne nda ndöni.
26 Ha nunar Pedro bi 'ba̱'mi, ne bi 'ñembabi:
—Nangi, ngetho nuga dar ñ'o̱ho̱ ngu nu ma'ra.
27 Nú'mu̱ mi ñöwi, bi yu̱t'u̱ mbor ngu. Ka mi 'bu̱hnu̱ nze̱ye̱ ya jö'i xki mhunts'i.
28 Ne ar Pedro bi 'ñembabi'u̱:
—Nu'ahu̱ gi pöhu̱ dar xodyohe, ne ha ma nt'umbihe högagihe ga nthöskwihe nu'ahu̱ hingar xodyohu̱, ne hingi tsa̱ ga ku̱the ha ri nguhu̱. Mödi njap'u̱, Jö xi utkagi hinto ga embabi hindi 'ñepi ga ñö'be, ne hinga xipi hingi t'axi.
29 Jange mi xikagi ri m'e̱hni nga ekwa, hinda o̱t'a ma 'ñöngi, ngut'a da ehe. Xikagihu̱ te gi jaju̱.
30 Nu'mú ar Kornelio bi döti ne bi 'ñembabi:
—Pe̱'sa goho mpa ngu ar xe̱nimpanu̱, ndi 'bu̱kwa ha ma ngu, ndi bëhë ne ndi mat'a Jö ngu di nzöi di o̱t'e. Ngur hñu nde, n'a nda handatho n'ar ñ'o̱ho̱ mi he n'ar dutu xa mi hwe̱xki, mi 'ba̱hnu̱ ndi ñhant'be.
31 Ne bi 'ñengagi: Kornelio, Jö xi 'yo̱xa nö'ö xka 'ya̱pabi, ne xi hyanda nö'ö ar ñho xka 'yo̱t'wa ya hyoya.
32 Pe̱hna togo da ma har hnini Nhope, ma da tsiñ'a ar Simu, nö'ö t'embabi ar Pedro n'ehe. 'Bu̱ hár ngu man'a ar Simu ar hokaximhni, 'bu̱ har ñönthe. Ne nu xta zo̱'ö, ma da xi'a te gi pe̱fi.
33 Jange ngut'a da pe̱mp'u̱ togo ba hoñ'a'i, ne xka 'yo̱t'a xiñho xka ekwa. Ngu gi nu, gatho di 'bu̱hewa hár nthandi Jö, ne di ne ga o̱he nö'ö xi 'ra'i gi xije.

34 Nu'mú ar Pedro bi dụ'mi bi ñö, ne bi 'ñenö:
—Nupya hö, xta pödi majöni Jö handa mahye̱tho gatho ya jö'i.
35 Numañho'ö gatho nu'ụ togo 'yo hár nsu'ö ne o̱t'a nö'ö xiñho, mödi habụ gatho ya mengu'ụ.
36 Jö ba pe̱mpa ár mhö ya me Israel, ar hoga mhö no̱nga ar hogam'ụi unga ar Hesukristo, gehnụ ár Hmu gatho ya meximha̱i.
37 Ngu xka 'yo̱se̱hụ gatho nö'ö xi tho ha ma ha̱ihe nuje dar xodyohe, bi ndụ Ngalilea nú'mụ ar Xuwa xki wadi mi no̱nga ar xixthe, ne bi nụnga gatho har ha̱i Nhudea.
38 Gi pöhụ n'e, Jö bi umba ár Hñö ar Hesu me Nasare. Bi me̱'sa ar ts'e̱di bi ñ'o bi 'yo̱t'a ya ñho, ne bi o̱thebi yá hñeni gatho nu'ụ togo xki dënt'a ar ts'ondöhi. Bi tsa̱ bi 'yo̱t'a njap'ụ, ngetho mi 'bụhwi Jö.
39 Ne nuje di da̱he majöni gatho nö'ö bi 'yo̱t'a ar Hesu har hnini Herusalen ne xo̱ge har ha̱i Nhudea. M'e̱fa nunụ bi ts'ụta ha n'ar za bi tho.
40 Gehnụtho togo Jö bi japi bi nte man'agi ár hñupa, ne bi ñ'udi da hanthe.
41 Himbi ñ'udi bi hyanda gatho ya jö'i. Ho̱nse̱gihe da hanthe, ngetho hár ndụitho, Jö xki hwankagihe nga da̱thwe majöni. Nuje da ñum'ehe ne da tsithehe mahye̱gi nú'mụ mi mengi bi nte.
42 Ne bi me̱nkagihe ga xife ya jö'i, ne ga da̱he majöni gehnụ xi hñuxa Jö ngu ar ts'ụt'wi, ne da hñö'spa majöni nu'ụ tetho ne nu'ụ xi du.
43 Ne gatho yá m'e̱hni Jö mi 'bụ mam'e̱t'o, bi da̱majöni bi 'ñeñ'ụ, gatho nu'ụ da ñ'emụibi ár thuhu, da mpumbabi yá ts'oki.
44 Ar Pedro himi jwatho nda mönga nuya mhöyụ, ba kö ár Hñö Jö, ne bi zụ gatho nu'ụ mi o̱xa nö'ö mi mönga ar Pedro.
45 Ha nuya xodyo ma ya gamfi ba ñ'owi ar Pedro, xa mi 'yo̱tho, ngetho xki hñömba ár Hñö Jö n'ehe nu'ụ himya xodyo.
46 Bi 'yo̱de mi ñö ma'ra ya mhö nu'ụ himi pö'ụ, ne mi umba njamödi Jö.
47 Nu'mú ar Pedro bi 'ñenö:
—Togo da za̱ da hñökwabi da nxixtheyụ. Nuyụ xi hñömba ár Hñö Jö mahye̱gi ngu xta höñhụ n'ehe.
48 Ne bi 'be̱pabi'ụ nda nxixthe hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo. Ha nuyụ bi 'ya̱pa ar Pedro nda gohwinụ ma'ra ya pa.

11

Ar Pedro bi metwa ya ku me Herusalen nö'ö xki 'yo̱t'a Jö

1 Bi 'yo̱ ya mpo̱te ne ma'ra ya gamfi mi 'bụ Nhudea, nuya himya xodyo xki hñömba ár mhö Jö n'ehe.
2 Ne mi menga ar ku Pedro Herusalen, ka ba tsụhnụ nuyá mixodyowi ma ya gamfi ne mi te̱nda yá nt'umbi'ụ.
3 Ne bi 'ñembabi:
—Hanja xka kụt'a ha yá ngu ya ñ'o̱ho̱ hingya xodyo, ne xka ñungwi.
4 Nu'mú ar Pedro bi mụdi bi 'yot'wa ar 'ñu gatho nö'ö xki thogi, ne bi 'ñembabi'ụ:
5 —Nuga ndi 'bụhnụ ndi a̱pa Jö har hnini Nhope, ne da handa n'ar nt'udi ngu ar t'i. Ba jö'ma mhets'i n'ar döta dutu mi thu'sa gatho goho yá ñöni, ne bi jö'ma habụ ndi 'bụi.
6 Ne nu nda k'öt'i, da handi mi kụ gatho ya zu'we tu goho yá wa, ya zate, ya zu'we njụt'a har ha̱i, ne nu'ụ nsa̱nga har ndöhi.
7 N'a nda o̱ta n'ar mhö bi 'ñengagi: Pedro, nangi gi hyo gi tsa.
8 Ne da embabi: Hinda nejö, tsi Hmu, ngetho hiñham'ụ xta tsiga nö'ö hindi 'ñepki ga tsi hingi t'axi.
9 Nu'mú, nö'ö ar mhö mi e mhets'i bi mengi bi zokagi, ne bi 'ñengagi: Yo gi xipabi hindi 'ñep'a'i gi tsi nö'ö xi xụka Jö, ne xi t'axki.
10 Bi nheki ar hñu'gi, ne bi njụxa mhets'i nö'ö ar dutu'ö.
11 N'a mbi zo̱nda hñu ya ñ'o̱ho̱ har ngu habụ ndi 'bụka, xki 'ñe Nsesarea xki 'be̱hni nda zixkagi.
12 Ne ár Hñö Jö bi xikagi hinge nga yomi nga me̱'be'ụ. Ne da me̱'be nuyụ ma 'rato ya kuyụ. Nda tso̱ñhe da kụthe hár ngu nö'ö togo xki me̱hna yá m'e̱hni nda zixkagi.
13 Ha nor ñ'o̱ho̱'ö bi xije hanja xki hyandnụ hár ngu n'ár e̱nxe̱ Jö mi 'ba̱hnụ, ne bi 'ñembabi 'nö: Pe̱hna 'ra ya m'e̱hni har hnini Nhope, ma da tsi ar Simu nö'ö xi thu'spabi ar Pedro.
14 Nunụ ma da xi'a'i ya mhö da ma̱x'a'i gi mpo̱ho̱, ne gatho ya mengu ri ngu.
15 Ha nu nda dụ'mi da ñö, bi hñöñ'ụ ár Hñö Jö ngu da höñhụ ar ndụi n'ehe.
16 Da bem'ụ nö'ö xki mönga ma tsi Hmuhụ nú'mụ bi 'ñenö: Ar Xuwa mi xixthe har dehe, ha nu'ahụ ma gi nxixthehụ gi nziñhụ ár Hñö Jö.

17 Nu'mu̱ Jö bi ne bi hwëkwabi ár Hñö mahye̱gi nguju̱ di ñ'emu̱ihu̱ ma tsi Hmuhu̱ Hesukristo, ter m'e̱kagiga ga hökwa ár 'be̱fi Jö.
18 Nu mi 'yo̱ njap'u̱ nuya ku mi 'bu̱hnu̱ Herusalen, bi ñhetho, ne bi nsunda Jö, bi 'ñeñ'u̱:
—Njap'u̱tho xi hwëkwa Jö nu'u̱ hingya xodyo da 'yo̱t'wár ntso̱'mi, ne da me̱'sa ar te hiñham'u̱ da göts'i nguju̱.

Nu'u̱ xi jamfi 'bu̱ har nijö Antiokia
19 Nu'u̱ ya ku xki nt'u̱tsa xki mfont'i nu'u̱ ya pa mi tho ar ku Teba, 'ra ba tso̱nga har ha̱i Fenisia, ma'ra Txipre, ha ma'ra Antiokia. Ne habu̱ gatho mi tho'u̱, hinto ma'ra mi xipa ár mhö Jö, ho̱nse̱ yá mixodyowi.
20 Ha mi ñ'owi 'ra ya ku ma ya me Txipre, ne ma'ra ya me Sirene. Nu mi zo̱ñ'u̱ har hnini Antiokia, bi metwabi'u̱ ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesu nu'u̱ ya jö'i himya xodyo n'ehe.
21 Jö bi umba ar ts'e̱di'u̱, ne nze̱ye̱ ya jö'i bi ñ'emu̱i, ne bi de̱mba ár 'ñu ar tsi Hmu Hesu.
22 Nu mi bö ya ku mi 'bu̱hnu̱ Herusalen nö'ö mi thohnu̱ Antiokia, bi me̱ñ'u̱ injanu̱ ar ku Berhnabe.
23 Ne mi zo̱ñ'ö, bi hyandi teme xki hwëkwabi Jö'u̱, ne xa bi njohya. Ne bi xipa gatho nu'u̱ xki ñ'emu̱inu̱, hinge nda hye̱p'u̱ nunar jamfinu̱, ne nda umba yá mu̱i nda hyonga Jö.
24 Ar Berhnabe xa mar hoga ku, ne xki nzinga ár Hñö Jö, xa mi tse̱ ár jamfi. Njap'u̱ nze̱ye̱ ya jö'i bi ñ'emu̱i ar tsi Hmu.
25 Nep'u̱ ar Berhnabe bi ma Tarso, ba honga ar Saulo, ne mba tini bi zixa Antiokia.
26 Ne ka bi m'u̱hnu̱ n'a nje̱ye̱ nuya yohoyu̱, mi mhunskwi ya gamfi, ne mi utwa ár mhö Jö nze̱ye̱ ya jö'i. Ka gehnu̱ Antiokia habu̱ bi ndu̱i bi nsipabi ya gamfi ma ya me̱pa Kristo.
27 Nuya pa'u̱ ba po̱nga Herusalen 'ra yá m'e̱hni Jö, bi ma Antiokia.
28 N'a'u̱ már thuhu ar Agabo, bi m'a̱ madeda habu̱ xki mhunts'a ya ku. Ne bi nzinga ár Hñö Jö, bi 'ñenö ma nda nja n'ar döta thuhu xo̱ge ár nxidi ar ximha̱i. Ne hö, bi tho ngu xki möñ'ö nuya pa mar dönga ndö Nroma ar Klaudio.
29 Nep'u̱ nuya gamfi me Antiokia bi beñ'u̱ nda me̱mpa n'ar mfa̱ts'i nu'u̱ ma'ra ya gamfi mi 'bu̱hnu̱ Nhudea. N'a ngu n'a bi unga nö'ö mi tsu̱pa yá ts'e̱di.
30 Ne nunar mfa̱ts'i bi uñ'u̱, bi me̱mpa nuyá ndö ar nijö Nhudea, ne go bi hñöxa ar Berhnabe, bi me̱wi ar Saulo.

12

Ar Hakobo bi tho, ne ar Pedro bi nju̱ bi jot'i
1 Nuya pa'u̱ ar ndö Erode bi ndu̱i bi u̱tsa ya gamfi, mi honi hanja nda hyo.
2 Ne ndo̱jwaitho bi tho ar Hakobo ár jödö ar Xuwa.
3 Ha nu mi bödi mi numañho ya xodyo, bi me̱hna nda nju̱ ar Pedro n'ehe. Bi nju̱ ha n'ár ngo ya xodyo nú'mu̱ mi ts'i ar thuhme himi jots'i.
4 Ha nu mi nju̱'ö, bi jot'a har fa̱di. Ne bi t'e̱nt'wa ha yá 'ye̱ 're̱t'ama'rato ya ndogu, xki ñhege goho n'a ngu n'a nda su'ö. Ngetho ar Erode mi beni ngu nda wata ár ngo ar baxjwa, nda nju̱ka har fa̱di nda m'a̱'ma nts'u̱t'wi madeda ya jö'i.
5 Nu'mú ar Pedro, xa mi nsu xiñho har fa̱di. Ha nuya ku himi tsa̱ya̱ mi mat'wa Jö.

Ar Pedro bi nju̱ka har fa̱di
6 N'apatho mi 'be̱di nda gu̱ka har fa̱di ar Erode, nor nxui'ö ar Pedro mi öhö madeda yoho ya ndogu, mi thöt'a ya nthöhibo̱jö, ne nu ma'ra ya ndogu mi 'ba̱ hár goxthi ar fa̱di mi su.
7 Mi da̱ni bi m'a̱hnu̱ n'ár e̱nxe̱ Jö, ne xa bi yot'a mbo har fa̱di. Nunar e̱nxe̱ bi da̱mbár 'bo̱ts'e ar Pedro ne bi 'ya̱, ne bi 'ñembabi:
—Nxo̱ni nangi.
Nu'mú, dama bi hyo̱ta ya bo̱jö ha yá 'ye̱ ar Pedro.
8 Nep'u̱ bi 'ñemba ar e̱nxe̱:
—Du̱t'a ri ngu̱t'i ne thöt'a ri thiza.
Ne nö'ö dama bi 'yo̱t'a ngu xki m'e̱pabi. Bi 'ñemba ar e̱nxe̱ n'ehe:
—Pa̱t'a ri pa̱t'i, ne te̱ngagi.
9 Nu'mú ar Pedro bi bo̱ni mi te̱nga ar e̱nxe̱, mödi himi ñ'emu̱i mi majöni nö'ö mi thogi, ngetho mi beñ'ö mi 'wi'thö.
10 Bi tho habu̱ mi 'ba̱ ar 'be̱t'o nsute. Nep'u̱ bi tho habu̱ mi 'ba̱ man'a, ne bi zo̱nga har döta goxthibo̱jö mi tso̱nga nthi. Nunar goxthinu̱ bi xose̱. Ne bi bo̱ñ'u̱ bi 'rañ'u̱ n'ar 'ñu. Ne n'a mbi 'weta ar e̱nxe̱.
11 Nu'mú ar Pedro bi nja ár mfeni, ne bi 'ñense̱:
—Nupya hö, di pödi xpa pe̱hna ár e̱nxe̱ Jö, bi ñöngagi da k'ont'a hár 'ye̱ ar Erode, ne gatho nö'ö mi ne nda jaka ya xodyo.
12 Mi wadi bi zo ár mfeni njap'u̱, bi már ngu ar Maria ár nönö ar Xuwa, nö'ö xki thu'spabi ar Mörko n'ehe. Ne ka mi 'bu̱hnu̱ nze̱ye̱ ya ku mi a̱pa Jö.

13 Mi zo̱ni bi ma har goxthi, ne n'ar nxutsi már thuhu ar Rode, bi ma ba nu togo mi 'ba̱ har goxthi.
14 Nö'ö ar nxutsi bi bötwatho ár mhö ar Pedro. Xa bi njohya'ö, jange himbi beni bi xokwa ar goxthi. Bi nixt'i bi ma ba xipa nu'u̱ ma'ra ya ku mi 'ba̱ ar Pedro nthi.
15 Nu'u̱ bi 'ñembabi:
—Xka 'be̱ ri mfeni.
Ha nö'ö xa mi hu'mba yá mu̱i go mi ge'ö ar Pedro. Jange nuya ku bi 'ñeñ'u̱:
—Hingo ge'ö, zage ár e̱nxe̱ xpa ehe.
16 Ha nunar Pedro himi tsa̱ya̱ mi mafi. Ne nu mi soka ar goxthi, ka bi hyant'u̱ mi ge'ö, ne himi pödi te nda beñ'u̱.
17 Ar Pedro bi ja ár 'ye̱ bi xipabi nda ñhe'u̱, ne bi metwabi hanja xki gu̱ka Jö har fa̱di. Ne bi 'ñembabi'u̱:
—Xifu̱ ar ku Hakobo ne gatho nu ma'ra ya ku teme xi thogi.
Ne bi bo̱ni bi ma.
18 Ár hyax'ö nuya ndogu xa mi nxint'i, himi pödi te xki ja ar Pedro.
19 Nu'mú ar ndö Erode bi me̱hna nda mengi nda thoni, ne hinto bi dini. Jange bi zohna ya sufa̱di bi hñö'spa majöni, ne bi mö nda tho. Ne bi bo̱nga núnu̱ Nhudea, bi ma ba 'bu̱ har hnini Nsesarea.

Ar ndö Erode bi du
20 Ar ndö Erode xki po̱mpa ár kwe̱ ya me Tiro ne Sido. Nuyu̱ xki nkohi ma nda k'ö'sa ar Erode. Ha m'e̱t'o bi umbar bojö ar Blasto nö'ö mi supa ár ngu, mi ne nda ma̱ts'i nda ñöwi, ne nda 'ya̱par hogam'u̱i. Ngetho gatho nö'ö te mi tsi'u̱, mi hö habu̱ mar ndö ar Erode.
21 Nu mi zo̱ ar pa xki zohna ya me Tiro ne ya me Sido, ar Erode bi hye yá he ngu ar ndö, bi hñuxa har nthuts'i habu̱ mi o̱t'a ar ts'u̱t'wi, ne bi ndu̱i bi zo'u̱.
22 Nu'mú nuya jö'i xa mi he̱xa ya mhafi mi eñ'u̱:
—Nö'ö togo xta o̱xu̱ xi ñö, hingar jö'i, gehnu̱ n'ar jö.
23 N'ár e̱nxe̱ Jö dama bi umba ar mfe̱i ar Erode, ngetho himbi 'ñe'spa ár nsu Jö. Jange bi du xki deta ya zu'we.
24 Ha nuya pa'u̱ xa bi ñ'o bi nxangár mhö Jö hagatho ya hnini.
25 Nu mi wa ar 'be̱fi ar Berhnabe ne ar Saulo núnu̱ Herusalen, bi bo̱ni bi menga Antiokia. Ne bi zix'u̱ ar ku Xuwa nö'ö mi t'embabi ar Mörko n'ehe.

13

Ar ku Berhnabe ne ar ku Pablo bi du̱'ma yá 'be̱fi nda hñö'spa ár mhö Jö
1 Mi 'bu̱hnu̱ har nijö Antiokia 'ra yá m'e̱hni Jö ne 'ra ya utate: Ar Berhnabe, ar Simu nö'ö mi t'embabi ar 'Bojö'i, ar Lusio nö'ö mar me Sirene, ar Saulo, ne ar Manaen nö'ö bi tewi mahye̱gi ar ndö Erode.
2 N'ar pa xki mhunts'i mi ndönga Jö, ne xki bë'u̱. Ár Hñö Jö bi 'ñembabi'u̱:
—'Wegagihu̱ ar Berhnabe ne ar Saulo da 'yo̱t'a ar 'be̱fi xta hu'spabi nda me̱hyu̱.
3 Jange mi wadi bi bë'u̱ ne bi 'ya̱pa Jö, bi hñu'spa yá 'ye̱'u̱, ne bi ñ'ehwi bi ma.

Yá mpo̱te ar tsi Hmu bi mömba ár mhö Jö nú̱nu̱ har xe̱nihai Txipre
4 Nu'mú ár Hñö Jö bi me̱hna ar Berhnabe ne ar Saulo har hnini Seleusia. Ne mi zo̱nu̱ bi yu̱t'a ha n'ar motsa, ne bi ma'u̱ ha n'ar ha̱i oda madeda ar dehe, ár thuhu ar Txipre.
5 Ne nu mi zo̱ñ'u̱ har hnini Salamina, bi du̱'mi bi mömba ár mhö Jö mbo ha yá nijö yá mixodyowi. Mi ñ'owi'u̱ ar Xuwa mi fa̱xte n'ehe.
6 Bi tho'u̱ xo̱ge ar ha̱i Txipre, ne bi zo̱nga ha n'ar hnini már thuhu Pafos. Ka bi nthe̱winu̱ n'ar xodyo már thuhu Barhesus, mar ñ'ete ne mi ha̱tya jö'i, mi embabi már m'e̱hnihmö Jö.
7 Hyax'mu̱ mi ñ'owi ar ndö Sergio Paulo togo xaka mbödi te da me̱fi. Nunar ndönu̱ bi zohna ar Berhnabe ne ar Saulo, ngetho mi ne nda 'yo̱twa ár mhö Jö.
8 Nunar ñ'etenu̱ mi t'embabi ar Elima (di bo̱ni da 'ñenö 'ñete), mi ne nda hñökwahmö ar ndö hinge nda ñ'emu̱ibi ár mhö Jö.
9 Nu'mú ar Saulo nö'ö már thuhu ar Pablo n'ehe, xki nzimba ár Hñö Jö, xa bi k'öt'a nö'ö ar ñ'ete.
10 Ne bi 'ñembabi:
—Nu'ge xa gar nemhñö ne gar 'yo̱t'ats'oki, ár bötsi'i ar ts'ondöhi, gi u̱tsa gatho nö'ö xiñho. Ham'u̱ gi hye̱p'u̱ gi ts'okwa yá mfeni ya jö'i hinda hyomba ár 'ñu ar tsi Hmu mhets'i.
11 Ha gi o̱de, ma gi tsa̱pa ár 'ye̱ Jö. Nupya ma gi ngoda̱ ne hinda tsa̱ gi hyanda ar hyadi 'ra ya pa.
Dama bi zoxa n'ar 'be̱xui ár da̱. Himi tsa̱ nda hyandi, ne mi honga togo nda gu̱hni nda ñ'o.

12 Ar ndö mi hyanda nö'ö xki thogi, bi ñ'emụibi ár mhö Jö, ngetho xa bi 'yọda nö'ö xki 'yọts'e.

Ar Pablo ne ar Berhnabe mi 'bụ har hnini Antiokia har hại Pisidia

13 Ar Pablo ne nu'ụ ma'ra yá ñ'ohụ, bi gụnụ Pafos n'ar motsa, bi ma'ụ har hnini Perge har hại Panfilia. Ha nunar Xuwa bi 'wege bi menga Herusalen.

14 Nu mi zọñ'ụ Perge, bi gụ ar 'ñu bi tho'ụ har hnini Antiokia har hại Pisidia. Ne n'ar pa ntsạyạ bi yụt'ụ ha yá nijö yá mixodyowi, ne bi thogi bi hñuhnụ.

15 Nu mi wadi bi nhehe ár t'ofo Jö bi 'yot'a ar Moise ne nu ma'ra yá m'ẹhni Jö, nu'mú nuyá ndö ar nijö bi zohna ar Pablo ne ar Berhnabe, ne bi 'ñembabi:

—Tsi kuhụ, nu'mụ gi pẹ'sụ teme gi möñhụ gi hñu'mfụ yá mụi ya jö'i, möñhụpya.

16 Nu'mú ar Pablo bi m'ại, ne bi jár 'yẹ bi xipabi nda ñhe gatho, ne bi 'ñembabi'ụ:

—Nu'ahụ ma ñ'owihụ gar me Israelhụ, ne gatho'ihụ gi tsufụ Jö, 'yọhụ nö'ö ma ga xi'ahụ:

17 Jö togo ndönga ya me Israel bi hwahna ma palehụ, ne bi japi bi xu nú'mụ ma ya nzọhọtho har hại Ehipto, ne bi ñ'u ár döta ts'ẹdi mi gụknụ.

18 Ne bi mẹ'spa ar ts'ẹti yon'ạte njẹyẹ mi 'yo ha ya ot'at'ọhọ.

19 Nep'ụ Jö bi hwata yoto ya hnini har hại Kanan, ne bi hemba ma palehụ nuya hạiyụ, ne ja bi m'ụhnụ'ụ.

20 M'ẹfa Jö bi hñuxa ya nzạyạ nda ñöni. Bi m'ụ njap'ụ ngu gohonthebe ne ngụdmi njẹyẹ, ne ka bi m'ụ ár m'ẹhni Jö ár thuhu ar Samuel.

21 Nep'ụ ma palehụ bi 'yạ'ụ n'ar ndö nda 'yọt'wa ar ts'ụt'wi. Jö bi umba ar Saul már t'ụ ar Sis, n'a yá mạnga'bẹto ar Benjamin, bi ndö yon'ạte njẹyẹ.

22 M'ẹfa bi thöka ar Saul ngu ar ndö, ne bi thuxa ar Dabi. Ne Jö bi 'ñenö mi nọñ'ö: Nunar Dabinụ ár t'ụ ar Isai, pẹ'sa n'ar hogam'ụi jakagi ga njohya, ne nunụ da 'yọtkagi gatho nö'ö di nega.

23 Ha n'ár mạnga'bẹto ar Dabi, ka ba ehnụ ar Hesu, ba e bi pọ ya me Israel ngu xki ñöt'wabi'ụ.

24 Himi dụ'mda ár 'bẹfi ar Hesu nú'mụ ar Xuwa mi xipa gatho ya me Israel nda 'yọt'wa yá ntsọ'mi, ne nda nxixthe'ụ.

25 Ne nú'mụ ma nda wa ár 'bẹfi ar Xuwa, bi 'ñenö: Togo gi beñhụ go geke. Nuga hingo geke togo gi tọ'mhụ. Ja togo 'bẹfa, hindi 'ñepkagi ga xot'wats'ụ ár thiza hár wa'ö.

26 'Yọhụ ma mixodyowihụ, yá mạnga'bẹtogihụ ar Abra, ne nu'ahụ gi tsufụ Jö, go xpa 'bẹnkagihụ nunar mhönụ nọnga ar mpọhọ.

27 Nuya me Herusalen ne yá ndö, himi pödi togo'ö ar Hesu. Hinxki zo yá mfeni teme ndi bọnga nö'ö xki 'yot'a maham'ụ yá m'ẹhni Jö, mödi mi ne'ụ gatho ya pa ntsạyạ. Ne nú'mụ mi 'yẹnt'ụ bi tho, bi thogi ngu xki t'ot'a maham'ụ.

28 Himbi thimba n'ar ts'oki xki 'yọt'ö ndi 'ñepi nda thomhö. Mödi bi bö'ụ njap'ụ, bi 'yạpa ar Pilato nda hyo.

29 Ne nu mi wadi bi 'yọt'wabi'ụ gatho ngu xki t'ot'wabi, bi gömi'ụ har pont'i ma ba ạ'ụ.

30 Ha Jö bi ko'spa ár te.

31 Nu'ụ togo xki ñ'owi nú'mụ ba pọnga har hại Ngalilea ba e Herusalen, go gehyụ togo bi hyanda nzẹyẹ ya pa nú'mụ xki wadi xki mengi xki nte. Ne nupya gehyụ togo dạtwa majöni ya jö'i ha ma hninihụ.

32 Nuje n'ehe di xi'ahe ar hoga mhö, bi tho ngu xki ñhöt'wabi ma palehụ maham'ụ.

33 Ne nupya Jö xi 'yọtkagihụ ngu xki mö, yá 'bẹtogihụ nu'ụ togo xki ñhötwabi. Bi njap'ụ nú'mụ mi ko'spa ár te ar tsi Hmu Hesu, ngu xi t'ot'a hár ñoho ar Dönga Nsạdi, habụ enö njawa: Go ma t'ụ'i, ne nupya di ñ'udi go ri Dadagi.

34 Jö bi ko'spa ár te, hiñham'ụ nda ts'onga ár ndo'yo har hại. Gehnụ xki mö bi 'ñenö: Ga 'ra'ahụ gatho ya ñhö'ti da ñöt'a ar Dabi nga umbabi.

35 Ha man'ar Dönga Nsạdi bi 'ñenga ar Dabi n'ehe: Hinge ma gi hyẹ ri hoga 'bẹgogi da ts'onga ár ndo'yo har hại.

36 Xa majöni ar Dabi bi mẹmpa yá mijö'iwi mi 'bụ nuya pa'ụ ngu mi ne Jö. Nep'ụ bi du ne bi t'ạgi, ha ár ndo'yo bi ts'onga har hại, ngu gatho nu ma'ra ndu ma palehụ.

37 Ha nö'ö togo bi ko'spa ár te Jö, nö'ö himbi ts'onga ár ndo'yo har hại.

38 Ndadahụ, dá zo ri mfenihụ nö'ö di xi'ahụ: Nuna bi 'yọt'a ar tsi Hmu, gehnụ bi pumgagihụ gatho ma ts'okihụ.

39 Gatho nö'ö himbi tsạ da ọthụ ndi tẹñhụ yá 'bẹpate ar Moise, ne njap'ụ nda nhugagihụ hinte ma ts'oki ndi tuhụ, nupya hö da tsạ, nu'mụ ga ñ'emụibihụ'ö.

40 Jange jamasuhụ hinda zụ'ahụ nö'ö xi mönga yá m'ẹhni Jö nú'mụ bi 'ñenö njawa:

41 'Yọhụ, nu'ahụ gi tsañhụ nö'ö majöni, xa ma gi 'yọhụ ne ma gi nhwathụ.
Ngetho nuya pa gi 'bụhụ, xa ma ga ọt'a ya döta nt'udi.
Nu xta nsi'ahụ nuya nt'udiyụ, hingi ma gi ñ'emụihụ.

42 Ar Pablo ne yá ñ'ohų, nú'mų mi pǫnga ha yá nijö ya xodyo, bi t'ą̈pa ar möte nda mengi nda xipabi'ų nor mhö'ö ár hñötǫ man'agi.
43 Ne mi wadi bi bǫñ'ų, nzęyę ya xodyo ne ma'ra ya jö'i xki dęmba yá nt'umbi ya xodyo ne mi ndönga Jö, bi dęnga ar Pablo ne ar Berhnabe. Ne nuyų mi ñöwi ne mi hu'mba yá mų̈i nda tsunga nö'ö xki hwëkwa Jö.
44 Ar hñötop'ų har pa ntsą̈yą̈, tx'ų̈tho mi 'bę̈di nda mhunsa xǫge ar hnini nda 'yǫ'spa ár mhö Jö.
45 Ha nuya xodyo mi hyanda ra nzęyę ya jö'i, xa bi zǫt'a yá mų̈i ne mi k'a'spa nö'ö mi mönga ar Pablo, ne xa mi ñömañ'ų.
46 Nu'mú ar Pablo ne ar Berhnabe himbi ntsu bi 'ñeñ'ų:
—Da dų'mhe da xi'ahe ár mhö Jö, nu'ahų gar xodyohų, ngetho mi mahyoni nga jahep'ų. Ha hinga ne ga hñöñhų, ne njap'ų gi ñ'uhų hindi 'ñep'ahų ar te hiñham'ų da göts'i. Jange nupya ma ga zohe nu'ų hingya xodyo.
47 Ngetho njawa xi 'bę̈mkagihe ar tsi Dada:
Xta hux'ahų ngu n'ar ñot'i gi yot'wahų gatho nu'ų hingya xodyo,
ne gi xipabihų ar mhö nǫnga ar mpǫhǫ xǫge ár nxidi ar ximhą̈i.
48 Nu mi 'yǫ njap'ų nu'ų himya xodyo, xa bi njohya, ne xa mi ñömañhobi ár mhö Jö. Ne bi jamfi gatho nu'ų xki thahni nda mę̈'sa ar te hiñham'ų da göts'i.
49 Ne ár mhö ar tsi Hmu bi mhömba xǫge nor hą̈i'ö.
50 Nu'mú nuya xodyo bi ų̈tya hoga 'bę̈hñö mi nhumañho, ne ya ñ'ǫhǫ mi pę̈'sa yá nsu har hnini, ne bi nt'ų̈tsa ar Pablo ne ar Berhnabe, ne bi t'ę̈nga ha yá hnini'ų.
51 Nu'mú ar Pablo ne ar Berhnabe bi hwöka ar hą̈i mi tu ha yá wa, ne bi gų yá 'ñu'ų bi ma har hnini Ikonio.
52 Ha nu'ų xki ñ'emų̈i ba kohnų, xa mi johya'ų, ne xa xki nziñ'ų ár Hñö Jö.

14

Ar Pablo ne ar Berhnabe bi zǫnų Ikonio

1 Ar Pablo ne ar Berhnabe, mi zǫnga har hnini Ikonio, bi yų̈t'a ha yá nijö yá mixodyowi, mi xipa ya jö'i ár mhö Jö. Ne mi hyanda hanja mi ñö'ų, bi ñ'emų̈i nzęyę ya xodyo ne nu'ų himya xodyo.
2 Ha nuya xodyo himbi ne bi jamfi, bi ų̈t'a nu'ų himya xodyo ne bi ts'okwa yá mfeni nda ų̈tsa ya ku.
3 Jange ar Pablo ne ar Berhnabe bi gohnų nzęyę ya pa. Ne himi ntsu'ų nda mömba ár mhö Jö, ngetho mi pö'ų mi fą̈xa Jö, ne mi umbar ts'ędi nda 'yǫt'a ya döt'a nt'udi. Njap'ų bi ñ'udi gehnų ar mhö nǫnga ar nhwëki nö'ö mi möñ'ų.
4 Nuya mengunų xki ñhege. 'Ra mi tę̈nga ya xodyo, ha ma'ra mi tę̈mba yá mpǫte ar tsi Hmu.
5 Ha 'ra ya xodyo ne 'ra nu'ų himya xodyo, bi mfą̈xkwi yá ndö'ų nda mę̈i, mi ne nda gų nk'ahni ya mpǫte.
6 Ha nunar Pablo ne ar Berhnabe mi bödi nö'ö mi ne nda njapabi'ų, bi bǫni bi ma'ų har hnini Listra ne har hnini Derbe, yá hnini ar hą̈i Likaonia, ne bi ñ'o'ų gatho ár nthet'i nö'ö ar hą̈i'ö.
7 Ne ka ba möñ'ų̈nų ar hoga mhö.

Ya me Listra bi gų nk'ahni ar Pablo

8 Har hnini Listra mi 'bų̈hnų n'ar ñ'ǫhǫ himi tsą̈ nda ñ'o, ngetho xki m'ų̈i njap'ų, ne hiñham'ų xki ñ'o, hyax'mų mi huhnų̈tho.
9 Nor ñ'ǫhǫ'ö mi ǫxa nö'ö mi mönga ar Pablo, ha nunar ku bi k'öt'i, ne bi hyandi mi pę̈'sa ar ñ'emų̈i nda dits'i.
10 Jange bi 'ñenga ra nts'ędi:
—Nangi gi 'bą̈i njöntho.
Nor ñ'ǫhǫ'ö n'a nsą̈githo bi nangi bi ñ'o.
11 Nu'mú nuya jö'i'ų mi hyanda nö'ö xki 'yǫt'a ar Pablo, bi 'ñenga nts'ędi ha yá hñösę'ų:
—Ya jö xi ñhę̈hwi ya jö'i, xpa kökwa xi k'öskagihų.
12 Jange ar Berhnabe bi t'embabi mar jö Hupiter, ha nu ar Pablo ar jö Merkurio, ngetho go mi höxa ar mhö, ngu yá 'bę̈fi yá jö'ų ya me Likaonia.
13 Nu'mú ár möjö ar Hupiter, mi pę̈'sa ár nijö hár ñų̈t'i ar hnini, ba tsi ya boi ne ba hö ya dǫni, nda zo har goxthi. Ne gatho ya jö'i mi ne nda ungwi mahyegi ar m'ǫ̈ñhǫ nda ndömba ya ku.
14 Nu mi hyanda njap'ų ar Berhnabe ne ar Pablo, bi xika yá dutu, ne bi nixt'i bi yų̈t'a har mhunts'i.
15 Mi enö njawa:

—Ñ'o̱ho̱hu̱, yo'ö gi pę̱hu̱ njanu̱. Nuje dar jö'ihe ngu'ahu̱ n'ehe. Xta ehe ga xi'ahe gi hyę̱hu̱ ya njöt'i gi ndöñhu̱ hinter mę'u̱. Ne pę̱fu̱ Jö togo te, ne xi hyoka mhets'i, ar ximha̱i, ar ñho̱nthe, ne gatho nu'u̱ te janu̱.

16 Ma'ra ya m'u̱i maham'u̱ Jö xi hyę̱ ya jö'i xi 'yo̱t'a gatho nö'ö xi beñ'u̱.

17 Ha hinxi hyę̱gi n'agitho. Hyax'mu̱ xi ñ'udi nú'mu̱ 'raju̱ ar 'ye bi e mhets'i. 'Raju̱ ya hoga sofo, 'raju̱ te ga tsihu̱, ne 'raju̱ ar johya ha ma mu̱ihu̱.

18 Mödi ar Pablo ne ar Berhnabe mi xipa njap'u̱, ne hinge nda hyompa ya me̱ti m'o̱ñho̱, xa mar ñhei nda hñökwabi'u̱.

19 Bi zo̱ 'mu̱ 'ra ya xodyo xki 'ñe'u̱ har hnini Antiokia ne Ikonio. Mi zo̱hyu̱ bi u̱tya jö'i bi k'ahna ar Pablo, ne bi gu̱ka hár ñöni ar hnini ba e̱i, mi hu yá mu̱i xki du.

20 Ha nú'mu̱ xki mhunts'a ya gamfi har nthet'i habu̱ mi 'bę̱ñ'ö, bi m'a̱i ne bi mengi bi yu̱t'a har hnini. Ne ár hyax'ö bi mę̱wi ar Berhnabe, bi ma'u̱ man'ar hnini ár thuhu Derbe.

21 Bi möñ'unu̱ ar hoga mhö, bi uta ya mengunu̱, ne bi gu̱xa nzę̱yę̱ ya gamfi. Ne mi wa'u̱, bi menk'u̱ har hnini Listra, ne bi tho Ikonio, nep'u̱ bi ma'u̱ Antiokia.

22 Ha ya hniniyu̱ mi fa̱xa ya ku nda ze̱ta yá ñ'emu̱i, ne mi hu'mba yá mu̱i hinge nda hyęp'u̱ ar 'ñu. Njanu̱ mi embabi'u̱:

—Mahyoni ga thohu̱ nzę̱yę̱ ya thogi, ne njap'u̱ ga ku̱thu̱ hár ts'u̱t'wi Jö.

23 Ne bi t'exa 'ra ya ku, mi t'e̱nt'wa ha yá 'ye̱'u̱ ar nijö mi 'bu̱ ha ya hnini mi tho'u̱. Nep'u̱ bi bë'u̱ ne bi t'e̱nt'wa ha yá 'ye̱ Jö togo xki gamfi'u̱.

Ar Pablo ne ar Berhnabe bi menga har hnini Antiokia har ha̱i Nsiria

24 Bi thot'u̱ har ha̱i Pisidia, bi zo̱ñ'u̱ har ha̱i Panfilia.

25 Ne mi wadi bi mömba ár mhö Jö har hnini Perge, bi thogi imanu̱ har hnini Atalia.

26 Mi zo̱nu̱'u̱, bi gu̱ ar motsa bi 'raxa ar ñho̱nthe, bi menga Antiokia habu̱ xki t'e̱nt'wa ár 'ye̱ Jö, nda hwëkwa ár mfa̱ts'i har 'bę̱fi xki wadi xki mę'u̱.

27 Nu mi zo̱ñ'u̱, bi munts'a gatho ya ku, ne bi metwabi'u̱ ya döta nt'udi xki 'yo̱t'a Jö ha yá 'bę̱fi'u̱, ne hanja Jö xki xoka ar goxthi nda ñ'emu̱i nu'u̱ himya xodyo.

28 Ar Pablo ne ar Berhnabe ka bi gohwinu̱ ya gamfi nzę̱yę̱ ya pa.

15

Ar mhunts'andö bi t'o̱tnu̱ Herusalen

1 Nuya pa'u̱ 'ra ya ku xki 'ñe har ha̱i Nhudea, bi du̱'mi bi uta ya ku, nu'mu̱ hinge nda thu'spa ar nse̱gi ha yá ndo'yo, ngu ar nt'umbi bi unga ar Moise, hinge nda mpo̱'u̱.

2 Jange ar Pablo ne ar Berhnabe xa bi ntsa̱hñökiwi'u̱. Bi nko'u̱ nda 'bę̱hna ar Pablo ne ar Berhnabe ne ma'ra ya ku, ma nda k'önga ya mpo̱te ne yá ndö ar nijö Herusalen, ne nda mhunts'i nda no̱nga nö'ö mi thohnu̱.

3 Nuya gamfi bi ñ'ehwi ne bi 'ñet'ar 'ñu ya ku xki m'e̱hni. Ha nuyu̱ bi thot'u̱ har ha̱i Fenisia ne Nsamaria, mi petwa ya ku habu̱ mi tho'u̱, nuyu̱ himya xodyo mi ñ'emu̱i ár mhö Jö n'ehe. Njap'u̱ nuya ku xa mi johya mi o̱xa nö'ö mi nsipabi.

4 Nu mi zo̱ñ'u̱ Herusalen, bi döta ya mpo̱te, yá ndö ar nijö, ne ma'ra ya ku mi 'bu̱hnu̱. Ha nu ar Pablo ne nu'u̱ mi ñ'owi, bi metwabi'u̱ gatho nö'ö xki 'yo̱t'a Jö ha yá 'ye̱'u̱.

5 'Ra ya de̱nga'bę̱pate xki jamfi mi 'bu̱hnu̱ n'ehe, bi m'a̱i ne bi 'ñenö:

—Mahyoni da thu'spa ar nse̱gi hár ndo'yo ya gamfi nu'u̱ hingya xodyo, ne da 'bę̱pabi da 'yo̱t'a gatho ngu bi t'ot'a hár t'ofo ar Moise.

6 Nep'u̱ nuya mpo̱te ne yá ndö ar nijö bi mhunts'i nda ñö'u̱ hanja nda jap'u̱ nö'ö mi thohnu̱.

7 Nú'mu̱ ya xa xki ñö'u̱, ar Pedro bi m'a̱i ne bi 'ñembabi'u̱:

—Ma tsi kuhu̱, ngu gi pöse̱hu̱, ya maham'u̱ Jö bi hwankagi ga xipabi nu'u̱ hingya xodyo ar hoga mhö ne nda ñ'emu̱i'u̱ n'ehe.

8 Ha Jö togo pötwa yá mfeni ya jö'i, bi da̱majöni xki ñ'emu̱i'u̱ mi umba ár Hñö Jö, jangu xi 'rakagihu̱ n'ehe.

9 Ne bi nu mahye̱gigihu̱, ngetho mi ñ'emu̱i'u̱, gese̱ Jö bi xu̱kwabi yá mu̱i.

10 Nu'mú, yo'ö gi ne gi tso̱thwu̱ ár mu̱i Jö. Yo'ö gi jafu̱ ya ku da 'yo̱t'a nö'ö hinxi tsa̱ dá o̱thu̱, ne himbi tsa̱ bi 'yo̱t'a ma palehu̱.

11 Nuju̱ di ñ'emu̱ihu̱ ar tsi Hmu Hesukristo bi hwëgathohu̱ ar mpo̱ho̱, ne njap'u̱ gatho nu'u̱ ma'ra n'ehe.

12 Nu'mú gatho nu'u̱ mi 'bu̱hnu̱, bi ñhe'u̱ bi 'yo̱xa nö'ö mi mönga ar Berhnabe ne ar Pablo. Bi metwabi'u̱ hanja mi hömpa ár ts'e̱di Jö mi o̱t'a ya döta nt'udi ha yá nthandi nu'u̱ himya xodyo

13 Nu mi wadi bi ñö'u̱, ar Hakobo bi 'ñenö:

—Tsi kuhu̱, 'yo̱hu̱ nö'ö ma ga xi'ahu̱ n'ehe.

14 Ar Simu Pedro xi metkagihu̱ hanja Jö bi ndu̱i bi jöpa nu'u̱ hingya xodyo, ne bi hwahna
'ra'u̱ da 'yo̱t'a ár hnini'ö.
15 Njangu bi mönga yá m'e̱hni Jö habu̱ bi 'yot'a njanu̱:
16 M'e̱fa ma ga pengi,
ga ko'spabi ár ts'u̱t'wi ar Dabi, ga ju̱xa ngu n'ar ngu xki nhwati.
Ga pengi ga hoka man'agi ngu ar ndu̱i,
ga ju̱xa habu̱ xi yo̱t'e.
17 Ne njap'u̱ gatho nu'u̱ ma'ra ya jö'i da hyongagi dar Hmu,
da njap'u̱ gatho nu'u̱ hingya xodyo matka ma thuhu.
18 Mönga njap'u̱ ar tsi Hmu nö'ö togo maham'u̱ mi ñ'udi nda thogi.
19 Jange di enga, hinga k'asfu̱ nu'u̱ hingya xodyo da e da ñ'emu̱i Jö.
20 Ho̱nse̱ ma ga pe̱mfu̱ n'ar he̱'mi, ga xifu̱ hinda zipa yá ñhuni ya tsita emp'ö, hinda
m'e̱ngwi nö'ö hingo ár nthöti, hinda za n'ar me̱ti hinxi mpo̱mba ár ji, hinda zi ar ji.
21 Ngetho maham'u̱ hagatho ya hnini, ja togo mömba ár t'ofo ar Moise nö'ö nhehe tat'a pa
ntsa̱ya̱ ha yá nijö ya xodyo.
22 Nu'mú nuya mpo̱te, yá ndö ar nijö ne gatho ya gamfi, bi numañho. Jange ma nda
nhwahna 'ra'u̱ nda 'be̱hna Antiokia, da me̱wi ar Pablo ne ar Berhnabe. Bi thahna yoho,
n'a már thuhu ar Huda nö'ö mi t'embabi ar Barsaba, ne ar Sila. Nuyu̱ mi pe̱'sa yá nsu har
nijö mi 'bu̱hnu̱.
23 Ne bi 'yot'a n'ar he̱'mi bi hñö'spa ya ku, mi enga njawa:
Nuje dar mpo̱tehe, dar ndöhe har nijö, ne gatho ya ku di 'bu̱hewa, dí pe̱ñ'ahe nuna
he̱'minu̱, tsi kuhu̱ hingya xodyohu̱, gi 'bu̱hu̱ Antiokia har ha̱i Nsiria ne Nsilisia. Gatho'ihu̱
di ze̱ngwa'ihe.
24 Xta pöhe 'ra ya ku xi bo̱ngwa hinxta pe̱ñhe. Xi map'u̱, ma xpa tup'a ri mu̱ihu̱, ne xi
xi'ahu̱ 'ra ya mhö xi ts'omp'a ri mfenihu̱. Xi 'be̱p'ahu̱ gi tuthu̱ ar nse̱gi ha ri ndo'yohu̱, ne gi
'yo̱thu̱ gatho nö'ö bi mönga ar Moise har t'ofo.
25 Jange gathogihe xta beñhe xiñho ga hwañhe 'ra ya ñ'o̱ho̱ di 'bu̱hewa, ga pe̱ñhe da
k'ös'ahu̱, ne da mengwi ma tsi kuhu̱ Berhnabe ne ar Pablo.
26 Nuya m'e̱hniyu̱ xi 'ye̱nt'a yá te da mömba ár thuhu ma tsi Hmuhu̱ Hesukristo.
27 Di pe̱ñ'ahe ar ku Huda ne ar ku Sila, go ma da zo'ase̱'ihu̱ nuna xta ñöhe n'ehe.
28 Ár Hñö Jö ne nuje xta beñhe xiñho hinga 'be̱p'ahe gi 'yo̱thu̱ nze̱ye̱ ya 'be̱pate. Ho̱nse̱ ga
'be̱p'ahe gi 'yo̱thu̱ nuyu̱ mahyoni:
29 Nu'mú, yo ma gi tsifu̱ yá ñhuni ya tsita emp'ö, hingi ma gi tsihu̱ ya ji, yo ma gi tsahu̱ n'ar
me̱ti hinxi mpo̱mba ár ji, hingi 'be̱ngwi nö'ö hinga ri nthötihu̱. Nu'mu̱ gi 'yo̱thu̱yu̱, gi pe̱hu̱
xiñho. Jö da ma̱x'ahu̱.
30 Jange nu'u̱ xki m'e̱hni, bi ma Antiokia. Bi mhunts'a gatho ya gamfi ne bi umba ar he̱'mi.
31 Nu mi wadi bi ne'u̱, xa bi njohya'u̱ ngetho xa mi hu'mbabi yá mu̱i.
32 Ar Huda ne ar Sila ma yá m'e̱hni Jö n'ehe, jange xa mi pe̱s'u̱ te nda möñ'u̱, mi zo ya ku,
ne mi hu'mba yá mu̱i nda hñuxa yá ñ'emu̱i.
33 Ka bi gohwinu̱ ya ku nze̱ye̱ ya pa. M'e̱fa bi t'umba n'ar hoga nt'edi nda menga
Herusalen habu̱ xki m'e̱hni.
34 Ha nunar Sila bi beni mar ñho nda gohnu̱ Antiokia.
35 Ar Pablo ne ar Berhnabe ka bi gohnu̱ n'ehe, mi mfa̱xkwi ma'ra ya ku, mi ut'u̱ ár mhö
Jö, ne mi mömba ár hoga mhö ar tsi Hmu, mi xipa nze̱ye̱ ma'ra.

Ar Pablo bi ñhe̱hwi ar Berhnabe, ne bi mengi bi ñ'o bi mömba ár mhö Jö

36 Nú'mu̱ xki tho 'ra ya pa, ar Pablo bi 'ñemba ar Berhnabe:
—Möhö man'agi, ma ga k'ö'su̱ ya ku ha gatho ya hnini da thohu̱ da mömfu̱ ár mhö Jö, ma
ga nuhu̱ tengu yá m'u̱i.
37 Ar Berhnabe mi ne nda zixa ar Xuwa nö'ö mi t'embabi ar Mörko n'ehe.
38 Ha nunar Pablo himbi numañho nda zix'u̱, ngetho mam'e̱t'o mi 'ñowi, ne núnu̱ Panfilia
bi 'wege, ne himbi ne nda me̱witho nda mömba ár mhö Jö.
39 Njap'u̱ xa bi ntsa̱hñökiwi ar Pablo ne ar Berhnabe, jange bi ma n'amp'u̱ n'a ngu n'a. Ar
Berhnabe bi zixa ar Mörko, bi gu̱ ar motsa bi 'raxa ñho̱nthe ndi ma Txipre.
40 Nor Pablo bi hwahna ar Sila nda me̱wi. Ne nuya ku bi 'ye̱nt'wa ár 'ye̱ Jö ne nda hwëkwa
ár mfa̱ts'i.
41 Ne bi gu̱ yá 'ñu bi ma har ha̱i Nsiria, bi 'randa Nsilisia mi hu'mba yá mu̱i ya ku, njap'u̱
nda hñuxa yá ñ'emu̱i.

16

Ar Timoteo bi me̱wi ar Pablo ne ar Sila

1 Mi zǫnga ar Pablo ne ar Sila har hnini Derbe, ne bi tho'ų bi ma har hnini Listra, habų
ba nthęwi n'ar gamfi ár thuhu Timoteo. Ár nönö mar xodyo ne mar gamfi, ha nu ár dada
mar me Gresia.
2 Nuya ku mi 'bų Listra ne Ikonio, xa mi ñömañhobi ar ku Timoteo.
3 Ar Pablo bi beni mar ñho nda zits'i. Hǫnsę m'ęt'o bi hñu'spa ar nsęgi hár ndo'yo, ne hinge
nda bǫ yá kwę nu'ų ya xodyo mi 'bų̨hnų, ngetho gatho mi pödi már me Gresia ár dada.
4 Ne bi gų ar 'ñu bi ma'ų, ne ha gatho ya hnini mi thogi, mi xipabi ya gamfi nö'ö xki nko
ya mpǫte ne yá ndö ar nijö Herusalen, tema nda 'yǫt'e.
5 Njap'ų xa mi huxa yá jamfi ya ku, ne hyax'mų mi xu'ų ár nzęyę.

Ar Pablo bi hyanda n'ar ñ'ǫhǫ me Nmasedonia ngu n'ar t'i

6 Ne bi mengi bi gų yá 'ñu'ų, bi gąxta Frigia ne Galasia, ngetho ár Hñö Jö himbi hyęgi nda
tho'ų har hąi Asia nda mömba ár mhö Jö.
7 Nu mi zǫnga har hąi Misia, mi nehmö nda tho'ų Bitinia, nunár Hñö Jö himbi hyęgi.
8 Jange bi thota Misia, bi ma'ų har hnini Ntroa.
9 Mi nxui ar Pablo bi hyanda nt'i n'ar ñ'ǫhǫ me Nmasedonia, mi 'bąhnų, mi ąpa ar möte,
ne mi embabi: Di ą'i gi ekwa Nmasedonia gi fąxkagihe.
10 Nu mi wa ar Pablo bi hyanda nö'ö ngu ar t'i, dama da hoñhe hanja nga möhe har hąi
Nmasedonia, ngetho ndi pöhe xiñho gesę Jö mi pęnkagihe ma nga mömfenų ar hoga mhö.

Ar Pablo ne ar Sila bi t'et'ar fądi núnų Nfilipo

11 M'ęfa da pǫ̃nhenų Ntroa, da 'raxe njöntho har ñhǫnthe, da tsǫ̃nhe har hąi Samotrasia.
Ár hyax'öp'ų da tsǫ̃nhe har hnini Neapolis.
12 Da thohenų da möhe Nfilipo n'ár hnini ya me Nroma, ne gehnų n'ar döta hnini har hąi
Nmasedonia. Ka da 'bų̨henų 'ra ya pa.
13 N'ar pa ntsąyą, da pǫ̃nhe har hnini da möhe har döthe, habų xki nzöngya jö'i mi ąpa Jö.
Ka da huhenų habų xki mhunts'a 'ra ya 'bęhñö, ne da dų'mhe da xife ár mhö Jö.
14 Mi 'bų̨hnų n'ar 'bęhñö mar thuhu Lidia, me Tiatira. Mi pą ya hoga dutu xki njöt'a thęni,
ne xa mi honga Jö. Mi 'yǫ nö'ö mi mönga ar Pablo, Jö bi xokwa ár mfeni nda jamasu ñö'ö mi
möñ'ö.
15 Nu mi wadi bi nxixthe'ö ne gatho nu'ų mi 'bų hár ngu, bi 'ñengagihe:
—Nu'mų gi hanthų xa majöni xta ñ'emųi ar tsi Hmu, di ne gi möhų ma gi haxų ha ma ngu.
Njap'ų bi jaje da kohenų.
16 N'ar pa ngar möhe habų xki nzöi mi t'ąpa Jö, har 'ñu da nthęhe n'ar nxutsi mi nthęxkwi
n'ar ts'ondöhi mi japi nda bödi. Nuyá hmu xa mi tö nzę ar bojö har 'bęfi mi pę ngu ar bödi.
17 Nunar nxutsinų mi tęngagihe, ne xa mi mafi mi enö:
—Nuya ñ'ǫhǫyų yá 'bęgo Jö bi 'bų mhets'i, ne ut'ahų ar 'ñu hanja gi mpǫhų.
18 Hyax'mų mi njap'ų nzęyę ya pa mi tęngagihe. Ar Pablo bi the ár ts'ęti mi ǫts'e hyax'mų.
Nu'mú, bi mengi ne bi xipa nö'ö ar ts'ondöhi mi pę'sa ar nxutsi:
—Hár thuhu ar Hesukristo di 'bęp'a'i gi pǫnga har nxutsinų.
Nu'mú, dama bi bǫnga ar ts'ondöhi.
19 Ha nu mi hyanda yá hmu hinge nda dö ar bojö, bi gų ar Pablo ne ar Sila, bi zi'spa yá
ndö mi 'bų̨hnų har tąi.
20 Mi m'ą'ma ha ya nząyą, bi t'embabi:
—Nuya xodyoyų, xpa ekwa hǫnsę da japa da mų̨nsa ya jö'i.
21 Utkagihų yá nt'umbi nu'ų hingi ho ga höñhų ga ǫthų, ngetho dar me Nromahų.
22 Gatho nuya jö'i xki mhunts'i, bi wat'i nda męi. Ha nuya nząyą bi mǫkwa yá dutu, ne bi
'bępa nda thų̨xt'a ya t'o.
23 Mi wadi xa bi n'węxt'i, bi t'et'a har fądi, ne bi nsipa ar sufądi nda su xiñho.
24 Mi 'yǫ njap'ų ar sufądi, bi got'a ya mbo ar fądi, ne bi zę'mba yá wa ha n'ar za, ne njap'ų
hinge nda zą nda xot'i.
25 Ha nu made ar xui, ar Pablo ne ar Sila mi mat'a Jö, mi tutwa ya thuhu, ne gatho nu
ma'ra ya 'yofądi mi ǫxtho.
26 N'a mbi dąñ'ų bi nja n'ar döta nhwöni. Xa mi nhwönga ya jödo, ne bi xo gatho ya goxthi,
ha nuya bǫjö mi thöt'a yá 'yę ya 'yofądi bi xot'ų.
27 Bi nu ar sufądi, ne mi hyandwa yá goxthi ar fądi mi xotho, bi gų ár ndǫjwai nda ñhosę,
ngetho mi humamųi xki bǫnga gatho ya 'yofądi.
28 Nunar Pablo bi mat'i, ne bi 'ñembabi:
—Yo ma gi ñho. Di 'bų̨thewa gatho.
29 Nu'mú ar sufądi bi 'yą n'ar ñot'i, bi nixt'i bi yų̨t'a mbor fądi, ne xa mi nhwöt'ar ntsu.
Ngut'a bi ndąndihmö ha yá wa ar Pablo ne ar Sila.
30 Nep'ų bi gų̨ka nthi, ne bi 'yąmbabi njawa:

—Ñ'o̱ho̱hu̱, tema mahyoni ga pę̱fi ne da za̱ ga mpo̱ho̱.
31 Nuya ku bi 'ñembabi:
—Ñ'emu̱i ar tsi Hmu Hesukristo ne gi mpo̱ho̱, nu'ge ne gatho nu'u̱ 'bu̱ ha ri ngu.
32 Ne bi xipabi ár mhö Jö ar sufa̱di ne gatho nu'u̱ mi 'bu̱hnu̱ hár ngu.
33 Nú'mu̱ mi nxuitho, ar sufa̱di bi xu̱kwabi habu̱ xki nthę̱wi ya mfę̱i. Ne hingar ya'ö bi nxixthewi gatho yá mëni.
34 Nep'u̱ bi zixa hár ngu, ba umba te nda zi'u̱. Ne xa bi njohyawi gatho nu'u̱ mi 'bu̱ hár ngu, ngetho xki ñ'emu̱ibi Jö.
35 Ár hyax'ö, ya nza̱ya̱ bi mę̱hna yá mfa̱ts'i, ma nda 'ñemba ar sufa̱di:
—Hyę̱ nuya ñ'o̱ho̱yu̱.
36 Ar sufa̱di bi 'ñemba ar Pablo:
—Xpa 'bę̱nka ár mhö ya ndö ga hę̱k'ahu̱. Da za̱ gi po̱ñhu̱, di möhu̱ ter entho.
37 Nunar Pablo bi 'ñembabi nu'u̱ togo ba hö ar mhö:
—Xi mfę̱bgagihe ha yá nthandi ya jö'i, hinxi thimgagihe yo'ö, ha dar me Nromahe n'ehe, ne xi jokagihe har fa̱di. Ha nupya hö, ne da thegagihe ñ'öntho, hingi ne to da bödi. 'Ñembabihu̱ ya ndö da ese̱ da gugagihe.
38 Nuyá mfa̱ts'i ya nza̱ya̱ bi mengi, ma ba xipabi nö'ö bi möñ'ö. Nú'mu̱ mi bödi ma ya me Nroma, xa bi ntsu.
39 Jange nuya ndö bi ma ba a̱pa ar mpumbate ya ku, bi gu̱ka har fa̱di, ne bi 'ya̱pabi nda bo̱nga har hnini.
40 Nu mi bo̱nga ya ku har fa̱di, bi ma hár ngu ar Lidia, habu̱ ba hu'mbabi yá mu̱i ya ku. Nep'u̱ bi bo̱ni bi ma'u̱.

17

Ya me Ntesalonika xa bi ñöxhnatho

1 Ar Pablo ne ar Sila bi thota ha ya hnini Anfipoli ne Apolonia, ne bi zo̱ñ'u̱ har hnini Ntesalonika. Ka mi 'bu̱hnu̱ n'ár nijö ya xodyo.
2 Ar Pablo ngu xki nzöñ'ö bi yu̱t'a har nijö, mi ñöwi ya xodyo hñu ya pa ntsaya̱.
3 Mi xipabi ne mi ut'u̱ ngu mi mönga ár T'ofo Jö. Mi enö mi mahyoni nda tho nzę̱ye̱ ya u̱gi ar Kristo, nda du, ne nda mengi nda nte. Ne mi enö n'ehe:
—Nuna ar Hesu di xi'ahu̱, gehnu̱ ar Kristo.
4 'Raya xodyo bi ñ'emu̱i, ne bi dę̱nga ar Pablo ne ar Sila. Bi ñ'emu̱i nzę̱ye̱ ya me Gresia n'ehe nu'u̱ mi honga Jö, ne nzę̱ye̱ ya 'bę̱hñö nu'u̱ mi numañho ar hnini.
5 Jange ya xodyo nu'u̱ himya gamfi, xa bi mbo̱ yá kwę̱, ne bi ma ba munts'a 'ra ya ts'ojö'i mi 'yo döhñetho. Bi gu̱xa ya jö'i ne bi zixa hár ngu ar Hason, ma nda gujhmö ar Pablo ne ar Sila, ne nda 'yę̱nt'wa ha yá 'ye̱ ya jö'i.
6 Ne himbi dini, jange bi gu̱ka ar Hason ne ma'ra ya ku, bi zixa ha yá ndö ar hnini, ne xa mi mafi mi eñ'u̱:
—Nuya jö'i ne da pongar ximha̱i, xi zo̱kwa n'ehe.
7 Ha nunar Hason xi umbar se̱ki hár ngu. Gathoyu̱ hingi o̱ta nö'ö xi möngar Sesar ma ndöhu̱ Nroma, ngetho eñ'u̱ 'bu̱ man'ar ndö ár thuhu ar Hesu.
8 Nu mi 'yo̱ njap'u̱ ya jö'i ne yá ndö ar hnini, bi mbo̱ yá kwę̱ ne xa mi ñöxhnatho.
9 Nunar Hason ne nu ma'ra mi ñ'owi, bi unga ar bojö mi t'a̱pabi, ne bi nthę̱gi bi ma.

Ar Pablo ne ar Sila mi 'bu̱ har hnini Berea

10 Ngu mi nxuitho, ya ku mi 'bu̱hnu̱ dama bi mę̱hna ar Pablo ne ar Sila nda ma har hnini Berea. Nu mi zo̱ñ'u̱, bi yu̱t'a ha yá nijö ya xodyo.
11 Nuya xodyo me Berea xa ma ya hogajö'i, hinge ngu nuya me Ntesalonika. Jange xa bi njohya bi 'yo̱'spa ár mhö Jö, ne hyaxtho mi honga har T'ofo, mi he̱ki ha majöni mi njap'u̱ nö'ö mi möñ'u̱.
12 Ne nzę̱ye̱ ya xodyo bi ñ'emu̱i, njap'u̱tho n'ehe 'ra ya 'bę̱hñö me Gresia mi nhumahño. Ne nzę̱ye̱ ya ñ'o̱ho̱ ya mengunu̱ bi ñ'emu̱i n'ehe.
13 Ha nu mi 'yo̱ ya xodyo me Ntesalonika xki zo̱nga ar ku Pablo Berea, mi mömba ár mhö Jö nu̱ n'ehe, nuyu̱ bi ma ba japa ya jö'i bi mu̱xmatho.
14 Ne nuya ku ngut'a bi gu̱ka ar Pablo bi mę̱hna har ñönthe, ha nunar Sila ne ar Timoteo bi gohnu̱'u̱ Berea.
15 Nu'u̱ togo bi zixa ar Pablo, bi mę̱wi ba tso har hnini Atena. Nu mba penk'u̱, ba hömpa ar nzę̱ngwa nda xipa ar Sila ne ar Timoteo nda ma ngut'a ma nda nthę̱winu̱.

Ar Pablo mi 'bu̱ har hnini Atena

16 Nu mi 'bu̱hnu̱ Atena ar Pablo, mi to̱'ma ar Sila ne ar Timoteo, xa mi tso̱t'a ár mu̱i, ngetho bi hyandi xa mi janu̱ nzę̱ye̱ ya tsita emp'ö mi ndönga ya jö'i.

17 Jange mi ñöwi ya xodyo ha yá nijö, ne gatho nu ma'ra mi honga Jö, ne hyaxtho mi 'yonu̱ har ta̱i mi zo ya jö'i.
18 Bi ntsa̱hñökiwi 'ra ya utate te gatho bentho. 'Ra mi enö da t'umba gatho nö'ö ne ár ndo'yo, ma'ra mi enö nunar mfödi da jakagihu̱ ga 'bu̱hu̱ xiñho. Ne mi eñ'u̱:
—Tema ne da xiju̱ nunar ñ'o̱ho̱ xa te gatho mö.
Ha ma'ra mi enö:
—Atho no̱nga ma'ra ya 'ra'yo jö.
Mi mönga njap'u̱ ngetho ar Pablo mi xipabi ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesu, ne ar menga nte.
19 Nep'u̱ bi ts'ixa ar Pablo ha n'ar mhunts'i mi t'o̱t'a har n'ar tsi t'o̱ho̱ xki thu'spa ár thuhu yá jö'u̱ Ares. Ne bi t'embabi:
—Hage da tsa̱ gi 'yotkagihe ar 'ñu nunar 'ra'yo nt'uti gi 'yo gi mö.
20 Ngetho gi xikagihe nö'ö hinxta o̱he. Di ne ga pöhe te di bo̱nga nuya mhö gi mö.
21 Bi mönga njap'u̱ ngetho gatho ya me Atena ne nuya nzo̱ho̱ mi 'bu̱hnu̱, xki nzöi nda mhunts'i ho̱nse̱ nda mpede tema xki bödi ma'ra'yo.
22 Nu'mú ar Pablo bi m'a̱ madeda ar mhunts'i har tsi t'o̱ho̱ Ares, ne bi 'ñenö:
—Nu'ahu̱ gar me Atenahu̱, xta pödi xa gi pe̱hu̱ ngu mönga ri nt'umbihu̱.
23 Ndi tho ha ri nijöhu̱ habu̱ gi ndöñhu̱, da handa habu̱ gi exu̱ ri jöhu̱, mi tu n'ar nt'ofo enö: Ka 'bu̱kwa nö'ö ar Jö hingi födi. Nunar Jö gi ndöñhu̱ ne hingi pöhu̱, get'ö nö'ö xta e ga xi'ahu̱.
24 Nö'ö ar Jö togo bi hyoka ar ximha̱i ne gatho te jawa, go ge'ö ar ndö mhets'i ne ar ximha̱i, hingi 'bu̱ ha ya nijö xi hyoka ya jö'i.
25 Hingi japar 'be̱di nö'ö te da mo̱'spa ya jö'i, ngetho ge'ö togo hö ar te, ne 'raju̱ ar ndöhi ga joxa ma hñöhu̱, ne 'raju̱ gatho nö'ö di hoñhu̱.
26 Ha n'adar jö'i bi japi bi bo̱nga gatho ya meximha̱i, ne bi xanga xo̱ge ár nxidi ar ximha̱i. Xi hñu'spa hangu nje̱ye̱ da m'u̱i, ne habu̱ tso̱nga ár me̱ti.
27 Bi jap'u̱ ne nga hoñhu̱ Jö, xömhö ga tiñhu̱, xa majöni hingi yap'u̱ di 'bu̱hu̱.
28 Ngetho di 'bu̱hwihu̱'ö, di 'ñöñhu̱, ne go gekagihu̱ ngu ne'ö. Jangu bi 'ñenga 'ra ri duhuhu̱: Nuju̱ go yá bötsigihu̱ Jö.
29 Jange nu'mu̱ yá bötsigihu̱ Jö, hinga ma ga möñhu̱ ñhe̱hwi Jö n'ar tsita xi thoka ar k'axt'abo̱jö, wa ar t'axbo̱jö, wa ar do, ngu xi bense̱ xi hyoka ya jö'i.
30 Nuya pa xi thogi, Jö himbi jamasu nuna tema bi 'yo̱t'a ya jö'i himi pö'ö. Ha nupya hö, ne gatho ya jö'i da 'yo̱t'wa yá ntso̱'mi.
31 Ngetho Jö xi hñuxa n'ar pa ham'u̱ ma da hñö'spa majöni gatho nuya jö'i xi m'u̱kwa har ximha̱i, ma da 'yo̱t'a har hoga ts'ut'wi. Ha nö'ö togo xi hñuts'i da hñöxa majöni, get'ö togo bi ñ'u'ö nú'mu̱ mi ko'spa ár te.
32 Nu mi 'yo̱'u̱ da mengi da nte nu'u̱ xi du, 'ra mi thentho ne ma'ra mi enö:
—Man'ar pa gi pengi gi zokagihe nö'ö gi mö.
33 Nu'mú ar Pablo bi ma bi zop'u̱ habu̱ mi 'bu̱'u̱.
34 Ha 'ra bi ñ'emu̱i ne mi ñ'owi, n'a már thuhu ar Nisio mar ndö n'ehe har mhunts'inu̱, n'ar 'be̱hñö már thuhu Damari, ne ma'ra ya mengunu̱.

18

Ar Pablo mi 'bu̱ Nkorinto

1 M'e̱fa ar Pablo bi bo̱nga Atena, bi ma har hnini Nkorinto.
2 Ka bi nthe̱winu̱ n'ar xodyo már thuhu Akila, mar me Ponto. Ja xki 'ñe har ha̱i Italia, mi ñ'owi ár 'be̱hñö, ár thuhu Prisila. Xki bo̱ñ'u̱ har hnini Nroma, ngetho ar ndö Klaudio bi mö nda t'e̱nga gatho ya xodyo mi 'bu̱hnu̱. Ar Pablo bi ma ba tsu̱'u̱.
3 Bi ma ba 'bu̱hwi'u̱, ngetho n'adar 'be̱fi mi pe̱'u̱, ma ya hoka ngudutu n'a ngu n'a'u̱.
4 Gatho ya pa ntsa̱ya̱, ar Pablo mi pa ha yá nijö ya xodyo mi ñöwi. Ne mi umbár mu̱i mi nehmö nda ñ'emu̱i ya xodyo ne nu'u̱ hingya xodyo.
5 Mi zo̱ ar Sila ne ar Timoteo, xki 'ñe Nmasedonia. Nu mi nthe̱wi ar Pablo, xa mi umbár mu̱i mi xipabi ar hoga mhö ya xodyo, mi embabi'u̱ nunar Hesu gehnu̱ ar Kristo.
6 Ha nuya xodyo bi do̱xtho ne mi tsani. Nu'mú ar Pablo bi hwöt'a ár he, ne bi 'ñembabi'u̱:
—Nu'ahu̱ go xka nts'oks̱ehu̱. Nuga hinte ma tha̱i di tuga. Nupya di map'u̱ ma ga zo nu'u̱ hingya xodyo.
7 Ar Pablo bi bo̱ni bi ma hár ngu n'ar ñ'o̱ho̱ már thuhu ar Husto, xa mi honga Jö. Nor ngu'ö mi 'bu̱ get'u̱ ár nijö ya xodyo.
8 Nep'u̱ n'ar ñ'o̱ho̱ már thuhu ar Krispo, már ndö ha yá nijö ya xodyo, bi ñ'emu̱i ar tsi Hmu Hesu, nunu̱ ne gatho nu'u̱ mi 'bu̱ hár ngu. Ne nze̱ye̱ ya me Nkorinto bi 'yo̱twa ár mhö Jö, bi ñ'emu̱i'u̱, ne bi nxixthe.
9 N'ar nxui ar tsi Hmu bi zo ar Pablo ngu n'ar t'i, ne bi 'ñembabi:

—Yo gi ntsu, mönga ar mhö, yo ma gi ñhe.
10 Ngetho nuga di 'bụhwi, hinjo'o togo da gụxa ár 'yẹ da 'yọt'ar ts'om'ụi. Ha nunar hnininụ 'bụ nzẹyẹ ya jö'i xta hwahni da ñ'emụigi.
11 Jange ar Pablo bi gohnụ n'a njẹyẹ made har hnini Nkorinto, mi utwa ya jö'i ár mhö Jö.
12 Bi zọta n'ar pa ya xodyo bi mẹ'sa n'adar nkohi bi gụ ar Pablo, ne bi zi'spa ar ts'ụt'wi. Nuya pa'ụ ar Galio mar ndö núnụ har hại Akaya.
13 Ne bi 'ñenga ya xodyo:
—Nunar ñ'ọhọnụ ụt'a ya jö'i hinda ndönga Jö ngu mönga ár t'ofo ar Moise.
14 Ar Pablo mi fụdi nda ñömhö, ha nunar ndö Galio bi 'ñemba ya xodyo:
—Nu'mụ tema xi ja'ahụ, wa nu'mụ xi 'yọt'a n'ar döta ts'oki, nu'mú hö, da tsạ ga ọt'ahụ, nu'ahụ gar xodyohụ.
15 Ha nu'mụ họnsẹ gi nọñhụ ya mhö, ya thuhu, ne yá 'bẹfi ri t'ofohụ, nuhụ tema gi pẹhụ. Hindi ne gi jụgagihụ ngu ar ts'ụt'wi.
16 Ne bi t'ẹnga hár ts'ụt'wi.
17 Nu'mú nu'ụ himya xodyo bi gụ ar Sostene, ár ndö ár nijö ya xodyo mi 'bụ har hnini'ö, xa bi fẹnza hár nthandi ar ndö Galio, ha nunụ himbi dupa ár mụi.
18 Ar Pablo bi gohnụ ma nzẹyẹ ya pa. M'ẹfa bi 'ñe ya ku, bi mẹwi ar Akila ne ar Prisila, bi 'raxa ar ñhọnthe bi ma har hại Nsiria. Nu mi 'yo ar 'ñu, ar Pablo bi 'ñöxa ár xtö núnụ Nsenkrea, ngetho xki ñöt'wa Jö.
19 Nu mi zọnga Efeso, ka bi hyẹhnụ ar Akila ne ar Prisila, ne nö'ö bi yụt'a ha yá nijö yá mixodyowi mi ñöwi.
20 Nuya mengunụ mi ạpar möte nda gohnụ 'ra ya pa, ha nunar Pablo himbi ne.
21 Jange bi ñ'ehwi, ne bi 'ñembabi:
—Mahyoni ga 'bụ Herusalen, ma ga thohnụ ar dạngo ba ep'ụ. M'ẹfa ga pengi ga k'ös'ahụ, nu'mụ njap'ụ ne Jö.
Ne bi gụ ar motsa ba pọnụ Efeso.

Ar Pablo bi menga Antiokia, ne bi dụ'ma ár hñu m'ạt'i mi mömba ár mhö Jö

22 Nu mi zọnga Nsesarea, bi thogi ndi ma Herusalen, ma ba zẹngwa ya ku. Nep'ụ bi gụ ar 'ñu bi ma Antiokia.
23 Ka bi gohnụ 'ra ya pa. Ne bi mengi bi bọni, ma ba k'ö'sa n'a ngu n'a ya hnini har hại Galasia, ne har hại Frigia. Mi xipa ya ku hyax'mụ nda zẹta yá ñ'emụi, nda umbyá mụi nda mpẹfi.

Ar Apolo bi mömba ár mhö Jö núnụ Efeso

24 Nuya pa'ụ n'ar xodyo már thuhu Apolo bi zọnga Efeso. Mar me Alejandria, xaka mbödi te nda mö, ne mi pötwa xiñho ár T'ofo Jö.
25 Nunụ xki t'ut'wabi ár 'ñu ar tsi Hmu, xa mi umba ár mụi mi mömba ár mhö ar tsi Hmu, ne njap'ụ mi uta ma'ra, mödi họnsẹ mi pötwa ár xixthe ar Xuwa.
26 Bi ndụi bi zo ya xodyo ha yá nijö'ụ, hinto mi tsu. Ha nu mi 'yọxa ar Prisila ne ar Akila, bi zixyụ n'amp'ụ, bi utwabi xiñho ár 'ñu Jö.
27 Nunụ mi ne nda ma Akaya, ne nuya ku me Efeso bi hñu'mba ár mụi. Ne bi mẹmpa n'ar hẹ'mi nuya ku mi 'bụhnụ Akaya nda numañho nú'mụ nda zọhọ. Nu mi zọñ'ö, xa bi mạxa gatho nu'ụ xki hwëkwa Jö nda ñ'emụi.
28 Ngetho xa mi umba ár mụi mi kotwa yá ne ya xodyo madeda ya jö'i, ne mi ot'wa ar 'ñu hár T'ofo Jö, nda bö'ụ ar Hesu gehnụ ar Kristo.

19

Ar Pablo mi 'bụ har hnini Efeso

1 Nú'mụ mi 'bụhnụ Nkorinto ar Apolo, ar Pablo bi thota ar 'ñu tho ha ya t'ọhọ ba tsọnga Efeso. Ka bi nthẹwinụ 'ra ya gamfi.
2 Ne bi 'yạmbabi:
—Ha ga hñöñhụ ár Hñö Jö nú'mụ nga ñ'emụihụ.
Bi dö'ụ:
—Hin'ö, hindi pöhe teme ár Hñö Jö.
3 Nu'mú ar Pablo bi 'yạmbabi'ụ:
—Tema xixthe xka hñöñhụ 'mụ.
Nu'ụ bi 'ñeñ'ụ:
—Ár xixthe ar Xuwa.
4 Ar Pablo bi 'ñembabi'ụ:
—Ar Xuwa mi xixthe ya jö'i xki 'yọt'wa ár ntsọ'mi yá ts'oki. Ne bi xipabi mi mahyoni nda ñ'emụi togo nda 'ñep'ụ m'ẹfa. Mi nọnga ar Hesu togo ar Kristo.
5 Nu mi 'yọ njap'ụ, bi nxixthe'ụ hár thuhu ar tsi Hmu Hesu.

6 Nep'ų ar Pablo bi hñu'spa ár 'ye̱ ya ku, ne bi hñöñ'ų ár Hñö Jö. Bi ndụi bi ñö ma'ra ya
hñö, ne mi ñö'ų ngu mi xipa ár Hñö Jö nda möñ'ų.
7 Nuya mi 'bụhnų mi tsų ngu 'rẹt'amayoho ya ñ'ọhọ.
8 Ar Pablo mi kụt'a ha yá nijö ya xodyo. Mi ñöwi ne himi ntsu mi mömba ár mhö Jö, ne mi
umba ár mụi mi utyų ár ts'ụt'wi Jö. Hñu nzönö bi jap'ų.
9 'Ra bi got'a yá mfeni, himbi ne bi jamfi, ne madeda ya jö'i, mi tsamba ár 'ñu Jö. Jange
ar Pablo bi 'weka ya gamfi, ne hyax'mų mi uta ha n'ar ngu nt'uti, már mẹti n'ar utate már
thuhu ar Tirano, mar mengunų.
10 Yo njẹyẹ bi jap'ų, ne gatho nu'ų mi 'bų har hại Asia bi 'yọtwa ár mhö ar tsi Hmu Hesu,
ngu ya xodyo ne nu'ų himya xodyo.
11 Ar Pablo bi 'yọt'a nzẹyẹ ya döta nt'udi mi hömpa ár ts'ẹdi Jö.
12 N'andi họnsẹ mi thö'spa yá nthu'mxi ne ma'ra yá dutu xki hye ar Pablo, ne nda thö'spa
habų mi 'bų ya dạthi, mi thits'i, ne ya ts'ondöhi mi pọni mi hẹ'ų.
13 Ne 'ra ya xodyo ma ya gụka ndöhi, habų gatho mi 'yo mi jụka ya ts'ondöhi, n'a mbi beñ'ų
nda 'yẹnga ya ts'ondöhi nda nọmba ár thuhu ar tsi Hmu Hesu n'ehe. Njanų mi embabi ya
ts'ondöhi:
—Di nọñhe ár thuhu ar Hesu nö'ö nọnga ar Pablo, di xi'ahe gi pọñhụ.
14 Mi pẹ njanų nu'ų yoto yá t'ų n'ar ñ'ọhọ már thuhu ar Seba, mar xodyo ne már ndö ya
möjö.
15 Ha nú'mų mi ẹnga n'ar ts'ondöhi, nunų bi dödi ne bi 'ñenö:
—Nuga di pödi togo ar Hesu, ne di pödi togo ar Pablo. Xi nu'ahụ, togo'ihụ.
16 Nö'ö ar ñ'ọhọ xki nthẹxkwi ar ts'ondöhi, bi 'yẹngar nsạgi ne bi 'yent'a nuya ñ'ọhọyų. Bi
ntöte, ne nuya ñ'ọhọ nú'mų mi bọnga nhixt'itho har ngu, mi nthẹmfotho, ne xa xki nts'ẹni.
17 Gatho ya me Efeso, ya xodyo ne nu'ų himya xodyo, bi 'yọxa nö'ö xki thogi, jange xa bi
zu'ų, ne xa mi t'e'spár nsu ár thuhu ar tsi Hmu Hesu.
18 Nzẹyẹ nu'ų xki ñ'emụi mi e madeda gatho ya ku mi dạmajöni nö'ö xki 'yọt'ų.
19 Nzẹyẹ ya ku ma ya ñ'ete bi hñöxa yá hẹ'mi bi ts'öt'a habų xki mhunts'a gatho. Nu mi
nu'ų hangu xki 'bẹp'ų, mi tsų ngu kụt'anthebe ya nthebe ya t'axbojö.
20 Njap'ų xa mi ntụnga ár mhö ar tsi Hmu ne mi nheki ár ts'ẹdi.
21 Mi wadi da tho gathoyų, ar Pablo bi beni nda tho Nmasedonia ne Akaya, ne nda zọnga
Herusalen. Ne mi enö:
—Xka jwadi ga 'bụhnų Herusalen, mahyoni ga ma Nroma n'ehe.
22 Ne bi mẹhna yoho yá mạxte bi ma Nmasedonia, ar Timoteo ne ar Erasto. Ha nö'ö bi
gohnų Asia ma'ra ya pa.

Ar mụxmajö'i núnụ Efeso

23 Nuya pa'ų bi mụxma ya me Efeso, ngetho mi mhömba ár 'ñu Jö.
24 Mi 'bụhnų n'ar ñ'ọhọ mar thuhu ar Demetrio. Már 'bẹfi'ö mi hoka ya tsita ma ya
t'axbojö. Mi k'o'spabi ár nijö yá tsita ar Diana, mi pạpa ya jö'i. Njap'ų nu'ų togo mi mpẹ
nor 'bẹfinų, mi tö nzẹyẹ ya bojö.
25 Ar Demetrio bi munts'a gatho nu'ų mi pẹ nunar 'bẹfinų, ne bi 'ñembabi'ų:
—Ha gi ọhụ ñ'ọhọhụ. Gi pöhụ xiñho, nunar 'bẹfinų fạxjų di töhụ nzẹyẹ ar bojö.
26 Xka 'yọhụ ne xka hyanthụ ar Pablo, 'yo xipa ya jö'i nuya tsita hoka ya ñ'ọhọ, hingya
jö'ų. Ụt'a ya jö'i, ne nzẹyẹ xi 'weke tẹñ'ö, hinge họnsẹwa Efeso, xi jap'ų xọge har hại Asia.
27 Nunar ts'okinų, hinge họnt'a da hwata ma 'bẹfihụ. Da tsạ da m'ẹ ár nsu ár nijö ma tsi
nönöhụ Diana, ne da m'ẹ ár nsunda nuna togo ndönga gatho ya jö'iwa me Asia, ne gatho ya
meximhại.
28 Mi 'yọxa gatho nu'ų mi pẹ nunar 'bẹfinų, xa bi mbọ yá kwẹ, ne mi hẹxa ya mhafi, mi
eñ'ų:
—Döta ar tsita Diana, ár mẹti ya me Efeso.
29 Gatho ya mengunų himi pödi te nda beñ'ų, ne n'a mfenitho bi nixt'i bi ma habų xki
nzöi mi t'ọt'a ya mhunts'i. Ne bi njų ar ku Gayo ne ar ku Aristarko, ya me Nmasedonia, yá
ñ'ohụ ar Pablo.
30 Ar Pablo mi nehmö nda yụt'i nda zo ya jö'i, ha nuya ku mi 'bụhnų himbi hyẹgi.
31 'Ra ya ndö me Asia mi ntsixkwi ar Pablo, bi mẹmpa ar nzẹngwa hinge nda ma har döta
mhunts'i.
32 Nu har mhunts'i, 'ra mi mafi mi mönga n'ar mhö, ma'ra mi mönga man'a, ngetho ya jö'i
himi pödi tema nda beni, ne ma'ra himi pödi yo'ö xki mhunts'i.
33 Nuya xodyo bi gụka ar Handro nda zohmö ya jö'i. Bi jár 'yẹ bi xipa ya jö'i nda ñhe, ne
nda tsạ nda ñönga yá mixodyowi.
34 Nú'mụ mi bö ya jö'i mar xodyo n'e, bi ndụi n'at'wụ bi mafi nts'ẹdi ngu yo xẹnimpa, mi
eñ'ụ:

—Döta ar tsita Diana ár mẹti ya me Efeso.
35 Nepʼụ nʼár mạxte ár ndö ar hnini, núʼmụ mi wadi bi japi bi ñhe ya jöʼi, bi ʼñembabi:
—Ndadahụ gar menguhụwa Efeso, togo hingi pödi nuya me Efeso supa ár nijö ma tsitahụ Diana, ne ár njötʼi ba kö mhetsʼi.
36 Nuʼmụ hinjoʼo togo da tsạ da kọni, xiñho gi ñheʼụ ne hinge dama gi jụxa ri ʼyẹhụ.
37 Xka tsihụwa nuya ñʼọhọyụ hinte xi bë har nijö, ne hinxi ñömañʼụ ma tsitahụ.
38 Nuʼmụ ar Demetrio ne nuyá ñʼowi ja te da gạʼspa ya nzạyạ, ʼbụʼụ da ʼyọtsʼe. Jange ʼbụ nuya tsʼụtʼwiyụ, dá ngạxte nʼa ngu nʼa.
39 Ha nuʼmụ ja manʼa te gi ngạxtehụ, ma ga ẹnthụ nʼar mhuntsʼi habụ da tsạ da hogi.
40 Ma ga ntsuñhụ hinda thọxkagihụ di jụxụ ya jöʼi xta bö'ụ nö'ö xi thopya, ngetho nuʼmụ da tʼạngagihụ, tema ga thöhụ.
41 Nu mi wadi bi mönga njapʼụ ár mạxte ar ndö, bi fontʼa ya jöʼi.

20

Ar Pablo bi ñʼonụ Nmasedonia ne Gresia

1 Nu mi wa ar mụxmajöʼi, ar Pablo bi zohna gatho ya ku, bi hñuʼmba yá mụi, bi hyụfi, ne bi ñʼedi bi bọni bi ma Nmasedonia.
2 Bi mengi bi thota habụ xki tho mʼẹtʼo mi tsọnga ya ku, ne xa mi zofo mi huʼmba yá mụi. Bi japʼụ gatho ar ʼñu ndi ma Gresia.
3 Ka bi mʼụhnụ hñu nzönö, mi ñhoki ndi ma Nsiria. Ha bi zo ár gu nuya xodyo xki hñutsʼi nda hyo núʼmụ nda gụ ar motsa ndi manụ, jange bi beni nda gạxta har hại Nmasedonia manʼagi.
4 Bi mẹwi ndi ma Asia ar Sopate me Berea, ar Aristarko ne ar Segundo ya me Ntesalonika, ar Gayo me Derbe, ar Tikiko ne ar Trofimo ya me Asia, ne ar Timoteo.
5 Nuya kuyụ bi mʼẹtʼo, ma ba tọbgagihe Ntroa. Ka dá nthẹhenụ.
6 Nuje da tọʼmhe bi tho ar dạngo núʼmụ tsʼi ar thuhme hingi jotsʼi. Mʼẹfa da pọñhenụ Mfilipo, da ʼrañhe ar ñhọnthe. Kụtʼa mpa da ʼyohe har dehe, ne da tsọñhe Ntroa. Dá nthẹhenụ ya ku xki mʼẹtʼo, ne da kohenụ ma yoto mpa.

Ar Pablo bi mhunskwi ya ku núnụ Ntroa ne bi ñʼehwi

7 Nö'ö ár ʼbẹtʼo mpa ar hñötọ, bi mhuntsʼa gatho ya gamfi nda zipa ár tʼoxi ar tsi Hmu. Ar Pablo mi uti, mi zọnga made nxui himi tsạyạtho, ngetho ma nda bọnga ár hyaxʼö.
8 Nunar ngu habụ xki mhuntsʼi, mi tọ mañö, ne xki tsọ nzẹyẹ ya ñotʼi.
9 Nʼar tsʼụntʼụ már thuhu Eutiko, mi huhnụ ha nʼar kụtʼahyatsʼi. Bi zọpar tʼöhö, ngetho ar Pablo bi ñö yaʼö. Mi mitʼar tʼöhö bi dạ har hñu ntọngu. Ha bi njụtsʼi, xki du.
10 Nuʼmú ar Pablo bi göi, bi ʼyoxa nö'ö ar bötsi ne bi hyụfi. Ne bi ʼñembabi ya ku:
—Yo gi ntsuhụ, tetho.
11 Bi bọxa manʼagi habụ xki mhuntsʼi. Bi heka ar thuhme, bi ziʼụ ár tʼoxi ar tsi Hmu bi ñuñʼụ. Mʼẹfa ar Pablo bi mengi bi ñö yaʼö, ne mi nthẹngxudi bi gụr ʼñu bi ma.
12 Ha nu mi tsʼixa nö'ö ar tsʼụntʼụ xki dạgi mi tetho, gatho ya ku xa bi hñu yá mụi.

Ar Pablo bi bọnga Ntroa ndi ma Mileto

13 Nuje da jụhe ar motsa da ʼbẹtʼohe, da möhe har hnini Nʼason, ka nga nthẹhenụ ar Pablo ngu dá möñhe, ngetho mi neʼö nda ma watho.
14 Nda nthẹhenụ Nʼason, da tsixe har motsa ndi ehe, da möhe mahyẹgi har hnini Mitilene.
15 Da pọñhenụ, ne ár hyaxʼö da tsọñhe getʼụ har xẹni hại Kio. Ár yopa da tsọñhe ha manʼa xẹni ár thuhu Nsamo, ne da kohe habụ ár thuhu Trogilio. Ár hñupa da tsọñhe har hnini Mileto.
16 Ar Pablo xki beni hinge nda tho har hnini Efeso, ngetho himi ne nda mʼụ nzẹyẹ ya pa har hại Asia. Mi xọni nda zọnga har hnini Herusalen, ma nda mʼụ har dạngo Pentekoste, nuʼmụ nda zạmhö nda zọni.

Ar Pablo bi ñʼehwi ya ku me Efeso núnụ Mileto

17 Nu mi ʼbụhnụ Mileto, ar Pablo bi mẹmpa ar nzẹngwa yá ndö ar nijö Efeso, bi ʼñembi mi tọʼmnụ Mileto.
18 Nu mi zọñʼụ habụ mi ʼbụ ar Pablo, bi ʼñembabiʼụ:
—Nuʼahụ gi pöhụ xiñho tengu ma mʼụi núʼmụ ndi ʼbụhwihụ nuya pa xi thogi, nda tsọkwa har hại Asia.
19 Xta pẹpa ma tsi Hmuhụ, hinxta ñʼetsʼi. Xta nö'ma ma gidạ, xta tho ya tsʼomʼụi nuʼụ xi ʼyọtka ya xodyo, huʼskathogi da hyogagiʼụ.
20 Mödi njapʼụ, hinte xta ögi nö'ö gi hoñhụ da jaʼahụ ar ñho. Gatho xta utʼahụ ha ya mhuntsʼi wa ha ri nguhụ.

21 Nu'ahu̱ gar xodyohu̱ ne nu'u̱ hingya xodyohu̱, xta zo'ahu̱ gi ehu̱ hár nthandi Jö gi 'yo̱thwu̱ ár ntso̱'mi, ne gi ñ'emu̱ihu̱ ma tsi Hmuhu̱ Hesukristo.
22 Ha nupya tsixka ár Hñö Jö gar ma Herusalen, mödi hindi pödi teme bi to̱bgaginu̱.
23 Ho̱nse̱ di pödi xi xikagi ár Hñö Jö ha gatho ya hnini di thogi, bi to̱bgagi ar fa̱di ne ya thogi.
24 Ha nuyu̱, hindi japamasu, ne hindi japa ma te da me̱pkase̱. Nö'ö di nega, ga johya ga jwata nunar 'be̱fi bi 'raka ar tsi Hmu Hesu. Nor 'be̱fi'ö, ga mömba ár hoga mhö no̱nga teme xi hwëgagihu̱ Jö.
25 Ha di pöpya xiñho, nu'ahu̱ xtá thop'u̱ xta xi'ahu̱ ár ts'ut'wi Jö, hingi ma gi penju̱ gi hyandagihu̱ man'agi.
26 Jange di xi'ahu̱, hingo 'ba̱ ma ñöni nú'mu̱ gi m'e̱hu̱pya.
27 Ngetho nuga hinte xta ögi. Gatho nö'ö xi utka Jö, xta ut'ahu̱ n'ehe.
28 Di xi'ahu̱, ntsuñhu̱, ne suhu̱ gatho ya gamfi xi 'ye̱nt'ahu̱ ri 'ye̱hu̱ ár Hñö Jö, ngu n'ar ma̱'yo su yá tsi de̱ti. Gese̱'ö xi 'ñexahu̱ gi sufu̱ ár nijö ar tsi Hmu xi unga ár ji xi da̱i.
29 Nuga di pödi n'ehe, nu xka magawa, ma da ep'u̱ 'ra ya ts'ojö'i, da ne da hwatwa gatho ár nijö Jö, ngu n'ar miñ'o hinte ma de̱ti e̱gi.
30 Hinge ho̱nse̱'u̱, 'ra da bo̱nga madeda ri mhunts'ihu̱, ma gi möñhu̱ 'ra ya nt'uti hinga majöni, ne gi 'weju̱ ya ku gi tsixu̱.
31 Jange ntsuñhu̱, ne beñhu̱ nu'u̱ hñu njeye̱ parxui hinge ndi tsa̱ya̱ ndi nö'ma ma gida̱, xa ndi hup'a ri mu̱ihu̱ n'a ngu n'a.
32 Nupya tsi kuhu̱, di te̱t'ahu̱ Jö ne ár mhö mönga teme xi hwëk'ahu̱. Gehnu̱ pe̱'sa ar ts'e̱di da ze̱t'a ri jamfihu̱, ne gi hñöñhu̱ gatho nö'ö xi ñhöt'wa nu'u̱ xi t'axka yá m'u̱i.
33 Nuga hinto xta hyo̱kwabi ár bojö wa ár he.
34 Ngetho nuga ngu gi pöse̱hu̱, nuya 'ye̱yu̱ xi ma̱xkagi xta mpe̱fi xta tö nö'ö ndi honse̱ ne nö'ö honga nu'u̱ di ñ'o'be.
35 Hyax'mu̱ xta ut'ahu̱ ga mpe̱hu̱ njap'u̱, ne da tsa̱ ga fa̱xu̱ nu'u̱ hinte pe̱ts'i. Ne ga beñhu̱ nö'ö bi mönga ar tsi Hmu Hesu, nú'mu̱ bi 'ñenö: Töte ár nza̱tho ga uñhu̱, hinge nö'ö ga höñhu̱.
36 Nu mi wadi bi mönga njap'u̱ ar Pablo, bi nda̱ndihmöwi gatho ya ku, ne mahye̱gi bi 'ya̱pa Jö'u̱.
37 Gatho ya ku xa mi zoni, mi döta ár dumu̱i'u̱. Mi hu̱ ar Pablo ne mi tsu̱'spa ár hmi.
38 Ngetho xa mi tu yá mu̱i mi 'yo̱xa nö'ö bi mönga ar Pablo, hinge nda mengi nda hyandi. Bi ma ba exa har motsa, bi ñ'ehwi bi ma.

21

Ar Pablo bi ma Herusalen

1 Nu nda ñ'ehe ya ku, da ju̱he ar motsa da möhe njöntho har xe̱ni ha̱i ár thuhu Kos. Ár hyax'öp'u̱ da tso̱ñhe man'ar xe̱ni ha̱i ár thuhu Roda. M'e̱fa da möhe har hnini ár thuhu Patara.
2 Nú nu̱ Patara da tiñhe n'ar motsa ndi ma Fenisia, dá po̱xenu̱ ne da möhe.
3 Nu ndi pa̱he har dehe, da hanthe ha ma ngöhöhe ar xe̱ni ha̱i Txipre. Da thothe da möhe har ha̱i Nsiria, ngetho nö'ö ar motsa ka ma nda zohnu̱ nö'ö te mi hö har hnini Tiro 'bu̱ har ñönthe, ne ka da kohenu̱.
4 Ma da tsu̱henu̱ ya ku, ne da 'bu̱hwihenu̱ yoto mpa. Nuya ku xki nzinga ár Hñö Jö mi xipabi ar Pablo hinge nda ma Herusalen.
5 Mi wa ya yoto mpa, bi de̱ngagihe gatho ya gamfi, yá 'be̱hñö ne yá bötsi. Da po̱ñhe har hnini ma ba tsogagihe har motsa, ne ka da nda̱ndihmöhenu̱ har ñönthe da a̱pabihe Jö.
6 Nu nda ehe ya ku, da ñhu̱he n'a ngu n'a, ne da po̱xe har motsa, ha nu'u̱ bi mengi bi ma yá ngu.
7 Nú nu̱ Tiro bi göxa ar 'ñu ndi 'yohe har dehe, ne da möhe har hnini Tolemaida. Da ze̱ngwahe ya ku, ne da kohwihenu̱ n'a pa.
8 Ár hyax'ö ar Pablo ne nu'u̱ ndi ñ'ohe, da po̱ñhe da möhe har hnini Nsesarea. Ne da haxe hár ngu ar Lipe nö'ö mi mömba ár mhö Jö, mi n'a nu'u̱ yoto ya ma̱xte xki thahna har nijö Herusalen.
9 Ar Lipe mi 'ñe goho yá t'inxu himi nthöti, ne mi möñ'u̱ nö'ö mi xipa ár Hñö Jö.
10 Da 'bu̱henu̱ 'ra ya pa, ne bi zo̱hnu̱ n'ár m'e̱hni Jö xki 'ñe Nhudea, már thuhu Agabo.
11 Ba e bi k'öskagihe, bi hñömba ár böt'i ar Pablo, ne bi dut'a yá 'ye̱ ne yá wa, ne bi 'ñenö:

—Ár Hñö Jö mö ma da dut'a njawa ya xodyo 'bu̱ Herusalen nö'ö togo ár me̱ti nuna ar böt'inu̱, ne da da̱twa ha yá 'ye̱ nu'u̱ ya jö'i hingya xodyo.

12 Nda o̱he njap'u̱, nuya ku ma ya mengunu̱ ne nuje, da tsa̱hmöhe nga hökwe hinge nda ma Herusalen.
13 Ha nunar Pablo bi 'ñenö:

—Yo'ö gi zoñhų ne gi tsǫtjų ma mųi. Nuga hinge hǫnsę di 'bųi da nsǫtkaginų Herusalen, di 'bųi ga unga ma te di ñömba ár thuhu ar tsi Hmu Hesu.
14 Nda nuhe hinge nda tsą nga hökwabihe hinge nda manų. Hinte da xife, hǫnsę da eñhe:
—Da 'yǫt'a ngu ne ar tsi Dada.
15 M'ęfa nu mi tho nuya pa'ų, da ñhoje da möhe Herusalen.
16 Ba tęngagihe 'ra ya ku mi 'bųhnų Nsesarea, n'a már thuhu Naso me Txipre. Mi pę'sa nzęyę ya jęyę xki ñ'emųi ar tsi Hmu Hesu. Gehnų bi 'rakagihe ar sęki hár ngunų Herusalen.

Ar Pablo bi njų har dönganijö

17 Nú'mų nda tsǫñhe Herusalen, ya ku xa bi njohya bi zęngwagihe.
18 Ár hyax'ö da mę'behe ar Pablo ma da k'öse ar Hakobo, ne ka xki mhushnų gatho ya ku ma ya ndö har nijö.
19 Ar Pablo bi zęngwa'ų, ne bi metwabi gatho nö'ö xki 'yǫt'a Jö hár 'bęfi xki t'umbabi, nda hñö'spa ár mhö nu'ų hingya xodyo.
20 Nu mi 'yǫ'ų njap'ų, bi nsundabi Jö, ne bi 'ñemba ar Pablo:
—Tsi ku, gi pödi hangu ár nzęyę ya xodyo xi jamfibi ár mhö ar tsi Hmu Hesu, ne xa umba yá mųiyų tęmba yá 'bepate ar Moise.
21 Xi nsipabi'ų gi uta ya xodyo bi 'bų ha ma'ra ya hąi, hinda dęmba ár t'ofo ar Moise. Enö gi hökwabi da hñu'spabi ar nsęgi yá bötsi, ne hinda dęnga ma nt'umbihų.
22 Xipya, te ga pęhų 'mų. Ngetho nu xta böhyų gi 'bųkwa, ma da mhunts'a gatho'ų.
23 Jange di xi'ahe gi 'yǫt'a njawa: 'Bųkwa goho ya ku ma da 'yǫt'a n'ar ñhöt'i xi ñöt'wa Jö.
24 Tsits'i męwi, ma gi nxųjų ngu ma nt'umbihų, ne jut'i da ñ'öxyų. Ne njap'ų da hyanda gatho ma mixodyohų gi ǫt'a ngu mönga har t'ofo, ne hinga majöni nö'ö xi 'yǫ'ų.
25 Ha nuya gamfi hingya xodyo, xta xipabihe hinga mahyoni da 'yǫt'a ngu ma nt'umbihų. Hǫnsę mahyoni hinda zi ya ñhuni xi ñhöt'wa ya tsita emp'ö, hinda zipa yá ji ya męti, hinda za ya męti hinxi pǫmba ár ji, ne hinda m'ęngwi man'a nö'ö hingo ár nthöti.
26 Nu'mú ár hyax'öp'ų, ar Pablo bi zixa nu'ų goho ya ñ'ǫhǫ, ne mahyęgiwi bi nxųk'ų ngu yá nt'umbi'ų. M'ęfa bi yųt'ų har dönganijö, ma ba mö ham'ų nda wa ya pa nda nt'axki, ne ham'ų nda zǫ ar pa nda unga yá m'ǫñhǫ n'a ngu n'a.
27 Ne nú'mų ma nda wa nu'ų yoto mpa nt'axki, 'ra ya xodyo ya me Asia bi hyanda ar Pablo mi 'bų har dönganijö, bi 'yųt'a ya jö'i bi mbǫ yá kwę, ne bi gų ar Pablo.
28 Xa mi ma'ų nts'ędi mi eñ'ų:
—Me Israelhų, fąxje. Go gehnų ar ñ'ǫhǫ habų gatho 'yo uta ya jö'i da ñömañ'ų ma hninihų, ma 'bępatehų ne ma nijöhų. Ne xi kųt'a 'ra ya jö'i hingya xodyo, hǫnsę ts'onga ma jöpa nijöhų.
29 Mi möñ'ų njap'ų, ngetho xki hyanda ar Pablo har hnini mi ñ'owi ar Trofimo ar me Efeso, mi hu yá mųi'ų ar Pablo xki zixa har nijö.
30 Jange gatho ar hnini bi mųxmatho, ne xa mi ma'ų. Bi wat'ų bi mi ar Pablo, ne bi gųt'i bi gųka har nijö, ne dama bi njot'a ya goxthi.
31 Mi ne nda hyo'ų, ne bi nsipabi ar ndöndogu, gatho ar hnini Herusalen mi mųxmatho.
32 Nu'mú, bi musnų gatho ya ndogu ne yá ndö, bi nixt'i bi ma habų xki mhunts'a ya jö'i. Nu mi hyant'ų mi ep'ų ya ndogu ne yá ndö, bi hyęp'ų ar Pablo.
33 Mi zǫnga ar ndöndogu, bi gų ar Pablo, ne bi xipa togo nda xǫt'a yoho ya nthöhibǫjö, ne bi ñ'ąni togo'ö ne te xki 'yǫt'e.
34 Ha nuya jö'i xa mi ñöxhnatho, n'añ'o mi mönga n'a ngu n'a. Hinte bi zo ár mfeni ar ndöndogu, jange bi beni mar ñho nda zixa habų mi 'bų ya ndogu.
35 Nu mi zǫnga ha ya 'rendo ár goxthi yá ngu'ų, ya ndogu bi gųxta ar Pablo, ngetho ya jö'i xa mi ne nda net'i.
36 Ya jö'i mi 'bęfa xa mi mafi mi eñ'ų:
—Dá du nö'ö ar ñ'ǫhǫ'ö.

Ar Pablo bi hñu'mba yá hmi ya jö'i

37 Nú'mų ma nda t'et'a habų mi kų ya ndogu, ar Pablo bi 'ñemba yá ndö'ų:
—Ha da tsą ga ñö n'a tsi tųi.
Bi döhnų ne bi 'ñenö:
—Atho gi ñö ar griego.
38 Hinga ge'e nö'ö ar me Ehipto bi gųxa ya jö'i nda ntuhni pę'sa 'ra ya pa, ne bi zixa ha ya ot'at'ǫhǫ nu'ų yon'ątenthebe ya hyote.
39 Ar Pablo bi dödi ne bi 'ñenö:
—Hin'ö. Nuga dar xodyo me Tarso n'ar döta hnini har hąi Nsilisia. Di ą'ar möte gi 'raka ar sęki ga zo nuya jö'iyų.
40 Ar Pablo mi t'umba ar sęki nda ñö, bi m'ą ha ya 'rendo ne bi jár 'yę bi xipya jö'i nda ñhe. Nú'mų hinto mi ñö, bi nduį bi ñö ebreo, ne bi 'ñenö:

22

1 —Ha gi o̱hu̱ ndadahu̱ di nkuhu̱, ne nu'ahu̱ tatahu̱. 'Yo̱hu̱ ma ga xi'ahu̱ nö'ö xta o̱t'e.
2 Nuya jö'i mi 'yo̱ ar Pablo mi ñö ar hñö ebreo, gatho dama bi ñhetho. Nu'mú ar Pablo bi 'ñenö:
3 —Nuga dar xodyo, da m'u̱ har hnini Tarso har ha̱i Nsilisia, da tewa Herusalen. Bi utkagi ar utate ár thuhu ar Gamalie. Bi t'utkagi xiñho teme di bo̱nga ar t'ofo bi zogagihu̱ ma palehu̱. Ne xa ndi umba ma mu̱i ndi ne nga pe̱pa Jö, ngu gi o̱thu̱ gatho'ihu̱ ar pania.
4 Nuga n'ehe da u̱tsa nu'u̱ togo mi te̱nga nunar 'Ñunu̱, ndi nehmö nga ho. Ndi ju̱ nda njot'a har fa̱di, hinge ndi jamasu ha ma ya ndo̱ wa ma ya 'be̱hñö.
5 Nunar döngamöjö ne gatho ya dönziandö, da tsa̱ da da̱majöni bi 'raka ya he̱'mi nga hö'spa ma kuhu̱. Ne da ma Ndamasko, ma nga ju̱ nu'u̱ mi te̱nga nunar 'Ñunu̱, ne nga tsi Herusalen nda mfe̱i.

Ar Pablo bi da̱majöni hanja bi ñ'emu̱i
(Hch. 9:1-19; 26:12-18)

6 Nú'mu̱ ndi ne ar 'ñu tx'u̱tho mi 'be̱di nga ku̱t'a Ndamasko, ngu made mpa, n'a nda tha̱ni bi gobgatho n'a ra döta hyats'i ba e mhets'i.
7 Da hwangi, ne da o̱ n'ar mhö mi enö: Saulo, Saulo, yo'ö gi u̱tsagi.
8 Nuga da thöti ne da embabi: Ndada, togo'i. Nö'ö bi dötkagi: Nuga dar Hesu me Nasare, togo gi u̱tsa.
9 Nu'u̱ ndi ñ'o'be bi hyanda ar hyats'i, ne xa bi ntsu, mödi himbi 'yo̱'u̱ nö'ö ar mhö mi zokagi.
10 Nuga da a̱ni ne da embabi: Ma tsi Hmu'i, tema gi ne ga pe̱pya. Nö'ö bi 'ñengagi: Nangi di ma Ndamasko, ka gehnu̱ ma da nsi'a'i gatho nö'ö xta beni gi pe̱fi.
11 Nunar hyats'i'ö xa mi nts'e̱di, jange da ngoda̱, ne nu'u̱ ndi ñ'o'be bi gu̱nkagi bi zixka Ndamasko.
12 Nu'mú n'ar ñ'o̱ho̱ már thuhu Anania, xa mi o̱t'a xiñho mi te̱mba yá 'be̱pate ar Moise, ne gatho ya xodyo mi 'bu̱hnu̱ xa mi ñömañhobi.
13 Bi ma ba k'öskagi, ne mi zo̱nga habu̱ ndi 'bu̱i, bi 'ñengagi: Ma tsi ku Saulo, hñönga ri nthandi. Ne bi tsa̱ da handa togo mi k'öskagi.
14 Nep'u̱ bi 'ñengagi: Jö togo mi ndönga ma palehu̱, xi hwañ'a'i ngi pö teme beni da 'yo̱t'e, ne gi hyandwa ár ts'e̱di, ne gi 'yo̱'spa ár mhö Nö'ö Togo ar Hogajö'i.
15 Ngetho ma da me̱ñ'a'i gi da̱twa majöni gatho ya jö'i nö'ö xka hyandi ne xka 'yode.
16 Nu'mú, tema gi to̱'mi. Nangi, möhö ma gi nxixthe, ne gi xu̱ka ri ts'oki, gi mat'wa ár thuhu ar tsi Hmu.

Ar Pablo bi mö hanja bi m'e̱hni ma nda zo nu'u̱ hingya xodyo

17 Nep'u̱ da penga Herusalen, nda tso̱ho̱ da ku̱t'a har dönganijö ma nga ndönga Jö, n'a nda handatho n'a ngur t'i.
18 Da handa ar tsi Hmu, mi engagi: Ngut'a po̱ngwa Herusalen, ngetho nuya jö'i 'bu̱kwa, hinda ma da ñ'emu̱i nö'ö ma gi da̱twa majöni gi no̱ngagi.
19 Ha nuga da embabi: Ma tsi Hmu'i, pö'u̱ xiñho ndi ku̱t'a ha yá nijö, ndi ju̱ nga et'a ar fa̱di ne ndi fe̱ nu'u̱ togo mi ñ'emu̱i'i.
20 Nú'mu̱ mi nhö'mba ár ji ar Teba togo mi da̱majöni'i, ka ndi 'bu̱hnu̱ n'ehe. Hinda hökwa nu'u̱ mi k'ahni, nuga go da supa yá dutu ya hyote.
21 Ha nunar tsi Hmu bi 'ñengagi: Di ma, di pe̱ñ'a'i ma gi zo nu'u̱ hingya xodyo.

Ar Pablo mi o hár 'ye̱ ar ndöndogu

22 Nu mi mönga njap'u̱ ar Pablo, ya jö'i himbi ne bi 'yo̱ts'e. Bi ndu̱i bi ñöxhnatho, ne mi eñ'u̱:
—Hñökwa ár te nunar ñ'o̱ho̱nu̱, ngetho hindi 'ñepi di tetho.
23 Xa mi he̱xa ya mhafi, mi fo̱ta yá dutu ne mi pönsa ya ha̱i.
24 Nu'mú ar ndöndogu bi mö nda thoka ar Pablo mbo ha yá ngu'u̱ nda mfe̱i, ne njap'u̱ nda mö tema xki 'yo̱t'e, hanja ya jö'i xa xki mbo̱ yá kwe̱.
25 Nú'mu̱ mi nso̱t'e nda mfe̱i, ar Pablo bi 'ñemba n'ar döndogu mi 'ba̱hnu̱:
—Hage da tsa̱ gi fe̱hu̱ n'ar ñ'o̱ho̱ me Nroma, hingi pöhu̱ wa xi 'yo̱t'a n'ar ts'oki wa hin'ö.
26 Nu mi 'yo̱ njap'u̱ ar döndogu, dama ba xipa ár ndöp'u̱ n'ehe, ne bi 'ñembabi:
—Te ma gi japa nunar ñ'o̱ho̱nu̱, ngetho ar me Nroma.
27 Nu'mú ar ndöndogu bi ma ba k'ö'sa ar Pablo ne bi 'ya̱mbabi:
—Hage gar me Nroma.
Ar Pablo bi dödi:
—Hö, majöni.
28 Nu'mú nunu̱ bi 'ñembabi:

—Nuga da jut'a nzęyę ar bojö, njap'ų bi t'exkagi ngu ar me Nroma.
Ar Pablo bi 'ñenö:
—Ha nuga dar mengunų nda m'ųtho.
29 Nu mi 'yǫ njap'ų nu'ų ma nda hyųxt'i, dama bi zop'ų. Gesę ar ndöndogu bi zu n'ehe nú'mų mi bödi mar me Nroma, ngetho xki 'bępa yá mąxte nda xǫt'e.

Ar Pablo bi ñö hár mhunts'andö ya xodyo

30 Ár hyax'öp'ų ar ndöndogu mi ne nda bödi tema xki 'yǫt'e, bi mö nda thökwa ya bǫjö xki sǫt'e. Ne bi zohna ya ndömöjö ne gatho yá ndö ya xodyo, bi 'yǫt'a n'ar mhunts'i, ne bi gųkwa ar Pablo habų mi 'bų'ų.

23

1 Nu'mú ar Pablo bi k'öt'a yá ndö ya xodyo, ne bi 'ñembabi:
—Ma tsi kuhų, nuga gatho ya pa xta 'bųi hinte xta tsąmañ'ų hár nthandi Jö.
2 Ge'mú ar Anania togo mar döngamöjö, bi 'bępa nu'ų mi 'bą get'ų habų mi 'bą ar Pablo nda męt'wa ár ne.
3 Nu'mú ar Pablo bi 'ñembabi:
—Jö ma da 'ra'a ri mfęi, nemhñö jö'i. Xka hñup'ų gi hñöska majöni ngu huxa har t'ofo bi 'yot'a ar Moise. Hanja gi ts'oka nunar t'ofo 'mų, xka 'bępa togo xi mębgagi.
4 Nu ma'ra ya jö'i mi 'bųhnų bi 'ñembabi:
—Hage njap'ų gi thöta ar döngamöjö pępa Jö.
5 Nu'mú ar Pablo bi dödi:
—Tsi kuhų, nuga hinge ndi pödi ha go mi gehnų ar döngamöjö, ngetho xi t'ot'a njawa: Yo ma gi tsanga n'ár ndö ri hnini.
6 Ár Pablo mi nu mi 'bųhnų made ya dęngamöjö ne made ya dęnga'bępate, bi ñö nts'ędi ne bi 'ñenö:
—Ma kuhų, nuga dar dęnga'bępate ngu gatho ma pale n'ehe. Xi m'ąbgagiwa hár nthandi ya ndö, ngetho di jamfi da mengi da nte nu'ų xi du.
7 Nu mi mönga njap'ų ar Pablo, ya dęnga'bępate ne ya dęngamöjö bi nduį bi ntsąhñöki n'a ngu n'a, ne njap'ų bi ñhe ar mhunts'i.
8 Ngetho nuya dęngamöjö eñ'ų, nu'ų togo xi du, hinda mengi da nte, ne hingi ñ'emuį'ų 'bų ya ęnxę, hingi 'bų yá pa ya jö'i 'nö. Ha nuya dęnga'bępate hö, eñ'ų da mengi da nte n'a, 'bų ya ęnxę, ne 'bų yá pa ya jö'i.
9 Ne gatho xa mi ñöxhnatho. N'a mbi m'ą 'ra ya böt'ofo ma ya dęnga'bępate, ne bi 'ñeñ'ų:
—Nunar ñ'ǫhǫnų hinte ma ts'oki di timfe. Nu'mų xi zo n'ár pa n'ar jö'i, wa n'ar ęnxę, ma ga ǫthų Jö.
10 Xa bi gąhni ar tuhni. Jange ar ndöndogu, mi tsu nda nxęnga ar Pablo, bi zohna yá ndogu nda e nda zixnų nda 'ñet'a habų mi 'bų'ų.
11 Nu mi nxui ar tsi Hmu bi zo ar Pablo ne bi 'ñembabi:
—Pablo, yo gi tu ri mųi, ngetho ngu xka dątka majöniwa Herusalen, njap'ų ma gi dątka majöninų Nroma n'ehe.

Yá ñ'ųni ar Pablo mi honga hanja nda hyo

12 Ár hyax'ö 'ra ya xodyo bi mhunts'i nda hyonga hanja nda hyo ar Pablo. Bi 'ñet'ų made Jö hinte nda zi'ų, m'ęt'o nda 'yǫt'a nö'ö xki beñ'ų. Nu'mų hin'ö, ndá zųtwa ár mfęi Jö.
13 Mi tho yon'ąte nuya ñ'ǫhǫ mi mönga njap'ų.
14 Nuya ñ'ǫhǫyų bi ma ba k'ö'sa ya ndömöjö ne ya dönziandö, bi 'ñeñ'ų:
—Nuje xta ethe made Jö hinte ga tsihe, m'ęt'o ga hohe ar Pablo. Nu'mų hin'ö, dá zuje ár mfęi Jö.
15 Jange nu'ahų ne gatho ya ndö, 'yąfų ar ndöndogu da tsiñ'ahų xudi ha ri mhunts'ihų. Gi 'ñemfų gi ne gi pöhų xiñho nö'ö te xi 'yǫt'e. Ne nuje ma ga tąje har 'ñu ga hohe, hinga hęhe da zǫkwa.
16 Bi 'yǫ n'ár t'ų ár nju ar Pablo nö'ö xki t'ękwabi. Ngut'a bi ma ba k'ö'sa ha yá ngu ya ndogu ne bi xipabi.
17 Nu'mú ar Pablo bi zohna n'ar döndogu, ne bi 'ñembabi:
—Tsi'spa ri ndö nunar ts'ųnt'ųnų, ngetho ne da xipa 'ra ya mhö.
18 Nunar döndogunų bi zixa habų mi 'bų ár ndö, ne bi 'ñenö:
—Nö'ö ar 'yofądi ár thuhu Pablo, bi 'yąka ar möte nga tsiñ'a nunar ts'ųnt'ųnų, ngetho höñ'a n'ar mhö 'nö.
19 Nö'ö ar ndöndogu bi mipa ár 'yę ar bötsi, ne bi zixa habų bi 'yąmbasę:
—Tema gi ne gi xikagi.
20 Ar ts'ųnt'ų bi 'ñembabi:

—Ya xodyo xi 'yọt'a n'ar nkohi, ma da e da 'yạ'a ar möte gi tsi'spa ar Pablo xudi ha yá mhunts'andö, ngetho eñ'ụ ne da bödi xiñho tema xi 'yọt'e.
21 Yo ma gi 'yọte, ngetho ngu yon'ạte ya ñ'ọhọ ma da 'ñöthó. Xi 'ñet'a made Jö hinte ma da zi'ụ, m'ẹt'o da hyo ar Pablo. Nu'mụ hin'ö, dá zụtwa ár mfẹi Jö. Họnt'a tọ'matho tema gi mönge.
22 Ne ar ndöndogu bi 'ñemba ar bötsi nda ma, ne hinto nda xipabi xki metwabi nö'ö ma nda thogi.

Ar Pablo bi 'bẹmpa ar ndö Feli
23 Nö'ö ar ndöndogu bi zohna yoho ya döndogu, bi 'bẹpabi nda japi nda ñhoka yonthebe ya ndogu watho, ne ngụdmi ma n'ạte ya tọge, ne ma yonthebe ya ndogu hö ya maza, nda ma'ụ har hnini Nsesarea ngu ar gụto nxui.
24 Ne bi 'yạ 'ra ya fani nda ntọ ar Pablo, ne nda ts'i'spa ar ndö Feli. Bi 'bẹpabi nda su xiñho, hinte nda njapabi.
25 Ne bi 'yot'a n'ar hẹ'mi bi mẹmpa ar ndö Feli, mi enö njawa:
26 Nuga dar Klaudio Lisia, di zẹngwa'i ma hoga ndö'i Feli.
27 Nunar ñ'ọhọnụ ár thuhu ar Pablo, bi gụ ya xodyo 'bụtho nda hyo. Ha nuga nda pödi mar me Nroma, da tsixa ma ndogu, ma da ñöni.
28 Ha ndi ne nga pödi tema mi họx'ụ, jange da tsi'spa ha yá mhunts'andö.
29 Da pödi mi thọxa xki ts'okwa yá t'ofosẹ'ụ, ha hinte xki 'yọt'e ndi 'ñepi nda tho, hinge ndi 'ñepi nda t'et'a har fạdi.
30 Ha nuga bi nsikagi xki mhunts'a ya xodyo mi öthó nda hyo. Jange ngut'a dá pẹñ'a'i, ne da xipabi nu'ụ yá ngạxte, go da gạx'a'i nö'ö teme họts'e. Di ne gi 'bụi xiñho.
31 Nep'ụ nuya ndogu, ngu xki m'ẹpabi, bi zixa ar Pablo mi nxui har hnini Antipatri.
32 Ár hyax'ö nuya ndogu mi 'yotho bi menk'ụ habụ mi 'bụ'ụ. Họnsẹ nuya tọge bi zixa ar Pablo.
33 Nu mi zọñ'ụ Nsesarea, bi umba ar hẹ'mi xki m'ẹmpa ar ndö Feli, ne bi t'ent'wa ha yá 'yẹ ar Pablo.
34 Nu mi wadi bi ne ar hẹ'mi ar ndö Feli, bi 'yạni habụ mar mengu. Ne nu mi bödi mar me Nsilisia,
35 bi 'ñembabi:
—Ga ọx'a'i nu xta 'ñep'ụ ri ngạxte.
Nep'ụ bi 'bẹpa togo nda su xiñho habụ mar nguhmö ar Erode.

24

Ar Pablo bi hñu'mba yá hmi yá ngạxte hár nthandi ar ndö Feli
1 Nu mi tho kụt'a mpa mi 'bụhnụ ar Pablo Nsesarea, bi zọnga ar döngamöjö már thuhu Anania, mi ñ'owi 'ra ya dönziandö, ne n'ar ñ'ọhọ már thuhu Tertulo mi fạxa ya jö'i ha ya ts'ụt'wi. Bi zọñ'ụ ma nda hyọxhya nhemhñö ar Pablo hár nthandi ar Feli.
2 Nep'ụ bi ts'ohna ar Pablo, ne nu mi zọ habụ mi 'bụ'ụ, ar Tertulo bi mụdi bi ñö te gatho mi họts'e, ne bi 'ñemba ar Feli:
—Di jamödihe, hoga ndö, ngetho xta pẹ'se n'ar hogam'ụi, ne t'ọt'a xiñho ar ts'ụt'wi ha ma hninihe, xaka mbödi gi ndö.
3 Hoga ndö Feli, di tọp'ahe gatho ya pa habụ gatho gi ma, ga 'ra'ahe njamödi nuya ñho xka 'yọt'e.
4 Hindi ne ga hök'ahe ri 'bẹfi. Di ạ'ahe gi jar möte gi 'yọxkagihe n'a tsi tụi nö'ö ma ga xi'ahe.
5 Xta tiñhe nunar ñ'ọhọnụ, ñhẹhwi n'ar hñeni 'yo habụ gatho 'bụ ya xodyo ụt'i. Di pöhe go gehnụ ár ñöxhmu 'ra ya jö'i tẹnga n'ar me Nasare.
6 Nunụ mi ne nda ts'oka ma dönganijöhe. Jange nuje da juhe ndi ne nga hö'sfe majöni ngu mönga ma t'ofohe.
7 Ha nunar ndöndogu ár thuhu Lisia, ba ehe bi zimgagihe nunar ñ'ọhọnụ.
8 Nep'ụ bi 'ñenö, nu'mụ togo mi ne nda ngạxte, nda e nda gạx'a'i. Ne nú'mụ xki hñö'spa majöni, ma gi pösẹ ha majöni nö'ö di xi'ahe.
9 Gatho nuya xodyo mi 'bụhnụ, bi 'ñeñ'ụ majöni nö'ö mi mönga ar Tertulo.
10 Ar ndö Feli bi jár 'yẹ bi umba ar sẹki ar Pablo nda ñö, jange nunụ bi ndụi bi 'ñenö:
—Di pödi pẹ'sa nzẹyẹ ya jẹyẹ gar ndö ha nunar hninin̲ụ, hinga ntsu ga thöta nuya ma ngạxte.
11 Da tsạ gi ñ'ạni ne gi pödi xiñho, ja pẹ'sa 'rẹt'amayoho mpa xta tsọnga Herusalen ma nga ndönga Jö.
12 Hinto xi zụkagi di ntsạ'be man'a. Hinxi ts'ụkagi di ụt'a ya jö'i har dönganijö, ha ya t'ụlo nijö, wa har hnini.

13 Nuya jö'iyụ hinda tsạ da hñubga ma hmi nö'ö te họxkagi.
14 Nuga di dạmajöni di tẹnga nunar 'Ñunụ, ne njap'ụ di pẹpa Jö mi ndönga ma pale, mödi nuyụ enö n'ar ts'ont'uti. Di jamfi gatho nö'ö xi mhönga hár t'ofo ar Moise, ne gatho nö'ö xi 'yot'a yá m'ẹhni Jö.
15 Nuga di ndọ'mi ngu mi ndọm'ụ n'ehe, Jö ma da gụxa man'agi nu'ụ xi du, ya hogajö'i ne ya ts'ojö'i.
16 Jange hyax'mụ di umba ma mụi ga pẹ'sa n'ar hogam'ụi, hinte ga tsạmañ'ụ hár nthandi Jö ne ya jö'i.
17 Mi tho 'ra ya jẹyẹ ndi 'yo yap'ụ, da pengi nga umba ma ñhöt'i Jö, ne nga hömpa n'ar mfạts'i nu'ụ ma mixodyo'be hyoya.
18 Go ndi ọt'ö har nijŏ nú'mụ mi hyangagi 'ra ya xodyo me Asia. Bi zụkagi ndi nxụki ngu ma nt'umbihe, himbi ts'ụkagi ndi ụt'a nzẹyẹ ya jö'i, ne himi mụxhyụ.
19 Go di 'bụkwa'ụ, da gạx'a'i nu'mụ pẹ'sa tema da hyọxkagi.
20 Dá mönga nuyụ 'bụkwa nu'mụ xi dimgagi n'ar ts'oki nú'mụ bi ts'ixkagi hár mhunts'i ya ndöxodyo.
21 Họnsẹ nö'ö da mönga nts'ẹdi ha yá mhunts'i, nú'mụ nda enö: Ngi zonkagihụ ngetho di jamfi da mengi da nte nu'ụ xi du.
22 Nú'mụ mi wadi bi 'yọxa gatho ar ndö Feli, ngetho mi pöhnụ ár m'ụi nu'ụ togo mi tẹmba ár 'Ñu ar tsi Hmu, bi 'yẹnt'a man'ar pa, ne bi 'ñembabi'ụ:
—Nu xta zọ ar ndöndogu Lisia, ka ga ọthụ n'ar ñhandi, ne ga pö xiñho nö'ö gi xikagihụ.
23 Ne bi 'bẹpa n'ar döndogu nda su xiñho ar Pablo, nda thẹts'ụ nda bọni, ne nda t'umba ar sẹki nu'ụ togo mi ne nda k'öts'i nda hñö'spa te mi honi.
24 Mi tho 'ra ya pa, ba e ar ndö Feli, mi ñ'owi ár 'bẹhñö ár thuhu Drusila mar xodyo. Bi 'bẹpa togo nda zixa ar Pablo, bi 'yọxa ár jamfi 'bẹ'spabi ar tsi Hmu Hesukristo.
25 Ha nú'mụ mi ndụ ar Pablo bi mönga nö'ö xiñho ga ọthụ, ne ga ntsuñhụ hinga ọthụ ya ts'oki, ne Jö ma da hñöxa majöni ar ngöts'i, nu'mú ar Feli bi zu, ne bi 'ñembabi:
—Di zạ nö'ö xka xikagi. Nu xta bongagi, ga zoñ'a'i man'agi.
26 Ar ndö Feli mi tọ'mi nda umbar bojö nda hyẹgi, jange himi tsạyạ mi zohni nda ñöwi.
27 Mi wa yo njeyẹ bi bọnga ar Feli ngu ar ndö, ne bi go ar Porsio Festo ngúr mponi. Ar Feli mi ne nda gohwi xiñho ya xodyo, jange himbi hyẹ ar Pablo.

25

Ar Pablo bi 'yạdi nda dạtwa majöni ar Sesar

1 Ar Festo bi zọnụ Nsesarea, bi bọxa ngur ndönụ. Nep'ụ ár hñupa bi ma ba tsọnga Herusalen.
2 Nunụ ya ndömöjö ne ma'ra ya ndöxodyo, bi ma ba k'öts'i nda gạxa nö'ö xki 'yọt'a ar Pablo.
3 Bi 'yạpa ar möte nda ts'i Herusalen, mi beñ'ụ nda 'ñöthó ne nda dạki nda hyo.
4 Nunar Festo bi 'ñembabi'ụ bi jot'a ar Pablo har fạdi Nsesarea, ha nö'ö ngut'a ma nda menga injanụ.
5 Bi 'ñembabi'ụ:
—Nu'mụ togo tsạ da ma, möhö, ne nu'mụ ja te gi hyọxụ, ka gi ngạxtehụnụ.
6 Ar Festo bi m'ụhnụ Herusalen họnsẹ ngu ma hñötọ wa 'rẹt'a mpa, ne bi menga Nsesarea. Ár hyax'öp'ụ bi hñu habụ mi ọt'a ar ts'ụt'wi, ne bi 'bẹpa togo nda tsi ar Pablo.
7 Nu mi yụt'a ar Pablo, nuya xodyo xki 'ñe Herusalen xa bi got'atho, ne te gatho mi họx'ụ, mödi hinte mi tsạ nda hñu'mbár hmi.
8 Nu ar Pablo bi döde ne bi 'ñenö:
—Nuga hinto xta ts'okwabi. Hinxta ts'okwa ár t'ofo ya xodyo, ma dönganijöhe, wa ar Sesar ma ndöhụ Nroma.
9 Ha nunar Festo mi ne nda gohwi xiñho ya xodyo, jange bi 'yạmba ar Pablo ne bi 'ñembabi:
—Ha gi ne ga möhö Herusalen ga ọt'a ar ts'ụt'winụ.
10 Nu'mú ar Pablo bi döde njawa:
—Di 'bụkwa har ts'ụt'wi ya me Nroma, ka di 'ñepki ga ñhant'bewa ma ngạxte nu'ụ togo họxkagi. Ngu gi pöke xiñho, hinte ma ts'oki xta ọt'wa ma mixodyo'be.
11 Nu'mụ xta ọt'a n'ar döta ts'oki ne di 'ñepkagi da thogi, hindi ọt'a ma 'ñöngi. Ha nu'mụ hinge majöni nu'ụ thọxkagi, hinto pẹ'sa ar sẹki da t'ẹntkagi ha yá 'yẹ ya xodyo. Jange nuga di ạdi ma ga dạmajöninụ Nroma hár nthandi ar ndö Sesar.
12 Nu'mú ar Festo bi ñöwi yá mạxte, nep'ụ bi 'ñembabi ar Pablo:
—Nu'ge xka 'yạdi ma gi dạtwa majöni ar ndö Sesar. Jange nupya, dá njap'ụ ngu xka mönsẹ.

Ar Pablo bi ts'ixa hár nthandi ar ndö Agripa ne ar Berenise

13 Bi tho 'ra ya pa, ne bi zo̱hnu̱ Nsesarea ar ndö Agripa ne ár 'be̱hñö ár thuhu Berenise, bá e bi ze̱ngwa'u̱ ar ndö Festo.
14 Bi m'u̱hnu̱ nze̱ye̱ ya pa, jange ar Festo bi metwabi ár thogi ar Pablo, ne bi 'ñembabi:
—Nuwa har fa̱di 'bu̱kwa n'ar ñ'o̱ho̱ bi zo ar Feli.
15 Nda 'bu̱hnu̱ Herusalen bá k'öskagi ya ndömöjö ne yá dönziandö ya xodyo, mi ho̱xa ar Pablo 'ra ya ts'oki, ne mi a̱di nga e̱nt'i nda tho.
16 Ha nuga da xipabi'u̱ ar ts'u̱t'wi Nroma hinxi nzöi ho ya jö'i n'agitho. M'e̱t'o da ñhandwi yá nga̱xte da hñu'mba yá hmi.
17 Jange ngu mi zo̱kwa'u̱, ár hyax'öp'u̱ n'agitho da huxa ha ma ts'u̱t'wi, ne da 'be̱pa togo nda tsinka nö'ö ar ñ'o̱ho̱'ö.
18 Ka mi 'bu̱hnu̱ gatho nu'u̱ mi ho̱ts'e, mödi hinte bi hyo̱x'u̱ ngu nuya ndi benga.
19 Ho̱nse̱ mi ho̱x'u̱ tema mi jamfi'u̱, ne mi no̱ñ'u̱ n'ar ñ'o̱ho̱ már thuhu ar Hesu xki du, ha nunar Pablo mi mö mi tetho.
20 Ha nuga hinte ndi pödi te nga thöti, jange da emba ar Pablo, hage mi ne nda ma Herusalen nda t'o̱t'wa ar ts'u̱t'winu̱.
21 Ha nö'ö bi 'ya̱di nda hñö'spa majöni ar döngandö Augusto. Jange da 'be̱pa togo da su xiñho ne ga pe̱mpabinu̱.
22 Nu'mú ar ndö Agripa bi 'ñembabi ar Festo:
—Nuga n'e di ne ga o̱xa nö'ö te mönga nö'ö ar ñ'o̱ho̱'ö.
Ar Festo bi dödi:
—Xudi gi 'yo̱ts'e.
23 Jange ár hyax'ö ar Agripa ne ar Berenise bi zo̱ho̱ ne bi yu̱t'u̱ xa xki ñhe nda ñ'u yá nsu. Bi mhuskwi ya döngandogu, ne bi yu̱t'u̱ mahye̱gi ma'ra ya ndö har hnini. Ne ba ts'i ar Pablo ngu xki mönga ar Festo.
24 Ne ar Festo bi 'ñenö:
—Ndö Agripa, ne gatho nu'u̱ gi 'bu̱hu̱wa. 'Ba̱kwa nunar ñ'o̱ho̱nu̱, togo xi hyo̱xya xodyo núnu̱ Herusalen ne nuwa Nsesarea, ne hingi tsaya̱'u̱ mafi enö mahyoni da tho.
25 Ha nuga hinte ma ts'oki xta timbabi da tsa̱ da tho. Ne nunu̱ xi 'ya̱se̱ da ma da da̱twa majöni ar ndö Augusto Sesar, jange xta e̱nt'i ga pe̱mpabi.
26 Nuga hinte di pe̱ts'i te ga xipa ar ndö Nroma. Jange xta tsiñ'a'i, nu'ge ndö Agripa, ne gatho nuya gi 'bu̱hu̱wa, xki jwahu̱ gi ñöwihu̱, ga pe̱ts'i tema ga ot'wabi ma ndöhu̱.
27 Ngetho di enga, hingi ho ga pe̱mpa n'ar 'yofa̱di ma ndöhu̱ Sesar, ne hinga xipabi tema ts'oki tho̱ts'e.

26

Ar Pablo bi da̱ta majöni ar ndö Agripa nö'ö mi jamfi

1 Nep'u̱ ar ndö Agripa bi 'ñembabi ar Pablo:
—Di 'ra'a ar se̱ki gi ñönga ri te.
Nu'mú ar Pablo bi gu̱xa ár 'ye̱, ne bi ndu̱i bi ñhu'mba yá hmi hinte mi njap'u̱ nö'ö bi tho̱ts'e, bi 'ñenö:
2 —Hoga ndö Agripa, di johya ma ga ñhönse̱ ha ri nthandi, ne ga ot'ar 'ñu te gatho ho̱xkagi ma mixodyo'be.
3 Döta ma johya ngetho gi pötwa xiñho yá nt'umbi ya xodyo, ne tema thohnu̱. Jange nuga di a̱'ar möte gi pe̱'ska ar ts'e̱ti gi 'yo̱xa nö'ö ma ga mö.

Ar Pablo bi da̱majöni hanja mi 'bu̱ mam'e̱t'o

4 Gatho ya xodyo pötka ma m'u̱i, di ndu̱ nú'mu̱ ndi bötsi ndi 'bu̱ ha ma ha̱i, ne nú'mu̱ nda e Herusalen.
5 Go pö'u̱ n'ehe, nu'mu̱ ne da mömhö, nda ndu̱i xta te̱mba yá nt'umbi ya de̱nga'be̱pate. Ngu gi pöse̱ go töte umba yá mu̱i o̱t'wa yá 'be̱pate ar Moise.
6 Ha nupya, ngetho di pe̱'sa n'a ndo̱'mi ma da mengi da nte nu'u̱ xi du, ngu xi ñöt'wa Jö ma palehe, xi ja̱xkagi ar ts'u̱t'wi.
7 Gatho ma mixodyo'be, yá 'be̱togihe nu'u̱ 're̱t'amayoho ya pale mi 'bu̱ mam'e̱t'o, to̱'mi da hñönga ár ñhöt'i Jö, jange parxui pe̱pabi. Ngu gi numhö, hoga ndö Agripa, ngetho di pe̱'sa nunar ndo̱'minu̱, nuya ma mixodyo'be xi 'ba̱bgagi ha ya ts'u̱t'wi.
8 Xi'mu̱, wa hingi ñ'emu̱ihu̱, Jö tsa̱ da gu̱xa nu'u̱ xi du.

Ar Pablo bi mö hanja mi ts'okwa ya ku

9 Nuga n'ehe har ndu̱i, ndi beni mar ñho te gatho nga o̱t'wa nu'u̱ togo mi no̱mba ár thuhu ar Hesu me Nasare.
10 Njap'u̱ da o̱tnu̱ Herusalen. Xki 'raka ya he̱'mi ya ndömöjö nda tsa̱ nga ju̱ ya gamfi. Nze̱ye̱ ndi kot'a ha ya fa̱di, ne ndi et'atho ma xu̱tha nú'mu̱ mi tho.

11 Hinge ndi tsa̱ya̱ ndi o̱t'wa nö'ö ndi ne ha yá nijö ya xodyo, ndi ne nga japi nda ko̱nga
ar tsi Hmu. Xa xki zu̱kar kwe̱, ndi pa ma'ra ya ha̱i ndi honi ne nga o̱t'wa ar ts'om'u̱i.

Ar Pablo da̱majöni hanja bi ñ'emu̱i
(Hch. 9:1-19; 22:6-16)

12 Jange ngar mamhö Ndamasko, xki 'raka ar ts'e̱di ne xki me̱nkagi ya ndömöjö nga ju̱ ya
gamfi, nga et'a ar fa̱di.
13 Ha ngu made mpa, tsi ndö'i di xi'a'i, ndi 'yohe ar 'ñu, n'a nda handatho n'ar hyats'i mi
töta ár hyats'i ar hyadi, bi gobgathogihe, nuga ne gatho nu'u̱ ndi ñ'o'be.
14 Dama da hwanje gathogihe, ne dá o̱ n'ar mhö mi ñö ebreo, bi 'ñengagi: Saulo, Saulo,
yo'ö gi u̱tsagi. Go gi nts'oksẹ, ngu n'ar boi pu̱nsẹ ar maza.
15 Nu'mú nuga da embabi: Ndada, togo'i. Har tsi Hmu bi 'ñengagi: Nuga dar Hesu, togo gi
u̱tsa.
16 Ha nupya nangi gi 'ba̱i, ngetho xta ñ'upya ga hux'a'i gi pe̱pkagi, ne gi da̱majöni nö'ö
xka hyandi ne nö'ö ma ga ut'a m'e̱fa.
17 Nuga ga ñöñ'a'i hinte da ja'a'i nuyu̱ ri mixodyowi, ne nu'u̱ hingya xodyo habu̱ gatho
ma ga pe̱ñ'a'i.
18 Ka ma gi zohnu̱ ya jö'i, gi xokwa yá da̱ da bo̱nga har 'be̱xui, ne da e da m'u̱ har hyats'i.
Da k'ot'a ha yá 'ye̱ ar ts'ondöhi, ne da e da zu̱ Jö. Da ñ'emu̱igi, ne njap'u̱ ga pumbabi yá
ts'oki, ne da hñönga gatho nö'ö xa ñhöt'wa nu'u̱ xi nt'axkwabi yá m'u̱i.

Ar Pablo bi 'yo̱ta ár mhö ar tsi Dada bi hyanda ngur t'i

19 Jange, nu'ge ndö Agripa, nuga da o̱ta nö'ö ngur t'i ndi 'ñe mhets'i.
20 Ne da du̱'ma Ndamasko da zo ya jö'i, nep'u̱ Herusalen ne gatho ma'ra ya hnini Nhudea.
M'e̱fa da ma habu̱ mi 'bu̱ nu'u̱ hingya xodyo, da zofo nda 'yo̱t'wa yá ntso̱'mi ne da ñ'emu̱i
Jö. Ne da 'yo̱t'u̱ nö'ö xiñho, njap'u̱ da ñ'udi xi 'yo̱t'wa yá ntso̱'mi.
21 Gehnu̱ ndi pe̱fi, jange bi mi̱kagi ya xodyo har dönganijö, 'bu̱tho nda hyogagi.
22 Ha Jö bi ma̱xkagi, jange di 'bu̱kwatho ga zo ya jö'i, wa nu'u̱ pe̱'sa yá nsu ne nu'u̱ hinte
pe̱ts'i. Hinte di huts'i, ho̱nsẹ di mönga ngu bi 'yot'a ar Moise ne ma'ra yá m'e̱hni Jö ma nda
thogi.
23 Bi möñ'u̱, nunar Kristo ma nda tho nze̱ye̱ ya u̱gi ne nda tho. Ha m'e̱fa gehnu̱ ar 'be̱t'o
nda mengi nda nte, ne nda utwa ar hyats'i ya xodyo ne nu'u̱ hingya xodyo.

Ar Pablo hñu'mba ár mu̱i ar ndö Agripa nda ñ'emu̱i

24 Nu mi mönga njap'u̱ ar Pablo mi ñönga ár te, ar ndö Festo bi ñö nts'e̱di ne bi 'ñenö:
—Pablo, nuya nze̱ye̱ ya he̱'mi xka nehe xi ts'omp'a ri mfeni.
25 Ha nunar Pablo bi ödi ne bi 'ñenö:
—Hinxta 'be̱ ma mfeniga, hoga ndö Festo, ngetho di mönga nö'ö majöni, ne di pödi yo'ö.
26 Nunar ndö Agripa pödi xiñho tema di mö, jange hindi ntsu ga ñö hár nthandinu̱. Di pödi
nunu̱, xi zo ár gu nö'ö di mö, ngetho hinxi tho ñ'öntho.
27 Ndö Agripa, ha gi ñ'emu̱i nö'ö xi mönga yá m'e̱hni Jö. Di pödi hö, gi jamfi.
28 Nu'mú ar ndö Agripa bi ödi ne bi 'ñenö:
—Tx'u̱tho bi 'be̱di ngi jaki nga ñ'emu̱i ar Hesukristo n'ehe.
29 Jange ar Pablo bi 'ñembabi:
—Tx'u̱tho bi 'be̱di wa nze̱ye̱, dá nemhö Jö da njap'u̱. Hinge ho̱nse̱'i, gatho nuyu̱ xi 'yo̱xa
nö'ö xta mö, di ne da ñ'emu̱iyu̱ ngu xta ñ'emu̱iga n'ehe. Ho̱nsẹ hindi ne da nthöt'a ya
nthöhibo̱jö ngu di thötka.
30 Nu mi wadi bi mönga njap'u̱ ar Pablo, ar ndö Agripa ne ar Festo, ar Berenise ne gatho
nu'u̱ mi 'bu̱hnu̱, bi m'a̱'u̱.
31 Mi ma'u̱ n'amp'u̱se̱, bi 'ñembabi n'a ngu n'a:
—Hinte xi 'yo̱t'a nunar ñ'o̱ho̱nu̱ di 'ñepi da tho, wa da t'et'ar fa̱di.
32 Ar ndö Agripa bi 'ñemba ar Festo:
—Nunar ñ'o̱ho̱nu̱ xi za̱ xi the̱hmö nu'mu̱ hinxi 'ya̱di ma da m'a̱ hár nthandi ma ndöhu̱
Sesar.

27

Ar Pablo bi ts'ixa Nroma

1 Nu mi beñ'u̱ nda 'be̱nkagihe ga 'yohe ar dehe gár möhe har ha̱i Italia, ar Pablo ne ma'ra
ya 'yofa̱di bi t'e̱nt'wár 'ye̱ n'ar döndogu már thuhu Hulio, yá ndogu ar Augusto Sesar.
2 Da po̱xe ne da möhe ha n'ar döta motsa xki 'ñe har hnini Adramitio, ne nda mengi nda
thota ha ya hnini 'bu̱ har ñönthe har ha̱i Asia. Mi panu̱ ndi ñ'ohe n'ehe ar Aristarko me
Ntesalonika har ha̱i Nmasedonia.

3 Ár hyax'ö da tsǫñhe har hnini Sidon. Ar Hulio xa bi ñhogajö'i bi hyę ar Pablo nda k'ö'sa
yá mpödi mi 'bų̈hnų, ne nda t'umba nö'ö mi k'at'i.
4 Da pǫñhenų Sidon, da thothe habų mi tą̈gagihe ar ndöhi ar xę̈nihą̈i Txipre, ngetho ndi
ntǫxkwihe.
5 Da 'ranthe njöntho har dehe, da thothe get'ų ar hą̈i Nsilisia ne Panfilia, da tsǫñhe har
hnini Mira har hą̈i Lisia.
6 Ar döndogu ka bi dinų n'ar motsa mar me Alejandria, ndi ma har hą̈i Italia. Ka bi
'ñexkagihenų.
7 Dá 'yohe 'ramtx'ų nzęyę ya pa, xa n'ar döta 'bęfi'ö dá tsǫñhe 'randitho ar hnini Gnido.
Xa mi nts'ędi ar 'yomndöhi, ne himi hęgagihe nga 'yohe, da thothe har xę̈nihą̈i Kreta habų
mi tą̈gagihe ar ndöhi get'ų ar xę̈nihą̈i Salmon.
8 Da ką̈tathohe ar xę̈nihą̈i Kreta, 'ramtx'ų ndi 'yohe ndi ntǫxkwihe ar 'yomndöhi. Da
tsǫñhe ha n'ar ñönthe xki thu'spabi Ya Hoga Goxthi get'ų ar hnini Lasea.
9 Xki tho nzęyę ya pa ndi 'yohe har dehe, ne mar ñhembi, ngetho xki tho ar ndöbëhë ne
xki zǫ ya tsę. Jange ar Pablo mi xipabi'ų:
10 —Ha gi ǫhų, ndadahų. Di handi ma ga thohų nzęyę ya thogi har 'ñu. Da tsą ga 'bę̈hų ar
motsa ne gatho nö'ö hö. Hinge hǫnsę'ö, tsą ga jöthų n'ehe.
11 Ha nunar döndogu himbi japamasu nö'ö mi mönga ar Pablo. Mi tęnda nö'ö mi mönga
togo mi ęt'a ar motsa ne togo már męti.
12 Ngetho hints'ų mar ñho nda gohnų ar motsa ha Ya Hoga Goxthi nuya pa mar ntsę. Jange
nzęyę nu'ų mi panų bi beñ'ų mar ñho nda bǫnų, xömhö nda tsą nda zǫnga har hnini ñhanda
mahyats'i ár thuhu Fenise har xę̈nihą̈i Kreta, ne nda thohnų ya tsę.

Ar 'yomndöhi har dehe

13 N'a mbi ñ'oda n'ar ndöhi ndi 'ñe mak'angi, jange bi beñ'ų gehnų mi hoñ'ų. Dama bi
gų̈xa ya bǫjö mi tǫ'sa ar motsa, ne da ką̈tathohe ár ñönthe ar xę̈nihą̈i Kreta.
14 Hingar ya'ö bi zų̈je n'ar 'yomndöhi xa mi nts'ędi, ndi 'ñe mahwifi ne mahyats'i.
15 Nor 'yomndöhi xa mi ts'ędi bi duxa ar motsa, da tsą̈hmöhe nga ñhanthwe, ne himbi tsą.
Jange da hęhe bi duts'i.
16 Da thothe get'ų n'ar xę̈nihą̈i ár thuhu Klauda habų mi tą̈gagihe ar ndöhi. Xa da ǫthe ar
ts'ędi da jų̈xenų ar t'ų̈lo motsa mi jų̈t'i.
17 Da jwahe da jų̈xe ar t'ų̈lo motsa, bi xǫt'ų nor döta, hinge nda nhwati. Nu'ų togo mi ęt'a
ar motsa, mi tsu nda nthę̈xkwi ya bo'sa'bomu ja mbo ar dehe yá thuhu Sirte. Jange bi gö'ma
ya dutu nu'ų tuxa ar motsa nda ñ'o, ne bi hyę'ų nda ñ'osę.
18 Ár hyax'öp'ų mi ntǫxkwitho ar 'yomndöhi, jange bi ndų̈i bi 'yę̈nga har dehe gatho nö'ö
mi tu ar motsa.
19 Ár hñupap'ų, man'agi bi menk'ų bi 'yų̈t'a har dehe nuya tema pongwa ar motsa.
20 Bi tho nzęyę ya pa himbi nheki ar hyadi wa ya tsǫ, ngetho xa mi 'yo ar 'yomndöhi.
Hǫnsę ndi tǫ'mthohe ar ndöte.
21 Xki tho nzęyę ya pa hinte ndi tsihe, jange ar Pablo bi m'ą madetho, ne bi 'ñengagihe:
—Ha gi ǫhų, ndadahų. Nu'mų xka jahmöhų̈masu nö'ö da xi'ahų, ne xta kohmöhų̈nų
Nkreta, hinxta thohmöhų nuna di thohų̈pya, ne hinxka 'bę̈hmöhų gatho nö'ö xka hyǫthų
har dehe.
22 Ha nupya di xi'ahų, yo gi tu ri mų̈ihų, ngetho hinto ma ga tuhų, hǫnsę ar motsa ma da
m'ędi.
23 Ngetho manxui bi zokagi n'ár ę̈nxę Jö, togo ár męti ne di pępabi.
24 Ne bi 'ñengagi: Pablo, yo gi ntsu, ngetho mahyoni gi 'bą̈hnų hár nthandi ar ndö Sesar.
Ne hinge hǫnsę'i, Jö xi hwëk'a'i da k'ont'a gatho nu'ų gi ñ'owi.
25 Jange nupya di xi'ahų, ndadahų, yo gi tu ri mų̈ihų, ngetho nuga di ñ'emų̈i Jö, ne ma da
'yǫt'a ngu xi xikagi.
26 Mödi ar ndöhi ma da 'yę̈ngagihų ha n'ar xę̈nihą̈i.
27 Nu mi zǫ ár 'rę̈t'amagoho mpa ndi 'yohe njap'ų, mi tuxkagihe ar ndöhi har ñhǫnthe ár
thuhu Adriatico. Ngu made ar xui, nu'ų togo mi ę ar motsa mi beni ma nga tsǫñhe ha n'ar
hą̈i.
28 Ne bi ndų̈i bi 'yę̈nga hangu ár ñhe ar dehe. Mi pę̈'sa n'ą̈te ñhų̈fi ár ñhe. Da thohe man'a
tsi tų̈i, bi mengi bi 'yę̈ni man'agi. Hǫnsę mi pę̈'sa 'rę̈t'amakų̈t'a ñhų̈fi ár ñhe.
29 Mi ntsu'ų nda ntǫxkwi ya do ar motsa, jange bi kö'ma goho ya bǫjö mǫte ar motsa nu'ų
tsǫnga har hą̈i, tsöma ar motsa. Gathogihe xa ndi nehe ngut'a nda hats'i.
30 Nu'ų togo mi ęt'a ar motsa, mi ne nda göi nda zop'ų. Jange bi mengi bi 'yę̈nt'a har dehe
ar t'ų̈lo motsa, mi ǫt'ų ngu mi ę̈nt'a ma'ra ya bǫjö hár ñö ar motsa.
31 Ha nunar Pablo dama bi xipabi ar döndogu ne yá ndogu, bi 'ñembabi'ų:
—Nu'mų hinda gokwayų, hinto ma gi k'onthų.

32 Jange ya ndogu dama bi hyęka ya nthöhi habų mi zų ar t'ųlo motsa, ne bi nthǫge bi ma.
33 Nu mi hats'i, ar Pablo mi xikagihe gatho nga nzimxudihe, ne bi 'ñenje:
—Pę'sa 'rętkųt'a hinxka öhų ngi ndǫ'mhų, hinte xka tsihų.
34 Jahų ar möte gi ñuñhų. Mahyoni gi pę'sų ar ts'ędi, ngetho di xi'ahų hinto gi 'bęhmöhų n'ar xtö.
35 Mi mönga njap'ų ar Pablo, bi gų n'ar thuhme, bi umba njamödi Jö ha yá nthandi'ų. Ne bi xęka n'a xęni bi ndųi bi zi.
36 Nu'mú gatho bi hñu yá mųi, ne bi ñuñ'ų n'ehe.
37 Nu'ų ndi pąhe har motsa, yonthebe hñun'ątema'rętt'a ne 'rato ya jö'i.
38 Nu mi niñö'ų, bi 'yųt'a har dehe ya t'ęi, ne njap'ų nda göt'a ár ñhų ar motsa.

Ar motsa bi mfoxa har 'bomu ne bi nhwati

39 Nu mi hats'i, nu'ų togo mi ęt'a ar motsa bi hyanda n'ar hąi, mödi himi pödi tema hąi'ö. Mi pę'sa n'ar ñųt'i har ñönthe habų mi nheki ar 'bomu. Bi beñ'ų xömhö nda tsą nda 'bą'mnų ar motsa.
40 Bi hyęka ya nthöhi mi thöt'a ya bǫjö mi tsöma ar motsa, ne bi zop'ų har ñhǫnthe. Bi nsot'wa yá nthöhi nö'ö ar za ęt'a ar motsa. Nep'ų bi pǫ'sa nu'ų ya dutu hár ñö ar motsa, ne njap'ų ar ndöhi bi 'yęt'a har ñönthe.
41 Ha nú'mų mi zǫnga habų mi pę'sa yoho ya ts'ędi ar dehe, ar motsa bi nthęwi ar 'bomu, ne bi mfoxa ár ñö, ne himbi tsą bi ñ'o. Ha nu mǫte mi nhwati xa mi fę'sa ar dehe.
42 Nu'mú nuya ndogu bi beni mar ñho nda hyo gatho ya 'yofądi, ne hinge nda hyąt'i nda ma'ų ñ'ąnthe.
43 Nunar döndogu himi ne nda tho ar Pablo, jange himbi hyęgi nda 'yǫt'ų. Ne bi 'bępa nda 'yęngar nsągi m'ęt'o gatho nu'ų mi pödi nda ñ'ąnthe, ne nda bǫnga har ñönthe.
44 Ha nu ma'ra himi pödi nda ñ'ąnthe, bi 'bępabi nda gų 'ra ya xithę ne 'ra yá xęni ar motsa. Ne njap'ų hinto bi du, gatho da tsǫñhe har ñönthe.

28

Ar Pablo mi 'bųhnų har xęnihąi ár thuhu Malta

1 Nu nda jwadi da pǫñhe har dehe, da pöhe nunar xęnihąinų már thuhu Malta.
2 Nuya mengunų xa bi numañhogihe. Bi 'ñutkagihe n'ar tsibi nga mpathe, ngetho mi ra ntsę mi 'wöi.
3 Ar Pablo bi gųxa 'ra ya t'o nda 'yų'sa har tsibi. Ka mi op'ų n'ar k'eñö, mi zą ár mpa ar tsibi, bi bǫni ne bi m'ąt'a hár 'yę ar Pablo.
4 Nu mi hyanda nuya mengunų mi zųta ar k'eñö hár 'yę ar Pablo, mi eñ'ų n'a ngu n'a:
—Xar ts'okte nunar ñ'ǫhǫnų, ngetho bi k'onthmö nda jöt'a har dehe, ha nunár ts'ųt'wi Jö hingi hęgi da m'ųi.
5 Ha nunar Pablo bi hwöt'a ár 'yę har tsibi nda dą ar k'eñö, ne hinte bi ja.
6 Nuya mengunų mi tǫ'mtho ham'ų nda neni, wa nda hwangi xi du. Xa bi dǫ'mi ne hinte bi ja. Nu mi hyanda njap'ų bi pongyá mfeni, mi eñ'ų nunar Pablo mi n'ar jö.
7 Habų da tsǫñhe, ka mi thęnų 'ra yá hąi n'ar ñ'ǫhǫ már thuhu Publio, togo mar ndö gatho ar hąi'ö. Xa mar hogajö'i, bi 'raje nsęki hñupa hár ngu.
8 Nór dada'ö mi oxar t'oxi, mi umbar mpat'i ne ar 'biji. Ar Pablo bi ma ba k'öts'i, ne mi 'yąpa Jö bi hñuxpa yá 'yę, ne dama bi dits'i.
9 Njap'ų, gatho nu'ų ma'ra ya mengunų har hąi'ö mi hñeni, mi e nda k'öts'i ne mi thits'i.
10 Xa bi numansugihe, bi 'raje n'ar hoga tsąyą. Ne nda pǫñhenų, bá tutkagihe gatho nö'ö nga hoñhe har 'ñu.

Ar Pablo bi zǫnga Nroma

11 Da 'bųhenų hñu nzönö. Nep'ų da jųhenų n'ar motsa mar me Alejandria, xki thohnų ya tsę n'ehe. Mi tu hár ñö ar motsa yoho yá jąt'i yá jö'ų, n'a már thuhu Kasto, ha nö'ö man'a már thuhu Polu.
12 Nep'ų da tsǫñhe ha n'ar hnini ár thuhu Sirakusa, ka da 'bųhenų hñupa.
13 Da kątathohe nor xęnihąi'ö, ne da möhe har hnini Regio. Ha nu ár hyax'ö bi ñ'o ar ndöhi ndi 'ñe mak'angi, jange ár yopa da tsǫñhe har hnini Puteoli.
14 Ka da nthęhenų 'ra ya ku, bi 'yąkagihe nga kohenų yoto mpa. Ne ka da pǫñhe da möhe har hnini Nroma.
15 Nuya ku me Nroma, xki 'yǫ'ų ma nga tsǫñhe, bi bǫñ'ų ma ba thöje har dö'ñu get'ų ar tąi ár thuhu Apio, ne ma'ra har hnini Hñu Ngu. Ar Pablo mi hyanda ya ku, bi umba njamödi Jö, ne bi zęta ár mųi.
16 Nu nda tsǫñhe Nroma, ar döndogu bi 'yęnt'wa ár 'yę ar ndösufądi nu'ų ya 'yofądi mi tsi'ö. Ha nunar Pablo bi t'umba nsęki bi m'ų n'amp'ų, mi su n'ar ndogu.

Ar Pablo bi mömba ár mhö Jö núnu̱ Nroma

17 Mi tho hñupa xki zo̱nga ar Pablo Nroma, bi zohna gatho ya ndöxodyo mi 'bu̱hnu̱. Nu mi wat'u̱, bi 'ñembabi'u̱:

—Ndadahu̱ di nkuhu̱, di ne gi pöhu̱ hinte ma ts'oki xta o̱t'wa ma jö'ihu̱, hinxta ts'okwa ma nt'umbihu̱ xi zoju̱ ma palehu̱. Mödi hinte xta o̱t'e, bi ts'onkaginu̱ Herusalen, ne bi t'e̱ntk'agi ha yá 'ye̱ ya me Nroma.

18 Ha nu mi thö'ska majöni, hinte ma ts'oki bi thimgagi ndi 'ñepki nda hyogagi'u̱, jange mi ne nda hye̱gahmö'u̱.

19 Ha numa mixodyohu̱, himbi ne'u̱, jange da a̱di nda hñöska majöni ar ndö Sesar. Mödi hinte di ne te ga ho̱xa ma mixodyohu̱.

20 Jange xta zoñ'ahu̱ ga hant'ahu̱ ne ga ñöhu̱. Ngetho di pe̱'spa ár ndo̱'mi ya me Israel, xi nthötkagi nuya nthöhibojöyu̱.

21 Nu'mú nuya ndö xodyo bi 'ñembabi:

—Nuje hinte ma he̱'mi xta höñhe xpa ehnu̱ Nhudea, hinxi zo̱hnu̱ n'ar ku xpa ehnu̱ xi ñömañ'u̱'i.

22 Ndi to̱'mhe ngi xikagihe nö'ö gi beni, ngetho ho̱nse̱ di pöhe habu̱ gatho ya jö'i ñömañ'u̱ nuna ar 'ra'yo 'ñunu̱.

23 Nep'u̱ bi nko'u̱ ham'u̱ nda penk'u̱. Bi zo̱ ar pa, bi zo̱hnu̱ nze̱ye̱ habu̱ mi 'bu̱ ar Pablo. Gatho ar pa mi zofo ne mi da̱twa majöni ár ts'u̱t'wi Jö. Mi ot'wa ar 'ñu ár t'ofo ar Moise ne nö'ö bi 'yot'a yá m'e̱hni Jö maham'u̱, mi ne'ö nda ñ'emu̱i'u̱ ar tsi Hmu Hesu.

24 'Ra mi ñ'emu̱i nö'ö mi mönga ar Pablo, ha ma'ra himi ne nda jamfi.

25 Ne himi n'at'wu̱ mi ñ'emu̱i, jange mi ma'u̱ bi 'ñenga ar Pablo:

—Majöni nö'ö bi mönga ar m'e̱hni Isaia xki nzinga ár Hñö Jö, nú'mu̱ bi me̱hni nda 'ñemba njawa ma palehu̱:

26 Di ma ba zo nuya jö'iyu̱, ne gi 'ñembabi:
Ma gi 'yo̱hu̱, ne hinte da zo ri mfenihu̱.
Ma gi hyanthu̱, ha hingi pöhu̱ tema di bo̱nga nö'ö gi hanthu̱.
27 Ngetho nuya jö'iyu̱ xi japi xi më yá ñö,
hingi ne da 'yo̱xa nö'ö o̱de.
Xi ts'a̱nt'a yá da̱,
njap'u̱ hinda xo yá da̱ da hyandi,
ne hinda zo yá gu,
hinda kwata ha yá mu̱i,
ne da hñuxka yá da̱,
ha nuga da tsa̱ ga umba ár nzaki.

28 Jange pöhu̱ 'mu̱, nuna ar mpo̱ho̱nu̱ unga Jö, ma da t'umbabi nu'u̱ hingya xodyo, ngetho nu'u̱ ma da 'yo̱ts'e ne da ñ'emu̱i.

29 Nu mi wadi bi mönga njap'u̱ ar Pablo, ya xodyo bi ma'u̱, xa mi ñöxhnatho n'a ngu n'a.

30 Ha nor Pablo bi m'u̱hnu̱ xo̱ yo nje̱ye̱ ha n'ar ngu njut'i, ne mi thöta gatho nu'u̱ mi tso̱ho̱ nda ñöwi.

31 Mi xipabi ya jö'i ár ts'u̱t'wi Jö, ne mi utwabi'u̱ togo ar tsi Hmu Hesukristo. Himi ntsu nda ñö, ne hinto bi hñökwabi.

AR ROMANU
Ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ya me Nroma

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, ár 'bẹgogi ar tsi Hmu Hesukristo. Xi ts'onkagi ngu ár mpọte, ne xi t'exkagi ga mömba ár hoga mhö Jö.
2 Nuna xki ñötkagihụ mam'ẹt'o ha yá jöpa T'ofo bi 'yot'a yá m'ẹhni'ö.
3 Ja nọmp'ụ ár T'ụ, nuna ma tsi Hmuhụ Hesukristo. Bi m'ụ ngu n'ar jö'i ndi 'ñe ha yá mạnga'bẹto ar Dabi.
4 Ne ár Hñö Jö xint'axi bi ñ'u gehnụ ár T'ụ Jö pẹ'sa ár ts'ẹdi, nú'mụ mi menga ár te man'agi xki wadi xki du.
5 Gesẹ xi hwëgagihụ ga pọthụ ga zohụ ya jö'i 'bụ ha ya hại gatho ár nxidi ar ximhại, ne da ñ'emụi da dẹni, njap'ụ da t'e'spa ár nsu ár thuhu.
6 Jange gi nthöskwihụyụ n'ehe, xi ts'oñ'ahụ ngu yá mẹti'ihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
7 Di pẹñ'ahụ nunar hẹ'minụ gatho nu'ahụ gi 'bụhụ Nroma, xa mö'ahụ Jö ne xi zo'ahụ gi 'bụhụ xint'axi. Jö ma Dadahụ ne ar tsi Hmu Hesukristo da 'ra'ahụ n'ar hogam'ụi, ne da hwëk'ahụ yá ñho.

Ar Pablo ne da ntsọnte Nroma

8 Di ne ga xi'ahụ m'ẹt'o, di umba njamödi Jö hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo, xka ñ'emụihụ xiñho, ne hagatho nhọni gar gamfihụ.
9 Ar tsi Dada togo xa di umba ma mụi di pẹpabi, di mömba ár hoga mhö nọnga ár T'ụ, gehnụ pödi hindi tsạyạ di mat'ahụ Jö.
10 Di ạpa Jö da ne'ö da 'rakar sẹki ga tsọñ'ahụ, ngetho pẹ'sa ya pa di tọ'mi ga map'ụ.
11 Ngetho di ne ga hant'ahụ ne ga fạx'ahụ gi hñöñhụ n'ar ñho di 'ñe mhets'i, ne njap'ụ da zẹta ri ñ'emụihụ.
12 Njanụ mahyẹgi da te ma ñ'emụihụ, ngetho n'adar jamfi di pẹ'sụ.
13 Tsi kuhụ, di ne gi pöhụ, hinge n'agitho xta ne xta map'ụ, ne hinxi k'at'i te xi k'aski. Di ne ga fạx'ahụ da te ri ñ'emụihụ, ngu xta fạxa ma'ra hingya xodyo n'ehe.
14 Di beni gatho di tupabi ma ga zofo, ya böt'ofo ne hingya böt'ofo, nu'ụ xa te gatho pödi, ne nu'ụ hinte pödi.
15 Jange xa di nemhö ma ga k'ös'ahụ gar me Nromahụ, ne ga xi'ahụ ar hoga mhö n'ehe.

Ár ts'ẹdi ar hoga mhö

16 Hindi ntsạga ga mönga ar hoga mhö, ngetho ka nhekinụ ár ts'ẹdi Jö da pọ gatho nu'ụ da ñ'emụi, m'ẹt'o ya xodyo, m'ẹfa nu'ụ hingya xodyo n'ehe.
17 Ngetho har hoga mhö, ka nhekip'ụ hanja ga 'bụhwihụ xiñho Jö ngetho di ñ'emụibihụ. Ne ga 'bụhụ di ñ'emụihụ, ngu enga har T'ofo: Nö'ö togo ñ'emụi, 'bụi xiñho hár nthandi Jö, ne pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i.

Ya ts'oki xi duxa ya meximhại

18 Jö ñ'u ár kwẹ di 'ñe mhets'i, da umba ár mfẹi ya ts'ojö'i. Nuyá ts'o'mụiyụ k'a'sa nö'ö majöni.
19 Nuyụ xi bö nö'ö tsạ da fötwa Jö, ngetho Jö xi utwabiyụ.
20 Ngetho nö'ö hingi tsạ ga handwabihụ, ngu ár ts'ẹdi hingi thege ne ár nsunda, bi nheki nú'mụ bi hyokar ximhại, ha gathoyụ födi togo'ö. Jange hiñ'otho te da dödi.
21 Bi bö'ụ Jö, ha himbi nsundabi ngu ndi 'ñepi, himbi ump'ụ njamödi. Te gatho bi bent'ụ ne bi mẹ'sku, jange bi ts'oka yá mfeni.
22 Mi ọt'ụ xa mi pödi, bi 'bẹ yá mfeni'ụ.
23 Bi hyẹgi bi nsunda Jö hiñham'ụ da göxa ár te. Ne bi ndụi bi nsundabi ár 'bại ya jö'i the yá te, ya ts'ints'ụ, ya mẹti ne ya zu'we jụt'a yá mụi.
24 Jange Jö bi hyẹgi bi 'yọt'a gatho nuya ts'oki mi ne'ụ. Njap'ụ bi 'bẹtwa ár tsạ yá ndo'yosẹ'ụ.
25 Ngetho bi hyẹ'ụ nö'ö majöni xi zogagihụ Jö, ne bi dẹnga nö'ö hinga majöni. Bi ndönga m'ẹt'o ya nthojtho, hinge nö'ö togo bi hyoki, togo di 'ñepi hinda the ar nsunda t'umbabi. Dá njap'ụ.
26 Jange Jö bi hyẹgi bi 'yọt'a gatho nuya ts'omfeni ndi 'ñepabi. Njap'ụ bi 'bẹsẹ yá tsạ. Nuya 'bẹhñö bi hyẹ nö'ö ngu xki t'umbabi nda 'yọt'e, ne bi 'yọt'a nö'ö hinxi t'umbabi nda 'yọt'e.
27 Njap'ụtho ya ñ'ọhọ n'ehe, bi hyẹp'ụ yá 'bẹhñö, bi nhesẹ yá mindọwi, ne bi 'yọt'ụ nö'ö ar m'ẹtsạ. Jange bi hñöñ'ụ ár njut'i yá ts'oki ha yá ndo'yosẹ.

28 Ne himbi ne bi beñ'ų Jö. Jange Jö bi hyęgi nda ts'oka yá mfeni, ne nda 'yǫt'a gatho nö'ö xi nts'otho.
29 Xa bi ñ'ęnt'i nda nts'ojö'i, ya m'ęngwi jö'i, ya ts'om'ųi, ya ne m'ęts'i, ya ñö ts'ate. 'Bęntebi yá męti ma'ra, ya hyote, ya tuhni, ya nemhñö, ya ts'okte;
30 ya ñömañ'ų, hingi ne da 'yǫde, ųtsa Jö, ya tsate, ya ñ'ets'i, ya gesę, nu'ų togo honi hanja da nts'okte, hingi ǫta yá dada;
31 ya mę'sku, hingi ǫt'a nö'ö möñ'ų, hinte ja yá mhöte, hinto hwëki.
32 Nuya jö'iyų pötwabi tengu ár njut'i Jö, pö'ų nu'ų togo ǫt'a njap'ų di 'ñepi da du. Mödi pöhyų, hinge hǫnsę ǫt'e, johya da hyanda togo ǫt'e.

2

Ár hoga ts'ųt'wi Jö

1 Jange nu'ahų gi 'yomfų ár 'bede ma'ra, hinda tsą gi k'onthų. Ngetho nu'mų gi mömfų ár mfęi di 'ñepabi, gi kųt'asęhų har tsibi, ngetho gi njahųp'ų n'ehe.
2 Ne di pöhų ǫt'a n'ar hoga ts'ųt'wi Jö, nú'mų xta umba yá mfęi togo ǫt'a nuya ts'okiyų.
3 Nu'ahų gi theñhų nu'ų togo hingi ǫt'a xiñho, ha gi beni gi k'onthų hinda zų'ahų ár kwę Jö gi ñhęxkwihų n'ehe.
4 Yo'ö gi ųtsabihų ár döta ñhogajö'i Jö, ár ts'ęti, ne ár mhöte. Ha hingi pöhų, gehnų ár ñhogajö'i da mąx'ahų gi 'yǫthwų ár ntsǫ'mi.
5 Ngetho xa gar mę'skuhų, hinxka ne xka 'yǫthwų ár ntsǫ'mi. Njap'ų xka hñu'sų ár mfęi ma da t'a'ahų nor pa da ñ'u ár döta kwę ne ár hoga ts'ųt'wi Jö.
6 Gehnų ma da umba ár njut'i n'a ngu n'a ngu yá 'bęfi xi 'yǫt'e.
7 Ma da t'umba ar te hinda göts'i nu'ų xi umba yá mųi xi 'yǫt'a nö'ö xiñho, xi hyonga da m'ų hár nsunda Jö, ne da t'e'spa ár nsu, ne xi hyonga nö'ö di 'ñe mhets'i.
8 Ha ma da ntǫxkwi ár kwę ne ár nzǫt'amųi Jö nu'ų ya hyonga tuhni, ne hingi ne da dęnga nö'ö majöni. Hǫnsę ne da 'yǫt'a nö'ö hingi ho.
9 Ma da mfęi ne da tho ar ts'oni gatho nu'ų bi 'yǫt'a nö'ö xi nts'otho, ya xodyo m'ęt'o, ne m'ęfa nu'ų hingya xodyo.
10 Ha ma da m'ų nsunda, da t'e'spa ár nsu, ne da m'ų n'ar hogam'ųi gatho nu'ų togo da 'yǫt'a ar ñho, ya xodyo m'ęt'o, m'ęfa nu'ų hingya xodyo.
11 Ngetho Jö handa gatho ya jö'i mahyętho.
12 Gatho nu'ų togo himi pötwa yá 'bępate ar Moise, ne bi 'yǫt'a ya ts'oki, nú'mų xta thö'spa majöni, hinda ma nda nhǫmba ya 'bępate. Ha nu'ų togo mi pötwa yá 'bępate ar Moise, ne bi 'yǫt'a ya ts'oki, nú'mų xta thö'spa majöni, ma da t'ąpa ngu mönga ya 'bępate.
13 Hingi 'bųhwi xiñho Jö nu'ų togo hǫnsę xi 'yǫ'spa ya 'bępate, mahyoni da 'yǫt'a ngu möñ'ų. Gehyų ma da nhu hinte ma ts'oki tu'ų.
14 Ngetho nu'mų nu'ų hingya xodyo ǫt'a ngu mönga ya 'bępate, mödi hingi pödi temę'ų, ǫt'a njap'ų ngetho gesę'ų pödi tema xiñho ne tema hingi ho.
15 Njap'ų nheki ǫt'a ya hoga 'bęfi huxa ha ya 'bępate ne xi thu'spa ha yá mųi, ne nu'mų da hñudi da beni wa ja te tsųpa yá mfeni, wa hinte tsųi.
16 Njap'ųtho nu xta hñöxa majöni Jö hár 'yę ar tsi Hmu Hesukristo, ma da xet'wa yá mfeni nu'ų togo xi kwati hǫnsę pö'ų. Njap'ų mönga ar hoga mhö di mönga.

Ya xodyo ne yá 'bępate ar Moise

17 Ha nu'ahų, xi thus'ahų gar xodyohų, ne gi hu ri mųihų gi 'bųhų xiñho, ngetho gi pę'sfų yá 'bępate ar Moise. Xa gi exa ri nsuhų gi ndöñhų ri Jöhų.
18 Gi pöhų teme ne'ö, ne xi t'ut'ahų ha ya 'bępate, gi 'ñethų ri mųihų nö'ö xiñho.
19 Gi kąxmbenihų gar gųhnihų ya godą, ne yá ñot'i nu'ų togo 'bų har 'bęxui.
20 Gi hu ri mųihų gi uthų nu'ų hinte pödi, gar utatehų ya bötsi, xka hñuxa ri mfenihų har mfödi majöni mönga ha ya 'bępate.
21 Nu'ahų gi uthų ma'ra, yo'ö hingi ñ'utasęhų. Gi uthų ma'ra hinda mpë, yo'ö gi mpëhų.
22 Gi möñhų hingi ho da ts'imba ár nthöti ma'ra, yo'ö gar tsinganthötihų. Gi ųtsahų ya tsita, yo'ö gi pëfų yá nijö 'mų.
23 Nu'ahų gi exų ri nsuhų gi pę'sfų yá 'bępate ar Moise, yo'ö gi ts'ojwų Jö, hingi ǫthų nö'ö mönga ha ya 'bępate 'mų.
24 Ngetho ngu enga hár t'ofo Jö: Go ri ts'okihų tsamba ár thuhu Jö nu'ų hingya xodyo.
25 Nunar nsęgi gi tuthų ri ndo'yohų, fąx'ahų nu'mų gi 'yǫthų ngu mönga ha yá 'bępate ar Moise. Ha nu'mų hingi 'yǫthų, pǫntho hinte ma nsęgi gi pę'sų.
26 Ha nu'mų togo hinxi thu'spa ar nsęgi, ne da 'yǫt'a ngu mönga ha yá 'bępate ar Moise, ma da nhu'mbabi wande xi thu'spabi.
27 Nö'ö togo hinxi thu'spa ar nsęgi hár ndo'yo ne ǫt'a ngu mönga yá 'bępate ar Moise, ma da xi'a ri mfęihų. Ngetho gi pę'sų ya 'bępate nt'ot'i ne ar nsęgi, ha hingi tęñhų.

28 Hinge gehnu ar xodyo majöni nö'ö oxta mañö, wa nunar nsegi thutwa hár ndo'yo.
29 Majöni ar xodyo togo di 'ñe mbo hár mui. Ne ar hoga nsegi nö'ö 'bẹ'sa hár mui unga ár
Hñö Jö, hinge ar t'ofo. Ne nunar nsu go eskagihu Jö, hinge ya jö'i.

3

1 Nu'mú, hage töte ár mfạts'i pẹ'sa n'ar xodyo. Wa tema ñho japabi da tuta ar nsẹgi hár
ndo'yo.
2 Nzẹyẹ ya mfạts'i pẹ'sa ya xodyo, ne töte ár hño. Gehyu m'ẹt'o bi t'ẹnt'wa ha yá 'yẹ ár
mhö Jö.
3 Nu'mu 'rayu hinxi ñ'emui, hage njap'u Jö hinda 'yọt'a nö'ö xi mö.
4 Hö, da 'yọt'e. Mödi gatho ya jö'i da mönga ya nhemhñö, Jö hin'ö. Ngu enga har t'ofo:
Ma da födi gi mönge majöni,
ne ma gi ntöte nú'mu theñ'a ya jö'i.
5 Nu'mu ma ts'okihu japi da nheki ár hogajö'i Jö, hage hingi njap'u nö'ö ọt'a Jö 'rakagihu
ar mfẹi 'mu. (Di tẹnda nö'ö mönga ya jö'i.)
6 Hin'ö, hinda njap'u. Ngetho hanja da hñö'spa majöni ya meximhại 'mu.
7 Tsạ da 'ñenga ya jö'i n'ehe, nu'mu ma nhemhñö japi da nheki nö'ö majöni mönga Jö, ne
njap'u da t'e'spa ár nsu, yo'ö ma da t'aka ar mfẹi ngu n'ar 'yọt'ats'oki 'mu.
8 Ha nu'mu njap'u, yo'ö hinga eñhu 'mu n'ehe: Ma ga ọthu ar ts'oki ga tọ'mhu ar ñho,
ngu họxkagihe 'ra, thengagihe eñ'u di uthe njap'u. Nuya xi mönga njap'u, tọ'ma yá mfẹi di
'ñepabi.

Gatho dar ts'oktehu

9 Te ga möñhupya. Hage nuju dar xodyohu di tötehu di 'buhu xiñho. Hin'ö, hingi njap'u,
ngetho xta möñhu, mahyẹgi di ohu hár 'yẹ ar ts'oki, ya xodyo ne nu'u hingya xodyo.
10 Ngu enga har t'ofo:
Hinjo'o n'ar hogajö'i, hinjo'o n'amhö.
11 Hinjo'o togo ọde,
hinjo'o togo honga Jö.
12 Gatho bi hyẹp'u ar hoga 'ñu, n'at'wu bi nts'oki.
Hinjo'o togo da 'yọt'a ar ñho, hinjo'o n'amhö.
13 Ngu n'ar t'ạgi xoxtho, njap'u yá ne'u.
Nuyá jöhne kate, ha yá ne thente, ñhẹhwi ár ngi n'ar k'eñö po ha yá ne.
14 Nuyá ne odar ts'ate ne ar tsọt'amui.
15 Nuyá wa ntihi ma da xangar ji.
16 Habu gatho thogi, tso ar dumui ne ar ts'oni;
17 ne hinxi bö'u tengu ar hogam'ui.
18 Hingi tsupa Jö.
19 Ne di pöhu, gatho nö'ö mönga yá 'bẹpate ar Moise, xipa nu'u togo tẹni. Njap'u gatho
hinte da tsạ te da födi nú'mu xta thö'spa majöni.
20 Hinto tsạ da t'embabi, hinte ma ts'oki tu hár nthandi Jö ngetho ọt'a ngu mönga yá
'bẹpate ar Moise. Nuya 'bẹpate họnsẹ jakagihu ga pöhu ma ts'okihu.

Di 'buhwihu xiñho Jö ngetho di ñ'emuihu

21 Ha nupya xi t'utkagihu hanja ga 'buhwihu xiñho Jö. Hinge ga 'buhu ga ọthwu yá 'bẹpate
ar Moise, mödi ja mönu, ne ha ya hẹ'mi bi 'yot'a ma'ra yá m'ẹhni Jö.
22 Gatho nu'u xi ñ'emui ar tsi Hmu Hesukristo, 'bui xiñho hár nthandi Jö. Nö'ö handgag-
ihu mahyẹgi di gathohu.
23 Ngetho gatho xi nts'okte ne hindi 'ñepi da hyandwa ár nsunda Jö.
24 Ha Jö xi ñ'u ár nhwëki, ne bi nhugagihu hinte ma ts'oki di tuhu. Gehnu bi t'akthogihu,
ngetho ar tsi Hmu Hesukristo bi zimgagihu ha yá 'yẹ ar ts'oki.
25 Gehnu Jö bi 'yẹnt'a ngu n'ar m'ọñho, da gut'wa yá ts'oki ya meximhại nu'mu da jamfibi
ár ñho ungár ji bi nö'mi. Njap'u bi ñ'u ár ñhogajö'i ne ár ts'ẹti, himbi umbár mfẹi ya jö'i xki
'yọt'a ya ts'oki mam'ẹt'o.
26 Xki beñ'ö nda ñ'udi nuya payu ár hoga ts'ụt'wi. Njap'u xi nheki ár hogajö'inu, ne
embabi hinte ma ts'oki tu gatho nu'u ñ'emui ar tsi Hmu Hesukristo.
27 Hage da tsạ ga ñ'exu 'mu handgagihu xiñho Jö ngetho xta ọthu ya hoga 'bẹfi. Hin'ö,
hinda tsạ. Jö numañhogihu, họnsẹ nuya xta ñ'emuihu.
28 Jange di pöhu, nunar meximhại nhu hinte ma ts'oki tu ngetho ñ'emui. Hingi nhumañho
ngetho tẹmba yá 'bẹpate ar Moise.
29 Hage Jö họnsẹ ár Jö ya xodyo. Hage hinge ár Jö nu'u togo hingya xodyo n'ehe. Hö,
majöni yá mẹti nu'u hingya xodyo n'ehe.

30 Ngetho Jö n'aseᵽ, ne ma da nu hinte ma ts'oki tu nu'ų togo peᵽsa ar nseᵽgi ne ñ'emųi. Njap'ųtho ma da numañho nu'ų hinte peᵽsa ar nseᵽgi ne da ñ'emųi n'ehe.
31 Hage nu'mų di ñ'emųihų, hinte di nuhų ya 'beᵽpate. Hin'ö, di ñ'uhų peᵽsa yá nsu.

4

Tema ne da utkagihų ar Abra

1 Te ga beñhų bi dinga ar Abra 'mų, ma palehų mi 'bų mam'ęt'o.
2 Nu'mų ar Abra bi nhu hinte ma ts'oki mi tu ngetho bi 'yǫt'a ya hoga 'beᵽfi, tsą da 'ñexhmö ár nsu, ha nunų hingi tsą te da netebi Jö.
3 Ngetho te mönga har T'ofo. Ar Abra bi ñ'emųibi Jö, ne njap'ų bi nhu hinte ma ts'oki mi tu.
4 Ha nu'ų togo ǫt'a ya hoga 'beᵽfi, nunar nthöhö t'umbabi, hinge nt'untho 'mų, ngetho xi döhö, ne da njut'wabi ngu n'ar thąi.
5 Ha nu'ų togo ñ'emųibi Jö togo hökwa yá ts'oki ya ts'okte, nunar ñ'emųinų ma da japi da nhu hinte ma ts'oki tu, mödi hinte ma hoga 'beᵽfi xi 'yǫt'e.
6 Jangu ar Dabi bi noᵽnga yá nzątom'ųi nu'ų bi numañhobi Jö, mödi hinte ma hoga 'beᵽfi xi 'yǫt'e.
7 Bi 'ñenö njawa:
Nzątom'ųi peᵽsa nu'ų togo xi mpumbabi yá ts'oki,
ne xi njut'wabi yá ts'om'ųi.
8 Nzątho nu'ų togo ar tsi Hmu hinte ma ts'oki hǫts'e.
9 Hage nunar nzątom'ųinų hǫnseᵽ xi t'ękwa ya xodyo togo xi thu'spa ar nseᵽgi, wa da tsą da hñönga nu ma'ra hingya xodyo n'ehe. Jangu xta eñhų, ar Abra bi ñ'emųibi Jö, jange bi nhu hinte ma ts'oki mi tu.
10 Hanja bi nhumañho 'mų. Hage bi nhumañho ngetho xki thu'spa ar nseᵽgi wa hin'ö. Bi nhumañho hinxki thu'spatho.
11 Ar Abra m'ęt'o bi gamfi, m'ęfa bi hñönga ar nseᵽgi. Gehnų n'ar nt'udi dąmajöni xki nhu hinte ma ts'oki mi tu ngetho xki ñ'emųi nú'mų hinxki thu'spatho ar nseᵽgi. Njap'ų ar Abra bi t'embabi ár dada gatho nu'ų hinxki thu'spa ar nseᵽgi xta ñ'emųi, ne nunar ñ'emųinų japi da nhu hinte ma ts'oki tu n'ehe.
12 Njap'ų ár dada n'ehe gatho nu'ų hinge hǫnseᵽ xi thu'spa ar nseᵽgi, teᵽmba ár m'ųi xa mi ñ'emųi ndu ma dadahų ar Abra nú'mų hinxki thu'spathobi ar nseᵽgi.

Ga höñhų ar ñhöt'i nú'mų ga ñ'emųihų

13 Himbi ñhöt'wabi ar Abra ne yá 'beᵽto nda hñönga ar ximhąi nu'mų nda deᵽnga ya 'beᵽpate. Bi ñhöt'wabi nú'mų mi nhumañhobi ár ñ'emųi.
14 Ngetho nu'mų ma da t'umba ar ximhąi nu'ų teᵽnga ya 'beᵽpate, hinter meᵽ'ö ar ñ'emųi 'mų, ne xi 'beᵽ ár ts'eᵽdi ár ñhöt'i Jö.
15 Nu habų ja ya 'beᵽpate, ja bi ehnų ár kweᵽ Jö. Ne habų hiñ'otho ya 'beᵽpate, hiñ'otho hanja da meᵽ'sku.
16 Jange gatho nu'ų togo ñ'emųi, ma da t'umba nö'ö xi hwëkwa Jö, ne njap'ų gatho yá 'beᵽto ar Abra da zų ar ñhöt'i. Nunar ñhöt'inų ma da hñönga nu'ų yá 'beᵽto teᵽnga ya 'beᵽpate, ne nu'ų teᵽmba ár ñ'emųi ar Abra togo ár dada n'a ne man'a.
17 Ngu xi nt'ot'i: Nuga xta ex'a'i ngu ár dada nzeᵽyeᵽ ya jö'i. Jange nujų yá bötsigihų ar Abra hár nthandi Jö togo bi ñ'emųi'ö. Gehnų jųxa nu'ų xi du, ne handa nö'ö hinxi thoktho wande xi thoki.
18 Mödi mar ñhembi nda ñ'emųi, ar Abra bi doᵽmi nda tho ngu xki ñhöt'wabi. Njap'ų bi thuts'i ár dada nzeᵽyeᵽ ya jö'i. Bi t'embabi: Ma da njap'ų ár nzeᵽyeᵽ ri 'beᵽto.
19 Ne himbi went'a ár ñ'emųi nú'mų mi hyandi bi zą ár ndo'yo, mi peᵽsa ngu n'anthebe njeᵽyeᵽ, ne mi pödi himi tsą nda ñ'ǫnte ar Sara.
20 Himbi ts'oka ár mfeni nda 'ñenö hinge nda 'yǫt'a Jö ngu xki ñöt'wabi. Nö'ö bi meᵽ'ö, bi noxka ár ñ'emųi, ne njap'ų bi nsundabi Jö.
21 Xa xki zo hár mųi xiñho, mi peᵽsa ar ts'eᵽdi Jö nda 'yǫt'a gatho nö'ö xki ñöt'wabi.
22 Jange bi nhu hinte ma ts'oki mi tu, ngetho mi peᵽsa nunar ñ'emųinų.
23 Hinge hǫnseᵽ nda zų ar Abra nö'ö xi t'ot'i bi nhu hinte ma ts'oki mi tu.
24 Da nhugagihų hinte ma ts'oki di tuhų n'ehe, nú'mų di ñ'emųihų togo bi ko'spa ár te ar Hesu ma tsi Hmuhų.
25 Gehnų bi ndą, ne njap'ų bi gut'a ma ts'okihų. Ne bi mengi bi nte, njap'ų bi nhugagihų hinte ma ts'oki di tuhų.

5

Tema toᵽmi nu'ų thandi hinte ma ts'oki tu

1 Xi nhugagihụ hinte ma ts'oki di tuhụ ngetho di ñ'emụihụ. Jange di 'bụhwihụ xiñho Jö, ngetho bi m'ạ made ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
2 Núm'ụ nda ñ'emụihụ, ba tsigagihụ nda zụkagihụ ár nhwëki Jö. Ne xa xta m'ạthụ, ne di johyahụ di tọ'mhụ ga 'bụhụ hár nsunda.
3 Hinge họnsẹ'ö. Di johyahụ nú'mụ di thohụ ya thogi n'ehe, ngetho di pöhụ ar thogi fạxkagihụ ga pẹ'sụ ar ts'ẹti.
4 Ar ts'ẹti fạxkagihụ ga thohụ xiñho xta ts'ạtkagihụ, ha nunar ts'ạti fạxkagihụ ga pẹ'sụ ar ndọ'mi.
5 Ha nunar ndọ'mi hinda 'bẹtka ma tsạhụ, ngetho ár Hñö Jö xi t'akagihụ xi ñuska ma mụihụ ár mhöte Jö.
6 Ar tsi Hmu Hesukristo nú'mụ xki wentkathogihụ, mi zọnga ar pa bi unga ár te bi pọkagihụ ndar ts'oktehụ.
7 Xi ñhembi da thinga n'a togo ne da unga ár te da pọta n'ar jö'i 'bụi xiñho. Ha nu'mụ di 'bụhmö n'a di ñ'ẹnt'i da ne da pọta n'a xa dar hogajö'i.
8 Ha Jö bi ñ'usẹ hangu mökagihụ, ngetho nú'mụ ndar ts'oktehụ, ar tsi Hmu Hesukristo bi unga ár te bi pọkagihụ.
9 Xipyahmö, xi nhugagihụ hinte ma ts'oki di tuhụ ngetho bi nö'ma ár ji, ne gatho nö'ö bi mẹfi da jajụ ga k'onthụ ár kwẹ Jö xi 'ñẹp'ụ.
10 Ngetho nú'mụ ndar ñ'ụnihụ Jö, bi ñhogamụigihụ ár T'ụ nú'mụ mi du. Xipyahmö, xta jwahụ xta ñhogamụiwihụ, hage hinda pọkagihụ ár te.
11 Hinge họnsẹ'ö, di johyahụ di 'bụhwihụ Jö. Numa tsi Hmuhụ Hesukristo go bi m'ạ made'ö, ne njap'ụ da ñhogamụiwihụ.

Ar Adan ne ar Kristo

12 Nu'mú, n'adar ñ'ọhọ bi kụt'a ar ts'oki har ximhại, ne har ts'oki bi yụt'a ar ndöte. Ne ar ndöte bi nexa gatho ya jö'i, ngetho gatho bi nts'okte.
13 Núm'ụ hinxki t'unda yá 'bẹpate ar Moise, mi jar ts'oki har ximhại. Họnsẹ nu habụ hiñ'otho ya 'bẹpate, hinte ma ts'oki thọxa n'a.
14 Mödi njap'ụ, ar ndöte xki ntöte mi tsixa gatho nu'ụ xki nts'okte, mödi nuyụ hinxki dẹmbahmö ár mhẹ'sku ar Adan. Bi ndụi nuya pa mi 'bụ ar Adan, ne mi njap'ụtho nuya pa mi 'bụ ar Moise. Ha nunar Adan nụ, gehnụ ngu n'ar nt'udi nö'ö togo ma nda e m'ẹfa.
15 Nuna ár mhẹ'sku ar Adan himi tsạ nda ñhuxkwi ár nt'uni hwëgagihụ Jö. Ngetho ár njut'i ar mhẹ'sku, ba e ar ndöte bi zụ nzẹyẹ. Ha nunár nhwëki ne ár nt'uni Jö bi hyexta nuya nzẹyẹyụ, gehnụ ár nhwëki nuna n'adar ñ'ọhọnụ, ar tsi Hmu Hesukristo.
16 Nunár ts'oki n'adar ñ'ọhọ, hingi tsạ da ñhẹxkwi ár nhwëki Jö. Ngetho nunar n'adar ts'okinụ, ba tsimpar mfẹi bi zụ ya meximhại. Ha nuna ár nhwëki Jö ba e bi zụ ya meximhại, ne bi t'embi hinte ma ts'oki tu, mödi xi 'yọt'a nzẹyẹ ya ts'oki.
17 Nunár ts'oki nuna n'adar ñ'ọhọ, bi japi bi ntöte ar ndöte. Ha nunár 'bẹfi nuna man'a n'asẹ ar ñ'ọhọ, japi da m'ụ xiñho ya meximhại, nu'ụ togo xi hyexta ár nhwëki Jö ne ár nt'uni, gehyụ xi numañho Jö. Nuna n'asẹ ar ñ'ọhọnụ, gehnụ ar Hesukristo.
18 Nunár ts'oki n'adar ñ'ọhọ bi kụt'a ar mfẹi, bi zụ gatho ya meximhại. Njap'ụtho n'ehe, nunár hogam'ụi n'adar ñ'ọhọ, nda nhu hinte ma ts'oki tu gatho ya meximhại n'ehe, ne da mẹ'syụ ar te.
19 Ngetho njangu ár mhẹ'sku n'adar ñ'ọhọ, gatho ya jö'i bi t'embabi ya ts'okte. Njap'ụtho n'ehe nunár nt'ọde n'ar ñ'ọhọ, gatho bi nhu hinte ma ts'oki mi tu.
20 Nuya 'bẹpate bi t'uni, ne njap'ụ nda xönda ar ts'oki. Ha nú'mụ mi xönda ar ts'oki, xa bi ntöte bi xu ár nzẹyẹ ár nhwëki Jö.
21 Njangu ar ts'oki bi ntöte, bi nja ar ndöte, njap'ụ ár nhwëki Jö bi ntöte, bi nhu hinte ma ts'oki tu ya jö'i. Ne da mẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i har 'bẹfi bi 'yọt'a ma tsi Hmuhụ ar Hesukristo.

6

Nupya hindi 'bụhụ ga ọthụ ar ts'oki, 'bụtho xta tuhụ

1 Te ga möñhụ 'mụ. Hage ga 'bụhụ har ts'oki, ga tọ'mhụ da hyexkathogihụ ár nhwëki Jö.
2 Hin'ö, hinga njahụp'ụ. Ngetho ar ts'oki handgagihụ wande xta tuhụ, hage ma ga 'bụthụ ga ọthụ nö'ö hingi ho 'mụ.
3 Wa hingi pöhụ, gatho nu'ụ xi xixthegihụ, di n'at'wihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Pọntho da nxixthewihụ nú'mụ mi du, ne da tuhụ n'ehe.
4 Ngetho nú'mụ da nxixthehụ, pọntho bi thogagihụ mahyẹgiwi ar Kristo. Ha nú'mụ mi mengi bi nte man'agi, bi gụxa ár ts'ẹdi ár Dada, njap'ụ nujụ n'ehe, ga 'bụhụ n'ar 'ra'yo m'ụi.
5 Ngetho nú'mụ ndi hñöxkagihụ hár ndöte, njap'ụ ndi hñöxkagihụ hár menga nte n'ehe.

6 Di pöhụ 'mụ, numa 'bẹt'o m'ụihụ bi ts'ụta har pont'i mahyẹgiwi'ö. Ne njap'ụ nunar m'ụinụ bi nhwati, hinda mengi da mẹpa ar ts'oki.
7 Jangu nu'ụ xi du, hinte tsạ te da japabi ar ts'oki.
8 Ha nu'mụ xta tuwihụ mahyẹgi ar tsi Hmu Hesukristo, di ñ'emụihụ ma ga 'bụhwihụ n'ehe.
9 Di pöhụ, ar Kristo mi nte man'agi, hinda mengi da du. Ha nunar ndöte hinte tsạ te da japabi.
10 Ngetho nunár ndöte bi hwata ar ts'oki n'agitho. Ha nupya te, 'bụhwi Jö.
11 Njap'ụ nu'ahụ, beñhụ nunar ts'oki hant'a'ihụ wande xka tuhụ. Ne gi tehụ gi pẹfụ Jö, gi 'bụhwihụ ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
12 Yo ma gi ñhẹhụ da dö ar ts'oki ri ndo'yohụ tsọnga ár ngötsi. Jange yo gi ọthwụ ya ts'oki ne.
13 Hingi 'yẹnthụ ri ndo'yohụ da mẹpabi ar ts'oki. 'Yẹnt'asẹ ri tehụ hár 'yẹ Jö, ngu n'a xi mengi xi nte, ne japi da mẹ nö'ö xiñho.
14 Ngetho ar ts'oki hinda hyọp'ahụ hại. Hingi gụñ'ahụpya yá 'bẹpate ar Moise. Nupya tsix'ahụ ár nhwëki Jö.

Ár 'bẹgogihụ ar ñho

15 Xi'mụ, hage ga ọthụ ya ts'oki ngetho hindi 'bụhụ ha yá 'bẹpate ar Moise, di 'bụhụ hár nhwëki Jö. Hin'ö, hingi njap'ụ.
16 Hage hingi pöhụ, nu'mụ gi ñhẹhụ gi m'ẹgohụ gi pẹfụ n'a, go ár 'bẹgo'ihụ togo gi ọthụ. Wa ar ts'oki tsix'ahụ har ndöte, wa Jö da mạx'ahụ gi 'bụhụ xiñho.
17 Jamödi Jö, mödi ngar 'bẹgo'ihụhmö ar ts'oki, xka umba ri mụihụ xka tẹñhụ nunar mhönụ xi t'a'ahụ.
18 Ne bi njụk'ahụ har ts'oki, ne gi pẹfụ ar ñhopya.
19 Xta hẹkwa nö'ö gi hanthụ hyax'mụ, ne njap'ụ da zo ri mfenihụ. Maham'ụ ngi ẹnt'a ri ndo'yohụ nda mẹpa nö'ö hingi ho ne nö'ö xints'otho. 'Yẹnthụpya da mẹpa nö'ö xiñho, ne njap'ụ gi 'bụhụ n'ar m'ụi xint'axi.
20 Ngetho nú'mụ ngi pẹfụ ar ts'oki, hinge ngi pẹfụ ar ñho.
21 Tema ñho ga jụjwụ nö'ö ngi pẹhụ 'bẹt'a ri tsạhụpya. Ngetho nunar njut'i ngi tọ'mhụ, gehnụ ar ndöte.
22 Ha nupya xi njụk'ahụ har ts'oki, ne ár 'bẹgo'ihụ Jö, gi pẹ'sụ ar m'ụi xint'axi ngu ri nthöhöhụ. Ne ár ngötsi gi tọ'mhụ ar te hiñham'ụ da thege.
23 Nunár njut'i ar ts'oki, ar ndöte. Ha nor nt'uni Jö, ar te hiñham'ụ da götsi, ngetho di 'bụhwihụ ma tsi Hmuhụ Hesukristo.

7

Tema ne da utkagihụ ar nthöti

1 Tsi kuhụ, gi pöhụ ya 'bẹpate, jange gi pöhụ nuya 'bẹpateyụ họnsẹ pẹ'sa ar ts'ẹdi ha n'ar jö'i tetho.
2 Njangu n'ar 'bẹhñö, nuya 'bẹpate hingi umba ar sẹki da hyẹ ár döme nú'mụ tetho. Ha nu'mụ da du ár döme, da m'ẹ ár ts'ẹdi nunar nkohi mi tẹt'ö.
3 Jange nu'mụ 'bụta ár döme, ne da mẹwi man'ar ñ'ọhọ, da nhu ngu n'ar zinganthöti. Ha nu'mụ da du ár döme, ne da mẹwi man'ar ñ'ọhọ, njap'ụ hingi ts'oka nor nkohi'ö, hinda nhu ngu n'ar zinganthöti.
4 Njap'ụpya tsi kuhụ, nú'mụ nga tuwihụ ár ndo'yo ar tsi Hmu Hesukristo, ga hyẹhụp'ụ ngi tẹñhụ ya 'bẹpate. Gi 'bụhwihụpya man'a nunụ togo bi mengi bi nte, ne da tsạ gi 'yọthụ ya hoga 'bẹfi gi ẹnthwụ Jö.
5 Ngetho nú'mụ ndi 'bụhụ nga ọthụ gatho nö'ö ndi nehụ, ar ts'o'yots'oki mi jakagihụ nga ọthụ nö'ö mi högagihụ ya 'bẹpate. Ne nuya ts'o'bẹfiyụ ndi ọthụ, họnsẹ ndi tọ'mhụ ar ndöte nda t'akagihụ ngu ma njut'ihụ.
6 Ha nupya hindi ohụ hár 'yẹ ya 'bẹpate, ngetho pọntho xta tuhụ, ne hinte tsạ te da jakagihụ. Jange di pẹfụ Jö ha nunar 'ra'yo m'ụi bi 'rakagihụ ár Hñö Jö, ne hindi tẹnthụ nuya 'bẹpate xi t'ot'i xi ndönziatho.

Nor ts'oki di pẹ'sa mbo

7 Te da tsạ ga möñhụ 'mụ. Hage n'ar ts'oki da t'ọt'a ya 'bẹpate 'mụ. Hin'ö, hingi njap'ụ. Họnsẹ nuga, nuya 'bẹpate bi utkar ts'oki. Ngetho hinga pöhmö ga 'bẹnte nu'mụ hinxi xika ya 'bẹpate: Yo ma gi 'bẹnte.
8 Ha nor ts'oki bi gụ ar 'bẹpate ne bi jakagi da 'bẹnte. Ngetho nu'mụ hindi othohmö ar 'bẹpate, ar ts'oki xi m'ẹtho.

9 Nuga ndi tehmö 'ra ya tsi pa, hinge ndi pötа ya 'bẹpate. Ha mi zọ ya 'bẹpate, da pödi tema ar ts'oki. Ne pọntho da tuga, ngetho da ts'oka ya 'bẹpateyụ.
10 Ne da timbi nunar 'bẹpate xki ñötkagi ar te, bi jakagi da tu.
11 Ngetho ar ts'oki bi gụ ar 'bẹpate bi kakagi, ne njap'ụ bi hyogagi.
12 Xa majöni ar t'ofo ne ya 'bẹpate xint'axi, ọt'ar ñho ne fạxkagihụ.
13 Hage nö'ö mar ñhomhö bi jakagi da tu 'mụ. Hin'ö, hingi njap'ụ. Nunar ts'oki bi ñ'udi tengu'ö, bi gụ nö'ö mar ñho, bi jakagi da tu. Ne njap'ụ nunar 'bẹpate bi utkagi hangu ár nts'otho ar ts'oki.
14 Ngetho di pöhụ, nuya 'bẹpate xpa e mhets'i, ha nuga dar meximhại, di pẹpar ts'oki.
15 Hindi pödi tema di pẹfi. Ngetho hindi ọt'a nö'ö di ne, ne di ọt'a nö'ö di ụtsa ga ọt'e.
16 Nu'mụ nö'ö hindi ne ga ọt'e, go di pẹ'ö, di et'a ma mụi xiñho ya 'bẹpate.
17 Hingo geke togo te gatho ọt'mụ, go ọt'a ar ts'oki di pẹ'sa mbo.
18 Ne di pödi hingi 'bụ ar ñho ha ma ndo'yo, ngetho di bemhö ga ọt'a xiñho, ne hindi ọt'a njap'ụ.
19 Ngetho hindi ọt'a nö'ö ar ñho di nemhö ga ọt'e. Ha xa di ọt'a nö'ö hingi ho, hindi nemhö ga ọt'e.
20 Nu'mụ di ọt'a nö'ö hindi ne, hingo di ọtga 'mụ, go ọt'a ar ts'oki di pẹ'sa mbo.
21 Ngetho di nemhö ga ọt'a nö'ö xiñho, ne di handi 'yoda ar ts'oki ha ma mụi.
22 Ngetho mbo ha ma mụi xa di johya di ne ga tẹmba ár 'ñu Jö.
23 Ne di handi n'ehe, nuna ma ndo'yo ntọxkwi ma mfeni, ne tsixkagi hár 'yẹ ar ts'oki di 'bụ'be.
24 Hwëkategi. Togo da gụgagi ga hẹ nunar ndo'yonụ tsixka har ndöte.
25 Di umba njamödi Jö, bi ñöngagi har 'bẹfi bi mẹ ma tsi Hmuhụ Hesukristo. Gekasẹ, ha ma mfeni di pẹpa Jö, mödi ma ndo'yo pẹpa ar ts'oki.

8

Ga 'bụhụ ngu xikagihụ ár Hñö Jö

1 Nupya hinte ma mfẹi tọ'ma nu'ụ togo 'bụhwi ar tsi Hmu Hesukristo, ne ọt'a ngu xipa ár Hñö Jö, hinge ngu nesẹ'ụ.
2 Ngetho di 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo, nu ár Hñö Jö togo unga ar te, xi gụgagihụ ndi ohụ hár 'yẹ ar ts'oki ne ar ndöte.
3 Nö'ö himbi tsạ bi 'yọt'a ya 'bẹpate, ngetho ya meximhại himi otho yá ts'ẹdi nda 'yọt'e, jange gesẹ Jö ba pẹhna ár T'ụ, jangutho n'ar meximhại mi tsạhmö nda 'yọt'a ar ts'oki. Nunụ bi unga ár te bi hñömba ár ts'ẹdi ar ts'oki.
4 Njap'ụ bi tsạ ndar hogajö'ihụ ngu ạkagihụ ya 'bẹpate. Ngetho hindi 'yohụ ngu di nesẹhụ, di 'yohụ ngu ne ár Hñö Jö.
5 Ngetho nu'ụ togo 'bụ ngu ne yá mfenisẹ, họnsẹnụ beni. Ha nu'ụ togo dạtwa yá mfeni ár Hñö Jö, họnsẹnụ beñ'ụ n'ehe.
6 Nu'ụ togo pẹpa yá mfenisẹ, ma da dinga ar ndöte. Ha nu'ụ togo pẹpa ár Hñö Jö, ma da dinga ar te ne ar hogam'ụi.
7 Nu'ụ 'bụ ngu ne yá mfenisẹ, ntọxkwi Jö, ngetho hingi ne, ne hingi tsạ da 'yọtwa yá 'bẹpate möñ'ö.
8 Ne nu'ụ togo 'bụ ngu ne'ụ, Jö hinda tsạ da numañhobi yá te'ụ.
9 Ha nu'ahụ hingi pẹfụ ri mfenisẹhụ, gi pẹfụ ár Hñö Jö 'bụ ha ri mụihụ, nu'mụ majöni 'bụhnụ. Ha nu'mụ n'a hingi pẹ'spa ár Hñö ar tsi Hmu Hesukristo, hingo ár mẹti'ö.
10 Ha nu'mụ ar tsi Hmu Hesukristo 'bụ ha ri mụihụ, mödi ri ndo'yohụ 'bụtho xi du har ts'oki, nuri hñöhụ te, ngetho gi 'bụhwihụ xiñho Jö.
11 Nu'mụ 'bụ ha ri mụihụ ár Hñö Jö togo bi ko'spa ár te ar tsi Hmu Hesukristo, Jö, ngu bi gụxa ar tsi Hmu, njap'ụ da umba n'ar 'ra'yo te ri ndo'yohụ xi du. Da njap'ụ ngetho gi 'bụhwihụ ár Hñö.
12 Jange tsi kuhụ, hindi 'ñepi ga pẹfụ gatho nö'ö ne ma ndo'yohụ.
13 Ngetho nu'mụ gi 'bụhụ ngu xi'ahụ ri mfenisẹhụ, ma gi tuhụ. Ha nu'mụ gi 'bụhụ ngu ut'ahụ ár Hñö Jö, gi jafụ da m'ẹ nö'ö ne ar ndo'yo, ne gi pẹ'sụ ar te.
14 Ngetho nu'ụ togo tsixa ár Hñö Jö, go yá bötsi Jö'ụ.
15 Hinxta höñhụ ár Hñö Jö ne ga penjụ ga ntsuhụ. Xta höñhụ ár Hñö Jö xi jakagihụ yá tedegihụ Jö. Jange di emfụpya: Ma tsi Dada'i.
16 Ár Hñö Jö dạtwa majöni ma hñösẹhụ, ne embabi yá bötsigihụ Jö.
17 Ha nu'mụ yá bötsigihụ, ma da 'rajụ nuya ñho xi ñötkagihụ, ne ga ñhehwihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Ngetho nu'mụ ga thohụ ya thogi ngu bi tho'ö, ma ga 'bụhwihụ hár nsunda.
18 Di pöka xiñho, nuya thogi di thohụpya, hinter mẹ'ö nu'mụ ga hẹjwụ ar nsunda di tọ'mhụ ga hanthụ m'ẹfa.

19 Gatho nö'ö xi hyoka ár 'yẹ Jö, tọ'ma ar pa da hyanda ar tsi Dada da ñ'u yá bötsi.
20 Ngetho gatho nö'ö bi hyoka ár 'yẹ Jö, bi 'bẹ ar 'ñu nö'ö nda mẹfi. Hingo bi nesẹ nda njap'ụ, bi ne Jö togo bi umba ar ndọ'mi n'ehe.
21 Gatho nö'ö bi hyoka ár 'yẹ Jö, ma da thökwabi nunar ts'ẹdi japabi da nhwati, ne da njohyawi xta hñönga ár nsunda yá bötsi Jö.
22 Ngetho di pöhụ, gatho nö'ö bi hyoka Jö, 'rangutho xa hụ ár ñö hinxi ntsạyạ xi nzoñ'ụ, ntsạwi ar ụgi ngu n'ar 'bẹhñö ma da dạ ár bötsi.
23 Ne hinge họnsẹ'ụ. Geseẹgihụ n'ehe, togo xi t'akagihụ ár Hñö Jö ngu n'ar nkohi nö'ö da t'akagihụ m'ẹfa. Ne di zoñhụ tu ma mụihụ di tọ'mhụ da tekagihụ Jö, ne da 'rakagihụ n'ar 'ra'yo ndo'yo hinda du.
24 Ngetho nú'mụ nda mpọhụ, gehnụ di tọ'mhụ. Ha nu'mụ gar hanthụhmö, hingar ndọ'mi. Hinto tọ'ma nö'ö pẹts'i.
25 Ha nu'mụ di tọ'mhụ nö'ö hindi hanthụ, ga tsẹthụ ga tọ'mhụ.
26 Njap'ụtho ár Hñö Jö togo fạxkagihụ hinte ja ma ts'ẹdihụ. Ngetho hindi pöhụ ga ạhụ ngu di 'ñepi. Geseẹ'ö xa hụ ár ñö zoni, 'bạ made ạpkagihụ tema di hoñhụ.
27 Ne Jö togo het'wa yá mụi ya jö'i, pödi tema ne ár Hñö Jö. Ngetho nunụ ạpkagihụ ngu benga Jö xiñho da umba yá bötsi xi ñ'emụi.

Hyax'mụ xa di tötehụ
28 Di pöhụ, nu'ụ togo mö Jö, gatho nö'ö te thogi fạts'i di 'ñepa ar ñho, gehyụ togo xi ts'ofo ngu xi benga Jö.
29 Nu'ụ xki bödi nda mpọhọ nú'mụ hinxki thokta ar ximhại, gehyụ bi hñuts'i nda ñhẹhwi ár T'ụ, togo nda ñöxhmu gatho ya ku.
30 Ha nu'ụ togo xki hñuts'i, gehyụ bi zohni. Ha nu'ụ togo bi zohni, gehyụ bi nu hinte ma ts'oki mi tu. Ha nu'ụ togo bi nu hinte ma ts'oki mi tu, gehyụ togo bi umbi nda m'ụ hár nsunda.
31 Tema da tsạ ga möñhụ 'mụ. Nu'mụ di 'bụhwihụ Jö, togo tsạ te da jakagihụ 'mụ.
32 Jö togo himbi 'yọt'a ár 'ñöngi bi dạ ár T'ụ bi pọkagihụ, hage hinda 'rakagihụ mahyẹgiwi ár T'ụ gatho nö'ö di hoñhụ.
33 Togo tsạ te da hyọxa nu'ụ togo xi hwahna Jö, nu'mụ gesẹ Jö xi nu hinte ma ts'oki mi tu.
34 Hage 'bụ man'a togo da hñuxhmö ar mfẹi. Ar tsi Hmu Hesukristo bi unga ár te. Hinge họnsẹ'ö, get'ö togo bi mengi bi nte, ne bi huxkwi ár Dada hár ñ'ẹi, habụ bi 'bạ made ạpkagihụ Jö.
35 Hiñ'otho te da japa ma tsi Hmuhụ Hesukristo da hyẹgi da mökagihụ. Wa di thohụ ar thogi, ar dumụi, ar nt'ụtsa, ar thuhu, ar k'at'a he. Nú'mụ 'bụtho da thöga ma tehụ, wa ñhötjụ ar jwai.
36 Ngu enga har T'ofo:
Ngetho di tẹñ'ahe, hyax'mụ 'bụtho xta tuhe.
Nhugagihe ngu ar tsi dẹti xi t'ẹnt'i da tho.
37 Ha nujụ di töhụ gatho nuya thogiyụ, ngetho fạxkagihụ togo xi mökagihụ.
38 Jange xa di kạxmbeni, nunar ndöte, ar te, nuya ẹnxẹ, ya ndö, nu'ụ ja yá ts'ẹdi, nö'ö te japya, nö'ö te di 'ñep'ụ,
39 nö'ö te bi ja mañö, nö'ö te bi ja hại, wa man'a tema xi hyoka Jö, hinda tsạ da 'wegagihụ hár mhöte Jö, bi utkagihụ mba pẹnkagihụ ar tsi Hmu Hesukristo.

9

Jö bi hwahna ya me Israel
1 Nuga, nö'ö di mö majöni, ngetho di n'at'be ar tsi Hmu Hesukristo. Ne hinte di pẹts'i te ga ntsạ, ngetho ár Hñö Jö dạtka majöni.
2 Xa tu ma mụi, ne xa di tsạmañ'ụ.
3 Nuga di ne nu'mụ da tsạhmö, go ga m'ẹka, hinga 'bụ'be ar tsi Hmu Hesukristo, nu'mụ njap'ụ da tsạ da mpọ nu'ụ ma mixodyo'be. Gehyụ ma ku di pẹs'be n'adar ji.
4 Nuya me Israel gehyụ yá tede Jö, bi utwa ár nsunda. Bi umbabi ya nkohi ne ya 'bẹpate. Bi xipa hanja nda nsundabi, ne bi umba yá ñhöt'i.
5 Ka ba ehnụ yá pale mi tẹnga Jö, ne ha yá 'bẹtoyụ, ka ba m'ụhnụ ngu n'ar ñ'ọhọ ar tsi Hmu Hesukristo. Geseẹnụ Jö, go ár mẹti gatho tema ja, hindi tsạyạ di t'umba ar nsunda. Dá njap'ụ.
6 Hinge xi njap'ụtho ár mhö Jö. Họnsẹ hinga gatho nu'ụ yá 'bẹto ar Hakob gehyụ ár hnini Jö.
7 Hinda tsạ ga eñhụ gatho nu'ụ yá 'bẹto ar Abra yá bötsi Jö n'ehe. Hin'ö, ngetho bi xipabi: Họnsẹ yá 'bẹto ar Isa gi 'ñembabi ri 'bẹto.

8 Nu'mų́, hinge gatho yá bötsi ar Abra yá bötsi Jö n'ehe. Hǫnsę nu'ų xi zų ár ñhöt'i Jö, gehyų xi t'embabi yá bötsi ne yá 'bę́to ar Abra.
9 Ngetho njanų enga ár ñhöt'i ar tsi Dada: Ga penga ri jęyę ngu nuya payų, ne ar Sara ma da 'yǫnga ár bötsi.
10 Hinge hǫnsę'ö, man'a te bi thogi. Núm'ų mi dinga yoho yá bötsi ar Rebeka, n'asę ár dada, gehnų ar Isa ma palehų.
11 Núm'ų hinxki m'ųta nuya yoho yá bötsi, ne hinxki 'yǫt'atho ar ñho wa ar ts'oki, Jö xki hwahna n'a'ų. Hinxki hyandwa yá hoga 'bę́fi, ngetho njap'ų xki beñ'ö nda 'yǫt'e.
12 Bi 'ñembabi ar Rebeka: Ri 'bę́t'o t'ų ma da mę́pa ar 'bę́fa.
13 Ngu enga har T'ofo: Nuga da mö ar Hakob, ne da ųtsa ar Esau.
14 Tema tsą ga möñhų 'mų. Hage hingi ǫt'a xiñho Jö. Hin'ö, hingi njap'ų.
15 Ngu bi 'ñemba ar Moise: Nuga ga hwëka togo di nega, ne ga pę'spa ar ts'ęti togo di nega n'ehe.
16 Hinge nu'mų da nesę ar jö'i, wa nú'mų xa umbár mųi da thahni. Jö go da möñ'ö togo da mę'spa ar ts'ęti.
17 Har T'ofo huxa tema nsipabi ar ndö Ehipto: Nuga xta jųx'a'i ga ñ'u ma ts'ędi, ne da nųnga ma thuhu gatho ár nxidi ar ximhąi.
18 Nu'mų́, Jö pę'spa ar ts'ęti togo ne'ö, ne nö'ö togo ne da japabi da nmę'sku, tsą da 'yǫt'e.
19 Nu'mų́, da tsą gi 'ñengagihų: Hanja Jö umba ár mfęi ya jö'i 'mų. Ngetho hinjo'o togo da dǫspa ár mfeni Jö.
20 Ha nuga ga thöt'ahų njawa: Tsi jö'i'i, togo'i gi ne gi ntsąwi Jö. Hage n'ar 'bada tsą da 'ñemba ar gö, yo'ö xka hyogagi njawa.
21 Hage hingi pę'sa ár ts'ędi ar gö da hyoka nor 'bada ne'ö. N'adar xęni ar bǫhąi, da tsą da hyoka ya 'bada di 'bǫxa habų jar nsu, ne ya 'bada di hö har 'bę́fi hyax'mų.
22 Hage hingi njap'ųtho Jö n'ehe. Mi nemhö nda ñ'u ár kwę, ne nda ñ'u ár ts'ędi, ha bi mę'spatho ar ts'ęti nu'ų xki hñuts'i nda hwati.
23 Bi 'yǫt'a njap'ų nda utwabi tengu ár döta ár nsunda nu'ų togo xi zųtwa ár nhwëki, ne xi hñux'ö da m'ųhwi hár nsunda.
24 Ngetho Jö xi zonkagihų ga pǫñhų madeda ya xodyo ne nu'ų hingya xodyo.
25 Jangu enga har t'ofo bi 'yot'a ar m'ęhni Osea, habų enö njawa:
Ma ga embabi ma hnini nu'ų hingo ma hninihmö,
Ne nö'ö ar hnini hingi ndi mödi, ma ga möpya.
26 Ne habų xki t'embabi:
Nu'ahų hingo ma hnini'ihų,
ja ma da t'embabinų,
gehyų yá bötsi Jö hö ar te.
27 Ar Isaia mi enö n'ehe, nú'mų mi nǫnga ya me Israel: Mödi mar nzęyę ngu ar 'bomu 'bonga har ñönthe, hǫnsę n'a tsi tųi xi bongi ma da mpǫhǫ.
28 Ngetho ar tsi Hmu ngut'a ma da japi da thokwa har ximhąi ngu xi möñ'ö.
29 Ngu bi 'ñenga mam'ęt'o ar Isaia n'ehe:
Nu'mų ar tsi Dada togo pę'sa ar ts'ędi hinxi 'yęgagihų 'ra ma 'bętohų,
xta ñhęhwihų ar hnini Sodoma, ne ndi hñöxkagihų ar hnini Gomora.

Jö numañho nu'ų ñ'emųi

30 Te da tsą ga möñhųpya. Nu'ų hingya xodyo himi honi nda m'ų xint'axi hár nthandi Jö, gehyų xi nhu hinte ma ts'oki tupya ngetho ñ'emųi.
31 Ha nu ar hnini Israel togo mi umba ár mųi bi dęmba yá 'bę́pate ar Moise, ne njap'ų nda nhu hinte ma ts'oki mi tuhmö, himbi zųdi.
32 Yo'ö. Ngetho mi umbyá mųi mi honi nda t'axki hinge har ñ'emųi. Mi hoñ'ų nda t'axka ha ya hoga 'bę́fi mönga ya 'bę́pate, ne bi ntǫxkwi ar do mfets'e.
33 Ngu enga har T'ofo:
Pöhų, nuga di pǫ n'ar do mfets'e ne nt'ent'i núnų Sion.
Ha nö'ö togo da ñ'emųibi'ö, hinda ma da 'bę́ ár tsą.

10

1 Tsi kuhų, xa majöni di xi'ahų, di umba ma mųi di ąpa Jö da mpǫ ya me Israel.
2 Nuga di dąmajöni, nuyų xa umbyá mųi honga Jö, mödi hingi pödi xiñho nö'ö ǫt'ų.
3 Ngetho hinxi bö'ų ar hogam'ųi ungar tsi Dada. Xi umbyá mųi da nhumañhobi nö'ö ǫt'ų, ne njap'ų hingi japamasu nö'ö xi 'yǫt'a Jö nda nhumañhogihų.
4 Nuyá 'bę́pate ar Moise bi göxa ár ts'ędi nú'mų ba e ar tsi Hmu Hesukristo, ne njap'ų nda nhu hinte ma ts'oki tu gatho nu'ų da ñ'emųibi.

5 Ngetho nö'ö togo ne da m'ụi xiñho hár nthandi Jö di tẹnga nö'ö bi 'yot'a ar Moise, enga
njawa: Nö'ö togo da 'yọt'a gatho nuya 'bẹpateyụ, ma da mẹ'sa ar te.
6 Ha nunar nhumañho bi e har ñ'emụi, engagihụ njawa: Yo ma gi beñhụ togo ma da bọxa
mhets'i da tsiwa ar tsi Hmu Hesu.
7 Wa gi 'ñeñhụ: Togo da gö har 'bẹxui da gụxa ar tsi Hmu Hesu habụ bi kụ nu'ụ xi du.
8 Ne te mönga har T'ofo: Gi pẹ'sp'ụ get'ụtho ar mhö, oda ha ri ne, ne ha ri mụi. Gehnụ ar
mhö ñ'emụi di dạhe majöni.
9 Nu'mụ nuna ri ne dạmajöni ar Hesukristo gehnụ ar Hmu'ö, ne gi jamfi ha ri mụi Jö bi
gụxa man'agi har ndöte, ma gi mpọhọ.
10 Ngetho ha ma mụihụ di ñ'emụihụ, ne njap'ụ nhugagihụ hinte ma ts'oki di tuhụ. Ha
numa nehụ dạmajöni nö'ö di ñ'emụihụ, ne njap'ụ ga mpọhụ.
11 Ngetho har T'ofo enga njawa: Gatho nu'ụ togo da ñ'emụibi, hinda ma da 'bẹ ár tsạ.
12 Mahyẹtho ya xodyo ne nu'ụ hingya xodyo, n'adár Hmu gatho'ụ, ne umbabi da
bongwatho gatho nu'ụ togo mat'i.
13 Ne enga ar T'ofo n'ehe: Gatho nu'ụ togo da mat'wa ár thuhu ar tsi Hmu, ma da mpọhọ.
14 Ha nu'mụ hinxi ñ'emụi, hinda tsạ da mat'i. Ha nu'mụ hinxi 'yọde, hanja ma da ñ'emụi.
Ha nu'mụ hinto hö'spa ar hoga mhö, hinda ma da 'yọ'ụ.
15 Ne nu'mụ hinto xi m'ẹhni, hanja da mhönga ar hoga mhö. Jangu enga har T'ofo: Nzạda
ár nzọhọ nö'ö togo mönga ar hogam'ụi ne ar hoga mhö.
16 Mödi hinga gatho xi 'yọta ar hoga mhö xi 'yọde. Ngu xi 'ñenga ar m'ẹhni Isaia: Tsi Hmu,
hinto xi ñ'emụi ar hoga mhö xta möñhe.
17 Da thinga ar ñ'emụi nu'mụ da t'ọxa ar hoga mhö, ne nunar mhönụ nọnga ar tsi Hmu.
18 Ha di ạñ'a'ihụpya: Hage hinxi 'yọ'ụ 'mụ. Hö, xi 'yọde, ngetho enga har T'ofo:
Gatho ár nxidi ar ximhại xi nụnga yá mhö'ụ,
ne habụ gatho xi zọnga nö'ö möñ'ụ.
19 Di enga n'ehe: Hage hinxi bö ya me Israel. Hö, xi bödi, ngetho ar Moise bi 'ñenö m'ẹt'o:
Nuga ar tsi Dada di enga: Ma ga tsọt'ahụ ri mụihụ, ga honga man'ar hnini nö'ö hingo ma
hnini.
Ne ma ga pọñ'ahụ ri kwẹhụ, ga munts'a 'ra ya jö'i te gatho bentho.
20 M'ẹfa ar m'ẹhni Isaia himbi ntsu bi 'ñenö:
Ar tsi Dada enö: Bi dingagi nu'ụ togo himi hongagi.
Da ñ'udi bi hyandga nu'ụ himi ạngagi.
21 Har tsi Hmu emba ya me Israel: Gatho ar pa da tụngwa ma 'yẹ 'ra ya jö'i xa ya mẹ'sku
ne ya tọxte.

11

Nö'ö n'a tsi tụi ya me Israel xi bongi

1 Jange di ạñ'ahụ: Hage Jö xi hyẹp'ụ ár hnini 'mụ. Hin'ö, ngetho nuga dar me Israel n'ehe,
ár 'bẹtogi ar Abra, ne ár bötsigi ar Benjamin.
2 Jö hinxi hyẹ ár hnini yanụ mam'ẹt'o xi bödi. Ha hinxka nehụ tema mönga ar T'ofo habụ
nọnga ar m'ẹhni Elia, nú'mụ mi kạxa Jö tema mi ọt'a ya me Israel. Mi enga njawa:
3 Tsi Hmu'i, xi tho'a gatho ri m'ẹhni, xi thext'a gatho ri 'bọxm'ọñhọ. Họnsẹ di koka, ne
thongagi da thogi n'ehe.
4 Ne bi dötwa Jö bi 'ñenö: Xta hwahna hñun'ạtema'rẹt'a ya nthebe togo hinxi ndạndihmö
xi ndönga ar tsita ár thuhu Bal.
5 Njap'ụ nuya payụ, 'bụ 'ra ya tsi tụi xi bongi togo xi hwahna Jö xi hwëkwa ár nt'uni.
6 Ha nu'mụ xi nhwëkwabi, hinxi dö'ụ ọt'a ya hoga 'bẹfi. Ngetho nu'mụ xi dö'ụ di ọt'a ya
hoga 'bẹfi, hingar nthekate 'mụ ár nt'uni xi unga ar tsi Dada.
7 Xi'mụ, te ga beñhụ. Nuya me Israel himbi dinga nö'ö tema mi honi. Họnsẹ nu'ụ tsi tụi
xki thahni bi diñ'ụ. Ha nu ma'ra bi njapi bi me yá mfeni hinge nda diñ'ụ.
8 Ngu enga har T'ofo: Jö bi 'ñökwa yá mfeni, ne bi gotwa yá dạ ne yá gu. Njap'ụtho 'bụ
nuya payụ.
9 Ne ar Dabi bi 'ñenö njawa:
Nuyá ñhuni, dá japi da nts'oksẹ,
ngu n'ar xögu wa n'ar nt'ạts'i habụ da zosẹ'ụ, gehnụ ár mfẹi'ụ.
10 Dá m'ẹxui yá dạ, hinda hyant'ụ,
ne hindi tsạyạ yá xụtha di muxa yá 'bẹni.

Ár mpọhọ nu'ụ hingya xodyo

11 Di ạñ'ahụ n'ehe: Hage xi mfe'sa ya me Israel ne xi nhwati 'mụ. Hin'ö, hingi njap'ụ.
Ngetho xa ya mẹ'sku, bi t'umba ar mpọhọ nu'ụ hingya xodyo, ne njap'ụ nda ts'ọt'wa yá
mụi.

12 Ha nu'mụ nuyá ts'oki'ụ bi mạts'i da mẹ'sa ya ñho gatho ya meximhại, ne nú'mụ bi
dạhyụ bi mạxa nu'ụ hingya xodyo nda zụ ar ñho, tenguhmö nú'mụ xta mengi da m'ụhwi
Jö man'agi.
13 Nuga di zo'ahụ hingar xodyohụ, ngetho dar mpọte ar tsi Hmu, xi mẹnkagi ga zo nu'ụ
hingya xodyo, ne di numansu ma 'bẹfi.
14 Xömhö njanụ ga tsọt'wa yá mụi nuya ma mixodyo'be, ne da mpọ 'ra'ụ.
15 Ngetho nú'mụ mi thẹ'ụ, bi ñhogamụiwi Jö gatho nu ma'ra 'bụ ma'ra ya hại, nu xta mengi
da ts'ihi, pọntho da mengi da mẹ'sa yá te'ụ.
16 Njangu nu'mụ nor 'bẹt'o xẹnijụni xi ndạtwa Jö, gatho nö'ö man'a xẹni n'ehe. Ha nu'mụ
yá 'yụ n'ar za ár mẹti Jö, gatho yá 'yẹza n'ehe.
17 Nu'mụ n'ar hoga 'bại ar njömdọni bi mfẹkwa 'ra yá 'yẹza, ne bi thux'a'i nu'ge gar 'yẹza
ar mạnga njömdọni, ne gi tsipa ár ngi ar hoga 'bại,
18 yo gi exa ri nsu gi ne gi hyọmahại nuya 'bẹt'o 'yẹza. Ngetho gi pödi hingi tọxke ar 'yụza,
go tọx'a'i.
19 Tsạ gi 'ñemhö: Nuya 'yẹza bi mfẹki ne bi thuxkagiga.
20 Nuyụ bi mfẹki ngetho ma ya mẹ'sku, ha nu'ge ngetho gi ñ'emụi bi thux'a'i. Jange yo gi
exa ri nsu, tsupa Jö.
21 Ngetho nu'mụ Jö himbi pumbabi nuya 'yẹza xki bọhnụ, hanja ma da pump'a'ige.
22 Jange hyandwa xiñho ár ts'ẹti ne ár kwẹ Jö. Hö, ár kwẹ pẹ'spa nu'ụ xi dạgi. Ha nu'ge,
pẹs'a ar ts'ẹti nu'mụ gi pödi gi su nunar ts'ẹtinụ. Nu'mụ hin'ö, ma da mẹk'a'i ngu bi japa
nuyụ ma'ra ya 'yẹza.
23 Njap'ụ nu'ụ xi mfẹki, nu'mụ da hyẹp'ụ yá mẹ'sku, da mengi da thuta man'agi, ngetho
Jö pẹ'sa ar ts'ẹdi da mengi da tuta har 'bại man'agi.
24 Ngetho nu'ge, ngu n'ar mạnga njömdọni bi ts'ẹk'a'i ne bi thut'a'i har hoga njömdọni, ter
ñhembibi 'mụ da mhenga da thuta man'agi nu'ụ xki bọhnụ m'ẹt'o.

Ya me Israel bi njo'spa yá ñho

25 Tsi kuhụ, di ne gi pöhụ nö'ö himi fö mam'ẹt'o, ne hingi 'ñexa ri nsuhụ: Nuya me Israel
bi got'a yá mfeni 'ra ya tsi pa, da dọ'mi da yụt'a gatho nu'ụ hingya xodyo 'bụ ma'ra ya hại
xi zụ ár nhwëki Jö.
26 M'ẹfa gatho ya me Israel ma da mpọhọ, ngu enga har T'ofo:
Ma da zọ n'ar ñönte di 'ñe Sion,
ne da paxt'a nö'ö xi nts'otho ha yá 'bẹto ar Hakob.
27 Njap'ụ xta nko'be ma ga hökwa yá ts'oki,
ngu xta ñöt'wabi.
28 Nuyụ, yá ñ'ụni ar hoga mhö, njapụ xok'ahụ ar goxthi da tsạ gi mpọhụ. Ha Jö mödi,
ngetho xki hwampa yá dada mam'ẹt'o.
29 Ha nuyá nt'uni ne yá nzote ọt'a Jö, hinda njap'ụtho. Jö hingi pạta ár ne.
30 Ngu'ahụ maham'ụ hinge ngi ọthụ Jö, ha nupya xka tsụhụ ár nhwëki, ngetho himbi
'yọt'ụ Jö.
31 Njanụpya ya me Israel hinxi 'yọta Jö'ụ, njanụ da zụ'ụ nunar nhwëki xi zụ'ahụ n'ehe.
32 Ngetho Jö bi 'yẹnt'a gatho nda nmẹ'sku, ne m'ẹfa nda mẹ'spa ar nhwëki xọge.
33 Xa nzẹyẹtho ár mfeni ne ár mfödi Jö. Hinjo'o togo da bödi tema ne da 'yọt'e. Hinjo'o
togo da xet'wa yá 'ñu'ö.
34 Ngetho, togo xi bötwa ár mfeni Jö, wa togo xi uta Jö tema da mẹfi.
35 Hage 'bụ n'a togo te xi umba Jö m'ẹt'o, ne da ko'spya.
36 Ngetho gatho nö'ö te ja, go ár mẹti'ö, go bi hyok'ö ne 'bụi da mẹpabi'ö. Go di 'ñepabi
hinda ntsạyạ da t'umba ar nsunda. Dá njap'ụ.

12

Gehnụ xiñho da mẹ ya gamfi

1 Jange tsi kuhụ, di ạ'ahụ gi umfụ Jö xọge ri ndo'yohụ, ngu n'ar m'ọñhọ tetho, xint'axi ne
numañho Jö. Gehnụ ar mhat'ajö di 'ñepi gi 'yọthụ, ngetho Jö xa xi utkagihụ ár nhwëki.
2 Yo gi ñhogamụihụ nö'ö te 'ra'ahụ ar ximhại. Mahyoni gi n'a'yohụ ri 'ra'yo mfenihụ, ne
njap'ụ gi tsạsẹhụ tema ne Jö embi nzạtho, numañho ne handi xiñho.
3 Nuga xi hwëgagi ga pẹpa ar tsi Hmu, jange di xi'ahụ, hinge xa di thotho gi 'ñexa ri nsuhụ.
Nuhụ xiñho tema gi bensẹhụ, ngu ár nzẹyẹ ar ñ'emụi xi hyeni xi 'ra'ahụ Jö, ngu ár nt'ẹni'ö.
4 Ngetho jangu ma ndo'yohụ pẹ'sa nzẹyẹ yá xẹni, ne hinga gatho get'ar 'bẹfi pẹts'i,
5 di njahụp'ụ n'ehe. Mödi di nzẹyẹhụ, 'rangugihụ dár ndo'yohụ ar Hesukristo, ne di
mfạxụ n'a ngu n'a.
6 N'añ'o n'a ngu n'a ya hogant'uni xi hwëgagihụ Jö. Nu'mụ n'a xi t'umbabi ngu ár m'ẹhni
Jö, dá mẹpabi ngu ár nzẹyẹ ár ñ'emụi pẹts'i.

7 Ha nu'mụ xi thembabi da m'ẹgo, dá mạxa ma'ra. Wa xi t'umbabi da ñ'utate, dá uta ma'ra.
8 Nö'ö togo xi t'umbabi da hñu'mba yá mụi ma'ra, dá hñu'mba yá mụi. Wa xi t'umbabi da hyeni, dá mẹ'sa n'ar hogamụi da 'yọt'e. Wa xi t'umbabi da ndö, dá umba ár mụi da 'yọt'e. Ha nö'ö xi t'umbabi da mạxa togo honga ar mfạts'i, di johya da 'yọt'e.
9 Nö'ö ar mhöte gi pẹ'sụ, xa majöni di 'ñe ha ri mụihụ, hindi oxta mañö. Ụtsahụ nö'ö hingi ho, tẹñhụ nö'ö xiñho.
10 Mhöhụ n'a ngu n'a, gi pẹ'sụ n'ar hoga mhöte gar kuhụ. Ne di 'bẹnga nt'ek'ei gi zohụ ma'ra.
11 Mpẹhụ nts'ẹdi, yo gar döhñehụ. Umba ri mụihụ pẹfụ ar tsi Hmu.
12 Njohyahụ gi ndọ'mhụ, tsẹthụ ya thogi, hingi hyẹhụ gi 'yạfụ Jö.
13 Ñhehwihụ ma'ra ya gamfi tho ar k'at'i, ne nzöihụ gi uñhụ ar sẹki ha ri nguhụ da ñ'oxa ma'ra.
14 Mathwụ Jö nu'ụ togo ụtsa'ihụ. 'Yạfụ ár ñho, yo gi ạfụ nö'ö hingi ho.
15 Njohyawihụ nu'ụ togo johya, ne nzongwihụ nu'ụ togo zoni.
16 N'adar mfeni gi pẹ'sụ. Yo gar ñ'ets'ihụ, ntsixkwihụ nuya tsi hyoya. Yo gi 'ñexa ri nsuhụ xa gi pöhụ.
17 Yo gi ko'spabihụ ár ñöni togo ọt'ahụ ar ts'oki. Umba ri mụihụ da hyant'ahụ ya jö'i gi ọthụ ar ñho.
18 Nö'ö 'bạ ri ñöni, umba ri mụihụ gi ntsixkwi gatho ya jö'i nu'mụ da tsạ.
19 Tsi kuhụ, yo gi ja ri 'yẹsẹ gi ko'spa ár ñöni togo xi 'yọt'a n'ar ts'oki. Tsokwabihụ ár tsi kwẹ Jö, ngetho enga har T'ofo: Go ma mẹtiga ar nko'sñöni, go di unga ar njut'i, enga ar tsi Hmu.
20 Di xi'ahụ, nu'mụ ri ñ'ụnihụ tunthu, umbabihụ te da zi, ha nu'mụ tuthe, umfụ ar dehe. Nu'mụ gi japabihụ njap'ụ ri ñ'ụnihụ, hindi pödi ha da hwi'sa ár ñö di ntsạ.
21 Yo gi ñhẹhụ da dö'ahụ ar ts'oki. Jụhụ ar ñho gi töhụ.

13

1 Gatho ya jö'i dá 'yọta ya ts'ụt'wi, ngetho Jö go xi umbár nsu gatho nu'ụ togo pẹ'sar ts'ẹdi. Gatho nuya jö'i pẹ'sa yá nsu go xi 'ñex'ö.
2 Jange gatho nu'ụ hingi ọta ya ts'ụt'wi, tọxa nö'ö xi hñuxa Jö, ne njap'ụ munts'asẹ ár mfẹi da zụdi.
3 Ngetho nuya ts'ụt'wi hinxi t'ets'i da pi nu'ụ togo ọt'a ar ñho, tsu nu'ụ togo hingi ọt'e xiñho. Nu'mụ hingi ne gi 'bụhụ gi tsuhụ ya ts'ụt'wi, 'yọthụ nö'ö xiñho, ne da t'es'a ri nsuhụ.
4 Ngetho yá 'bẹgo Jö'ụ, hoñ'a ri ñhohụ. Ha nu'mụ hingi ọthụ nö'ö xiñho, nu'mụ hö, gi ntsuhụ. Ngetho hinga m'ẹtho hö ár ndọjwai, gehnụ ár 'bẹgo Jö da ko'spa yá ts'oki ne da umbár mfẹi ya ts'okte.
5 Jange 'yọthụ ya ts'ụt'wi, ne hinda mfẹp'ahụ, ne hinte di tsụ'a ri mfenihụ n'ehe.
6 Jange gi juthụ ar bojö jot'a ya ndö, ngetho yá 'bẹgoyụ Jö, xi 'yẹntyá te da mẹ nunar 'bẹfinụ.
7 Juthwụ gatho nu'ụ togo gi tufụ: nö'ö ar bojö jot'a ya ndö, ne gatho ma'ra di 'ñep'ahụ gi juthwụ. Togo mahyoni gi numañhohụ, jahụp'ụ, ne togo di zạ gi 'ñe'sfụ ár nsu, 'yọthụ n'ehe.
8 Yo gi ñhọxụ ya thại. Nö'ö gi 'yọthụ, gi mhöhụ n'a ngu n'a. Ngetho nu'mụ gi möhụ ri ñ'ohụ, gi ọthụ ya 'bẹpate mönga har T'ofo.
9 Ngetho nu habụ enö: Hingi tsimba ár nthöti ma'ra, hingi mpë, hingi pe ya nhemhñö, hingi hyọkwa yá ñho ri ñ'ohụ, ne ma'ra ya 'bẹpate; gathoyụ da tsạ da tx'ụki họnsẹ da t'enö: Mö ri ñ'ohụ ngu gi mhösẹ.
10 Nö'ö togo möte, hingi ts'okwa yá ñ'ohụ. Jange gatho ya 'bẹpate go ọt'a nö'ö to möte.
11 Jahụ njap'ụ, ne nuhụ ya pa di 'bụhụ. Ma ga zọt'a ma dạhụ ga hẹhụ ar t'öhö. Ngetho nupya hints'ụ yap'ụ 'bụ ma mpọhọhụ, ngu mi 'bụ nú'mụ nda ñ'emụihụ.
12 Ya 'bụtho da göxar xui, ne xi 'ñep'ụtho ar hyats'i. Jange ma ga hẹhụp'ụ yá 'bẹfi ar 'bẹxui, ne ga hehụ ar he di b'ụhụ har hyats'i, ngu xi ñhoka n'ar ndogu di ma har tuhni.
13 Ma ga 'bụhụ di nheki di 'yohụ har hyats'i, ga ọthụ xiñho gatho. Hinga 'bụhụ hinte di jụjụ ha ya dạngo habụ xa ñuntho ne ntitho. Hinga 'bụhụ har hyọka 'bẹhñö ne nö'ö xi nts'otho. Hinga ntuñhụ, ne hinga hyọkwabihụ yá ñho ma ñ'ohụ.
14 Ga ñhexụ ár ts'ẹdi ar tsi Hmu Hesukristo, ne hinga ñhẹhụ da kakagihụ nö'ö te gatho bi e ha ma mfenihụ.

14

Nu'ụ hingi tsẹdi yá ñ'emụi

1 Yo gi 'wejụ nu'ụ ya ku hingi tsẹdi yá ñ'emụi, ne yo gi ñöniwi tema gi beñhụ.

2 Ngetho 'ra beni tsą da zi gatho, ha ma'ra hingi tsę yá ñ'emụi, hǫnsę tsi ya tsi k'ani.
3 Nö'ö togo tsi gatho, yo ma da denga nö'ö togo hingi tsi xǫge. Ha nunụ, yo di thenga nö'ö
togo tsi, ngetho Jö go xi numañho'ö.
4 Xi nu'ge, ter mę'age gi themba ár 'bęgo man'a. Ar hmu go da möñ'ö ha da nangi wa da
dągi. Ha ma da nangi, ngetho döta ár ts'ędi ar tsi Hmu togo da gụts'i, ne hinda hyęgi da dągi.
5 'Ra handi xiñho da nhumansu 'ra ya pa da mępa Jö, ha ma'ra handa gatho ya pa
mahyętho. N'a ngu n'a mahyoni da bödi tema pęfi.
6 Nö'ö togo hwahna 'ra ya pa, ęnt'wa ar tsi Hmu. Ha nö'ö handa gatho ya pa mahyętho,
njap'ụtho n'ehe. Nö'ö tsi gatho, ęnt'wa ar tsi Hmu ne umba njamödi. Ha nö'ö hinga gatho
tsi, njap'ụtho n'ehe umba njamödi Jö.
7 Ngetho hinto di 'bụhụ ga pępasę ma tehụ, ha hinga tuhụ di honga ma ñhosęhụ.
8 Nu'mụ di tehụ, di ęnthwụ ma tehụ ar tsi Hmu, ha nu'mụ ga tuhụ, go di ęnt'wabihụ'ö
n'ehe. Jange nu'mụ di 'bụhụ, wa xta tuhụ, ár mętigihụ ar tsi Hmu.
9 Jange bi du ar tsi Hmu ne bi nanga man'agi. Bi mengi bi nte, ne njap'ụ bi hñuts'i ngu ár
Hmu nu'ụ te ne nu'ụ xi du.
10 Xi nu'ge 'mụ, yo'ö gi thenga ri ku. Wa hinte gi nuge nö'ö ǫt'ö. Ha hingi pöhụ, gatho ma
ga 'bąhụ da hñöskagihụ majöni ar tsi Hmu Hesukristo.
11 Ngetho enga har T'ofo:
Nuga di 'bụi, enga njap'ụ ar tsi Hmu, ne gatho ya jö'i ma da ndąndihmö da nsundagi,
ne da dąmajöniyụ dar Jöga.
12 Nu'mú, n'a ngu n'a ma ga dąthwụ majöni Jö gatho nö'ö xta ǫthụ.
13 Jange hinga ma ga ntheñhụ n'a ngu n'a. Ma ga nkohụ ha ma mụihụ hinga pǫjwụ ya
mfets'e da japi da dą ma kuhụ.
14 Nuga di pödi ne di kąxmbeni njap'ụ benga ar tsi Hmu Hesukristo, ngetho hinte
xints'othosę. Ha nu'mụ n'a beni xints'otho, hö njap'ụ hár mfeni'ö.
15 Ha nu'mụ nuna ri ñhuni tsǫt'wa ár mụi ri ku, hingi pę'sa ar mhöte 'mụ. Nuna ri ñhuni,
yo ma da japa da m'ę ri ku, togo ar tsi Hmu Hesukristo bi ungár te bi pǫhǫ.
16 Yo gi xojụ ar goxthi da nthenga nö'ö gi beñhụ xiñho.
17 Ngetho har ts'ụt'wi Jö, hinge m'ęt'o ya ñhuni wa ya ts'ithe. M'ęt'o ar m'ụi xint'axi, ar
hogam'ụi, ne ar johya. Gathoyụ unga ár Hñö Jö.
18 Nö'ö togo pępa ar tsi Hmu Hesukristo njanụ, numañho Jö ne ya jö'i.
19 Jange ma ga tęñhụ nor ñho unga ar hogam'ụi, ne fąxkagihụ n'a ngu n'a da te ma
ñ'emụihụ.
20 Yo gi jafụ ar ñhuni da hwatwa ár 'bęfi Jö. Mödi gatho nö'ö te jawa xiñho da ts'i, nö'ö hingi
ho, n'ar ku da japa ár ñ'ohụ da dągi ngetho te gatho tsi.
21 Xiñho hingi tsa ar ngǫ, wa gi tsi ar ixkat'afi, nu'mụ gi japi da mfe'sa ri ku, gi tsǫt'wa ár
mụi, wa da went'a ár ñ'emụi.
22 Nu'mụ gi ñ'emụi xiñho nö'ö gi ǫt'e, hǫnsę gi pöhwi Jö. Nzątho nö'ö togo hinte tsụ ár mụi
ngetho pödi xiñho nö'ö ǫt'e.
23 Ha nö'ö yomi ha xiñho nö'ö tsi, tuxar ts'oki, ngetho hingi ñ'emụi xiñho nö'ö ǫt'e. Ne
gatho nö'ö ǫt'e hingi ñ'emụi, nunụ ǫt'ar ts'oki.

15

1 Jange nujụ xi nzędi ma ñ'emụihụ, mahyoni ga pę'sfụ ar ts'ęti ga fąxụ nu'ụ togo hingi tsę
yá ñ'emụi, ne hinga honsę ma ñhohụ.
2 Ma ga hoñhụ n'a ngu n'a ár ñho ma ñ'ohụ, ga fąxụ da nǫxka ár ñ'emụi.
3 Nunar tsi Hmu Hesukristo himbi hyonga ár ñhosę, jange bi tho'ö ngu enga har T'ofo: Go
da nthęx'be ya nts'ani mi thǫx'a'i.
4 Ngetho nuya T'ofo bi t'ot'a maham'ụ, xi t'ot'i nda utkagihụ nda hñuxa ma ndǫ'mihụ, ga
pę'sụ ar humamụi ne ar ts'ęti mönga har T'ofo.
5 Jö togo ár męti ar ts'ęti ne ar humamụi, n'at'wụ da 'ra'ahụ n'adar mfeni n'a ngu n'a gi
'bụhụ xiñho, ngu benga ar tsi Hmu Hesukristo.
6 Njap'ụ n'adar mfeni ne n'adar mhö gi nsundabihụ Jö ár Dada ma tsi Hmuhụ Hesukristo.

Nu'ụ hingya xodyo bi nsipa ar hoga mhö

7 Uñhụ ar tsąyą n'a ngu n'a, ngu ar tsi Hmu Hesukristo bi 'rakagihụ n'ar hoga tsąyą, ne
njap'ụ da t'e'spa ár nsu Jö.
8 Di xi'ahụ, nunar tsi Hmu Hesukristo ba e da mępa ya xodyo, ne njap'ụ bi ñ'udi mönga
majöni Jö, ne ǫt'a gatho ngu xki ñöt'wa ma palehụ.
9 Ne nu'ụ hingya xodyo da nsundabi Jö da bötwa ár döta nhwëki, jangu enga har T'ofo:
Ga dątwa majöni togo'i nu'ụ hingya xodyo 'mụ,
ne ga túť'a ri thuhu.

10 Ne enö n'ehe:
Nu'ahụ hingya xodyohụ, njohyawihụ ár hnini Jö.
11 Ne pengi enö njawa:
Gatho'ihụ hingya xodyohụ, nsundahụ ar tsi Hmu.
Hö, nu'ahụ gi 'bụhụ ma'ra ya hại, 'ñe'sfụ ár nsu.
12 Ar m'ẹhni Isaia bi 'yot'a njawa n'ehe.
Ar Isai ngu n'ár 'bại n'ar za ma da 'ro n'ár 'yụ,
gehnụ di o hár 'yẹ nu'ụ hingya xodyo.
Ja gehnụ togo ma da hñuxyá dạ.
13 Ha nunar Jö togo unga ar ndọ'mi, xa da 'ra'ahụ ar johya ne ar hogam'ụi ngetho gi ñ'emụihụ. Ne da hñus'a ri ndọ'mihụ tsix'ahụ ár ts'ẹdi ár Hñö Jö.
14 Ha nuga di kạxmbeni tsi kuhụ, xa gi pẹ'sụ ar hogamụi, ne hingi k'athụ ar mfödi gi hñu'mfụ ár mụi n'a ngu n'a ri kuhụ.
15 Tsi kuhụ, xta ot'ahụ nunar hẹ'minụ, jar xẹni xta top'ahụ, ngetho hindi ne gi pumhnihụ. Xta ot'a njap'ụ ngu xi hwëga Jö ga ọt'e.
16 Dar 'bẹgo ar tsi Hmu Hesukristo, di xipa nu'ụ hingya xodyo ár hoga mhö Jö. Di hö'spa nunar hoga mhönụ, ne njap'ụ ga dạtwa Jö nu'ụ hingya xodyo, ngu n'ar m'ọñhọ thandi xiñho xi xụka ár Hñö Jö.
17 Tsạhmö ga exa ma nsu, ngetho xi mạxkagi ar tsi Hmu Hesukristo xta mpẹ hár 'bẹfi Jö.
18 Ngetho hinte man'a di ne ga mö, họnsẹ nö'ö xi 'yọt'a ar tsi Hmu ha ma 'yẹ, njap'ụ da ts'i nu'ụ hingya xodyo da 'yọtwa ár mhö. Gathoyụ xi njap'ụ xi 'yọx'ụ ar mhö xta xipabi, ne xi hyant'ụ ar hogam'ụi xta utwabi.
19 Xi nheki ya döta nt'udi, ne ár ts'ẹdi ár Hñö Jö, xi mạxkagi xi 'yọ ya me Herusalen ne gatho ár nthet'i. Da tsọnga Iliriko habụ xa mi yap'ụ, gathonụ xta mömba ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo.
20 Njanụ xa da umba ma mụi da mönga ar hoga mhö, hinge habụ xki mhömba ár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo, ne hinge nga mfis'bẹfi'be ma'ra.
21 Nö'ö da pẹfi, ngu enga har T'ofo:
Nu'ụ togo hiñham'ụ xki nsipabi togo'ö, ma da bödi.
Ha nu'ụ hiñham'ụ xi 'yọde, ma da zo yá mfeni.

Ar Pablo ne da ma Nroma

22 Hangu xta nemhö ma ga k'ös'ahụ, ha nuya 'bẹfiyụ xi k'askagi ga map'ụ.
23 Ne nupya hindi pẹ'sa ma'ra ya 'bẹfi ha ya hạiyụ, ha xta tọ'ma nzẹyẹ ya jẹyẹ di ne ga 'bụhwihụ.
24 Jange nú'mụ xka ma España, ma ga thop'ụtho. Di ne ga nu'ahụ, ne gi fạxkagihụ ga jụ ma 'ñu man'agi xka jwahụ ga njohyahụ.
25 Nupya gar ma Herusalen, ma ga hö'spa ár mfạts'i m'ẹmpa ya gamfi bi 'bụhnụ.
26 Ngetho nuya ku me Nmasedonia ne Akaya, bi beñ'ụ xiñho nda mẹmpa n'ar mfạts'i nu'ụ ya gamfi hyoya 'bụhnụ Herusalen.
27 Nuya kuyụ bi numañho nda 'yọt'a njap'ụ, ne xiñho, ngetho pọntho tupabi'ụ. Nu'mụ ya xodyo bi mfạxkwi yá ñho umba Jö di 'ñe mhets'i, xiñho nuya hingya xodyo da ñhehwi yá ñho pẹ'skwa har ximhại n'ehe.
28 Di xi'a'ihụ 'mụ, nu xka jwadi ga tso nunar mfạts'inụ, ga tsọñ'ahụ xka ma España.
29 Di beni xka map'ụ, ma ga hös'ahụ ár ñho ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo, ne xa ga höñhụ ar njöpi.
30 Di ạ'ahụ tsi kuhụ, hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo ne hár mhöte ár Hñö Jö, gi fạxjụ ga ạfụ Jö da zixkagi xiñho,
31 hinte da jakagi nuya hingi ñ'emụi 'bụhnụ Nhudea. Ne nunar mfạts'inụ bi t'akagi ga höts'i, da numañho ya gamfi me Herusalen.
32 Ne xa ga njohya ga tsọñ'ahụ nu'mụ njap'ụ ne Jö, ne ga tsạyạwihụ mahyẹgi.
33 Jö togo unga ar hogam'ụi, gi 'bụhwihụ hyax'mụ. Da njap'ụ.

16

Ar nzẹngwa pẹmpa n'a ngu n'a

1 Di xi'ahụ, nunar ku Febe n'ar hoga ku togo fạxte har nijö Nsenkrea.
2 Umfụ n'ar hoga tsạyạ ngu n'ar gamfi xi ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo, ngetho njap'ụ xiñho da 'yọt'a ya ku. Fạxụ ne umfụ gatho te k'at'i, ngetho nunụ xi mạxa nzẹyẹ. Geseẹgi xi mạxkagi n'ehe.
3 Zẹngwagihụp'ụ ar ku Prisila ne ar ku Akila, togo xi mạxkagi hár 'bẹfi ar tsi Hmu Hesukristo.

4 Nuyụ bi 'yẹnt'a yá te bi mạxkagi, jange di umba njamödi. Hinge họnsẹgi, gatho nuya nijö hingya xodyo umba njamödi n'ehe.
5 Zẹngwagihụ ya ku mhunts'a ha yá nguyụ, ne ma tsi hmöka ku Epeneto. Gehnụ m'ẹt'o bi ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo núnụ Akaya.
6 Zẹngwagihụ ar ku Maria togo xa xi umba ár mụi xi mạx'ahụ.
7 Zẹngwagihụ ar ku Andronikọ ne ar ku Hunias, pọntho ma mëni ne ma ñ'ohụ har fạdi. Gehyụ xi nu xiñho ya mpọte, ne bi dökagi m'ẹt'o bi ñ'emụiyụ ar tsi Hmu Hesukristo.
8 Zẹngwagihụ ar Amplia, ma tsi hmöka ku xta jamfihe ar tsi Hmu.
9 Zẹngwagihụ ar ku Urbano ma mạxte hár 'bẹfi ar tsi Hmu Hesukristo, ne zẹngwagihụ ma hmöka ku Estaki.
10 Zẹngwagihụ ar Apele togo bi zẹta ya thogi tẹnga ar tsi Hmu Hesukristo. Zẹngwagihụ nu'ụ 'bụ hár ngu ar Aristobulo.
11 Zẹngwagihụ ar Erodion togo pọni ma mëni. Zẹngwagihụ nu'ụ 'bụ hár ngu ar Xixo xi ñ'emụi ar tsi Hmu.
12 Zẹngwagihụ ar ku Trifena ne ar ku Trifosa, togo mpẹ hár 'bẹfi ar tsi Dada. Zẹngwagihụ ar hmöka ku Persida togo xa xi mẹpabi ar tsi Hmu.
13 Zẹngwagihụ ar ku Rufo, nzạda ár m'ụi ñ'owi ar tsi Hmu. Zẹngwabihụ ár nönö, pọntho ma nönöga n'ehe.
14 Zẹngwagihụ ar ku Asinkrito, ar ku Fregonte, ar ku Herma, ar ku Patroba, ar ku Herme ne gatho ya ku 'bụhwinụ.
15 Zẹngwagihụ ar ku Filologo, ar ku Hulia, ar ku Nereo ne ár njup'ụ, ar ku Olimpa ne gatho ya ku mhuskwinụ.
16 Ne uñhụ n'ar ñhụfi n'a ngu n'a dar nt'axi ri mfenihụ. Di zẹngwa'ihe gatho nuyá nijögihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
17 Tsi kuhụ, di ạ'ahụ gi hyanthụ xiñho togo heka ya ku, ne japi da dạgi uta ma'ra ya mfeni, ts'oka ar hoga nt'uti xka pöhụ. Nu xki pöhụ togo'ụ, 'wehụ.
18 Ngetho nuya jö'iyụ hingi pẹpa ar tsi Hmu Hesukristo. Pẹpasẹ yá mụi, ne xa nzạda yá ne ka nu'ụ ọxa gatho nö'ö nsipabi.
19 Gatho pödi xa gi ọthwụ ár mhö Jö, jange xa di johya. Ne di ne gi pöhụ xiñho gi tẹñhụ ar ñho, ne hingi jafụmasu nö'ö xints'otho.
20 Jö togo unga ar hogam'ụi, ngut'a ma da zẹ'ma ar ts'ondöhi ha ri wahụ. Ar tsi Hmu Hesukristo da hwëk'ahụ ár nt'uni.
21 Pẹñ'a'ihụ ar nzẹngwa ar ku Timoteo ma mạxte, ne nuya pọntho ma mëni, ar ku Lusio, ar ku Hason, ne ar ku Sosipater.
22 Nuga, ar ku Tersio togo di fạxa ar ku Pablo, di ot'a nunar hẹ'minụ, di zẹngwa'ihụ ngetho xta ñ'emụi ar tsi Hmu n'ehe.
23 Zẹngwa'ihụ ar ku Gayo togo 'raka ar sẹki di kokwa hár ngu, ne ka mhunskwa ar nijö n'ehe. Zẹngwa'ihụ ar ku Erasto togo tsixa ár bojö ar hnini. Ar ku Kuarto zẹngwa'ihụ n'ehe.
24 Dá hwëk'ahụ gatho'ihụ ár nt'uni ar tsi Hmu Hesukristo. Dá njap'ụ.

Ya ngöxa mhö t'e'spa ár nsu Jö

25 Nsunda Jö togo tsạ da zẹta ri ñ'emụihụ, ngu enga ar hoga mhö di mönga, ne nunar nt'uti nọnga ar tsi Hmu Hesukristo. Xi t'utkagihụpya nö'ö mi 'bụi xki jo'mtho nú'mụ hinxki thokta ar ximhại.
26 Ha nupya xi zụkagihụ nö'ö xi 'yot'a ya m'ẹhni nda thogi, ngu xki mönga Jö togo hö ar te. Ne njap'ụ xi nụnga ha gatho ya hại, ne nda e ya jö'i nda ñ'emụi ne nda 'yọte.
27 Nö'ö họnsẹ n'a Jö 'bụi, ne ár mẹti ar mfödi. Hinda ntsạyạ da hñönga ar nsunda xi döpa ar tsi Hmu Hesukristo. Dá njap'ụ.

ÁR NDỤI AR KORINTIO
Ar 'bẹt'o hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ya me Nkorinto

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, xi ts'onkagi ga pọta ar tsi Hmu Hesukristo, ngetho njap'ụ bi ne Jö. Nuga
ne ar ku Sostene,
2 di pẹñ'ahe nunar hẹ'minụ, nu'ahụ ár nijö'ihụ Jö gi 'bụhụnụ Nkorinto. Xi xụk'ahụ ar tsi
Hmu Hesukristo, ne xi 'wek'ahụ go ár mẹti'ihụ Jö, mahyẹgiwi nu'ụ habụ gatho mat'wa ár
thuhu ar tsi Hmu Hesukristo, ár Hmu'ụ ne ma Hmuhụ n'ehe.
3 Jö ma tsi Dadahụ ne ar tsi Hmu Hesukristo da 'ra'ahụ n'ar hogam'ụi ne da hwëk'ahụ yá
ñho.

Ar Pablo umba njamödi Jö xi hwëkwa yá nt'uni xi t'umba ya ku

4 Hindi tsạyạ di umba njamödi Jö, di beñ'ahụ ne ya ñho xi hwëk'ahụ Jö, ngetho gi 'bụhwihụ
ar tsi Hmu Hesukristo.
5 Ngetho gi 'bụhwihụ, xa xi nhwëk'ahụ nzẹyẹ ya ñho, xa ja te gi möñhụ, ne gi pẹ'sụ ar
mfödi xiñho.
6 Ne xi nheki xi mpẹ ha ri m'ụihụ nunar mhö da xi'ahụ ndi nọnga ar tsi Hmu Hesukristo.
7 Xa gi pẹ'sfụ gatho yá nt'uni Jö, hinte gi k'athụ, gi tọ'mthohụ da penga ar tsi Hmu
Hesukristo.
8 Nö'ö n'ehe ma da zẹt'a ri ñ'emụihụ, ne njap'ụ da zạ gi tsọñhụ hár ngötsi ar 'ñu, ne hinte
di ja te da thösahụ majöni har ngöxapa da penk'ö.
9 Jö ọt'a nö'ö mö, ne go gehnụ togo bi zo'ahụ gi ntsixkwihụ ár T'ụ, gehnụ ma tsi Hmuhụ
Hesukristo.

Ya ku me Nkorinto xi ñhege

10 Tsi kuhụ, di ạ'ahụ ar möte hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo, gi ñöhụ n'adar mhö, ne
hinda nja ya ñhege. Mahyoni gi pẹ'sụ n'adar mfeni ne n'at'wụ gi pẹhụ.
11 Tsi kuhụ, xta ọde xi mönga yá mëni ar Kloe, enö hingi beñhụ mahyẹgi ne gi ntsạhñökihụ.
12 Gehnụ di ne ga beñ'ahụ, 'ra gi eñhụ: Nuga ár mẹtigi ar Pablo. Ma'ra gi eñhụ: Ár mẹtigi
ar Apolo. Ha ma'ra: Ár mẹtigi ar Pedro. Ne ma'ra gi eñhụ: Ár mẹtigi ar Kristo.
13 Hage xi nxẹnga ar tsi Hmu Hesukristo 'mụ. Hage bi ts'ụta har pont'i ar Pablo ne njap'ụ
xka mpọhụ. Wa ga nxixthehụ hár thuhu ar Pablo.
14 Di umba njamödi Jö hinto xta xixthe'ihụ, họnsẹ ar ku Krispo ne ar ku Gayo.
15 Njap'ụ hinto da tsạ da ñ'enö xi nxixthe ha ma thuhu.
16 Da xixthe yá mëni ar ku Estefana n'ehe. Hindi beni ha xta xixthe ma'ra.
17 Ar tsi Hmu Hesukristo himbi mẹnkagi ga xixthe. Bi mẹnkagi ga mönga ar hoga
mhö; hinge ngu ár mfödi ya meximhại, ne njap'ụ da hñökwa ár ts'ẹdi ár ndöte ar tsi Hmu
Hesukristo har pont'i.

Ar tsi Hmu Hesukristo gehnụ ar ts'ẹdi ne ar hoga mfödi xi unga Jö

18 Nunar mhö nọnga ár ndöte ar tsi Hmu bi ts'ụta har pont'i, handa ngu n'ar 'bẹmfeni
nu'ụ togo xi m'ẹdi. Ha nujụ togo xta mpọhụ, gehnụ ár ts'ẹdi Jö xi t'akagihụ.
19 Ngetho njanụ enga hár T'ofo Jö:
Ma ga hwatwabi yá mfödi nu'ụ togo ja yá mfödi,
ne ma ga ẹmba yá mfeni nu'ụ togo xa ti yá mfeni.
20 Hinjo'o n'ar nimfenipya. Hingi thinga n'ar böt'ofo. Habụ tsạ da thinga n'a togo thö
xiñho nuya payụ. Ngetho Jö handwa yá mfeni ya meximhại ngu n'ar 'bẹmfeni.
21 Jö xa döta ár mfödi, ne bi hñuts'i hinge nda bö ya jö'i togo'ö di tẹnda yá mfödisẹ. Jange
bi beñ'ö mar ñho nda pọ nu'ụ nda ñ'emụi ar hoga mhö xi t'enö, mödi handa ya jö'i ngu ar
'bẹmfeni.
22 Nuya xodyo ạdi da hyanda ya nt'udi, ne nu'ụ hingya xodyo ạdi da t'uta ar mfödi.
23 Ha nujụ, di möñhụ ar hoga mhö nọnga ar tsi Hmu Hesukristo bi ts'ụta har pont'i. Nunar
mhönụ japi da mfe'sa nuya xodyo, ne handa ngu n'ar 'bẹmfeni nu ma'ra hingya xodyo.
24 Ha nu'ụ togo xi zohna Jö, ngu ya xodyo wa hingya xodyo, nunar tsi Hmu Hesukristo
gehnụ ár döta mfödi ne ár ts'ẹdi Jö xi ñ'udi.
25 Ngetho nö'ö benga ya jö'i n'ar 'bẹmfeni pẹ Jö, töpatho yá mfödi gatho ya jö'i. Ha nö'ö
hant'ụ hinte ja ár ts'ẹdi Jö, töpatho ár ts'ẹdi gatho ar meximhại.
26 Hyanthụ xiñho tsi kuhụ, tengu xi zo'ahụ Jö. Hinge ngar nzẹyẹhụ ngi pẹ'sụ ar mfödi ngu
benga ya meximhại, hinte mi ja ri ts'ẹdihụ, hinte mi ja ri nsuhụ.

27 Nö'ö handa ya meximhại hinte pẹ'sa ár mfödi, go xi hwahna Jö da 'bẹtwa yá tsạ ya nimfeni. Ne nö'ö beñ'ụ hinte ja ár ts'ẹdi, gehnụ xi hwahna Jö da 'bẹtwa yá tsạ nu'ụ ja yá ts'ẹdi emp'ö.
28 Ne nö'ö xi nt'ụtsa, xi t'ẹi, ne nö'ö hinter mẹ'ö, gehnụ xi hwahna Jö da hwata nö'ö pẹ'sa ár nsu.
29 Njap'ụ hinto tsạ da 'ñexa ár nsu hár nthandi'ö.
30 Jö bi tẹtjụ nga 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Ne njap'ụ bi t'akagihụ ar hoga mfödi, bi t'engagihụ hinte ma ts'oki di tuhụ, xi nt'axkagihụ, ne xi ts'imgagihụ har ts'oki ndi 'bụhụ.
31 Bi tho njap'ụ ngu enga har T'ofo: Nu togo exa ár nsu, dá 'ñexa ár nsu 'bụhwi ar tsi Hmu.

2

Ar mhö nọnga ar tsi Hmu Hesukristo xi ts'ụta har pont'i

1 Tsi kuhụ, nú'mụ nda map'ụ ma da dạt'ahụ majöni ár mhö Jö, hinda tsọmp'ụ da xi'ahụ ya nzạtho mhö ha n'ar döta mfödi.
2 Ngetho da beni gatho ya pa nga 'bụhwihụ, họnsẹ nga zo'ahụ togo ar tsi Hmu Hesukristo, ne hanja bi ts'ụta har pont'i.
3 Nú'mụ nda 'bụp'ụ, ndi 'bụ ngu xki wentkatho, ne xa ndi tsu ne ndi nhwötˈi.
4 Nunar hoga mhö ndi xi'ahụ, hinge ndi ne nga ka'ahụ nga jụmpa ár mfödi ya meximhại. Da ñ'u ár ts'ẹdi ár Hñö Jö.
5 Ne njap'ụ ri ñ'emụihụ hindi huxa ha yá mfödi ya meximhại, di huxa hár ts'ẹdi Jö.

Ar nt'uti unga ár Hñö Jö

6 Hö, di nọñhụ ar mfödi, ne di xipabihụ nu'ụ togo xi ñöxa yá ñ'emụi, hinge ngu ár mfödi ya meximhại ne nu'ụ yá ndö. Gesẹyụ tx'ụtho 'bẹdi da tho yá ts'ẹdi.
7 Ha nunar mfödi di möñhụ, gehnụ unga Jö hinto mi pödi ngetho xki t'ögi, ne ya mam'ẹt'o xki hñuts'i nda t'akagihụ ne nga 'bụhwihụ hár nsunda.
8 Nunar mfödinụ hinxi bö ya ndö 'bụ nuya payụ, ngetho nu'mụ xi böhmö, hinxi tsụta har pont'i ar tsi Hmu togo ár mẹti ar nsunda.
9 Bi thogi ngu enga hár T'ofo Jö:
Nö'ö hinxi hyanda yá dạ ar meximhại,
hinxi 'yọxa ár gu, wa xi zọpa hár mfeni,
gehnụ xi 'yẹkwa Jö da umba nu'ụ togo möpa ár 'ñu.
10 Ha Jö ba pẹhna ár Hñö bi utkagihụ, ngetho ar Hñö gatho het'i, het'wabi nö'ö xi ñhembi da fötwa Jö.
11 Hinjo'o n'ar jö'i di pödi tema tsạ hár mụi man'ár mijö'iwi, họnsẹ ár hñösẹ 'bụ hár mụi'ö. Njap'ụtho n'ehe hinto man'a pötwa tema benga Jö, họnsẹ ár Hñösẹ.
12 Ne nujụ hingi tsixkagihụ ár mfeni ar meximhại, go tsixkagihụ ar Hñö xpa pẹhna Jö, njap'ụ ga pöhụ tema xi hwëgagihụ.
13 Jange di ñöhụ hindi tẹmfụ ár mfödi ar meximhại. Di ñöhụ ngu utkagihụ ár Hñö Jö, ne di othwụ ar 'ñu ma'ra, di tẹnthụ nuya mhö xi nsikagihụ.
14 Ha nö'ö ar ñ'ọhọ 'yo tẹnga ár mfenisẹ, hingi handa nö'ö unga ár Hñö Jö. Ngetho beñ'ö xi 'bẹ yá mfeni nu'ụ togo ọxa nuya mhöyụ. Ne hingi tsạ da zo ár mfeni, ngetho nu'mụ da hñetˈi, mahyoni ár mfạts'i ár Hñö Jö.
15 Ha nö'ö togo tsi'spa ár mfeni ár Hñö Jö, gatho pödi da hwahni, ne hinto tsạ da bötwa tengu pẹ'ö.
16 Ngu mönga hár T'ofo Jö: Hinto xi bötwa ár mfeni ar tsi Hmu, hinto tsạ te da uti. Ha nujụ di pẹ'sfụ ár mfeni ar tsi Hmu Hesukristo.

3

Yá mạxte Jö

1 Tsi kuhụ, hinxi tsạ xta zo'ahụ ngu nu'ụ togo pẹ'spa ár Hñö Jö. Xta zo'ahụ ngu gar jö'ithohụ, jangu n'ar tsi t'ụlo bötsi ja xi m'ụi; gi njahụp'ụ hár 'ñu ar tsi Hmu Hesukristo.
2 Pọntho di 'ra'ahụ ar 'ba, hinge mahyẹgi ngu ar ñhuni tsi ya döta jö'i. Ngetho himi tsạ ngi tsihụ, ha nuya payụ hingi tsạ gi tsithụ.
3 Gar jö'ithohụ ngetho xa gi gesẹhụ, xa gi ntuñhụ, ne hingi pẹ'sụ n'adar mfeni. Hage hingya jö'itho'ihụ 'mụ, di hñöx'athohụ gatho nu ma'ra.
4 Ngetho nú'mụ gi eñhụ: Nuga ár mẹtigi ar Pablo, ne ma'ra enö: Nuga ár mẹtigi ar Apolo; hage hingar jö'itho'ihụ njap'ụ 'mụ.
5 Ter mẹka, ne ter mẹ ar Apolo. Nuje họnsẹ yá 'bẹgogihe ar tsi Hmu togo da hös'ahe ár mhö'ö, ne da mfạxtehe ga ñ'emụihụ. Da jahep'ụ n'a ngu n'a da ọthe ngu bi 'rakagihe ar tsi Dada.
6 Ngu n'ar 'bot'i, nuga da pot'i, ar Apolo bi 'ñunthe. Ha Jö go bi japi bi te'ö.

7 Nu'mú, hinter m'ẹfi nö'ö togo mpot'i wa nö'ö 'ñunthe, ngetho Jö go jap'ö da te.
8 Nö'ö togo mpot'i, ñhẹhwitho nö'ö togo 'ñunthe, mödi ma da hñönga n'a ngu n'a ár nthöhö ngu xi 'yọt'a ar 'bẹfi.
9 Ngetho nuje yá mạxtegihe Jö, ha nu'ahụ ár 'bot'i'ihụ, ne ár ngu'ahụ Jö n'ehe.
10 Nuga, Jö xi hwëgagi ngu n'ar họngu pödi xiñho, da dụ'mba ár wa ar ngu, ha man'a bi guts'i di hets'i. Dá jamasu n'a ngu n'a da hyandi hanja juxa ar ngu.
11 Ngetho hinjo'o togo da gụxa man'ár ndụi ar ngu. Nunar tsi Hmu Hesukristo gehnụ ar ndụi'ö.
12 Ha mañö nunar ndụinụ, tsạ da t'ụxya k'axt'i wa ya t'axbọjö, ya nzạtho do, ar za, ya t'ẹi, ya xiza.
13 Ha nu xta zọnga ar pa da thö'spa majöni, ka ma da nhekinụ ár 'bẹfi n'a ngu n'a; ngetho ma da thoka har tsibi, ne njap'ụ da födi tema bi gụ bi hyoka ár 'bẹfi.
14 Nö'ö togo hinda zöt'a ár 'bẹfi bi guts'i, ma da mẹ'sa ár nthöhö.
15 Nu'mụ ár 'bẹfi n'a da zöt'i, da m'ẹp'ụ, ne họnsẹ ma da k'ont'i ngu nú'mụ da k'ont'a ha n'ar tsibi.
16 Ha hingi pöhụ go ár nijö'ihụ Jö, ne ár Hñö Jö 'bụ ha ri mụihụ.
17 Nu'mụ togo da hwatwa ár nijö Jö, ma da nhwat'ö n'ehe, ngetho ár nijö Jö go ár mẹti'ö, ne go ge'ahụ.
18 Yo gi nkaseḥụ. Ha nu'mụ n'a gi beñhụ gi pẹ'sfụ ár mfödi ar meximhại, 'yọthụ ngu hinte gi pöhụ, ne njap'ụ majöni gi pẹ'sụ ar hoga mfödi.
19 Ngetho nunar mfödi jawa har ximhại, Jö handi ar 'bẹmfeni, ngu enga har T'ofo: Jö bi japi bi mfe'saseḥ ha yá ts'omfeni.
20 Man'agi enö: Jö emba yá mfeni ya bömfödi, hinter mẹ'ụ.
21 Jange hinto gi 'ñexa ri nsuhụ gi tẹñhụ ya jö'i, ngetho gatho ri mẹtihụ.
22 Nu'mụ ar Pablo, ar Apolo, wa ar Pedro, ar ximhại, ar te, ar ndöte, ár pania, nö'ö xi 'ñẹp'ụ, gatho'ụ go ri mẹtihụ.
23 Ne nu'ahụ ár mẹti'ihụ ar tsi Hmu Hesukristo, har Hesukristo ár mẹti Jö.

4

Ár 'bẹfi yá mpọte ar tsi Hmu Hesukristo

1 Di ne ga xi'ahụ, gi nugagihe ngu yá 'bẹgogihe ar tsi Hmu Hesukristo; xi hñuxkagihe Jö ga möñhe nö'ö himi fö mam'ẹt'o ne xi utkagihepya.
2 Nuyá 'bẹgo Jö xi t'umba n'ar 'bẹfi, mahyoni da 'yọt'a ngu xi nsipabi.
3 Nuga hinte tupka ma mụi te gi k'askagihụ, wa n'ar ts'ụt'wiwa har ximhại. Gekaseḥgi hindi handaseḥ ma 'bẹfi wa xiñho wa hin'ö.
4 Ngetho nuga, mödi hinte tsụka ma mfeni, hinge njap'ụ da tsạ ga enö gatho xta ọt'e xiñho. Ha nö'ö togo ma da hñöska majöni, gehnụ ar tsi Hmu.
5 Jange hinto gi theñhụ nuya payụ. Tọ'mhụ da zọ ar pa da ep'ụ ar tsi Hmu, togo ma da gụka har hyats'i nö'ö hingi födi t'ọt'a har 'bẹxui, ne ma da mönga nö'ö te pẹ'sa ha yá mụi ya jö'i. Nu'mú hö, Jö ma da 'ñe'spa ár nsu n'a ngu n'a.
6 Tsi kuhụ, gatho nuna xta xi'ahụ, xta nọnga ar Apolo ne xta nhọnseḥga. Njap'ụ gi pöhụ tema gi pẹhụ. Hingi thohụ gi beñhụ nö'ö hinxi t'ot'i, ne gi 'ñe'sfụ ár nsu n'a, ne man'a di tx'ụtho.
7 Yo'ö xa gi ñ'exụ. Hage ja te gi pẹ'sụ ne hinxi 'ra'ahụ Jö. Ha nu'mụ xi 'ra'ahụ Jö, yo'ö xa gi exụ ri nsuhụ, wande go xka 'yọt'aseḥụ.
8 Nu'ahụ to da 'ñenö hinte gi k'athụ. Gi eñhụ gi pẹ'sụ gatho nö'ö gi hoñhụ, gar ndöhụ hingi hoñhụ ma mfạts'ihe. Xömhö gar ndömhöhụ, ngetho njap'ụ nga ndömhöhụ mahyegi.
9 N'andi nuga di beni, nuyá mpọte ar tsi Hmu xi hñuxkagihe har ngöts'i. Di ñhẹhe ngu nu'ụ ts'its'i xi t'ẹnt'i da tho, ne xi m'ẹtkagihe ma tsạhe madeda ya ẹnxẹ ne ya jö'i.
10 Nuje ngetho di pẹfe ar tsi Hmu Hesukristo, nhugagihe ngu hinte di pöhe, ha nu'ahụ hö, gi eñhụ xa gi pöhụ ne gi 'yohụ xiñho. Nuje hiñ'otho ma ts'ẹdihe, ha nu'ahụ gi beñhụ xa gi pẹ'sụ ar ts'ẹdi. Xa nu'ahụ xiñho ya jö'i, ha nuje hingi ne da nugagihe.
11 Hinxi ntsạyạtho di thohe ar thuhu, ar duthe, hinte di köhe ar dutu, mfẹbgagihe, ne hindi pẹ'se n'ar ngu ha ga 'bụhe.
12 Tsạkagihe di mpẹseḥe ga töhe te ga tsihe. Ts'angagihe, ha nuje di tẹthe Jö. Te gatho t'ọtkagihe, ha nuje di tsẹtathohe.
13 Thọxkagihe ar nhemhñö, ne nuje di ạfe Jö da mạts'i. Thandgagihe hinter m'ẹfigihe, gatho ẹngagihe. Di njahethopya nuya payụ.
14 Gatho nuna te di xi'ahụ, hindi jap'ụ di ne ga 'bẹt'ahụ ri tsạhụ. Di ot'ahụ nunar hẹ'minụ, di ne ga hup'a ri mụihụ ngu ma hmöka bötsi'ihụ.

15 Ngetho mödi gi 'ñehmöhụ n'anthebe ya nthebe ya utate ut'ahụ ár 'ñu ar tsi Hmu Hesukristo, hingi 'ñehụ nzẹyẹ ya dada. Nuga go ri dadagihụ, pọntho ga m'ụhụ nú'mụ nda hös'ahụ ar hoga mhö ne ga ñ'emụihụ ar tsi Hmu.
16 Jange di ạ'ahụ ar möte gi tẹmgathogihụ ma m'ụi.
17 Ne di pẹñ'a'ihụp'ụ ar ku Timoteo, pọntho ma t'ụ xa di mödi, gehnụ n'ár hoga 'bẹgo ar tsi Hmu. Xta zọmp'ụnụ go ma da bemp'ahụ tengu di pẹpa ar tsi Hmu, ne hanja di mömbabi ár mhö'ö ha gatho ya nijö di 'yo.
18 'Raya ñ'ets'i ya mengup'ụ kạxmbeni hinga ma ga pengi ga map'ụ.
19 Hö, ma ga map'ụ ngut'a, nu'mụ njap'ụ da ne ar tsi Hmu. Ne ga handa nuya ñ'ets'i, hage xa majöni hömpabi'ụ ár ts'ẹdi Jö, wa họnsẹ möntho.
20 Ngetho ár ts'ụt'wi Jö hinda ñ'udi di mönthụ, da nheki hár ts'ẹdi Jö.
21 Hanja gi nehụ ga map'ụ, di tsụkar kwẹ, wa gar map'ụ gar pẹ'sa ar mhöte ne ar hogamụi.

5

Hanja da thö'spa majöni n'ar gamfi xi nts'oki

1 Xi nụnga ar 'bede mhö, xi t'enö, n'a'ahụ 'bụhwi ár họme ngu ár 'bẹhñö. Nunar ts'okinụ hindi numhöhụ di ọt'a nu'ụ hingya gamfi.
2 Họnsẹ xa gi ñ'exụ, hingi tup'a ri mụihụ. Hage hinge m'ẹt'o ngi 'yẹmhöhụ har nijö nö'ö togo bi 'yọt'a njap'ụ.
3 Majöni nuga hindi 'bụhwihụ, mödi ma mfeni hinxi hyẹk'ahụ. Jange nuga hö, xta beni te da njapa nö'ö xi 'yọt'a njap'ụ.
4 'Yọthụ n'ar mhunts'i 'mụ hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo. Ka gi 'bụhwihụnụ ma mfeni, mahyẹgiwi ár ts'ẹdi ar tsi Hmu.
5 Nunar ñ'ọhọnụ dá t'ẹnt'wa hár 'yẹ ar ts'ondöhi da nhwatwa ár ts'ojö'i, ne njap'ụ da mpọ nor pa xta penga ar tsi Hmu.
6 Hingi ho gi 'ñexa ri nsuhụ, gi 'ñeñhụ gi 'bụhụ xiñho. Ha hingi pöhụ ar hmö, enö: N'a tsi tụi ar njoxthuhme japi da joxa gatho ar jụni xi 'bant'i.
7 Jange ngu ar jụni, hñöjụ gatho ar njoxthuhme, ne gi ñhẹhwihụ n'ar 'ra'yo jụni hinte xi t'ụts'i, go gi njahụp'ụ. Ngetho ar tsi Hmu Hesukristo gehnụ ar tsi Ntxönandöni, bi tho ha ma dạngo baxjwahụ, ngu n'ar m'ọñhọ, ne njap'ụ bi hñöga ma ts'okihụ.
8 Jange ma ga njohyahụ ga ọthụ ar dạngo baxjwapya, ga ñhogamụihụ ne ga tẹñhụ nö'ö majöni, njanụ di tsithụ ar thuhme hinxi njots'i. Ga hẹhụ ar ts'omfeni ne ar ts'oki, ñhẹhwi ar njoxthuhme xi ndönziatho.
9 Xta ot'ahụ hingi nthöskwihụ nu'ụ togo 'bẹngwi ya jö'i.
10 Nú'mụ nda xi'ahụ njap'ụ, hinge ndi nọnga ya meximhại 'bẹngwi ya jö'i, wa nu'ụ togo xa mö ya bojö, nuya bë, nuya ndönga ya tsita emp'ö. Nu'mụ di njap'ụ, mahyoni gi pọñhụ har ximhại 'mụ.
11 Nuga ndi xi'ahụ nu'ụ enö ya kuhmö n'ehe, 'bẹngwitho ya jö'i, xa mö ar bojö, ndönga ya tsita emp'ö, wa ya ts'one, ya nti, ya bë. Nuyụ hingi ñungwihụ.
12 Hindi 'ñepkagihụ ga hö'sfụ majoni nu'ụ hingi kụ har nijö. Di 'ñepkagihụ ga hö'sfụ majöni nu'ụ kụ mbo.
13 Ngetho nu'ụ 'bụ nthi, Jö go ma da hñö'spa majöni'ụ. Jange 'yẹñhụ nunar 'yọt'ats'oki gi 'bụhwihụ.

6

Nuya gamfi pa bi kạxa nu'ụ hingya gamfi

1 Nu'mụ xka ntunkwihụ n'a ri kuhụ, yo'ö dama gi kạxụ nu'ụ hingya gamfi, ne hingi kạxụ ya ku.
2 Ha hingi pöhụ, nujụ dar gamfihụ ma ga hö'sfụ majöni gatho nu'ụ hingya gamfi. Nu'mụ go ma gi hñö'sfụ majöni ya meximhại, hage hinda tsạ gi hñö'sfụ majöni n'ar tsi t'ụlo hñö 'mụ.
3 Wa hingi pöhụ ma ga hö'sfụ majöni ya ẹnxẹ. Hage töte ár ñhembi nuya tema gi thohụpụ 'mụ.
4 Nu'mụ gi thohụ nuya hñöyụ thokwa har ximhại, yo'ö gi exụ da hñös'ahụ majöni nu'ụ hinter m'ẹfi har nijö.
5 Di 'bẹt'a ri tsạhụ di xi'ahụ njawa: Hage hinte gi 'ñehụp'ụ n'ar ku di pẹ'sa ar mfödi da japi da ñhanda nuya ku ntuhni.
6 Ngetho gi 'bạhwihụ ri kuhụ ha ya ts'ụt'wi, ne gi ñhandwihụ ha yá nthandi nu'ụ hingya gamfi.
7 Nu'mụ gi ntuñhụ n'a ngu n'a, xka nts'ojụ. Yo'ö hingi tsẹtathohụ togo bi ts'ok'ahụ. Xiñho gi ñhẹthụ te gatho nja'ahụ.

8 Ngetho nu'ahụ hingi jahụ njap'ụ. Gi ts'ojwụ ne gi pëfụ ri kuhụ.
9 Ha hingi pöhụ, nuya ts'okte hinda ma da yụt'a hár ts'ụt'wi Jö. Yo gi kasẹ ri mfenihụ. Pöhụ, nu'ụ 'bẹngwi ya jö'i, nu'ụ ndönga yá tsita emp'ö, nuya tsinganthötị, nu'ụ togo 'bẹngwi yá mi ndọwi,
10 ya bë, nu'ụ togo xa mö ar bojö, ya nti, ya ts'one, nu'ụ hạt'a yá ñ'ohụ da hñömba ár bojö, gathoyụ hinda ma da yụt'a hár ts'ụt'wi Jö.
11 'Ra ngi njahụp'ụ nú'mụ hinge ngi ñ'emụithohụ. Ha nupya xi nsụk'ahụ, xi thök'ahụ gatho ri ts'okihụ, ne hinte ma ts'oki gi tuhụ, ngetho bi gut'a ar tsi Hmu Hesukristo, ne ár Hñö ma tsi Dadahụ ọt'a ar 'bẹfi ha ri tehụ.

Ga ndöñhụ Jö ha ma ndo'yohụ

12 Nujụ tsạ ga eñhụ, nzạtho ga ọthụ gatho nö'ö di beñhụ, mödi hinga gatho fạxkagihụ ga tsụhụ ar ñho. Mödi nzạthohmö, hinga ñhẹhụ da dökagihụ.
13 Majöni nunar ñhuni bi thoki da ts'i da ma har mụi, ha nu ar mụi honga ar ñhuni, mödi Jö ma da jö'sa n'a ne man'a. Numa ndo'yohụ himbi thoki da mẹmpa ar ts'oki, bi thoki da mẹmpa ar tsi Hmu, ne ar tsi Hmu nda m'ụ ha ma ndo'yohụ.
14 Ne Jö togo bi ko'spa ár te ar tsi Hmu Hesukristo, ma da 'ñu ár ts'ẹdi da ko'ska ma tehụ n'ehe.
15 Wa hingi pöhụ, nuna ri ndo'yohụ gehnụ n'a xẹni ár ndo'yo ar tsi Hmu Hesukristo. Hage ma ga hömfụ n'a xẹni ár ndo'yo, ne ga tẹthwụ ár ndo'yo n'ar ts'o'bẹhñö. Hin'ö, hinga jahụp'ụ.
16 Ha hingi pöhụ, nö'ö togo da m'ẹngwi n'ar ts'o'bẹhñö, da n'adar ndo'yowi. Ngetho enga har T'ofo: Nuya yoho da n'adar ndo'yo.
17 Ha nö'ö togo da m'ụhwi ar tsi Hmu, da n'at'witho ár Hñö.
18 'Wehụ gi tsohụ yap'ụ ar ts'oki gi 'bẹngwihụ ya jö'i. Gatho nu ma'ra ya ts'oki ọt'a n'ar jö'i, 'yoda nthi ár ndo'yo, ha nö'ö 'bẹngwi ya jö'i, ts'okasẹ ár ndo'yo.
19 Ha hingi pöhụ, nuna ri ndo'yohụ hingo ri mẹtihụ, gehnụ ar ngu habụ 'bụ ár Hñö Jö xi t'a'ahụ.
20 Jö bi gut'a xi mhödi bi dạngagihụ. Jange ndöñhụ Jö ha ri ndo'yohụ ne ha ri hñöhụ, ngetho gatho go yá mẹti'ö.

7

Tema tho ha ya nthötị

1 Nupya ma ga thöt'a'ihụ nuya nt'ạni ga 'yạngagihụ nú'mụ nga 'yotkagihụ, ne di xi'ahụ: Xiñhohmö nuya ñ'ọhọ hinda hyongyá 'bẹhñö.
2 Họnsẹ ngetho jar ts'oki 'ra 'bẹngwi ya jö'i, xiñho n'a ngu n'a da 'ñesẹ ár 'bẹhñö ne ár dömẹ.
3 Ar ñ'ọhọ da umba nö'ö di 'ñepi da umba ár 'bẹhñö, ha nunar 'bẹhñö dá jap'ụ ár dömẹ n'ehe.
4 Nunar 'bẹhñöpya, hingo ár mẹtisẹ ár ndo'yo, gor mẹti ár dömẹ. Njap'ụ nunar ñ'ọhọ, hingo ár mẹtisẹ ár ndo'yo, gor mẹti ár 'bẹhñö n'ehe.
5 Yo gi nkọñhụ n'a ngu n'a, họnsẹ nu'mụ xka nkohụ njap'ụ ne gi umba ri mụihụ gi 'yạfụ Jö. M'ẹfa gi penjụ gi 'bụhụ mahyẹgi man'agi, yo ma da tsạt'ahụ ar ts'ondöhi ne hinda tsạ gi tsẹthụ.
6 Gehnụ di xi'ahụ da tsạ gi 'yọthụ, mödi hinge n'ar 'bẹpate.
7 Nguga di nemhö hinto da nthötị, họnsẹ hinge mahyẹgigihụ. Jö xi 'rakagihụ n'ar nt'uni n'añ'o n'a ngu n'a. 'Ra umbi da nthötị, ma'ra hin'ö.
8 Jange di xi'ahụ, nu'ahụ hinxka nthöthụ ne nu'ahụ xka n'anxuhụ, xiñhohmö gi kohụ njap'ụtho nguga di 'bụsẹ.
9 Ha nu'mụ gi hanthụ hinxi 'ra'ahụ Jö ar nt'uni gi 'bụsẹhụ, xiñho gi nthöthụ, ne hinge hyax'mụ di oda ri mfenihụnụ.
10 Ha nú'ahụ xka nthöthụ, hingo di 'bẹp'ahụ. Njanụ 'bẹp'ahụ ar tsi Hmu ne xi'ahụ njawa: Nunar 'bẹhñö, yo ma da hyẹ ár dömẹ.
11 Ha nu'mụ da hyẹgi, yo ma da mengi da nthötị. Ne nu'mụ da tsạhmö da mengi da m'ụhwi ár dömẹ man'agi, dá 'yọt'a njap'ụ. Njap'ụ nunar ñ'ọhọ, yo ma da hyẹ ár 'bẹhñö.
12 Di ne ga zo'ahụ n'ehe, di xi'ahụsẹga, hinxi mönga ar tsi Hmupyanụ. Nu'mụ n'ar ku 'ñe ár 'bẹhñö hingar gamfi ne hopi da m'ụhwitho, yo ma da hyẹgi.
13 Njap'ụtho n'ar nju n'ehe, nu'mụ 'ñe ár dömẹ hingar gamfi ne hopi da m'ụhwitho, yo ma da hyẹp'ụ.
14 Ngetho nunar dömẹ hingar gamfi, ma da t'axka ár m'ụi hár hogam'ụi ár 'bẹhñö. Ha nunar 'bẹhñö hingar gamfi, ma da t'axka ár m'ụi hár hogam'ụi ár dömẹ. Nu'mụ hindi njap'ụ, nuya ri bötsihụ hindar ñho'ụ 'mụ, ha nuyụ xint'axipya.

15 Ha nu'mụ nö'ö togo hingar gamfi da 'wege, hyẹhụp'ụ. Nuya ku hingi njapabi da m'ụhwi, wa ar ndọ wa ar 'bẹhñö, ngetho Jö xi zokagihụ ga 'bụhụ n'ar hogam'ụi.
16 Ngetho te gi pöke tsi nju, xi'mụ gi japi da ñ'emụi ri döme. Xi'ge tsi ku, xi'mụ gi japa ri 'bẹhñö da ñ'emụi.
17 N'a ngu n'a da 'yọt'a ngu xi hwëkwabi Jö, ne da gohi ngu bi dinga ar tsi Hmu. Gehnụ di 'bẹpabi gatho ya nijö.
18 Hage ngi pẹ'spa ár nsẹgi ya xodyo nú'mụ mi zụ'a ar tsi Hmu. Kothụ njap'ụ. Wa hinte ngi pẹ'sụ ar nsẹgi, yo ma gi tuthụ.
19 Ngetho nunar nsẹgi hinter mẹ'ö, ha nu'mụ hinte gi pẹ'sụ ar nsẹgi hinte ja. Nö'ö xiñho, gi 'yọthụ gatho nö'ö 'bẹp'ahụ Jö.
20 Ngu ngi 'bụhụ n'a ngu n'a nú'mụ mi zụ'ahụ ar tsi Hmu, njap'ụ gi kohụ.
21 Nú'mụ mi zo'a ar tsi Hmu ngi ñ'emụi, hage ngar 'bẹgo ngi 'ñe ri hmu. Yo gi tu ri mụi, mödi nu'mụ da tsạ gi k'ot'i, hyoni ha gi japi.
22 Ngetho nu'ụ togo bi zo'ahụ ar tsi Hmu, ngi m'ẹgohụ ngi 'ñehụ ri hmuhụ, xi xot'ahụ ar tsi Hmu. Ha nuya bi zụ'ahụ ngi mhuhụ, beñhụ nupya ár 'bẹgo'ihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
23 Ar tsi Hmu bi gut'a n'ar döta njut'i bi xot'ahụ, jange yo ma gi ñhẹhụ da nja'ahụ ár mẹti n'ar jö'i.
24 Tsi kuhụ, di xi'ahụ man'agi, ngu bi zụ'ahụ n'a ngu n'a ar tsi Hmu, njap'ụ gi 'bụhụ hár nthandi Jö.
25 Nuya hingi nthöti, hinte xi 'bẹpkagi ar tsi Hmu. Nuga di unga nö'ö di beni, ngu n'ar hoga 'bẹgo xi dimba ár nhwëki Jö.
26 Xi ñhembitho nuya pa di 'bụhụpya, jange xiñhohmö da gota njap'ụ, hinda nthöti.
27 Nu'mụ xka nthötwi n'ar 'bẹhñö, yo ma gi hyẹgi. Nu'mụ hinte xka nthötwi, yo ma gi hyoni hanja da mhi'a'i.
28 Mödi njap'ụ, nu'mụ gi ne gi nthöti, hingi nts'oki. Ha nu'mụ n'ar nxutsi ne da nthöti, hingi ọt'a ar ts'oki. Họnsẹ nu'mụ da nthöti, ma da mẹ'sa ma'ra ya dumụiwa har ximhại, ne nuga di nemhö hingi thohụ.
29 Tsi kuhụ, di xi'ahụ tx'ụda ya pa pongi. Jange nu'ụ togo 'ñe yá 'bẹhñö, humamụihụ hinte gi 'ñehụ.
30 Nu'ụ togo gi zoñhụ, humamụihụ ngu hingi zoñhụ. Ha nu'ụ togo gi johyahụ, humamụihụ hingi johyahụ. Ne nu'ụ togo gi ntạ̃ñhụ, humamụihụ hinte gi thẹhụ.
31 Nu'ụ togo tsạnt'ö pẹ'skwa har ximhại, humamụihụ hinte gi pẹ'sụ, ngetho nö'ö gi hanthụwa nzạtho har ximhại, ma da thotho.
32 Jange di nemhöga gi 'bụhụ hinte di tup'a ri mụihụ. Nunar ñ'ọhọ 'bụsẹ, umba ár mụi da mẹpa xiñho ar tsi Hmu, ne honi hanja da numañhobi.
33 Ha nö'ö xi nthöti, huxa ár mfeni nö'ö te jawa har ximhại, ne honi hanja da numañhobi ár 'bẹhñö.
34 Ne njap'ụtho ya 'bẹhñö n'ehe, nuna nxutsitho hingi ñhẹhwi nuna xi nthöti. Nunar nxutsi, umba ár mụi da mẹpa ar tsi Hmu, xi 'weka ár ndo'yo ne ár mfeni da dạtwa hár 'yẹ'ö. Ha nuya xi nthöti, huxa ár mfeni nö'ö te jawa har ximhại, ne honi hanja da numañhobi ár döme.
35 Gathonụ di xi'ahụ di ne ri ñhohụ, hinge di ne ga k'as'ahụ. Di honi gi 'bụhụ n'ar m'ụi xiñho, ne hinte da k'as'ahụ gi hyoñhụ ar tsi Hmu.
36 Ha nu'mụ 'ra gi beñhụ hingi ho ár t'inxu da tho ya jẹyẹ ne hinxi nthötatho, ne gi hanthụ di 'ñepi da nthöti, 'yọthụ ngu gi beñhụ, hingi ọthụ n'ar ts'oki. Hyẹhụ da nthöti.
37 Ha nö'ö togo tsẹ ár mụi ne xi beni hindi 'ñepi da thöta ár t'inxu, ne pödi xiñho nö'ö te pẹfi, xiñho njap'ụ n'ehe.
38 Di xi'ahụ, nö'ö togo da unga ár t'inxu da nthöti, ọt'e xiñho, mödi nö'ö togo hinda thöti, töte ár ñho nö'ö te ọt'e.
39 Nunar 'bẹhñö xi nthöti, ar t'ofo xipabi da m'ụhwi ár döme nú'mụ tetho. Ha nu'mụ da du, tsạ da mengi da nthötwi togo ne'ö, nu'mụ da dinga n'ar gamfi.
40 Gehnụ di benga, nzạtho nu'mụ hinda mengi da nthöta man'agi, ne di enga di pẹ'spa ár Hñö Jö.

8

Nuya nt'ets'i m'ọ'spa ya tsita emp'ö

1 Nupya ma ga xi'ahụ nö'ö ngi ne gi pöhụ: ngi ạngagihụ, ha xiñho da ts'ipa yá ñhuni ya tsita emp'ö. Gatho di pöhụ tema ga pẹhụ. Họnsẹ nunar mfödi jakagihụ ga ñ'exụ, ha nunar mhöte utkagihụ ga fạxụ ma'ra.
2 Nu'mụ 'ra beni xa pö nzẹyẹ, hinte pö nö'ö mahyoni da bödi.
3 Ha nu'mụ 'bụ n'a togo mö Jö, Jö go pö'ö n'ehe.

4 Ma ga nọ̃nhụ nuya ñhuni m'ọ'spa ya tsita emp'ö. Di pöhụ, nuya tsita hinter m'ẹpiwa har ximhại, ne di pöhụ n'ehe, n'adar Jö 'bụi, hingi 'bụ nzẹyẹ.
5 Mödi enga 'ra janụ nzẹyẹ ya jö mhets'i ne nuwa har ximhại. Hö, ja nzẹyẹ ya tsita ne ya tsi hmu emp'ụ.
6 Ha nujụ di pöhụ, họnsẹ n'ar Jö 'bụi, togo ma Dadahụ habụ xpa e gatho te ja, ne nujụ go yá mẹtigihụ. Ne di 'ñehụ n'ar tsi Hmu, ar Hesukristo togo bi hyoka gatho ne bi 'rajụ ar te.
7 Hinga gatho ya ku handi njap'ụ. 'Ra xki bödi mi pẹpa ya tsita emp'ö, ne nupya nú'mụ tsipa yá ñhuni xi m'ọ'spabi, tsụpa yá mfeni, ngetho hingi tsẹ yá ñ'emụi.
8 Di pöhụ, nunar ñhuni hingi kwakagihụ Jö. Nu'mụ ga tsihụ wa hinga tsihụ, hinte hu'skagihụ, ne hinte högagihụ.
9 Hyanthụ xiñho, yo ma gi jafụ da mfe'sa nu'ụ hingi tsẹ yá ñ'emụi, da 'yent'a nö'ö gi beñhụ xiñho da t'ọt'e.
10 Ngetho nu'mụ nu'ge ja ri mfödi gi huxkwi habụ ñunga ya mẹpate, ne da thop'ụ n'a ri ku hingi tsẹ ár ñ'emụi, beni hingi ho da ts'i. Ha da hyant'a'i gi tsi nuya ñhuni'ụ, hage hinda ne da zi n'ehe.
11 Ne njap'ụ nuna ri mfödi bi japi bi m'ẹ n'ar ku togo hingi tsẹ ár ñ'emụi, nuna n'e xki dạnga ar tsi Hmu Hesukristo nú'mụ mi unga ár te.
12 Nu'mụ gi ọt'wa ar ts'oki ya ku ne gi ts'okwa yá mfeni, pọntho gi ts'okwa ar tsi Hmu Hesukristo.
13 Jange nu'mụ nunar ñhuni di tsi, japa ma ku da mfets'e, hinga ma ga tsi, ne hinga japka ma ku da dạgi.

9

Njanụ gi nuhụ yá mpọte ar tsi Hmu Hesukristo

1 Xi'mụ, hage hindar mpọtegi ar tsi Hmu. Hage hinda tsạ ga ọtka nö'ö di handi xiñho. Hage hinxta handga ma tsi Hmuhụ Hesukristo. Wa hinxka ñ'emụihụ, ne njap'ụ xi nheki ma 'bẹfi ndi pẹpa ar tsi Hmu.
2 Mödi 'ra enö hindar mpọte ar tsi Hmu, họnsẹ nu'ahụ gi hanthụ hö njap'ụ. Ngetho xka ñ'emụihụ, ja nhekip'ụ ár mpọtegi ar tsi Hmu.
3 Gehnụ di xipabi nu'ụ togo thengagi eñ'ụ hindar mpọte:
4 Hage hindi 'ñepkagihe ga höñhe te ga tsihe 'mụ.
5 Hage hindi 'ñepkagihe ga tsihe n'ar nju ngu ma 'bẹhñöhe, jangu nu ma'ra ya mpọte, yá jödö ar tsi Hmu ne ar ku Pedro.
6 Wa họnsẹ nuga ne ar ku Berhnabe, mahyoni ga mpẹhe ga töhe te ga tsihe.
7 Hage xka nuhụ n'ar ndogu honsẹ n'amp'ụ te da zi. Habụ xka nuhụ n'ar ñ'ọhọ et'a ya obxi ne hingi jụxa ar sofo. Ne nu'ụ togo su ya mẹti, hage hingi tsạ da zipa ár 'ba.
8 Hage di mönsẹga ngu mönga ya jö'i. Hage hingi e hár t'ofo ar Moise n'ehe.
9 Ngetho hár t'ofo ar Moise enö njawa: Yo gi kotwa ár ne ar boi ne'ma ar t'ẹi töki. Hage Jö họnsẹ mi benga ya mẹti nú'mụ mi mönga njap'ụ.
10 Wa mi bengagihụ n'ehe. Hö, bi t'ot'a mi bengagihụ; ngetho pẹ'sa n'ar ndọ'mi nö'ö togo mpot'i, jangu nö'ö togo töki, tọ'mi da dö n'a tụi n'ehe.
11 Nuje pọntho xta pothe ár mhö ar tsi Hmu ha ri mụihụ, hage di ạthe nzẹyẹ nu'mụ di ạhe te ga tsihe, pọntho di xohe.
12 Nu'mụ ma'ra xi hñönga nunar mfạts'inụ, töte di 'ñepkagihe ga höñhe n'ehe. Hinxta ne xta ạhe, ne di tsẹtathohe gatho, di nehe hinte da dọ'spa ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo.
13 Ha hingi pöhụ, nu'ụ togo mpẹ har nijö, ka pọnụ nö'ö te da zi. Ha nu'ụ mpẹ har m'ọxm'ọñhọ, ka pọnụ te da zi n'ehe.
14 Ar tsi Hmu bi 'bẹpkagihụ njanu: Nu'ụ togo mönga ar hoga mhö, har 'bẹfinụ ka da dimp'ụ te da zi.
15 Hinte xta höngaga. Hindi pẹñ'ahụ nunar hẹ'minụ di ne ga ja'ahụ gi 'yọthụ njap'ụ. Di 'bụi ga tu m'ẹt'o, ne hindi ne da thömga nunar nsu di mpẹ njap'ụtho.
16 Ngetho nu'mụ di mönga ar hoga mhö, hinda tsạ ga exa ma nsu. Xi njakagi ga mönganụ. Hwëkategi nu'mụ hinga mömba ár hoga mhö ar tsi Hmu.
17 Jange nu'mụ ga netho ga ọt'e, ma ga pẹ'sa ma nthöhö. Ha nu'mụ hindi ne ga ọt'e, mahyoni ga ọt'e, ngetho go xi zoga ar tsi Hmu nunar 'bẹfinụ.
18 Ndana ma nthöhö 'mụ. Nö'ö ma nthöhö, gehnụ da tsạ ga mömba ár hoga mhö ar tsi Hmu ne hinte ga ạdi, ne njap'ụ hinte ga jụ nö'ö di 'ñepkagi ga höni.
19 Mödi hinto ár 'bẹgogi, xta m'ẹgosẹ ga pẹpa gatho, di ne ga tö nzẹyẹ da hñömba ár hoga mhö ar tsi Hmu.
20 Di tẹmba yá m'ụi ya xodyo, ne njap'ụ da yụt'ụ hár 'ñu ar tsi Hmu n'ehe. Di fẹta nu'ụ togo tẹmba ár t'ofo ar Moise, njap'ụ ga tsi'ụ n'ehe, mödi nuga hindi tẹmhö.

21 Di fẹta nu'ụ togo hingi tẹmba yá 'bẹpate ar Moise, ne njap'ụ di ne ga tö nu'ụ hingi tẹni. Mödi nuga hinge xa majöni hindi tẹmba yá 'bẹpate Jö, ngetho di tẹmba yá 'bẹpate ar tsi Hmu Hesukristo.
22 Xta ñhẹ'be nu'ụ togo hiñ'otho yá ts'ẹdi, di honi ga töhö da e hár 'ñu ar tsi Hmu. To gatho di fẹti, ne njap'ụ hagatho da tsạ ga tö 'ra'ụ.
23 Gathonụ di ọt'e di honi da nụnga ár hoga mhö ar tsi Hmu, ne ga hönga nuya ñho n'ehe.
24 Ha hingi pöhụ, nu'ụ togo ntö har nhixt'i, majöni gatho nixt'i, ne n'atho nö'ö togo ma da hñöxa ar nthöhö. Umba ri mụihụ gi hñöñhụ nunar nthöhönụ.
25 Nu'ụ togo ñhoki da ntöhö, hingi ọt'a nö'ö te da k'a'spabi da ntöte. Nuyụ xa umba yá mụi da dö n'ar nthöhö da nhwati, ha nujụ di hoñhụ n'ar nthöhö hiñham'ụ da thege.
26 Nuga di honi ga ntöte, hinge njangu nu'ụ togo ñ'entho, ne n'a ngu nu'ụ ntuhni, ẹnsẹ ya mpẹtgu har ndöhi.
27 Hin'ö, nuga di fẹ ma ndo'yo da 'yọt'a nö'ö di nega, hinge nö'ö ne'ö. Ngetho hindi ne da t'ẹngagi, mödi di fạxa ma'ra da ntöte.

10

Ar ñhumamụi hinto da ndönga ya tsita emp'ö

1 Tsi kuhụ, di ne gi pöhụ n'ehe, ma palehụ gatho mi hexa ar gui, ne gatho bi 'ranga ar ñhọnthe.
2 Gathoyụ pọntho bi nxixthe har gui ne har ñhọnthe, mi ñ'owi ar Moise.
3 Ne gatho bi zi n'adar ñhuni mi pẹhna Jö.
4 Ne bi zi n'adar dehe mi umba Jö, ngetho mi tsithe har do xki mẹhna Jö mi ñ'owi'ụ, ne nunar donụ, gehnụ ar tsi Hmu Hesukristo.
5 Ha Jö himbi numañho nzẹyẹ'ụ, jange yá ndo'yo bi nxanụ ha ya ot'at'ọhọ.
6 Gathoyụ bi thogi ne da xo ma dạhụ, hinga hyọjụ nö'ö hingi ho ngu bi hyọk'ụ.
7 Jange yo ma ga ndöñhụ ya tsita emp'ö, ngu bi 'yọt'a 'ra'ụ. Njanụ enga har T'ofo: Nuya jö'i bi hñu ar ñhuni ne ar ts'ithe, m'ẹfa bi nank'ụ bi ñ'eni.
8 Yo ga 'bẹngwihụ ma'ra ya jö'i ngu bi 'yọt'a 'ra'ụ, ne n'apatho bi du yonthebe ya nthebe.
9 Hinga xa'sfụ ár kwẹ ar tsi Hmu ngu bi 'yọt'a 'ra'ụ, ne bi du'ụ xki mụhna ya k'eñö.
10 Hinga ñömañ'ụhụ ngu bi 'yọt'a 'ra'ụ, ne bi du bi hyo togo ba 'bẹhni nda hyo'ụ.
11 Gathoyụ bi thogi ne da xo ma dạhụ, ne xi t'ot'i da hñubga ma mụihụ togo di 'bụhụ nuya ngöxapayụ.
12 Jange nö'ö togo beni xi nzẹ ár jamfi, dá ntsuni, yo ma da mfets'e ne da dạgi.
13 Gatho nuya ts'ạti xpa ep'ahụ, mahyẹtho ngu ts'ạta ma'ra. Ha Jö ọt'a ngu xi mö, hinda hyẹgi da zọp'ahụ n'ar ts'ạti hinda tsạ gi tsẹthụ. Ngu xta nheki ar ts'ạti, dama da nheki hanja gi pọñhụ n'ehe, ne gi tsẹthụ.
14 Jange ma tsi hmöka kuhụ, 'wehụ tsohụ yap'ụ ar mfeni gi nthöskwihụ nu'ụ ndönga ya tsita.
15 Di zo'ahụ njap'ụ, ngetho di beni gi pöhụ tema gi pẹhụ, jange hyanthụ di njap'ụ nö'ö di mö.
16 Nú'mụ di umfụ njamödi Jö, ne di tsihụ ar nt'ẹni njöpi, ne da 'ñenö di tsifụ ár ji ar tsi Hmu Hesukristo, ne di n'at'wihụ'ö. Ha nunar thuhme di hejụ, ne da 'ñenö di n'at'wihụ ár ndo'yo'ö.
17 Mödi di nzẹyẹhụ, n'adar thuhme di tsihụ, jange di n'adar ndo'yohụ.
18 Jangu nuya xodyo tẹnda yá nt'umbi unga yá m'ọñhọ, ne nú'mụ xta zi'ụ, ne da 'ñenö n'at'wi ar m'ọxm'ọñhọ.
19 Hage gi beñhụ di ne ga xi'ahụ nuya tsita ja yá 'bẹfi'ụ. Wa gi beñhụ jár 'bẹfi nö'ö te t'umbabi'ụ.
20 Hin'ö. Nuga di beni, nu'ụ togo pọ'spa ar ñhuni ya tsita, go pọ'spa ya ts'ondöhi, hingo umba Jö. Ne nuga hindi ne gi ntsixkwihụ ya ts'ondöhi.
21 Hingi tsạ gi tsifụ ár t'ẹni ar tsi Hmu Hesukristo ne ár t'ẹni ya ts'ondöhi, ne hinda tsạ gi hñuxụ hár mexa ar tsi Hmu ne hár mexa ya ts'ondöhi.
22 Wa xiñho ga tsọthwụ ár mụi ar tsi Hmu. Ha gi beñhụ töte ma ts'ẹdihụ.

Gatho nö'ö ga ọthụ, ga jafụ da nheki ár nsunda Jö

23 Nujụ, tsạ ga eñhụ nzạtho ga ọthụ gatho nö'ö di beñhụ, mödi hinga gatho fạxkagihụ ga tsụhụ ar ñho. Mödi gatho nzạthohmö, hinga gatho fạxkagihụ da te ma ñ'emụihụ.
24 Hinto gi hyoñhụ ri ñhosẹhụ, umba ri mụihụ gi hyomfụ ár ñho nu ma'ra.
25 Gatho nö'ö 'bạ har 'bạngọ, tsihụ, ne yo gi ñ'ạnihụ tema ngọ'ö, ne hinte da zụ'a ri mfenihụ.
26 Ngetho gor mẹti ar tsi Hmu ar ximhại ne gatho nö'ö te jawa.

27 Nu'mụ n'ar jö'i hingar gamfi da zix'ahụ hár ngu, ne gi ne gi möhụ, gatho nö'ö te da
'bọs'ahụ har mexa, tsihụ, ne yo te gi ñ'ạñhụ. Njap'ụ hinte da zụ'a ri mfenihụ.
28 Ha nu'mụ n'a togo da xi'ahụ xi 'bọ'spa ya tsita, yo gi tsihụ. Hyomfụ ár ñho nö'ö togo bi
xi'ahụ, ne hinte da ja ár tsụmfeni. Gehnụ enga har T'ofo: Ár mẹti ar tsi Hmu ar ximhại ne
gatho te jawa.
29 Nu'mụ di xi'ahụ ar tsụmfeni, hingo ri mfenihụ, ár mẹti nö'ö man'a. Da tsạ gi
'ñeñhụhmö, yo'ö hingi nhumañho ga ọthe nö'ö di nehe, họnsẹ di hoñhe hinte da zụpa ár
mfeni nu'ụ ma'ra.
30 Xi'mụ di umfe njamödi Jö ga ñuñhe, hage ma da nthengagihe hanja di ọthe 'mụ.
31 Jange nu'mụ gi ñuñhụ, gi tsithehụ, wa te man'a gi pẹhụ, gi 'yọthụ gi hyoñhụ m'ẹt'o da
t'e'spa ár nsunda Jö.
32 Yo ma gi jafụ da mfe'sa ya xodyo, nu'ụ hingya xodyo, wa nu'ụ togo xi ñ'emụi ar tsi
Dada.
33 Jangu nuga di honi hanja da 'ñet'a mañho yá mụi gatho. Hindi honsẹ ma ñho, di homba
ár ñho gatho, di ne da mpọ'ụ n'ehe.

11

1 Tẹngagihụ ma m'ụi ngu di tẹmbaga ár m'ụi ar tsi Hmu Hesukristo.

Hanja da ñhoka ya 'bẹhñö

2 Tsi kuhụ, di es'a ri nsuhụ, ngetho hinxka pumhnigihụ, ne gi tẹnthụ nuya nt'uti da
tsok'ahụ.
3 Di ne gi pöhụ n'ehe, ar tsi Hmu Hesukristo gehnụ ár ñöxhmu gatho ya ñ'ọhọ, ha nunar
ñ'ọhọ ár ñöxhmu ár 'bẹhñö, ngu Jö gehnụ ár ñöxhmu ar tsi Hmu Hesukristo.
4 Jange nu'mụ n'ar ñ'ọhọ ko'ma ár ñö da mat'a Jö, wa da mömba ár mhö Jö, hingi numansu
togo ár ñöxhmu.
5 Ha gatho nuya 'bẹhñö mat'a Jö, wa mönga ya mhö umba Jö, ne hingi ko'ma ár ñö, hingi
numansu ár ñöxhmu, jangutho nu'mụ da 'ñöxt'a ár ñö.
6 Ngetho nu'mụ ar 'bẹhñö hingi ne da go'ma ár ñö, dá ñ'öxt'mụ. Ha nu'mụ n'ar m'ẹtsạ da
ñ'öxi wa da 'ñöxt'a ár ñö, dá go'ma 'mụ.
7 Nu ar ñ'ọhọ hingi ho da go'ma ár ñö, ngetho di hñöxa Jö, ne ka nhekinụ ár nsunda'ö, ha
nu ar 'bẹhñö ka nhekinụ ár nsu ar ñ'ọhọ.
8 Ngetho nunar ñ'ọhọ hinxpa e har 'bẹhñö. Nunar 'bẹhñö xpa e har ñ'ọhọ.
9 Nunar ñ'ọhọ himbi thoki ngetho mi honga ar 'bẹhñö, nunar 'bẹhñö hö, bi thoki ngetho
mi honga ar ñ'ọhọ.
10 Jange ar 'bẹhñö mahyoni da go'ma ár ñö, ne da nheki numansu ár ñöxhmu, ngetho
handa ya ẹnxẹ.
11 Ha nuya xta jamfihụ ar tsi Hmu, hingi tsạ ga eñhụ, nunar ñ'ọhọ hingi honga ar 'bẹhñö,
wa ga eñhụ ar 'bẹhñö hingi japa ar 'bẹdi ar ñ'ọhọ.
12 Ngetho jangu ar 'bẹhñö ba pọnga har ñ'ọhọ, ar ñ'ọhọ m'ụ har 'bẹhñö nuya payụ. Mödi
Jö go umba ár te gatho.
13 Bensẹhụ, hage xiñho hinda go'ma ár ñö ar 'bẹhñö nú'mụ ñöwi Jö.
14 Gi pöhụ xiñho, njanụ bi hyogagihụ Jö, ngetho n'ar m'ẹtsạ n'ar ñ'ọhọ da hyẹ ár xtö da te
xi ma.
15 Ha nu ar 'bẹhñö nzạtho nu'mụ da hyẹgi da te ár xtö, ngetho xi t'umba ár xtö ngu ar
njöxañö.
16 Ha nu'mụ ja togo ne da ntsạñhöki, nuje hindi tẹñhe man'ar nt'umbi, ne njap'ụ nu ma'ra
ya gamfi.

Nö'ö hingi ho da t'ọt'a hár t'oxi ar tsi Hmu

17 Nupya ja tema ga xi'ahụ n'ehe, ne hinga ma ga es'ahụ ri nsuhụ, ngetho hingi mhunsụ
gi 'yọthụ nö'ö xiñho, gi ọthụ nö'ö hingi ho.
18 M'ẹt'o ma ga xi'ahụ, enö nú'mụ gi ọthụ ri mhunts'ihụ har nijö, di ọde jar ñhege, ne di
beni hö njap'ụ n'a tsi tụi.
19 Ngetho mahyoni da njap'ụ, ne da nheki togo majöni ma da dẹmba ár 'ñu ar tsi Hmu.
20 Jange nú'mụ gi ọthụ ri mhunts'ihụ, nö'ö gi tsihụ hingár t'oxi ar tsi Hmu.
21 Ngetho nú'mụ gi nt'oxihụ, n'a ngu n'a 'bẹt'o da zisẹ ár ñhuni. Njap'ụ 'ra kotho tunthu,
ha ma'ra thotho nö'ö xi zi.
22 Hage hinte gi pẹ'sụ ri nguhụ habụ gi ñuñhụ ne gi ntsithehụ. Wa hinte gi nuthwụ ár nijö
Jö, ne gi ne gi 'bẹthwụ yá tsạ nu'ụ hinte pẹts'i. Te ga xi'ahụ. Nuwa hö, hinga es'ahụ ri nsuhụ.

Ár t'oxi ar tsi Hmu
(Mt. 26:26-29; Mr. 14:22-25; Lk. 22:14-20)

23 Ngetho nuga xta ut'ahụ nö'ö xi utkagi ar tsi Hmu n'ehe: Nö'ö ar pa bi ndạ ar tsi Hmu Hesu, nor nxui'ö bi gụ ar thuhme.
24 Ne mi wadi bi unga njamödi, bi hyeke ne bi 'ñenö: Hñöñhụ gi tsihụ, gehnụ ma ndo'yo ma da theni da gut'a ri ts'okihụ. 'Yọthụ njanụ gi bengagihụ.
25 Nu mi wadi bi nt'oxi, bi gụ ar t'ẹni ne bi 'ñenö: Nunar t'ẹninụ jangu n'ar 'ra'yo nkohi ma da zok'ahụ Jö xta nhö'ma ma ji. 'Yọthụ njanụ nú'mụ gi tsihụ gi bengagihụ.
26 Jange nú'mụ gi tsihụ ar thuhme ne gi tsihụ te po nunar t'ẹninụ, gi dạhụ majöni ár ndöte ar tsi Hmu Hesukristo. Gi jahụp'ụ gi tọ'mhụ ar pa da zọhọ.

Nu'ụ hingi tsipa ár t'oxi ar tsi Hmu ngu di 'ñepi

27 Nu'mụ n'a togo da zi nunar thuhmenụ ne nunar t'ẹninụ, ne hingi ọt'a ngu di 'ñepi, ma da thọxa ár ji bi nhö'mbabi ar tsi Hmu, ne ár ndo'yo bi ts'ụt'wabi.
28 Jange tsạsẹhụ n'a ngu n'a tengu gi 'bụhụ, ne tsihụ nunar thuhmenụ ne nunar t'ẹninụ.
29 Ngetho nö'ö togo tsi ar thuhme ne tsi ar t'afi po har t'ẹni, ne hingi japamasu tema di bọnga ár ndo'yo ar tsi Hmu, nts'oksẹ njap'ụ.
30 Jange nzẹyẹ gi hñeñhụ, ne xi went'ahụ, ma'ra xi hyoñ'ahụ Jö.
31 Nu'mụ ga tsạsẹhụ tengu di 'bụhụ, hinte da thọxkagihụ.
32 Ha nu'mụ da thimgagihụ xta nts'ojụ, ar tsi Hmu 'rajụ ma njụtguhụ, ne njap'ụ hinga möhụ har tsibi mahyẹgiwi nu ma'ra ya meximhại.
33 Jange di xi'ahụ tsi kuhụ, nú'mụ gi mhunsụ gi nt'oxihụ, tọ'mhụ n'a ngu n'a ri ñ'ohụ.
34 Nu'mụ gi tunthuhụ, ñuñhụ ha ri nguhụ, hinte di ja te da thọx'ahụ nú'mụ gi kwathụ har mhunts'i. Nu ma'ra ya nt'ạni ga 'yạngagihụ, ga xi'ahụ xka ñöhụ m'ẹfa xka map'ụ.

12

Ya hogant'uni unga Jö

1 Tsi kuhụ, di ne gi pöhụ xiñho nuya hogant'uni unga Jö.
2 Ha hingi beñhụ, nú'mụ hinge ngi pöhụ ár mhö Jö, ngi m'ẹthụ habụ gatho mi ts'ix'ahụ ma ngi ndöñhụ ya gone tsita.
3 Jange di ne ga xi'ahụ, hinjo'o n'ar jö'i da 'ñenö ñö xi nzimba ár ts'ẹdi ár Hñö Jö, ne tsanga ar tsi Hmu Hesu. Ne hinjo'o n'a da 'ñemba ar Hesu gehnụ ar Hmu, nu'mụ hingi pẹ'spa ár Hñö Jö.
4 Ma ga xi'ahụ hö, ja nzẹyẹ ya hogant'uni, mödi n'adár Hñö Jö togo uni.
5 Ne ja nzẹyẹ ya 'bẹfi hanja ga mpẹhụ, mödi n'adar tsi Hmu di pẹfụ.
6 Ja nzẹyẹ hanja nheki ár ts'ẹdi Jö, ha geseʼö togo ungar ts'ẹdi ne ọt'a gatho.
7 Gathogihụ xi nheki ha ma tehụ ár ts'ẹdi ár Hñö Jö, ne njap'ụ ga mfạxụ n'a ngu n'a.
8 Ár Hñö Jö xi umba 'ra da mẹ'sa ar hoga mfödi da ñö, ma'ra xi t'umba n'ar hoga mfeni da uta ma'ra. Gathoyụ get'ár Hñö Jö togo uni.
9 Ma'ra xi t'umba n'ar döta ñ'emụi, ma'ra xi t'umba ar ts'ẹdi da ọthe ya dạthi. Nuyụ n'ehe get'ár Hñö Jö togo xi umbi.
10 Ma'ra xi t'umba ar ts'ẹdi da 'yọt'a ya nt'udi, ma'ra da mönga ya hñö xi umba Jö. Ma'ra xi t'umba ar mfödi da bödi ha hömpa ár Hñö Jö n'a togo ñö wa hin'ö. Ma'ra xi t'umbabi da ñö ya hñö n'añ'o, ne ma'ra xi t'umbabi da bödi tema di bọnga nuya hñö'ụ.
11 Ne gatho nuya 'bẹfiyụ, n'asẹ togo ọt'e, gehnụ ár Hñö Jö togo hemba n'a ngu n'a ngu ne'ö da umbabi.
12 Ngetho njangu ár ndo'yo n'ar jö'i, mödi nzẹyẹ yá xẹni, n'adar ndo'yo. Njap'ụtho ár nijö ar tsi Hmu Hesukristo n'ehe.
13 Di n'adar ndo'yohụ, ngetho n'at'wụ da nxixthehụ gatho hár Hñö Jö, wa ya xodyo wa nu'ụ hingya xodyo, ya 'bẹgo wa ya hmu, gatho bi t'akagihụ ga höñhụ n'adár Hñö Jö.
14 Nunar ndo'yo 'mụ, hingi n'adar xẹni, nzẹyẹ.
15 Nu'mụ da 'ñenga ar wa: Nuga hingár mẹtigi ar ndo'yo ngetho hindar 'yẹ. Hage njap'ụ hingár mẹti ar ndo'yo 'mụ.
16 Wa nu'mụ da 'ñenga ar gu: Hingár mẹtigi ar ndo'yo ngetho hindar dạ. Hage hingár mẹti ar ndo'yo njap'ụ 'mụ.
17 Nu'mụ har dạ da nxọgep'ụ ar ndo'yo, hanja nda tsạ nga ọhụ 'mụ. Wa nu'mụ har gu nda nxọgep'ụ ar ndo'yo, hanja nda tsạ nga mpöhụ 'mụ.
18 Ne Jö go xi tuta n'a ngu n'a ya xẹni har ndo'yo, ngu xi ne'ö.
19 Ngetho nu'mụ n'adar xẹni di jwata xọge ar ndo'yo, hage ar ndo'yo njap'ụ 'mụ.
20 Majöni nzẹyẹ ya xẹni, ha n'adar ndo'yo.
21 Nunar dạ hingi tsạ da 'ñemba ar 'yẹ: Hindi hoñ'i. Nunar ñö hingi tsạ da 'ñemba ar wa: Hingi jaka ar 'bẹdi.
22 Hin'ö, hingi njap'ụ. Di xi'ahụ, nu'ụ nheki hinte pẹ'sa yá ts'ẹdi, go xa mahyoni'ụ.

23 Nuya xẹni hints'ụ pẹ'sa yá nsu, go xa di japamasuhụ di hethụ. Ha nu'ụ ya xẹni hingi nzạtho, go di hethụ xiñho'ụ.
24 Ngetho nu'ụ ya xẹni xi nzạtho, hinga mahyoni da njapamasu. Jö bi tọka ar ndo'yo, ne bi umba ár nsu nu'ụ mi k'at'wi.
25 Ne njap'ụ hinda nja ar ñhege, ne n'a ngu n'a da mạxa ár ñ'ohụ.
26 Njap'ụ nu'mụ n'a xẹni tho ar ụgi, gatho ar ndo'yo tsạmañ'ụ. Ha nu'mụ n'a xẹni t'e'spa ár nsu, gatho ar ndo'yo johyawi.
27 Di njahụp'ụ n'ehe. Ngujụ ár ndo'yogihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne n'a ngu n'a, n'a xẹnigihụ di jwathwụ ár ndo'yo'ö.
28 Ne xi 'ñexkagihụ Jö har nijö: M'ẹt'o xi 'ñexa yá mpọte ar tsi Hmu, m'ẹfa nu'ụ mönga ya hñö xi umba Jö. Ár hñu ya utate, m'ẹfa nu'ụ ọt'a ya nt'udi. M'ẹfa nu'ụ togo ọthe, ne nu'ụ fạxte, nu'ụ togo ya ndö, ne nu'ụ ñö ya n'añ'o hñö.
29 Hage gatho ya mpọte. Wa gatho mönga ya hñö xi umba Jö. Wa gatho ya utate. Wa gatho ọt'a ya nt'udi.
30 Hage gatho xi t'umbabi ar ts'ẹdi da ọthe ma'ra. Hage gatho ñö ya n'añ'o hñö. Wa gatho pödi te di bọnga nuya hñöyụ.
31 Umba ri mụihụ gi pẹ'sụ nuya hogant'uni töte yá nsu. Ha nuga ma ga ut'ahụ n'ar 'ñu töte ár ñho.

13

Ar mhöte

1 Tsi kuhụ, nu'mụ gar ñömhö ma'ra yá hñö ya jö'i, wa gar ñömhö ngu ya ẹnxẹ, ne hindi pẹ'sa ar mhöte, di ñhẹ'betho n'ar xiujö ngạni, wa n'ar bọjö fat'i.
2 Nu'mụ di mömba nö'ö xika Jö, gar pö gatho nö'ö hindi födi, di tso ma mfeni gatho nö'ö pö ya jö'i, ne gar pẹ'sa n'ar ñ'emụi da tsạ ga japa ya t'ọhọ da mponi, ha hindi pẹ'sa ar mhöte, hinter mẹkagi.
3 Mödi ga umhö gatho ma ñho da themba ya hyoya, ne ga umhö ma ndo'yo da ts'öt'i, ne hindi pẹ'sa ar mhöte, hinte da mạxkagi'ö.
4 Nö'ö togo pẹ'sa ar mhöte, xa ja ár ts'ẹti, ar hogajö'i, ne hingi hyọkwa yá ñho nu ma'ra. Hingar ñ'ets'i, hingar gesẹ.
5 Hingar bọka, hingi honsẹ ár ñho. Hingi mbọ ár kwẹ, ne hingi kwatatho hár mụi.
6 Hingi johya handa ma'ra ọt'a nö'ö hingi ho, ngetho nö'ö togo pẹ'sa ar mhöte johya da hyanda ar ñho.
7 Nö'ö togo pẹ'sa ar mhöte, tsẹtatho gatho te da 'ñepabi, ñ'emụitho gatho, hingi tsạyạ tọ'ma ar ñho, hingi ñhẹgi da dö ya thogi.
8 Nunar mhöte hiñ'otho ár ngötsi. Ma da göxa ar ts'ẹdi xi t'umbabi nu'ụ togo mönga te xipa Jö, ma da göxa ya n'añ'o hñö, ne ma da the ar pa di ja ar hoga mfeni.
9 Ngetho n'a xẹnitho di pöhụ, ne man'a xẹni xi utkagihụ Jö ga möñhụ.
10 Ha nu xta ep'ụ ar pa ga pöhụ xiñho, nuna tsi xẹnitho di pöhụ da gö x'ö.
11 Nú'mụ ndar bötsi ndi ñö ngu n'ar bötsi, ndi pẹ'spa ár mfeni n'ar bötsi, ne ndi handa gatho ngu handa n'ar bötsi. Ha nú'mụ nda te, ne da ñ'ọhọ, da hẹp'ụ nö'ö ndi hñöxkagi n'ar bötsi.
12 Nupya di hanthụ ngu n'ar ñhe xi mboitho; nuya pa'ụ ma ga hanthụ xiñho. Nupya di pöhụ n'a xẹnitho, ha nu'mú hö, ma ga pöhụ ngu xi bökagihụ Jö.
13 Nupya di pẹ'sụ ar ñ'emụi, ar ndọ'mi ne ar mhöte, nuya hñuyụ, ha nunar mhöte go töte ár nsu'ö.

14

Ar hogant'uni da ñö ya n'añ'o hñö

1 Umba ri mụihụ gi pẹ'sụ ar mhöte. Hyoñhụ ya hogant'uni unga Jö, ne nuya hogant'uniyụ, hyoñhụ m'ẹt'o gi möñhụ nö'ö xi'ahụ Jö.
2 Ngetho nö'ö togo ñö ya n'añ'o hñö, hingi zo ya jö'i, ñöwisẹ Jö. Hinto pödi tema mö, mödi mönga nö'ö himi fö mam'ẹt'o ngu umba ár Hñö Jö da mö.
3 Ha nö'ö togo mönga tema xipa Jö, zo ya jö'i da te yá ñ'emụi, da humbyá mụi, ne da hot'i.
4 Nö'ö togo ñö ya n'añ'o hñö, japasẹ ár ñ'emụi da te. Ha nö'ö mönga te xipa Jö, fạxa gatho ya ku da te yá ñ'emụi.
5 Jange nuga di nemhö gatho gi ñömhöhụ ya n'añ'o hñö, mödi tọte ár ñho gi mömfụ te da xi'ahụ Jö. Ngetho nö'ö togo mönga te xipa Jö, töpa ár nsu togo ñö ya n'añ'o hñö. Nuyụ xiñho, họnsẹ nu'mụ ja togo da mö tema di bọni, ne da mạxa ar nijö.
6 Tsi kuhụ, xi'mụ ga map'ụ di ñö ya n'añ'o hñö, tema ñho di hösi'ahụ. Gar hösi'ahụ n'ar ñho nu'mụ gar xi'ahụ nö'ö xi utkagi ne xi 'raka Jö ga mö, ne di ut'ahụ ya hoga mfeni xi t'akagi.

7 Njangu nuya nthụza ne ya 'bida, nu'mụ hindi n'añ'o yá nzụni, hindi födi tema thuhu da thut'i di zụnt'a n'a wa man'a.
8 Ha nu'mụ n'ar k'axt'athụxi hinda unga xiñho ár m'ẹi, nuya ndogu hinda ñhoki da ntunm'ụ.
9 Gi njahụp'ụ n'ehe, nu'mụ hinto tso yá mfeni nö'ö te gi möñhụ, pọntho gi ñösẹhụ.
10 Xa ja nzẹyẹ ya hñö har ximhại, ne gatho'ụ o yá 'ñu tema di bọni.
11 Ha nu'mụ hindi pöhụ tema di bọnga n'a ngu n'a nuya hñö mönga nö'ö togo ñö, handgagihụ ngu dar me yap'ụhụ, ne njap'ụ di hanthụ'ö n'ehe.
12 Jange nu'ahụ, xa gi nehụ gi pẹ'spabihụ 'ra ya hogant'uni unga Jö, umba ri mụihụ xa gi pẹ'sụ nu'ụ da mạxa ya ku da te yá ñ'emụi.
13 Jange nö'ö togo ñö ya n'añ'o hñö, 'yạfụ Jö da tsạ gi pöhụ ne gi xifụ ya ku tema di bọni n'ehe.
14 Ngetho nu'mụ di ñöwihụ Jö ha man'ar hñö hingi födi, ma hñöhụ mat'ajö, ha numa mfenihụ hinte fạts'i.
15 Te ga pẹhụ 'mụ. Ma ga ñöwihụ Jö ha ma hñöhụ, ga pöhụ n'ehe tema di xipabihụ. Ma ga tuthwụ Jö ha ma hñöhụ, ga pöhụ tema di tuthwụ n'ehe.
16 Ngetho nu'mụ di nsundahụ Jö di möñhụ ya mhö hingi pọnga ma mfenihụ, họnsẹ pọ ha ma hñöhụ, nö'ö togo xi ma da 'yọxtho, hanja tsạ da 'ñenö, hö njap'ụ nö'ö di umfụ njamödi Jö, nu'mụ hingi pödi tema di möñhụ.
17 Nujụ majöni di umfụ njamödi Jö, ha nö'ö man'a ọxkagihụ, hinte fạxa nö'ö di möñhụ.
18 Di umba njamödi Jö di tö'ahụ ga ñö ya n'añ'o hñö.
19 Mödi har nijö, töte ár ñho ga mönga kụt'a ya mhö ne ga pödi tema di bọni, ne njap'ụ ga uta ma'ra, hinge ga mönga n'anthebe ya nthebe ya mhö ha ma'ra ya hñö hingi födi.
20 Tsi kuhụ, hyẹhụp'ụ gi beñhụ ngu n'ar tsi bötsi. Hö, di hñöx'ahụ n'ar tsi bötsi hingi pö ar ts'oki, ha gi hyanthụ xiñho tema gi beñhụ ngu n'ar döta jö'i n'ehe.
21 Jangu xi t'ot'a hár T'ofo Jö: Ma ga zo nunar hnininụ ha ya n'añ'o hñö ñö ya jö'i 'bụ ma'ra ya hại, mödi njap'ụ hinda ma da 'yọde, njanụ enga ar tsi Hmu.
22 Nuya n'añ'o hñö gehnụ n'ar nt'udi, hingi t'umba ya gamfi, t'umba nu'ụ hingya gamfi. Ha nu'ụ togo mönga te xipa Jö, hingi nsipa nu'ụ hingya gamfi; nuyụ hö, nsipabi nuya gamfi.
23 Nu'mụ gatho ya ku n'at'wụ da mhunts'i ne gatho di ñö ya n'añ'o hñö, ne da yụt'a n'ar 'ra'yo wa n'a hingar gamfi hinte pödi, ha hinda 'ñenö xka 'bẹ ri mfenihụ.
24 Hingi njap'ụ nu'mụ gatho gi möñhụ nö'ö te xi 'ra'ahụ Jö, ne da yụt'a n'ar 'ra'yo, wa n'a hingar gamfi, ne da 'yọx'ahụ, ma da zo ár mụi nö'ö te gi xifụ, ne da zo ár mfeni.
25 Ne da nhekitho gatho tema pẹ'sa hár mụi, jange dama da ndạndihmö da nsundabi Jö, ne da 'ñenö, majöni gi 'bụhwihụ Jö.
26 Tsi kuhụ, nö'ö gi pẹhụ nú'mụ xki mhunsụ, n'a ngu n'a möñhụ nö'ö gi höhụ: gi tuthụ ya nsạdi, gi uthụ ya ku. Thokwabihụ nö'ö xi ut'ahụ Jö, gi möñhụ ya n'añ'o hñö, wa gi möñhụ te di bọnga nuya hñöyụ. Gathonụ 'yọthụ, hyoñhụ da te yá jamfi ya ku.
27 Ha họnsẹ ngu yoho hñu, ne 'raman'a di ñö ma'ra ya n'añ'o hñö, ne di 'bụ n'a togo da mönga tema di bọnga nö'ö mö.
28 Ha nu'mụ hinjo'o togo da mönga tema di bọnga nuya hñöyụ, dá ñhe har nijö, ne di ñöwisẹ Jö.
29 Njap'ụ nuya mönga te xipa Jö da ñö, dá ñö yoho wa hñu, ne nuya ma'ra da nu ha xiñho te mö wa hin'ö.
30 Ne nu'mụ nö'ö to hudi, da t'umba ár mhö Jö, dá ñhe nö'ö man'a, ne da ñö'ö.
31 Ngetho tsạ gi möñhụ te xi 'ra'ahụ Jö, 'raman'a gi ñöhụ. Njap'ụ da bö gatho nö'ö hingi pödi, ne gatho da nhu'mba yá mụi.
32 Nuya togo mönga te xi xipa Jö, dá bödi da zixa nunar nt'uninụ.
33 Ngetho Jö hingi numañho ar ñöxhnatho, ne'ö ar hogam'ụi. Jangu ọt'a ha ya mhunts'i gatho nu ma'ra ya nijö, gehnụ gi tẹnthụ.
34 Nuya 'bẹhñö da ñhetho ha ya mhunts'i, ngetho hingi t'umba ar sẹki da ñö. Dá 'yọxtho nö'ö nsipabi, ngu mönga har T'ofo.
35 Ha nu'mụ ne te da bödi, xta zọnga hár ngu da 'yạmba ár döme, ngetho hingi nheki xiñho da ñö n'ar 'bẹhñö har mhunts'i.
36 Beñhụ hinxpa pọmp'ụ ár mhö Jö, ne hingi họnsẹ'ihụ togo xka 'yọhụ.
37 Ne nu'mụ n'a gi kạxmbenihụ gi möñhụ nö'ö xi'ahụ Jö, wa gi pẹ'sụ ma'ra ya nt'uni unga ár Hñö Jö, pöhụ 'mụ nuya mhöyụ di ot'ahụ, yá 'bẹpate ar tsi Hmu.
38 Ha nö'ö hingi ne da japamasu, yo gi jafụmasu n'ehe.
39 Jange tsi kuhụ, umba ri mụihụ gi möñhụ te xi'ahụ Jö, ne hingi hñöjwụ togo ne da ñö ya n'añ'o hñö.
40 Gatho gi 'yọthụ ngu di 'ñepi, ne di o ár 'ñu.

15

Ár menga nte nu'ụ xi du

1 Tsi kuhụ, di ne gi beñhụ nunar hoga mhö da xi'ahụ, gehnụ xka hñöñhụ ne hinxka hyẹhụp'ụ.
2 Jange xka mpọhụ, nu'mụ xa gi umba ri mụihụ gi tẹñhụ nunar hoga mhö xta xi'ahụ. Ha nu'mụ hin'ö, xi m'ẹp'ụtho ri ñ'emụihụ.
3 Ngetho m'ẹt'o xta ut'ahụ nö'ö xi t'utkagi n'ehe: Nunar tsi Hmu Hesukristo bi unga ár te bi gutka ma ts'okihụ, ngu enga hár T'ofo Jö.
4 Bi t'ạgi ne bi mengi bi nte man'agi, ngu enga har T'ofo n'ehe.
5 Ne bi ñ'udi bi hyanda ar Pedro, m'ẹfa bi hyanda nu'ụ ma'ra yá mpọte.
6 Ne m'ẹfa bi ñ'udi bi n'amahyanda mi tho kụt'anthebe ya ku. Nzẹyẹ 'bụtho, ma'ra xi du.
7 Ne bi ñ'udi bi hyanda ar Hakobo, m'ẹfa bi ñ'udi bi hyanda gatho ya mpọte.
8 Ne ár ngötṣ'i bi ñ'udi da handga, ngu n'ar tsi ña̱xki hingi jwata yá pa.
9 Nuga go ár ngötṣ'igi gatho yá mpọtegihe ar tsi Hmu. Hindi 'ñepkagi da t'engagi ár mpọtegi, ngetho ndi kumba ár nijö Jö.
10 Ha Jö xi hwëgagi xi 'raka nunar nsunụ. Ne hinxi m'ẹdi nö'ö te xi hwëgagi, ngetho xta töta gatho nu ma'ra ya mpọte xta ọt'a nzẹyẹ ar 'bẹfi. Mödi hingo xta pẹsẹga, xi mạxkagi ár nhwëki Jö.
11 Ngetho hinte ja nu'mụ go geke wa go ge'ụ. Gatho di mömfe ár mhö ar tsi Hmu, ne go gehnụ xka ñ'emụihụ.
12 Ha nu'mụ xta xi'ahe ar tsi Hmu Hesukristo xki du ne bi mengi bi nte man'agi, hanja 'ra gi eñhụ 'mụ hingi pengi da nte nu'ụ xi du.
13 Nu'mụ gi eñhụ hingi pengi da nte nu'ụ xi du, njap'ụ gi kọñhụ bi mengi bi nte ar tsi Hmu Hesukristo.
14 Ha nu'mụ ar tsi Hmu Hesukristo himbi mengi bi nte man'agi, xi m'ẹp'ụ nö'ö te xta xi'ahe 'mụ, ne hinter mẹ'ö ri ñ'emụihụ.
15 Ne pọntho yá 'bẹgogihe Jö di katehe. Ngetho xta dạhe majöni di eñhe, Jö bi ko'spa ár te man'agi ar tsi Hmu Hesukristo. Ne hindi njap'ụ nu'mụ majöni nö'ö gi eñhụ hinda mengi da nte nu'ụ xi du.
16 Ngetho nu'mụ nuya xi du hingi pengi da nte, njap'ụ ar tsi Hmu Hesukristo hinxi mengi xi nte 'mụ.
17 Ha nu'mụ himbi mengi bi nte man'agi ar tsi Hmu Hesukristo, hinter m'ẹfi ri ñ'emụihụ 'mụ, ne hinxi thök'atho'ihụ ri ts'okihụ.
18 Ne gatho nu'ụ xi du mi ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo, hage xi m'ẹ'ụ 'mụ.
19 Nu'mụ da göxkwa gatho har ximhại nö'ö di tọ'mhụ da 'rajụ ar tsi Hmu Hesukristo, hwëkategihụ, ne di töhụ gatho nu ma'ra ñ'ụda ma m'ụihụ.
20 Nunar tsi Hmu Hesukristo, hö, bi mengi bi nte man'agi, ne go gehnụ ngu ar 'bẹt'o sofo. M'ẹt'o xi mengi xi nte, ne m'ẹfa gatho nu ma'ra.
21 Ngetho nu'mụ n'adar ñ'ọhọ bi kụt'a ar ndöte har ximhại, ma n'adar ñ'ọhọ bi kụt'a ar menga nte.
22 Hö, njangu ar Adan bi kụt'a ar ndöte ne gatho nda du, ar tsi Hmu Hesukristo bi kụt'a ar menga nte ne gatho nda mengi nda te.
23 Ne gatho o ár 'ñu n'a ngu n'a. M'ẹt'o ar tsi Hmu Hesukristo, gehnụ bi xokwa ar goxthi nu ma'ra. M'ẹfa nu'ụ togo xi jamfibi, ma da nangi xta penk'ö n'ehe.
24 Ne da e ar ngötṣ'i, nu xta wadi da hyọmahại gatho ya nsu, ya ndö, ne gatho nu'ụ pẹ'sa yá ts'ẹdi, ne da dạtwa ár ts'ụt'wi Jö ár Dada.
25 Ne ma da ndötho'ö, ha nu xta wadi da thọmahại gatho yá ñ'ụni, da dạ ar ndö.
26 Nunár ñ'ụni ma da hwata ár ngötṣ'i, gehnụ ar ndöte.
27 Ngetho gatho te ja, xi thọmahại ne xi ts'ẹ'mba hár wa. Ne nu habụ enö, gatho bi ts'ẹ'mba hár wa, hingi ne da 'ñenö xi ts'ẹ'mba nö'ö togo bi umba nunar nsunụ n'ehe.
28 Ne m'ẹfa nu xta wadi da ts'ẹ'mba hár wa, gesẹ ár T'ụ Jö n'ehe ma da ñhẹsẹ da m'ụ hár wa nö'ö togo bi hyọmahại gatho. Njap'ụ Jö di ndö gatho nö'ö te ja.
29 Nu'mụ hingi pengi da nte nu'ụ xi du, tema ñho jụka nu'ụ togo nxixthe pọta nu'ụ xi du. Yo'ö ọt'a njap'ụ 'mụ.
30 Yo'ö di ñ'ẹnthe ma tehe gatho ar pa 'mụ.
31 Tsi kuhụ, majöni di xi'ahụ, hyax'mụ di ẹnt'a ma te. Ne di johya ngetho xka ñ'emụihụ ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
32 Nú'mụ xa da ẹnt'a ma te núnụ Efeso, pọntho da ntsạ'be ya 'muhu, họnsẹ ndi honi nga tẹmba yá mfeni ya jö'i, ne nu'mụ hiñ'otho ar menga nte, tema ñho 'mụ. Ha hingi töte ár ñho ga ñuñhụ, ga tsithehụ, ngetho xudi ga tuhụ, ngu mhö.

33 Yo ma gi ñhẹhụ togo da hyạ'ahụ, ngetho nu'ụ togo ñ'owi ya ts'ojö'i ma da ts'omba yá hogam'ụi.
34 Zọt'a ri dạhụ, ne hyẹhụ ar ts'oki, ngetho 'ra hingi pöhụ Jö. Di 'bẹt'a ri tsạhụ di xi'ahụ njap'ụ.
35 Da tsạ gi 'ñeñhụ 'ra: Hanja ma da mengi da nte nuya xi du. Tema ndo'yo ma da mẹ'sa nu xta nanga man'agi.
36 Xa xka 'bẹ ri mfenihụ. Gi pöhụ, nö'ö te gi pothụ, m'ẹt'o da du, ne ka da bọts'e.
37 Nuna te gi pothụ, hinga get'ö ma da bọxa man'agi, họnsẹ ár mụi ar t'ẹi, wa man'ar ndạ go pọx'ö.
38 Ha Jö gehnụ umba yá 'bại ngu bi ne'ö. Ne n'a ngu n'a ya ndạ bi umba ár 'bạisẹ, hingi ñhẹhwi nu ma'ra.
39 Njap'ụ nu'ụ togo pẹ'sa yá ndo'yo, hingi 'rangutho. N'añ'o ár ngọ ya jö'i, man'a yá ngọ ya mạngazu'we; man'a yá mẹti ya hwö, ne man'a yá mẹti ya ts'ints'ụ.
40 Ne n'añ'o yá ndo'yo nu'ụ 'bụhnụ mhets'i, ne n'añ'o nu'ụ 'bụkwa har ximhại. Ne hingi ñhẹ ár nzạtho nu'ụ 'bụhnụ mhets'i ngu nu'ụ 'bụkwa har ximhại.
41 N'ár nzạtho ar hyadi, man'ár nzạtho ar zönö, ne man'a ár nzạtho ya tsọ. Ne nuya tsọhọ hingi ñhẹ ár nzạtho n'a ngu man'a.
42 Njap'ụ ár menga nte nu'ụ xi du, da t'ạ ár ndo'yo ts'oni, ne da mengi da nanga n'ar ndo'yo hinda ma da ts'oni.
43 Nö'ö da t'ạgi, 'bẹpkagihụ ma tsạhụ, ha nö'ö da nangi eska ma nsuhụ. Nö'ö da t'ạgi went'atho, ha nö'ö ma da nangi, xa di ja ár ts'ẹdi.
44 Ma da t'ạ nunar ndo'yonụ xta pẹ'sụwa har hại, ne xta mengi da nte di ñhẹhwi ár ndo'yo nuya bi 'bụ mhets'i. N'añ'o ar ndo'yo di pẹ'sụwa har ximhại, ne n'añ'o ar ndo'yo ma ga pẹ'sụnụ.
45 Njanụ xi nt'ot'a har T'ofo: Bi thoka ar m'ẹt'o ñ'ọhọ, gehnụ ar Adan te ár hñö. Nö'ö ar 'bẹfa Adan, gehnụ ar Hñö unga ar te.
46 Ne hingi 'bẹt'o nunar ndo'yo ñhẹhwi nu'ụ bi 'bụ mhets'i. 'Bẹt'o nu'ụ pẹ'spa yá ndo'yo ya meximhại, ne m'ẹfa nu'ụ pẹ'spa yá ndo'yo nu'ụ bi 'bụhnụ mhets'i.
47 Nunar m'ẹt'o ñ'ọhọ, ar meximhại bi njụ ar hại bi thoki. Ha nunar ñoho ñ'ọhọ, gehnụ ar tsi Hmu ar memhets'i.
48 Nu'ụ di hñöxa nö'ö bi njụ ar hại bi thoki, gehya nuya 'bụkwa har ximhại. Ha nu'ụ di ma mhets'i, di ñhẹhwi nö'ö xpa e mhets'i.
49 Ne jangu di hñöxkagihụ nö'ö 'bụkwa har ximhại, n'ar pa di hñöxkagihụ nö'ö xpa e mhets'i.
50 Ne di xi'ahụ tsi kuhụ, nunar ndo'yonụ di pẹ'sụwa har ximhại, hinda ma da hñönụ ár ts'ụt'wi Jö. Hinda yụtnụ nö'ö da ts'oni, hinda nthöskwi nö'ö hinda ts'oni.
51 'Yọhụ ma ga xi'ahụ n'ar mhö himi födi: Hinga gatho ma ga hwëthụ, mödi hö, gatho ma da mpongagihụ ma 'bạihụ.
52 Ngu ár nihi n'ar hwẹi dama da thotho, njap'ụ xta nzụnga ar ngöxa k'axt'athụxi. Ngetho ma da thụxt'i, ne nuya xi du ma da njụts'i da t'umba man'ar ndo'yo hinda ma da du. Ne nujụ gar 'bụthụ, ma da 'bongagihụ ma ndo'yohụ.
53 Ngetho mahyoni nunar ndo'yonụ thege, da mponi, hinda mengi da du. Nupya tu, ne nu'mú, hinda thege.
54 Ne nu xta wadi da mponga nuna tu, hinda ma da thege, ne nuna thepya, hinda the 'mụ. Nu'mú hö, da tho nö'ö enga har T'ofo: Xi nhwata ar ndöte, hinda mengi da mẹ'sa ár ts'ẹdi.
55 Tsi ndöte, habụ ba ko ri m'ite. Tsi nt'ạgi, te bi ja nuya pa ngi töte.
56 Ngetho nunár m'ite ar ndöte, gehnụ ar ts'oki, ha nunar ts'oki jụ ár ts'ẹdi ha ya 'bẹpate.
57 Ma ga umfụ njamödi Jö xi jajụ xta ntötehụ xta ñ'emụihụ ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
58 Jange ma tsi hmöka kuhụ, hñuxa xiñho ri ñ'emụihụ. Yo ma gi ñhẹhụ togo da mạs'a ri ñöhụ. Ne xa gi umba ri mụihụ gi mpẹhụ hár 'bẹfi ar tsi Hmu. Gi pöhụ, gatho nunar 'bẹfi gi pẹfụ ar tsi Dada, hinda ma da njap'ụtho.

16

N'ar mfạts'i 'bẹmpa ya ku

1 Nupya di xi'ahụ, nunar mfạts'i 'bẹmpa ya ku hyoya, tẹnthụ nunar mhö da 'bẹpa ya nijö 'bụhnụ har hại Ngalasia.
2 Tạt'a hñötho har 'bẹt'o mpa, n'a ngu n'a gi 'wejụ n'a tsi tụi tengu ár nzẹyẹ xka töhụ. Nzöñhụ gi kwathụ, ne nú'mụ xka tsọmp'ụ, hinge ka gi ndụi gi johụ.
3 Ne xka tsọmp'ụ, ga pẹhna nu'ụ xka hwañhụ, ne xka umfụ n'ar hẹ'mi da hñöxa ar mfạts'i ma da umba ya ku me Herusalen.
4 Ha nu'mụ xiñho ga maga n'ehe, ga mẹ'be'ụ.

Nuya 'bẹfi beni da 'yọt'a ar Pablo

5 Ma ga map'ụ ga k'ös'ahụ nu xka jwadi ga tho har hại Nmasedonia, ngetho mahyoni ga
thohnụtho.
6 Di beni ga kohwihụ 'ra ya tsi pa. Nu'mụ da tsạ ga 'bụhwihụ ga tọ'mi da tho ya tsẹ, ne
m'ẹfa gi 'rajụ n'ar hoga nt'edi, ga jụ ma 'ñu habụ gar ma.
7 Ngetho nupya hindi ne ga nu'ahụ nhixt'itho. Di ne ga 'bụp'ụ 'ra ya tsi pa, nu'mụ da 'raka
nsẹki Jö.
8 Ma ga 'bụkwatho Efeso, ga tọ'mi da tho ar dạngo Pentekoste.
9 Ngetho xa xi xo ar goxthi tsạ ga pẹpa ar tsi Hmu. Di tọ'mi ga tö nzẹ ya jö'i, mödi ja nzẹyẹ
togo hingi ne da hyẹgagi.
10 Nú'mụ da zọmp'ụ ar ku Timoteo, hyanthụ di 'bụi xiñho, ngetho nö'ö, ọt'wa ár 'bẹfi Jö
nguga n'ehe.
11 Jange numansuhụ ne umfụ n'ar hoga nt'edi da pengi da e da k'öskagi, ngetho di tọ'mi
da zọhwi nu ma'ra ya ku.
12 Ha nu ar tsi ku Apolo, da ạpa ar möte nda mẹwi ya ku ma nda k'ös'ahụ. Himbi ne bi
mapya, mödi da map'ụ, nu xta nja ár mpongi.

Ya ngöxanzẹngwa

13 Zọt'a ri dạhụ, zẹta ri ñ'emụihụ. Yo gi wenthụ, ne xa gi nọxjụ.
14 Gatho nö'ö te gi 'yọthụ, gi pẹ'sụ ar mhöte gi 'yọthụ.
15 Tsi kuhụ, gi pöhụ ar ku Tefa ne yá mëni. Gehyụ ya 'bẹt'o ku xi jamfi núnụ Akaya, ne xi
'yẹntyá teyụ da mạxa ya gamfi.
16 Di ạ'ahụ ar möte gi 'yọthụ gatho nuya fạxte ngu'ụ, ne nu'ụ tsạbi mpẹ hár 'bẹfi Jö.
17 Da njohya bi zọ ar ku Tefa, ar Fortunato ne ar Akaiko, gehyụ togo pọt'ahụ 'bụkwa.
18 Ngetho bi hubga ma mụi ne ri mụihụ n'ehe, jange numañhobihụ nuya kuyụ.
19 Zẹngwa'ihụ ya ku mhunts'a ha ya nijö 'bụkwa har hại Asia. Ne ar Akila, ar Prisila ne
ya ku mhunts'a ha yá ngu'ụ, gathoyụ zẹngwa'ihụ har mhöte unga ar tsi Hmu.
20 Zẹngwa'ihụ gatho ya ku 'bụ ingekwa. Nzẹngwahụ n'a ngu n'a, ñhụhụ ngu gar kuhụ.
21 Nuga dar Pablo, di pẹñ'ahụ nunar nzẹngwanụ di ot'asẹ.
22 Nö'ö togo hingi mö ar tsi Hmu Hesukristo, dá zụtwa ár kwẹ Jö. Ar tsi Hmu Hesukristo
'bạp'ụtho da ehe.
23 Dá hyex'atho'ihụ ár nhwëki ar tsi Hmu Hesukristo.
24 Di mö'ahụ gi gathohụ har mhöte unga ar tsi Hmu Hesukristo. Dá njap'ụ.

ÁR ÑOHO AR KORINTIO
Ár ñoho ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ya me Nkorinto

Ar nzẹngwa

1 Dar Pablo, ár mpọtegi ar tsi Hmu Hesukristo ngetho njap'ụ bi ne Jö. Nuga ne ar ku Timoteo, di pẹñ'ahe nunar hẹ'minụ, nu'ahụ gi 'bụhụ Nkorinto, ne gatho ya ku gi 'bụhụ har hại Akaya.
2 Jö ma tsi Dadahụ ne ar tsi Hmu Hesukristo da 'ra'ahụ ár nhwëki ne ar hogam'ụi.

Ya thogi bi tho ar Pablo

3 Nsunda Jö ár Dada ma tsi Hmuhụ Hesukristo. Gehnụ ma Dadahụ hwëgagihụ ne ma Jöhụ togo hubga ma mụihụ.
4 Gehnụ togo hubga ma mụihụ nú'mụ di thohụ ya thogi, ne njap'ụ da tsạ ga hu'mbabihụ yá mụi togo tho ar thogi ngu xta thohụ. Di hu'mbabihụ yá mụi ngu xi njakagihụ n'ehe.
5 Ngetho jangu xa di thohụ ya dumụi di tẹñhụ ar tsi Hmu Hesukristo, njap'ụtho n'ehe di ñhehwihụ ár humamụi.
6 Ha nu'mụ xta thohe ya thogi, di tọ'mhe da nhup'a ri mụihụ ne da mạx'ahụ gi k'onjụ. Ha nu'mụ nhubgagihe ma mụihe, njap'ụtho n'ehe di tọ'mhe da nhup'a ri mụihụ, ne da mạx'ahụ gi tsẹthụ ya thogi, di hñöxa nuya di thohe n'ehe.
7 Ne jangu gi thohụ ya thogi nguje, hindi tsạyạhe di tọ'mhe njap'ụ da nhup'a'ihụ ri mụihụ nguje n'ehe.
8 Tsi kuhụ, di nehe gi pöhụ nuya nt'ụtsa da thohe núnụ Asia. Xa bi t'ọtkagihe ar ts'om'ụi ne bi the ma ts'ẹdihe, ndi beñhe ja nga kohenụ.
9 Da ẹnt'asẹhe nda thögạ ma tehe. Njap'ụ hinge nga jamfihe ma ts'ẹdisẹhe, họnsẹ nga tọ'mhe ár mfạts'i Jö togo jụxa nuya xi du.
10 Gehnụ togo bi mạxkagihe, fạxkagihepya, ne di kạxmbenihe da mạxkagihe ga k'onje ma'ra ya thogi ngunụ.
11 Ha nu'ahụ, nu'mụ gi fạxkagihe gi 'yạfụ Jö, ma da nja nzẹyẹ n'ehe togo da umbabi njamödi xi hwëgagihe nö'ö xka 'yạpabihụ.

Yo'ö ar Pablo himbi ma Nkorinto ngut'a

12 Di johyahe, ngetho ma mfenihe xikagihe xta 'yohe xiñho ngu utkagihe Jö, ne hinxta yo'the ma mfenihe. Hinxta 'bụhewa har ximhại ngu yá mfeni'ụ, xta tẹmfe ár nhwëki Jö. Xta 'bụhe n'ar hogam'ụi hár nthandi ya meximhại, m'ẹt'o ha ri nthandihụ.
13 Nö'ö xta ot'ahe, di pöhe gehnụ tso ri mfenihụ, hinge man'ar mfeni. Ne di kạxmbenihe ma gi pöhụ xiñho xọge.
14 Ngu ya xka pökagihe n'a tsi tụi, go ma ga ja'ahe gi njohyahụ. Ha nu'ahụ go ma gi jakagihe ga njohyahe n'ehe, nú'mụ xta menga ar tsi Hmu Hesukristo.
15 Gehnụ ar mfeni ndi pẹts'i. Jange da bemhö nga thop'ụ m'ẹt'o nú'mụ nda pọni nga ekwa Nmasedonia, ne ngi njohyahụ ga tsọñ'ahụ yo'gi.
16 Hö, njap'ụ ndi beni nga thop'ụtho nga k'ös'ahụ ne nga ekwa Nmasedonia. Ne m'ẹfa nga penkp'ụ man'agi, ne ngi fạxkagihụ nga jụ ma 'ñu nga ma har hại Nhudea.
17 Nú'mụ nda benga gathoyụ, hage ndi ñ'önt'ụtho. Wa ndi ñhẹ'be ya meximhại yot'a yá ne n'andi mö hö, ne n'andi hin'ö.
18 Jö hingi yot'a ár ne, jange nuje n'ehe hindi möñhe hö ne hin'ö.
19 Ngetho ár T'ụ Jö ar tsi Hmu Hesukristo, nö'ö togo da dạt'ahe majöni, nuga, ar ku Silbano ne ar ku Timoteo, nunar tsi Hmunụ hingi yot'a ár ne. Hár m'ụinụ, ka dạtkagihụnụ nö'ö majöni.
20 Ngetho hár te ar tsi Hmu Hesukristo, ka bi nhekinụ gatho yá ñhöt'i Jö. Jange di eñhụ, hö njap'ụ, nú'mụ di e'spabihụ ár nsu Jö.
21 Jö go bi zẹtkagihụ ma ñ'emụihụ hár 'ñu ar tsi Hmu Hesukristo, ne bi hñuskagihụ ár Hñö.
22 Ne njap'ụ bi 'wegagihụ ngu yá mẹtigihụ'ö. Gehnụ ar Hñö da höñhụ ha ma mụihụ ngu n'ar 'bẹt'o ñhöt'i, ne di tọ'mhụ ga höñhụ xọge m'ẹfa.
23 Ha nuga hinxta thop'ụtho Nkorinto, ngetho di tsu ga zo'ahụ nts'ẹdi, ne ga tsọt'a ri mụihụ. Jö pödi di mönga majöni, ne di et'a made ma te hindi kate.
24 Hindi nehe ga ja'ahe gi ñ'emụihụ ngu di neje. Nö'ö di nehe, ga fạx'ahe gi pẹ'sụ ar johya, ngetho di pöhe xi nzẹdi ri ñ'emụihụ.

2

1 Jange nupya xta beni hinga pengi ga map'ụ ga ja'ahụ da zọt'a ri mụihụ.

2 Ngetho nu'mụ da zọt'a ri mụihụ, togo da hubga ma mụi 'mụ. Hage hingo nu'ụ togo xta tsọt'wa yá mụi.
3 Nú'mụ nda ot'ahụ, da jap'ụ ndi honi gi jajụ ga njohya xka tsọmp'ụ, hinge gi jajụ da du ma mụi. Di kạxmbeni, nu'mụ di johya, gi johyahụ n'ehe.
4 Ngetho xa mi tuka ma mụi ne ndi zoni nú'mụ da ot'ahụ m'ẹt'o. Hinge ndi ne nga tsọt'a ri mụihụ, ndi ne ngi pöhụ xa di pẹs'ahụ n'ar döta mhöte.

Ar Pablo pumbabi nö'ö togo xki nts'oki

5 Ha nu'mụ ja n'a togo xi jakagi xi du ma mụi, hinge xi jakasẹga. Tsạ ga möñhụ xi zụ'ahụ n'a tsi tụi n'ehe, hindi ne ga eñhụ thota ár nzẹyẹ.
6 Hñöjwụ, di zạ ár mfẹi nö'ö togo nzẹyẹ'ihụ ga kuhụ.
7 Ha nupya mahyoni gi pumbabihụ ne hñu'mbabi ár mụi, yo ma da du ar ts'oni.
8 Jange di ạ'ahụ gi uthwụ man'agi da hyandi gi pẹ'sfụ ar mhöte.
9 Da ot'ahụ nor hẹ'mi n'ehe, ndi ne nga pödi ha gi ọhụ gatho nö'ö di xi'ahụ, wa hin'ö.
10 Ne nö'ö togo gi pumbabihụ, nuga n'ehe. Hö, nuga xta pumbabi nu'mụ di jamhö te ga pumbabi. Xta jap'ụ di honga ri ñhohụ hár nthandi ar tsi Hmu Hesukristo.
11 Ne njap'ụ hinga xojwụ ar 'ñu ar ts'ondöhi. Di pöhụ honga hanja da kụt'a ya ts'omfeni.

Ar Pablo xa mi tupa ár mụi mi 'bụhnụ Ntroa

12 Nú'mụ nda tsọnụ Ntroa nga mömbahmö ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo, da nu xki xogagi ar goxthi.
13 Mödi xa mi tuka ma mụi, ngetho hinda nthẹ'benụ ma tsi ku Tito. Jange da ñ'e'be ya ku, ne da jụ ar 'ñu da ekwa har hại Nmasedonia.

Nu'mụ di 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo, hyax'mụ di tötehụ

14 Jamödi Jö jakagihụ hyax'mụ ga ntötehụ, ngetho di 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Ne hagatho di ñ'uhụ nunar hoga mfödi, ngu n'ar hogañụni habụ gatho tsọni.
15 Jö nugagihụ di pẹ'sfụ ár hogañụni ar tsi Hmu Hesu, di nxañhụ madeda nu'ụ xi mpọhọ ne nu'ụ hinxi mpọhọ.
16 Nuya xi m'ẹdi tsạ'ụ ngu n'ar ñụni hote, ha nuya xi mpọhọ, ngu n'ar ñụni umba ar te. Togo tsạhmö da 'yọt'a nuya 'bẹfiyụ.
17 Nuje hindi pạthwe ár mhö Jö, ngu ọt'a nzẹyẹ honi da dö ar bojö. Nuje xint'axi ma mfenihe di möñhe nö'ö 'rakagihe Jö, ngetho di pöhe di 'bụhe hár nthandi'ö, ne di 'bụ'behe ar tsi Hmu Hesukristo.

3

Yá 'bẹgogihe Jö di möñhe ar 'ra'yo nkohi

1 Hage di hoñhe man'agi gi numañhogihe. Wa di hoñhe ga hös'ahe n'ar hẹ'mi di ñömañhogihe, ne xka pọñhe gi 'rakagihe n'a ngu ọt'a nu ma'ra.
2 Geseẹ'ihụ ngu ma hẹ'mi'ihe xi thuska ha ma mụihe, gehnụ to gatho pödi ne gatho nehe.
3 Njap'ụ nheki ngu yá hẹ'mi'ihụ ar tsi Hmu Hesukristo, xi t'ẹnk'a ha ma 'yẹhe. Hinge họnsẹ xi t'ot'i, pẹwi ár Hñö Jö. Hinge ha ya nxindo, ha yá mụi ya jö'i.
4 Xta möñhe njap'ụ ngetho di kạxmbenihe di 'bụ'behe xiñho Jö, fạxkagihe ar tsi Hmu Hesukristo.
5 Hinge di beñhe xa di pẹ'se ar ts'ẹdi te gatho ga ọthe. Jö go 'rakagihe ar ts'ẹdi ga pẹhe nunar 'bẹfinụ.
6 Ge'ö togo bi hñuxkagihe, ne bi 'rakagihe ar ts'ẹdi ga mpẹhe har 'ra'yo nkohi. Hinge di tẹñhe ya 'bẹpate xi t'ot'i, gesẹ ár Hñö Jö otkagihe ar 'ñu. Ngetho ya 'bẹpate tsixkagihụ har ndöte, ha nunár Hñö Jö 'rakagihụ ar te.
7 Ha nu'mụ nuya 'bẹpate bi t'uni xki t'ot'a ha ya nxindo, xa mi pẹ'sa ár nsu, jange nuya me Israel himi tsạ nda hyandwa ár hmi ar Moise xa mi hyats'i, mödi m'ẹfa ma nda the xọge,
8 tenguhmö ár döta ár nsu ar 'ra'yo nkohi pẹpya ár Hñö Jö.
9 Ngetho nu'mụ nuya 'bẹpate tsixa har 'bẹxui ya jö'i, bi t'unga mi nhekiwi ar nsunda, xa töte ár nsunda ar 'ra'yo nkohi, japi da m'ụ xiñho ya jö'i hár nthandi Jö.
10 Nuya 'bẹpate mi pẹ'shmö ár nsu, hingi tsạ da ñhuxkwi ár nsu nunar 'ra'yo nkohi.
11 Ngetho nu'mụ nö'ö thege bi mẹ'sa ár nsu, tenguhmö ár nsu nö'ö hinda ma da thege.
12 Ngetho di pẹ'se n'ar döta ndọ'mi, jange hindi ntsuhe ga möñhe ar hoga mhö.
13 Hindi ñhẹ'behe ar Moise togo mi ko'ma ár hmi, ne njap'ụ nuya me Israel hinge nda hyanda hanja nda the nunar hyats'i xki thuts'i nda thege.
14 Ha nuyá mfeni'ụ bi jot'i, ne nuya payụ nú'mụ né'ụ ar nkohi mi ja mam'ẹt'o, jot'atho yá dạ. Ngetho họnsẹ ar tsi Hmu Hesukristo tsạ da hñökwabi'ụ ar dutu kotwabi yá hmi.
15 Njap'ụtho nuya payụ, nú'mụ né'ụ ár t'ofo ar Moise, wande nunar dutunụ kotwa yá mfeni.

16 Ha nu xta ñ'emụi ar tsi Hmu, da dạ ar dutu kotwa yá dạ.
17 Ngetho ar tsi Hmu ge'ö ar Hñö, ne nu'ụ togo pẹ'spa ár Hñö Jö, hinte ja te kot'i.
18 Nujụ hinte kobgagihụ ma dạhụ. Di hanthwụ ár nsunda ar tsi Dada ngu ha n'ar ñhe. Ne ár Hñö Jö 'yo di pạtkagihụ di hñuxa ár nsunda ha ma m'ụihụ, ne ga tsọñhụ di hñöxkagihụ ar tsi Hmu.

4

1 Jange nuje hindi wenthe di pẹhe nunar 'bẹfi xi hwëgagihe Jö.
2 Hindi mpẹje nt'ögitho, hindi ntsạje. Hindi ọthe xi nts'ogagihe, hindi pạthwe ár mhö Jö. Nö'ö di pẹhe, di uhe ár mhö Jö majöni ha ma m'ụihe, gehnụ numañho ya jö'i di ọthe hár nthandi Jö.
3 Ha nu'mụ 'ra xi t'ökwabi, hingi tsạ da bö ar hoga mhö di möñhe, gehyụ di ma da m'ẹdi.
4 Ar ts'ondöhi togo ar ndö nuya ngöxapayụ, xi got'wa yá dạ nu'ụ hingi ne da gamfi. Ne njap'ụ hinda zụtwa ár hyats'i ar hoga mhö utwa ár nsunda ar tsi Hmu Hesukristo, togo di hñöxa Jö ar tsi Dada.
5 Nuje hindi nọñhesẹ ma m'ụihe. Nö'ö di pẹhe, di 'yoñhe ar mhö, di eñhe nunar tsi Hmu Hesukristo gehnụ ar Hmu, ne nuje ngu ri 'bẹgogihe. Di ọthe njap'ụ ngetho di pẹfe ar tsi Hmu Hesukristo.
6 Ngetho Jö togo bi japa ar ñot'i nda hya'sa madedar 'bẹxui, go bi xoga ma mfenihụ ga hanthwụ ár nsunda Jö nheki hár hmi ar tsi Hmu Hesukristo.

Hyax'mụ ga 'bụhụ har ñ'emụi

7 Nunar döta m'ẹts'inụ xi 'rakagihụ Jö, jwata ha ma ndo'yohụ ngu n'ar tsi ts'ọibọhại. Ne njap'ụ da nheki nunar döta ts'ẹdinụ go unga Jö, hingo ma ts'ẹdiseḥụ.
8 Nuje di pẹfe ar tsi Hmu, xa xi nts'ibgagihe, mödi tsạda ga 'ñöñhe. N'andi hindi pöhe te ga pẹhe, ne hindi 'bẹhe ar ts'ẹti.
9 Njukagihe, ha hingi k'at'a togo da mạxkagihe. T'ẹntk'athogihe, mödi hinxi nhwatkagihe.
10 Habụ gatho di 'yohe, di ñ'ẹnthe ár ndöte ar tsi Hmu Hesukristo, di hoñhe da nheki ha ma ndo'yohe ár te'ö.
11 Nuya di 'bụhe, hyax'mụ di ẹnthe ma tehe da tho, ngetho di tẹñhe ar tsi Hmu Hesukristo. Ne nunár te ar tsi Hmu da nheki ha ma ngöxando'yohe.
12 Nuje di ntọxe ar ndöte di hös'ahe ar hoga mhö, ha nu'ahụ gi höñhụ ar te hinda göts'i.
13 Ngu enga har T'ofo: Da ñ'emụi, jange da ñö. Nuje n'ehe di pẹ'se nunar mfeninụ, jange di möñhe nunar mhönụ, ngetho di ñ'emụihe.
14 Di pöhe, nuna togo bi gụxa har ndöte ar tsi Hmu Hesukristo, ma da gụxkagihụ n'ehe mahyẹgi ngu bi gụxa ar tsi Hmu, ne da 'bạbgagihụ mahyẹgi habụ bi 'bạ'ö.
15 Ngetho nuya thogiyụ di thohe, da thohe di hoñhe ri ñhohụ, ne da zụ ma nzẹyẹ nunár nhwëki Jö. Njap'ụ di nzẹyẹ togo di umba njamödi Jö, ne di nsundabi n'ehe.
16 Jange hingi went'a ma ñ'emụihụ. Mödi nunar ndo'yonụ di hanthụ thege, ha nunụ mbo ha ma mụihụ, 'yo di n'a'yo hyax'mụ.
17 Ngetho nuna n'a tsi tụi ya nt'ụtsa di thohụ, fạxkagihụ da hñuxa nunar döta nsunda tọbgagihụ.
18 Hindi huxa ma dạhụ nuya te tsạ ga hanthụwa, ngetho nuyụ ma da thege. Nujụ di huxa ma dạhụ nu'ụ hingi nheki ne hiñham'ụ ma da thege.

5

1 Di pöhụ, nu xta nhwata nunar ndo'yonụ ngu n'ar ngu di 'bụhụwa har ximhại, ma da t'akagihụ man'ar ngunụ mhets'i, hinxi hoka n'ar ñ'ọhọ, xi hokasẹ Jö, ne hiñham'ụ da thege.
2 Jange nuya payụ di 'bụthụ har ngunụ, di gö'sụ di tọ'mhụ da thetkagihụ ar 'ra'yo ngu bi janụ mhets'i.
3 Njap'ụ ma da thetkagihụ n'ar 'ra'yo he, hinge ga 'bụhụ tsi nthẹmfotho.
4 Ngetho nu'ụ di 'bụhụ ha nunar ngunụ, tupka ma mụihụ di zoñhụ. Hindi nehụ da thömgagihụ ma dutuhụ. Nö'ö di nehụ, da thetkagihụ n'ar 'ra'yo. Ne nunar 'ra'yo ndo'yo ngu n'ar dutu hiñham'ụ da thege, da go'ma nö'ö man'a thege.
5 Nö'ö togo bi hyógagihụ nga thohụ njanụ, gehnụ Jö. Ne xi 'rakagihụ ár Hñö, xi 'bẹt'ogihụ, ne njap'ụ di pöhụ ga höñhụ xọge m'efa.
6 Jange hyax'mụ di johya di ndọ'mhụ. Ne di pöhụ, nu'mụ di 'bụthụ ha ma ndo'yohụ, hindi 'bụhwithohụ ar tsi Hmu.
7 Nujụ hindi tẹñhụ nö'ö di hanthụ, di tẹñhụ nö'ö hindi hanthụ, họnsẹ di ñ'emụihụ.
8 Nujụ di ndọ'mhụ, jange xa di nemhöhụ ga hẹhụ nunar ndo'yonụ, ne ga 'bụhwihụ ar tsi Hmu.

9 Jange ma ga umba ma mụihụ ga ọthụ nö'ö ne'ö, wa hindi 'bụhwithohụ, wa gar 'bụhwihụnụ.
10 Ngetho mahyoni gatho ma ga 'bạhụ da hñöskagihụ majöni ar tsi Hmu Hesukristo. Ne ga höñhụ ma nthöhöhụ n'a ngu n'a tengu xta mpẹhụ nú'mụ ndi 'bụthụ har ndo'yo.

Ar 'bẹfi ñhogamụi

11 Nuje di tsufe Jö, jange di umba ma mụihe ga pomfe yá mụi ya jö'i. Jö pödi xiñho tema di pẹ'se ha ma mụihe, ne di kạxmbenihe njap'ụ gi pökagihe n'ehe.
12 Hindi hoñhe gi numañhogihe man'agi. Nö'ö di nehe, gi 'ñeskagihe ma nsuhe. Ne gi pẹ'sụ tema gi thöthwụ nu'ụ exasẹ yá nsu, nete nö'ö oxta mañö, hingi japamasu nö'ö di 'ñẹ mbo.
13 Nu'mụ xta 'bẹ ma mfenihe, di ọthe di nsundahe Jö. Ha nu'mụ di benthe, di pẹp'ahe di hoñhe ri ñhohụ.
14 Gatho nö'ö di ọthe, di jahep'ụ ngetho ár mhöte ar tsi Hmu tökagihe. Di pöhe, nu'mụ bi du n'a pọta gatho, pọntho bi du gatho n'ehe.
15 Nö'ö bi du bi pọta gatho, ne nu'ụ togo tetho, hinda m'ụi da 'yọt'a nö'ö ne'ụ. Da m'ụi da mẹpa nö'ö togo bi du, ne bi mengi bi nte bi döpa ár ñho'ụ.
16 Jange nupya dimap'ụ, hinga ma ga hanthụ ma'ra ngu bensẹ ya jö'i. Hinga hanthụ njap'ụ ar tsi Hmu Hesukristo, mödi xta pöhmöhụ ngu benga ya jö'i.
17 Nö'ö togo 'bụhwi ar tsi Hmu Hesukristo, xi n'a'yo ár te. Nunar m'ụi mi 'bụ maham'ụ, xi thogi, ne xi mẹ'sa n'a ma'ra'yo.
18 Gathoyụ xi 'rajụ Jö, togo ba tsigagihụ nga ñhogamụiwihụ'ö hár te bi unga ar tsi Hmu Hesukristo. Ne xi 'rakagihụ ar 'bẹfi ga xifụ ma'ra da ñhogamụiwi Jö n'ehe.
19 Ga möñhụ, Jö xi ñhogamụiwi ya jö'i hár te bi unga ar tsi Hmu Hesukristo, ne hingi ts'i'spa nt'ofo yá ts'oki. Ne xi zogagihụ ar 'bẹfi ga jafụ da nụnga nunar mhönụ ñhogamụi.
20 Nuje dar m'ẹhnihe di pọthe ar tsi Hmu Hesukristo, ne pọntho Jö go zo'ahụ. Jange di xi'ahụ hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo: Ñhogamụiwihụ Jö.
21 Nö'ö togo himbi 'yọt'a ar ts'oki, bi thandi ngu ar ts'okte, njap'ụ bi pọkagihụ. Ne nujụ ndar ts'oktehụ, bi thangagihụ hinte ma ts'oki di tuhụ hár nthandi Jö, ngetho di 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo.

6

1 Nuje ngu yá mạxtegihe ar tsi Hmu, di xi'ahe hingi fẹsfụ ya ñho xi hwëk'ahụ Jö.
2 Ngetho ngu enga har T'ofo:
Ha ya hoga pa xta ọx'a'i,
ne xta fạx'a'i har pa mpọhọ.
Ha gi ọhụ, gehnụ ar hoga papya, ne ar pania ar pa mpọhọ.
3 Di ntsuñhe hinto di nehe ga jafe da mfets'e, ne njap'ụ hinto di pẹ'sa te da ñömañ'ụ ma 'bẹfihe.
4 Nö'ö di pẹhe, di umba ma mụihe da nheki yá 'bẹgogihe Jö. Di pẹ'se ar ts'ẹti di thohe ya thogi. Te gatho di k'athe, di thohe ya dumụi.
5 Di thohe ya mfẹi, njokagihe ha ya fạdi. Hexkathogihe ya jö'i 'bụtho da hyogagihe. Xa di thohe ar 'bẹfi, di ạ ma t'öhöhe, di thohe ar thuhu.
6 Nhekitho yá 'bẹgogihe Jö ngetho di 'bụhe n'ar m'ụi xint'axi. Xta 'ñuhe ar hoga mfödi xi t'aje, xta pẹ'sfe ar ts'ẹti ma'ra, ne di 'bụhe ga fạxe togo honi. Tsixkagihe ma mfenihe ár Hñö Jö, ne di pẹ'se n'ar mhöte hingi oxta mañö.
7 Di möñhe ar mhö majöni. Jö 'rakagihe ar ts'ẹdi ne ar hogamụi, fạxkagihe habụ gatho ga ntötehe.
8 'Ra eskagihe ma nsuhe, ma'ra nugagihe hinter m'ẹkagihe. Ñhömañ'ụgihe ne ñhömañhogihe. Nhugagihe ngu dar nemhñöhe, ha di möñhe nö'ö majöni.
9 Nhugagihe ngu ya n'añ'o, mödi fökagihe. N'andi ya 'bụtho da thoje, ha di 'bụthe. Xa di thohe ya mfẹi, ne hinxi thogathogihe.
10 Di thohe ar dumụi, ha hingi tsạyạ ma johyahe. Di 'bụhe ngu n'ar tsi hyoya, mödi di hemfe ya ñho ma'ra. Wande hinte di pẹ'se, ha go ma mẹtihe gatho.
11 Tsi kuhụ me Nkorinto, xta xi'ahe xiñho gatho, ne xta kwat'ahe ha ma mụihe.
12 Nuje hindi kothe ma mụihe ga mö'ahe, ha nu'ahụ hö, xka kothụ ri mụihụ gi mökagihe.
13 Njanụ gi ko'skagihe, xojụ ri mụihụ gi mökagihe. Di xi'ahụ njap'ụ ngu ma bötsi'ihụ.

Ár ngugihụ Jö togo hö ar te

14 Yo gi nthöskwihụ ya jö'i hingi ñ'emụi. Ngetho, hage ntsixkwi ar ñho nö'ö hingi ho. Wa tsạ da m'ụ n'at'wụ ar 'bẹxui ne ar hyats'i.
15 Hage ja te ntsixkwi ar tsi Hmu ne ar ts'ondöhi. Wa tema di hñöxkwi n'ar gamfi ne nö'ö hingi ñ'emụi.

16 Ár nijö Jö hingi tsạ da nthöskwi yá nijö ya tsita emp'ö. Ha nujụ yá nijögihụ Jö togo hö ar te. Ngu bi 'ñenö:
Ma ga 'bụ'be, ne ma ga 'yo'bega'ụ.
Ne da hyandgagi yá Jögi,
ne nuga ma ga nu ngu ma bötsi.
17 Jange enga ar tsi Hmu:
Pọñhụ hyẹhụp'ụ,
yo gi thạñhụ nö'ö hingi ho,
ne ga tsi'ahụ man'agi.
18 Ne gi 'ñengagihụ ri Dadagihụ,
ne nu'ahụ ga eñ'ahụ ma t'ụ'ihụ ne ma t'inxu'ihụ,
enga njap'ụ ar tsi Hmu togo pẹ'sa gatho ar ts'ẹdi.

7

1 Tsi kuhụ, ngetho Jö xi 'rakagihụ nuya ñhöt'iyụ, ma ga hẹhụ gatho nö'ö japa da ts'oka ma ndo'yohụ ne ma mfenihụ, ne ga 'bụhụ n'ar hogam'ụi ngetho di tsufụ Jö.

Ar Pablo bi njohya mi bödi xki 'yọt'wa yá ntsọ'mi ya me Nkorinto

2 Pẹ'skagihe ar mhöte. Hinto xta ọt'wabihe ar ts'om'ụi, hinto xta ts'okwa ár mfeni, ne hinto xta kahe.
3 Hindi xi'ahe njap'ụ ngetho di ne ga tsụ'ahe. Ngu xta xi'ahe m'ẹt'o, xa di mö'ahe. Nu'mụ di 'bụhe wa ga tuhe, hinga hẹk'ahe di mö'ahe.
4 Nuga hinte di pẹts'i te ga kọñ'ahụ, di es'a ri nsuhụ, gehnụ hubga ma mụi, ne xa di johya madeda ya thogi di thohe.
5 Ngetho xa majöni nú'mụ nda tsọhewa Nmasedonia, hinte da pẹ'se ar tsạyạ, ngetho habụ gatho ndi thohe ya dumụi. Nuya himi jamfi mi jụsje ar hñö, ha nu har nijö mi tuka ma mụihe ya ku.
6 Họnsẹ Jö togo hu'mba yá mụi nu'ụ ja te tupa yá mụi, bi hñubga ma mụihe mi zọ ar ku Tito.
7 Hinge họnsẹ da njohyahe mi zọhọ. Bi jakagihe da njohyahe, bi metkagihe hanja ga jafụ bi njohya. Ne bi xikagihe hangu gi mökagihụ ngi zoñhụ ngi hongagihụ, ne njap'ụ bi jakagi bi hñuxa ma johya.
8 Ngetho mödi da tsọt'ahụ ri mụihụ har hẹ'mi da pẹñ'ahụ, hinte tuka ma mụipya, ngetho da pödi da tsọt'a ri mụihụ 'ra ya tsi pa.
9 Ha nupya di johya, hinge nú'mụ da pödi bi zọt'a ri mụihụ. Di johya ngetho nunar nzọt'amụi bi ja'ahụ ga 'yọthwụ ár ntsọ'mi. Bi du ri mụihụ ngu numañho Jö, ne njap'ụ hinto da ts'ok'ahe.
10 Ngetho nunar dumụi numañho Jö, tsixkagihụ ga ọthwụ ár ntsọ'mi ne ga mpọhụ, ne hinga möñhụ m'ẹfa hinda ọthụ xiñho. Nunar dumụi tsạsẹ ya jö'i, họnsẹ tsixa har ndöte.
11 Ha nu'ahụ xi zọt'a ri mụihụ ngu ne Jö. Njanụ xi mạx'ahụ ga umba ri mụihụ nö'ö ngi ọthụ, ne ga ñöngagihụ. Bi ja'ahụ bi mbọ ri kwẹhụ ne ga pẹ'sụ ar ntsu. M'ẹfa ngi ne ngi hyandgagihụ, ne ga umfụ ár mfẹi togo xki 'yọt'a ar ts'oki. Gathoyụ nheki ga umba ri mụihụ ga 'yọthụ xiñho.
12 Nú'mụ da pẹñ'ahụ nunar hẹ'minụ, hinge họnsẹ ndi benga nö'ö togo bi 'yọt'a ar ts'oki, ne nö'ö togo bi nts'okwabi. Ndi ne ngi pöhụ hangu tup'a ri mụihụ gi bengagihe hár nthandi Jö.
13 Jange nu nda pöhe ga njohyahụ, bi hñubga ma mụihe. Ne xa da njohyahe nda hanthwe ár johya ar ku Tito. Nú'mụ mi zọñ'ahụ bi hñuxa ár ts'ẹdi.
14 Nú'mụ nda es'ahụ ri nsuhụ ndi petwa ar Tito ri m'ụihụ, hinxta 'bẹ ma tsạ. Gatho nheki majöni, njangu majöni gatho nö'ö xta xi'ahụ. Bi njap'ụ nö'ö da xipa ar ku Tito n'ehe.
15 Ne hyax'mụ huxa nunar mhöte pẹs'ahụ, nú'mụ benga hanja ga 'yọ'thụ ne hanja xa ga numansuhụ.
16 Di johya ngetho di kạxmbeni gi ọthụ xiñho gatho.

8

Ar mfạts'i m'ẹmpa ya ku

1 Tsi kuhụ, di ne gi pöhụ nuya ñho xi hwëkwa Jö nuya nijö 'bụkwa Nmasedonia.
2 Mödi xi thohyụ nzẹyẹ ya nt'ụtsa, xa xi mẹ'sa nzẹyẹ ar johya. Ne mödi xa ya tsi hyoya, xa xi unga yá mfạts'i.
3 Di dạmajöni go bi nesẹ'ụ nda unga yá mfạts'i ngu bi mạxa yá ts'ẹdi, ne xi unga xa nzẹyẹ ngu xi zụ yá ts'ẹdi.
4 Xa bi 'yạkagihe ar möte nga umfe ar sẹki nda mfạxte ha nunar ñhonụ t'ọt'wa ya gamfi.

5 Hinge ndi tọ'mhe njap'ụ. M'ẹt'o bi 'yẹnt'a xọge yá te nda mẹpa ar tsi Hmu, ne m'ẹfa bi 'yẹnt'a yá 'bẹfi ha ma 'yẹhe, ngetho njap'ụ mi ne Jö.
6 Jange xta ạfe ar ku Tito, da map'ụ da xi'ahụ gi jwathụ gi munsụ nunar mfạts'inụ nhwëkwabi ya tsi ku, gehnụ ma yapa xki dụm'ö.
7 Ngetho gatho gi 'bụhụ xiñho: xa gi pẹ'sụ ri jamfihụ, gi pöhụ te gi möñhụ, gi pöthwụ ár mhö ar tsi Hmu, xa gi ne gi pẹfụ Jö, ne xa gi mökagihe. Umba ri mụihụ gi hwëkwabihụ ma'ra.
8 Hindi 'bẹp'ahụ. Họnsẹ di xi'ahụ nuyá hogamụi ma'ra, ne ga nu ha majöni tsit'a ri mụihụ gi möhụ ma'ra.
9 Ngetho gi pöhụ te xi hwëgagihụ ma tsi Hmuhụ Hesukristo. Mödi mi pẹ'sa xọge, bi ñhoya, ha nujụ ndi ñhoyahụ, dá pẹ'sụ xọgepya.
10 Di ne ga xi'ahụ, xiñho gi jwathụ nunar 'bẹfi ga dụ'mhụ ma jẹyẹ. Nu'ahụ hinge họnsẹ ga beñhụ, ga njohya ga dụ'mhụ ga 'yọthụ.
11 Jange jwathụ nunar 'bẹfi. Njangu ngi nehụ ngi 'yọthụ, njap'ụ gi nehụ gi jwathụ n'ehe, ngu nda zụ'ahụ ri ts'ẹdihụ.
12 Nu'mụ xa majöni gi nehụ te gi uñhụ, Jö numañho gi uñhụ nö'ö gi pẹ'sụ. Hingi ạ'ahụ nö'ö hingi tsụ ri ts'ẹdi gi uñhụ.
13 Yo ma gi beñhụ di jap'ụ di honi da m'ụ xiñho 'ra, ne nu'ahụ gi thohụ ar k'at'i.
14 Di nega, nuya gi pẹ'sụ ya ñho nuya payụ, da tsạ gi fạxụ nuya hinte pẹts'i. Ne m'ẹfa di pẹ'syụ, ne da tsạ da mạx'ahụ habụ gi k'athụ n'ehe, ne gatho gi 'bụhụ mahyẹgi.
15 Jangu enga har T'ofo: Nö'ö togo bi go nzẹyẹ, himbi bongwabi, ha nö'ö bi go tx'ụtho, himbi k'at'wi.
16 Jamödi Jö bi umba ar ku Tito ar mhöte mahyẹgi ngu nö'ö di pẹs'ahụ.
17 Majöni da ạfe ar möte ma nda k'ös'ahụ, mödi mi nesẹ nda map'ụ, ngetho xa mö'ahụ.
18 Ne di pẹñhe da mẹwi ar Tito n'ar ku togo e'spa ár nsu gatho ya nijö habụ xa mönga ar hoga mhö.
19 Hinge họnsẹ ar 'bẹfinụ xi t'umbabi. Nuya nijö bi hñuts'i ga mẹ'behe ga 'yohe ar 'ñu, gar möhe ma ga tsohe nunar mfạts'inụ. Nuna di heñhe di nsundahe ar tsi Hmu, ne da nheki ma hogamụihụ.
20 Njap'ụ hinda tsạ togo da ñömañ'ugihe nunar döta mfạts'inụ o ha ma 'yẹhe.
21 Di umfe ma mụihe ga ọthe xiñho ar 'bẹfi hár nthandi Jö ne ha yá nthandi ya jö'i.
22 Di pẹñ'ahe ñ'owi'ụ man'ar ku, xta hanthe ha ya 'bẹfi xta umfe xi umbár mụi xi mẹpa Jö. Ne nupya xi hñuxa ár ts'ẹdi, ngetho kạxmbeni gi fạxtehụ.
23 Nor ku Tito gehnụ ma ñ'ohụ ne ma mạxte di pẹp'ahe. Ha nu ma'ra ya ku go xi mẹhna ya nijö da hñös'ahụ ar nzẹngwa, ne njap'ụ da 'ñe'spa ár nsu ar tsi Hmu Hesukristo.
24 Utwabihụyụ ri mhotehụ, ne njap'ụ da hyanda ya nijö majöni nö'ö di es'ahụ ri nsuhụ.

9

1 Hinga mahyoni ga pengi ga ot'ahụ ga bemp'ahụ nunar mfạts'i di pẹmpabihụ ya gamfi.
2 Ngetho di pöhe xa gi ne gi mfạxtehụ, ne xta xipabihe ya ku me Nmasedonia. Jange nu'ụ xi njohya da uñ'ụ n'ehe, ngetho da xife nu'ahụ gar menguhụ Akaya, pẹ'sa n'a njẹyẹ xa xka nehụ gi uñhụ ri mfạts'ihụ.
3 Nu'mụ xta pẹhna ya ku da m'ẹt'o, di ne ga tsụ'ahe ngu xta es'ahe ri nsuhụ. Xka möhep'ụ, xka ñhojụ ngu xta mö.
4 Ngetho nu'mụ ga mẹ'be 'ra ya me Nmasedonia ne da diñ'ahụ hinxka ñhojụ, ga 'bẹ ma tsạhe, ngetho xta möñhe xka ñhojụ. Nu'mụ da njap'ụ gi 'bẹhụ ri tsạhụ n'ehe.
5 Da beni mi mahyoni nga pẹñ'ahụ xi m'ẹt'o nuya kuyụ, ma da nu ha xka jwathụ xka johụ nunar mfạts'i xka ñöthụ ngi uñhụ. Ne ngi ñhojụ gi uñhụ ngu n'ar mfạts'itho, hinge gi uñhụ ngetho di ạ'ahe.
6 Get'ö di xi'ahụ ngu enö: Nö'ö togo tx'ụtho pot'i, tx'ụtho xofo n'ehe. Ha nö'ö pot'a nzẹyẹ, nzẹyẹ xofo n'ehe.
7 N'a ngu n'a da unga ngu xi beni, hinto da hyọka nö'ö uni, ne hinda uni ngetho njapi. Jö mödi nu'ụ togo johya uni.
8 Jö pẹ'sa ar ts'ẹdi da hwëk'ahụ gatho nö'ö gi k'athụ, ne da bonk'a'ihụ gi 'yọthwụ ar ñho ma'ra.
9 Ngu enga har T'ofo:
Bi hyeni ne bi umba ya hyoya.
Nunár ñhogajö'i hiñham'ụ da thege.
10 Jö togo umba te da mot'a ar mot'i ne 'winga togo ñuni, dá mạx'ahụ gi pẹ'sụ nzẹyẹ ar sofo, ne gi ñhogajö'ihụ xa gi fạxụ ma'ra.
11 Ne hinte gi k'athụ, xa gi johyahụ gi uñhụ ar mfạts'i, ne njap'ụ ma'ra da umba njamödi Jö nunar mfạts'i di hö'sfe.

12 Ngetho nunar mfạts'inụ hinge họnsẹ fạxa nuya gamfi tho ar k'at'i, njap'ụ nzẹyẹ ya njamödi t'umba Jö.
13 Ha nunar 'bẹfinụ, nzẹyẹ da 'ñe'spa ár nsu Jö nú'mụ hant'a'ihụ tengu gi ọthwụ ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo, ne hanja gi johyahụ gi fạxụ'ụ ne gatho nu'ụ tho ar k'at'i.
14 Ne xa di mö'ahụ da 'yạpa Jö da mạx'ahụ, ngetho Jö xa xi hwëk'ahụ n'ar hogamụi.
15 Jamödi Jö, togo xi 'rakagihụ n'ar nt'uni hingi tsạ ga möñhụ tengu ár döta.

10

Ar Pablo ñönga ár 'bẹfi

1 Nuga dar Pablo, ne di ạ'ahụ hár hogajö'i ne hár mhöte ar tsi Hmu Hesukristo, mödi enga 'ra nú'mụ di 'bụp'ụ, di tsẹt'athohụ, ha nú'mụ di 'bụ yap'ụ, xa tsẹ ma ne ga ñö.
2 Jange di ạ'ahụ ar möte, yo ma gi jajụ ga ñö nts'ẹdi xka map'ụ. Ngetho xta ẹkwatho nu'ụ togo enö di ọt'athohe ngu benga ya meximhại.
3 Mödi di 'bụhewa har ximhại, hindi pẹhe ngu ọt'a ya meximhại.
4 Ngetho ngu n'ar ndogu di ntuñhe. Ha numa bọjöhe hinge yá mẹti ya jö'i, pẹ'spa ár ts'ẹdi Jö da hwatwa yá ts'ẹdi ya ñ'ụni.
5 Ne da jö'sa gatho ya mfeni ọt'a ñ'ets'i, ntọxkwi ya jö'i hingi hẹgi da bö Jö, ne da gụ da zits'i da 'yọta ar tsi Hmu Hesukristo.
6 Ne di 'bụhe ga umfe n'ar mfẹi nu'ụ togo hingi ọt'a nö'ö nsipabi, di tọ'mthohe gi tsọñhụ gi 'yọthụ gatho nö'ö di xi'ahe.
7 Nu'ahụ gi hanthụ nö'ö oxta mañö. Nu'mụ n'a ñ'emụi ár mẹti ar tsi Hmu Hesukristo, dá beñ'ö di njahep'ụ, ár mẹtigihe ar tsi Hmu n'ehe.
8 Mödi da tsạhmö xa ga exa ma nsuhe, hinga 'bẹhe ma tsạhe. Ngetho ar tsi Hmu xi 'rakagihe ar ts'ẹdi ga hoñ'ahe ri ñhohụ, hinge ga ts'ok'ahe ri mfenihụ.
9 Di xi'ahụ njanụ, hindi ne gi 'ñeñhụ di ne ga pi'ahụ ha ya hẹ'mi di pẹñ'ahụ.
10 Ngetho majöni 'bụ 'ra togo enö: Nuyá hẹ'mi xa ñö nts'ẹdi ne pẹ'sa ar ts'ẹdi, ha nú'mụ 'bụkwa hinte pẹ'sa ár ts'ẹdi, ne hinto tsupa ár mhö.
11 Nu'ụ togo mönga njap'ụ, dá bödi n'ehe, ngúr nts'ẹdi di ñöhe ha ya hẹ'mi hindi 'bụhep'ụ, tsạ ga njahep'ụ n'ehe nú'mụ di 'bụhep'ụ.
12 Ngetho hindi ne ga ñhẹ'behe 'ra nu'ụ 'yop'ụ ñ'exasẹ, ne ñhẹksẹ n'a ngu n'a. Xa xi 'bẹ yá mfeni.
13 Nuje hindi thothe di exe ma nsuhe. Họnsẹ da tsạ ga e'sfe ár nsu ár nt'ẹni ar 'bẹfi xi 'raje Jö. Njap'ụ xta tsọñhe habụ gi 'bụhụ.
14 Nuje hinge xa di exe ma nsuhe, ngu ga ọthe nu'mụ hinxta tsọñhe xta hös'ahe m'ẹt'o ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo.
15 Hindi nehe ga exe ma nsuhe ha yá 'bẹfi ma'ra. Mödi hö, di tọ'mhe da te ri jamfihụ, ne da tsạ da nụnga ma 'bẹfihe habụ gi 'bụhụ, di zọnga habụ xi benga Jö.
16 Ne ga möñhe ar hoga mhö di manụ habụ gi 'bụhụ. Ne hindi nehe ga kụthe habụ xi mpẹ ma'ra, yo ma ga exa ma nsuhe ha yá 'bẹfi xi 'yọt'ụ.
17 Ha nö'ö togo ne da 'ñexa ár nsu, dá 'ñe'spa ár nsu ar tsi Hmu Hesukristo togo ár mẹti ar 'bẹfi.
18 Ngetho hingi nhumañho nö'ö exasẹ ár nsu. Nhumañho nö'ö togo numañho Jö n'ehe.

11

1 Xömhö gi pẹ'skagihụ ar ts'ẹti nu'mụ ga mönga 'ra ya mhö di beni, mödi wande xta 'bẹ ma mfeni. Hö, di ne gi tsẹtkagihụ.
2 Ngetho xa di tusẹ di mö'ahụ, ngu mö'ahụ Jö. Xta 'wek'ahụ ngu n'ar nxutsi 'bụi xint'axi, pọntho gi nthötwihụ n'adar döme, gehnụ ar tsi Hmu Hesukristo.
3 Ha di tsu da mponga ri mfenihụ, ngu bi pomba ár mfeni ar Eba bi ka ar k'eñö ma nts'o, ne hingi umba ri mụihụ gi tẹñhụ ar tsi Hmu Hesukristo.
4 Ngetho gi numañhohụ togo tsọhọ ut'ahụ man'ar mhö nọngar Hesu, hingi ñhẹhwi nö'ö xta ut'ahe. Ne gi höñhụ nu'mụ xi'ahụ man'ar hñö n'añ'o hingár Hñö Jö xka hñöñhụ, ne togo mönga man'ar mhö hinge ngu ar hoga mhö xka pöhụ. Gatho gi tsẹtathohụ.
5 Di beni hinte tökagi nuya döta mpọte ngu eñ'ụ.
6 Ngetho mödi hindi pödi ga ñö xiñho, di pödi te di mö. Go xka hyandasẹhụ.
7 Hage hinda ọt'e xiñho nú'mụ hinda exka ma nsu ne go da es'ahụ, ngetho hinte da ạ'ahụ nú'mụ nda hös'ahe ár hoga mhö Jö.
8 Xta hömba ma'ra ya nijö xi 'raka ma njut'i ne da tsạ ga pẹp'ahụ.
9 Ne nú'mụ ndi 'bụp'ụ ne ndi thohmö ar k'at'i, hinte da ạ'ahụ. Nuya ku ba e Nmasedonia bi 'rakagi nö'ö ndi honi. Hinte xta ạ'ahụ, ne hinte ma ga ạ'ahụ.

10 Di mönga nunar majöninụ, ngetho ar tsi Hmu Hesukristo 'bụ ha ma mụi. Gatho ar hại Akaya hinto ma da hñögagi ga exa ma nsu ga petwabi nuna di ọt'e.
11 Yo'ö. Hage hindi mö'ahụ. Jö pödi hö, di mö'ahụ.
12 Ne ma ga jap'ụtho. Hinga hẹgi nu'ụ togo honi hanja da 'ñexa yá nsu, enö mpẹ'ụ mahyẹgi nguje n'ehe.
13 Ngetho nuyụ ya kate mpọte, ya hyạte 'bẹgo, ọt'e ngu yá mpọtehmö ar tsi Hmu Hesukristo.
14 Hinto da 'yọtho, ngetho gesẹ ar ts'ondöhi ọt'e ngu n'ár ẹnxẹ Jö n'ehe.
15 Jange hinga 'yọthụ nu'mụ nuyá 'bẹgo ar ts'ondöhi ọt'e ngu ya hoga 'bẹgo emp'ö. Katetho, ha m'ẹfa ma da t'umba ár njut'i yá ts'o'bẹfi.

Ya ugi bi tho ar Pablo ngu ár mpọte ar tsi Hmu

16 Man'agi di xi'ahụ, hingi nugagihụ ngu n'ar jö'i xi 'bẹ ár mfeni. Ha nu'mụ gi ne gi nugagihụ njap'ụ, nugagihụ, ne da tsạ ga exa n'a tsi tụi ma nsu.
17 Nuna di xi'ahụ hinxi 'raka Jö, go di exasẹ ma nsu ngu n'a xi 'bẹ ár mfeni.
18 Ngetho nzẹyẹ exasẹ yá nsu ngu yá mfenisẹ'ụ, ma ga exka ma nsu n'ehe 'mụ.
19 Nu'ahụ gi pẹ'sụ n'ar hoga mfeni, hanja gi johyahụ gi ọxụ nu'ụ xi 'bẹ yá mfeni.
20 Gi tsẹtathohụ nu'ụ togo ja'ahụ ngu ne'ụ. Jụk'ahụ nö'ö ne'ụ, ne hömp'ạhụ nö'ö te gi pẹ'sụ. Ọt'a ndöta, ne gi numañhohụ nu'mụ wande 'ra'ahụ ya mpẹtgu.
21 Gehnụ ma m'ẹtsạhe, hinda jụhe ar ts'ẹdi ne nga ja'ahụ ngu bi ja'ahụ'ụ. Nu'mụ nu ma'ra exa yá nsu, nuga ma ga exa ma nsu n'ehe, mödi di ñö ngu n'a xi 'bẹ ár mfeni.
22 Hage exa yá nsu gehyụ ya ebreo. Dar ebreoga n'ehe. Wa eñ'ụ xpa e ha yá m'ụi ar hnini Israel. Ja xta ekanụ n'ehe. Hage yá 'bẹto ar Abra. Ár 'bẹtogi n'ehe.
23 Hage yá 'bẹgo ar tsi Hmu Hesukristo. Di töta gatho'ụ. Di ñö ngu n'a xi 'bẹ ár mfeni. Nuga xa xta mpẹfi. Hingi tsạ ga pede hangu ya mfẹi xi t'akagi. Habụ gatho xi jokagi, ne 'bụtho xi thogagi.
24 Kụt'a mpengi xi mẹbgagi ya xodyo, 'bẹ n'ar mfẹi da zụ yon'ạte mfẹi n'a ngu n'a.
25 Hñu'gi xi n'wẹbgagi ya t'o. N'agi bi thọxkagi ya nk'ahni. Hñu'gi xi yụ ar motsa habụ ndi 'yo har dehe. Xta m'ẹ n'apa ne n'axui har ñhọnthe.
26 Xa xta 'yo ya 'ñu. Xta k'ont'i nga jöt'a ha ya döthe. Xta k'ot'a ha yá 'yẹ ya bë. Xta k'ont'a hayá 'yẹ ma mixodyo'be ne nu'ụ hingya xodyo. 'Bụtho nga tu har hnini, ha ya ot'at'ọhọ, har ñhọnthe ne hayá 'yẹ nu'ụ ya ku emp'ö.
27 Xa xta tho ar 'bẹfi ne ar nzạbi. Xta ạ ma t'öhö. Xta tho ar thuhu ner duthe, himi otho te nga tsi. Xta tho ar tsẹ. Xi k'at'a ma dutu.
28 Mödi njap'ụ, nö'ö töte tuka ma mụi, hyax'mụ di beni tengu 'bụ ya ku.
29 Togo thor hñeni ne nuga hindi tsạmañ'ụ. Wa togo njapabi da mfets'e, ne nuga hingi tsọt'a ma mụi.
30 Nu'mụ mahyoni ar nt'ets'i, ma ga exka ma nsu hinte ja ma ts'ẹdi.
31 Jö togo ár Dada ar tsi Hmu Hesukristo, ne ár mẹti ar nsunda, pödi hindi mönga ar nhemhñö.
32 Núnụ Ndamasko nunar ts'ụt'wi mi fạxa ar ndö Aretas, bi got'atho gatho ar hnini nda mhikagihmö.
33 Ha bi t'etkagi ha n'ar 'bọts'e, ne bi jöbgagi ha n'ár oki n'ar ngu mi 'bụ har jödo. Njanụ da k'ot'a ha yá 'yẹ'ụ.

12

Ar m'ite mi foxa hár ndo'yo ar Pablo

1 Majöni hinte fạxkagi ga exa ma nsu. Họnsẹ ma ga xi'ahụ nuya ngu ya t'i ne ya nt'udi xi 'raka ar tsi Hmu.
2 Di pö n'ar ñ'ọhọ mi 'bụhwi ar tsi Hmu Hesukristo, xi tho 'rẹt'amagoho njẹyẹ bi njụts'i ba tsọnga har hñu mhets'i. Hage mi oda hár ndo'yo wa xki bọni, hindi pödi. Jö go pödi.
3 Hö, di pö nor ñ'ọhọ'ö. Hage mi oda hár ndo'yo wa xki bọni, hindi pödi. Jö go pödi.
4 Ne bi ts'ixa har nzạthom'ụi habụ bi 'yọ 'ra ya mhö hiñ'othowa hanja da 'ñenö, ne hinxi t'umba ar sẹki ar meximhại da mö.
5 Nunar ñ'ọhọnụ tsạ ga e'spa ár nsu. Ha nuga hinga ma ga exa ma nsu, họnsẹ ga exa ma nsu hindi tsẹdi.
6 Nu'mụ ga nemhö ga exa ma nsu, hinxta 'bẹ ma mfeni, ngetho majöni. Di thọk'atho njap'ụ, ne gatho da bökagi họnsẹ ngu handgagi di 'bụi, ne ọxkagi di mö.
7 Ne hinda thotho ga exa ma nsu da handa nu'ụ ngu ya t'i, bi t'akagi n'ar m'ite foxa ha ma ndo'yo. Gehnụ n'ár 'bẹgo ar ts'ondöhi fẹbgagi, hingi hẹgagi da thota ma ñ'ets'i.
8 Hñu'gi xta ạpa ar tsi Hmu da hñögagi.

9 Ne xi 'ñengagi: Ñhogamụi nö'ö xta hwëk'a'i, họnsẹnụ gi honi. Ngetho ma ts'ẹdi da nheki xiñho ha ri ngwent'i. Jange ma ga ñhogamụi ga exa ma nsu ha ma ngwent'i, ne njap'ụ da nheki ha ma m'ụi ár ts'ẹdi ar tsi Hmu.
10 Jange ngetho di tẹnga ar tsi Hmu Hesukristo, di johya ha ma ngwent'i, ha ya nts'ani, ha ya k'at'i, ha ya nt'ụtsa, ha ya dumụi. Ngetho nú'mụ xi wentk'agi, tötẹ di pẹ'sa ar ts'ẹdi 'mụ.
11 Xta exa ma nsu ngu n'a xi 'bẹ ár mfeni. Ha nu'ahụ go ga jakagihụ, ndi 'ñẹp'ahmöhụ ngi ñömañhogihụ. Ngetho hinte tökagi nuya döta mpọte eñ'ụ, mödi nuga hinter m'ẹkagi.
12 Nú'mụ nda 'bụhwihụp'ụ, xa da tsẹti ndi ọtk'a ya döta nt'udi, ne nu'ụ ya 'bẹfi hingi tsạ da 'yọt'asẹ n'ar jö'i. Njap'ụ nheki ár mpọtegi ar tsi Hmu.
13 Tema hingi ñhẹhwihụ nu ma'ra ya nijö 'mụ. Họnsẹ nu'ahụ hinda ạ'ahụ gi fạxkagihụ. Di xi'ahụ gi pumgagihụ.

Ar Pablo mö ma da k'ö'sa ár hñu'gi

14 Xta ñhoki ga tsọñ'ahụ ár hñu'gi. Ne di xi'ahụ hinga ọt'ahụ ar xuhña, ngetho hindi homp'a nö'ö te gi pẹ'sụ, go di hoñ'a'ihụ. Hinge ya bötsi kwata ya m'ẹts'i da zokwa yá dada, nuyá dada kwata te da zokwa yá bötsi.
15 Ne nuga xa ga njohya ga te gatho ya ñho di pẹts'i, ne ga tesẹ ma ts'ẹdi di hoñ'a ri ñhohụ. Nú'mụ hyax'mụ huxa ma mhöte di pẹs'ahụ, hage ma gi hyẹhụ gi mökagihụ.
16 Nuga hinte ma mfạts'i xta hömp'ahụ, mödi 'ra enö xi nts'ogi, jange xta hạ'ahụ.
17 Hage xta jụk'ahụ ar bojö xi 'yạ'ahụ nuya xta pẹhni xpa tsọñ'ahụ.
18 Nú'mụ nda ạpa ar möte ar ku Tito ne nö'ö man'ar ku ma ba tsọñ'ahụ, hage ja te bi hñöñ'ahụ ar Tito. Hin'ö. Ngetho n'adar mfeni di pẹ'se, get'ö ar 'ñu di tẹñhe.
19 Ha gi beñhụ di hoñhe hanja gi numañhogihe. Hin'ö. Di 'bụhe hár nthandi Jö, di 'bụ'behe ar tsi Hmu Hesukristo di möñhe nö'ö xta ñöhe. Họnsẹ di hoñhe ri ñhohụ ne da te ri ñ'emụihụ.
20 Tuka ma mụi nú'mụ xka tsọmp'ụ, hinga ma ga tiñ'ahụ ngu di nega, ne nu'ahụ hingi ma gi hyandagihụ ngu gi nehụ. Nu'mụ gi pẹ'sụ ya tuhni, gi hyọjwụ yá ñho ri ñ'ohụ, gi pọ ri kwẹhụ, gi ñhehụ, gi jụxụ ya nhemhñö, gi thentehụ, hingi ne gi nuhụ ri ñ'ohụ, ne hingi mpẹhụ mahyẹgi, gehnụ tuka ma mụi.
21 Tuka ma mụi n'ehe, nu xka map'ụ, Jö da jakagi ga 'bẹ ma tsạ ga nzoni. Ga 'bạ made ga ạpabi da mạxa nu'ụ togo xi 'yọt'a ya ts'oki mam'ẹt'o, ne hinxi 'yọt'wa yá ntsọ'mi. Nuyá ts'oki xi nts'otho, 'bẹngwi ya jö'i hinxi nthötwi, ne yá ts'onhe.

13

1 Nunar hñu'ginụ xka map'ụ. Gatho nuya ts'oki ma da thuxa ar mfẹi, da mö hö njap'ụ, họnsẹ nu'mụ yoho wa hñu da dạmajöni.
2 Ha nuga da xi'ahụ nu nda 'bụp'ụ, ne nupya di 'yo yap'ụ di xi'ahụ, gatho nu'ụ xi 'yọt'a ya ts'oki ne gatho numa'ra, nú'mụ xka map'ụ, hinto ma ga et'atho ma xụtha nö'ö xi 'yọt'e.
3 Nu'mụ gi ne gi pöhụ xiñho, hage ar tsi Hmu Hesukristo xi'ahụ nö'ö di mönga ne hindi mönsẹga, pöhụ ar tsi Hmu hingi k'at'a ár ts'ẹdi da zo'ahụ. Nunụ xa pongwatho ár ts'ẹdi.
4 Ngetho mödi bi tho bi ts'ụta har pont'i hinte mi pẹ'sa ar ts'ẹdi, nupya 'bụi pẹ'spabi ár ts'ẹdi Jö. Di njahep'ụ n'ehe, di 'bụ'behe hinte di pẹ'se ma ts'ẹdihe. Nuje di pẹ'sfe ár ts'ẹdi Jö n'ehe ga zo'ahe.
5 Bensẹhụ, ha gi pẹ'sụ ar ñ'emụi. Tsạsẹhụ n'a ngu n'a, wa hinxka 'ñethụ ha ri mụihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Wa hinxka thohụ xiñho nga tsạsẹhụ.
6 Mödi di kạxmbenihe gi beñhụ xta thohe xiñho nunar tsạtinụ.
7 Ne di ạfe Jö da mạx'ahụ hingi 'yọthụ nö'ö hingi ho. Hindi hoñhe da nheki xta thohe xiñho ar tsạti. Di nehe gi 'yọthụ nö'ö xiñho, mödi da thandgagihe hinxta thohe xiñho nunar tsạtinụ.
8 Ngetho hinte tsạ ga pẹhe di nemhö ga ko'mhe nö'ö majöni. Họnsẹ tsạ ga mpẹhe ga jafe da nụngi.
9 Jange di johyahe hindi pẹ'se ar ts'ẹdi, ha nu'ahụ hö. Ne xa di ạfe Jö da mạx'ahụ gi 'bụhụ n'ar m'ụi xint'axi.
10 Jange di ot'ahụ nunar hẹ'minụ hindi 'bụp'ụtho, di ne xka map'ụ hinga zo'ahụ nts'ẹdi. Ga jụka nunar ts'ẹdi xi 'raka ar tsi Hmu ga fạx'ahụ da te ri jamfihụ, ne hinge ga ts'omp'a ri m'ụihụ.

Ar Pablo pẹmpa nzẹngwa ya ku ne tẹtwa Jö

11 Jange tsi kuhụ, njohyahụ, umba ri mụihụ gi pẹ'sụ n'ar m'ụi xint'axi, hñu'mfụ ár mụi ri ñ'owihụ n'a ngu n'a, pẹ'sụ n'adar mfeni ne ar hogam'ụi. Ne gi 'bụhwihụ Jö togo unga ar hogam'ụi ne ar mhöte.
12 Nzẹngwahụ n'a ngu n'a di 'bẹnga ar t'ek'ei.
13 Gatho ya ku di 'bụhewa, di pẹñ'ahe ar nzẹngwa.

14 Dá hwëk'ahụ ár nt'uni ar tsi Hmu Hesukristo, dá 'ra'ahụ ár mhöte Jö, ne gi 'bụhwihụ ár Hñö Jö. Dá njap'ụ.

AR GALATA
Ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ya me Galasia

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, ár mpọtegi ar tsi Hmu Hesukristo. Hinxi hñuxkagi ar jö'i, hinxi mẹnkagi
n'ar meximhại. Gesẹ ar tsi Hmu Hesukristo bi zokagi, ne gesẹ'ö Jö ma Dadahụ, gehnụ bi
ko'spa ár te man'agi.
2 Nuga ne gatho ya ku di 'bụ'bewa, di pẹñ'ahe nunar hẹ'minụ, gatho nu'ahụ gi mhunsụ
ha ya nijö hár hại Galasia.
3 Jö ma Dadahụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo da 'ra'ahụ n'ar hogam'ụi ne da hwëk'ahụ
yá ñho.
4 Jö ma Dadahụ bi nesẹ nda mẹhna ma tsi Hmuhụ Hesukristo nda unsẹ ár te, ne njap'ụ
nda hñögagihụ ma ts'okihụ. Ha nupya ñöngagihụ hinte da jakagihụ nunar ts'oximhại nuya
payụ.
5 Jö di 'ñepabi da t'e'spa ár nsu hiñham'ụ da göts'i. Dá njap'ụ.

Hiñ'otho man'ar hoga mhö utkagihụ hanja ga mpọhụ

6 Xa di 'yọtho hanja ngut'a xka hyẹhụ Jö, togo bi zoñ'ahụ gi hñöñhụ nö'ö te xi hwëk'ahụ
ar tsi Hmu Hesukristo. Ne gi ne gi 'weñhụ gi tẹñhụ man'ar mhö nö'ö hinxi xikagihụ ar tsi
Hmu.
7 Xa majöni, hiñ'otho man'ar hoga mhö, mödi xi zọ 'ra nu'ụ togo ne da pomp'a ri mfenihụ,
ne da ts'okwahmö ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo.
8 Nu'ụ togo ọt'a njap'ụ, hinda ma da k'ont'i da hñömba ár kwẹ Jö. Mödi n'aje, wa n'ar ẹnxẹ
di 'ñe mhets'i, ne da pạta nö'ö ar hoga mhö xta ut'ahe, hinda ma da k'ont'i da hñömba ár
kwẹ Jö.
9 Xta xi'ahe, ne di xi'ahụ man'agi, nu'mụ n'ar jö'i da e da xi'ahụ man'ar mhö n'añ'o, hingi
ñhẹhwi nuna xka ñ'emụihụ, nor jö'i'ö hinda ma da k'ont'i da hñömba ár kwẹ Jö.
10 Ngu gi pöhụ xiñho, hindi mönga njap'ụ di honi da numañhogi ya jö'i. Di honi da
numañhogi Jö. Hindi umba ma mụi ga ko'be xiñho ya jö'i, ngetho nu'mụ ga ọt'a njap'ụ,
hindi pẹpa ar tsi Hmu Hesukristo.

Jö bi zohna ar Pablo nda mẹpabi

11 Ma tsi kuhụ, di ne gi pöhụ, nunar hoga mhö di mönga, hingo di mönsẹga, ne hinxi xikagi
ya jö'i.
12 Nunar hoga mhö di mö, gesẹ ar tsi Hmu Hesukristo bi utkagi. Hinxi utkagi ya jö'i,
hinxta höni xi 'rakagi'ụ.
13 Nu'ahụ xka pöhụ hanja ndi 'bụ mam'ẹt'o nú'mụ ndi tẹmba yá nt'umbi ma mixodyo'be.
Nuga xa ndi e ar m'ụi yá gamfi Jö, xa ndi nemhö nga ho gatho'ụ.
14 Ndi töta nzẹyẹ ma mixodyo'be mi 'bụ nuya pa'ụ. Xa ndi umba ma mụi ndi tẹnga ya
nt'umbi xki zogagihe ma palehe.
15 Ha nú'mụ hinge ndi m'ụtho, Jö xki 'wegagi nga pẹpabi, ne bi hwëgagi bi zonkagi. Ne
nu mi zọ ar pa xki beñ'ö,
16 bi utkagi togo ár T'ụ, ne nga xipa ár thuhu nu'ụ hingya xodyo. Nú'mụ nda ndụi da
mpẹfi, hinda ạmba m'ẹt'o n'ar jö'i.
17 Hinda ma Herusalen ma da ạpar sẹki nu'ụ ma yá mpọte m'ẹt'o. Nö'ö da ọt'e, da jụ ar
'ñu da ma har hại Arabia. M'ẹfa da penga har hnini Ndamasko.
18 Mi tho hñu njẹyẹ da ndụi da ñ'emụi, nu'mú hö, da ma Herusalen ma da k'ö'sa ar Pedro,
ne da 'bụ'benụ n'ẹtkụt'a.
19 Hinto ma'ra ya mpọte da nthẹ'benụ, họnsẹ ar Hakobo nö'ö ár jödö ar tsi Hmu go da
nthẹ'benụ'ö.
20 Jö pödi nö'ö di xi'ahụ majöni, hindi ka'ahụ.
21 M'ẹfa da ma har hại Nsiria ne Nsilisia.
22 Nuya pa'ụ himi pökagi nuya ku me Nhudea xki ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo nguga
n'ehe.
23 Nuyụ họnsẹ xki 'yọde mam'ẹt'o ndi e ar m'ụi ya ku. Ha nupya di xipa ma'ra xiñho nö'ö
ar jamfi mam'ẹt'o ndi ne nga hwati.
24 Jange ya ku xa mi nsunda Jö, ngetho xki bödi xta ñ'emụiga n'ehe.

2

1 Mi tho 'rẹt'amagoho njẹyẹ, da penga ár yo'gi man'agi har hnini Herusalen. Da mẹ'be
'mụ ar ku Berhnabe, ne da tsixa ar ku Tito n'ehe.

2 Da manụ ngetho Jö bi utkagi nga ma. Ne da ñö'beseṇụ nu'ụ ma ya ndö har nijö, ndi ne
nda bö'ụ ar hoga mhö di xipabi ya jö'i hingya xodyo. Da jap'ụ ndi honi hinge nda m'ẹ ma
'bẹfi.
3 Nunar ku Tito ndi ñ'o'be, mödi mar me Gresia, himbi njapi bi nthuspa ar nsẹgi hár
ndo'yo ngu ọt'a ya xodyo.
4 Himbi njapi nda jap'ụ, mödi nuya hyạte gamfi mi kụt'a mi 'ñöxte ha ya mhunts'i. Mi ne
nda bö'ụ yo'ö hinge ndi tẹmfe yá 'bẹpate ar Moise, họnsẹ ndi tẹñhe ar tsi Hmu Hesukristo,
togo bi gụgagihe ha ya 'bẹpateyụ. Mi ne nda jajeyụ nga tẹñhe ya 'bẹpate man'agi.
5 Ha nuje hinda ọthe nö'ö mi möñ'ụ, ne njap'ụ hingi 'bẹhụ nö'ö majöni mönga ar hoga
mhö xta hös'ahe.
6 Nu'ụ ma ya ndö har nijö hinte bi hñu'sa nö'ö ndi mönga. Nuga hindi jamasu tema nsu
xi mẹts'i, ngetho hár nthandi Jö gatho ya jö'i mahyẹtho.
7 Nuya ndö bi bö'ụ xiñho, xki mẹnkagi Jö ga zo nu'ụ hingya xodyo, ngu xki mẹhna ar ku
Pedro nda zohna ya xodyo.
8 Nunar tsi Hmu bi mạxa ar ku Pedro bi zohna ya xodyo, getnụ ar tsi Hmu togo xi mạxkagi
ga zohna nu'ụ hingya xodyo n'ehe.
9 Nú'mụ mi bö ya ndö xki hwëgagi Jö nunar 'bẹfinụ ga zo nu'ụ hingya xodyo, nu'mú ar
ku Hakobo, ar ku Pedro ne ar ku Xuwa nu'ụ ma ya ñöxhmu, bi 'raje yá 'yẹ, nuga ne ar ku
Berhnabe. Da mhi'yẹhe ngu n'ar nkohi ga zoje nu'ụ hingya xodyo, ne nu'ụ da zo ya xodyo.
10 Họnsẹ bi xikagihe hinga pumhnihe ya hyoya, ne nuga ndi umba ma mụi ndi fạx'ụ.

Ar Pablo bi zụi ar Pedro nú'mụ bi 'bụ'ụ Antiokia

11 M'ẹfa ar Pedro ba e har hnini Antiokia. Da ñhant'be ne da tsụi, ngetho himi ho nö'ö mi
ọt'e.
12 Ja mi zọntho hö, mi ọt'e xiñho, mi ñungwi mahyẹgi ya ku himya xodyo. Ha mi zọ ma'ra
ya ku xki mẹhna ar Hakobo, nu'mú ar Pedro bi ndụi bi 'wege, bi hyẹ ya ku himi ne nda
ñungwi. Mi jap'ụ ngetho mi tsu te nda mönga nu'ụ ya ku mi tẹmba ár nt'umbi ya xodyo,
thutwa ar nsẹgi ha yá ndo'yo.
13 Ma'ra ya ku nu'ụ ma ya xodyo n'ehe, bi dẹnga ar Pedro, ne bi pongyá hmi. Har
Berhnabe himbi bongi, bi nkadi bi dẹñ'ụ n'ehe.
14 Jange nú'mụ nda pödi himi tẹnga xiñho nö'ö majöni mönga ar hoga mhö, da zofo ar
Pedro ha yá nthandi ya ku, ne da embabi: Nu'ge gar xodyo, ne ga hyẹp'ụ ya 'bẹpate, ngi
ñhẹhwitho nu'ụ hingya xodyo. Xi'mụ, hanja gi ne gi japi da dẹnga ya 'bẹpate nuya ku
hingya xodyo.
15 Nujụ dar xodyohụ ngu nda m'ụthụ, ne ndi tẹmfụ yá 'bẹpate ar Moise, hinge ngu nu'ụ
hingya xodyo hingi tẹnga nuya 'bẹpateyụ, jange nhu ngu ya 'yọt'ats'oki.
16 Ha nupya di pöhụ, nö'ö togo da ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo, nhu hinte ma ts'oki tu,
hinge nú'mụ da 'yọtwa gatho yá 'bẹpate ar Moise. Nujụ n'ehe xta ñ'emụihụ ar tsi Hmu
Hesukristo, hinga tuxụ ma ts'okihụ ngetho xta jamfihụ, hinge xi mạxkagihụ nö'ö di tẹñhụ
nuya 'bẹpateyụ. Ngetho di pöhụ, gatho nu'ụ tẹnga ya 'bẹpate, hinto ma da nsipabi hinte ma
ts'oki tu.
17 Nú'mụ nda ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo ne bi nhugagihụ hinte ma ts'oki ndi tuhụ,
hage da ọthụ n'ar ts'oki njap'ụ 'mụ. Wa ar tsi Hmu Hesukristo uta ar ts'oki ya jö'i. Hin'ö
hingi njap'ụ.
18 Ha nu'mụ ga penjụ ga tẹñhụ man'agi ya 'bẹpate xta thọhụp'ụ, njap'ụ hö, dar ts'oktehụ.
19 Gesẹ ya 'bẹpate pọntho bi hyogagi, ne nupya xta pengi ga 'bụi ga pẹpabi Jö.
20 Nú'mụ mi mpont'a ar tsi Hmu Hesukristo, wande bi mpontk'agi n'ehe. Jange hindi 'bụi
ga ọt'a nö'ö di bensẹ. Nupya ar tsi Hmu Hesukristo 'bụ ha ma mụi. Ne nö'ö di ọt'a hyax'mụ,
di ọt'e di ñ'emụibi ár T'ụ Jö, togo bi mökagi ne bi unga ár te bi pọkagi.
21 Nuga hindi ụtsabi nö'ö xi hwëgagi Jö. Ngetho nu'mụ di möñhụ xi zạmhö ga mpọhụ di
tẹmfụ yá 'bẹpate ar Moise, njap'ụ di möñhụ hinter mẹ'ö ár te ar tsi Hmu Hesukristo bi um'ụ.

3

Ár Hñö Jö di höñhụ nú'mụ di ñ'emụihụ

1 Nu'ahụ gar menguhụ Galasia, xa xka 'bẹ ri mfenihụ. Togo xi pomp'a ri mfenihụ hingi
ne gi tẹñhụ nö'ö majöni. Ngetho dá ot'ahe xiñho ar 'ñu hanja bi du ar tsi Hmu Hesukristo
har pont'i.
2 Di ne gi xikagihụ: Hage ga hñöñhụ ár Hñö Jö ngetho ngi tẹmfụ yá 'bẹpate ar Moise. Hage
hinga hñöñhụ ngetho ga ñ'emụibihụ ár mhö Jö ga 'yọhụ.
3 Xi'mụ, hanja xka 'bẹ ri mfenihụ. Nu'ahụ ga kụthụ hár 'ñu Jö ngi hömpabihụ ár ts'ẹdi ár
Hñö Jö, xipya, hage gi beñhụ da tsạ gi nehụ nunar 'ñunụ ha ri ts'ẹdiseḥụ.
4 Hage ma da m'ẹp'ụtho gatho nö'ö xka thohụ. Hin'ö, hinda ma da njap'ụtho.

5 Jö xi 'ra'ahụ ár Hñö, ne xi ut'ahụ nzẹyẹ ya döta ñho. Hage xi 'yọt'a njap'ụ ngetho gi umba ri mụihụ gi tẹmfụ yá 'bẹpate ar Moise. Hin'ö. Nunụ xi 'yọt'a njap'ụ ngetho xka ñ'emụihụ ar hoga mhö.

Ar nkohi bi gohwi Jö ar Abra

6 Njap'ụ n'ehe ar Abra, har T'ofo enö bi ñ'emụibi Jö, ne bi nhu hinte ma ts'oki mi tu.

7 Jange pöhụ, nu'ụ togo ñ'emụi, gehyụ yá bötsi ar Abra.

8 Maha'mụ Jö xki beni, nu'ahụ hingya xodyohụ, nda nhu'ahụ hinte ma ts'oki gi tuhụ nu'mụ gi jamfihụ. Jange mam'ẹt'o bi xipa ar Abra ar hoga mhö, ngu mönga hár T'ofo Jö habụ enö: Ngetho xka ñ'emụigi, jange ma ga jöp'a'i, ne nunar jöpinụ ma da zụ gatho ya jö'i 'bụ hár nxidi ar ximhại.

9 Jange nu'ụ togo pẹ'sa ar jamfi, gehyụ njöpi mahyẹgiwi ar Abra togo m'ẹt'o bi jamfi.

10 Ha nu'ụ hu yá mụi ma da mpọhọ ọt'wa yá 'bẹpate ar Moise, hinda ma da k'ont'i da zụpa ár kwẹ Jö. Ngetho har T'ofo enö: Nö'ö togo hinda 'yọt'a gatho ngu mönga ya 'bẹpate, hinda ma da k'ont'i da zụpa ár kwẹ Jö.

11 Di pöhụ nu'mụ di ñ'emụihụ, nhugagihụ hinte ma ts'oki di tuhụ, hinge nu'mụ di tẹñhụ ya 'bẹpate. Ngetho enga har T'ofo: Nö'ö togo ñ'emụi, 'bụi xiñho hár nthandi Jö, ne pẹ'sa ar te hiñham'ụ da götsi.

12 Nö'ö togo tẹnga ya 'bẹpate, hingi 'bụ har jamfi. Ngetho hár T'ofo Jö enö njawa: Nö'ö togo tẹnga ya 'bẹpate, gehnụ ár m'ụi'ö.

13 Ha nunar tsi Hmu Hesukristo, bi ñöngagihụ hinda zụjụ ár kwẹ Jö huxa har T'ofo. Bi hñönsẹ ár kwẹ Jö ndi 'ñẹpkagihụhmö nú'mụ mi du har pont'i. Ngetho enga hár T'ofo Jö: Nö'ö togo zụ har za, gehnụ xi zụtwa ár kwẹ Jö.

14 Bi jap'ụ, ne nu'ahụ hingya xodyohụ bi tsạ ga hñöñhụ ar njöpi xki ñhöt'wa ar Abra, ngetho xka ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Ne nu'ahụ nguje, xka hñömfụ ár Hñö Jö ngetho xka ñ'emụihụ.

15 Ma tsi ku'ahụ, ma ga hẹjụ ár nkohi Jö ne ár nkohi ar jö'i. Nu'mụ yoho ya jö'i da 'yọt'a n'ar nkohi, ne da ñö'ụ xiñho da 'yọt'ụ, hinto tsạ togo da hñöki wa da pạta nuna nkohi'ö, mödi bi nko ya jö'itho.

16 Jö bi umba n'ar ñhöt'i ar Abra ne ár n'ogi. Himbi 'ñembabi: Nu'ụ ri n'ogi. Himbi nọmba yá 'bẹto ne yá mạnga'bẹto. Bi nọnga n'adar n'ogi, ne bi 'ñembabi: Nuna ri n'ogi. Ne nupya di pöhụ togo nunar n'oginụ, gehnụ ar tsi Hmu Hesukristo.

17 Nupya ma ga xi'ahụ 'mụ: Nö'ö ar nkohi Jö bi nkohwi ar Abra ne bi ñöwi xiñho, nọnga ar tsi Hmu Hesukristo. Bi tho gohonthebe ne n'ạtema'rẹt'a njẹyẹ, ne ka bi t'unga ya 'bẹpate. Nuya 'bẹpateyụ himbi tsạ bi hñökwa ár ts'ẹdi nunar nkohi ne da m'ẹ ar ñhöt'i.

18 Nu'mụ Jö xi 'rakagihụhmö ya njöpi ngetho di tẹñhụ ya 'bẹpate, hingi 'rakagihụ xi ñötkagihụ 'mụ. Ha nunar Abra bi hñönga ar njöpi ngetho xki ñhötwabi nda t'umbabi.

Yo'ö bi t'unga yá 'bẹpate ar Moise

19 Nu'mú, yo'ö bi t'unga ya 'bẹpate. Bi t'uni bi utkagihụ tengu ar ts'oki. Bi mẹ'sa ár ts'ẹdi ne bi göxa nú'mụ mi zọ ar tsi Hmu Hesukristo, gehnụ ar n'ogi xki t'umbabi ar ñhöt'i. Nuya 'bẹpate bi t'umba ya ẹnxẹ, ne nu'ụ bi umba n'a togo bi thokwabi gatho nu'ụ ma'ra ya jö'i.

20 Geseẹ Jö togo unga nunar ñhöt'inụ, himi njo'o man'a to bi thoki.

21 Xi'mụ, hage yá 'bẹpate ar Moise ntọxkwi ár ñhöt'i Jö. Hin'ö. Ngetho nu'mụ ya 'bẹpate xi zạhmö xi 'rakagihụ n'ar 'ra'yo te, nu'mú xi zạ xi nhugagihụ hinte ma ts'oki di tuhụ ndi tẹñhụ ya 'bẹpate.

22 Ha nu hár T'ofo Jö, xikagihụ gatho xki jokagihụ har ts'oki, ne nu'mụ nga ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo, nda tsạ nga höñhụ nunar ñhöt'inụ.

23 Bi ñötkagihụ nú'mụ hinxki zọta ar tsi Hmu Hesukristo ne nda tsạ nga ñ'emụihụ. Ge'mụ xki gokagihụ ya 'bẹpate, ne xki t'ẹntkagihụ nga jamfihụ nunar jamfi ma nda ñ'udi.

24 Jange ya 'bẹpate bi njangu n'ar 'bẹgo su ya bötsi. Bi utkagihụ hanja nga 'bụhụ, ne nga ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo nú'mụ mi ñ'udi. Ne njap'ụ nda nhugagihụ hinte ma ts'oki di tuhụ.

25 Ha nú'mụ dá ñ'emụihụ, bi wadi mi sugagihụpya ar 'bẹgo.

26 Nupya gatho yá bötsigihụ Jö, ngetho xta ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo.

27 Nujụ xta höñhụ ar xixthe ngetho xta ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Ne ar tsi Hmu kobgathogihụ ngu n'ar 'ra'yo he nzạtho.

28 Nupya hingi nthahni togo ya xodyo togo hingya xodyo, togo ya 'bẹgo togo hingya 'bẹgo, togo ar ñ'ọhọ togo ar 'bẹhñö. Gathogihụ di n'aseẹhụ ngetho xta ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo.

29 Nu'mụ yá mẹtigihụ ar tsi Hmu Hesukristo, yá n'ogigihụ ar Abra 'mụ, ne go ma mẹtihụ nunar njöpi bi ñhöt'a ar Abra.

4

1 Beñhụ n'ehe, nu'mụ n'ar bötsi xi ts'okwabi gatho nö'ö mi pẹ'sa ár dada, mödi gor mẹti
gatho nö'ö xi ts'okwabi, hinda tsạ da 'yẹnsẹ nu'mụ hinxi zọndyá jẹyẹ. Njap'ụ di hñöxkwitho
n'ar 'bẹgo.
2 Nunar bötsi'ö o hár 'yẹ nu'ụ togo su, ne togo supabi gatho nö'ö teme bi ts'okwabi. Ma da
'yẹnsẹ nú'mụ xta jwata yá jẹyẹ bi mönga ár dada.
3 Nujụ n'ehe, mam'ẹt'o ndi ñhẹhwihụ ngu nö'ö ar bötsi himi jwata yá jẹyẹ, hyax'mụ ndi
pẹpabihụ yá nt'umbi ar ximhại.
4 M'ẹfa bi zọ ar pa xki benga Jö, ba pẹhna ár T'ụ, bi 'yọnga n'ar 'bẹhñö, ne bi m'ụ nú'mụ
mi jár ts'ẹdi yá 'bẹpate ar Moise.
5 Bi jap'ụ nda zimgagihụ xki gokagihụ ya 'bẹpate, ne nda tekagihụ.
6 Ne nupya nujụ yá bötsigihụ Jö. Jange xpa pẹnkagihụ ár Hñö ár T'ụ da m'ụ ha ma mụihụ,
ne xta nziñhụ ár ts'ẹdi'ö di emfụ: Ma tsi Dada'ihe.
7 Jange nupya, hindi njanguhụ n'ar 'bẹgo. Yá bötsigihụ Jö, ne go ma mẹtihụ gatho ya ñho
ma da 'rakagihụ ngetho xta ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo.

Ar Pablo hu'mba yá mụi hinto da mengi da mẹpa ya 'bẹpate

8 Nu'ahụ mam'ẹt'o nú'mụ hinge ngi pöhụ Jö, ngi pẹpabihụ nu'ụ ya tsita ngi hokasẹhụ, ne
hinga ge'ụ ar Jö majöni.
9 Ha nupya hö, gi pöhụ Jö, tsạ ga möñhụ go bi bö'ahụ m'ẹt'o'ö. Xi'mụ, yo'ö gi ne gi penjụ
man'agi gi tẹmfụ yá nt'umbi ar ximhại nu'ụ hinte pẹ'sa ar ts'ẹdi, ne hinter mẹ'ụ. Yo'ö gi
nehụ da mengi da go'ahụ man'agi.
10 Xa gi jamasuhụ ya pa, ya zönö ne ya jẹyẹ, ne gi ọthụ ma'ra ya dạngo.
11 Jange nuga di tsu da m'ẹ gatho nunar 'bẹfi xta ut'ahụ.
12 Tsi kuhụ, di ạ'ahụ gi tẹngagihụ ma m'ụi, ngu nuga xta tẹñ'a ri m'ụihụ hinge ngi tẹmfụ
yá 'bẹpate ar Moise. Nú'mụ da jwadi nda tsọmp'ụ, hinga ụtsagihụ.
13 Gi pöhụ, hár ndụi da zo'ahụ ár mhö Jö ngetho ndi tho n'ar hñeni.
14 Hinga kot'a ri mụihụ, ne hinga ụtsagihụ, mödi mar ñhembi'ihụ, ngetho ndi tho nö'ö ar
hñeni'ö. Mödi njap'ụ, ga 'rakagihụ ar sẹki, ne ngi nugagihụ ngu n'ár ẹnxẹ Jö, ngu gi nuseẹhụ
ar tsi Hmu Hesukristo.
15 Habụima ri johyahụ ngi pẹ'sụ nú'mụ ndi 'bụp'ụ. Nuga di dạmajöni xa ngi mökagihụ.
Nu'mụ xi tsạhmö, xka hñöhụ ri dạhụ ne xka 'rakagihụ.
16 Xi'mụ, hage gi ụtsagihụpya ngetho da xi'ahụ nö'ö majöni.
17 'Yop'ụ 'ra togo 'bụtho da du hoñ'ahụ, mödi hingi honga ri ñhohụ. Nuyụ ne da 'wek'ahụ
hingi jajemasu gi tẹñhụ'ụ.
18 Xiñho'ö nu'mụ togo 'bụtho da du da 'yọt'a nö'ö xiñho. Di ne gi 'bụhụ njap'ụ hyax'mụ,
hinge họnsẹ nú'mụ di 'bụp'ụ.
19 Ma tsi bötsi'ihụ, di tho ya ụgi man'agi ngu n'ar 'bẹhñö ñ'ọnte, di hant'ahụ hindi
hñöx'atho'ihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
20 Di nemhö ga 'bụhwihụpya, ne ga honi hanja ga zo'ahụ. Xa gi tubgagihụ ma mụi, te ga
pẹpya.

Ar Sara ne ar Agar di hñöxa nu'ụ yoho ya nkohi

21 Nu'ahụ gi ne gi tẹñhụ yá 'bẹpate ar Moise, xikagihụ: Hage hinxka 'yọhụ nö'ö mönga
nuya 'bẹpate.
22 Hár T'ofo Jö enö njawa: Ar Abra bi dinga yoho yá t'ụ. N'ár t'ụ ar 'bẹhñö mi m'ẹgo, ha
nö'ö man'a, ár t'ụ ar 'bẹhñö himi m'ẹgo.
23 Nu ár bötsi ar 'bẹhñö mi m'ẹgo, bi m'ụi ngu m'ụ gatho nu ma'ra ya bötsi. Ha nö'ö ár
bötsi ar 'bẹhñö himi m'ẹgo, bi m'ụi ngetho Jö xki ñöt'wa ar Abra.
24 Nuya yoho ya nönö, ma ga hejụ nu'ụ yoho ya nkohi bi nkohwi Jö ya jö'i. Nunar 'bẹhñö
mar thuhu ar Agar mi m'ẹgo, ñhẹhwi nunar nkohi bi t'unga har t'ọhọ Sinai. Jange nuya
xodyo tẹnga nunar nkohi'ö, m'ẹgo ngu mi m'ẹgo ar Agar.
25 Ar Agar ngu ar t'ọhọ Sinai núnụ Arabia, ñhẹhwi ar Herusalen nuya payụ. Ngetho ngu
n'ar nönö m'egowi yá bötsi, di hñöxa nuya mengunụ pẹpatho yá 'bẹpate ar Moise.
26 Ha nö'ö ar Herusalen 'bụ mañö mhets'i, ngu ma nönöhụ hinto pẹpabi.
27 Nu hár T'ofo Jö bi mönga njawa maham'ụ:
Njohya, nu'ge hingi tsạ gi tinga ya bötsi, ne hinxka ñ'ọnte.
Hyẹxa ar mhafi gi njohya, nu'ge hinxka ntsạwi ar ụgi xi m'ụi ri bötsi.
Ngetho nu'ge xi hyẹk'a ri dömebya, ma gi 'ñe nzẹyẹ ya bötsi,
ne gi töta togo 'ñe ár döme.
28 Tsi kuhụ, nujụ yá bötsigihụ Jö xki ñhötkagihụ, jangu ar Isa bi m'ụi xki ñhöt'a Jö.

29 Nö'ö ár t'ụ ar 'bẹhñö mi m'ẹgo, bi m'ụi ngu m'ụ gatho nu'ụ ma'ra ya bötsi, ne xa bi ụtsa
nö'ö ar t'ụ togo bi m'ụi ngu xki ñhöt'i. Njap'ụ nuya payụ n'ehe. Nujụ xta m'ụhụ hár ts'ẹdi
ár Hñö Jö, t'ụtsagihụ n'ehe.
30 Ha te mönga ár T'ofo Jö. Ar Abra bi nsipabi nda gu ar 'bẹhñö mi m'ẹgo, nda mẹwi ár
bötsi. Ngetho nö'ö ár t'ụp'ụ'ö, hinda ñhehwi ar hño bi ts'okwabi ár t'ụ ar 'bẹhñö himi m'ẹgo.
31 Jange tsi kuhụ, di njanguhụ ár bötsi ar 'bẹhñö himi m'ẹgo, hinge ngu ár bötsi ar 'bẹhñö
m'ẹgo.

5

Ar Pablo xipa ya ku hinda mengi di 'bụi xi zẹ'ma ya 'bẹpate mi ja mam'ẹt'o

1 Ar tsi Hmu Hesukristo bi gụgagihụ ha ya 'bẹpate mi ja mam'ẹt'o, ne njap'ụ hinga 'bụhụ
xi zẹbgathogihụ. Jange ma ga umba ma mụihụ hinga penjụ man'agi da zẹbgagihụ nuya
'bẹpateyụ.
2 Nuga dar Pablo, 'yọxụ nö'ö di xi'ahụ: Nu'mụ gi nehụ da thus'ahụ ar nsẹgi tuta yá ndo'yo
ya xodyo, hinte gi nuhụ 'mụ ár 'bẹfi ar tsi Hmu Hesukristo.
3 Di xi'ahụ man'agi, nu'mụ togo da hñuxa ar nsẹgi hár ndo'yo, mahyoni da 'yọt'a gatho
nu'ụ ya 'bẹpate bi zo ar Moise.
4 Nu'ahụ gi hurimụihụ hingi ma gi tuxụ ri ts'okihụ ngetho gi tẹñhụ ya 'bẹpate bi zo ar
Moise. Nu'mụ gi beñhụ njap'ụ, xka 'wehụ xka hyẹhụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne hinte xka
nuhụ teme xi hwëgagihụ.
5 Ha nujụ, di tọ'mhụ da t'engagihụ hinte ma ts'oki di tuhụ ngetho xta nzimfụ ár Hñö Jö,
ne di ñ'emụihụ.
6 Nu'ụ xta jamfihụ ar tsi Hmu Hesukristo, hinter mẹ'ö nu'mụ ga huxụ ar nsẹgi ha ma
ndo'yohụ wa hin'ö. Nö'ö xiñhohmö, da nheki ma jamfihụ ga ọthụ ya hoga 'bẹfi di pẹwi ar
mhöte.
7 Ngi pạhụ xiñho. Togo bi k'as'ahụ hingi tẹñhụ nö'ö majöni.
8 Nunar nk'ats'inụ, hinxpa pẹhna Jö togo bi zoñ'ahụ.
9 Nu'ụ togo k'as'ahụ, ñhẹhwi ngu ar njoxthuhme, mödi n'ar tsi tụi japi da fọnsa gatho ar
jụni.
10 Nuga di kạxmbeni Jö, hinxka pạthụ ri mfenihụ. Ha nö'ö togo k'as'ahụ, hinda ma da
k'ont'i da hñönga ár mfẹi Jö, ne hinda ma da thantho togo'ö.
11 Tsi kuhụ, nu'mụ di mömbatho ar nsẹgi tuta hár ndo'yo ya xodyo, hinjo'o togo di kukagi.
Nu'mụ di njap'ụhmö, hinto da k'a'spa ár pont'i ar tsi Hmu.
12 Nu'ụ togo k'as'ahụ, di nehmö da ñhẹni n'agitho.
13 Tsi kuhụ, xi ts'onkagihụ ga pọñhụ xki zẹbgagihụ yá 'bẹpate ar Moise. Mödi hinxi
thẹgagihụ ga ọthụ gatho nö'ö di nehụ. Nö'ö ga ọthụ, ga mhöhụ ne ga mfạxtehụ n'a ngu
n'a.
14 Da tsạ ga ọthụ gatho nuya 'bẹpate xi zogagihụ ar Moise nu'mụ họnsẹ ga ọthụ nuna enö
njawa: Mö ri ñ'ohụ ngu gi mhösẹhụ.
15 Ha nu'mụ gi ntọxụ ne gi ntsothụ n'a ngu n'a, pöhụ 'mụ, ma gi tesẹhụ ri ñ'ohụ.

Yá 'befi nuya ọt'a gatho nö'ö tema ne yá ndo'yo, ne nu'ụ pẹpa ár Hñö Jö

16 Di xi'ahụ, ga 'bụhụ ngu utgagihụ ár Hñö Jö, hinga ọthụ gatho nö'ö di nesẹhụ.
17 Ngetho nö'ö di nehụ, hingi ne ár Hñö Jö, ha nö'ö ne ár Hñö Jö, hindi nehụ. Nuya yohoyụ
ntuhna ha ma mfenihụ, jange hingi tsa ga ọthụ xiño n'a wa man'a.
18 Ha nu'mụ tsixkagihụ ár Hñö Jö, hingi 'bẹpkagihụ yá 'bẹpate ar Moise 'mụ.
19 Nu'ụ togo ọt'a gatho nö'ö ne'ụ, fötwatho yá ts'o'bẹfi pẹ'ụ: Ya tsinganthöti, 'bẹngwi ya
jö'i, ọt'a nö'ö xints'otho, ne bendar ts'oki.
20 Nuya jö'i'ụ xạta yá tsita hoksẹ, ya ñ'ete, ya ñ'ụtsate, ya 'yọt'atuhni, ya gesẹ, ya kwẹ, ya
nemhñö, ya ntsạhñöki, ne 'weka ya jö'i.
21 Ya 'ñöxte, ya hyote, ya mihni, ne te gatho ọt'e ha ya ts'odạngo, ne ọt'a ma'ra ya ts'oki
njanụ. Xta xi'ahụ, ne di xi'ahụ man'agi, nu'ụ togo ọt'a nuya ts'o'bẹfiyụ, hinda ma da yụt'a
hár ts'ụt'wi Jö.
22 Ha nu'mụ ga 'bụhụ ngu utkagihụ ár Hñö Jö, nu'mú ga pẹ'sụ ar mhöte, ar johya, ar
hogamụi, ar ts'ẹti, ar hogajö'i, ar nhwëki, ne ar ñ'emụi,
23 ar nts'ạ'mi, ar ntsuni. Gehyụ 'rajụ ár Hñö Jö, ne hiñ'otho 'ra ya 'bẹpate habụ di högagihụ
ga ọthụ.
24 Nu'ụ togo xi jamfi ar tsi Hmu Hesukristo, wande xi ts'ụtwi har pont'i gatho nö'ö ne ár
ndo'yo.
25 Ha nupya ár Hñö Jö xi 'rakagihụ n'ar 'ra'yo te, ma ga 'bụhụ ngu utkagihụ'ö.
26 Hinga ma ga ñ'ets'ihụ, hinga nxaxtehụ n'a ngu n'a, hinga ñö'sfụ nö'ö te pẹ'sa ma'ra.

6

1 Tsi kuhụ, nu'ahụ gi 'bụhụ ngu utkagihụ ár Hñö Jö, nu'mụ xka pöhụ n'ar ku xi 'yọt'a
n'ar ts'oki, fạxụ da menga har 'ñu. Ne hingi ñ'exụ, beñhụ xi'mụ da zọp'ahụ gi 'yọthụ njap'ụ
n'ehe.
2 Ma ga mfạxtehụ n'a ngu n'a, ne njap'ụ ga ọthụ nö'ö xikagihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
3 Ha nu'mụ n'ar ku ọt'a ndöta ne hingi njap'ụ, nkaseẹ.
4 Jange mahyoni ga hanthụ xiñho nö'ö di peẹhụ, ne njap'ụ da tsạ ga njohyaseẹhụ, hinga
ñö'sfụ nö'ö peẹ man'a.
5 Ngetho gathogihụ ma ga daseẹhụ ma 'beẹfihụ.
6 Nö'ö togo t'utwabi ár mhö Jö, dá umba n'ar hoga mfạts'i nö'ö togo uti.
7 Yo gi nkaseẹhụ. Jö hinto tsạ da hyạt'i. Nö'ö te da mot'a n'ar jö'i, go gehnụ da xofo n'ehe.
8 Nu'mụ ga ọthụ gatho nö'ö di nehụ, ma ga xohụ nö'ö xints'otho. Ha nu'mụ ga ọthụ gatho
nö'ö ne ár Hñö Jö, ma ga xohụ ar te hiñham'ụ da göts'i.
9 Yo ma da zạjụ ga ọthụ nö'ö xiñho, ngetho xta zọnga ar pa, ma ga nxohụ nu'mụ hinxi
wentkathogihụ.
10 Jange nu'mụ tsạ ga fạxụ ma'ra, ga ọthụ njap'ụ, ne ga hoñhụ m'ẹt'o ga fạxụ ya gamfi.

Ar Pablo e'spa ár nsu ár pont'i ar tsi Hmu

11 Hyanthụ tengu ár döta ya t'ofo di ja ma 'yẹseẹ di ot'i.
12 Nu'ụ togo ja'ahụ gi hñuxụ ar nsẹgi ngu tuta ha yá ndo'yo ya xodyo, ọt'a njap'ụ honi da
gohwi xiñho ya jö'i, ne hinda nt'ụtsa di dạta majöni ár ndöte ar tsi Hmu Hesukristo bi unga
har pont'i.
13 Ha nu'ụ togo huxa ar nsẹgi hár ndo'yo, hingi ọt'a gatho ya 'bẹpate. Nu'ụ ne da ja'ahụ
gi nxẹñhụ, họnseẹ honi da 'ñexyá nsu.
14 Hinda ne Jö ga exa ma nsu. Ha nu'mụ ga ọt'a njap'ụ, họnseẹ ga e'spár nsu ár pont'i ar tsi
Hmu Hesukristo. Nú'mụ mi du'ö har pont'i, pọntho da tuga n'ehe ndi tẹngar ximhại, ne ar
ximhại di handi hinter meẹ'ö.
15 Nuya xta jamfihụ ar tsi Hmu Hesukristo, hinter meẹ'ö nu'mụ xta huxụ ar nsẹgi ha ma
ndo'yohụ wa hin'ö. Nö'ö di pöhụ hö xiñho, xi 'rajụ n'ar 'ra'yo te.
16 Nu'ahụ ne gatho nu'ụ tẹnga nö'ö xta möngwa, Jö da 'rajụ ar hogam'ụi, ne da meẹskagihụ
ar nhwëki, go gejụ ár hninigihụ Jö.
17 Nuya pa di 'ñep'ụ, hinto di ne da tsọtka ma mụi, ngetho nuga di peẹ'sa ha ma ndo'yo ya
mfẹi xi t'akagi ngetho di mömba ár mhö ar tsi Hmu Hesukristo.

Har ngöts'i ar Pablo ạpa Jö da mạts'i

18 Tsi kuhụ, da hwëk'ahụ ar tsi Hmu Hesukristo n'ar hogam'ụi. Dá njap'ụ.

AR EFESIO
Ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ya me Efeso

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo ár mpọtegi ar tsi Hmu Hesukristo, ngetho njap'ụ xki ko ár mụi Jö bi
'ñexkagi nga pẹpabi. Di pẹñ'ahụ nunar hẹ'minụ gar menguhụ Efeso, gi nkuhụ ne gi tẹñhụ
ar tsi Hmu.
2 Jö ma Dadahụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo da 'ra'ahụ n'ar hogam'ụi ne da hwëk'ahụ
yá ñho.

Jö xa jöpa nu'ụ togo ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo

3 Ga ndöñhụ Jö ár Dada ar tsi Hmu Hesukristo, togo xi 'rakagihụ gatho ya jöpi xi
'wegagihụnụ mhets'i, ngetho di n'at'wihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
4 Nú'mụ hinxki hoktho ar ximhại, Jö xki hwankagihụ nga n'at'wihụ ar tsi Hmu, ne njap'ụ
nda t'axkagihụ, ne hinte ma ts'oki nga pẹ'sụ hár nthandi'ö.
5 Jö pẹ'sa n'ar döta mhöte, ne xki hñuts'i nda tedegihụ hár ndöte ar tsi Hmu Hesukristo,
ngetho njap'ụ xki beñ'ö.
6 Nö'ö bi ko ár mụi ba pẹhna ár hmöka T'ụ bi tedegihụ, ne njap'ụ xa ga ndömfụ ár thuhu
ga beñhụ ár nhwëki bi 'rakagihụ.
7 Bi mẹhna ár T'ụ, bi nö'ma ár ji bi pumga ma ts'okihụ, ne bi gutka ma thạihụ. Njap'ụ bi
zimgagihụ hár 'yẹ ar ts'oki, ngetho xa döta ár nhwëki Jö.
8 Xa bi hwëgagihụ n'ar hoga mfeni ne n'ar döta mfödi.
9 Ne bi zạ da pöhụ nö'ö himi tsạ nda fö mam'ẹt'o, tema xki ko ár mụi Jö nda 'yọt'e. Gesẹ
xki benga njap'ụ,
10 nda njapa ar tsi Hmu Hesukristo nda ndö, di huxa mañö gatho nu'ụ bi 'bụ mhets'i ne
gatho nu'ụ 'bụkwa har ximhại. Njap'ụ ma da thogi nu xta zọnga ar pa xi hñuxa Jö.
11 Jö xki beñ'ö nda hñuxkagihụ nga höñhụ yá ñho, ngetho di n'at'wihụ ar tsi Hmu. Ha Jö
ọt'a gatho nö'ö xi benga hár mụi.
12 Jö bi hwankagihe m'ẹt'o nga jamfihe ar tsi Hmu Hesukristo ne njap'ụ nga ndömfe ár
thuhu.
13 Ne nu'ahụ xka 'yọxụ ar mhö majöni, nunar mhönụ nọnga ri mpọhọhụ. Ne nga jamfihụ
ga n'at'wihụ ar tsi Hmu Hesukristo, bi thus'ahụ ár Hñö Jö ha ri mụihụ ngu n'ar nthixt'i yá
mẹti'ihụ Jö, ngu xki ñötkagihụ.
14 Ár Hñö Jö gehnụ ngu n'ar ñho xi m'ẹt'ogihụ yá bötsigihụ Jö, họnsẹ ga tọ'mhụ da zọ ar pa
da zixkagihụ n'agitho ma ga 'bụhwihụ. Gatho xi 'yọt'a Jö, ne njap'ụ nda t'e'spabi ár nsu.

Ar Pablo ạdi da t'umba ar hoga mfödi ne da sokwa yá dạ ya gamfi

15 Jange nuga nú'mụ nda ọde xka jamfihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne xi zo ma gu xa gi
möhụ nu'ụ ma'ra ya gamfi,
16 hindi tsạyạ di umba njamödi Jö, ne di ạpi da mạx'ahụ,
17 da 'ra'ahụ ar hoga mfödi, ne da xok'a ri dạhụ gi pöthwụ ár m'ụi ár Dada ma tsi Hmuhụ
Hesukristo 'bụ hár nsunda.
18 Di ạpa Jö n'ehe da yot'a ri mfenihụ gi pöhụ xiñho te gatho di tọ'mhụ ngetho xi
zonkagihụ, ne gi pöhụ tengu ár nzạtho ne ár döta ya ñho da 'rajụ xka m'ụhwihụ, nuya xta
ñ'emụihụ.
19 Ne di ạpabi gi pöhụ tengu ár döta ár ts'ẹdi mpẹ ha ri mfenihụ. Getnụ ar döta ts'ẹdi xi
utkagihụ,
20 nú'mụ bi japi bi nte man'agi ar tsi Hmu Hesukristo, ne bi gụxa habụ xki t'ạhwi nu'ụ xi
du, ne bi 'ñexa hár ñ'ẹi núnụ mhets'i habụ bi 'bụhwi'ö.
21 Ne bi umba n'ar döta nsu töta gatho ya ndö, nu'ụ hö yá ts'ụt'wi, nu'ụ ja yá ts'ẹdi, nu'ụ
ja yá nsu, ne gatho nu'ụ nhọmba yá thuhu har ximhại, töte ár nsu nuya payụ ne hiñham'ụ
da göts'i.
22 Ne bi hñuxa da ndö gatho nö'ö te jawa ne 'bụi, ne bi 'ñex'ö ngu ár ñöxhmu ar nijö.
23 Ha nu ar nijö jwatwabi da nxọge ár ndo'yo, ha nunar tsi Hmu jwatwabi da nxọge gatho
nö'ö te ja ne te 'bụi.

2

1 Nu'ahụ xka m'ẹhmöhụ mam'ẹt'o ha ya ts'oki, ne ngi 'bụhụ har ts'om'ụi, pọntho hinge
ngi tehụ, ha nupya Jö xi 'ra'ahụ n'ar 'ra'yo te.
2 Ngi 'bụhụ njap'ụ ngetho ngi tẹmfụ ár m'ụi ar ximhại. Ne ngi pẹpabihụ ár ndö ya
ts'ondöhi, pẹ'sa ár ts'ẹdi har ndöhi, ne pumbyá mfeni ya mẹ'sku.

3 Mam'ẹt'o gathogihụ ngu 'bụ'ụ n'ehe, ndi umbabihụ gatho nö'ö mi ne ma ndo'yohụ, ne ndi ọthụ gatho nö'ö mi benga ma mfenihụ. Jange nujụ họnsẹ ár kwẹ Jö ndi tọ'mhụ, ngu tọ'ma nu'ụ hinxi ñ'emụi.
4 Ha Jö xa döta ár nhwëki ne xa bi mökagihụ.
5 Jange ngu bi japi bi nte man'agi ar tsi Hmu Hesukristo, njap'ụ nujụ n'ehe, bi 'rajụ n'ar 'ra'yo te, ngetho xki m'ẹ ma tehụ har ts'oki, pọntho ngu xta tumhöhụ, ne Jö bi hwëgagihụ, bi 'rajụ ar mpọhọ.
6 Ne ngu bi gụxa ar tsi Hmu Hesukristo, njap'ụ bi gụxkagihụ n'ehe, ne bi 'ñexkagihụ ga 'bụhwihụnụ mhets'i.
7 Bi 'yọtkagihụ njap'ụ, mi honga nuya pa di 'ñep'ụ da födi hangu ar ñho xi hwëgagihụ, bi ko ár mụi ba pẹnkagihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
8 Ngetho Jö bi hwëgagihụ ar mpọhọ nú'mụ nda ñ'emụihụ. Himbi pọkagihụ ma ts'ẹdisẹhụ, gehnụ n'ár nt'uni Jö.
9 Hinto xi pọsẹ yá hoga 'bẹfi. Nu'mụ bi njap'ụ, tsạ da 'ñexhmö ár nsu 'mụ.
10 Jö go bi mengi bi hyógagihụ ma'ra'yo ngetho di n'at'wihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne njap'ụ nga ọthụ nö'ö ar ñho xki 'yẹgagihụ Jö nga ọthụ.

Nunár ndöte ar tsi Hmu Hesukristo bi 'yọt'a ar ñhogamụi

11 Jange nu'ahụ hingar xodyohụ, beñhụ mam'ẹt'o hinge xki thus'ahụ ar nsẹgi ha ri ndo'yohụ ngu pẹ'sa ya xodyo. Jange mi eñ'ahụ ngar ts'oktehụ, mödi nunar nsẹginụ mi huxasẹ ya jö'i.
12 Mam'ẹt'o hinge ngi 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ngi 'bụhụ yap'ụ. Hinge ngar menguhụ Israel, ne hinge ndi 'ñep'ahụ nuya ñhöt'i xki nkohwi'ụ. Hinte ngi tọ'mhụ, hinge ngi pöhụ Jö, ngi 'bụsẹhụ har ximhại.
13 Mapa'ö ngi 'bụhụ yap'ụ xka hyẹhụ Jö. Ha nupya xka ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo, xi ja'ahụ xka kwathụ, ngetho bi nö'ma ár ji har pont'i.
14 Nuje dar xodyohe ne nu'ahụ hingar xodyohụ, nú'mụ mi du ar tsi Hmu Hesukristo bi text'a ar jödo nt'ụtsa xki 'wegagihụ. Njap'ụ nda zạ ngar n'ada ar hninihụ ne nga ñhogamụihụ n'a ngu n'a.
15 Nú'mụ mi ts'ụtwa ár ndo'yo har pont'i, ge'mụ bi hwata ar nt'ụtsa, ngetho bi hñökwa ár ts'ẹdi ya 'bẹpate ne gatho yá nt'umbi. Mi yoho ya hnini bi hyoka n'asẹ, ngetho n'at'wụ tẹñ'ö ba e ar hogam'ụi.
16 Gehnụ har pont'i bi hwata ar nt'ụtsa mi pẹ'sa nu'ụ yoho ya hniniyụ, bi mhödi ne bi ñhogamụiwi Jö, ngetho bi n'atwi ndo'yo'ụ ar tsi Hmu Hesukristo.
17 Jange ar tsi Hmu Hesukristo ba hönkagihụ ar hoga mhö xta ñhogamụiwihụ Jö, nu'ahụ ngi 'bụhụ yap'ụ, ne nuje ya xodyo ndi 'bụhe get'ụtho.
18 Ngetho bi ungár te ma tsi Hmuhụ Hesukristo, gathogihụ ngu ya xodyo ne nu'ụ hingya xodyo, da tsạ ga kụthụ habụ bi 'bụ Jö ma Dadahụ, ngetho di 'bụhwihụ ár Hñö Jö mahyẹgi xi t'akagihụ.
19 Jange nupya hingar n'añ'ohụ, ne hingar nzọhọhụ. Gar menguhụ ár hnini Jö ngu gatho nu ma'ra ya gamfi, ne yá bötsi'ihụ n'ehe.
20 Ne mahyẹgi di 'bụhụ hár nijö Jö 'yo di thoki. Numa tsi Hmuhụ Hesukristo ñhẹhwi ar mụdido. Nuje yá mpọtegihe ne nu ma'ra yá m'ẹhni Jö, di janguhe ár wa ar jödo.
21 Gathogihụ ya gamfi di njanguhụ n'ar ngu thoki, 'yo di hets'i mahyẹtho ya do, ne da ho n'ar nijö xint'axi ngetho n'at'wi di 'bụhwihụ ar tsi Hmu.
22 Ngu'ahụ ne nguje di n'at'wihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne di 'yo di tehụ mahyẹgi gatho ma'ra ya gamfi, ga tsọñhụ ngu ár nijögihụ Jö habụ 'bụ ár Hñö.

3

Ar 'bẹfi bi t'umba ar Pablo da hñö'spa ar hoga mhö nu'ụ hingya xodyo

1 Nuga ar Pablo, di owa har fạdi ngetho di zo'ahụ ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo nu'ahụ hingar xodyohụ.
2 Zage gi pöhụ bi hwëgagi Jö ar 'bẹfi ga hös'ahụ ar hoga mhö.
3 Jö bi utkagi nö'ö hinxki fö mam'ẹt'o, ngu xta ot'ahụ n'a tsi tụi.
4 Nu xki néhụ ma gi pöhụ tengu dí pödi nö'ö himi fö mam'ẹt'o, tema nda 'yọt'a ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
5 Nunar mfeninụ xki jwatatho, hinte ma jö'i xki t'uti, ngu xi utwabipya ár Hñö Jö yá hoga mpọte ne yá m'ẹhni Jö.
6 Xi t'utkagihe, nu'ụ hingya xodyo mahyẹgiwi nu ma'ra, ma da hñönga ya ñho n'ehe, ne da n'adar ndo'yowi ya xodyo. Ne da ñhehwi yá ñhöt'i pẹs'ụ, ngetho mi 'yọ ar hoga mhö mi mhö, bi jamfi ar tsi Hmu Hesukristo.

7 Nunar mhö'ö Jö bi hñuxkagi ga mö. Bi njap'ụ ngetho bi hwëgagi ár nt'uni, ne nunár döta ts'ẹdi bi mpẹ ha ma mụi.
8 Xi t'aka nunar 'bẹfinụ, mödi hinda tsạ ga ñhux'be nu ma'ra ya gamfi, di ko ya hại. Xi nhwëgagi nunar 'bẹfinụ, ga hö'spabi nu'ụ hingya xodyo ya hoga mhö nọnga gatho ya ñho pẹ'sa ar tsi Hmu Hesukristo, hingi tso xọge ma mfenihụ.
9 Ne ga ot'wa ar 'ñu gatho nö'ö tema xki benga Jö nda 'yọt'e ne xki 'ñögi, nú'mụ hinxki hoktho gatho nö'ö te japya.
10 Ne njap'ụ da nheki hár nijö nuya ár nzẹyẹ ár mfödi Jö, ne da bö nu'ụ togo bi thẹ yá nsu ne nu'ụ togo bi thẹ yá ts'ẹdinụ mhets'i.
11 Gehnụ ar mfeni xki benga Jö mam'ẹt'o, m'ẹfa bi 'ñu hár te ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
12 Ngetho di ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo, hinga ntsuhụ ne hinga ntsạhụ ga kwathụ ga ñöwihụ Jö.
13 Jange di ạ'ahụ, hingi tu ri mụihụ gi hanthụ di tho ya nt'ụtsa ngetho di hös'ahụ ar hoga mhö. Njohyahụ, gehnụ es'ahụ ri nsuhụ.

Nunar döta mhöte hingi tsạ da zo ma mfenihụ

14 Jange di ndạndihmö hár nthandi ár Dada ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
15 Gehnụ ár Dada togo bi umba yá te gatho ya m'ụi 'bụkwa har ximhại, ne gatho nu'ụ 'bụhnụ mhets'i.
16 Di ạpabi ngu ár nt'ẹni yá ñho pẹ'sa hár nsunda, da zẹt'a ri mụihụ hár Hñö Jö gi 'bụhwihụ.
17 Di ạpabi n'ehe da m'ụ ha ri mụihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ngetho gi jamfihụ, ne njap'ụ gi m'ạthụ xiñho hár mhöte.
18 Ne gatho nu'ahụ, ngu nu ma'ra ya gamfi, da tsạ gi pöhụ tengu ár nxidi, ár ma, ár ñhe ne ár ñhets'i ár mhöte ar tsi Hmu Hesukristo.
19 Ne gi pöthwụ nunar döta mhötenụ hinto tsạ da zo xiñho hár mfeni, ne xa da ziñ'ahụ ár m'ụi Jö.
20 Nsunda Jö togo pẹ'sa ar ts'ẹdi da 'yọt'a gatho nö'ö ne'ö, töta ár nzẹyẹ nö'ö tsạ da zo ma mfenihụ ga ạfụ. Gathonụ ọt'a ár ts'ẹdi mpẹ ha ma mụihụ.
21 Dá nsundabi ar nijö 'bụhwi ar tsi Hmu Hesukristo hyax'mụ ne hiñham'ụ da göts'i. Dá njap'ụ.

4

Di n'at'wihụ ár Hñö Jö

1 Nuga di owa har fạdi ngetho di mömba ár mhö ma tsi Hmuhụ, di ạ'ahụ gi 'bụhụ ngu di 'ñepi da m'ụ nu'ụ togo xi ts'ohni da mbötsi Jö.
2 Yo gi ñ'exụ, nts'ạ'mthohụ. Pẹ'sụ n'ar hogamụi ne ar ts'ẹti, ne gi mhöhụ n'a ngu n'a.
3 Nu'ahụ gi n'aseẹhụ ngetho n'ada ár Hñö Jö 'bụ ha ri mụihụ. Jange umba ri mụihụ gi pẹ'sụ n'adar mfeni, ne gi 'bụhụ n'ar hogam'ụi.
4 Ngetho di n'adar ndo'yohụ, n'adár Hñö Jö 'bụ ha ma mụihụ, jangu xi ts'onkagihụ n'ehe ga pẹ'sụ n'adar ndọ'mi.
5 N'adar tsi Hmu di zohụ, n'ada ma ñ'emụihụ, ne n'adar xixthe xta höñhụ.
6 N'adar Jö togo ma Dadahụ gatho nu'ụ di 'bụhụ. Ár ts'ẹdi hexkagihụ, ne 'rakagihụ ár mfạts'i di gathohụ, ne 'bụ ha ma mụihụ.
7 N'a ngu n'a bi hwëgagihụ ar tsi Hmu Hesukristo n'ar hogant'uni ngu ár nt'ẹni'ö.
8 Jange bi thogi ngu mönga ár T'ofo Jö habụ enö:
Ar tsi Hmu bi ntöte ne bi bọxa mhets'i, bi zixa nu'ụ xki döhö,
ne bi hyemba ya nt'uni ya jö'i.
9 Te di bọnga nö'ö enö bi bọxa mañö mhets'i. Ne da 'ñenö, nö'ö mi 'bụ mhets'i ba kökwa har ximhại.
10 Nö'ö togo ba e har ximhại bi mengi bi bọxa man'agi har ngöxa mhets'i, ne njap'ụ bi hyexta ár nsunda xọge nö'ö xi thoki.
11 Geseẹ bi 'ñex'ö 'ra ngu yá mpọte, ma'ra yá m'ẹhni, ma'ra nda mömba ár hoga mhö, ma'ra da mfạ'yo ha yá nijö, ma'ra da utwa ár mhö Jö.
12 Gathoyụ fạxte da ñöxa ár ñ'emụi ya ku, ne da mẹpa Jö'ụ n'ehe. Ne njap'ụ da te ar nijö, gehnụ ár ndo'yo ar tsi Hmu Hesukristo.
13 Njap'ụ ga jwahụ gatho ga pẹ'sụ n'adar ñ'emụi, ne ga pötwabihụ xiñho ár T'ụ Jö. Ga tsọñhụ ga ñhogajö'ihụ, ne gatho ga ñhẹhwihụ ár m'ụi ar tsi Hmu Hesukristo.
14 Hindi hñöxkagihụ ya t'ụlo bötsi hingi pötetho, to gatho tsạ da kadi da mẹwi tẹmba yá jamfi. Nuya jö'iyụ jụ ar nhemhñö ne ya ts'omfeni japa ya ku da dẹnga nö'ö hingi ho.
15 Nö'ö ma ga ọthụ, ga tẹñhụ nö'ö majöni ne ga pẹ'sụ ar mhöte. Njap'ụ da ñöxa ma jamfihụ, ne ga ñhẹhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo togo ár ñöxhmu ar nijö.

16 Nunar nijö hömba ár ts'ẹdi ar tsi Hmu, ne njap'ụ n'a ngu n'a ya ku 'yo di mạxa ma'ra,
ngu ar 'bẹfi xi t'umbabi. Ne 'yo di te, ne da mẹ'sa yá ts'ẹdi tẹnga ar mhöte.

Ar 'ra'yo m'ụi t'akagihụ ngetho di 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo

17 Di 'bẹp'ahụ hár thuhu ma tsi Hmuhụ, gi hyẹhụ gi tẹmbathohụ yá m'ụi nu'ụ hinxi
ñ'emụi, ngetho hinte mañho beñ'ụ.
18 Xi me yá ñö, hingi ne da hñöñ'ụ ar te unga Jö, ngetho hinte pö'ụ ne xi got'a yá mụi.
19 Bi 'bẹ yá mfeni, bi ñ'ẹnt'atho'ụ bi 'yọt'a gatho nu'ụ ya ts'oki mi ne'ụ, ne gor johya'ụ da
'yọt'a nö'ö xints'otho.
20 Ha nu'ahụ hinxi ut'ahụ njap'ụ ar tsi Hmu Hesukristo,
21 nu'mụ xa majöni xka 'yọhụ nö'ö xi möñ'ö, ne xka 'yọxụ nö'ö xa majöni ut'ö.
22 Nö'ö ar m'ụi ngi pẹ'sụ maham'ụ, hyẹhụp'ụ n'agitho. Ngu n'ar zẹ dutu k'othụ 'yẹñhụp'ụ,
xi zụ ar ts'o'yo, kate ọt'a ar ts'oki.
23 Hyẹhụ da n'a'yo ri mụihụ ne ri mfenihụ.
24 Ne 'bụhụ nunar 'ra'yo m'ụi xi t'a'ahụ, ngu n'ar 'ra'yo he gi hyehụ xi thoki di hñöxa Jö,
xa majöni ar hogajö'i ne xint'axi.
25 Jange hyẹhup'ụ ar nhemhñö. Möñhụ nö'ö majöni nú'mụ gi ñöwi ri ñ'owihụ, ngetho di
n'adar ndo'yohụ n'a ngu n'a.
26 Nu'mụ da mbọ ri kwẹhụ, yo ma da hyạ'ahụ ri mfenihụ gi 'yọthụ n'ar ts'oki.
Ñhogamụihụ, yo gi tọ'mhụ da tho ar pa.
27 Yo gi hofụ da hyạ'ahụ ar ts'ondöhi.
28 Nö'ö togo mar bë, dá hyẹp'ụ ar mfë. Dá hyonga n'ar hoga 'bẹfi, ne njap'ụ da mẹ'sa teme
da mfạxkwi nö'ö togo hinte pẹts'i.
29 Yogar ts'onehụ, hyoñhụ hanja gi ñöhụ xiñho, ne njap'ụ nu'ụ togo da 'yọx'ahụ da mạts'i
ne da numañho.
30 Ne yo gi tsọthwụ ár mụi ár Hñö Jö. Xi thus'ahụ ngu n'ar nkohi, ne xta zọnga ar pa da
ts'iñ'ahụ, da fötho yá bötsi'ihụ Jö.
31 Hyẹhụp'ụ gatho ar ntsọtmụi, ar kwẹ, ar nt'ụtsa, ya mhafi, ya ts'ate, ne gatho ya
ts'omfeni.
32 Nö'ö xiñho gi 'yọthụ, ñhogajö'ihụ n'a ngu n'a, mpẹ'sụ ar nhwëki mpuñhụ n'a ngu n'a,
ngu ar tsi Dada bi pumgagihụ mi unga ár te ar tsi Hmu Hesukristo.

5

'Bụhụ xiñho ngetho yot'ahụ Jö

1 Umba ri mụihụ gi tẹmfụ ár m'ụi Jö, ngetho go yá hmöka bötsi'ihụ.
2 'Bụhụ gi mhöhụ n'a ngu n'a ngu bi mökagihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Bi gutka ma thạihụ
nú'mụ mi unga ár te har pont'i, ngu n'ar m'ọñihọ yụni xiñho m'ọ'spa Jö.
3 Nu'ụ xka jamfihụ, yo gi 'bẹngwihụ n'ar jö'i nö'ö hingo ri nthötihụ, yo gi benthụ nö'ö
xints'otho, yo xa gi möhụ ar bojö, hingi nọñhụ nuya ts'okiyụ. 'Bụhụ ngu di 'ñepi da m'ụ n'ar
gamfi.
4 Yo gar ts'onehụ, yo gi ñöhụ ñ'entho, yo gi ñ'önt'ụhụ, ngetho hingi ho da 'yọt'a njap'ụ ya
gamfi. Nö'ö xiñho gi 'yọthụ, umfụ njamödi Jö.
5 Pöhụ xiñho hinda ma da yụt'a da ndöwi ar tsi Hmu Hesukristo bi 'bụhwi Jö, gatho nu'ụ
'bẹngwi ya jö'i, nu'ụ tẹnga ar ts'oki, ne nu'ụ xa mö ar bojö, pọntho ndöñ'ụ.
6 Yo ma gi ñhẹhụ togo da hyạ'ahụ ya nemhñö, ngetho nuya ts'okiyụ japi da e ár kwẹ Jö da
zụ nuya mẹ'sku.
7 Jange yo gi ñ'owihụ nu'ụ togo ọt'a nuya ts'o'bẹfiyụ.
8 Mam'ẹt'o ngi 'bụhụ har 'bẹxui, ha nupya gi 'bụhwihụ ar tsi Hmu har hyats'i. 'Bụhụ ngu
nu'ụ 'yo hár hyats'i Jö.
9 Ngetho nuya 'bụ har hyats'i, ár Hñö Jö fạts'i da ñhogajö'i, da mẹ'sa ar hogam'ụi, ne di
mönga nö'ö majöni.
10 Umba ri mụihụ gi 'yọthụ nö'ö numañho ar tsi Hmu.
11 Ne yo gi tẹmfụ yá 'bẹfi nu'ụ togo 'bụ har 'bẹxui, hinte ár ñho. Nö'ö gi 'yọthụ, xipabihụ
hingi ho nö'ö pẹ'ụ.
12 Ngetho n'ar m'ẹtsạ ga nọñhụ nö'ö ọt'ụ ñ'öntho.
13 Ha nu'mụ da t'e'spa ar ñot'i nuya ts'o'bẹfi pẹ'ụ, nu'mú hö, da födi tema di bọnga nuya
te pẹ'ụ, ngetho har ñot'i ka nhekinụ xọge.
14 Jange xi t'enö njawa:
Nu'ge gi öhö, nuhu,
pọnga nup'ụ hár t'ạgi nu'ụ xi du,
ne ar tsi Hmu Hesukristo da yot'a'i.

15 Pöhụ xiñho hanja gi 'bụhụ. 'Bụhụ ngu nu'ụ pẹ'sa yá mfödi, hingi 'bụhụ ngu nu'ụ hinte pödi.
16 Yo gi huhụ, umba ri mụihụ gi 'yọthụ nö'ö xiñho, ngetho nuya payụ di 'bụhụ xints'otho.
17 Yo gi ñhẹhụtho, umba ri mụihụ gi pöhụ nö'ö ne Jö gi 'yọthụ.
18 Yo gi ntihụ, ngetho ar mihni ma da ja'ahụ gi nts'ojụ. Nö'ö xiñho gi 'yọthụ, hyoñhụ xa di ziñ'ahụ ár Hñö Jö.
19 Nú'mụ gi ñöhụ, nọñhụ ya hoga nsạdi, ya jöhñö ne ya hoga thuhu. Tuthwụ ne gi 'yẹnt'a ri mụihụ gi xạthụ Jö.
20 Gatho nö'ö di 'ñep'ahụ, umfụ njamödi Jö ar Dada hár thuhu ma tsi Hmuhụ Hesukristo.

Ñ'ọthụ n'a ngu n'a ri kuhụ

21 Ngetho gi tsufụ ar tsi Hmu, ñ'ọthụ n'a ngu n'a.
22 'Bẹhñöhụ xka nthöthụ, 'yọthụ ri dömesẹhụ ngu gi ọthụ ar tsi Hmu Hesukristo.
23 Ngetho ar döme gehnụ ár ñöxhmu ar 'bẹhñö, ngu ar tsi Hmu Hesukristo ár ñöxhmu ar nijö, ne ar nijö gehnụ ár ndo'yo ar tsi Hmu togo ár Pọhọte.
24 Jange ngu ar nijö ọta ar tsi Hmu Hesukristo, njap'ụ nuya 'bẹhñö da 'yọt'a gatho nö'ö te da xipa yá döme.
25 Dömehụ, mö ri 'bẹhñöhụ ngu ar tsi Hmu Hesukristo bi mö ár nijö, ne bi unsẹ ár te bi pọhọ.
26 Bi du, ne njap'ụ bi hñögagihụ ma ts'okihụ, mi xụga ma mụihụ ndi ọ'sfụ ne ndi ọthwụ ár mhö.
27 Bi xụgagihụ ne nda 'bạbgagihụ hár nthandisẹ ngu ár nijö xa nzạtho, hinte xi jạxt'i ne hinxi gụxt'i, da thandi dar nt'axi ne xa 'bụi xiñho.
28 Njahụp'ụ nu'ahụ gar dömehụ n'ehe, möhụ ri 'bẹhñöhụ ngu gi mösẹ ri ndo'yohụ. Nö'ö to mö ár 'bẹhñö, mhösẹ n'ehe.
29 Ngetho hinto ụtsasẹ ár ndo'yo, gi pöhụ 'wini ne su, jangu ar tsi Hmu Hesukristo su ar nijö.
30 Gejụ ár ndo'yogihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne n'a ngu n'a dar n'a xẹnigihụ ár ndo'yo'ö.
31 Jange enga hár T'ofo Jö, ar ñ'ọhọ da zop'ụ ár dada ne ár nönö, ne da m'ụhwi ár 'bẹhñö, ne nuya yohoyụ ma da n'atho.
32 Xa xi ñhembi nunar nt'utinụ, mödi nuga di hẹka ar tsi Hmu Hesukristo ne ár nijö.
33 Jange ma ga xi'ahụ: N'a ngu n'a möhụ ri 'bẹhñöhụ ngu gi mhösẹhụ, ne nuya 'bẹhñö dá 'yọta yá döme.

6

1 Bötsihụ, 'yọthụ ri menguhụ ngetho gi 'bụhwihụ ar tsi Hmu. Gehnụ xiñho'ö.
2 'Yọthụ ngu mönga ár mhö Jö habụ enö: 'Ñe'sfụ ár nsu ri dada ne ri nönö, gehnụ ar 'bẹt'o 'bẹpate ñöt'ahụ ar ñhöt'i.
3 Nunar ñhöt'inụ mö gi pẹ'sa n'ar hogam'ụi ne gi 'bụkwa nzẹyẹ ya pa har ximhại.
4 Ha nu'ahụ gar dadahụ ne nu'ahụ gar nönöhụ, yo gi pọmfụ ár kwẹ ri bötsihụ. Hñöjwụ nö'ö hingi ho ne uthwụ ár 'ñu ar tsi Hmu.
5 Nu'ahụ gi m'ẹgohụ, 'yọthụ ri hmuhụwa har ximhại. 'Ñe'sfụ ár nsu, ne tsit'a ri mụi gi pẹfụ, to da 'ñenö gi pẹfụ ar tsi Hmu Hesukristo.
6 Mpẹhụ xiñho, hinge họnsẹ nú'mụ hant'ahụ ri hmuhụ gi ne gi kohụ xiñho. Ngu yá 'bẹgo'ihụ ar tsi Hmu Hesukristo, di tsit'a ri mụihụ gi 'yọthụ Jö.
7 Xa gi nesẹhụ gi mpẹhụ, hinge jangu gi pẹfụ n'ar jö'i, 'yọthụ wande gi pẹpabihụ ar tsi Hmu.
8 Beñhụ, nunar tsi Hmu ma da 'ra'ahụ ar njut'i, ngu nö'ö ar ñho xka 'yọthụ n'a ngu n'a, wa gi 'ñehụ ri hmuhụ, wa gar hmuhụ.
9 Nu'ahụ gar hmuhụ, 'yọt'wabihụ ar ñho ri 'bẹgohụ, yo gi pihụ. Beñhụ, nu'ahụ ngu'ụ bi 'bụ n'a ri Hmuhụ mañö mhets'i, ne nö'ö hingi hwanta ya jö'i.

Ga hehụ ar he xi 'rajụ Jö ngu n'ar ndogu

10 Nupya tsi kuhụ, gi hömfụ ár döta ts'ẹdi ar tsi Hmu, gehnụ da zẹt'a ri mụihụ.
11 Ngu ñhoka n'ar ndogu di ma har tuhni, njap'ụ nu'ahụ n'ehe, hyehụ ar he xi 'ra'ahụ Jö, da mạx'ahụ gi tsẹthwụ yá nhemhñö ar ts'ondöhi.
12 Ngetho hindi ntunkwihụ ma mijö'ihụ. Di ntọxkwihụ nu'ụ pẹ'sa yá nsu, ne pẹ'sa yá ts'ẹdi, ne ya ndö har 'bẹxui nuya payụ, ne gatho nuya ts'ondöhi bi nsạnga mañö har ndöhi.
13 Jange hyehụ xiñho nö'ö ar he tuhni xi 'ra'ahụ Jö, ne gi tsẹthụ nuya pa gi thohụ ya thogi. Ne xki ntötehụ, yo ma gi ñhẹhụ da hyọm'ahụ hại.
14 Jange umba ri mụihụ gi tsẹthụ, ne gi pẹ'sụ nö'ö majöni ngu n'ar böt'i xka ngụthụ xiñho, ne ar hogajö'i ngu n'ar hebọjö tạk'ahụ.

15 Ngu su yá wa n'ar ndogu da zą da ñ'o xiñho har tuhni, njap'ų nu'ahų n'ehe, ñhojų habų gatho gi möhų gi mömfų ár mhö Jö unga ar hogam'ųi.
16 Ne gi pę'sų ar jamfi, ngu n'ar nthąki gi tąjwų gatho yá nk'ahni ngu ya tsibi bi ęmp'ahų ar ts'ondöhi.
17 Gi suhų ar mpǫhǫ, ngu n'ar fųibǫjö da dąk'ahų ri ñöhų. Ne gi hñöhų ár mhö Jö, ngu n'ar ndǫjwai 'ra'ahų ár Hñö Jö.
18 Ne hyax'mų hinda zą'ahų gi 'yąfų Jö gi hömfų ár ts'ędi ár Hñö. Hingi tsąyą gi tǫ'mthohų da mąx'ahų. Hinge hǫnsę nu'ahų, 'yąfų da mąxa gatho nu ma'ra ya gamfi n'ehe.
19 'Yąpabihų Jö da mąxkagiga n'ehe. Nú'mų xka ñö, da t'aka tema ga mö. Ne hinga ntsu ga zo ya jö'i, ne da zo yá mfeni nunar hoga mhö hinxki fö mam'ęt'o.
20 Jange nuga dar m'ęhni di mönga ar hoga mhö, ne xi thutka nuya bǫjöyų. 'Yąfų Jö da mąxkagi hinga ntsu ga mönga nunar hoga mhönų, ngu xiñho ga ñö.

Ya ngöxanzęngwa
21 Di pęñ'ahų ma hmöka ku Tikiko, gehnų da xi'ahų tema di pęfi ne tengu di thokwa. Nu xta zǫmp'ų, nuhų ngu n'ár hoga 'bęgo ar tsi Hmu.
22 Jange di pęñ'a'ihųp'ų da met'ahų tengu di 'bųhewa, ne da hup'a ri mųihų.
23 Jö ar Dada ne ar tsi Hmu Hesukristo da jöp'ahų mahyęgi gatho nu ma'ra ya ku, gi 'bųhų ter entho, gi mhöhų n'a ngu n'a, di pęwi ar jamfi.
24 Jö da hwëk'ahų yá ñho, gatho nu'ahų gi möhų ar tsi Hmu Hesukristo ha n'ar mhöte hingi thege. Dá njap'ų.

AR FILIPENSE
Ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ya me Filipo

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo ne ar ku Timoteo, yá 'bẹgogihe ar tsi Hmu Hesukristo, di ot'ahe nunar hẹ'minụ, tsi kuhụ gi 'bụhụ har hnini Filipo, ne xka ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Di zẹngwa'ihe mahyẹgiwi ri ndöhụ har nijö ne yá mạxte.
2 Jö ma tsi Dadahụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo da 'ra'ahụ n'ar hogam'ụi ne da hwëk'ahụ yá ñho.

Ar Pablo ạpa Jö da mạxa ya gamfi

3 Nú'mụ di beñ'ahụ di umba njamödi Jö.
4 Hyax'mụ xa di johya hindi pumhni ga ạpabi da mạx'a gi gathohụ.
5 Ngetho nú'mụ ga nduị ga ñ'emụihụ dinjawa, xa xka mfạxtehụ da nụnga ar hoga mhö.
6 Di kạxmbeni Jö togo bi dụ'mi bi pạta ri m'ụihụ, 'yo di jwata ar 'bẹfi, ne di wa nú'mụ xta menga ar tsi Hmu Hesukristo.
7 Di beñ'ahụ xiñho ngetho xa di pẹs'ahụ n'ar döta mhöte. Jö xi hwëgagi ga ñöni ne ga dạmajöni ar hoga mhö. Ha nu'ahụ xka fạxkagihụ, hinxka hyẹgasẹgihụ mödi nú'mụ di owa har fạdi.
8 Jö pödi xa nts'ẹdi di beñ'ahụ, ngetho ar tsi Hmu Hesukristo xi 'raka n'ar döta mhöte.
9 Di ạpa Jö da hñuxa ár nzit'i ri mhötehụ, ne xa gi pẹ'sụ ar hoga mfeni, ne njap'ụ gi pöhụ tema xiñho gi 'yọthụ.
10 Njap'ụ da tsạ gi pöhụ gi hwañhụ nö'ö xiñho, ne gi 'bụhụ n'ar te xint'axi, ne hinte da k'as'ahụ nú'mụ xta penga ar tsi Hmu Hesukristo.
11 Di tọ'mi xa gi 'bụhụ n'ar hogam'ụi gi 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne njap'ụ gi nsundabihụ Jö.

Nuga xta ẹnt'a ma te ga pẹpa ar tsi Hmu Hesukristo

12 Tsi kuhụ, di ne gi pöhụ, gatho nö'ö xta thogi umba ar ts'ẹdi ár hoga mhö Jö.
13 Gatho nuya ndogu 'bụkwa ne nu'ụ ma'ra ya jö'i, pö'ụ di o har fạdi ngetho di mömba ár mhö ar tsi Hmu Hesukristo.
14 Nuya thogiyụ di thoka, nzẹyẹ ya ku xi mạts'i xi zẹta yá ñ'emụi, ne hingi ntsu da mömba ár mhö ar tsi Hmu.
15 Di pöka xiñho ja 'ra'ụ mömba ár mhö ar tsi Hmu Hesukristo, ngetho ñöska ma 'bẹfi ne honga ar hñö, mödi ma'ra tsit'a yá mụi ọt'a n'ar hoga 'bẹfi.
16 Nu'ụ togo hingi tsit'a yá mụi mömba ár mhö ar tsi Hmu, họnsẹ honga ar hñö, beñ'ụ njap'ụ da tsọtka ma mụi, ne da hñuxhmö emp'ö ma ụgiwa har fạdi.
17 Ha ma'ra pẹ'sa n'ar döta mhöte mömba ár mhö Jö, pö'ụ xi jokagi har fạdi ngetho di ñönga nunar hoga mhönụ.
18 Mödi hingi tuka ma mụi hanja ñö'ụ, nu'mụ tsit'a yá mụi ọt'e wa hin'ö. Di johya ngetho nsipa ya jö'i togo ar tsi Hmu, ne hinga tsạyạ ga njohya di map'ụ.
19 Di pödi, gatho nö'ö di thopya ma ga pọni xiñho, ngetho gi fạxkagihụ gi ạfụ Jö, ne 'rakagi ar ts'ẹdi ár Hñö ar tsi Hmu Hesukristo.
20 Nö'ö di tọ'mga, hinga ma ga 'bẹ ma tsạ. Nupya ngu maham'ụ di tọ'mi da t'e'spa ár nsu ar tsi Hmu Hesukristo ha ma te, wa da thogagi wa da thẹgagi.
21 Ngetho nu'mụ di 'bụi, di ẹnt'a ma te ga pẹpa ar tsi Hmu Hesukristo, ha nu'mụ ga tu, ma ga nthẹ'be'ö, gehnụ ma nthöhö.
22 Ha nu'mụ di tetho, xiñho ga pẹpa ar tsi Hmu. Jange hindi pödi ndana ga hwahni.
23 Ngetho nuya yohoyụ di 'bụ madetho. Di ne ma ga tsụ ar tsi Hmu Hesukristo, di handi xiñho'ö.
24 Ha nu'mụ ga kokwa di tetho, töte ár ñho ngetho gi hongagihụ.
25 Di kạxmbeni da njap'ụ, ma ga kohwihụ har ximhại, ne ga fạx'ahụ da te ri ñ'emụihụ ne gi njohyahụ.
26 Jange nú'mụ xka 'bụp'ụ, xa ma gi nsundahụ ar tsi Hmu Hesukristo, ngetho ma gi penjụ gi hyandjụ man'agi.
27 Họnsẹ di ạ'ahụ gi 'bụhụ ngu mönga ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo. Ne nú'mụ ga map'ụ ma ga k'ös'ahụ, wa di 'bụ yap'ụ, ga ọde da nsikagi gi 'bụhụ xiñho, gi pẹ'sụ n'adar mfeni, ne gi umba ri mụihụ xa gi mpẹhụ, gi ñöñhụ ar jamfi xta pöhụ har hoga mhö.
28 Yo ma gi ñhẹhụ da pi'ahụ nu'ụ togo ụtsa'ihụ. Njap'ụ födi ma da m'ẹ'ụ, ha nu'ahụ nheki gi pẹ'sụ ar mpọhọ, ne nunụ go bi pẹhna Jö.

29 Ngetho xka ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo, hinge họnsẹ xi t'a'ahụ ar sẹki gi jamfihụ. Mahyoni gi thohụ ar nt'ụtsa n'ehe, ngetho gi dạhụ majöni xka ñ'emụihụ.
30 Nu'ahụ gi ñömfụ ár mhö Jö, gi thohụ ngu ga hyanthụ ndi thoka, ne gi ọhụpya di thogi ngetho di ñömba ár mhö Jö n'ehe.

2

Ar tsi Hmu Hesukristo ba e bi njö'i, m'efa Jö bi umba n'a ra döta nsu

1 Nu'mụ xa majöni xi hñup'a ri mụihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne xi mạx'ahụ ár mhöte, gi 'bụhwihụ ár Hñö Jö, xa xka tsạhụ ha ri mụihụ ár mhöte ne ár nhwëki,
2 jajụ ga njohya 'mụ, ga pödi gi mhöhụ n'a ngu n'a, gi ñhẹxụ gi pẹ'sụ n'adar mfeni ne n'adar mhöte.
3 Yo te gi ọthụ gi hoñhụ ar hñö, hingi 'ñexa ri nsuhụ, yo gi geseẹhụ. Nö'ö gi 'yọthụ, 'ñe'spabihụ ár nsu ma'ra.
4 Yo gi hoñhụ ri ñhoseẹhụ. Hyomfụ m'ẹt'o ár ñho ma'ra.
5 Tẹñhụ nunar mfeni bi mẹ'sa ar tsi Hmu Hesukristo.
6 Ngetho mödi mar Jösẹ'ö, himbi 'yọt'a ár 'ñöngi bi hyẹp'ụ mi n'at'wi Jö ár Dada.
7 Ba tsop'ụ ár nsu, ba ekwa har ximhại, bi njö'i ne bi njangu n'ar 'bẹgo.
8 Ne nú'mụ mi m'ụkwa ngu n'ar jö'i, himbi 'yọt'a ndöta. Bi 'yọta ár Dada bi unga ár te, bi ts'ụta har pont'i.
9 Jange Jö bi umba n'a ra döta nsu, ne bi hñu'spa n'ar thuhu töpa ár nsu gatho nu ma'ra.
10 Ne njap'ụ ma da ndạndihmö ne da ndönga ar tsi Hmu Hesu gatho nu'ụ bi 'bụ mhets'i, nu'ụ 'bụkwa har ximhại, ne nu'ụ 'bụ mbor hại.
11 Ne gatho'ụ ma da 'ñenö, nunar tsi Hmu Hesukristo gehnụ ar Hmu, ne njap'ụ xa da nsundabi Jö ár Dada.

Nuya gamfi ñhẹhwi ya tsọ yot'wa ar ximhại

12 Tsi kuhụ, ngu xka 'yọthụ gatho nö'ö xta xi'ahụ, hinge họnsẹ nú'mụ ndi 'bụp'ụ, 'yọthụ njap'ụ nupya hindi 'bụp'ụ. Umba ri mụihụ gi jafụ da mpẹ ri mpọhọhụ, ntsuñhụ gi 'yọthụ.
13 Ngetho Jö go ko ár mụi, jajụ da bọ ha ma mụihụ ga nethohụ ga ọthụ nö'ö möñ'ö, ne fạxkagihụ da tsạ ga ọthụ.
14 Gatho nö'ö gi 'yọthụ, yo gi hoñhụ gi nthentehụ, hingi hyoñhụ ar hñö.
15 Njap'ụ hinto da diñ'ahụ n'ar ts'oki, ne hindi oxta mañö nö'ö gi pẹhụ. Ne 'bụhụ xiñho ngu yá bötsi'ihụ Jö nheki ri hogam'ụihụ, jangu ya tsọ yot'a madeda ar 'bẹxui, mödi gi 'bụhụ madeda ya jö'i ọt'a ya ts'oki.
16 'Yẹnt'a ri tehụ gi möñhụ ar hoga mhö unga ar te hiñham'ụ da göts'i. Nu'mụ hyax'mụ gi 'bụhụ njap'ụ, xa ma ga njohya xta ep'ụ man'agi ar tsi Hmu Hesukristo. Ne ga pödi numa 'bẹfi hinxi m'ẹdi, ne hinxi njap'ụtho nö'ö xta pẹfi.
17 Ha nu'mụ mahyoni ga unga ma te ngu n'ar m'ọñhọ mahyẹgiwi ri ñ'emụihụ, di johya ne di handi xiñho ga njohyawihụ n'ehe.
18 Jange njohyahụ, ne ga pẹ'sụ n'adar johya.

Ar Timoteo ne ar Epafrodito

19 Di beni ga pẹñ'ahụ ngut'a ar ku Timoteo ma da k'ös'ahụ, nu'mụ njap'ụ ne ma tsi Hmuhụ Hesu. Nu xta penga nunar kunụ, da xikagi tengu gi 'bụhụ, ne njap'ụ da zẹtka ma mụi.
20 Ngetho hinjo'o man'a togo gar pẹs'be n'adar mfeni, ne majöni xa mö'ahụ.
21 Gatho nu ma'ra mpẹfi honga yá ñhoseẹ, hinxi 'yẹnt'a yá te da mẹpa ar tsi Hmu Hesukristo.
22 Ha nu'ahụ xka pötwabihụ ár m'ụi ar ku Timoteo. Gehnụ fạxkagi di mömba ár mhö Jö, ngu n'ar bötsi fạxa ár dada har 'bẹfi.
23 Jange di beni ga pẹhni da map'ụ ma da k'ös'ahụ, họnsẹ di tọ'mi ga pödi tema di göxa nunar thoginụ.
24 Di ñ'emụi Jö da mạxkagi ngut'a ga map'ụ ma ga k'ös'ahụ n'ehe.
25 Xta beni mahyoni ga pẹhna ar ku Epafrodito da mengi di map'ụ, gehnụ ga pẹñhụ xi mạxkagi. Ma hoga ku di ñ'o'be har 'bẹfi, ne di ñ'ẹnthe ga ñömbabihe ár mhö Jö.
26 Nunụ xa beñ'ahụ, hingi nu ar pa ma da k'ös'ahụ, ne xa tu ár mụi ngetho xka 'yọhụ xi ñheni.
27 Xa majöni mi hñeni 'bụtho nda du, mödi Jö bi mẹ'spa ar nhwëki. Hinge họnsẹ'ö, nuga n'ehe, ngetho himbi ne bi hñuska ma dumụi.
28 Jange ngut'a di pẹñ'a'ihụ injap'ụ, ne gi njohyahụ nú'mụ xki pengi gi hyanthụ man'agi, ne ga njohyaga n'ehe.
29 Nú'mụ xta zọmp'ụ 'mụ, gi njohyahụ gi hyanthụ, ngetho n'ár 'bẹgo Jö. Hinge họnsẹnụ, möhụ gatho nu'ụ ma'ra di hñöx'ö.

30 Ngetho nú'mụ ma nda du mi pẹpa ar tsi Hmu Hesukristo, bi 'yẹnt'a ár te bi 'yọt'a nö'ö mi 'bẹdi ngi 'yọtkagihụ.

3

Yo ma ga 'wenjụ ga umba ma mụihụ ga tsọñhụ ar ñöni

1 Nupya tsi kuhụ, njohyahụ hár thuhu ar tsi Hmu. Hinxi zạkagi ga pengi ga xi'ahụ nö'ö xta ot'i, ngetho di ne da zẹta ri jamfihụ.

2 Jamasuhụ ya ts'ojö'i di hñöxa ya 'yo, hingya hoga 'bẹgo, ne hẹkwa yá ndo'yo yá ñ'ohụ.

3 Ngetho nujụ go di pẹ'sụ ar nsẹgi majöni ha ma mụihụ, ne tsixkagihụ ár Hñö Jö di pẹpabihụ. Di johyahụ ngetho yá mẹtigihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Hindi ñ'emụihụ ma ga mpọhụ di huxa ma mfenihụ ar nsẹgi thuska ha ma ndo'yohụ ngu yá nt'umbi ya xodyo.

4 Nu'mụ di pẹ'shmö ár nsu nö'ö di thohụwa, di töka gatho numa'ra 'mụ, ja te ga exa ma nsu n'ehe.

5 Ngetho ár hñöto mpa nda m'ụi, bi thuska ar nsẹgi ha ma ndo'yo. Dar me Israel, ár 'bẹtogi ar Benjamin. Dar ebreo, ngetho ma dada ne ma nönö njap'ụ n'ehe. Ha nu'mụ gi ne gi pöhụ ha ndi ọta yá 'bẹpate ar Moise, di xi'ahụ ndar dẹnga'bẹpate.

6 Nu'mụ ga nuhụ togo xa umba ár mụi nda 'yọta nuya 'bẹpateyụ, hinjo'o togo da 'ñengagi hindi ọt'a gathoyụ. Nuga hinge họnsẹ ndi umba ma mụi nga ọte, ndi jụ nu'ụ xki hyẹp'ụ ne mi tẹnga ar tsi Hmu Hesukristo.

7 Gathoyụ mam'ẹt'o ndi beni xa mi pẹ'sa nzẹyẹ ar nsu. Ha nupya di handi hinter mẹ'ụ, ngetho di tẹmba ár 'ñu ar tsi Hmu Hesukristo.

8 Xa majöni gatho nö'ö te jawa har ximhại, nuga di handi hinter mẹ'ö, ngetho xa töte ár nsu da pö ar tsi Hmu Hesukristo. Xta ẹmp'ụ gatho ngu n'ar paxi, ne njap'ụ xta tsụ ar tsi Hmu.

9 Ne bi tsạ da n'at'be, njap'ụ bi hyandgagi xiñho Jö. Hinge xi njap'ụ ngetho di ọta ya 'bẹpate, xi njap'ụ ngetho di jamfi. Họnsẹ da ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo, Jö xi hyandgagi hinte ma ts'oki di tu.

10 Nö'ö di ne, ga pödi togo ar tsi Hmu, ne ga pö tengu ár döta ár ts'ẹdi nö'ö togo bi ko'spa ár te man'agi. Ga ñ'ẹnt'i ga tho ya thogi bi tho'ö, hinge xa ga mö ma te. Ngu bi ñ'ẹnt'ö bi unga ár te, ga jagap'ụ n'ehe.

11 Di tọ'mi xka tu, ga pengi ga nte n'ehe ngu bi mengi bi nte'ö.

12 Hindi enö xta tsọnga har ñöni, hindi enö di 'bụi xiñho ngu di 'ñepkagi. Nö'ö di pẹfi, di umba ma mụi ga ọt'a nö'ö mi ne ma tsi Hmu Hesukristo nú'mụ mi zụkagi.

13 Tsi kuhụ, nuga hindi enö xta tsụ nunar hogam'ụi'ö. Nö'ö di ọt'e, hindi jamasu teme xi thogi, ne di umba ma mụi ga tsụ nö'ö xi 'ñep'ụ.

14 Ne di ọt'a ar ts'ẹdi ga tsọnga ár ñöni nunar 'ñunụ di nehe. Xka tsọni ma ga hönga ma nthöhö xi ñötkagi Jö da 'rakagi ngetho xta ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo.

15 Jange gatho nu'ụ xi nt'axka ma mfenihụ, gehnụ ga tsạhụ gatho ngu xta jwadi xta mö. Ha nu'mụ man'ar mfeni gi beñhụ, Jö go da xok'a ri dạhụ.

16 Nö'ö mahyoni ga ọthụ, n'at'wụ ga tẹñhụ nö'ö xta pöhụ.

17 Tsi kuhụ, 'yọthụ ngu xka hyandgagihụ di ọt'e, ne hyanthụ togo ma'ra tẹnda ngu xta uthe.

18 Ngetho ngu xa xta xi'ahụ ne nupya xa döta ma dumụi di xi'ahụ man'agi, 'yop'ụ nzẹyẹ togo ụtsabi ár te ar tsi Hmu Hesukristo bi unga har pont'i.

19 Nuya jö'i'ụ ma da hñömba ár mfẹi Jö ngu n'ar njut'i, ngetho nuyá mụi'ụ, pọntho gehnụ yá jö. Ne n'at'wụ ọt'ụ honi da 'ñexyá nsumhö. Họnsẹ 'bẹ yá tsạ, hingi jụxyá dạ, hyọka nö'ö te jawa har ximhại.

20 Ha nujụ hindar menguhụwa. Bi 'bụ ma nguhụ mañö mhets'i, habụ di tọ'mhụ di 'ñehnụ ma Pọhọtehụ ar tsi Hmu Hesukristo.

21 Ne xta zọhọ ma da pạtka ma ndo'yohụ di pẹ'sụpya, ne da 'rakagihụ man'a di ñhẹhwi ár nsunda pẹ'sa ár ndo'yo'ö. Da 'yọt'a njap'ụ ngetho pẹ'sa ar ts'ẹdi da japa ngu ne'ö gatho nö'ö te ja.

4

Njohyahụ hyax'mụ ngetho gi ñ'emụihụ ar tsi Hmu

1 Jange ma tsi hmöka kuhụ, xa gi umba ri mụihụ gi zẹta ri ñ'emụihụ gi 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Nuga xa di mö'ahụ ne di ne ga hant'ahụ man'agi, ngetho go ma johya'ihụ, ne nuna ri ñ'emụihụ gehnụ ma nthöhö.

2 Di ạpa ar möte ar ku Ebodia ne ar ku Sintike da mẹ'sa n'adar mfeni, ngetho n'at'wụ tẹnga ar tsi Hmu.

3 Ne nu'ge, ma hoga maxte'i hár 'bẹfi Jö, di a'a ar möte gi faxa nuya kuyu. Xa bi umbyá
mui ndi möñhe ar hoga mhö nú'mu ndi 'bup'u mahyegiwi ar ku Klemente, ne gatho nu'u
ma'ra ya ku mi faxkagi har 'bẹfi. Nu'u xi thu'spa yá thuhunu mhets'i har hẹ'mi huxa yá
thuhu nu'u pẹ'sa ar te.
4 Njohyahu hyax'mu gi 'buhwihu ar tsi Hmu. Di bemp'ahu man'agi xa gi njohyahu.
5 'Buhu xiñho da hyanda gatho ya jö'i gar hogajö'ihu. Ma tsi Hmuhu 'bap'utho da pengi.
6 Yo gi tu ri muihu, xipabihu gatho Jö. Petwabihu te gatho gi k'athu, ne di pẹwi ar njamödi
n'agitho.
7 Nu'mu gi 'yothu njap'u, Jö da 'ra'ahu n'ar hogam'ui töta ár döta nö'ö tsa da zo ma
mfenihu. Ne nunar hogam'uinu da sup'a ri muihu ne ri mfenihu, ngetho gi 'buhwihu ar
tsi Hmu Hesukristo.

Gehnu gi benthu

8 Nupya tsi kuhu, gehnu gi benthu: nö'ö majöni, nö'ö 'bẹnga nt'ek'ei, nö'ö ar hogajö'i,
gatho nö'ö xint'axi, ar hogam'ui ne gatho nö'ö nhoni xiñho. Nu'mu di jahmö nö'ö xiñho ne
di 'ñepi da t'e'spa ár nsu, gehnu di oda ri mfenihu.
9 'Yothu nö'ö ga pöhu ndi ut'ahu, nö'ö ga 'yohu ne ga hyanthu ndi pẹfi. 'Yothu njap'u, ne
Jö togo unga ar hogam'ui gi 'buhwihu.

Ar mfats'i bi thö'spa ar Pablo bi mẹmpa ya me Filipo

10 Xa di johya har tsi Hmu, ngetho nupya xka benju man'agi. Di pödi hinxka pumhnigihu,
honsẹ himi tsa hanja ngi faxju.
11 Hindi mönga njap'u ngetho te otkar 'bẹdi. Nuga xta pödi ga ñhogamui nö'ö tema di pẹts'i.
12 Xta pödi ga tsẹta ar hyoya ne xta pödi ga pẹ'sa ya ñho, wa ga niñö ne ga tho ar thuhu,
nu'mu ga tho ar k'at'i wa hin'ö. Gatho xta thohyu, jange di pödi.
13 Gatho tsa ga ot'e ngetho xi 'raka ar ts'ẹdi ar tsi Hmu Hesukristo.
14 Mödi xka 'yothu n'ar ñho, ngetho xka faxkagihu ha ma thogi.
15 Nu'ahu gar me Filipohu, ngu gi pöhu nú'mu nda du'mi da mönga ar hoga mhö nda
pomp'u Nmasedonia, hinjo'o ma'ra togo xi 'rakagi n'ar mfats'i, honsẹ ri nijöhu, ngu n'ar
nkots'i da hös'ahu ár hoga mhö Jö.
16 Nú'mu ndi 'buhnu har hnini Ntesalonika, hinge honsẹ n'agi ga pẹnkagihu ar mfats'i
habu ndi honi.
17 Nuga hindi honga ya mfats'i gi 'raju. Di honi da hñuxa ri nthöhöhu.
18 Nú'mu nda hönga ri mfats'ihu ba hönka ar ku Epafrodito, mi töpa ár nzeyẹ nö'ö ndi
k'at'i. Xa pongtho nö'ö ga pẹnkagihu, ngu n'ar m'onho nthöskwi ar hogañuni xka umfu Jö
xa numañho.
19 Jö da 'ra'ahu gatho nö'ö gi k'athu, jangu ár nt'ẹni yá ñho pẹ'sa hár nsunda. Gathonu da
'ra'ahu ngetho gi 'buhwihu ar tsi Hmu Hesukristo.
20 Jö ma Dadahu dá hñönga ar nsunda hiñham'u da göts'i. Dá njap'u.

Ya ngöxanzẹngwa

21 Zẹngwagihup'u gatho nu'u xi ñ'emui ar tsi Hmu Hesukristo. Pẹñ'a'ihu nzẹngwa gatho
ya ku di 'bu'bewa.
22 Pẹñ'ahu nzẹngwa gatho ya gamfi, m'ẹt'o nu'u pẹpabi ar Sesar.
23 Ar tsi Hmu Hesukristo dá hwëk'ahu yá ñho gatho'ihu. Dá njap'u.

AR KOLOSENSE
Ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ya me Kolosa

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, ár mpọtegi ar tsi Hmu Hesukristo ngetho njap'ụ xi ne Jö. Di zẹngwa'ihe,
nuga ne ar ku Timoteo.
2 Di pẹñ'ahe nunar hẹ'minụ nu'ahụ gar gamfihụ me Kolosa, gi tẹñhụ ar tsi Hmu
Hesukristo. Jö ma Dadahụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo da 'ra'ahụ n'ar hogam'ụi ne da
hwëk'ahụ yá ñho.

Ar Pablo ạpa Jö da umba ya gamfi n'ar hoga mfödi di 'ñe mhets'i

3 Hyax'mụ di ạfe da mạx'ahụ Jö ár Dada ma tsi Hmuhụ Hesukristo, ne hindi tsạyạhe di
umfe njamödi.
4 Xta ọhe tengu ri jamfihụ gi pẹ'spabihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne ar mhöte gi pẹ'sfụ n'a
ngu n'a ya gamfi,
5 ngetho gi ndọ'mhụ ma gi hñöñhụ nö'ö xi t'ẹk'ahụnụ mhets'i, habụ xpa hok'ahụ Jö, gatho
nu'ahụ xka 'yọhụ nọngar hoga mhö majöni.
6 Nunar hoga mhö xka 'yọhụ xi nụnga gatho ár nxidi ar ximhại, ñhẹhwi n'ar 'bạiza te
ne unga ar sofo. Xka njahụp'ụ nú'mụ mi zo ri guhụ ne ga pötwabihụ nö'ö majöni ár hoga
nhwëki Jö,
7 ngu xi ut'ahụ ma hmöka kuhụ ar Epafra, ma mi'bẹgohe. Gehnụ n'ár hoga 'bẹgo ar tsi
Hmu Hesukristo 'bụi da mạx'ahụ.
8 Xi xikagihe n'ehe, nuna ri döta mhöte gi pẹ'sụ xi 'ra'ahụ ár Hñö Jö.
9 Nu nda jwadi da ọhe, hindi tsạyạhe di ạfe Jö da yot'a ri mfenihụ gi pöhụ te ne'ö, ne da
'ra'ahụ ar hoga mfeni ne ar hoga mfödi di 'ñe mhets'i.
10 Di ạ'ahụ gi 'bụhụ ngu di 'ñepi da m'ụ n'ár bötsi Jö, ne xa da numañho'ihụ. Da nheki ri
hogam'ụihụ, ne hyax'mụ 'yo gi pöhụ togo Jö.
11 Ne di ạpabihe Jö da zẹt'a ri mụihụ ngu ár nt'ẹni bi e hár nsunda. Njap'ụ gi tsẹthụ gatho
nö'ö gi thohụ, ne gi pẹ'sụ ar ts'ẹti n'a ngu n'a.
12 Ga njohyahụ ga umfụ njamödi Jö, ngetho bi 'rajụ ar sẹki ne ar ts'ẹdi ga höñhụ ya ñho
ma da hyengagihụ, nujụ ne gatho nu ma'ra yá bötsi.
13 Jö xi zimgagihụ hár ts'ẹdi ar 'bẹxui ndi 'bụhụ, ne bi thógagihụ di 'bụhụpya hár ts'ụt'wi
ár hmöka T'ụ.
14 Gehnụ bi nö'ma ár ji bi zimgagihụ har ts'oki, ne bi pumgagihụ.

Nunár ndöte ar tsi Hmu Hesukristo bi jakagihụ da ñhogamụiwihụ ar Dada

15 Ma tsi Hmuhụ Hesu togo di hñöxa Jö hingi nheki, mi 'bụ'ö nú'mụ hinxki thoktho gatho
nö'ö te japya, ne xa töpa ár nsu gathoyụ.
16 Jö bi 'yẹnt'wa hár 'yẹ bi hyoka gatho nö'ö te janụ mañö mhets'i, gatho nö'ö te jawa har
ximhại, gatho nö'ö nheki ne nö'ö hingi nheki, gatho nu'ụ ya ndö, nuya ts'ụt'wi, nu'ụ ja yá
ts'ẹdi ne nu'ụ ja yá nsu. Gatho go bi hyok'ö nda nsundabi.
17 Nú'mụ hinxki thoktho gatho nö'ö teme japya, mi 'bụ'ö, ne gatho o hár 'yẹ'ö.
18 Gehnụ ár ñöxhmu ar nijö, togo ár ndụi gatho te ja, ne ar 'bẹt'o gatho nö'ö te 'bụi. M'ẹt'o
bi mengi bi nte'ö xki du, ne njap'ụ gatho di 'bẹt'o'ö.
19 Jö ar Dada go bi ne'ö nda hñömpa ár T'ụ gatho ár nsunda.
20 Ne nunár ndöte ár T'ụ'ö, bi japi bi ñhogamụiwi gatho nu'ụ 'bụhnụ mhets'i ne nu'ụ
'bụkwa har ximhại. Ne nú'mụ mi nö'ma ár ji ár T'ụ har pont'i, bi jakagihụ da ntsixkwihụ.
21 Nu'ahụ mam'ẹt'o ngi 'bụhụ yap'ụ, hinge ngi mpöhwihụ Jö. Ngi ụtsahụ ha ri mfenihụ,
ngi ọthụ nö'ö hingi ho. Ha nupya ár T'ụ'ö xi ja'ahụ xka ñhogamụiwihụ.
22 Bi njap'ụ nú'mụ mi njö'i ne bi unga ár te har pont'i. Njap'ụ nda tsạ nda 'bạp'ahụ xint'axi
hár nthandi Jö, hinte ma ts'oki ngi pẹ'sụ ne hinto nda k'as'ahụ.
23 Jange mahyoni hingi hyẹhụ ar ñ'emụi, ne xa gi zẹta ri mụihụ gi tọ'mhụ hyax'mụ nunar
ndọ'mi xka 'yọxụ har hoga mhö. Ne nunar mhönụ xi mhömba gatho ár nxidi ar ximhại, ha
nuga ar Pablo xi thuxkagi ga xani.

Ar Pablo pẹpa nu'ụ hingya xodyo

24 Xa di johya ngetho di tho ya thogi, di honga ri ñhohụ. Ne njap'ụ 'yo di jwatwa yá ụgi ma
tsi Hmuhụ Hesukristo, di homba ár ñho ar nijö n'ehe, gehnụ ár ndo'yosẹ.
25 Ne nuga bi thuxkagi ngu ár 'bẹgo hár nijö. Jö xi 'raka nunar 'bẹfinụ honga ri ñhohụ. Xi
thuxkagi ga xi'ahụ gatho ngu mönga hár mhö'ö.

26 Nunar mhönu xki t'ögi, honse mi pöse Jö. Bi njap'u gatho nuya jeye bi thogi, ha nupya hö, xi utwa yá bötsi Jö.
27 Jö go bi ne njap'u, nda ut'ahu hingya xodyohu nö'ö hinxki fö mam'et'o: nunar tsi Hmu Hesukristo tsa da m'u ha ri muihu. Gehnu ar ndo'mi ma gi 'buhwihu hár nsunda.
28 Nuje yá 'begogihe Jö, habu gatho di mömfe ár thuhu, di höhe ar hoga mfödi. Di uthe ne di hu'mbabihe yá mui gatho ya jö'i, di hoñhe ga 'ba'mhe n'a ngu n'a hár nthandi Jö, di nxoge ngetho 'buhwi ar tsi Hmu Hesukristo.
29 Jange gehnu di umba ma mui di pefi, di hömpa ár ts'edi mpe ha ma mui.

2

1 Di ne gi pöhu, nuga xa di umba ma mui di apa Jö da max'ahu, da maxa nu'u ya me Laodisea ne gatho nu'u hinxta mpö'be.
2 Di apa Jö da hup'a ri muihu gi pe'su n'adar mhöte. Ne da 'ra'ahu n'ar hoga mfeni gi pöhu nö'ö hinxki fötwahmö mam'et'o, tema mi benga Jö ma Dadahu ne ar tsi Hmu Hesukristo.
3 Ngetho ha ma tsi Hmuhu Hesukristo, ka 'beshnu gatho ar hoga mfödi ne ar hoga mfeni.
4 Di xi'ahu njap'u, hinto gi hofu da ka'ahu di honga ya nzatho ne.
5 Mödi hindi 'buhwihu, wande di 'bup'u, ngetho hyax'mu di beñ'ahu. Di johya ngetho xta ode xa gi othu xiñho, ne döta ri ñ'emuihu gi pe'sfu ar tsi Hmu Hesukristo.
6 Jange 'buhu xiño ngu di 'ñepi da m'u nu'u yá meti ar tsi Hmu Hesukristo. Teñhu nö'ö bi t'ut'ahu nú'mu nga ñ'emuihu.
7 Jahu ngu ya 'yuza foxa har hai, ngu n'ar ngu huxa har medo, dá ñöxa ri ñ'emuihu ngu xi t'ut'ahu, ne hingi tsayahu gi umfu njamödi Jö.

Di pe'su n'ar hoga te ngetho di 'buhwihu ar tsi Hmu Hesukristo

8 Ntsuñhu, yo ma gi ñhehu togo da hya'ahu. Nu'u ya nemhñö jö'i 'yop'u xi'ahu nö'ö bense, ne ngu nö'ö xi mönga yá mijö'iwi tent'u, hinge ngu xi mönga ar tsi Hmu Hesukristo.
9 Ngetho hár m'ui ma tsi Hmuhu Hesukristo, ka nhekip'u ár m'ui Jö.
10 Ne nu'ahu xka nxogehu, ngetho gi n'at'wihu ar tsi Hmu Hesukristo, togo ár ñöxhmu gatho nu'u pe'sa ar ts'edi ne ar ts'ut'wi.
11 Nú'mu nga ehu ga tsuhu ar tsi Hmu Hesukristo, bi thök'ahu nö'ö mar nts'otho ha ri muihu, pontho bi nsek'ahu; hinge ngu ar nseni hoka ya jö'i. Nunar nseninu bi 'ra'ahu ar tsi Hmu Hesukristo.
12 Nunar xixthe xka hñöhu, pontho bi t'ak'ahu mahyegiwi ar tsi Hmu Hesukristo. Ne ga penju ga ntehu man'agi nú'mu ga ñ'emuihu ár ts'edi Jö, togo bi ko'spa ár te ar tsi Hmu.
13 Mam'et'o xki hyo'ahu ar ts'oki, ne hinge ngi pe'su ar nseni thuxa har ndo'yo. Bi t'a'ahu ar te mahyegiwi ar tsi Hmu, ne njap'u bi pump'ahu ri ts'okihu.
14 Bi nhwata nuya 'bepate mi hox'ahu ngar ts'oktehu, ne bi jötsi bi fo'sa hár pont'i ar tsi Hmu Hesukristo.
15 Ge'mu bi hñömba gatho yá ts'edi yá ñöxhmu ya ts'ondöhi, ne bi 'betwa ár tsa ha yá nthandi ya jö'i. Ka bi döhnu nú'mu mi ts'uta har pont'i.
16 Jange hinto da deñ'ahu nu'mu hingi othu ngu yá nt'umbi'u, wa hingi tsifu yá ñhuni ne yá ts'ithe, hingi othwu ár dango ar 'ra'yo zönö ne ma'ra ya dango, wa hingi tsufu ya pa ntsaya.
17 Ngetho gatho nu'u mi t'ot'a mam'et'o, ngu ár xuditho nö'ö togo ma nda e m'efa, ne nupya di pöhu gehnu ar tsi Hmu Hesukristo.
18 Yo gi hofu togo da xi'ahu hinte ma nthöhö gi to'mhu ngetho hingi othu ngu ot'u. Nu'u ot'e xa ya hogajö'i, ne ndönga ya enxe. Hinte juk'u pepa nu'u hingi pödi, ne da 'ñexyá nsu tenga nö'ö bense'u.
19 Nu'u hingi mi'yewi ma tsi Hmuhu Hesukristo togo ár ñöxhmu ar nijö. Nunar nijö ngu n'ar ndo'yo hönga ár ñhuni ne njungwi ya ntot'i ne ya dexi, 'yo di te hömba ár ts'edi Jö.
20 Nu'mu majöni ga tuwihu mahyegi ar tsi Hmu Hesukristo, ne ga tsohup'u yá nt'umbi ya meximhai, yo'ö gi tembathohu yá mfeni ya jö'i 'mu, to da 'ñenö gi pepathohu ar ximhai.
21 Jangu nu'u eñ'u: Yo gi xaxthu nuna, yo gi tsihu nö'ö, yo ma gi thañhu.
22 Gatho nuya nt'utiyu xi bense ya jö'i, nonga nö'ö te da thege xta 'yot'e, hinter me'u.
23 Nuya nt'utiyu xa majöni nheki xiño, wande xi thoka ha n'ar döta mfödi ne hinxi thoki har ñ'ets'i. Ngetho ne da zönthmö ar ndo'yo, mödi hingi tsa da hñöka ya ts'omfeni ne ar ts'oki ha ma muihu.

3

1 Nu'mu majöni ga penju ga ntehu mahyegiwi ar tsi Hmu Hesukristo, hyoñhu m'et'o nuya ñho bi ja mañö mhets'i, habu bi huxa ar tsi Hmu hár ñ'ei ár Dada.
2 Hñuxu ri mfenihu nuya ñho bi ja mhets'i, hinge nu'u jawa har ximhai.

3 Ngetho xka tuwihụ mahyẹgi ar tsi Hmu Hesukristo, ne ri tehụ juta Jö, ngetho gi
'bụhwihụ ar tsi Hmu.
4 Ne nú'mụ xta penga man'agi, ma da thant'ahụ mahyẹgiwi hár nsunda, ngetho gi
n'at'wihụ ri tehụ.

Nunar m'ụi da hẹhụp'ụ ne nunar 'ra'yo di pẹ'sụpya

5 Jange hyẹhụ gatho nuya ts'oki jawa har ximhại: yo gi tsimfụ yá nthöti ma'ra, yo gi
ọthụ ya ts'oki xi nts'otho, yo gi ọthụ nuya ts'oki ne ri ndo'yohụ, hingi ñhẹhụ da dö'ahụ ar
ts'omfeni. Yo xa gi möhụ ar bojö, ngetho nu'mụ gi jahụp'ụ, pọntho gi ndöñhụ ar bojö, hingi
ndöñhụ Jö.
6 Ngetho nuya ts'o'bẹfiyụ tsixa ya mẹ'sku da zụtwa ár kwẹ Jö.
7 Nu'ahụ maham'ụ ngi 'bụhụnụ ha ya ts'o'bẹfiyụ n'ehe.
8 Hinge họnsẹ'ụ, di xi'ahụ gi hyẹhụ gatho nu ma'ra ya ts'oki n'ehe, ngu ar nt'ụtsa, ar kwẹ,
ar ts'om'ụi, ar ts'ate ne ma'ra ya ts'one.
9 Yo gi mpehụ ar nhemhñö n'a ngu n'a, ngetho nö'ö ar m'ẹt'o m'ụi ngi pẹ'sụ maham'ụ,
xka 'yẹñhụp'ụ ngu n'ar zẹ dutu.
10 Ha nupya ngu n'ar 'ra'yo he, gi pẹ'sụ n'ar 'ra'yo te di hñöxa nö'ö togo bi hyoki. Hyax'mụ
di hogi da ñhẹhwi xiñho ár m'ụi'ö.
11 Ne har 'ra'yo m'ụi gi 'bụhụ, hindi nhekinụ togo ar xodyo togo hingar xodyo, togo xi
nsẹmba ár ndo'yo togo hin'ö, togo hinte pödi ne togo xa jár mfödi, togo m'ẹgo ne togo hinte
'ñe ar hmu. Ngetho gatho gi ohụ hár 'yẹ ar tsi Hmu Hesukristo, ne nö'ö mahyẹgitho 'bụhwi
gatho.
12 Dá nheki ri 'ra'yo m'ụihụ ngu n'ar 'ra'yo he, ngetho Jö xi mö'ahụ ne xi hwañ'ahụ ngu
ár mẹti'ö. Jange nupya 'bụhụ gi pẹ'sụ n'ar döta nhwëki, ne ar ñhogajö'i, hingi ñ'exụ, pẹ'sụ
n'ar hogamụi ne ar ts'ẹti.
13 Pẹ'sfụ ar ts'ẹti n'a ngu n'a ri ñ'ohụ, mpuñhụ n'a ngu n'a, ha nu'mụ n'ar ku xi tsọt'a ri
mụihụ, pumbabihụ. Mahyẹgi ngu xi pump'ahụ ar tsi Hmu Hesukristo, jahụp'ụ n'ehe.
14 Jange mahyoni da gop'atho'ihụ ar mhöte. Njap'ụ gi n'athohụ, ne da tsạ gi 'bụhụ n'adar
mfeni gi pẹ'sụ.
15 Ar hogam'ụi 'ra'ahụ ar tsi Hmu Hesukristo da zis'a ri mụihụ, ngetho xi zoñ'ahụ gi
n'adar ndo'yohụ gi 'bụhwihụ xiñho ma'ra ya ku. Ne hyax'mụ umfụ njamödi Jö.
16 Di oda ri mfenihụ ár mhö ar tsi Hmu Hesukristo. Ngetho xka hñöñhụ ar hoga mfödi,
ñ'uthụ ne hu'ma ri mụihụ n'a ngu n'a. Ndöñhụ ar tsi Dada gi tuthụ ya nsạdi ne ya thuhu
nọnga Jö. Umfụ njamödi ha ri mụihụ.
17 Gatho nö'ö gi 'yọthụ wa gi möñhụ, 'yọthụ gi nsundahụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne hár
thuhu'ö umfụ njamödi Jö ar Dada.

Nö'ö mahyoni da 'yọt'a ya gamfi ne njap'ụ da gohwi xiñho nu ma'ra

18 'Bẹhñöhụ, 'yọthụ ri dömehụ ngu di 'ñepi da 'yọt'a nu'ụ xi jamfi ar tsi Hmu.
19 Ñ'ọhọhụ, möhụ ri 'bẹhñöhụ, ne yo gi ọthụ ndöta.
20 Bötsihụ, 'yọthụ gatho nö'ö da xi'ahụ ri dadahụ, ngetho ar tsi Hmu go ne njap'ụ.
21 Dadahụ, yo gi tsụhụ nts'ẹdi ri bötsihụ, xi'mụ da zọt'a yá mụi.
22 'Bẹgohụ, pẹfụ gatho nö'ö da 'bẹp'ahụ ri hmuhụ. Hinge họnsẹ nú'mụ hant'ahụ gi ne gi
kohwihụ xiñho. Pẹfụ xiñho di pọnga ri mụihụ, ngetho gi tsufụ Jö.
23 Ne gatho nö'ö gi pẹhụ, umba ri mụihụ gi 'yọthụ, wande gi ọt'wabihụ ar tsi Hmu, hinge
gi ọthwụ ya jö'i.
24 Gi pöhụ, nunar tsi Hmu Hesukristo go ma da 'ra'ahụ ar nthöhö, ngetho gi pẹpabihụ'ö.
25 Ha nö'ö togo ọt'a ar ts'om'ụi, ar tsi Dada ma da gut'wa ngu xi 'yọt'e, ngetho nö'ö hingi
hwanta ya jö'i.

4

1 Hmuhụ, pẹ'sụ n'ar hogamụi gi 'bẹfụ ri 'bẹgohụ. Beñhụ gi 'ñehụ n'a ri Hmuhụ n'ehe bi
'bụ mañö mhets'i.
2 Umba ri mụihụ gi 'yạfụ Jö, ne hingi tsạyạhụ gi umfụ njamödi nö'ö 'ra'ahụ.
3 'Yạpabihụ Jö da mạxje da xoka ya goxthi ga mömfe ár mhö, ne ma'ra da bö nö'ö himi
fötwa mam'ẹt'o ar tsi Hmu Hesukristo. Ngetho di pẹ nunar 'bẹfinụ, jange xi joka har fạdi.
4 'Yạfụ Jö da tsạ ga mönga xiñho nö'ö mahyoni ga mö.
5 Jamasuhụ hanja gi 'yohụ. 'Yohụ gi pẹ'sụ n'ar döta mfödi ha yá nthandi nu'ụ hingya
gamfi. Yo gi tsạyạhụ mömfụ ár mhö Jö.
6 Nú'mụ gi ñöhụ, möñhụ ya hoga mhö ne di 'bẹnga nt'ek'ei. Beñhụ xiñho nö'ö ma gi thöthụ
togo gi ñöwihụ.

Ya ngöxanzẹngwa

7 Nuna ma hmöka ku Tikiko, gehnu n'ár hoga 'bego Jö xta mpehe mahyegi. Nu xta zomp'unu, da xi'ahu hanja di 'bukwa.
8 Jange di peñ'a'ihup'u da xi'ahu tema di thohe, ne da hñup'a ri muihu.
9 Xi mewi n'ehe ma tsi hmöka hoga ku Onesimo, ngu gi pöhu ar mengup'u. Xta zomp'uyu ma da xi'ahu gatho nö'ö di thokwa.
10 Peñ'a'ihu nzengwa ar ku Aristarko di o'bewa har fadi. Zengwa'ihu ar ku Mörko ár mëni ar ku Berhnabe. Gehnu xi nsi'ahu; nú'mu xta zomp'u, nuhu xiñho.
11 Peñ'a'ihu nzengwa ar ku Hesu t'embabi ar Hogajö'i. Gatho ya xodyo xi jamfi, honseyu xi maxkagi xta mömfe ár hoga ts'ut'wi Jö, ne njap'u xi hubga ma mui.
12 Zengwa'ihu ar ku Epafra n'ár 'bego ar tsi Hmu Hesukristo. Gehnu n'ar mengup'u n'ehe. Hyax'mu umba ár mui apa Jö da zet'a ri jamfihu, gi 'buhu xiñho, ne hinte da 'bedi gi 'yothu gatho nö'ö ne Jö.
13 Nuga di damajöni 'butho da du homp'a ri ñhohu. Hinge honse'ihu, benga ya ku me Laodisea ne ya me Yerapolis n'ehe.
14 Peñ'a'ihu nzengwa ar hmöka ku Luka togo ar unga ñ'ethi, ne ar ku Dema.
15 Zengwagihup'u ya ku 'buhnu Laodisea, ne ar ku Nimfa ne gatho ya ku mhunsa hár ngu.
16 Nú'mu xki jwahu gi nehu nunar he'minu, thokwabihu ar nijö 'buhnu Laodisea, ne nunár he'mi'u 'yafu gi nehu.
17 'Ñembabihu ar ku Arkipo: Jwata xiñho nunar 'befi xi 'ra'a ar tsi Hmu.
18 Nuga dar Pablo, xta ja ma 'ye xta ot'ase nunar nzengwanu. Yo ma gi pumhnihu di owa har fadi. Jö da hwëk'ahu yá ñho. Dá njap'u.

ÁR NDỤI AR TESALONISENSE
Ar 'bẹt'o hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ya me Ntesalonika

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, ar ku Silbano ne ar ku Timoteo, di pẹñ'ahe nunar hẹ'minụ nu'ahụ gar gamfihụ me Ntesalonika, gi 'bụhwihụ Jö ar tsi Dada mhets'i ne ar tsi Hmu Hesukristo. Jö ma Dadahụ da 'ra'ahụ n'ar hogam'ụi ne da hwëk'ahụ yá ñho.

Yá hogam'ụi ya gamfi me Ntesalonika

2 Hyax'mụ di umfe njamödi Jö xka jamfihụ gi gathohụ, ne hindi tsạyạhe di ạfe Jö da mạx'ahụ.

3 Nú'mụ di ạfe Jö ma Dadahụ, di beñhe hangu xka mpẹhụ, ne tengu ar ts'ẹdi xi 'ra'ahụ ri jamfihụ ne ri mhötehụ, ne hanja gi pẹ'sụ ar ts'ẹti gi tọ'mhụ da penga ar tsi Hmu Hesukristo.

4 Tsi kuhụ xa mö'ahụ Jö, di pöhe xi hwañ'a'ihụ'ö.

5 Nú'mụ nda hös'ahe ar hoga mhö, hinge họnsẹ ya mhö da xi'ahe. Da möñhe hár ts'ẹdi ár Hñö Jö, ne ndi pöhe xiñho majöni nö'ö da xi'ahe. Ga hyandaseẹhụ ma m'ụihe nú'mụ ndi 'bụhwihụp'ụ ndi hoñhe ngi 'bụhụ xiñho.

6 Nu'ahụ ga tẹñhụ ma m'ụihe ne ár m'ụi ar tsi Hmu Hesukristo. Ga hñömfụ ár mhö, mödi ga thohụ nzẹyẹ ya nt'ụtsa. Ne ngi johyahụ ngetho ngi pẹ'sfụ ár mfạts'i ár Hñö Jö.

7 Jange gatho ya ku me Nmasedonia ne Akaya tẹmp'atho ri m'ụihụ.

8 Xka jafụ xi nxanga ár mhö Jö, hinge họnsẹ Nmasedonia ne Akaya, hagatho födi xka jamfibihụ ár mhö Jö. Jange nuje 'mụ, hinge mahyoni te ga möñhe, gatho födi.

9 Ngetho geseẹ'ụ mpede benga nú'mụ nda tsọñ'ahe, ne hanja ga 'yọxụ nö'ö ndi möñhe. Ne hanja ga hyẹhụp'ụ ngi ndöñhụ ri tsitahụ emp'ö, ne gi pẹfụ Jö togo majöni ne hö ar te.

10 Ne pe'ụ hanja gi tọ'mhụ ár T'ụ Jö xta 'ñe mhets'i nö'ö bi mengi bi nte. Gehnụ ar Hesu pọkagihụ hinda zụkagihụ ar döta mfẹi ba ep'ụ.

2

Nunar 'bẹfi bi mẹhnụ Ntesalonika ar Pablo

1 Tsi kuhụ, gi pösẹhụ himbi m'ẹ ma 'bẹfihe nú'mụ nda hös'ahe ár mhö Jö.

2 Mödi m'ẹt'o xa da thohe nzẹyẹ ya mfẹi ne ya nts'ani núnụ Nfilipo, ngu xka 'yọhụ, Jö bi 'raje ar ts'ẹdi, ne bi tsạ da hös'ahe ár hoga mhö. Mödi da thohe ya thogi, hinda ntsuhe.

3 Da zo'ahe nö'ö majöni. Ma mhöhe hinge hongar hñö, wa ar hyạte.

4 Ngu bi numañhogihe Jö nda zokagihe nga möñhe ar hoga mhö, jange go ge'ö di möñhe, hinge njangu nu'ụ ne da gohwi xiñho yá mijö'iwi. Ngetho nö'ö di neje, ga ko'behe xiñho Jö ma Dadahụ togo pötka ma mfenihụ.

5 Hinxta ka'ahe xta xi'ahe ya nzạtho mhö. Hinxta ne xta hạ'ahe nga hömp'ahe ri bojöhụ. Ar tsi Dada pödi njap'ụ ngu di möñhe.

6 Hinxta hoñhe da 'ñeska ma nsuhe ya jö'i, ngu'ahụ wa ma'ra, mödi mi tsạ nga ạ'ahe, ngetho yá mpọtegihe ar tsi Hmu Hesukristo.

7 Nö'ö da pẹhe, da mö'ahe ngu n'ar nönö mödi ne su ár bötsi.

8 Xa da mö'ahe. Ne hinge họnt'a ndi 'bụhe nga 'ra'ahe ár hoga mhö Jö; ndi 'bụhe nga 'ra'ahe ma tehe nu'mụ mahyoni nga ọthe, ngetho xa xta mö'ahe.

9 Tsi kuhụ, gi pösẹhụ parxui mi tsạje ndi mpẹhe, ne njap'ụ nda tsạ nga tạñhe nö'ö ndi k'athe. Ne hinge nga ọt'ahe ar xuhña nú'mụ ndi hös'ahe ár hoga mhö Jö.

10 Ngu pö Jö ne nu'ahụ n'ehe, nú'mụ nda 'bụhep'ụ, da 'yohe xiñho ha ri nthandihụ nu'ahụ xka jamfihụ. Ne da 'bụhe n'ar hogam'ụi, hinte da ọthe nda k'as'ahụ m'ẹfa.

11 Gi pöhụ hanja ndi zo'ahe, ne ndi hup'a ri mụihụ n'a ngu n'a, ngu n'ar dada zo yá bötsi.

12 Ndi 'bẹp'ahe ngi 'bụhụ ngu mahyoni da m'ụ nu'ụ togo xi zohna Jö da m'ụ hár ts'ụt'wi, ne da hyandwa ár nsunda.

13 Nuje n'ehe hindi tsạyạhe di umfe njamödi Jö, ngetho nú'mụ nga 'yọxụ ar mhö da xi'ahe, ga nuhụ hinge ngu ár mhö n'ar ñ'ọhọtho. Ga nuhụ ngu ar mhö majöni ár mẹti Jö, mpẹ ha ri mụihụ, nu'ahụ xka dạthwụ ri tehụ.

14 Tsi kuhụ, xka thohụ ya nt'ụtsa mahyẹgi ngu xi tho nu'ụ ya ku 'bụ ha yá nijö ar tsi Hmu Hesukristo 'bụhnụ har hại Nhudea. Gi njahụp'ụ xi ụtsaseẹ'ihụ ya mengu ri hạihụ, njangu xi ụtsaseẹ'ụ yá mixodyowi.

15 Nuya xodyo go bi hyo'ụ ar tsi Hmu Hesukristo, ne geseẹ'ụ bi hyo yá m'ẹhni Jö, ha nuje bi gukagihe. Hingi ne da mẹpa Jö'ụ, ne ụtsa gatho ya jö'i.

16 Ngetho hingi hẹgagihe ga zohe nu'ụ hingya xodyo da mpọ'ụ. Xa xi nt'ạta yá ts'oki, jange
Jö xi 'yẹkwatho ár döta mfẹi.

Ar Pablo ne da mengi ma da k'ö'sa ar nijö 'bụ Ntesalonika

17 Ma tsi kuhụ, 'ra ya tsi pa hinxta 'bụhụ mahyẹgi. Mödi hinxta ñhanthụ, ha ma mụihe mi
oda ar mfeni ga hant'ahe, jange xa di nehe ga nthẹhụ man'agi.

18 Ndi nehe nga möhe ma nga k'ös'ahe, mödi ar Ts'ondöhi xi k'askagihe. Geseẹgi ar Pablo
ri kuhụ, xa xta nemhö ga map'ụ, ne hinxi tsạ.

19 Ngetho teme nö'ö di tọ'mhe, teme ma johyahe, ne hanja ga tsụhe ma nthöhöhe nu xta
e ar tsi Hmu Hesukristo. Ha hinge ga höñhe ngetho xka jamfihụ.

20 Hö, ngetho xka ñ'emụihụ ma da t'eska ma nsuhe ne ma ga njohyahe.

3

1 Himbi tsạ da tọ'mhe nga pöhe tengu xka 'bụhụ, jange da beñhe nga kosẹhenụ Atena.

2 Ne da pẹñhe ma tsi kuhụ Timoteo ár 'bẹgo Jö, ne ma mạxtehe hár 'bẹfi ar tsi Hmu
Hesukristo. Da pẹñhe ma nda k'ös'ahụ nda hñup'a ri mụihụ, ne nda mạx'ahụ nda te ri
jamfihụ.

3 Njap'ụ hinto di tupa yá mụi ya nt'ụtsa gi thohụ. Gi pösẹhụ xi ts'onkagihụ ga thohụyụ.

4 Nú'mụ ndi 'bụhwihụ, da xi'ahe mi mahyoni nga thohụ nzẹyẹ ya nt'ụtsa ngu gi thohụpya.

5 Jange himbi tsạ da tọ'ma ma'ra ya pa. Dama da pẹhna togo nda ñ'ạni tengu xka 'bụhụ,
xömhö hinxi hyạ'ahụ ar ts'ohyạte, ne nunar 'bẹfi xta pẹhe da m'ẹdi.

6 Ha nú'mụ mba penkp'ụ ar ku Timoteo, ba hönkagihe ar hoga mhö tengu ri jamfihụ ne ri
mhötehụ. Bi xije xa gi bengagihe, ne gi ne gi hyandgagihe, nguje di nehe ga nu'ahe n'ehe.

7 Jange tsi kuhụ, nú'mụ nda ọhe nunar mhönụ, xa da njohyahe, mödi ndi thohe nzẹyẹ ya
thogi ne ya nt'ụtsa, ngetho da pöhe mi tsẹ ri jamfihụ.

8 Nu nda pöhe ngi umba ri mụihụ ngi tẹñhụ ar tsi Hmu, da hñöhñöhe.

9 Xi'mụ, hanja hinga umfe njamödi Jö di beñ'ahe. Ngetho xa di pẹ'se n'ar döta johya hár
nthandi ar tsi Dada.

10 Parxui di ạfe Jö da 'raje ar sẹki ma ga k'ös'ahe ga fạx'ahe da nxọge ri jamfihụ habụ
'bẹdi.

11 Jö ma Dadahụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo da zixkagihe ma ga k'ös'ahe.

12 Ma tsi Hmuhụ da mạx'ahụ da te ri mhötehụ n'a ngu n'a, ne gi möhụ gatho nu ma'ra ngu
di mö'ahe n'ehe.

13 Ne da mạx'ahụ dar nzẹdi ri mụihụ, ne gi hyẹhụ gatho ya ts'oki. Gi 'bụhụ xint'axi hár
nthandi Jö ma Dadahụ, ne gi tọ'mhụ xta penga ma tsi Hmuhụ Hesukristo di ñ'owi gatho
nu'ụ xi ñ'emụi.

4

Nö'ö ar m'ụi numañho Jö ga 'bụhụ

1 Nupya tsi kuhụ, di ạ'ahe ar möte hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo, ne di xi'ahe xa gi
umba ri mụihụ gi 'bụhụ xiñho, ngu da ut'ahe gi pẹfụ Jö, ne hingi tsạyạhụ gi 'yọthụ njap'ụ.

2 Ngu xka pöhụ, nunar tsi Hmu Hesukristo xi utkagihe nö'ö xta thok'ahe n'ehe.

3 Ngetho nö'ö ne Jö, gi 'bụhụ xint'axi. Jange yo ma gi 'bẹngwihụ ar 'bẹhñö hingo ri
nthötihụ.

4 Mahyoni n'a ngu n'a gi pöhụ gi suhụ ri 'bẹhñöhụ, gi 'bụhụ n'ar m'ụi xint'axi ne xi nts'uni.

5 Yo gi ñhẹhụ da hyạ'ahụ ar mfeni, ngu nu'ụ hingi pötwa ár 'ñu Jö.

6 Hinto ma gi hyạthụ ri kuhụ gi 'yọthụ nuya ts'okiyụ, ngetho ngu xta xi'ahe ne xa xta
thöthe, ar tsi Hmu ma da ko'spa ár ñöni.

7 Ngetho Jö hinxi zokagihụ ga ọthụ ar ts'oki, xi zokagihụ ga 'bụhụ n'ar m'ụi xint'axi.

8 Nö'ö to hingi ne da 'yọxa nö'ö di möñhe, hingi ụtsa ar ñ'ọhọ, ụtsa Jö togo xi 'rajụ ár Hñö.

9 Hinga mahyoni ga ot'ahụ gi mö ri kuhụ, ngetho gesẹ Jö xi ut'ahụ gi mhöhụ n'a ngu n'a.

10 Ne gi ñ'uhụ njap'ụ hant'ahụ gatho ya ku 'bụ har hại Nmasedonia. Họnsẹ di ạ'ahe, tsi
kuhụ, da hñuxa ri mhötehụ.

11 Umba ri mụihụ gi 'bụhụ n'ar hogam'ụi. Yo gi hẹsẹhụ ri 'bẹfihụ, ne ja ri 'yẹ gi mpẹhụ,
ngu da xi'ahe gi 'yọthụ.

12 'Bụhụ xiñho, ne da ñömañho nu'ụ hinxi jamfi, ne hinte gi k'athụ.

Nu xta penga ar tsi Hmu

13 Di nehe da zo xiñho ri mfenihụ tsi kuhụ, tema da ja nu'ụ xi du, ne hinda du ri mụihụ,
ngu nu ma'ra ya jö'i hinte ndọ'mi.

14 Ngetho nu'mụ di ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesu bi du ne bi mengi bi nte, di ñ'emụihụ n'ehe,
Jö ma da ko'spa yá te nu'ụ xi du mi jamfi ar tsi Hmu.

15 Jange di ne ga xi'ahụ ár mhö ar tsi Dada: Nujụ gar 'bụhụwa har hại nu xta penga ar tsi Hmu, hinga ma ga 'bẹt'ohụ ga töhụ nu'ụ xi du.
16 Ngetho gesẹ ar tsi Hmu ma da e mhets'i di ñö ngu ar ndö, ne ma da nt'ọ ár mhö n'ar ndö ẹnxẹ, ne ma da nt'ọ ár ñheti ár k'axt'athụxi Jö. Ne nu'ụ xi du mi jamfi ar tsi Hmu Hesukristo ma da nank'ụ m'ẹt'o.
17 Nep'ụ nujụ gar tethụ nuya pa'ụ, dama da gụxkagihụ ha ya gui mahyẹgiwi nu'ụ xki du, ga nthẹhụ ar tsi Hmu har ndöhi, ne njap'ụ ga 'bụhwihụ'ö gatho ya pa.
18 Jange hñu'ma ri mụihụ n'a ngu n'a, möñhụ nuya mhöyụ.

5

1 Ma tsi kuhụ, hinga mahyoni ga ot'ahụ ar 'ñu ham'ụ da tho gathoyụ.
2 Ngetho gi pöhụ xiñho, nú'mụ xta ep'ụ ar tsi Hmu, ma da njangu n'ar bë tsọ 'bụ nxui, hinto tọ'mi.
3 Nu xta 'ñenga ya jö'i: Ra entho di 'bụhụ ne di pẹ'sụ n'ar hogam'ụi, n'a nda dạntho ma da 'ñepabi'ụ ar nhwati, jangu yá ụgi di 'ñepabi n'ar 'bẹhñö ma da m'ụ ár bötsi, ne hinto ma da k'ont'i.
4 Ha nu'ahụ ma tsi kuhụ, hingi 'bụhụ har 'bẹxui, jange nunar pa'ö hinda ma da zụ'ahụ ngu n'ar bë.
5 Gatho'ihụ yá bötsi'ihụ ar hyats'i ne ar pa. Hingyá bötsi'ihụ ar xui wa ar 'bẹxui.
6 Jange hinga öhụ ngu nu ma'ra. Ma ga ndö'mhụ ne ga pöhụ xiñho nö'ö di ọthụ.
7 Nu'ụ togo öhö, ö 'bụ nxui, ha nu'ụ togo nti, 'bụ nxui nti n'ehe.
8 Hindi njahụp'ụ, di 'bụhụ mpa, ne di pöhụ nö'ö di pẹhụ. Ga pẹ'sụ ar jamfri ne ar mhöte ngu ma hehụ. Ne ga tọ'mhụ ma mpọhọhụ, gehnụ di ko'ma ma ñöhụ, ngu ár nt'oñö n'ar ndogu.
9 Ngetho Jö hinxi zonkagihụ da zụjụ ár kwẹ. Xi hwankagihụ ga mpọhụ di ñ'emụihụ ma tsi Hmuhụ Hesukristo,
10 gehnụ bi 'yẹnt'a ár te bi pọkagihụ. Jange ma ga 'bụhwihụ nu xta 'ñep'ụ, mödi ga tethụ wa xta tuhụ.
11 Jange hñu'ma ri mụihụ n'a ngu n'a, ne mfạxụ da te ri jamfihụ, ngu xka nzöihụ gi ọthụ.

Ar Pablo hu'mba yá mụi ya gamfi

12 Ma tsi kuhụ, di ạ'ahụ ar möte gi pẹ'sfụ ar nsu nu'ụ mpẹp'ụ hár 'bẹfi Jö, nu'ụ tsix'ahụ ne zo'ahụ.
13 Möhụ ne numañhohụ, ngetho ọt'ụ n'ar hoga 'bẹfi pẹpa Jö. Ne 'bụhụ n'ar hogam'ụi n'a ngu n'a.
14 Di ạ'ahe n'ehe tsi kuhụ, gi tsú̱hụ nu'ụ ya döhñe, gi humfụ yá mụi nu'ụ hingi tsẹ yá pa, fạxụ nu'ụ hingi tsẹdi, pẹ'spabihụ ar ts'ẹti gatho.
15 Hyanthụ xiñho, yo ma gi ko'sthụ ar ts'oki t'ọt'ahụ. Mahyoni gi pẹhụ nö'ö xiñho n'a ngu n'a, ne gi japabihụ njap'ụ gatho nu ma'ra.
16 Xa gi johyahụ hyax'mụ.
17 Yo gi tsạyạhụ gi 'yạfụ Jö.
18 Umfụ njamödi Jö gatho nö'ö gi thohụ, ngetho njap'ụ ne gi 'yọthụ gatho nu'ụ xka jamfihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
19 Hyẹhụ ár Hñö Jö da mpẹ ha ri mụihụ.
20 Yo gi ụtsahụ nö'ö mönga yá m'ẹhni Jö.
21 'Yọxụ xiñho gatho, tsömhụ nö'ö xiñho.
22 Hyẹhụp'ụ gatho nö'ö hingi ho.
23 Ne gesẹ Jö togo unga ar hogam'ụi da t'axk'ahụ xọge, ne gatho ri mfenihụ, ri hñöhụ, ri pahụ ne ri ndo'yohụ di 'bụ xiñho, ne hinte da k'as'ahụ xta ep'ụ ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
24 Nö'ö togo xi zo'ahụ hingi pạta ár mfeni, jange nö'ö xi möñ'ö da 'yọt'e.

Ar Pablo har ngötsi ñ'edi ne ạpa Jö da mạx'ụ

25 Ma tsi kuhụ, 'yạfụ Jö da mạxje.
26 Zẹngwagihep'ụ gatho ya ku, di pẹmfe n'ar ñhụfi mhöte.
27 Di ạ'ahụ hár thuhu ar tsi Hmu gi néhụ mahyẹgiwi gatho nu ma'ra ya ku nunar hẹ'minụ.
28 Gi nthẹxkwihụ ár nhwëki ar tsi Hmu Hesukristo. Dá njap'ụ.

ÁR ÑOHO AR TESALONISENSE
Ár ñoho ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ya me Ntesalonika

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, ar ku Silbano ne ar ku Timoteo di pẹñ'ahe nunar hẹ'minụ nu'ahụ gar
gamfihụ me Ntesalonika, gi 'bụhwihụ Jö ma Dadahụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo.
2 Jö ma Dadahụ ne ar tsi Hmu Hesukristo da 'ra'ahụ n'ar hogam'ụi ne da hwëk'ahụ yá
ñho.

Jö ma da umba yá njut'i ya 'yọt'ats'oki nú'mụ xta e ar tsi Hmu Hesukristo

3 Ma tsi kuhụ, mahyoni ga umfe njamödi Jö ngu di 'ñepi ga ọthe, ngetho xi te ri jamfihụ.
Gatho'ihụ tsit'a ri mụihụ gi mhöhụ n'a ngu n'a, ne nunar mhötenụ hyax'mụ 'yo di te.
4 Nuje di es'ahe ri nsuhụ, di xife ma'ra yá nijö Jö, gi pẹ'sụ ar ts'ẹti ne ar jamfi, mödi gi
thohụ nzẹyẹ ya thogi ne ya nt'ụtsa.
5 Ha nú'mụ gi thohụ gatho nuya thogiyụ, ka nhekip'ụ ar hoga ts'ụt'wi ọt'a Jö. Ne tsạ da
t'eñ'ahụ majöni di 'ñep'ahụ gi 'bụhụ hár ts'ụt'wi, jange gi thohụ njap'ụ.
6 Xiñho nu'mụ Jö da ko'spa yá ñöni nu'ụ togo xi ụtsa'ihụ.
7 Ne nu'ahụ xka thohụ ar nt'ụtsa, da 'ra'ahụ ar tsạyạ mahyẹgi nguje, nu xta penga mhets'i
ar tsi Hmu Hesu, di ñ'owi ya ẹnxẹ di höpa ár ts'ẹdi.
8 Nu xta ekwa di e ha n'ar dötạ faspi da umbyá njut'i nu'ụ himbi ne bi bö Jö, ne himbi
'yọtwa ár hoga mhö ar tsi Hmu Hesukristo.
9 Nu'ụ ma da tho ya mfẹi hiñham'ụ da göts'i. Ma da t'ẹni hinda ma da 'mụhwi ar tsi Dada,
hinda ma da hyandwa ár nsunda ne ár ts'ẹdi.
10 Nunar pa xta ep'ụ, gatho nu'ụ xi jamfi ma da nsundabi ne da 'ñe'spa ár nsu. Nu'ahụ
ma gi 'yohụnụ n'ehe, ngetho xka jamfihụ nö'ö xta dạhe majöni.
11 Jange hyax'mụ di ạfe Jö da mạx'ahụ gi 'bụhụ xiñho, ngu ndi 'ñep'ahụ xi zoñ'ahụ. Ne da
jwata gatho ar ñho xi hñux'ö gi pẹhụ, ne da 'ra'ahụ ár ts'ẹdi gi 'yọthụ nö'ö gi jamfihụ.
12 Ne njap'ụ da nheki ár nsunda ar tsi Hmu Hesukristo ha ri m'ụihụ, ne da t'es'a ri nsuhụ
xka nthẹxkwihụ ár nhwëki Jö ne ar tsi Hmu Hesukristo.

2

Ma da ñ'udi ar ts'ojö'i

1 Nupya tsi kuhụ, di ne ga xi'ahe tema da thogi xta penga ar tsi Hmu Hesu, ne hanja ma
ga nthẹwihụ.
2 Di ạ'ahe, yo ma gi pạta ri mfenihụ, yo ma gi tsuhụ togo ñöwi Jö emp'ö, wa ut'ahụ, wa
hạ'ahụ eñ'ụ xta pẹñ'ahe n'ar hẹ'mi habụ di xi'ahe, nunar pa xta ñ'u ar tsi Hmu xi zọhọ.
3 Yo ma gi ñhẹhụ ne hingi jafụmasu nu'ụ togo ne da 'wek'ahụ mönga nuya mhöyụ. Ngetho
ma da nheki m'ẹt'o ya jö'i ma da dọxa Jö, ne ma da ñ'udi ar ts'ojö'i togo xi t'ẹnt'i da m'ẹ har
'bẹxui.
4 Nö'ö ar tsojo'i'ö hinda ma da mẹpa Jö, hinda ma da hyẹ togo ne da mẹpi, hinto da hyẹgi
da hyoni ne da nọnga Jö. Hinge họnsẹ'ö, da yụt'a hár dönganijö Jö, ne da 'ñensẹ gehnụ Jö
emp'ö.
5 Ha hingi beñhụ ndi xi'ahụ nú'mụ ndi 'bụp'ụ.
6 Gi pöhụ teme k'a'spa ár 'bẹfipya, tọ'mtho da zọ ar pa da ñ'udi xiñho.
7 Nö'ö ar ts'oki ñ'önthọ mpẹfi, họnsẹ tọ'mi da thöka togo hingi hẹgi.
8 Nu'mú hö, ma da nheki nunar ts'ojö'i'ö, togo ar tsi Hmu ma da hyo họnsẹ da hwifi, ne
da hwati xta nheki ár nsunda xta zọhọ.
9 Nunar ts'ojö'inụ hömpa ár ts'ẹdi ar Ts'ondöhi. Tsạ da 'yọt'a ya döta nt'udi da ka ya jö'i.
10 Nuyá nhemhñöyụ ma da ka ya jö'i xi m'ẹdi, ngetho himbi ne bi hñöni ne himbi mödi ar
mhö majöni bi nsipabi, ne njap'ụ xi mpọhmö'ụ.
11 Jange Jö xi pumbyá mfeni da jamfi nuya nhemhñöyụ.
12 Nu'mú, ma da t'et'a har tsibi gatho nu'ụ himbi ne bi jamfi ar mhö majöni, ngetho mi
johyatho'ụ mi ọt'a ar ts'oki.

Jö xi hwankagihụ ga mpọhụ

13 Ha nuje mahyoni hyax'mụ ga umfe njamödi Jö tsi kuhụ, xa mö'ahụ ne bi hwañ'ahụ
ngi mpọhụ, nú'mụ mi ndụ ar ximhại. Ne nú'mụ nga ñ'emụihụ nö'ö majöni, ár Hñö Jö bi
t'axk'ahụ.

14 Jö bi 'yǫt'a njap'ų ne nda tsą ngi 'bų̈hwihų hár nsunda ma tsi Hmuhų Hesukristo, ngetho ga hñöñhų ar hoga mhö da xi'ahe, gehnų ar nts'ohni bi 'yǫt'a'ihų Jö.
15 Jange tsi kuhų, tsę̣ta ri ñ'emų̈ihų. Yo ma gi hyę̣hų nö'ö xta ut'ahe netho, wa ha ya hę̣'mi xta pę̣ñ'ahe.
16 Ne gesę̣ ma tsi Hmuhų Hesukristo ne Jö ma tsi Dadahų, togo bi mökagihų ne bi 'rajų n'ar humamų̈i hiñham'ų da göts'i, ne bi hwëgagihų n'ar hoga ndǫ'mi,
17 dá hñup'a ri mų̈ihų, ne da 'ra'ahų ar ts'ę̣di te gi möñhų ne te gi 'yǫthų.

3

Ar Pablo xipa ya ku da 'yą̈pa Jö da nų̈nga ár mhö ne da nhumansu

1 Nupya tsi kuhų, di ą̈'ahų gi 'yą̈fų Jö da mą̈xkagihe, ngut'a habų gatho da nų̈nga ár mhö, ne da nhumansu ngu xka numansuhų.
2 Ne 'yą̈fų da ñöngagihe, hinte da jaje ya ts'ojö'i ne nu'ų ǫt'a ya ts'om'ų̈i, ngetho hinga gatho xi ñ'emų̈i Jö.
3 Mödi di pöhų Jö hinda tsą da pą̈ta ár mfeni, jange da mą̈xkagihų ne da ñöngagihų hinga ǫthų nö'ö hingi ho.
4 Di ką̈xmbenihe gi 'bų̈hwihų ar tsi Hmu, hingi ma gi hyę̣hų gi 'yǫthų nö'ö xta 'bę̣p'ahe.
5 Ne ar tsi Hmu da hok'a ri mų̈ihų, 'yo di hñöxkwi ár mhöte Jö, ne di ñhę̣hwi ár ts'ę̣ti ar tsi Hmu Hesukristo.

Gatho ya ku mahyoni da mpẹfi

6 Ma tsi kuhų, di 'bę̣p'ahe hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo, gi 'wehų gi hyę̣hų gatho nuya ku 'yo döhñe, ne hingi ne da 'mų ngu xta ut'ahe.
7 Nu'ahų gi pöhų hanja da tsą gi tę̣ngagihe, ngetho gi pösę̣hų nú'mų ndi 'bų̈hep'ų, hinge ndi 'bų̈the ndöhñetho.
8 Hinto bi 'wingathogihe. Parxui ndi mpę̣he, hinte nda k'at'i te nga tsihe, ne njap'ų hinge nga ǫt'ahe ar xuhña.
9 Nuje ndi 'ñepkagihe ngi 'raje te nga tsihe, ha nö'ö ndi nehe, nga ut'ahe hanja ngi tę̣ngagihe.
10 Ngetho da 'bę̣p'ahe n'ehe nú'mų ndi 'bų̈hep'ų̈, nu'ų̈ togo hingi mpę̣fi, yo di ñuni n'ehe.
11 Di xi'ahe njap'ų ngetho xta ǫhe 'ra gi 'bų̈hų ndöhñetho, hinte gi pę̣hų, hǫnsę̣ gi ñ'öxtehų.
12 Nuya ku 'bų̈ njap'ų̈, di zohe ne di 'bę̣pabihe hár thuhu ar tsi Hmu Hesukristo, da umbyá mų̈i da mpę̣fi, ne njap'ų da dö'ų te da zi.
13 Tsi kuhų, yo ma da zą̈'ahų gi 'yǫthų nö'ö xiñho.
14 Nö'ö togo hingi ne da 'yǫta nö'ö mönga nunar hẹ'minų, möñhų togo'ö, ne yo gi ntsixkwihų, ne njap'ų da ntsą.
15 Hǫnsę̣ yo gi emfų ri ñ'ų̈nihų, zohų ngu n'ar ku.

Ar Pablo har ngötsi ą̈pa Jö da mą̈xa ya ku

16 Nupya nö'ö ar tsi Dada togo unga ar hoga'mų̈i, hagatho da 'ra'ahų nunar hoga'mų̈inų. Ar tsi Dada gi 'bų̈hwihų.
17 Nunar nzę̣ngwa xta ja ma 'yę̣ xta ot'asę̣. Njap'ų nheki gatho ma hẹ'mi, go geke togo di pę̣hni, ri kuhų Pablo.
18 Dá hyex'atho'ihų ár nhwëki ar tsi Hmu Hesukristo gi gatho'ihų. Dá njap'ų.

ÁR NDỤI AR TIMOTEO
Ar 'bẹt'o hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ar Timoteo

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, ár mpọtegi ar tsi Hmu Hesukristo, ngu xki hñuxkagi Jö ma Pọhọtehụ ne
ma tsi Hmuhụ Hesukristo, gehnụ ma ndọ'mihụ.
2 Di ot'a nunar hẹ'minụ, Timoteo, ngu ma t'ụ'i, ngetho da zo'a'i ár mhö Jö ne ga ñ'emụi.
Jö ma Dadahụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo da hwëk'a yá ñho, ne da ko ár mụi da mạx'i gi
'bụ n'ar hogam'ụi.

Nsipabi ya gamfi da jamasu ya ts'ont'uti xi 'ñẹp'ụ

3 Ngu da ạ'anụ Efeso ngi kohnụ, ne ngi hñökwa nu'ụ togo utwa ya ku ma'ra ya nt'uti himbi
zogagihụ ar tsi Hmu. Da xi'a njap'ụ nú'mụ ndi 'bạ ar 'ñu ngar ma Nmasedonia.
4 Da ạ'i n'ehe ngi xipa ya ku hinge nda japamasu nuya 'bede hinte o yá 'ñu, ne hiñ'otho
ár ngötsi. Möñ'ụ họnsẹ da ntsạmfödi, hinte fạ'spa ár 'bẹfi Jö habụ mpẹ ar ñ'emụi.
5 Da ạ'a'i ngi xipa ya ku njap'ụ, nda mhö n'a ngu n'a, ndi pẹ'sa n'ar hogamụi, n'ar mfeni
xint'axi, ne n'ar ñ'emụi hindi ñ'entho.
6 Ngetho 'ra xi hyẹhyụ, ne nupya hinte mañho möñ'ụ.
7 Xa ọt'ụ pömpa ár t'ofo ar Moise emp'ö, hingi pöhmö tema di bọnga nö'ö möñ'ụ.
8 Di pöhụ ár t'ofo ar Moise xiñho, nu'mụ da t'uta ngu möñ'ö.
9 Di pöhụ n'e, ya 'bẹpate hinge mahyonibi ya hogajö'i. Go honga nuya ts'oka t'ofo,
nu'ụ hingi ọt'a nö'ö nsipabi, nuya 'yọt'ats'oki ne ya ts'ojö'i, nuya hingi honga Jö ne hingi
nsundabi, nu'ụ ho yá dada, yá nönö, ne gatho numa'ra ya hyote.
10 Bi t'uni honi nu'ụ 'bẹngwi hingyá nthöti, nu'ụ 'bẹngwi yá mindọwi, nu'ụ pë yá mijö'iwi,
nu'ụ mönga ya nhemhñö, ne nu'ụ et'a Jö made kate, ne gatho nu'ụ tọ'sa ar hoga nt'uti.
11 Jangu mönga ár hoga mhö Jö xa nsunda, bi zogagi ga mö.

Ár 'bẹfi ar Pablo

12 Di umba njamödi ma tsi Hmuhụ Hesukristo, togo bi 'raka ar ts'ẹdi, ne bi nugagi ngu
n'ar hoga 'bẹgo, bi 'yẹntk'a ha ma 'yẹ ár 'bẹfi'ö.
13 Mödi mam'ẹt'o ndi tsanga ar tsi Hmu Hesukristo, ne xa ndi ụtsa gatho nu'ụ mi tẹni, ne
ndi nku'be, te gatho ndi japabi'ụ. Ha nunar tsi Dada bi hwëgagi, ngetho hinge ndi pöka tema
ndi ọt'e, ne hinge ndi ñ'emụi.
14 Ne bi gobgatho ár nhwëki, ne njap'ụ bi tsạ da ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo, ne bi tsạ
da hönga nunar mhöte uñ'ö.
15 Nunar mhönụ majöni ne mahyoni gatho da ñ'emụi: Nunar tsi Hmu Hesukristo ba ekwa
har ximhại da pọ gatho ya 'yọt'ats'oki, ha nuga ndi tō̈ka gatho.
16 Ar tsi Dada bi hwëgagi togo ndi töpa ár nts'o gatho nu ma'ra, ne njap'ụ nda nheki ár
ts'ẹti ar tsi Hmu Hesukristo. Gehnụ n'ar nt'udi da hyanda nu'ụ nda jamfi, ne nda mẹ'sa ar
te hiñham'ụ da götsi.
17 Jange nunar Ndö hiñham'ụ da göxa ár ts'ụt'wi, dá hñönga ar nsunda ne da t'e'spa ár nsu.
Gehnụ hingi tu ne hingi nheki, họnsẹnụ ar Jö ne töte ár mfödi. Dá njap'ụ.
18 Ma tsi t'ụ'i Timoteo, di tsok'a'i gi umba ri mụi gi mpẹ hár 'bẹfi ar tsi Dada, ngu xki xi'a
Jö ngi 'yọt'e, ne gi mpẹ ngu n'ár hoga ndogu ar tsi Hmu.
19 Su ri ñ'emụi, ne gi pẹ'sa n'ar mfeni xint'axi, ngetho 'ra bi hyẹp'ụ ne bi 'bẹ yá jamfi, hingi
pödi te da mẹpya.
20 'Rayụ, ar Imeneo ne ar Handro nu'ụ togo xta ẹnt'wa hár 'yẹ ar Ts'ondöhi, njap'ụ da
dits'i ne hinda mengi da zanga Jö.

2

Hanja da tsạ ga afụ Jö

1 M'ẹt'o di 'bẹp'ahụ gi mat'wabihụ Jö gatho ya jö'i, ne gi tẹtwabihụ da mạts'i, hingi
tsạyạhụ gi umfụ njamödi.
2 'Yafụ Jö da mạxa nuya ndö ne gatho ya ts'ụt'wi, njap'ụ ga 'bụhụ n'ar m'ụi ter entho, ne
ga 'yohụ xiñho di numañhogihụ ya jö'i.
3 Ngetho gehnụ xiñho, ne numañho Jö ma Pọhọtehụ,
4 togo ne da mpọ gatho ya jö'i, ne da bö nö'ö majöni.
5 N'adar Jö 'bụi, ne n'atho togo 'bạ made ñönga ya jö'i. Gehnụ ar tsi Hmu Hesukristo, togo
ba ekwa har ximhại bi njö'i.

6 Bi unsẹ ár te bi gut'a ar thại mi tu gatho ya meximhại, ne bi mhönga gathoyụ mi zọnga ar pa nda mhö.
7 Jange bi thuxkagiga ngu ár mpọte ar tsi Hmu ga mömba ár hoga mhö. Di mönga nö'ö majöni, hindi kate, ngetho dá jamfi ar tsi Hmu Hesukristo. Bi thuxkagi ngu ár utate nu'ụ hingya xodyo, ga utwabi ar ñ'emụi ne nö'ö majöni.
8 Di ne habụ gatho di 'bụ ya ñ'ọhọ, dá gụxa yá 'yẹ mhets'i, da mat'a Jö dar nt'axi yá mfeni, hindi pọ yá kwẹ, ne hindi nemahñö.
9 Di ne n'ehe, gatho ya 'bẹhñö da beni xiñho hanja da ñhe, hinda ñ'ets'i, ne di pẹ'sa yá tsạ. Hinda 'yeka yá ñö exa yá nsu, xa di tuta nzẹyẹ ya hwẹxkabojö, ya t'axdo, wa ya he ximhödi.
10 Nö'ö xiñho da mẹfi, dá mẹ ya hoga 'bẹfi ngu n'ar 'bẹhñö tsupa Jö.
11 Ar 'bẹhñö dá 'yọxta ár mhö Jö mhönga har nijö, ne da bödi tema nsipabi, ne da 'yọt'e.
12 Hindi et'a ma xụtha ar 'bẹhñö da uta ma'ra ha ya mhunts'i, ne hinda m'ụi ngu ár ñöxhmu ar ndọ. Nö'ö da mẹ'ö, da 'yọxtho.
13 Ngetho Jö bi hyoka m'ẹt'o ar Adan, ne ka bi hyoka ar Eba.
14 Ar Adan hinto bi hyạt'i, ha nunar 'bẹhñö hö, ne mi nkadi bi ts'okwa Jö.
15 Jange xa tho ya ụgi ya 'bẹhñö nú'mụ m'ụ yá bötsi. Mödi nuya 'bẹhñö ma da mpọhọ nu'mụ hinda hyẹp'ụ yá ñ'emụi, da mẹ'sa ar mhöte, ne da m'ụ n'ar m'ụi xint'axi di tsupa Jö.

3

Njanụ da m'ụ n'ár 'bẹgo Jö

1 Majöni nunar mhönụ: Nu'mụ togo ne da nmạ'yo, n'ar hoga 'bẹfi ne'ö.
2 Ne mahyoni da mẹ'sa n'ar hogam'ụi, hinte di ja te da nk'a'spabi. Di 'ñe n'adar 'bẹhñö, di pödi xiñho nö'ö pẹfi, di pẹ'sa ar hoga mfödi. Di pödi da 'yọt'wa ar ñho ma'ra, di ungar sẹki hár ngu, ne di pödi da uta ma'ra.
3 Hindi nti, hindi honga ya tuhni, hindar nts'o da dö ar bojö. Ar hogajö'i, hindar kwẹ, hindi ne da mẹ'sa nzẹyẹ ya bojö.
4 Di pödi hanja da zixa xiñho ár ngu, ne nuyá bötsi di ọt'a nö'ö ne Jö.
5 Ngetho nö'ö hingi pödi da zixa ár ngu, hanja da tsạ da zi'spa ár nijö Jö 'mụ.
6 Hinda tsạ da nmạ'yo n'ar 'ra'yo gamfi, ngetho yo ma da ñ'ets'i, ne njap'ụ da hñönga ar mfẹi bi hñönga ar ts'ondöhi.
7 Mahyoni di numañho nu'ụ hingya gamfi. Njap'ụ hinda 'bẹ ár tsạ, ne hinda zo hár 'yẹ ar ts'ondöhi.

Hanja da m'ụ nu'ụ fạxte har nijö

8 N'ar mạxte har nijö mahyoni di nhumañho, hindi yot'a ár ne, hindi nti, hindar nzibjö.
9 Di su xiñho nuna ñ'emụi xi t'uti, ne di ñ'u n'ar mfeni xint'axi.
10 Mahyoni da nts'ạti m'ẹt'o ha hinte pẹ'sa te da k'ats'i, ne nu'mú hö, da tsạ da t'ets'i.
11 Njap'ụ nuya 'bẹhñö n'ehe di mpẹ har nijö, mahyoni di nhumañho, hindi jụxya nhemhñö, di pödi xiñho nö'ö pẹfi, ne di ọt'a xiñho gatho.
12 Nuya mạxte di 'ñe n'adar 'bẹhñö, di pödi hanja da zixa xiñho ár ngu ne yá bötsi.
13 Nö'ö togo fạxte xiñho hár 'bẹfi Jö, dá t'e'spa ár nsu, ne njap'ụ hinda ntsu da xipa ma'ra ar ñ'emụi pẹ'spabi ar tsi Hmu Hesukristo.

Ar jamfi xi t'utkagihụ himi fö mam'ẹt'o

14 Di pẹñ'a nunar hẹ'minụ, mödi di beni ngut'a ga map'ụ ma ga k'ös'a'i.
15 Ha nu'mụ da tho 'ra ya pa hindi tsọmp'ụtho, gi pödi hanja gi 'yọt'a ar 'bẹfi hár ngu Jö. Getnụ ár nijö Jö togo te, ne nunar nijönụ su ne ñönga nö'ö majöni.
16 Xa döta nunar ñ'emụi xi t'utkagihụ. Nunar mhönụ hinjo'o togo da k'ats'i:
Jö ba e bi njö'i.
Ár Hñö Jö bi dạmajöni bi 'yọt'a xiñho.
Bi hyanda yá ẹnxẹ Jö.
Bi mhömba ár 'bede gatho ya hại ja har ximhại.
Gatho ár nxidi ar ximhại bi ñ'emụibi
ne bi ts'ixa mhets'i hár nsunda.

4

Mhö, m'ẹfa 'ra ma da hyẹ yá ñ'emụi

1 Ár Hñö Jö xi 'yotkagihụ xiñho ar 'ñu, ne enö hár ngöts'i ya pa, 'ra ya ku ma da hyẹ ar ñ'emụi, da 'yọ'spa yá nhemhñö nt'uti ya jö'i tẹmba yá nt'uti ya ts'ondöhi.
2 Nuya kate jö'i ma da mönga ya nhemhñö, ngetho xi ts'oka yá mfeni.
3 Ma da hñökwa ya jö'i da nthöti. Ne hinda hyẹgi da zi 'ra ya ñhuni xi 'rakagihụ Jö ga tsihụ di umfụ njamödi, nujụ dar gamfihụ ne xta pöhụ nö'ö majöni.

4 Gatho nö'ö bi hyoka Jö xiñho, hinte ga tsanthụ, họnsẹ nú'mụ xka tsihụ ga umfụ njamödi.
5 Ngetho ár mhö Jö ne nú'mụ di ạfụ, japi da t'axki.

N'ár hoga 'bẹgo ar tsi Hmu Hesukristo

6 Nu'mụ gi uta ya ku gatho nö'ö xta xi'a'i, ne nu'mụ gi 'ñet'a ri mụi gatho nuya mhö nọnga ma jamfihụ, ne ar hoga nt'uti xka tẹni, njap'ụ hö, gár hoga 'bẹgo ar tsi Hmu Hesukristo.
7 Yo gi japamasu nuya ts'o'bede hinte o yá 'ñu nọnga ya meximhại. Nö'ö gi 'yọt'e, hyonga hanja gi 'bụi xiñho.
8 Ngetho nö'ö togo japi da 'ñönga ár ndo'yo ne da mẹ'sa ar ts'ẹdi, hints'ụ jụkwa nzẹyẹ ar ñho. Ha nö'ö umbár mụi da m'ụi xiñho, jụkwa nzẹyẹwa, ne har te xi 'ñẹp'ụ n'ehe.
9 Nunar mhönụ xta xi'ahụ majöni, ne mahyoni gatho ya jö'i da ñ'emụi.
10 Jange xa di umba ma mụihụ di mpẹhụ, ne di thohụ ya thogi, ngetho di ñ'emụihụ Jö togo te. Gehnụ ár ñönte gatho ya meximhại, 'bẹt'ogihụ nuya xta jamfihụ.
11 Gehnụ gi xipabi ne gi uta ma'ra.
12 Yo gi ñhẹgi da nhu'a'i ngu hinte gi pödi ngetho gi bötsitho. Nö'ö gi pẹfi: Gi ñö xiñho, gi 'yomañho, gi pẹ'sa ar mhöte, umba ri mụi gi mpẹfi, tsẹta ri ñ'emụi, gi 'bụ n'ar m'ụi xint'axi, ne njap'ụ da dẹñ'a ya ku.
13 Nuya pa hindi tsọmp'ụtho, gi népa ya ku ár mhö Jö, hñu'mba yá mụi, ne gi utwabi.
14 Jamasu nunar hogant'uni xi 'ra'a Jö, ne bi xi'a'i nú'mụ bi hñusa yá 'yẹ yá ndö ar nijö.
15 Umba ri mụi gi pẹ nuya 'bẹfiyụ, ne yo ma gi hyẹgi. Njap'ụ gatho da hyandi 'yo di xu nuya ñho xi 'ra'a Jö.
16 Nsusẹge ne jamasu ar nt'uti. Yo gi tsạyạ gi 'yọt'a njap'ụ, ngetho gi mpọsẹge, ne da mpọ gatho nu'ụ da 'yọx'a'i.

5

Hanja gi ntsixkwi n'a ngu n'a ya gamfi

1 Yo gi tsụ ar tsi dönzia, zofo ngu ri dada emp'ö, ha nu'ụ bötsitho, ngu ri jödö.
2 Nuya tsi txu, zofo ngu ri nönö, nu'ụ nxutsitho ngu ri nju, gi pẹ'sa n'ar mfeni xint'axi nú'mụ gi xipa hanja da m'ụi.
3 Xipa ar nijö da mạxa nuya n'anxu hinto 'ñehe togo da mạts'i.
4 Ha nu'mụ 'ñe yá bötsi wa yá 'bẹto, dá böhyụ da su, ne da 'yọt'wa ar ñho m'ẹt'o yá mëni. Ne njap'ụ da ko'spa n'a tụi nunar ñho xi hñöñ'ụ, ngetho gehnụ xiñho ne numañho Jö.
5 Nö'ö majöni ar 'ranxu, 'bụsẹ ne hinjo'o togo da su, họnsẹ tọ'mba ár mfạts'i Jö, ne parxui mat'i ne ạpabi da mạts'i.
6 Ha nö'ö ar 'ranxu ọt'a gatho nö'ö ne, ha hingi 'yomañho ár m'ụi, hinga mahyoni da mạxa ar nijö, ngetho nuya 'ranxu'ụ mödi te, pọntho xi du.
7 Xipa ya ku nö'ö di xi'a'i, ne njap'ụ hinte di ja te da nk'a'spabi.
8 Ngetho nu'mụ n'ar ku hingi japamasu nu'ụ te yá njawi ne nuyụ 'bụ hár ngusẹ, xi ts'oka ár jamfi ne töta n'a nö'ö hinxi ñ'emụi.
9 Nu habụ di huxa yá thuhu ya 'ranxu t'umba ar mfạts'i, hindi huxp'ụ nu'ụ hinxi thota hñun'ạte njeyẹ, ne hinxi 'ñe họnsẹ n'ár döme.
10 Ne di födi bi m'ụ n'ar hogam'ụi, bi te xiñho yá bötsi. Xi umba ar sẹki gatho nu'ụ mi tsọ hár ngu, ne xi xụkwa yá wa ya gamfi. Bi mạxa nu'ụ mi tho ar thogi, ne xi bödi xi mẹ xiñho gatho ya hoga 'bẹfi.
11 Yo gi huxa nu'ụ tsẹtho, ngetho zọta ar pa da ne da mengi da nthöti, ne hinda jwata ar 'bẹfi bi ndụi bi mẹpa ar tsi Hmu.
12 Ne da duxa ar ts'oki, ngetho himbi 'yọt'a ngu xki mönga m'ẹt'o.
13 Da nzöñ'ụ hinte pẹfi, họnsẹ 'yo ne ya ngu. Hinge họnsẹ da bö ya döhñe, te yá nemhñö 'yo pede ño'ö hindi 'ñepi da möñ'ụ.
14 Jange di 'bẹp'a'i, nuya 'ranxu di tsẹtho, dá nthöti, dá te yá bötsi ne da su xiñho ár ngu. Njap'ụ hinte da zạ te da mönga nu'ụ togo hingi ne da nugagihụ.
15 Ngetho 'ra xi 'wege xi dẹnga ar Ts'ondöhi.
16 Nu'mụ n'ar ku ar ñ'ọhọ wa ar 'bẹhñö 'ñe n'ár mëni hár ngu di 'ranxu, mahyoni da umba nö'ö te k'at'i, ne hindar ñhembibi ar nijö da su, ne da tsạ da mạxa ma'ra nu'ụ majöni hinto 'ñehe to da mạts'i.
17 Nuya mạ'yo tsixa xiñho ár nijö ar tsi Hmu, mahyoni xa da nhumansu, ne töte nu'ụ mpẹfi mömba ár mhö Jö ne uta ma'ra.
18 Ngetho hár T'ofo Jö enö njawa: Yo gi tut'wa ár ne ar boi ne'mi töka ar t'ẹi. Ne enö n'ehe: Nö'ö togo mpẹfi, di 'ñepi da t'umba ár nthöhö.
19 Nu'mụ togo ne te da hyọxa n'ar mạ'yo, mahyoni di 'bụ yoho wa hñu togo da tsạ da dạmajöni.

20 Nuya mạ'yo hingi hẹgi ọt'a ar ts'oki, tsụi habụ da hyanda gatho ya ku, ne njap'ụ da zu nu ma'ra n'ehe.
21 Di 'bẹp'a'i hár nthandi Jö, ar tsi Hmu Hesukristo ne yá ẹnxẹ xi hwañ'ö, 'yọt'a ngu di xi'a'i, yo ma gi fạxa n'a wa man'a.
22 Yo gi hu'spa ri 'yẹ gi 'ñexa ngut'a nu'ụ togo ne da mẹpa Jö. Ngetho nu'mụ hingi 'yo xiñho, da mhö gi et'atho ri xụtha. Pẹ'ske n'ar hogam'ụi hinxi jạxt'i.
23 Yo gi tsi họnsẹ ar dehe, tsi n'a tsi tụi ar t'afi'obxi, da hñök'a nö'ö ar ụmụi gi ntsạwi hingi ne da hyẹk'a'i.
24 'Ra dama nhekitho yá ts'oki mödi hinxi thö'spatho majöni, ma'ra da fö m'ẹfa.
25 Njap'ụtho nu'ụ to ọt'a ar ñho n'ehe, 'ra ya hoga 'bẹfi ngut'a da nheki, ha ma'ra da nheki m'ẹfa, ngetho hingi tsạ da ts'ẹ'ma n'ar hoga 'bẹfi.

6

1 Gatho nu'ụ togo m'ẹgo, mahyoni da numañho yá hmu, ne njap'ụ hinda ñhömañ'ụ ár thuhu Jö, ne hinda ñhömañ'ụ ar hoga nt'uti di ñ'emụihụ.
2 Nu'ụ togo 'ñe yá hmu ya gamfi, xa da umba yá mụi da mẹpabi xiñho, yo ma da hyẹgi da 'yọte. Ngetho nu'ụ togo hönga nunar hoga 'bẹfinụ, gehyụ yá hmöka ku. Utwabi gathoyụ ya ku, ne hñu'mba yá mụi da 'yọt'e.

Ga 'bụhụ ngu ne Jö, ne ga umfụ njamödi nö'ö 'rajụ

3 Nu'mụ n'a togo te gatho utatho, ne hingi uta ngu mönga ár hoga mhö ma tsi Hmuhụ Hesukristo, ne hingi ne da dẹnga ar hoga nt'uti otkagihụ ar 'ñu hanja ga 'bụhụ ngu ne Jö,
4 nö'ö ar jö'i'ö ar ñ'ets'i ne hinte pödi, xi 'bẹ ár mfeni, honi togo da ntsạhñökiwi. Ka di bọhnụ hyọkwa yá ñho ma'ra, ya tuhni, ya nts'ani, ne hinto ne da ntsixkwi.
5 Bi ehnụ n'ehe ya ntsạhñöki, hinte mañho njụki nö'ö mönga nuya jö'iyụ. Xi ts'oka yá mfeni ne xi t'ökwa nö'ö majöni. Họnsẹ honga ar ñ'emụi, ne njap'ụ da gụka ar bojö. Hyẹ nuya jö'iyụ.
6 Majöni, döta ár njut'i nunar hogam'ụinụ, nu'mụ ga ñhogamụihụ nö'ö di pẹ'sụ.
7 Ngetho hinte xta höhụwa har ximhại, ne hinte ga höxụ.
8 Nu'mụ di pẹ'sụ te ga tsihụ ne te ga hehụ, gar ñhogamụihụ.
9 Ngetho gatho nu'ụ togo ne da mẹ'sa nzẹyẹ ya m'ẹts'i, töta yá ts'omfeni ne yá ts'ohyọke. Hinte mañho jụki, ne njapabi da nhwati ne da m'ẹdi.
10 Nu'ụ togo xa mö ar bojö, ka bi pọp'ụ gatho ya ts'oki. 'Ra ya ku xi dẹnga ar bojö, xi hyẹp'ụ yá ñ'emụi ne xi tho nzẹyẹ ya dumụi.

Umba ri mụi gi ñöngar ñ'emụi

11 Ha nu'ge Timoteo, ár 'bẹgo'i Jö, 'wege hyẹ gatho nuya ts'okiyụ. Ne umba ri mụi gi 'bụi xiñho, gi 'yo ngu ne Jö, gi pẹ'sa ar ñ'emụi, ar mhöte, ar ts'ẹti, ne nts'ạ'mtho.
12 Tho ar xạnthe, xa gi umba ri mụi gi ñönga ar ñ'emụi. 'Yọt'a ar ts'ẹdi gi tẹnga xiñho ar te hinda thege xi 'ra'a Jö nú'mụ mi zoñ'a'i, ne ga dạmajöni ha yá nthandi nzẹyẹ ya jö'i.
13 Di 'bẹp'a'i hár nthandi Jö nö'ö to umba yá te gatho nö'ö te 'bụi, ne hár nthandi ar tsi Hmu Hesukristo togo bi dạtwa majöni ar Pilato ár hoga 'bẹfi,
14 gi 'yọt'a nö'ö di 'bẹp'a'i, gi 'bụ n'ar m'ụi hinxi jạxt'i ne hinto da k'as'a'i, tọ'ma ar pa da penga ar tsi Hmu Hesukristo.
15 Ngetho nu xta zọ ar pa, da ñ'u Jö nunar mpenginụ, gehnụ togo n'asẹ 'bụi, döta ár nsunda ne pẹ'sa gatho ar ts'ẹdi, ár Ndö ya ndö ne ár Hmu ya hmu.
16 Nuna hösẹ ár te hiñham'ụ da thege, ne 'bụ ha n'ar hyats'i hinto tsạ da zọni. Hinto xi hyandi, ne hingi tsạ da thandi. Gehnụ di 'ñepabi ar nsunda ne ar ts'ẹdi hiñham'ụ da göts'i. Dá njap'ụ.
17 'Bẹpa nu'ụ pẹ'sa yá m'ẹts'iwa har ximhại, yo ma da ñ'ets'i. Hinda hñuxyá dạ har hyạte bojö. Dá hñuxyá dạ Jö togo hö ar te, ne xi 'rakagihụ töte nö'ö di k'athụ, ne njap'ụ ga 'bụhụ ter entho.
18 Xipabi da 'yọt'a nö'ö xiñho, ne da mẹ ya hoga 'bẹfi, gehyụ yá m'ẹts'i. Di pödi da 'yọt'a n'ar ñho, ha nu'mụ te da uni, di pọnga ha yá mụi.
19 Njap'ụ tọ'ma n'ar hoga m'ẹts'i, gehnụ umbabi n'ar ndọ'mi nuya pa di 'ñep'ụ, ne zẹtwa yá mụi honga ar te hiñham'ụ da göts'i.

Ár ngöts'i nö'ö bi m'ẹmpa ar Timoteo

20 Nupya tsi Timu, su ar 'bẹfi bi t'ẹnt'a ha ri 'yẹ. Yo gi japamasu nuya ts'o'bede hinter mẹ'ụ. Hingi 'yọ'spa yá mhö xi hñuxasẹ nu'ụ enö xa pẹ'sa n'ar hoga mfödiyụ, xi hyẹp'ụ yá ñ'emụi.
Jö da hwëk'a'i ár mfạts'i. Dá njap'ụ.

ÁR ÑOHO AR TIMOTEO
Ár ñoho ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ar Timoteo

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, ár mpọtegi ar tsi Hmu Hesukristo ngu bi benga Jö, ne bi 'bẹpkagi ga mönga ar te hiñham'ụ da göts'i, xi ñöt'wabi gatho nu'ụ togo da ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo.
2 Di ot'a nunar hẹ'minụ, Timoteo, ngu ma hmöka t'ụ'i. Jö ma Dadahụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo da hwëk'a'i yá ñho, ne da ko ár mụi da mạx'i gi 'bụ n'ar hogam'ụi.

Ar Pablo xipabi ar Timoteo da dạmajöni togo ar tsi Hmu Hesukristo

3 Jö di umba njamödi togo di pẹpabi hinte tsụka ma mfeni, ngu bi mẹpabi ma pale mam'ẹt'o n'ehe, ne parxui di beñ'a'i nú'mụ di ạpa Jö.
4 Di beni hanja ga nzoni nú'mụ nda ñhẹhụ, di nemhö ga pengi ga hant'a'i, ne ga njohya man'agi.
5 Bi e ha ma mfeni nö'ö ar hoga ñ'emụi gi pẹts'i hingi ñ'entho, di hñöxa ngu mi pẹ'sa m'ẹt'o ri möle Loida. M'ẹfa bi gohwi ri nönö Eunise, ne di pödi bi thok'a'i n'ehe.
6 Jange di 'bẹp'a'i xa gi umba ri mụi gi japi da xu nunar nt'uni xi hwëk'a ár Hñö Jö nú'mụ da hus'a ma 'yẹ.
7 Ngetho Jö xi 'rakagihụ ar ts'ẹdi ga tsẹthụ, da nja ma mhötehụ, ga su ma mfenihụ, hinge ga ntsuhụ.
8 Jange yo ma gi ntsạ gi mö xka ñ'emụi ar tsi Hmu, ne hingi nkọni di ntsixkwi, nuga di jot'a har fạdi ngetho di mömba ár mhö Jö. Dạtwa majöni n'ehe, mödi da nt'ụtsa'i ne gi tho nzẹyẹ ya thogi, ne Jö da 'ra'a ar ts'ẹdi gi tho gathoyụ.
9 Gehnụ bi pọkagihụ, ne bi zonkagihụ ga 'bụhụ n'ar m'ụi xint'axi. Bi jap'ụ hinge xa di pẹhụ ya ñho. Njap'ụ xki beñ'ö nda hwëgagihụ nuya ñhoyụ nu'mụ nga ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Maham'ụ xki benga njap'ụ nda 'yọt'e nú'mụ himi thokta ar ximhại.
10 Ha xi nheki nuya payụ xi zọkwa ma tsi Pọhọtehụ Hesukristo, togo bi hñöka ar ndöte, ne bi gụka har hyats'i ar te hiñham'ụ da göts'i, mi mönga ar hoga mhö.
11 Ne nuga bi thuxkagi ngu ar mpọte ga mönga nunar hoga mhönụ, ne ga utwabi nu'ụ hingya xodyo.
12 Jange di thoka gatho nuya thogipya. Hindi ntsạ ga dạpa majöni ár mhö Jö, ngetho di pöka togo xta ñ'emụibi. Ne di pödi xiñho pẹ'sa ar ts'ẹdi da supka ma te xta ẹnt'wa hár 'yẹ, ga tọ'mi da zọ ar pa da thöxamajöni.
13 Tẹnga nuya hoga mhö xka 'yọxkagi xta mö, ne gi tẹnga ar ñ'emụi ne ar mhöte di pẹ'sụ, ngetho di 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
14 Ngetho xi t'a'a ár ts'ẹdi ár Hñö Jö 'bụ ha ri mụi, su nunar hoga mhö xi t'ẹnt'a ha ri 'yẹ.
15 Ngu xka pödi, gatho nuya ku me Asia bi hyẹgasẹwa, 'rayụ ar Figelo ne ar Ermogene.
16 Har tsi Hmu da hwëkwa ár njöpi ar ku Onesiforo ne gatho yá mëni, ngetho himbi ntsạ ba e bi k'öska har fạdi, ne ba penga nzẹyẹ ya pa bi hubga ma mụi.
17 Ngu mi zọkwa Nroma, dama bi hyongagi ne bi dingagi.
18 Dá mẹ'spa ar nhwëki ar tsi Hmu nú'mụ xta hñö'spa majöni ar tsi Dada. Gi pöke xiñho hangu bi mạxkagihụ nú'mụ ndi 'bụhụp'ụ Efeso.

2

N'ár hoga 'bẹgo ar tsi Hmu Hesukristo

1 Nu'ge pọntho ma t'ụ'i har ñ'emụi, umba ri mụi gi pẹpa Jö. Jụ nunar ts'ẹdi xi hwëgagihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
2 Ne nö'ö xka 'yọxkagi xta mönga madeda ya mhunts'i, 'yẹnt'wa ha yá 'yẹ nu'ụ gi handi 'bụi xiñho ne da tsạ da uta ma'ra.
3 Jange nu'ge 'mụ, tsẹta ya thogi ngu n'ár hoga 'bẹgo ar tsi Hmu Hesukristo.
4 Jangu n'ar ndogu hingi tsạ da mẹ man'ar 'bẹfi, họnsẹ honga da numañho togo xi umba nunar 'bẹfinụ.
5 Njap'ụ nö'ö ntöhö n'ehe, nu'mụ hinda ñ'eni ngu di 'ñepi, hinda t'umba ar nthöhö.
6 Ar mot'i nu'mụ ne da nxofo, mahyoni da nụ ár xạnthe da mpẹfi m'ẹt'o.
7 Nu xiñho nö'ö di xi'a'i, ne ar tsi Hmu da xok'a ri mfeni gi pödi teme di bọnga gatho.
8 Benga ar tsi Hmu Hesukristo ár mạnga'bẹto ar Dabi, bi du ne bi mengi bi jo'spa ár te man'agi. Gehnụ enga ar hoga mhö di mönga.
9 Ngetho di mönga nunar mhönụ, di tho ar thogi di jot'wa har fạdi ngu n'ar hyote. Mödi nunár mhö Jö hinda tsạ da jot'i.

10 Jange di tsẹta ya thogi bi epkagi, di honi da ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo nu'ụ xi
hwahna Jö, ne njap'ụ da mpọhọ ne da m'ụhwi hár nsunda gatho ya pa.
11 Majöni nunar mhö enö njawa:
Nu'mụ da tuwihụ ar tsi Hmu Hesukristo, ma ga 'bụhwihụ n'ehe.
12 Nu'mụ ga tsẹthụ gatho nö'ö di 'ñepkagihụ, ma ga ndöwihụ n'ehe.
Ha nu'mụ ga kọñhụ'ö, ma da kọngagihụ n'ehe.
13 Nu'mụ ga hẹhụ di tọ'mhụ ar tsi Dada, nö'ö hinda hyẹgagihụ,
ngetho hinda tsạ da pạta ár ne.

Ar hoga 'bẹgo numañho Jö

14 Bembabi ya ku ne zo hár nthandi Jö hinda ntsạhñöki, ngetho hinter ñho, họnsẹ ts'okwa
yá mfeni nu'ụ to ọde.
15 Umba ri mụi gi ñhoga'bẹgo hár nthandi Jö, ngu n'ar 'bẹgo hinte pẹ'sa te da m'ẹtwa ár
tsạ, di mönga xiñho ar mhö majöni.
16 Hyẹp'ụ nuya mhö hinte o yá 'ñu, ngetho hinte ár ñho, họnsẹ tsits'i da 'yọt'a ya ts'oki
nu'ụ togo ñö njap'ụ.
17 Nuyá ts'ont'uti ma da nụngi ngu n'ar hñeni tsit'a ar ndo'yo. 'Ra nu'ụ to möñ'ụ, gehyụ
ar Imeneo ne ar Fileto.
18 Xi hyẹp'ụ nö'ö majöni, ngetho möñ'ụ xi mengi xi nte nu'ụ xki du, ne ts'okwa yá ñ'emụi
nu ma'ra.
19 Ha nuna teme xi mönga Jö, hinda tsạ da mponi, dạmajöni enga njawa: Ar tsi Hmu pö
nu'ụ togo yá mẹti'ö. Ne enö n'ehe: Dá hyẹp'ụ n'agitho yá ts'oki gatho nu'ụ nọmba ár thuhu
ar tsi Hmu Hesukristo.
20 Ha n'ar döta ngu te gatho janụ har kụni, 'ra xi mhödi xi thoka k'axt'i ne t'axbọjö, 'ra xi
thoka zatho, ma'ra domhitho. 'Rayụ mpẹ ha ya hoga 'bẹfi, ma'ra mpẹ ha ya 'bẹfi hints'ụ
pẹ'sa ár nsu.
21 Njap'ụtho ya ku n'ehe, nö'ö togo da hyẹp'ụ yá ts'oki da 'weke da mẹpabi ar tsi Dada, da
tsạ da mpẹfi xiñho ne da 'ñe'spa ár nsu Jö, di 'bụi da 'yọt'a n'ar hoga 'bẹfi ngu ne'ö.
22 Jange yo ma gi tẹmba yá mfeni nu'ụ ya bötsi te gatho ne'ụ. Umba ri mụi gi ñhogajö'i, gi
pẹ'sa ar ñ'emụi, ar mhöte, gi 'bụhwi xiñho nu'ụ ma'ra ya ku mat'a Jö xint'axi yá mfeni.
23 Yo gi japamasu nuya ntsạmfödi hinte o yá 'ñu, hingi pödi tema di götsi. Gi pöke hinte
mañho njụki, họnsẹ u ar tsibi.
24 Ngetho ár 'bẹgo ar tsi Hmu hingi ho da ntsạhñökiwi ma'ra. Nö'ö xiñho da mẹfi, di
ñhogajö'i, di pödi da uta ma'ra, ne da tsẹta ya thogi.
25 Da mẹ'sa n'ar hogamụi da hñökwa nu'ụ togo hingi ne da numañho nö'ö mhö, xömhö Jö
da umba ar sẹki da 'yọt'wa ár ntsọ'mi, ne da zo yá mfeni nö'ö majöni.
26 Ne njap'ụ da tsạ da k'ot'a hár 'yẹ ar ts'ondöhi habụ mi kụ, mi japabi nda 'yọt'a gatho
nö'ö mi ne'ö.

3

Yá m'ụi ya jö'i ár ngötsi ya pa

1 Di ne gi pödi n'ehe, nuya ngöxpa xa ma da ehe ya pa xiñhembi.
2 Nuya jö'i xa ma da mhösẹ, di ne da mẹ'sa nzẹyẹ ya m'ẹts'i, xa di nete, xa di ñ'ets'i, di
tsanga Jö. Hindi ọta yá dada, hindi ñ'otho yá njamödi, ne hindi ne da m'ụi xiñho.
3 Hinte di ñ'otho yá mhöte ne yá nhwëki, di jụxa ya nhemhñö, di ne da 'yọt'a gatho nö'ö
ne'ụ, di thota yá nts'o, di ụtsa gatho nö'ö xiñho.
4 Ya hyạte, ngut'a mbọ yá kwẹ, di gesẹ, m'ẹt'o ne da njohya'ụ ne ka da hyonga Jö.
5 Ñ'udi ngu ya hogajö'ihmö, mödi hingi nheki ár ts'ẹdi Jö ha yá mụi. 'Wege, yo gi
nthöskwiyụ.
6 Ngetho 'rayụ 'yo ha ya ngu ka ya 'bẹhñö muxyá thại, ñhẹgi da hyạt'a yá mfeni da 'yọt'a
gatho nö'ö ne'ụ.
7 Nuya 'bẹhñöyụ hyax'mụ honga tema 'ra'yo da bödi, ne hiñham'ụ da zọnga ár ngötsi da
bö nö'ö majöni.
8 Nuya kate jö'iyụ hingi ne da 'yọxa ár mhö Jö, jangu ar Hanes ne ar Hambre himbi ne bi
'yọxa nö'ö mi xipa ar Moise. Nuyụ xi ts'oka yá mfeni, xi njot'wa ar goxthi hinda ñ'emụi.
9 Hinda tsạ da nụnga yá 'bẹfi, ngetho da fötho hingi ho nö'ö möñ'ụ, ngu bi fötwa yá ts'o'bẹfi
nu'ụ himbi ne bi 'yọxa ar Moise.
10 Ha nu'ge xka tẹmga ma nt'uti, xka pötka ma m'ụi ne habụ di ne ga tsọni, ma ñ'emụi,
ma nkomụi, ma mhöte, ne hanja di tsẹta ya thogi.
11 Gi pödi ya nt'ụtsa ne ya ụgi da thohnụ har hnini Antiokia, Ikonio, ne Listra. Gatho nuya
thogiyụ ar tsi Dada bi pọkagi.

12 Njap'ụ gatho nu'ụ ne da m'ụ xiñho di ñ'owi ar tsi Hmu Hesukristo, ma da tho ya nt'ụtsa n'ehe.
13 Ha nuya ts'ojö'i ne ya hyạte 'yo di ma di hñuxa yá ts'oki, nu'ụ 'yo hạt'a ma'ra ne nthạt'ụ.
14 Jange nu'ge yo ma gi hyẹp'ụ nö'ö xka pödi ne xi zo ri mfeni xiñho, xka nut'wa yá hogam'ụi nu'ụ togo xi ut'a'i.
15 Ngar t'ụlo bötsitho nga pötwa ár T'ofo Jö, ne nuna tsạ da 'ra'a ar hoga mfödi gi mpọhọ xki ñ'emụi ar tsi Hmu Hesukristo.
16 Gatho ár T'ofo Jö, go bi unga ar mfeni'ö bi t'ot'i. Jange xiñho da t'uta ma'ra, da zopa yá mfeni, da zụi, ne da 'yot'wa ar 'ñu hanja da ñhogajö'i.
17 Ne njap'ụ nu'ụ tẹnga Jö di 'bụi xiñho, hinte di k'at'wabi da mẹ n'ar hoga 'bẹfi.

4

Mömba ár hoga mhö Jö

1 Di 'bẹp'a'i hár nthandi Jö ne ár nthandi ar tsi Hmu Hesukristo, togo ma da hñö'spa majöni gatho ya jö'i, nu'ụ di te ne nuya xi du, xta penga da ndö.
2 Mömba ár mhö Jö, hiñham'ụ gi tsạyạ gi uta ma'ra, 'yot'wa ar 'ñu, tsụi, zofo da m'ụi xiñho. Pẹ'sa ar ts'ẹti gi mömba ár nt'uti Jö.
3 Ngetho ma da zọ ya pa nuya jö'i hinda ne da 'yọxa ar hoga nt'uti. Dar nxöhi yá gu te gatho ne da 'yọ'ụ, ma da munsa nzẹyẹ ya utate da xipa nö'ö ne'ụ.
4 Hinda ne da 'yọx'ụ nö'ö majöni. Ma da 'wege da 'yọxa ya 'bede xi bensẹ ya jö'i.
5 Ha nu'ge su ri mfeni, tsẹta ya dumụi, umba ri mụi gi mömba ár hoga mhö Jö, 'yọt'a xiñho nö'ö ar 'bẹfi xi t'a'i.
6 Ngetho nuga bi dạt'a ar pa nda ndạtwabi ma te Jö ngu n'ar m'ọñhọ, ne di 'bạ ar 'ñu ga tsokwa nunar ximhạinụ.
7 Xta ọt'a ar ts'ẹdi xta ntöte har hoga tuhni, xta jwata ar 'bẹfi xi t'akagi, ne xta pödi xta su xiñho ar ñ'emụi bi t'utkagi.
8 Jange nupya xi 'bẹskatho ma nthöhö t'umba nu'ụ 'bụ xiñho, ma da 'raka ár hoga ts'ụt'wi ar tsi Hmu Hesukristo hár ngöts'i ya pa. Hinge họnsẹgi, ma da t'umbabi gatho nu'ụ tọ'mi da penga man'agi.

Ar Pablo xipasẹ ar Timoteo teme da 'yọt'e

9 Jar möte gi e ngut'a gi k'öskagi.
10 Ngetho ar ku Dema bi ma Ntesalonika, bi dẹnga ar ximhại bi zogasẹwa. Ar ku Kresente bi ma Galasia ne ar ku Tito bi ma Dalmasia.
11 Họnsẹ di 'bụ'bewa ar ku Luka. Xki ehe ba tsip'ụ ar ku Mörko, ngetho di honga hár 'bẹfi Jö.
12 Ar ku Tikiko da pẹhni bi map'ụ Efeso.
13 Xki ehe ba hönkats'ụp'ụ ma pạt'i da tso Ntroa hár ngu ar ku Karpo. Gi hö ya t'ofo, benga m'ẹt'o gi hö nu'ụ xi t'ot'a nximhni.
14 Ar Handro nö'ö ar hwit'i xa xi 'yọtka ya ts'om'ụi. Ar tsi Dada da ko'spa ár ñöni nö'ö xi 'yọtkagi.
15 Jange nu'ge jamasunụ n'ehe, xa xi umba ár mụi xi dọxa nö'ö di möñhụ.
16 Nu ár mụdi bi zonka ya ts'ụt'wi, hinto bi mạxkagi, gatho bi hyẹgatho. Ar tsi Dada da pumbabi'ụ.
17 Ar tsi Hmu himbi hyẹgasẹgi, bi 'rakagi ar ts'ẹdi bi tsạ da mömba ár mhö Jö, ne bi 'yọ gatho nu'ụ hingya xodyo. Njap'ụ bi pọkagi himbi zagagi ya 'muhu.
18 Ne di pödi da pọkagi ar tsi Dada. Hinda hyẹgi da 'yọtka ya ts'omfeni benga ya jö'i, ne da kwatka ma te da zixka mhets'i hár ndö'ö. Ge'ö di 'ñepabi da nsundabi gatho ya pa. Dá njap'ụ.

Ar Pablo edi ya gamfi ne ạpa Jö da mạts'i

19 Zẹngwagip'ụ ar ku Priska ne ar ku Akila, ne gatho yá mëni ar ku Onesiforo.
20 Ar ku Erasto bi gohnụ Nkorinto, ha nu ar ku Trofimo da tso Nmileto ngetho mi hñeni.
21 Jar möte gi e ngut'a, yo gi tọ'mi da zọ ya tsẹ. Pẹñ'a nzẹngwa ar ku Eubulo, ar ku Pudente, ar ku Linu, ar ku Klaudia ne gatho nuya ku 'bụkwa.
22 Dá su'ahụ ar tsi Hmu Hesukristo, dá hwëk'ahụ ár njöpi gi gathohụ. Dá njap'ụ.

AR TITO
Ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ar Tito

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, ár 'bẹgogi Jö ne ár mpọtegi ar tsi Hmu Hesukristo. Gehnụ xi mẹnkagi ga tsi da ñ'emụi nu'ụ togo xi hwañ'ö da bö nö'ö majöni, ne da m'ụ n'ar hogam'ụi.
2 Ne di tọ'ma ar te hiñham'ụ da göts'i, ngu xi ñötkagihụ Jö nú'mụ hinxki hyokta ar ximhại, ha nö'ö hingar kate.
3 Nu mi zọ ar pa bi ñ'udi nö'ö xki ñötkagihụ Jö ma Pọhọtehụ, bi 'bẹnkagi ga mömba nunár mhönụ.
4 Nu'ge Tito, di pẹñ'a nunar hẹ'minụ, ngu di 'ñenö ma t'ụ'i, ngetho go da 'ra'a nunar mhönụ di jamfihụ. Jö ar Dada ne ar tsi Hmu Hesukristo ma Pọhọtehụ, da hwëk'a yá ñho, ne da ko ár mụi da mạx'i gi 'bụ n'ar hogam'ụi.

Hanja da m'ụ yá 'bẹgo Jö.

5 Nú'mụ nda tsok'a'i núnụ Nkreta, da jap'ụ ngi jwata nunar 'bẹfi mi 'bẹdi, ne ngi 'ñexa ya ndö ha ya nijö ha gatho ya hnini, ngu da xi'a'i ngi 'yọt'e.
6 Nuya ku togo gi 'ñets'i, mahyoni hinte di pẹ'sa te da nk'a'spabi, di 'ñe n'adar 'bẹhñö, nuyá bötsi di ñ'emụi xiñho, hindar nts'o ne di ọta yá dada.
7 Ngetho mahyoni nunár 'bẹgo Jö di 'bụ n'ar hogam'ụi, hindar ñ'ets'i, hindar kwẹ, hingar nti, hindi ntuhni, hindar nzibjö.
8 Di pödi da unga nsẹki hár ngu, ar hogajö'i, di pödi te di pẹfi, di ọt'a nö'ö xiñho, di pẹ'sa ar mfeni xint'axi, di pödi da nsusẹ.
9 Mahyoni di pödi da su nö'ö ar mhö majöni ngu bi nsipabi. Njap'ụ da 'yot'wa ar 'ñu ma'ra di uta n'ar hoga nt'uti, ne da hñu'mba yá hmi nu'ụ togo tọxa nunar mhönụ.
10 Ngetho pongda nzẹyẹ togo hingi ne da 'yọt'a nö'ö nsipabi, hingi pödi te möñ'ụ ne njap'ụ ka ma'ra, töte nu'ụ tẹmda yá nt'umbi ya xodyo.
11 Nuya jö'iyụ mahyoni da jotwa yá ne, ngetho ts'omba yá mfeni ya jö'i ne gatho nu'ụ 'bụ ha yá nguyụ. Utwa nö'ö hingi ho, ne njap'ụ da tsạ da gụkwa ar bojö.
12 N'ár m'ẹhni yá jö ya me Nkreta bi 'ñembasẹ'ụ: Nuya me Nkreta, xa ya nemhñö, ñhẹhwi yá nts'o ya mạngazu'we, te yá ts'o'yo ne xa thotyá döhñe.
13 Nuna bi mönga nor m'ẹhni'ö, majöni. Jange tsụ ya ku ne to'mbabi, xipabi da hyẹp'ụ nö'ö hingi ho, ne da dẹnga ar ñ'emụi majöni.
14 Hinda dẹmba yá 'bede xi bensẹ ya xodyo, ne hinda dẹmba yá 'bẹpate ya jö'i xi hyẹp'ụ ar 'ñu majöni.
15 Nu'ụ xint'axi, gatho handi xint'axi, ha nu'ụ xi nts'omba yá mfeni ne hinxi jamfi, gatho handi xi nts'otho, ngetho xi ts'okyá mfeni, ne hingi pödi da hyanda ndana xiñho ne ndana hingi ho.
16 Eñ'ụ xi bö Jö, ha nu ha yá ts'o'bẹfi nheki hin'ö. Ngetho ya ts'om'ụi, ne hingi ne da 'yọde, jange hinte mañho tsạ da 'yọt'e.

2

Ar hoga nt'uti

1 Ha nu'ge mönga họnsẹ ngu mönga ar hoga nt'uti.
2 Xipa nuya dönzia, di pödi tema di pẹfi, di pẹ'sa ar nsu, di nhumañho ár hyoya. Di pẹ'sa n'ar hoga ñ'emụi, n'ar hoga mhöte, ne di tsẹta gatho nö'ö di 'ñepabi.
3 Nuya tsi txu n'ehe, mahyoni di pẹ'sa n'ar hogam'ụi, hindi jụxa ya nhemhñö, hindar mihni, di uta họnt'a nö'ö xiñho.
4 Da uta nuya 'bẹhñö nxutsitho hanja da mö yá döme ne yá bötsi.
5 Da xokwa yá dạ da bödi teme pẹfi, da uti hanja da m'ụi xiñho, da su yá ngu, da ñhogajö'i ne da 'yọta yá döme. Ne njap'ụ hinto da ñömañ'ụ ár mhö Jö.
6 Xipa ya bötsi da bödi xiñho hanja da ñ'o.
7 Jange mahyoni gi 'yoge xiñho da dẹnt'a ri m'ụi. Nú'mụ gi uti, utwabi nö'ö majöni xka jamfi, hinge nö'ö oxta mañö.
8 Mönga ar hoga mhö nö'ö hinto tsạ da k'ats'i, ne njap'ụ da 'bẹ yá tsạ nu'ụ to ụtsagihụ, ne hinda tsạ da ñömañ'ụgihụ.
9 Xipa ya 'bẹgo di pẹ'sa n'ar hogamụi da 'yọta yá hmu, ne hinda dötatho nu'ụ te m'ẹpabi.
10 Hinda bëpyá hmu, da supa nö'ö te xi t'ẹnt'wa ha yá 'yẹ, ne njap'ụ da tsạ da ñhömañho ár mhö Jö ma Pọhọtehụ.
11 Ngetho Jö xi ñ'u ár mhöte xi hwëkwa gatho ya meximhại da zạ da mpọhọ.

12 Ne utkagihụ ga hẹhụp'ụ ar ts'oki ne yá ts'o'bẹfi ar ximhại, ga pöhụ hanja ga 'bụhụ, ga ñhogajö'ihụ, ne ga nsundabihụ Jö nuya payụ.
13 Ga johyahụ ga tọ'mhụ ar hoga ndọ'mi xta penga ma Jöhụ, gehnụ ma Pọhọtehụ Hesukristo bi e ha n'ar nsunda.
14 Togo ba e bi unsẹ ár te bi zimgagihụ xki dökagihụ ar ts'oki, ne bi xụgagihụ ár hnini bi nubgagihụ ár mẹti, jange xa di umba ma mụihụ di ọthụ ar ñho.
15 Xipa ya ku nuya mhöyụ, zofo, ne tsụi jụ nunar ts'ẹdi xi 'ra'a Jö, hinto da 'ñenö hinter mẹ'ö nö'ö gi utwabi.

3

Bi nhwëgagihụ ar pumbate

1 Bemba ya ku da 'yọta ya nzạyạ ne ya ts'ụt'wi, da 'yọta nö'ö nsipabi, ne di netho da 'yọt'a gatho nö'ö xiñho.
2 Hinda ñömañ'ụ ma'ra, hinda ntunkwi yá ñ'ohụ, mahyoni da mẹ'sa ar mhöte ne da numañho gatho nu ma'ra.
3 Ngetho nujụ n'ehe, mam'ẹt'o te gatho ndi benthụ, hinge ndi ọthụ Jö, ndi m'ẹthohụ ha ya ts'oki. Ya ts'omfeni mi jakagihụ nga ọthụ gatho nö'ö mi ne'ö. Ndi 'bụhụ har ts'om'ụi, ndi hyọkwabihụ nö'ö te pẹ'sa ma'ra, ndar ñ'ụtsatehụ, n'a ngu n'a ndi ñ'ụtsahụ.
4 Ha nú'mụ mi nheki ár nhwëki Jö ma Pọhọtehụ, ne bi utwa ár mhöte ya meximhại,
5 bi pọkagihụ, mödi hinge ndi ọthụ ar ñho. Bi pọkagihụ ngetho xa döta ár nhwëki. Bi xụgagihụ ma ts'okihụ ne njap'ụ da m'ụhụ man'agi, ne hár Hñö Jö bi 'rakagihụ n'ar 'ra'yo m'ụi.
6 Jö ba pẹnkagihụ ár Hñö, ne bi gobgathogihụ ár ts'ẹdi, ngetho da ñ'emụihụ ar tsi Hmu Hesukristo togo bi pọkagihụ.
7 Bi hwëgagihụ da thanjụ hinte ma ts'oki di tuhụ, ne di tọ'mhụpya ar te hiñham'ụ da göts'i, ngu tọ'mi da t'umba yá ñho n'ar t'ụ.
8 Majöni nunar mhönụ di xi'i. Jange xa gi xipa ya ku, ne njap'ụ gatho nu'ụ xi ñ'emụi Jö, da umba yá mụi da 'yọt'a nö'ö xiñho, gehyụ da mạxa gatho da 'ñepabi nö'ö xiñho.
9 Yo ma gi ntsạhñökiwi nu'ụ xi 'bẹ yá mfeni ne nọñ'ụ yá pale mam'ẹt'o. Yo ma gi ntsạwi, hingi ntọxkwi nu'ụ nọmba yá 'bẹpate ar Moise, ngetho hinte mañho, ne hinte gi jụjụ.
10 Nö'ö ar ñ'ọhọ 'weka ya ku, nu'mụ xka zofo yo'gi ne hingi ọde, 'yẹnga har nijö.
11 Ngetho gi pödi nunar ñ'ọhọ'ö xi hyẹp'ụ nö'ö majöni ne ọt'a ar ts'oki, zọ ár dạ ñhọt'a ar tsibi.

Ar Pablo xipasẹ teme da 'yọt'a ar Tito

12 Nú'mụ xka pẹñ'ap'ụ ar ku Artemas wa ar ku Tikiko, já gi 'ñehnụ ngut'a Nikopolis ne ga nthẹwinụ, ngetho xta beni ma ga 'bụhnụ nuya pa ya tsẹ.
13 Fạxa ar ku Sena nö'ö pötwa yá 'bẹpate ya ndö, ne ar ku Polo. Fạts'i da mengi da ne yá 'ñu, ne hinte da k'at'wi.
14 Uta njap'ụ ya ku da bödi da 'yọt'wa n'ar ñho nu'ụ thor k'at'i, ne hinda m'ụtho hindi pödi da 'yọt'a n'ar ñho.

Ar Pablo edi ya gamfi ne apa Jö da mạts'i

15 Pẹñ'a nzẹngwa gatho ya ku 'bụkwa. Zẹngwagihep'ụ nuya gamfi mökagihe. Ar tsi Dada da hwëk'ahụ yá ñho gi gathohụ. Dá njap'ụ.

AR FILEMON
Ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pablo bi mẹmpa ar Filemon

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pablo, xi jokagiwa har fạdi ngetho di pẹpa ar tsi Hmu Hesukristo. Tsi ku Filemon, ma hoga ku'ihe ne ma ñ'ohụ hár 'bẹfi Jö, nuga ne ar ku Timoteo di pẹñ'ahe nunar hẹ'minụ.
2 Di pẹmfe ar nzẹngwa gatho nuya ku mhunts'a ha ri ngu, ne di pẹmfe nzẹngwa ar ku Apia, ne ar ku Arkipo ma ñ'owihụ fạxkagihụ har 'bẹfi.
3 Jö ma Dadahụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo, da hwëk'ahụ yá ñho, ne da 'ra'ahụ n'ar hogam'ụi.

Ár mhöte ne ár ñ'emụi ar Filemon

4 Núm'ụ di ạpa Jö, hyax'mụ di beñ'a'i, ne di umba njamödi ri ñ'emụi gi pẹts'i.
5 Ngetho di ọde döta ri ñ'emụi gi pẹ'spabi ar tsi Hmu Hesukristo. Hinge họnsẹ'ö, xa gi mö ya ku n'ehe.
6 Di ạpa Jö da nheki yá hoga 'bẹfi ri ñ'emụi, ne da fö gatho nuya ñhoyụ gi pẹ'sụ ha ri mụihụ ngetho xka jamfihụ ar tsi Hmu Hesukristo.
7 Di pẹ'se n'ar döta johya ne xi hubga ma mụihe nuna ri mhöte, tsi ku, ngetho xka hu'mba yá mụi ma'ra ya ku n'ehe.

Ar Pablo ạpa ar Filemon da jar möte da zöma ar Onesimo

8 Nuga di pẹ'shmö ar ts'ẹdi ngu ár 'bẹgogi ar tsi Hmu Hesukristo, ga 'bẹp'a'i gi 'yọt'a nö'ö di 'ñẹp'a'i.
9 Ha di mhöhụ n'a ngu n'a, jange di beni xiñho ga ạ'a ar möte, nuga ar Pablo dar dönzia, ne nupya di o har fạdi ngetho di mömba ár mhö ar tsi Hmu.
10 Di ạ'a ar möte gi tsöma nö'ö ma ri 'bẹgohmö ar Onesimo. Xi ñ'emụi ár mhö Jö nú'mụ da zokwa har fạdi, jange di nu ngu ma t'ụ.
11 Ma pa'ụ himar hoga 'bẹgo, ha nupya hö, di hoñhụ ár mfạts'i, ngu'i nguga n'ehe.
12 Jange nupya di pẹñ'ap'ụ man'agi. Numañho ngu gi nugagi, ngetho xa di mödi.
13 Nuga ndi nemhö nga tsömi nda mẹpkagiwa har fạdi, ne nö'ö ngi pẹpkahmö, go nda mẹpkaginụ nupya di owa har fạdi, ngetho di mömba ár hoga mhö Jö.
14 Hinte da ne ga pẹsẹ. M'ẹt'o da ne ngi pödi, ne hinga ja'a'i gi fạxkagi. Di ne da bọnsẹ ri mụi nö'ö gi beni xiñho gi 'yọt'e.
15 Ha di födi nu'mụ Jö bi jap'ụ, bi 'weka 'ra ya tsi pa, nep'ụ da tsạ gi pengi gi nthẹwi, ne hingi 'bẹpya;
16 hinge ngu n'ar 'bẹgotho, nupya ngu n'ar hmöka ku. Nuga xa di mödi, di beni töte tsit'a ri mụi gi möke, ngetho nupya hinge họnsẹ ri 'bẹgo, ri ku n'ehe hár ñ'emụi ar tsi Hmu.
17 Jange nu'mụ majöni gi mökagi ngu n'ar hoga ñ'ohụ hár 'bẹfi Jö, xta zọmp'ụ ar Onesimo, numañho ngu gi numañhogi.
18 Nu'mụ te xi ts'ok'a'i wa te tu'i, hñuts'i go di tuga.
19 Nuga ar Pablo di ja ma 'yẹ di huxa ma thuhu, di ẹnt'a ma ne ga jut'a'i, hinga eñhụ nu'ge gi tukagi n'ehe.
20 'Yọtka nunar ñho di ạ'i tsi ku, ngetho xka ñ'emụi ar tsi Hmu, ne njap'ụ gi jakagi ga njohya, ngetho di nkuhụ har tsi Dada.
21 Di ot'a nunar hẹ'minụ ngetho di pödi gi ọ nö'ö nsi'a'i. Di beni hinge họnsẹ nö'ö di xi'a'i, ma gi 'yọt'a töte ár nzẹyẹ.
22 Hyogap'ụ habụ ga 'bụi n'ehe, ngetho di tọ'mi da mạxka Jö ma ga tsọñ'ahụ.

Ar Pablo edi ya gamfi ne ạpa Jö da mạts'i

23 Pẹñ'a nzẹngwa ar ku Epafra nö'ö mahyẹgi di jothewa, ngetho di mömfe ár mhö ar tsi Hmu Hesukristo.
24 Zẹngwa'i n'ehe ar ku Mörko, ar ku Aristarko, ar ku Dema ne ar ku Luka ma mạxteyụ.
25 Ma tsi Hmuhụ Hesukristo da hwëk'ahụ yá ñho. Dá njap'ụ.

AR EBREO
Ar hẹ'mi bi m'ẹmpa ya ebreo

Ár T'ụ Jö bi xikagihụ tema ne ár Dada ga pöhụ

1 Jö nzeyẹ ya pengi ba pẹhna yá m'ẹhni mam'ẹt'o, hagatho bi japabi mi zo ma palehụ.
2 Ne nuya ngöxapayụ xi mẹnsẹ ár T'ụ da zokagihụ. Gehnụ xi zokwabi gatho ár mẹti, ne bi
'yẹnt'wa hár 'yẹ bi hyoka gatho ar mhets'i ne ar ximhại.
3 Gehnụ togo ñ'u ár hyats'i ár nsunda ñhẹhwitho Jö, ne o hár 'yẹ da dọxa xọge, họnsẹ da
mönga ár mhö pẹ'sa ar ts'ẹdi. Gehnụ bi xụgagihụ ma ts'okihụ mi unga ár tesẹ, ne bi hñuxa
hár ñ'ẹi ar Ndö bi 'bụ mhets'i.
4 Ne bi hñuxa ár nsu ár T'ụ bi döta ya ẹnxẹ. Njap'ụtho ár thuhu bi thu'spabi töpa ár nsu yá
thuhu'ụ.

Ár T'ụ Jö töpa yá nsu ya ẹnxẹ

5 Ngetho tema ẹnxẹ xi 'ñemba Jö:
Go ma T'ụ'i,
nupya di ñ'udi go ri Dadagi.
Ne embabi man'agi:
Nuga go ár Dadagi,
ha nö'ö go ma T'ụ.
6 Man'agi enö nú'mụ ba pẹhna ár 'bẹt'o T'ụ har ximhại:
Gatho yá ẹnxẹ Jö dá ndöñ'ö.
7 Ha nú'mụ nọnga ya ẹnxẹ enö:
Nuyá ẹnxẹ japi da ñhö,
ne nuyá 'bẹgo japi da mfagi.
8 Ne nú'mụ nọnga ár T'ụ enö:
Nuna ri ndö, tsi Jö, hiñham'ụ da göts'i,
ha nuna ri ts'ụt'wi xa n'ar hoga ts'ụt'wi.
9 Xka mö nö'ö xiñho, ne xka ụtsa nö'ö hingi ho.
Jange bi hñus'a ri nsu togo ri Jö.
Bi gox'a ar nziki johya, gi töta gatho ri ñ'ohụ.
10 Xi 'ñenö n'e:
Nu'ge, tsi Hmu, ga hyoka ar ximhại hár ndụi,
ne ar mhets'i go xi hyoka ri 'yẹ.
11 Gatho'ụ ma da göts'i, ha nu'ge gi 'bụi hiñham'ụ da göxa ri te.
Ne gatho'ụ ma da thege ngu n'ar dutu.
12 Ngu n'ar he ma da m'ạts'i ne da 'boni.
Ha nu'ge go get'a'i,
ne nuya ri jẹyẹ hinda ma da thege.
13 Ngetho tema ẹnxẹ xi 'ñemba njawa:
Hñu ha ma ñ'ẹi ga huxkwi,
tọ'mi ga tsiñ'a nuya ri ñ'ụni ga tsẹp'a ha ri wa.
14 Gatho ya ẹnxẹ yá 'bẹgo Jö, bi pẹhni da mạxa nu'ụ togo ma da hñönga ar mpọhọ.

2

N'ar döta mpọhọ

1 Jange xa ma ga umba ma mụihụ ga ọthụ nö'ö xta ọhụ, ne hinga m'ẹhụ.
2 Ngetho nunar mhö bi mönga ya ẹnxẹ bi mẹ'sa ár ts'ẹdi, ne nu'ụ togo himbi ne bi 'yọte,
bi hñönga ár mfẹi.
3 Hinda tsạ ga k'onthụ 'mụ, nu'mụ hinga suhụ nunar döta mpọhọ xi t'akagihụ. Gesẹ ar
tsi Hmu togo bi xikagihụ, ne m'ẹfa bi dạmajöni nu'ụ togo bi 'yọde.
4 Ne gesẹ Jö mi dạmajöni mi ñ'u ya döta nt'udi, ya 'bẹfi hingi tsạ da 'yọt'asẹ ar jö'i, ne bi
hyemba ár Hñö Jö ngu bi ne'ö.

Togo unga ar mpọhọ

5 Jö himbi dạtwa ha yá 'yẹ ya ẹnxẹ nunar te xi 'ñep'ụ ne di nọñhụpya.
6 'Bụi togo bi dạmajöni habụ enö njawa:
Teme ar ñ'ọhọ xa gi beni,
wa ar jö'i xa gi honi.
7 Tx'ụtho bi 'bẹdi xka hyẹkwa ya ẹnxẹ.

Xa ga umba ar nsunda ne ga hñu'spa ár nsu,
ne ga 'yẹnt'wa hár 'yẹ gatho nö'ö xi hyoka ri 'yẹ.
8 Gatho ga pọkwa ha yá wa.
Jö togo bi mọkwa gatho ha yá wa, hinte bi zo njap'ụtho, mödi hinxta hanthụtho xi tho gathoyụ.
9 Ha nupya xta hanthụ ar Hesu, nö'ö togo 'ra ya tsi pa bi thuxa hại ya ẹnxẹ, xi t'umbabi ar nsunda ne ar nsu, ngetho bi tho ar ụgi nú'mụ mi thökwabi ár te. Njap'ụ xki benga Jö ar Dada nda unga ár te ne nda hwëgagihụ ar mpọhọ.
10 Gatho te jawa ne janụ mhets'i, go bi hyok'ö ne go o hár 'yẹ'ö. Bi beñ'ö nda zixa nzeyẹ yá bötsi hár nsunda, jange bi japi bi tho ya ụgi ár T'ụ, ne njap'ụ bi hyokwa ár m'ụi yá Pọhọte'ụ.
11 Ngetho nu'ụ togo xi nt'axkwabi yá te ne nö'ö togo t'axkwabi, n'atho togo yá mẹti. Jange hingi ntsạ embabi gehyụ yá ku.
12 Ne enö njawa:
Ma ga xipabi ri mhö ma ku,
Madeda ar mhunts'i ga tut'a ya thuhu.
13 Ne man'agi enö:
Nuga ga ñ'emụibi'ö.
Ne enö n'ehe:
Di 'bụ'bewa nuya bötsi bi 'raka Jö.
14 Ngetho nuya bötsi pẹ'sa ha yá ndo'yo ar ji ne ar ngọ, nö'ö n'ehe bi m'ụi njap'ụ. Ne nú'mụ mi du, bi hwata togo hö ar ndöte, gehnụ ar ts'ondöhi.
15 Ne njap'ụ bi umba ar hogam'ụi nu'ụ togo mi 'bụi mi pẹpa ar ndöte ngetho mi tsu'ụ.
16 Nunụ himba ehe bi mạxa ya ẹnxẹ, ba ehe bi mạxa yá 'bẹto ar Abra.
17 Jange mi mahyoni nda ñhẹhwi nuyá ku. Ne bi ndöngamöjö xa pẹ'sa ar nhwëki, ne ọt'a gatho nö'ö di 'ñepi hár 'bẹfi Jö. Ne bi unsẹ ár te ngu n'ar m'ọñhọ da gut'wa yá ts'oki ya meximhại.
18 Ngetho gesẹ'ö bi tho ar ts'ạti, jange pẹ'sa ar ts'ẹdi da mạxa nu'ụ togo ts'ạti.

3

Ar tsi Hmu Hesu töpa ár nsu ar Moise

1 Jange tsi kuhụ, xi t'axk'a'ihụ ri m'ụihụ ne xi ts'oñ'ahụ ma gi 'bụhụ mhets'i, beñhụ ar tsi Hmu Hesukristo, ár mpọte Jö ne ar döngamöjö togo tsiska ma jamfihụ.
2 Nunụ, ọt'a xiñho ngu xi xipabi nö'ö togo xi 'ñets'i, ngu bi 'yọt'a ar Moise n'ehe hár nijö Jö.
3 Mahyoni di töte ar nsu di t'umba ar tsi Hmu Hesu, m'ẹfa ar Moise. Ngu di töte ar nsu di t'umba n'a di hoka ar ngu, ne m'ẹfa ar ngusẹ.
4 Ngetho ja togo hoka n'ar ngu, ha Jö bi hyoka gatho.
5 Majöni ar Moise bi 'yọt'a gatho nö'ö xki xipa Jö nda 'yọt'a hár nijö, ngu ár 'bẹgo. Gehnụ bi dạmajöni nö'ö ma nda mhönga m'ẹfa.
6 Ha nunar tsi Hmu Hesukristo, ngu n'ar t'ụ su xiñho ar ngu. Ne nujụ go dar nguhụ nu'mụ hinga hẹhụ ar ndọ'mi, ne ga tsẹthụ ma jamfihụ ga tọ'mhụ da göxa xọge.

Ár tsạyạ yá bötsi Jö

7 Jange ngu enga ár Hñö Jö:
Nu'mụ ar pania gi 'yọ'sfụ ár mhö Jö,
8 yo gi kothụ ri mụihụ ngu bi 'yọt'a ri palehụ nunar pa bi tsọt'wa ár mụi Jö, ba tsạtnụ har ot'at'ọhọ.
9 Ka gehnụ ri palehụ bi tsạtkagi ne bi hyomgagi'ụ.
Yon'ạte njeyẹ bi hyandga ma döta nt'udi ndi ọt'wabi'ụ.
10 Jange bi pọnka ma kwẹ gatho nuya jö'i mi 'bụ nuya pa'ụ.
Ne da ensẹga:
Hingi tsạyạ te gatho benda ha yá mụi,
ne hinxi bötka ma 'ñu.
11 Ngetho xki mbọ ma kwẹ, da et'asẹ made ma te,
hinda ma da yụt'a har tsạyạ di uni.
12 Tsi kuhụ, hyanthụ hinte di 'bụp'ụ n'a di pẹ'sa n'ar ts'omụi hingi ne da ñ'emụi, ne da 'we hár 'ñu Jö togo hö ar te.
13 Nö'ö gi 'yọthụ, hñu'mba ár mụi ri kuhụ n'a ngu n'a hyax'mụ, núpya tsạ ga eñhụ di 'bụhụ ar pania. Hingi hyẹhụ da me ri mụihụ gi ọxụ yá nhemhñö ar ts'oki.
14 Ngetho nu'mụ xi t'akagihụ ar sẹki ga 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo, da njap'ụ nu'mụ họnsẹ hinga hẹhụ nunar ñ'emụi da pẹ'sụ hár ndụi.
15 Núpya tsạ gi 'yọhụ da t'enö:

Nu'mụ ar pania gi 'yọ'sfụ ár mhö Jö,
yo gi kot'a ri mụihụ, ngu bi 'yọt'a ri palehụ nunar pa bi ntsọt'wa ár mụi Jö.
16 Togo'ụ bi 'yọtwa ár mhö Jö ne bi tsọt'wa ár mụi. Hage hinge nu'ụ ba jụka ar Moise har hại Ehipto.
17 Togo xi tsọt'wa ár mụi yon'ạte njẹyẹ. Hage hinge nu'ụ togo bi 'yọt'a ya ts'oki, ne bi go yá ndo'yo ha ya ot'at'ọhọ.
18 Ne togo bi 'ñet'asẹ made ár te, bi 'ñembabi'ụ hinge nda hñönga ar tsạyạ uñ'ö. Hage himbi xipabi njap'ụ nu'ụ togo himbi 'yọte.
19 Ne da nuhụ himbi yụt'ụ, ngetho himbi ñ'emụi.

4

1 Jange ma ga tsuñhụ nö'ö te di pẹ'sụ 'mụ. Ngetho mödi di pẹ'sthụ ar ñhöt'i bi 'rakagihụ ga kụthụ hár tsạyạ, xi'mụ 'ra hingi tsụhụ.
2 Ngetho nujụ ngu'ụ xi nsikagihụ ar hoga mhö. Ha nu'ụ hinte mañho bi nhwëkwabi, ngetho bi k'at'a yá ñ'emụi nu'ụ togo bi 'yọde.
3 Ne nujụ xta ñ'emụihụ, di 'bụhụ hár tsạyạ, ngu bi 'ñeñ'ö:
Núm'ụ mi mbọ ma kwẹ da 'ñet'asẹ made,
hinge nda yụt'ụ ha ma tsạyạ.
Mödi ár 'bẹfi Jö bi wadi nú'mụ mi jwata ar ximhại.
4 Ngetho ja n'a xẹni har t'ofo habụ nọnga ar yoto mpa, ne enga njawa:
Bi ntsạyạ Jö bi wa gatho yá 'bẹfi har yoto mpa.
5 Ne man'agi habụ enö:
Hinda ma da yụt'ụ ha ma tsạyạ.
6 Jange k'at'a 'ra da yụt'i, ha nu'ụ togo bi t'umbabi m'ẹt'o ar hoga mhö himbi yụt'ụ ngetho ya mẹ'sku.
7 Man'agi huxa n'ar pa: ar pania. Ngu bi 'yot'a ar Dabi xki tho nzẹyẹ ya jẹyẹ, habụ enö:
Nu'mụ ar pania gi 'yọ'sfụ ár mhö Jö,
yo ma gi kot'a ri mụihụ.
8 Ngetho nu'mụ ar Hosue xi umbahmö ar tsạyạ, hinxi nọmhö man'ar pa 'mụ.
9 Pongda n'ar tsạyạ 'mụ, tọ'ma yá bötsi Jö.
10 Ngetho nu'ụ togo xi yụt'a hár tsạyạ, xi hyẹp'ụ ár 'bẹfi, ngu Jö xi hyẹp'ụ ár mẹti'ö.
11 Ma ga umba ma mụihụ ga kụthụ har tsạyạ, ne hinto da dẹmba yá ts'o'bẹfi nu'ụ togo himbi ne bi 'yọte.
12 Ngetho ár mhö Jö te, ne gatho tsạ da 'yọt'e. Töta ár ñho n'ar ndọjwai di hẹnte ár hmi ne ár xụtha, ne kụt'a ya mbo da hyẹkwa ár pa ne ár hñö n'ar jö'i. Da zọnga ha yá ntọkndo'yo ne yá ngöbo, ne pötwathobi yá mfeni ne teme kwata hár mụi.
13 Hiñ'otho tema xi hyok'ö ne hinda ma da m'ụ hár nthandi. Gatho te ja handatho, ngu xoxtho ne hingi jo'mi hár dạ nö'ö togo ma ga dạtwabihụ majöni.

Ar tsi Hmu Hesu ar Döngamöjö

14 Di 'ñehụ n'ar döngamöjö togo bi yụt'a mhets'i, ar tsi Hmu Hesu ár T'ụ Jö. Jange ga suhụ nunar jamfinụ di tẹñhụ.
15 Ngetho hindi 'ñehụ n'ar döngamöjö nö'ö hingi ne da mẹskagihụ ar tsẹti ma ngwent'ihụ. Di 'ñehụ n'a togo bi ts'ạti ngujụ n'ehe, mödi himbi 'yọt'a ar ts'oki.
16 Ma ga kwathụ 'mụ hár thuxandö unga ar nthekate, hinge ga ntsuhụ. Ne ga tsụthwụ ár nhwëki, da hwëgagihụ ár mfạts'i nú'mụ di hoñhụ.

5

1 N'ar döngamöjö xi thahna ha ya jö'i, xi t'ets'i da pọta da m'ạ hár nthandi Jö, ne da unga ya m'ọñhọ, ne njap'ụ da mpumba yá ts'oki ya jö'i.
2 Nö'ö tsạ da mẹ'spa ar ts'ẹti nu'ụ xi m'ẹdi ne hinte pödi, ngetho gesẹ'ö tsạ da hyạt'a ár mfeni ne da 'yọt'a ar ts'oki n'ehe.
3 Jange nú'mụ pọxa ar m'ọñhọ, ọt'a njap'ụ honi da mpumba ma'ra, ne da mpumbasẹ yá ts'oki n'ehe.
4 Hinga gatho tsạ da gụsẹ nunar 'bẹfinụ xa pẹ'sa ar nsu, họnsẹ nu'mụ da zohna Jö ngu bi zohna ar Aron.
5 Njap'ụ ar tsi Hmu Hesukristo himbi ñ'exasẹ ngu ar döngamöjö. Bi hñuxa togo bi mönga njawa:
Go ma T'ụ'i,
ha nupya di ñ'udi go ri Dadagi.
6 Ne ngu enga man'a xẹni n'ehe:
Nu'ge gar döngamöjö hiñham'ụ da göts'i,

ngu bi t'exa ar Melkisedek.
7 Ar tsi Hmu Hesukristo nú'mụ ba ekwa bi njö'i, xa mi umba ár mụi mi zoni, mi ạpa nö'ö
togo mi pẹ'sa ar ts'ẹdi nda ñönga har ndöte. Ne bi t'umbabi nö'ö mi ạdi, ngetho mi pẹ'sa ar
ntsu ne mi e'spa ár nsu togo bi mạts'i.
8 Mödi mar t'ụmhö, nuya ụgi bi thogi bi uti hanja nda 'yọde.
9 Ne njap'ụ bi ñ'u ár ts'ẹdi da umba n'ar mpọhọ hiñham'ụ da göxa gatho nu'ụ togo da 'yọte.
10 Ne Jö bi hñuxa ngu ar döngamöjö, ngu ar nsu mi pẹ'sa ar Melkisedek.

Ar mhö xikagihụ hinga hẹhụ ar 'ñu majöni

11 Ja nzẹyẹ te ga möñhụ nunar mhönụ xta nọñhụ, mödi hingi tsạ ga ut'ahụ xọge, ngetho
xka kot'a ri mụihụ hingi ne gi pöhụ nö'ö t'ut'ahụ.
12 Ngetho nzẹyẹ nuya jẹyẹ xi thogi, xi zạmhö gi uthụ ma'ra. Ha gi hoñhụtho da t'ut'ahụ
nunár ndụi ár mhö ar tsi Hmu, ngu n'ar lẹlẹ ne da t'umbatho ar 'ba, hinge ar ñhuni.
13 Ne gatho nu'ụ ngu ya lẹlẹ tsụtho, hingi pötho tema xiñho ne tema hingi ho.
14 Ha nu'ụ togo xi ñöts'i, xi bötwabi ar ñhuni, xi xo yá mfeni, ne pödi ndana xiñho ne ndana
hingi ho.

6

1 Jange ga umba ma mụihụ ga hoñhụ da ñöxa ma ñ'emụihụ. Hinga ñhogamụihụtho nunár
nt'uti ar tsi Hmu Hesukristo ndi pöhụ nda ndụhụ da ñ'emụihụ. Hinga penjụ ga huxa ma
mfenihụ nuya nt'uti da pöhụ m'ẹt'o. Nö'ö ga pẹhụ, ga hẹhụ di thö'thụ ga ọthwụ ár ntsọ'mi,
wa ga thọhụp'ụ ya 'bẹfi tsixjụ har ndöte, ga thọhụ di nọñhụ ar mpọhọ bi e har ñ'emụi Jö.
2 Ne nuya nt'utiyụ, ar xixthe, ar thu'spa ár 'yẹ man'a, ár menga nte nu'ụ xi du, ne ar pa
da thöxamajöni habụ da t'umba nö'ö di 'ñepi hiñham'ụ da göts'i.
3 Gehnụ ma ga ọthụ nu'mụ da mạxkagihụ Jö.
4 Ngetho n'a togo xi m'ụ har hyats'i, ne xi zạ ar nt'uni di 'ñe mhets'i, ne xi mẹ'spa ár Hñö
Jö,
5 xi zạpa ár hoga mhö Jö ne ár ts'ẹdi nuna te xi 'ñep'ụ,
6 nu'mụ da dạgi, hinda tsạ da njapabi da 'yọt'wa ár ntsọ'mi man'agi. Ngetho pọntho pengi
tsụt'wa ár T'ụ Jö har pont'i, 'bẹtwa ár tsạ njap'ụ hár nthandi gatho ya jö'i.
7 Jangu n'ar hại hingi tsạyạ hönga ar 'ye, ne umba ya hoga dọni nu'ụ togo wöhi, hömba ár
njöpi Jö.
8 Ha nunar hại unga ya 'mini hingi nhe'ö, tx'ụtho 'bẹdi da ts'ani, ne m'ẹfa da ts'öt'i.
9 Di xi'ahe njanụ tsi kuhụ, ha di kạxmbenihe gi tọ'mhụ ya ñho di ehwi ar mpọhọ.
10 Ngetho Jö pẹ'sa n'ar hogamụi, ne hinda ma da pumhni ri 'bẹfihụ, ne nö'ö ar ñho xka
'yọthwụ ya gamfi, ne hinxka hyẹhụ gi ọthụ, njap'ụ gi ñ'uhụ gi pẹ'sfụ ár mhöte Jö.
11 Nuje di nemhöhe, n'a ngu n'a xa gi umba ri mụihụ gi 'yọthụ njap'ụ gatho ri tehụ, ne
hinda k'at'a ri ndọ'mhụ.
12 Hindi nehe gi ndöhñehụ. Nö'ö gi 'yọthụ, tẹmfụ yá m'ụi nu'ụ pẹ'sa ar jamfi ne ar ts'ẹti
hönga ya ñhöt'i.
13 Nú'mụ Jö bi umba ar ñhöt'i ar Abra, ngetho himi otho man'a togo di döta nda 'ñet'a
made, bi 'ñet'asẹ made ár thuhu.
14 Bi 'ñenö: Majöni xa ma ga jöp'a'i ne ga ja'i gi nxöndi.
15 Ne ar Abra bi mẹ'sa ar ts'ẹti bi dọ'mi, jange bi hñönga ar ñhöt'i.
16 Majöni ya ñ'ọhọ et'a made n'a di töte ar döta, ne ọt'a njap'ụ hindi njo'o togo da 'ñembi
hingi njap'ụ teme mö. Jange nu'ụ te et'a made, enga njap'ụ nö'ö mö.
17 Jö mi ne nda 'yot'wa ár 'ñu xiñho nu'ụ togo ma nda gohwi ár mẹti'ö, ngetho hingi pạta
ár ne te xi mö, jange bi 'ñet'a made ár thuhusẹ.
18 Jö bi zojụ ár ñhöt'i ne ár nt'et'amade. Nuya yohoyụ hingi tsạ da mpạti, ne Jö hingi tsạ da
mönga n'ar nhemhñö. Njap'ụ xa hñubgagihụ ma mụihụ ga tọ'mhụ nö'ö xi 'bọskagihụ núya
xta ehụ ga kwathụ hár ndọ'mi.
19 Numa ndọ'mihụ tọska ma pahụ, ñhẹhwi ngu n'ar bọjö xiñhụ tọ'sa n'ar motsa. Nunar
ndọ'minụ foxa mbo mọte ar xụnidutu habụ 'bụ ár nsunda Jö.
20 Gehnụ habụ bi yụt'a m'ẹt'o ar tsi Hmu Hesukristo, m'ẹfa nga tẹñhụ n'ehe. Njap'ụ bi
t'ets'i ngu ar döngamöjö hiñham'ụ da göts'i, ngu ar nsu bi mẹ'sa ar Melkisedek.

7

Ar 'befi ngu ar döngamöjö bi mẹ'sa ar Melkisedek

1 Nunar Melkisedek mar ndö har hại Salem, ne már möjö Jö bi 'bụ mhets'i. Bi bọni ma ba
thö ar Abra mi pengi xki ma ba hwata ya ndö, ne bi jöpi.

2 Ne ar Abra bi umba ár 'rẹt'a xẹni gatho nö'ö mi hö. Nunar thuhu Melkisedek pọni da
'ñenö, ar ndö ọt'a ar hoga ts'ụt'wi. Ne már ndö har hại Salem, ne da 'ñenö, ar ndö unga ar
hogam'ụi.
3 Hindi pöthwụ ár dada, ár nönö, yá pale. Hindi pöhụ hanja bi m'ụi, hanja bi du, njangu ár
T'ụ Jö, gehnụ ar möjö hiñham'ụ da göxa ár nsu.
4 Beñhụ 'mụ tengu mar döta ár nsu mi pẹ'sa nunar Melkisedeknụ. Ngetho nuna ma
palehụ ar Abra, himbi k'ont'i nda umba ár 'rẹt'a xẹni nö'ö xki hñömba ya ndö bi dö'ö.
5 Majöni nuya xi 'ñe ha yá 'bẹto ar Lebi, gehyụ hönga ar 'bẹfi ngu ar möjö. Xi m'ẹpabi da
hñönga ár 'rẹt'a xẹni ngu mönga ha ya 'bẹpate, mödi jot'wa yá ku, ngetho nuyụ xpa pọnga
ha yá bötsi ar Abra n'ehe.
6 Ha nunar Melkisedek togo hinxpa 'ñe ha yá 'bẹto ar Lebi, bi hñönga ár 'rẹt'a xẹni bi
umba ar Abra, togo xki hñönga ar ñhöt'i, ne bi jöpabi.
7 Ne di pöhụ xiñho nö'ö togo töte ár nsu, go unga ar njöpi'ö.
8 Nuya möjö togo hönga ar 'rẹt'a xẹni, gehyụ ya ñ'ọhọ the yá te, ha nunar Melkisedek mhö
nunụ tetho, hinxi du.
9 Ma ga möñhụ nú'mụ mi unga ár 'rẹt'a xẹni ar Abra, pọntho bi gut'a yá 'bẹto ar Lebi
n'ehe, ha nupya jot'a nu'ụ xpa ehnụ.
10 Ngetho ar Lebi hinxki m'ụtho. M'ẹfa ba e ha yá 'bẹto ar Abra togo xki ma ba tsụ ar
Melkisedek.
11 Nu'mụ da t'axka yá te ya jö'i ha yá 'bẹfi ya möjö yá 'bẹto ar Lebi, ne ha ya 'bẹpate bi
t'unga nuyá pa ya möjöyụ, yo'ö ba pẹhna Jö man'ar möjö di pẹ'spa ár nsu ar Melkisedek, ne
himi pẹ'spa ár nsu ar Aron.
12 Ha nu'mụ da 'bạta ar möjö, mahyoni da 'bạta ya 'bẹpate n'ehe.
13 Ne nö'ö togo mhö, n'añ'o yá pale, nuyá mëni hinto bi mpẹ har nijö.
14 Gatho pödi, nuna ma tsi Hmuhụ ba e ha yá 'bẹto ar Huda, ha nunar Moise hinte bi nọni
ha nda nmöjöyụ.
15 Ne xa nhekitho, nu'mụ da nanga man'ar möjö n'añ'o di pẹ'spa ár nsu ar Melkisedek,
hinxpa e ha yá 'bẹto ar Aron.
16 Hinxki t'ets'i ngu enga har 'bẹpate nọnga ar jö'i da zokwa yá 'bẹto. Ha nupya xi hñönga
togo pẹ'sa ar te hinda ma da göts'i.
17 Xi ndạmajöni nhọñ'ö habụ enö:
Nu'ge gar möjö hiñham'ụ da the ri ts'ẹdi,
gi pẹ'spa ár nsu ar Melkisedek.
18 Xi thöka nunar 'bẹt'o 'bẹpate 'mụ, himi pẹ'sa ar ts'ẹdi, ne himbi tsạ bi 'yọt'a nö'ö mi
mahyoni nda 'yọt'e.
19 Ya 'bẹpate hinto bi umba n'ar hogam'ụi, ha nu mi t'unga n'ar 'ra'yo ndọ'mi xa töte ár
ñho, fạxkagihụ ga kwathụ ga hoñhụ Jö.
20 Ne Jö bi 'ñet'asẹ made ár thuhu bi nọñ'ö.
21 Ngetho majöni nu ma'ra ya möjö bi t'ets'i ne hinto bi t'et'a made. Ha nunụ hö, bi 'ñet'a
made nu togo bi 'ñets'i, bi 'ñembabi:
Bi 'ñet'a made ár thuhu ar tsi Dada, ne hinda ma da pạta ár ne.
Bi 'ñenö:
Nu'ge gar möjö gi pẹ'spa ár nsu ar Melkisedek,
hiñham'ụ da göxa ri ts'ẹdi.
22 Ar tsi Hmu Hesu 'bạ made, japi da tho nunar nkohinụ xa töte ár ñho.
23 Numa'ra ya möjö bi nja nzeyẹ, ngetho nda du ne himi tsạ nda mpẹ nzeyẹ ya pa.
24 Ha nunụ hiñham'ụ da göxa ár te, jange pẹ'sa ar 'bẹfi möjö hiñham'ụ da thege.
25 Jange hyax'mụ tsạ da pọhọ nu'ụ ñ'emụibi'ö ne da e da wat'i da hyonga Jö, ne hingi tsạyạ
ạpa Jö da mạx'ụ.
26 Ngetho nunar döngamöjönụ, gehnụ ndi hoñhụ: Ár m'ụi xint'axi, hingi pödi da 'yọt'a ar
ts'oki, hinxi jạxt'a ár m'ụi, hingi nthöskwi ya 'yọt'ats'oki, ne bi ts'ixa mhets'i ba 'bụhwi Jö.
27 Nu'mú, hinge mahyoni hyax'mụ da unga n'ár m'ọñhọ ne da mpumbabi yá ts'okisẹ, ne
m'ẹfa da unga nuyá mẹti ya jö'i, ngu ọt'a nu ma'ra ya döngamöjö. Ngetho nunụ, bi unsẹ ár
te n'agitho, ne hiñham'ụ da unga man'agi.
28 Ngetho ya 'bẹpate exa ngu ya döngamöjö ya jö'i hiñ'otho yá ts'ẹdi. Ha nú'mụ mi tho ya
'bẹpate, bi 'ñet'asẹ made ár thuhu Jö, nda 'ñexa ár T'ụ xa ja ár ts'ẹdi, hiñham'ụ da the ár nsu.

8

Nó'ö 'bạ made ẹnga ar 'ra'yo nkohi

1 Gatho nuna xta möñhụ, họnsẹnụ di ne da zo ri mfenihụ: Di pẹ'sụ nunar döngamöjönụ,
togo bi hñuxnụ hár ñ'ẹi ár thuxandö Jö mhets'i.

2 Bi mpẹ habụ majöni ar dönganijö xi hyokasẹ Jö, hinge ar meximhại.
3 Ngetho gatho ya döngamöjö, xi thuts'i da mọxa ya m'ọñhọ ne ya ñhöt'i. Jange nunụ n'ehe mahyoni di pẹ'sa te da mọ'spa Jö.
4 Nu'mụ di 'bụhmöwa har ximhại, hindar nmöjöhmö'ö, ngetho jawa ya möjö pọxa ya m'ọñhọ ngu mönga yá 'bẹpate ar Moise.
5 Nu'ụ pẹpa nö'ö di hñöts'i ne ar xuditho nu te janụ mhets'i. Ngu bi t'uta ar Moise nú'mụ ma nda hyokwa ár ngu Jö, ne bi t'embabi: Hyanda xiñho gi hyoka ngu xi t'ut'a'i har t'ọhọ.
6 Ha nupya nunar döngamöjönụ di tẹñhụ, xa döta ár 'bẹfi, ngetho 'bạ made ẹnga nunar 'ra'yo nkohi. Gehnụ xi t'unga mahyẹgiwi ma'ra ya ñhöt'i xa töte yá ñho.
7 Ngetho nu'mụ nunar 'bẹt'o nkohi di pẹ'shmö ár ts'ẹdi, hinge mi mahyoni nda t'umhö man'a 'mụ.
8 Gesẹ Jö himbi numañho ár 'bẹfi ya me Israel, jange bi zụi bi 'ñembabi'ụ:
Ar tsi Hmu enö: Ma da zọ ya pa
ga nko'be ya me Israel ne ya me Huda man'ar 'ra'yo nkohi.
9 Hinge ngu nunar nkohi da nko'be yá pale,
nú'mụ nda mipa yá 'yẹ da jụka har hại Ehipto.
Ngetho nu'ụ himbi umbyá mụi bi 'yọt'a nö'ö da nko'be,
ne nuga da hẹka'ụ, enga njap'ụ ar tsi Hmu.
10 Nu xta tho nuya pa'ụ, gehnụ ar nkohi ma ga nko'be ya me Israel, enga ar tsi Hmu:
Ma ga ot'wa ma 'bẹpate ha yá mfeni'ụ,
ne ma ga köt'wa ha yá mụi.
Ma ga 'bụi ngu ár Jögi,
ne ma ga nuga'ụ ngu ma bötsi.
11 Hinto ma da uta ár ñ'ohụ,
hinto ma da uta ár ku, di embabi:
Pödi togo ar tsi Hmu.
Ngetho gatho ma da bökagi,
di ndụ nö'ö tsi t'ụlo, ne di göxa nö'ö döta.
12 Ma ga pumbabi yá ts'oki,
hinga ma ga pengi ga bemba nö'ö hingi njap'ụ bi 'yọt'ụ.
13 Nu'mụ enö n'ar 'ra'yo nkohi, xi gönga nö'ö man'a 'mụ. Ha nö'ö enö bi göngi ne bi thege, tx'ụtho 'bẹdi da m'ẹdi.

9

Ar nijö habụ mi ndönga Jö nuwa har ximhại, ne nö'ö bi japụ mhets'i

1 Ha nunar 'bẹt'o nkohi, Jö xki xipabi ya jö'i hanja nda ndömbabi har nijö mi 'bụkwa har ximhại.
2 Ne nunar nijö mi njanụ: Har ñụt'i habụ mi t'embabi Mar Nsunda, ka mi 'bụhnụ ar mfox'yo, ar mexa ne ya thuhme mi t'e'spabi Jö.
3 Ne mọte ár ñoho ar döta dutu, mi juta nö'ö man'ár xẹni ar nijö mar thuhu Xa Ar Nsunda.
4 Ka mi 'bụhnụ n'ar nt'uts'i xki thoka ar k'axt'abọjö, ne ar k'axt'a 'bezankohi habụ 'bẹ'sa n'ar k'axt'at'ẹni, mi kö ar ñhuni ba e mhets'i, ár t'o ar Aron bi 'rogi, ne ya nxindo nkohi.
5 Ne mañö ar 'bezankohi, ka xki thuxnụ ya dö'ẹnxẹ mi ñ'u ár nsunda Jö, mi ko'ma ar k'axt'axithẹ, habụ mi nhöxa ar ji mi punga ya ts'oki. Nuyụ hinga ma ga ot'ahụ xiñho ar 'ñupya.
6 Nu xki wadi xki thoka gatho, nu hár ñụt'itho ar nijö, hyax'mụ mi kụt'a ya möjö mi ọt'a yá 'bẹfi mi ndöngajö.
7 Nu hár ñoxẹni ar nijö, họnsẹ ar döngamöjö mi kụt'i ne n'agitho ar jẹyẹ. Himi tsạ nda yụt'i nu'mụ hinte mi hömpa ár ji ya mẹti nda unga ngu ar m'ọñhọ. Njap'ụ nda mpumbabi m'ẹt'o yá ts'oki'ö, ne m'ẹfa yá ts'oki gatho nu ma'ra.
8 Ne ár Hñö Jö utkagihụ njap'ụ, hinxki t'unda ar sẹki to gatho nda yụt'a habụ t'embabi Xa Ar Nsunda, nú'mụ hár ñụt'i ar nijö hinxki 'bẹta ár nsu.
9 Nunụ ngu ár xuditho nö'ö di thohụpya. Nuya m'ọñhọ ne ya ñhöt'i mi m'ọ'spa Jö mam'ẹt'o, hinto bi hyokwa yá m'ụi nu'ụ mi ọt'a njap'ụ.
10 Nu'mụ nuya 'bẹt'o mhö xki m'epabi, họnsẹ nda mọxa ya ñhuni, te nda ts'i, ne ya nsụki mpẹ hár ndo'yo ya jö'i, mi thọ'mi nda zọnga ar pa nda mponga xọge.
11 Ha nupya xi zọkwa ar tsi Hmu Hesukristo, ár döngamöjö nuya ñho ba ep'ụ. Bi yụt'a har dönga nijö töta ár nsu, hinxi hyoka n'ar jö'i, himbi thoka mahyẹgiwi ar ximhại.
12 Ne bi yụt'a n'agitho har xẹni Xa Ar Nsunda, ne hiñham'ụ da yụt'a man'agi. Himbi hñö'spa ár ji ya t'öxi wa yá ji ya boi, nunár jisẹ bi gut'a n'agitho ya thại ndi tuhụ.

13 Ngetho nu'mụ nda nhö'spa ar jö'i yá ji ya t'öxi, yá ji ya boi ne ár 'bospi ya kero, ne nda
nsụki nda nt'axka ár te,
14 tema hinda tsạ da 'yọt'a ár ji ar tsi Hmu Hesukristo, bi dạtwa Jö hinte xki jạxt'i. Bi mạxa
ár Hñö Jö 'bụ gatho ya pa, bi unga ár te. Ha nunár jinụ da xụk'a ri mfenihụ, gi hyẹhup'ụ nuya
'bẹfi hinte unga ar te, ne gi pẹfụ Jö togo hö ar te.
15 Jange bi 'ñu ar 'ra'yo nkohi. Ne nú'mụ mi unga ár te, bi mpumbabi yá ts'oki xki 'yọt'a
mam'ẹt'o nu'ụ mi 'bụ har 'bẹt'o nkohi. Ne njap'ụ nuya xki thahni bi t'umba ya ñho xki ñhöt'i
hiñham'ụ da göts'i.
16 Ngetho habụ ja n'ar hẹ'mi nkohi, mahyoni m'ẹt'o da du togo tso yá ñho.
17 Nunar nkohinụ da ndụi da mẹ'sa ár ts'ẹdi xta du nö'ö togo tso yá ñho. Ngetho nu'mụ
tetho, hinto tsạ da hñöni.
18 Nu har 'bẹt'o nkohi n'ehe, hinge nda tsạ nda mẹ'sa ár ts'ẹdi nu'mụ hinge nda nhö'ma
ar ji.
19 Ngetho ar Moise nu mi wadi bi xipa ya jö'i xọge ya 'bẹpate, bi gụmpa ár ji ya boi ne ár
ji ya t'öxi, bi thönsa ar dehe. Ne bi gụ ar thẹngaxi'yo ne ya dọni, bi nöxa ha ya t'ofo mi huxa
ya 'bẹpate, ne bi nöxa gatho ya jö'i n'ehe.
20 Ne bi 'ñenö: Gehnụ ar ji umba ár ts'ẹdi ar nkohi xi 'bẹp'ahụ Jö gi 'yọthụ.
21 Hinge họnsẹyụ, bi nöxya ji ar nijö n'ehe, ne gatho ya nt'ẹni mpẹ hár 'bẹfi Jö.
22 Ha ya 'bẹpate, tx'ụtho 'bẹdi da japa da t'axka xọge har ji nhö'mi, ne nu'mụ hinda
nhö'ma ar ji, hiñ'otho ár mpumbate ya ts'oki.

Ár ndöte ar tsi Hmu Hesukristo höka ya ts'oki

23 Njap'ụ 'mụ nuya te jawa har ximhại, ñhẹhwi nuya te janụ mhets'i, mi mahyoni nda
nsụka ha yá ji ya mẹti. Ha nu'ụ gesẹ bi ja mhets'i, mahyoni man'ar m'ọñhọ di töte ár ñho.
24 Ngetho ar tsi Hmu Hesukristo himbi yụt'a ha n'ar nijö xi hyoka ar meximhại, ñhẹhwi
nö'ö majöni bi 'bụ mhets'i. Gesẹ'ö bi yụtnụ har nijö mhets'i nda pọkagihụ hár nthandi Jö.
25 Ne hinge xa kụt'a ngu nu ma'ra ya döngamöjö, tạt'a jẹyẹ mi kụt'a har xẹni Xa Ar Nsunda
nda mọxa ar ji hingo már mẹtisẹ.
26 Nu'mụ di njap'ụ, hangu ya mpengi xi dumhö nu'mụ ga pehụ hár ndụitho ar ximhại.
Ne ha ya ngöxapayụ, bi ñ'udi bi unsẹ ár te n'agitho, ne hinda mengi da 'yọt'a man'agi, ne
njap'ụ bi hñöka ar ts'oki.
27 Ne ngu xi thu'spabi ya jö'i, họnsẹ n'agi da duyụ, ne da thö'spa majöni,
28 njap'ụ ar tsi Hmu Hesukristo n'ehe, n'agitho bi unga ár te, ne njap'ụ bi hñö'spa yá ts'oki
nzẹyẹ. Ne ma da ñ'udi ár yo'gi man'agi, da pọhọ gatho nu'ụ ndọ'mi, hinte di benga ar ts'oki.

10

1 Nuya 'bẹpate bi t'unga maham'ụ, họnsẹ ngu ár xudi nuya döta ñho ma nda t'ajụ m'ẹfa,
hinge mi gehyụ. Nuya m'ọñhọ tạt'a jẹyẹ mi ọt'a nu'ụ mi e nda hyonga Jö, hinto bi tsạ bi
hyokwa ár m'ụi.
2 Ngetho nu'mụ xi hñökwahmö yá ts'okiyụ, hinte di tsạ'ụ ha yá mụi, ne xi hyẹhmö da 'yọt'a
nuya m'ọñhọyụ.
3 Ha nuya m'ọñhọyụ, họnsẹ mi japi da benga yá ts'oki tạt'a jẹyẹ.
4 Ngetho nuyá ji ya boi ne yá ji ya t'öxi hingi tsạ da hñöka ya ts'oki.
5 Jange nu mi yụt'a har ximhại ar tsi Hmu Hesukristo, bi 'ñenö:
Ya m'ọñhọ ne ya ñhöt'i hinga ne,
ha ga 'rakawa n'ar ndo'yo har ximhại.
6 Nuya m'ọñhọ ts'öt'i ne nuya ñhöt'i thöñ'a'i gi pungya ts'oki, hinga numañho.
7 Jange da enga:
Ma Jö'i, di 'bụkwa xta e ga ọt'a nö'ö gi nege,
ngu xi nt'ot'a ha ya t'ofo habụ nọngagi.
8 Ngu enga m'ẹt'o: Ya m'ọñhọ ne ya ñhöt'i t'a'i gi pungya ts'oki, hinga ne, ne hinga
numañho. (Gathoyụ 'bọts'e ngu mönga ha ya 'bẹpate.)
9 M'ẹfa bi 'ñenö: Ma Jö'i, di 'bụkwa xta e ga ọt'a nö'ö gi nege. Njap'ụ bi 'ñenö, bi göxa nö'ö
m'ẹt'o, ne bi thuxa man'a 'ra'yo.
10 Xi t'axkagihụ, ngetho ar tsi Hmu Hesukristo bi 'yọta Jö, bi unga ár te ngu n'ar m'ọñhọ
n'agitho, ne hinda ma da tho ár ts'ẹdi.
11 Ha nuya möjö hyax'mụ pẹpa Jö, ne unga get'ö ar m'ọñhọ hiñham'ụ da hñöka ya ts'oki.
12 Ha nunar tsi Hmu Hesukristo, mi wadi bi unga n'adar m'ọñhọ bi gut'wa yá ts'oki ya
meximhại, bi hñuxa hár ñ'ẹi Jö.
13 Bi ndụ nuya pa'ụ di njawa, họnsẹ tọ'mi da ts'impa gatho yá ñ'ụni da ts'ẹm'a ha yá wa.
14 Ngetho nuna n'adar m'ọñhọnụ, bi umba n'ar hoga te hinda thege nu'ụ xi t'axk'ö.
15 Ár Hñö Jö mahyẹgi dạmajöni nú'mụ bi 'ñenga m'ẹt'o:

16 Nu xta tho nuya payụ, gehnụ ar nkohi ma ga nko'be, enga ar tsi Hmu:
Ma ga köt'wa ma 'bẹpate ha yá mụi,
ne ga ot'wa ha yá mfeni.
17 Ne bi 'ñenga m'ẹfa:
Hiñham'ụ ma ga benga yá ts'oki, ne ga puhni ma ya mẹ'sku.
18 Nu habụ xi mpumbabiyụ, hiñ'otho ma'ra ya m'ọñhọ da dukwa yá ts'oki.

Ma ga umba ma mụihụ ga hoñhụ Jö

19 Jange tsi kuhụ, di pẹ'sụpya ar sẹki ga kụthụ har xẹni Xa Ar Nsunda, gehnụ bi gut'a nú'mụ mi nö'ma ár ji ar tsi Hmu Hesukristo.
20 Ga nehụ ar 'ra'yo 'ñu tsixjụ har te, bi xogagihụ madeda ar döta xụni dutu bi xoki, gehnụ ár ndo'yo.
21 Ne di 'ñehụ hár nijö Jö n'ar döta döngamöjö xa pẹ'sa ár nsu.
22 Ma ga kwathụ habụ 'bụ Jö, hinte di tsụka ma mfenihụ, ne di tsẹ ma jamfihụ. Ngetho xi nxụgagihụ ma mụihụ xi thögagihụ ya ts'omfeni, ne xi nsụga ma ndo'yohụ har t'axdehe.
23 Hinge te gatho ga benthụ. Ma ga umba ma mụihụ ga ñ'uhụ nunar ndọ'minụ di pẹ'sụ, ngetho nu togo bi ñötkagihụ hingi kate.
24 Ne n'a ngu n'a ga beñhụ ma ñ'ohụ, ga nkahụ ga pẹ'sụ ar mhöte, ne ga pẹhụ ya hoga 'bẹfi.
25 Yo ma ga hẹhụ ga kwathụ ha ya mhunts'i ngu xi nzönga 'ra. Nö'ö ga ọthụ, ga humfụ ár mụi n'a ngu n'a ma kuhụ, ngetho di pöhụ 'bạp'ụtho ar pa da penga ma tsi Hmuhụ Hesukristo.

Nu'ụ xa nesẹ da nts'oki

26 Ngetho nu'ụ xi bö nö'ö majöni, ne di nesẹ da 'yọt'a ya ts'oki, hinda ma da t'ọt'a man'ar m'ọñhọ da thökwa yá ts'okiyụ.
27 Họnsẹ tọ'ma nunar pa xa ñ'ụtho da thö'spa majöni, ne ar tsibi nthụni da dut'a gatho nu'ụ hingi ne da 'yọta Jö.
28 Nu'ụ togo ts'okwa yá 'bẹpate ar Moise, nu'mụ yoho wa hñu ya jö'i da dạmajöni hö bi 'yọt'e, hinda k'ont'i da tho.
29 Tengu ár dötahmö ar mfẹi gi beñhụ tọ'ma nö'ö togo hinda numansubi ár T'ụ Jö, ne da 'ñenö, hingi ho ár ji nuna bi japabi bi t'axki, ne da ntọxkwi ár Hñö Jö xi nhwëgagihụ.
30 Di pöhụ togo bi 'ñenö: Go di ko'spaga yá ñöni, go ga umga yá njut'i, enga njap'ụ ar tsi Hmu. Ne man'agi enö: Ar tsi Dada ma da hñö'spa majöni yá bötsi.
31 Ñ'ụtho da zo n'a ha yá 'yẹ Jö togo te.
32 Beñhụ nuya pa xi thogi, nú'mụ ja ngi jwahụ bi 'ra'ahụ ár hyats'i ar tsi Hmu, xa ga tsẹta ri mụihụ ga thohụ ya thogi.
33 Mödi ngi thohụ ya thogi ne ya nt'ụtsa, ga tsẹthụ ya jö'i mi theñ'ahụ, ne njap'ụ ga thohwihụ mahyẹgi nu'ụ ma'ra mi tho ya thogi n'ehe.
34 Ngetho ga hwëjụ nu'ụ mi kụ har fạdi. Ha nuya ri ñhohụ bi thömp'ahụ, ga njohya ga tsẹthụ, gi tọ'mhụ gi hñöñhụ ya ñho xa nzạtho ne hinda thege, bi tọp'ahụnụ mhets'i.
35 Jange yo ma gi hyẹhụ gi ndö'mhụ, ngetho bi tọp'ahụ n'ar döta nthöhö.
36 Ngetho mahyoni gi tsẹthụ ya thogi, ne xki jwahụ gi 'yọthụ nö'ö ne Jö, gi hñöñhụ nö'ö xi ñöt'ahụ.
37 Enga har T'ofo:
Ga tọ'mhụ da tho man'a tsi tụi,
ne ngut'a ma da zọ nö'ö da ehe.
38 Ha nö'ö togo 'bụ xiñho ha ma nthandi, ma da m'ụi di ñ'emụigi,
ha nu'mụ da mengi, hinga numañho.
39 Mödi nujụ hinga gekagihụ nu'ụ di penjụ ga m'ẹhụ. Nujụ di pẹ'sụ ar ñ'emụi, ne hinda m'ẹ ma pahụ.

11

Ar ñ'emụi

1 Ar ñ'emụi gehnụ ga pöhụ xiñho ma ga höñhụ nö'ö di tọ'mhụ, ne di ñ'emụihụ ga höñhụ nö'ö hindi handathohụ.
2 Nunar ñ'emụinụ bi mạxa ma palehụ mi 'bụ mam'ẹt'o nda numañho Jö.
3 Nunar ñ'emụinụ fạxkagihụ ga pöhụ họnsẹ bi mönga Jö, ne bi ho xọge nö'ö di hanthụpya. Gathonụ ba e habụ himi nhekitho 'mụ.
4 Nunar ñ'emụinụ bi mạxa ar Abel bi unga n'ar m'ọñhọ mi töpa ár ñho nö'ö bi unga ár jödö Kain. Jange Jö bi dạmajöni mar hogajö'i, ngetho bi hñömba ár m'ọñhọ. Ne mi tho ya pa, mödi xi du, nhọmbatho ár ñ'emụi.

5 Nunar ñ'emuinu bi maxa ar Enok bi ts'its'i hinge nda nu ar ndöte. Ne himbi thini, ngetho bi zixa Jö. Núm'u hinxki ts'ixtho, Jö bi damajöni mi numañho.
6 Ha nu'u hinte pe'sa ar ñ'emui, Jö hingi tsa da numañho, ngetho nö'ö togo ne da hyoni, m'et'o mahyoni da ñ'emui di 'bui, ne go ma da umba ár nthöhö togo honi.
7 Nunar ñ'emuinu bi maxa ar Noe bi hyoka ar motsa habu bi k'ont'ö ne gatho yá mëni, nú'mu mi xipa Jö nö'ö ma nda thogi, mödi himi handatho. Nunar jamfinu bi japi bi nheki yá ts'oki ya meximhai, ha nö'ö bi t'embabi mi 'bui xiñho hár nthandi Jö.
8 Nunar ñ'emuinu bi maxa ar Abra nu mi ts'ohni, ba ponga hár hnini ndi ma ha n'ar hai nda t'umbabi. Bi 'yota Jö mödi himi pödi habu ndi ma.
9 Ar ñ'emui bi mats'i bi m'u ngu n'ar nzoho har hai xki ñhöt'wabi, nuyu ma yá hai ma'ra. Mi 'buta ha ya ngudutu. Bi njap'u ar Isa ne ar Hakob, nu'u togo bi hñönga ar ñhöt'i n'ehe.
10 Ngetho mi to'ma ar hnini xi t'ei xiñho, gese Jö togo xi beni hanja da thoki.
11 Nunar ñ'emuinu bi maxa ar Sara togo himi tsa nda ñ'onte. Bi hñönga ar ts'edi nda ndathi, ne bi m'u ár bötsi, mödi xki tho ya jeye ñ'onte n'ar 'behñö. Ha bi ñ'emui mi tsa nda 'yot'a togo bi ñöt'wabi.
12 Bi njap'u n'ehe ar Abra. Pontho xki du, bi me'sa ngu ár nzeye ya tso nuyá 'beto bi dini, ne ngu ar 'bomu ja har ñönthe hingi tsa da 'bede.
13 Bi du mi ñ'emui gatho'u, mödi himbi hñönga ar ñhöt'i. Bi hyant'u yap'utho ne mi ñ'emui, mi zengwatho ne mi damajöni'u ma ya nzoho ne thota nuwa har ximhai.
14 Ngetho nu'u mönga njap'u, nheki xiñho honga n'ar hai habu da m'ui.
15 Nu'mu di bemhö nda penga habu ba poñ'u, mi tsa nda mengi.
16 Ha nuyu mi hoñ'u man'a, mi töte ár nsu bi 'bu mhets'i. Jange Jö hingi ntsa da 'ñembabi ár Dada'u, ne xpa hokwa n'ar hninin u.
17 Nunar ñ'emuinu bi maxa ar Abra nú'mu mi tsata Jö. Dama bi netho bi datwa ar Isa nö'ö n'ase ár t'u mi ñ'ehe, mödi xki hñönga ya ñhöt'i,
18 nu xki wadi xki t'embabi: Nuya ri 'beto xta ñöt'a'i, ma da bonga ha yá bötsi ar Isa.
19 Mi ñ'emui pe'sa ar ts'edi Jö da guxa nu'u xi du, ngetho pontho bi du ne bi mengi bi nte man'agi, ne bi mengi bi zits'i.
20 Nunar ñ'emuinu bi maxa ar Isa bi xipa ar Hakob ne ar Esau nö'ö ma nda hwëkwa Jö m'efa.
21 Nunar ñ'emuinu bi maxa ar Hakob nú'mu mi dat'i nda du, bi xipa nö'ö ma nda hwëkwa Jö yá bötsi ar Huse, ne bi ndönga Jö mi njwaxa hár ndoho.
22 Nunar ñ'emuinu bi maxa ar Huse nú'mu mi 'bap'utho ár ndöte, bi 'ñenö ma nda bonga Ehipto nuya me Israel, ne bi 'bepabi'u nda gukwa yá ndo'yo.
23 Nunar ñ'emuinu bi maxa yá dada ar Moise, bi 'ñö hñu nzönö, ngetho bi hyant'u mar nzatho bötsi, ne himbi zu'u nö'ö xki mönga ar ndö.
24 Nunar ñ'emuinu bi maxa ar Moise nú'mu mi ndöta, himbi ne bi t'embabi már t'u ár t'inxu ar ndö me Ehipto.
25 Bi hwahna nda mfei mahyegiwi ár hnini Jö, himbi ne bi njohya 'ra ya tsi pa ha yá ñho ar ts'oki.
26 Bi hyandi ngu n'ar döta m'ets'i yá nt'utsa ar tsi Hmu Hesukristo, ne himbi nepa yá m'ets'i ya me Ehipto, ngetho xki hñuxa ár da har nthöhö unga Jö.
27 Ar ñ'emui bi mats'i ba tsop'u Ehipto, himbi zupa ár kwe ar ndö, ngetho bi zetwa ár jamfi Jö togo hingi nheki.
28 Bi mats'i n'ehe nda du'ma ar baxjwa ne ar nhöxa ji nú'mu nda thohnu togo mi ho ya 'bet'o bötsi, hinte nda japabi'u.
29 Ar ñ'emui bi mats'i bi thot'u har Thenga Ñhonthe ngu ar 'yoñhai, ha nuya me Ehipto bi tsati nda tho'u n'ehe, ne bi jöt'u xoge.
30 Ar ñ'emui bi mfaxte bi yot'a ya jödo mi kot'a ar hnini Heriko, nu mi wadi bi nthet'a yoto mpa.
31 Nunar ñ'emuinu bi maxa nunar ts'o'behñö már thuhu ar Rahab. Himbi duwi gatho nu ma'ra ya me'sku, ngetho bi umba n'ar hoga tsayai nu'u togo bi ma ba thexa ar hai xki ñhöt'i.
32 Tema man'a ga xi'ahu. Ngetho hinda zukagi ga pet'ahu gatho tema bi tho ar Gedeon, ar Barak, ar Sanson, ar Hefte, ar Dabi, njap'u ar Samuel ne ma'ra yá m'ehni Jö.
33 Nunar ñ'emui bi mats'i bi dö ma'ra ya ndö, bi 'yot'a ar hoga ts'ut'wi, bi zu ya ñhöt'i, ne bi got'wa yá ne ya 'muhu.
34 Bi mats'i bi k'ont'a ha ya tsibi xa mi fagi, ne ha ya ndojwai. Bi t'umba ar ts'edi ha yá ngwent'i ne ha ya tuhni, ne bi japi nda 'be ar 'ñu yá ndogu ma'ra ya hai.
35 'Ra ya 'behñö bi mengi bi hyanda yá mëni xki mengi xki nte man'agi. Ma'ra bi ñhegi bi mfei, himbi ne togo nda ñöni, ne nda mengi nda nte ha n'ar m'ui töte ár nsu.
36 Ma'ra bi tho ya nt'utsa ne ya mfei. Hinge honse'ö, bi nthöt'a ya bojö ne bi jot'a ha ya fadi.

37 Bi ts'oxa ya nk'ahni, bi njụ ya nthẹgi bi theka made, bi ts'ạti. Ma'ra bi tho ndọjwaitho,
himi ñ'otho habụ nda m'ụi, hagatho mi 'yotho, họnsẹ mi hempa yá ximhni ya dẹti, ya t'öxi,
xa mi hyoya, xa mi tho ya dumụi, mi tho ya mfẹi.
38 Ar ximhại hinge ndi 'ñepabi nda m'ụkwa. Mi 'yo'ụ ha ya ot'ahại, ha ya t'ọhọ, ha ya ñeke
ne ya oki ja ha ya ma'ye.
39 Mödi bi numañho Jö yá jamfi, himbi hyant'ụ nda tho gatho nö'ö xki ñhöt'wabi.
40 Ngetho Jö xki 'yegagihụ ma'ra ya döta njöpi, ne nu'ụ mahyẹgi ngujụ nda hñönga nunar
ñhonụ, ne hinge nda hñönsẹ'ụ ya njöpi.

12

Hinga höjụ ma dạhụ xta huxụ har tsi Hmu Hesukristo

1 Ngetho xa xi gokathogihụ ra nzẹyẹ togo xi dạmajöni mi pẹ'sa ar ñ'emụi, ma ga hẹhụ
'mụ gatho ma 'bẹnihụ, ne ya ts'oki hingi hẹgagihụ ga 'yohụ. Ne ga nixt'ihụ hinga tsạyạhụ
ga tsọñhụ ár ñöni nunar 'ñu di tẹñhụ.
2 Hinga höjụ ma dạhụ xta huxụ ar tsi Hmu Hesukristo, togo bi dụ'mi ne bi jwatka ma
jamfihụ. Himbi jamasu hangu ma nda tho ya nt'ụtsa, mi handar johya ma nda 'ñepa m'ẹfa,
bi netho nda ts'ụta har pont'i, ne bi hñúxa hár ñ'ẹi ár thuxandö Jö.
3 Beñhụ nö'ö togo bi mẹ'spa ar tsẹti ya ts'okte xa mi ụtsa, ne njap'ụ hinda went'ahụ hingi
ne gi pẹfụ.
4 Nu'ahụ hinxi zọta ar pa gi uñhụ ri tehụ gi ntsạwihụ ar ts'oki.
5 Hage xka pumhnihụ ya mhö bi hñup'a ri mụihụ ngu yá bötsi'ihụ Jö, bi t'eñ'ahụ njawa:
Ma tsi bötsi'ihụ, yo gi tsamfụ ár njụtgu 'ra'ahụ ar tsi Hmu,
ne yo gi wenthụ nu'mụ tsụ'ahụ'ö.
6 Ngetho ar tsi Hmu umba ár mfụki nu'ụ togo mödi,
ne umba ár mfẹi gatho nu'ụ embabi yá bötsi.
7 Tsẹthụ ar mfụki 'ra'ahụ Jö, ngetho hant'ahụ ngu yá bötsi. Hinjo'o n'ar bötsi togo ár dada
hingi umba ár mfụki.
8 Ha nu'mụ hingi 'ra'ahụ ar mfụki ngu nu ma'ra, hingyá bötsi'ihụ 'mụ, go yá họt'ụ'ihụ.
9 Nupya ma ga beñhụ xta 'ñehụwa ma dadahụ har ximhại, mi fẹbgagihụ ne ndi möhụ.
Yo'ö hinga ọthụ ár Dada ma hñöhụ, ne ga pẹ'sụ ar te.
10 Majöni numa dadahụwa mi tsụkagihụ 'ra ya tsi pa, ngu mi beñ'ụ mar ñho. Ha Jö
fẹbgagihụ homga ma ñhohụ, ne ga pẹ'sụ n'ar te xint'axi ngu'ö.
11 Majöni hiñ'otho n'ar mfẹi ga johya ga höñhụ, gatho tsọtkagihụ ma mụihụ. Ha nu'mụ
da zo ma mfenihụ, m'ẹfa ga pẹ'sụ n'ar hogamụi, ne da tsạ ga ọthụ nö'ö xiñho.

Nu'ụ togo hẹp'ụ ár nhwëki Jö

12 Jange juxụ ri 'yẹhụ xi dạtho, ne nuya ri ñöhmuhụ xi nzatho.
13 Ne hyojụ n'ar 'ñu njöntho. Njap'ụ nuna ri wahụ xi wengi hinda k'oxa ar ndo'yo, da
mengi da zo xiñho man'agi.
14 Umba ri mụihụ gi 'bụhwihụ n'ar hogam'ụi gatho nu ma'ra, ne gi pẹ'sụ n'ar mfeni
xint'axi. Ngetho nu'ụ hinte pẹts'i, hinda ma da hyandwa ár hmi ar tsi Hmu.
15 Ntsuñhụ, yo ma da bọmp'ụ n'a da hyẹp'ụ ár nhwëki Jö. Ne da mụdi da zọt'a ár mụi, ne
da 'yọt'a nö'ö hingi ho. Ne njap'ụ da mụdi da ts'okwa yá mfeni ma'ra.
16 Yo ma da m'ụp'ụ n'a di 'bẹngwi ya jö'i, wa hindi ne da numansu nö'ö di 'ñe mhets'i.
Ngu ar Esau bi thoka nö'ö mi t'embabi mar 'bẹt'o t'ụ, bi pạti nda t'umba n'a mohi ar ñhuni.
17 Xka pöhụ himbi t'ẹkwabi, mödi m'ẹfa mi nemhö nda hñönga ar njöpi, ne himbi tsạ. Bi
nö'mahmö yá gidạ, ha himbi t'umbabi ar sẹki.
18 Nu'ahụ hinxka kwathụ har t'ọhọ mi tsạ ngi thạñhụ, ngu ya me Israel bi tho mam'ẹt'o,
ne ngi hyanthụ mi pọxa ar tsibi, xa mar m'ẹxui, ne mi ja ar 'yomndöhi.
19 Hinga 'yọhụ ár ñheti ar k'axt'athụxi, ne hinga 'yọhụ nunar mhö mi nzote. Nu'ụ togo bi
'yọde bi 'yạdi nda ñhe.
20 Ngetho himi tsạ nda zẹta nö'ö mi nsipabi, mi enö: Nu'ụ togo nda 'ñexa ár wa har t'ọhọ
mödi mar mẹti, nda tho nk'ahni wa nda nsụ'sa n'ar maza.
21 Xa mar döta ár nsu mi nheki. Gesẹ ar Moise bi 'ñenö: Xa di nhwöt'i di ntsu.
22 Nu'ahụ xka kwathụ har t'ọhọ ár thuhu Sion, hár hnini Jö togo te, har Herusalen mhets'i,
pọntho xka 'bụhwihụ nu'ụ ra nzẹyẹ ya ẹnxẹ.
23 Xka kwathụ hár mhunts'i nu'ụ ya hmökabötsi xi thu'spa yá thuhunụ mhets'i, ne xka
tsụhụ Jö togo ọt'wa ar ts'ụt'wi gatho. Ne xka nthöskwihụ ya hogajö'i xi du xi zọnga xiñho
hár ñöni.
24 Xka kwathụ xka tsụhụ gesẹ ar tsi Hmu Hesukristo, togo 'ñu ar 'ra'yo nkohi. Ne ár ji bi
nö'mi xa döta ar ñho ñ'udi, hingi ñhẹhwi ár ji ar Abel.

25 Jamasuhụ yo ma gi fẹ'sfụ ár mhö togo zojụ. Ngetho nu'mụ himbi k'ont'a nu'ụ bi mẹ'spa ár mhö togo mi zokwa har ximhại, hanja ga k'onthụ nu'mụ ga fẹ'sfụ ár mhö Jö bi e mhets'i.
26 Nunar mhö bi japi bi nhwöt'a gatho nuwa har ximhại, nupya xi ñötkagihụ xi 'ñenö: Họnsẹ man'agi ma ga japa da nhwöt'a hinge họnsẹ ar ximhại, xọge mhets'i n'ehe.
27 Nú'mụ enö, man'agi, ne da 'ñenö ma da hwönga gatho nö'ö tsạ da 'ñöni ne xi thoki. Họnsẹ da gohi nu'ụ hingi tsạ da 'ñöni.
28 Jange nu'mụ xta höñhụ n'ar ts'ụt'wi hingi tsạ da 'ñöni, ma ga umfụ njamödi Jö, ne ga pẹpabihụ ngu ne'ö, ga pẹ'sfụ ar ntsu ne ar ntsuni.
29 Ngetho ma tsi Dadahụ ñhẹhwi n'ar tsibi tsöt'a xọge.

13

Njanụ da m'ụi ya gamfi

1 Yo ma gi hyẹhụ da the ar mhöte di pẹ'sụ n'a ngu n'a nuya di nkuhụ.
2 Yo ma gi hyẹhụ gi umfụ ar tsạyạ ma'ra ha ri nguhụ. Ngetho 'ra mödi hinxi bödi, xi umba ar tsạyạ ya ẹnxẹ ha yá ngu.
3 Beñhụ ya 'yofạdi, hu ri mụihụ wande gi owihụ mahyẹgi har fạdi. Yo gi pumhnihụ nu'ụ xi mfẹi, ngetho gi pẹ'saseẹhụ ri ndo'yohụ n'ehe.
4 Tsuñhụ ar nthöti ne suhụ dar nt'axi. Ha nu'ụ 'bẹngwi nu'ụ hinxi nthötwi ne nu'ụ ka yá nthöti, Jö ma da hñö'spa majöni.
5 Nzöñhụ hingi hyojụ ar bojö, ñhogamụihụ nö'ö gi pẹ'sụ. Ngetho Jö bi 'ñenö: Hinga hẹk'a'i, hinga pumhni'i.
6 Jange hinga tu ma mụihụ ga eñhụ:
Ar tsi Hmu go fạxkagi, hinga ntsu.
Te da jakaga ar jö'i.
7 Beñhụ ri mạ'yohụ togo bi xi'ahụ ár mhö Jö. Hyanthụ tengu bi njöpabi yá m'ụi, ne tẹmfụ yá jamfi.
8 Ar tsi Hmu Hesukristo get'ö ngu maham'ụ, ar pania, ne hiñham'ụ da mponi.
9 Yo ma gi ñhẹhụ da ka'ahụ ma'ra ya nt'uti hingi o yá 'ñu. Ngetho xiñho gi zẹta ri jamfihụ hár nhwëki ar tsi Hmu, hinge ha ya ñhuni. Nuyụ hinte bi mạxa nu'ụ togo mi jap'ụ.
10 Di pẹ'sụ n'ar m'ọxm'ọñhọ habụ nuya möjö mi mpẹ hár nijö Jö mi 'bụ maham'ụ, hingi tsạ da hñöka ar m'ọñhọ da zi.
11 Nunar döngamöjö mi kụt'a har nijö ár ji ya mẹti nda t'unga ngu ar m'ọñhọ, ne nda thökwa yá ts'oki ya jö'i. Ne nuyá ndo'yo nuya mẹtiyụ nda ts'öt'a yap'ụ habụ hinto mi 'bụi.
12 Jange ar tsi Hmu Hesukristo n'ehe, bi tho nthi har hnini, ne njap'ụ nunár jisẹ bi nö'mi, da hñökwa yá ts'oki ya jö'i.
13 Ma ga pọñhụ 'mụ ga thöhụ nthi, ne ga ẹnthụ ma tehụ ga thohụ nuya ụgi ngu bi tho'ö n'ehe.
14 Ngetho hindi pẹ'sụwa n'ar hnini hiñham'ụ da göts'i. Di hoñhụ nö'ö man'a xi 'ñep'ụ.
15 Nu'mú, ma ga tutwabihụ Jö n'ar thuhu ngu n'ar m'ọñhọ, ngetho di 'bụhwihụ ar tsi Hmu Hesukristo. Ma ga eñhụ nunar m'ọñhọnụ, pọnga ha ma nehụ mat'wa ár thuhu Jö.
16 Ne ga ọthụ xiñho hinga pumhnihụ ga mfạxụ n'a ngu n'a, ngetho nuya m'ọñhọyụ numañho Jö.
17 'Yọthụ ri mạ'yohụ, yo ma gi thöthụ nö'ö xi'ahụ. Ngetho nu'ụ hingi tsạyạ su'ahụ, pödi ma da thö'spa majöni. Jahụp'ụ ne da njohya da 'yọt'e, hinge di tu yá mụi, ngetho nunụ hinte fạx'ahụ.
18 'Yạfụ Jö da mạxkagihe. Di beñhe hinte tsụkagihe ma mfenihe, ngetho di nehe ga ọthe xiñho gatho.
19 Họnsẹ m'ẹt'o di xi'ahụ gi 'yạfụ ngut'a da tsạ ga map'ụ man'agi.

Nt'ëdi ya ku ne mhat'wa Jö

20 Jö unga ar hogam'ụi, ne bi japi bi mengi bi nte ar tsi Hmu Hesukristo man'agi, nuna ar hoga Mạ'yo bi nö'ma ár ji bi dụ'ma n'ar 'ra'yo nkohi hiñham'ụ da göts'i.
21 Gesẹ Jö da mạx'ahụ gi 'yọthụ ya hoga 'bẹfi ngu ne'ö, ne da mpẹ ha ri mụihụ da tsạ gi 'yọthụ nö'ö numañho. Da njap'ụ ngetho tsix'ahụ ar tsi Hmu Hesukristo, togo di 'ñepi da t'umba ar nsunda hiñham'ụ da göts'i. Dá njap'ụ.
22 Di ạ'ahụ tsi kuhụ, gi hñöñhụ nunar mhönụ hup'a ri mụihụ, nuna n'a tsi tụi xta ot'ahụ.
23 Pöhụ, xi nthẹ ma tsi kuhụ Timoteo. Nu'mụ ngut'a da thokwa, ga mẹ'be ma ga k'ös'ahe.
24 Zẹngwagihụ gatho ri mạ'yohụ ne gatho ya ku. Pẹñ'ahụ nzẹngwa nuya ku me Italia.
25 Dá hyex'atho'ihụ ár nhwëki Jö. Dá njap'ụ.

AR SANTIAGO
Ar hę'mi bi 'yot'a ar Santiago

Ar nzęngwa

1 Dar Santiago, ár 'bęgogi Jö ne ar tsi Hmu Hesukristo, di zęngwa'ihų gatho nu'ahų yá 'bęto'ihų nu'ų 'ręt'amayoho yá t'ų ar Israel ha gatho ya hąi xka mfonthų.

Ar hoga mfödi unga Jö

2 Ma tsi kuhų, njohyahų nú'mų gi thohų tsąnt'ö ya thogi.
3 Gi pöhų nu'mų nts'ąt'ahų ri ñ'emųihų, ma da hñuxa ri ts'ętihų.
4 Umba ri mųihų da nheki ri ts'ętihų ha nö'ö gi pęhų, ne gi ñöxų xiñho, hinte gi k'athų.
5 Nu'mų n'a'ahų gi k'athų ar mfödi, 'yąfų Jö ne da 'ra'ahų, ngetho nö'ö xa unga nzęyę ne hingi ñösi'ahų.
6 Ñ'emųihų gi 'yąfų, hingi yomihų. Ngetho nö'ö togo yomi, ñhęhwi nuyá mpųnts'i ar döñhǫnthe xa tuxta ar ndöhi, mawa di manų.
7 Nu'ų togo njap'ų, yo di benga ja tema da umba ar tsi Hmu.
8 Nö'ö togo yót'a ár mfeni, hingi 'yo n'adar 'ñu.
9 Nunar tsi ku hyoya, dá njohya xi numansu Jö.
10 Ha nö'ö togo pę'sa yá m'ęts'i, dá njohya xi hyǫma hąi Jö, ngetho nö'ö ngu ár ndǫni n'ar dǫni, ma da thotho.
11 Ngetho nu xta bǫxa ar hyadi ne da pat'i, ar dǫni da 'yot'i, da dą ár ndǫni ne da m'ęta ár nzątho. Njap'ųtho nö'ö togo thę ya ñho, da m'ęta madeda yá m'ęts'i.

Ga tsęthų ya ts'ąti

12 Nzątho nunar ñ'ǫhǫ da tho xiñho nú'mų ts'ąti. Ngetho nu xta tho nunar ts'ątinų, ma da hñönga ar te ngu ar nthöhö xi ñöt'wa Jö gatho nu'ų togo mödi.
13 Nu'mų n'a ts'ąti da 'yǫt'a nö'ö hingi ho, yo ma da 'ñenö go tsąta Jö, ngetho Jö hingi tsą da ts'ąti da 'yǫt'a nö'ö hingi ho, ne hinto tsąt'ö.
14 N'a ngu n'a ts'ąti nú'mų hár mfenisę tsits'i da 'yǫt'a nö'ö ne ár ndo'yo.
15 Nunar mfeninų, ngu n'ar 'bęhñö ñ'ų, da 'rogi ar ts'oki, ne xta 'yǫt'e, da 'yǫnga ar ndöte.
16 Ma tsi hmöka kuhų, yo gi 'bęhų ar 'ñu.
17 Gatho ya hogant'uni xa xiñho, bi e mhets'i, bi pęhna ar Dada togo ár męti ar ñot'i. Nö'ö hingi mponi, ne hingi pąta ár mfeni, ngu mponga ar xudi.
18 Go bi ne'ö bi jajų da ntehų man'agi har mhö majöni da ǫxų, ne da nugagihų ngu ar 'bęt'o sofo ma da njųxa m'ęfa.

Nu'ų togo ǫt'a ngu mönga ar hoga mhö

19 Jange tsi kuhų, xojų xiñho ri guhų gi 'yǫhų, hinge dama gi thöhų, ne hingi mbǫ ri kwęhų ngut'a.
20 Ngetho nö'ö togo mbǫ ár kwę, hingi pę nö'ö ne Jö da męfi.
21 Jange hyęhųp'ų gatho nö'ö hingi ho ne gatho nuya ts'omfeni. Pę'sų n'ar hogamųi gi hñöñhų ar hoga mhö xi t'ut'ahų. Nunar mhönų tsą da pǫ'ahų.
22 Ne gi 'yǫthų nö'ö mönga ar hoga mhö, hinge hǫnsę gi 'yǫxthų. Nu'mų hingi 'yǫthų, gi nts'oksęhų.
23 Ngetho nu'mų n'a da 'yǫxa ar mhö, ne hinda 'yǫ'te, ñhęhwi n'a handasę ár hmi har ñhe.
24 Nö'ö xi wadi xi hyanda ár hmi ne bi ma, m'ęfa bi pumhni tengu ár hmi.
25 Ha nö'ö togo huxa ár dą har 'bępate xi hoga ma mųihų, hingar döni, umba ár mųi tęni da 'yǫt'a nö'ö mö, ne njap'ų nzątho gatho nö'ö ǫt'e.
26 Nu'mų n'a enö xa honga Jö, ne hingi tsą da got'a ár ne, nts'oksę, ne gatho nór 'bęfi honga Jö, hinter m'ęp'ų'ö.
27 Nunar thongajö xint'axi ne hinte pę'sa ya jąxt'i hár nthandi Jö ar Dada, gehnų ma ga xi'ahų: Tsǫñhų ya tsi hyoyabötsi ne ya 'ranxu tho ar k'at'i, ne gi ntsuñhų hinda jąxt'a ri m'ųihų gi męwihų ar ximhąi.

2

Hingi hwanthų 'ra

1 Ma tsi kuhų, dá nheki nuna ri ñ'emųihų gi pę'sfų ma tsi Hmuhų Hesukristo, yo gi hwanthų togo gi zohų.
2 Ngetho nu'mų ha ri mhunts'ihų da zǫnga n'ar ku di hö ya k'axt'amfo'yę ne ya hoga he, 'męfa da zǫnga man'ar tsi hyoya ku di he 'ra ya tsi njųmfo,

3 ne gi numañhohų nuna hö ar nzątho he, ne gi 'ñembabihų: Hñuxnų ha ya hoga nthuts'i. Ha gi 'ñembabihų nunar tsi hyoya: 'Bąp'ųtho. Nu'mų gi ne gi hñudi, hñup'ų har hąi.
4 Hage hingi hwanthų njap'ų ya ku 'mų, ne gi tęñhų ya mfeni hingi ho.
5 Ma tsi hmöka kuhų, di ne gi 'yǫxų nö'ö ma ga xi'ahų: Hage hinxi hwahna Jö nuya hyoya jawa har ximhąi da mę'sa nzęyę ar jamfi, ne da yųt'a hár ts'ųt'wi xi ñöt'wabi nu'ų togo mödi.
6 Ha nu'ahų xka hyomfų ar hñö nö'ö ar tsi hyoya. Hage hingo nu'ų pę'sa yá m'ęts'i togo ja'ahų gi thohų ar ts'om'ųi, ne gehyų togo tsix'ahų ma da 'bąp'ahų ha ya ts'ųt'wi.
7 Ha hinga gehyų togo tsamba ar hoga thuhu bi mhat'ahų n'ehe.
8 Nu'mų xa majöni gi ǫthų ngu enga ar 'bępate xa döta ár nsu, gi tęñhų 'mų ngu enga hár T'ofo Jö: Mö ri ñ'ohų ngu gi mhösẹ. Njap'ų gi ǫthų xiñho 'mų.
9 Ha nu'mų gi hwanthų ri ñ'ohų, gi ǫthų ar ts'oki, ne xka ts'ojwų ar 'bępate, 'ñudi gar ts'oktehų.
10 Nu'mų n'a umba ár mųi da 'yǫt'a gatho ngu mönga ha ya 'bępate, ne nu'mų da ts'oka n'a xęnitho, da thǫxa xǫge.
11 Ngetho get'ö togo bi 'ñenö: Yo gi tsimba ár nthöti ma'ra, get'ö xi 'ñenö n'ehe: Yo gi ñhote. Ngetho nu'mų hingi tsimba ár nthöti man'a, ha gi hote, njap'ų xka ts'okwa yá 'bępate Jö.
12 Jange 'bųhų ne gi ñöhų ngu nu'ų ma da thö'spa majöni har 'ra'yo 'bępate xi hoga ma mųihų.
13 Har thöxamajöni hinda ma da m'ę'spa ar nhwëki nu'ų togo himbi mę'sa ar nhwëki. Ha nunar nhwëki töpa ár nsu ar thöxamajöni.

Ar ñ'emųisẹ hinter mę'ö nu'mų hingi pęwi ya hoga 'bęfi

14 Ma tsi kuhų, te da mąxa n'ar ku da 'ñenö pę'sa ar ñ'emųi ne hinte nheki yá hoga 'bęfi. Hanja da tsą da mpǫ n'a nu'mų hǫnsę di mpę'sa ar ñ'emųi.
15 Xi'mų n'ar ku ar ñ'ǫhǫ wa ar 'bęhñö, hinte kö ár dutu, ne hinte pę'sa te da zi hyax'mų,
16 ha nu'ahų gi 'ñembabihų: Di möhų ter entho, ñhexų xiñho ne niñöhų, ne hingi umfų tema honga ár ndo'yo, tema ñho gi umfų 'mų.
17 Njap'ų ar ñ'emųi n'ehe, nu'mų hingi pęwi ya hoga 'bęfi, hinter mę'ö.
18 Tsą da 'ñenga n'a: Nu'ge gi pę'sa ar ñ'emųi, ha nuga di pę'sa ya hoga 'bęfi. Utka ri ñ'emųi hinte pęwi ya hoga 'bęfi, ne nuga ga ut'a ma ñ'emųi di pęwi ya hoga 'bęfi.
19 Gi jamfi n'ada Jö 'bųi. Xiñho'ö. Njap'ų nuya ts'ondöhi jamfi n'ehe, ne xa nhwöt'i ntsu.
20 Xa xka 'bę ri mfeni. Ham'ų ma gi pödi, nunar ñ'emųi, nu'mų hingi pęwi ar hoga 'bęfi, hinter mę'ö.
21 Ma palehų ar Abra bi nhu hinte ma ts'oki mi tu, ngetho bi 'yǫt'a ar hoga 'bęfi nú'mų mi dątwa Jö ar Isa ár t'ų, ngu n'ar m'ǫñhǫ.
22 Ha hingi handi, ar ñ'emųi bi mpęfi mahyęgiwi ya hoga 'bęfi, ne bi japi bi nxǫge nú'mų mi t'ǫt'a ya hoga 'bęfi.
23 Njap'ų bi thogi ngu enga hár T'ofo Jö habų enö: Ar Abra bi ñ'emųi Jö ne bi nhu hinte ma ts'oki mi tu, ne bi nsipabi ár ñ'owi Jö.
24 Hyanthų 'mų, nuya jö'i numañho Jö ngetho ǫt'a ya hoga 'bęfi, hinge hǫnsę thandwa ár ñ'emųi.
25 Njap'ų ar Rahab mar ts'o'bęhñö, bi nhu hinte ma ts'oki mi tu, ngetho bi umba ar tsąyą yá m'ęhni, ne bi ko'sa ha man'ar 'ñu.
26 Ngetho jangu ar ndo'yo, nu'mų k'at'wabi ar hñö xi du, njap'ųtho ar ñ'emųi n'ehe, nu'mų hingi pęwi ya hoga 'bęfi hinter mę'ö.

3

Nö'ö pę ma nehų

1 Tsi kuhų, yo xa gi hoñhų gi ñ'utatehų nzęyę'ihų, ngetho gi pöhų ma da thobgagihų nö'ö ar pa da thöxamajöni.
2 Ngetho gatho di ts'okwabihų Jö. Nu'mų di 'bų n'a hinte ts'okwa Jö nú'mų ñö, nö'ö xa 'bųi xiñho, ne pę'sa ar ts'ędi da zöma xǫge ár ndo'yo.
3 Nujų di tutwabihų ya bǫjö ha yá ne ya fani, ne da 'yǫtkagihų. Njap'ų di ęthų gatho ár ndo'yo.
4 Nuya motsa n'ehe, mödi nda döta ne di ntǫxkwi ya 'yomndöhi, t'ęt'a tsixa n'ar tsi t'ųlo nt'ę, ne ęt'a habų da ne nu'ų ęt'i.
5 Njap'ų ma nehų n'ehe, gehnų n'ár tsi xęni ma ndo'yohų, ne tsą da 'yǫt'a ya döta 'bęfi. Hangu ár döta ar mboza tsą da tsǫ n'ar tsi t'ųlo tsibi.
6 Ne numa nehų gehnų n'ar tsibi. Ja ñuxhnų ya ts'oki jawa har ximhąi. Nunar nenų huxa ha ma ndo'yohų, xi ts'omba ár m'ųi gatho nö'ö xi hyoka Jö. Gesẹ ár tsibi ar 'bęxui tsǫ nunar tsibinų.

7 Ngetho gatho ya zu'we ja har ximhại, ya ts'ints'ụ, ya k'eñö ne nuya zu'we ja har ñhọnthe, xi tsạ xi zönda ar jö'i.
8 Ha hinjo'o n'ar jö'i xi zönda ár ne. Ngu n'ar hñeni hingi tsạ da m'ạ'mi, xa ñuxa ar 'ñethi hote.
9 Getnụ di nsundahụ Jö ar Dada, ne getnụ di tsañhụ ya jö'i di hñöxa Jö.
10 N'adar ne habụ pọnga ar nsunda ne ar nts'ani 'mụ. Ma tsi kuhụ, yo gi njahụp'ụ.
11 Hage n'adar pọthe habụ pọnga ar uthe ne ar júthe.
12 Tsi kuhụ, hage n'ár 'bại ar iuxi tsạ da unga ya 'ro njụka ar nziki, wa n'ár 'bại ar obxi da unga ya iuxi.

Ar mfödi di 'ñe mhets'i

13 Nö'ö togo ja ri mfödihụ ne xiñho ár mfeni, ñ'uhụ ri hoga 'bẹfihụ da nheki gi pẹ'sụ n'ar hogamụi, hingi ñ'exụ.
14 Ha nu'mụ gi gesẹhụ, ne gi benthụ ar tuhni ha ri mụihụ, yo gi exa ri nsuhụ gi eñhụ gi pẹ'sụ ar hoga mfödi, ne hingi njap'ụ.
15 Ngetho nunar mfödinụ gi tẹñhụ, himbi pẹhna Jö. Gehnụ ár mẹti ar ximhại, xi bensẹ ya jö'i, ne go unga ar ts'ondöhi.
16 Ngetho nu habụ ja ar gesẹ ne ya tuhni, nunụ hinte janụ ar hogam'ụi, họnsẹ nö'ö xi nts'otho.
17 Ha nunar hoga mfödi di 'ñe mhets'i, m'ẹt'o xint'axi, hingi honga ar tuhni, di mönga ar hogamhö, ar hogajö'i. Di hwëka ma'ra, ne ọt'a n'ar hoga 'bẹfi, hindi ñ'önt'ụtho, gatho umba ár mụi ọt'a xiñho.
18 Ne nu'ụ togo pẹ'sa ar hogamụi ọt'a ar hoga 'bẹfi, ma da hñönga n'ar m'ụi ter entho.

4

Ar ntsixkwi ya meximhại

1 Habụ di 'ñe ya tuhni ne ya nt'ụtsate gi pẹ'sụ. Hage hinge di 'ñe ngetho te gatho gi nehụ, ne gathoyụ nxint'a ha ri mfenihụ.
2 Gi hyọjụ ne hingi pẹ'sụ. 'Bụtho gi ñhohụ ne gi ñö'spabihụ yá ñho ma'ra, ne hingi tsạ gi tsụhụ nö'ö gi nehụ. Xa gi ntuñhụ ne gi weñhụ, ha hingi tiñhụ nö'ö gi tẹñhụ. Hinte gi pẹ'sụ ngetho hingi ạfụ Jö.
3 Ha nu'mụ gi ạhụ hingi t'a'ahụ, ngetho gi ạhụ ngu ne ri ts'omfenihụ.
4 Gi ñhẹhwihụ n'ar jö'i ka ár nthöti. Wa hingi pöhụ nö'ö togo ntsixkwi ar ximhại ntọxkwi Jö. Nu togo ne da ntsixkwi ar ximhại, họtwa ár xụtha Jö.
5 Wa gi beñhụ hinter mẹ'ö te mönga hár T'ofo Jö habụ enö: Nunár Hñö Jö xi japi 'bụ ha ma mụihụ, xa tusẹ mökagihụ.
6 Ha nö'ö xa hwëgagihụ ár mfạts'i, jange enö njawa: Jö ntọxkwi ya ñ'ets'i, ne fạxa nu'ụ 'yo nts'ạ'mtho.
7 'Yọthwụ Jö, yo gi ñhẹhụ da dö'ahụ ar ts'ondöhi, ne da 'wege da ma'ö.
8 Kwathụ gi hyoñhụ Jö, ne da wat'i da hyoñ'ahụ n'ehe. Nu'ahụ xka 'yọthụ ar ts'oki, xụjụ ri 'yẹhụ. Ne nu'ahụ gi yót'a ri mfenihụ, jafụ da t'axka n'agitho.
9 Dá du ri mụihụ gi nzoñhụ. Dá the ri thedehụ da zọ ar ts'oni. Dá the ri johyahụ, da zọp'ahụ ar dumụi.
10 Nts'ạ'mhụ hár nthandi ar tsi Hmu, ne go da 'ñes'ahụ ri nsuhụ.

Hinga theñhụ ya ku

11 Tsi kuhụ, yo gi nthentehụ n'a ngu n'a. Ngetho nu'ụ togo ọt'a njap'ụ, pọntho thenga ya 'bẹpate ne embabi hinter mẹ'ụ. Hingi ne da 'yọte, ne go ne'ụ da hñö'spa majöni ya 'bẹpate.
12 N'asẹ togo xi unga ya 'bẹpate, ge'ö togo tsạ da unga ar mpọhọ, wa da japa ya jö'i da m'ẹdi. Xi'ge, togo'i gi 'yạpa ár mfẹi man'a.

Hyoñhụ gi 'bẹt'ohụ Jö

13 Ha gi ọhụpya, nu'ahụ gi exụ ri nsuhụ gi eñhụ: Nupya wa xudi ga möhụ ha n'ar hnini, ne ga 'bụhụnụ n'a njẹyẹ, ga mpạhụ ne ga töhụ ya bojö.
14 Họnsẹ hingi pöhmöhụ tema da tho xudi. Ngetho ter mẹ'ö ri tehụ. Ha hingi ñhẹhwihụ ar 'bọngui, n'a tsi tụi da nheki ne da m'ẹtho man'agi.
15 Nö'ö xiñho gi 'ñeñhụ: Nu'mụ njap'ụ ne ar tsi Dada ne da hmijụ ar te, ga ọthụ nuna ne nuyụ.
16 Nu'mụ hingi eñhụ njap'ụ, gi exa ri nsuhụ, ne gatho nö'ö hingi et'a Jö m'ẹt'o, hingi ho.
17 Ha nö'ö pödi da 'yọt'a nö'ö xiñho ne hingi ọt'e, ts'okwa Jö.

5

Ts'ohna nu'ụ pẹ'sa ya ñho ne to'ma ya hyoya

1 'Yǫhụpya, nu'ahụ gi pẹ'sụ nzẹyẹ ri ñhohụ, nzoñhụ ne xa gi mahụ, ngetho xa ma gi thohụ ar hyoya ne ar thuhu.
2 Nuya ri ñhohụ xi 'yatho, ne xi zida ya zu'we nuya ri hehụ.
3 Nuya ri k'axt'i ne ri t'axbojöhụ xi zida ar hại, gehyụ ma da dạmajöni gi njahụp'ụ. Nuya ri ñhohụ xka kwathụ nuya ngöxapayụ, pǫntho xka munsụ ya tsibi, ma gi ntsöt'asẹhụ.
4 Nuya 'bẹfi xi 'yǫt'a ri 'bẹgohụ, kạxa Jö gi kahụ ne hingi juthwụ. Ne yá mhafi xi 'yǫ ar tsi Hmu togo xa pẹ'sa ar ts'ẹdi.
5 Xka 'bụhụwa har ximhại ngu xka nehụ, ne xka 'yǫthụ ngu xi ne ri mfenihụ. Ne xa xka nojụ, pǫntho ngu n'ar mẹti xi t'ẹnt'i da tho.
6 Xka hñu'sụ ne xka hyohụ nunar tsi hogajö'i ñhẹtho.

Pẹ'sụ ar ts'ẹti ne gi 'yafụ Jö

7 Jange tsi kuhụ, pẹ'sụ ar ts'ẹti, tǫ'mhụ ar pa da 'ñep'ụ ar tsi Hmu. Jangu ar wöhi tǫ'mi da dạ ar 'bẹt'o 'ye, wa nuna tạ m'ẹfa, ne da ndụi da mpot'i, ne ja da nxofo.
8 Hö, pẹ'sụ ar ts'ẹti ne tsẹta ri mụihụ, ngetho ar tsi Hmu 'bạp'ụtho da ehe.
9 Tsi kuhụ, yo xa gi ngạxtehụ te gatho gi hǫxụ ri kuhụ. Nu'mụ hin'ö, ma da t'ẹk'ahụ ri mfẹihụ, ngetho nö'ö togo ma da hñöxa majöni, 'bạ ar 'ñu da ehe.
10 Tsi kuhụ, pẹ'sụ ngu n'ar nt'uti gi tẹmfụ yá ts'ẹti yá m'ẹhni ar tsi Hmu bi mömp'ụ ár mhö. Tẹñhụ hanja bi tho'ụ ya dumụi.
11 Nujụ di nuhụ nzạtho nu'ụ tho ya thogi. Xka 'yǫhụ tengu mi pẹ'sa ar ts'ẹti ar Hob, ne xka pöhụ tema ngötsi bi umba ar tsi Hmu, ngetho xa döta ár nhwëki ne ár hogamụi.
12 Hǫnsẹ nö'ö xa di tẹt'ahụ tsi kuhụ, hinte gi 'ñethụ made, ngu ar mhets'i wa ar ximhại. Nö'ö gi eñhụ hö, di njap'ụ, ha nö'ö gi eñhụ hin'ö, hin'ö. Yo ma da thus'a ri mfẹihụ.
13 Nu'mụ ja te tup'a ri mụihụ, 'yạfụ Jö. Ha nu'mụ gi johyahụ, tuthwụ Jö.
14 Ha nu'mụ gi hñeñhụ, zoñhụ ya ndö har nijö da 'yạpa Jö gi thixụ, ne da gos'ahụ ar nziki da e pǫta ar tsi Hmu.
15 Nu'mụ da t'ạpa Jö ne di ñ'emụi, go gehnụ japi da dixa ar dạthi, ne ar tsi Hmu da gụts'i. Ha nu'mụ xi 'yǫt'a n'ar ts'oki, da mpumbabi.
16 Ndạhụ ri ts'okihụ n'a ngu n'a, mhathwụ Jö n'a ngu n'a, ne da tsạ gi thixụ. Nu ár hoga nt'ạdi n'ar hogajö'i, xa te gatho tsạ da 'yǫt'e.
17 Ar Elia mar ñ'ǫhǫ mi tho ya ts'omfeni ngujụ n'ehe. Ne bi zit'a ár mụi bi 'yạpa Jö hinge nda 'wöi, ne himbi 'wö xǫge ar ximhại hñu njẹyẹ ne 'rato nzönö.
18 Bi mengi bi 'yạpa Jö, ne bi 'wöi man'agi, ha nunar hại bi mengi bi unga ár sofo.
19 Tsi kuhụ, nu'mụ gi ko'sụ n'ar ku xki 'bẹ ar 'ñu majöni,
20 pöhụ nö'ö togo da japa n'ar ts'okte da zop'ụ ár ts'o'ñu, ma da japi da k'ont'a ár pa ndi ma har 'bẹxui, ne xi mpunga nzẹyẹ ya ts'oki.

ÁR NDỤI AR PEDRO
Ár nduị ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pedro

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Pedro, ár mpọtegi ar tsi Hmu Hesukristo. Di ot'ahụ nunar hẹ'minụ, nu'ahụ xka mfonthụ ha ma'ra ya hại núnụ Mponto, Ngalasia, Nkapadosia, N'asia ne har hại Mbitinia.
2 Jö ar Dada xki hwañ'ahụ ya maham'ụ ngu xki beñ'ö, ne bi hñux'ahụ nda t'axk'a ri m'ụihụ ár Hñö Jö. Njap'ụ da tsạ gi 'yọthụ Jö, ne nda xụk'ahụ hár ji ar tsi Hmu Hesukristo. Dá hñus'a ar nhwëki ne ar hogam'ụi t'a'ahụ.

N'ar döta ndọ'mi

3 Nsunda Jö ár Dada ar tsi Hmu Hesukristo, togo bi hwëgagihụ da m'ụhụ man'agi. Ne xa di 'withụ di tọ'mhụ nö'ö xi 'ñep'ụ, ngetho bi mengi bi nte man'agi ar tsi Hmu Hesukristo.
4 Ne ma ga höñhụnụ mhets'i n'ar ñho hiñham'ụ da nhwati, hinto da tsạ da jạxt'i, ne hinda tho ár nzạtho. Gehnụ xi t'egagihụnụ.
5 Ár ts'ẹdi Jö fạxa ma ñ'emụihụ ga höñhụ nunar mpọhọ xi t'ẹgagihụ, ne da t'ajụ ha ya ngöxapa.
6 Ne go gehyụ ja'ahụ gi njohyahụ, mödi 'ra ya tsi pa gi thohụ ya nt'ụtsa, nu'mụ njap'ụ handa xiñho ar tsi Dada.
7 Ne njap'ụ da ts'ạt'a ri ñ'emụihụ, töta ár ñho ar k'axt'abọjö t'ẹnt'a har tsibi, ne da 'we gatho nö'ö hingi ho, mödi ma da thotho. Ha nuna ri jamfihụnụ ma da t'e'spa ár nsu, ne da nhumañho xta ep'ụ ar tsi Hmu Hesukristo.
8 Hinxka hyanthụ ha gi möhụ, ne gi ñ'emụihụ mödi hingi hanthụpya. Nunar jamfinụ ja'ahụ gi pẹ'sụ n'ar johya xa nzạtho, hingi tsạ ga möñhụ tengu'ö.
9 Ne gi tsụhụ ar mpọhọ, gehnụ gi ñ'emụihụ gi tsụhụ.
10 Nuyá m'ẹhni Jö bi ñ'ạni ne bi hñet'ụ tema ndi bọnga nunar mpọhọ xki ñhöt'ahụ, ne bi möñ'ụ nunar nhwëkinụ xki t'ẹk'ahụ.
11 Mi het'ụ xiñho togo ne ham'ụ ma nda tho nö'ö xki xipa ár Hñö ar tsi Hmu Hesukristo mi pẹs'ụ. Gehnụ mi xip'ụ tema ụgi ma nda tho'ö, ne ya döta njöpi nda e m'ẹfa.
12 Xki t'utwabi'ụ nehe hinge nda zụ nuya ñhoyụ, go ma nda zụjụ. Nö'ö mi möñ'ụ maham'ụ, xi xi'ahụpya nu'ụ togo hömpa ár ts'ẹdi ár Hñö Jö, gehnụ xpa e mhets'i. Gathoyụ nemhö da bö xiñho ya ẹnxẹ.

Ts'ónkagihụ ga 'bụhụ n'ar m'ụi xint'axi

13 Jange umba ri mụihụ gi pöhụ tema gi pẹhụ. Da xo ri dạhụ, ne gi tọ'mthohụ ar nhwëki ma da hö ma tsi Hmuhụ Hesukristo xta ehe.
14 Nupya gar bötsi'ihụ Jö gi ọhụ gatho nö'ö nsi'ahụ. Jange yo gi nehụ nuya ts'oki ngi ọthụ maham'ụ nú'mụ hinge ngi pöhụ ngi 'yọthụ ar ñho.
15 Jangu nö'ö togo bi zoñ'ahụ xint'axi ár m'ụi, gi njahụp'ụ n'ehe, dár nt'axi gatho nö'ö gi 'yọthụ.
16 Ngetho njanụ xi mönga Jö har T'ofo: Dár nt'axi ri m'ụihụ nguga xint'axigi.
17 Ha nu'mụ gi ndöñhụ ngu ri Dadahụ togo ọt'a ar hoga ts'ụt'wi, umba ngu xi 'yọt'a n'a ngu n'a, ne hingi hwantho; jange ntsuñhụ hanja gi 'yohụ gatho ya pa gi nehụ ar 'ñu di ma mhets'i.
18 Ngetho bi njụk'ahụ har m'ụi hinte mar ñho bi zok'a ri dadahụ. Ha nunar njut'i bi t'uni bi ts'iñ'ahụ, hinge ngu nö'ö thege, ngu ar k'axt'i wa ar t'axbọjö.
19 Gesẹ ár ji ar tsi Hmu Hesukristo bi nö'mi, ngu n'ar tsi dẹti t'unga ngu ar m'ọñhọ, xa 'bụi xiñho ne hingar ts'onte.
20 Jö xki benga nda 'yọt'a njap'ụ nú'mụ hinxki hyokta ar ximhại, ne ka xi nheki nuya payụ homp'a ri ñhohụ.
21 Ne nuna ar ụgi bi tho ar tsi Hmu Hesukristo, bi ja'ahụ gi ñ'emụihụ Jö, togo bi ko'spa ár te ne xi umba n'ar döta nsunda. Njap'ụ gi ñ'emụihụ Jö, ne gi tọ'mbabihụ ár mfạts'i.
22 Xi t'axka ri mụihụ gi ọthụ nö'ö majöni, ne ár Hñö Jö fạx'ahụ gi pẹ'sụ ar hoga mhöte hindi oxta mañö. Jange mhöhụ n'a ngu n'a. Nunar mhötenụ di 'ñe ha n'ar hogamụi xint'axi.
23 Ngetho xka penjụ xka m'ụhụ man'agi. Hinge xka 'ñehụpya ha n'a di the ár te. Xka pọñhụ ha n'a hingi the ár te, nú'mụ ga pöthwụ ár mhö Jö hö ar te ne hiñham'ụ da thege.
24 Ngetho hár T'ofo Jö enö njawa:
Gatho ya jö'i ñhẹhwi ya dọni,
ne ár nsu ngu ár ndọni.

Xta 'yot'a ar dọni da dạ ár ndọni.
25 Ha nunár mhö Jö hiñham'ụ da thege.
Gehnụ ar hoga mhö xi nsi'ahụ.

2

1 Jange hyẹhụ n'agitho gatho ya ts'oki, ya nhemhñö, nö'ö gi yot'a ri hmihụ, ya hyọkte, ne ya 'yonga 'bede.
2 Xa gi hyoñhụ ngu n'ar tsi t'ụlo bötsi ar 'ba di 'ñe mhets'i hinte xi nthönts'i. Njap'ụ gi tehụ xiñho ne gi pẹ'sụ ar mpọho.
3 'Yọthụ njap'ụ ngetho xka pöthwụ ár nhwëki ar tsi Hmu.

Ar tsi Hmu Hesukristo ngu n'ar do pẹ'sa ar te

4 Kwathụ gi hyoñhụ ar tsi Hmu Hesukristo, togo ngu n'ar do pẹ'sa ar te. Mödi nunar donụ bi zanda nu'ụ togo mi họ ar ngu, ha Jö go bi hyandi ngu n'ar do xi thahni ne nzạtho.
5 Gi njahụp'ụ n'ehe, di hñöx'ahụ ar do hö ar te, n'a ngu n'a gi jafụ da he'sa ár nijö Jö. Ne di hñöx'ahụ ar möjö pẹ'sa n'ar m'ụi xint'axi, gi ẹnt'a ri tehụ ngu n'ar m'ọñhọ numañho Jö, gi hömfụ ár ts'ẹdi ar tsi Hmu Hesukristo.
6 Jange enga har T'ofo:
Pöhụ di exnụ Nsion ar mụdido dụ'ma ar jödo xi thahni nzạtho.
Nu'ụ togo da ñ'emụibi, hinda ma da 'bẹ ár tsạ.
7 Jange nu'ahụ xka ñ'emụihụ, gi hanthụ nzạtho'ö. Ha nu'ụ togo hinxi ñ'emụi, ngu enga har T'ofo:
Nunar do bi zanda ya họngu,
nupya ar mụdido dụ'mba ár jödo ar ngu.
8 Ne enö n'ehe:
Gehnụ ar do da japi da fe'sa yá wa ne da hwangi.
Ngetho nthẹwi ar mfets'e hár mhö Jö, gehyụ ya mẹ'sku. Njap'ụ xki thuts'i nda njap'ụ'ụ.

Ár hnini Jö

9 Ha nu'ahụ yá bötsi'ihụ Jö xi hwañ'ahụ, yá möjö'ihụ ar ndö mhets'i. Go ge'ahụ ár hnini Jö 'bụ xint'axi, ne ár mẹti'ihụ'ö. Gesẹ'ö bi hwañ'ahụ gi xifụ ma'ra tengu ár ts'ẹdi ne ár nsunda nö'ö togo bi zo'ahụ ngi pọñhụ har 'bẹxui, ne gi 'bụhụpya har hoga hyats'i xa nzạtho.
10 Maham'ụ hinge ngar hnini'ihụ Jö, ha nupya hö, yá hnini'ihụ'ö. Maham'ụ hinge ngi pẹ'sfụ ár nhwëki'ö, ha nupya hö, xka hñömfụ ár nhwëki.

'Bụhụ ngu yá 'bẹgo'ihụ Jö

11 Tsi kuhụ, di zo'ahụ ngu ya nzọhọ ne ngu ya ne'ñu. Di xi'ahụ gi hyẹhụ nuya te gatho ne ri ndo'yohụ, gehyụ ntọxkwi nö'ö ne ri mụihụ.
12 'Bụhụ n'ar hogam'ụi madeda nu'ụ togo hinxi jamfi, mödi 'yomp'a ri 'bedehụ eñ'ụ xi nts'otho nö'ö gi ọthụ. Ne xta ep'ụ ar tsi Hmu Hesukristo, ma da nsundabi Jö xta xo yá dạ, da bö'ụ mar ñho nö'ö ngi ọthụ.
13 Ngetho gi jamfihụ ar tsi Hmu, 'yọthụ gatho nu'ụ togo pẹ'sa n'ar nsu. 'Yọthụ ar ndö xi t'exa mañö,
14 ne gatho yá mạxte, ngetho xi m'ẹhni da umbya mfẹi ya ts'okte, ne da 'ñe'spa yá nsu nu'ụ ọt'a xiñho.
15 Ne Jö gi 'yọthụ xiñho, ne njap'ụ gi kothwụ yá ne nu'ụ ya jö'i hingi numañho nö'ö di pẹhụ.
16 'Bụhụ wande hinto su'ahụ, họnsẹ hingi jahụ gi ne gi 'yọthụ nö'ö hingi ho. 'Yohụ ngu yá 'bẹgo'ihụ ar tsi Dada.
17 'Ñe'sfụ ár nsu gatho. Möhụ ya tsi ku. Tsufụ Jö. 'Ñe'sfụ ár nsu ar ndö n'ehe.
18 'Bẹgohụ, pẹ'sụ n'ar hogamụi gi 'yọthụ ri hmuhụ. Hinge họnsẹ nu'ụ togo ya hogajö'i, 'yọthụ nu'ụ xi ñhembi gi tsẹthụ n'ehe.
19 Jö handa xiñho nu'ụ tho ya mfẹi hindi 'ñepabi, nuya thogi tsẹti, ọt'e da gohwi xiñho Jö.
20 Tema ñho gi jụjụ nu'mụ gi tsẹthụ ar mfẹi ngetho xka nts'ojụ. Ha nu'mụ gi thohụ ar mfẹi ngetho gi ọthụ nö'ö xiñho, njap'ụ hö, hant'ahụ xiñho Jö.
21 Xi ts'oñ'ahụ gi tsẹthụ; ngetho ar tsi Hmu Hesukristo go bi tho'ö ya thogi ma nga thohụhmö, ne njap'ụ bi utkagihụ ár m'ụi ga tẹñhụ.
22 Nö'ö hinte ma ts'oki bi 'yọt'e, ne hinte mar nhemhñö bi bọnga hár ne.
23 Núm'ụ mi ts'ani, himi ko'sa ar nts'ani. Núm'ụ mi tho ya ụgi, hinge mi xipabi nda njapabip'ụ n'ehe. Mi tsokwa gatho hár 'yẹ nö'ö togo ọt'a ar hoga ts'ụt'wi.
24 Gesẹ bi hñöska ma ts'okihụ hár ndo'yo nú'mụ mi ts'ụta har pont'i, ne njap'ụ nu'ụ di 'bụhụ, hinte tsạ te da jajụ ar ts'oki. Nupya ga 'bụhụ ga ọthụ nö'ö xiñho. Bi tho ar ụgi'ö, ne njap'ụ gi pẹ'sụ ar nzaki.

25 Ngetho ngi ñhẹhwihụ 'ra ya tsi dẹti xki mfont'i, ha nupya xka penjụ xka tsụhụ ar mạ'yo
su'a ri tehụ.

3

Hanja da m'ụ ya nthöti

1 Di zo'ahụ nu'ahụ gar 'bẹhñöhụ n'ehe, gi 'yọthụ ri dömehụ, ne njap'ụ nu'mụ togo hinxi
ñ'emụi, da hñönga ár mhö Jö hant'ahụ ri hogam'ụihụ, hinge mahyoni gi zohụ.
2 Họnsẹ da hyant'a ri hogam'ụihụ xint'axi ne gi tsufụ Jö.
3 Nuna ri ñhokihụ, hinge xa gi hyoñhụ nö'ö oxta mañö xa di thotho gi ñhojụ. Yo xa gi ñhọxụ
ya hwẹxkabọjö, ne hingi hyehụ ya he gi ñ'exụ.
4 Hyoñhụ nö'ö di 'ñe mbo ri mụihụ. Nunar ñhokinụ hiñham'ụ da thege. Gi umba ri mụihụ
gi 'bụhụ n'ar hogam'ụi, ne gi 'yọthwụ ar ñho ma'ra. Gehnụ numañho Jö.
5 Ngetho njap'ụ mi ñhoka maham'ụ nu'ụ ya tsi 'bẹhñö mi 'bụ n'ar m'ụi xint'axi. Ne mi
tọ'mba ár mfạts'i Jö, mi ọta gatho nö'ö mi xipa yá döme.
6 Jangu ar Sara mi ọta ar Abra, ne mi embabi ár hmu. Ha nu'ahụ xka ehụ di bọni yá
t'inxu'ihụ, nu'mụ gi 'yọthụ ar ñho ne hiñ'otho te gi tsuhụ.
7 Di zo'ahụpya nu'ahụ gar dömehụ, 'bụhwihụ ri 'bẹhñöhụ gi pẹ'sụ n'ar döta mfödi, ne gi
umfụ ar nsu di 'ñepi, ngetho hints'ụ nzẹyẹ yá ts'ẹdi. Beñhụ gehnụ ri ñ'owihụ gi hñöngwi
mahyẹgi yá njöpi Jö, ne njap'ụ hinte di ja te da k'a'sa da t'a'ahụ nö'ö gi ạfụ Jö.

Hanja da m'ụ gatho ya ku

8 Hár ngötṣ'i di xi'ahụ gi beñhụ n'adar mfeni, di ko ri mụihụ gi mhöhụ ngu ya tsi ku, gi
pẹ'sụ ar nhwëki ne gi ntsixkwihụ gatho.
9 Yo gi ko'spabihụ yá ñöni togo ọt'ahụ ar ts'oki, ne hingi ntsạnts'aniwi ma'ra. Nö'ö gi
'yọthụ, tẹtwathohụ Jö, ngetho xi ts'oñ'ahụ da t'a'ahụ ar njöpi.
10 Ngetho ngu enga har T'ofo:
Nö'ö togo ne da mö ár te, ne da hyanda ya hoga pa,
hinda hyẹ ár ne da mönga nö'ö hingi ho,
ne hinda hyẹgi da mönga ya nhemhñö.
11 Dá hyẹ ar ts'oki ne da 'yọt'a nö'ö xiñho.
Da hyonga ar hogam'ụi, ne xta dini hinda hyẹgi.
12 Ngetho ar tsi Hmu handa xiñho nu'ụ pẹ'sa n'ar m'ụi xint'axi,
ne ọxtho tọ'mi tema da 'yạpabi.
Ne 'bụtho da umba yá mfẹi nu'ụ togo hingi ọt'a xiñho n'ehe.
13 Ha nu'mụ gi ọthụ nö'ö xiñho, togo tsạ te da ja'ahụ 'mụ.
14 Ne nu'mụ ja te da nja'ahụ ngetho gi ọthụ xiñho, nzạtho'ö. Yo gi jafụmasu ne da pi'ahụ,
ne hingi tu ri mụihụ.
15 Nö'ö gi pẹhụ, nsundahụ Jö ar tsi Hmu ha ri mụihụ. Ne hyax'mụ gi 'bụhụ xka ñhojụ
gi thöthụ, hingi ñ'exụ ne di 'bẹnga nt'ek'ei nu'ụ togo ạñ'ahụ teme di bọnga ri ndọ'mihụ gi
pẹ'sụ.
16 'Bụhụ hinte di tsụ'a ri mfenihụ. Ne njap'ụ nu'ụ jụs'ahụ ri 'bedehụ enö gar ts'oktehụ,
da 'bẹ yá tsạ xta nu hingi njap'ụ. Xta nu'ahụ gi pẹ'sụ n'ar hogam'ụi, ngetho gi 'bụhwihụ ar
tsi Hmu Hesukristo.
17 Xiñho'ö nu'mụ gi thohụ ya thogi ngetho gi ọthụ nö'ö xiñho, nu'mụ njap'ụ ne ar tsi Hmu,
hinge gi thohụ ya thogi ngetho gi ọthụ ya ts'oki.
18 Nunar tsi Hmu Hesukristo bi tho n'agitho ar ndöte, njap'ụ bi hñöga ma ts'okihụ. Ar
hogajö'i bi unga ár te bi pọkagihụ nujụ xta ọthụ ya ts'oki, ne da zixkagihụ ma ga 'bụhwihụ
Jö. Majöni bi du ár ndo'yo, ha nu ár hñö himbi du, pọntho bi mengi bi nte nú'mụ mi nanga
man'agi ár ndo'yo.
19 Nunár hñö bi ma ba humbyá hmi nu'ụ yá hñö ya jö'i bi jot'i.
20 Nu'ụ maham'ụ himbi ne bi 'yọde, hangu bi dọ'mahmö Jö, gatho ya pa bi zi'spa ar Noe
bi hyoka ar motsa. Himbi k'ont'a nzẹyẹ ya jö'i, họnsẹ hñötọ bi bongi nda jötṭ'a har dehe.
21 Nunar dehenụ bi ñu'sa ar ximhại, ñhẹhwi ar xixthe nuya payụ. Nunar xixthenụ, hinge
di nehụ ga xujụ ma ndo'yohụ. Gehnụ n'ar nt'udi di uñhụ hár nthandi Jö hinte tsụka ma
mfenihụ, ne xta mpọhụ. Gathonụ xta höñhụ ngetho bi mengi bi nte ar tsi Hmu Hesukristo.
22 Gehnụ mi wadi bi bọxa mhets'i, bi hñuxa hár ñ'ẹi Jö. Ne gatho ya ẹnxẹ, ya ndö ne ya
ts'ụt'wi ọta nö'ö möñ'ö.

4

Ngu yá hoga 'bẹgo'ihụ Jö, jafụ da mpẹ ya hogant'uni xi 'ra'ahụ Jö

1 Ar tsi Hmu Hesukristo bi zẹta nuya thogiyụ hár ndo'yo, jange pẹ'sụ nunar mfeninụ
n'ehe. Ngetho nu'ụ togo xi tho ya ụgi hár ndo'yo, xi ñ'ehwi ar ts'oki.

2 Nuya pa xi 'ñep'ụ hinda m'ụ ngu nese, tẹmtho yá ts'onhe ya meximhại. Nupya da 'yọt'a gatho ngu ne Jö.
3 Hyẹhụp'ụ nö'ö ngi ọthụ mi numañho nu'ụ hingya gamfi. Nu'ụ 'bẹngwi ya jö'i, te gatho ne'ụ, xa ya nti, xa ne da 'bẹ yá mfeni ha ya dạngo, ne ndönga ya tsita emp'ö, xa xi nts'otho nö'ö ọt'ụ.
4 Nuyụ 'yọtho hingi ñ'owihụ ha yá ts'o'bẹfi, ne theñ'ahụ.
5 Ha ma da dạtwa majöni nö'ö togo xi ñhoki da umbyá mfẹi nu'ụ te, ne nu'ụ xi du.
6 Jange xi nsipabi ar hoga mhö nu'ụ togo xi dupya, ne da tsạ da m'ụ'ụ ngu ar hñö di hñöxkwi Jö, mödi bi hñönga ar ndöte ngu ar njut'i ar ts'oki tho gatho ya jö'i.
7 Nö'ö ar pa da göxa xọge, 'bạp'ụtho da zọhọ. Jange hyanthụ xiñho tema gi pẹhụ, ne ndö'mhụ hingi tsạyạhụ gi zohụ Jö.
8 Ne gi umba ri mụihụ m'ẹt'o xa gi mhöhụ n'a ngu n'a, ngetho ar mhöte punga nzẹyẹ ya ts'oki.
9 Gi nethohụ gi uñhụ ar tsạyạ n'a ngu n'a.
10 Ngu yá hoga 'bẹgo'ihụ xi t'ẹnt'a ha ri 'yẹhụ nuya nzẹyẹ ya hogant'uni unga Jö, jafụ da mpẹ ha yá m'ụi ma'ra ngu ar nt'uni xi nhwëk'ahụ.
11 Nu'mụ ja n'a togo ñö, dá ñö ngu mönga ár mhö Jö. Ha nu'mụ ja n'a togo pẹpa ma'ra, dá 'yọt'e ngu ár döta ár ts'ẹdi Jö xi thembabi. Ne njap'ụ gatho nö'ö gi pẹhụ da nsundabi Jö, ngetho gi pẹfụ ar tsi Hmu Hesukristo. Jö ár mẹti ar nsunda ne ar ts'ụt'wi hiñham'ụ da göts'i. Dá njap'ụ.

Di thohụ ya thogi ngetho dar gamfihụ

12 Ma tsi hmöka kuhụ, yo gi tu ri mụihụ nu'mụ xta ep'ụ ya thogi, ne da zụ'ahụ ngu n'ar tsibi da tsạt'ahụ ri ñ'emụihụ. Yo ma gi 'yọhụ xta ep'ụ gathoyụ.
13 Nö'ö gi 'yọthụ, njohyahụ ngetho gi thohụ n'a tsi tụi ya ụgi ngu bi tho ar tsi Hmu Hesukristo, ne nú'mụ xta nheki ár nsunda xa ma gi njohyahụ.
14 Nu'mụ nt'ụtsa'ihụ ngetho gi tẹñhụ ar tsi Hmu Hesukristo, xa nzạtho'ö, njap'ụ nheki gi 'bụhwihụ ár Hñö Jö. Majöni nu'ụ tsani, ha nu'ahụ gi nsundabihụ ha ri m'ụihụ.
15 Yo ma gi thohụ ya thogi ngetho gar hyotehụ, gar bëhụ, gar ts'oktehụ, wa gi ñ'öxtehụ tengu yá m'ụi ma'ra.
16 Ha nu'mụ gi thohụ ya thogi ngetho xka ñ'emụihụ, yo ma gi ntsạhụ. Nsundabihụ Jö gi thohụyụ.
17 Ngetho bi zọ ar pa da nja ár mfẹi Jö, ne ma da dụ'ma m'ẹt'o hár nijö. Ha nu'mụ xi ndụi xi gụtka ma guhụ, tema ngöts'i tọ'ma nu'ụ hinxi ñ'emụi ár hoga mhö Jö.
18 Ne enga har T'ofo n'ehe:
Nu'mụ xa xi ñhembi da mpọhọ n'ar hogajö'i,
habụ di gohmö nö'ö hingi benga Jö, ne ar ts'okte 'mụ.
19 Jange nu'ụ togo gi thohụ ya thogi ngu ne Jö, 'yẹnt'athohụ ri tehụ ha yá 'yẹ ar tsi Dada togo bi hyogagihụ, ne xa gi umba ri mụihụ gi 'yọthụ ar ñho.

5

Sufụ yá tsi dẹti Jö

1 Di zo nu'ụ ya ndö har nijö gi 'bụhwihụp'ụ. Di ạpabiga dar ndösẹ n'ehe, ne da handwa yá ụgi bi tho ar tsi Hmu Hesukristo, ne di tọ'mi ga 'bụ'benụ mhets'i xta nheki ár nsunda.
2 Suhụ ya tsi dẹti gi 'bụhwihụp'ụ yá mẹti ar tsi Hmu. Yo gi ọthụ ngetho nja'ahụ, go gi nesẹhụ. Yo gi homfụ yá bojö, njohya gi suhụ.
3 Hingi 'yọthụ ndöta gi ne gi hyọmahạihụ nu'ụ togo gi suhụ. Nö'ö gi 'yọthụ, 'ñuhụ n'ar hogam'ụi.
4 Ne xta ep'ụ ar Döngamạ'yo, ma gi hñöñhụ ar nthöhö nsunda hinda ma da thege.
5 Mahyẹgi di xi'ahụ nu'ahụ gi bötsihụ, 'yọthụ te da xi'ahụ ya ndö har nijö. Gatho'ihụ ñ'ọthụ n'a ngu n'a, ne di nhekitho ri hogamụihụ, ngetho:
Jö ntọxkwi nu'ụ ya ñ'exte,
ne hwëkwa ár mfạts'i nu'ụ hingya ñ'ets'i.
6 Nts'ạ'mhụ hár nthandi Jö togo xa ja ár ts'ẹdi, ne go da 'ñes'ahụ ri nsuhụ nú'mụ xta zọnga ar pa xi beñ'ö.
7 Tsokwabihụ Jö gatho ri dumụihụ, nö'ö hingi tsạyạ su'ahụ.
8 Zọt'a xiñho ri dạhụ ne yo gi ötha, ngetho ri ñ'ụnihụ ar ts'ondöhi 'yo ngu n'ar 'muhu honi togo da 'yẹnt'a ár ne.
9 Nọxjụ gi tọ'spabihụ xi nzẹ ri jamfihụ. Gi pöhụ nuya thogiyụ, bí thopya nzẹyẹ ya ku xọge ár nxidi ar ximhại.
10 Ne Jö togo ár mẹti ar nhwëki, bi zokagihụ ga 'bụhụ hár nsunda hingi thege, ngetho di tẹñhụ ar tsi Hmu Hesukristo. Nu xta tho 'ra ya tsi pa gi thohụ ya thogi, gesẹ'ö da mạx'ahụ

gi 'bụhụ n'ar m'ụi xint'axi, da zẹt'a ri jamfihụ, da 'ra'ahụ ar ts'ẹdi, ne da zix'ahụ xiñho hár 'ñu'ö.
11 Jö go ár mẹti'ö ar nsunda ne ar ts'ụt'wi hiñham'ụ da götsi. Dá njap'ụ.

Ya ngöxanzẹngwa

12 Di pẹñ'ahụ nunar hẹ'minụ da hñösi'ahụ ar ku Silbano, togo di handi n'ar ku ọta xiñho ar tsi Hmu. Xta ot'ahụ n'a tsi tụi, di ne ga hup'a ri mụihụ, ne di dạmajöni gehnụ ár nhwëki Jö nö'ö gi tẹñhụ.
13 Ar nijö 'bụ Mbabilonia, mahyẹgi ngu'ahụ xi hwahna Jö, pẹñ'ahụ ar nzẹngwa n'ehe. Ar ku Mörko togo pọntho ma t'ụ zẹngwa'ihụ n'ehe.
14 Nzẹngwahụ n'a ngu n'a xa gi mhötehụ. Gi 'bụhụ n'ar hogam'ụi gatho nu'ahụ xka nthẹxụ ar tsi Hmu Hesukristo. Dá njap'ụ.

ÁR ÑOHO AR PEDRO
Ár ñoho ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Pedro

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Simu, t'engagi ar Pedro, ár 'bẹgogi ne ár mpọtegi ar tsi Hmu Hesukristo. Di ot'ahụ nunar hẹ'minụ nu'ahụ xka tsụhụ n'ar nzạtho jamfi ngu nö'ö di pẹ'sje. Xka tsụhụ nunar jamfinụ, ngetho xa ar hogajö'i ma Jöhụ ne ma Pọhọtehụ ma tsi Hmuhụ Hesukristo.

2 Dá hñuxa ar nhwëki ne ar hogam'ụi gi höñhụ, ngetho gi pöhụ Jö ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo.

Nuya ku di hñöxa ár m'ụi Jö

3 Jö xa pẹ'sa ár ts'ẹdi, ne xi 'rakagihụ gatho nö'ö di hoñhụ ga 'bụhụ ne ga pẹfụ xiñho, ngetho nö'ö togo bi zokagihụ xa döta ár nsunda, gesẹ'ö bi ñ'udi ga pötwabihụ.

4 Ne xi 'rajụ ya nzạtho ñhöt'i thota ár mhödi ne xa döta. Njap'ụ da tsạ di hñöx'ahụ ár m'ụi Jö, ngetho xka hyẹhụp'ụ ar ts'oki jawa har ximhại, t'ọt'e tẹnga yá ts'onhe ya jö'i.

5 Jange nu'ahụ xa gi umba ri mụihụ gi tẹtwabihụ da mẹwi ri jamfihụ ar hogam'ụi, ha nunar hogam'ụi di pẹwi ar hoga mfödi.

6 Nunar hoga mfödi di pẹwi ar nts'uni, ha nunar nts'uni di pẹwi ar ts'ẹti, ha nunar ts'ẹti di pẹwi ar nhwëki.

7 Ha nunar nhwëki di pẹwi ar mhöte n'a ngu n'a, ne nö'ö gi mhöhụ n'a ngu n'a, di pẹwi gi möhụ gatho nu ma'ra.

8 Ngetho nu'mụ xa gi pẹ'sụyụ, ne gi jafụ da xu, hinda ma da m'ẹp'ụ xka pöhụ ar tsi Hmu Hesukristo, hingi 'bụhụ njap'ụtho hinter m'ẹfi ri tehụ.

9 Ha nu'ụ togo hingi pẹ'sa nuya ñhoyụ pẹwi yá jamfi, ọt'a ngodạ, hingi honga nö'ö bi e mhets'i, ne xi pumhni xi nsụkwa yá ts'oki xki 'yọt'a mam'ẹt'o.

10 Jange tsi kuhụ, xa gi umba ri mụihụ gi ñ'uhụ xi ts'oñ'ahụ ne xi thañ'ahụ, ngetho nu'mụ gi 'yọthụ njap'ụ, xi ñhembi gi tạhụ.

11 Ne njap'ụ ma da sok'ahụ n'ar döta ne nzạtho goxthi, ne gi kụthụ har ts'ụt'wi hiñham'ụ da thege, ár mẹti ma Pọhọtehụ ne ma tsi Hmuhụ Hesukristo.

12 Nuga hinga ma ga tsạyạ ga beñ'ahụ gathoyụ, mödi xka pöhụ ne xi zẹt'a ri jamfihụ gi tẹñhụ nö'ö majöni xi nsi'ahụ.

13 Di beni nupya di 'bụtho, gehnụ ma 'bẹfi ga bemp'ahụ gi 'yọthụyụ.

14 Ngetho di pödi ngut'a ma ga hẹkwa nunar ndo'yonụ, ngu xi xikagi ar tsi Hmu Hesukristo.

15 Ma ga umba ma mụi n'ehe, nú'mụ xka ñ'e'be nunar hạinụ, nu'ahụ hyax'mụ gi benthụ nuya xta ut'ahụ.

Dạmajöni nu'ụ togo bi hyandwasẹ ár nsunda ar tsi Hmu Hesukristo

16 Nuje xta ut'ahe ngu da handwaseẹhe ár ts'ẹdi ne ár 'ñehe ma tsi Hmuhụ Hesukristo, hinge ngu enga ya 'bede xi bensẹ ya jö'i.

17 Da hanthe nú'mụ Jö ar Dada bi 'ñe'spa ár nsu ne bi umba ar nsunda, núnụ habụ bi nheki nunar mhö ndi 'ñe har nsunda mhets'i, mi enö: Gehnụ ma hmöka T'ụ, jakagi ga njohya.

18 Ne nuje da ọhe nunar mhönụ ndi 'ñe mhets'i nú'mụ ndi 'bụ'behe har jöpa t'ọhọ.

19 Gatho nuya thogiyụ xi ñ'udi majöni nö'ö xki mönga yá m'ẹhni Jö. Jange xiñho gi jafụmasu nuya mhöyụ, ngu n'ar ñot'i yot'ahụ madeda ar 'bẹxui, gi tọ'mhụ da hats'i ne da yot'ahụ ar njötsọ pọxa 'bụ xudi.

20 Họnsẹ beñhụ m'ẹt'o, gatho nö'ö xi 'yot'a yá m'ẹhni Jö har T'ofo, hinda tsạ ga bensẹhụ nö'ö tema ne da mö, go utkagihụ Jö.

21 Ngetho nuya te bi mönga nuya m'ẹhni'ụ, hingar mfenisẹ n'ar jö'i. Bi t'umbabi nu'ụ yá 'bẹgo Jö mi 'bụ n'ar m'ụi xint'axi, mi möñ'ụ ngu mi xipa ár Hñö Jö nda mö.

2

Ya kate m'ẹhni ne ya kate utate
(Ar Huda 3-13)

1 Mi 'bụ nuya pa'ụ ya kate m'ẹhni har hnini Israel, ngu ma da nja ya kate utate habụ gi 'bụhụ n'ehe. Nuyụ ma da kụt'a ñ'öntho ya ts'omhö da hwata ar nijö. Hinge họnsẹ'ö, ma da kọnga ar tsi Hmu togo bi gụka har ts'oki, ne njap'ụ ma da nhwati n'agitho.

2 Ne nzẹyẹ ma da dẹmba yá ts'o'bẹfi, ne go yá ts'okiyụ ma da ts'anga ar 'ñu majöni.

3 Xa ya nzibjö, ma da gụk'ahụ yá nthöhö di mönga ya nhemhñö. Nuyụ yanụ maham'ụ xi t'ẹkwa yá mfẹi, ne 'bạp'ụtho ar pa da nhwati.

4 Ngetho Jö himbi pumbabi ya ẹnxẹ bi nts'oki. Bi 'yụt'a har tsibi, ne bi 'ñet'a har fạdi xi m'ẹxui, t'ẹgi da zọnga ár pa ar mfẹi.
5 Ne himbi pumba nuya jö'i mi 'bụ mam'ẹt'o, ba pẹmpa ar dö'ye bi go'ma xọge ar ximhại mi 'bụ har ts'oki. Họnsẹ bi 'yẹ ar Noe mi uta ya jö'i ar hogam'ụi, nunụ ne ma yoto bi k'ont'wi.
6 Ne mba m'ẹmpa ar mfẹi nda nhwata ar hnini Sodoma ne Gomora, họnsẹ ar 'bospi bi gohi. Ne bi jap'ụ ngu n'ar nt'udi ma da njapabip'ụ nu'ụ ne da m'ụ n'ar ts'om'ụi.
7 Ne bi 'yẹkwa ár te ar Lot togo mar hogajö'i, mi tupa ár mụi mi handi hanja mi 'bụ nuya ts'ojö'iyụ.
8 Ngetho nunar hogajö'inụ mi 'bụhwi'ụ, jange hyax'mụ mi tupa ár hogamụi mi handi ne mi ọ'spa yá ts'o'bẹfi.
9 Ja nhekinụ, ar tsi Hmu njamböḍi da mạxa da tho ar ts'ạti nu'ụ ya hogajö'i, ne da 'yẹkwatho yá mfẹi nu'ụ togo ọt'a ar ts'oki, da t'umba nunar pa da thöxamajöni.
10 Ne töte yá mfẹi nu'ụ togo bi dẹnga gatho nö'ö mi ne yá ndo'yo. 'Yo'ụ har ts'oki ne ọt'a gatho nö'ö xints'otho, hingi ne togo da mẹhni. Xa ya gesẹ ne xi me yá ñö, hingi ntsu da zanga nu'ụ togo pẹ'sa yá ts'ẹdi.
11 Nuya ẹnxẹ mödi töte yá ts'ẹdi ne yá nsunda, tsupi hingi ạ n'ar mfẹi da zụhyụ nú'mụ 'bụ'ụ hár nthandi ar tsi Hmu.
12 Ha nuya jö'iyụ ñömañ'ụ nö'ö hingi pödi, ngu ya mẹti hiñ'otho yá mfeni, xi t'ẹnt'i da tho ne da nhwati. Nuyá ts'okisẹ da zixa har 'bẹxui.
13 Ma da hñönga yá nthöhö ngu ya ts'okte, ngetho gehyụ yá johyayụ, zọda ar hyadi ọt'a gatho nö'ö ne'ụ. N'ar m'ẹtsạyụ, ngetho nú'mụ gi ntsixkwihụ, ñ'entho ọt'ụ nö'ö hingi ho.
14 Nuyụ họnsẹ xa hyọkwa yá nthötị ma'ra, hingi tsạbi ọt'a ya ts'oki. Hạt'i da zo ha yá 'yẹyụ nu'ụ togo hinxi zẹta yá ñ'emụi. Ha yá mụi xi nzöi hyọkwa yá mẹti ma'ra. Yá bötsiyụ ar 'bẹxui.
15 Xi hyẹ'ụ ar 'ñu majöni, ne xi dẹmba ár 'ñu ar Balam ár t'ụ ar Beor, togo xa bi mö ár nthöhö ar ts'oki.
16 Mödi n'ar mẹti ndu bi ñö ngu n'ar ñ'ọhọ, bi zụi himbi hyẹgi nda 'yọt'a nö'ö mi beni.
17 Nuya jö'iyụ ñhẹhwi ya pọthe hinte unga ar dehe, ne ngu ya gui tuxta ar 'yomndöhi. Xi t'ẹkwabi da m'ụ har 'bẹxui hiñham'ụ da göts'i.
18 Ngetho ñö ya mhö ñ'ets'i hinte yá ñho. Njap'ụ ko'sa nu'ụ majöni mi ne nda hyẹ nu'ụ togo 'bụ har ts'oki, ne kadi da 'yọt'a gatho nö'ö ne yá ndo'yo.
19 Xipabi'ụ da xot'a yá nthöt'i, ha gesẹ'ụ xi nthöt'a har ts'oki. Ngetho nö'ö togo da nthöhö, nu togo bi döhö pọntho xi döt'i, japi da 'yọt'a nö'ö ne'ö.
20 Xa majöni di xi'ahụ, nu'mụ xki k'othmö'ụ ha ya ts'oki ja har ximhại ngetho xki bötwa ár 'ñu ar tsi Hmu ne ar Pọhọte Hesukristo, ne da mengi da zo habụ mi kụ'ụ, da m'ẹdi ne yá m'ụi töpa ár nts'otho mi 'bụ m'ẹt'o.
21 Ngetho mar ñhomhö hinxi böhmö'ụ ar 'ñu tsixa ar hogajö'i, hinge họnsẹ bi bödi, ne bi mengi bi hyẹp'ụ ar döta 'bẹpate bi t'umbabi.
22 Ne xpa epabi ngu enga ar mhö majöni: Ar 'yo pengi jụxa ár ts'odi, ne ar ts'ụdi xi nsati, pengi da ntönga har bọhại.

3

Ar pa da nheki ár ts'ẹdi ar tsi Hmu xi 'ñep'ụ

1 Ma tsi hmöka kuhụ, gehnụ ár ñoho ar hẹ'mi di ot'ahụ, ne gatho yohoyụ di hup'a ri mụihụ gi pẹ'sụ n'ar mfeni xint'axi.
2 Di ne gi beñhụ nuya mhö bi mönga mam'ẹt'o yá hoga m'ẹhni Jö, ne nuya 'bẹpate bi zok'ahụ ma tsi Hmuhụ ne ma Pọhọtehụ, gehnụ bi xi'ahụ yá mpọte ar tsi Hmu gi 'ñehụ.
3 Pöhụ m'ẹt'o, nuya ngöxapa ma da e ya thente di 'bụ ngu nesẹ'ụ.
4 Di eñ'ụ: Te bi ja ar ñhöt'i nda e ar tsi Hmu Hesukristo. Ngetho bi the ma palehụ, ha nunar ximhại njangutho ngu ar pa bi thoki.
5 Nuyụ nesẹ da pumhni gehnụ ár mhö Jö bi hyoka mam'ẹt'o ar mhets'i ne ar ximhại. Ba ehyụ har dehe ne oxta har dehe.
6 Jange nunar ximhại mi 'bụ maham'ụ, bi hwata ar dehe mi ñutṣ'i.
7 Ha nunar mhets'i ne nunar hại 'bụpya, getnụ ár mhö Jö ẹkwi da nzọ har tsibi nunar pa da thöxamajöni, ne da t'umba ár mfẹi ya ts'okte.
8 Tsi kuhụ, yo gi pumhnihụ n'ehe, nunar tsi Hmu handa n'apa ngu 'rẹt'anthebe ya jẹyẹ, ne 'rẹt'anthebe ya jẹyẹ handa ngu n'apatho.
9 Ar tsi Hmu hingi hu'sta ar pa da 'yọt'a nö'ö xi ñöt'i, ngu benga 'ra. Pẹ'skagihụ ar ts'ẹti hingi ne togo da m'ẹdi, ne'ö gatho da 'yọt'wa yá ntsọ'mi.

10 Ha nunar pa da e ar tsi Hmu, ma da zǫ ngu n'ar bë tsǫ 'bų nxui. Nu'mų́, nuya mhets'i
ma da nhwati, da nt'ǫ n'ar dötа ñųni, ne gatho nö'ö te janų ma da xut'a har tsibi, ha nu ar
ximhąi ne gatho nö'ö te jawa ma da nzǫ.
11 Nu'mų ma da nhwata gathoyų, yo'ö hingi 'bų̈hų n'ar m'ų̈i xint'axi ne gi ñhogajö'ihų.
12 Ne gi ndǫ'mhų da zǫ ár pa Jö, ne xa gi umba ri mų̈ihų gi jafų ngut'a da zǫhǫ. Nuya pa'ų
ar mhets'i ma da ndę ne da xut'i, ne gatho nö'ö te janų ma da mi har tsibi.
13 Ha nujų di tǫ'mhų man'ar 'ra'yo mhets'i ne man'ar 'ra'yo ximhąi, habų hǫnsę ja ar
hogam'ų̈i.
14 Jange tsi kuhų, nu'mų gi tǫ'mhų nuya ñhöt'iyų, umba ri mų̈ihų da diñ'ahų hinte ma
jąxt'i gi pę'sų, dar nt'axi'ihų ne gi 'bų̈hų n'ar hogam'ų̈i.
15 Ne pöhų xiñho, nunar tsi Hmu pę'sa ar ts'ę̈ti honi da mpǫ gatho ya jö'i, jangu ma tsi
kuhų Pablo xi t'umba ar hoga mfödi xi 'yot'ahų.
16 Gatho nuya hę'mi xi 'yot'i, nǫnga nö'ö xta xi'ahų. 'Rayų xi ñhembi da födi te ne da 'ñenö.
Jange nu'ų hints'ų pödi ne hingi tsę yá mų̈i, pąti. Jap'ų nu ma'ra ya T'ofo n'ehe, ne da 'yǫt'a
ngu ne'ų, ne njap'ų honsę yá mfę̈isę.
17 Jange nu'ahų ma tsi hmöka kuhų, xka pöhų, jamasuhų yo ma da hyą'ahų yá ts'oki ya
ts'okte, ne gi hyę̈hųp'ų ár ts'ę̈di ri jamfihų.
18 Nö'ö gi 'yǫthų, dá hñuts'i gi pöhų ma tsi Hmuhų ne ma Pǫhǫtehų Hesukristo, ne dá te
ri mfödihų hár nhwëki. Go di 'ñep'ų da t'umba ar nsunda nupya ne hiñham'ų da ntsą̈yą. Dá
njap'ų.

ÁR NDỤI AR XUWA
Ár ndụi ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Xuwa

Ar mhö unga ar te

1 Nö'ö togo mi 'bụi nú'mụ hinte mi jawa har ximhại, ne hinte mi janụ mhets'i, nunar mhönụ ungar te, get'ö xta ọhe ne xta handaseḛhe, da k'öthe ne da thạ̄nhe.
2 Nunar mhö ungar te mi 'bụhwi ar Dada, ba e bi njö'i, ne da hanthe, gehnụ di dạhe majöni, ne di xi'ahe nunar te hiñham'ụ da göts'i.
3 Nö'ö xta hanthe ne xta ọhe, gehnụ di xi'ahe. Njap'ụ gi pöhụ nö'ö di pöje n'ehe, ne ga pẹ'sụ n'adar mfeni mahyẹgiwi Jö ar Dada ne ar Hesukristo ár T'ụ.
4 Jange di ot'a'ihụ nuya mhöyụ, ne njap'ụ da nxọge ri johyahụ.

Jö gehnụ ar hyats'i

5 Nunar mhönụ di xi'ahe, geseḛ'ö bi xikagihe, enö njawa: Jö gehnụ ar hyats'i. Habụ 'bụ'ö hinte ma 'bẹxui janụ.
6 Nu'mụ di eñhụ di 'bụhwihụ ar tsi Dada ne di 'yohụ har 'bẹxui, dar nemhñöhụ, ne hindi tẹ̄ñhụ nö'ö majöni.
7 Ha nu'mụ ga 'yohụ har hyats'i ngu ar tsi Dada 'bụ har hyats'i, n'adar mfeni di 'bụhụ n'a ngu n'a 'mụ, ne ár ji ar tsi Hmu Hesukristo ár T'ụ Jö da xụgagihụ gatho ma ts'okihụ.
8 Nu'mụ ga eñhụ hindi ọthụ ar ts'oki, di nkaseḛhụ ne hindi tẹ̄ñhụ nö'ö majöni.
9 Nu'mụ ga dạtwabihụ ma ts'okihụ Jö, nö'ö hingi yot'a ár ne, da 'yọt'a nö'ö xi mö. Ne di kạ̄xmbenihụ da pumgagihụ, ne da xụga gatho ma ts'okihụ.
10 Nu'mụ di eñhụ hinxta ọthụ n'ar ts'oki, pọntho di xipabihụ ar tsi Dada ar nemhñö, ne hinxta pẹ'spabihụ ár mhö ha ma mụihụ.

2

Ar tsi Hmu Hesukristo go 'bạ made ñöngagihụ

1 Ma tsi bötsi'ihụ, di ot'ahụ nunar hẹ'minụ, ngetho hindi ne gi nts'ojụ. Ha nu'mụ bi hyạ'ahụ, di 'ñehụ togo ñöngagihụ hár nthandi Jö. Gehnụ ar Hesukristo ngu ma ñöntehụ, hinte ma ts'oki xi 'yọt'e.
2 Bi unsẹ ár te ngu n'ar m'ọ̄nhọ, ne bi mpumgagihụ gatho ma ts'okihụ. Hinge họnsẹ nujụ, gatho nu ma'ra 'bụkwa har ximhại n'ehe.
3 Njanụ da nhekitho ha di pöhụ Jö wa hin'ö, nu'mụ di ọthụ nö'ö te 'bẹpkagihụ.
4 Nu'mụ n'a togo da 'ñenö: Nuga di pö ar tsi Hmu, ne hingi ọt'a nö'ö xi 'bẹpkagihụ Jö, n'ar kate ne hingi pẹ'sa nö'ö majöni hár mụi.
5 Ha nö'ö togo da 'yọt'a nö'ö xi 'bẹpkagihụ, majöni xi ñuxa ár mhöte Jö hár mụi. Njap'ụ hö, di pöhụ di 'bụhwihụ'ö.
6 Nö'ö togo enö hyax'mụ 'bụhwi Jö, mahyoni da m'ụi ngu bi m'ụ ar tsi Hmu Hesukristo.

Ar 'ra'yo 'bẹpate

7 Tsi kuhụ, hindi ot'a n'ar 'ra'yo 'bẹpate ga pẹ̄'ahụ, họnsẹ di bemp'ahụ nö'ö xki nsi'ahụ har ndụi. Nunar 'bẹpatenụ get'ö ngu nuna xka 'yọhụ.
8 Mödi hö, ma ga xi'ahụ n'ar 'ra'yo 'bẹpate gehnụ majöni, bi ñ'u'ö ne nupya di 'ñuhụ n'ehe. Ngetho ar 'bẹxui ma da thogi, ne nunar ñọt'i majöni fụdi ungar hyats'i.
9 Nö'ö togo enö 'bụ har hyats'i ne ụtsa ár ku, 'bụta har 'bẹxui'ö.
10 Nö'ö togo mö ár ku, hyax'mụ 'bụ har hyats'i, ne hinda ma da nthẹwi ar mfets'e.
11 Ha nö'ö togo ụtsa ár ku, 'bụta har 'bẹxui ne ja 'yonụtho. Ne hingi pödi habụ di ma, ngetho ar 'bẹxui hingi hẹgi da hyandi.
12 Ma tsi bötsi'ihụ, di pẹ̄ñ'ahụ nunar hẹ'minụ, ngetho hár thuhu ar tsi Hmu Hesu xi mpump'a ri ts'okihụ.
13 Di ot'ahụ dadahụ, ngetho gi pöhụ nö'ö togo mi 'bụi nú'mụ hinte mi otho. Di ot'ahụ bötsithohụ, ngetho xka töhụ ar ts'ondöhi.
Di ot'ahụ ma tsi bötsi'ihụ, ngetho xka pöhụ ar Dada.
14 Xta ot'ahụ dadahụ, xka pöhụ nö'ö togo mi 'bụi nú'mụ hinte mi otho. Xta ot'ahụ gi bötsithohụ, ngetho xka zẹta ri jamfihụ, ne xka töhụ ar ts'ondöhi ga tẹ̄ñhụ ár mhö Jö xka kwathụ ha ri mụihụ.
15 Yo gi möhụ ar ximhại ne nuya te jawa. Nu togo mö ar ximhại, hingi pẹ'spa ár mhöte Jö ar Dada.
16 Ngetho gatho nö'ö te ja har ximhại, ngu ya ts'onhe benga ya jö'i ne handi, ne ar ñ'ets'i, hingi pẹhna Jöyụ, go unga ar ximhại.

17 Ar ximhại ne yá ts'onhe ma da thotho, ha nu'ụ togo ọt'a nö'ö ne Jö, ma da m'ụ n'ar m'ụi hiñham'ụ da göts'i.

Nö'ö togo ne da bëpa ár nsu ar Hesukristo

18 Ma tsi bötsi'ihụ, di 'bụhụpya ya ngöxapa. Ngu xka 'yọhụ ma nda e n'a togo nda ntọxkwi ar tsi Hmu Hesukritso, ne nupya ja nzeyẹ togo ntọxkwi. Jange di pöhụ xi zọ ya ngöxapa.

19 Xi 'wege xi hyẹjụ, ngetho hinxki jamfi xiñho ngu xta jamfihụ. Nu'mụ xi jamfihmö xiñho'ụ, hinxi 'wehmö'ụ. Ne xi 'wege, njapụ da nheki hinga gatho ngujụ di n'at'wihụ ar tsi Hmu.

20 Ha nu'ahụ hingi njahụp'ụ, ngetho xi t'a'ahụ ár Hñö Jö, jange gi pöhụ xiñho gathoyụ.

21 Hindi pẹñ'ahụ nunar hẹ'minụ ngu nu'ụ hingi pö nö'ö majöni. Di ot'i ngetho gi pöhụ, ha nor nhemhñö hindi 'ñe habụ ja nö'ö majöni.

22 Togo ar nemhñö. Ar nemhñö nö'ö togo kọnga ar Hesu gehnụ ar Kristo. Nuyụ yá ñ'ụni ar tsi Hmu, ngu gatho nu'ụ togo kọnga ar Dada ne ár T'ụ.

23 Gatho nu'ụ togo kọnga ár T'ụ Jö, hingi pẹ'sa ar Dada ha yá mụi. Nö'ö togo dạmajöni ár T'ụ Jö, pẹ'spa ár Dada n'ehe.

24 Yo ma gi hyẹhụp'ụ nö'ö xka pöhụ ár ndụi. Nu'mụ hingi hyẹhụp'ụ, gi 'bụhwihụ ár T'ụ ne ar Dada.

25 Ne gehnụ ar ñhöt'i bi ñötkagihụ: ar te hiñham'ụ da göts'i.

26 Di ot'ahụ tengu yá 'bẹfi nu'ụ ne da ka'ahụ.

27 Ha nunár Hñö Jö xi 'ra'ahụ ar tsi Hmu, gehnụ 'bụ ha ri mụihụ. Ne hinga mahyoni togo da ut'ahụ, ngetho geseẹ'ö go xi ut'ahụ, ne mönga majöni. 'Bụhwihụ ar tsi Hmu ngu xi ut'ahụ'ö.

28 Ha nupya ma tsi bötsi'ihụ, 'bụhwihụ n'ar hogam'ụi ar tsi Hmu, ne nú'mụ xta ñ'udi hinga ntsạhụ, ne xta pengi hinga 'bẹ ma tsạhụ ga 'wehụ.

29 Nu'mụ gi pöhụ ar tsi Hmu Hesukristo pẹ'sa n'ar hogamụi, pöhụ n'ehe, gatho nu'ụ pẹ'sa ar hogamụi go yá bötsi Jö.

3

Yá bötsigihụ Jö

1 Beñhụ tengu xi mökagihụ Jö, bi 'ñengagihụ yá bötsigihụ. Jange nu'ụ togo hingi jamfi, hingi pöjụ, ngu himbi bö'ö.

2 Ma tsi kuhụ, nupya yá bötsigihụ Jö, mödi hindi pöthụ xiñho tengu nor m'ụi ma ga pẹ'sụ m'ẹfa. Nö'ö di pöhụ hö, nú'mụ xta ep'ụ, ma ga ñhẹhwihụ ngetho ma ga hanthụ tengu'ö.

3 Ne gatho nu'ụ togo di tọ'mhụ da njap'ụ, hyax'mụ di umba ma mụihụ da t'axkagihụ ngu xint'axi'ö.

4 Gatho nu'ụ togo ọt'a ya ts'oki, ts'okwa yá 'bẹpate Jö, ngetho n'ar ts'oki hinda 'yọta ya 'bẹpate.

5 Ne gi pöhụ xiñho, ar tsi Hmu ba ekwa bi hñögagihụ ma ts'okihụ, ne nö'ö hinte ma ts'oki bi 'yọt'e.

6 Gatho nu'ụ togo 'bụhwi ar tsi Hmu, hingi ọt'a ya ts'oki. Ha nu'ụ ọt'atho ya ts'oki, hinxi hyandi ne hinxi bö'ö.

7 Ma tsi bötsi'ihụ, yo ma gi ñhẹhụ togo da hyạ'ahụ. Pöhụ nunar tsi Hmu ar hogajö'i, ne nö'ö togo ne da ñhogajö'i, tẹmbatho ár m'ụi'ö.

8 Nö'ö togo ọt'a ya ts'oki, ár mẹti ar ts'ondöhi, ngetho ar ts'ondöhi hár ndụitho ọt'a ya ts'oki. Jange ba e ár T'ụ Jö da jö'spa ár 'bẹfi ar ts'ondöhi.

9 Gatho nu'ụ togo xi hñönga ar 'ra'yo te unga Jö, xi ñ'ehwi ar ts'oki, ngetho di hñöxa Jö ar Dada. Hingi tsạ da gohnụtho har ts'oki, ngetho xi umba ár te ar tsi Dada.

10 Njanụ nheki togo yá bötsi Jö ne togo yá bötsi ar ts'ondöhi: Gatho nu'ụ togo hingi ọt'a nö'ö xiñho ne hingi mö ár ku, hingyá bötsi Jö.

11 Ngetho gehnụ ar mhö xka 'yọhụ ya maham'ụ: Ga nmhöhụ n'a ngu n'a.

12 Hinga njahụ ngu ar Kain, mi tẹnga ar ts'ondöhi ne bi hyo ár jödö. Bi hyonụ ngetho mar nts'oda ár 'bẹfiseẹ, ha nuyá 'bẹfi ár jödö mar ñho.

13 Ma tsi kuhụ, yo gi tu ri mụihụ nu'mụ da ụtsa'ihụ nu'ụ hingya gamfi.

14 Nujụ di pöhụ xta pọñhụ har ndöte ndi 'bụhụ, ne xta thohụ har te, ngetho di möhụ ma kuhụ. Nu togo hingi mö ár ku, pọntho xi du.

15 Gatho nu'ụ togo ụtsa ár ku, gehnụ ar hyote. Ne di pöhụ nuya hyote hingi pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i.

16 Ar tsi Hmu Hesukristo bi utkagihụ ndana ar mhöte majöni nú'mụ mi pọkagihụ bi unseẹ ár te. Nujụ n'ehe ga ẹnthụ ma tehụ ga homfụ yá ñho ma kuhụ.

17 Nu'mụ n'a togo pẹ'sa ya ñho, ne handa ár ñ'ohụ hinte pẹts'i, ne hinte da umbabi, hanja da nheki pẹ'spa ár mhöte Jö 'mụ.

18 Ma tsi bötsi'ihụ, hinge ma ga mhöhụ di oxta mañö. Ma ga ñ'u ma mhötehụ di ọthwụ ar ñho ma kuhụ di pọnga ha ma mụihụ.
19 Njap'ụ di pöhụ tsixkagihụ nö'ö majöni, ne hinte di tuka ma mụihụ hár nthandi Jö.
20 Ha nu'mụ tsụka ma mụihụ xikagihụ hindi 'bụhụ xiñho hár nthandi'ö, Jö töpa ár mfödi ma mụihụ, ne pö gatho.
21 Ma tsi hmöka kuhụ, nu'mụ hingi tsụka ma mụihụ, hinga ntsuhụ ga 'bụhụ hár nthandi Jö.
22 Ne gatho nö'ö te ga ạfụ, ga höñhụ, ngetho di ọthwụ yá 'bẹpate, ne di pẹhụ nö'ö numañho'ö.
23 Ne go gehnụ ár 'bẹpate Jö, ga jamfibihụ ár T'ụ Hesukristo, ne ga nmhöhụ n'a ngu n'a, jangu xi 'bẹpkagihụ.
24 Nö'ö togo ọta ngu xi 'bẹpkagihụ Jö, 'bụhwi'ö. Di pöhụ xiñho di 'bụhwihụ, ngetho xi 'rakagihụ ár Hñö.

4

Nu'ụ togo hömpa ár Hñö Jö ne nu'ụ togo hömpa ár hñö ar ts'ondöhi

1 Tsi hmöka kuhụ, yo gi jamfibihụ gatho nu'ụ togo ñö. Hyanthụ m'ẹt'o ha hömpa ár Hñö Jö wa hin'ö, ngetho nzẹyẹ ya kate m'ẹhni xi nxanga har ximhại.
2 Njanụ ma gi pöhụ ha hömpa ár Hñö Jö wa hin'ö: Gatho nu'ụ enö, ar tsi Hmu Hesukristo ba e bi njö'i, xi mẹhna Jö.
3 Ne gatho nuya kọnga ar tsi Hmu Hesukristo ba e bi njö'i, hingo xpa pẹhna Jö. Nunụ ár mẹti ár ñ'ụni ar tsi Hmu xka 'yọhụ nda ehe, ne di xi'ahụ 'bụkwapya har ximhại.
4 Ma tsi bötsi'ihụ, yá mẹti'ihụ Jö xka ntötehụ, ngetho nö'ö togo 'bụ ha ma mụihụ töpa ár ts'ẹdi nö'ö togo 'bụkwa har ximhại.
5 Nuyụ ya meximhạitho ne mönga gatho nö'ö te jawa, ha nuyá mimeximhạiwi ọxa nö'ö te möñ'ụ.
6 Nujụ yá mẹtigihụ Jö, nu'ụ togo pö Jö ọxa nö'ö di xifụ. Ne nu'ụ hingyá mẹti Jö hingi ọxa nö'ö di xifụ. Njap'ụ di pöhụ togo mönga majöni ne togo mönga ar nhemhñö.

Jö xa möte

7 Ma tsi hmöka kuhụ, ma ga nmhöhụ n'a ngu n'a, ngetho ar mhöte gor mẹti Jö, ne gatho nu'ụ möte gehyụ yá bötsi Jö, ne pödi togo'ö.
8 Nö'ö togo ụtsa ár ku, hinxi bö Jö, ngetho Jö xa möte.
9 Njanụ bi utkagihụ Jö, go ba pẹnkwa har ximhại nö'ö n'asẹ ár T'ụ, bi du, ne njap'ụ bi 'rajụ ar 'ra'yo te.
10 Ma ga xi'ahụ ndana ar mhöte majöni: Nujụ hinge da möhụ Jö, go bi mökagihụ. Jange ba pẹhna ár T'ụ bi unga ár te ngu n'ar m'ọñhọ, ne njap'ụ xi mpumgagihụ ma ts'okihụ.
11 Ma tsi hmöka kuhụ, nu'mụ Jö bi mökagihụ njap'ụ, ma ga nmhöhụ n'a ngu n'a n'ehe.
12 Hinto xi hyanda Jö, ha nu'mụ ga nmhöhụ n'a ngu n'a, gesẹ'ö 'bụ ha ma mụihụ, ne ár mhöte xi nxọge ha ma mụihụ.
13 Di pöhụ di 'bụhwihụ, ngetho xi 'rakagihụ ár Hñö.
14 Ha nuje xta hanthe ne di dạhe majöni, Jö ar Dada xpa pẹhna ár T'ụ, gehnụ ár Pọhọte ya meximhại.
15 Gatho nu'ụ togo dạmajöni ar Hesu ár T'ụ Jö, nuyụ 'bụhwi Jö.
16 Ne nujụ xta pöhụ ne xta jamfihụ nunar mhöte pẹ'skagihụ Jö. Jö xa möte, ne gatho nu'ụ togo möte 'bụhwi Jö.
17 Njap'ụ xi ñuxa ár mhöte ha ma mụihụ, ne nu xta göxa ar ximhại ga njohyahụ hinga ntsuhụ, ngetho di hñöxkagihụ'ö di 'bụhụwa har ximhại.
18 Nu'mụ xa majöni di pẹ'sụ ar mhöte, hiñ'otho ar ntsu, ngetho ar mhöte majöni höka ar ntsu. Nö'ö togo ntsu, tsupa ár mfẹi Jö, ne hinxi ñuxa ár mhöte hár mụi.
19 Nujụ di möhụ Jö, ngetho m'ẹt'o bi mökagihụ'ö.
20 Nu'mụ da 'ñenga n'a: Nuga di mö Jö, ha ụtsa ár ku, n'ar nemhñö'ö. Ngetho nu'mụ hingi mö ár ku togo handi, hanja da mö Jö togo hinxi hyandi.
21 Di pẹ'sụ nunar 'bẹpatenụ xi 'rakagihụ Jö: Nö'ö togo mö Jö, mahyoni da mö ár ku n'ehe.

5

Nunar ñ'emụi tö ar ximhại

1 Gatho nu'ụ togo ñ'emụi ar tsi Hmu Hesu ngu ar Kristo, gehnụ n'ár bötsi Jö. Ne gatho nu'ụ togo mö ar dada, mötwa yá bötsi n'ehe.
2 Njanụ di pöhụ di möthwụ yá bötsi Jö, nu'mụ di möhụ'ö ne di ọthwụ nö'ö xi 'bẹpkagihụ.
3 Nu'mụ xa majöni di möhụ Jö, ga ọthwụ nö'ö xikagihụ 'mụ, ne nö'ö 'bẹpkagihụ hingi hembi ga ọthụ.

4 Ngetho gatho nu'ụ togo yá bötsi Jö, họmahại ar ximhại, ne ar ñ'emụi gehnụ tö ar ximhại.
5 Nu'ụ ñ'emụi ar Hesu ár T'ụ Jö, gehyụ xi dö ar ximhại.

Ár Hñö Jö dạmajöni

6 Ar tsi Hmu Hesukristo ba ekwa har ximhại, bi ñ'udi har dehe ne har ji. Hinge họnsẹ har dehe, har ji n'ehe. Ne ár Hñö Jö dạmajöni, ngetho nunụ mönga majöni.
7 Ngetho hñu nu'ụ togo dạmajöninụ mhets'i: ar Dada, ar Mhö, ne ár Hñö Jö. Gatho hñuyụ n'atho.
8 Ne njap'ụ hñu nu'ụ togo dạwa majöni har ximhại: ár Hñö Jö, ar dehe ne ar ji. Gatho hñuyụ n'at'wụ mö.
9 Nu'mụ di ñ'emụibihụ nö'ö dạmajöni ya jö'i, Jö töte ga ñ'emụibihụ, ne gesẹnụ xi dạmajöni togo ár T'ụ.
10 Nö'ö togo ñ'emụibi ár T'ụ Jö, pẹ'sasẹ hár mụi nö'ö xi dạmajöni Jö. Ha nö'ö togo hinxi ñ'emụi, họxa Jö ar nemhñö, ngetho himbi ñ'emụibi nö'ö xi dạmajöni togo ár T'ụ.
11 Ne go gehnụ ar mhö xi dạmajöni: Jö xi 'rajụ ar te hiñham'ụ da göts'i, ne nunar tenụ go unga ár T'ụ.
12 Nö'ö togo pẹ'spa ár T'ụ Jö hár mụi, pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i. Ha nö'ö togo hingi pẹ'spa ár T'ụ, hingi tọ'ma ar te hiñham'ụ da göts'i.

Ar hoga mfödi t'umba nu'ụ togo pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i

13 Di ot'ahụ nuya mhöyụ, di xi'ahụ nu'ahụ gi ñ'emụibihụ ár T'ụ Jö, njap'ụ gi pöhụ gi pẹ'sụ ar te hiñham'ụ da göts'i.
14 Gehnụ ar ñ'emụi di pẹ'spabihụ, nu'mụ ga ạfụ ngu ne'ö, da 'yọxkagihụ.
15 Ha nu'mụ di pöhụ da 'yọxkagihụ nö'ö di ạpabihụ, nu'mụ di ñ'emụihụ gatho nö'ö xta ạfụ, da 'rajụ.
16 Nö'ö togo da hyanda ár ku da 'yọt'a n'ar ts'oki hinge nuya da 'bẹ ár te, dá 'yạpa Jö, ne nunụ hinda hyẹgi da m'ẹdi, họnsẹ nu'mụ ar ts'oki hinda thökwa ár te. Ja ya ts'oki di 'ñepa ar ndöte, nuyụ hindi enö da t'ạpa Jö da mạts'i.
17 Mödi gatho nö'ö hingi ho, ar ts'oki, hinga gatho di 'ñepa ar ndöte.
18 Di pöhụ gatho nu'ụ togo 'bụhwi Jö ngu ár Dada, hingi 'bụ har ts'oki, ngetho ár T'ụ Jö su, ne ar ts'ondöhi hinte tsạ te da japabi.
19 Di pöhụ n'ehe, nujụ yá mẹtigihụ Jö, ha gatho nuya meximhại o hár 'yẹ ar ts'ondöhi.
20 Ne di pöhụ nunár T'ụ Jö xpa e xi 'rajụ ar hoga mfeni, ne njap'ụ ga pöhụ Jö togo majöni. Gehnụ di 'bụhwihụ, ár T'ụ Hesukristo, nunar Jö majöni togo unga ar te hiñham'ụ da göts'i.
21 Ma tsi bötsi'ihụ, yo gi ndöñhụ ya tsita emp'ö. Dá njap'ụ.

ÁR ÑOHO AR XUWA
Ár ñoho ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Xuwa

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Xuwa ar dönzia, di pẹñ'a nunar hẹ'minụ tsi 'bẹhñö xi hwañ'a Jö, ne nuya ri bötsi. Xa di mö'ahụ ngetho gi tẹñhụ nö'ö majöni, hinge họnsẹga, gatho nu ma'ra xi bö nö'ö majöni n'ehe.
2 Di njahep'ụ ngetho di pẹ'sụ ha ma mụihụ nö'ö majöni, ne hinda ma da hyẹjụ.
3 Jö ar Dada ne ar tsi Hmu Hesukristo ár T'ụ, da ko yá mụi da hwëk'ahụ yá ñho ne ar hogam'ụi, ngetho gi jamfihụ nö'ö majöni ne gi pẹ'sụ ar mhöte.

Yo ma gi 'wehụ gi hyẹhụ ár nt'uti ar tsi Hmu Hesukristo

4 Xa xta njohya ngetho xta tinga 'ra ri bötsi tẹnga nö'ö majöni, ngu xi zogagihụ Jö ar Dada ga ọthụ.
5 Ha nupya di ạ'a ar möte, tsi 'bẹhñö gi nku. Hinge ngu ga 'ra'a n'ar 'ra'yo 'bẹpate. Di bemp'atho nö'ö ndi pẹ'sụ maham'ụ, ga nmhöhụ n'a ngu n'a.
6 Ne go gehnụ ar mhöte majöni, ga ọthụ nö'ö xi 'bẹpkagihụ'ö. Ne njanụ xi 'bẹpkagihụ, ga nmhöhụ n'a ngu n'a, ngu xka 'yọhụ maham'ụ.
7 Ngetho nzẹyẹ ya hyạte xi nxanga har ximhại, kọni ar Hesukristo ba e bi njö'i. Nö'ö togo ọt'a njap'ụ, ar hyạte ne ár ñ'ụni ar Hesukristo.
8 Nsusẹhụ hinto da hyạ'ahụ ne hinda m'ẹ ri 'bẹfihụ xka pẹhụ, ne gi hñöñhụ xọge ri nthöhöhụ da 'ra'ahụ Jö.
9 Nö'ö togo da 'wege ne hinda ne da dẹmba ár nt'uti ar tsi Hmu Hesukristo, hingi pẹ'sa Jö hár mụi. Ha nö'ö togo tẹmba ár nt'uti, nö'ö hö, pẹ'sa ar Dada ne ár T'ụ.
10 Nu'mụ da zọñ'ahụ n'ar jö'i, ne hingi xi'ahụ nunar nt'uti xi zogagihụ ar tsi Hmu Hesukristo, yo gi umfụ nsẹki ha ri nguhụ, ne hingi umfụ ar tsạyạ.
11 Ngetho nö'ö togo da 'ñemba nuya jö'iyụ da thogi da tsạyạ, mfạxkwi da 'yọt'a yá ts'o'bẹfiyụ.

Di beni ma ga tsọñ'ahụ

12 Mödi xa di pẹ'sa nzẹyẹ te ga xi'ahụ, hindi ne ga pẹñ'ahụ ha n'ar hẹ'mi xi t'ot'i. Di beni ma ga tsọñ'ahụ ne ga ñhanthụ ga ñöwihụ, ne xa ga njohyahụ.
13 Nuyá bötsi ri juhwẹ xi hwahna Jö n'ehe, zẹngwa'i. Dá njap'ụ.

ÁR HÑU AR XUWA
Ár hñu ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Xuwa

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Xuwa ar dönzia, di ot'a nunar hẹ'minụ, ma tsi hmöka ku Gayo togo di mö'i ngetho gi tẹnga nö'ö majöni.
2 Ma tsi hmöka ku'i, di ạpa Jö da bọnga gatho xiñho nö'ö gi pẹfi, ne gi pẹ'sa ar nzaki, ngu 'yo di xu ár ts'ẹdi Jö ha ri mụi.
3 Xa da njohya nú'mụ mba e ya ku bi xikagi nö'ö majöni ja ha ri mụi, ne hanja gi umba ri mụi gi tẹnụ.
4 Hiñ'otho man'ar johya di töta nö'ö xta ọde, nu'ụ pọntho ma bötsi xa umba yá mụi tẹnga nö'ö majöni.

Ar Gayo t'e'spa ár nsu unga nsẹki hár ngu

5 Ma tsi ku'i, xa gi ọt'a n'ar hoga 'bẹfi gi fạxa ya ku, ne m'ẹt'o nu'ụ hinga ri mpödi.
6 Nuya ku'ụ xi dạmajöni har nijö xa gi pẹ'sar mhöte. Jange di beni xiñho hingi hyẹp'ụtho njap'ụ. Fạts'i da ñ'o yá 'ñu, ngu di 'ñepi da mfạxa n'ár 'bẹgo Jö, ne da zọnga habụ di ma'ụ.
7 Nuya kuyụ mpẹfi ngetho möpa ár thuhu ar tsi Hmu, ne hingi hömba yá mfạts'i umba nu'ụ hingya gamfi.
8 Nujụ dar gamfihụ'mụ, ma ga fạxụ nuya kuyụ, ne njap'ụ ga mfạxtehụ da nụnga nö'ö majöni.

Ar Diotrefe ne da ts'oka ar 'bẹfi

9 Nuga xta ot'wa ar nijö, ha nunar Diotrefe togo ọt'a ndöta madeda ya ku, hingi japamasu nö'ö di xife.
10 Jange nu'mụ xka map'ụ, ma ga xi'ahụ ha ri mhunts'ihụ gatho nuya te ọt'a nunar Diotrefe. Jụsje ya nhemhñö. Hinge họnt'ö pẹfi, hingi umba ar sẹki ya ku, ha nu'ụ unga ar sẹki tsụi ne ẹnga har nijö.

Ar hoga 'bẹfi ọt'a ar ku Demetrio

11 Ma tsi ku'i, yo gi tẹnga nö'ö hingi ho, tẹnga nö'ö xiñho. Nö'ö togo ọt'a xiñho, gor mẹti Jö, ha nö'ö togo ọt'a nö'ö hingi ho, hinxi bö Jö.
12 Gatho ya ku dạmajöni, nunar ku Demetrio ọt'a xiñho, ne nö'ö ọt'e dạsẹ majöni n'ehe. Ha nuje di eñhe, hö njap'ụ, ne gi pöhụ di möñhe majöni.

Ya ngöxanzẹngwa

13 Nuga ndi pẹ'sa nzẹyẹ te nga xi'ahụ, mödi hindi ne ga ot'a ha n'ar hẹ'mi ne ar nt'ot'i.
14 Ngetho di ne ga nthẹwi ngut'a ne ga ñhandwi ga ñöhụ.
15 Jö da 'ra'a n'ar hogam'ụi. Gatho ya ku di mpöhụ pẹñ'a nzẹngwa. Zẹngwagihep'ụ n'a ngu n'a ya ku di mpöhụ.

AR HUDA
Ar hẹ'mi bi 'yot'a ar Huda

Ar nzẹngwa

1 Nuga dar Huda, ár 'bẹgogi ar tsi Hmu Hesukristo ne ár jödö ar Hakobo. Di pẹñ'ahụ nunar hẹ'minụ nu'ahụ xi zoñ'ahụ da t'axk'ahụ Jö ar Dada, ne xi hwix'ahụ har tsi Hmu Hesukristo.

2 Dá hñuxa ár nhwëki, ár hogam'ụi ne ar mhöte 'ra'ahụ Jö.

Ya kate utate ne yá ts'ont'uti
(2 Pedro 2:1-17)

3 Tsi kuhụ, xa di ne ga pẹñ'ahụ n'ar hẹ'mi habụ ga xi'ahụ nunar ñ'emụi di pẹ'sụ. Ha di handi m'ẹt'o, mahyoni ga xi'ahụ xa gi umba ri mụihụ gi ñöñhụ nunar ñ'emụi n'agitho bi t'akagihụ.

4 Ngetho xi yụt'a ñ'öntho 'ra ya ts'ojö'i jụmpa ár nhwëki Jö da 'yọt'a nö'ö te gatho ne'ụ. Nuyụ yanụ mam'ẹt'o xi t'ẹnt'i da m'ẹdi, ne kọnga Jö togo ar ndö xọge, ne kọnga ma tsi Hmuhụ Hesukristo.

5 Di ne ga beñ'ahụ nö'ö mam'ẹt'o xka pöhụ: Nú'mụ ar tsi Dada ba jụka ya me Israel mi njapi nda mpẹ nts'ẹdi núnụ Ehipto, m'ẹfa bi hyo gatho nu'ụ togo himbi ñ'emụibi.

6 Ha nuya ẹnxẹ himbi su yá nsu xki t'umbabi, bi zop'ụ yá ngu habụ mi 'bụ'ụ, nupya Jö xi got'a har 'bẹxui, ne xi nthöt'i tọ'mtho da zọnga ar pa da thö'spa majöni.

7 Ngu ar Sodoma, ar Gomora ne nu ma'ra ya hnini mi ja ha yá nthet'iyụ, nu'ụ n'ehe mi hyẹp'ụ Jö, họnsẹ mi ne nda 'yọt'a gatho nö'ö mi ne yá ndo'yo, ne ya ndọ mi 'bẹngwi yá mindọwi. Ngu n'ar nt'udi bi t'ẹnt'a har tsibi hiñham'ụ da göts'i. Njanụ utkagihụ tengu ár mfẹi Jö.

8 Nuya ts'ojö'iyụ ngu 'withötho, ngu nu ma'ra xta möñhụ hingi tsupa Jö, tsanga gatho nu'ụ ja yá ts'ẹdi, ne hyax'mụ ts'oka yá ndo'yo.

9 Nunar ndö ẹnxẹ Mige, nú'mụ mi nwengwi ar ts'ondöhi togo nda gohwi ár ndo'yo ar Moise, himbi 'yạpa n'ar nt'ạdi. Họnsẹ bi 'ñembabi: Ar tsi Dada da zụ'a'i.

10 Ha nuya ts'ojö'iyụ tsanga gatho nö'ö hingi pödi. Ha nö'ö pödi, ngu ya mẹti hiñ'otho yá mfeni, ọt'a gatho nö'ö ne'ụ. Njap'ụ japa da ts'oka yá te.

11 Hwëkate'ụ, ngetho xi dẹmbatho ár 'bẹfi ar Kain, ne bi ñ'ẹnt'atho da dö ar bojö ngu ar Balam. Nuyụ ma da nhwata ngu ar Kore, ngetho xa ya mẹ'sku.

12 Nuya jö'iyụ n'ar m'ẹtsạ gi nthöskwihụ nú'mụ gi ñungwihụ mahyẹgi ya hmöka ku. Hiñ'otho yá tsạyụ, honsẹ yá ñho. Ñhẹhwi ya 'bikui tuxta ar ndöhi, ngu ya 'bạiza nú'mụ ndöbëhë hinti unga te da ts'i, yo'gi xi du ne yo'gi xi nk'ụts'i xi t'ẹmp'ụ.

13 Nuyụ, njangu nuya dehe mpụnts'i ne tuxa ár fugi bi ẹnga har ñönthe, njap'ụ nheki yá ts'oki 'bẹ yá tsạ, ngu ya tsọ nixt'i xi t'ẹnt'i da m'ẹ har 'bẹxui.

14 Ar Enok ár yoto m'ụi yá mạnga'bẹto ar Adan, bi 'ñeñ'ö mam'ẹt'o: Hyanthụ ba ehnụ ar tsi Hmu ñ'owi nu'ụ ra nzẹyẹ ya nthebe ya nthebe nu'ụ yá mẹti'ö.

15 Ne da hñö'spa majöni gatho ya jö'i, ne da hñu'mba yá hmi ya ts'ojö'i da uta gatho nuya ts'oki xi 'yọt'e, ne gatho nö'ö xi tsọt'wa ár mụi Jö mi họxa ya ts'omhö.

16 Nuya jö'iyụ gatho tsạmañ'ụ ne gatho ñömañ'ụ, ne da 'yọt'a gatho nö'ö ne'ụ, xa ñ'exasẹ ne ka ya jö'i da zipyá bojö.

Ar ts'ụi ne ar humamụi

17 Ha nu'ahụ ma tsi kuhụ, beñhụ xiñho nuya mhö bi mönga maham'ụ yá mpọte ma tsi Hmuhụ Hesukristo.

18 Nuya mhö bi xi'ahụ: Nu ha ya ngöxapa ma da nja ya hyạte jö'i, ma da m'ụ'ụ ngu xipabi yá ts'omfeni.

19 Gehyụ heka ya ku, tẹmnda yá 'bẹfi ar ximhại, ngetho hinxi mẹ'spa ár Hñö Jö.

20 Hö, tsi kuhụ, umba ri mụihụ da te ri ñ'emụihụ, ne zohụ ar tsi Dada, di tsix'ahụ ár Hñö Jö.

21 Yo ma gi hyẹhụ nunar mhöte xi 'rakagihụ Jö, ne hyax'mụ gi tọ'mhụ ár nhwëki ma tsi Hmuhụ Hesukristo da 'ra'ahụ ar te hiñham'ụ da göts'i.

22 Nu'mụ gi hyanthụ 'ra ya ku hingi ñ'emụi xiñho, fạxụ da te yá jamfi.

23 Ma'ra fạxụ da mpọhọ, ne njap'ụ gi tsiñhụ hinda ma har tsibi. Ma'ra hwëjụ, họnsẹ ntsuñhụ yo ma gi tẹmfụ yá ts'oki. Ụtsahụ ar ts'oki ne yá dutu xi ts'onga nuya 'yọt'ats'okiyụ.

Ya ngöxa mhö t'e'spa ár nsu Jö

24 Jö togo pẹ'sa ar ts'ẹdi da sugagihụ, ne hinda hyẹgagihụ ga 'wehụ, xa di johyanụ da zixkagihụ xint'axigihụ hár nsunda.
25 Gehnụ pẹ'sa ar mfödi, ne họnsẹnụ Jö ne ma Pọhọtehụ. Dá nhut'wabi'ö ár nsunda. Dá nhumansubi ár ts'ụt'wi ne ár ts'ẹdi, ne da t'e'spa ár nsupya, ne hiñham'ụ da göts'i. Dá njap'ụ.

YA NTHANDI
Nö'ö bi hyanda ar Xuwa ne bi 'yot'i

Ar tsi Hmu Hesukristo bi 'ñu nö'ö himi födi

1 Gehnụ ar mhö bi 'ñu ar tsi Hmu Hesukristo, xki umba Jö ár Dada nda xipabi yá 'bẹgo gatho nö'ö ma nda tho ngut'a, ne ba pẹhna n'ár ẹnxẹ bi xipabi ar Xuwa.
2 Gehnụ dạmajöni yá mhö Jö ngu bi mönga ar tsi Hmu Hesukristo, ne gatho te bi hyant'ö.
3 Nzạtho nu'ụ togo da nehe ne da 'yọxa nunar mhö nọnga tema da tho m'ẹfa, ne da 'yọt'a nuya te möngwa, ngetho 'bạp'ụtho ar pa ma da thogi.

Ar nzẹngwa m'ẹmpa nuya yoto ya nijö

4 Nuga dar Xuwa, di pẹñ'ahụ nunar hẹ'minụ, nu'ahụ gar gamfihụ gi mhunsụ ha ya yoto nijö 'bụhnụ har hại Asia. Jö mi 'bụi, 'bụ nuya payụ, ne hiñham'ụ da göxa ár m'ụi, da hwëk'ahụ yá ñho ne da 'ra'ahụ n'ar hogam'ụi. Nunar njöpinụ go 'ra'ahụ Jö, ne nuya yoto ya hñö 'bụhnụ ñhandwi ár thuxandö,
5 ne ar tsi Hmu Hesukristo togo mönga majöni ngu xi nsipabi. Gehnụ bi m'ẹt'o bi mengi bi nte bi dö gatho nu'ụ xi du. Ne gehnụ töpa ár ts'ẹdi gatho ya ndö 'bụ har ximhại. Gehnụ n'ehe togo bi mökagihụ, ne bi nö'ma ár ji mi unga ár te, bi gụgagihụ har ts'oki ndi 'bụhụ.
6 Ne bi hñuxkagihụ ngu ya ndö ne ya möjö, ne njap'ụ ga pẹfụ Jö ár Dada. Xa nsunda'ö, ne pẹ'sa ar ts'ẹdi hiñham'ụ da göts'i. Dá njap'ụ.
7 'Yọhụ, ar tsi Hmu ma da e ha ya gui, ne gatho ya meximhại ma da hyandi. Nu'ụ togo bi sụts'i ma da hyant'ụ n'ehe. Gatho ya jö'i 'bụ hár nxidi ar ximhại ma da zont'i. Hö, dá njap'ụ.
8 Nuga go da dụ'mi ne di jö'sa xọge, ngu ar ndụi ne ar ngötṣ'i, enga njap'ụ ar tsi Hmu mi 'bụ mam'ẹt'o, 'bụpya, ne hiñham'ụ da göxa ár m'ụi, gehnụ hinter ñhembibi da 'yọt'e.

Ngu n'ar t'i bi nheki Nö'ö Togo ba e bi Njö'i

9 Nuga dar Xuwa ri kuhụ, di thohụ mahyẹgi ya nt'ụtsa, di 'bụhwihụ mahyẹgi hár ts'ụt'wi ar tsi Hmu Hesukristo, ne di tsẹthụ nö'ö bi epkagihụ. Dá tsọkawa har xẹni hại o har dehe ár thuhu Mpatmo, ngetho di mömba ár mhö Jö, ne di dạmajöni togo ar tsi Hmu Hesukristo.
10 Ha n'ár pa ar tsi Hmu, da nthẹx'be ár Hñö Jö, ne da ọ mọte ma xụtha n'a togo mi ñö nts'ẹdi, ngu ár ñheti n'ar k'axt'athụxi.
11 Ne mi enö:
—Nuga go da dụ'mi ne di jö'sa xọge, ngu ar ndụi ne ar ngötṣ'i. 'Yot'a ha n'ar hẹ'mi gatho nö'ö gi hyandi, ne pẹmpa nuya yoto ya nijö 'bụ har hại Asia. Gehyụ yá thuhu: Ñ'efeso, Ñ'esmirna, Mpergamo, Ntiatira, Nsardi, Mfiladelfia, ne Nlaodisea.
12 Da ñegi nga handa togo mi zokagi, ne nu nda 'bạt'i da handa n'ar k'axt'abọjö mfox'yo.
13 Ne madeda nuya yoto ya mfox'yoyụ, mi nheki n'ár 'bại n'ar ñ'ọhọ ndi hñöxa Nö'ö Togo ba e bi Njö'i. Nunár he mi tsọnga har hại ár ma, ne xki dẹka hár tiñö n'ar k'axt'abọjö ngụt'i.
14 Ár ñö ne yá xtö xa mar nt'axi, ngu ar xi'yo ne ar t'axtsẹ. Nuyá dạ mi ñhẹhwi ya faspi.
15 Nuyá wa mi ñhẹhwi ár nt'axi n'ar xiujö nú'mụ o har hwifi xa zọ. Nu ár mhö mi ñhẹhwi ár ñheti n'ar döta nzọthe.
16 Mi hö hár ñ'ẹi yoto ya tsọ. Hár ne mi pọnga n'ar ndọjwai xa mi hẹnte gatho yoho yá ñöni. Nunár hminụ xa mi yot'i ngu ar hyadi xa pẹ'sa ar ts'ẹdi madempa.
17 Nda handi, da hwanga ha yá wa, to da 'ñenö xta tu. Nö'ö bi hñuxka ár ñ'ẹi, ne bi 'ñengagi:
—Yo gi ntsu. Nuga go di dụ'mi ne di jö'sa xọge.
18 Di te mödi da tu, ha nupya di 'bụi, hiñham'ụ da göxa ma te. Dá njap'ụ. Di hömpa yá nsoki ar ndöte ne ar 'bẹxui.
19 Hñuxa har hẹ'mi gatho nö'ö xka hyandi, nuya thopya ne nuya ma da tho m'ẹfa.
20 Ma ga xi'a tema di bọnga nuya yoto ya tsọ xka hyanda ha ma ñ'ẹi, ne nuya yoto ya k'axt'abọjö mfox'yo: nuya yoto ya tsọ, gehyụ nuya yoto ya ẹnxẹ 'bụ ha nuya yoto ya nijö. Ha nuya yoto ya mfox'yo xka hyandi, gehyụ nuya yoto ya nijö.

2

Ya mhö m'ẹmpa nuya yoto ya nijö: Ar mhö m'ẹmpa ar nijö Ñ'efeso

1 'Yot'wa nunar ẹnxẹ 'bụhnụ har nijö Ñ'efeso, ne 'ñembabi: Njanụ xi'ahụ nö'ö togo hö yoto ya tsọ hár ñ'ẹi, ne 'yo madeda ya k'axt'abọjö mfox'yo:
2 Nuga xta pöt'a ri 'bẹfihụ, ne xta pödi hanja xka umba ri mụihụ xka pẹ'sụ ar ts'ẹti. Hinxka 'ñet'a ri xụthahụ nu'ụ togo ọt'a ya ts'oki. Xka hñö'sfụ majöni nu'ụ togo eñ'ụ yá mpọte Jö, ne xka pöthụ yá nemhñö.

3 Xa xka tsẹthụ ya thogi. Hinxka wenthụ xi zạ'ahụ xka mpẹhụ, ngetho xka dạtkagihụ majöni ma thuhu.
4 Họnsẹ hindi hop'ahụ hingi mökagihụ ngu ngi möjụ har ndụi.
5 Beñhụ hangu ngi mökagihụ. Ntsọ'mhụ ne penjụ gi 'yọthụ nuya 'bẹfi ngi ọthụ har ndụi. Ngetho nu'mụ hingi ntsọ'mhụ, ma ga ehe ne ga hök'a ri mfox'yohụ habụ 'bụi.
6 Mödi gi ụtsabihụhmö yá ts'o'bẹfi nu'ụ togo tẹnga ar Nikola. Nuyá ts'o'bẹfiyụ di ụtsaga n'ehe.
7 Nu'ụ togo tu yá gu, dá 'yọxa nö'ö te mönga ár Hñö Jö xipa ya nijö. Nu'ụ togo da ntöte, ma ga umba ar sẹki da dụkwa te unga ar 'bạiza unga ar te, 'bạ madeda ár nzạtho hwöhi Jö.

Ar mhö m'ẹmpa ar nijö Ñ'esmirna

8 'Yot'wa nunar ẹnxẹ 'bụhnụ har nijö Ñ'esmirna, ne 'ñembabi: Nö'ö togo dụ'mi ne jö'sa xọge, gehnụ togo bi du ne bi mengi bi nte man'agi, eñ'ahụ njawa:
9 Nuga xta pöt'a ri 'bẹfihụ, ne nuya nt'ụtsa gi thohụ, ne ri ñhoyahụ. Mödi gi pẹ'sụ nzẹyẹ ri m'ẹts'ihụ nuya hingi nhekiwa. Di pödi hangu ñömañ'ụ'ihụ nuya enö ya xodyo emp'ö, gehyụ n'ar mhunts'i ár mẹti ar ts'ondöhi.
10 Yo gi tsuhụ gatho nö'ö ma gi thohụ. Pöhụ nunar ts'ondöhi ma da 'ñe'ahụ 'ra har fạdi, ne njap'ụ da ts'ạt'ahụ. 'Rẹt'a mpa ma gi thohụ ya thogi. Zẹta ri jamfihụ 'bụtho gi tuhụ, ha nuga ma ga 'ra'ahụ ar te hiñham'ụ da göts'i ngu ri nthöhöhụ.
11 Nu'ụ togo tu yá gu, dá 'yọxa te mönga ár Hñö Jö xipa ya nijö. Nö'ö togo da ntöte, hinte ma da japa ar ñoho ndöte.

Ar mhö m'ẹmpa ar nijö Mpergamo

12 'Yot'wa nunar ẹnxẹ 'bụhnụ har nijö Mpergamo, ne 'ñembabi: Nö'ö togo hö ar ndọjwai xa hẹnte gatho yoho yá ñöni, eñ'ahụ njawa:
13 Nuga xta pöt'a ri 'bẹfihụ, ne di pödi habụ gi 'bụhụ, ka 'bụp'ụ ngu ár ndö ar ts'ondöhi. Mödi njap'ụ, nu'ahụ xka dạhụ majöni ne hinxka kọngagihụ. Hinga 'yọthụ nuya pa'ụ ga hyanthụ bi thoka ma hoga 'bẹgo ar Antipas, ngi 'bụhwihụnụ habụ 'bụ ar ts'ondöhi.
14 Họnsẹ hindi hop'ahụ 'ra gi tẹmfụ yá nt'uti ar Balam mi uta ar Balak. Mi tsixa ya me Israel nda zipa yá ñhuni ya tsita emp'ö, ne togatho nda m'ẹngwi, ne njap'ụ nda dạhmö'ụ.
15 Ne gi 'ñehụp'ụ 'ra togo tẹmba yá nt'uti nu'ụ tẹnga ar Nikola. Nuya nt'utiyụ di ụtsaga.
16 Jange di xi'ahụ gi 'yọthwụ ár ntsọ'mi. Ngetho nu'mụ hin'ö, ma ga ehe ga ntum'e'ụ ga hö ar ndọjwai pọnga ha ma ne.
17 Nu'ụ togo tu ár gu, dá 'yọxa te mönga ár Hñö Jö xipa ya nijö. Nu'ụ togo da ntöte, ma ga umba da zi ar thuhme ba kö mhets'i xi t'ögi. Ne ga umba n'ar tsi t'axdo habụ huxa n'ar 'ra'yo thuhu, ne hinto man'a di pödi, họnsẹ nö'ö togo di hö.

Ar mhö m'ẹmpa ar nijö Ntiatira

18 'Yot'wa nunar ẹnxẹ 'bụhnụ har nijö Ntiatira, ne 'ñembabi: Ár T'ụ Jö togo pẹ'sa yá dạ ñhẹhwi ya faspi, ne yá wa ngu ár nt'axi n'ar xiujö o har hwifi, embabi:
19 Nuga di pöt'a gatho ri 'bẹfihụ, ri mhötehụ, ri ñ'emụihụ, ri ts'ẹtihụ, ne hanja gi pẹpkagihụpya, töta ngu ngi pẹpkagihụ maham'ụ.
20 Họnsẹ hindi hop'ahụ gi 'ñehụp'ụ nunar 'bẹhñö ár thuhu ar Hesabel. Ensẹ'ö n'ár m'ẹhni Jö, ne uta nuya ma 'bẹgo togatho da m'ẹngwi, ne da zi ya ñhuni xi m'ọ'spa ya tsita emp'ụ.
21 Nunar 'bẹhñönụ xta umba 'ra ya tsi pa, ha hinxi 'yọt'wa ár ntsọ'mi 'bẹngwi ya ndọ.
22 Pöhụ nunar 'bẹhñönụ ma ga kạxa nt'oxi, ne ma da tho ya thogi nu'ụ togo 'bẹngwi, nu'mụ hinda 'yọt'wa yá ntsọ'mi n'ehe.
23 Ma ga hopa gatho yá bötsi, ne njap'ụ gatho ya nijö ma da bödi, nuga di hëtwa yá mfeni ne yá mụi ya jö'i, ne di umba ár mfẹi ngu di 'ñepa n'a ngu n'a.
24 Ha gatho nu ma'ra gi 'bụhụ har nijö Ntiatira, hinxka tẹmbabihụ yá nt'umbi, ne hinxka pöhụ nö'ö eñ'ụ xi ñhembi da fötwa ar ts'ondöhi, di xi'ahụ, hinga 'ra'ahụ man'ar 'bẹfi.
25 Họnsẹ di ạ'ahụ, yo ma gi hyẹhụ nö'ö xka pöhụ. Ndọ'mthohụ ga pengi.
26 Nu'ụ togo da ntöte ne di pẹpkatho har ngöts'i, ma ga umba ar ts'ẹdi da mẹ'sa ár nsu hagatho ya hại.
27 Ne ma da hyụxtya t'obọjö, ne ma da hwata nuya hnini ngu n'ar ts'ọi bọhại. Ma ga umba ar ts'ẹdi ngu xta höni xi 'raka ma Dada.
28 Ne ga umba ar njötsọ.
29 Nu'ụ togo tu ár gu, dá 'yọxa te mönga ár Hñö Jö xipa ya nijö.

3

Ar mhö m'ẹmpa ar nijö Nsardi

1 'Yot'wa nunar ẹnxẹ 'bụhnụ har nijö Nsardi, ne 'ñembabi: Nö'ö togo tsixa nuya yoto ya hñö pepa Jö, ne hö yoto ya tsọ, enö njawa: Di pöt'a gatho ri 'bẹfihụ. Thus'ahụ gi tehụ, ha nuga di xi'ahụ xka tuhụ.
2 Zọt'a ri dạhụ ne suhụ nö'ö tema gi pẹ'sụ 'bụtho da göts'i. Ngetho xta timp'ahụ, nuya ri 'bẹfihụ hints'ụ xiñho hár nthandi Jö.
3 Jange beñhụ tema xka hñöñhụ, tema xka 'yọhụ, ne gi kwathụ xiñho, ne 'yọthwụ ár ntsọ'mi. Ngetho nu'mụ hingi ndọ'mhụ, xki thạñhụ ga tsọhọ ngu n'ar bë hingi tọ'mhụ ham'ụ.
4 Ha gi 'ñep'ụ 'ranụ Nsardi togo hinxi jạxt'a yá t'axhe. Ma ga ñ'o'bega'ụ di he ya t'axhe, ngetho njap'ụ di 'ñepabi'ụ.
5 Nu'ụ togo da ntöte, ma da theta ya t'axhe, hinda thökwa yá thuhu har hẹ'mi nọnga ar te, ne ma ga mömba yá thuhu hár nthandi ma Dada ne yá ẹnxẹ.
6 Nu'ụ togo tu yá gu, dá 'yọxa te mönga ár Hñö Jö xipa ya nijö.

Ar mhö m'ẹmpa ar nijö Mfiladelfia

7 'Yot'wa nunar ẹnxẹ 'bụhnụ har nijö Mfiladelfia, ne 'ñembabi: Njanụ xi'ahụ nö'ö togo xint'axi, gehnụ majöni, ne hömpa yá nsoki ar ndö Dabi. Nu'mụ kot'ö hinto tsạ da xoki, ha nu'mụ xok'ö hinto tsạ da got'i.
8 Nuga di pöt'a ri 'bẹfihụ. Mödi tx'ụda ri ts'ẹdihụ, hinxka kọmjụ ma thuhu, ne xka 'yọtjụ ma mhö. Jange nuga xta xok'ahụ n'ar goxthi hinto tsạ da got'i.
9 'Yọhụ. Nuya xi mhunts'i, yá mẹti ar ts'ondöhi, ne kate eñ'ụ ya xodyo, ma ga japi da ndạndihmö ha ri wahụ. Njap'ụ da bö'ụ di mö'ahụ.
10 Ngetho xka tsẹthụ xka sukagihụ ma mhö, nuga n'ehe ma ga su'ahụ xta 'ñep'ụ ya ts'othogi da zụ gatho nu'ụ 'bụ hár nxidi ar ximhại, njap'ụ da ts'ạta gatho ya meximhại.
11 Pöhụ, 'bạp'ụtho ar pa ma ga ehe. Kwathụ xiñho nö'ö gi pẹ'sụ, ne hinto da hñömp'a ri nthöhöhụ.
12 Nu'ụ togo da ntöte, ma ga huts'i da dọ'spa ár nijö Jö, hiñham'ụ ma da njụknụ. Ne ma ga ot'wabinụ ár thuhu Jö ne ár thuhu ár hnini'ö, gehnụ ar 'ra'yo Herusalen di gö mhets'i habụ bi 'bụ Jö, ne ga ot'wabinụ ma thuhu n'ehe.
13 Nu'ụ togo tu yá gu, dá 'yọxa te mönga ár Hñö Jö xipa ya nijö.

Ar mhö m'ẹmpa ar nijö Nlaodisea

14 'Yot'wa nunar ẹnxẹ 'bụhnụ har nijö Nlaodisea, ne 'ñembabi: Nö'ö togo ar Njap'ụ, dạmajöni xiñho, ne ja ba pọnụ ar mfeni nda hyoka Jö gatho nö'ö bi hyoki, eñ'ahụ njawa:
15 Nuga di pöt'a ri 'bẹfihụ xi ndupatho. Xiñhohmö nu'mụ dá ntsẹtho wa dá mpa.
16 Ngetho gar ndupathohụ, hingar ntsẹ ne hingar mpa, ngu ar dehe ma ga jụka ha ma ne, ga tsok'ahụ.
17 Nu'ahụ gi ensẹhụ: Hinte di k'athe, xa di pẹ'se ya ñho. Ha hingi pöhụ gar hwëkate'ihụ, gar hyoyahụ, hinte gi pẹ'sụ, gar godạhụ, hinte gi köhụ n'ar xẹni ar dutu.
18 Jange di xi'ahụ gi tạmgagihụ ar k'axt'abọjö nö'ö xi tho har tsibi, ne hinte gi k'athụ. Ne gi tạñhụ ya t'axdutu, hingi 'bẹ ri tsạhụ xta thant'ahụ hinte gi köhụ n'a xẹni. Ne xithụ ar 'ñethi ri dạhụ, da xogi ne gi hyanthụ.
19 Nuga di tsụi ne di fẹi gatho nu'ụ togo di mödi, jange 'yọthwụ ár ntsọ'mi, ne umba ri mụihụ gi pẹpkagihụ.
20 Pöhụ 'mụ, nuga di 'bạ har goxthi di mafi. Nö'ö togo da 'yọtka ma mhö, ne da xoka ar goxthi da thogagi hár ngu, ga kụt'i ga ñum'e.
21 Nu'ụ togo da ntöte, ma ga ets'i ga hux'be ngu ar ndö, ngu xta ntötega, ne xta hux'be ma Dada hár thuxandö.
22 Nu'ụ togo tu yá gu, dá 'yọxa te mönga ár Hñö Jö xipa ya nijö.

4

Ar ndöngajö bi ja mañö mhets'i

1 Da jwadi da handa gathoyụ, m'ẹfa da handa n'ar goxthi mi xo mhets'i. Ne da pengi da ọtwa ár mhö nö'ö togo bi zokagi m'ẹt'o, mi ñhẹhwi ár ñheti n'ar k'axt'athụxi, ne bi 'ñengagi:
—Pọxa injawa, ne ga ut'a'i tema da tho m'ẹfa xta wa nuya xka hyandi.
2 M'ẹfa ár Hñö Jö bi hyexkagi ne bi utkagi n'ar thuxandö mi 'bụhnụ mhets'i, ne mi huxhnụ n'a.
3 Nö'ö togo mi huxnụ har thuxandö, mi hyats'i ñhẹhwi n'ar hoga hyasdo ne n'ar hoga thẹnts'ado. Ne hár nthet'i mi kot'atho n'ar 'bẹjni mi hwẹxka ngu n'ar hoga k'angdo.
4 Hár nthet'i ar thuxandö mi 'bụ ma n'ạtemagoho ya thuxandö. Ne ka mi huxhnụ n'ạtemagoho ya tsi dönzia, mi hö ya t'axhe, ne mi hu'sa ya fụindö ma ya k'axt'abọjö.
5 Har thuxandö mi 'bụ madetho mi pọnga ya hwẹi, ya ñụni ne ya ñheti. Ne mi ñhandwi n'ehe yoto ya ñot'i mi zọ, gehyụ nuya yoto ya hñö pẹpa Jö.

6 Mi ñhandwi nunar thuxandö n'ehe n'ar ñhǫnthe ngu ar doxito. Ne mi 'bạhnụ get'ụ hár
nthet'i ar thuxandö goho ya zu'we pẹ'sa yá te, xa mi ñuxa ya dạ habụ mi nheki ne mọte.
7 Nor m'ẹt'o zu'we mi ñhẹhwi n'ar 'muhu, ár ñoho mi ñhẹhwi n'ar boi, ár hñu mi pẹ'sa ár
hmi ngu n'ar jö'i, ár goho mi ñhẹhwi n'ar nxụni nsạni.
8 Nuya goho ya zu'weyụ mi pẹ'sa yá te, mi tu 'rato yá hwa n'a ngu n'a, ne ha yá hwa xa
mi ñuxa ya dạ mañö ne mbo. Nuyụ parxui hingi tsạyạ eñ'ụ:
Xint'axi, xint'axi, xint'axi,
hinter ñhembibi da 'yọt'a ma tsi Hmuhụ, nö'ö togo mi 'bụi, 'bụpya, ne hiñham'ụ da göxa ár
te.
9 Nuya goho ya zu'weyụ mi pẹ'sa yá te, mi e'spa ár nsu, mi nsundabi ne mi umba njamödi
nö'ö togo huxa har thuxandö, hiñham'ụ da göxa ár m'ụi.
10 Nú'mụ mi ọt'a njap'ụyụ, nuya n'ạtemagoho ya tsi dönzia mi ndạndihmö hár wa nö'ö
togo huxa har thuxandö, ne mi nsundabi nö'ö togo hiñham'ụ da göxa ár te. Ne mi pọkwa yá
fụindö ñhant'ụ har thuxandö, ne mi eñ'ụ:
11 Ma tsi Hmu'ihe, di 'ñep'a'i da nsunda'i,
da t'es'a ri nsu, ne da föt'a ri ts'ẹdi.
Ngetho go ga hyoka gatho nö'ö te ja,
ne ngu ga nege, njap'ụ xi nja.

5

Ar m'ạxa hẹ'mi ne ár T'ụ Jö ngu ar tsi Ntxönandöni

1 Nep'ụ da handa nö'ö togo mi huxa har thuxandö, mi hö hár ñ'ẹi n'ar m'ạxa hẹ'mi xki
t'ot'a nthi ne mbo, ne xki 'bạta yoto ya m'ạt'i, hinge to gatho nda tsạ nda 'yọts'e.
2 Ne da handa n'ar ẹnxẹ xa mi pẹ'sa ár ts'ẹdi, ne xa mi mafi nts'ẹdi mi enö:
—Hage 'bụ n'a togo di 'ñepi da 'yọ'sa ya m'ạt'i ne da tụnga ar hẹ'mi.
3 Ne hinto mi 'bụhnụ mhets'i, har ximhại, ne mbor hại togo nda xot'a ar hẹ'mi, himi tsạ
nda hyanthmö.
4 Nuga xa ndi zoni, ngetho hinto bi thini togo ndi 'ñepi nda xot'a ar hẹ'mi, nda nehe, himi
tsạ nda hyanthmö.
5 N'a nuya tsi dönzia bi 'ñengagi:
—Yo gi zoni. Nö'ö togo ar Ndö t'embabi ar 'Muhu, xpa pọnga ha yá mëni ar Huda ne ár
'bẹto ar ndö Dabi, nunụ go xi ntöte. Jange di 'ñepabi da 'yọ'sa nuya yoto ya m'ạt'i, ne da xot'a
ar hẹ'mi.
6 Nep'ụ da handa n'ar tsi Ntxönandöni mi nhekitho xki tho, mi 'bạ madetho ar thuxandö,
ne madeda nuya goho ya zu'we mi te, ne madeda ya tsi dönzia. Nunar tsi Ndöninụ mi pẹ'sa
yoto yá ndöni, ne yoto yá dạ. Ne nuya dạyụ, gehyụ nuya yoto ya hñö pẹpa Jö, xi mẹhna da
ma xọge ár nxidi ar ximhại.
7 Nu'mú, ba ehnụ, ne bi hñönga ar hẹ'mi mi hö hár ñ'ẹi nö'ö togo mi huxa har thuxandö.
8 Nuya goho ya zu'we mi te, ne nuya n'ạtemagoho ya tsi dönzia, bi ndạndihmö hár wa ar
tsi Ndöni togo xki wadi xki hñönga ar hẹ'mi. Gathoyụ mi hö ya 'bida, ne ya nt'ẹni k'axt'abọjö
mi ñuxa ya githni, gehyụ yá nsạdi ya gamfi.
9 Ne mi tu'ụ n'ar 'ra'yo thuhu, mi embabi'ụ ar tsi Ntxönandöni:
Nu'ge go di 'ñep'a'i gi hñönga ar 'bạxa hẹ'mi ne gi 'yọ'spa yá m'ạt'i tu,
ngetho bi nhöp'a ri ji bi tho'a'i, ne ga tsingagihe yá mẹtigihepya Jö.
Ga jụgagihe hagatho ya m'ụi, ya hñö, ya hnini, ne hagatho ya hại 'bụ hár nxidi ar ximhại.
10 Ne xka 'ñexkagihe ga pẹfe Jö, dar ndöhe ne dar möjöhe,
ne ga ndöhe har ximhại.
11 Nep'ụ da ọ 'ra ya mhö, ne nda handi mi ra nzẹyẹ ya ẹnxẹ, mi 'bụ hár nthet'i ar thuxandö,
ne nuya goho ya zu'we mi te, ne nuya tsi dönzia. Nuya ẹnxẹyụ hinto mi tsạ nda mede,
ngetho ma ya nthebenthebe ár nzẹyẹ.
12 Ne xa mi mafi mi eñ'ụ:
Ar tsi Ntxönandöni bi tho,
di 'ñepabi da hñönga ar nsu ngu ar ndö, ya ñho,
ar hoga mfödi, ar ts'ẹdi,
da t'e'spa ár nsu, da t'umba ar nsunda ne ar nsạdi.
13 Ne gatho nu ma'ra xi hyoka Jö bi ñö n'ehe, nu'ụ bi 'bụ mhets'i, nu'ụ 'bụ har ximhại,
nu'ụ 'bụ mbor hại, nu'ụ 'bụ har dehe ne nu'ụ ya zu'we kụnụ. Da ọde bi 'ñeñ'ụ:
Dá nsạta Jö togo huxa har thuxandö,
ne dá nsạta ar tsi Ntxönandöni.
Dá t'e'spa ár nsu, dá t'umba ar nsunda.
Dá mhö pẹ'sa ar ts'ẹdi hiñham'ụ da göts'i.

14 Ne nuya goho ya zu'we mi te, mi thödi mi eñ'ų:
—Dá njap'ų.
Ne nuya n'ątemagoho ya tsi dönzia mi ndąndihmö, ne xa mi nts'ą'mi mi tsǫnga yá hmi har hąi, mi nsunda nö'ö togo hiñham'ų da göxa ár m'ųi.

6

Nu'ų yoto ya m'ąt'i

1 Nep'ų nu ar tsi Ntxönandöni bi 'yǫ'sa n'a nuya m'ąt'iyų. Ne da ǫ n'a nuya goho ya zu'we mi te, bi ñö nts'ędi ngu n'ar ñųni, ne bi 'ñengagi:
—Ba e gi hyandi.
2 Nda handi mi 'bąhnų n'ar tǫge mi ntǫ n'ar t'axfani, ne mi hö hár 'yę n'ar ęnt'o nda ntuhni. Ne bi t'umba n'ar fųindö, ne habų gatho mi thogi mi töte.
3 Nu mi 'yǫ'sa ár ñoho ar m'ąt'i ar tsi Ntxönandöni, da ǫde bi 'ñengagi ár ñoho nuya zu'we te:
—Ba e gi hyandi.
4 Da handi bi bǫnga man'ar tǫge mi ntǫ n'ar fani mar nthęnts'i. Ne nu togo mi ntǫge, bi t'umba n'ar ndǫjwai ne ar sęki nda hñökа ar hogam'ųi har ximhąi, ne nda japa ya jö'i nda ñho n'a ngu n'a ha ya tuhni.
5 Nu mi 'yǫ'sa ár hñu ar m'ąt'i, ár hñu nuya zu'we te bi 'ñengagi:
—Ba e gi hyandi.
Ne da handa n'ar tǫge mi ntǫ n'ar 'bofani, ne mi hö n'ar ts'ųti hár 'yę.
6 Ne da ǫ n'ar mhö bi bǫnga madeda nuya goho ya zu'we mi te, ne mi enö:
—N'a pa ar nthöhö, hǫnsę tsą da thąnga n'a hwada ar t'ęi ne hñu hwada ar sebada, ha yo gi ts'ojų ar nziki ne ar ixkat'afi.
7 Nu mi 'yǫ'sa ár goho m'ąt'i, da ǫde bi ñö ár goho zu'we te, ne bi 'ñengagi:
—Ba e gi hyandi.
8 Da handi mi 'bąhnų n'ar k'axt'afani, ne nu ar tǫge már thuhu ar Ndöte, ne mi ntęngwi ar 'Bęxui. Bi t'umbabiyų ar sęki nda hyo n'ar goho xęni ya jö'i 'bų xǫge ár nxidi ar ximhąi, ha ya tuhni, har thuhu, ha ya texte hñeni, ne da hyo ya zate zu'we 'bų har ximhąi.
9 Nu mi 'yǫ'sa ár kųt'a m'ąt'i ar tsi Ntxönandöni, da handa hár wa ar m'ǫxm'ǫñhǫ, mi 'bąhnų yá pa nu'ų ya gamfi xki tho ngetho mi mömba ár mhö Jö, ne mi dąmajöni mi ñ'emųibi'ö.
10 Ne xa mi mafi nts'ędi mi eñ'ų:
—Tsi Hmu, xint'axi'i ne majöni. Ham'ų da zǫhmö ar pa gi 'yǫtje ar ts'ųt'wi, ne gi jot'wa ma jihe nu'ų 'bųkwa har ximhąi.
11 Ne n'a ngu n'a bi t'umba ya t'axhe. Ne bi nsipabi nda ntsąyą ma'ra ya tsi pa, nda dǫ'mi nda zǫ gatho yá mi'bęgowi ne ma'ra yá kuwi ma nda tho'ų n'ehe ngu xki thoyų.
12 Nu nda handi bi 'yǫ'sa ár 'rato m'ąt'i, bi nja n'a ra döta nhwöni. Ar hyadi bi boki ngu n'ar 'bohe dumųi, ne ar zönö bi thęnga xǫge ngu ar ji.
13 Da handi ba hǫ ya tsǫ mhets'i bi zo har hąi, ngu n'ar 'bąi'iuxi hǫ nuya te tu nú'mų 'yo ar 'yomndöhi.
14 Ne ar mhets'i bi m'ętho ngu n'ar hę'mi bi 'bąts'i. Ha nuya t'ǫhǫ ne ya xęni hąi, gatho bi mponi habų mi 'bų'ų.
15 Ha nuya ndö, ne nuya döta, nuya pę'sa ya ñho, nuya ndöndogu, nuya pę'sa yá ts'ędi, ya 'bęgo ne nu'ų hingya 'bęgo, gathoyų bi ñ'önga ha ya oki ne ha ya ndǫdo ja ha ya t'ǫhǫ.
16 Ne mi emba ya t'ǫhǫ ne ya ndǫdo:
—Yǫthų ne tsębgagihe, hindi nehe da hyangagihe nö'ö togo huxa har thuxandö. Kobgagihe hinda zuje ár kwę ar tsi Ndöni.
17 Ngetho xi zǫ ar pa da nheki ár kwę Jö, togo tsą da zęti.

7

Nu'ų n'anthebe ne yon'ąte ne goho ya 'rętanthebe xki thu'spa ngu ar nthixt'i

1 M'ęfa da handa goho ya ęnxę mi 'bą ha yá ñöni ar ximhąi. Mi tąka nuya goho ya ndöhi hinge nda ñ'o har hąi, har dehe, ne hinge nda huönga ár xi n'ar za.
2 Da handa man'ar ęnxę ba e mahyats'i mi hömpa n'a ngu ar bǫjö nthixt'i ár męti Jö togo te. Ne bi mat'a nts'ędi nuya ma goho ya ęnxę xki t'umba ar sęki nda ts'oka ar hąi ne ar dehe.
3 Ne bi 'ñembabi:
—Yo gi ts'ojuhmö ar hąi, ar dehe, ya za. M'ęt'o ma ga jwahų ga tuthwų nö'ö ngu ar nthixt'i ha yá dë nuyá 'bęgo ma tsi Hmuhų.
4 Ne da ǫde bi nhǫnga hangu ár nzeyę nu'ų xki thu'spabi ngu ar nthixt'i: mi tsų n'anthebe ne yon'ątemagoho ya 'rętanthebe, ha gatho nuya m'ųi xki 'ñe ha yá bötsi ar Israel.

5 Nu'ų xki 'ñe ha yá 'bęto ar Huda, mi tsų 'ręt'amayoho ya 'ręt'anthebe xki thu'spabi ngu ar nthixt'i, ha yá 'bęto ar Rube 'ręt'amayoho ya 'ręt'anthebe nu'ų xki thu'spabi n'ehe, ha yá 'bęto ar Gad 'ręt'amayoho ya 'ręt'anthebe nu'ų xki thu'spabi n'ehe.
6 Ha yá 'bęto ar Aser 'ręt'amayoho ya 'ręt'anthebe xki thu'spabi, ha yá 'bęto ar Neftali 'ręt'amayoho ya 'ręt'anthebe, ha yá 'bęto ar Manases 'ręt'amayoho ya 'ręt'anthebe nu'ų xki thu'spabi ngu ar nthixt'i n'ehe.
7 Ha yá 'bęto ar Simeon 'ręt'amayoho ya 'ręt'anthebe xki thu'spabi, ha yá 'bęto ar Lebi 'ręt'amayoho ya 'ręt'anthebe, ha yá 'bęto ar Isakar 'ręt'amayoho ya 'ręt'anthebe xki thu'spabi n'ehe.
8 Ha yá 'bęto ar Sabulon 'ręt'amayoho ya 'ręt'anthebe xki thu'spabi, ha yá 'bęto ar Huse 'ręt'amayoho ya 'ręt'anthebe, ha yá 'bęto ar Benjamin 'ręt'amayoho ya 'ręt'anthebe nu'ų xki thu'spabi ngu ar nthixt'i n'ehe.

Ar Xuwa bi hyanda nzęyę ya jö'i mi he ya t'axdutu

9 M'ęfa da handa nzęyę ya jö'i, xa mi töta ar nzęyę hinto mi tsą nda mede, xki 'ñe ha gatho ya hąi, ya m'ųi, ya hnini, ne gatho ya hñö. Mi 'bą'ų mi ñhandwi ar thuxandö ne ar tsi Ndöni, mi he'ų ya t'axdutu, ne mi hö ya dęnthi'ų.
10 Ne mi mafi nts'ędi mi eñ'ų:
Jö ma Dadahų togo huxa har thuxandö,
ne nö'ö ñhębhwi ar tsi Ndöni,
hǫnsęyų go unga ar mpǫhǫ.
11 Ne da handa mi 'bąhnų gatho ya ęnxę xa xki got'atho ar thuxandö, ya goho zu'we mi te, ne nuya tsi dönzia. Nuya ęnxęyų bi ndąndihmö hár wa ar thuxandö, ne xa mi ts'ą'ma yá hmi 'bųtho nda zǫnga har hąi, ne bi ndönga Jö.
12 Mi eñ'ų:
Dá njap'ų. Dá mhat'wa ár thuhu Jö ma Dadahų, ne dá nsunda, ngetho gehnų ár męti ar mfödi.
Dá t'umba njamödi ne dá t'e'spa ár nsu, ngetho gehnų ar ndö ja ár ts'ędi.
Hiñham'ų da tsąyą da nhu njap'ų Jö. Dá njap'ų.
13 N'a mbi 'yąngatho n'a nuya tsi dönzia, ne bi 'ñengagi:
—Xi nuya 'bąhnų hö ya t'axhe, togoyų ne ha xpa ehyų.
14 Nuga da thöti ne da embabi:
—Tsi ndada, go gi pöke togoyų.
Ne nö'ö bi 'ñengagi:
—Nuya jö'iyų gehyų xpa k'onga har döta thogi, ne xi xų̨ka yá dutu, ne xa xi t'axki hár ji ar tsi Ndöni.
15 Jange 'bą ñhandwi ár thuxandö Jö, ne pępabi parxui hár nijö. Ne nu togo hu har thuxandö da hopi da m'ų̨hwi.
16 Núnų mhets'i hinda ma da mę'sa ar thuhu ne hinda ntuthe. Ar hyadi hinda ma da tsöt'i, ne hinda zit'a ar pa.
17 Ngetho nö'ö ngu ar tsi Ntxönandöni 'bų madeda ar thuxandö, gesę'ö ma da su, ne da 'yęt'a ha ya pǫthe pǫ ya dehe unga ar te. Ne Jö ma da hñu'mba yá mų̨i, ne da dukwa yá gidą.

8

Ár yoto m'ąt'i

1 Núm'ų mi 'yǫ'sa ár yoto m'ąt'i nunar tsi Ntxönandöni, xa bi metho, ne ngu made xęnimpa hinte bi t'ǫhnų mhets'i.
2 Nep'ų da handa yoto ya ęnxę mi 'bą hár nthandi Jö, ne bi t'umba n'ar k'axt'athų̨xi n'a ngu n'a.
3 Ne da handi bi zǫhnų man'ar ęnxę, bi m'ą bi ñhandwi habų m'ǫxant'uts'i, ne mi hö n'ar k'axt'abǫjö nt'uts'i. Bi t'umba nzęyę ar githni nda thö'spa ya mhat'ajö xi 'yǫt'a ya gamfi, ne da dątwa Jö har m'ǫxant'uts'i xi thoka ar k'axt'abǫjö, mi 'bų̨hnų mi ñhandwa ar thuxandö.
4 Hár 'yę ar ęnxę bi bǫxa ár 'bifi ar nt'uts'i mi nthöskwi yá mhat'ajö ya gamfi, ne bi zǫnga habų mi huxa Jö.
5 Nunar ęnxęnų bi gų ar nt'uts'i, bi ñu'sa ya dęspi har tsibi zǫ har m'ǫxm'ǫñhǫ, ne bi pönsa har ximhąi. Mi 'yǫt'a njap'ų, bi nja ya ñųni, ya ñheti, ya hwęi, ne bi nhwönga ar ximhąi.

Ya k'axt'athų̨xi

6 Nuya yoto ya ęnxę mi hö ya k'axt'athų̨xi bi ñhoki nda hyų̨xt'i.
7 Nunar 'bęt'o ęnxę bi hyų̨xt'a ár k'axt'athų̨xi, ne bi hyǫ har ximhąi ya ndo ne ya tsibi mi nthöskwi ar ji. Bi zöt'a ar hñu xęni gatho ya 'bąiza ja har ximhąi, ne bi the bi nzǫ xǫge ar k'angdǫni.

8 Ar ñoho ẹnxẹ bi hyụxt'a ár k'axt'athụxi, ne bi zo har ñhọnthe ngu n'ar döta t'ọhọ mi zọ, ne n'a hñu xẹni ar dehe bi nji.
9 Bi du n'a hñu xẹni gatho ya zu'we kụ har dehe, ne n'a hñu xẹni gatho ya motsa 'yo har dehe bi nhwati.
10 Ar hñu ẹnxẹ bi hyụxt'a ár k'axt'athụxi, ne ba tạ mhets'i n'a ra döta tsọ mi zọ ngu n'ar tụnza. Bi zo ha n'a hñu xẹni ya döthe ne ha ya pọthe.
11 Nunar tsọnụ már thuhu ar Judọni. N'ar hñu xẹni ya dehe bi jugi, ne nzẹyẹ ya jö'i bi du, ngetho nuya deheyụ bi jugi.
12 Ar goho ẹnxẹ bi hyụxt'a ár k'axt'athụxi, ne bi ts'okwa n'a hñu xẹni ar hyadi, ar zönö ne ya tsọ, ne bi k'at'a n'ar hñu xẹni ar hyats'i 'bụ pa ne 'bụ xui.
13 Da ọ n'ar mhö ne da handa n'ar nxụni mi nsạnga madeda mhets'i, ne mi enga nts'ẹdi:
—Hwëkate, hwëkate nu'ụ 'bụ har ximhại, ngetho 'bụtho da thụxt'a nu má hñu ya k'axt'athụxi.

9

1 Ar kụt'a ẹnxẹ bi hyụxt'a ár k'axt'athụxi, ne da handa n'ar tsọ bi dạ har hại, ne bi t'umba ár nsoki ar nzonganzafi.
2 Nu mi xoka ar nzonganzafi xa ba pọxa ar 'bifi ngu n'ar t'u, ne nunar 'bifinụ bi japi bi boka ar hyadi ne ar ndöhi.
3 Har 'bifi ba pọxkwi ya k'oto, bi nxanga xọge har ximhại, ne bi t'umba ar ts'ẹdi nda ntsate ngu ya penzụ.
4 Bi nsipabi hinte nda japa ya k'angdọni ne gatho nö'ö xi nk'angi, hinte nda japa ya za. Họnsẹ nda za nuya jö'i hinte mi tu nö'ö ngu ar nthixt'i ár mẹti Jö ha yá dë.
5 Ne bi nsipabi hinge nda hyo, họnsẹ nda japi nda tho ya ụgi kụt'a nzönö. Nu ár ñ'ụ yá ne nuya k'otoyụ, jangu ár ñ'ụ ár mpụhni n'ar penzụ.
6 Nuya pa'ụ ya jö'i di honga hanja da du, ne hinda tsạ. Xa di nemhö da du, ha nunar ndöte ma da ñ'öni.
7 Nuya k'otoyụ mi ñhẹhwi 'ra ya fani xi ñhoki da ntuhni. Mi hu'sa 'ra ngu ya ntsant'i k'axt'abọjö. Nuyá hmi mi ñhẹhwi ngu ár hmi n'ar jö'i.
8 Nuyá xtö mi ñhẹhwi yá xtö n'ar 'bẹhñö, ha nuyá ts'i mi ñhẹhwi yá ts'i n'ar 'muhu.
9 Mi köxa ha yá ndo'yo ngu n'ar nthạki bọjö. Nu ár mbụni yá hwa mi ñhẹhwi ár ngạni ya bọjö jụt'a ya fani nixt'i di ma har tuhni.
10 Mi tu yá zụ ne yá m'ite ngu ya penzụ. Nuyá m'ite mi tu ha yá zụ, mi pẹ'sa ar ts'ẹdi nda japa ya jö'i nda tho ya ụgi kụt'a nzönö.
11 Nu ár ndö'ụ, gehnụ ar ẹnxẹ 'bụ har nzonganzafi. Nu ár thuhu har hñö ebreo Abadon, ha nu har hñö griego ár thuhu ar Apolion (pọntho da 'ñenö, ar jö'ste).
12 Nunar m'ẹt'o döta thogi xi wahnụ, ne xi 'ñep'ụtho ma yoho.
13 Nu mi hyụxt'a ár k'axt'athụxi ar 'rato ẹnxẹ, da ọ n'ar mhö mi pọnga madeda nu'ụ goho ya ndöni mi huxa ha yá ñöni ar m'ọxant'uts'i xi thoka ar k'axt'abọjö, 'bụhnụ ñhandwi Jö.
14 Nunar mhönụ bi 'ñemba ar 'rato ẹnxẹ:
—Xot'a nuya goho ya ẹnxẹ thöt'a har döthe Eufrate.
15 Ne bi nsot'a nuya goho ya ẹnxẹ xki t'ẹnt'i tema xẹnimpa, tema pa, tema zönö, tema jẹyẹ xki thu'spabi nda hyo n'ár hñu xẹni gatho ya jö'i 'bụ har ximhại.
16 Da ọde hangu ya ndogu mi ntọ ya fani, mi yonthebe ya 'rẹt'anthebe ya 'rẹt'anthebe.
17 Ne da handa ngu n'ar t'i nuya fani ne yá tọge. Nuya tọge mi hö ya nthạka tiñö mar thẹni, mar nk'angi ne mar nk'axt'i. Ha nuyá ñö ya fani mi ñhẹhwi ár ñö n'ar 'muhu. Ha yá ne mi pọnga ar tsibi, ar 'bifi, ne ar k'axt'ado mi zọ.
18 Nuya döta thogiyụ, ar tsibi, ar 'bifi, ne ar k'axt'ado zọ mi pọnga ha yá ne ya fani, bi the ár hñu xẹni ya jö'i mi 'bụ har ximhại.
19 Nuya faniyụ mi pẹ'sa ár ts'ẹdi ha yá ne, ne ha yá zụ, ngetho yá zụ mi hñẹhwi ya k'eñö mi tu yá ñö ne mi pụhna ya jö'i.
20 Ha nu ma'ra ya jö'i bi k'ont'i, himbi du ha ya döta thogiyụ. Mödi njap'ụ, himbi 'yọt'wa yá ntsọ'mi. Ne himbi hyẹp'ụ mi ndönga nö'ö mi hokasẹ'ụ, ne ya ts'ondöhi, ya tsita emp'ö xi thoka ar k'axt'abọjö, ar t'axi, ar k'axt'i xi mpots'i, ya do, ya za. Nuyụ hingi tsạ da hyandi, hingi ọde, ne hingi 'yo.
21 Himbi 'yọt'wa yá ntsọ'mi ma ya hyote, ya 'ñete, togatho mi 'bẹngwi, ne himbi hyẹp'ụ yá mfë.

10

Ar ẹnxẹ mi hö n'ar t'ụlo hẹ'mi

1 Nep'ų da handa man'ar ẹnxẹ ba kö mhets'i, xa mi pẹ'sa ár ts'ẹdi. Xki go'matho n'ar gui, ne hár ñö mi kot'atho n'ar 'bẹjni. Ha nu ár hmi mi ñhẹhwi ar hyadi, nuyá wa mi ñhẹhwi ya faspi.
2 Mi hö hár 'yẹ n'ar hẹ'mi mi xogi. Ne bi 'ñexa ár wa ñ'ẹi har ñhọnthe, ha nu ár wa ngöhö bi 'ñexa har hại.
3 Ne bi mafi nts'ẹdi ngu ár ngeni n'ar 'muhu. Nu mi mafi bi nheki yoto ya ñụni.
4 Nda ọtwa ár ñheti nuya ñụni, da ñhoki nga ot'i, ha n'ar mhö ba e mhets'i bi 'ñengagi:
—Hyẹp'ų njap'ụtho. Yo gi ot'a nö'ö bi mönga nuya yoto ñụni.
5 Nunar ẹnxẹ mi 'bạ har ñhọnthe ne har hại, bi gụxa ár ñ'ẹi mhets'i.
6 Ne bi 'ñet'a made nö'ö hiñham'ų da göxa ár te, bi hyoka mhets'i ne gatho te janụ, bi hyoka ar hại ne gatho te jawa, bi hyoka ar dehe ne gatho te kụnụ. Ne bi 'ñenga njanụ:
—Tx'ụda ya pa 'bẹdi da göxa gatho.
7 Nu xta hyụxt'a ár k'axt'athụxi ar yoto ẹnxẹ, ma da tho gatho nö'ö họnsẹ Jö mi pödi tema nda 'yọt'e ne ma nda nheki, gatho nö'ö xki xipa yá m'ẹhni.
8 Nunar mhö ndi 'ñe mhets'i, bi zokagi man'agi ne bi 'ñengagi:
—Di ma ba höngạ ar hẹ'mi xogi o hár 'yẹ ar ẹnxẹ 'bạ har ñhọnthe ne har hại.
9 Da ma da tsụ ar ẹnxẹ da ạpa ar hẹ'mi, ne nö'ö bi 'ñengagi:
—Hñöni ne tsa. Ha ri mụi ma da jugi, ha nu ha ri ne ma gi tsạ xi ñ'u ngu ar t'afisefi.
10 Nuga da hömba ar hẹ'mi hár 'yẹ ar ẹnxẹ, ne da tsa. Mi tho ha ma ne mar ñ'u ngu ar t'afisefi, ha mi zọnga ha ma mụi bi juga ma xefo.
11 Ne nö'ö bi 'ñengagi:
—Mahyoni gi pengi gi mönga man'agi nuya tema da tho ha gatho ya hnini, ya hại, ya hñö ne ya ndö.

11

Yoho togo dạmajöni

1 Bi t'aka n'ar xithi nt'ẹni ne bi t'engagi:
—Di ma ba ẹmba ár nijö Jö, ar m'ọxm'ọñhọ, ne hangu 'bụhnụ mat'a Jö.
2 Ha nunár thi ar nijö tsop'ụ, yo gi ẹni, ngetho xi ndạtwa nu'ụ hingya xodyo, ha nuyụ ma da ne'ma ar njöpa hnini hñu njẹyẹ made.
3 Ma ga pẹhna nu yoho ma m'ẹhni da hye ya he dumụi, da mömga ma mhö nuya hñu njẹyẹ madeyụ.
4 Nuya m'ẹhniyụ gehyụ ngu yo 'bại ya njömdọni, ne ngu yoho ya mfox'yo 'bạhnụ hár nthandi Jö togo ár ndö ar ximhại.
5 Nuyụ pọngar tsibi ha yá ne, ne njap'ụ ho yá ñ'ụni honi te gatho da japabi. Njap'ụ ma da du gatho nu'ụ togo ne te da japabi'ụ.
6 Pẹ'sa ar ts'ẹdi da got'a mhets'i, hinda 'wöi gatho ya pa di mömba ár mhö Jö. Tsạ da japa da nji ar dehe, ne tsạ da mẹhna ya döta thogi har hại gatho nö'ö da ne'ụ.
7 Nu xta wadi da dạmajöni'ụ, ma da ep'ụ ar ts'ozu'we, xpa pọxa har nzonganzafi da ntunkwiyụ, da döhö ne da hyo.
8 Yá ndo'yo ma da ts'ohnụ madeda ár tại ar döta hnini habụ bi mpont'a ma tsi Hmuhụ. Nunar hnininụ pọntho ar Sodoma ne ar Ehipto.
9 Ne ya jö'i xki 'ñe ha gatho ya hnini, gatho ya m'ụi, gatho ya hñö, ne gatho ya hại, ma da k'öt'watho yá ndo'yo hñupa made, ngetho hinda ma da thẹgi togo da 'yągi.
10 Gatho ya meximhại ma da njohya xta duyụ, ngetho nuya m'ẹhniyụ xki japi xki tho ya ụgi gathoyụ. Jange xa ma da njohya, ne da mpẹhna ya nt'uni n'a ngu n'a.
11 Nepụ mi tho hñupa made, bi yụt'a ha yá ndo'yo ar hñö unga ar te ba pẹhna Jö, ne bi mengi bi nangi bi m'ại. Gatho nu'ụ togo bi hyandi xa bi ntsu.
12 Ne bi nheki n'ar mhö ndi 'ñe mhets'i, bi 'ñemba nu'ụ xki mengi xki nte:
—Ba ehụ, pọxụ injawa.
Ne bi ts'ix'ụ ha n'ar gui. Ha nuyá ñ'ụni bi hyandi hanja bi ma'ụ.
13 Ne bi nja 'mụ n'a ra döta nhwöni. Nunar nhwöninụ bi yọt'a n'a 'rẹt'a xẹni gatho ar hnini, ne bi du hñun'ạte ne 'rẹt'anthebe ya jö'i. Ha nu ma'ra bi bongi, xa bi ntsu ne bi nsundabi Jö bi 'bụ mhets'i.
14 Nunár ñoho ar döta thogi xi wadi. Hyanthụpya ba ekwatho ár hñu.

Ár yoto ar k'axt'athụxi

15 Ar yoto ẹnxẹ bi hyụxt'a ár k'axt'athụxi, ne bi nheki 'ra ya mhönụ mhets'i mi eñ'ụ njawa:
Gatho ya ndö mi ja har ximhại,
xi hñönga ma tsi Dadahụ ne ár Kristo,
ne go ma da ndö'ö gatho ya pa.

16 Ha nuya n'ạtemagoho ya tsi dönzia mi huxa ha yá thuxandö mi ñhandwi Jö, bi
ndạndihmö bi mẹ yá hmi har hại mi nsunda Jö.
17 Mi eñ'ụ:
Di 'ra'ahe njamödi, tsi Hmu,
hinte ar ñhembi'i te gi 'yọt'e.
Nu'ge ngi 'bụi, gi 'bụpya, ne ma gi 'bụ gatho ya pa,
xka ñ'udi ri döta ts'ẹdi,
ne xka dụ'mi gi ndö.
18 Bi mbọ yá kwẹ gatho ya meximhại,
nupya ma da nheki ri kwẹ n'ehe.
Xi zọ ar pa gi hñö'spa majöni nuya xi du,
ne gi hwata nu'ụ togo hwata ar ximhại.
Ha nuya ri m'ẹhni, ya gamfi ne gatho nuya ri 'bẹgo tsup'a ri thuhu,
nuya döta, nuya t'ụlo,
ma gi umba yá nthöhö.
19 M'ẹfa bi xo ár nijö Jö mhets'i, ne bi nheki mi 'bụhnụ mbo ar 'bezankohi. Mi yotnụ ya
hwẹi, mi nheki ya ñheti, ya ñụni, xa bi dạ nzẹyẹ ya ndo, ne bi nja n'ar nhwöni.

12

Ar 'bẹhñö ne ar zothe

1 M'ẹfa bi nheki mhets'i n'ar döta nt'udi. Da handa n'ar 'bẹhñö mi he ar hyadi, mi tọ har
zönö, ne mi hu'sa n'ar ntsant'i mi huxa 'rẹt'amayoho ya tsọ.
2 Mi dạthi ne xa mi mafi nts'ẹdi mi tho ya ụgi, ngetho ma nda m'ụ ár bötsi.
3 Bi nheki man'ar nt'udi mhets'i. Nupya da handa mi 'bạhnụ n'ar thẹnga zothe mi tu yoto
yá ñö, 'rẹt'a yá ndöni, ne mi hu'sa n'ar ntsant'i n'a ngu n'a yá ñö.
4 Ne nunár mazụ bi gụt'a n'a hñu xẹni gatho ya tsọ mhets'i, ne ba ẹngwa har hại. Ne bi
m'ạ bi ñhandwi ar 'bẹhñö mi dạthi, mi ne nda zapa ár bötsi nú'mụ nda m'ụi.
5 Nunar 'bẹhñönụ bi m'ụ ár bötsi mar ts'ụnt'ụ, ma da ndö xọge har ximhại di hö n'ar
t'obọjö. Ne bi thömba ár bötsi da hñuxkwi Jö hár thuxandö.
6 Ha nunar 'bẹhñö bi ma ba ñ'önga ha ya ot'at'ọhọ habụ xki hyokwabi Jö, ne nda t'ini hñu
njẹyẹ made.
7 M'ẹfa ba njanụ n'ar tuhni mhets'i. Ar ndö'ẹnxẹ Mige ne yá ẹnxẹ mi ntunkwi ar zothe,
mi fạxa yá ẹnxẹ n'ehe.
8 Ar zothe ne yá ẹnxẹ hinte bi zạ te bi mẹ'ụ, ne himbi nthẹgi nda m'ụhnụ mhets'i.
9 Bi t'ẹm'ụ ar zothe, getnụ ar k'eñö mi 'bụ mam'ẹt'o, ne ár thuhu ar ts'ondöhi ne ar
ts'oxẹdi, ka ya meximhại. Nunụ ne yá ts'o'ẹnxẹ ba t'ẹnga injawa har ximhại.
10 N'a nda ọta n'ar mhönụ mhets'i mi enö:
—Nupya hö, ma da nheki ár mpọhọ, ár ts'ẹdi ne ár ts'ụt'wi ma tsi Dadahụ. Ne xi dạtwa ár
nsu ár Kristo da ndö, ngetho xi t'ẹnga nö'ö togo mi họxa ma kuhụ parxui hár nthandi Jö.
11 Ha nuya ku xi döhmö ar ts'ondöhi ngetho xi jamfibi ár ji ar tsi Ntxönandöni, ne xi dạtwa
majöni ár mhö Jö, xki 'yẹnt'a yá te nda tho'ụ.
12 Jange njohyahụ mhets'i ne gatho ya mengunụ. Ha hwëkate nu'ahụ gi 'bụhụ har
ximhại ne har dehe, ngetho ar ts'ondöhi xpa köp'ụ xa tsụ ar kwẹ, ngetho pödi tx'ụda ya
pa pongwabi.
13 Nú'mụ mba t'ẹnga mhets'i ba 'bẹhna har ximhại nunar zothenụ, bi nkuhwi ar 'bẹhñö
xki m'ụ ár tsi ts'ụnt'ụ.
14 Ha nunar 'bẹhñö bi t'umba nuya yoho yá hwa ar döta nxụni, nda nsạni nda zop'ụ ar
zothe. Ne nda m'ụ har ot'at'ọhọ habụ xi hyokwa Jö nda t'ini hñunjẹyẹ made.
15 Ha nunar zothe bi tso hár ne ra nzẹyẹ ar dehe ngu n'ar döthe, ne bi 'yẹmba mọte ar
'bẹhñö nda duxhmö.
16 Ha nunar hại bi mạxa ar 'bẹhñö, ngetho bi dut'a gatho ar döthe xki zo ar zothe.
17 Nunar zothe xa bi ụtsa ar 'bẹhñö, ne bi ma ba ntunkwi yá 'bẹto nu'ụ ọtwabi nö'ö xi
'bẹpa Jö, ne dạmajöni ñ'emụibi ar tsi Hmu Hesukristo.

13

Yoho ya ts'ozu'we

1 Ndi 'bạ har ñönthe, n'a nda handatho ba pọxa har ñhọnthe n'ar ts'ozu'we mi tu yoto yá
ñö, 'rẹt'a yá ndöni, ne ha n'a ngu n'a yá ndöni mi hu'sa n'ar ntsant'i. Ne ha n'a ngu n'a yá
ñö mi huxa n'ar thuhu mi tsanga Jö.

2 Nunar zu'we da handi mi ñhẹhwi n'ar dötą mą̈ngamixi. Nuyá wa mar nxaki yá xi ne yá xą̈, ngu n'ar dötą zu'we ár thuhu ar oso. Nu ár ne mi ñhẹhwi ár ne n'ar 'muhu. Ar zothe bi umba ár ts'ẹdi, ne bi 'ñexą hár thuxandö nda ndöwi.
3 Ne da handa n'a nuyá ñö xki ts'ę̣ni 'bu̱tho nda du, ha bi k'ont'a ar ndötẹ ne bi dits'i. Gatho nuya jö'i bi hyandi, xa bi 'yo̱tho ne bi dę̣ni.
4 Bi ndöñ'u̱ ar zothe togo xki umba ar ts'ẹdi ar ts'ozu'we. Hinge ho̱nsẹ̱ bi ndönga ar zothe, bi ndönga ar ts'ozu'we n'ehe, ne bi 'ñeñ'u̱:
—Hinjo'o man'a ngu ar ts'ozu'we, ne hinjo'o togo da nto̱xkwi.
5 Ar ts'ozu'we bi t'umba ar sẹki n'ehe nda ñ'exasẹ ne nda ñömañ'u̱bi Jö. Nunar ts'ẹdinu̱ ma da göxą xta zo̱nga hñu nje̱ye̱ made.
6 Ne bi zanga Jö, bi zamba ár thuhu, bi zamba ár nijö habu̱ 'bu̱'ö, ne bi zanga gatho nu'u̱ bi 'bu̱ mhets'i.
7 Bi t'umba ar sẹki nda ntunkwi ya gamfi ne nda ntötẹ'ö. Bi t'umba ar sẹki n'ehe nda ndö ha gatho ya m'u̱i, ya hnini, ya hñö ne ya hą̈i.
8 Bi ndönga ar ts'ozu'we gatho nu'u̱ ya jö'i himi huxa yá thuhu har hẹ'mi no̱nga ar te, ár mẹti ar tsi Ntxönandöni, xki thuts'i nda tho nú'mu̱ hinxki thoktho ar ximhą̈i ne ar mhets'i.
9 Nu'u̱ togo tu yá gu, dá 'yo̱xa nö'ö di mö.
10 Nu'u̱ togo kote, ma da jot'u̱ n'ehe. Ha nu'u̱ togo ju̱ ar ndo̱jwai hote, ma da tho ndojwaitho n'ehe. Ka nhekiwa yá ts'ẹti ne yá ñ'emu̱i ya gamfi.
11 M'ẹfa da handa man'ar ts'ozu'we bi bo̱nga har hą̈i, mi tu yoho yá ndöni ngu n'ar dẹti, ne mi ñö ngu n'ar zothe.
12 Ne ju̱mpa ár ts'ẹdi ar m'ẹt'o ts'ozu'we hár hmi'ö, ne japa gatho ya meximhą̈i da ndönga nor 'bẹt'o ts'ozu'we bi dixa ár nts'ę̣ni 'bu̱tho nda du.
13 O̱t'a ya dötą nt'udi, japa da hyo̱ har hą̈i ya tsibi di 'ñe mhets'i ha yá hmi ya jö'i.
14 Ne ka gatho ya meximhą̈i, o̱t'a nuya nt'udi xi t'umba ar sẹki da uta ya jö'i hár hmi nö'ö man'ar ts'ozu'we. Bi 'bẹpa ya jö'i nda hyokwa n'ar do ñhẹhwi ár 'bą̈i nunar ts'ozu'we mi 'bu̱tho nda du ne bi nte, ne nda 'ñexą ngu yá jö emp'ö.
15 Bi t'umba ar sẹki nda japi nda joxa ár hñö ne nda ñö nunar donu̱ ñhẹhwi ár 'bą̈i ar ts'ozu'we, ne nda japi nda tho gatho nu'u̱ togo hinge nda ndöni.
16 Ne mi japa gatho nda thutwa nö'ö ngu ar nthixt'i ha yá ñ'ę̣i wa ha yá dë, nuya t'u̱lo bötsi, ya dötą, nuya pẹ'sa yá ño, nuya hyoya, nuya m'ego ne nuya hingi m'ego.
17 Hinto da tsą̈ da nta̱i wa da mpą̈ nu'mu̱ hindi pẹ'spa nö'ö ngu ar nthixt'i, wa ár thuhu wa ár m'ede ár thuhu.
18 Ka mahyoniwa ar mfödi da m'etwa ár m'ede ar ts'ozu'we, ngetho nu ár m'ede'ö, ár m'ede n'ar ñ'o̱ho̱. Gehnu̱ ar m'ede: 'ratonthebe ma hñun'ą̈te ne 'rato.

14

Ar thuhu bi ntu nu'u̱ n'anthebe yon'ą̈temagoho ya 'rẹt'anthebe

1 M'ẹfa da handa ar tsi Ntxönandöni mi 'bą̈hnu̱ har t'o̱ho̱ Nsion. Ne mi 'bą̈hwi n'anthebe ma yon'ą̈temagoho ya 'rẹt'anthebe nuya mi pẹ'spa ár thuhu'ö ne ár thuhu ár Dada xki t'ot'a ha yá dëyu̱.
2 Ne da o̱ n'ar mhö ndi 'ñe mhets'i, xa mi nts'ẹdi ngu ár ñheti nze̱ye̱ ya dehe, ne ngu ár nga̱ni n'ar ñu̱ni. Ha nunar mhönu̱ da o̱de mi ñhẹhwi ár m'ẹi ya mẹ'mda.
3 Ne mi tu'u̱ n'ar 'ra'yo thuhu hár nthandi ar thuxandö, mi ñhandwi nuya goho ya zu'we mi te, ne ya tsi dönzia. Ne nunar thuhunu̱ hinto mi tsą̈ nda bödi, ho̱nsẹ̱ nu'u̱ n'anthebe ne yon'ą̈temagoho ya 'rẹt'anthebe xpa ts'inga har ximhą̈i.
4 Gehyu̱ nu'u̱ hinxi nts'oka ñ'owi ya 'bẹhñö, ngetho hinto xi m'ẹngwi. Ne tẹñ'u̱ ar tsi Ntxönandöni habu̱ gatho di ma. Gehyu̱ ngu ar 'bẹt'o sofo xi ts'inga har ximhą̈i, yá mẹti Jö ne yá mẹti ar tsi Ntxönandöni.
5 Ne hinte bi thimba n'ar nhemhñö xki bo̱nga ha yá ne, gehyu̱ xint'axi 'bą̈hnu̱ hár thuxandö Jö.

Ar mhö bi mönga nu'u̱ hñu ya e̱nxẹ̱

6 M'ẹfa da handa man'ar e̱nxẹ̱ bi nsą̈nga madeda mhets'i. Mi mönga ar hoga mhö hiñham'u̱ da göts'i, ne xipabi gatho ya meximhą̈i, ya hnini, ya m'u̱i, ya hñö ne ya hą̈i.
7 Mi ma nts'ẹdi mi enö:
—Tsuhu̱ Jö ne nsundahu̱, ngetho xi zo̱ ar pa da thö'spa majöni ya jö'i. Ne ndöñhu̱nu̱ ngetho bi hyoka mhets'i, ar ximhą̈i, ar ñho̱nthe ne gatho ya po̱the.
8 Mi wa'ö, man'ar e̱nxẹ̱ bi ñö nts'ẹdi n'ehe, ne bi 'ñenö:
—Xi nhwata ar dötą hnini Mbabilonia, mi japa nu ma'ra yá mihniniwi nda zipa ár kwẹ̱ Jö ngu xi zi'ö, ngetho xi nts'okte n'ehe.
9 Ar hñu e̱nxẹ̱ bi ñö nts'ẹdi, ne bi 'ñenö:

—Nu'ụ togo da ndönga ar ts'ozu'we wa ar do di hñötsi, wa xi hñömba ár nthixt'i hár 'yẹ wa hár dë,
10 xa ma da zipa ár kwẹ Jö, ngu n'ar t'ẹni da sit'a ya ixkat'afi ne da 'baxki. Ma da t'ẹnt'a
har tsibi zọ kụ ya k'axt'ado xa xi mpa, habụ ma da tho ya ụgi hár nthandi ya gamfi ne ar tsi
Ntxönandöni.
11 Ne ar 'bifi habụ bi tho ya ụgi fụnga hiñham'ụ da göts'i. Hiñ'otho yá tsạyạ 'bụ mpa ne
'bụ nxui, gatho nu'ụ togo da ndönga ar ts'ozu'we ne ar do di hñötsi, ne nu'ụ togo da hñömba
ngu ar nthixt'i ár thuhu.
12 Ka nhekiwa yá ts'ẹti ya gamfi, nu'ụ togo ọt'a nö'ö xi 'bẹpa Jö ne ñ'emụi ar tsi Hmu
Hesukristo.
13 Da ọ n'ar mhö ba e mhets'i, ne bi 'ñengagi:
—'Yot'a njawa: Nzạtho gatho nu'ụ togo da du di njap'ụ xi ñ'emụi ar tsi Hmu. Hö, njawa
enga ár Hñö Jö, ma da göxa yá 'bẹfi, ha nuyá nthöhö ma da mẹwitho.

Ma da njo ar sofo har ximhại

14 M'ẹfa da handa n'ar t'axgui, ne ka mi huxnụ n'a ndi hñöxa Nö'ö Togo ba e bi Njö'i. Mi
hu'sa n'ar fụindö xi thoka ar k'axt'abọjö, ne mi hö hár 'yẹ n'ar t'ẹxụ xa mi hẹki.
15 Nep'ụ da handa man'ar ẹnxẹ xa mi ñö nts'ẹdi ba pọnga hár ngu Jö, ne bi 'ñemba nö'ö
togo mi huxa har gui:
—Jụ ri t'ẹxụ ne xa ar t'ẹi, ngetho xi zọ ar sofo, ne xi ñöxa ar t'ẹi.
16 Ne nö'ö togo mi huxa har gui, bi gụ ár t'ẹxụ, ne bi xa xọge ar ximhại ngu nsa n'ar wöt'ẹi.
17 Ba pọnga man'ar ẹnxẹ hár ngu Jö, ne mi hö hár 'yẹ n'ehe n'ar t'ẹxụ xa mi hẹki.
18 Bi bọnga man'ar ẹnxẹ har m'oxm'ọñhọ togo ẹnga ar tsibi, ne bi mat'a nts'ẹdi nö'ö togo
mi hö ar t'ẹxụ xa mi hẹki, ne bi 'ñembabi:
—Jụ ri t'ẹxụ ne fẹkwa yá 'yẹ ya 'bại'obxi, ngetho xi dö.
19 Nunar ẹnxẹ bi 'yẹnga ár t'ẹxụ har hại, ne bi mẹka gatho ya obxi, nep'ụ bi 'yụt'a har
nthẹ'ma'obxi. Njap'ụ ma da njapa ya jö'i xta zụpa ár kwẹ Jö.
20 Nunar nthẹ'ma'obxi mi 'bụ nthi ar hnini, ne mi nthẹ'mi bi bọnga ar ji xa mi nzẹyẹ, ne
mi tsọnga ha yá ne ya fani, ne bi ñ'ini bi zọnga ár yap'ụ ngu yoto mpa da ñ'o n'ar jö'i.

15

Ya ẹnxẹ ba hö nu'ụ yoto ya ngöxa ụgi

1 M'ẹfa da handa man'a ar döta nt'udi bi nhekinụ mhets'i, xa da 'yọtho. Da handa yoto
ya ẹnxẹ mi hö ya 'bẹfa ụgi, gehyụ ma da thi'spa ár kwẹ Jö.
2 Da handnụ n'ar ñhọnthe n'ehe, ngu ar doxito mi nthöskwi ya tsibi. Ne mi tọhnụ nu'ụ
togo xki dö ar ts'ozu'we ne ar 'bạido ndi hñötsi, himbi ñhẹgi nda thu'spabi ár nthixt'i, wa
ár m'ede ár thuhu. Mi 'bạhnụyụ mi hömpa yá 'bida Jö.
3 Ne mi tu'ụ ar thuhu mi tu ar Moise ár 'bẹgo Jö, ne mi tutwa ár thuhu ar tsi Ntxönandöni,
mi eñ'ụ njawa:
Ma tsi Hmu'ihe, gar Jö hinte ár ñhembi'i,
xa döta ne nsunda gatho nö'ö gi pẹfi.
Xiñho ne majöni nuya ri 'ñu.
Gár Ndö gatho ya hnini har ximhại.
4 Ma tsi Hmu'ihe, gatho ya jö'i da zu'a'i.
Da e da ndömp'a ri thuhu gatho ya hại,
ngetho họnsẹ'i xint'axi'i,
ne nuya payụ xi nheki ri ts'ụt'wi.
5 M'ẹfa da handnụ mhets'i bi xo habụ xa mar nsunda mi 'bụ mbo hár ngu Jö, habụ jwata
ya nxindo xi t'ot'a yá 'bẹpate Jö.
6 Ka bi bọnụ nuya yoto ya ẹnxẹ mi hö nuya yoto ya mfẹi, mi he 'ra ya t'axdutu xa mi
hwẹxki, ne xki döt'a yá tiñö n'ar k'axt'abọjö bötˈi.
7 N'a nuya goho ya zu'we mi te, bi umba 'ra n'ar k'axt'abọjö nt'ẹni nuya yoto ya ẹnxẹ mi
'bụhnụ. Nuya nt'ẹniyụ mi po ár kwẹ Jö nö'ö hiñham'ụ da göxa ár m'ụi.
8 Núnụ hár ngu Jö xa mar nsunda, xa bi ñuxa ar 'bifi bi 'ñu ár nsunda'ö ne ár ts'ẹdi. Hinto
mi tsạ nda yụtnụ, m'ẹt'o da göxa gatho ya mfẹi mi hö nuya yoto ya ẹnxe.

16

Ya t'ẹni po ár kwẹ Jö

1 Da ọ n'ar mhö ndi 'ñe hár ngu Jö, ne bi 'ñemba nuya yoto ya ẹnxẹ:
—Di ma ba 'bạñöhụ har ximhại ár kwẹ Jö po ha ri t'ẹnihụ.
2 Bi ma ar 'bẹt'o ẹnxẹ ba 'bạñö ár t'ẹni har ximhại. Ne bi ñuxa ya ts'osösi xa mar ñ'ụ gatho
nu'ụ ya jö'i bi hñömba ár nthixt'i ar ts'ozu'we, ne bi ndömba ar do ndi hñötsi.

3 Ar ñoho ar ẹnxẹ bi 'bạñö ár t'ẹni har ñhọnthe, ne xọge bi nji ngu ár ji n'ar jö'i xi tho, ne gatho nu'ụ mi kụnụ bi du'ụ.
4 Ar hñu ẹnxẹ bi 'bạñö ár t'ẹni ha ya döthe ne ya pọthe, ne gatho yá dehe bi nji n'ehe.
5 Ne da ọde bi 'ñenga nunar ẹnxẹ mi su ya dehe:
—Nu'ge ma tsi Hmu'i gi 'bụi ne ngi 'bụi, xint'axi'i, xka umba n'a ngu n'a nö'ö di 'ñepi, ne xka 'yọt'a n'ar hoga ts'ụt'wi.
6 Xka umba ar ji da zi nu'ụ togo bi nö'mba ár ji ya gamfi ne nuya ri m'ẹhni. Gehnụ ndi 'ñepabi'ụ.
7 Ne da ọ n'ar mhö mi pọnga har m'ọxm'oñhọ mi enö:
—Ma tsi Hmu'i gar Jö, hinte ar ñhembi'i gi 'yọt'e. Nuna ri ts'ụt'wi gehnụ majöni ne xiñho.
8 Ar goho ẹnxẹ bi 'bạñö har hyadi nö'ö mi po hár t'ẹni, ne ar hyadi bi t'umba ar sẹki nda tsöt'a ya jö'i.
9 Nunar pahyadi bi tsöt'a ya jö'i. Mödi njap'ụ, nuyụ himbi 'yọt'wa yá ntsọ'mi nda nsunda Jö. Nö'ö bi 'yọt'ụ, bi zamba ár thuhu Jö togo pẹhna nuya ugiyụ.
10 Ar kụt'a ẹnxẹ bi 'bạñö ár t'ẹni hár thuxandö ar ts'ozu'we, ne bi tsoxui gatho ár ndö. Nuya jö'i mi tsasẹ yá jöhne mi tho ar ugi.
11 Bi zambabi'ụ ár thuhu Jö bi 'bụ mhets'i, ngetho xa mi tho ar ugi mar ñ'ụ yá nts'ẹni, ne himbi 'yọt'wa yá ntsọ'mi.
12 Ar 'rato ẹnxẹ ba 'bạñö ár t'ẹni har döthe Eufrate, ne bi xạ ar dehe bi paxt'wa ár 'ñu ya ndö me mahyats'i.
13 Ne da handa hñu ya ts'ondöhi ngu ya döta zomfo, bi bọnga n'a hár ne ar zothe, man'a hár ne ar ts'ozu'we, man'a hár ne ar kate m'ẹhni.
14 Gehyụ ya ts'ondöhi ọt'a ya nt'udi ha yá nthandi ya ndö 'bụ har ximhại, ne da musyụ di ñ'owi gatho yá ndogu, da ñhoki da ntuhna ar pa xi hñuxa Jö, togo hinto da ñhuxkwi ár ts'ẹdi.
15 Ar tsi Hmu bi 'ñenö:
—Ma ga ëka ngu n'ar bë tsọ 'bụ nxui. Xa ma da njohya togo xka tsọhọ ga tini di nuhu ne di he yá dutu, njap'ụ hinda 'bẹ ár tsạ.
16 Nuya ts'ondöhi ba ẹ gatho ya ndö 'bụ hár nxidi ar ximhại, ne bi munsa har xẹni ár thuhu N'armagedon har hñö ebreo.
17 Ar yoto ẹnxẹ bi 'bạñö ár t'ẹni har ndöhi, ne da ọ n'ar mhö ndi 'ñe har thuxandö 'bụ har nijö mhets'i, ne mi enö:
—Bi wapya xọge.
18 N'a bi nhekitho bi nja ya hwẹi, ya ñheti, ya ñụni, ne bi nhwönga ar hại. Nunar nhwöninụ xa mar nts'ẹdi, ar meximhại hiñham'ụ xki hyanda man'a di njap'ụ ár nts'ẹdi.
19 Ne nunar döngahnini bi hege hñu xẹni, nu ma'ra ya hnini ja har ximhại bi yọt'ụ xọge. Ha nunar hnini Mbabilonia bi benga Jö da thi'snụ ár kwẹ.
20 Nuya xẹni hại mi k'öxa har dehe bi yụi, ha nuya t'ọhọ bi m'ẹtho.
21 Ba họ mhets'i ya ndo ne bi zụ ya jö'i, mi tsụ ngu madenthebe hwada ár ñhụ. Ha nuya jö'i bi zamba ár thuhu Jö mi tho'ụ nunar mfẹi bi zụ'ụ, ngetho xa mar nts'ẹdi.

17

Nunar ts'o'bẹhñö bi t'umba ar mfẹi hiñham'ụ da göts'i

1 M'ẹfa ba e n'a nuya yoto ẹnxẹ mi hö ya t'ẹni, bi zokagi ne bi 'ñengagi:
—Ba e injawa ne ga ut'a ar njut'i xi thu'spabi ar ts'o'bẹhñö huxa ha nzẹyẹ ya dehe.
2 Nunar 'bẹhñönụ xi m'ẹngwi ya ndö 'bụ har ximhại, ne gatho ya jö'i xi 'bẹ yá mfeni 'bụtho xi nti ọt'wi ya ts'oki.
3 Ár Hñö Jö xki zinga ha ma te, ha nunar ẹnxẹ bi zixkagi ha ya ot'at'ọhọ, ne ka da handnụ n'ar 'bẹhñö mi 'bụhnụ mi ntọ n'ar thẹngats'ozu'we. Nunụ mi tu yoto yá ñö, 'rẹt'a yá ndöni, ne xa mi ñuxa ya thuhu mi tsanga Jö.
4 Nunar 'bẹhñönụ mi he n'ar he mar nk'ants'i ne mar nthẹnts'i, ne mi hö ya k'axt'abọjö, ya nzạthodo ne ma'ra ngu ya t'axdo xi mhödi. Mi hö hár 'yẹ n'ar k'axt'abọjö t'ẹni mi ñuxa nö'ö hingi ho, ne nö'ö xi nts'otho 'bẹngwi ya jö'i.
5 Ne mi huxa hár dë n'ar thuhu hingi födi te mẹ'ö, enö njawa: Ar döta Mbabilonia, ár nönö ya ts'o'bẹhñö ne gatho nö'ö hingi ho jawa har ximhại.
6 Da handa nunar 'bẹhñö xa xki nti, xki zipa yá ji ya gamfi ne nu'ụ bi unga yá te mi tẹnga ar tsi Hmu Hesukristo. Núm'ụ nda handi, xa da 'yọtho.
7 Ne nunar ẹnxẹ bi 'ñengagi:
—Yo'ö gi 'yọtho. Nuga ma ga xi'a'i tema di bọnga nunar 'bẹhñö ne ar ts'ozu'we tu yoto yá ñö ne 'rẹt'a yá ndöni muts'i.
8 Nunar ts'ozu'we xka hyandi mi 'bụi, nep'ụ bi njo'o, tx'ụtho 'bẹdi da bọnga har nzonganzafi, ne da t'et'a har tsibi. Gatho nuya meximhại himi huxa yá thuhu har hẹ'mi

nǫnga ar te, xki thahna nú'mụ hinxki thokta ar ximhại, ma da 'yǫtho xta hyanda nunar ts'ozu'we mi 'bụi, nep'ụ bi njo'o, ne da m'ụ man'agi.

9 Ja mahyoniwa ar mfödi: Nuya yoto yá ñö, gehyụ yoto ya t'ǫhǫ habụ huxa nunar 'bẹhñönụ.

10 Ne da 'ñenö n'ehe, gehyụ yoto ya ndö. Kụt'a xi m'ẹdi, n'a pẹ'sta ár ts'ẹdi, ne 'bẹta man'a da ehe. Ha nu xta ehe, hinda ma da m'ụi yapa da ndö.

11 Nunar ts'ozu'we mi 'bụi nep'ụ bi njo'o, gehnụ ár hñöto ndö, n'a nuya yoto, ne di ma har tsibi.

12 Ha nuya 'rẹt'a ya ndöni xka hyandi, gehyụ 'rẹt'a ya ndö hinxi hñönda yá ts'ẹdi, ne 'ra ma da hñönga yá ndö 'ra ya tsi patho mahyẹgiwi ar ts'ozu'we.

13 Gatho 'rẹt'a pẹ'sa n'adar mfeni, ne ma da 'yẹnt'a yá ndö ne yá ts'ụt'wi da mẹpa ar ts'ozu'we.

14 Gathoyụ ma da ntunkwi ar tsi Ntxönandöni, ne ar tsi Ndöni ma da ntöte, ngetho go gehnụ ár Hmu gatho ya hmu, ne ár Ndö gatho ya ndö. Ne gatho nu'ụ togo 'bụhwi, xi ts'ohni, xi thahni ne ǫt'a nö'ö nsipabi.

15 Ne bi 'ñengagi nunar ẹnxẹ n'ehe:

—Nuya dehe xka hyandi habụ huxa ar ts'o'bẹhñö, gehyụ ya hnini, ya m'ụi, ya hại ne ya hñö.

16 Ne nuyá 'rẹt'a ndöni ar ts'ozu'we xka hyandi, ma da ụtsa ar ts'o'bẹhñö, ma da hñömba gatho yá ñho, ne ma da zo nthẹmfotho. Ma da zapa yá ngǫ ne ma da tsöt'a har tsibi.

17 Ngetho Jö xi hñu'spa ha yá mụi da 'yǫt'a nö'ö ne'ö. Jange bi mẹ'sa n'adar mfeni da 'yẹnt'a yá ndö ha yá 'yẹ ar ts'ozu'we, ne njap'ụ da wadi da tho gatho nö'ö xi mönga Jö.

18 Ha nunar 'bẹhñö xka hyandi, gehnụ ar döta hnini di ndö gatho ya ndö 'bụ har ximhại.

18

Ar döta hnini Mbabilonia bi nhwati

1 M'ẹfa mi tho gathoyụ, da handa man'ar ẹnxẹ ba kö mhets'i xa mi pẹ'sa ár ts'ẹdi, ne gatho ar ximhại bi ñuxa ár hyats'i xa már nsunda.

2 Xa bi mafi nts'ẹdi ne bi 'ñenö:

—Bi nhwata ar döta hnini Mbabilonia. Hǫnsẹ 'bụhnụ ya ts'ondöhi, ne xi 'yǫt'a yá ngu ya hñö xints'otho, ne ka haxhnụ ya ts'ots'ints'ụ hinto ne da hyandi.

3 Ngetho ya hnini 'bụ har ximhại xi 'yǫt'wi ya ts'oki, xi zipa ár kwẹ Jö. Ne gatho ya ndö 'bụ har ximhại xi m'ẹngwi, ha nuya mạ 'bụ har ximhại xi xu yá m'ẹts'i mi paạpa ya ñho nunar hnininụ.

4 Ne da ǫ man'ar mhö ndi 'ñe mhets'i, bi 'ñengagi:

—Nu'ahụ ma bötsi'ihụ, pǫñhụ ha nunar hnininụ, yo ma gi mfạxkwi yá ts'oki ne da zụ'ahụ yá ụgi xi t'ẹkwabinụ.

5 Ngetho yá ts'oki xi zǫnga ár ñhets'i mhets'i, ne Jö xi beni da umba ar mfẹi.

6 Ko'spabihụ te xi ja'ahụ nunar hnininụ, ne ko'spabihụ yo'gi nö'ö tema xi 'yǫt'ö. Ngu nunar t'ẹni xi tsit'ahụ, ko'spabihụ yo'gi.

7 Ngu xi 'ñexa ár nsu ne xi njohya, njap'ụtho umfụ ar ụgi ne ar ts'oni. Ngetho xi 'ñensẹ: Nuga di huxa ngu n'ar ndö; hindi 'ranxu, ne hinga ma ga nzoni.

8 Jange n'apatho ma da epabi ar ụgi, ar thuhu, ar ts'oni, ar ndöte, nep'ụ ma da ts'öt'a har tsibi, ngetho xa pẹ'sa ár ts'ẹdi Jö ar Hmu togo xi hñö'spa majöni.

9 Ne gatho nu'ụ ya ndö 'bụ har ximhại xki m'ẹngwi ne xki njohyawi, xa ma da zont'i nú'mụ xta hyandwa ár 'bifi di pǫxa xta tsöt'i.

10 Ma da m'ạta yap'ụ ngetho di ntsu, ne ma da 'ñeñ'ụ:

—Hwëkate'i tsi döta hnini Mbabilonia xi nzẹ'i. Dama bi t'ạ'a ri mfẹi.

11 Ha nuya mạ 'bụ har ximhại, zont'i ne tupyá mụi, ngetho hinjo'o togo da dạmba nuya te paạ'ụ.

12 Nuya paạ ya k'axt'abǫjö, ya t'axbǫjö, ya nzạthodo, nuya ngu ya t'axdo xi mhödi, ya hoga dutu nzạtho, ya hwẹxka dutu, ya dutu nk'ants'i ne nthẹnts'i, ya za pẹ'sa ar hogañụni, nuya thoki xi thökwa yá ts'i ya döta zu'we, nuya njụ ya nzạthoza xi nthoki, nu'ụ njụ ya thẹngabǫjö xi nthoki, ya bǫjötho, ne ya do hwẹxki.

13 Mi höx'ụ gatho ya dǫni ne ya njots'i mi yụni xi nkụhi, ar githni, ne ar hogañụni ár thuhu ar mira, ar ixkat'afi, ar nziki, ar hoga jụnt'ẹi, ar t'ẹi, ya mẹti, ya dẹti, ya fani, ya ntönza, ya 'bẹgo, ne yá pa ya jö'i.

14 Ne ma da t'emba nunar hnininụ:

—Hiñ'otho yá ñho ya 'bạiza ngi tsi. Xi k'at'a nuya xa ngi tsạmankụhi ne ngi exa ri nsu ngi tsi, hingi timpya.

15 Nu'ụ mi pạpa gathoyụ, ne njap'ụ xki mẹ'sa yá ñho, ma da m'ạ yap'ụ di tsu ár mfẹi bi zụdi, xa di tu yá mụi ne di zont'i.
16 Ne di eñ'ụ:
—Hwëkate nunar döta hnini mi ñhoki mi he ya hoga dutu nzạtho xi nk'ants'i ne xi nthẹnts'i, ne mi ñhoki mi hö ya k'axt'abọjö, ya nzạtho do, ne ngu ya t'axdo mar mhödi.
17 N'apatho bi göxa nzẹda ya ñho.
Gatho nuya ẹ ya döta motsa, yá mạxte, ne nu'ụ 'yo har dehe ne gatho nu'ụ mpẹhnụ bi m'ạta yap'ụ.
18 Nu mi hyanda ar 'bifi mi pọts'e, bi ma'ụ ne mi eñ'ụ:
—Hiñ'otho man'ar hnini ngunụ.
19 Bi 'yụxya fonthại ha yá ñö mi tho ar dumụi, ne xa mi mar ts'oni mi eñ'ụ:
—Hwëkate nunar tsi döta hnini. Ngetho nuyá ñho xki japi nda bọxa mañö gatho nu'ụ togo pẹ'sa yá motsa har dehe, ha nupya n'apatho xi nhwati.
20 Njohyahụnụ mhets'i gamfihụ, nu'ahụ gár mpọtehụ ne nu'ahụ gár m'ẹhni'ihụ Jö. Ngetho Jö xi hñö'spa majöni gatho nö'ö xi ja'ahụ.
21 M'ẹfa da handa man'ar ẹnxẹ xa mi pẹ'sa ár ts'ẹdi, bi gụ n'ar döta do ngu n'ar jụni, bi 'yẹnt'a har ñhọnthe ne bi 'ñenö:
—Ma da njapabinụ ar döta hnini Mbabilonia, ne hinda ma da thini.
22 Hinda ma da t'ọhnụ togo da mpẹ'mda, hinda t'ọ nu'ụ togo ja te zụnt'i, ne nu'ụ togo hụxt'a ya thụza ne ya k'axt'athụxi. Hinda ma da thinga n'a togo di hoka n'ar nzạtho 'bẹfi, hinda ma da t'ọ ár ngạni n'ar jụni.
23 Hinda ma da nhekinụ n'ar ñot'i, hinda ma da t'ọ n'ar ngo nthöti. Nuyá mạ, gehyụ mi dötahmö 'bụ har ximhại, ne nuyá nt'eteyụ, bi hyạt'a gatho ya hại.
24 Ha nunar hnininụ, ja bi thinụ yá ji yá m'ẹhni Jö, ya gamfi ne gatho nu'ụ xi tho har ximhại.

19

Ar ndönga Jö núnụ mhets'i
1 M'ẹfa da ọ ra nzẹyẹ togo mi ñönụ mhets'i, ne mi eñ'ụ:
Dár nsunda Jö ma tsi Hmuhụ.
Gor mẹti'ö ar mpọhọ, ar nsunda, ne ar ts'ẹdi.
2 Ngetho nö'ö ọt'a ar hoga ts'ụt'wi ne majöni.
Gehnụ xi umba ár mfẹi ar ts'o'bẹhñö
togo xi ts'ot'a ar ximhại to gatho 'bẹngwi,
ne xi got'wabi ár ji yá 'bẹgo xi hyo nunar 'bẹhñönụ.
3 Man'agi bi 'ñeñ'ụ:
—Dá nsunda Jö, ngetho nunár 'bifi tsöt'i, hiñham'ụ da göts'i pọts'e.
4 Nuya n'ạtemagoho ya tsi dönzia ne nuya goho ya zu'we mi te, bi ndạndihmö ne bi ñ'ani bi mẹ yá hmi har hại. Ne bi nsunda Jö huxa har thuxandö, mi eñ'ụ:
—Dá njap'ụ, dá nsunda Jö.
5 Bi bọnga n'ar mhö har thuxandö mi enö njawa:
Ndöñhụ Jö ma tsi Hmuhụ,
gatho yá 'bẹgo'ihụ,
ya t'ụlo ne ya döta,
togo gi tsufụ Jö.
6 Ne da ọ 'ra ya mhö ngu ra nzẹyẹ ya jö'i, ngu ár ñheti ya nzọthe, ngu ya ñụni, ne mi enö:
Dá nsunda Jö, ngetho Jö ma tsi Hmuhụ hinjo'o togo da hñuxkwi, go ar ndö'ö.
7 Ma ga njohyahụ, hö xa ga njohyahụ, ne ga umfụ ar nsunda,
ngetho xi dạt'a ár nthöti ar tsi Ntxönandöni,
ne nunár 'bẹhñö xi ñhoki.
8 Ne xi t'umba ar sẹki da hye ya hoga dutu xint'axi ne xi nhwẹxki.
Ngetho nunar hoga dutu, gehnụ nuyá hoga 'bẹfi xi 'yọt'a ya gamfi.

Ár ngo ar tsi Ntxönandöni
9 M'ẹfa bi 'ñenga ar ẹnxẹ:
—'Yot'a nuya mhöyụ: Nzạtho nu'ụ togo xi ts'ohna hár ngo ar tsi Ntxönandöni.
Ne bi 'ñengagi:
—Nuya mhöyụ gehyụ majöni yá mhö Jö.
10 Nuga da ndạndihmö hár wa nga ndöni. Ha nö'ö bi 'ñengagi:
—Hyandi xiñho nö'ö gi pẹfi, yo gi jap'ụ. Nuga dar 'bẹgotho ngu'i, ne nu'ụ ri ku togo dạmajöni xi jamfi ar tsi Hmu Hesukristo. Ndönga Jö.

Ngetho nu'ụ togo dạmajöni togo ar tsi Hmu Hesukristo, gehyụ hömpa ár Hñö Jö mömba ár mhö.

Ar tọge ntọ ar t'axfani

11 Nep'ụ da nu mi xo mhets'i, ne da handa n'ar t'axfani. Nu ár tọge mar thuhu Majöni ne ọt'a nö'ö te mö, ne hö ar hoga ts'ụt'wi höxa majöni ne ntuhni.

12 Nuyá dạ ar tọge mi ñhẹhwi ya faspi. Mi huxa hár ñö nzẹyẹ ya fụindö, ne xki t'otnụ n'ar thuhu hinto man'a mi pödi tema mi mö, họnsẹnụ mi pödi.

13 Mi he n'ar dutu xa xki m'ahna ya ji, ha nu ár thuhu gehnụ: ÁR MHÖ JÖ.

14 Ha nuya ndogu me mhets'i mi he ya hoga dutu xint'axi, ne mi 'bẹfa'ụ mi tẹni mi ntọ ya t'axfani n'ehe.

15 Hár ne ar tọge 'bẹt'o, pọnga n'ar ndọjwai hẹnte nuya yoho yá ñöni, da sụ'sa ya meximhại. Ne ma da 'yọt'a ar ts'ụt'wi di hö n'ar t'obọjö. Ne da ne'ma ya jö'i ngu nhe'ma ya obxi thẹ'mi, ne da di'spa ár kwẹ Jö togo hinto tsạ da ñhuxkwi.

16 Hár he ne hár xinthe tu nunar thuhunụ: ÁR NDÖ YA NDÖ NE ÁR HMU YA HMU.

17 Nep'ụ da handa n'ar ẹnxẹ mi tọ har hyadi, ne bi mafi nts'ẹdi bi 'ñemba gatho ya zu'we nsạnga madeda mhets'i:

—Ba ehụ, kwathụ har dạngo xi 'yẹk'ahụ Jö.

18 Tsafụ yá ngọ ya ndö, ya ndöndogu ne ya jö'i tsẹdi, yá ngọ ya fani ne yá tọge, yá ngọ tsạnt'ö ar jö'i, ya 'bẹgo ne nuya hingya 'bẹgo, ya t'ụlo ne ya döta.

19 Ne da handa ar ts'ozu'we ne gatho ya ndö 'bụ har ximhại ne yá ndogu, xki mhunts'i nda ntunkwi ar tọge ntọ ar t'axfani ne yá ndogu ñ'owi n'ehe.

20 Ar ts'ozu'we bi njụ, ne bi njụ ar kate m'ẹhni n'ehe, togo xki 'yọt'a ya nt'udi bi hyạt'a nu'ụ bi hñömba ár nthixt'i ar ts'ozu'we, ne bi ndönga ar do ndi hñötṣ'i. Gatho yohoyụ bi njụ bi t'et'a tetho ha n'ar tsibi ngu n'ar ñhọnthe, habụ zọ kụ ya k'axt'ado xa xi mpa.

21 Ha nu ma'ra bi hyo ar ndọjwai mi pọnga hár ne ar tọge, ne gatho ya zu'we nsạni bi niñö bi zipa yá ngọ'ụ.

20

'Rẹt'anthebe njẹyẹ

1 Nep'ụ da handa n'ar ẹnxẹ ba kö mhets'i mi hömpa yá nsoki ar nzonganzafi, ne mi hö hár 'yẹ n'ar dönthi bojö.

2 Bi gụ ar zothe, ge'ö ar k'eñö mi 'bụ mam'ẹt'o, get'ö ar ts'ondöhi, ne bi xọt'a 'rẹt'anthebe ya jẹyẹ.

3 Ne bi 'yẹnt'a har nzonganzafi, bi got'i xiñho, ne hinge nda hyẹgi nda ka ya meximhại. M'ẹt'o da tho 'rẹt'anthebe njẹyẹ, ne da thẹ ma'ra ya tsi pa.

4 Nep'ụ da handa ya thuxandö, mi huxnụ nu'ụ togo bi t'ets'i nda hñöxa majöni. Ne da handwa yá pa nu'ụ togo xki thẹkwa yá 'yụga, ngetho mi dạmajöni ar tsi Hmu Hesu ne ár mhö Jö. Gehyụ hinxki ndönga ar ts'ozu'we, hinxki ndönga ar do ndi hñötṣ'i. Hinxi hñöñ'ụ ár nthixt'i ha yá dë wa ha yá 'yẹ. Ne bi mengi bi nte'ụ, bi ndöwi ar tsi Hmu Hesukristo 'rẹt'anthebe njẹyẹ.

5 Nuyụ xi m'ẹt'o xi mengi xi nte. Ha nu ma'ra xki du, m'ẹt'o bi tho 'rẹt'anthebe njẹyẹ, ne ja bi mengi bi nte'ụ.

6 Nzạtho ne xint'axi yá m'ụi nu'ụ togo xi t'umba ar sẹki da m'ẹt'o da mengi da nte. Ar ñoho ndöte hinte da japabi'ụ. Nuyụ ma da t'ets'i ngu yá möjö Jö ne ar tsi Hmu Hesukristo, ne da ndöwi 'rẹt'anthebe njẹyẹ.

7 Nu xta wadi da tho 'rẹt'anthebe njẹyẹ, ar ts'ondöhi ma da sokwa ár fạdi.

8 Ne ma da bọni da ka ya jö'i 'bụ ha gatho ya hại hár nxidi ar ximhại, nu'ụ tọxa ar tsi Hmu. Ma da munsa har döta tuhni, ne ár nzẹyẹ ya jö'i ñhẹhwi ar 'bomu 'bonga har ñönthe.

9 Habụ gatho ba pọxa ya jö'i, ne bi hyextar ximhại, xa bi got'atho habụ mi 'bụ ya gamfi ne ar hmöka hnini. Jö ba pẹhna ar tsibi ba tạ mhets'i, ne bi jö'sa xọge.

10 Nunar ts'ondöhi mi ka ya jö'i, bi njụ ne bi t'ẹnt'a har ñhọnthe tsibi mi zọ mi kụ ya k'axt'ado, ka mi kụnụ ar ts'ozu'we ne ar hyạte m'ẹhni. Ma da tho nunar ụginụ parxui ne hiñham'ụ da göts'i.

Ar thöxamajöni ọt'a nö'ö huxa har t'axthuxandö

11 M'ẹfa da handa n'ar döta t'axthuxandö, ne hár hmi nö'ö togo mi huxhnụ bi m'ẹta ar ximhại ne ar mhets'i, himbi födi habụima.

12 Ne da handa gatho nu'ụ togo xki du, ya döta ne ya t'ụlo, mi 'bạ'ụ hár nthandi Jö. Bi ntụnga 'ra ya hẹ'mi, ne man'ar hẹ'mi bi ntụngi, gehnụ habụ huxa yá thuhu nu'ụ togo pẹ'sa ar te hiñham'ụ da göts'i. Nuya xki du bi thö'spa majöni, ne bi t'umbi nö'ö ndi 'ñepi, ngu mi huxa ha ya hẹ'mi, ngetho njap'ụ xki 'yọt'ụ.

13 Ar döta ñhọnthe bi dạ yá jö'i xki dunụ, ar ndöte ne ar 'bẹxui bi dạ yá jö'i xki du n'ehe, ne bi thö'spa majöni n'a ngu n'a ngu xki 'yọt'ụ.
14 M'ẹfa ar ndöte ne ar 'bẹxui bi t'ẹnt'ụ har ñhọnthe tsibi. Gehnụ ar ñoho ndöte.
15 Ha gatho nu'ụ togo himbi thini mi huxa yá thuhu har hẹ'mi nọnga ar te, bi t'ẹnt'ụ har ñhọnthe tsibi.

21

N'ar 'ra'yo mhets'i ne n'ar 'ra'yo ximhại

1 Nep'ụ da handa n'ar 'ra'yo mhets'i ne n'ar 'ra'yo ximhại, ngetho nunar 'bẹt'o mhets'i ne ar 'bẹt'o ximhại bi göts'i, ha nu ar ñhọnthe bi m'ẹtho.
2 Nuga dar Xuwa, da handa ar jöpa hnini, nunar 'ra'yo Herusalen, ba kö'ma Jö mhets'i habụ bi 'bụ'ö, xa mi nzạtho ngu n'ar 'bẹhñö xi ñhoki da nthötwi ár döme.
3 Ne da ọ n'ar mhö ndi 'ñe mhets'i mi enö:
—Hyandi, nupya ár nijö Jö 'bụhwi ya meximhại, ne nö'ö ma da m'ụhwi'ụ. Nuyụ ma da m'ụi ngu ár hnini, ne gesẹ Jö ma da m'ụi ngu ár Jö'ụ.
4 Jö ma da dukwa gatho yá gidạ ha yá dạ'ụ. Hinda ma da nja ar ndöte, ar ts'oni, ar mhafi, ar ụgi, ngetho nuya 'bẹt'o thogi xi m'ẹdi.
5 Ha nö'ö togo mi huxa har thuxandö bi 'ñenö:
—Hyandi, nuga di hoka ma'ra'yo gatho.
Ne bi 'ñengagi n'ehe:
—'Yot'i, ngetho nö'ö xta xi'a'i ma da njap'ụ ne majöni.
6 Ne bi 'ñengagi man'agi:
—Xi tho gatho. Nuga go da dụ'mi ne di jö'sa xọge, ngu ar ndụi ne ar ngöts'i. Nu'ụ togo tuthe, ma ga umtho ar dehe pọ har pọthe unga ar te hiñham'ụ da göts'i.
7 Nu'ụ togo da ntöte, ma ga hekwabi gatho nuya ñhoyụ. Ma da nugagi ngu ár Jögi, ne ga nuga ngu ma bötsi.
8 Ha nuya tsuzụ, ya mẹ'sku, ya ts'ojö'i, ya hyote, nuya 'bẹngwi ma'ra ya jö'i, ya 'ñete, nu'ụ togo ndönga yá tsita emp'ö, ne gatho nu'ụ mönga ya nhemhñö, ma da t'et'a har ñhọnthe tsibi zọ kụ ya k'axt'ado xa xi mpa. Gehnụ ar ñoho ndöte.

Ar 'ra'yo hnini Herusalen

9 N'a mba ep'ụtho bi zụkagi n'a nuya yoto ya ẹnxẹ mi hö yoto yá t'ẹni mi ñuxa ya ngöxa mfẹi. Da ñö'be ne bi 'ñengagi:
—Ba e injawa ne ga ut'a'i ár 'bẹhñö xi wadi xi nthötwi ar tsi Ntxönandöni.
10 Ár Hñö Jö xki zinga ha ma te, ha nunar ẹnxẹ bi zixkagi ha n'ar döta t'ọhọ mar ñhets'i, ne bi utkagi ar döta jöpa hnini Herusalen ba kö'ma Jö mhets'i habụ bi 'bụ'ö.
11 Nunar hnini'ö xa mi hyats'i mi pẹ'spa ár nsunda Jö. Mi ñhẹhwi ngu n'ar hya'sdo xi mhödi, mi hya'stho ngu n'ar doxito.
12 Mi jot'a n'ar döta jödo xa mar ñhets'i, ne mi tu 'rẹt'amayoho ya goxthi, ha n'a ngu n'a ya goxthi mi 'bạ n'ar ẹnxẹ. Ne xi t'otnụ yá thuhu nu'ụ 'rẹt'amayoho yá t'ụ ar Hakob, habụ xpa e yá m'ụi ya me Israel.
13 Hñu ya goxthi ñhanda mahyats'i, hñu ñhanda mahwifi, hñu ñhanda mampuni, ne hñu ñhanda mak'angi.
14 Mi pẹ'sa nunar hnininụ 'rẹt'amayoho ya mụdido, ne n'a ngu n'a nuya doyụ mi tu yá thuhu nuya 'rẹt'amayoho yá mpọte ar tsi Ntxönandöni.
15 Nunar ẹnxẹ ndi ñö'be, mi hö n'ar k'axt'abọjö t'o, ma nda 'yẹnga ar hnini, yá goxthi ne yá jödo.
16 Nunar hnininụ, 'ramangutho ár nxidi, ár ma ne ár ñhets'i. Ha nunar ẹnxẹ bi gụ ar t'o mi hö, ne bi 'yẹnga ar hnini. Ne nunár ma bi zụ ngu madenthebe ya pa da ñ'o n'ar jö'i, njap'ụtho ár ñhets'i ne ár nxidi.
17 Nuya jödo bi zụ yon'ạtemahñu ñhụfi ár mpidi. Nuya nt'ẹniyụ gehyụ ar nt'ẹni pẹ'sa ya jö'i, ha nunar ẹnxẹ bi dẹntho.
18 Ar jödo ma ya hyasdo, ha nu ar hnini xki thoka ar hoga k'axt'abọjö mi hwẹxki ngu n'ar hya'sa doxito.
19 Nuya mụdido mi kụxa hár wa ar jödo, xki thoki xki thuta tsạnt'ö ya nzạthodo. Nu ar m'ẹt'o mar hya'sdo, nu ár ñoho mar k'angdo, nu ár hñu gehnụ n'ar do mi tu yá nhwẹxki, nu ár goho mar bọthedo.
20 Nu ár kụt'a nzạthodo mi tu ya m'ẹts'i, nu ár 'rato mar thẹngdo, nu ár yoto mar hya'sa k'axt'ado, nu ár hñöto mar k'ants'ado, nu ár gụto mar k'axt'ado, nu ár 'rẹt'a mar hya'sa bọthedo, nu ár 'rẹt'aman'a mar dọnthido, nu ár 'rẹt'amayoho mar hya'sa dọnthido.
21 Nuyá goxthi mi 'rẹt'amayoho ngu ya t'axdo xi mhödi. N'a ngu n'a ar t'axdo mar goxthi. Ha nu ár 'ñu ar hnini xki thoka ar hoga k'axt'abọjö, mi hya'stho ngu n'ar doxito.

22 Núnụ har jöpa hnini hinda handa xki juxa n'ar nijö, ngetho ka 'bụhnụ Jö ar tsi Hmu,
hinjo'o togo da ñhuxkwi ár ts'ẹdi, ne ar tsi Ntxönandöni, gehyụ ngu ar nijö.
23 Hingi homba ár ñot'i ar hyadi ne ár ñot'i ar zönö, ngetho hexa ar hyats'i ár nsunda Jö,
ne ar tsi Ntxönandöni gehnụ 'yotwabi'ụ.
24 Ne gatho ya jö'i di 'bụ hár nxidi ar ximhại, ma da ñ'o har ñot'i'ö, ne gatho ya ndö ma da
e da dạtwa yá nsu ne yá ñho.
25 Nuyá goxthi hinda ma da njot'a 'bụ pa, ha nu ar xui hingi födi tengu'ö.
26 Gatho yá nsu ne yá ñho ya hnini ma da thöxhnụ.
27 Hinte ma nts'otho ma da yụtnụ, hinda yụt'a n'a togo hingi ọt'a xiñho wa di mönga
ya nhemhñö; họnsẹ nu'ụ togo di huxa yá thuhu har hẹ'mi nọnga ar te, ár mẹti ar tsi
Ntxönandöni.

22

1 Nep'ụ ar ẹnxẹ bi utkagi n'ar döthe mi po ar dehe unga ar te, xa mar ñhats'i, mi hwẹxka
ngu n'ar doxito. Nunar döthenụ pọnga hár thuxandö Jö ne ar tsi Ntxönandöni.
2 Thota har dö'ñu madeda ar hnini, ne gatho yoho yá ñöni ar döthe 'bạ ar 'bạiza ungar te.
Tạt'a zönö unga te da ts'i, 'rẹt'amayoho ya sofo ar jeyẹ, ha nuyá xi, ọthe gatho ya meximhại.
3 Hinte janụ nö'ö xi t'ẹnt'i da ts'oni. Ha nu ár thuxandö Jö ne ar tsi Ntxönandöni ka 'bụhnụ,
ne gatho yá 'bẹgo pẹpabi,
4 ma da tsạ da ñhandwi, ne ár thuhu di tu ha yá dë'ụ.
5 Hinte janụ ar xui. Nuya ma da m'ụhnụ hinda hyonga ár hyats'i n'ar ñot'i, wa ár hyats'i
ar hyadi, ngetho Jö ar tsi Hmu da yot'wabi'ụ. Ne da ndö'ụ, hiñham'ụ da göxa yá ndö'ụ.

'Bạp'ụtho ar pa da e ar tsi Hmu

6 Nep'ụ ar ẹnxẹ bi 'ñengagi:
—Nuya mhöyụ di xi'a'i ma da thogi ne majöni. Jö ar tsi Hmu togo umbabi te da mönga yá
m'ẹhni, xpa pẹhna ár ẹnxẹ da uta yá 'bẹgo nö'ö ma da thogi hingar yapa.
7 Ar tsi Hmu bi 'ñenö:
—Pöhụ, 'bạp'ụtho ar pa ga ehe. Nzạtho nu'ụ togo da 'yọt'a nö'ö te möngwa har hẹ'minụ,
nọnga tema da tho m'ẹfa.
8 Nuga ar Xuwa, da ọts'e ne da handa gathoyụ. Nu mi wadi da handi, da ndạndihmö hár
wa ar ẹnxẹ togo bi utkagi gatho, ndi ne nga ndömhö.
9 Ha nö'ö bi 'ñengagi:
—Ha gi ọde. Yo gi jap'ụ, ngetho nuga ma mi'bẹgowi mahyẹgi ngu nuya ri ku ya m'ẹhni,
ne ngu nu'ụ togo ọt'a ngu mönga nunar hẹ'minụ. Nö'ö gi 'yọt'e, ndönga Jö.
10 Ne bi 'ñengagi n'ehe:
—Yo ma gi 'ñö nuya mhö nọnga tema da tho m'ẹfa, huxa nunar hẹ'minụ, ngetho
'bạp'ụtho ar pa da thogi ngu möngwa.
11 Nuya ts'om'ụi hinda ma da mponga yá m'ụi, ne nuya ts'ojö'i di ọt'atho nö'ö xints'otho.
Nö'ö togo ar hogajö'i ma da njap'ụtho, ha nö'ö togo xint'axi, dar nt'axitho.
12 —Hyanthụ, 'bạp'ụtho ar pa ga ehe, ne ga umba n'a ngu n'a ár nthöhö ngu yá 'bẹfi xi
'yọt'ụ.
13 Nuga da dụ'mi ne di jö'sa xọge, ngu ar ndụi ne ar ngöts'i, togo 'bẹt'o ne 'bẹfa.
14 Nzạtho nu'ụ togo penga yá dutu, ne di 'ñepi da wat'a har 'bạiza unga ar te, ne da yụt'a
ha yá goxthi ar hnini.
15 Ha nuya ts'ojö'i ma da go nthi, njangu ya 'ñete, nu'ụ togo 'bẹngwi ya jö'i, nuya hyote,
nu'ụ togo ndönga ya tsita emp'ö, ne gatho nu'ụ togo mödi ne mönga ya nhemhñö.
16 —Nuga ar Hesu, xta pẹñ'ahụ ma ẹnxẹ xi dạt'ahụ majöni nuya tema da tho ha ya nijö.
Ár 'bẹtogi ar ndö Dabi, di njangu ar njötsọ pọxa 'bụ xudi xa di yot'i.
17 Ár Hñö Jö ne ár 'bẹhñö ar tsi Ntxönandöni enö njawa:
—Ba ehe.
Ne gatho nu'ụ togo ọde, dá 'ñenö n'ehe:
—Ba ehe.
Ne gatho nu'ụ togo tuthe, dá ehe, ne gatho nu'ụ togo ne, dá e da zi nunar dehe unga ar te
t'untho.
18 Nuga di dạmajöni, gatho togo da 'yọxa nuya mhö nọnga tema da tho m'ẹfa xi t'ot'a har
hẹ'minụ, ne da hñuts'i, Jö ma da hñu'spa ya ụgi nọngwa.
19 Ha nu'ụ togo da hñökwabi nuya mhö huxa har hẹ'minụ nọnga tema da tho m'ẹfa, Jö
ma da hñökwabi ár thuhu har hẹ'mi nọnga ar te, hinda ma da m'ụ har jöpa hnini, ne hinda
t'umba nuya ñhöt'i huxa har hẹ'minụ.
20 Nö'ö togo xi dạmajöni gathoyụ enö njawa:
—Majöni 'bạp'ụtho ar pa ga ehe.

Dá njapʼụ. Ba ehe ma tsi Hmuʼi Hesu.
21 Ar tsi Hmu Hesukristo da hwëkʼahụ ár ñhötʼi gi gathohụ. Dá njapʼụ.